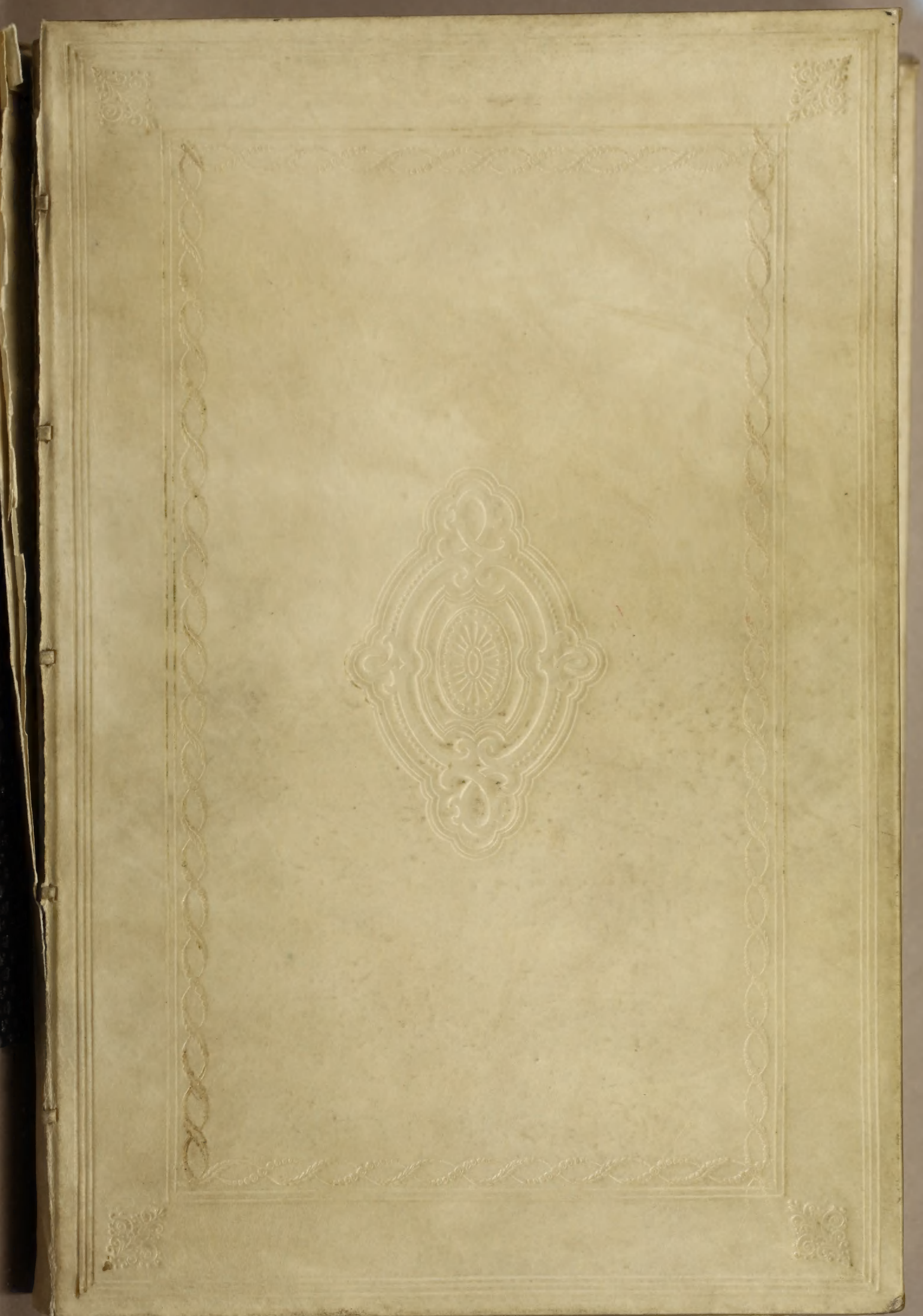
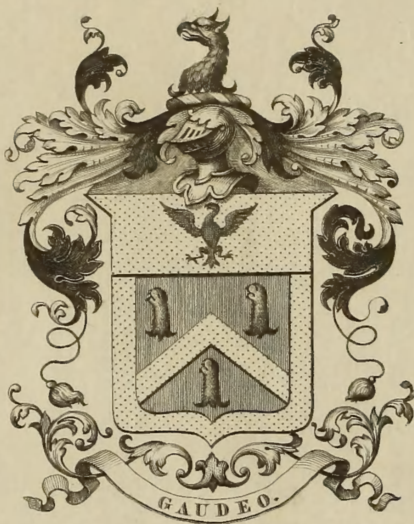

GAUDEO.

Has correct world map according to
Church Cat. No. 252, p. 594.

Error. The table corrects of the title

ITINERARIO,

Voyage ofte Schipvaert / van Jan Huygen van Linschoten naer Oost ofte Portugaels Indien/

inhoudende een corte beſchryvinghe der ſelver Landen ende Zee-cuſten/ met aenwyſinge van alle de voornaemde principale Havens/ Revieren/ hoecken ende plaetſen/ tot noch toe vande Portugeſen ontdeckt ende bekent: Waer by ghevoecht zijn / niet alleen die Conterfeytſels vande habyten/ drachten ende weſen/ ſo vande Portugeſen aldaer reſiderende/ als vande ingeboornen Indianen/ ende huere Tempels/ Afgoden/ Huyſinge/ met die voornaemſte Boomen/ Vruchten/ Kruyden/ Speceryen/ ende diergelijcke materialen/ als oock die manieren des ſelfden Volckes/ ſo in hunnen Godts-dienſten / als in Politie en Huijſ-houdinghe: maer oock een corte verhalinge van de Coophandelingen/ hoe en waer die ghedreven en ghevonden worden/ met die ghedenckweerdichſte geſchiedeniſſen/ voorghevallen den tijt zijnder reſidentie aldaer.

Alles beſchreven ende by een vergadert, door den ſelfden, ſeer nut, oorbaer, ende oock vermakelijcken voor alle curieuſe ende Liefhebbers van vreemdigheden.

t'AMSTELREDAM.

By Cornelis Claeſz. op't VVater, in't Schrijf-boeck, by de oude Brugghe.

Anno CIↃ. IↃ. XCVI.

Extract uyt 'tRegister der resolutien van mijn Heeren die Staten Generael der vereenighde Nederlanden.

Sabati 8. Octobris 1594.

O*Pte Requeste Ians Huygen van Linschoten, is den seluen gheaccordeert Octroy, om voor den tijt van thien naestcomende iaren alleene inde gheunieerde Provintien te mogen doen drucken, vercoopen ende distribüeren twee Boecken, den eenen gheintituleert, in het eerste deel,* Itinerario ofte Reijs-boeck van Ian Huyghen van Linschoten, naer Oost ofte Portugaels Indien, *Inhoudende een corte beschryvinge van der selver Landen ende Zee-custen, met aenwysinghe van alle die voornaemste principaelste Havens, Revieren, hoecken ende plaetsen, tot noch toe vande Portugesen ontdeckt ende bekent, &c. Het tweede deel een sommier verhael van alle die Domaynen, Renten, ende alle incomsten des Coninghs van Spaengien, &c. Ende het derde deel, inhoudende vele differente Indische Navigatie naer Goa, Cochijn, Bengala, Pegu, Malacca, Syan, &c. Ende den tweeden Boeck Historie Naturael ende Morael van west Indien, daer inne verhaelt werden die notabelste dinghen vanden Hemel ende Elementen, Metalen, Planten ende ghedierten van dien, ende die Ceremonien, Wetten, Regieringhen ende Oorloghen vande Indianen ghecomponeert, door* Iosephum de Acosta, &c. *Verbiedende, &c. midts dat de presenten sal ghegeven worden een exemplar.*

Accordeert met 'tvoorsz. Register

Aerssens.

AENDE HOOGH
ENDE VVELGHEBORENE,
VERMOGENDE, EDELE, ERNTFESTE, VVYSE ENDE VOORSINIGE HEEREN, MYN HEEREN, REPRESENTERENDE de Generale Staten der Gheunieerde Nederlandsche Provintien.

Helijck sommige haer slechticheyt te seer laten blyken, die sonder eenich onderscheyt al aen nemẽ, wat vreemts ofte nieus voorghedraghen wert, soo dunckt my (onder verbeteringhe) oock dat zy die natuer ende haer schat in al te enghen perck besluyten willen, die niet gheloofwaerdich en houden, dan dat ons onder onse deelen des Firmaments verschijnt, of des conform elders hem openbaert: want aen allen oorten merckelijcke eñ verscheyden oorsaecken ghevonden werden, om sich met recht des veelvuldighe besonderheyts te verwonderen, die haer inde natuere opdoet.

Al waert dat wy verder, noch anders niet bemerckten, dan dat soo wel het Aertrijck onse woonstede, als het water, dat doch in hem selfs wonderbaerlick is, niet alleẽ grootelick verschillende zijn int verthoonen, ende int ghene onder haer bedecken, voortbrenghen ende voeden: maer oock dat die menschen, die doch soo heerlicke schepselen zijn, onder een hoochte des Hemels in ghedaente en wesen lichtelijck t'onderkennen zijn nae verscheydenheyt der plaetsen; Sullen wy met billicker wyse veroorsaeckt werden in't ondervinden van soo groote veranderinghe ons verder te bedencken en sekerlijck ghelooven, dat het minste ons voor ooghen is, te meer siende, dat oock de natuer in haer overvloyende schoot, der menschen hantwerck soo nae bootst, ende uyt haer selfs voortbrenght, dat aende volmaecktheyt in't zyne weynich ofte niet bevonden wert t'onbreken? 'Twelcke hoe wel soo waerlick als wonderbaerlick blijcken sal, nochtans so wy naerder gaen ooghen op de verborghen cracht ende eyghenschap, die des Scheppers almoghentheyt inde natuere besloten heeft, sullen wy immers ons alle verstants cloeckheyt moeten ontgeuen, volkomelijck bekennen, dat zijn wijsheyt (in dien besonder) veel ons voorghestelt heeft tot verwonderinghe, ende 'tbewijs ofte reeden daer van verseghelt inde diepte zijnder verborghentheyt. Het is ongetwyfelt verwonders weert, dat die Droevighe boom (ghelijckse in Oost Indien vande Portugaloysen ghenoemt wert) de gantsche nacht staet bloyende, ende op de morgenstont zijn bloeysel, dat van seer soete ruecke was, haestelick laet vallen, beginnende 'tgansche jaer door metten onderganc der Sonne van nieus weder te bloeyen. Ofte ooc ('twelcke seltsamer is) dat aen een seker oort des Vorstendoms *Anhalt*, het Aertrijck van selfs opwerckt soo volmaeckte Kopkens, ofts op een Potte-backers radt ghedraeyt, ende de oorkens met handen aengheset waren, welcker noch onlanghs twee vanden doorluchtichsten Hertoch van Wirtenbergh ghesonden zijn aenden Hooghgeleerden *D. Bernardt ten Broecke*, Medecijn deser Stadt Enckhuysen, versekerende zijn Doorl[ste.] Ghen. op Vorstelijcke woorden van gheen menschen yet daer aen ghedaen te zijn, nochtans waert saecke, dat des Magneets steens ghebruijck ons soo bekent ende ghemeen niet en waer, wie soude sonder meerder verwonderinghe connen aenschouwen, of ten minsten ouer dencken, dat door zijn verborgen cracht het Yser geweldelick inde lucht opghetrocken, en door de selfde ghestadelick recht-streecks nae't noorden gherecht wert? 'twelcke hoe wel de scherpsinnichste verstanden veel ende seer gheoeffent heeft, is nochtans tot noch toe (soo ick meijn) niet bewesen, waer in dat principalijck sodanige eyghenschap bestaet, vvelcke vvy ons te vveynigher of nauwelicks aentrecken, om dat onse verstant ende ghedachten berustende door lange ghevvoonte int ghebruijck voorder op de verborgentheyt niet letten, Ende ghemerckt dat de natuer dierghelijcke meer in haer rijcke schat-

omer versteken heeft, welcker wy ettlicke ghewoon, veel meer ons onbekent zijn, waer het niet groote traecheyt het verstant verder niet te strecken, dan de oogen bedragen, al te groote goetdunckentheyt niet toe te staen, dan datmen met eyghen ervarentheyt ofte wetenschap afmeten kan, niet te min ick wil geerne een jeghelijck zijn ghevoelen en oordeel so hier als elders in vry laten, voor my verclarende noyt van ander meeninghe gheweest te zijn, dan liever onder my te houden, ofte eenvoudich ende trouwelick aen den dagh te brenghen, tghene my so in Oost Indië zijnde, als op te heen eñ wederom reyse besonders of ghedenckweerdich inde tijt van derthien jaren bejeghent is, dan om twelstaen, ofte uyt redelijcke gissinghe daer yet van't mijn by te doen, 'twelcke ick tot noch toe ghevolcht ende onderhouden hebbe, als oock niet en twyfel, ofte mette waerheyt bevonden sal werden.

Ende nu met alle mijn mogelijcke vlyticheyt beneersticht hebbende, wat my ducht, ofte ghewesen werde noodich te zijn tot claerder bericht des goetwilllighen Lesers, heb ick my uyt behoorlijcke danckbaerheyt beraden, soo daer yet lesens weert in is, dat alle V.M.E. gants ende onderdanichlick op te draghen, niet alleen om het hoogh aensien, lof, naem, authoriteyt ende vermaertheyt van dien te ghebruijcken, als een schilt tegen die berispers, wanguft, ofte nueswijsheyt: maer veel meer (want my des voorgaende weynich aen treck) om neffens de natuerlicke plicht, door welcke my met alle getrouwe onderdanen geerne bekenne so goedertieren Overicheyt alle eere, danck, eñ dienst schuldich te zijn, oock danckelick te erkennen, dat door faveur ende recommandatie vanden Eerntfesten ende hooghgheleerden Heer *D. François Maelson*, in V.M.E. vergaderinghe Ghedeputeerde continuelick over so langhe jaren, ende Raet Ordinaris vande Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, neffens zijn Excell. &c. onse wedervaren int ondervinden vande Noordtsche Engte, Estrecho, ofte Straet van Nassau, ende die schriftelijcke verclaringhe daer toe dienende uyt sonderlinghe gunst V.M.E. heeft wel bevallen, ende daer en boven my inde selfde dienst eerlick onderhouden, ist sake dat V. M.E. sal ghelieuen mynen voordere arbeyt, neersticheyt ende moeyte onder de banieren van V.M.E. goedertierlijck op te nemen, sal my eenen goeden hoop, ende sonderlinghe moet veroorsaken, om voorts (met de hulpe des Heerē) de principaelste Custen van Asien, ende omligghende Eylanden eer langh onsen Vaderlandt oock bekent te maken, ende nae mynen dienstlicke recommandatie, ende onderdaene eerbiedinghe.

Hier mede Hoogh ende Welgheborene, Vermogende, Edele, Erntfeste, Wyse ende Voorsienige Heeren, bidde den Almoghenden V.M.E. te sparen ende bewaren, tot het bedienen des ghemeene landts saken in alle voorspoedicheyt ende welvaert, in langhe ende Godtsalighe ghesontheyt. Ghedaen in Enckhuysen, den 1595.

V. M. E.

Onderdanighen Dienaer,

Ian Huyghen van Linschoten, van Haerlem.

PROHEMIO OFTE VOORREDEN TOTTEN LESER.

Erkeerende/ goetwillighe Leſer/ in Ooſt Indien/ ende wel (dat ick ſonder roeme mach ſegghen) onder de principaelſte ſo Chriſtenen als anderen aldaer converſerende, en conde ick niet naelaten/ 't zy door natuerlijcke genegētheyt/ of door vreemdicheyt/ ofte verwonderinge/ omme als nu als dan aen te teyckenen / ende t'ontwerpen ofte conterfeyten / ſoo ick dat beſt coſte/ 'tghene my dochte yet beſonders te weſen/ ofte van onſe lands aert/ gebruyck ende manieren verſcheyden / ende dat alleen tot ē vermakelijckheyt/ ofte voor tijt-verdrijf/ om tſelfde naemaels te moghen mijn vrienden int particulier voor een nieuwicheyt verthoonen / dan nae mijn wedercomſte binnen de Stadt Enckhuyſen (des Godt ghelooft zy) overſiende 'tgene ick (als voorſz. is) vergadert hadde/ ende nu van d'een/ nu van d'ander 'tſelfde beſichticht zijnde/ hoe wel naer mijn opinie ſlecht en plompelijcken ghedaen/ nochtans alſt ſcheen zy luyden eenen ſonderlinge verwonderinghe/ luſt ende welbehaghen daer in hebbe ghenomen/ eñ ſeer inſtantelick aenghehouden / my daghelicks ſonder ophouden vermaende die memorien ofte ghedachteniſſe van mijn voorſz. reyſe aen den dagh te brengen/ tot een jeghelijcks dies luſtende vermakelickheyt / 'twelcke my hebbende ten laetſten laten aenſpreken / bevonde wel meerder ſcherpſinnicheyt ende voorgaende oeffeninghe my van noode gheweeſt te zijn / om de verſtandighe eenighſins daer in beter te voldoen : Maer ghelijck die ter volle Zee ghecomen is / hem te laet beclaecht zijns raets/ dat hy metten ſchipper in ghetreden is / ſoo kan ick my nu oock niet ſeere bemoyen/ om mijn onſchult in deſen te maken / ofte opt miſverſtant van anderen te verſchootten / alleen my vertrouwende op uwe goetgunſtigheyt / die my cleyne vernuft / arbeyt ende ongheſtileerde manier van ſchryven ſal ghelieven te duyden na de goede meeninghe/ die ick ghehadt hebbe/ om mijn voorghedachte vrienden te believen/ ende oock V. E. thuys blyvende binnen uwe Camer ofte Contoor ghetrouwelick voor te dragen alles / wat my inden tijt van derthien jaren/ ſo int reyſen/ als inde voorghemelde landen verkeerende wonderbaerlicks ende ghedenckweerdichs bejegent is / als ick verhope dat V. E. int vervolch van dien claerder ende breeder ſal vinden tot hare vermakelickheyt/ ende moghelick profijt dan ick met weynich woorden naer eyſch der ſaecken hier bequaemlick ſoude konnen verhalen; Bidde der halven dat V. E. ghelieve noch inde Figueren ſeer groote conſt / ende ſonderlinghe frayicheyt te ſoecken : maer alleenlick die natuerlicke ende warachtighe afbeeldinghe der ſelver / noch int ſommierlick verhael van dien oock eenige welſprekētheyt te verwachten : want ick in mijn jeucht daer toe niet opgevoet / ende veel min gheoeffent ben gheweeſt / maer alleenlick de clare waerheyt/ die ick hier inne naecktelick hebbe ghebruijckt / Ende daeromme voor den recompenſe my laet ghenieten 'teffect van 'tghemeene ſpreeckwoort : Die goeden vville voor't vverck, ende ſal my hier aen eere eñ dancks ghenoech gheſchien.

Vaert vvel.

Op d'Ooſt-Indiſche beſchryvingh' van Ian Huyghen van Haerlem.

SONNET.

Is der Helten lof weert om te verbreyden
Met Pindari Baſuijn, dat: ſonder t'achten
Op Neptuni toorn; t'ondecken betrachten
Een nieuwe Werelt van d'onſe verſcheyden,
Ghelijck dat voormaels vroom-dadich beleyden
Die 'tVlies uyt Colchis tot Argos met brachten,
Danex-weerdich wel zijn wiens eed'le ghedachten
VVt eerlijcke luſten haer vierich uytſpreyden,
Om t'ondervinden wat Phœbus ſtralen
Ontluijcken doen aen ver-ligghende palen.
Naemlijck mijn HVYGHEN, diens verſochtheyt vroet
Ons ſeer claerlijck opdoet d'Indiſſche ſtranden,
En wat voort wonders Orienten voet
Van Coſtlijckheyt rijck boven alle Landen.

Schaemt u niet te beteren.

P. H.

O Veel-tongheghe Faem (diens Trompetten gheklanck
Des Menſchen lof verbreyt over al s'Werelts wijcken)
Roept en kondicht ſeer ſnel met eeuwich-ſoete ſanck
Van hier Ian Huyghens naem tot de Zuyd-poolſche rijcken,
Zijn doorſichtighe oogh' heeft neerſtich gaen doorkijcken
Al d'Ooſt-Indiſſche ſchat wel twee ſeven jaer lanck:
Die hy tot onſe nut door Pithoos conſt doet blijcken
Met d'uytbeeldinghe ſchoon van 'tgheheel landts ombanck.
Hier door gaet zijn lof veer des looſen Griecx te boven
Die reyſend' Circe ſach / Cyclops, Calypſo ſchoon/
D'half-hondighe Scylla, Charybdis en Syrenen.
Want 'tſchat-rijcke Goa, Cananor, waert om loven/
Iava, Cochin, Pegu, Ceilan vol edel Steenen/
Stelt dees (met and're meer) als in Spieghel te toon.

In Amor' perſeverando.

C. T.

In Indiæ deſcriptionem Iohannis Hugonis à Linſchoten.

Indiam & extremi tractus Orientis adire,
Patriâ abeſſe annis quatuor atque decem;
Et toties mutare ſolum, mare, ſidera, gentes;
Mutatis toties inde rediſſe domum;
Res rarâ & fælix Hugo Linſcote*, nec ante*
Quenquam alium è noſtris hoc potuiſſe reor.
Si tamen hoc quiſquam potuit, non ille perenni
Munere res viſas detulit in patriam.
Quòd tu nunc facis, & nobis das cernere nullo,
Quæ prius innumero viſa labore tibi.
Per te nunc Batavis Indos luſtramus ab oris,
Totque hominum terras, mœnia, iura, domos.
Poſſumus & per te, ſi quem ferat ardor eundi,
Iam modo ſecuras tam procul ire vias.
Tu brevia & ſyrtes, & naufraga ſaxa recludis,
Quique nocet portus, quæque ſit aura favens:
Et quæcunque tuo legiſti ſæpe periclo,
Hæc eadem relegis quo fugienda modo.
Fælix, qui tantos potuiſti evincere caſus,
Venturis tantos tradere temporibus.
Te magna à viſis ſequitur, ſed gloria maior,
Plus vidiſſe tuæ, quam tibi, te patriæ.

Th. Velius Hornanus.

Op d'Oost-Indische Beschryvinghe van Ian Huyghen van Haerlem.

ODE.

D'Hert-roovende Goddinne
Om 't Batavierschy' gheslacht/
Te toonen jonst en minne
En dat zy daer door winne/
'Tghevleugelde ghedacht:
Heeft haer schilp voort ghebracht;
Daer zy mede can varen
Op de Azure baren/
By dagh' ende by nacht.

Daer in gaet zy ras stellen
Huyghen met const bevaen:
Haer gulden seylken vellen
Om op de groote wellen/
Vande Woest Oceaen/
't Onbaende pat te gaen;
Nae d'Oost-Indische Landen
En hem de cromme stranden
(Vol schats) te doen sien aen.

Tethys en haer ghespelen
Omringhen hen met spoet:
De Syrenen die quelen
Met soet-klinckende kelen:
't Schubde volck vreucht ontdoet;
Triton comt hen te moet
Doende 'thooft steken buyten/
En tinghs-wys' om hen sluyten
d'Arion-draghers soet.

Ghelijck gheschiet de geene
Die vande berghen hooch/
Sien in een dal seer reene/
Beeldinghen groot en cleene
Met een beschouwend' ooch;
Hier wert ghedaen vertooch
Van Beeck/ Fonteijn/ Revieren/
Heuvels/ Krochten / Duwieren/
Daer schietmen met de Booch.

Aen d'ander zyd' verschynen
Dorpen en Steden eel;
De smakelijcke Wynen
Die 'therts druck doen verdwynen/
Becleden d'heuvels veel;
Hier d'Appelkens gout-geel/
Daer staen bosschen en haghen/
Hier sietmen s'Jagers laghen
Bestricken 'tGhedierts keel.

So gaet Cypris hem toonen
Wt goede jonstichept/
Die onder d'opganck woonen:
En 'tvolck dat om verschoonen
'tHooft met reucken verfrept;
Hoe de Ste'en zijn ghelept/
Hoe des Molucks landouwen
Vol Caneels zijn te schouwen/
Met Naghelen bespreyt.

Goa groot vol rijckdomen
Siet hy cierlijck ghebout.
De ses-vaem-dicke bomen/
En de Peerl-rijcke stromen/
Werden door hem beschout.
't Onbederfelijck Gout
Siet hy aen 't water vinden:
Dieren die 't volck verslinden
En Olyphanten stout.

Bandan vol van Muschaten/
En 'tGout-rijck' Bisnagaer;
Calicut schier verlaten/
Ceylan diens innesaten
Visschen de Peerlen claer/
Sumatra seer vruchtbaer/
En door al d'ander rijcken
Laet' hem claerlijck bekijcken
t'Ghediert' / kruijt / schatten swaer.

Wilt nu dan stadich loven
Huyghen als seer bemint/
Van Cypris die gheschouen
Hem heeft door Neptuns houen/
Met voorspoedighe wint:
Dies hy nu elck bekint
Maeckt/ met schildersche toghen;
'tGheen zijn doorsiehtigh' ooghen/
Opt comen is ontrent.

t'Welck alles is ghedreuen
In dit Const-rijcke Boeck
Door hem constich gheschreuen.
O Jongman waert verheuen
By de verstanden cloeck/
Aen elcken kant en hoeck
Moet u lof eeuwich dueren;
Des nijts seer boose kueren
Doen aen u gheen versoeck.

In Amor' perseverando.

C. T.

Eoum nobis heic dat Lynſcotius Orbem,
Lynſcotum, artifici ſculpta tabella manu.

INHOVT DES BOECKS.

Regiſter ofte Tafel vande Itinerario.

Regiester vande Itinerario.

r. tGnacht-

Volcht die Regiſter vande Figueren ende Caerten die in de Itinerario behooren, ende waer datſe gheſtelt moeten werden , tot een memorie vande Boeck-binders , als oock om te weten hoe dat de Caerte van Guynea , Congo, ende Angola, met die vande Antillas,Braſilien,ende de beſchryvinghe vande ſelfde contreyen (waer van de folien niet ghenumereert en zijn) ghebonden moeten werden, om in goeder ordre en vervolch te comen.

Caerten inde ſelfde Itinerario.

Eynde der Regiſter vant eerſte Boeck d'Itinerario.

Register ofte Tafel vant Reysgheschrift ofte de Navigatie der Portugaloysers ende Spaengiaerden/ van die tot huydens daeghs bekent eñ ontdect zijn.

ende

Regiſter van't Extract vande Renten ende Incomſten des Conincks van Spaengien,mette genealogye ofte afcomſte der Coninghen van Portugal, &c.

3. Een

Register vande incomste des Coninckx van Spaengien.

Sommighe fauten ofte erraten des Boecks inden letter druck inde Itinerario.

Pagie 6. 2.colom.15.regel van't Capittel/op de Zee/leest op de Ree. Pag.12. 1.col.8.regel vant 3.veers/ Capiteynen/leest Capeteinnen. Pag.13. 1.col. 13.regel vant 7.Cap. Soldaten/ leest Soldaen. Pag.17. 1.col.27. reghel van't 2.veers/Calabar, leest Malabar. Pag.23. 1.col. 9 regel/Pegas, leest Pegus. Pag.23. 1.col 11.regel van't 4.veers/ alle de woorden van daer voortaen van Tanassarien ende Reda, moetmen lesen Tanassarijn ende Queda. Pag. 24. 1.col.3.regel van't 1.Cap. Malabar, leest Mallacca. Pag.25. 1.col.49.regel 150.leest 2500. Pag.27. de woorden van Cambaya, Champay ende Santon, moetmen lesen Camboja, Champâ ende Canton. Pag.29. 1 col.54.regel / Eylandt van Sian, leest 'tlandt van Sian. Pag.31.2 col.45.regel/Manearijns, leest Mandorijns. Pag.36. 1.col.28 regel/ Sungo, en voorts ven Toms, leest Bungo ende Tonos. Pag.37.2.col.6.regel/benauthept/leest beveyligthept. Pag.37. 'topschrift vant 27. cap.1.regel/'tEylandt/leest tlandt. Pag.42. 1.col. de woorden van daer voortaen van Sunda, leest Sinde. Pag.43. 1.col.51.en 52.regel/Cauacheiro, leest Caualheiro. Pag.53.1.col.38.regel/ Dirason, leest Virason. Pag.55.1.ende 2.col. Medidan ende Sate, leest Medida ende Batte. Pag.80.1.col.37.regel. Alcacoffren, leest Artichauts. Pag.90.1.col.50.regel/Accar, leest Achâr. Pag. 93.2.col.laeste regel/ Figuer/leest Vigeur. Pag.105. 1.col.51.regel/stuyvers/leest stucks. Pag.121.1.col.2.veers/13.regel/ Ioy, leest Iôr. Pag.128.1.col.2.veers/ 30.regel/ Contreye / leest contrarie. Pag.129. 1.col.29.ende 30.regelen/Officieren/leest officien. Pag.132.1.col.31.regel/onder de 3.iaren/ leest over de 3.iaren/etc.

In't Boeck van't Reys-gheschrift ofte vande Navigatien.

Pag.17.1.col.2.veers 22.23.ende 26.regels/voor de woorden/noortoosteeren ende noortoosteert/leest noortwesteeren ende noordtwesteert. Pag.45.1.col.3 veers/19.regel/Pulo taio, leest Pulo tio. Pag 47.1.col.laeste regel 4.en half diepten/leest 4.en half badem diepten. Pag.48.1.col.4.en 5.regel/ van twee mannen/ leest van twee mammen oft borsten. Pag.47.48.49.alwaer Pulo VVy staet/moetmen lesen Pulo Vby, ende alwaermen voortaen heeft de woorden van Bornon, Cambaya, Palimbo, moetmē lesen/ Borneu, Camboja, Palimbaò oft Palimbon. Pag.62.1.col.2.veers/6.regel/ spaensche coopvaerders/leest Sponsche coopvaerders. Pag.63.ende 64.alwaer de woorden staen van Chabaquon en Chinchon, leest Chabaqueò ende Chincheo. Pag.65.4.veers/10.regel/Enon, leest Enao oft Enau. Pag 67.voor Pudeon en Fuychon leest Pudeau ende Fuycheu. Pag.68.ende 71.voor Hunchon ende Chinchon, leest Huncheò ende Chincheò. Pag.72.2.col.3.regel/onse distantie o.3.o.leest onse cours o.3.o. noch eens 'tselfde in 2.regel van't derde veers. Alwaer voortaen comen de woorden van Mâcon, Chinchon, Ilhea ofte Ilha branco, ende Ilhas de Ruy lobo, moetmen lesen Macau, Chincheu, Ilheò branco, ende Ilheòs de Ruy lobo, &c. Het 45.Cap.pag.97. alwaer staet vande ghetyden / en het wassen der wateren van Malacca, is het Capittel vergeten te stellen/ 'twelck moet wesen als volcht.

Den 9.Junius hebbe experientie ghedaen vande ghetyden van Mallacca, te weten op de Ree daer de schepen leggen/ en bevont dattet volle Zee ofte hoogh water was te half tien vren des voormiddachs/ wesende den eersten dach vande nieuwe Maen/ende op dese tijt so wast water al een derdendeel ofte meer ghevallen inde mont vande Revier van Mallacca, door oorsake dat die stroomen ende wateren vande Revier seer sterck af loopen / en d'ebbe ende vloet loopen n.w. en 3.o.op de voorsz. Ree/want also wenden haer de schepen/te weten alst vloeyt/naet 3.o.ende alst ebt/nae't n.w.alsdan so moet volghen aldus.

Vande waterstroomen van alle de contreyen/van Mallacca af/alle de custe ende vaert langhes tot Chyna, Iapon ende Nanquijn toe/ende op wat tyden ende daghen van't iaer etc. alsdan volcht inden eersten/etc.

Pag.97.2.col.vierde veers/laesten regel/ghehadt hebben / leest ghehandelt hebben. Pag.98.2.col.4 9.cap. 7.reghel/ Pulo Cantaò, leest Pulo Cataò. Pag.150.1.col.2.regel/haer kruyt ende saet/ leest haer kuyt ende saet/ etc. Van pagie 112.voortaen/voor Rio dos Ilhas, leest Rio dos Ilheos.

Andere kleyne erraten moghen vande discreten Leser lichtelijcken int lesen uyt den sin verstaen ende gheemendeert worden.

VALE.

FINIS.

ITINERARIO, VOYAGE OFTE SCHIPVAERT, VAN IAN HVGHEN VAN LINSCHOTEN NAER OOST OFTE PORTVGAELS

Indien, inhoudende een corte beschryvinge der selver Landen ende Zeecusten, met aenwysinghe van alle de voornaemde principale Havens, Revieren, Hoeken en Plaetsen, tot noch toe vande Portugesen ontdect en bekent; Waer by gevoecht zijn, niet alleen die Conterfeytsels vande habyten, drachten en wesen, soo vande Portugesen aldaer residerende, als vande ingheboornen Indianen, en huere Tempels, Afgoden Huysinge, met die voornaemste Boomen, Vruchten, Kruydé, Speceryen, ende dierghelijcke materialen, als oock die manieren des selfden Volckes, soo in hunnen Godts-diensten, als in Politie en Huijs-houdinghe: maer oock [redacted] corte verhalinghe vande Coophandelingen, hoe en waer die ghedreven en gevonden worden, met die ghedenckweerdichste gheschiedenissen, voorghevallen den tijt zijnder residentie aldaer, alles beschreven en by een vergadert door den selfden, seer nut, oorbaer, en oock vermakelijcken voor alle curieuse en Lief-hebbers van vremdigheden.

Vesende in't Vaders-lãd in de eerste juecht/ en ghenepcht zijnde tot lesen vreemde dingen van Landen ende gheschiedenissen/ waerinne besundere wel behaghen ende vermaeckelickhept hadde/ met eẽ grooter verweckinghe der begeerten [redacted] vreemde en onbekende landen te besien/ ofte eenighe avontueren [redacted] versoecken/ om daer door eenighsins mijn affectie te ghenoeghen/ hebbe gheresolveert [redacted] eenighen tijt te absenteren van't Vaders-land/ ende conversatie van Vrienden ende Maghen/ hoewel het mp swaer viel/ doch de verhopinge [redacted] dattet soude moghen wesen/ [redacted] blussinge mijnder lust/ hebbe mp eyntelicken ghetroost sulcks te aenveerden/ vertrouwẽde op den Heere/ dat hp mijn voornemen soude helpen volbrengen: zijnde met dese gedachtẽ [redacted] teenemael geresolveert 'tselfde te vervolgen/ hebbe oorlof vercreghen van mijn Ouders/ [redacted] doen ter tijt woonachtich waren tot Enckhuysen/ ende gereet wesende om scheep te gaen/ mp begeven in [redacted] Vloot Schepen/ die ghereet lagen by't Eylandt Texel/ om [redacted] Spaengien en Portugal [redacted] varen/ [redacted] een Schip dat [redacted] S. Lucas de Barrameda soude seylen: want mijn intentie was [redacted] Sivillĩe te reysen/ daer ic twee Broeders hadde woonen/ die daer ettelicke Jaren gheweest waren/ om alsoo beter te recht te komen/ en met heure hulpe die ervarenthept van 't Landt/ ende Spaensche tale te crpghen.

An. 1579. den 6. Decemb. zijn wy uyt Texel gheseylt.

Den 6. December/ anno 1579. zijn wy uyt Texel gheseylt (wesende in compangie by naest 80. Schepen) onsen cours [redacted] naer Spãgien. Den 9. van die selfde liepen wy door die Hoofden van Engelandt en Vranckrijck. Den 12. hebben gesien [redacted] hoeck genaemt die Cabo de Finisterra. Den 15. saghen het Landt van Sintra, oft anders [redacted] C. de Rocxent, alwaer die Revier Tegio ofte Tagus inde Zee loopt/ aen welcke gelegen is die vermaerde stadt van Lisbonen; aldaer sommige van onse Vlote in liepen/ ende van ons schepden. Den 17. sagen den hoeck ofte de C. De san Vincente. Den 25. op Kersdagh quamen binnẽ die Revier van S. Lucas de Barrameda, alwaer ick twee ofte drie daghen vertoefde/ ende voer daer naer/ nae Sevillien/ daer ick arriveerde [redacted] eersten January/ anno 80. en vont aldaer mynen eenẽ Broeder/ overmidts [redacted] anderẽ gherepst was naer 't Hof van Spaengien tot Madrid/ en hoe wel ick sonderlinghe lust hadde terstont voorder [redacted] trecken/ dan door ghebreck van de Spaensche tale (sonder welcke men qualick can over wegh geraken) was ghedwongen aldaer eenen tijt te blyven/ om die ervarenthept vande sprake wat te crpghen; Binnen middelen tyden ghebeurdẽt/ als dat [redacted] Portugal aflyvigh wert die Coningh Don Henrick, den laetsten uyt die Portugaloische stamme/ door wiens doot daer een groot oproer en oneenighept op stondt/ overmidts dat den selfden overleden Coningh in zijn Testament liet voor recht erfghenaem en successor den Coningh van Spaengiẽ Philippus zijn Susters Soon; Niet teghenstaende die Portugalopsers/ zijnde altoos doodt Vyãden vande Spaensche natie/ hebben daer meest teghen gheweest/ ende ghecoren tot haren Coningh Don Antonio, Prior de Ocrato, welcke was des overledẽ Coninghs Broeders Sone; Dit verstaende den Coningh van Spaengien/ heeft hem terstont ghereet ghemaeckt om in persoone te gaen naer Portugael die Croon te ontfanghen/ ende sont voor uyt den Hertoghe van Alva met een heyr volcks/ ende vele gewapende om alle oproer ende tweedracht te stillẽ/ en heeftet eensdeels met ghewelt/ eensdeels met geschencken/ giften [redacted] gaven onder zijn subjectie ghebracht/ uyt welcke oorsake veel volcks trock uyt Sivillien en alle wegen derwaerts/ alst gemeenlick geschiet/ die menschen genepcht zijnde tot veranderinge en nieuwighedẽ/ onder welcke mijn Broeder door opruyen vã anders oock heen is ghetrocken/ reysende eerst naer 't Hoff van Spaengien/ dat doẽ ter tijt gherommen was in de Stadt van Badajos, die uyterste frontier Stadt van Spaengien aen Portugal/ meenende aldaer eenighe verbeteringhe te crpghen: maer daer comende/ wast in Portugal al geslist/ ende alle oproeren neder ghelept/ ende Don Antonio verdrevẽ/ den Coningh Philippus door geheel Portugal voor Coningh aenghenomen/ waer door mijn Broeder zijn propoost vã [redacted] Portugal te gaẽ verãdert heeft/ ende begaf hem by eenen Ambassadeur/ die van 's Coninghs weghen naer Italien soude reysen/ met welcken hy heen is ghetrocken/ [redacted] comẽde in Salamanca, [redacted] kranc gevallen van een siecte die doen ter tijt regneerde [redacted] geheel Spaengiẽ/ ghenaemt Tavardilha, daer veel duysenden af storven/ als oock mijn Broeder.

Oproer/ door de [redacted] van Don Hendrick/ Coningh van Portugal.

Annotatio D. Pall.

Dese sieckte, welcke contagieus ofte voorspruytende was, doorliep niet alleen Spaengien, maer ooc Italien, Duyts-landt, ende vast t'geheel Christendom, als ick selve op die tijt in Italie wesende, mede besocht hebbe, werde aldaer gheheete Coccolucio, om dat de persoonen die hier aen vervielen: niet anders queelden, als die Hanē doen, omme die Catharren, die in die keel schoten; waren gestadigh durēde vuyle pestilentiale Cortsen, met seer veelderley accidentē, doch niet over vier daghen aenhoudende.

Een weynigh voor desen tijt isser so grooten Pest gheweest in Portugal/ dat ghestorven zijn binnen die stadt van Lisbonen in twee Jaren over die 80. duysent menschē/ waer naer volchde terstont die voornoemde sieckte/ die door geheel Spaengien grousame destructie dede.

Jan Huyghen geeft hem in dienst met eē Duyts Edelman ende reyst met hem naer Portugael.

Den 5. Augusto / van 'tselfde jaer / eenighe ervarentheyt der sprake krygghende / hebbe my begheven by een Duyts Edelman / die van meeninghe was te reysen over landt naer Portugal/ om het selfde landt te besien / ende oock verwachtende aldaer beter commoditeyt mynen lust te boeten. Scheydende van Sivillien den eersten September / passerende sommighe Dorpen ende Vlecken / quamen in Badajos, op den 8. van dē selfde Maent/ al waer ick vont mynen anderē Broeder / volgende s'Coninghs Hoff; Dese was tweelinck vande bovenghenoemde overleden.

De Coninginne vā Spaēgien sterft eñ wert ghevoert in't Clooster vā S. Laurens.

In dese selfde Maent sterf de Coninginne van Spaengien/ Anna van Oostenrijck / wesende Suster vā Keyser Rodulphus, eñ Dochter des overleden Keyser Maximilianus, des Coninghs vierde ende laetste Huijsvrouwe: waer over groote rouwe bedreven wert gheheel Spaengiē deur; ende werde ghevoert van Badajos, naer het Clooster van S. Laurens in Escuriael, om aldaer begraven te werdē; Hebbende sommighe daghen in Badajos vertoeft/ zijn van daer ghescheyden/ passerende deur een stadt ghenaemt Elvas, welcke is die eerste in't Coninghrijck van Portugal/ ontrent 2. ofte 3. mylen van Badajos, ende tusschen beyde steden so scheyt hem Portugal van Spaengien / van daer zijn wy voorts ghetrocken duer sommige ander plecken vā Portugal/ eñ zijn gecomen in de stadt van Lisboenen / den 20. September/ alwaer doen ter tijt was dē Hertogh vā Alva, als Goeverneur vanden Coningh van Spaēgien; ende men maeckte aldaer groote preparatie ende ghereetschap om de Coningh in te halen ende te hullen voor Heere/ naer ouder usantie van Portugal.

Jan Huyghen ghenesen zijnde van een swaere sieckte/ begeeft hem in dienste van een Coopman.

Ick in Lisbonen comende/ door de veranderinghe van't landt / ende noch ghedurende sieckte ende corruptie vande lucht ben cranck geworden/ ende sevenmael ter ader ghelaten / doch met Gods hulpe weder ghenesen / ende siende weynigh voordeel by den edelman te doen hebbe hem verlaten/ ende my ghevoecht by een Coopman/ om die traffijcke van die Coophandel te leeren/ tot datter yet anders offreceerden. Binnen dese tyden begost die Pest die weder op een nieu aenghestoken was / wat te cesseren / om welcke oorsaeck den Coningh zijn Incomst tot Lisbonen vertoeft hadde/ eñ alsnu gheheel gedaen wesende in de Maent vā Meye / anno 81. is de Coningh tot Lisbonen met grooter triumphen inghehaelt/ alwaer die Duytsche natie de prijs hadde vā't beste werck ende spectacle / welcke was een Poorte ende Brugghe die op de strandt van die Revier stōt/ aldaer die Coningh uyt de Galeye tredēde / alder eerst deur ginck / wesende vā veel fraye dinghen ende Figueren verciert / lustich om sien/ oock alle straten ende hoecken behanghen met costelijcke Tapyten ende Historien / ende worden groote triumphe bedreven / gelijck in dierghelijcke tyden de manier is.

In Mey anno 81. wert de Coningh vā Spaengien triumphelic tot Lisbona ingehaelt.

Den 12. Decembr. anno 81. sterf den Hertogh van Alba te Lisbona

Den 12. December/ anno 81. is den Hertoghe van Alva tot Lisbonen ghestorven in't Palleys van den Coningh/ ende dat om dat hy was zynen oppersten Hoof-meester/ hebbende 14. daghen voor zijn doot anders niet ghenut dan Vrouwen soch; zijn lijff wert ghebalsemt/ ende ghevoert naer zijn landt van Alva.

De Prince van Spaengiē Dō Diego sterft.

In dese selfde Maent/ die Coningh noch tot Lisbona wesende / is ghestorven die Prince eñ erfghenaem van geheel Spaengien ende Portugal/ des Coninghs oudtste Soon Don Diego, ende overleedt in Madril, waer van de rouwe weder vernieut wert / ende en blevē anders gheen kinderen dan een Soontgien / met name Don Philippe, ende twee Dochters.

Binnen dese tyde quam oock te Lisbonen des Coninghs Suster/ de Weduwe vanden overleden Keyser Maximiliano brengende met haer een Dochterken dat manck ginck/ twelck daer naer in een Clooster gesteken wert/ welck oock zijn met grooter Feesten ende triumphe in gehaelt. Naer't overlyden vā des Coninghs outste Soon Don Diego, so zijn tot Lisbonen vergadert alle die groote Heere van Spangien ende Portugael/ soo geestelick als weerlick in't Palleys van de Coningh / ende deden den eedt met grooter Solemniteyt / naer ouder usanciē aen die jonghe Prince van Spaengien Don Philippe, als erfghenaem ende rechte Successor van Spaengien ende Portugal ende andere dominien des Coninghs.

De nobiliteyt van Spaengiē ende Portugael sweeē den jonghen Prince Dō Philippe/ als erfghenaem van Spaēgien

In't voor jaer van 82. is tot Lisbonen 'tseyl ghegaen een groote Armeye schepen / waer van Overste was die Marck-Graef van Sancta Crus, met welcken ghinghen die principaelste vanden Adel van Spaengien ende Portugal/ uyt vrye wille / op haer eyghen costē / om te bewysen die goede affectien die zy hadden om haren Coningh ende Heere dienst te doen / naer die Vlaemsche Eylanden tegens Don Antonio, die daer ontrent hielt met een Armeye van Fransoysche Schepen ende volck / wiens overste was eenen Philippe Stroffy; Dese twee Armeyen ghemoeten malcanderen/ ende deden eenen dapperen slach met groot verlies vā beyde zyden/ doch in't lest Don Antonio met zijn Fransoysen de nederlage hebbēde/ ende veel van die Fransoysen gevanghen/ waer onder waren sommighe vande principaelsten Adel uyt Vranckrijck/ alle welcke op't Eylandt van S. Michiel. duer bevel vāden Marck-Graef onthooft werden / eñ d'ander Fransoysen in Spaengien ghebracht/ ende altemael op de Galleye ghesett; Don Antonio ontquamt met een cleijn Jacht / als oock den oversten Philippe Stroffy, in een Boodt / ende was ghequetst ende van die quetsure ghestorven; Van dese victorie waren de Spangiaerts seer hooghmoedigh/ ende worde te Lissebonen groote triumphe bedreven / ende den Marckgraef van Sancta Crus met grooter Feest inghehaelt.

Eyrocht ende slach ter Zee teghen Don Antonio.

De victorie des magistraets vā Spaengiē ter Zee tegen Don Anthoni.

Binnen desen tyden wesende alle dinghen gheslist/ heeft den Coningh ghelaten tot Lisbonen zijn Susters Soon den Cardinael/ Don Albertus van Oostenrijck/ als Gouverneur/ ende is weder ghereijst met die Keyserinne zijn Suster / ende des Cardinaels Moeder/ ende het gheheele Hoff nae Madril in Spaengien.

Dat 2. Cap.

Dat 2. Capittel.

Beghinnende mijn Voyage ofte Schip-vaert naer Oost ofte Portugaels Indien.

VErtoevende tot Lisbonen / ende siende die handelinghe cleijn / midts die versche onenigheyt vande Portugesen ẽ Spaengiaerts/ende offrecerẽde oorsake / waer mede ick mochte mynen lust boeten; Soo ghebuerdent ter selver tijt datter in Lisbonen eenen Monic was / van de Orden van S. Dominicus/ ghenaemt Don Frey Vincẽte da Fonseca, vã edele afcomste/ welcke door zijn gheleertheyt langhe tijt hadde gheweest Predicant vanden Coningh Sebastiaen van Portugal/met wiens worden gecaptiveert in Africa inden grooten slach / inden welcken den selfden Don Sebastiaen doot bleef/ ende werden daer naer weder gerantsoneert/ ende kennnende den Coningh Philippus zijn bequaemheyt ẽ wetẽschap / heeft hẽ in grooter weerdẽ gehouden/ hem latẽde het selfde officie van Predicant van zijn Majesteyt/ met begeerten hem zynen staet te vermeerderen/ẽ offrecerende dat den Stoel van't Aerts-bisdom van gheheel Indien ledich stont/heeft hem daer mede versien ende vercregen van den Paus van Roomen confirmatie/ hoe wel dat den selfden dat weygerdẽ / vreesende de grouwelicke ende verre reyse / doch heeft hem den Coningh gheperswadeert sulcks zynen dienst ende wille te wesen / hem belovende binnen 4. ofte 5. Jaren van daer te ontbieden/ ende te versien met een verbeteringe in Portugael : met welcke belofte accepteerden die reyse.

Een Predikant nomine wort gheordineert ende versonden Aerts bisschop van Indien te wesen.

Jck considererende op mijn stuck / hebbe met aller neerstigheyt gheprattiseert / om met desen Aerts-bisschop my in dienste te begheven/ ende met hem die reyse te aenveerden/dat my slachde tot mijnder voordeel / om dat mynen Broeder / die welcke het Hof te volgen moede was/ hadde verworven van zynen Heere / ('twelck was een Secretaris van zijn Majesteyt) een officie van schrevijn op een van die Schepen/ die dat jaer naer Oost Indien soude varen/ welcke occasien my diende om tot mijn voornemen te comen/overmidts dat den selfden zynen Heere was groote especiale vrient vanden voorseyden nieuwen ghecoren Aerts-bisschop; door wien met weynigh bidden zy in diensten van den selfden Aerts-bischop ontfanghen / ẽ onder ander opgeteeckent / welcke waren over die 40. in't ghetal / ende om dat mijn Broeder de keur hadde van alle de Schepen / heeft het Schip ghecoren dat voor den Aerts-bisschop bereyt wert / om malcanderen beter behulpich te wesen. Aldus hebben wy ons bereyt gemaect om onse Voyage te beginnen / ende waren in companie van vijf Schepen/vande groote van 7. ende 8. hondert last elck Schip / ende waren met namen/den Admirael S. Philippus ; Den Viesadmirael/ S. Iacob. Dese twee warẽ nieuwe Schepen/d'een naer den Coningh/ ẽ d'ander naer zijn Soon ghenaemt / d'ander waren S. Laurens, ende S. Francisco, ende ons Schip S. Salvator ghenaemt.

Jan Huygẽs voegt hem/om met den gheordineerden Aerts bisschop zijn reyse op Indien te vorderen.

Op den 8. April / wesende den Goeden vrydagh/ van't jaer 1583. welcke is ghemeenlick den tijt dat die Schepẽ tseijl gaen / eenen dagh 4. ofte 5. onder ofte over / zijn wy alle ghelijck uyt die Revier van Lisbonẽ t'Zeewaert in gelopen/ streckende onsen Cours naer't Eyland van Madera/ẽ stellende onse saeckẽ in Gods handen/ sonder wiens faveur en hulpe wy niet en connen uytrechten / ende al onse voornemen niet en zijn.

Den 8. April anno 83. stac de vlote van Lisbonen na Madera.

Dat 3. Capittel.

Ordinantie vanden selfden Schepen op haer Voyagen ende vaert naer Indien.

DJe Schepen hebben in't ghemeen elck op tusschen die 4. ende 5. hondert persoonen/ somtijts min / by wylen meer/ naer den tijt offreceert onder het Zeevolck ende Soldaten. In't gints gaen/zijn zy weynigh gheladen/ dan sommighe Pypen met Olie ende Wynen/ ende sommige andere coopmanschappen van particulieren / ende voorts anders niet dan Ballast ende Victualie voor't volck ; dan het meeste ende principaelste datmẽ sent naer Indien / zijn Realen van achten/ te weten / het Capitael ofte hooft-somme vande Pachters van de Peper/ seynden alle jaren een groote somme van gelt/ om die Peper daerom te coopen / ende voorts veel gelts van particuliere Cooplieden / de wijl dit de beste waer is diemẽ in Indien mach voeren/om dat zy winnen aen die Realen van Achten/ over die 40. ten hondert. Soo haest als die Schepen de Revier uyt zijn/ ẽ in die Zee comen/ wort al het volck op elck Schip gemõstert/ so wel dat Zee volck als die voor Soldaten comen / ende die absent zijn/ ende op't Landt gebleven van die in't Register comen / worden op ghetekent vanden Schryver van't Schip/ om daer naer in Portugal zijn Borge aen te sprekẽ: want zy moeten altemael borgh setten / ende het goet dat in't Schip gevonden wert vã die absent zijn/ wert terstondt met uytroep verkocht ende gemijnt/ ende Inventaris daer af ghemaeckt / ẽ in depositio gheset in des Capiteyns handen ; Desghelijcks van yemandt die sterft : maer daer comt weynigh af ter rechter handt / wordt aldermeest verduystert.

De schẽpen op Indien hebbẽ elck bynde 400. oft 500. mannẽ op.

Weynigh warẽ werden in Indien ghesonden/ maer meest realen van achtẽ / om den peper te betalen.

Tgheheel geselschap der Indiaẽs vaerders moetẽ in Portugael borghe stellen/ ende in zee comende worden zy ghemonstert.

Den Schipper ende Stuerman hebben op de geheele Voyage van gints ende weder voor haren salaris 120. Milreys/ elc Milreys doen Nederlandtsche munte/7. Karolus guldens/ ẽ om dat die rekeninghe vande Portugaelsche munte altemael gheschiet met een soorte van gelt / ghenaemt Reysen , welck is het cleijnste gelt datmen daer heeft/ ende oock al ist noch so hooghe somme / so wordt altoos gherekent by Reysen/ẽ 160. Reys is also veel als een Karolus gulden/ oft 4. Realen in silver/ soo dat twee Reysen zijn 4. penninghen / ende een Reys twee penninghen/ Hollandtsche munte ; Welcke declaratie hebbe ick willen doen/ om beter te verstaen de rekeninghe van de reysen diese in Portugael ghebruijcken . Keerende tot onser materie / so ontfangt die Schipper ende Stuerman elcks 24. Milreys op de handt / behalven dien / hebben zy haer Kameren als beneden ẽ boven in't Schip die zy verhueren ende groot profijt mede doen/neffens hare vryigheden ende voeringhe/ende alle andere Officialen ẽ Zee-volc naer advenant ; Ende hoe wel zy gelt ontfanghen / nochtans cost het haer meer van steeckpenninghen eer zyse crygen / 'twelck alle met faveur ghegheven wert / ende niet naer verdiensten van de Proveador, dat is d'opperste Ammeraliteyt van den Coningh / hoe wel dat van dit salaris gheen sekere ordonantie en is/ want wordt daghelicks verandert : maer segghe alleenlick van't salaris/dat ghemeenlick ghegheven wert/volgende d'ordinantie vã ons Schip ende comste van dat Jaer. Die Contra-meester/dat is den Hooghbootsmã/ heeft voor zijn gheheel salaris 50. Milereys / ende ontfanght op die hant 10. Milereys. Die Guardiaen/dat is den Schimman 1400. Reys ter Maent / ẽ

Verclaringhe vander scheps hueringe.

van voeringhe 2800. Reys/ ende ontfanght 7. Milereys op de handt. Die Seto Piloto, dat is den onder Stuerman/ heeft ter maent 1200. Reys zijn drie Ducaten/ met soo veel voeringe als de Schipman. Twee Timmerlieden/ ende twee Callaffaten, dat zijn die met werck drijven/ hebben elcks ter maent 4. Ducaten/ ende 3900. Reys van voeringhe. Den Despensier/ dat is die 't eten en drincken uyt deylt: Ende die Merinho, dat is die het volck vanght/ eñ heeft last alle munitie eñ 't vier te bewaren/ ende te schaffen/ hebben elck ter maent een Milereys/ ende 2340. Reys van voeringe/ behalven hare Camers ende vrydommen van Tollen/ ghelijc alle andere Officialen/ Bootsghesellen/ Putgers/ Busschieters/ etc. hebbē/ een jeghelijc naer advenant/ ende alle die in 't Schips dienste zijn. Den Cupper heeft 3. Ducaten ter Maent/ eñ 3900. Reys van voeringhe. Twee Strinceros, dat zijn die 't seyl eñ die groote Ra af doen dalen op een rat alst van doen is/ hebbende elck ter Maent een Milreys ende 2800. Reys van voeringhe. Dryendertigh Bootsghesellen hebben elck een Milreys ter maent/ en 2800. Reys van voeringe. Sevenendertigh Putgers/ hebben elck ter maent 660. Reys/ ende 1860. Reys van voeringhe. Vier Pagiens, dat zijn Jonghers/ hebben met haer voeringhe ter maent 443. Reys. Eenē Constapel/ eñ 8. Busschieters hebben differenten prijs ter maēt/ d'een min eñ d'ander meer. Noch een Barbier/ die en heeft oock gheen seker salaris. Den Factoor ende Schryver hebben geen salaris/ dan alleenelick haer Camers/ te weten/ beneden elcks een Camer van 20. Pypen/ dat zijn 10. vaten elcks/ eñ boven een Camer om te slapen/ waer van zy groot profijt doen. Dit zijn al die Persoonen die 't Schip ende Zee-volck aen gaen/ die welcke hebben daeghs voor haer portie/ te wetē/ altemael naer een maet/ soo veel den minsten als den meesten/ een pont ende ¾. Beschuijt/ een halve kanne wijn/ een kanne waters/ een Arroba, dat zijn 32. pont ghesouten vleesch ter Maent/ sommighe droogen Visch/ Ayun/ Loock/ worden terstont in 't beghinsel uyt gedeelt/ eñ is vā cleender weerden/ sommighe dingen van Suyker/ Honigh/ Rozynen/ Pruymen/ Meel ende dierghelijcke snusterye wordt bewaert voor de crancken/ noodigh zijnde/ doch crygender weynigh af: want die Officierē houdent onder haer/ ende consumerent/ sonder datter d'ander veel af sien. Voorts wat beroerende is het koken/ hout/ smout/ potten ende pannen/ moet eē yder voor hem selven besorgen/ behalven dit comter noch eenen Schryver ende Bottelier van sConinghs weghen/ voor die Soldaten/ die welcke haer uytdeylinghe op haer selven hebben/ op de maniere van het Zee volck.

Dit alles is belangende die voyage ofte reyse derwaerts gaende/ dan in 't wederom comen en cryghen niet meer dan deelinghe van water eñ Beschuijt/ tot die C. deboa Esperāce toe/ eñ van daer herwaerts/ moeten haer selven voorsien wat het Zee volck aen gaet: maer die Soldaten ofte Passagiers en crygē gants niet dan alleenlijcken vry passagie/ te weten/ een Kist in 't ruijm/ eñ het overloop voor haer betstede/ dies en moghen zy niet uyt Indien comen sonder oorlof vanden Viçorey/ ende moeten vijf Jaren daer gheweest hebben in dienst van dē Coningh: maer die Slaven moetē vracht betalen van haren persoon/ ende ooc Tol voor den Coningh/ als wy op onse wederom keerēde reyse breeder sullen verhalen.

Den 15. Aprilis hebben wy ghesien het Eylandt Madera ende Porto Santo, alwaer die Schepen van malcanderen scheyden/ ende een jeghelijck zijn cours gaet/ overmidts dat zy altoos willen d'een voor d'ander in Indien comen/ om beter profijt te doen/ en eer te begaen/ waer door zy by nacht ende ontyden malkanderen verlaten/ en elck zijn hooft volcht. Den 15. Aprilis sagen wy het landt Madera.

Op den 24. Aprilis/ quamen wy onder de Custe van Guinea, welcke beghint op den 9. graed/ ende duert tot de linie Æquinoctiael, al waert in 't ghemeen veel Dondert/ Blixemt/ eñ vlaghen van reghen en wint/ die met haestigheyt over comen en passeren/ ende vallen soo sterck/ datmē telcke reys die seylen moet strijcken/ ende die groote Ra ter halver mast/ ende somtijts geheel neder/ dickwils 10. oft 12. mael op eenen dagh. Hier zijn onverdraghelijcke hitten/ ende al het water dat in 't Schip is/ stinckter/ soo datmen de Nues moet toe houden als men drinckt: maer als men die Linie ghepasseert is wert het weder goet/ hoe datmen dichter by 't landt is/ hoe datter meer stormt/ regēt ende dondert ende stiltē zijn/ so datter altemets de Schepen wel een paer Maenden ligghen eerse door die Linie connen gheraken/ als dan krijchtmen eenen wint die zy noemen den Generalen wint/ en is eenē Zuydoostē wint: maer is altoos byde wint/ ende moeten altoos by legghen/ tot by naest in de hooghde van die C. deboa Esperance, eñ overmids dat aē die Custen van Bresilien op 18. graden aen die zyde van 't Zuyden drooghten ligghen/ die de Portugesen heeten Abrolhos, die selfde streckt 70. mylen in Zee/ welcke blyven aen de leeger wal eñ rechter handt; om die te mogen voorby passeren/ so houden die Schepen seer die Custe van Guinea, eñ passeren also die voorseyde droochten: want anders vallende te leegh ende binnewaerts/ so zijn zy ghedronghen naer Portugal te keeren/ ende somtijts in perijckel van te verliesen/ ghelijck het ghebuerde onsen Admirael S.Philippo, die welcke het voorleden jaer van 82. daer onder gheraeckte by nachte/ eñ waren in groot perijckel van te vergaen/ doch geraecten daer af/ ende arriveerden weder naer Portugael/ ende om dit jaer de selve drooghte te schouwen/ liep hy so dicht onder de Custen van Guinea, dat hy door de groote stilte ende regen twee maenden lach en dreef/ eer hy de Linie passeerden/ eñ quam twee Maenden naer d'ander Schepen in Indien: waeromme mē moet wachten te nae aende Custe te comen/ om die stilte te ontvlien/ eñ ooc niet te verre af houden om de bovenghenoemde droochten te passerē/ waer aen leyt de gheheele reyse van Indien.

Den 15. Mey/ wesende ontrent 50. mylen van die Linie Æquinoctiael noordtwaerts/ quam by ons een Fransche Jacht/ ende stelden ons gheheel Schip in grooten oproer/ overmidts dat ons meeste volck sieck was/ ghelijc in die contreyen ghemeenlick gheschiet door de groote hitte/ ende desghelijcks ist meest al onbedreven volck/ die noyt Zee ghesien en hebbē/ daermen qualick ordonnantie mede kan houwen/ doch schoten sommige schoten naer hem/ waer mede hy ons verliet/ naer dat hy een wijl met ons de spot ghehonden had/ ende verloren hem terstont uyt het ghesicht/ waer mede ons Schip weder gepassificeert wert. Ontrent 50. mylen vande linie Equinoctiael quam by ons een Fransche Jacht.

Op den selfden dagh/ wesende teghen den avont/ hebben wy een groot Schip ghesien/ eñ vermoeyden dat het van ons companie was/ gelijck wy daer nae verstondē: want het quam met ons te sprake/ eñ was 't Schip S. Francisco, daer wy ons alle in verblyde.

Den

Den 26. Mey / paſſeerden wy die Linie Æquinoctiael, welcke loopt door't midden van't Eylandt van S. Thome, by de Cuſte van Guinea, ende alsdoen begonnē wy te ſien de Zuyd ſterre/ en te verlieſen de Noord-ſterre/ ende creghen de Son des middaeghs in't Noorden/ eñ volghens den Zuyd-ooſten eñ generalen wint/ die daer het gheheele jaer duer waeyt.

Naer ouder ghewoonten hebbē wy eenē Keyſer ghecoren/ende alle Officiers verſet.

Op den 29. Mey/ weſende Pincxteren/ hebben die Schepen door ouder ghebruyck te kieſen eenen ghemaeckten Keyſer / ende te veranderen alle die Officialen van't Schip/ ende een banckет te houden / ſo dat die feeſt 3. ofte 4. daghen duert/ het welcke wy onderhoudēde/ hebben eenen Keyſer ghekozen / ende weſende in't Banckеt/ door ſekere gheſchille ende woorden/ is een groot rumour opgheſtaen/ende quam ſo verre/ dat de tafelen om gheſtooten worden/ eñ onder de voet lach/ende warē wel over de 100. Rappieren uyt / ſonder te reſpecteren den Capiteyn ofte yemandt: want hy lagh onder de voeten/ende liepen hem over het lijf / ende ſouden alſoo malcanderen vermoort hebben / ende 'tgheheele ſchip verlozen/ ſo den Aerts-biſſchop niet en hadde ghecomen uyt zijn camer onder den hoop met groot gheroyt eñ ghebeyr/ waerover zy begoſten ſtil te houden/ den welckē terſtont gheboodt op de verbuerte van den Ban/ datſe alle Rappieren/Pongiaerden/eñ al'tgheweer ſouden brenghen in zijn Camer / 'twelck terſtondt gheſchiede/waer mede alle dinck weder in vrede quam; Ende die eerſte ende principaelſte muytmakers wordē ghecaſtijt/ ende in boeyen ghewoorpē/ daer door alle queſtien doot ende te niet wert.

Groote blyſchap door dien wy de Drooghte van Breſilien ghepaſſeert waren.

Den 12. Junij/ zijn wy gepaſſeert die voorghenoemde Drooghten van Breſilien / waer door groote blyſchap in't Schip was / overmidts dat wy hier door verſekert waren niet weder te keeren naer Portugael / als geſeyt is/ ende als dan gheleyde ons noch den generalen wint tot voorby die Revier van Rio de Plata, al waer wy doen kreghen voor de wint tot aēde Cabo deboa Eſperance.

Op den 20. van de ſelfde Maent/ is het ſchip S. Franciſcus, dat dus langh by ons gheweeſt hadde/ weder uyt 'tgheſicht ghebleven.

Op den 11. July maecten onſen Stuerman giſſinghe / dat wy noch wel 50. myplen van de Capo deboa Eſperance warē/waeromme van die Aerts-biſſchop ghebeden wert te willē naer land houwen/om die Cabo te moghen ſien / eñ was miſtigh weder/ ende houdende naer landt een ure ofte meer/ſaghen recht voor ons landt/ ende warender gheen twee myplen van/ 'twelck ons door de donckerheyt eñ miſt bedeckt was/ 'twelck ons in grooter verbaeſtheyt ſettē: wāt onſe ghiſſinghe anders was/ende beghinnende op te klaren / bekenden het landt / 'twelck was den hoeck/ ghenaemt die C. Falſo, ende Parcel ofte bancken vanden ſelfden hoeck / welck zijn ontrēt 15. myplen voorby die C. deboa Eſperance naer Moſſambijcke. De C. deboa Eſperāce leyt op 35. gradē zuydwaerts; Hier creghen wy een ſtilte/ende ſchoon weder/ eñ duerden ontrent een halven dagh / binnen welcken tijt vonghen wy veel Viſſchen met hoecken op die voorſeyde grondt vande bancken op 10. eñ 12. vadem/ eñ is ſeer excellente Viſch / by naeſt ghelijck den Schelvis. Die Portugeſen noemenſe Peſcadas.

Den 20. vanden ſelfden/ quamen wy weder by het ſchip S. Franciſcus, eñ ſprakē met hem/ ende bleef by ons tot den 24. doen verlozen wijt weder uyt het gheſicht. Den ſelfden dagh ſtreken wy alle onſe ſeylen/ door contrarie wint/ eñ laghen twee daghen ſtil / en dreven om niet te vervallen; Wy warē in de hooghde van't land/ genaemt Tarra donatal, welcke beghint in 32. graden / ende volcyndt in 30. Is van de C. de boa Eſperance, 150. myplen. In deſe contreye neemtmen ghemeenlick raet van alle Officieren van't ſchip / oft goet is binnen door van't Eylandt S. Laurenſo te varen/ ofte buytē om/ want van binnē duer/gaet men naer Moſſambique, ende van daer naer Goa, ende buytē om gaende / en moghen te Goa niet comen / overmidts datſe te leegh vallen / om die ſtroomen van't water/ende moeten naer Cochin varen/ 'twelck zijn 100. myplen leegher als Goa, ende als die ſchepen die Cabo laet paſſeren / ſo en iſt niet goet naer Moſſambique te loopen / om dat zy niet in tijts ghenoech alſdan en connen tot Goa comen / door de groote ſtilte die daer binnen duer zijn: maer die in Julio die Cabo paſſeren/ mogē wel naer Moſſambique gaen: want het is vroech/ende hebben tijts ghenoech om daer water eñ ververſinghe te nemen/ endē eenen dagh 10. ofte 12. ſtil te ligghen: Maer die in Auguſto die Cabo paſſeren / comen te laet/ en moeten buyten om naer Cochin, om niet te verletten/ doch is dangereuſer eñ moeylijcker: want worden in't ghemeen kranc van quade ende gheſwollen beenen/ ſchuerbuyck/ende andere ſieckten.

Den 30. van die ſelfde Maent/waren wy in die hooghde vande Cabo/ghenaemt Das Correntes, welcke zijn 130. myplen van Terra donatal, ende leyt op 24. graden aen't Zuyen / aldaer beginmen te loopen tuſſchē het Eylandt.

Marcus Paulus ghetuyghe dat dit eylādt het grootſte onder alle Orientaelſche eylāden is.

Het Eyland vā S. Laurenſo wort geheeten van Marcus Paulus, het groote Eylandt van Magaſtar; van Andrea Thevet, Madagaſcar: is het aller grootſte van alle Orientale Eylanden, alſo dat het in de grootte het Coninghrijck van Caſtilien ofte vā Portugal te boven gaet; het leyt aen d'ander zyde van Aphrica, als men ghepaſſeert is C. deboa Eſperance; Heeft in die lenghte, na die opinie van Thevet, 72. graden, ende in die breede 11. graden 30. minuten, Heeft in't ronde naer ſommige opinie, drie duyſent Italiaenſche mylen, naer ſommighe 4. duyſent, 'tvvelck ſoude weſen 600. oft 800. duytſche mylen; men houdt dit Eylandt wel getempert te weſen, daerom rijck van volck, die alle Mahometanen zijn. Marcus Paulus verhaelt, dat op dit Eylād regieren vier Ouden, die't gouvernemēt hebben, dattet gheheel rijck zy van wilde ende tamme Beeſten, van vremde Voghelen, daer van hy fabulen ſchrijft, niet weerdigh te gedencken. Dit Eyland heeft oock Elephantē, ende alderley beeſten, die eenē horen dragē, daer af het eene gheheeten wort, een Indiaēs Eſel, met heele clauwen, onghecklooft. Het ander Orix, met ghecloven clauwen; Heeft overvloedigh veel Slanghen, Haeghdiſſen, ende groote Boſſchagien van roode Sandalē, die daer weynigh geacht wordt om die abōdantie; Oock gheeft die Zee aldaer veel Ambra. Dit Eylandt heeft oock overvloet van Rijs, Geerſt, Aranien, Limoenen, Citroenen, ende Pompoenen, die ſoo groot zijn, dat die een Man nauwelijcks omvatten kan, roode, geele, ende witte, oock beter dan onſe; veel Gengbers, die zy groen eeten; Honigh ende Suyker rieden, daer zy niet weten mede om te gaen; Safferaen, vele medicinale kruyden, Indiſche Noten; Oock gheeft het Silver; eñ heeft vele Revieren, ſchoone Fonteynen, eñ

vele Haven, in welcke vele Saracenen oft Mooren haer coopmanschappen brenghen: Goude ende zyde Lakens, Linne van boomwolle, ende dierghelijcke. Van S. Laurenso naer Mossambique/ 'twelck leyt verscheyden van't vaste landt/ te weten/ vande C. Das Correntes 120. mylen/ ende is een Eylandt lanck 220. mylen/ streckende zuyden ende noorden/ breedt 70. mylen/ beghint aen de eerste punct naer die Cabo toe op 26. graden/ ende volEyndt naer't noorden op 11. graden. Het volck van't Eylandt zijn swart/ ghelijck die van Mossambique, ende loopen naeckt/ dan hebben het hayr van't hooft so seer niet gecrult als die vā Mossambique, zijn oock soo peck swart niet. Die Portugeesen en hebbender sonderlinghe gheen trafficquen/ overmidts datter niet veel te halen is/ doch en is tot noch toe sonderlinghe niet bekent. Den eersten Augusti passeerden wy die drooghten/ ghenaemt os Baixos de Iudia, dat is de Drooghte van de Judinne/ welcke zijn vande C. das Correntes, 30. mylen/ ende liggen tusschen het Eyland van S. Laurens, eñ 'tvaste landt/ te weten/ van't Eylandt 50. mylen/ ende van't vaste landt 70. mylen/ welcke drooghten beghinnen op 22½. graden/ eñ durē tot 21. graden/ men moeter hem seer voor wachten: want zijn seer periculues/ daer zijn veel Schepen op gebleven/ ende noch cortelingh int Jaer 1585. comende van Portugael een Schip/ ghenaemt S. Iago, wesende Admirael vā de vlote/ en was het selfde dat met ons van Lisbonē voor Vies-admirael quam/ d'eerste reyse/ als wy op een ander plaetse sullen verhalen tot zijnder tijt.

Het Eylāt S. Laurens so leyt 120 mylen vā C. Das Corntas.

Periculose drooghten inde Judische zee Baixos genoēt/ liggende 30. mylen van C. das Corntas.

Den 4. Augusti sagen wy het land vā Mossambique, welck leyt van de drooghte van Juden 90. mylen op 15. graden zuydwaerts. Des anderen dacghs daer aen zijn wy op die Ree vā Mossambique gheloopen/ ende tot incomen quam by ons het bovenghenoemde Schip/ S. Iacob, ende liep met ons op de Ree/ ende was maer een ure doen wijt eerst int ghesichte creghen van alle die reyse/ naer dat wy by het Eylandt van Madera van malcanderen gescheyden waren/ sonder opt ghesien te hebben/ wy vonden daer noch twee andere Schepen van onse companie/ die dacghs voor ons ghecomen waren/ te weten S. Laurenso, eñ S. Francisco; Desghelijcks vonden wy daer noch het Galioen ofte Schip dat naer Malacca soude varē/ twelck ghemeenlick een Maent voor de Schepen van Indien uyt Portugael schept/ alleen om dat zynen wegh verder streckt/ doch comen ghemeenlick tot Mossambique om water ende verversinge te nemen/ als haer de voyage lāck valt/ ende ghebreeck crygen/ so niet/ soe loopen zy buyten het Eyland van S. Laurenso, sonder haren cours op Mossambique te nemen. Wy waren met ons vieren vā ons Vlote tot Mossambique, ghebreeckende alleen onsen Admirael S. Philippe, die welcke hem so dicht hadde gevoecht by de Custe van Guynea, om te beter te schouwen die drooghten van Brasilien/ diemen noemt Abrollios, daer hy 'tvorighe jaer hadde op gheweest/ als gheseyt is/ dat hy daer so veel stilte kreegh/ dat hy langhe tijt naer ons die Linie Æquinoctiael passeerden/ ende die C. de boa Esperance met grooten storm eñ onweder/ ghelijck het gemeelick ghesciet die laet comen: waer door ghedwongen waren buyten om te loopen/ om d'oorsake voren verhaelt/ eñ quamen tot Cochin wel 2. maenden naer dat wy al tot Goa waren/ eñ haddē veel miserie eñ armoy ghepasseert/ ende veel cranckheden/ als swellende Beenen ende schuerbuyck/ etc.

Mossambique leyt 90. mylen vā de Judische drooghten op 15. graden zuydwaert.

De schepē op Malacca moeten een Maēt eer uyt loopē/ om dat harē wech verder streckt.

Men can dicht onder de Guinische custē seylē om de Brasilische drooghtē (Abrollios ghenaemt) te schouwē.

Dat 4. Capittel.

Beschryvinghe van Mossambique, het welck leyt op 15. graden aende Zuydtzyde vande Linie æquinoctiael, op de Custe van Melinde, anders van Abex ofte Abexim ghenaemt.

Mossambique is een Stadt int Eylandt Prasio, met een sekere, doch cleyne Haven, aen die rechte zyde nae die Cabo toe, hebbende die Goudt Mynen van Sofala, aen die slincker zyde, die vertreffelijcke Stadt Quiloa, ende oft wel om die omgaende vlecken dese plaetse onvruchtbaer ende onghesont is, nochtans volck-rijck, om die bequaemheyt des oorts. In vorighe tyden van Mahometanē bewoont, onderworpē wesende den tyran van Quilo, die door zijn officier (welcke die Arabicis Zequen heeten) gheregiert werden.

Mossambique is een Eylandeken/ ligghende ontrent een half mijl van't vaste landt/ in een bocht/ soo dat het vaste land aende noordtzyde verder in die Zee comt als Mossambique, ende voor aen liggen noch twee andere Eylandekens/ ghenaemt S. Ioris ende S. Iacob, welcke comen met den uytersten hoeck van't vaste Landt over een/ ende tusschen dese twee voorste Eylandekēs die onbewoont zijn/ ende het vaste landt/ looptmen naer Mossambique, so dat die Eylanden blyvē aende slincker handt aent Zuyden/ eñ het vaste landt aende rechter handt aent Noorden/ ende loopen also ontrent een cleyn mijl tot Mossambique op die Ree sonder Lootsman: want 'tis diep ghenoech/ ende die drooghten ende tsandt van de zyde van 'tvaste landt sietmen bescheydelicken ghenoech om dat te schouwen. Die schepen ligghen so dicht by tEylandt eñ de fortresse van Mossambique, datmen met een steen mach opt landt werpen/ ofte wat verder/ ende ligghen tusschen tvaste land ende tEylandt dat ontrent een halve mijl van malkanderen leyt/ so dat die schepen daer ligghen/ als oftse in een Haven ofte Revier laghen. Het Eylandt van Mossambique is groot eē half mijl int omgaē/ plat landt/ eñ rondtom met eenen witten strādt van sandt; heeft veel vā die Indiaensche Palm ofte Nootebōomen/ oock heeft het sommighe boomen van Oraengie Appelen/ Limoenen/ Citroenen/ Indiaensche Vyghen: maer vā andere fruyten diemen in Indien ghemeen heeft/ zijnder weynigh te becomen/ oock Coren eñ andere greynen/ Rijs ende alle lijftochten eñ coopmanschappen/ als Lijnwaet/ ende diergelijcke nootsakelicke waren/ moeten al vā Indien comen: Wat het Vee ende vleesch belangende is/ als Ossen/ Schapen/ Geyten/ Verckens/ Hoēderen/ etc. vintmender by menichtē/ ende goede coop. Alhier vintmen oock Schapen van vijf quartieren/ hebben den steert soo breedt ende groot/ datter soo veel aen te eten is/ als een van d'ander quartieren/ ende zijn soo vet datmense niet en can ghenutten; Daer zijn Hoenderen gheheel swert/ van veren/ vleysch en been/ soo datse ghecockt schynen inckt te wesen/ doch van seer goeden smaeck/ ende houdense voor beter als die andere. Dese vintmen oock sommighe in Indien: maer soo veel niet als in Mossambique. De verckens is een seer kostelick eeten/ ende uytermaten schoon en smakelick vleys/ so datmen by experientie ghevonden heeft/ alle andere vleys te bouen gaet/ ende die krancken werde alle vleys verboden te eeten/ uytghe-

Tusschen de Eylādē S. Joris ende S. Jacob eñ het vaste landt loopmen na Mossambique sonder perikel.

Beschryvinghe der vruchten/ ende andere voetselen vā Mossambique.

Schapen diēs steerten so groot als een haer der vierendeel is.

Hoenders diēs vlees so swart als inckt is.

Densas sylvæ ebanos aurum mihi viscera terræ
Ambara fert pretio littus odore pari
Auferri hæc tolerabile nū quoqꝫ pubem
Aueheret pelago dira cupido meam
Hoogerb

Insulæ et arcis Mocam:
bique deschriptio ad fines
Melinde sitæ ebano puriß.
auro et ambare odorato
affluentis hinc magnus
seruorum numerus in
Indiam abducitur,
H. Linschoten inuent

Beschryuinge des Eylants
en slot Mocambique
geleegen op de grensen
Melinde seer Rÿck van
Ebanhout, fyn gout en
Ambargrys, waer aff
veel slauen naer Indÿen
wech gevoert werden
door Jan Huygen van
Linschoten

Terra firme

Sant Ant

A Fortareza Velha

A

S.to Doms

A dre Kerckhoff

S. Gabriel

Fortaresa

N. S. da baluarte

S. Jorge

S. Tiaguo

Cabaceira

Terra firme

Joannes a Doetecomius iunior fecit

6 en 7

uytghesondert het Vercken vleys / door zijn goetheyt. Het Eylandt en heeft gants gheen soet water om te drincken / dan moetent altemael van't vaste landt krygen / van een plaets die de Portugesen noemen Cabasera, ende ghebruycken in die huysen groote Potten die van Indien ghebrocht worden / om 'twater daer in te verwaren.

Die Portugalopsers hebben daer een seer schoone ende stercke Fortresse / die in eerst binnen thien oft twaelf jaren volmaeckt is / ende respondeert recht teghen die voorste Eylandekens ende incomst van die Schepen / ende is een van die beste ende sterckste van bousel van gheheel Indien: maer hebbender weynigh geschut ende munitie noch ghereetschap op; Desgelijcks gheen Soldaten / dan alleenlijck den Capiteyn met zijn dienaers die daer op woōt / doch noodigh zijnde / zijn gheobligeert alle die ghetroude Portugesen die op't Eylandt wōonen / welck mogen wesen 40. ofte 50. tē hooghsten; moeten alsdan het Casteel helpen bewaren: want het Eylandt en heeft anders gheen beschutsel / dan alleenelicken dese Fortresse / die reste is altemael open / ende vlacke strandt. Rondtom binnen het Casteel zijn sommighe cisternen ofte waterbacken ghemaeckt / die altoos vol waters zijn / so datter altoos voor een jaer ofte meer water in is / noodich wesende / hoe wel zy weynigh voor den noot sorghen / soo wel den Cappiteyn / Officieren / ende andere inwoonders / dan alleenlijck om goet by een te vergaderen / behaluen dese 40. ofte 50. Portugesen ende Mestisten / welck zijn van hare procreatie in Indien ghegenereert / diese noemen Mesticos, dat is soo veel als half gheslacht; dese werden oock mede voor Portugesen gerekent / so zijnder noch in't Eylandt vā Mossambique over de drie ofte 400. stroeyen huyskens ende hutten / welcke zijn vande ingheboren van't landt / altesamen Swarten / ghelijck die van Cabo Verde, S. Thomas, ende gheheel Æthiopia; Dese zijn onder subjectie vande Portugesen: waer van sommighe houden die Wet van Machomet / die welcke aleer die Portugesen het Eylandt creghen door communicatie vande Mooren ende Mahometisten van't Roode Meer die Wet hebben aenghenomen / ghelijcker oock veel in die contreyen zijn / te weten / die Custe streckende naer't Roode Meer toe: maer van Mossambique opwaert naer die C. deboa Esperansa toe / en hebbense gheen communicatie ghehat / al waer de Swarten ende ingheboren van't landt noch leuen ghelijck beesten / sonder wetenschap van Godt ofte zijn gebodt. Sommige van dese Swarte van't Eylandt zijn oock Christenen / ende sommighe Heydenen / gaen alle ghelijck naeckt / alleenelick die Mans hebben het uyterste van haer manlickheyt met een cleyn doeckxken bewonden / ē die Vrouwen van de halue borstē / tot de halue dyen / met eenen cattoenen grouen doeck omwonden / ghelijck men by haer conterfeytsels mach sien / by de Figuren van Indien / dit is te verstaen van die byde Portugesen op't Eylandt woonen: want die van't vaste landt loopen meest naeckt / ende somtijts die schamelheyt bedeckt / somtijts niet.

Beschrijvinge der Fortresse die dē Portugesen hebben aē dē inloop van Mossambique.

De kinderen der Portugesen wordē Misticos dat is half gheslacht; gheheeten.

Verclaringe der ghedaente deses volcs / ē hoe sommighe Machomets wet hebbē aēghenomē.

Beschryvinghe in wat manierē sommige deser inwoōderē noch als beestē leven /

Die Portugesen dryuen haer handelinghe met die van 'tvaste landt / in sommighe Dorpen naest by haer gheleghen / als Sena, Macuwa, Soffala, Cuama, &c. die welcke al meest differente manieren / talen / ende leuen onder malcanderen hebben / elck op haer seluen / ende teghens den anderen oorlooghen / ende d'eene d'andere vanghen / ende vercoopen / ende sommighe eeten menschen vleesch / als die Macuwen ende andere; haer meeste onderhout is vā die Jacht / ende van't vleysch vande Olifantē / welcke is de oorsake / datter soo veel Olyfants tanden van daer comen. Dese Swarten op't vaste landt / ende door gheheel Æthiopia, hebben haer Dorpen ende wooninghen met haer Coninghen / elcke natie ofte gheslacht op haer seluen / so menigh Dorp / so menigen Coningh / ende die different in tael / manieren ē usantiē / ende hebben oorloghen met haer ghebueren; Men en machse niet betrouwen / om dat zy gēe woort ofte ghelooue houden: want voor 4. ofte 5. jaren waren die Portugesen van Mossambique op't vaste landt daerse haer daghelicksche handel mede dreuen / ende in vrede saten / meenende datse ghenoech sonder perijckel waren: maer als zy daer minst op dochten / quamen de Swarten van't Landt / ende overvielense ende smetense doot / sonder datter een aff quam.

Dese ende alle der Ethiopischer Inwoonderen hebbē elck in haer eyghen dorpen haer bysondere Coningē / ghewoonten / ende orloghen tegē malcanderen.

Die regieringhe van't Eylandt vande Portugesen / is aldus: Zy hebben alle drie jaren eenen sonderlinghen Cappiteyn / ende 'sConinghs Facteur / ende alle andere Officieren / worden al gheprovideert ende ghegunt vande Coningen van Portugael voor drie en drie jaren / 'twelck zyn persoonen die de Coningh in Indien ghedient hebben in zijn Armeye / ende in recompense ende betalinghe van haer dienste / gheeft haer dese Officien / een yeghelick naer zijn qualiteyt ē bequaemheyt / al waerse hebben hare gagie ende salaris / behalven datser by conquesteren: want zy doen wat zy willen den tijdt haerder residentie. De Capiteyn heeft groot profijt: want daer is noch een ander Fortresse / ghenaemt Soffala, 'twelck leyt van Mossambique naer die C. deboa Esperāsa, tot 120. mylen; By de selfde is een seker Myne / ghenaemt Monomotapa, in welck landt leyt een groot Lack / waer uyt men seyt die Reuier Nilus haren oorspronck te hebben / als oock die groote ende vermaerde Reuier van Cuama ofte Niger, die tusschen Soffala ē Mossambique in die Zee loopt / in wiens grōt ende sant Goudt geuondē wert. In dese Myne van Monomotapa wort veel Goudt ghevonden / ende noch ander Goudt / dat de Portugesen noemen Goudt van Botongoen onroēpo. ofte stof Gout: want is ghelijck sandt so cleyn: maer is van de beste alloy dat in gheheel Oriēten ghevonden wort.

Verclaringhe vā den staet des gouvernemēts der Portugesen ende hare gagien.

De Gout mynen by Monomotapa / seer profytelick voor de Portugesen.

Op dese Fortresse van Soffala / heeft die Capiteyn van Mossambique zijn Factuer / ende sendt daer jaerlicks henen twee oft drie mael seeckere Schuyten / ghenaemt Pangajos, welcke gaen langhs die Custen heen / ende halent Goudt / ende brenghen het tot Mossambique.

Dese Pangaios zijn ghemaeckt van licht hout / ende aen malcanderen ghenaeyt met coorden / sonder eenen yseren Naghel te hebben. Men affirmeert dat die Myne van Angola aen d'ander zyde van Africa, niet verre en is vande Myne van Soffala voorseyt / ende en souden gheen dry hondert mylen verscheyden van een ligghen / ende gheschiet dickwils datter Swarten zijn ghecomen van Angola naer Soffala over landt.

Daer zijn Swarten die d'ander draghen op haer rugghe / ghelijck Beesten / ende zijn daer toe ghewent; Desghelijcks andere dinghen / ghelijck oft Peerden / Muylen oft Esels waren / ick hebber ghesproken

diese

diese ghesien hebben / daer van daen comende. Keerende weder op die regieringe vande Portugesen ende haer Capiteynen / so is die Capiteyn alleenlijck zijn profyt binnen den tijt van 3. Jaren / over die 300. duysent Ducaten / dat zijn 9. tonnen schats; Ghelijck den tijt/ als wy daer laghen/ die Capiteyn Nuño Velio Pereira ons selfs ghetuyghden / en dit meest in Goudt dat van Soffala ende Monomotapa comt / als ghesept is. Van Mossambique wort naer Indien ghevoert Gout/ Ambargrijs/ Ebenhout/ ende Yvoren / ende veel Slaven en̄ Slavinnen diemen naer Indiē voert / om datse die sterckste zijn van gheheel Orienten / om het vuylste ende grofste werck te doen/ waer toe zyse alleen ghebruycken. Men vaert van hier maer eens jaers naer Indien / inde maent van Augustus tot half September/ overmidts datmen [redacted] gheel Indien moet varen met Monssoyns, dat [redacted] met ghetyden vande Jaer/ diese also noemen vande winden / die sekere Maenden in't Jaer wayen/ waer mede zy haer rekeninghe maken [redacted] gaen en̄ comen/ van d'een plaets op d'ander; ende [redacted] in't gemeen onder wegen van Mossambijcke tot die Custe van Indien 30. daghen/ luttel [redacted] ofte meer/ ende als dan blyven in Indien [redacted] die Maent vā Aprilis. Dan comt weder de wint ofte Monsloen naer Mossambique toe. In somma datter alle jaer gaet ende comt een schip van des Capiteyns wegen die zijn Coopmanschap drijft/ ende niemant [redacted] mach daer traffikeren/ dan alleenelick die daer tot Mossambique woonachtigh ende getrout zijn: want onghetrout en moghender niet blyven door particulier Privilegien vāde Coningen van Portugael/ [redacted] dat het landt bewoont en̄ onderhouden souden worden. Achter Mossambique streeckt Paep Jans landt/ datmen aldaer noemt het Landt van Abexynes, waer van dese Custe van Mossambique, tot het Roode Meer toe/ ghemeenlick ghenaemt wort die Custe van Abex, om dat die van Paep Jās landt/ dieder veel in Indien comen/ sommighe Slaven/ ende een deel vrye/ daer voor Boodtsghesellen dienen [redacted] die Portugaelsche schepen/ die haren handel van d'een plaets op d'ander dryven / wiens Conterfeytsels/ als oock haer Wet / Leven ende usancien hier naer volghen/ by de Figuren van Indien. Dese Custe van Abex wort oock vande Portugesen/ ghenaemt die Custe van Melinde, om datter [redacted] stadt en̄ Coninghrijck aen leyt/ alsoo ghenaemt/ welcke was die eerste stadt ende Coningh / die de Portugesen met vrientschap / sonder bedrogh ontfinck in haer eerste ontdeckinghe / waer in [redacted] selfde noch persevereert. Wy laghen tot Mossambique stil 15. daghen / ons versiende van water ende verversinghe / ende van alle noodtdruft/ in welcken tijdt ons veel volcks kranck wert ende af storf/ door de onghewoonheyt vā [redacted] lucht / ende is van zijn selven een onghesont Landt ende sware lucht / door die groote ende ontallighe hitte.

De Capiteyns soldye bedraecht 300. duysent Ducaten.

Dē 20. Augusti/ zijn wy weder tseyl gegaen/ altemael in companie/ te weten/ die vier Schepen van ons Admiraelschap van Portugal en̄ noch [redacted] Schip vanden Capiteyn vā Mossambique, die zijn drie jaren uyt waren/ met namē Don Pedro de Castro, in wiens plaets ghecomen was die boven ghenoemde Nuño Velio Pereira. Dē selfdē Capiteyn Don Pedro, ginck met zijn Huysvrouwe [redacted] familie in zijn Schip naer Indien: want d'ordonnantie van den Coningh hout/ dat naer de drie jaren van haer regemēt [redacted] officie/ moetē noch drie ander jarē staē tot ghelieven vande Viçorey van Indien/ en̄ dienste vanden Coningh/ op haer eyghen costē/ [redacted] zy mogen naer Portugael keeren/ [redacted] waer dat zy particulier patenten brochten van den Coningh/ [redacted] moghen terstont haerder officijs Jaren volyndt hebbende / naer Portugael keeren/ 'twelck weynigh gheschiet / dan door groot faveur; Ende oor [redacted] mach niemandt uyt Indien reysen/ tē zy met oorlof ende Paspoort vande Viçorey, sonder dat / wort het belet/ en̄ scherp daer op toeghesien.

Den 24. Augusti / des smorghens / hebben wy ghesien twee Eylanden / die ghenaemt zijn Insula de Comora, ende Insula van Don Ian de Castro. Het Eyland Comora leyt vā Mossambique 60. mylen noordwaerts aen op [redacted] 1. graden / aende Zuydt zyde is een seer hoogh landt / so dat wijt in eenen gheheelen dagh niet en costen uyt het ghesichte seylen met goeden wint. Op dē selfden dagh zijn die Schepen weder van malkanderen ghescheyden/ naer ouder ghewoonten/ om oorsake als ghestelt is.

Den 3. September/ hebbē wy weder [redacted] Linie Æquinoctiael ghepasseert/ die welcke loopt tusschen Melinde ende Brava, Steden liggende op die custen van Abex, ende die Linie [redacted] van Mossambijcke Noordwaerts 230. mylen. En̄ vā die Linie tot die C. de Guardafum, achtervolghende die selfde custe/ zijn 190. mylen/ ende leyt op 12. graden aen't Noorden vandē Æquinoctiael. Op dese custe tusschē Mossambique ende C. de Guardafum, ligghen dese Stede/ [redacted] weten Quiloa, [redacted] voortyden Rapta gheheeten/ Mombassa, een Stadt ghelegen in een cleijn eylandeken van derselvigher name, twelck die Rhee maeckt van verre met hooge sandt duynen, heeft een Haven met twee vastigheden beschermt, Melinde, Pate, Brava, Magadoxo, ende elck is een Coninghrijck op zijn selven/ en̄ houden die Wet van Machomet. Het volck is wat vaelder van couleur / als die van Mossambique, met glat hayr / hebbende hare stede regieringhe ende Policyen/ als die van Arabien/ en̄ andere Machometistē. Desen voorseyden hoeck/ ofte C. de Guardafum ghenaemt/ is het eynde van de custe van Abex ofte Melinde. Ende by desen hoeck oost noordoost aen/ te Zeewaert in/ 20. mylen van land/ leyt het vermaerde Eylandt Socotora ghenaemt/ al waer [redacted] vint Aloe, die van dit Eyland haer name heeft Aloe Socotorina, welck is die allerbeste/ [redacted] dicht ende vast / ende van daer naer alle weghen verdoert; Ende by desen hoeck en̄ Eylādt beghint den Mont ofte inganck vande Estreyto de Meca, om dat binnen aende zyde van Arabien de stadt Meca light/ alwaer het Lijf van Machomet hanght in een yseren Kiste in de locht/ onder [redacted] Hemel / ghemaeckt van Seyl-steen / welcke groote besoeckinghe en̄ bevaert heeft vande Turcken ende Mooren. Desen Inganck wert oock ghenaemt het Roode Meer/ niet dat het water Root is / dā alleē dat [redacted] rosachtighe berghen om ligghen / root Marmor gheven / ende [redacted] dat het sandt van de gront tot sommighe plaetsen rootachtigh is; En̄ is het selfde daer Moyses met die Kinderen van Israels drooghs voets door ghinghen. Vanden hoeck ofte C. de Guardafum, die engte binnewaerts in tot Sues, eertijts Arsynoe ghenaemt/ ('twelck is die uyterste stadt/ daer die enckte ofte Estreyto volyndt) zijn 360. mylen: Ende van daer overlandt tot die Midlandtsche Zee van Italien/ zijn 90. mylen. Die Estreito ofte enckte is in't incomen / ende oock binnen [redacted] zijn breedtste 40. mylē/ ende op sommighe

Alhier hanght Mahomet in een ysere kist.

mighe plaetsen smalder; Heeft oock veel Eylanden / ende aen d'een zyde / it weten / binnewaerts by Sues aen't Noorden/woest Arabia, ende aen d'ander zyde Zuydwaerts Ægypten, daer die Revier Nilus door loopt/ende wat leegher naer die Zee van Indien / Arabia Felix; eñ aen d'ander zyde daer teghen over/het landt van Abexynes,ofte Paep Jans landt.Op den hoec van Arabia Felix, int incomẽ vant Roode Meer/hebben die Portugesen eertyts een Fortresse ghehadt/ghenaemt Aden: maer zynse nu al quyt / waer door dickwils die Turcken die enclite van't Roode Meer afcomen met Galleyen die in Sues ghemaeckt worden/ende doen veel quaets aẽde Custe vã Abex ofte Melinde, als wy op zynen tyt sullen verhalen. Die Linie weder ghepasseert zynde/hebben die Noord sterre weder ghesien / die wy vande Custe van Guinea van't Eylandt S. Tomas, tot op desen tyt niet ghesien en hadden.

Den 4. Septẽbr. sagen wy het schip S. Franciscus.

Op den 4. September/ hebben wy een schip van onse companie ghesien/ ende met hem ghesproken/ende was S.Francisco,en bleef by ons tot op den sevensten/doẽ quamt weder uyt ons ghesicht.

Den 13. sagen wy het schip S. Jacob.

Den 13. saghen wy weder een schip/eñ was S.Iacob,en liep ons weder uyt het gesicht/ sonder te willen spreken.

Den 20. sagen wy veel Slãgen/ een teecken vã die Custe vã Indiẽ.

Den 20. September/hebben wy sien dryuen in Zee veel Slanghen/ zynde vande groote als Ael / ende ander tuych ghelyck schammen van Visschen/ waerom het die Portugesen noemen Vintijns, dat zyn halve Realen van Silver/ Portugaelsche munte / om dat het een ghelyckenisse daer vã heeft: Dese dryvẽder met grooter menichte / ende is een seker teecken van die Custe van Indien.Een weynigh daer nae hebben wy landt ghesien / met groot remour ende blyschap/eñ wierpen het loot uyt / ende vonden grondt op 47. vadem / ende was het landt van Bardes, welck is den uytersten hoeck vande mont eñ Revier van Goa, wesende vande stadt ontrent 3. mylen; Het is een hoogh landt / alwaer die Schepen van Indien anckeren ende lossen / ende van daer met Schuyten het goet ghevoert wert naer de Stadt toe; Wy anckerden dien dagh inde Zee buyten/ ontrent 3. mylen vant land / overmidts dat het stil/ ende de vloet verloopen was / doch ist sonder perijckel/ ende heeft over al eenen schoonen eñ suyveren grondt om te anckeren: want het begost doen aldaer Somer te worden.

Den 21. des anderen daeghs / zyn ons veel Schuyten/ ghenaemt Almadias, aen boort gecomen / brenghende veel ende allerhande ververschinghe van't Landt/als versch Broot eñ Fruyten/ ettelijcke waren Indianen die Christenen zyn.

Dẽ Aertsbisschop wert met een Galley aen landt gebrocht.

Desghelijcks quam daer een Galleye aen boort/om den Aerts-bisschop te halen/ ende brochten hem op een plaets / ghenaemt Pangijn, welck is half weghen die Stadt Goa, ende die Ree van Bardes, ende leyt aende selfde Revier/al waer hy ghevisiteert/ versocht/ ende willecom gheheeten worde vanden Viçorey van Indien Don Francisco Mascarenias, ende vã alle die Edelen ende Heeren vant Landt / soo Weerlick als Geestelick. Die regeerders vande Stadt badẽ hem aldaer te willen vertoeven 10. oft 12. daghen / om ghereetschap ende preparatie te maken/om hem met behoorlijcke eñ ghewoonlijcke solemniteyt ende triumphe inde Stadt te ontfanghen / twelck hy haer verwillichde. Den selfden dagh des na middaegs/zyn wy in die Revier gheloopen op de Ree onder 'tland van Bardes, wesende den 21. Septẽber/ Anno 1583. zynde verloopen 5. Maenden/ 13. daghen/ nae dat wy uyt de Revier van Lisbonen tseyl ghegaen waren/ hebbende 15. daghen stil gheleghen tot Mossambique, twelck een vande voorspoedighste reyse was / alser in veel jaren te voren ende daer na gheschiet zyn. Wy vondẽ daer het Schip S. Laurenso, dat daegs voor ons ghecomen was.

Den 22. is ghecomen het Schip S.Iacob, sanderen daeghs daer nae/ het Schip S.Francisco. Daer waren op ons Schip ghestorven vande gheheele reyse 30. persoonen / onder welcke waren sommige Slaven / eñ een Hooghduytsch/die een Trawant vanden Coningh vã Spaengien gheweest hadde/niet teghenstaende hadden altemael d'een over d'ander eens oft tweemael sieck gheweest / ende ter Ader ghelaten. Dit is ghemeenlick die somma vande dooden die op die Schepen sterven/ luttel min ofte meer. Het is gebuert over 10. oft 12. jaren/ datter een Viçorey naer Indien trot / met namen Ruy Lorenso Detavora, die welcke hadde op zyn Schip 1100. Mannen/ ende daer quam eẽ sterfte onder/so datter 900. af ghestorven/ ende over boort waren al eerse tot Mossambique quamen/ daer den selfden Viçorey mede een af was/doch was eẽ sieckte extraordinario / ende is te gelooven dat die menichte vant volc heeft die sieckte ende Peste ghecauseert: waerom hedensdaeghs die Schepen soo veel volcks niet meer en nemen: want hebben noch qualick ghenoech haer van stanck ende vuyligheyt te reynighen.

Den 30. September/is den Aerts-bisschop/ mynen Heere / met grooter triumphe eñ feeste inde Stadt van Goa ghehaelt/ ende van die Edelen ende Regeerders des Landts/in de groote Kercke ghebracht/met een Te Deum laudamus,&c. ende naer ander veel ceremonien ende ouder usancien / hebben hem in zyn Palleys gebracht / twelc staet dicht by de selfde Kercke.

Dẽ Aertsbisschop is seer triumphantelycken binnen Goa inghehaelt.

Den 20. November is onsen Admirael / het Schip S.Philippe eerst in Cochin ghecomen/ sonder yewers landt te nemẽ/ naer dat zy veel moeyte ende armoey ghepasseert hadden / oorsake voren verhaelt/ ende 7. maenden en 12. daghen onderweghen hadde gheweest.

Int leste van die selve maent Novembris zyn die Schepen weder van Goa ghevaren na die Custe vã Malabar ende Cochin, om aldaer haer ladinge te nemen van Peper ende andere speceryen / sommighe laden aende Custe van Malabar, als tot Onor, Mangalor, Cananor, &c. eñ sommige tot Cochin, die altoos twee Schepen haer volle ladinge van Peper mogẽ geven. Cochin leyt vã Goa zuydwaert ontrẽt 90. mylen. De Schepen lossen alle haer Portugaelsche warẽ binnẽ Goa, alwaer die Coopludẽ eñ Factoren haer residẽtie hebben; Eñ vã daer gaen die Schepen haer ladinge van Peper nemen lancks die Custe/ ende tot Cochin als geseyt is; ende laden int ghemeyn elck Schip 8. duysent quintalen Peper / ghewicht van Portugael / luttel min ofte meer / elck quintael is 128. pont/ alsdan comense naer Cochin, waer oock die Factoren comen/ende laden daer Naghelen/ Canneel / ende andere drooghe eñ Indiaensche waren / als ick in myn wederom reyse alles int particulier sal verhalẽ van haer ladinghe/ende ordonnantien van dien.

Inde maent Januarius ende Februarius/ Anno 84. zyn die Schepen met haer ladinghe weder van Cochin ghetrocken / d'een voor eñ d'ãder na/naer Portugael/alwaer myn Broeder mede ginc / om die obligatie vã zyn officijs

weghen

wegen van't Schip / ende ick bleef by mynen Heere in Indien noch sommighe jaren / om te ondersoecken die manieren/ wesen eñ ghedaenten vande selfde Landen / Lieden / Vruchten/ Waren/ende Coopmanschappen / ende andere dinghen/ als ick alles op zynen tijt in de waerheyt/ slecht ende eenvoudigh verclaren sal / soo ick het selfs meest met mynen oogen hebbe gesien ende ghenoteert / ende van andere gheloofweerdige persoonen/so Indiaensche/ als volcken daer ontrent woonachtich / neerstigh ondervraecht/ ghelijck oock die fame / ende nagheleghentheyt hem selfs aldaer ghenoech openbaer met die daghelijcksche ghemeenschap eñ communicatie vande omligghende landen eñ ghebueren / die onder malkanderen haer traffijcken ende handelinghe dryuen / als dese onse landen met Oost-landt/Enghelandt/Vranckrijck/etc.doen / ende oock alles van die Portugesen bevaren/ ende daghelicks versocht wort. Aleer ick beginne die beschrijvinghe van Goa ende van die Indianen/haer manieren / traffiken/vruchten/waren/ende ander dinghen/ om beter te moghen verstaen die streckinge van die Landen ende Custen ghelegen aen de zyde van Orienten / tot die leste ende upterste palen van China, die de Portugesen ontdeckt eñ bevaren hebben/met die Eylanden van dien/wil ic eerst een corte sommarie stellen van die Orientale Custẽ/ beginnende van't Roode Meer/ ofte de Arabische Zee / vã die Stadt Aden tot China toe / achtervolghende die beschrijvinghe vande Custe voren gheroert.

Dat 5.Capittel.

Vande Custe van Arabia Felix , ofte 'tRoode Meer,tot het Eylandt ende Fortresse van Ormus.

Annotatio D.Pall.

Aden is die alderstercksste ende schoonste Stadt van vruchtbaer Arabien , in een valeye gheleghen , aen d'een zydé met stercke Mynen,aen d'ander zyde met berghen besloten, daer op vijf Casteelen , in welcke men dagelicks wacht ende vuerwerck hout, om die veelvoudigheyt der Schepen, so af ende aengaende. Die Stadt is groot 6000.huysen, daer die van Indien, Persen, Æthiopien eñ Turcken veel handels dryven, ende sulcks om die overdadighe hitte van den dagh, meest des nachts ghedreven wort. Een steen worp van die Stadt is een bergh met een groot Casteel, daer op den Gouverneur zijn wooninghe heeft. In vorighe tyden was dese Stadt op't vaste landt: maer nu door menschen arbeyt een Eylandt ghemaeckt.

ADEN leyt aende Noordt zyde in't incomen van't Roode Meer/ aende Custe van Arabia Felix , ofte vruchtbaer Arabien / ende streckt 60. mylen meer binnewaerts / van den hoeck ofte C.de Guardafum, d'upterste streckinghe vande Custe van Abex ofte Melinde, als wy vorẽ verclaert hebben/overmidts dat die Custe van Arabien/ die zijn beghinsel neemt van Aden , soo veel meer binnewaerts comt. Aden leyt op 13. graden aende Noordt zyde / ende van daer streckt die Custe Noord oost ten Oosten/tot die C.de Rosalgate, welcke leyt op 22.graden / ende is den uptersten hoeck van die Custe van Arabia Felix, aende Indiaensche Zee / en is van Aden 240.mylen. Die Stadt Aden confineert metẽ bergh genaemt Darsira , de welcke mẽ affirmeert te wesen vã louter steẽ clippẽ eñ rootsen/

Opten bergh Dorsira valt nummermeer reghen.

ten regenter nummermeer. Dit volck van dese Custe in Arabien/zijn vael van coleur/by naest als die vande Custe vã Abex oft Melinde; upt dit Landt brenghtmen Peerden die seer goet zijn naer Indien in grooter menichte / als oock Wieroock/Myrra/ Balsem/ Balzem-hout eñ vruchten/ende sommigh Manna/ ende andere welrieckende waren ende cruyden. Zy onderhouden de Wet van Machomet / naer uptlegginghe vande Persianen. Van die C.de Rosalgate binnewaerts/die Custe vervolgẽde Noordwest aen/ tot die C.de Moncadõ, eertijts Asabora ghenaemt/ zijn 70.mylen. Desen hoeck leyt recht teghen over het Eylandt Ormus op 26.graden. Alhier beghint den inghanck van die enckte van Persen/ ghenaemt Sinus Persicus, ende het Eyland van Ormus leyt tusschen beyden/ hebbende aen d'een zyde Arabien/ ende aen d'ander zyde vant Noorden Persen. Heeft in de breete 20.mylen/vande C.de Moncadon, vervolgende die Arabische Custe binnewaerts tot het Eylandt van Barem, zijn 80.mylen / eñ leyt op 26½.graden. Alhier heeft die Portugeesche Capiteyn van Ormus zijn Facteur van sConinghs weghen / ende worden ghevist die beste Peerlen van gheheel Orienten/ welck zijn die rechte/diemen noemt Orientales. Vervolghende die Custe van Arabien / vã Barem binnewaerts/tot het binnenste ende upterst vande enckte van Persien / ofte Sino Persico , leyt die stadt Balsora, zijn 60.mylen. Dese stadt leyt op 30.graden/ende een weynigh bouen / daer comen die twee revieren Tigris ende Euphrates in den anderen / ende loopen by Bassora , in die bovenghenoemde Sino Persico. Hier ontrent staen noch veel Ruynen van oudt Babilonien; Ende na veele Gheleerden gissinge/ is hier ontrent oock gheweest het Aertsche Paradijs. Vã die stadt van Balsora loopt die Custe wederom aende Noordt zyde naer Ormus, welck behoort onder het gebiet van Persien. Dese Sinus Persicus is byde 40. mylen breet / luttel min ofte meer/ ende heeft veel Eylandekens/ ende inden inganck leyt het vermaerde Eylandt van Ormus, daer die Portugesen een Fortresse hebbẽ/ ende woonen met die Ingeboren vant Eyland onder een / ende hebben haren Capiteyn / ende andere Officieren/ voor drie ende drie jaren/ als die van Mossambique.

In't Eylandt van Ormus werden de beste Peerlen van gants Orienten gevondẽ.

Het Paradys heeft ghestaen ontrent Bassora.

Dat 6.Capittel.

Van't Eylandt ende Stadt van Ormus.

Ormus leyt op het Eylandeken Geru , in vorighe tyden Ogyris gheheeten.

ORMVS is een Eylandt eñ Coninghrijck / 'twelck die Portugesen onder tribuyt ghebracht hebben / al waer noch haren Coningh zijn residentie heeft/te weten / buyten die Stadt van die Portugesen/onderhoudende die Wet van Machomet / het volck is wit gelijck als die Persianẽ/ het is aldaer een ghemeen ghebruyck / dat die Coningen wordẽ/doen terstont alle haer Broeders ende het naeste manlicke Coninghs bloet d'ooghen upt steken/ welcke worden daer naer alle haer leven rijckelick onderhoudẽ/ om dat er een Wet is in Ormus, dat gheen blinde persoon en mach voor Coningh ontfanghen worden noch regieren / waeromme zyse alle doen blindẽ /om versekert te wesen in haer regimẽt/ ende oock om te schouwẽ alle oproer ende tweedracht / ende haer landt in peys ende vrede te besitten. Het Eylandt is ontrent drie mylen groot/

De Coninghen van Ormus doen haer naeste ghe-slacht des mãs persoonen d'ooghen upt steken om haer eygen regement te versekerẽ.

groot / ſeer clipachtich ende vol Steen-rotſen/ ende gants onvruchtbaer / heeft niet een groen loover ofte cruijt / noch ſoet water / dan alleen Steen-rootſen van louter Sout / ſoo dat die mueren vande huyſen van Sout-ſteen zijn ghemaeckt ; heeft van zijn ſeluen niet/ dan dat het van't vaſte landt / van beyde zyden van Perſen ende Arabien / ende vande ſtadt Baſſora ontfangt/ ende om die ghelegentheyt ende bequaémheyt van't Eylandt/ſo iſſer alle dingen in grooter abondantien / ende een ſeer grooten handel: want heeft die ſtapel van geheel Indien / Perſen/Arabien eñ Turckyen/ ende alle die omligghende plaetſen eñ contreyen / eñ in't ghemeen iſt vol Perſianen/Armeniers/Turcken/eñ alle natien/eñ oock Venetianen / die haer daer gheneren met allerhande ſpeceryen ende edel Ghesteenten / dieder in groote menichte werdē ghebrocht van Indien / ende van daer gheſonden over landt naer Venegien / ende vervoert door gheheel Turkyen/Armenien/Arabien/Perſen/ ende alle weghen. Ende worden wederomme ghebracht allerhande waren vande ſelfde landen / te weten van Perſen / uyt het landt ghenaemt Coracone, ende Dias, ende ander plaetſen / veel rijcke Tapetten / diemen Alcatiffas noemt; Van Turckyen/ allerhande ſoorten vā Camelotten; Van Arabiē/ veellerhande waren van Cruyderen voor de Apoteeckers eñ Cruydeniers/als Sanguis Draconis, Manna/ Myrrha/ Wieroock/eñ dierghelijcke/veel excellente Peerden/die ſeer goet zijn van baren/allerhande ende ſeer excellente Orientaelſche Peerlē van Maſcatte, een Haven ghelegē tuſſchen die Caep van Roſelgate eñ Moncadon aende Cuſte van Arabien veel Razyne/van veel ſoorten Datelē/ Ocker-noten ende Mermelladen/ die van Ormus naer Indien ghevoert werden / ende gheheel Indien met vervullen. Desghelijcks het ghelt/ghenaemt Larynen, twelck is twee-beenigh / lanckwerpende / ghelijck een gheſlaghen ſilver-draet / omghebuijcht met ſekere cleyne Characteren/wort in Perſien ghemunt/op een plaets ghenaemt Lary, van fijn Silver/ en dat in ſoo groote menichten / datter eenen grooten handel met ghedreven wert / ghelijck als met andere Coopmanſchappen / oorſake des grooten winſt die daer op is/ ende gelden in Indien ſeer hoogh. Ende om te verſtaen d'oorſpronck van ſo grooten handel/ ende vergaderinge van volck in't Eyland van Ormus, ſo iſt te weten/ dat alle jaren comen twee vergaderinghe van volck over landt/ diemen Caffiles ofte Caruanen heeten / en comen van die ſtadt Alleppo, uytet landt van Suria, drie dagh reyſens vā die ſtadt Tripoli, die ghelegē is op den Oeuer van de Middelandtſche Zee. Deſe vergaderinghe oft Caffyla, houdt deſe naervolghende orden/ te weten / alle jaren in de Maenden April ende September/ ſo iſſer gheordineert eenen overſtē Capiteyn/ ende ſommighe hondert Janitſerē/ die welcke convoyeren die voorſz. Caffyla, tot die ſtadt vā Baſſora, van waer zy te water varen naer Ormus ; Die Cooplieden weten den tijt wanneer die Caruana ofte Caffila ſal reyſen/ waer teghens zy haer ghereet maken met haer coopmanſchappen / alsdan vergaren oock veel Camelen/Dromedariſen/Muylen/ Peerden/een jeghelijck zijn gadinghe / die hier tot te coop ſtaen / in ſomma / datſe altemet 5.ofte 6. duyſent ende meer perſoonen by een komen/ en reyſen in ordinantie ghelijck een heyrtocht ofte legher/twee en twee op een Cameel/ofte waren ten beyde zyden/na uytwyſinge van die Figure die volghen ſal/met goede wacht vande Janitſeren / overmidts datſe altemets beſprongen worden vande Arabers / dat groote Straetſchenders noch zijn/ en doenſe groote quellagie aen om haer te berooven/ ende moeten over die 40.daghen duer een Woeſtijn reyſen/ ende vinden alle 3.ofte 4. daghen Water-putten/ waer uyt zy haer verſien van water datſe bewaren ende met draghen in vellen van Beeſten gheſtropt/daerſe Fleſſen af ghemaect hebben.

Hier groeyt noch groē loof noch cruyt/ eñ de muren der huyſen zyn vā Sout-ſteē gemaect.

Veelerley ſpeceryen eñ edel geſteentē vā Ormus in verſcheyden landē vervoert.

Veelerley. ſpeceryen/ cruyden/ eñ orientaelſche peerlē uyt verſcheyden landē nae Ormus verſonden.

Sonderlinge maniere van ſilver gelt uyt Perſen in Indien verhandelt.

Jaerlicx twee groote tochten van 5000. oft 6000. Cooplieden.

In Arabie zyn menichte van Straetſchenders die haer wonderbaerlick. eñ ſeer catyvich onderhoudē.

Annotatio D.Pall.

Dit volck heeft deſe ghewoonheyt van rooverye ende ſtraetſchenderye, nu in korte jaren niet aengenomē, maer gepleecht lange voor Chriſti onſes ſalighmakers gheboorte, als dat betuijcht die Propheet Ieremias, daer hy ſeyt in zijn 3.cap.int 2.verſ.Heft uwe ooghen op tot der hooghten, ende ſiet toe hoe ghy allenthaluen hoererie drijft,aen dē ſtraten ſittet ghy,ende verbeydet op haer,gelijck als een Arabyne inde Woeſtyne,&c. My ghedenckt dat wy onder veel duyſenden van dit volck vervielen, die in groote armoede in woeſte ſandt-duynē, die gants onvruchtbaer zijn,leefden:onder die heete Sonne haer met haer Kamelen bakerende, alleē van rooverie ende ſtraetſchenderie haer generende. Haer ſpyſe ende beſte broodt zijn Koecken, ſoo zy onder Cameels meſt(gedrooght aender Sonnen,dat ſandt daer mede heet gemaect) backen,met Cameels melck ende vleijſch, ende dierghelijcke onnutte ſpyſe,in ſomma,leven als ellendighe menſchen,ghelijck zy zijn:

Desghelijcks ſo volghen het ſelfde heyr veel Soetelaren/die alle dinghen naer draghen/ als Honigh/Datelen/Schapen/Geyten/ Hoenderen/eyeren/etc.ende alle victualie eñ provande/ ſo datmen ghenoech van als om zijn gelt gheryeft wort;Alle nachten ſo ſlaenſe haren legher/ ende hebben haer Tenten Pavellioenen daerſe onder ruſten/altoos met goede wacht.Op deſe maniere reyſenſe tot die ſtadt Baſſora, ende comen door Babilonien / nu Bagedet ghenoemt/ ende ſommighe andere plaetſen. Te Baſſora comende/ ligghen daer ſommighe daghen ſtil / al waerſe dan weder vergaderen op die wederom reys / ende trecken alſo weder op die ſelfde manier naer Aleppo, waer mede alle coopmanſchappen van alle weghen in groote abondantien ghebracht eñ vervoert wert/met een groot gherief vanden reyſenden Coopman/ het zy vā wat natien die moghen weſen / uytghenomen Spaengiaerts/Portugeſen/ende des Conings van Spaengiens onderdanen/daer nauwelick op ghesien wert/ doch altemet wel paſſeren op den naem van Franſoyſen / Engelſchen / ofte Venetiaenders/welcke natien in de ſtadt Aleppo haer Conſulen ende Factoren hebben / als oock in Tripoli, alwaer hare daghelijckſche vaert is van Venetien/Marſilien ende Londē/ ende in Tripoli wert het goet ghelōſt eñ gheladen/ende van daer over landt gheſonden eñ gebracht van eñ op Aleppo/aldaer zy eenē grooten ende machtighen handel dryven ende ghenutten veel Privilegien ende vrydommen van den grooten Turck.

Sonderlinghe middelen van provisie in de twee iaerlickſche tochten.

Alle natiē uytgenomē Spaēgiaerden ende Portugeſen moghen op Ormus ende Alepo hādelen.

De Contooren vā Venetia/ Londen/ Marſiliē/ etc.zijn tot Aleppo eñ Tripoli onderhoudende machtigē handel.

Ende aenghesien dat wy van Turcken zijn ſprekende/ ſo en hebbe ick niet connen verſwyghen op wat maniere dat den Grooten Turck altoos tydinghe ende bootſchap kan hebben eñ beſtellen vā alle zijn Coninghrijcken eñ landē/ die ſo groot/ wilt ende woeſt verſpreyt liggen/ So is te weten/datſe in gheheel Turckyen uſeren ende ghebruijcken Duyven / die daer toe ghewent ende opghevoet zijn/hebbende ringen aen haer beenen. Deſe Duyuē worden gevoert

van Baſſo-

De groote Turck ghebruyckt een ſonderlinge maniere / om door ſekere Duyuen nootwendighe tydinge door zijn landt te verſpreyden.

van Baſſora ende Babylonien naer Alepo ẽ Conſtantinopolen/ende ſo van daer wederom; Ende alſſer yet noodigh oft van importantie t'adverteren is/ ſoo makenſe den Brief aen dat ringenſken van't been vaſt/ende latenſe vliegẽ/ waermede den Brief met die Duyf comt op de plaets daerſe van daen is/ende vliecht ſomtyts duyſent mylen ende meer/datmen ſoude ſeggen onmoghelijck te weſen: maer is warachtigh duer veel die't my geaffirmeert hebben die van daer quamen. Ic hebbe van die ſelfde Duyuen in Indien gheſien/van een Venetiaen/ mynder goeder kennis ende eſpeciael / dieſe tot een verwonderinghe mede hadde gebracht/om in Indien te thoonen. Keerende weder op ons propooſt van't Eyland van Ormus, welck leyt op 27.graden/ende is in de Somer(die als in onſe landen comt) ſo uytermaten ende onlydelicken heet/datmẽ moet in houte backen (daer toe gemaeckt) vol waters ſlapen/ naeckt/ Man ende Vrouwe ligghende geheel onder water/behalven 'thooft; Alle die huyſen zijn bouen plat/ẽ maken bouen inde huyſen gaten / om den tocht ende coelte daer door te crygen/op de ſelfde maniere als oock die van Cayro, ghelijck volcht/ ende ghebruycken inſtrumenten ghelijc ſchonghelen met waeyers/om 'tvolck daer in te wieghen/ende wint te makẽ om te vercoelen / dieſe noemen Cattaventos.

In't Eyland Ormus moet men om d'ouermatighe hitte des ſomers in houte backen met water ſlapen.

Annotatio D.Pall.

Cayrus heeft ſeer hooghe huyſen met overhanghende dacken, om ſchaduwe te maken,ende die hitte der Sonnẽ te vlieden. In't midden door deſe huyſen zijn ſeer groote pypen, wel thien cubitẽ boven uyt gemaect, naer het Noorden gheſtrect,om coude lucht te ontfanghen, ende die te ſpreyden door de gheheele behuyſinghe, inſonderheyt die benedenſte plaetſen te verkoelen.

Des ſwinters iſt wel ſo kout als in Portugal. Het water datſe drincken / wert ghebracht van't vaſte landt/'twelck zy bewaren in groote Potten/ als die Tinajos in Spaengien / ẽ ciſternen ofte water-backen / waer van zy oock groote inde Fortreſſe hebben/ met water voor een jaer ofte anderhalf teghen eenighen noot/ ghelijck die van Moſſambique. Men ſcheept oock water by't Eylandt van Barein,inde Zee onder 'tſout water / met duykers 4. ofte 5. vadem diep / welck water ſeer goet ende excellent is/ſo ſoet ende goet als 'tbeſte Fonteyn water. Daer is in Ormus een gemeen ſieckte ofte plaghe van Wormen die inde beenen groeyen:men wil preſumerẽ dat die van't water datſe drincken groeyen/ welck zijn als Luytſnaren / ende ontrent 2.3. ende meer vadem lanck / diemen alleenckſkens moet uyt halen/ende winden op een ſtroeyken ofte pennekẽ alle daeghs wat / ſo langhe als men ſeluer voelt dat die gaen / ende alſe teghen houden / latenſe dan ſoo blyuen tot ſanderen daeghs / bindent vaſt ẽ ſmeeren het gat,ende gheſwel daer't uyt comt / met verſche ende onghesoute Botter/ ende alſoo winden zy die binnen 10.ofte 12. dagen uyt ſonder eenigh letſel/ dan moeten met het been ſtil ſitten: want ſo die quamen te breken/ſouder groote moeyte aen't been met kryghen / ghelijck als ick aen ſommighe perſoonen gheſien hebbe.

Soet water wert 4.ofte 5. vadẽ onder het water vã de ſoute Zee door duykers ghekregẽ.

Sonderlinge ghemeene plage in Ormus/als oock een ſonderlinge remedie daer teghen.

Annotatio D.Pall.

Van deſe Wormẽ ſchrijft Alſaharanius in zijn practique int 11.cap.aldus: Daer groeyẽ in ſommige plaetſen tuſſchen vel ẽ vleijſch ſekere Wormen, welcke ſieckte ghenaemt wordt,der Oſſen paſſie, om dat de Oſſen met ſodanige menichmael ghequelt worden, die haer lanck uytſteken, ende voorts cruypen onder het vel, ſoo langhe tot dat zy die huijt doorbooren. Die gheneſinge beſtaet in ſuyveringe des lichaems van verrotte fluymen, &c.leeſt voorder.

Ten huyſe van mijn heere den Aertſ biſſchop hadden wy een van zijn Dienaers / een inghebooren van Ormus, eerſt daer van daen komẽde/deſe haelde op die manier bouen verhaelt 3. ofte 4. Wormen uyt zijn beenen / dat hy ſeyde daer ſeer ghemeen te weſen.

Die Capiteynẽ ofte Capiteynſchap vã Ormus is naer Soffala ofte Moſſambique ghereкent een vande beſte ende profytelickſten van gheheel Indien; Van die Portugeſche regeringhe ẽ ghenieten naer advenant ſo veel profijt als die van Moſſambique, want hebben haer ſchepen dieſe ſendẽ naer Goa, Chaul, Bengala, Maſcatte,ende ander weghen;ende niemant en mach eenich goet coopen / vercoopen / ſchepen ofte bevrachtẽ/ voor dat die Capiteyn het zyne ghecoft/ ende zijn ſchepen bevracht ende afgheveerdicht heeft : niet dat hem ſulcks toegelaten wert door auctoriteyt vandẽ Coningh: wãt hy ſulcks gantſelick verbiet: maer zy nement van haer ſeluen / om dat de Coningh verre vander handt is om hem ſulcks te verbieden / alleenelick wert hem van den Coningh toeghelaten/ dat niemant en mach eenighe Peerden ſchicken naer Indien/dan alleen den Capiteyn/ ofte die zijn commiſſie hebben/waer mede hy een groot profijt doet:want die Peerden in Indien veel gelts gelden / die yet goet zijn werden in Indiẽ vercoft voor 4.oft 5.hondert Pardauwẽ/ ende oock ſommige tot 7.8.ja tot duyſent Pardauwen/ende meer/elcke Pardauwe ghereкent tot eenen Rijcks daelder / Nederlandtſche munte. Die vaert ofte Monſon datmen van Goa nae Ormus ſeylt/is inde Maenden van Ianuarius, Februarius,Martius, ende in September ende October. Volght die Cuſte van Ormus ſtreckende naer Indien.

Paerden zijn tot Ormus ſeer dier/ geldẽ ſomtyts 7.8.9.10. hondert Rijcx daelders.

Dat 6.Capittel.

Vande Cuſte van Ormus, tot die Stadt ende 'tEylandt genaemt Diu, een Fortreſſe der Portugeſen.

VAn Ormus vervolgẽde die Cuſte Ooſt ten Zuyen aen/comt die Cabo ghenaẽt de Iaſque, eertyts Carpella gheheeten/ welck landt voortyts Carmania ghenoemt werde. Deſe Caep leyt op 25½.graet/ ẽ is van Ormus 30.mylen/ vervolgende die ſelve de Cuſte tot die Reuier van Sinde, vande Hiſtory ſchryuers Indus gheheeten / welcke men ſeyt uyt het geberghte vã Caucaſſo zynen oorſpronck heeft/ gelijckelick met die Reuier Ganges, die in't Coninghrijck van Bengalen inde Zee loopt / als wy op zynen tijt ſullen verhalẽ. Van deſe Reuier van Sinde ofte Indo, ſomen ſchrijft heeft Indien zynen naem ghecreghen ende behouden. Deſe Revier leyt/te weten/ den mont ofte Inganc op 24.graden / ende is vãde voorſeyde C.de Iaſque, 140. mylen. Hier aen deſe Reuier ſtreckt het land Sinde, waerom die Portugeſen die Reuier den naem van't Landt ghegheuen hebben / is een ſeer rijck ẽ vruchtbaer landt/ende wordt grooten handel ghedreuen van al de omligghende contreyen / als ooc van die Portugeſen van Indien ende Ormus, ende andere plaetſen die daer dagelicks varen; Heeft veelerhande ſoorten en ſeer fijn Cattoenẽ Lywaet/ diemẽ Iorijms noemt/ ende Sluyers ofte Lamparden / dieſe Volantes heeten/ oock veel

30. mylen Ooſt ten Zuyen vã Ormus leyt Cabo de Iaſque op 25.en half graden.

Indien heeft zynẽ naem vãde Revier Indus/ liggende 140. myle van C. de Iaſque op 24.gradẽ.

Verclaringhe van Cattoen/ Linnen/ Lamparts / eñ veel andere commoditeyten die hier in't Eylandt eñ stadt Diu vallen.

veel Olye van Cocus ofte Indiaensche Noten; Botter [redacted] groote menichte / ende goet: maer en is so suyuer eñ reyn niet als in Hollandt; comen in groote hooghe aerde Potten/ met smalle halsen / is goet om met te koken; Peck / Teer/ Suyker Candil / isser seer veel/ ende seer excellente ende fraye Leyren/ die seer constigh [redacted] meesterlick bestickt zijn [redacted] zyde/ van alle coleuren / Loofwercken ende Figuren. Dese Leyren zijn in Indien seer gheestimeert/ [redacted] op Bedden ende Tafelen te leggē/ inde plaets van Tapetten: Zy makē ooc van allerhande Schrijftorien/Buffetten/ Cofferkens/ Doos kens/ Staffen/ ende andere duysent diergelijcke snuysteryen ende curieusheyt/ alles ingheleyt ende ghewrocht met Peerlemoeder/alle twelcke vervoert wert door gheheel Indien / [redacted] principalicken tot Goa [redacted] Cochin, ter tydē dat die Portugaelsche sche[redacted] daer laden; Achterlatende eñ voorby passerende [redacted] voorseyde Reuier ende sommighe Eylandekens die by't vaste landt ende Custe van Sinde ligghen/so comter een cleyn Golfo ofte Inganck / die de Portugesen Enseada noemen/in welck Golfo ligghen veel Eylandekens.

Verclaringhe vande seer wonderlycke stroom der Golfe Jaque[redacted] ghenoemt.

Desen Inganck wort ghenaemt Iaqueta, al waert vloeyt ende ebt so subtelijck ende soo grooten stuck weeghs/dat sulcks op gheen plaetse noeyt ghesien ofte ghehoort is gheweest/en schijnt onmoghelick te wesen/ [redacted] wort ouer al voor een groot wonder [redacted] gheseyt. Tot deser plaets affirmeren die Indianen dat Alexander Magnus gheromen soude hebben/ende door verwonderinge vande haestighe ebbe/ ende afloopen van't water/soude hy weder te rugghe ghetrocken wesen / meenende dat het [redacted] mirakel ende dreyginghe vande Goden was/ofte voorsegghinghe van eenigh ongheval/soo hy verder trock. Desen Inganck leyt vande Revier van Sindo ofte Indo, 60. mylen/latende dese Enseada, eñ vervolghende die Custe Zuydt-oostwaert aen/ comt het Eyland ende die Stadt [redacted] Fortresse van Diu , vande Portugesen bewoont / met die Ingheboren [redacted] onder [redacted] Portugesen [redacted]biet staen.

Dat 7. Capittel.

Vande Stadt, Fortresse, ende het Eylandt van Diu, in vorige tyden Alambater gheheeten.

De Portegesen hebbē met consent des Coninghs Cambaia alhier een Fortres ghemaect 'twelck zy nu met ghewelt inhouden.

DIe Stadt eñ 't Eyland van Diu, leyt verscheyden vande Revier Indo, 70. mylen op 21. graden / dicht by't vaste landt ; heeft eertijts toegheromen den Coningh van Cambaya, in wiens landt ende Custe [redacted] gheleghen is / al waer [redacted] Portugesen door ghehengheniße vanden selfden Coningh een Fortresse hebbē ghebout/ ende met lanckheyt van tyden het gheheele Eylandt eñ Stadt [redacted] haer ghewelt ghecreghen / ende seer sterck ghemaect/dat het onwinbaer is/ welcke Fortresse heeft tweemael beleghert gheweest vande Soldaten van Cambaja, eñ zijn mede hulpers/eens in't jaer 1539. ende d'anderde mael in't jaer 1546. ende is altoos vromelick beschermt gheweest van [redacted] Portugesen/ gelijck haer Cronijcken ende memoralen ghenoech zijn meldende. Dese stadt heeft [redacted] seer goede Hauen/ ende grooten handel / hoe wel het weynigh ofte niet van zijn seluē heeft: maer om [redacted] bequaēheyt / om dat het leyt tusschen Sinde ende Cambaja, welcke landen overvloedigh zijn van alle dinghen; Soo is Diu altoos vol vremde natien/als Turcken/ Persianen / Armenien/ Arabien / ende ander volckeren/ ende is [redacted] beste [redacted] profijtelickstē Tol die de Coningh in gheheel Indien heeft/ overmidts dat die Banianen, Gusaratten, Rumos ende Persianers, die in Cambaja haer handelinge dryuen/ [redacted] enckte [redacted] Mecca ofte 't Roode Meer ghemeenelick in Diu haer lossinghe [redacted] ladinge hebben/om [redacted] gheleghentheyt: want leyt [redacted] Mont ende Inganck van Cambaja; Ende [redacted] Diu wort het gescheept naer Cambaja, ende weder ghebracht naer Diu.

Verclaringhe hoe dat de gheleghentheyt die dese stadt Diu heeft aen Cābaya veleerhādē de natiē daer op doet handelen.

Die stadt van Diu is bewoont vande Portugesen/met [redacted] Inghebo[redacted] ende naturalen onder een/ gelijck als Ormus ende alle [redacted] steden ende plaetsen vande Portugesen [redacted] gheheel Indien zijn/doch hebben die Fortressen onder haer ghewelt eñ gebiet.

Hoe wel de Portegesen met slandts inwoonderen ghemeē woonen/ so behouden [redacted] Portegesen het [redacted]biedt.

Het Eylandt is overvloedigh eñ vruchtbaer van eetbare waren / victualie ende lijftochten/als vā allerhande Vee/Ossen/Koyē/ Verckens / Schapen / Hoenderen / Botter/ Melck/Ayuin/Loock/Eerten/ Boonen/ ende dierghelijcke/isser seer veel ende goet/so dattet in dese Neder-landen [redacted] beter [redacted] mach wesen/dan dat dat zuyvel niet so wel ghehavent [redacted] wort; en hebben oock Kesen : maer zijn seer droogh ende sout/veel Visch diese souten/ende [redacted] by naer ghelijck ghesouten Lenge ofte Cabelliau/ende oock ander soorten; Maken ghe-roockt Vleesch / dat seer goet is ende langhe mach dueren op eenighe voyagie op die schepen voor victualie; Alle dese lijftochtē hebben zy so veel/datse alle d'ander plaetsen [redacted] gherieuen ende versien/ princepalick Goa eñ Cochin, want die [redacted] hebben gants geen Botter/ Ayuin/ Loock /Eerten / Olye noch greynen/ als Boonen/ Terwe/ofte ander sadē/zy [redacted]ten al van [redacted] contreyen comen/als wy ordētlick inde vervolginghe vande Custen eñ landen sullen verhalen wat waren / goederen/ coopmanschappen ende lijftochten/vruchten ende ander dinghen/dat elck Landt/Provincie ofte contreye op brenght [redacted] van hem geeft.

Beschryvinge van veelderhande vruchtbare nuttigheden deses Eylandts.

Van Diu vervolghende die Custe Oostwaerts/tot 15. ofte 16. mylen beghint [redacted] Inganck van Cambaja, ende is in't incomen/ eñ meest over al byde 18. mylen breedt / eñ streckt binnewaerts tot ouer die 40. mylē lanc / ende loopt Noord-oost ten Noorden in / ende in't binnenste ende upterste vanden Inham is die stadt Cambaja, waer van het gheheele landt ende Coninghrijck den naem heeft/eñ leyt op 23. gradē. Alhier hout die Coningh [redacted] Soldaen zijn Hof ende residentie.

Beschryvinge des Reviers gheleghentheyt van [redacted] tot aen Cam[redacted]baya.

Dat 8. Capittel.

Van't Coninghrijck eñ 't Landt Cambaja.

HEt land van Cambaja is het vruchtbaerste in gheheel Indien / ende van daer provideert ende voorsiet mē alle die omliggende plaetsen vā alle nootdruft ende lijftochten / waeromme daer [redacted] groote handel ghedreuen wordt / so wel vāde inwoonders als andere Indianen ende naebueren/als oock van die Portugesen/Persianen/Arabien/Armenien/etc. Den Coningh onderhoudt [redacted] Wet van Machomet: maer het meeste volck/ingheboren eñ inwoonders/ ghenaemt Gusarates, ende Baneanem, onderhouden de [redacted] Pitagoras, ende zijn die

Verclaringhe dat Cambaya principael voesterſche vā d'omliggende landen is/ genietende derhalven van verschepde natien [redacted] handel.

subtijlste ende duertrapste Coop-lieden van gheheel Indien / wiens Figuren eñ Conterfeytsels staen by die van Indien: met een verclaringe van haer leven / ceremonien eñ usansien / als wy op zynen tijt ende plaetse sullen verhalen. So is dan het landt van Cambaja seer abondant van alle lijftochten / als Corē / Rijs / Erweyten / ende andere dierghelijcke greynen / desghelijcks van Botter / Olye / soo datse alle die omligghende cōtreyen daer met gerieven. Daer wort ghemaeckt uytermaten veel Cattoene Lywaet / van veelderley soorten / wiens namen zijn dese / Cannequins, Boffetas, Iorijns, Chautares, Cotonias, dat zijn ghelijck Cannefassen / om seylen ende ander sacken af te maken / ende noch veel ander soorten / ende seer goeden coop; Zy makent so fijn datmender geenen draet aen mach kennē / ende dat het alle Hollandts Lywaet te bouen gaet in fynicheyt; zy maken oock veel tappetten / diemen noemt Alcatiffas: maer en zijn so fijn / noch so goet niet / als die vā Persien over Ormus comen; een ander soorte van slechte Tapetten / diemen noemt Banquays, zijn by naest als die ghestreepte Lakens uyt Schotlandt / dienende om over Kisten eñ Koffers te leggē: Van dekens tot bedden / diemen noemt Godorijns Colchas, zijn seer net ende fray / ghestickt van zyde / ende oock van Cattoen / van alle coleuren ende sticksel; Pavellioenen van veelderley soorten ende coleuren; Persintos, dat zijn bintsels ofte banden / daermē die Indiaēsche bedtstede mede bint eñ toerijcht / om 'tbedt op te legghen; Alderhande bedtsteden / Indiaensche Vrouwen stoelen / eñ ander dierghelijcke snuysterye / seer fray ghewrocht / ende overdeckt ende becleet met lack van alle coleuren / oock lustighe Ticktacberden ende schyven van Yvooren been / ende Schilden van Schilt-padden gewrocht ende ingeleyt / seer meesterlic ende cunstigh / veel fraye Signetten ende Ringen / eñ ander curieusheyt van Yvooren ende Zee-peerden tanden: oock van Alambar / ofte Bornsteen / dieder seer veel is; Heeft oock een soorte van Bergh-cristal / waer van zy makē veel Signettē / Knoppen / Vijftighen ofte Pater-nosters / ende andere duyset dinghen ende frayigheden; Heeft veelderley edel Ghesteenten / als Espinellen, Robassem, Granadis, Iasinten, Amatisten, Griseliten, Olhos de gato, dat zijn Katten oogen ofte Agatos; Veelderley steenen van Jaspis / diemen noemt Bloet ende Melck-steenen / eñ ander soorten; oock veelerley Medecynen / als Amfion, ofte Opium, Camfora, Bangue, Sandalen hout, waer van op zijn plaets in't particulier byde Speceryen ende vruchtē van Indien mentie sal maken; Aluijn / Stocksuyker ende ander waren / die my niet en ghedencken / ende te langh soude vallen alles te verhalen / ende oock het Anil, ofte Indigo, wast alleenlick in Cambaja, en wordt daer bereyt eñ toeghemaeckt / ende van daer over al die gheheele Werelt ghevoert: waer van oock volghen sal; ende hier mede genoech van Cambaja, en wil voorts vervolghen mynen wegh. Tē eynde 'tlandt vā Cambaja, begint Indien ende het landt Decam eñ Cuncam / ende die Custe / te weten / den Inwijck binnewaerts / aen die zyde van Indien / streckende van Cambaja tot die Custe van Indien / alwaer den selfden inwijck zijn beghinsel heeft / welcke Custe loopt westwaerts z.w. ten z. tot het Eylandt / ghelegen aen die Custe ofte incompst vanden selfden inwijck / genaemt Insuladas Vaquas, ligghende op 20. graden / op welcke hooghte ende contreye / op't vaste lādt leyt oock die Stadt ende Fortressen Daman, die van die Portugesen bewoont wert / ende onder haer subjectie is / ende leyt vande stadt Diu oost ten zuyden 40. mylen.

Desen Coningh met zijn ghesin houden Mahomets wet: maer de meeste inwoonderen volgen Pitagoras regel.

Beschryvinghe der commoditeyten deses landts / zynde boven maten fijn eñ constigh ghewrocht.

Noch vā verscheydē fraye commoditeyten eñ edel gesteenten deses landts.

De costlijcke coopmāschap Indigo wert in Cambaya bereyt / ende door al de werelt vervoert.

Dat 9 Cappittel.

Van die Cūste van Indien, en die Havens eñ plaetsen daer aen gelegen.

De Custen van Indien heeft haer beghinsel van die mont ofte Inwijck van Cambaja, van't Eylandt ghenaemt Das Vaquas, als verhaelt is / welck is die rechte Custe / die alleenlick in gheheel Orienten wort ghenaemt Indien / ende buyten dien / hebben andere particuliere namen / als Mossambique, Melinde, Ormus, Cambaja, Choramandel, Bengala, Pegu, Malacca, &c. als wy op zijn plaetse sullē verclaren / ende eensdeels verclaert hebbē / so is te weten / dat dese Custe van Indien beghint vande Stadt Daman, ofte 't Eylandt de Vaquas, ende streckt also z. ten o. aen / tot die C. de Comorijn, alwaerse voleyndt / ende zijn in als 180. mylen / op welcke Custe ligghen dese naervolghende Steden ende Havens / die de Portugesen onder haer ghewelt hebben / eñ besitten met hare Fortressen / ten eersten Daman; Van daer 15. mylen op 19½. graden die stadt Basaijn.

Principael Indiē begint t'eyndes van Cambaya.

Verclaringhe wat deel in Orienten alleen Indien ghenaemt wort / als mede hoe d'ander deele heeten.

Van Basaijn 10. mylen op 19. graden / die stadt ende Fortresse Chaul.

Van Chaul tot Dabul zijn 10. mylen / ende leyt op 18. graden.

Van Dabul tot die Stadt ende het Eylād van Goa, zijn 30. mylen / welck leyt op 15½. graden. Alle dese bovenghenoemde steden eñ Fortressen besitten die Portugesen / uytghenomen Dabul, dat zy ghehadt hebben / ende over langhe jaren weder verloren. Die Custe van Goa tot Daman, ofte den Inwijck van Cambaja wort gheheeten van die van Goa, die Custe ofte 'tlandt van Noorden. Eñ van Goa tot die C. de Comorijn, wert gheheeten die Custe ofte 'tlandt vā Suyen: maer meest die Custe van Malabar; Wat die stadt van Goa ende haer ghelegentheyt belangēde is / ende oock die declaratie ende beschryvinge van't land van Decan ende Cuncan, eñ haer Coninghen ende oorspronck sullen wy op een ander plaets in't particulier verclaren met veel ander ghedenckweerdighe dinghen / soo van die Portugesen / als die Inghebooren eñ Indianen is roerende / waerom wy dat voor dese reijs sullen voorby passeren / eñ tracteren alleenelick van d'ander voornoemde Steden ende Havens / met vervolginghe vande custe; So is te weten / dat alle die voorseyde Stedē / Daman, Basaijn, Chaul, hebben goede Havens / waer grooten handel ghedreven wort door gheheel Indien. Alle dese landouwen eñ contreyen zijn seer vruchtbaer van Rijs / Erten / ende ander greynen / Botter / Olie van Indiaensche Noten. Olye van Olyven en is in gheheel Orienten gheen / dan die uyt Portugael ghebracht wert / ende ander dierghelijcke waren ende lijftochten hebbense abondant; Zy makender sommige Catoenen Lywaet: maer weynigh. Die Stadt van Chaul heeft groote traffique naer Ormus, Cābaja, 't Roode Meer naer Synde, Masquate, Bengala, &c.

Beschryvinge der groote als oock der steden eñ havens in ende ontrent principael Indien.

Aenwijs hoe die van Goa de Custen vā Cambaya eñ sommighe andere Custe heeten.

Verclaringhe der vruchten eñ commoditeyten deses landts.

gala, &c. heeft veel machtige eñ rijcke Cooplieden/ ende menichte van Schepen. Daer is ē plaets by Chaul, welcke is die oude stadt vande Ingeboren eñ naturalen van't landt/ al waer veel sorten vā Zyde ghewevē worden/ van alle manieren eñ coleuren/ als Grofgreynen/ Sattijn/ Taffettanen/ Armesyen/ ende diergheliycke stoff/ in so groote menichte dat gheheel Indien/ ende alle andere omliggheende plaetsen daer mede gherieft worden/ so dat die Inwoonders van Chaul daer een groote neeringhe met hebben/ die ongesponnen zyde te brenghen uyt China, ende aldaer doen spinnen ende weven/ ende dan weder die gemaeckte Zyden ende stucken te vervoeren ende te distribueren door geheel Indien. Desghelijcks werden daer ghemaeckt veel eñ seer fraye Schriftorien/ Betsteden/ Vrouwē stoelen/ lustigh ende seer cunstigh bedeckt eñ overtoghen met Lack van allerhande Colueren/ ende ander dierghelijcke waren/ waer mede zy groote hanteringhe hebben/ oock soo is het landt abondant van Gengber/ ghelijck oock die gheheele Custe: maer is aldaer weynigh gheacht. Dit Landt ghenaemt het Noorder quartier/ heeft een seer ghesonde ende ghetemperde lucht/ ende wordt ghehouden voor die ghesonste van geheel Indien: want die stadt Diu, ende die Custe van Malabar is seer onghesont. Dese Indianen/ gelijck oock die van Cambaja, diemen heet Banianen ende Gusarattes, en van't landt binnewaerts van Decam, die boven op die berghen woonen/ Ballagatte ghenaemt/ diemen heet Decanijns eñ Canaras, zijn altemael van geel verwe/ sommige wat witter/ ende sommige wat bruijnder: maer die op de Zee-cant woonen/ zijn vaelder/ ende trecken meer op die swerte verwe; in haer gestaltenisse eñ phisionomie van aēsicht/ lijf eñ leden zijn altemael als van dese landen van Europa; ende die vande Custe vā Malabar, welcke streckt ende begint 12. mylen van Goa zuydtwaerts/ ende duert tot die C. de Comorijn, wiens ingeboren men Malabaren noemt/ welcke zijn die bewoonen het landt ende Custe by de Zee/ zijn van coluer so swert als peck/ ende hebben seer swart eñ glat hayr/; doch van lijf/ leden ende aenghesicht in als gheproportioneert/ als die van Europa; Dese zijn de beste Crijghsluden van gheheel Indien/ ende die principaelste vyanden van de Portugesen/ die haer ghenoech te doen geven. Ende om te deghē te verstaen dese habitatie/ so is te weten/ dat alle dese Custe diemen heet van Indien/ is het landt by de Zee-kant streckende die geheele Custe langhs 8. oft 10. mylen leegh landt/ welck is het ghene daer wy mensie af maken/ eñ wort genoemt Cuncam, eñ als dan so comter ē hoogh land ofte gheberchte/ 'twelck in de wolcken raeckt/ dat streckt hem van d'een eynde tot d'ander/ beghinnende van Daman ofte Cambajen tot die C. de Comorijn, ende den uytersten hoeck van Indien/ ende als dan weder vervolgēs die ander Custe ghenaemt van Choramandel, welck hooghe landt boven plat en schoon Bow-landt is/ ghenaemt Ballagatte eñ Decan, eñ is bewoont ende gedeelt onder diversche Coninghen ende Heeren. Die Inwoonders ende naturelen worden ghemeenelick ghenoemt Decanijns, ende Canaras, ghelijck als wy by de deschriptie van Goa ende hare jurisdictie sullen ordētlijck verhalen/ met die afbeeldinghe ende conterfeytsels naer't leven vā haer persoon/ Kercken/ Huysen/ Boomen/ Planten ende vruchten/ etc.

Van de stadt Chaul/ eñ vande menigherhande kunstige commoditeytē/ die daer bereyt ende op verscheyde landen verhandelt worden.

Van de verscheyden namen der Indianen/ als oock van haer verscheyden colueren ende ghedaenten.

Beschryvinge deser landouwen/ ende hoe dat eenighe hooge bergen inde wolcken reycken.

Dat 9. Capittel.

Vande Custe van Indien, te weten, van Goa tot die Cabo de Comorijn, eñ den uytersten hoeck, welck ghenaemt wort die custe van Malabar.

DE Custe van Malabar beghint vā C. de Ramos, welcke is van Goa zuydwaerts 10. mylen/ ende voleyndt aen die C. de Comorijn, eertijdts Corij gheheeten/ 'twelck zijn 100. en 7. oft 8. mylen/ waerinne ligghen dese naervolghende plaetsen/ die de Portugesen bewoonen/ ende met haer Fortressen beset hebben/ eerst van die voorsz. C. de Ramos, tot die Fortresse van Onor, zijn 16. mylen/ liggende op 14. graden ruijm/ eñ is vande Portugesen bewoont; Alhier valt veel Pepers: want mogh ender jaerlicks wel ladē een Schip met 7. oft 8. duysent quintalen Pepers/ Portugaels gewicht/ t'is die beste ende volste van gheheel Malabar eñ Indien. Dit landt behoort een Coninginne/ ghenaemt van Batycola, welck is die stadt niet verre van daer binnewaerts ghelegen/ daerse haer onthoudt. Dese ist die de Peper vercoopt ende levert aende Factoor vande Pachters vande Peper/ die in Onor zijn residentie hout: maer men moet het gelt altoos 6. maenden voor de handt gheven: want anders soo en isser niemant thuys/ alsdan so levert zy allenexkens die Peper/ ende wort by een altemets vergadert in de Fortresse/ tot dat die schepen van Portugael comē die haer ladinghe nemen vande Peper; alhier valt oot veel Rijs. Dese Fortresse wort weynigh ghefrequenteert/ dan alleenlick den tijt vande ladinghe vande Peper/ diemē binnen weynigh jaren herwaerts daer heeft begonnen te ladē: want te voren en viel daer gheen ladinge van Peper.

Beschryvinge der plaetsen ende Fortressen die den Portugesen hier inhebben t. aerder trafique.

Van de menichte des besten Pepers die den Portegesen alhier op coopen vā de Coninginne der stadt Batycola.

Van Onor tot die Fortresse van Barselor, zijn 15. mylen/ en leyt op 13. graden/ is oock bewoont vande Portugesen/ ghelijck Onor: hier valt seer veel Rijs eñ Peper.

Van Barsselor tot Mangalor zijn 9. mylē/ leyt op 12½. graden/ eñ is oock een Fortresse van de Portugesen ghelijck d'ander/ eñ heeft oot seer veel Rijs ende Peper.

Van Mangalor tot Cananor, zijn 15. mylen/ 'twelck leyt op 11½. graden ruijm/ dit is de beste Fortresse die de Portugesen hebbē in geheel Malabar, alhier valt veel Pepers. Die Malabaren hebben buyten die Fortresse een vleck ende groote plaets van veel huysen op haer maniere/ al waer ē dagelijcksche merct ghehouden wort/ daer seer veel eetbare waren ende lijftochten veyl zijn/ 'twelck een wonder om sien is/ gantschelijc de Hollandsche Weecmerckten ghelijck/ van Hoenderen/ Eyeren/ Botter/ Honigh/ Indiaensche Olye/ Vygen van Indien/ diemen heet van Cananor, zijn seer groot ende uytghesondert/ die beste van Indiē/ in somma hebbē vā diergelijcke warē eñ victualie vā als vol op; oot seer schoone ende hooghe Masten/ datmense in Noorweghen niet beter soude moghen vinden/ eñ zijnder by so groote menichte/ datser alle die omliggende contreyen met gherieven; is een seer groen ende playsantigh lādt/ om te aenschouwē/ vol schone hooge Boomen/ ende van als vruchtbaer/ ghelijck oock dese gheheele Custe

Van Barselor/ Mangalor/ eñ Cananor comt veel Peper ende Rijs.

By Malabar is een schoone weeck-merckt van allerley lijftochtē/ etc.

Menichte vā uytnemēde schoone mastboomen by Malabar.

van Malabar is. Onder dese Malabaren woonen veel witte Moozen/die de Wet van Machomet onderhouden / welcke de meeste handelinghe drijven naer't roode Meer / hoe wel zijt niet en moghen doen/noch niemandt van die Indianen sonder paspoort vande Portugesen: want anders die Portugesche Armade/ die jaerlicks die Custen ende Zee gaet bewaren vande Zee-roovers/tot versekertheyt van haer Coop-vaerders / dese ofte eenige andere Indianen ofte natie / wie het soude moghen wesen/gemoetende sonder Paspoort/zijn Vrybuijt/gelijck dickwils gheschiet / dat zy schepen aen brengen die uyt Cambaja, Malabar, ofte van't Eylandt Samatra, ofte van eenige andere plaetsen wilden traffikeren naer't roode Meer. Dese Moozen van Cananor houden vrientschap met die Portugesen/om den dwanck die haer die Fortresse doet/doch zijn onder den duijm haer grootste vyanden/ ende doen heymelick groote contributien van Gelde aen d'ander Malabaren/ der Portugalopsers in als te beschadighen waer zy comen ofte moghen/wiens Figueren ende afbeeldingen volghen by de andere van Goa ende Malabar.

De witte Moozen hebbende Paspoort vande Portugesen/ trafficken op Malabar en het Roode Meer.

Ghevenysde vrientschap ende heymelicke haet der witte Mooren neffens de Portegesen

Van Cananor tot Calecut, zijn 8. mylen/ ende leyt op 11. graden ruijm. Dese stadt Calecut heeft eertijts die vermaerste gheweest van gheheel Malabar en Indien / ende was het hooft van Malabar, alwaer den Samorijn/ dat is den Keyser / zijn residentie hout: maer om dieswille dat die Portugesen in haer eerste aencomen ende ontdeckinghe van Indien/ hebben van hem dickwils bedrogen gheweest/ so zijn zy den Coningh van Cochin aenghehangen/ die welcke Vassael van desen Samorijn was/ ende van weynigh macht / ende gheluckende die Portugesen dat zy begosten te prospereren ende possessie te crijghen in't landt/ende Meester vande Zee worden/ so is Calecut gheheel te niet gegaen / ende die trafficque ende naem verloren; Is nu ter tijt van de minste van gheheel Malabar, Cochin in't contrarie/ende haer Coningh is altans meer ende rijcker als den Samorijn, ende weet hem nu niet te wil/ duer het faveur van die Portugesen.

D'oorsaeck vande Stadt Calecuts onderganck.

Van Calecut tot Cranganor, zijn 10. mylen/ leyt op 10½. graden/ alhier hebben die Portugesen oock een fortresse.

Van Cranganor tot Cochin, zijn 10. mylen/ leyt op 10. graden schaers. Die stadt van Cochin is bewoont van die Portugesen en ingheboren van't landt/als Malabaren ende andere Indianen dat Christenen zijn; is by naest so groot als Goa, seer populeus en wel ghebout van schoone Huysen / Kercken ende Cloosters/ ende een schoone ende playsantige Revier / met een goede Haven ende incomst. Een weynigh buyten die stadt/ te landewaert loopt een cleijn Revierken ofte Beecke daermen somtijts wel mach droogh voets overgaen / waer over leyt een plaetse ghenoemt Cochin Dacyma, dat is boven Cochin, welc is die jurisdictie vande Malabaren/ die noch in haer geloof leven/ aldaer hout den Coningh zijn Hoff; is seer vol ende wel behout / op die Indiaensche manier / ende heeft oock een daghelijcksche merct daermen alle dingen veijl vint/ ghelijck in Cananor: maer in meerder abondantien ende grooter handel. Het landt van Cochin is een Eylandeken/ende is over al ende op veel plaetsen omcingelt ende duerloopen met cleyne Revierkens ofte sloten; Desghelijcks teghen Cochin over noordwaerts leyt een ander Eylandt ghenaemt Vaypijn, is oock omcingelt met water / ghelijc die Fortresse van Cranganor. Alle dese landen ende contreyen/ zijn leegh ende vlac/ ghelijck Hollandt: maer en hebben gheen Dijcken noch Duynen / dan alleenelick aen die Zee strandt die platten Oever/ende binnen den Oever en strandt vande Revier sonder eenighe hooghten ofte schutselen/blijft also in zijn wesen; het landt is seer playsant ende groen t'aenschouwen / vol Bossen ende Boomen / heeft oock Bossen van Canneel-boomen/ diemen noemt Canella de Mate, dat is woeste Canneel/ die so goet niet en is als die Canneel van Seylan: want als die Canneel van Seylon gelt het quintal 100. Pardauwen ofte Daelders/ soo gelt dese Canneel maer 25. 30. Pardauwen/ ende oock is verboden naer Portugal te voeren / niet teghenstaende wort in grooter menichten jaerlicks ghescheept / dan moet gheregistreert worden voor Canneel van Seylon, om des Coninghs Tollen te voldoen als van den besten. Cochin heeft oock veel Pepers/ mach jaerlicks wel twee schepen haer volle ladinghe geven//d'ander schepen laden langs die Custe ende voornoemde Fortressen / als ghesept is/ende als dan comense tot Cochin, naer dien dat zy haer Portugaels goet ende waren tot Goa ghelost hebben / so comen oock daer die Coop-lieden/ Factoren ende respondenten/en laden haer waren / als ick op mijn wederom reijs sal verclaren. Buyten Cochin vande Malabaren woonen oock veel Mooren van Machomets gheloof ende menichte van Joden/die seer rijck zijn/ ende leven daer in haer gheloof vry/ als oock die Machometisten met haer Kerck/die zy Mesquiten noemen. Oock hebben die Bramanes, dat zijn die Geestelickheyt vande Malabaren ende Indianen hare Afgoden ende Duyvels huysen/ die zy Pagodes noemen. Dese drie Natien houden elcks hare Wet ende ceremonien op haer selven/en leven onder malcanderen eendrachtelick / houdende goede Politie en Justicie/ende werden alle drie Natien gebruijckt in des Coninghs raet/met zijn Naires, dat zijn die Edelluyden ende Leen-heeren / ende wanneer eenighe sake van importantien op handen is/ so worden alle dese drie natien vergadert/waer op die Coningh zijn betrouwen set/van welcken Coningh ende Nairos, Malabaren, Bramenes, &c. ende haer manieren/ seden/usancien/ ende hare Afgoden/Pagodes, met haer ceremonien / wy alles op een ander sullen verclaren met haer conterfeytsel ende afbeeltenisse van die selfde by de Figuren van Indien/sullen nu voor by passeren/ ende achtervolghen die deschriptie van die begonnen Custen.

Beschrijvinge van Cranganor en Cochin.

Verclaringhe van't Eylandt Vaypijn/ende zyne vruchten.

Bedriegelijcken handel in Caneel.

Menichte van Peper wert uyt Cochin en andere plaetsen daer ontrent verscheypt.

De Malabaren/ Joden en witte Mooren woonen onder malkanderen/ hebbende elck haer eyghen geloof onder goede Policye.

Van Cochin tot Coulon zijn 12. mylen/ leyt op 9. graden / is oock een Fortresse vande Portugesen / al waer mede alle jaer een schip Peper ladet.

Van Coulon comt iaerlicx een Schip. Peper.

Van Coulon tot die C. de Comori zijn 20. mylen. Desen hoeck leyt op 7½. graden ruijm/ welcke is het Eynde vande Custe van Malabar ende oock van Indien.

Dat 10. Cap.

Dat 10. Capittel.

Verclaringhe vande Coningen, ende ghedeelten van't land ende Custe van Malabar, ende den oorspronck van dien.

OM recht te verstaen die afdeelinghe ende regieringe van't Land van Malabar, so is te weten/ dat over langhe jaren worde het gheheel land vã Malabar gheregiert van eenẽ Coningh / wesende [redacted] Coninghrijck daer't nu veel zijn. So was dan / gelijck die Malabaren vertellen/ de leste Coningh Sarama Perymal, van wiens tyden af die Arabische Mochometisten in't land vã Malabar ghemeenschap hebben/ om die handel ende trafficken vande specereyen / die doen naer't Roode Meer gheschheept worden/ ende vã daer vervoert over al de Werelt; dese hebben door list so veel te weghe ghebracht/ datse den Coningh ende veel van't land tot haer Wet ende gheloof creghen/ghelijck zy [redacted] het meestendeel van Indien/ ende alle andere Orientaelsche contreyen ende Eylanden daer mede besmet hebben/ welcke een vã die Principaelste oorsake is / datse soo qualick tot het Christen gheloof moghen bekeert werden/ overmidts datse die Machometisten opruyẽ/ ende alle vlytichheyt doen om haer daer van te houden / ende teghens die Portugesen op [redacted] rocken / ghelijckmen inde Portugaloysers Chronijcken ende Memorialen vande eerste ontdeckinghe ende conquisten mach sien/ dicwils ghebleken is.

Verclaringhe der verdeelinge eñ oorsprõc des lands Malabar.

Keerende weder tot ons propoost / soo is dese bovenghenoemde Coningh Sarama soo seer verwortelt geworden in dese nieuwe secte die hy aenghenomen haddẽ/ dat hy gantschelick voor hem nam het Coninghrijck te latẽ/ ende te doẽ Bedevaert naer Mecca, Machomets begraeffenis te besoeckẽ/om aldaer zijn leven te volcynden/in sodanigh heyligh voor[redacted] / meynende daer met die salighheyt [redacted] verdienen/heeft oock dit zijn voornemen volbracht ; ende om dat hy gheen kinderen noch erfgenaem en hadde/so heeft hy voor zijn vertreck het Coninghrijck verdeelt onder zijn naeste Dienaers ende vrienden/ghevende den eenen Cochin, d'ander Cananor, de derde Chale, die vierde Coulon, &c. eñ soo voorts met alle d'ander plecken / makende van elcke plaets een Coninghrijck. Calecut heeft hy ghegheven [redacted] zijn liefsten ende uytersten Dienaer / ende hem ghegheven [redacted] tytel van Samorijn, dat is soo veel als Keyser eñ hooft van alle d'ander / ende datse hem alle souden kennen ende obedieren als Vassallen / waer van tot hedensdaeghs die van Calecut den naem van Samorijn hebben behouden / ende 'tghebiet eñ heerschappie over die ander Coninghen van gheheel Calabar hebben / op die manier verhaelt. Den selfden Coningh is gereyst naer Mecca, eñ heeft daer zijn leven volcyndt/ ende den Samorijn, ende d'ander Coninghen zijn ghebleven [redacted] jeghelick in zijn landt ende heerschappie / eñ nieuwe Coningrijcken / wiens afcomsten noch heden [redacted] die selfde manier regieren / ende 'tlandt besitten met die selfde gedeelten / alleenelick is verandert ende ghedeclineert den Samorijn, eñ verheven den Coningh vã Cochin, naer de Portugesche comst in Indien / als boven ghesept is. Dese Malabaren zijn seer goede Soldatẽ/ gaen gantsch naeckt/ alleenelick [redacted] schamelheyt bedeckt / so mannen als Vrouwen/ ende zijn die Principaelste vyanden vande Portugesen die't meeste quaet doen / hoe wel zy ghemeenlick peys met den Samorijn hebben / [redacted] so veel Fortressen op die Custe / als ghehoort is/niet teghenstaende / hebben tusschen beyde haer sluyphavens/als Chale, Calecut, Cunhale, Panane, ende andere/waer uyt zy daghelicks loopen met Fusten ter Zeewaert in/ eñ doen groot quaet / ende maken menighen bedorven Coopman; Ende oock den Samorijn breeckt telcken (alst hem in't hooft comt) [redacted] Peys/ ende dit door raet vande Machometisten / die in als die Portugaloysers eñ Christenen afgunstigh zijn/ende soecken te beschadighen/ ende om de[s]e Malabaren wille/moet jaerlicks die Armada uyt Goa loopen inde Somer lancks [redacted] Custe / om [redacted] reysenden Coopman te bevryen van dese Malabaren: want die meeste handel vã Indien is in Fusten te trafficeren van d'een plaets op d'ander / welcke is haer daghelicksche neeringhẽ ende hanteringhe / ghelijck wy breeder sullen verhalen/ende noch wordender daghelycks ghenoech berooft ende ghevangen/ nemen al watse connen krygen. Het landt is doorgaende seer vruchtbaer/groen ende playsantich t'aenschouwen:maer heeft [redacted] ongesonde lucht voor die vreemde man;ende alleenelick in dese Custe ende Zee-kant wordt die Peper gevonden/ hoe wel dat by Malacca op sommighe plaetsen [redacted] Peper wast: maer en is so veel niet / van hier wertse vervoert ende verspreyt door de gheheel Werelt.

Een devotelic voornemẽ des Coninghs vã Sarama.

Oorsaeck waerom die van Calecut den naem vã Samorijn gekregen hebbẽ.

Vander Malabaren habyten ofte cleedinghe.

Onrust der Malabaren tegen dẽ Portugesen ende andere coop[redacted]

Middelen waer door dẽ schepen [redacted] Goa haer soecken te bevryẽ voor dẽ Malabarischen roovers.

Malabar is ongesont land voor dẽ vreẽden / ende op de Custen der Zee-cãt wast den Peper.

Dat 11. Capittel.

Vande Eylanden diemen noemt van Maldyva, anders Maledyva.

REcht tegen over die C. de Comorijn 60. mylen ter Zeewaert in/ west aen/ beginnen die Eylanden/ diemen noẽt van Maldyva, ende beghinnen van desen hoeck op 7. graden aende zyde van't Noorden/ende strecken also Zuyd zuyd-oost waert [redacted] / tot [redacted] 3. graden aende zyde van't Zuyden/ twelck zijn 140. mylen. Men wil segghen daeter zijn byde 11. duysent Eylanden:maer is gheen sekerheyt/doch zijn ontallicken. Die Inwoonders zijn gelijck die Malabaren. Een deel van dese Eylanden worden bewoont/ende andere niet: want is seer leegh landt/ghelijc die landen van Cochin, Cranganor ende die contreyen/ende sommighe soo leegh / datse ghemeenelicken met die Zee bedeckt zijn. Die Malabaren affirmeren/ dat dese Eylanden in voorighe tyden hebben gheweest aen't vaste landt van Malabar, eñ datse de Zee [redacted] lanckheyt van tyden heeft afgheschuert door die leechte. Daer zijn sonderlinghe gheen waren/dan Coquen, dat zijn Indiaensche Notẽ/ ende Cayro, dat is den Bolster van de selfde Noten welck is den Kennip van Indien / daermen die Coorden ende Cabels ende alle ghetou af maeckt. Dese zijnder in grooter menichten/ datser gheheel Indien ende alle Orientaelsche contreyen met voorsien. Zy maken een Schip ofte Schuyt [redacted] haer manier van hout vande selfde boomen/ met alle zijn toebehoort/die seylen vande bladen/is met die Coorden vande Bolster vande Noten [redacted] malcanderen ghenaeyt/sonder ee[redacted] Yseren naghel te hebben / ende comẽ also gheladen met die waren ende Coopmãschappen vande selfden Boom / ende [redacted] meer is/

De Maldyvische Eylãden souden 11000. in't ghetal wesen/ so geseyt wort.

Beschryvinge vande gheleghentheden der Maldivaensche Eylanden.

Den Indiaenschen hennep eñ touwerck wert vande bolsters der Indiaensche noten ghemaeckt.

De Indiaensche scheeps seylen vã Indische Note boom blade[redacted] ghemaeckt.

haer provāde ende victualie in't selfde Schip is van desen Boom / in somma 't Schip met alle zijn toebehooren/coopmanschappen/victualie / ende alle nootdruft is van desen eenighen Palmboom / eñ onderhout alle die Inwoonders van dees Eylanden vā Maldyva, waer mede zy haer handelingh' dryvē in Indien; daer zijn sommighe van dese Noten/ die in die Eylanden seer gheestimeert zijn boven alle ander Noten van Indien: want die Inwoonders houden die goet te wesen teghens alle fenijn/zijn seer schoon ende groot/van coleur swartachtigh. Ick hebber ghesien die de Visorey van Indien gepresenteert worden/ waren vande groote van twee kannen inde maet/ende hadden ghecost over die 500. Pardauwen / ende waren om aen zijn Majesteyt van Spaengien te seynden. Van desen Boom eñ hare vruchte/ ende handelinghe/ sal op een ander in't particulier byde boomen eñ vruchten van Indien mentie maken/ waermede ic wederkeere tot die verclaringe vande Custe/ ende het vervolch van dien.

Der Indiaensche gantsche scheeps rustinge / met coopmanschap eñ victualie wert ghemaeckt vandē eenighen Indischen Noteboom versien.

Sommighe Indische Noten/seer goet voor fenijn/eñ daerom van grooter estime

Vanden hoeck van Comorijn beghint die Custe weder te loopen binnewaerts Noordoost aen/tot den hoec van Negapatan, welck leyt op 11. graden/ende is vanden hoeck van Comorijn 60. mylen.

Verclaringhe hoe Negapatan/ ende het Eyland Seylon geleghē is.

Van den hoeck van Comorijn, by de 40. mylen zuyd-oost ten zuyden / t'Zeewaert in/ leyt den uptersten hoec van't vermaerde Eyland van Seylon, ende streckt alsoo Noorden ten Oosten / tot recht teghen over den hoeck van Negapatan, verscheydē van't vaste lādt ende den selfden hoeck 10. mylen. Eñ tusschen 't vaste land ende 't Eylandt liggen noch sommighe drooghten ende Eylandekens / waer altemets veel perijckels is vande Schepen die naer Bengala ende die Custe van Choramandel varen/die gemeenlick daer duer passeren. 't Eyland van Seylon heeft in de lēghde 60. mylen/ende inde breede 40. mylen/ vā den eersten ende uptersten hoeck n. ten o. aen 18. mylen; Op $7\frac{1}{2}$. gradē leyt een Fortresse vande Portugesen ghenaem Columbo, welcke met louter ghewelt ende groote onkosten onderhouden wort: wāt zy anders op't geheel Eyland niet en hebben; 'tis eē cleijn plaetse: maer sterck ende wel voorsien / hebben niet eenen voet buytē die stercte. Die Soldaten die daer op ligghen/zijn in't ghemeen ghebannen van die eenigh quaet feyt bedreven / ofte de doot verdient hebben: Desghelijcks lichte Vrouwen/om die selfde feyten / om haer geselschap te houden; moeten alle haer nootdruft vā Indien crijghen; hebben veel aenstoots van haer vyanden / die Inwoonders ende ingheboren van't Eylandt; ende zijn dickwils belegert gheweest: maer hebbē haer altoos vromelick beschermt.

Sommighe drooghten ontrent het Eyland Seylon.

De Portegesen hebbē ontrent Negapatan maer een Fortres/ t'welck met ghewelt ghehouden wert.

Dat 12. Capittel.

Van't Eylandt Seylon.

Het Eyland van Seylon is vernaemt te wesen een van de beste Eylanden dat tot onsen tyden ontdeckt/ende het vruchtbaerste dat onder de Son is/ wel bebout ende bewoont van volck / genaēt Cingalas, zijn by naer van wesen en manierē gelijck die Malabaren / met lange open oorē: maer van coleur en zijnse so swart niet / gaen oock naeckt/ uytgenomen de schamelheyt bedect/ plach maer eē Coningh te hebben: maer daer naer hebbē zy die Coningh omgebracht/ ende het landt gedeelt in veel Coninghrijckē/ ende nu onlanghs gheleden/ heeft eenen Barbier den principaelsten Coningh ghedoot / eñ het Coninghrijck met gewelt ende groote tyrannie onder hem gebracht/ende d'ander Coninghen verdreven/waer van eenen die Christen was/ghevlucht is in Indien/ ende woōt tot Goa, alwaer hy op sConinghs costen onderhouwen wert. Desen Barbier heeft hem/ als ghesept is/ voor Coningh opghewórpen/ ende het geheele Eylandt onder zijn subjectie; wert ghenaemt Raju; leeft seer voorsichtigh/ ende is seer vernuftigh/ ende eē goet Crijghsman/ betrout hem op niemandt. Die Chingalas zijn hem seer misgunstigh / hoe wel zy hem obedieren/doch meer door dwangh ende vreese/dan door liefde ofte vryen wille: want doet herde executie met groote tyrannye / soo dat hem niemant en derf roeren; is oock doot vyand van de Portugesen/ ende hadde nu onlanghs / een jaer voor mijn vertreck uyt Indien/die fortresse van Columbo belegert met groote menichte van Olyfantē en volc: maer door assistentie en hulpe vande Portugesen uyt Indien/moest zijn legher op breken/ende die Fortresse verlaten; Het Eylandt is seer berghachtigh / ende daer is eenē hoogē bergh ofte spits / diemen seyt die hooghste te wesen van gheheel Indien; wordt ghenaemt Picode Adam. Die Indianen houden voor warachtigh/dat het Paradijs daer gheweest/ en Adā daer gheschapen is; seggen dat noch heden op den selfden bergh ghevonden worden vā zijn voetstappen/ welck in de steenē staen oftse gehouwen waren / en also blyvē sonder uytgaē. Het Eylandt is vol van allerley Indiaensche vruchten/eñ oock alderhande Wilt/ als Herten/Hinden/ Wilde Verckens/ Hasen/Conynen/ ende diergelijcke in grooter menichte vā alle ghevoghelte / als Pauwen / Hoenderen/ Duyven/etc. die beste Oraengie Appelen/ Lymoenen/Cytroenen / ende dierghelijcke / die niet alleen de plaetsen van Indien te boven gaen: maer oock Spaengien ende Portugael/ in somma heeft veel ende meest alle dingē van Indien alleen / dat op ander plaetsen gevonden wert op differente contreyen ; heeft oock veel Indiaensche Palm ofte Note-boomen/ diemen Kocken noemt; ende affirmeren oock gheloofweerdighe persoonen / die't my vertrocken hebben/die in't selfde Eylandt te landewaert binnen ghevanckelick hebben gheweest/datter zijn Notemuscaten ende Nagelboomen/ende planten vā Peper/ hoe wel dat hier gheen sekerheyt af en is: want tot noch toe by de Christenen niet gecommuniceert en wert: maer den besten Canneel van gheheel Orienten/ isser met geheel Bosschen eñ Wildernissen/van waer't over die geheele Werelt ghevoert ende versprept wert. Desen Cannel moeten die Portugesen die inde Fortresse woonen/by nacht ende ontyden met springhtochten halen en afhouwen steelsghewijs / eñ also brengense inde Fortresse/ welcke de Capiteijn vande Fortressen zijn principael profijt is/ en oock anders niet veel meer en heeft. Het Eylandt heeft ooc allerhande kostelicke ghesteenten/uytgenomen Diamanten: maer Saffiren/ Robynen / Topassen / Spinelen/ Granaden/Robassen/etc. die beste van Oriēten; heeft desgelijcks een visscherpen vā Perlen/doch en zijn so goet niet als die te Bareijn by Ormus ghevist worden; Het Eyland heeft

oock

Seylon / het vermaerste Eylād / zynde seer volckrijck diemen Chingalas noemt.

Die vā Seylon hebben haer eenighen Coningh omghebracht / eñ het rycke in veel Coningh rijckē verdeelt maer is door een ander wederom onder een eenighe subiectie ghebrocht.

Eenen Christen Coningh uyt Seylon tot Goa ghevlucht.

Den Regent van Seylon/ als hart vyād teghen den Portegesen/ beleghede haer Fortres met veel volck ende Olyphanten.

Eenen bergh in Seylon/ daermen acht het Paradijs gheweest te hebben ende datter noch van Adams voetstappen te sien soude wesen.

Veellerley Wildbraet met ander gedierten eñ vruchtē van Seilon.

Overvloet vā den besten Caneel in Seylon/die den Portegesen by ontydē met perijckel halen moeten.

Menighte vā edel ghesteenten/ Goudt/ Silver ende Peerlen/ etc. in Seylon/ 't welck den Coningh niet wil verbooren laten.

oock Mynen van Goudt/Silver ende ander Metalen; Die Coninghen van't Eylandt en willent niet uyttrecken / dan behoudent voor een staet ende heerlickheyt; Ic geloove meest dat zijt laten / om datmen haer daerom niet en souder eenigen aenval doen; heeft oor Yser/ Vlas/Swavel/ende dierghelycke materialē; oock wonder veel Yvooren-beē / ende groote menighte van Olyfanten / diemen hout voor de beste ende eelste van gheheel Indien / ende is warachtelick ghevonden by noch dagelijcsche experientie / dat alle ander Olyfanten vā ander plaetsen ende contreyen by dese comēde doen haer reverentie ende eerbiedinge. De ingheboren ofte Chingalas zijn seer vernuftigh ende groote kunstenaren van te wercken in Goudt/Silver/Yvooren-beē/Yser/ ende alle Metalen / dat een wonder om sien is/eñ door geheel Indien seer gheestimeert / eñ bovē alle ander Indianē den prijs hebben; Zy maken die schoonste Loopen van Roers / diemen in geen plaetsen mach beter vinden / schynen gedraeyt/ende vā Silver te wesen. Myn Heere den Aerts-bisschop worde ghepresenteert een Crucifix/vande langhte vā een elle/vā Yvooren been/dat vā een inwoonder des Eylands Seylon gemaect was/so cunstigh eñ meesterlick gewrocht/dat het haeyr/baert eñ aensicht scheen natuerlick van een levende persoon te wesen/eñ in als so net gewrocht/ eñ van leden gheproportioneert / datmen in Europa diesghelijcks niet naer en soude doen/waeromme mijn Heere het bede besluyten in een kasse / eñ sondet aen zijn Majesteyt van Spaengiē tot een verwonderinghe / ende als weerdigh om voor een groot Heer onder zijn juweelē te bewaren; vā die dingen eñ wercken zy seer pertijckigh zijn; ooc wonderlijcke Buytelaers/eñ seer ervaren eñ behādigh in alle guychelerye/ so wel Mans als Vrouwen; loopen gheheel Indien duer om gelt te winnen / eñ bedryven antijcke perten/wonder om sien / waermede ghenoech is wat het Eylandt van Seylon is belangende/willen voorts varē in't vervolch vande begonnē Custe vā Choramandel, daer wijt gelaten hebbē/aendē hoec vā Nagapatā.

Yvoorē/Vlas Yser/eñ veel ander metalē in Seylon.

De Olyphanten van Seylon so Edel dat de Olyphanten van andere landē haer reverentie bewysen.

Excellente Loopen van Roers/met meer andere fraye consten in Seylon ghemaeckt.

De Maiesteyt van Spaengien bewaert een constigh Crucefix uyt Seylon ghecomen als eē Juweel

Die vā Seilō so Mans als Vrouwē/ seer antijcks in guychel-spel/ daer met zy veel gelts verdienen.

Dat 13. Capittel.

Vande Custe van Choramandel, ende het Coninghrijck van Narsinga, ofte Bisnagar.

DIe Custe van Choramandel begint vanden hoeck van Negapatan, ende streckt also noorden ten oosten tot een plaetse/ghenaēt Musulepatan, 'twelc zijn 90. mylen/leyt op 16½. graden; Tusschen dese twee plaetsen op die selfde Custe leyt een pleck/genoemt S. Thomas/op 13½. graden/ eñ is van Negapatan 40. mylen. Dese plaets eñ Negapatan worden bewoont vande Portugesen/eñ op d'ander plecken / eñ langhs die geheele Custe hebben haer comersie eñ handelinge; Dese voorseyde plaets/altans S. Thomas gheheeten/ heeft in vorige tyden een seer vermaerde eñ rijcke Coop-stadt geweest/ genaemt Meliapor, was van't Coninghrijc vā Narsinga, wiens Coningh nu gemeenlick vā Bisnagar ghenaemt wert/welck is den naem vande Hooft-stadt/aldaer hem den Coningh met zijn Hof onthout; Dese Stadt leyt te landewaerts binnen / eñ is teghenwoordigh het hooft van dit Coninghrijck van Narsinga, eñ de Custe van Choramandel. De ingheboren ende naturelen zijn van wesen/manieren ende cerimonien/ ghelijck die van Ballagate, Decanijns, ende Canaras: want is over de banck eenderley volck / zijn alleen onderschepden van plaetsen ende Coninghrijcken; Ende om te recht te verstaen d'oorsaec waeromme dese plaets Sint Thomas ghenaemt wert: soo vertellen die Indianen/ dat inde tyden doen die Apostelen over alle de Werelt verspreyt waren om het Evangelium te prediken alle natien vanden Aertbodem / dat die Apostel Sint Thomas quam in dit Coninghrijck van Narsinga, naer dat hy veel plaetsen van Indien doortrocken hadde / ende weynigh vruchten ghedaen/ende vercondighden alhier dese Indianen ende ongeloovigen het woort ons Heeren ende Salighmakers Jesu Christi/ soo vertellen die Christenen/ die vande afcomst zijn / van de gheen die den selfden Apostel tot den ghelove bekeerde ende doopten/ die de Portugesen daer vonden als zy 'tlandt eerst ontdeckten / ende noch heden daeghs veel zijn / houdende harē ceremonien by naest op die Grieksche maniere/in de Chaldeusche sprake/ende en willen haer niet die Portugesen in't ghelove niet vermenghen/ dan nu onlanghs by mynen tyden / soo is onder haer eenen Bisschop gheweest / die overlandt uyt Indien naer Roomen is ghetrocken/eñ heeft hem die Roomsche Kercke onderworpen/ behoudende in alles haer oude ceremonien ende usancien / 'twelck haer vande Paus ghegunt ende toeghelaten is gheweest; Ende als mijn Heere den Aerts-bisschop een Concilie Provinciael was houdende binnen Goa, alwaer waren vergadert zijn Suffraganen/ die Bisschoppen vā Cochin, Malacca ende China, om het selfde te auctoriseren / worde oock gheroepen den voorghenoemden Bisschop/ die recht van Roomen ghecomen was / met den tytel vā Aerts-bisschop/ ende was altoos persoonlick in't Consilium: maer en wilde gheensins verstaen in eenighe veranderinghe vande cerimonien van zijn Suffraganen eñ Christenen / diemen ghemeenlick noemt S. Thomas Christenen. Keerēde weder tot onse propoost/so segghen dese/dat den Apostel lāge tijt predicktē in't Coninghrijck vā Narsinga, sonder veel profijts te doen / om dat die Bramenes, welcke zijn de Menistren vande Pagodes hare valsche ende Duyvelsche Afgodē/ sulcks in alle manieren sochten te beletten/ so ghesch iedent dat S. Thomas was eysschēde een plaetse aendē Coningh om een Capellekē te maken / om zijn ghebedt te doen / ende insonderheyt het volck te leeren / 'twelck hem gheweyghert was duer inghevinghe vande Bramenes, eñ ander Toovenaers/daer zy alle betrouwen op stelliē/so heeft God/ (na zy seggen) toeghelaten/ datter eenē grooten struijck van eenen boom ofte balck gecomen is in de mont vā de revier der stadt Meliapor, datter schepen noch schuyten mochten uyt oft in comen / waer door den Coningh groote schade hadde / eñ die stadt gheheelic haer handelinge verloor; so heeft die Coningh met alle macht van Olyfanten / die over de drie hondert waren/gesocht het selfde hout uyt te treckē: maer het was al te vergeefs en om niet/eñ siēde dat hy't met geēder macht en cost uyttreckē/noch zyne Bramenes eñ Toovenaers en wistē met alle haer besweeringhe hem geenen raet te geven/was seer bedroeft/beloofde groote giften eñ gaven/ die hem eenighe raet wist te geven/ om 'tselfde

S. Thomas/ ligghende 40. mylen van Negapatan/ wert vande Portegesen bewoont/die de gheheele Custe behandelen.

S. Thomas was eertijts eē rijcke coopstadt/genaēt Meliapor.

Bisnagar is de hooft stadt vā Narsinga eñ Choramādel.

Den Apostel S. Thomas soude in't Eylandt Choramandel ghepredickt hebben.

In Choramandel soudē noch Christenen woonen die by succes sie vander Apostelen tydē ghebleve zijn/ maer willen haer met der Portegesen gheloof niet vereenighen.

Eē Bisschop van Choramandel nae Roomen ghetrocken / ende vanden Paus aenghenomē/ blyvende nochtans by zijn Ceremonien.

S. Thomas soude langh ghepredickt hebben in't rijc Narsinga

S. Thomas eyscht een plaets om een Capel te stichten: maer wert gheweygert.

Een miraculose straffe over de stadt Meliapor/ om datmen S. Thomas zijn begheerte gheweygert hadde.

om 'tselfde upt te trecken; Soo is den Apostel S. Thomas tot den Coningh ghegaen/ ende heeft hem ghesept dat hy't alleen wilde upttrecken soo het hem beliefde/ ende en begeerde anders gheen profijt daer voor/ dan alleenelick het selfde hout om een Capelle ende beedhuijs voor hem af te maken/ 'twelck die Coningh hem toesepde/ hoe wel hy eñ zijn Bramenes dat voor een spot hielden/ ende daerom loeghen/ soo heeft dan S. Thomas zijn gordel ghenomen/ ende aenden struijck ofte grooten balck ghebonden/ ende heeftet alsoo sonder eenighen arbept lichtelick upt het water op het landt ghehaelt/ tot groote verwõderinghe van alle die toesienders/ ende principalick den Coningh/ die hem terstondt consenteerde het Capellekẽ te maken van't selfde hout/ duer welck mirakel veel van haer den doop ontfinghen/ ende het Christen gheloof aennamẽ/ waer door die Bramenes in groote verminderinge quamen van haer auctoritept by't gemeen volc/ eñ zy werden S. Thomas seer misgunstigh/ sochtẽ met alle listighept hẽ om te brengẽ/ 'twelc zy oor volbrachtẽ/ eñ hebben daer toe gekoft sommige van't volck/ die dẽ Apostel van achter duerstakẽ/ liggende op zijn knien in't selfde Capelleken/ doẽde zijn gebedt; welke Historie in Indiẽ op veel plaetsen eñ kerckẽ also afgebeelt staet/ tot eẽ memorie eñ ghedachtenisse/ eñ willen seggen dat die afcomste van die gheen die hem ghedoot hebbẽ/ souden van Godt verbloeckt wesen met een maledictie/ als datse gheboren worden met een been ende voet/ te wetẽ/ vande knie nederwaerts/ soo dick als een Olyfants been; ende het ander Been/ ende voorts het gheheele lijf sonder eenighe letsel wel gheproportioneert/ als ander menschen/ welcker ick veel ghesien hebbe/ so Mannen als Vrouwen: want zijnder by gheheele geslachten ende Dorpen vol/ (ende veel van haer Christenen op haer manier) voortghesproten upt het Landt van S. Thomas/ alwaerse noch in groote menichte woonen/ oft dit die selfde oorsaeck is vã haerder gheboorten/ dat laet ick Godt oordeelen/ ick hebt haer wel mondelick gevraecht d'oorsaeck: maer zy segghen dat zijt niet en weten/ dan alleenlick datmen haer diestmaeckt die boven verhaelde oorsake; eñ oock en hebbender geen letsel af in't gaen/ dan alleenelick die leelickhept ende quade ghedaente/ wiens Figueren ende afmaeltsel men sal vinden op een ander plaets by d'ander conterfeptsels van Indien. Dese stadt Meliapor is metter tijt vergaen ende ghedeclineert/ ghelijck als alle dinghen deser Werelt geen gheduer en hebbẽ/ eñ maer rooc en zijn. Ende naer dat die Portugesen het landt ontdeckt hadden/ ende haer traffijcke begosten alsdan te dryven/ hebben op dese plaets ende begraeffenis van S. Thomas een stedeken ghebout/ eñ een Kercke van ghehouwẽ steen/ op de plaets daer't begraefnis ende 'tCappelleken van't hout stont/ eñ hebben die dueren ofte poorten vande Kerck van't selfde hout ghemaeckt tot een ghedenckenisse van't mirakel/ alwaer die ghebeenten van S. Thomas in grooter weerden gehouden werden/ ende van veel met grooter Bevaert ende devotien versocht/ ende dat meer is/ so zijn by naest die Kerck-dueren die van't selfde hout ghemaeckt waren aen stucken gesneden/ ende met stucxkens uptghehaelt om in Goudt ofte Silver te beslaen/ ende dat om den hals te dragen als eẽ groot heylighdom/ ende ghelooven dat veel mirakelen doet/ soo dat die vande stadt S. Thomas hebben die dueren doen vol Yseren naghelen slaen/ om te beletten datmender niet meer af snyden en mach om niet te verliesen soo kostelicken heylichdom. Ende een Vlamingh/ natureel van Sluijs/ die op de selfde plaets van S. Thomas over die 30. jaren ghewoont hadde/ eñ aldaer getrout/ mijn speciale vrient/ door cõmunicatie van schryven/ sont my voor een groot ende weerdigh present/ een gheheel Pater noster, ofte vijftich van't selfde hout ghemaeckt/ 'twelck hy over lange jaren daer upt hadde doen maken/ ende een Portugees die't my brocht tot Goa, hadder groote devotie in/ ende vertrocker veel mirakels af/ segghende dat het haer verlost hadde van een groot torment ende onweder dat zy onderweghen gehadt hadden/ ende met datse dit Pater noster in Zee hinghen/ soo cesseerde terstont het onweder in een ooghenblick/ waer van het my grootelijcken prees/ dat ick't in waerden ende estime souden houden/ als een vande beste juweelen ende heylighdom vande Werelt.

Mirakel door dẽ Apostel S. Thomas geschiet/ daer door vele haer lieten doopen.

Listighe lagẽ/ waer door dẽ Apostel Sint Thomas om ghebrocht werde.

Maledictie ende gedurige straffe der waenschapẽthept over de ghene die S. Thomas dooden.

De Portegesen hebben een ghedachtenis van S. Thomas opghericht/ twelck met grooter devotien versocht wert.

Sonderlinge virtuptẽ eens gheheelẽ Pater noster/ gesnedẽ upt het hout van S. Thomas cappelleken.

Van Musulepatan loopt die Custe weder Noord-oost ten Oosten/ tot het Coninghrijck van Bengalen, 'twelck zijn 120. mylen/ welck is het landt van't Coninghrijck van Orixa, streckt aende selfde Custe tot die Revier Ganges, beginsel van't Coninghrijck van Bengalen. Dese Custe/ so van Narsinga, Bisnagar, ende Orixa, wert in't ghemeen vande Portugesen ghenoemt (gelijck die Custe van Negapatan eñ S. Thomas) Choramandel, tot Bẽgala toe/ alwaer die Portugesen dryven grooten handel: want is eẽ rijck ende vol landt vã alle dinghen ende lijftochten/ van Rijs/ allerhande Voghelen ende ghedierten/ ende ander dinghen in grooten overvloet/ is oock een gesont landt/ ende locht voor de vreemde Natiẽ: want die Portugesen ende ander vreemdelinghen moghender beter aerden als in Indien. Van dese Custe dryven eenen daghelijckschen handel op Bengala, Pegu, Sian, eñ Malacca, ende oor op Indien; Men maeckter wonder schoon Lijnwaet vã Cattoen/ namelicken in Negapatan, S. Thomas, ende Musulepatan, van alle couleuren/ ende ghewever met diversche loofwerck ende Figuren/ seer fijn eñ subtijl ghewrocht/ ende werdt veel in Indien ghesleten/ oock meer gheacht als zyde: want inde prijs de zyde altemets te boven gaet om zijn fynighept/ ende wonder aerdighept; zijn ghenaemt Rechatas ende Cheylas, waerse in Indien onder die Portugesen ende Christenẽ ghemeenlick boecxen af dragen; zy maken ooc doecken die de Vrouwen aldaer useren/ van de navel nederwaerts om't lijf ghewonden/ so zy draghen alse in huijs zijn/ seer schoon gemaeckt; die beste noemt men doecken vã Sarasso, sommighe met Goudt eñ Silverdraet duertoghen/ ende seer aerdich ende constigh gheweven/ ende ander dierghelijcke/ op duysent manieren/ seer lustigh om sien/ daer zy haer wonder wel met gheneren. Op dese custe wassen oock die groote ende dicke rieten diese in Indien ghebruijcken/ om die Pallankijns, daerse die Vrouwen met dragen/ alsmen byde Indiaensche Figueren sal sien; zijn vande dickte die men met twee handen qualick kan overvaten/ seer schoon ende lustich t'aensien/ van grooter hooghte/ van coleuren/ swarte/ roode/ ende andere/ waer van wy op een ander plaetse breeder sullen tracteren.

Het Coninghrycke Bengala lept 120. mylen van Musulepatã beghinnende aen de Revier Ganges.

Vãde nature ende vruchtbaerheden des lands Bengala/ eñ van handelinghen die daer gheschieden.

Cattoene Lynwaet/ so excellent gewrocht datter boven Zyde gheertuneert wert.

Een aert van Riet/ so dick datment met twee handen niet can ombatten.

Dat 14. Ca-

Dat 14. Capittel.

Van't Coninghrijck van Bengalen, ende de Revier Ganges.

IN't eynde van't Coninghrijck Orixa, ende de Custe van Choramandel, begint de Rivier Ganges, in't Coninghrijck van Bengalen. Dese Revier is een vande vermaerste Rivieren vander Werelt; men en kan niet weten waer zy haer beginsel heeft/ sommighe meynen datse uyt het aerdtsche Paradijs comt/ door een Fabel die de Bengalen vertellen: als dat in vorighe tyden een Coningh van Bengalen begeerich was om te weten den oorspronck vā dees Revier/ so heeft hy sommighe persoonen daer op voeden/ ende expresselick daer toe houden/ met rauwe Visch/ ende diergheliicke spyse/ om die te beter moghen ghebruijcken tot zijn voornemen/ welcke hy heeft met schuyten daer toe ghemaeckt/ die Revier opwaerts gesonden/ die sommighe maenden inden wegh versletē/ tot datse quamen daerse een seer lieffelicken rueck ontfinghen/ ende eenen seer claren ende ghetemperdē Hemel/ stil ende seer lieflick water/ so dat het haer scheen te wesen/ gelijck een Paradijs; ende willende voorder varen/ konsten niet eē voet opwaerts comē/ so datse gedwongē warē (siende geē vordeel te doē) weder te keeren den wegh die zy ghecomen waren/ hebben also den Coningh vertrockē wat haer ghepasseert was/ die't niet wil geloovē/ heeft een steenen herte/ ick geef hem mijn deel over.

Sonderlinge verclaringhe vande Reviere Ganges/ datse haer oorspronck soude hebben uyt het Paradijs.

Dese Revier heeft oock Crocodilen/ ghelijck die Nilus in Ægypten, den mont ofte inganck leyt op 22. graden/ ende die Custe loopt Oost ten Zuyen/ tot het Coninckrijck van Aracan, 'twelck zijn byde 80. mylen; is een oneffen Custe/ vol Eylanden/ droochtē/ bochten/ ende Inwijcken: want dit landt vā Bengala, leyt binnewaerts vande Golfa/ diemen heet van Bengalen/ om dat van Aracan beghint die Custe weder te loopen Zuyen ten Oosten/ uytwaerts tot Malacca, ende dē uyttersten hoeck/ diemen heet de Singapura. Keerēde weder tot Bengala ende de Revier Ganges, welcke wert van alle die Indianen voor een heyligh ende gebenedijt water ghehoudē/ ende ghelooven voor seker/ dat alle de ghene die hem daer eens in wast ende baeyt (al is hy noch so grootē sondaer) dat hem dan alle zijn sonden vergheven zijn/ ende dat hy so reijn eñ suyver is/ als nieu herboren; ende oock dat/ so wie hem daer niet in en wast/ en kan niet saligh werden/ uyt welcke oorsake daer een groote Bevaert ende toeloop is van gheheel Indien/ ende alle Orientaelsche contreyen/ eñ comē daer by groote menichte/ ende bedryven daer wonderē seltsame ceremonien eñ superstitien/ afgryselick om te hooren: waer mede zy vastelick ghelooven den Hemel eñ salighheyt te verdienen.

De Gangeheft Crocodilen/ ghelijck de Reviere Nilus.

De reviere Ganges soo weert onder de Indianen/ dat zy daer op de hope haerer salighheyt setten.

Van dese Revier Oostwaert 50. mylē/ leyt die Stadt Chatigan, welc is die Hooft-stadt van Bengala; Die Inghebooren ende Naturalen van Bengala, zijn bynaest ghelijck die van Seylon, doch een weynigh witter als die Chingalas; 'Tis een arch-listigh ende boos volck/ ende worden voor de quaetste Slaven ende Captyven ghehouden van gheheel Indien: want zy in't ghemeen diefachtigh/ ende die Vrouwen daer by hoerachtigh/ hoe wel dat dese macula in gheheel Indien daghelicx broodt is/ niemant uytghesondert; Hebben eē ghebruijck datse nummermeer tweē mael in een pot eeten koken: maer elcke reijs een nieuwe pot. Wanneerse in Overspel ghevonden worden/ snijtmende die Nuese af/ ende mogen daer naer malkanderen verlaten/ alle 'twelck onder haer seer nau onderhouden wert naer haer Wet.

Seltsame kustumen der inwoonderen vā Bengala.

Het landt is wonder abondant eñ vruchtbaer van alle lijftochten/ ende principalijck Rijs/ welck daer meer is als in geheel Orienten: want laden jaerlicks veel Schepē/ die daer van alle weghen comen/ ende nimmer en isser gebreck/ desghelijcks alle andere nootdruften ende lijftochten naer advenant/ ende so goeden coop/ dattet alhier te vertellē/ soude ongeloofick wesen: want men coopter ghemeenlick eenen gheheelen Os ofte Koye voor een Larijn/ dat is soo veel als een halve gulden/ Schapen/ Hoenderen/ ende andere dingen naer advenant. Een Candil Rijs/ dat is so veel/ luttel min ofte meer als 14. schepel van hier/ wordt daer verkoft voor een halvē gulden ende eenen halven daelder. Suyker eñ ander waren naer advenant/ waer by men mach considereren die overvloedigheyt van alle dinghen.

Vande sonderlinge goede coop lijftochtē in Bengala/ door overvloet haerder vruchtbaerheden.

Die Portugesen hebben daer haer traffijcken ende handelinghe/ ende sommighe plecken bewoont/ als die Havēs diese noemen Porto grande, ende Porto piqueno, dat zijn die groote ende cleyne Haven: maer en hebbender geen vastigheden/ noch sonderlinghe gheen Policye noch regieringhe/ als in Indien: maer leven by naer ghelijck wilde menschen ende onghetoomde Peerden: want een yeghelick doet wat hy wil/ ende zijn haer eyghen Heere/ en passen niet veel op Justitie/ so daer eenighe is ofte comt uyt Indien/ ende op dees manier onthouden haer daer sommighe Portugesen/ d'een hier/ d'ander daer/ ende zijn meest die't in Indien niet en derven onthouden/ door eenighe quade feyten dieser bedreven hebben; niet teghenstaende soo worter eenen dapperen handel ghedreven vande schepen dieder 'tgheheele jaer seer veel gaen ende comen van alle omligghende Orientaelsche contreyen.

Alhier leven de Indianen ongheboden sonder justitie nochtans onderhouden de Portugesen grooten handel aldaer.

Behalvē het Rijs/ worter gemaect veel Cattoenē lywaet dat seer fijn is/ eñ wert in Indien seer gheestimeert/ en niet alleenlick versprcyt ende vervoert naer Indien en gheheel Orienten: maer oock naer Portugael eñ ander weghen. Dit Lywaet is van veel soorten/ ende wert genaemt Sarampuras, Cassas, Comtias, Beatillias, Satopasas, eñ diergelijcke duysent namen; Hebben oock ander excellent wit Lywaet/ seer lustigh ghewrocht/ uyt een cruijt/ 'twelc zy spinnē als garen; Dit garen machmē sien by Paludanum, is geelachtigh/ eñ wort gheheeten cruijt van Bengalen, waer mede zy besticken seer kunstigh die Bedt-dekens/ Pavellioenē/ Oorkussens/ Scheer-doeken/ Mantilien om die Kinderen met te doopen/ ghelijck als by ons die Vrouwen die in't Kinde-bedt useren om te slaen/ en makense met loof ende Blom-werck/ ende vā alle Figueren diemen mach dencken ofte versieren/ dat een wonder om sien is/ ende so meesterlick ghewrocht/ van fraeyen arbeyt/ datmē sulcks in Europa niet verbeteren ende soude; desgelijcks maken geheele stucken ofte webbē van dit cruijt/ en somtijts ghemenckt en geweven met zyde/ hoe wel dat die vā enckel cruijt zijn meer gelden en gheestimeert worden/ en gaet die zyde in schoonheyt te boven. Dese Webbē werden ghenaemt Sarrijn; wert veel in Indien gheuseert ende ghesleten/ so voor Mans

Sonderlinge fyne soorten der ghewcefsels deser Indianen.

Boxens/

Borens als Wambepsen; mē mach hen wassen als Lywaet/ende blijft soo schoon als oft nieu waer; Van Bengala comt oock veel Algalia ofte Syvet: maer duer die valsche inclinatie vande Bengalen/ soo wort het vervalst en vermenght met vuylighept/ als sout Olye en diergelijcke tuych: waer van't niet veel geacht en wert; Oock in dit Coninghrijck van Bengalen werden ghevonden by menichten die Beesten/ diemē op Latijn noemt Rhinocerotes, eñ vande Portugesen Abadas, wiens Hoorn/Tanden / Vleesch/ Bloet / Clauwen/ ende alle wat hy aen ende in heeft / is teghen 'tfenijn/ ende wort in Indië in grooter weerden ghehouden / als wy op een ander plaetse breeder sullen verhalen; Desghelijcks wassen hier ghemarmerde Rieden / diemen veelderley soorten by Paludanum sien mach/ welcke Rieden de Portugesen heeten Canas de Bengala, dat is/ Riet vā Bengala/ende zijn gants Mossijs ofte vol van binnen/ ende geheel zijn vande dickte by naest ghelijck Spaens Riet: maer wat dunder/ eñ buyghen ghelijck Teen oft rysen van Willighen alse groen zijn; zijn van buyten van coleuren ende beplackt ghelijck oftse gheschildert waren; gebruijckense in Portugael voor d'oude Vrouwen/ om in de hādt te draghen/en op te stuenen; Daer is een ander soorte van't selfde Riet/ diese noemē Rota, dese is dun ghelijck rysen daermen die Corven af breijt/ als oock by Paludanus vele mogen ghesien worden/ daerse in Indien veel fraye Korfkens / ende ander duysent curieusheyt af breyden. Van Suycker ende Botter/ ende ander diergheljjcke waren / hebbende by menichten als ghesept is / waermede willen Bengala laten rusten / ende vervolghen die Custe voortaen.

Bangala gheeft uyt Siveta: maer weynigh gheestimeert / om datter verualst wort.

Rhinoceros ofte Neushoorn vintmen hier by menichte / werdē teghens alle fenijn seer weert gehouden.

Sonderlinge ghedaente eñ groote van Riet.

Suyker ende Botter overvloedigh in Bengala.

Dat 15. Capittel.

Vande Custe eñ Landen van Aracan, Pegu ende Sian, tot den hoec van Singapura, ende de Stadt eñ Fortresse van Malacca.

NAer't Coninghrijck van Bengala, soo beghinnen die Coninghrijcken van Aracan eñ Pegu, welcke Custe strect vā Bengalen Zuydē ten Oosten/tot die stadt ofte Haven van Martavan, in't land van Pegu, en zijn 70. mylen; Martavan leyt op 16. graden / van waer beghint het Rijcke ende 'tlandt ghenaemt Sian; Dese Coninghrijcken van Aracan ende Pegu, zijn seer rijck ende vruchtbaer van alle dinghen / bysonder van Goudt ende edele Ghesteenten / als Robynen/Espinellen/Saffyren/Jacinten / Robassen/ende Granaten/ en dierghelijcke/ ghelijck ghenoech bekent is door die groote menichten die daer dagheliicks uytgevoert werden naer alle plaetsen; Desghelijcks het Lack wort hier ghemaeckt / dat in so grooter menichte die Werelt door ghevoert wert; Alhier zijn oock die grootste menighte van Olyfanten / datmen op gheen plaetsen van Orienten meerder vindt; oock affirmeren die Portugesen die daer handelen/ ende haer dagelijcksche vaert hebben/ dat dē Coningh van Pegu heeft eenen witten Olyfant die zy aenbidden / ende houden voor heyligh; Dese Pegus hebben een manier/ dat wanneer daer eenighe Vreemdelingh in't land comt om te traffiqueren ende te handelen/ het zy vā wat natie die mach wesen / soo wert hem in't aencomen ghevraecht hoe langhe hy daer begheert te blyven/ eñ den tijt ghesept hebbendē / presenteren hem veel Dochters/ dat hyder zijn kuer uyt kiese/ ende maeckt contract met die Ouders ofte vrienden vāde Dochter die hem aenstaet/ voor den tijt die hy daer meent te blyven/ ende dat ghedaen wesende/ so haelt hyse thuijs/ eñ zy dient hem in als/ by dagh en nacht/ gelijc zijn Slavinne eñ Huysvrouwe: maer moet hē wachten van ander Vrouwen te soeckē: want soude schade hebben / ende in groot perijckel van zijn leven staen; Den tijdt zijnder residentie voleyndt wesende / betaelt de vrienden ofte Ouders den ghesetten prijs/ ofte ghecontracteerden penningh/ ende gaet zijn wegh in vreden / ende die Dochter keert weder met alle duecht ende eere by haer Ouders ende Vrienden/ en wort voort aen al even eerlick ghehouden; Gheschiedende daer naer dat alsulcke Dochter quam te trouwen / al waert met de principaelste van't landt / ende ghebuerende dat den selfden vreemdelingh naer eenige tijt weder in Pegu, op die selfde plaets quaē handelen/ gaet op een nieu ende eyscht zijn Vrouwe/ en wort hem weder ghegheven/ sonder eenighe contradictie vā haren Man/ noch eenighe schāde te wesen/ ende blijft weder by hem den tijt zijnder onthoudinge aldaer; eñ weghreysende / keert weder by haren echten Man/ 'twelck onder haer voor een inviolable Wet wert onderhouden; Desghelijcks als yemant ter van staet ofte Edel ghebooren is / ende een Dochter wil trouwen/ sal gaen versoecken eē vreemdelingh / dat hy zijn Bruijdt d'eerste nacht wil haer Maeghdom nemē/ ende doen hem eenighe vereeringhe/ eñ houden dat voor een groote eere ende heerlickheyt / dat een ander haer die moeyte eñ arbeyt af neemt; Dese usancie en is niet alleenlick onder den Adel eñ machtighe van't landt: maer oock by dē Coningh selven; Oock soo draghen vele van die Pegus voor aen haer Manlijckheyt een Belle ende sommighe twee / vande groote van een Okernoot / die alsoo ghehecht is tusschen vel ende vleesch; Diergelijcke Bellen ooc machmen by Paludanus sien/ so ick uyt Indien gebrocht/ ende hem vereert hebbe: welcke Bellē/ een wonder soet gheluyt gheven; is ghéordineert om dat die Pegus groote Sodomyters waren: waer door het haer belet wert; Oock gaen die Vrouwen by naer naeckt/ alleen met een doeckken voor haer schamelheyt/ 'twelck in't gaen hem opent / ende haer half ende altemet heel ontdeckt/ ende is alleenlick verordineert om dat het de Mans soude verwecken/ende trecken tot lust vande Vrouwen/ eñ te schouwen die verbloeckte ende abominable Sodomptische sonden; Daer zijn ooc onder haer die haer Dochters alse geborē worden haer schamelheyt toenayen/ haer alleenelick latende eē cleijn gaetgien om haer water door te maken/ en alse de Bruijt is/ so machse haren Man op snydē / so groot ende cleijn als hy wil/ welc zy met eē sekere smout ofte salve te ghenesen weten; ghelijck ick een van dese Vrouwen ghesien hebbe in Goa, die die Surgien ofte Medecijn vā onsen huyse des Aertsbisschops selfs heeft op gesneden; Men soude meenen dat alle dese dingē Fabulen zijn / zijn nochtans warachtigh: want sulcks niet en weet door die daghelijcksche ervarentheyt/ eñ voorts vande Portugesen uyt Indië aldaer: maer oock die selfde Pegus, die veel in Indien woonen/ende oock eensdeels Christenen zijn/ die't selfde oock voor warachtelick vertellen ende be-

Het rijck Aracan eñ Pegu/ heeft menichte van Gout/ edel gesteentē/ ende Lacca.

Menichte vā Olyphanten/ ende hoe den Coningh van Pegu eenen witten Olyphant/ als een heyligh aenbiddet.

Hoe de vreemde traffiqueerders den tyt haerder verblijf de kuer van de vermaerste dochters ghegheven wert / etc.

De vermaerste van Pegu versoecken dē vreemdelingē dat zy hare Bruyden den eersten nacht beslapen / etc.

Oorsake/ waerom sommighe vā Pegu Bellen aē haer mannelickheyt besinght draghen.

Oorsake waer om de Vrouwē hier naect gaen.

Vreemde eñ wonderlicke curen aen jonghe Dochters gepleecht / als zy ghebooren werden / ende als zy de Bruijt zijn.

ende bekennen / ghelijck ooc die naghelegentheyt ende ghebuerschap ghenoech openbaer maeckt. Die van Aracan, Pegu, ende Sian, is volck by naer van fatsoen ende wesen / vā aēsicht/ghelijck die van China: maer heeft noch eenighe differentie; zijn van coluer veel witter als die Bengalen, ende eē weynigh bruijnder als die van China; Het conterfeytsel vande Pegas machmen sien by de Figuren van Indien/ by de Christenen van S. Thomas.

Ghedaente des volcks van Pegu.

Keerende weder op die Custe/tot die Havē ende Stadt van Martavan, welck is het uyterste van Pegu, ende beghinsel van Sian; In dese Stadt worden veel vande groote aerden Potten ghemaeckt / diemen in Indien Martavanas noemt; worden in grooter menichten ghevoert gheheel Indien duer; zijn van alle sorten groot eñ cleyn; daer zijnder daer wel twee pypen nats in gaen moghen; d'oorsaeck datter so veel vervoert werdē/is/ om datmēse in Indien ghebruijckt in alle huysen ende schepen in de plaets van Vaten: want daer geen zijn dan die van Portugael comen/daeromme dienē dese Potten inde plaets om Oly/ Wijn/Water/ en dierghelijcke dingen te verwaren/ ende blijfter seer goet in / ende is een groot gherief voor den reysende Man; comen oock veel in Portugael: want ghebruyckense op die Schepen van Indien/ voor Water eñ Olie/etc.

Overvloet van fraye Indische Potten eñ schotelē in Pegu ende Sian ghemaeckt/eñ in veel landen vervoert.

Van Martavan beghint die Custe vā Sian, eñ streckt Zuyden ten Oosten / tot den hoeck voorby Malacca, genaemt Singapura, welcke zijn 220. mylen.

Beschrijvinge hoe Sian eñ de stadt van Sian gheleghen is.

Van Martavan tot die Stadt van Sian, over landt Zuyd-oost ten Oosten; Aen d'ander zyde vander Zee ende Custe zijn 70. mylen/ende te water streckt die Custe als geseyt is/tot den hoeck van Singapura, ende loopt van daer weder binnewaerts tot die voorsz. Stadt van Sian, soo blijft dat landt oft desen uythoeck/ghelijck eenen arm / 'twelck op zijn breedtste is / van d'eene Custe tot d'ander 50. mylen/ ende op sommige plaetsen 10. mylen/ te wetē daer die Stadt Tanassarien leyt/daer wy hier naer af spreken sullen; Alle dit landt is eertijts gheweest onder tribuijt ende ghewelt vanden Coningh Sian, die als Keyser over alle dese Landen gheboodt/ende is noch hedensdaeghs seer machtigh/hoe wel dat zijn meeste sterckte ghebroken is van den Coningh van Pegu, met welckē hy altoos groote oorloghe ghevoert heeft/ ende zijn nu eñ altoos doot vyanden gheweest: Want in't jaer van 1568. so hadder eenen dapperē veltslach van veel hondert duysenden van beyde zydē/ waer in die van Sian die nederlaghe hadden/ ende verwonnen bleven/ende die vā Pegu die victorie/ soo dat die van Sian altans die van Pegu tribuijt betalen; D'oorsake van desen bloedighen krijgh was/ dat die vā Sian hadden eenen witten Olyphant / 'twelck die van Pegu hoorden/ende om dat zy den witten Olyphant voor heyligh houden ende aenbidden als boven ghesept is/ soo sonden zy haer Ambassadeurs aenden Coningh van Sian, met ghiften en presenten / ende offreceerden al te gheven voor den Olyphant/dat die van Sian soude moghen begheeren/soo hyse haer wilde seynden / 'twelck die van Sian in gheenderley manieren/ noch door bidden en smeeckē/noch door ghiften ende gaven wilde consenteren/ waer door die van Pegu ontsteken zijnde met gramschap / hebbē alle haer macht vergaert teghen die van Sian, ende hier door niet alleen verkreghen desen witten Olyphant: maer die van Sian tributarij ghemaeckt / als ghesept is: waer mede Sian seer ghedeclineert is; ende veel Coninghrijcken die haer plaghen tribuijt te gheven/en weten haer nu niet te wil/die nu haer regieringhe op haer selven hebben / als wy in't vervolgh vande Custe sullen hooren/ die alle gheleghen zijn in't landt dat in't generael Sian ghenaemt wert / hoe wel het nu ter tijt veel Coninghrijckē heeft / met sonderlinghe namen / waer mede zy hedensdaeghs ghenoemt ende bekent zijn. Het land vā Sian heeft seer veel Benjoin, ende wort van daer ghebracht tot Malacca, ende soo over al verspreyt; Wat het land ende volck belanghende is / zijn by naer in als ghelijck die van Pegu, ende hebben weynigh differentien/gelijck ooc die van Malacca, ende alle die aenpalende lādeu ende ghebueren.

Den Coning van Pegu eñ Sian beoorloghen den anderen ghestadigh.

Den witten Olyphant die in Sian heyligh ghehoudē wort / was d'oorsake van een groot oorlogh tusschen den Coningh van Sian eñ Pegu.

Die vā Pegu hebben den Coningh van Sian zynen heylighen geachten witten Olyphant afghewōnen/ eñ 'tRijck vā Sian ghedeclineert.

Wt het Rijckē Sian wert veel Benjoin in verscheydē andere landē vervoert.

Van Martavan verbolghende die Custe Zuydtwaerts aen 60. mylen / ende van 30. mylen Zuydt-oost ten Oost / tusschen twee Eylanden / loopt die Custe binnewaerts in eenen bocht / alwaer leyt die stadt van Tanassarien, op 11. graden van dese Stadt / als boven gheroert is / zijn maer 10. mylen over landt aen d'ander zyde vande Custe; Op dese stadt van Tanassarien is groote vaert ende handelinghe vande Portugesen / ende alhier comen veel waren uyt Pegu ende Sian, eñ is ghelijck een stapel; desghelijcks so vallen hier veel Wynen/diese van Cocus, ofte Indiaensche Noten maken/ende wort genaemt Nype van Tanassaria, dat is te seggen / Brādtwijn van Tanassarien: want is gedistileert water dat uyt die Indiaensche Noten comt / 'welck is vande selfde cracht ende virtuijt ghelijck alhier de Brandewijn / eñ wort aldaer Nype gheheeten/ hoe wel datse op veel plaetsen van Indien Nype distilleren/ ende maken principalick in Goa, niet teghenstaende/ soo wordt dese van Tanasserijn in veel meer weerden ghehouwē/en is beter; wordt seer vertrocken ende over al vervoert inde groote Pottē van Martavan; Die Vrouwen van Indien zijnder groote vriendinnen af / hoe wel zijt voor de Mans niet willen drincken om d'eerbaerheyt: maer in't heymelick makenser goet cier met Tanasserijn; is een Coninghrijck altans op haer selven; eertijts onder tribuijt vā Sian gheweest.

De stadt Tanassarien is der Portegesen principael stapel op Pegu eñ Sian.

Nype vā Tanassarien/ dat is Brādewijn van Tanassarien uyt Indische Noten ghedistilleert.

Dese Indische Vrouwen seer ghenegen tot desen Brādewijn van Tanassarien.

Van Tanassarijn 20. mylē west zuyd-west aen/om uyt die bocht / ende tusschen die Eylanden uyt te comen/ ende dā weder die Custe verbolghende zuyden ten oosten/ tot die stadt ende Coninghrijck van Queda, zijn 60. mylen/'twelcke leyt op $6\frac{1}{2}$. graden; Dit is oock een Coninghrijck ghelijck Tanasserijn; heeft oock sommighe Wynen/ghelijck die van Tanasserijn; oock valt hier sommighe Peper.

Van Keda verbolghende die Custe zuyd zuyd-oost aen 40. mylen/tot op $4\frac{1}{2}$. gradē leyt die stadt ghenaemt Pera, alhier vintmen veel Calaem, 'twelck is gelijck Tin; 'tselfde come oock van Guntalan, een plaets gheleghen op dese selfde Custe n.n.w. van Keda, 30. mylen; op $8\frac{1}{2}$. graden van Pera 30. mylen / vervolgēde die Custe z.o. ten z. aen / leyt die stadt ende Fortresse van Malacca op $2\frac{1}{2}$. graden aende zyde van't Noorden; Van daer 20. mylen zuydwaerts aen leyt den uytersten hoeck ofte Cabo van desen arm/ghenaemt C. de Singapura, leyt op een graedt.

Beschrijvinge der aenpalēde steden deses rijcks tot aen Malacca om de Cabo Singapura.

Dat 16.

Dat 16. Capittel.

Vande Stadt ende Fortresse van Malacca.

MAlacca is bewoont vande Portugesen ghelijckelick met die ingheboren ende naturelen van't Landt / diemen heet Malayos; Die Portegesen hebbē hier eē Fortresse/ghelijck als tot Mossambique, ende is naest Mossambique eñ Ormus die beste ende profytelickste voor de Capiteynen vā gheheel Indien; die stadt heeft oock een Bisschop/ghelijck Cochin: maer zijn Suffraganen vāden Aertsbisschop van Goa; hier is die stapel vā gheheel Indien/ China, die Eylanden van Maluco, ende ander omligghende Eylanden/ heeft grooten handel van alle schepē die gaen en comen van China, Molucos, Banda, Insulas Iavas, Samatra, ende alle die omliggende Eylanden/als oock van Sian, Pegu, Bengala, Choramandel, ende Indien / waer van eenen grooten hoop schepen jaerlicks gaen en comen/ en aldaer laden en lossen / vercoopen/ coopen ende manghelen/ende grooten handel dryven van alle natien van Orienten; daer woonen oock sommige Portugesen met haer Huysvrouwen ende Familien/doch weynigh ende niet boven die hondert: maer vande reysende man/ die aldaer comen haer coopmanschap dryven / ofte die met haer schepen naer China, Molucas, ofte ander weghen willen/ ofte van daen comen / die alhier haer verversinghe nemen/ ende moeten vertoeven den tijt van die Monsoyns, dat zijn winden die op haer tijdt wayen / om hare vaert van d'een plaets op d'ander te volbrenghen; d'oorsake datter so weynigh Portugesen woonē/ is om dattet een seer onghesont landt eñ sware lucht is/soo wel voor de ingheboren / als voor den vreemdelingh/eñ gemeenlick van al die daer comen ende yet vertoeven / moetēder vā haer ghesontheyt Tol betalen/of huijt/of haeyr laten/ soo dat wieder met leven af comt/ macht voor een mirakel houwen/waerom het landt veel gheschout wert / niet teghenstaende die gierigheyt ende begheerte van't ghewin ende goede gheleghentheyt vande plaets / doet de Menschen alle dingen waghen/ en alle perijckel licht achtē/waer door in Malacca so groote communicatie is van alle weghen / als in gheheel Indien; het landt en heeft niet van hem selven / dan comt al van buyten in grooter menichte; oock vaert hier alle jaren eē schip van Portugael/dat altoos een maent voor de Schepen van Indien af trect/ sonder in Indien aen te comen/tē ware door gebreck (somtijts tot Mossambique) wort in Malacca geladen ende afgheveerdicht/ende is altoos wel eens so rijck van alle costelicke waren eñ speceryen/ als eenigh schip dat in Indien ghelade wert; ende van daer neemt het zijn cours weder naer Portugael; De Malayos van Malacca vertellen/dat den eersten oorspronck van Malacca is gheweest over weynigh jarē/ doen en plach Malacca niet met alle te wesen/ dan alleenlick een plaets vā 7. oft 8. visschers hutten/die aldaer haer visscherye hieldē: wāt om die onghesontheyt van't landt/ soo schoudent een jeghelijck; in't eyndt soo zijnder vergaert sommighe Visschers / als Pegus, Syanes, Bengala, ende ander natien van die omliggende contreyen / die dagelicks aldaer vergaderden om haer Visscherye te doen/ eñ zijn te samen overcomen aldaer een stadt eñ nieu regement op te richten ende te bouwen / ende verordineerde een tale op haer selven / om die ander omligghende plaetsen niet te ghelijckē/ ende in alle dinghen op haer selven/en differēt van haer omliggende ghebueren te wesen / eñ namen die beste woorden van alle d'ander talen / waer van zy een spraeck op haer selven cregē/noemēde de stadt Malacca, welcke heeft binnen corten tijt soo grooten toeloop ghecreghen / duer die bequaemheyt ende wel ghelegentheyt vande plaets / principalick voor die haer met coophandelinghe gheneren / dat die is geworden een vande beste ende principaelste Coninghrijcken van alle die omligghende quartieren; ende dese tael ghenaemt Malayo wert vermaert ende ghehouwen voor die courtoyste eñ gheschickste van gheheel Orienten/ende die Malayen / soo wel Mannen als Vrouwen zijn alle seer amoreus/ eñ latē haer duncken dat haers ghelijck inde Werelt niet en zijn; hebben veel manieren van Refereynē/ Liedekens/ende ander amoreuse rymē/waer mede zy wōder uyt rechten/ ende hooghmoet op draghen; Ende die in Indien die sprake van Malaye niet en can / die en mach niet me/ ghelijck by ons het Fransoys/ wiens conterfeytsels van dese Malayen men alhier mach naer't leven afghebeelt sien/ ghelijckelick met die afbeeldinghe vande Jauwen/ uyt die Eylanden Iavas, waer van wy hier naer sullen tracteren.

Malacca is naest Ormus eñ Mossambique het profytelickste voor den Portegesen/hebbende de stapel vā China ende de Moluesche eylanden/etc.

Weynigh Portegesen woonen tot Malacca/ nochtans grooten handel van veel reysende luden.

D'ongheleghentheyt des lāds is d'oorsaec dat weynigh Portegesen hier woonen.

Van Malacca wert nu het rijckste schip van gheel Indien nā Portugael gheschеept/ hoe wel onlanghs gants weynigh bewoōtgeweest.

Die vā Malacca hebben by haer selvē een eyghen tale verordineert/ende is seer vermaert.

Die vā Malacca zijn seer amoreus ende geneghen tot haer maniere vā Rethorica.

Dat 19. Capittel.

Van't Eylandt Samatra, eertijts Taprobana gheheeten.

REcht teghen over Malacca zuydwest aen 10. mylen van't vaste land/te weten by Malabar, daer die Straet ofte enckte op zijn nauste is / leyt het vermaerde Eylandt / eertijts ghenaemt Taprobana, ende teghenwoordigh Samatra; wort oock van sommighe Historie schryvers ghenoemt Chersoneso aurea, ander willē affirmeren/dat het Ophir is / daer Salomon het Goudt van daen creech / als die Schriftuer vermelt / ende willen segghen dat het in vorighe tyden vast landt geweest is met Malacca; Het Eylandt beghint vā d'eerste punct / welc comt teghen over die Golfe van Bengalen, op 5. graden aende zyde van't Noorden/ ende streckt alsoo voorby Malacca/ 3. 3. o. aen/ tot by't Eylandt ghenaemt Iava major, al waer het voleyndt op 6. graden aende zyde van't zuyden / ende heeft inde lenghde 170. mylen/ eñ 60. inde breede. Die Portegesen en hebben hier gheen plaetsen bewoont/ dan dryvē haer handelinghe op sommige plaetsen/doch weynigh: want die inwoonders brenghen selver veel waren naer Malacca. Het Eylandt heeft veel Coninghen/ eñ den principaelsten is den Coningh van Dachem, welcke leyt by d'eerste punct van't Eylandt op 4½. graden aen't noordē; Desen Dachem is seer machtigh / eñ groot vyandt vande Portegesen; heeft dickwils Malacca benaut ghehadt / ende groot quaet aenghedaen/alst nu noch by mynen tyden gheschiet is / belettende datter gheen victualie noch yet anders op Malacca mochte comē/ oock besettēde die passagie vande straet/ tusschen Malacca ende Sumatra, soo dat die Schepen van China ende Iapan, ende d'Eylanden van Moluco / altemael moesten buyten om varē/ waer in groot perijckel passeerden / tot groot achterdeel van den reysenden coopman/

Sumatra oock Chersoneso aurea ghenoemt / soude Ophir wesen daer Salomō het Goudt vā daen kreegh.

Sumatra begint van Bēgalas golf/ eñ streckt voor by Malacca.

Den principael Coningh van Sumatra groot vyandt met den Portegesen zijnde/ belet veel trafiquen.

Malachę incolę ſermone et moribus quam reliqui Indi cultioribus et magis comes.

Jnwoonders van Mallacka welcke alle andere Indianen in taele courtoſije ē̃n amoreusheyt te boven gaen.

Inſulanus e Iava gens durę cervicis.

Een eylander wt Iava welcks volck is hart: neckich ē̃n opſtinaet.

24 en 25

coopman/ ende die van Malacca ende Indië hadden veel Galleyen inde enghde van Malacca/ die hem sommighe verloochende Christenen (die nieuwers en ghebreken) hadde leeren maken: waermede zy groot quaet deden/ ende daghelicks doet: maer met Gods hulpe ende der Portugesen ontset van Indien/ is alle dinghen weder gheopent/ende in zijn eerste wesen ende effect ghebracht/ als wy op zynen tijt op een ander sullen verhalen. Het is langhe gheordineert vande Coninghen van Portugael ende zijn Viçoreys, datmen soude eenighe conqueste op't eylandt van Samatra doen/ ende daer zijn Capiteynen die noch hedensdaeghs sConinghs salaris daer op ontfanghen ende ghenutten/ metten tytel van overste/ofte Adelantado van deser Conquesta: maer tot noch toe en isser niet bedreven/ hoe wel zy daghelijcks dreyghen sonder yet naer te volghen; Het Eyland is seer rijck van Mynen/van Goudt/Silver/ eñ Metael/ daer af zy goet gheschut gieten/ eñ edele ghesteenten/ en ander Metalen; Van alle Speceryen/ welrieckende houten/ wortelen/ en ander Medecynen; Het heeft eenen vierighen Swevelbergh/ ende affirmeren datter eē Fonteijn is die louter en enckel Balsem vloept; Heeft oock groote abondantie van Syde; In dit leste belegh ende benauthept van Malacca/ sont die Coningh van Acheijn een stuck gheschuts/ vande groote ende lenghte diesghelijcks in Christenrijck weynigh ghesien/ en so wel gewrocht/'twelcke hy gaf in houwelijc met zijn Dochter/welcke troude met den Coningh vā Ior, een plaets gheleghen by Malacca/ aende Custe van Sian, waer van op een ander/ dit stuck ende die Dochter creghen die Portugesen/ende brachtense in Malacca/ende daer na wordent Gheschut ghesonden in't Schip dat naer Portugael ginck aenden Coningh voor een present; eñ was so swaer datment moeste onder in't ballast leggen; Dit selfde stuck leyt alsnoch in't Eyland Tercera, oorsake dat het voorschreven Schip daer bleef/ comende in ons geselschap in mijn wederom-comst van Indien; Desghelijcks worde dese Stadt Ior vande Portugesen ghewonnen/ overvallē eñ gantsch gheraseert/ alwaer zy vonden over die 150. metalen stuckē/ onder groot eñ cleijn/ hoe wel dat sommighe niet grooter en waren als een Haeck ende Musket/ ende ander wat grooter naer advenant/ ende van alle soortē/ doch seer aerdigh gewrocht ende verciert met loof-werck ende Figuren/ welcke alleen verhaelt hebbe/ om dat het daer by soude blijckē datse oock alle Metalen hebben/ eñ met Metalen dinghen weten om te gaen. Keerende weder op onse propoost/ so zijnder sommighe plaetsen in dit Eylandt daer die Portugesen handelen/ die met die van Malacca haer traffique dryven/ als een plaets ghenaemt Pedir, welck leyt 20. mylen vā Acheijn, aende Custe teghen over Malacca/ van waer comt veel Peper/ eñ oock Gout/ en van een ander plaets ghenaemt Campar, welck leyt by naest onder die linie Æquinoctiael, op't selfde Eylandt aen die Zuyd zyde/ aen die selfde zyde aende Wester custe van't Eylandt leyt een plaets/ ghenaemt Manancabo, alwaer men maeckt die Pongiaerden/ diemen in Indiē heet Cryses, welcke seer vermaert ende gheestimeert worden/ eñ voor't beste ghewer gheacht van gheheel Orienten/ daer die Iauwen eñ Malayen seer met hoveren/ eñ haer dapper op betrouwen.

Verloochende Christenen hebben Galeyen in Indien leeren maken.

De Portugesen hebben ordre om Samatra te conquesteren.

Samatra rijc van Zyde/ Gout/Silver/ Juweelen eñ Specerypen/ eñ heeft eenen vierighen swevel-berch/ met een Fonteyn die Balsem vloeyt.

Een seer groot Indiaens grof gheschut uyt present na Portugal ghesonden.

De stadt Ior vanden Portugesen ingenomen/ ende creghen daer 1500. metalen stucken.

De Portugesen becomen veel Gout eñ Peper op 't Eyland Samatra vā Pedir eñ Campar.

Dat 20. Capittel.

Van't Eyland van Iava mayor, midtsgaders van hare waren, coopmanschappen eñ handelinghen, ghewichte, munte, ende prysen van dien, ende andere particulariteyten.

Zuydt zuydt-oost teghen over 't leste punct van't Eylandt van Samatra, aende Zuydt zyde vanden Æquinoctiael, leyt het Eylandt genaemt Iava mayor, oft groot Iava, alwaer eē enghde ofte Straet is tusschen Samatra eñ Iava, ghenaēt die Strate ofte enghte van Sunda, van een plaets daer by gheleghen/ in't Eylandt Iava, also gheheeten; Dit Eylandt beghint op 7. graden aende zuydt zyde/ ende streckt alsoo oost ten zuyen 150. mylen lanck: maer vande breede en weet mē tot noch toe niet/ wāt noch niet ontdeckt en is/ noch vande selfde inwoonders bekent/ sommighe presumeren dat het vast land is/ van het landt ghenaemt Terra incognita, dat over die C. de boa Esperança, tot alhier soude henen strecken: maer hier vā en is tot noch toe gheen sekerhept/ waer van het voor een Eylandt gherekent wordt; De Inwoonders vertellen dat binnen in't landt eē Revier ofte Beke loopt/ 'twelck alle 'thout datter in valt/ in steen verandert; Over dese Straet ofte enghte van Sunda, is nu cortelijcken ghepasseert den Engelschen Capiteijn Thomas Candish met zijn Schip/ comende uyt die Zuyd-zee van nieu Spaengien; Dit Eylandt is seer abondant van Rijs/ ende alle lijftochten/ van Vee/ Verkens/ Schapen eñ Hoenderen; Ayun/ Loock/ Indiaensche Noten; van alle Specerypen/ als Naghelen/ Note-muscaten/ Foelie/ alle het welcke zy voerē naer Malacca. Die principaelste Havē van't Eyland is Sunda Calapa, waer vā die straet den naem heeft; Op dese plaets van Sunda valt veel Pepers/ ende is beter als die van Indien ofte Malabar/ is so veel datmē daer jaerlicks wel soude laden vier ofte vijf duysent quintalen Pepers/ Portugaels gewicht; Heeft oock veel Wieroock/ Benjoin van Boninen/ gheheeten Folie/ Camphora; desghelijcks Diamantē/ op welcke plaetse men wel soude traffiqueren mogen/ sonder yemandts belet: wāt die Portugesen daer niet en comen/ om dat het die Iauwē selfs tot Malacca comen veylen en vercoopen; Eñ al ist wat buyten propoost te treden/ so en duncket my niet seer onnoodigh alhier een cort verhael by te voeghen/ op wat manier men aldaer coopt/ vercoopt ende handelt: met waren/ munte eñ ghewichte/ aenghesien wy van't Eyland Iava zijn tracterende; So is te wetē/ dat inde Sunda en is anders gheen ghelt als een munte van Coper/ ghenaemt Caixa, vande grootte van een Hollandsche Duijt/ doch wel de helft dunder/ ende heeft in't midden een gat/ om eē snoer daer door te ryghen: want zijn gemeenlijck 200. ofte duysenden aen malkanderen gheregen/ waer mede zy haer rekeninghe weten te maken/ als volcht: 206. Caixas is een Sata, ende vijf Satas doen duysent Caixas, welck is so veel als een Crusaet van Portugael/ ofte 3. Karolus guldens/ Nederlandsche munte. Die Peper van Sunda wort verkoft by sacken/ en elcken sack weeght 45. Catten/ ghewicht van China, elcke Catte is soo veel als 20. Portugaelsche oncen; eñ gelt elck sack Peper aldaer ghekocht ten minstē 5. duysent

Onsekerhept of Jaba major vast land al Terra incognita oft een Eyland is.

Revier die hout in steen verandert.

Beschryvinge der vruchten van Jaba major.

Overvloet vā Peper Juwelen ende ander waren in Jaba major.

Op Jaba major soudemen sonder beletsel moghen handelen.

Sunda is de principael haven van Jaba ende daer gaet geen ander dan coper gelt ghenoemt Caixa.

Caixas,

Caixas, ten alderhooghsten 6. ofte 7. duysent Caixas. De Massa ofte Foelien / Naghelen / Notemuscaten / swart ende wit Benjoin / Cāphora / alle dit wert verkocht by de Bhar; elck Bhar van Sunda heeft 330. Catten van China, altemet gelt die Foelye ofte Blom van Muscaten / die suyver ende schoon is tot 100. ende 120. duysent Caixas, die schoone Naghelen nae advenant; Die vuyle Naghelen diemen heet de Baston, gelden de Bhar 70. eñ 80. duysent Caixas; Die Noten-muscaten gelden altemets 20. eñ 25. duysent Caixas de Bhar; De witte eñ swarte Benjoin gelt 150. eñ 180 duysent caixas, ende 200. duysent die Bhar.

Beschryvinge der waerdye van gelts / des Pepers / met d'andere specerië / etc ende hare gewichtē in Java.

De warē die daer begeert eñ verhandelt werden in manghelinge van dese Specerypen / zijn dese naervolghende / te weten / differente soorten eñ colueren van Cattoene Lywaet / welck comt uyt Cambaya, Choramandel eñ Bengala, als zijn Sarasses de Gabares, ende gheschilderde Tapen van S. Thomas / van 5. ellen / zijn doecken also ghenaemt; uyt Bengalen wit Cattoene lywaet / te wetē Sarampuras, Cassas, Satepośas, eñ swarte Satopasen, ende sommigh ongheblevjckt Lywaet; uyt Cambaya, swarte Cannequijns / roode Turiaes, zijn altemael doecken van Catoene Lywaet / roode Beyramen, groote ende cleyne / welcke is by naest ghelijck Camerijcks doec / ende gheloof wel / al waert Lywaet van dese landen / souden daer meer gheestimeert werden als Cattoene Lywaet uyt Indien.

Verhael der waren die uyt ander plaetsen in Java best ghetrocken werden.

Die Iauwen is volck seer wreet ende opstinaet vā natueren; van coleur by naer gelijck die Malayen, bruijn van verwe / niet seer ongheliick die Brasilianen; sterck ende wel gheset vā lijf / en grof van leden; een plat aensicht / eñ breede verheven kaken / groote ooghschellen / cleyne ooghen / weynigh baert / drie ofte vier haren boven en onder den mont; het hayr op't hooft seer dun ende kort / doch pec swart / wiens côterfeytsel men mach sien by die Malayen van Malacca, om datse aldaer ooc veel verkeeren ende woonen.

Ghedaente ende wesen der Javen.

Vervolghende die streeck ende Custe oost ten zuyen aen 25. mylen voor by Iava major, beghint het Eylandt van Iava minor, ofte cleyn Iava, en wat voorder het Eylandt genaemt Timor, (alwaer 't Sandelhout wast in groote menichtē) eñ ander duysent byligghende Eylanden / die sonderlingh so niet gecommuniceert en werden / doch zijn alle bewoont ende vruchtbaer van volck / eñ waren gelijck als die Jauwen.

Van Java / Minor / Timor / ende menighte van andere Eylā-den / ende hare handelingen.

Van Malacca vaertmen naer die Eylandē van Moluca, Banda, ende Amboyna, alwaer die Portugesen hare Fortressen eñ Capiteynen hebben / eñ dryven aldaer haer handel; Haren wegh is / te weten van Malacca zuyd-oost ten zuyen over die 100. mylē / tusschē veel Eylandē eñ droochten duer / also datse alle nachten moeten ankeren om 't peryckel te schouwen vande droochten / welcke meestēdeel duert tot Molucā toe / ende hebbende over die 100. mylen also ghevaren / nemen haren cours oostwaerts / ende oost ten noorden 250. mylen / tot het Eylandt genaemt Banda, welck leyt op 5. graden aē de zyde van't zuyen; Op dit Eylandt hebben die Portugesen haren handel / want in dit Eylād wassen die meeste ende beste Note-muscaten ende Bloemen; Al hier makense oock die Note-muscaten in Conserva ofte Confettura / eñ gheexprimeerde ofte uytgeperste Olye vande selfde Noten ende Bloemen / die van daer gebracht wert op Malacca, eñ so voorts op alle plaetsen vervoert;

Vant Eyland Banda met de specerien ende conserve die van daer comen.

Die handelinghen vā hier gheschiet meest met manghelinghen / ghelijck in Sunda ende Iava, dā zijn qualick te betrouwen; men moet scherpe wacht houden / en niet aen landt gaen / dā blyven in't Schip / alwaer die van't Eyland haer coopmanschappē brēghen / ende doen haer handelinghen als ghesevt is: want het gheschiet dickwils datse die Portugesen bedrieghen / die haer te veel vertrouwen: want een mijnder kennisse eñ vrient aldaer wesende op een schip voor Capiteijn / verliesende 'tselfde schip op die Custe van dit Eylandt / worde met alle zijn volck ghevangen / alwaer hy wel twee jarē een ellendigh leven hadde / eñ wert in't eynde gerantsoeneert.

Die vā Banda zijn qualijc te betrouwen.

Alle dese voyagien naer Banda, Moluca, ende dese Eylanden / ende oock wat wegen vā Indien dat het zy / mach niemandt doen dan met oorlof / ende particulieer gunste vanden Coningh van Portugael / ende wert ghegheven in recompense van hare diensten in Indien ghedaen / als ander officien / ghelijck wy op zynen tijt eñ plaetsen breeder sullen verhalen.

Sonder consent machmen op Banda eñ daer ontrent niet handelē.

Van't Eyland Banda noord-westwaerts aen / 20. mylen / leyt het Eylandt ghenaemt Amboyna, alwaer die Portugesen oock een cleijn Fortresse hebben; Het Eylandt en heeft niet veel specerypen / dan die schepē die vā Malacca naer Maluco varen comen daer altoos verversinghe nemen van versch water. Van dit Eylandt van Amboyna noordwaert aen 70. mylē / leyt het Eyland Tydor op een graed aen't Noorden / eñ is het eerste Eyland vande Molucas, ses mylen noordwaerts leyt Moluco, ende terstont daer by Tarnate, ende d'ander eylanden vande Naghelen.

Vant Eyland Amboyna eñ Tydor / etc.

Dat 19. Capittel.

Van d'Eylanden van Maluco.

De Eylanden van Maluco zijn vijf / te weten / Maluco, Tarnate, Tydor, Geloulo, ende eē ander / al waer de Portugesen hebben twee Fortressen / te weten / op Tarnate en Tydor, eñ hebben over langhe jaren ontdeckt ende vercreghen / ende doē daer haer handelinge uyt Indien en van Malacca;

Tot Tidor eñ Tarnatē hebben de Portegesen haer fortressen.

De Spaengiaerden hebbender ooc veel om gedaen / om aldaer hare vaert te hebben / en quamen daer van nieu Spanien / op't Eylandt ghenaemt Tarnate, al waer zy haer schip door storm verloren / eñ en konsten daer niet weder van daen comen; worden vande Portugesen meest doodt ghesmeten / ende die restē ghevanghen / en naer Portugael ghesonden / alwaer die Coninghen van Spaengien ende Portugael eenen grooten ende langhen twist om ghehadt hebben vande deelinge vā de conquista ende ontdeckinge der Zee / welke daer naer vanden Paus neder is ghelevt: in somma / dat altans die Portugesen nu alleenelick ghebruijcken de vaert op die selfde Eylanden; Dese Eylanden hebben anders niet als Naghelen: maer in soo grooter menichte / dat zyder alst blijct de Werelt met vervullen.

Overvloet vā Muscate naghelen inde Molucksche Eylanden.

Desghelijcks vintmē in dese Eylanden vuerberghen / ende zijn seer drooghe / eñ verbrande landen / hebbende anders niet dan victualie van Vleesch eñ Visch: maer vā Rijs / Coorn / Ajuyn / Loock / ende dierghelijcke lijftochten / ende alle ander nootdruftige waren / worden haer eensdeels vande Portugesen / ende oock van d'ander omligghende plaetsen gebracht / 'twelck zy al nemen in manghelinghe van

Vier-bergen in Moluca.

Nagelen;

Nagelen ; Het Broodt dat zy van haer eygen hebben en ghebruÿcken/ is vã hout ofte wortelen/ ghelÿck die Braſilianen/en haer cleederen zÿn van ſtroy ofte cruijt ghewevẽ / ende fraey ghebreyt;Alleen op deſe Eylanden worden ghevonden die voghelen die de Portugeſen nãmen Paſſaros de Sol, dat is / Sonnevoghels/ van die Italianen Manu codiatas, die Latiniſten Paradiſeas , ende werden van ons ghenoemt Paradÿs voghelen / om die ſchoonheyt van hare pluymen / welcke alle ander verẽ te bovẽ gaen;Deſe vogelẽ en werdẽ nummermeer levendigh geſien/ dan doot zÿnde/ vallen op die Eylanden; Vlieghen ſoo men ſeyt jeghens die Son aen / ende houden haer altoos inde locht / ſonder op d'aerde te comen : want en hebben gheen voeten noch vlueghelen/ dan alleenelÿcken hooft ende lÿf/ ende het meeſtendeel ſteert / alſt blÿckt vande voghelen die van daer naer Indien gebracht werden/ende oock wel herwaerts over:maer weynigh: want en zÿn niet veel/ eñ koſtelick/ waer van icker twee mede ghebracht hebbe voor Doctor Paludanus, te weten / Manneken ende Wÿfken / hem die voor zÿn camer vereerende.Deſe Eylanden liggen onder veel ander Eylanden / ende om dat daer geen ſonderlinghe notitie af en is / door die weynighe communicatie die daer valt / ſoo willen wyſe voorby ſlaen/eñ keeren weder op die Cuſte vã Malacca,welcke wy ghelaten hebben tot aen de Cabo ofte hoec van Singapura,ende ſullen alſo die Cuſte gaen vervolghen.

Beſchryvinge der Paradys voghelen die hier ghevonden worden.

Veel Eylanden by Molucca die weynigh behãdelt worden.

Dat 19.Capittel.

Vande C. de Singapura tot die Stadt van Sian, ende die Cuſte van Cambaja en Cauchinchina , ende die Eylanden van Borneo,Luſſons Manillios ofte Phillippinas.

VAnde C.de Singapura tot den hoeck ghenaemt Sinoſura , ooſtwaert aen/ zÿn 18.mylen; 6.oft 7.mylen daer vã leyt een Clippe in die Zee / ghenaemt Pedra bianque, oft Witte ſteen / alwaer die Schepen die van China gaen en komen/ dickwils groot perÿckel paſſeren / en ſommighe Schepen op ghebleven zÿn/waer van die Piloten groote ſorghe ende vreeſe draghen als zyder ontrent zÿn:want hebben anders gheenen wegh dan deſen.

Perykelooſe Clippen by Sinoſura.

Van deſen hoeck van Sinoſura ooſt ten zuyen 40.mylen/beghint den eerſten hoec van het Eyland Borneo, op een graed aen't noorden / ende ſtreckt 120.mylen noord-ooſt aen/ tot op 7. graden; die breede en is noch niet bekent noch ontdeckt;Dit Eylandt is vol boomen / daer die Camphora af comt / en is die beſte van gheheel Orienten.

Boomen die den beſtẽ Cãphora van Orienten geven.

Van Sinoſura ſtreckt die Cuſte noorden aen 30.mylen/tot die ſtadt Pan, welck leyt op $3\frac{1}{2}$.graed. Noch 10.mylen voorder aen op die ſelfde cours / loopt die Cuſte weder n.n.w.aẽ 50.mylen / al waer leyt die ſtadt Patane , op $7\frac{1}{2}$.graeden; Deſe twee plaetſen Pan eñ Patane zÿn Coninghrÿcken / doch onder cõtributie van Sian;Van deſe plecken comt het hout ghenaemt Pala Dagula , ende het coſtelick eñ welrieckende hout Calamba,welck men (alſt goet is)teghens Silver eñ Goudt opweeght; Heeft oock Camphora:maer ſo goet niet/ als dat van't Eylandt Borneo;Men vinter oock ſommigh Gout/eñ dẽ ſteen Bezar ofte Bazar, die ſeer coſtelÿck ende gheexperimenteert is teghens 'tfenyn;Men vinter oock ſommighe Diamanten/oock Muſcaten eñ Blocmen/eñ het hout Sapon , 'twelck oock veel ghebracht wordt van Sian , is ghelÿck Braſilien hout om met te verwen.

Van Goutwaerdigh Hout Camphora/ Diamanten / Bezar ſteenẽ/etc.

Van Patane over die 100.mylen noorden aẽ/loopt de Cuſte weder tot Sian toe / 'twelc leyt op $14\frac{1}{2}$. graden van Sian; Den Inwÿck zuyd-weſtwaert uyt 15.mylen/ ſoo loopt die Cuſte weder zuyd-ooſtwaert 70. mylen aen tot die ſtadt van Cambaja;Deſe ſtadt leyt op 10.graden ; Van daer loopt die Cuſte weder noord-ooſtwaert 60.mylen/eñ alſ dan loopt ſe weder 60.mylẽ noord-weſt aen/ vã waerſe loopt weſt noord-weſt/tot het binnẽſte vãden Inwÿck van Cauchinchina;Deſe Cuſte vã Cambaja wort oock ghenaemt die Cuſte van Champay; Dit landt heeft veel van dat welrieckẽde hout Calamba; Door dit Coninghrÿck loopt die Revier in Zee/ ghenaemt Mecom,welcke die Indianen noemen Capiteÿn van alle Rivieren : want heeft ſo veel waters inden Somer / dat zy het landt bedeckt/ende over al begiet/gelÿck die Revier Nilus Egypten ; Dit volck van Cambaja ghelooven dat alle creatueren/ſo Menſchen als beeſten/ van wat ſoorte die zÿn / hier naermaels loon nae haer wercken krygehn/ſo goet als quaet ; Te landewaerts binnẽ achter Cambaja eñ Sian zÿn noch menigherley natien vã volcken/ als daer zÿn Laos, die ſeer veel eñ machtigh zÿn; andere genaemt Avas ende Bramas ,die by die geberghte woonen ; ander die op de geberghten woonen / ghenaemt Gueos , die welck leven ghelÿck wilde menſchẽ / ende eten menſchen vleeſch/ende teeckenen alle haer lÿf met heet Yſer / 'twelck zy voor fraigheyt houden; Deſe natie zÿnder daermen notitie af heeft/ behalven veel ander die wy niet en weten.

Welrieckende Hout in Cãbaya/eñ vãde ſeltſaẽ opinie der Cãbayen.

Lieden die menſchen eten eñ haer eygen lichaem met heete yſers verteyckenen.

Vande Cuſte van Cambaja oft Champaa, ooſtwaert af te Zeewaert in/ontrẽt 100. mylen / luttel min oft meer / ligghen die Eylanden/ghenaemt die Luſſons ofte Luſſones, welcke zÿn eerſt ontdeckt gheweeſt vande Spaengiaerden uyt nieu Spaengiẽ/ in't jaer 1564.Worden oock gheheeten Las Manillias, alias Phillippinas, om dat die principaelſte Haven ende Stadt ghenaemt is Manillia,eñ van ſommighe Luſſon , waer van oock ghenoemt worden die Luſſons, ende die Spaengiaerden hebbenſe den naem ghegheven naer den Coningh van Spaengien / te weten die Philippinas.Deſe ſtad Luſſon ofte Manillia, leyt op 14.graden; By deſe ſtadt ende Eylãdt van Luſſon ligghen eenen grooten hoop Eylanden / die alle in't generael ghenoemt worden die Manillias,Luſſons ofte Phillippinas, ende zÿn althans onder 'tghebiet ende ſubjectie vande Spaengiaerden / wiens Gouverneur ende overſte reſideert in die ſtadt vãManillia ofte Luſſon , welck aldaer gheſonden wort van nieu Spaengiẽ vã ſConinghs weghen/ende oock eenen Biſſchop/als hooft.

De Philippinſche Eylãden onder tghebiet van Hiſpaengien.

Alle deſe Eylanden hebben eertÿts gheweeſt onder de Croon van China , ende door ſekere oorſake hebbenſe verlaten / waer van onder die inwoõders geen regimẽt noch Policie en was;ende die de moghenſte waren/ warẽ die meeſters ; leefden onder malkanderẽ als beeſten / waer van die Spaengiaerden weynigh moeyten hadden/ om die onder haer ghewelt te brenghen/ ende hebbender groote menichte ghedoopt / en Chriſten ghemaeckt / die alle

daeghs vermeerderden; Het is eẽ seer vruchtbaer landt; heeft veel Corens/ende allerhande jacht van Herten/Hinden / ende diergelijcke; allerley Vee/ als Buffels/Ossen/Koyẽ/ Verkens / Geyten/ etc. Heeft veel Zivet-catten; allerhande fruyten/ghelijck in China; abondantie van Honigh ende Visch ; men seyt oock datter allerhande specerye is: maer hier is tot noch toe gheen sekerheyt van/ dan alleenelick dat die Spaengiaerden sulcks nae gheven: maer dencke dattet meest is om hare dingen te verheffen boven alle d'ander / als zy voor een manier hebben; Op dese Eylanden dryvẽ die van China grooten handel/ ende brengen daer allerhande waren van huer landt / als alle Zyden/Cattoen/Porseleynen/Buscruyt/ Solfer/Swevel/Yser/Stael/Quicksilver/eñ andere Metalen/Coper/ Meel/Notẽ/ Castanien/ Busquijt/ Dalen/ allerhande Lywaet/ Schriftorien/ ende dierghelijcke/ van alle curieusheyt datmen mach bedencken/ende daer comen van China jaerlicks wel 20. schepen/ ende van daer wort het vande Spaengiaerts weder ghescheept ende vervoert naer Nieu-spaengien ende Mexico, welcke vaert nu hedens daegs so gemeen is / als vã Indien naer Portugael/waer mede wy weder willen keeren op die vervolghinghe vande Custe/te weten / van het binnenste vanden ghelaten Inwijck van Cauchinchina, oostwaert aẽ / tot den hoeck ghenaemt Terra alta, ofte 'thooghe landt/ 'twelck leyt op 19. gradẽ/ ende zijn 60. myen ; Alhier beghint het groote Coninghrijck van China , waer van wy in't particulier sullen verhalen. Desen voorseydẽ Inwijc is het eynde van't landt van Cambaja, ende die Custe van Champaa, ende beghint het landt ghenaemt Cauchinchina, welck landt ende Custe streckt tot China, als gheseyt is. Dit landt van Cauchinchina is ghedeelt in twee ofte drie Coninghrijcken/ende zijn onder tribuyt van die van China ; het volck is by naer van persoonen/ wesen/ usantien ende cerimonien/ als die van China ; is een vruchtbaer landt van alle lijftochten ende victualiẽ; heeft oock veel van't hout Palo Daguilla, eñ van't welrieckende hout Calamba, ende oock veel Zyden ende ander waren/gelijck die van China. Van desen hoeck oost ten zuyen 10. mylen van landt / leyt het Eylandt Aynao, welcke is een Eylandt ende Provincie van China; tusschen dit Eyland ende 'tvaste lãdt/ is een visscherye van alderhande Peerlen; Vã desen hoeck vervolgende die Custe noort-oost ten oosten aen 90. mylen/ leyt het Eylandt eñ die stadt van Macao op $22\frac{1}{2}$. graden ; Dese is vande Portegesen bewoont / onder eẽ met die Inghebooren Chinen.

Beschryvinge der lijftochtẽ/ ende veel ander commoditeyten vande Philippijnsche eylandẽ.

Van der Spaengiaerdẽ handel in China op die Philippijnsche landẽ.

Vande Commoditeyten die in China zijn.

Visscherye vã alderhande Peerlen.

Van Maçau noord-westwaert aen eenen Inwijck ofte Revier die vol Eylandẽ is/binnen in leyt die stadt van Santon, op $24\frac{1}{2}$. graden is 30. mylen van Maçau , welcke is die hoofdstadt van dese Provintie ; is een groote coopstadt/ alwaer die Portegesen haer coopmanschappen van daen kryghen / ende is die eenighe plaets daer zy alleenelick hare communicatie met die van geheel Chinen hebbẽ.

Dat 20. Capittel.

Vande groote vruchtbaerheyt, rijcdommẽ, ende sterckte van't land van China, ende andere notabele dinghen van dien.

Het land van China is gheleghen onder Tropicus Cancri, ende die Custe van dien streckt zuyd west ende n. o. over die 400. mylen; heeft aende zyde van't z. w. het Coninghrijck van Cauchinchina, ende vande zyde van't n. w. ende noorden Tartarie/ende die landen ghelegen westwaert van China, seytmen dat het wit volck is/ gheheeten het landt van Cathay, al waer/ soomen meent/ veel Christenen zijn ; ende dit landt soude confineren ende palen aen Persiẽ. Keerende weder tot ons begonne materie/ soo heeft China tusschen Tartarien ende haer landt eenẽ muer van (so men seyt) vijf hõdert mylen streckende / ende is te verstaen op dese manier/ dat het altemael zijn seer hooge berghen / ende sommighe valleyen die tusschen beydẽ zijn/ welcke mogẽ wesen in als gerekẽt by de 80. mylen/dat met mueren opgehooght ende met die berghen ghelijck ghemaeckt is/ waer mede het land over al besloten is/ als eẽ omligghende wal ende bolwerck om haer te beschermen vande Tarteren/ die haer groote Vyanden zijn / ende die haer in voorleden tyden/ aleer desen muer ghemaeckt was/ by nae het gheheele Coninghrijck af gheloopen hadden/ ja langhe jaren beseten / nae uytwysende van die historie: maer drevense weder uyt/ eñ naer dien hebbense haer met desen muer versekert/ ende bleven alsdoen gherustelick vande Tartaren.

Tusschen China ende Tartarien een muer vã 500. mylen langh.

Het Coninghrijck van China is ghedeelt in 15. Provintien / met het Eylandt eñ Provincie van Aynao gherekent/ende elcke Provincie heeft een hooftstadt/waer van die gheheele Provincie zynen naem heeft ; In't midden vã dit Coninghrijck staet een groot Lac oft Meer/ uyt welcke spruyten veel Revieren ende Beken / die hen verspreyen ende deelen door het gheheele landt/in so grote menighte/ datmender duer mach varen met veelderley Schuyten/Barcken ende Bergãtynen/ diese aldaer ghebruijcken ; D'overvloedigheyt vã dit water is d'oorsake dat het Landt soo vruchtbaer is van alle dinghen/ende die meestendeel vande Steden/ Dorpen ende vlecken zijn ghebout aẽde Rivieren eñ wateren/ waer van zy groot gherief hebben ; brenghen malkanderen alle dinghen in grooter abondantie toe. Die Custe vãde Zee is die grootste daermen tot hedens daeghs notitie af heeft / aen welcke Custe ligghen vijf Provincien / te weten die van Cantao oft Canton, waer aen volcht Chincheo, noortd-oostwaert aen/ eñ alsoo voorts/ Liampoo en Nanquijn ofte Nankijn, ende Paquian, welcke is die leste/n. o. waert aen . Inde dese Provincie hout die Coningh zijn residentie ende Hof / ende het meestendeel van't Oorloghs-volck / om dat dese Provincie is ghelegen aldernaest het lãdt van Tartarien/ende affirmerẽ dat dese Provincie is een vãde allerbeste van geheel China, waer om hem den Coningh aldaer onthout; Het landt is so vol schuyten ende binnelandsche schepen ende andere / in die Riviere ende Havens/ dat het een wonder is om vertellen : want affirmeren dat alleenelick inde Haven ende Revier van Canton zijn meer Schepen ende Barcken/ als in geheel Spaẽgien; Het lãdt is so vruchtbaer door die goede lucht ende ghetemperthenyt/datter alle dingen in grooter abondantie zijn/ als Corẽ/Rijs/eñ ander dierghelijcke greynen ende saden/ende wort het gheheele jaer ghesaeyt eñ ghemaeyt;

China heeft 15. Provintiẽ.

De Coning van China hout Hoff in Nanquij eñ Paquiau.

Menichte vã Schepen ende Rivieren van Canton.

Te lan-

Te lande binnewaerts zijn sommighe Olphanten/Leeuwen/Tygren/en andere wreede Beesten; Daer zijn veel beesten van Mosseliaet/ die zijn vande grootte ende ghelijckenisse van eenen cleynen Hont/ die zy dooden ende begraven sommighe daghen/ en verrot wesende/ende wel ghemorwet met slaghen/so dat het bloet ende vleijsch onder malkãderen vereenight ende vermenght is/ alsdan maecken se van't vel ronde ballen met vleesch ende bloet te samen/vande ghewichte van een once swaer/ welcke die Portugesen Papo noemen/ ende vervoeren die over al; Daer zijn ooc in't landt veel Catten van Algallia ofte Zivet en Ambar; hebben oock Peerden/ doch cleijnder als in Europa; Gansen/ Hoenders/ Eyndtvoghelen/ ende diergelijcke zijnder seer abondant; Revier en Zee-visch/ isser oock seer veel ende alle nootdrufte ende lijftochten; Het lãdt heeft veel Mynen van Gout en Silver: maer die Coningh en laet het soo niet uyt trecken: want heeftet voor eẽ Tresoor dat in huijs is/ daerom procureren zy alle dinghen van buyten te krijghen/niet teghenstaende hebben in't ghemeen alle in hare huysen veel rijckdõmen van Gout/Silver/ ende ander ghemeene juweelen; Het Silver hebben zy in zijn valeur in meer estimatie als het Gout/ om oorsake dat het Gout vã veel allopen ende prijsen is/ ende het Silver heeft altoos eenen ghesetten prijs; Heeft oock veel Peerlen ende Aljoffar/ welcke comen uyt het Eylandt ende Provintie van Aynao; oock veel Quicksilvers/ Coper/Yser/Stael/Blick/Tin/Loot/Swevel/ ende ander diergelijcke Metalen; ooc Ambar/ behalven alle die rijckdommẽ/ende ontallicke Renten die de Coningh van China heeft/ soo seytmen dat hy in alle Hooft-steden vande Provintien heeft groote ende verborgẽ schatten vergadert; 'tis so ghemeene usantie in dit landt Zyde te draghen/ als in dese landẽ grof ende ghemeen laken ende Lywaet/ draghen tot die schoenen toe van Zyde/ Sattijn/ ende oock wel van Brocado, dat is/ Goude ende Silvere laecken/ met fraye schilderye en borduerwerck/ ende dat door oorsake vande ontallicke Zyde/ die duer't gheheel landt is; en men affirmeert voor waerachtigh/ dat alleẽlick uyt die Stadt vã Canton jaerlicks naer Indien ghevoert wert over die drie duysent quintalen Zyde/ die alle met ghewicht verkoft wort; Nu behalven die zyde die jaerlicks ghevoert wert naer't Eylandt van Iapan en Luçon, ofte die Phillipinas, en naer't Eylãdt vã Sian, en d'ander omliggende contreyen/ en blijft noch so veel in't landt/ datmender gheheele vloten met soude laden/ sonder datmender yet af soude missen; Daer is oock veel Vlas ende Cattoen/ en seer goeden coop/ dat het wonder is. Die Porceleynen dieder ghemaeckt worden/ is ongheloofflick te vertrecken/ ende die daer jaerlicks uytghetrocken worden naer Indien/ Portugael/ ende nieu Spaengien/ ende ander weghen: maer die fijnste en moghen uyt het landt niet ghevoert werden op lijf straffe/ dan dienen alleenelick voor die Heeren ende Regeerders van't landt/ welcke zijn so fijn/ dat gheen Cristalynẽ glas daer by te gelijcken is. Dese Porseleynẽ worden ghemaeckt te landewaerts binnen/ van een seker aerde die seer hert is/ welcke wordt aen stucken gestooten ofte ghemalen/ en latẽ dan in backen van ghehouwen steen daer toe ghemaeckt/ in water weycken/ ende alst wel ghewelyckt ende dickwils gheroert is/ gelijck alsmẽ die Melck karẽt om die Botter te maken/ soo makense daer na van het ghene dat boven drijft het alderfijnste werck/ ende daer nae wat onderder grover/ ende alsoo naer venant/ende schilderense/ ende makẽder die Figueren ende conterfeytsels op diese willen/ en werden also ghedrooght ende inden steen ghebacken.

Olyphanten/ Tygrẽ/ Mosseliaet/ en ander vremde dinghen.

Gout en Silver mijnen.

Veel verscheyden Metalẽ/ ende andere commoditeyten.

Zyde so overvloedigh/ datmen gantsche vloten daer vã soude moghen verscheyden.

Hoe datmen Porceleynen kostelijcker dan Cristalyn maeckt.

Annotatio D. Palu.

Die maniere van Porceleijn te maken, beschrijft Scaliger aldus in zijn Boeck van die subtyligheyt, in die 92. exercitatie: Eyer-schalen ende Zee-schulpen, die gheheeten worden Porceleynen, daer af oock het aerdwerck zynẽ name heeft, wordẽ tot kleijn poeyer gemaeckt, 'twelck zy met water toerichten, ende die Schotelen en ander aerdwerck uyt fornieren, ende begravẽ die onder die aerde, welcke nae 100. jaren als volmaeckt zijnde, souden uytghegraven en verkocht worden. Andere segghen dat niet die vaten, maer het stof begravẽ wort: doch Ian Huyghens opinie schijnt die waerheyt naerder te wesen, seggende: dat zy van aerde ghemaeckt wordẽ, als in ons landt anderẽ potten ende kannen.

Het landt is oock abondant van Suycker ende Honigh en Was/en seer goet coop; Van allerhande Cruyderen/ Wortelen en Plantẽ/ ghelijck dese landen alle fruyten/en veel meer als Spaengien/ ende noch ander soorten van fruyten/die alhier niet bekẽt en zijn; daer zijn Oraengie-appelen die in soetigheyt die Suycker te boven gaen; Daer is een fruijt/genaẽt Lechyas, die welcke zijn ghelijc als Pruymẽ: maer anders van smaeck/ en zijn seer goet/ en worden seer gheprezen van diese ghegetẽ hebben/in somma/ heeft van als watmen mach bedencken ende begheren. Die renten en domeynen vanden Coningh van China zijn soo groot/ dat het ongheloofflick is te vertellen: want heeft alleenelick vanden Tol van een Rivier/ inde Provincie van Canton, van't Sout dat daer ghemaeckt wert/ jaerlicks anderhalf million Gouts/waer by mẽ mach colligeren/ alle andere dinghen naer advenãt. Alle die steden van dit landt zijn omcingelt met vesten ende wallen van ghehouwẽ steen en bolwercken van groote sterckten/ en hebben alle water graften ofte Rivieren rontom tot haer bewaernissen; Zy en ghebruijcken geenighe Fortressen ofte Casteelen/ dan alleẽlijck hebben op elcke Poort vande stadt stercke torens/ al waer zy het gheschut hebben tot bescherminghen vander stadt; useren allerhande wapenen/namelicken/ Roers/Bogen/ Spiessen van veelderley soorten/ Rappieren/ ghelijck half houwers/ ende Cortelassen/ ooc Rondassen; Alle Soldaten wanneerse ten Orlogh gaen/ draghen langhe cleederen tot die knien/ghevoert met Cattoẽ/so datse eẽ steeck van een Spies ofte Rapier moghen afweerẽ; Die geen die Soldaten zijn/ ende hebben soldye vandẽ Coningh/ die draghen tot een teecken eenen rooden oft geelen hoet; dese zijnder so veel datse ontelbaer zijn. Zy hebben haer Capiteynen van 10. van 100. van 1000. 10. duysent/ 20. duysent/ ende so voorts naer venant; Alle dese Capiteynen canmen kennen ende onderscheyden duer seeckere teeckens/ d'een verscheyden van d'ander/waer aen men weet over hoe veel dat hy hooft is; Doen alle nieu Mannen monsteringhe ende betalinghe/

Suycker/Honigh/Was/ ende veelderhãde vruchten.

Groote incomsten des Conings van China/ sō vã Sout Tol als anders.

Van gheschut Roers/ ende andere wapenen ende Chinische krijghs-ordeninghen.

en is altemael van Silver: want en gebruijcken anders gheen ghelt/ eñ is ghesneden Silver in stuckskens: wort haer toe ghewegen/ op welcke manier men altemael het gelt uyt gheeft ende ontfangt/ waer toe zy altoos cleyne Balancien ofte weeghschaeltgens met het instrument om 't Silver te snyden eñ te knippen by haer draghen; Een Soldaet heeft alle nieuwe Mane tot zijn gagie ofte soldye/ de waerdye van anderhalven Spaēschen reael in Silver/ welcke aldaer meer te rekenen is/ naer die waerdye van alle dingen/ als by ons vier Ducaten/ oft 12. Karolus guldēs; Haer Religie ende cerimonien zijn Heydens/ sonder eenighe menginghe vande Wet van Machomet/ noch eenighe andere secten; Zy aēbidden den Duyvel op veel plaetsen/ alleenelickē om dat hyse gheen quaet en soude doen; Wanneer yemant leyt op zijn stervē/ so settense hē voor eenen geschilderden Duyvel/ met die Son in de slincker handt/ ende een Poengiaert inde rechter handt/ ende desen Duyvel is afghemaelt/ dat hy staet al dreyghende/ waerō ghebieden den patient dat hy hem scherp wil aensien/ om hem te vrient te hebben in d'ander Werelt/ om dat hy hem aldaer geen quaet en soude doen; Aenbidden de Son ende Maen/ die zy ghelooven Man ende Wijf te wesen/ eñ wanneer eenighen Eclipsis comt/ soo doense groote Sacrificien: want vreesen dat God haer wil 'tleven benemen/ ende doen vergaē/ ende zijn in grooter beroerten ende benautheyt. Zy ghelooven altesamen die onsterffelickheyt der Sielen/ ende datse hier naer in't ander leven sullen goede ofte quade loon crijghen nae haer wercken/ waerom useren fraye ende uyt ghehouwen begraeffenissen; eñ ghelooven datmen in d'ander Werelt niet meer sterven en sal/ dan eeuwigh leven; Daer zijn oock in't land veel ende fraye Universiteyten ende Studien ofte Scholen/ alwaer men studeert in Philosophia ende Wetten van't lādt: want niemandt in China en is gheacht noch gheeert door zijn afcomst ofte gheboorte noch rijckdommen/ dan alleenelijck door gheleertheyt ende wetenschap; Dese zijn de ghene die bedienen die officien in alle stedē/ ende hebben die regieringhe/ ende worden ghedient eñ gheeert met grooter solemniteyt ende eerwaerdigheyt; leven in grooter wellusten; worden gheacht als Goden; Dese worden ghenoemt Loitias ende Mandorijns; worden altoos gedraghen over die straten met stoelen/ die behanghen zijn met gordynen van Syde/ van Goude ende Silvere Lakenen; Zijn seer geneghen tot bancketeren/ eeten ende drincken/ en goet cier te maken/ ghelijck oock alle die van China; Niemandt en mach regierder/ Gouverneur ofte eenigh ander officie van justicie bedienen inde Stadt ofte plaets daer hy gheboren is/ welcke seggen/ doet de Coningh uyt oorsake dat hem zijn vriendē ofte vaderslandt niet en soude beweghen te doen dat onrecht ende teghens Justitie is/ ofte jeghens des Coninghs dienste; Wanneer eenige voornoemde in China sterven/ doen veel van haer dienaers ende Vrouwen dooden; Desgelijcks allerhande victualiē ende nootdruft; veel Juweelen met haer doen besluyten in haer graf/ waermede ghelooven wel besorcht te gaen/ eñ goet ghesellschap naer't ander leven te hebbē.

Aenbedinghe der Duyvelē ende seltsame ceremonien in't sterven.

Opiniē dat de Son ende Maen Man ende Wijf is/ ende doen sacrificien aēde Eclipsen/ etc.

Bekentnisse der verrysenis ende onderhoudinghe vande Universiteyten.

Groot achtinghe ende eere der gheleerdē.

Cloeckheyt om gunst oft aensien van persoonen te voorcomen.

Dienstboden ghedoodet/ om met haer meesters die doot zijn/ begraven te worden.

Het land is seer ghetempert/ ende van een goede lucht: want beghint vande hooghte vā 19. graden/ ende comt op sommighe plaetsen hoogher als 50. graden/ waer van wel te presumeeren is/ dat het vruchtbaer moet wesen/ ende helpt oock grotelijcks daer toe/ die ghestadighe ende ghedurighen arbeyt die de inghesetenen doen om 'tlandt te bouwen: want daer en gaet niet een voet landts verloren/ tot die berghen ende huevelen toe/ ist al beyoet eñ beplāt/ door oorsake datter so veel volcks is; Men en weet niet datter oyt by menschē ghedencken pestilentie gheweest is; Oock hebbēse een seer scherpe Wet/ dat niemant uyt dē landen mach gaen sonder orlof/ noch sonder dien gheen vreemdelinghen in't landt comen op lijfstraffe; Desghelijcks en macher niemandt over 'tgheheele landt ledigh gaen ofte bedelē/ waer toe scherp opsicht ende goede ordinātie is; Het volck is wel ghefatsoneert/ ende ghemeenlick vet eñ vroom van persoonen; breede ende ronde aenghesichten/ cleijn ooghen/ ende groote ooghschellen/ ende seer hooghe wijnbrauwen/ cleyne ende platte Nuesen/ weynigh baerts/ seven ofte acht hayren boven eñ onder dē mont/ aēde kin seer swart hayr/ 'twelck zy hoogh estimeren/ ende groote sorghe mede hebben om te kemmen/ ende schoon te houwen/ so wel Mans als Vrouwen/ ende draghent soo lanck alst wast/ ende alsdan boven met een knoop op den top gebonden/ eñ daer een ghebreyt Syde netken ofte huyfken over; Die aende Zee-kant woonen/ als daer die Portugesen handelen/ te weten/ Machau eñ Canton, is het volck van coluer bruijnachtigh/ ghelijck die witte Mooren in Africa eñ Barbaria/ ende eensdeels die Spaengiaerdē: maer die van binnen in't landt/ zijn ghelijck die Neerlanders ende Hooghduytschē/ te weten vā coluer; Daer zijnder wel onder die gheel swart zijn/ ende die groote ooghen eñ veel baerts hebben: maer weynigh: is te presumeren/ als die van China oock vertellen/ datse haer afcomste hebben van eenighe vermēginghe vande Tarteren ende haer gebueren/ andere vreemde natien/ doent haer georloft was met haer ghemeenschap te hebben/ ende over al haer handelinghe dreven eñ vaert hadden/ 'twelck haer nu belet is/ als boven gheroert; Useren die naghelen vande slincker hand seer lanck te dragen/ ende vande rechter handt afghesneden/ welcke zy houden voor eē ceremonie van haer Wet ende gheloof. Die cleederen als ghesegt is/ zijn meest van Syde van alle colueren/ te weten/ het meeste volck van vermoghen ende middelbaren staet; die ander eñ de arme/ draghen cleederen van Cattoene lywaet/ ende van swarte ende coluerde Sayen/ ende diergheliјcke tuijch; Lakenen van Wol noch Fluweel en connense in gheheel Chinen niet maken/ hoewel datter Wols genoech is/ ende menichte van Schapen/ niet teghenstaēde en wetender niet met om te gaen/ ende zijn seer verwondert alst die Portugesen daer brēghen. Die Vrouwen gaen seer kostelijck ghekleedt/ met langhe ende wyde cleederen; draghen veel Juweelen ende Kleynodien op't hooft/ aen't hayr/ ende over 'tlijf; houden in't ghemeen die handen bedeckt; zijn seer weynigh ghesien/ ende sitten meest ghesloten; hebben voor een fraigheyt die voetē cleijn te hebbeb/ waerom men haer van jonghs op die voeten so vast bint/ datse niet ten vollen moghen wassen/ ende connen qualicken gaen/ dan ofte half manck waren/ welcke costuyme hebben die Mans op ghebracht/ om haer te belettē het veel gaen: wāt seer jalours

Ordonnantie dat niemandt mach ledigh gaen/ noch bedelen/ ende van haer lieder ghedaenten.

Onderscheyt der kleedinge ende andere ceremonien.

ende

ende uytermatẽ luxurieus eñ onkuyſch zijn/ doch wert gheacht voor een schoonheyt ende ciraet vande Vrouwen; Die gheen die van eenigh vermoghen ende ſtaet zijn / worden al over die ſtraten in ſtoelen ghedraghen / behãghen ende bedeckt met gordynen van Syde/ Satijn/Damaſt/gheweven met Silver ende Gout-draet / ende hebben cleyne traplikens/ ſo datſe wel moghen ſien : maer van niemanden gheſien worden.

Voornoemde Vrouwen op behanghen ſtoelen over ſtraet ghedraghen.

Dat 21. Capittel.

Vande Provincien, Steden, ende ander ghedenckweerdige dingen van't Coninghrijck van China.

Het Coninghrijck van China is ghedeelt in 15. Provincien / ende elck is ſo groot/gelijck mẽ ſchrijft/als 'tbeſte Coninghrijck van Europa; eñ wert gheregiert van een Viſorey ofte Gouverneur die vã die Chinen genoemt werden Cochin. Twee vã deſe Provincien werden geregieert vande Coningh ende zynen naeſten raet / te wetẽ Tolanchia ende Paguia, al waer dẽ Coningh zijn reſidentie hout; Die ander Provincien zijn ghenaemt Foquiem, Olam, Sinçay, Suluan, Xãſay, Oquiam, Aucheo, Hona, Canton, Quicheo, Chequeam, Saxi, Aynaon, meeſt alle deſe Provincien hebbẽ doorloopende Rivieren ende Beken / ende hebben ghemeenſchap met den anderen / te water eñ te lande/ſeer gheriefſelijcken; Daer worden gherekent vande ſelfde Chinen in hare Hiſtorien ende memorialen / datter zijn in deſe 15. Provincien/ 591. hooft Steden/ 1593. ander Steden/behalven Dorpen ende vlecken / dieder ſommige ſo groot af zijn als ſteden: waer by men mach conſidererẽ die grootheyt van't landt; meeſtendeel van die Steden zijn ghebout by die Revieren/ende loopende ſtroomẽ/ ende omtingelt met breede graftẽ/ eñ ſchoone dicke mueren/altemael van gehouwen ſteen; buyten die mueren/ te weten/ tuſſchẽ die graften ende wallen / is een plaets ofte ſpatie ſoo breedt/ datter moghen ſes Mannen te peerde beſyden malkanderen ryden / ende vã binnen deſgelijcks / welck is geordineert om die mueren te beſichtighen ende te onderhoudẽ/ waer zy groot regardt op hebbẽ/om die altoos wel te repareren; Die weghen ende paden van't gheheel Coninghrijck zijn ſeer fray gheſtraet/ ende over al ghelijck ende gheeffent tot op die berghen toe / ende die inkomſte ofte frontespicio vãde ſtedẽ/ ſeer cierlijck eñ met coſtelicke ende cunſtighe wercken van architectura/ met drie ofte vier Poorten beſyden den anderen/altemael metten yſer beſlaghen / ende die ſtraten binnen die Steden ende Dorpen ſeer fraey beſtraet ende gheplaveyt / alle recht op den draet ghemaect/ eñ breedt; wanneer men aen d'een zyde ſtaet / ſoo ſietmen het eynde vande ſtraet/hoe langhe datſe ſoude moghen weſen / door die rechtigheyt; Aen alle eynde vãde ſtraten zijn overwelfſels ghemaeckt/alwaer altoos ſtaen kramen/vol van allerhande coopmanſchappen ende coſtelickhedẽ van alle handtwerckẽ diemen mach denckẽ; Over al over die ſtraten zijn veel boghen van ghehouwen ſteen/ende ſeer luſtigh ende fray ghemaeckt ende beſchildert / welcke uſeren inde ſtraten/overmidts datſe alle hare feeſten ende ſpelen/ ende andere geeſtelijcke cerimonien by nacht doen/ende alſdan ſtaen deſe boghen vol

Verdeylinghe ende beſtelde regieringhe van China.

Namen der 15. Provintiẽ in China.

591. hooft-ſteden/ eñ 1593. ghemeene ſteden in China.

Fatſoen der ſteden/ende vande ſtratinge der wegen door't landt.

Ceremonien der feeſt dagẽ.

lichters ende toortſen / welcke een fraye ſpectacle maeckt; die huyſen zijn gemeenlijck met drie deuren beſyden malcanderen om't welſtaens wil/ die middelſte de grootſte/ eñ d'ander aende zyde naer advenant / zijn ghemeenlijc leegh/ſonder ſolders byde aerde/maer zijn van binnen ſpacieus ende met groote rnyntẽ ende luſthoven/ vol van alle curieuſheyt ende ciraet. Die ſtadt daer de Coninck reſideert eñ zijn hof hout/ is genaemt Xuntien ofte Taybijn, die ſommighe Quinzay noemen. Deſe naẽ Xuntien is ſo veel te ſeggen in Chiniſche tale als Hemelſche ſtadt, leyt inde Provincie van Paguia, van wiens grootheyt zy wonder dinghen ſchryven ende vertellen / affirmeren dat binnen de mueren vande ſtadt van d'een poort tot d'ander is ſoo veel als een man op eenen dach te Peerde mach ryden/ ende ander duyſent wonderen dieſer af vertellen/ 'twelck ick achterlaet om die lanckheyt te ſchouwen. In deſe ſtadt heeft de Coningh zijn Palleys/ met al watmen mach bedencken / om hem te vermaken voor hem ende zijn Vrouwen ende Hofgheſin; zy en gaen nimmermeer uyt/ ofte ſeer weynigh/werden daerom ſelden oft nimmermeer gheſien om haer auctoriteyt te onderhouwen / ende noch van vreeſen van haer yet quaets te gheſchieden; In't gheheele landt en zijn gants gheen Heeren van tytelen / als Graven/Hertogen/Baender-heeren oft diergheljcken / noch die eenige Vaſſallen/gebiet/ juriſdictie oft proprieteyt hebben / dan alleenelick datter die Coningh gheeft uyt vryen wille; ende alſe ſterven / comt het weder aen den Coning / ende willende macht die Kinderen benemen: maer laet het haer ghemeenlicken/doch ſo zyder bequaem toe zijn/ ende met een nieuwe ontfangheniſſe ende obligatie vã des Coninghs dienſt. In alle Hooft-ſteden daer de Viſoreys ofte Gouverneurs vande Provintien haer onthoudinge ende ſtaet houden / hanght een retract ofte ſConinghs conterfeytſel / bedeckt met gordynen van Goude laecken/ alwaer daghelicks comen alle Officieren/Bevel-hebbers, Loitias, Manearijns, &c. ende doen hem die behoorlijcke reverẽtie ende eerbiedinghe/ ghelijck al of hy daer levẽt in perſoon waer. Des Coninghs tytel is: Coningh ende Heere vander Werelt, ende Sone vanden Hemel.

Des Conings Hof is in Quinſay/ is te ſeggen Hemel ſtadt.

Gheen Graven noch ander groote Heerẽ in China/ dan die den Coningh verkieſt.

Niemandt in gheheel China en mach gheweer draghen/noch in huys hebben / dan alleenlick die daer toe gheordineert zijn / eñ ſoldye vanden Coningh ghenieten/als zijn Soldaten / wiens Kinderen het ſelfde officie van Soldaet volghen. Die Chinen zijn groote konſtenaren/ende ſeer vernuftigh / alſmẽ ſien mach aen alle die wercken die daer van daen comen; Zy maken ende ghebruijcken Karren met ſeylen / in maniere van Schuyten/ met wielen/ met ſulcken ſubtijlheyt / datſe met de wint op een vlack velt voort gaen en ghedreven worden al oftſe in't water waren; Zijn ſeer ſcherpſinnigh in't coopen ende vercoopẽ; Alle die Kramers die winckels houwen/hebben aende duere hangẽ een berdeken/in welck gheſchrevẽ ſtaet al watſe te coop hebben; Alle officien ofte ambachten die van een handtwerck zijn / hebben elck een ſtraet appart/ eñ woonen by een/ende op haer ſelven / eñ hare Kinderen ende nacomelinghen moeten ghebruijcken het ambacht ende handwerck van haer voor-ouders / ten ware by oorlof vande Juſtitie ende regierders; Wanneer yemandt ſeer

Des Conings conterfeytſel in alle Hooftſtedẽ gheeert; zynen tytel is Heere des Werelts/ende Sone des Hemels.

Kerren met ſeylen door den wint over velt ghevoert.

seer rijck is / wort hem toeghelatẽ dat hy niet en werckt / niet teghenstaende moet even wel werck-gasten hebben / ende die winckel onderhouwen. Het ghelt ende munte datmen in gheheel China ghebruijckt / is Gout ē Silver ongheinunt / ende wordt gesneden in cleyn stuckskens tot een penningh toe / ende alsoo met ghewight ontfanghen / ende uytghegheven; Oock werden alle waren / het zy vã wat soorte die soude mogen wesen / tot Hoenderen / Gansen / Visch / ende dierghelijcken toe / ghecocht ende vercocht metten ghewichten; Hebben een Vrouwe die zy wettelick noemen / ē daer nae so veel alser onderhouwen moghen; Den Soon vande echte vrouwe erft meestedeel vande goederen / ende van datter blijft / deelen d'ander Kinderen van ghelijckelick; Trouwen met wie zy willen / uytghenomen susters ende susterlinghen / ofte Ooms kinderen. Dē Bruydegom moet al eer hy de Bruijt thuijs haelt / seker goet doteren / ende 'tselfde gheeft hy de Bruijt / het welck zy haren Vader gheeft ofte Moeder / voor die kosten diese met haer ghedaen hebben in't opbrenghen / ē alsdan gaetse met den Bruydegom thuijs / ē die ouders moghen met dat zy alsoo voor haer Dochters krijghen / doen watse willen / ende verterent naer haer goedt duncken / ende yet daer van blyvēde naer des ouders doodt / comet weder aende Dochters / wiens Man het selfde voor zijn Vrouwe ghegheven heeft / soo dat wie de meeste Dochters heeft / is de rijckste / als ghehoort is. By dese naervolghende conterfeytsels ē afbeeldinghe machmen sien die Figueren van die vã China, so mans als Vrouwen / ende vande Mandorijns ofte Regierders ende machtighen / ghelijck alse ghedraghen werden langhs dē straet / ende inde Rebireren spelen varen / aldaer zy haer vermaken met eeten ende drincken / etc.

Goudt ende Silver gelt met allerley eetwaren by ghewichten verhandelt.

Costuymen van huwelijcken ende erffdeelinghen.

Die Chinen hebben veel spraecken ē sonderlinghe talen: maer in't schryven verstaen malkanderen altemael: want schryven alle dingen met Figuren ofte Caracteren / waeromme is haer A, B, C, sonder ghetal ende innumerabel. Dese Figuren met het Pampier van differente couleuren; Item Pennen ē Inckt mach men by Paludanum sien. Ē men moet goede memorie ende langhe usancie hebben diese al can verstaen ende correct daer in is / welc is die oorsake / dat onder haer so seer gheestimeert werden die ghelcert zijn; Het Pampier is ghelijck dat van Europa: maer so wit niet / ende is oock veel dunder ē gladder; maeckent oock van alle colueren / dat seer fraey is; schryven met Pennen van Riet / waerin een Pinseelken steeckt / ghelijck die Schilders gebruijcken; Den Druck / Gheschut / ende Buscruijt / ē die munitie daer toe behoorende / hebben in China over vele hondert Jaren gheweest / ende seer ghemeen / soo dat haer uyt die ghedachten ende memorie is wanneert eerst zynē oorspronck gehadt heeft. Haer memorialen ē Cronijcken vertellē / dat haren eersten Coningh / welcke een groot Nigromant was / ē gheregert heeft over etlicke duysent jaren / heeft eerst die usantien ē 'tgebruijck van't gheschut ende toebehoorende municie ghevondē / desgelijcks vandē Druck is oock seer oudt: want men vint Boeckē die in China 5. oft 6. hondert jaren te voren ghedruckt zijn / aleermen in Europa daer ghedachtenisse af hadde / ē hebben in China seer veel Boecken: want zijn seer curieus alle dinghen te beschryven / so wel van dat haer landt ende gheschiedenissen belanght / als oock ander memorable dinghen / Consten / Wetten / ende Loyē; Item alle Policien ende burghelijcke ordinantien ende regieringhen / waer in ghelijcken ende te bovē gaen die Oude Grieken ende Romeynen. Die manieren van haer Banckettēn ende maeltyden zijn / dat soo menighen persoon alser ghenoodt zijn / so menighe tafels zijnder bereyt / al warēder hondert persoonen; die Tafelen zijn seer net gheschildert / vergult ē verciert met alderhande loofwercken ende figuren / dat een lust om sien is / waerom zy gheen tafelaken en ghebruijcken / dan rontom die canten hanght een laken van Syde / Damast / Goudt oft Silver laken / een yeghelijck naer zynen staet / tot op d'aerde toe / ende aende hoecken vande Tafels hanghen veel fraye ghebreyde korfkens / vol van allerhande welrieckende Bloemen; Figueren ende Beeldekens van alle soorten / al van Suyker vergult / seer meesterlick ghemaeckt; In't midden vande Tafels setmen die spyse / seer wel bereyt / in goeder ordinantie / alle 'twelcke comt seer kostelick toe ghemaect / ende bereyt in schotelen van fyne Porceleynē ofte Silver; Die spyse / soo wel Visch als Vleijsch / ē wat dat het mach wesen / compt al ghesneden / die beenderen ende graden daer gants uyt; Sullent niet eens met die handen aenveerdē / dan vattent met twee swarte houtkens ront ghemaeckt / als men by Paludanum sien mach / die ick hem vereert hebbe / die zy in plaetse van vorckens ghebruijcken / waer op zy soo ghewent zijn / datter niet een brocxken ofte kruijmkē en ontvalt / waer door en gebruijcken gants geen Servietten ofte hantdwalen om haer aen te reynighen: want en hebbense niet van doen; maken noch hand noch mont nimmermeer vuijl; haren dranc is Wijn vã Rijs ghemaeckt ende ghebrouwen alsmen't Bier doet; drincken dickwils: maer seer weynigh elcke mael; sullen altemers wel 20. mael over een cleyn Kopkē ofte Porceleintgē drincken eert eēs uyt is; Zy houdē hare Bancketten ende weerschappē met veel Musijck-spel; Hebben oock veel manieren van gherechten / ende die seer curieuselijck toeghemaeckt; Haer usancie / van courtosie zijn dese: het ghemeen volck alse malkanderen gemoeten / so sluytēse die lincker-handt / ende bedeckense met die rechterhandt / ende voeghense alsoo beyde aē de borst / met veel buygen ē bucken mettē hoofden nederwaerts / waer mede te verstaen geven / datse malkanderen so beminnen / ē vereent ofte verbonden zijn / als die handen aen malkanderen / ende dat uyt goeder herten: waer by ghebruijcken veel woorden van courtosie. Onder den Edel ofte Mandorijns alse malkanderen teghen comen / so sluytense terstont beyde handen / die vingheren aē malkanderen / ende maken alsoo met die armen eenen hoep ofte boghe / ē alsdan blyvense staen met buygen ende nyghen met het hooft / ende 'tgeheele lijff met grooter courtosie / wie dat eerst voorby passeeren sal / ende ander ceremonien diese onder die groote Heeren ghebruycken / 'twelcke te langhe waer te verhalen / willen daer mede ophouden / wat hare ceremonien ende ander dingen aengaet ende het lant is beroerende / ghelijck als de cortigheyt van desen vereysschende is: want soudement int lange ende particulier altemael verhalē / men hadde wel hondert Boecken pampiers van

Al Pampier Rietpennen ende maniere van't schrijvē der Chinanē.

Printen ende groff gheschut hebben over veel hondert Jaren in China gheweest.

Die van China seer ghesint Cronijcken ē ander saken te beschrijven.

Sonderlinghe maniere van gast-nodinge ende fraeye tafel-bereydinghe.

Behendicheyt int eeten onder de Chinienen.

Maniere van Courtosie der Chinanen.

doen /

Naves e China et Iava velis ex arundine contextis et anchoris ligneis.

Schepen van China ẽn Iava met rietten seylen ẽn houten anckers

32 en 33

Habitus e China, regnō pretiosę elegantię et rerum omnium affluentissimum

Cleedinge van die wt China een Coninckryck overvloedich van alle schoonheyt ē costelickheyt

32 en 33

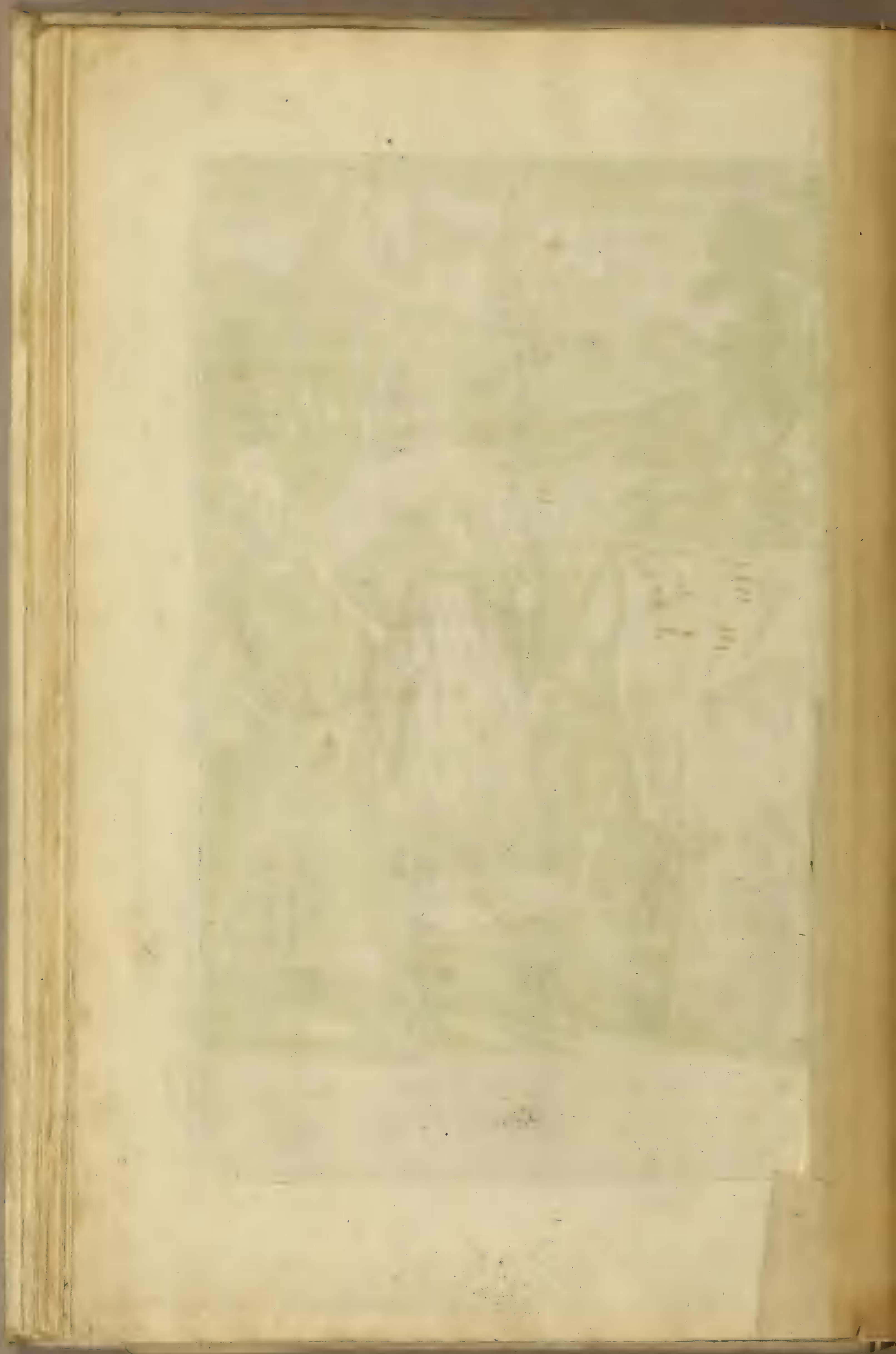

Lectuli, et ratio, quibus Chinę proceres primarij, (Mandorinos vocant) gestantur, cymbęq; quibus ad oblectationem per fluvios vehuntur.

Maniere als haer die Mandoryns van China welcke het principael gover: nement hebben laten draegen en̄ op die revieren vermeyen vaeren.

32 en 33

doen / doch die eenige lust heeft breeder hier af te wetē/leest eē Boec dat eē spaensch Monick gemaeckt heeft/ van't selfde lant van China, met namē Fray Iuā gonsales demendoça, het welcke upt den spaenschen in Latynscher tale is ouergeset/ hoewel daer sommige fauten by gevoecht zyn/ door quade informatie aenden selfden Auctuer / niet jeghenstaende heeft veel dingen ende particulariteyten die waerachtigh zyn/ende weerdigh om lesen.

Verclaringhe dat eē spaens Boec breeder verclaring vā China verhaelt.

Dat 25. Capittel.

Vande Stadt ende 't Eylant Machau in China, al waer die Portugesen haer residentie ende handelinge drijuen, mitsgaders hare traffijcke coopmanschappen, eñ sommighe prysen van dien, neffens die ghewichten, mate, ende munte, soo van China, als van Malacca, die daer daghelijcks handelen.

HEt Eylādt ende Stadt van Machau ofte Makau, is bewoont vande Portugesen/ met die ingeboren van China, hebben haer handelinghe met die van Canton, van waer haer die Chinen alle Coopmanschappē brengen / ende comen coopen/ sonder dat die Portugesen aldaer mogen varen / dan alsser eenich schip upt Indien tot Makau compt / soo wert het terstont vande Mandorijn, ofte Regierder van Machau ghemeten / te weten : die wyde/ ende lengte/ ende weten daer naer haer rekeninge te makē/ om naer dien den Tol te ontfangē / alsdan machmender in laden datmen wil / eñ soo veel als men wil / sonder yet meer te betalen / noch te verbueren; wort toeghelaten datmender een Portugees upt kiest als Factuer/inden naem van allen/ te varen na Canton, om te coopen datse begeeren: maer moet alle nachten buytē die stadt en inde voor-steden wesen/op groote pene. Dese Stadt van Makau heeft eenen Portugeschē Bisschop/welcke Suffragaē is vandē Aerts-bisschop van Goa, als geseyt is / al-hier compt alle jaren een schip van Indien door particulier patente vandē Coninck van Portugael, welcke Capiteynschap ghegeuen wert persoonen van grooter aensien ende autoriteyt / ghelijck als die Capiteynen vande Fortressen; eñ vā Makau gaet het selfde schip naer Iapan, eñ laet daer/ en cōt also weder op Makau, eñ vā daer op Malacca, eñ so voorts naer Goa; Niemāt en mach dese reyse doē/dan alleēlick die alsulcken patēte vandē Coningh heeft/ d'een voor/ d'ander naer/ wāt mach alle jarē maer eē schip vā Goa varē op dese reyse/ welcke oock ghegeuen wert tot recompensen van eenighen dienst des Coninghs in Indien ghedaen/gelijck alle ander officien: maer naer Chinen ende Malacca alleenlijck mach een yeghelijck Coopmanschepen bevrachten die wil/wel verstaende dat naer Iapan niemandt dan dese vanden Coninck geconsenteert ende ghegunt met zyn patēte; Ende in China ende Malacca en mach niemant laden noch lossen/ noch bevrachtē/ voor al eer dat dese van sConinghs wegē zyn volle ladinghe eñ bevrachtinghe heeft / ende afgheveerdicht is / eñ naer dien mach een yegelijck zyn devoir doen / met wat schepen dat het hem gelieft/te weten: van Chinen naer Malacca , ende Goa, en wederom die Capiteynen vande reyse van Iapan doen groot profyt op een reys / ende hebbende eenighe hooft-somme om te beginnen met een goet schip / welcke ghemeen wel zyn van seuē oft acht hōdert last groot; connē wel 150. 200. duysent Ducaten profyt doen. Dese eene reyse duert altoos wel drie jaren/ want gaende in April van Goa naer Malacca, moeten daer somtyts eenighe tyt verbeyden / om te wachten die winden die op haren ghesetten tydt sekere maenden waeyen / 'twelcke men Monson noemt. Vā Malacca varēse op Makau, alwaerse verbeydē wyde negen maendē/ naer die Monson, eñ alsdan varense naer Iapan, alwaer zy oock moeten verbeyden sommighe maenden om weder te keeren met de Monson naer Makau , daerse weder vertoeuen/ gelijck in het comen/ dat also den tyt van drie jaren om lopen/ int gaen ende keerē; Alle den tyt van residentie vande Capiteyn van de reyse soo in Makau als in Iapan, is aldaer opperste regierder ende rechter / ghelijck als den Viçorey in Indiē, ende die Capiteynē in haer Fortressen / want ten tyden dat den eenen van Makau schept naer Iapan , soo compter een ander van Goa, om die selfde reys te doen/ naer dat die eerste zyn reys volbracht heeft/ ende als dese weder van Iapan comt tot Makau , soo gaet den tweeden naer Iapan, eñ soo blyft den eersten weder goevernerende tot den tyt van zyn afschept naer Malacca eñ Indien, ende op dese manier heeft Makau altoos een regierder ofte Capiteyn tot Goeverneur als gheseyt is. Die coopmanschappē vā Makau naer Iapan, zyn Zyde / ende brengē alleenlijck Siluer weder om / waer mede zy groot profyt doen. Ende om dat wy vande handelinge zyn tracterēde/ te weten van Makau, so heeft mijn goet gedacht al hier by te voeghen sommighe waren / als die Portugesen daer ghemeenlijck coopen ende verhandelen / ende die ordonnarissche prysen van diē / luttel min oft meer; Desghelijcks die gewichten eñ munte/ soo van China , als oock van Malacca , om die naeghelegentheyt ende groote ghemeenschap/ende handel diese met malcanderē dryven/ meer als ander plaetsē van Indien, hebse hier by gevoecht / om dieswille dat dese rekeninghe ende ghewichte different is van die van Portugael ende Indien, soo is te verstaen datter in China zyn driederley soorten van Zyde/te weten: een soorte genaemt Lankijn, welcke ghehouden wort voor die beste / ende een ander ghenaempt Fuscan , die oock goet is/die derde eñ slechtste Zyde genaempt Lankam; Behalven dien zynder noch ander soorten van Zyden/ daer is onghesponnen Zyde/ diemen rauwe Zyde noemt / oock gesponnen ende ghedraeyde Zyde/die de Portugesen Retres heeten; Die witte ongesponnē Zyde van Lankijn, gelt gemeenlick luttel min ofte meer elck Pico, welcke is een seecker gewichte / als wy hier naer verhalē sullē/ tot 145. 150. Realen van achten/ ofte Rijcks Daelders/ gherekent nae dese munte ; Die witte ongesponne Zyde vā Fuscan, gelt het Pico 140. 145. Realen van achten. Die onghesponnen Zyde van Lankam gelt het Pico 75. 80. Realen vā achten . Die Retres ofte ghedraeyde witte Zyde van Lankijn, gelt het Pico tot 160. 170. Realen van achten . Die Retres ofte ghedraeyde Zyde/witte/ende ander van Fuscam ofte Susiam, gelt het Pico tot 130. 135. Realen van achtē. Die Retres ofte gedraeyde witte Zyde van Canton, gelt het Pico 50. 55. Realen van achten. Die gedraeyde Zyde vā alle colueren op de selfde prys. Die onghesponnen Zyde van cou-

Schepen ghemeten om inden Tol niet bedroghen te worden.

Een Portugys mach als Factoor van allen tot Machau comen handelen

Met consent des Conings van Portugal mach jaerlijcx een Schip op Machau varen.

Groot voordeel door een seer groot Schip upt Machau.

Tot Malacca ende Iapan moetmē somtyts op sekere windē wachten.

De Portugesche Regierders van Machau werden alle reyse verandert.

Beschryvinge der menigerley soorten vā Zyde als oock van hare prysen ende ghewichten.

van colueren van Canton, ghelt het Pico 55. 60. Realen vā achten. Witte Zyde Lamparden van 14. ellen 'tstuck/ gelden ghemeenlijck d'een jaer door d'ander het 100. tot 50. 55. Realen van achten. Die Mosseliaet gelt ghemeenlick d'een jaer door't ander die Caete, welck zijn 20. oncen/ 6. 7. Realen van achten; d'ander curieusheyt ende waren van China hebben hare differente prysen / naer den tijdt loopt/ en zijn so ghemeene coopmanschappen niet als dese: want met dese genoemde / is der Portugeschen handel / ende die principaelste rijckdommen ende upttreck van China naer alle die omligghende quartieren. Nu van die Ghewichte ende Munte van China en Malacca, so is te weten/ dat een ghewicht datmen in Malacca noemt een Bhar, zijn drie Picos, ende elck Pico heeft 66⅔. Caeten, in somma dat drie Picos, welck is een Bhar, zijn 200. Caeten, so wel groot ghewicht/ als cleijn gewicht; Een Bhar van China heeft 300. Caeten, welcke doen so veel als 200. Caeten van Malacca, cleijn gewicht: want 3. Caeten van China doen in Malacca twee Caeten cleijn ghewicht; Een Caete van China heeft 16. Taeys, Chinische ghewicht / welcke doen 14. Taeys in Malacca, dat is so veel als 20¾. oncē Portugaelsche ghewichte; Ghebruijcken oock een gewichte diemē heet een Hant, elcke Hant heeft 12. Caeten, van cleijn gewicht/ en elcke Caete heeft 22. Taeys, ende 16. Handen, ende 8. Caeten doen juijst 200. Caeten, welck is eē Bhar van cleijn ghewichte; So is te verstaen dat een Tael van Malacca heeft 16. Masen, eñ 10. Masen ende ¼. is een Portugaelsche once/ ende een once en een half once / doet juijst 16. masen, ende een achtendeel vā een maes; Met die masen vercooptmen die Steenen / ghenaemt Bezar ofte Bazar, te weten/ elcke maes 2. ofte 3. Ducaten/ naer datse groot ende goet zijn. In Malacca zijn tweederley gewichten/ te weten/ cleijn ende groot / als dese naervolghende verclaringe: Een Bhar groot gewicht heeft 200. caten, ende 1. cate 26. taes, ende een taes heeft 1½. once schaers / Portugaels ghewicht. Het cleyne gewicht heeft een Bhar, ooc 200. cates, ende eē cate heeft 22. taes, ende een tael heeft een onse eñ halve ruijm Portugaels ghewicht. Met het groot gewicht/ so weeghtmen dese naervolghende waren / Peper/ Naghelen/ Note-muscaten/ Folye/ roodt eñ wit Sandalum/ Indico/ Aluijn/ Sanguis Draconis, Palo Daguila, Zivet ende Sapō. Met het cleijn gewichte weeghtmen dese naervolgende warē/ Quicksilver/ Vermelioē/ Coper/ Blic/ Yvooren-been/ Zyde / Mosseliaet / Ambar/ Calamba/ ofte Lignum Aloes, Tin / Loot/ Lancua/ Olye van Note-muscaten vā Bloemen/ Verdette, Rosamallia, Benjoim, Camphora/ etc. Die waren die de Portugesen naer China voeren ende verhandelen / zijn dese het meeste eñ beste daermen 'tgrootste eñ sekerste profijt op doet/ zijn Realen van achten/ die in China over die vijf Testoenen gelden/ is niet om datse die liever hebben als ander Silver: maer alle het Silver / want zijt terstont in stucken snyden / om also upt te geven op haer manier/ ende ghebruijcken als verhaelt is; zy voerender oock sommighe Wynen / soo van Portugael/ als van Indiaensche Wynē/ oock Olye van Olyvē/ die daer al wel gewilt wert/ Fluweel/ Root-schaerlaken/ 'twelck zy gants niet en hebbē/ noch in geēderley manier makē konnen/ hoe wel zy Schapen en Wol genoech hebben; Spiegels/ Yvooren-been / alle fraigheyt van Cristal ende Glas/ uer-wercken eñ dierghelijcke curieusheden / souden daer wel ghewilt wesen; waer mede ghenoech is / wat het landt van China is belanghende / willen voorder varen tot die beschrijvinghe van't Eyland vā Iapan, welck is die upterste vaert ende leste Orientaelsche plaetse vande Portugesen ontdeckt ende hedens daeghs bekent.

Vā zyde lampers/ ende muscheliaet ende hare prysen.

Onderscheyt der verscheyde gewichten/ mits verclaringe watter dees lantsche ghewichte bedraecht.

Bezar steenē by ghewichte verkocht.

Gewicht van Peper/ eñ ander specerijen/ als oock root ende wit Sandael / Aluijn / met meer ander dinghen.

Realen van achten/ gelden in China over 5. Testoenen.

Verclaringhe der waren die in China best begeert zijn.

Dat 26. Capittel.

Van't Eylandt van Iapan.

HEt Eylandt ofte het land van Iapan zijn veel Eylanden by malkanderen/ ende zijn alleenelick ghedeelt ende onderscheydē met sommige cleyne Golven ende Rivieren; is een groot landt/ hoe wel men tot noch toe gheen sekerheyt heeft vande grootte/ om dat het noch niet al ondeckt ende bekent/ noch vande Portugesen ghecommuniceert is; begint op 30. graden/ ende passeert tot over die 38. Is gelegē van't vaste lādt vā China oost af by de 80. mylen/ eñ vā Maccau de wech die de Portugesen varē n.o. waert aē zijn byde 300. mylen/ ende die haven daer gemeenlick die Portugesen handelen ende varē/ is genaemt Nangasache, hebben oock ander plaetsen daerse tracteren ende haer communicatie hebben. T'is een coudt lant/ ende van veel reghens/ sneeu/ ende oock ys; heeft sommigh koorn land/ maer haer gemeen onderhout ende voetsel is Rijs. Op sommige plaetsē is het land seer berghachtigh ende onvruchtbaer; zy en eeten anders geen vleesch dan van wilde beesten/ ende vande jaght / waer mede zy haer wonder wel weten te gheneeren/ hoe wel datter ghenoech Ossen/ Koeyen/ Schapen / ende dierghelijcke Vee is / maer ghebruijckense tot ander dinghen ende wercken/ om dat het rauw vleesch is/ soo staet het haer teghen t'eeten / en schuwent gelijck by ons peerden vleesch; hebben oock eenen grouwel vande melck / gelijck wy van't rau bloet/ seggen dat het bloet vande beestē is al ist wit; Hebbē veelerhande vis/ waer van zy oock groot vrient zijn/ ooc van alle soorten van vruchten ghelijck die van China, die huysen zijn ghemeenlijck van hout bedeckt met deelen ofte strop/ zijn fray ende cunstich ghewrocht/ principalijck van't rijcke eñ machtigh volck / hebbende hare camers verciert met schoone matten/ welck haer beste cyraet is / die Iapanen en zijn soo net noch soo curieus op alle haer dingen niet als die Chinen, maer laten haer met weynigh genoegē/ doch gaen al meest wel ghetracteert / ende gecleedt met zyde/ bynaest ghelijck die Chinen. Het landt heeft sommige Mynē van Silver/ dat van daer vande Portugesen jaerlijcs vervoert wert naer China in wisselinge van Zyde/ ende ander Chinische waren / die de Iapanen ghebreck hebben. Die Iapanen zijn seer subtijl om't Silver te soecken ende te vercoopen / hebben onder haer seer goede ambachtslieden/ ende vernuftighe meesters van veellerhande ambachten/ ende hantwerckē/ zijn seer scherpsinnigh/ ende leeren haest een dinck/ gelijck het by experientie gebleecken is/ naer dat het die Portugesen ontdeckt hebben; het ghemeen volck ende lant-lieden zijn zeer different van andere natien / want hebben onder haer soo goede courtosye ende politie/ als oft zy al haer daghen int hoff opghevoet waren. Zijn seer expert op haer wapenen alst noodigh is/

hoe

Iapan begint op 30. graden/ ende loopt voorby 38. graden/ ende is vanden Portugesen noch niet behandelt.

Die haven der Portugesen op Iapan heet Nangasache.

Die van Iapan schouwen vleesch ende melck als rau bloet.

Die Portugesen vermangelen Zyde voor Silver aende Iapanen.

Manieren/ Polityen/ ende scherpe straffinghen der Iapanen.

hoe wel zy onder haer weynig geschil eñ questie hebbē / wāt so yemand onder hen dreyicht eñ zijn sweert treckt/ heeft yene vande doodt; men en ghebruijckt onder hen gheen ghevangen-huys/dan die't verdient heeft/wert op de voet gestraft oft gebannen; alsse yemandt willen vangen / moet het met verraderye wesen/ want souden anders hen selvē te weer stellen/ ende veel quaets doen/ ist yemand vanden Adel/oft eenigh groot Heer/ wort vā veel volcx in zijn huys beset/ ende bevolē dat hy hem selven doode/soo niet/cryghen 'thuys in met gewelt/ende slaen't al doot watse vinden/eñ om sulcks te schouwen soo laet hem ghemeenlijcken den deliquent selver van zijn dienaer dooden / ende 'tgheschiet in't ghemeen dat zy hen selven den buijck ouer dwers op snydē/'twelc oock dickwils ghschiedt onder die dienaers upt liefden / om daer mede haer Heeren te bewijsen haer gunste / datse haer leven soo weynigh achten/ om haer Heeren te ghelieuen endienst te doen; het selfde doen oock dickwils cleyne jonghers in presentie van haer ouders om een cleyne oorsake/eñ gramschap van obstinaetheydt; zijn in alle haer dinghen seer pacientigh/eñ lydsamigh/ wāt leeren van joncs af hongher / coude/ ende alle arbeijt lyden / te gaen bloots hooft/ met weynigh cleederen/ so wel inde Winter als inde Somer / en dit niet alleen het ghemeen volck/ maer oock de principaelste van't lant; houden voor een schoonheyt geen hayr te hebbē 'twelcke zy met groote sorchvuldigheyt upt trecken/dan behouden alleen op't opperste vandē top een vloc hayrs twelcke zy te samen bindē; in haer handeling/ manieren/spreeckē/ende alle hare ceremonien van leven/eñ courtosye / zijnse gants contrarie van alle andere natiē / ende is haer principaellijc van China in ghewoonte ghecomen/ ende tot hedensdaeghs in gebruijc ghebleven/ als een aenghebooren wet/upt dese naer-volgende oorsaecke.

Seltsame affectie der dienaren tot hare veroordelde Heeren.

In langhe verloopen tyden was in't land van China een groot eñ machtigh geslacht / welc conspireerdē door heymelick accoort alle hare vrienden ende aenhanck jegens den Coningh van China, om hem upt zijn regiment te jagen ende om te brengen/ende haer daer in te steeckē / dit en const soo heymelick niet ghesehiceden oft het is in't leste upt ghecomen/ waer door die Coningh een grouwelijcke wrake nam / ende veel vande princepaelste dede om brenghen/ghelijck hy in meninghe was te doen van alle die daer aen beschuldight waren/'twelcke den Raed ende ander Heeren van't landt verdroot / (want veel haer naeste vrienden daer onder hadden) hebben den Coningh soo verre ghebracht met smeecken ende bidden / dat hyse voort wildē laten leven/ende haer castigeerē met een minder straffe dan die doodt / hoewel naer haer meninghe weynigh beter was daer zy om baden/ ende den Coningh in verwillighden; ende was dat hy haer altemael deede bannen met eenen eeuwighen ban / voor haer eñ haer nacomelinghen/op dese Eylanden van Iapan, die doen ter tijt onbewoont waren / 'twelcke alsoo ghschiede; waer van tusschen dese ende die van Chinen sulcken vyandschap is ghewōrden datse malkanderen haten tot inder dood/ ende doen malkanderen alle quaet datse connen oft mogen/tot op heden desen dach; die van Iapan hebbē die van Chinen menigh quaet ghedaen/ende dickwils hare kusten besprongen/ende vernielt/te vier ende te sweert/ ende noch gants gheen converſatie en hebben dan alleenlijck die vaert vande Portugesen/ ende om te comen dat zy in als doot vyanden ende in alle haer dinghen van leven ende manieren contrarie vande Chinen zijn/ soo hebbense alle haer usancien/ ceremonien/ courtosyen/etc. t'eenemael verkeert/ als die vā Chinen; om die selfde alle int particulier te verhalen/soude te lanck vallen/ doch sal alleenlijc verhalen sommighe exempelen van haer ghebruijcken ende usancien.

Veel Chynianen om een conspiratie upt China in Iapan ghebannen/ twelc noch vyandtschap veroorsaeckt.

Soo is te verstaen dat inde plaets dat die Chinen die courtosye metten hoofde ende handen doen / alsse malkanderen ghemoeten ende groeten / soo doen die Iapanen die schoenen upt/waer mede haer eere bewysen/ende ghelijck als die Chinen eñ ander natien opstaen alsse yemand willē ontfangen/ende eere bewysen/alsoo gaen zy neder sitten / want houdent voor een groote onbeleeftheydt/ yemand al staende ofte overeyndt t'ontfanghen / ghelijck als wy onse mantels om'doen om upt te gaen/soo leggen zyse af alsē upt gaen / ende treckē wyde eñ groote broecxsen aen/ende weder in comende/doense die weder upt / ende nemen die cap ofte mantel wederom; ende ghelijckt by ander natien fray is het haer blont ende geluwe te hebben/ende die tanden wit/ soo ist by haer het leelickste dinck vande werelt/ ende soecken alle manieren om het hayr ende tanden swert te hebben / want het wit causeert haer droefheyt / eñ het swert blyschap /die selfde manier is onder die vrouwen/ want als die upt gaen hebbē haer dochters ende dienstmaechden voor haer ende die dienaers achter gaen/ 'twelcke in Spaengien het contrarie is ; ende alsse swangher zijn van kinde/dragen haren riem ofte gordel soo toegheneepen ende gheperst / dat het schijnt datse bersten moeten / ende al eer zy swaer zijn/dragense den riem ofte gordel soo slap om't lijf/ dat hy by naer van't lijf valt / seggen datse experientie hebben/ dat soo zy soo niet en deden/ souden een quaet geluck hebbē met de vrucht; eñ terstont van datse het kindt gebaert hebbē inde plaetse vande moeder eñ tkint te vermaken/wassent kind met coud water/ende men geeft die moeder een weynigh tijts seer luttel t'eetē/ ende van cleijnder substantie; haer manier ende usantie van eeten / is elck persoon een tafelken alleen/sonder tafellaken ende servietten/en eeten met twee houtgens/ ghelijck die van Chinen, drincken Wijn van Rijs gebrouwen/waerin zy haer wel droncken drincken; gebruijcken naer de maeltijd eenen dranc welcke is eē potgien met heet water / 'twelck zy drincken soo heet alsset lyden moghen/ 'tzy somer ofte winter.

Sonderlinge manieren van reverentie/eñ andere seltsame ghebruijcken der mannen eñ vrouwen.

Maniere van gast-malen ende maeltyden.

Annotatio D. Palud.

Die Turcken onderhouden vast gelijcke manier int drinckē vā hare Chaona, 'twelc zy maken wt sekere vruchten, die ghelijckheyt hebben met die Bakelaer , eñ wert van die Ægiptenaren Bon ofte Ban gheheeten; Sy nemen van dese vruchtē anderhalf pont ende roesten die een weynigh, ende zieden die daer naer in 20. pondt waters, tot op die helfte , desen dranck drincken zy alle morgens nuchteren in haer tabornen uyt aerde kopkens, gants heet , gelijcmen hier te lande den brandewijn doet des morgens, ende segghen dat sulcke die maghe sterckt ende verwermt, winden verteert , ende verstoptheydt opent, &c.

Die manier van haer eeten te bereyden is

in als

in als contrarie van alle ander natien; dat bouen-ghenoemde heet water dat toebereydt is met een seecker pulver/van een cruyt ghenaemt Chaa, 'twelcke seer gheacht wert/ ende is in soo groote estimatie by haer/ so dat alle die van vermogen ende staet zijn/ hebben dit water op een seeckere ende secrete plaetse bewaert/ ende die Heeren makent selver toe/ ende wanner zy eenigh vrient oft gast grootelijcks willē eeren en onthalen/ geven hem van dit heet water te drinckē/ ende die pottē daerment in siedt ende 'tcruyt in bewaert/ met die aerde croesen daermen 't uyt drinckt/ houdense in so grooten weerden ende estimatie/ al'smē by ons Diamanten/ Robynen/ ende ander clenodien/ zy en werden niet gheacht door haer nieuwigheyt: maer door haer oudtheyt/ ende datse van een goedt werck-meester ghemaeckt zijn/ ende om die te kennen ende t'onderscheyden/ hebbender groote acht op/ ende haer weerdeurs ende kenners diese estimeren ende weerderen/ gelijck by ons die Gout-smeden het Silver ende Gout weerderen/ en die Juweliers die clenodien ende edele ghesteenten/ ende soose van een out en vermaert officiael ofte werck-meester ghemaeckt zijn/ gelden wel het stuck 4. ofte 5. duysent Ducaten ende meer; Den Coningh van Sungo gaf eens voor een alsulcken Pot (zijnde met drie voeten) 14. duysent Ducaten; ende een Iapon die Christen was/ inde stadt van Sacay, gaf voor een alsulckē pot 1400. ducatē/ en hadde noch drie lappen; zy houden oock in grooter weerden sommighe briefkens/in welcke staet gheschildert een swart Boomken ofte Vogeltgien; ende als men weet dat het ghemaeckt is van eenigh hout/ ende vermaert meester/ ghevender voor al watmen wil; Het is wel gheschiet/ dat somwylen een alsulcken schilderijcken verkoft is geworden voor drie ofte 4. duysent ende meer Ducaten. Desghelijcks estimeren zy hoogh een goet Rappier/ van een out ende vermaent Meester ghemaect/ costen alteemet 3. ofte 4. duysent Croonen het stuck; dit houden zy voor hare Juweelen en Clenodien/ ghelijck wy die edele Ghesteenten en ander Juweelen doen; en als mē haer vraecht waerom dat zy sulcke dinghen soo groot estimeren/ so antwoordē zy/ waerom dat wy die Diamanten ende Robynen/ ende ander Ghesteenten in so grooter weerden houden/ daer gants geen profijt af en comt ende nieuwers nut toe en zijn dan om t'aenschouwen/ en dat haer dinghen noch te passe comen/ ende haer eenighen dienste doen. Haer recht ende Justitie is als volcht/ met haer regieringhe. Haer Coninghen zijn ghenaemt Iacatay, dese zijn absolutelicke Heeren van't landt/ niet jeghenstaende houden alleenelick voor haer het gene dat hen ghenoech is voor haer persoon/ huys ende onderhout/ ende die reste van haer landt ende incomsten distribueren en deelen onder ander/ diemen heet Cunixu, welcke zijn ghelijck by ons Graven ende Hertoghen; Dese werden gheset vanden Coningh/ ende mach haer het gouvernement en Landt ontrecken alst hem belieft/ welcke zijn gheobligeert den Coningh te dienen/ so wel in tijt vā Oorlogh/ als van peys op haer eyghen kosten/ nae haren staet ende uytwysen der Loyen ende Wetten van Iapan. Dese Cunixus hebben ander onder haer ghenaemt Toms, welcke zijn gelijck by ons Baronen en Leen-heeren/ welcke zy mede deylen ende distribuerē het landt dat haer vandē Coningh ghegheven is/ ende dese Toms doen noch een deylinge ofte distributie met hare vrienden ende Soldaten/ hebbende altesamen die obligatie van te dienē ende onderdanigh te wesen haer over-hooft op hare eyghen kosten/ en een jeghelijck moet hem onderhouden ende te vreden wesen met het gene dat hem in ghedeelte ghegheven is/ waer op ghenoech een jeder naer zijn staet ende qualiteyt hem mach onderhouwen/ ende een jeghelijck heeft so veel machts en auctoriteyt over die gheen die onder hem zijn/ dat hyse mach castigeren/ bannen/ het leven benemē/ in somma met haer leven naer zijn believten/ 'tzy recht ofte onrecht/ sonder eenigh appel/ ofte daer yemandt rekeningh af te gheven. Dese macht en hebben niet alleenelick die oversten ende hoofden vande eenighe Rotten ofte onderdanen/ als ghesеyt is: maer oock et Huysheere ende Vader over zijn Kinderen/ Dienaers ende familie/ machse dooden/ snyten/ houwen ende kerven/ alle naer zijn wellusten ende behagen/ sonder eenigh opspraeck/ noch yemandt die't hen verbieden ofte berispen. Die Renten ende incomsten vande Coningen zijn seer weynigh/ en is anders niet dan Rijs/ 'twelck hare rekeninghe is; heeft jaerlicks vijf hōdert duysent Farden ofte packen Rijs/ sonder yet meer van eenighe ander Tollen/ Renten ofte incomsten/ hier vā moet hy mede deelē 10. oft 12. Cunixus, elck 30. oft 40. duysent Farden ofte Balen/ en die rest blijft voor zijn costen ende onderhout van zijn persoon/ huys ende familie/ ende die Cunixus moeten mede deelē met die Toms, ende die Toms met die Soldatē/ waer mede zy haer eerlic onderhouden/ een jeghelijck naer zynen staet; Haer tale is different vande Chinische/ soo datse malkanderen in't spreken niet en verstaen: maer in't schryven wel: want ghebruycken oock die selfde Caracteren ende Figuerē; useren onder haer veel manieren van vocabulē/ ende schryven op veel manieren van courtosien: want spreken een jeghelijck persoon naer zynen staet ende qualiteyt/ met besondere tytelen ende woordē/ waerom haer sprake qualick van een vreemdelingh te leeren is; Haer Religie is by naer gelijck die vā Chinen; Hebben haer Afgoden ende hare Menistren/ diese noemē Bonses, die zy in grooter weerdē houden: maer nae datter die Jesuiten gheweest zijn/ hebbender veel van haer ghedoopt/ ende Christenen ghemaeckt/ die noch dagheliјcks vermeerderen/ onder welcke zijn ghedoopt drie Coninghen/ te weten/ de Coningh van Bungo, welck is een vande principaelste Coninghen van Iapan, hoe wel datter veel zijn binnen in't landt/ daer die Portugesen noch gheen communicatie met ghehadt en hebben/ ende dan noch den Coningh van Arryma, en die Coningh van Omura; Dese drie Coninghen sonden haer Sonen ende Neven met die Jesuiten naer Indien/ om van daer te varen naer Portugael/ ende so voorts naer Roomē/ om obedientie te gheven aenden Paus/ ende scheyden uyt Iapan het jaer van 82. quamen in Indien/ inde stadt Goa, het jaer vā 83. in't selfde jaer dat ick in Indien ghecomen was/ so dat wyse noch in Goa vonden/ ende 'tjaer daer nae voeren zy naer Portugael/ ende van daer naer Madrid, alwaerse vandē Coningh ende den Adel van Spaengien met grooter triumphen ontfanghen werden/ ende eerlijck onthaelt en beschenckt met giften ende gavē.

Maniere van spys en drā k te bereyden/ dat seer weert gheacht wert.

Drinckbekers ende potkens so waert als hier te lande Diamanten gheacht die oock door waer-eens ghewerdeert werden.

Geschilderde Tafereelkens ende sweerdē so weert datmense voor 3. oft 4. duysent Ducaten verkoft.

Redene waerom de Iapanen Rappierē en andere dinghen hoogher dan Diamāten achten.

Beschryvinge der landts Heeren ende Gouverneurs

Elck Gouverneur oft huyshouder mach met zijn eygē onderdanen so doot-straffelick streng levē als hy wil.

Jaerlicksche incomstē des Coninckx.

De Japanen ende Chinen verstaen malkanders sprake niet: maer wel het schryven.

Jesuiten nemen seer toe/ doopē Coningen en lieden.

Van

Van daer trocken zy na Roomē by dē Paus/ die haer desghelijcks grootelijcks vereerden met presenten/ ende alle Cardinalen eñ Heerē van Italien: want reijsden geheel Italien duer na Florence, Venetia, Ferrara,&c. ten lesten/zijn zy weder ghekeert na Madrid, met Brieven vanden Paus Sixtus,met sommige heylighdommen ende reliquien van't Cruys van Jerusalem / om te brenghen aende Christenen Coninghen van Iapon,tot een heyligh present/ in somma / zijn weder ghekeert naer Indien/al waer zy quamen/ als ic daer noch was in't jaer 87. eñ worden met grooter blyschap ontfanghen / ende voeren alsoo weder na Iapō, alwaerse gearriveert zijn met groote verwonderinghe van alle die van Iapon, ende dit deden die Jesuiten (so zy segghen) om die Japonen meer te beweghen om Christen te worden / ende om haer te doen ghelooven die magnificentie ende heerlickheyt van Europa,want zy sulcks niet en wilden ghelooven alsment haer vertelde: maer die principaelste oorsake eñ intentie vande Jesuiten was / om alhier door te moghen groot profijt hebben/ eñ grooten naem te verwerven: want alle die meeste giften ende gaven die de Princen van Iapon kregen/strekē zy na haer; Desgelijcks verworven zy vandē Paus eñ den Coningh/ dat niemant mach woonen in geheel Iapon, van Portugesen ofte Christenē/ dā met haerder verwillinghe ende belieften/so dat in gheheel Iapon van gheen andere oorden vā Monicken ende Papen / noch gheen ander Religieusen noch leecken en woonen/ dan alleenelijck Jesuiten; hebben alleenlick neffens haer sommige Portugesen uyt Indien/ ambachtsluyden / diese nootelijcks van doen hebben/ voorts alle die rest/ als Cooplieden/ moghen maer gaen ende comen / sonder daer te resideren/dan met oorlof vande selfde Jesuiten; Zy hebben by nae het gheheele landt onder haer subjectie/te weten/dat bekeert is tot het Christen gheloof/so wel weerlijck als gheestelijck/ ende maken die Japonen wijs wat zy willē/ ende zijnder gheacht ende gheert als Goden: want die Japonē haer so in weerden houdē/ dat zyse by naest aenbidden / ghelijck of het heylighen waren; Hadden so veel verkreghen vanden Paus / datse een Bisschop van hare Orden hadden / hoe wel sulcks teghen haer professie is; Dese quam van Portugael om in Iapon Bisschop te wesen: maer stirf onder weghen / tusschen Portugael ende Indien/ doch hebben weder een ander verworven / in somma / dat zy't fraey altemael onder haer klauwen hebben/gelijck zy de meeste eñ principaelste en profytelickste plecken van Indiē besitten van alle wegen / al waer zy de manifickste wercken maken ende bouwen/ die niemant en derf bestaen noch te weegh weet te brenghen / noch gheen van d'ander Religieusen ende Ordē/ noch geestelijckheyt die macht hebben sulcks te volghen/ alle 'twelck zy ghenoch weten te varsamen al wat daer toe noodigh is: wāt daer en is niet dat zy maer droomen eñ dencken daer profijt uyt te halen is/ ofte zy hebbent wech/en wetent te verwervē/ so wel vanden Coningh / als van ander Heeren ende eygenaers/ ende alle 'tgemeen volck; Het schijnt dat zyse betooverē met haer smeeken ende dubbelde geveynstheyt; jae zijn soo wel doortrapt in coophandelingh; traffiqueren met wisselen en dierghelijcken / datse alle wereltlijcke te boven gaen/in somma/daer en valt in gheheel Indien niet / op geen plaetsen daer wat te halen is/ofte zy hebbēder part eñ deel in/ so dat die ander Orden ende Religieusen/ende oock den ghemeenen man daer ghenoech op beginnen te murmureren / ende een grouwel vā haer gierigheyt ende benautheyt kryghen.

Sommighe gedoopte Japanen tot Romen eñ Spaegien ghecomē zynde / treckē wederom met sommighe heylighdommen.

Sonder consent der Jesuiten mogen gheen passagiers in Japan verblyvē.

Jesuiten soo waert geacht/ datmense als Goden ende heylighen aēbedet.

Groote practycque der Jesuitē in coopmanschappen ende wissel.

Een weynigh bovē Iapon op 34. ende 35. graden / niet verre vande Custe van China, leyt een ander groot Eylandt / ghenaemt Insula de Core, van welcke tot noch toe gheen seker bescheyt en is vāde groote/'tvolck/noch wat waren daer vallen.

Vā Maccau o.n.o. over die 90. myplen/ ligghen sommighe Eylanden/genaemt Lequeo pequeno, ofte cleyn Lequeo, ende liggen ontrent 20. myplen van't vaste landt van China, ende 90. myplen verder. Den selfden cours liggen ander Eylanden/ghenaemt Lequeo major, ofte groot Lequeo; Alle dese Eylanden worden bevaren ende bewoont vande selfde Chinas, waer mede wy willen laten te spreken van dat die Custe ende Eylanden vā dien is belanghende / welcke ic sommierlick hebbe verhaelt die gheleghentheyt van dien/met een korte overloopinghe vande waren ende volcken/ghelijck ick't op't sekerste ende warachtigste hebbe connē verstaen/eñ eensdeels selfs connen bemerckē/ waer mede wy weder willen keeren op die beschryvinghe van Goa, eñ haer omligghenghe naeste ghebueren ende jurisdictien.

Verklaringhe van sommige Eylanden by Japan.

Dat 27. Capittel.

Een cort relaes van't Eyland ghelegen achter Goa, in welcke jurisdictie die selfde stadt van Goa leyt, eñ vanden oorspronck van hare Coninghen ende Heeren, ende die namen van dien; door waerachtighe imformatie vande selfde Indianen, ende hare memorialen.

AL eer ick beginne te schryven vande Stadt ende t'Eyland van Goa, eñ hare costuymen ende superstitien/ende ander dingen vande landen / ghelegen achter ende ontrent Goa, soo wel van dat die Portugesen bewoonen als oock die inwoonders/ so heeft my noodigh ende goet ghedacht / het selfde een weynich breeder van voorleden tyden te verhalen / om te beter te verstaen die oorspronck ende ghedeelten vande selfde Provintien ende Natien/ met hare Coningen namen ende toenamē. Soo is te weten dat voor drie hondert Jaren een machtigh Coningh van't lant Deli, 'twelck is gheleghen te landewaerts in achter Goa, aende noord zyde/ende paelt aen't lant Coracone, ghehoorende den Coningh van Persien/ alwaer gemaeckt worden die rijcke Tapetten/die de Portugesē heeten Alcatyffas; het selfde lant Deli is seer cout ende heeft sneeu ende ys ghelijck die nederlanden. Dese voorseydē Coningh vā Deli bracht onder sijn subjectie alle die omleggende landē/ waer onder warē die van Decam, Cuncam, Ballagate, ende 'tlandt van Goa; op de selfde tijt worden het landt van Cambajen welcke is van Goa hondert myplen noortwaert aenghenomen met ghewelt vande Mooren ende Machometisten/ ende brachten die ingeboren Heydenen (genaemt Reysbutos) met grooter tyrannie onder haer onderdanigheyt. Het lant van Ballagate ende Decam was te voorē gheregeert ende bewoondt van Heydenen die

Beschryvinge des landts Delv/ streckēde aen Coracone daer de schoone Tapettē gemaeckt werden.

seer machtigh ende geweldigh waren / wiens afcomst zijn noch diemē hedensdaechs noemt Venesares, eñ andere die noch binnen de selfde landen haer woon-plaetsen eñ onthoudinge hebben/ghenaemt Colles, ende dese Colles en Venesares, eñ oock die Reijsbutos van Cambajen, geneeren haer noch hedensdaechs met rooven ende stelen. Ende die van Cambajen gheven die selfde Reijsbutos contributie/om datse haer niet berooven en souden / ende met vrede laten leven. Desghelijcks die Colles ende Venesares ontfanghen contributie van die van Decam eñ Ballagatte, eñ die Coningen en hebbense tot noch toe niet mogen bedwingen/ hoe wel zy sulcks niet seer en pretenderen / eñ dissimulerē met haer/ overmits dat van't geē datse rooven ende steelen haer deele hebben.

Verhael der onrustenende contributien van verscheyden landen aē Roovers.

Naer dat dese Coningh alle dese rijcken ende landen onder hem hadde/ soo quamē die Tarteren, die de Indianen Mogoren noemen/ eñ namen 'tmeestendeel van't lant van Deli in.

Een vreemt Coningh tlāt Delp onder hem gebrocht hebbende/ist vanden Tartaren hem weder om benamen.

In desefelve tydē was in't Coninckrijck van Bengallen een edel Ridder/ wiens broeder die Coningh van Bengallen onrechtelijck dede ombrengen / waerom dese Ridder alle middelen socht om hem te wreecken / eñ heeft sulcks niet alleenlijck volbracht met hem t'leven te benemen / maer heeft hem daerenbovē het gheele Coninckrijck af ghenomen / ende onder zijn ghewelt ende obedientie gebracht; Dese siende hem selvē absolut Heer van Bengallen, heeft noch niet te vreden gheweest / maer begeerende zijn heerlicheyt te verbeyden/ eere eñ faem te winnē/heeft het land vā Deli ('twelck aen zijn landt is palende) overvallen met een groot heyr-cracht/ende die Tarteren ofte Mogoren daer uyt verdreven / ende daerenboven ghewonnen alle die omliggende contreyen/eñ aenpalende landen/ als Decam, Ballagate, eñ Cuncam, tot het Coninckrijck van Cambajen toe/ ende was een wijltijts den grootsten Heer diemen in die omligghende contreyen mocht vinden: want de Indianen affirmeerē dat hy int omgaende onder zijn subjectie hadde over die 800. mylen lands. Dese Coningh regeerden een wijltijts over alle dese landē alleen : maer begheerte hebbende hem tot ruste te begeven ende weder in Bengalen te keeren/ om dat het hem te moeyelick viel soo veel landen te regieren / heeft gehult een zijn Cozijns/ als Heere vandē lande van Decam, Ballagate, ende Cuncam, met het land van Goa, ende haer omliggende contreyen/ende is weder gekeert naer zijn landt van Bengalen, latende dese zijn neve als Heere ende Coningh van die voorseyde landen.

Een Ridder van Bengala ontneemt den Tartaren het landt Deli met ghewelt / ende verovert veel andere landen.

Dese was altoos groot vrient eñ seer gunstigh in vreemde natien/ als Arabien, Turcken, Ruynen, eñ Corasonen, ende heeft dese zyne landen gedeelt onder Governeurs/Capiteynē/ te weten: eenē genaemt Idalham, die de Portugesē noemē Hidalcam, heeft ghegeuen die regieringe van Angedina, welcke is twelff mylen van Goa, zuytwaerts streckende ten noorden / tot aen een plaets genaemt Siffardan, zijn 60. mylē/waerinne begrepen is die stadt eñ 't Eylandt vā Goa; Een ander Capiteyn genaemt Nisa Maluco gaf hy die custe van Siffardan, streckende noordewaerts aen tot Negotana zijn 20. mylen/ ende te landewaerts binnen tot Cambajen toe/ alsoo dat dese twee Capiteyuen haer regieringe hadden in't land Cuncam, 'twelcke streckt aende Zeekant/ ende scheyd hem met het land Decam, door groote eñ hooghe berghen/ghenaemt Guate, dese berghen zijn seer hoogh eñ hebben veel hoecken ofte canten/ende strecken haer van Cambajen, tot die Cabo de Comorijn, eñ van daer wederom die custe vā Choramandel heen.

Den Ridder van Bengala als Coningh over zyne gewonne landē/ verdeelt de landen/ende steltse onder Gouverneurs

Verclaringe hoe sommige Indische landen verdeelt eñ gheregieert werden.

Die geberghte Guate is soo hooch datmense binnen Goa ghemackelijck sien mach/ende alle die custe langes: want gemeenlijck met wolcken bedeckt is / ende dat meer te verwonderen is / alle ander berghen zijn onghelijck hoogh ende leegh/ dan dese boven schoon plat land/ende groote lustighe velden; wort vande Indianen ghenoemt Ballagate, dat is te segghen bouen berghen / want Balla is bouen/ende Gate berch / waerom die Portugesen ghemeenlijck het gheheele landt daer van noemen Ballagate, hoe wel dat het principaelste ende 'tlant in zijn seluen is ghenaemt Decam, eñ oock Canara/waervan die inwoonders ghenoemt worden Decanijns, ende Canaras, ghelijck oock de Coningen eertijts haren tytel plaghen te voeren / Coningh van Decam;

Vandē bergh Ballagate eñ waerom hy also genoemt wort.

T'landt Ballagate hoort principael het landt Decan ende Canara te heeten.

Keerende weder op die gedeelten van d'ander landen/ heeft hy het land vā Balaguate ofte Decam, oock gedeelt in Provintien/ ghevende een deel Imademaluco, die de Portugesen noemen Madremaluco, ende een ander deel Cotalmaluco, ende een ander Melique Verido, alle dese voorseyde Capiteynen waren vreemdelinghen / te weten: Turcken, Ruynen ende Corasonen, uytghenomen Nisamalucode, welcke was een Sone van een edelman van sConinghs huys / ende om dat die Coningh by de moeder van Nisamaluco geslapen hadde/soo beroemt hem Nisamaluco te wesen van't gheslacht ende afcomst van de Coningen van Decam; alle d'ander Capiteynen waren slauen ende dienaren gheweest die de Coningh ghecoft hadde/eñ in dese stadt gestelt/ als haer betrouwende/meynende datse hem sulcks met dancbaerheyt soude erkennen/ maer het gheschiede gants contrarie/alsmen hedensdaechs ende ghemeenlijck siet gheburē/dat deucht met ondeucht geloont wert;

Het land Decan mede verdeelt/ende onder gouverneurs gestelt.

Dese Capiteynen metter tijt autoriteyt ende maght crygghende/ waren in grooten aensien/ ende in als ghenoech absolute Heeren eñ Coninghen / een yeghelijck van zijn Provintien; want die Coningh hem nieuwers met en bemoeyde/ eñ hem gants op haer verliet/ waer door zy hen begostē te verheffen met gedachtē het selfde onder hē te usurpeeren/ voor haer eñ hare naecomelingen/ende om dat het haer begonst te verdrietē datse mosten een overhooft kennen/onder wiens obedientie zy stondē/zijn te samen vergadert ende hebben ghesloten haren Heere den Coningh met gemeender hant te vangen/ ende een yeghelijck hem op te werpen voor Heere eñ eyghenaer vande Provintie/dat haer vandē Coningh in regieringe gegheuen was / 'twelcke zy lichtelijcken consten volbrengē/ wantse alle dingen op haer vordel hadden/ ende waren ghenoegh vande ondersaten voor Heerē gheobedieert; Dit aldus besloten zijnde/ hebben haren Coningh gevanghen ghenomen binnen die stadt van Beder, welcke is die principaelste hooftstadt vā Decam, alwaer de Coningh zijn residentie ende Hof hielt/ ende hebben hem tot haerder versekerheyt in bewaernisse ghegheven aen Melique Verido; Eñ om dese aenslach te beter eñ sekerder te volbrengen/namen tot haer hulpe met ghemeen accoordt sommighe maghtighe Heydenen van't selfde landt / te weten : eenen Mohadum Coja, ende een ander ghenaemt Veriche,

De gestelde Gouverneurs van Decan/ vermeesteren harē Coningh ende stellen haer selvē als absoluet / elck in haer gebiet.

Sommighe Heydenen tot behulp van verraet genomen/ende daer door tot hoogheyt gecomē by Goa.

Veriche, welcke tot haren deele cregē seer rijcke landē / steden ende plecken / als Mohadum Coja creegh die steden Vilapor, Solapor, ende Paranda, welcke zijn die naest ghelegen steden aen Goa, ende die met haer de meeste gemeenschap ende handelinghe hebben; ende het Hof van den Hidalcam ofte Idalham, is hedensdaeghs in dese stadt van Solapor; die stadt vā Paranda worden hem daer naer af ghenomen vande Nisa Maluco, met sommighe andere plaetsē; op dese manier is dit groot Coninghrijck ghedeelt onder soo veel Coninghen ende Heeren / wiens naecomelinghen ende afcomste noch hedensdaeghs die selfde plaetse besitten; ende den Idalham ofte Hidalcam die ghestorven is in't jaer 1535. was zijn groot-vader een van dese Capiteynen die dit nieuwe regimēt aenrechte; Dese Hidalcā was seer machtigh ende ontsien van alle die omliggende gheburen; van dien hebben die Portugesen die stadt van Goa tot tweemael gewonnen / waer mede wy op't cort verclaert hebben den oorspronck vande scheydinghe van dese landen; Nu aldus gedeelt wesende / soo creech dē Idalham questie met den Coningh van Narsinga, ofte van Bisnaguar, welck landt palende was aen dat vande Hidalcam; dese Coningh was ghenaemt Rau, ende wordt van sommige geheeten Ham, dat is byde Persen eñ Mogorē so veel te segghen / als eyghentlick Coningh / welck die Portugesen noemen Cam. Desen Coningh van Bisnagar, om hē te wreken vā de Hidalcam, heeft so veel te weegh gebracht met gewelt van heyrkracht / dat hy desen Hidalcam eñ alle d'ander Heeren van Decam, heeft tributarye ghemaeckt / ende zijn hedensdaeghs onder zijn obediētie met contributie. Nu comēde tot die significatie ofte bedudinghe vande namen van dese voorseyde Coninghen ofte Heeren: soo is te verstaen / dat doen de Coningh dese landen deelde onder dese Capiteynen eñ Goevernuers / vereerdē haer met eerlijcke tytels / als zy voor een manier hebbē / yemandt willende verheffen / waer by is te merckē dat dese geen eygē namē en zijn: maer alleen ghesette namen eñ tytelen vā vereeringhe / die zy eñ haer nacomelinghen daer naer behouden hebben / so is den naē van Idalham ofte Adelham, is soo veel te segghen / als Coningh vande Justitie: want Adel in die Persische tale is Justitie / eñ Ham Coningh. Maluco is te segghen Coninghrijck / eñ Nisa een lancie oft spiesse / so dat Nisa Maluco te seggē is Spiesse van't Coninghrijc; eñ Cota in die Arabische tale wil segghen stercke / waer van Cotal Maluco is so veel als stercte van't Coninghrijck. Imad is so veel als een Pilaer oft Colomne / waer van Imade Maluco bediet Pilaer ofte Columne vā't Coninghrijck. Verido is te seggen bewaernisse / soo dat Melice ofte Maluco Verido, is soo veel als bewaernisse van't Coninghrijck; sommighe meenen datmen dese Malucos hoort Meliques te noemen / dat is soo veel te segghen als Coninghskens; Nu zijnder noch ander tytels van Xa, als Nisamoxa, Adelxa, ende ander dierghelijcke namen; Dese zijn geprocedeert uyt Persien / vā waer zy eerst in Indien gebracht zijn / eñ dat uyt dese naervolgende oorsake; Het is ghenoech bekent / dat in't landt vā Corasone, 'twelck in Persien gelegen is / hem opgeworpen heeft eenen van nederen geslachte / gheheetē Xa Ismael, die sommige heeten Suffy, welcke heeft een ander interpretatie ofte uytlegginge opghebracht uyt den Alcoran ofte Machometisten Wet-boeck / vande leer Machomet ende zijn Propheten / waer mede groote aenhanck gherregen heeft van geheel Persien eñ Arabien / eñ soo machtigh is ghewordden / dat hy alle die omliggende quartieren dede beven van zijn gewelt; eñ om dat die Turcken blyven byde oude Wet van Machomet / eñ die in alle manieren met lijf eñ goet voor staen / soo isser een gheduerighe vyandtschap eñ bloedighen kryigh tusschen beyde dese natien / een jeghelijck beschermendē hare secte ende opinie / 'twelck noch op huyden duerende is; Desen Xa Ismael is in somma ghewordden binnen corten tijt den grootsten ende machtighsten Heere van gheheel Asien / ghelijck sulcks ghenoech notoir eñ bekent is / ende onder 'tdecksel van beschermer van't gheloof / nam op alle plaetsen oorsaeck om die onder zijn onderdanigheyt te brenghen / ende daerom sont over al datmen zijn Wet ofte uytlegghinghe voor goet souden ontfanghen ende terstont accepteren / ende die sulcks weygherden / dede ontseggen te vier ende te sweerde / waer door veel uyt vreese die selfde Wet ende Interpretatie aen namen. Naer desen overleden wesende / is in't regiment ghevolcht zijn Sone Xa Thamas, welck volgende die opinie van zijn Vader / heeft dit selfde mandaet doen verkundigen door zyne Ambassaten / aen die Heerē van Ballagate van Decam ende Cuncam, die't selfde door vreese terstont verwillichden ende accepteerden / hoe wel dat zy't daer naer weder verworpen als die Ambassaten vertrocken waren; ende dese Xathamas sont haer tot een vereeringhe den tytel van Xa, welck is ghesept Coningh / waer van kregen de namen van Adelxa, Nisamoxa, Contumixa, ende blyven alle Coningen met namen Xa, in Persis beteeckent Coningh / ende Ismael is een eyghen naem / waer van is (Xa Ismael ende Xa Thamas) so veel als Coningh Ismael / eñ Coningh Thomas / ett. Oock wort vande Turcken ende Rumen ghenoemt Suffy ofte Soffy, 'twelck bediet so veel als een groot Capiteyn. De Coninghen van Decam hebben oock voor een manier als zy yemandt willen eeren / ofte hare diensten recompenseren / ende zynen staet verhooghen / gheven haer den tytel van Nayque, welck is soo veel als Capiteyn / gelijck Salva Nayque, Acem Nayque, ende als zyse willen grootelijcks vereeren / gheven haer den tytel Rau, ghelijck Chitarau, welck is te seggen stercken Coningh eñ dierghelijcke tytelen / welck onder haer een groote eere is; Oock wordt den Adelham ofte Hidalcam ghenoemt Sabayo, dat is soo veel als Señor, ofte Heere: want het Eylandt vā Goa hadde een Capiteyn ofte Gouverneur die Heere vander stadt was / als die Portugesen dat eerst wonnen / Sabayo gheheeten / ghelijck die Portughesche Chronijcken vermelden van haer conquesten vā Indien / wiens huys ofte Palleys noch hedens daeghs binnen Goa altans die Inquisitie af ghemaeckt is / ende een plaetse die tusschen die groote Kercke ende 'tselfde huys staet / wordt noch heden genaēt die plaets van Sabayo.

Verclaringhe vande afcomste des geens die principael het regiment deses landts veranderde.

De Coningh van Narsinga heeft den eyghen opgheworpē regierders van Decam onder zyn tribuyt ghebrocht.

Sonderlinge bediedinghen van de ghegeven tytelen der ghestelde Gouverneurs in Decan.

Verklaringhe hoe dē regierders deses landts eerst uyt Persia zyn gecomen.

Groote vyātschap eñ bloedigen oorlogh tusschen den Turcken ende Indianen om religiens sake.

Diversche Placcaten eñ seer strengh vervolcht / om oorsaecke der Religie.

De Regierders van Decan / etc. bewillighen der Turcken bevel / ende werden met hooge tytelē vereert.

Wtleggirghe der tytelen.

Het Palleys van een voorleden Capiteyn over Goa is nu het Inquisitie huys tot Goa.

Dat 28. Capittel.

Vande Stadt ende 'tEylandt van Goa, principael hooft-stadt van Indien.

Goa de hooft stadt van oost Indien / ende principael Hof der Portegesen.

DE Stadt van Goa is Metropolis ofte hooft-stadt van gheheel Indien ende die Orientaelsche contreyen / daer die Portugaloysers haer handel en vaert hebben / alwaer die Viçoreys des Coninghs van Portugael/die Aerdts-bisschoppen/ sConinghs Raet ende Cansellarie haer residentie houden/ende van hier worden alle die Orientaelsche plaetsen gheregieert; Insghelijcks is hier die stapel van alle coopmanschappen en Orientaelsche waren / daer alle die Cooplieden vergaren/ ende alle dingen comen soecké/ coopen ende vercoopen/ soo van Arabia, Armenia, Persia, Cambaja, Bẽgala, Pegu, Sian, Malacca, Iava, Molucca, China, &c. Die stadt en 't Eylandt van Goa is gheleghen op 15. graden aende zyde van't Noorden; leyt vande Linie Æquinoctiael (te rekenen de wegh die de Portugesche schepen heen comen van Mossambique,) 400. mylen; 'Tis een Eylandt dat geheel omringht is met een Revier; is over die 3. mylen groot; leyt binnen die Custe van't vaste land/ so dat het Eyland met die Custe vande Zee ghelijck ende effen uyt komt; Is alleenelijck van't vaste landt ghescheyden met een arm vande Zee ofte Revier/ die aẽde Noord zyde vãde stadt in loopt/ ende alsoo rondtom 't Eylandt weder aende Zuyd zyde inde Zee comt/ende is by naest int fatsoen van een halve Mane. Den inganck vande Revier tot die stadt toe/ is passelijck breedt/ende zijn tusschen 'tvaste land en 't Eylandt van Goa noch veel kleijn Eylandekens die al bewoont zijn vande selfde ingheboren/ ende voor by de stadt aen d'ander zyde van't Eylandt is die Revier op sommighe plaetsen so smal / datmender wel des Somers tot de knien toe soude overpasseren/aen welcke zyde heeft het Eyland eenen muer met Bolwercken / dieder de Portugesen noch cortelinghen ghemaeckt hebben / tot bescherminge van die van't vaste landt alsser oorlogh is / ghelijckt altemets ghebuert: want hebben dickwils beleghert gheweest vande Dialcan ofte Hidalcam, aende mont vande Rivier ende incomst.

Verclaringhe in't langhe hoe de stadt Goa gelegen is.

Aende zyde van't Noorden leyt het Landt Bardes, 'twelck hoogh landt is/onder welcke beschutsel hebben die Portugaelsche schepen haer Ree daerse anckeren ende lossen. Dit landt van Bardes hebben ooc die Portugesen onder haer; is vol Dorpen/ende bewoont vã volck die haer met het landt-bouwen generé/ diemen noemt Canarijns; Zijn al meest Christenen / evenwel houden hare manieren van kleederen/dat is/ gaen naeckt / behalven die schamelheyt bedeckt; Dit landt is vol Indiaensche Palm-boomen/ daer die Indiaensche Noten Cocus genaemt aen wassen; Desghelijcks alle die ander Eylandekẽs/ die inde Revier ligghen. Dit landt van Bardes scheyt hem oock van't vaste landt met een cleyn Revierken/ 'twelck soo cleyn is datment niet en kan mercken / noch van't vaste landt onderscheyden. Aende Zuyd zyde van't Eylandt Goa, daer die Revier weder inde Zee loopt/ comt gelijckelijck met die Custe uyt een landt/ genaemt Salsette, welcke desghelijcks onder die Portugesen subjectie is/ oock bewoont en bebout van volck ende vruchten / in als ghelijck Bardes, ende heeft oock een cleyne scheydinghe van't vaste landt / met een kleyn Revierken; Tusschẽ dit land Salsette en 't Eylãd Goa, ligghen oock sommighe kleyne Eylandekens/altemael vol Indiaẽsche Palm-boomen / ende by de mont vande Rivier ofte uytganck leyt een Eylandeken/datmen heet Goa velha, dat is oudt Goa / alwaer niet veel besonders van daen comt/ en weynigh bewoõt.

Christenẽ by Goa/die behalven haer schamelheyt naeckt gaen.

Eylandẽ vol Indiaensche Palmboomẽ.

Dese landen van Bardes ende Sallette worden van des Coninghs van Portugaels weghen verpacht / al waer die Aerts-bisschoppẽ ende Cloosteren/ met die Geestelickheyt/ende ooc die Viçoreys ende andere sConinghs officieren haer salaris en jaerlicksche Renten en onderhout van hebben/door patẽte ende Privilegien vanden Coningh; Wat het Eylandt is belanghende/is seer berghachtigh/ en somtijts so woest op etlicke plaetsen / datmen vãde stadt vã Goa niet en can (ofte seer qualick en met groote moeyte) over landt reysen / tot aende mont vande Revier en Zee-custe; 't Eylandt heeft veel Dorpen die al bewoont zijn vande Canarijns, welcke zijn die ingheboren ende naturalen van't landt / die haer alle met landbouwinghe en Indiaensche Palm-boomen generen ende onderhouwen; Die Dorpen ende wooningen van dese Canarijns zijn meest rondtom 't Eylandt aenden Oever en cant vande Revier / oft aen sommighe cleyne Lackẽ/dieder ettelijcke zijn/ende is daer door dat die Palm-boomẽ anders nieuwers wassen als op leegh landt / by't water / en principalijck sandt grondt/waer vã op die hooghte noch te landtwaerts binnen gheen Palmboomen en zijn/ dã alleenlijck aende stranden en plecken van sandt-gronden by de Zee ende Oeveren vande Revieren ende wateren; ghelijck boven die Stadt van Goa, leyt die Revier opwaerts oostwaerts aẽ by de drie mylen vã Bardes, aldaer die Portugaelsche schepen anckeren; Die Revier loopt met sommighe bochten; die schepen van hondert last luttel min oft meer / moghen wel voor de stadt comẽ lossen: maer die Portugaelsche Kraken moeten eerst in Bardes lossen / ende willende alsdan/moghen vrijelick voor de stadt comẽ; Die stadt is wel bebout ende betimmert met huysen ende straten op zijn Portugaels: maer zijn om die hitte wat leeger; Hebben ghemeenelijck alle in't gemeen hare Hovẽ en Boomgaerden achter die huysen vol alderley vruchten van Indien; Desghelijcks hebben het geheele Eylandt door veel Lust-hoven van alle gheboomten van Indiaensche Fruyten/ met haer Speel-huysen / alwaerse haer gaen vermaken / daer die Indiaensche Vrouwen seer toe ghenegen zijn. Die stadt heeft allerhande Cloosters ende Kercken/ ghelijck Lis bonen/ behalven Bagynen ende Nonnen: want men kan die Vrouwen so verre niet krijghen dat zy haer willen laten besluyten/ en Venus versaecken / met wien zy liever het leven willen wagẽ ende verliesen / daer zy weynigh werck van maken/om haer wellusten te boeten ende te volbrenghen. Het Eylandt is swinters/somers even groen / ende heeft altoos d'een of d'ander boomen in haer saysoen / dat een lust t'aenschouwen is; Die stadt leyt op sommige bergẽ en dalen gelijc Lis boenẽ; Heeft eertijts seer cleyn geweest/ en teenemael bemuert/met een drooge graft rondt om/daer geẽ water in en is/dan alst regẽt. Dese mueren staen noch soo: maer die poorten zijnder uyt/ en die stadt is rondtom aengetimmert en bewoõt/ so dat het altans wel tweemael soo groot van buyten is als van binnen/ al waerse over al open is/sonder mueren ofte vestinghe/dan het Eylandt heeft een muer aende oost zyde / welcke

Sommighe landẽ by Goa verpacht / om den Aerts-bisschop ende andere officiers vã Portugael te onderhouden.

Oorsake waer om de Indische Palm-boomen niet dan en leeghe landen by de watercant wassen willẽ.

Schepen van hondert lastẽ comẽ voor de stadt Goa laden ende lossen/ maer niet grooter.

Pleysante Speel-hoven ende allerley Cloosters behalven Bagynen in Goa

Het Eylandt van Goa swinters en somers even groen/ hebbẽde altijts sekere vruchtẽ.

strecke

streckt teghen over 'tlandt Salsette, tot aen d'ander zyde teghen 'tlandt Bardes, en blijft alleenlick een beschutsel van't vaste land/ daer die Portugesen gheen ghebiet en hebben; Het gheheele Eylandt en heeft anders geen stercte noch bewaernisse/ dan op't land van Bordes, op de hooghte/ aenden mont vande Revier/ al waer leyt een oudt vervallen Casteel/ daer 2. oft 3. yseren stucken op liggen/ ende een Man die daer des snachts wacht hout. Het Eylādt van Goa, aēde Custe vāde Zee/ ist seer hoogh/ ende altemet steen-clippen/ dan 't Landt van Bardes heeft aende zyde vande Zee een seer schoone witte sandt-strādt/ wel een half myle ofte meer lanck; die bewaernisse van't Eylād is/ datter zijn aende oost zyde drie ofte vier passagien ofte poorten die op den Oever vande Revier staen/ aen't uyterste van't Eylandt/ teghen over 'tvaste landt/ ende Salsette ende oock Bardes, elcke poorte heeft een Capiteijn ende Schryver/ die daer wacht houden datter niemandt en mach uyt varē aen d'ander zyde/ dan met zijn oorlof/ ende die Indianen/ Decanijns ende ander Mooren ē Heydenen/ die binnen Goa resideren/ ē haer woōplaetsen hebben/ alse op't vaste landt trecken/ om alle waren ende lijftochten te halen/ moeten in dese poorten/ diemen Passos noemt/ elck een teecken (dat haer op den blooten arm ghedruckt wort) hebbē/ ende alsdan varense over aen d'ander zyde/ ende weder comēde moeten wysen het selfde teecken/ waer mede zy vry moghen passeren/ waer van zy betalen een paer Basaruken/ dat is so veel als een Duijt/ dit is het profijt vande Capiteijn ē Schryver vande selfde Passo, ende des snachts hebben zy eenen Jonghen/ die heeft sorghe een cleijn Klocxken te luyden dat op de poort ofte thoren staet/ ende gaet dickwils ligghen/ ende bint die koorde vande clepel aen zynen voet/ ē also leyt hy altemets en bingelt ofte clept/ tot een teecken dat hy wacht hout/ welck is alle die wacht ende bewaernisse die daer op't gheheele Eylandt is. Dese Passos zijnder vijf/ te weten/ een aende Zuydt zyde van't Eylād/ daermē naer't vaste landt/ ē oock naer't land vā Salsette passeert/ en is genaēt Benesterijn, wort althans gheheeten Passo de S. Iago, om dat die Parochie van daer S. Jacob ghenaēt is; Die Tebe de Passo, is aēde oost zyde vā't Eylandt/ alwaer men alleenlijck op't vaste landt passeert/ en wort genaemt Opasso seco, dat is so veel als die drooghe passagie: want op dese plaets is die Revier op zijn enghste ē ondiepste. Die derde Passo aende zuyd-zyde van't Eylandt/ is by nae aen die stadt ghelegen/ genaemt Opasso de Daugijn, ofte van Madre de Deus, tot hier toe streckt die muer/ beginnende vande Passo de Benesterijn ofte S. Iago, ende voorts 'tgeheele Eylandt is sonder muer ofte schutsel; Van dese Passo recht teghen over vaertmen op een ander Eylandeken/ het welcke respondeert met het vaste landt/ alwaer noch een Passo staet/ ghenoemt Opasso de Norwa. Die vijfste ofte leste Passo leyt vande stadt tot half weghen die Revier neerwaerts nae Bardes toe/ dese is die stercste van allen/ ende best versien: maer op die manier van alle d'ander/ is ghenaemt Opasso de Pangijn; Van hier vaertmen naer Bardes, ē oock alle die Schuyten ende Schepen/ die de Revier uyt ofte in varen/ moeten hier aenleggen ende ghevisiteert worden; dit is alles wat hare wacht ende sterckte van't Eylandt is

Het Eylandt ende de stadt Goa onsterck van veste ē gheschut.

Ordonnantie hoe niemandt sonder verlof ende sonder eē ghegevē teyc-ken vertreckē noch wederco-men mach.

Practijcke waerby de wachters doē hooren datse goede wacht houden.

Verclaringhe der namen vande passa-gien tot ende van Goa.

Alle 'schepē ē schuytē moe-ten te Pan-gijn aen leg-ghen om ghe-visiteert te worden.

beroerende; Wat die Portugesen justitie ende ghebiet met haer ordinantiē/ so weerlijck als geestelijck zijn belanghende/ is gelijck in Portugael; woonē inde stadt onder eē/ met die Indianē/ Heydenen/ Mooren/ Jodē/ Armenien/ Gusarattē/ Banianē/ Bramenes/ ē alle Indiaensche natien ende volcken/ die daer alle woonen ende handelen/ een jeghelijck in zijn Wet ende gheloof/ sonder datmender jemant dwinckt yet te doen teghens zijn wil/ dan alleenlijck datse haer Ceremonien van dooden ende levende te branden/ houwelijcken ē ander superstitien ende Duyvelsche inventien te doen/ verboden zijn vande Bisschoppen in't openbaer noch in't Eyland/ dan vrylijck toeghelaten op't vastelandt/ ende heymelick in haer huysen/ om te schouwen alle schandalen ende erghernisse die daer die men ghedoopte Christenen aen soude moghen nemen: maer wat die weretlijcke Justitie/ handelingen ē goede burghelijcke Policie belanghende is/ zijn alle met den ander die in't Eylandt woonen/ dat Portugesche recht onderworpen; Desghelijcks die eens Christen ghedoopt is/ ende dan in eenige fauten ofte Heydensche superstitien bevonden wert/ is d'Inquisitie onderworpē/ wie dat het zy/ ofte vā wat punctē ofte fauten dat het soude moghen wesen; Het Eylandt en heeft van zijn selven sonderlingen niet daer't hem met voeden kan/ dā sommigh Vee ende ghebroyt van Hoenderen/ Geyten/ Duyven/ etc. maer weynigh/ uyt oorsake die woestheyt ende onbequaemheyt van't landt/ dat al meest berghachtigh/ woest ende wilt/ ende vol wildernissen is; Alle noodtdruft/ soo van Vee/ Hoenderen/ Verckē/ Eyeren/ Melc/ ende dierghelijcke dingen comt al van Salsette, Bardes, maer het meeste van't vaste landt; Coren/ Rijs/ ende ander greynen/ oock Olye ende alle ander nootsakelijcke waren comen van buyten die Revier in/ als van Cambaja vander Noorder custe/ ende die custe van Malabar ende ander wegen/ als wy inde beschryvinghe vande Custe eensdeels verclaert hebben; Wijn diemen heet van Palmen/ hebben zy ghenoech/ ē soo veel datse ander plaetsen met gherieven; Hebben weynigh soet water/ dan alleenlijck een Fonteijn/ ghenaemt Banganijn, welcke staet een stuck weeghs ontrēt een quartier mijls buytē de stadt/ waer mede haer die gheheele stadt gherieft/ dat die Slaven in potten halen/ ende door die Stadt vercoopē/ ende is seer goet om te drincken; 'twater om te koken/ wassen ende te plassen/ hebben putten ghemeenlijck in alle huysen; Het landt in hem selven is seer steenachtich ende droogh/ ende is roodtachtige aerde/ so datter zijn gheweest sommighe Italianen Alchimisten/ die haer vermeten daer Coper ende Gout uyt te trecken/ 'twelck den Coningh noch Viçorey niet toe latē willen/ door vreese dat die faem ende die schat soude locken ende oorsaeck wesen/ om van hare omligghende vyanden te meer overvallen te worden/ door begheerte vande rijckdommen/ waerom het ghelaten wort daer nae te soecken ende te graven. By dese naervolghende uytworpinghe machmen sien die gheleghentheyt van't Eylandt ende die stadt Goa, met alle hare Straten/ Kercken ende plaetsen nae het leven afgheconterfeyt.

Allerley natien handelen op Goa sonder bedwang der concientie behalven onnatuerlijcke superstitien openbaer te pleghen.

Ghedoopte Christenē zijn aen der Portugesche religie ende Policye verbonden.

De principael lijftochten moeten uit Goa gebrocht worden.

Palm-wijn overvloedigh tot Goa/ maer geen soet water/ dan uyt een eenighe Fonteyn vry verre buyten de stadt.

Steenachtigh ghegraven putten door eenighe Italianen vermeten Coper ē Gout uyt te krygē/ twelck haer om oorsake niet toe gelaten worden.

Dat 29. Capittel.

Vande costuymen der Portugesen, ende die van haer gheprocreert zijn, ghenaemt Mestiços, ofte halfgeslacht, so van Goa, als van alle die Orientaelsche contreyen.

De Portegesen trouwen Indische Vrouwen / eñ sodanige kinderen worden Mestiços geheeten.

DIe Portugesen in Indien zijn veel getrouwt met die ingheboren Vrouwen van't landt/ende die kinderen die daer van komen / worden ghenaemt Mestiços, dat is half gheslacht; Dese Mestiços zijn ghemeenlijck van coleur geelachtigh/niet jeghenstaende soo zijn onder haer veel Vrou-persoonen die schoon ende fraey gefatsoneert zijn. Die kinderen vande Portugesen/Mans ende Vrouwen in Indien ghebooren / noemen zy Castisos, welcke zijn in als by naest gelijck Portugesen / hoewel van coleur een weynigh onderscheyts: want treckẽ altoos op die geele couleur. Die Kinderen van dese Castisos zijn vaelder ende gheheel Mestisos, ende die kinderen vande Mestisos zijn van couleur eñ fatsoen gelijck die naturelen ofte Decanijns vã't landt / so dat die afcomelingen vande Portugesen/Mans ende Vrouwen/ ghecomen zijnde in't derde lit / schynen naturele Indianen te wesen in couleur ende fatsoen; Haer neringhe ende daghelijcksche traficquen zijn naer Bengala, Pegu, Malacca, Cambaja, China, ende alle weghen van Noorden ende Zuyden.

Beschrijvinge der Landen daer de Mesticos meest op handelen.

Oock so wort binnen Goa ghehouden een dagelijcksche vergaderinghe/ soo vande Burgeren/Inwoonders / als vã alle natien vã Indien /ende omligghende contreyen/ende is gelijck die vergaderinghe van t'Antwerpen op die Burse /doch is different: want alhier comen so wel Edeluyden ende ander persoonẽ/ als Coopluyden ; ende men heefter alle dingẽ veyl van alle coopmanschappen ende Indiaensche waren / so dat het by naest eẽ merct ghelijck is; Dese vergaderinghe is alleenelick voor middagh / 'tgheheel jaer duer/ behalven die Sondaghen ende Vier-daghen ; beghint des smorghens te seven/ ende duert tot 9. urẽ/ overmidts die hitte vanden daghe / ende des nae-middaeghs niet. Op de principaelste straet vande stadt / genaemt die rechte straet/ en wort gheheeten die Leylon, welck is soo veel als den uytroep : want daer zijn sekere uytroepers vande stadt daer toe geordoneert/ die alle dinghen veyl hebben ende uyt-roepẽ. Dese gaen altoos gheduerende den tijdt vande Leylon ofte uyt-roep behanghen vol allerhande Goude Ketenẽ/allerley costelijcke Juweelen/Cleynodien/Perlen/Ringhen/ eñ edel Ghesteenten; Desgelijcks hebben zy rondom haer loopen veelderley soorten ende natien vã captiven/ Mannen en Vrouwen / jonck ende oudt/diemen daer daghelijcks vercoopt/ghelijck men by ons die beesten/ al waer een jegelijck zijn gadinghe mach kiesen naer zijn fantasie/elck op zynen prijs; Oock vintmen hier Arabische Peerden; allerhande specereyen / eñ drooghe Medecynen/welrieckende Gommẽ/ ende dierghelijcke materialen ; schoone ende fraye Tapetten / ende duysent derley curieusheyt van Cambaja, Sunda, Bengala, China, &c. dwelck een verwonderingh om sien is/

Name der principael merckt strate in Goa/ende hoemen daer de Juweelen/ etc. veyl draecht.

met welcke handelinghe haer veel gheneren/ die alhier daghelijcks gaen coopen / ende op zynen tijt weder vercoopen / ende so dickwils alser een sterf-huijs is/ soo wert alle het goet hier gebracht ende verkocht tot eẽ haver toe/ met den selfden uyt-roep / 'tzy vã wie dat het wil/al waert vanden persoon vanden Viçorey selve/ ende wort daerom ghedaen om alle Weesen ende Weduwen goet recht ende Justitie te doen/ eñ dat het ten duersten vercocht mach werden / om datter alle man by mach comen om te mynen / in somma datter een grousaem veel goets verkocht wert/aleer een jaer ten eynde gaet : want daer veel volcks sterft/ om die ongheregeltheyt van haer levẽ/ ende de hitte van't landt. Op dese manier vãde vergaderinghe van Goa, werden ooc ghelijck gehouden in alle ander steden eñ plecken van Indien/daer Portugesen woonen;

Verhael der verscheyde Coopmanschappen/ eñ hoe die met goede ordinãtien openbaer verkoft werdẽ

Daer zijnder die haer gheneren (te weten / die ghetroude Portugesen) met hare Slavẽ eñ Slavinnen/dieder sommighe thien ofte 12. ja 20. en 30. hebben : want costen weynigh t'onderhouwen. Dese Slaven gaen arbeydẽ om gelt voor diese vã doen heeft ; halen Fonteyn water/dat se duer de stadt vercoopen ; Die Slavinnen maken allerhande Conserven eñ Cõfecturen vãde Indiaensche fruyten; veel fray dingẽ vã Naywerck/ Speldewerck eñ Breywerck / ende alsdan seyndese die schoonste eñ jonckste / fray opghetopt ende toeghemaeckt die gheheele stadt duer / om 'tselve te vercoopen/ om datmen duer de begeerten ende frayighheyt vande Slavinnen/ soude ghelocт worden te coopen/ 'twelc meer gheschiet om 'tgerief ende ghebruyck vande Slavinnen te hebben/ende zijn wellust daer met te boeten / dan om de begeerten vande selfde Conserven/Cõfecturen ende Naywercken : wãt sulcks nimmermeer en weygheren / en hare daghelijcksche neringhe af maken/ende met de winst die de Slaven ende Slavinnen also daghelijcks thuijs brenghen / moghen haer Heeren haer ruymelijck onderhouwen;

Veel Portugesen generen haer met Slaven / die zy aẽ andere verhueren te arbeyden.

Slavinnen maken ende vercoopẽ fraey handwerckẽ/ eñ verwilligẽ bysłapen ten profyte der Portugesen.

Daer zijn ander die hanteren veel met wisselen / die muntẽ op zynen tijdt op te coopen / ende alst pas gheeft weder te vercoopen/te weten: Coopẽ die Realen van achten als die Schepen van Portugael comen / en krygghen die dan tot 12. ten hondert ; Dese verwarense tot de maent van April/ welck is den tijt dat die Schepen naer China varen/alsdan worden die Realen van achten ghesocht om derwaerts te voeren / en gelden ghemeenlick tot 25. ende 30. ten hondert / ende nemen dan weder inde plaets een gelt dat op die tijt vã Ormus gebracht wert/ ghenaemt Larrijns, dat uyt Persien comt/ 'twelck zy krygghen tot 8. ende 10. tẽ hondert/ welck zy weder bewaren tot dat die Schepen van Portugael comen in September/ diese betalen tot 20. ende 25. ten hondert in wisselinghe van Realen van achten/als ghesèyt is. Men moet dese Larynen hebben om naer Cochin die Peper en ander waren te coopen/ want daer het beste ende profytelijckste geldt is; daer zijn noch ander munten genaemt Pagodes, Venetianers, eñ Santhomes, zijnde van Goudt / diese al op de selfde manieren coopen ende vercoopen/so datter veele zijn die anders gheen handel en doẽ/ ende rijck daer met werden / principalijck die een goede hooftsomme heeft; dese wissel ghechiedt ghemeenlijck vande gheestelijckheydt / die zy onder den duijm door andere doen beschicken/ sonder letsel ofte hindernisse ; Nu zijnder sommige die leven op haer renten/ welcke zy hebben vanden Palmboomen daer die Indiaensche Noten (Cocus gheheeten) aen wassen / van welcke zy seer wel connen leven ende goet onderhout hebbẽ/ want dit die principaelste neeringhe is van't landt;

Opwisselinge der gelt speciẽ geeft groot profijt den Portugesen.

Delineatio omnium orarum totius Australis partis Americæ, dictæ Peruvianæ, à R. de la Plata, Brasiliam, Pariam, & Castellam auream, unà cùm omnibus Insulis Antillas dictis, Hispaniolam item & Cubam comprehendentis, usq. ad promont: floridæ, vulgò, cabo de la florida: Item Isthmi inter Panamam & Nombre de dios, Terræ Peru auriferæ, cum eius metropoli Cusco, & comodissimo portu Limæ: Orarum etiam Chilæ, freti inter terram Patagonum, & terram del fuego, vulgò Estrecho de Fernando Magallanes. Et omnium portuum, Insularum, scopulorum, pulvinorum, & vadorum, tractusq. ventorum, ex optimis Lusitanicis cartis hydrographicis delineata atq. emendata.
Arnoldus Florentius a Langren. Author & sculptor.
Afbeeldinghe van alle de Zee-custen des gheheelen Zuyderschen deels van America, genaempt Peruviana, beginnende van R. de la Plata langes de custen van Brasilien, Paria, ende t'gulden Castilia met alle die eylanden Antillas ghenaempt Hispaniola ende Cuba tot C. de la Florida toe midts-gaders d'engte des landts tusschen Panama ende Nombre de Dios, alle de custen ende t'landt van t'gulden Peru met zyn hooft stadt Custo ende bequaem hauen Lima ghenaempt Item de custen van Chile ende t'Canael ofte engte tusschen t'landt der Patagonen ende Terra del Fuego midts-gaders alle de havenen, eylanden clippe
ghe streckinghe van dien alles seer correc lelick ghetrocken en na d'allerbeste Spaensche pas-caerten oversien ende verbetert
Hanc bestiam, quæ a quibusdam Haute, & à Tououpinambaulsis Brasiliæ populo Hay vocatur, nemo ut scribunt, vel edentem vel bibentem nunquam vidit: hinc quidam opinantur eam neque cibum capere, neque potu ali, neque alio alimento, quam haustu aeris vivere.
Patagonum regio, ubi incolæ sunt Gigantes 9. & ad summum 10. pedes longi, facies suas varijs coloribus ex diversis herbis expressis pingunt.
Miliaria Germanica, quorum 15 uni gradui respondent
Hispanicæ leucæ 17½ uni gradui competentes
PERVVIANA
CHILE
BRASILIA
Terra del Fuego
Estrecho de Fernan do Magallanes
Tropicus Capricorni
Tropicus Cancri
Aequinoctialis
MAR DEL NORT
Antillas
Haiti nunc Hispaniola
LA FLORIDA
Cuba
PARANA
OMAGUA
PAGUANA
PICORA
ACUTIA
NOVA ANDALUSIA
CARIBANA
Popaiana
BOGOTA
Castilia del Oro
Cusco
Quito

Portugesen leven mede op Rente ofte incomste van hare Indische Palm-boomen/etc.

land; daer zijnder die daghelijcks crijgen vrygelt van elcken Boom een halue Pardau ofte meer/ dat is soo veel als een Karolus gulden; men vinter die drie ofte vier hondert en meer boomen hebben op een erf/ diese aende Canarijns verpachtē / gelijckmē by ons die Beemden/ Weyden/ ende Velden doet. Die Portugeesen en Mestisen en werckē in Indien niet/ ofte seer selden / dan leven al meest op die manier verhaelt/ doch zijnder wel sommige ambachtslieden/ als Hoedemakers/ Schoenmakers/ Saelmakers/ ende Cuppers: maer hebbē al meest hare slavē die inde winckels wercken; ende die meesters in haer gaen lancks die straten ende dienste/ houden haer soo mangnifijck als die beste; den minsten is daer soo goet als den meesten; den ghemeenen man als den Adel, en rijcken/ sonder eenighe onderschepdt in haer conversatie/ courtosie/ ende ghemeenschap; alle ander ambachten ende handwercken zijn al meest Indiaensche Heydenen/ ende ghedoopte Christenen van't landt.

Verschepde hand-werckē der Slaven/ ten dienste der Portugesen/ ende vande ghelycke ghemeesaemheyt der lieden.

Niemāt dan aldaer ghetroude en residerende moghen borgers vryheden ghenieten/ ende vande twee staten der lieden.

Niemandt en ghenieet die Burgerschap/ Previlegien/ ende Libertepten vande stadt/ dan dieder ghetrout is / ende residentie hout; daer zijn onder haer maer twee staten/ oft soortē van volck/ te weten: die getrouden/ ende soldaten/ want alle die eenloopende ghesellen die niet getrout en zijn/ worden genoemt soldaten/ welcke den eerlijcsten naem is diemen mach hebben; niet dat die soldaten eenighe obligatie hebben / ofte onder 'tghewelt ofte ghebiedt van eenigh Vendel ofte regiment zijn / welc in gants Indien niet gheuseert wert: dan soo haest als die Portugesen in Indien uyt Portugal comen/ gaet een yegelick zijnen wech waert hem goet dunckt/ hoe wel datse alle in Portugal opgheschreven ende in een register getekent worden/ dat jaerlijcks met die selfde Schepen naer Indien gesonden wordt/ ende gheschiet op dese manier/ alle die persoonen werden aengeschreven/ elck met haer namen ende toenamen / met die soldye soo zy van den Coningh ghenieten; daer zijnder sommige die hebben den tytel van Fidalgo da caza del Rey nossa Señor, dat is eelman van des Coninghs huys / welcke is die eerlijckste tytel; daer zijn ander genaemt Mosos Fidalgos, dat is oock een eerlijcke tytel en zijn int gemeen edelmans kinderen/ ofte deur gunste vanden Coningh daer met verheven; nu zijnder noch die ghenoemt werden Cavalcheiro Fidalgo, dat is so veel niet als d'ander twee/ dit is oock een verheven tytel/ ende is een tytel van Ridderschap / die door eenige feyten Ridder gheslaghen zijn/ om een cleyne sake gevense malcanderen daer met / want waer datse eens eenē tocht doen ofte van verre sien/ terstont latenser van een Capiteyn ofte ander eelman Ridder slaen/ waer op zy haer dā dapper beroemen / ende is so ghemeen datter nau een Cocks jonghen ende Putger en is/ oft hy heeft den slagh van't Ridderschap ontfangen. Nu zijnder noch diemen noemt/ Mosos da camara, do Numero, e do serviço, dat is des Coninghs dienaers van zijn camer / sommighe zijn van't getal/ ende ander vandē dienstē/ dit is den eersten tytel ofte graet vā eere/ waer mede men alsdan met verdiensten op meerder climt/ ende die bouen-ghenoemde metter tijdt ende versoeck vercrijght / waer op haer die Portugesen meer beroemen / dan op alle den rijckdom vande werelt; noch zijnder die ghenaemt worden Escuderos Fidalgos, dat is Schiltknecht/ is oock eē graet vā eere/ d'ander werden opgeschreven voor Homes overados, dat zijn mans met eeren; ende die slechtste en minste sonder tytel met allen/ worden op gheschreven voor slecht Soldaet/ welck is het gemeen ende rapiamus volck / dese worden een yeghelijck betaelt haer salarijs conform haer tytelen; dese mogen een yegelijck in zyn qualiteyt ende graet (door lange diensten ofte vrome feyten/ maer meest met gunste) hare tytels verhooghen / want naer hare tytels worden hare diensten gheloont;

Vande tytelē ende eere die de passegiers verwervē door haer ghedane reyse.

Vāde inschryvinghe der passegiers op Indien/ en vā de vryheyt die zy niet te min hebben als zy in Indien comen.

De Portugesche passegiers beroemē haer meer in haer verworden tytel ende eer/ dan van haer verworden rijckdom.

die Portugesen nu aldus opgheschreven wesende/ die naer Indien sullen varen/ wort het register vande selfde (in Indien comende) bewaert in handen van eenē Officier vanden Coningh daer toe gheordineert/ die oock alle drie jaren verandert wert/ als alle ander / dese wert ghenaemt schryver van't Matricola generael/ en heeft noch ander 3. ofte 4. onder-schryvers/ die alle dingē schryven naer zijn bevel.

Het Register der opgheschreven Portugesen wert in Indien bewaert.

Als nu in Indien die Somer aen comt/ ende noodigh is eenighe armada uyt te senden om eenighe tocht te doen/ ofte die custe te gaen bewaren / om die coop-vaerders ende trafficantes (die ghaen en comen) te convoyeren ende te beschermen / ende te beletten die Malabaren, hare vyanden/ datse niet uyt en comen om eenighe schaden te doen/ gelijckse evenwel jaerlijcks doen / soo wert dan jeghens September (de Somer beginnende) den Trommel gheslaghen / wie den Coningh wil dienen op die armade te water/ dat hy come op die Matricola, generael gheldt om fanghen/ en alsdan wert vande Viçorey verordineert een opperste Capiteyn / en ander onder Capiteynen/ op elcke Fuste en Galeye/ so dat op die Galeyen byde hondert mannen ghestelt werdē/ op die Fusten byde dertich/ luttel min ofte meer; dese werden alle betaelt op die Matricola, na hare tytels / elcke naer dat hy uyt Portugal gheregistreert comt/ ende dese betalinghe gheschiet by quartels / elcke quartel is drie maenden/ te weten: den slechten Soldaet/ seven Pardauwen Xeraffijns ghenaemt/ elck Pardau drie Testoenen Portugalsche munte/ ende een eerlijck man negen Pardauwen/ die Moço da camara elf Pardauwen / ende alsoo naer advenant / ende alsdan boven dien gaen die Capiteynen de Soldaten bidden ende soecken/ ende buyten hare besoldinge ende salarijs vanden Coningh noch yet geven uyt haer eyghen buers/ want een yegelijck soeckt die beste Soldaten te hebben / ende coopen veel dingen van victualie ende provande op haer eyghen costen/ om die Soldaten te vrient te hebben en wel te tracteren; ende eeten inde Fusten ofte Galeyen/ altesamen aen een tafel/ ende die Capiteyn tracteert altoos de Soldatē met grooter beleefthept/ ende courtosye/ anders en soudense op hem niet veel passen / noch onderdanigh wesen/ en die armade uyt wesende/ loopt altoos lancks die custe gints en weer/ en somtijds in eenighe havenen tot die maent April; int leste van dien comense weder in Goa verwinteren ende opliggen/ en alsdan is die obligatie vande Soldaten uyt / ende een yegelijck loopt zijns weegs/ sonder yet meer onderhoudinghe te hebben van sConinghs weghen / en alsdan soo passeert den Viçorey een certificatie voor den oppersten Capiteyn vande selfde armade / waerinne hy ghetuyght hoe dat alsulcken Capiteyn deur zijn bevel in des Coninghs naem/ heeft uyt geweest in zijnē dienste soo veel maenden/ bevrydende die custe en Zee; ende eenige feyten gedaē hebbende stater

Costuyme en Trōmel-slach om oorloghs volck te water om convoy ende andere oorsaken uit Indien.

Tytel en Soldye der Soldaten.

Den Winter begint ontrēt April / en dan werden de Soldatē ontslaghen van haren dienst.

breeds

bzeedt in/ ende hoe [redacted] hp op zijn epghen borſe [redacted] coſten heeft veel gedeſpendeert / tot dienſte van zijn majeſteijt/volghens die Capiteijn generael/door auctoritept vande ſelfde certificatie paſſeert voort [redacted] ander Capitepnen [redacted] Soldaten / elck [redacted] beſonder certificatie naer [redacted] ſelfde forme [redacted] inhoudt/deſgelijcks zijn[redacted] ſommighe edel-lupden / die des Winters tafel houden voor alle Soldaten die daer wil[redacted] eeten / waervan zp inſgelijcken certificatie trecken / ende van alle watſe connen verſieren/ welcke certificatie zp vergarē thien twaelf oft twintich/ende gaen daer mede met oorlof vanden Viçorey naer Portugael/epſſchende daer mede recompenſe van harē dienſten/naer upt wpſen haerder certificatie / hier by [redacted] deſe brenghen [redacted] certificatie van[redacted] ſchrpver vande Matricola generael / vande tijdt haerder reſidentie in Indien / [redacted] hoe dat haer nopt eenighe clauſula van rpbalderpe op haer tptel gheſtelt is/ deſghelijcks van alle officiers/rekenmeeſters/ vande munitie [redacted] wapenen ter Oorloghe dienende / victualpe ende dierghelijcke/de welcke dickwils de Capitep[redacted] ende Soldaten / [redacted] daer van pet ſchuldich blpven ofte quade rekeninge geven/waer van terſtont aentekeninghe gheſtelt wert / [redacted] den tptel van alſulcken perſoon die verbroocken heeft/ vā welcke Officiers altemael moe[redacted] certificatie hebben/ als datſe geen clauſulē [redacted] eenighe ſchaden aenden Coningh hebben; [redacted] deſe certificatie gaenſe naer Portugael [redacted] hebben al eenigh offitie [redacted] die memorie [redacted] epſſchen / naer dat haer qualiteijt ende dienſte ghegunt ſal worden;hebbenſe jemand int Hof [redacted] voor haer ſpreeckt / ende met brenghen [redacted] die handen te ſmeeren/alsdan werdē haer die offitien ghegeuen/voor drie jaren/als Capitepnē/Factorpen/Schrpverſchappē/Rechters / etc. [redacted] alle offitien ende amptē van Indiē:maer moetenſe ſelver gaē bedienē;ſommi[redacted] crpgenſe ooc wel met faveur [redacted] die te trāſporteren/vercoopē/ ofte met hare dochters [redacted] houwelijck [redacted] geven/ ende alſdan wert die patente van ſulcken offitie in ſConinghs canſellerpe gheregiſtreert/ende [redacted] Indien geſonden/ ende moet [redacted] vande Viçorey geconformeert werden ; Deſe offitien worden altoos gegunt in vagante van die voor hem gheprovideert zijn / ende alsdan beſietmen het regiſter / hoe veel datter voor hem zijn / als die haren tijdt [redacted] is / ofte by avonteuren ſterven eer haren tijdt comt / alſt dick gheſchiet ofte abſent zijn/ ſoo wert altoos gheprovideert die de naeſte volght/eñ bpderhand is/welcke is op't cortſte [redacted] ordinantie ende [redacted] van haer regieringe/ende oorloghs handel belangende; Die ander regieringhe vande rechten ende Juſtitie is als in Portugael/ by dit naervolghende conterfeijtſel machmen ſien die rechte ſtraet [redacted] Goa, met hare dagelijckſche handel ende vergaderinghe / dieſe Leylon [redacted] / alles naer't leven afghebeeldt.

Coſtupme der afghedācte Capiteijns ende Soldatē.

Maniere der Paſpoorten [redacted] Soldaten als zp weder na Portugael willē.

Door gunſt den Hove in Portugael comen trouwe Judiſche ſoldaten tot goede officien.

Meerder verhael vande officien der ghetrouwe Portugeſen.

Dat 30.Capittel.

Vande Portugeſen eñ Meſtiſen haer huijshouden, courtoſyen, trouwē,ende ander ghebruijcken eñ manieren van Indien,

De Portugeſen houden veel Slaven [redacted] Slavinnen om profijten.

DE Portugeſen / Meſtiſen / ende Chriſtenen houden eerlijck ende ſeer magnifijck huijs; hebben gemeenlijck (als gheſept is) vijf / ſes/ thien / twintich/ ſommighe [redacted] ofte min ſlaven [redacted] ſlavinnen tot haren dienſte/ een jegelijck naer zpnen ſtaet ende qualiteijt/te weten: wat die getrouden aengaet / ende zijn in alle haer dinghen in huijs ſeer reijnlijcken ende ſupver / principalijc in haer lpwaet; want hebben alle daghen hare ſchoone hemden [redacted] ander gewaet datſe aent lijf dragē/ ſo wel mās als vrouwē/tot die ſlavinnē toe/overmits [redacted] hitte van't land; Die Portugeſen worden alle int ghemeen gediēt met grooter grauiteijt/ ſonder eenigh [redacted] derſcheijdt tuſſchen den eedelen ofte ghemeene Burgeren ende Soldaten; ende in haer gaen/ converſatie / eñ courtoſpe alle onder malcanderē op [redacted] manier ; gaēde langhs der ſtraten ſeer lācſaē / eñ met grooter hooghmoedighept [redacted] opgheblaſenhepdt / met [redacted] ſlave die haer [redacted] grootē hoet ofte heuvel voor ende over 'thooft draeght/om [redacted] beſchutten de Son ofte reghen datſe hem niet en raeckt;oock gemeenlijck inden tijt van regen/ hebbenſe eenen jonghen achter haer die [redacted] ſcharlaken ofte anderen langē mantel naer draecht / om alſt regēt die Heeren om te doen; ende weſende voor [redacted] middagh/ draecht den jongen altoos [redacted] leerē ofte fluweelē kuſſentgien naer/om inde kerck Mis hoorende/daer [redacted] te knielen ; laten haer oock meeſtendeel het rapier van [redacted] ſlaef ofte jonghen naer draghen / om haer niet te ſwaer [redacted] vallē int gaen/ ende haer graviteijt [redacted] beletten; Wanneerſe malcāderen tegen [redacted] / een groot ſtuck eerſe genaken/ beginnen [redacted] eenē grooten Beſolas Manos het lijf [redacted] bupgen/ eñ [redacted] voet upt [redacted] ſteken/malcanderen [redacted] groeten met die Bonet ofte hoet [redacted] by [redacted] die eerde toe;deſghelijcks inde Kercke comende hebben hare ſtoelen alle ghereet / die haer ſlaven haer [redacted] vooren berept hebben/ ende in comende ſtaē alle die daer ontrent zijn overendt / ende [redacted] die ſelue bupginghe doen hem een groote reverentie;ende ſoo't geſchiede dat jemandt eenige courtoſpe doende was als die manier daer is/ ende [redacted] gheenen die't gedaen wort daer wepnigh op paſte / ende hem deſghelijcks niet [redacted] dede / ſouden alleen [redacted] die oorſake hem vervolgen ende doen zijn huijt aen ſtucken ſlaen/ ſeggende:dat hy hem miſpreſen heeft/'twelcke haer [redacted] gheenen waerom [redacted] lpden [redacted] ſtaet/ want ſoude die grootſte ſchande vande werelt weſen/ſoo zp dat niet [redacted] wreecken/ende als zp haer willen wrekē van pemant die haer eenighe onbeleefthept ghetoont heeeft/oft eenighe ander oorſake / waer van dat het ſoude mogē weſen/ſo vergaderen zp thien ofte twelf haerder vrienden/ bekenden/ ofte ſpeelghenooten/ [redacted] geenen waer daer zp't [redacted] gemunt hebben/ende ſlaen hem ſoo langhe datſe hem voor doot ofte wepnigh min laten liggē/ ofte doen hem alſoo deurſtrijcken door [redacted] ſlaven; ende dit houdenſe voor een groote eere ende vromichepdt/datſe haer ſo weten [redacted] wreken / waer van zp haer wel dorven openbaerlijck beroemen ; ende alſſe hem niet [redacted] begeerē te dooden / doenſe hem wel dapper een dichte [redacted] morwe hujt cloppen / met [redacted] dick riet/ ghelijck een mans been/ [redacted] noemt Bambus, ſoo [redacted] hy daer met voor acht [redacted] daghen ghenoech heeft/ja latenſe dickwils alſoo voor doot liggen/ 'twelcke hare dagelijcſe neringhe ende ghebruijck [redacted] / ſonder dat daer pet meer wert [redacted] ghetaelt noch om gheſien; Ooc gebruijcken zp lange ſacks kens met ſant ghevult/waermede zp malcanderen die lende[redacted] in morſelen ſlaen/ [redacted] gants [redacted] ghebroken leden maken ; Als jemandt [redacted] ander

Nettighept der Portugeſen ende der Slaven.

Practijcke der Portegeſen om den [redacted] ende Sonne op ſtraet te keeren.

De Portugeſen laten haer altijt een kuſſen over ſtraet na draghen.

Verclaringhe hoe haer de Portugeſen laten [redacted]

De Portugeſen wreken haer epghen eergierighept

Onbermhertighe ſtraffe der eergierighept.

Langhe ſacxkēs vol Sant ghevult voor [redacted] kluppels gebruijct

Indorum casæ, villæ, et vici circa Goam.

Indische hutte Lanthuysen en̄ dorpen ontrent Goa.

44 en 45

Vt mercem properet gemmis auroque nitentem
Ille a procul vendere mancipia ?
Congesta
qua portat et Indus
Oceano
Hoogerb
Fori Goensis tabernarum
caterum illud frequentantium
plicatio per Linschoten
Goa

Manieren vande visiteringhe der huysen.

in zijn huijs gaet visiteren ofte besoecken/ al ist schoon dat den ghevisiteerden een vande principaelste eeldom is / ende die visiteerder een slecht Soldaet ofte ander quidam/so is de usantie dat den gevisiteerden compt beneden aende deure met die Bonet inde hant/met een groote beleeftheyt ende eerbiedinge/ontfangt den geenen die hem comt besoecken/ ende gheleijt hem also voorheen tot op die Zale ofte camer van zijn huijs daer hy hem spreecken wil / ende presenteert hem eenen leynstoel om te sitten/aleer hy seluer gaet sittē/ ende alsdan vraecht hy hem wat zijn begheerte is/ eñ hare reden voleyndt hebbende/gaet hem weder geleyen tot aē die duere / met die selfde courtosye ende eerbiedinge met een Besolas Manos achter aen;ende soo't sake waer dat hy soo niet en dede/ende hem int sitten presenteerden eenen cleynē stoel sonder leyn / te weten:minder ofte verachter als die hy voor zijn selven neemt/ souden hem die visiteerder qualick te vreden houden ende voor een groote verachtinghe/ ende soecken alle middelen om dese injurie op den selfden te wreken;

Noch vande eergierigheyt der Portugesen.

Wanneer zy hare bruyloften houwen ende trouwen / het zy wie dat het mach wesen / die eenich vermoghen heeft/ niemant uytghesondert/ soo vergaren alle die vrienden/gebueren/ ende bekende te peert;die geen peerden en hebbē/ makē dat zyse leenen; zijn seer costelijck toebereijdt tot vijftigh ofte hondert toe/meer ofte min / naer dat die persoon is / ende ryden soo altesamen in goeder ordinantie naer die kercke/met hare dienarē/ ende hoeden voor de Son; die vrienden ende ghelepders voor aen / ende int laetste ghelidt comt den Bruygom tusschen twee/die zy ghevaders noemē/eñ daer naer volght die Bruyt die ghedraghen wert tusschen twee Commeres, alle drie elc in haer Pallamkijn, wel ende op't alder costelijckste toegemaeckt/ende daer naer volgen die slauen ende slavinnen die achter aen loopen gelijck die jaght-honden/ ende aldus aende Kercke comende/ende ghetroudt zijnde/nae die usantien ende ceremonien van die Roomsche Kercke / werden weder inde selfde ordinantie naer huijs ghebracht / ende

Heerlijcke vercieringhē der Bruyloften met Paertsvolck.

by huijs comende / liggen die ghebueren ende naeste vrienden inde vensters op rijcke Indiaensche Tapetten / ende begieten die Bruydt ende Bruygom int voorby passeren met roos-water / ende ander welrieckende gedistileerde wateren/eñ met Roosen/Suijcker-erten ende confecturen ofte Koren/ ende hebben int ghemeen die yet wat vande staet is / hare slaven die op die Schalmeyen en Trompetten een lieflijcke melodye makē / dat een lust om hooren is;ende by't huijs comende daerse woonē soo nemen die Bruijt ende Bruygom met een nyghen ende buyghen ende groote reverentie oorlof van al die haer gheacompangieert hebben/die alle rontom te peerde staen byde deur/ ende soo gaen die Bruijt/ Bruydegom ende die Comeres boven inde venster sitten met grooter gravitejt/ende dan beginnen die haer gheleijt hebben tot de getroude eere/ een voor een / eenen loop ofte run te doen / beginnende die gevaders ofte Comperos aldereerst/ ende daer naer die anderen also vervolghende / tot twee ofte drie malen toe / ende dit altoos met een gheduerighe musijcke van Schalmeyen diese in Indien seer gemeen hebben / want die van eenigh vermoghen is/ heefter altoos van hem selven in huijs; dit volendt wesende/ passeren alle voorby't venster daer de Bruijdt eñ Bruygom sittē/ met een reverentie ende gaen deur/behalven die ghevader ofte Comperos; die gaen boven byde Bruijdt ende Bruygom haer gheluck biedende/ dan werden sommige confectueren ende Masapeynen voorgedient/ om eens water op te drincken/ende naer sommighe courtoysie diese de nieu ghehouden toe wenschen / gaen wech/ende blyven alleenlijck drie ofte vier vande naeste vrienden / alwaer een maeltijt bereijdt is / weynigh van spyse maer costelijck/de welcke zy metten lichten overslaen/met weynigh remoer/ende springen daer naer terstondt mette Bruijdt te bedde/ sonder eenige ander ceremonien ofte oncostē/ waermede die Bruyloft volendt ende uyt is. 'Tgheschiet dickwils wel datse al met malcanderen te bedt zijn een paer uren voor den Sonnen onderganck/want sy hebben die patientie niet so langhe te beyden/als in dese landen;

Costelijcke Banckettē ende ghespel/ etc. tot vercieringhe der Bruyloften.

Courtosie eñ vereeringhen der Bruijt als oock van Bruijts gastmael/etc.

Wanneermen een kint sal doopen / wort op die selfde manier gheleijdt naer der Kercke met peerden / ende op't leste ghelidt comt die Peter alleen / ende daer naer volghende twee knechts te voet / den eenen met een groot Silvere ofte vergulde Becken vol broots gebacken ghelijck krakelinghen/diemen in Portugal Rosquilhos noemt/ ende int midden een groote Wasse keerse/vergult ende frap toegemaeckt/ende met sommige Goude ofte Silvere penningen doorsteken/ tot een offer voor die Pastoor die't kint doopen sal/ ende voorts bedeckt ende bestroyt met Roosen;den anderē draeght een groot ende verheven silveren ofte vergulden Soudtvat inde een handt/ende een Lampet van't selfde stof inde ander hand/ elc met rijcke ende costelijcke dwalen ofte handtdoecken op die schouderen hangen; daer naer volghen twee Palamkijns / inde eene sidt die Comere / eñ inde ander die Vroedvrouwe met het kint/bedeckt met een costelijck cleedt ofte mantelken die daer expressselijck toe gemaeckt werden/ ende also die ceremonien vande doop inde Kercke voleynt wesende/wort weder naer huijs gebraght met die selfde ordinantie;ende 'thuijs comende/hebben die selfde manier van Musijck van Schalmeyen/ rennen/ende loopen met die peerden voorby't venster daer die Comere sit / met die selfde ceremonien als boven vādē Bruyloft;

Manieren der kinderdoopinghen.

Vergulde Wasse keersē op kinderdoopinghe/eñ ander Ceremonien.

Dit is die maniere/usantien/ ende ghebruijcke vande ghetroude/ ende die gene die huijs ende familie hebben: Maer wat die Soldaten/dat ongetrouden zijn is belangende / varē des Somers op de Armado te water; ende inde steden eñ op't land wesende / houden haer alle int gemeen seer magnifijck / ende gaen alle met grooter gravitejt lancks der straten/ wel ghetracteert met haer slaven ofte gehuerden/ die haer den hoet voor de Son ofte regen naer ende over 'thooft dragen:want men vint vande Indianen die haer daer toe verhueren / voor den gheheelen dagh voor 25. Basarucos, dat is soo veel als twee stuyvers ofte een stooter / voor de gene die gheen Slaven en hebben / ofte daer toe niet en willen gebruijcken. Die Soldaten houden int gemeen met haer thien of twaelven huijs/ alwaer zy onder haer hebben een slaef ofte gehuert Indiaen ofte twee die haer dienē / ende die hemden ende cleederē wassen/ende hebben een stoel vier ofte vijf met een tafel / ende elck een bedt;haren cost is Rijs in water ghesoden met wat ghesouten visch ofte ander toesausen van cleijn valeur / sonder broodt / ende claer Fonteijn-water tot haren dranck/waermede

Ghewoonte der ongehoude Soldaten.

Indians verhueren haer aen den Portugesen Soldatē op straet en in huysen te dienen.

zy wel

Ghewoonlijcke spyse ende habyten der Soldaten.

zy wel te vreden zijn; wat haer cleedinghe aengaet / hebben onder haer allen altemets een goet habijt ofte twee van Zyde ghelijckt daer 'tghebruijck is / ende als d'een uytgaet blyven d'ander in huijs sitten / want in huijs en heeftmen gheen cleederen van doen / ende sitten alle het zy wie dat het oock is / alleenlijck int hemdt ende lynen bocxsen aen / eñ voorts bloot door die groote hitte / want al gaetmen twintichmael op eenen dach uyt / soo salmen hem soo veel mael cleeden / ende elcken mael weder ontcleeden alsomen 'thuijs comt; Sommige Soldaten hebben eenighe Edelmannen ofte Capiteynen / die haer altemets wat gelts by leggen om haer te cleeden / om datse wederō alst tyt is bereijt soude wesen met haer te gaen inde armada des Somers / eñ oock om haer te vriēt te hebben / by nacht ende ander tyden / haer te geleyden ofte haer te helpen wreken alsser eenighe injurie ofte leet gheschiet is / ghelijck verhaelt is / wāt die in Indiē die meeste Soldatē te vrient heeft is de meeste ontsien eñ bevreest; In somma datse haer op dese manier altesamē eerlijck onderhouden sonder onderscheyt daer aen te sien vande beste van't landt; Veel ende meest hebben hare principale assistentie ende onderhoudt vande getroude vrouwen vande ander Portugesen ende Mestisen / ende oock Indiaensche Christenē / die altoos goede uytreijckinghe ende handtgiften doen / om hare boose begeerten ende onkuijsheyt te versaden / 'twelck zy int heymelijck genoegh weten by te brengen; daer zijnder oock die haer generen die eenige faveur van vrienden hebben / met hier ende daer te trecken / met eenighe traffijcke eñ handelinge van coopmanschappē / welckmen Chatijns noemt / dese verworpen 'toffitie van soldaetschap inde armadas te varen ende den Coningh te dienen / want als gheseijt is / daer niemant toe ghedwonghen wert / al comense int register van Portugael; niet jeghenstaende behouden evenwel den naem van Soldaet so langhe alsse eenloopent ende niet ghetrout en zijn; die Soldaten begevē haer hedensdaeghs meer tot Chatijnen ende coophandel te dryven / dan om den Coningh te dienen in zijn armeyen / oorsake dat die Capiteynen ende edelluyden beginnen te verslappen die Soldaten goet te doen / voor datse in voorighe tyden pleghen te doen; Desghelijcks soecken alle meest haer tot rusten ende wellusten te begevē / waer om haer so zy't connen te weech brenghen lieber tot handelinge begheven van d'een plaets op d'ander te trecken / ende te trouwen eñ neder te slaen / eensdeels dat die dienstē weynigh betaelt worden aende slechte Soldaten / om dat wanneerse al hebben thien ofte twintich certificatie van haren tijt ende dienstē gedaē / so en hebbense die macht niet om die reijs nae Portugael te doen / ende eenige presenten met te nemen / om aldaer te schenckē / want sonder dat / zy niet veel gehoort noch gesien en zijn / eñ oock alse al schoon eenigh offitie ofte ampt naer hare qualiteijt vercreghen hebben / soo loopt het so langh aen al eer den tijt comt dat zyse moghen bedienen / datter soo veel naer een offitie ofte ampt staen / ende d'een naer d'anghe provideert wert / dat dickwils den tijt met het leven voleyndt / al eer den dach verschijnt dat zy een beurt crijghen; ten anderen die verdigheyt vande wech ende perijckel vāde langduerighe Zee-vaert doet menigh in Indien blyven / ende hem aldaer te gheneren / soo hem dat beste eerst voorder handt comt; Om alle dese oorsaken en wert altans in Indien die oorloghe soo vierigh niet gedreven noch nieuwe landen gheconquesteert ende ontdeckt / alst wel inden eersten geschieden / die doen alleenlijck streden om prijs eñ eere te verwerven / eñ goede fame na te latē: maer nu ter tijt zijnse al om rapē uyt / so wel die Viçoreys, regierders / als alle d'ander / ja tot die Geestelickheyt toe / en wort weynigh gepast op't gemeene landts welvaert ende des Coninghs dienst / dan alleenlijck hare particulaire interessen / eñ maken hare rekeninghe dat zy daer maer drie jaren elck in haer ampt zijn / waerom expresselijck segghen: niet te willen verbeteren dat andere voor haer niet gedaen en hebben / laet sorghen die naer comen / want die Coningh haer sulcke ampten ghegeven heeft / om haer diensten te betalen / en niet om 'tlandts profijt te voorderen / daerom en werter tegenwoordigh in Indien niet meer gewonnen noch ontdect: maer eer verliesense altemets hier en daer een plaets / hebben genoegh te doen datse behoudē en beschermen datse besitten eñ van lange jaren in haer gewelt hebben / eñ datse die custe ende Zeevaert schoon houden / hoe wel datter menigh Coopman moet het zijn verliesen / aleer een jaer ten eynde gaet / door de onveylighheydt vande Zee / eñ onachtsaemheydt vande Portugesen ende hare regieringhe / ende is te beduchten dat het alle daeghs sal verargeren / alsmen openbaerlijck mach speuren daer op lettende / waermede ghenoegh verhaelt zijn de manieren der Indische Portugesen / ende hare usantien van oorloge die zy al te water plegē / want te lande en cannē niet reysen / overmits die verscheyde Coninghrijcken ende natien vā volcken die onder malcanderē altoos oneens zijn / ende sommighe vrienden ende ander vyanden vande Portugesen: want die Portugesen hebbē alleenlijc sommige plaetsen / stedē eñ Fortressen met haer havens op die Zee-kant gelegen / sonder yet binnē het land innewaerts te hebben / als wy inde beschryvinghe vande custe verclaert hebben; By dese naervolghende figuere machmen sien hoe die Portugesen ghetrouden en Soldaten in Indien langs der straten gaen / desghelijcks hoe dat zy te peerde ryden / niet alleenlijck die Edel-luyden: maer elck een die eenige macht heeft een Peert t'onderhouden / so Coopman als Ambachtsman wie dat die zijn / ende hoe datser laten draghen inde Pallamkijns, over die straten ende deur de stadt alst haer niet en lust te peert te ryden ofte te voet te gaen; oock soo machmen sien het fatsoen vande Fusten daersē met ten oorlogh te water varen / die welcke hare vyanden die Malabaren oock ghebruijcken: want anders geen schuyten noch Schepen en hebben; doender groot quaet met / zijn seer licht / so wel te seylen als te roepen / men ghebruijcktse oock tot coopvaerdye / om die bequaemheydt daer mede over wegh te comen.

Binnenshuys gaetmen int hemt maer uytgaende treckt men cleederen aen.

De Capiteyns ghebruijckē middelen om den Soldaten te vrient te houden.

Van hoererye der ghehoude Vrouwen.

Soldaten begheven haer wel tot coophandelingen.

Cleyn onderhout ende quade betalinghe is de oorsake dat de Soldaten haer tot coophandel begheven.

De onwillighheyt der Soldaten is oorsaeck dat nu weynigh landen geconquesteert werden.

Eygen-baet is oorsaeck vā faem-soeckinghe in s'Conings dienste te vergeten.

Verslappinge des ghetrouwen diensts doet haest weder verliesē dat ghewonnen is.

De Portugesen hebben sommighe Fortressen op de Zee-cant maer weynich binnenlands.

Het bystaende conterfeytsel verthoont der Portegesē manieren.

Dat 31. Capittel.

Vande manieren ende usantien der Portugaloysers eñ Mestisen vrouwen in Indien.

Portugesche vrouwen comen weynigh op straet ende ter Kercken comende werdense seer curieus ende bedecktelijck ghedraghen.

DIe Portugesen / Mestisen ofte Christenen vrouwen in Indien sietmen seer weynigh / want sitten meestendeel verborgen in huijs / ende en gaen niet uyt dan seer selden / alsse te Kercken gaen ofte malcanderen gaen visiteeren / 'twelck noch seer selden ghesehiet; ende daerenboven alsse uytgaen

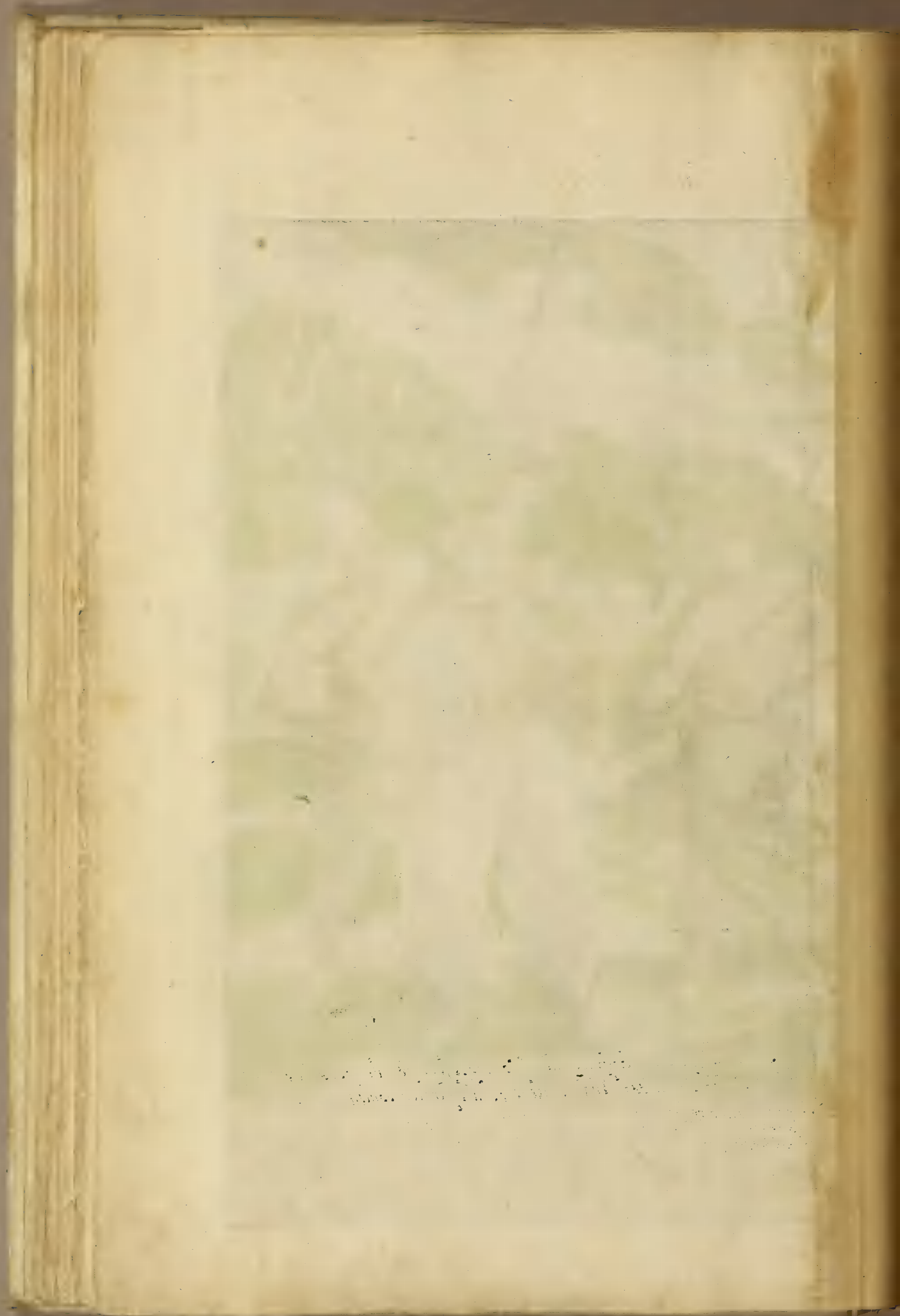
worden

Gestus et habitus tam civium que militum Lusitanorum in oriente agentium, cum publicum prodeunt.

Contenancijen en habyten der Portugeesers so burgers als Soldaten in oost Indien als se op die straten comen.

46 en 7

Hoc habitu, qui e Lusitanis Nobilitate aut dignitate clariores
in India fere conspiciuntur per plateas obequitant.

Op dese maniere ryden gemeenlick over straeten die Portugee:
sche Edellieden Regierders en̄ Raetsheeren.

*Hac forma Lusitanorum nobiliores et qui opulen-
tiores se gestari jubent*

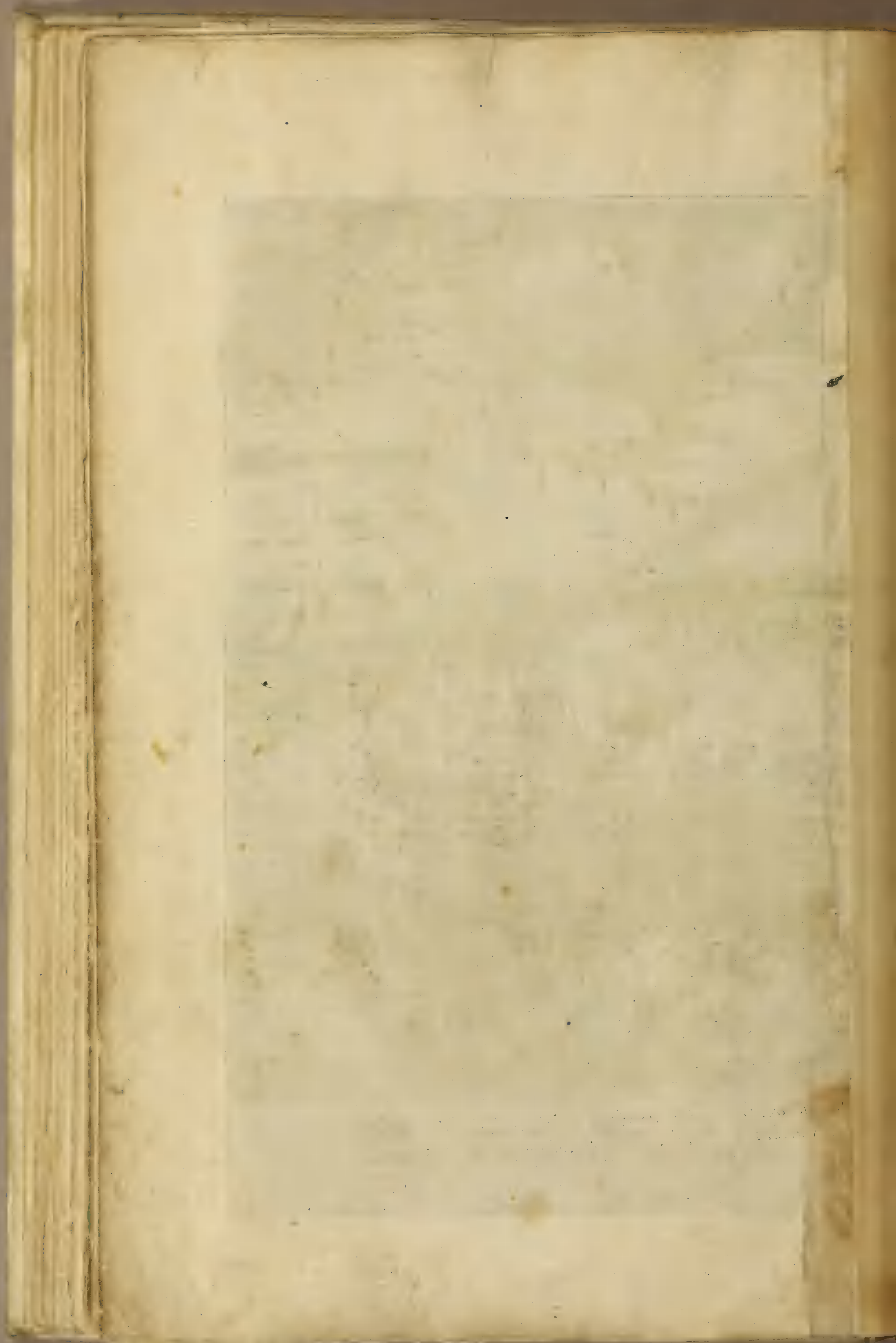
*Op dese maniere laeten haer die Portugeesen draegen
die van affcomtste eñ vermoegen zÿn.*

Naves çeloces seu biremes. quibus Bello et transportandis
mercibus utuntur Lusitani, et eorum hostes Malabares.

Fusten welcke die Portugeesen en̄ haer vianden die Malabaren
gebruÿcken ter oorloch, en̄ om coopmanschap te voeren—

46 en 47

worden noch seer wel bewaert/ want worden ghedraghen in een Pallamkijn met een cleedt ofte matte bedeckt/soo datmense in gheenderley manier sien en can; wannerse ter Kercken gaen ofte eenige visitatie doen/ hebben seer costelijcke cleederen aen/ende gouwe Braselettes ende Manilias aen haer armen / ende costelijcke ghesteenten ende Peerlen; aen haer ooren hanghen riemen vol Juweelen ende Clenodien; die cleeren van Damast/ Fluweel/ ende Brocado/ wāt die Zyde is het slechste datmē draghen mach; in haer huysen alle int gemeen gaen met blootē hayre ende ontdeckten hoofden met een hemdeken genaemt Baju, 't welck haer comt tot over den Navel/ende is soo fijn datmender het geheele lijf door siet / eñ vande Navel nederwaerts draghen maer eenen geschilderden doeck drie ofte viermaels om't lijf gesmeten; dese doecken zijn seer frap gemaect/ ende sommighe costelijck met alle figueren eñ loof-werck van diversche coleuren/ voorts is die reste van't lijf bloot/sonder yet aende beenē noch voeten te dragen/dan met de bloote voeten inde muylen ofte Pantoffelen / gelijck ooc die mans desgelijcks; Dese dracht hebbense altoos int huys/out ende jonck/rijck ende arm/ niemant uytghesondert / want zy niet uyt en gaen/dan selden/ende dat bedeckt ende gedraghen/ende wat datter buytenshuys van doen is dat beschicken die Slaven ende Slavinnē; Die vrouwen en eeten gheen broodt ofte seer selden/noch oock die Slaven noch Slavinnē/ niet datse sulcks laten om die dierte / want isser ghenoegh ende in grooter abondantie/dan zijn so gewent op het Rijs te eeten/ dat zy selfs anders niet en begeren / 't welck zy koken met water/ende eetent met eenige gesouten visch/ ofte een ghesouten fruyt ghenaemt Mangas, oft met eenige anderen compost van visch eñ vleysch gemaeckt met sop dat syder op gietē/ ende alsdan eetent mette hand/ wantmē daer gheen dingh met lepelen en eet / en soo zy't jemandt saghen doen / soudender met spotten; Desgelijcks wanneer zy drincken/ hebben een manier van Potgiens gemaeckt van swarte aerde/zijn seer fijn eñ dun/op die manier vande pullen diemen by ons ghebruyckt om die bloemen in te setten / ende binnen inden hals is een schildekē vol gaetgiens; Dit cruytxken wort ghenaemt Gorgoletta, om dies wille dat alsmen wil drincken soo houtment om hoogh om niet aende mont te raken/eñ alsdan comt het water door de gaetgiens die binnen inden hals int schildeken staen / ende loopen al gorgelende inde mont sonder een druppel te storten/ 't welcke zy doen door groote reynigheyt/ om dat niemandt het aende mont souden setten; ende wanneer daer jemand eerst nieu van Portugael comt/ eñ wil dan beginnē te drincken op haer manier als voorseyt is/ende door die onghewoonte hem bestort/hebben dan een groot playsier ende belacchen hem/ende heetē hem Reynol, welcke is een spots wyse naem/ van die eerst nieu uyt Portugael comen / ende haer noch niet en weten met die graviteyt eñ andere ceremonien te houden op die Indiaensche manier/ ende worden int eerste seer nageroepen lancks der straten gaende / tot dat zy door gewoonheyt die Indiaensche manieren aen wennē/daer zy haer wonder wel terstont weten toe te begheven; Die mans zijn seer jaloers van hare vrouwen / want en sullē gheen ander mans persoonen in hare huysen brengē hoe goeden vrient dat hy soude mogen wesen/ die zijn vrouwen ofte dochteren soude mogen sien / ten ware eenige compere ofte andere getroude met zijn vrouwe in geselschap / en datse alsoo metten anderen yewers op een speelhuys ofte elders gaen vermakē eñ verlusten/ altoos wel omringt met hare slaven ende slavinnen tot een bewaernisse ende dienste; soo jemandt aen die deure quam vragen naer den man/ soo loopen die vrouwen ende dochteren terstont binnen ende verberghen haer / ende alsdan blijft die man alleen om die van buytē bescheyt te doen; oock soo en laten zy gheen mans persoon / het zy hoe naer maechschap die soude moghen wesen/die over die vijfthien jaren passeert in huys woonen daer vrouwen en dochteren zijn/alwaert hare eyghen Sonen/ of hebben yewers beneden of besydē het huys eenighe camers ofte huysen daerse woonen eñ byde vrouwen niet comen en moghen/ende al daer sendense haer eeten ende nootdruft: want is dickwils geschiet datmen die neef heeft gevonden by zijns ooms huysvrouwe / ende den broeder byde broeders Huysvrouwe / ja den broeder by zijn suster/ welcke icker sommighe ghekent hebbe die op sulcke feyten bevonden zijn/ende die vrouwen met de selfden van haer eygen mans also zijn omgebracht; Die vrouwen zijn uyter matē Luxurieus eñ onkuysch: want men vinter seer weynigh al hebbense ghetroude mans/ofte zy hebben daerenboven noch een ofte twee van diemen noemt Soldaten/daerse mee boeleren; om dat te weeghe te brengen/ soecken alle practijcken ende listigheyt / deur beschickinge van hare Slavinnen ende Coppelerssen by nacht eñ ontyden / over mueren/ hecken / ende daecken / hoe seer datse ommers bewaert zijn; Ooc hebbē zy eē cruyt ghenaemt Dutroa, t'welcke heeft een saet/het sap daer van uytghestooten doen zy yewers in / ende gheven't hare mans t'eeten ofte te drincken / ende terstondt wort den man al of hy half uyt zijn sinnen ende sonder ghevoelen waer/ ofte geheel sot/ al lacchende/ofte neemt hem somtijts slapende/gants ende al ghelijck een doot lichaem/in somma dat zy in zijn presentie mach doen al wat zy wil/ende met hare Boel haren wellust pleghen/sonder datter die man eenige kennisse af dracht/ dit soude hem alsoo dueren 24. uren lanck, maer wanneer zy hem zijn voetē met cout water wasschē/ comt weder tot zijn selven / ende weet nieuwers af/ want meent dat hy gheslapen heeft.

Gheen mans persoonen boven 15. iaren/ al warent ooc eyghen kinders moghen woonen in huysen daer Vrouwē ofte Dochters zijn.

Onbetamelycke luxurie eñ onkuysheden der ghehoude vrouwen/etc.

List der vrouwen om hare oneuysheyt te volbrenghen/ door eē slaepdranck diese hare eyghen mans ingevē.

Annotatio D. Palud.

Dutroa, van sommige Tatula geheeten, van andere Datura; op Spaēsch, Burla dora; op duytsch, Igel kolben; in Malaba, Vnmata Caya; in Canara, Daturo; op Arabisch, Marana, van die Persianē eñ Turcken, Datula; Die beschryvinge van dit Cruijt ende dese Vruchten, leest die Herbaristen: So jemand een halve draghme van dit zaet in krijght, blijft voor een tijt zijn sinnen berooft met een ghestadigh lacchen, &c.

Daer wert oock menighen man vergeven van hare vrouwē alsse hem maer moede zijn: want weten te maken een vergift ofte fenijn/ het welcke sal den persoon diese't in gheven/ dooden op die ure datse willen / ende 't fenijn daer naer bereyt hebben; zy makent dat het ses jaren een mit lijf can dueren sonder yet te beschadighen/ende als die ure ghenaeckt daer zy't op ghemaeckt hebben/ sal daer met deurgaen sonder een half ure te faelgieren; makent van een/twee/drie jaren/ maendē ende dagen/

Vrouwē vergiftigen hare mannen/etc.

ghelijck

...nder Chri... ...nen Vrou... ...n proncke... ...ñ kleedin...e.

...eynigh ...roodt van ...ys-broodt ...egheten/ eñ ...emen dat ...uyckt.

Met lepelen ...eeten wert ...ottelick gehouden.

...atsoen der ...inckpotkēs ...de vande ...rieus heyt ...'t drincken/ ...c.

...root ieloersheyt der mā... ...en over haer ...rouwen eñ Dochteren.

gelijck't haer inde fantasie comt / gelijck ick't aen veel ghesien hebbe/ en daer seer gemeen is. Oock wordender veel Vrouwen vā haer eygen Mans omghebracht en ghedoot wanneer zy haer in overspel vinden / ofte daer maer suspitie ende vermoeden af hebben/ soo steekense haer die keel af / en gheven drie oft vier ghetuyghen datter vreemde Mans by nacht en ontyden ofte by daegh in hare huysen ghecomen zijn by haer Vrouwen / ofte yewers elders / hoe dattet soude moghen wesen / waer mede terstōt weder vry ende vranck zijn naer die Wetten ende Loyen van Spaengien ende Portugael / ende moghen terstont weder een ander trouwen / alle het welcke niet en helpt om haer bevreest te makē/ ende hare onkuysheyt af te breken / doch wordender jaerlicks ontallijcke also omghebracht van haer eygen Mans/ende is so gemeen / datmender gants gheen verwonderinghe af en maeckt/door de ghewoonheyt; Die Vrouwen segghen oock plat uyt datter geen beter doot en is / als also te sterven: want segghen datse also door liefde ghesacrificeert worden / dat haer dunckt eerlijck te wesen.

Mans doodē haer eyghen Vrouwen om jalosie.

De Vrouwen achtent een sacrificie van haer eyghen mans ghedoot te wordē

Die Vrouwen zijn in't gemeen van naturē seer reyn ende puntich so wel in haer huysen als aen hare persoonen ende lijf: want boven dien dat het dagelijcks al schoon is watse aen't lijf draghen/ soo hebbense noch voor een ghebruyck haer alle daeghs vande hoofde tot de voetē 'tgeheele lijf te wassen/ en dickwils tweemaels/ des smorgēs en snamiddaeghs/ en soo menighmael als zy haer ghevoech doē ofte water makē/ ofte excessie hebbē met hare mās/ sullē elcke reyse haer weder wassen/ al waert oock 100. mael op eenē dagh ende nacht; zijn van weynigh werckē / en seer gheneghen tot welrieckende kruyderen/ oock tot die Perfuymen/ Wieroocken / ende haer over't lijf ende aen't voorhooft te smeren met welrieckende Sandalen / ende ander diergelijcken houten / diese daer toe met water aen stuckē malen ofte wryven; Oock gaense eenen gheheelen dagh knauwen bladeren / diemen heet Bettele, met kalck / ende een Fruijt ghenaemt Arrequa, waer van wy op een ander sullen tracteren by de fruyten ende speceryen; Dese Arequa is sommige so sterck / datmender by naest gheheel droncken af wert / ende gants ginder en weer suyselden / hoe wel in't aensien ende oock in smaeck by naer hout ofte wortel ghelijck is; Dese drie dinghen sittense eenen gheheelen dagh en knouwen / ghelijck die Ossen ende Koyen erkauwen/ swelgen het sop daer van in/ en spouwē die rest uyt/ waermede de mont so roodt ende swart makē/ dat het voor die't niet ghewoon en is / een walch om sien is / alle het welcke met het wassen/ wieroocken/ smeerē mette Sandalen/ hebben gheerft vande Indiaensche Heydenē/ die alle dat selfde in manier ende ghebruyck hebben van oude tyden af tot noch toe; Segghen dat het die tanden conserveert ende goet hout; dienstigh voor die Mage / ende teghen stinckende asem ende mont/ in somma dat zy't soo ghewent zijn te kauwen/ dat waer datse gaen ofte staen/ moeten altoos dese bladeren met haer toebehoort by haer hebbē/ ende die Slavinnē desgelijcks gaen't altoos over die strate kauwen waer datse gaen / jae zijn daer toe so gewent / dat zy haer laten duncken/ sonder dat niet te moghen leven: want haer gemeen werck is eenen geheelen dagh te sitten als de Man uyt is achter die Mat die voor't venster hanght / altoos met het Bettele te kauwen/ ende sien passeren het volck op die straet sonder ghesien te worden/ dan alsser yemandt passeert die haer aenstaet / ende eens een ghesicht willen gheven/ doet die Matte op/ waer mede zy den voorby passeerder een groot faveur doet / ende met dusdanighe verthooninghe ende ooghspreken / maken hare beginsels van vryagie/ welcke zy daer nae met die Slavinnen ten effecte brenghen / daer zy duyvelsche listigheden toe wetē te vinden: wāt nacht en dagh anders nieuwers op practiseren en gantselick haer werck daer af maken; en om die natuere daer toe te stercken/ ende die vierighe begheerten te meer te verwecken / eeten oock meest dese Bettelle, Arecca ende Kalck/ ja hebbent snachts by haer bedde staen; ende behalven dien/ soo etense hande vol Giroff-naghelen/ Peper/ Genghber/ ende een gebackte specie/ ghenaemt Cachunde, die van alle specerye ende heete kruyderen te samen gemenct zijn/ ende andere dierghelijcke specien / alles om die luxurie te vermeerderen.

Seltsame ceremonien van uytwendighe reynigheyt jegens groote onkuysheyt.

Genegenheyt der vrouwen tot welrieckende perfumen ende ander soete cruyden etc.

Remedien om de tanden/ maghe ende asem suyver te bewaren.

Practijcken ende list der vrouwen om de jonghe gesellen aen te halen.

Die vrouwen etē verscheyden dinghen om haer lustē te verwecken.

Annotatio D. Palud.

Cachunde is nae mijn opinie ghemaect uyt die specien Galiæ Moscatæ, met sap van Soet-hout, zijn swarte koecxkens, daer sekere Characteren op staen; inden eersten seer bitter van smaeck, eyndtlicken seer lieflijcken ende soet, het hert ende die maghe sterckende, ende eenen lieffelijcken asem ghevende.

En en latende niet alleen genoegē dat voor haer alleenlijck te gebruijckē: maer doen noch daerenboven die mans duysent dierghelijcke cruyderen in nemen / willens ofte onwetens/ om hare wellusten een versadinge te gheven/ dat haer evenwel met gheen dingh ter werelt can versaden; zijn oock seer genegen in eenige cisternen ofte baden / hare recreatie nemende met swemmen datse gemeenlijck alle seer wel weten te doē: want daer zijnder seer weynigh oft sy souden een goede Revier van een half mijl over swemmen/ waer mede van de vrouwen genoegh is / ende willen in ander dingen voortvaren/ die figueren ende afbeeldinge om die te beter te verstaē/ machmen sien hier naer alwaer staen de vrouwen cleedinge/ alsse inde Kercken ofte uyt gaen/ soo wel van die jonghe dochters als van die ghehouden / ende weduwen/ diemen elck in haer dracht mach onderscheyden/ oock ghelijck alsse in huijs zijn/ met het schoteltgien met Bettele inde handt/ hare daghelijckse eerkauwinghe; oock hoemense over die straten inde Pallamkijns draecht/ met hare Slavinnen voor/achter en bezyden loopende; oock ghelijckse bynachten met hare mannē en Slaven gaen eenige aflaten te winnen/ ofte die Kercken by nacht gaen besoeckē/ 'twelcke zy gebruijcken op de manier van bevaerden/ want alsdan te voet gaen/ waer mede zy meenen meerder verdiensten te verwerven / 'twelc haer daeghs niet toe gelatē wert: wāt zy so veel niet betrout en zijn; dese Bevarden ofte nacht visitatien houden zy voor een groote recreatie en vryheydt: want zy daer op hopen ende wachten ghelijck die kinderen na die kermissen en ander feesten / desgelijcks die Slavinnen diese in weerdē houwen/ en nemmermeer uyt en gaen dan op alsulcken bevarden ofte inde Kercken op die feest-dagen/ met hare vrouwen achter 'tPallamkijn, op welcke daghen hare boelen adverteren / ende laten die vrouwe altemets inde Kerck ofte int gaen

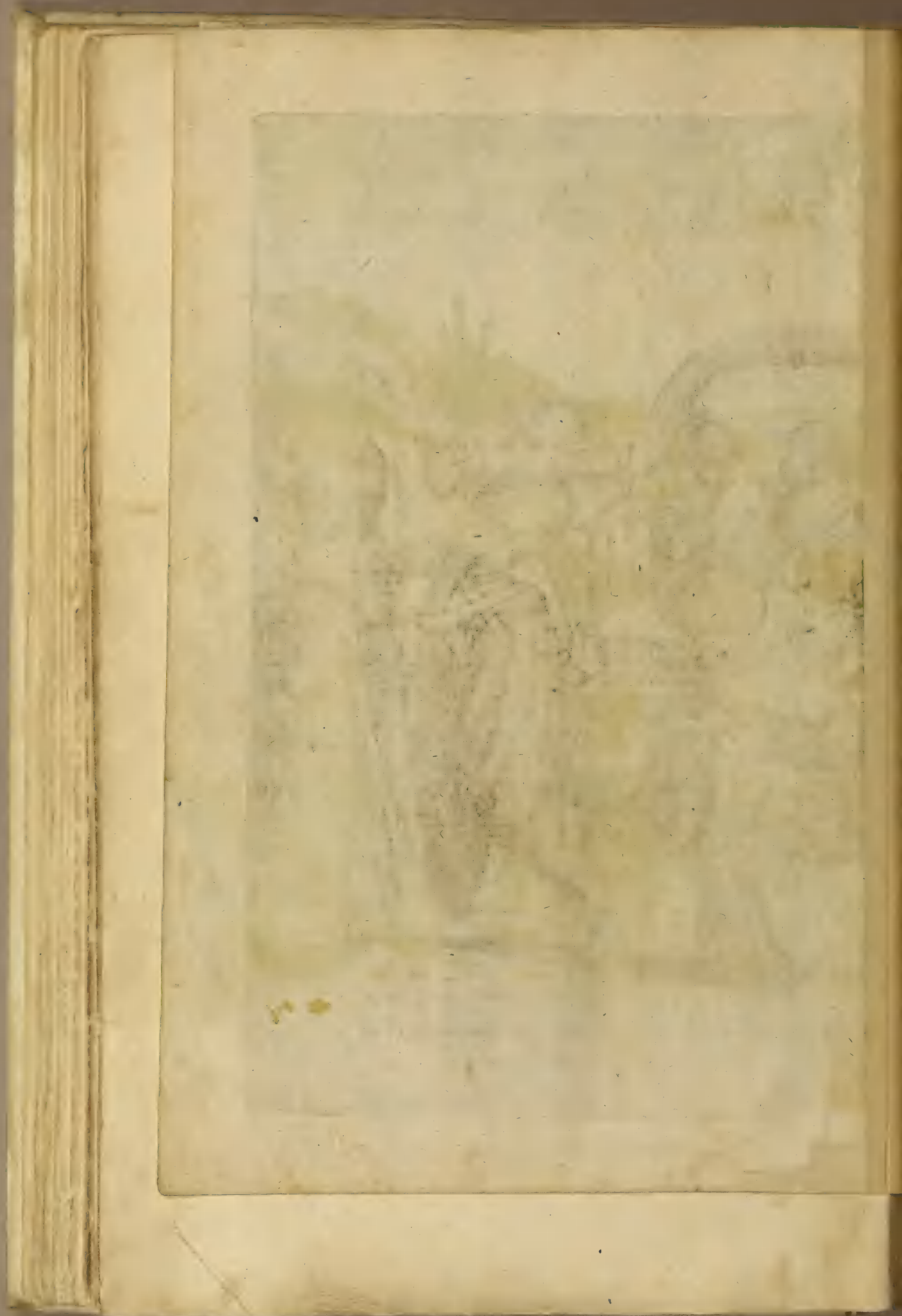
Vrouwen gheneghen ende constigh int swemmen.

Sommighe ceremonien der Kerckganghen wert den vrou-personē by nacht toe ghelaten.

nemen

Virginis Lusitanę in India gestus et amictus . Cleedinge en dracht van een Portugeesche Dochter ofte Maecht in Indien .	Matronarum et conjugatarum foras prode: untium vestitus et ornatus . Der Portugeesen gehoude Vrouwen , habyt en̄ cyraet .	Viduarum Lusit. amictus quem iterum nuptę deponunt resumpto nuptar. habitu . Cleedinge en dracht der Portugeescher We: duwen welcke weder houwende afleggē, weder aen nemende der gehouder dracht	Vestitus et comptus Mulierum cujus cunque ordinis et ætatis intra ædes . Der Vrouwen cleedinge en̄ hulsel binnen shuys [redacted] wat staet en ouder: dom die zyn . 48 en 49

Lectuli quibus Vxores et Filię Lusitanorum contecte gestantur

Coetskens daer de Portugeesche Vrouwen en Dochters bedeckt in gedraegen worden.

Ratio qua coelo pluvio et alias Lusitanę gestantur
comutantibus ante retro et utriumq; famulis

Maniere vandie Portugeesche vrouwen ẽn dochters te draegen
alst regent ẽn oock op ander tyden met haer slaven
en dienaers voor achter en besyden

Lusitana, templa noctu invisura, comitata
marito, et servis.

Een Portugeesche vrouwe verselschapt met hare man
en slaven des snachts die kercken besoeckende.

48 en 49

Practique der Slavinnen/ om de Jonge gesellẽ in haer gheoorlofde kerckganghen te spraeck te comen.

nemen eenẽ sluijp-ganck pewers in een winckel ofte kroech/ diese daer tot op haren duijm hebbẽ / alwaer harẽ Boel de leus wech heeft/ ende metter haest een spronckreijs doen/ ende stracks weder haren wegh volght ; eñ ist dat zy eenen Portugees ofte eẽ wit Man tot harẽ Boel heeft/is daer mede soo verheven / datse meent datter niemant by haer te gelijcken en is / waer op zy dan onder malkanderẽ haren roẽ dragen/eñ sullen hare Meesters eñ Vrouwen al af stelen om hare Boelen eñ byslapers te geven/met welcke soldye haer veel Soldaten haer beter generen/ dan als zy vãden diẽst vanden Coningh ontfangen; eñ soo dese Sla-

Der Slavinnen kinderen blyven des Meesters Captive so de Vader gheen Porteggijs is.

vinnen eenighe Kinderen krygen/ blyvẽ voor de Meester/die daer seer wel met te vredẽ zijn: want blyven hare captyven / ten waer saecke dat die vaders Portugesen ofte andere vrye persoonen waren/eñ mogen alst Kindt geboren is/binnen 8. dagen gaen belyden dat het haer Kint is/eñ betalen dẽ Meester een cleyne somme gelts/vã't recht daer toe geordineert/ waer mede vry blijft:maer niet de Moeder/eñ so't over die 8.ofte 10. ghesette dagẽ passeert/ en daer na niemãt en quam talẽ/ al ist schoon van een vry man/eñ daer nae het selfde quam eysschen/so ist des moeders heere captijf/ende macht dan houden op so hooghen eñ leeghen prijs alst hem ghelieft/sonder dat hem yemãt mach dwingen dat te vercoopen; Het geschiet selden ofte nimmermeer/dat een moeder haer

De Slavinnẽ houden haer kinderen in seer grooter estime.

Kindt om brenght ofte wegh werpt / ofte diẽ Vader toe stiert/ al waerse noch so arm / vry ofte captijf:want zy meer met eẽ Kint pochẽ/ eñ haren roem op draghen / principaliick alst van een wit man is/dan op alle dẽ schat vãde werelt/eñ sullent den Vader om geẽ dinck ter werelt over gheven / ten waer datment haer heymelijck ontstael eñ also ontvoerden ; Het opvoeden vande Portugesen Mestisen eñ ander Christen kinderen is/van datse gheboren worden naeckt/alleenelijck met een cleijn cort

Vander kinderen cleedinghen/etc.

hemdeken / ghelijck die vrouwen Baju over't lijf/sonder yet meer / tot datse den ouderdom hebben/om inde broeck ofte 'tpack te dragen; Zy worden ghevoet eñ ghespeent sommighe van hare Slavinnen/ander van Indiaensche Vrouwen/die haer daer toe verhuerẽ / wiens Figueren eñ conterfeytsel mẽ mach sien achter 'tPallankijn gaende/daer die Vrouwe ghedraghen werdt / ghelijck als zy ghemeenlijck al gaende het kindt draghen/ alles nae't leven afghemaelt.

Dat 32. Capittel.

Van de Viçorey van Portugael in Indien, ende zijn regieringhe binnen Goa.

DJe Viçoreys des Coninghs vã Portugael werden naer Indien gesonden alle 3. jaren een sonderlinge ; somtijts blyvẽ oot wel lãger / na des Conings believẽ: maer seer selden; Houdt zijn residentie binnẽ Goa,welck is die Hooft-stadt; vã daer wert geheel Indien geregiert; Alhier worden jaerlicks die Armadẽ te water toe gemaeckt eñ uytgesonden/als geseyt is; Heeft zynẽ raet/

De Viseroy ẽ raets Heeren houden huys eñ recht in Goa/ maer men mach op Portugael appelleeren.

Tribunalen/ Cansellarye eñ rechteren/in als ghelijck in Portugael; eñ alle rechtẽ eñ Justitien worden door hem volbrocht eñ voldaẽ in des Coninghs naem/ niet jegenstaende/ soo't saken van groote importãtien zijn / vã eenige rechten die't Civil aẽ gaen/mogen appelleren nae Portugael : maer in Criminele niemãdt/ dan die de tytels van Eel-man hebben; Dese en mach de Viçorey ten uytersten niet sentencieren: maer wel ghevangen seynden na Portugael/ten waer door particulier bevel vãden Coningh; In zynen staet hout hem seer magnifijck;gaet weynigh uyt / dã somwylẽ op eenigen Sondagh oft Heylighdagh / als hy yewerts ter Kercken gaet / eñ in't uytgaẽ heeft zijn trompetten eñ Schalmeyen/die inde gallerye vã zijn Palleys eẽ lustige Muzijck maken / eñ uyt rydende wert geleyt en geaccompangiert van alle den Adel eñ Burgheren die

Triumphante uytgangh eñ heerlijcke sitplaets des Viseroys inde Kercke.

Peerdẽ hebbẽ/ met zijn hellebardiers te voet/ bezyden eñ achter hem;ende inde Kercke heeft zynen leen-stoel in't hoogh Choor / met Fluweel eñ vergulde nagelen ghevoeyert / eñ een Tapijt met 2. Fluweelẽ Kussens onder zijn voeten eñ knien/eñ voor hem een kleyne stoel/ bancks-ghewijs/met een Fluweelen Kussen/ om met zijn armen op te liggen/eñ zijn Edelmannen sitten by hẽ:maer buytẽ 'tChoor / eñ heeft zijn Cappellaen die by hẽ staet/ die voor hẽ bidt/ eñ den Arts-bisschop sit alleẽlijck aen zijn lincker zyde / als die mede inde Kerck is/ op de selfde manier vã setel stoelen eñ kussens/ al waer zy ghedient worden met alle die cerimonien als die Coninghẽ van Portugael in hare kercken plagen ghediẽt te werdẽ / eñ als hy weder in zijn Palleys comt/ wordẽ weder die Trõpetten eñ Schalmeyen geblasen/ghelijck als in't uyt gaen ; In't Palleys aen zijn sael heeft zijn wacht vã Hellebaerdiers; Binnẽ inde groote Sale daermẽ gemeẽlic dẽ raet hout/ staẽ nae't levẽ geschildert alle die Viçoreys die in Indiẽ geregiert hebbẽ/ vanden tijt dat het ontdeckt eñ gewõnen is geweest/ ende wordẽder telckẽ by geset die na comẽ; Desgelijcx inde buytẽste Gallerye in't incomẽ van't Palleys staẽ geschildert alle die schepẽ (die vã dat Indiẽ ontdect is geweest)tot hedẽ toe/die alle jarẽ uyt Portugael gevarẽ zijn / elck jaer

De conterfeytsels van alle Viseroyen blyvẽ tot Goa.

op zijn selven / met namen en toenamen vande Capiteynen vande selfde schepen / met een aenteeckinghe die ghebleven zijn / oft eenighe vreemde fortuijn gemoet hebben/ alles na de warachtigheyt afgheteeckent / tot een eeuwighe memorie/en wordender alle jaren byghevoecht die daer nae volghen / ende jaerlicks derwaerts gaen ; Die Viçoreys hebben voor een usantie in't leste jaer haerder regieringhe te gaen visiteren die omligghende fortressen/te wetẽ lãgs die custe streckẽde tot 50.60. oft 80.mylẽ aẽde noord eñ zuyd zyde vã Goa,

De Viseroyen visenteren de Fortressen voor haer vertreck/tharen groten vordel.

om te besiẽ hoe die regieringe vãde fortressen toe gaet/ doẽde in als goede ondersoeckinghe: maer latent meest door eẽ ander doẽ/ofte wãneer zijt selfs doẽ/is meer om harẽ sac te vullen eñ presentẽ te krygẽ/ dã om des ghemeene lãds welvaert te vervorderẽ. Die Viçoreijs hebbẽ groote incõst / eñ doen al watse willen/ mogen despenderẽ/gheven eñ houwen vã des Conings domeynen/ die seer veel zijn/ al wat haer lust en gelieft:want staet al in haer gelievẽ/met volle eñ absolute macht des Conincx/ in somma/ dat zy een groot gelt eñ Juweelen te samen schrabben dat onuytsprekelijck is: want krygen behalven hare groote incomstẽ eñ ghesetten salaris / wonder veel presenten/ giften ende gheschencken van alle weghen: want is die usantie/wãneer die Viçoreys eerst nieu in haer regiment comen/dat alle die omliggẽde Coningẽ die met haer in uniõ/verdrach eñ peijs zijn / sendẽ als dã tot eẽ nieuwe cõfirmatiẽ hare Ambassaduerẽ met grootegaven

eñ gheschencken van alle kostelijcke Juweelen ende Kleynodien den Viçorey tot een willecom/ eñ gheluck tot zijn nieuwe regieringe/ dat alle een groot Tresoor weert is; alle dese presenten eñ gheschencken van des Viçeroys eerste willecoms/ hadden die Jesuiten verworven vande Coninghen van Portugael/ diese altoos naer haer streken/ ende hadden daer nauwe ende scharpe toesicht op/ om dat haer daer vã niet af ontrocken en worde/ tot dat een Viçorey inde regieringhe quam/ met namẽ Don Luis de tayde, Grave van Atougia, nu onlanghs geleden/ het selfde haer niet heeft willen gheven/ seggende dat die Coninghen niet en wisten in Portugael wat zy ghegheven hadden/ eñ dat sulcken presenten den Viçorey, eñ niet den Coningh van Portugael gegevẽ worden/ waer van zy ooc geen macht en hadden sulcks de Jesuiten te gheven/ waer van haer niet te wil en wist/ 'twelcke die Jesuiten niet wel aen en stont/ en scholden dese Viçorey voor een Ketter/ doch naer dato van dien hebbent die Viçoreys voor haer verkreghen eñ behoudent; Als die Viçoreys hare jaren voleyndt hebben/ welck is so haest alsser eẽ ander Viçorey in Bardes ofte eenige ander haven van Indien comt/ die seynden terstont hare Procureurs met volle macht/ welcke terstont inden naem van hare Meesters die possessie om fanghen van't regiment van Indien/ eñ ruyment Palleys/ soo datter niet een stoel noch banck in en blijft/ noch eenen penninck in't Tresoor/ dã wort gants en dal gelijck eẽ verwoest eñ berooft huijs/ eñ dẽ nieuwen Viçorey mach het weder versien vã alle huijsraet eñ noodtdruft/ en weder op een nieu schat vergarẽ in' Tresoor; In't selfde Schip daer dẽ nieuwẽ Viçorey mede upt Portugael cõt/ gaet den oudẽ weder wech; Eñ om dz dese regieringe voor so corten tijt is/ eñ wort meest gegeven in betalinghe van dienste/ en niet om meer te verdienen/ so en past niemãdt veel opt landts verbeteringe eñ 'tghemeene welvaert eñ des Coningh voordeel/ dan op hare particuliere interessen/ ghelijck genoech te dencken is/ soo dat het een ghemeen spreeck woordt in Indien is/ datse van geenen Viçorey verhopen eenige verbeteringhe ende voordeel voor't land te hebbẽ/ so lange als die regieringe vãde 3. jaren niet verandert wort: want seggen/ eñ wort also warachtelijck by experientie bevõden/ dat het eerste jaer vã des Viçoreys cõste heeft genoech te doẽ om zijn huijs eñ Palleys te repareren/ eñ in orden te stellen/ eñ 'tlandt hare manieren/ zeden eñ usancien te leerẽ kennen/ sonder yet anders upt te rechtẽ. Het tweede jaer om schat te vergaderen/ eñ particulier interessen te vervoorderẽ/ waer om hy eygẽtlick in Indien gecomen is. Het derde eñ 'tleste jaer hem bereyt te maken/ ende alle dingen in orden te stellen/ om vãde toecomende Viçorey niet overvallen en verrast te werden/ om also weder met zijn by een geschrapt goet na Portugael te reysen; Op dese manier is ooc te verstaen van alle ander Capiteynen vande Fortressen/ eñ alle Officieren vã Indiẽ/ waer om wel te considereren is/ hoe zy haer occuperen in des Coninghs dienst/ ende 'tgemeene lãdts welvaert/ 'twelck die Inwoonders ofte ghetroude Portugesen/ eñ ander Christenen van Indiẽ haer dagelijcks genoech beclagẽ: maer zijn verre vãde Coninghs oorẽ/ die niet meer en weet/ dã dat hẽ die regierders dienst makẽ: waerom daer weynigh remedie ofte verbeteringh te verwachten is.

De Jesuiten hadden der Viseroyẽ proffyten aẽ haer ghetrocken.

De Jesuiten schelden dien voor Ketters, die haer proffyten verminderen.

Den eenẽ Visorey gunt d'ander gheen groot voordeel.

Dat dickmael veranderen vande Visoreys doet cleijn voordeel in Indien.

Verclaringhe waer mede dẽ Visorey zyne besteide drie iaren genoech te doene gheeft.

Beclach over des Visoreys ende ander officierẽ groote eygensoeckijckheyt.

Dat 33. Capittel.

Vande Heydenen, Indianen, eñ andere vrẽdelingen binnen Goa woonachtigh.

Binnen de stadt eñ 't Eylandt van Goa resideren oock veel Heydenen/ Moorẽ/ 'twelck zijn Machometisten/ Joden/ eñ allerhande vreemde natien vã Indianen eñ omliggende landen/ die alle zijn vã verscheyden leven/ usantien eñ superstitien in hare religien; Die Mooren onderhouden de Wet van Machomet/ die Joden hare Moseische Wet; Daer zijn veel Persianer/ Arabyer/ Aberijns/ sommige Christenen eñ sommighe Mooren; Daer woonen in Goa veel Armenyes die Christenen zijn/ ende ander die gaen en komen met hare coophandelinghen/ ghelijck oock die Persianen/ Arabyers/ Banianes vã Cambaja, Gusarattes, Decanijns, &c. Die Mooren eeten alle dinck uytghenomen Verkens vleijsch/ eñ stervende worden begraven ghelijck oock die Joden: maer die Heydenen/ als Decanijns, Gusarattes eñ Canaras, en ander Indianen doodt zijnde/ worden verbrãt tot asschen toe/ eñ sommige vrouwen levendigh met haer/ te weten die vanden Adel zijn/ eñ die Vrouwen vande Bramenes, dat zijn hare afgodische Menistren: oock wel van sommighe Cooplieden; Sommighe onder haer eeten alle dingh/ uytgenomen Koyen eñ Buffels vleeijsch/ 'twelck zy voor heyligh houden; Andere en eeten geen dinck dat bloet noch leven gehadt heeft/ gelijck als die Gusaratten eñ Banianes vã Cambajen, die de Wet vã Pitagoras onderhouden. Den meestẽ hoop aenbiddẽ de Son eñ Maen/ doch bekennen al datter eenen Godt is die't al geschapen heeft eñ regiert/ eñ na dit leven eẽ ander is/ aldaermen loon na zijn wercken ontfangẽ sal: maer hebben Afgoden diese Pagodes noemen/ met die allerleelickste eñ Duyvelsche figueren uytghehouwen diemen soude moghen versieren; Dese doẽ zy haer die dagelijcksche offerande/ eñ segghen dat dese heylighe persoonen onder haer gheweest hebben/ daer zy soo veel mirakelen af vertellen/ dat het niet om seggẽ en is; Houden dat dese hare Advocatẽ tusschen haer eñ God zijn; Die Duyvel geeft haer dickwils uyt dese Afgoden andtwoordt/ diese oock wel kennen/ en groote eere bewysen met dagelicksche offerhande/ om hem te vrient te hebben/ en dat hy haer niet beschadigen soude; Hebben oock voor een gebruijck/ dat wanneer eenige Dochter de Bruijt is/ eñ haren Pagode daer met grootelijcks willen eeren/ tot een verheffinghe vanden Bruydegom/ soo brengense de Bruijt met groote triumphe ende geselschap van Instrumenten eñ Musijcke op hare manier voor de Pagode ofte Afgodt/ dẽ welcken is gemaect met een Penne vã Yvooren been/ waer mede die naeste vriendẽ met die Bruijt daer by comen/ eñ hare maeghdom met ghewelt doen nemen/ so dat het bloet aenden Afgodt tot een lickteecken blijft hangen/ eñ als dán nae ander Duyvelsche superstiten eñ ceremonien met hare offeranden voleyndt hebbende/ brengẽ de Bruijt naer huijs al waerse den Bruydegom ghelevert wert/ die hẽ grootelijcks daer in verblijt eñ in estimatie houdt dat de Pagode hem so veel eere ghedaen heeft/ en so groote moeyte afghenomen; Zy hebben oock meestendeel voor een manier te aenbidden/ het eerste datse smorghens (uyt het huijs siẽde) in't gesicht krygẽ/ 'twelc zy diẽ gheheelen

Veelderhande natien ende religien tot Goa.

Ghestorvene Indianen wort tot asch verbrandt.

Koeyen ende Buffels vleijsch heyligh gheacht.

Hier volgens wert vanden Afgodt Pagodes/ eñ van veel ander Duyvelsche afgoderyen verhaelt.

Seltsame cueren hoe de Bruyden van den Afgodt Pagodes de maeghdom benomen wordt.

dagh

dagh aenbidden/ het zy wat het mach wesen/ al waert een Vercké/ oft yet anders; Oock ge-schiedende dat zy des smorghens in't uyt gaen

'tGheene datmen int uytgaen smorghens eerst siet dat is den dach een afgodt al waert een Vercken.

het eerste gesicht een Kraey sagen / die daer by groote menighten in Indië zijn/ en sullẽ dien dagh uyt den huyse niet gaen / om alle 'tgoet vande Werelt: want houdẽ dat voor eẽ quaet teecken ende ongeluckigen dagh; Zy aenbidden oock die nieuwe Maen/ d'eerste reyse dat zy die in't ghesicht krijghen/ so vallense op die aerde neder/ en groetẽ die met groote ceremonien; Daer zijnder onder haer ghenaẽt logos, ẽ is als by ons die Chuysenaren ẽ Heremytanen / die houdense voor heylighe mannen/ dese doen een seer strengh leven met grooter abstinentie/ en maken het ghemeen volck veel grillen wijs; Hebben onder haer uytermaten

Veelerley seltsame grillen der superstitien ende guychelerie

veel Toovenaers / die met guychelerye om gaen/ die het gheheele landt door loopen/ ende hebben altoos by haer veelderley levẽde slanghen/ die zy weten te betooveren / ẽ in cleyne korfkens beslotẽ/ halense uyt ẽ doense dãsen/ wenden ẽ keeren op't geluyt vã een Instrument datse spelen/ sprekender toe / doense om hare halsen/ armen en beenẽ/ cussense/ met ander duysent pertẽ datser met bedryven / en dit alles om 't volck 'tgelt uyt die borse te locken;

Lighte handt om malcanderen te vergheven.

Zy zijn in't gemeen groote meesters vã fenijn ẽ vergift te bereyden / daerse wõder met weten om te gaen / ẽ vergheven lichtelijck malkanderen; Haer wooninge ẽ huysen zijn seer leegh ẽ cleyn met stroey bedeckt/ sonder eenighe vensters/ met cleyne leeghe ẽ smalle dueren / so dat men daer by nae al kruppende op zijn knien moet in ẽ uyt comen; Haren huysraet zijn stroye matten op die aerde voor hare bedden ẽ sitplaetsen; Hare tafels/ tafelakẽs/

Tafellakens ende Servietten van bygebladeren.

dwalen en servietten / zijn vande groote Indiaensche Vijgh-bladeren; dese en dienẽ haer niet alleenlijck voor tafels / ammelaken en dwaelen: maer oock voor schotels/ daerse hare spyse ende composten met aen brenghen / diemen oock inde winckels vã hare Cruydeniers ẽ Apotekers / om alle wat zy vercoopen daer in te winden (ghelijck by ons met 't Pampier) ghebruycken; zy wetent te samen te voeghen/ datser oock Botter/ Olye/ ẽ diergelijcke vette waren in doen / en al watter voor de handt comt; Om haer eeten te bereyden/ hebbẽ sommighe aerde potten/ daerse Rijs in koken / ẽ hebben inde aerde ofte vloer putten gemaect/ daerse het Rijs in stampen ofte stooten met een houten stamper daer toe gemaeckt/ overmidts dat zy duer hare groote miserabelheyt Rijs met die bolsters coopẽ/ gelijck alst wast/ ofte sommighe hebbent Rijs achter haer dueren ende huysen selfs gesaeyt/ datse voor haer familie ẽ huys van doen hebben; Gebruycken om te drincken een copere Kanne met een tuyt/ om daer also water met om hoogh/ sonder de mont te raken te gieten; Hebben ghe-

De huysen met Koemest bestreken om die vloyen te verjagghen.

meenlijck hare huysen bestreken met Koymest/ 'twelck zy seggen: verjaecht die Vloyẽ; Zijn seer reyn aen hare lichamen: wãt wassen haer daghelijcks het gheheele lijf/ ende soo dickwils alse haer ghevoech doen ende water makẽ/ 'twelck die mans so wel als die Vrouwen altoos al huckende doen / ghelijck die Mooren ẽ Machometisten; Wasschen haer altijt met die lincker handt / om datse met die rechter handt eeten / gheen lepelen ghebruyckende; Onderhouden seer scherpelijck hare superstitiẽ ẽ ceremonien: wãt sullẽ nimmermeer uyt gaen/ sonder hare ghebeden te doen;

Wanneer zy langhs die weghen gaen/ hebben aen alle Berghen / Clippen / holen ofte speloncken/ hare Pagodes ende Afgoden in duyvelsche ende afgrijselijcke Figueren uytghehouwen vande selfde Steen-rootsen ende Clippen / met hare Fornëysen daer benef-

Seltsame superstitien der afgoderyen.

fens / alwaer altoos eenen water-back by staet / ende alle die daer passeren/ wassen hare voeten daer in / ende gaen eenen voetval doen voor haren Afgodt / ende sommighe setten hem voor eenighe offerande van fruyten/ Rijs/ Eyeren/ Hoenderen/ etc. nae haer die devotie in gheeft / ende daer nae compt den Bramenes hare Ministre / die neemt het al wegh / ende eetet / ende maeckt het ghemeen volck dienst dat het die Pagode verteert heeft.

Die Priesters verslinden de offerhanden ende maken 'tvolck wijs dattet die afgoden verteert ende oock vã ander guychelspel.

Soo wanneerse eenighe reysen te scheep over Zee willen beginnen / sullen wel viertien daghen te voren alsulcken regement maken op Trompetten te blasen ende Beckens te slaen / datmen hooren noch sien en mach / nacht ende dagh / ende alle het Schip wordt rondtom met vaentgiens besteken/ waer mede zy segghen hare Pagode te festeren / ende om goede reyse bidden; desghelijcks weder ghecomen zijnde / tot een danck-segghinghe / bedryven weder 'tselfde spel by de 14. daghen lanck / 'twelck zy ghebruycken in alle hare feesten/ affairen/ Bruyloften / gheboorten / ende andere ghetyden des jaers / als sayen / mayen / etc.

Die Heydensche Indianen die binnen Goa woonen / zijn veel rijcke ende treffelijcke Cooplieden en dryven groote handelinghe; Daer is een straet die alleenlijck vol winckels staet van dese Heydensche Indianen/ die niet alleen en vercoopen alle Zyden/ Satynen / Damasten / ende curieusheyt van Porseleynen van Chinen en ander weghen: maer alle waren van Fluweelen ende Zyde/

Costelijcke winckel-neeringhen der Indianen.

Satynen en diergelijcken van Portugael/ dat zy alles op coopen door hare Makelaren int gros / en weder int cleyn en byde ellen vercoopen / daer zy wonder behendigh in zijn / en uyter natueren subtijl toe; Daer zijnder ander inde selfde straet aen d'ander zyde die hebben veyl alderley soorte van Lywaet ende ghemaeckte Hemden ende cleeren/ een yeghelijck zijn gadinghe/ so voor Slaven als voor die Portugesen / in summa van alle snuysterye datmẽ mach versieren; daer is een ander straet / daer woonen die Heydenen die vercoopen allerhande soorten van vrouwen doecken / ende ander dierghelijcke waren / en duysentderley manieren van doecken ẽ Cotonyen ghenaemt/ is ghelijck Canifas/ dient om Seylen en sacken af te maken; noch isser een straet daer die Benjanes van Cambajen woonen/ en hebben alle warẽ ende coopmanschappen van Cambajen, en alle soorten van edele ghesteenten/ en weten seer subtylijck alle Ghesteenten/ Peerlen/ ende Coralen/ en diergelijcken te booren; ander straten zijnder daer woonen anders niet dan Heydenen die allerhande bedtsteden / stoelen/ ende dierghelijcke tuych draeyen / ende seer konstigh bedecken met Lack van alle coleuren / dat seer schoon om sien is / oock bereyden het Lack met alle colueren alsmen't begheert; Daer is oock een geheele straet vol Gout ende Silver smeden van Heydenen/ die allerhande wercken maken / diesghelijcks veel ander ambachten ende Handt-wercken / als Coper-smeden/ Timmer-

Costelijcke winckelneeringhe der heydenen van gesteenten etc.

Veel Gout ende Silver smeden.

Timmerlieden/ende ander dierghelijcke / die al Heydenen zijn/ eñ elck haer ſtraten op haer ſelven hebben ; Nu zijnder ander Coopliedén die in't gros handelen met allerhande Greynen/Rijs/ andere Indiaenſche warē eñ coopmanſchappen/ende met Hout eñ diergelijcke; Sommighe pachten des Coninghs domeynen eñ incomſten/in ſomma/wetē haer in als [redacted] behelpen ; Daer zijn oock wōder veel Heydenſche Makelarē / ſeer gedienſtigh [redacted] ſubtijl in't koopen/verkoopen/eñ met de Tonghe te hangen [redacted] beyde zyden; De Heydenē hebben oock hare winckels van alle kruyden eñ ſpecerpen in't kleijn/die het by de maetgens [redacted] penningen vercoopen / als by ons die Kruydeniers ende Aptekers/ [redacted] onder haer alleen is ; Hebben al veijl watmen mach dencken: [redacted] met minder curieuſheydt als by ons; gaet wat morſich ende vuylichlick toe ; Deſe Kremers zijn gemeenlick Bramenes, die [redacted] voor Meniſtren vande Afgoden dienen/ [redacted] hebben hare winckels die gheheele ſtadt duer [redacted] alle hoecken vande ſtraten inde [redacted] vande huyſen ghehouwen/ tot [redacted] groot gherief voor alle man;Oock zijnder wonder veel Barbiers / die op alle hoecken vande ſtraten krielen/voor dieſe van doen heeft;Zy houden gheen winckels/dan comē [redacted] jegelijck in zijn huijs [redacted] cleijn gelt het hayr af ſnydē / eñ reynigen [redacted] die nagelen/ ſo wel vande voetē als vande handen:ooc binnen die ooren eñ tandē/ ende wryven die beenen ende 't lijf ; zijn ſo importuijn [redacted] te dienen / datmenſe qualick upt ten huijs [redacted] weren / in ſomma / men heefter [redacted] grooten dienſt ende gherief af om cleijn gelt/en cryghen noch dickwils vande Portugeſen ſlagen toe/ſonder datſer yet tegen doen/ [redacted] die ſchouderen in halen/ [redacted] patientie hebben ; Men heeft oock in Goa veel Heydenſche Medecynen / welcke houden haer graviteyt/ met hare hoeden voor [redacted] Son/als die Portugeſen doen/ dat gheen vande ander Heydenen doen/dan die Ambaſſaduers/ende ſommighe treffelijcke cooplieden; Deſe Heydenſche Medecynen [redacted] cureren niet alleenlijck die ander Heydenen: maer die Portugeſen ſelfs / jae den ſelfden Viçorey eñ Aerdtſ-biſſchop / ende alle Monicken eñ Papen betrouwen haer [redacted] deſe Medecynen beter als op haer eyghen Portugeſen/waer door zy groot gelt winnen/eñ ſeer gheacht eñ gheert worden. Die Boeren ende die haer met het landt gheneren in't Eylandt van Goa, eñ plaetſen rondt om/ zijn al meeſt Chriſtenen ghedoopt : maer hebben weynigh onderſcheyt vande ander Heydenen/om datſe qualick hare Heydenſche manieren eñ ſuperſtitien connen achter laten/ diemen haer eenſdeels toe laet / en wat [redacted] gheeft om d'ander Heydenen daer [redacted] locken/eñ oock datment haer qualijck anders [redacted] dienſt maken . Die Stadt heeft [redacted] op alle hoecken vāde ſtratē/ ende veel ander plaetſen Wiſſelaers ſitten/die zy Xaraffos noemen/ 'welck alle Indiaenſche Chriſtenen zijn; zijn wonder correct ende vaſt in hare rekeninghe eñ 'tghelt t'onderſcheyden [redacted] kennen/ ſonder wien [redacted] gheen [redacted] vā gelt derf ontfangen/ [redacted] datter veel valſch onder loopt / dat niet moghelijck [redacted] is van't goet te onderſcheyden/ten waer met deſe Xaraffos , die't met [redacted] half oogh weten te kennen. Die Indiaenſche Heydenen hebben een ghebruijck / [redacted] niemandt zijn neringhe mach veranderen / dan volghen altoos het hand-werck van haer ouders/ ende trouwen onder haer met Dochters vande ſelfde handwercken/neringhe ofte ambachten/eñ wordt ſo ſeer onderhouden/ dat zy onder malkanderen verſcheyden zijn / ghelijck gheſlachten eñ natien op haer ſelven : want alſoo noemenſe malkander/ als zy yemandt vraghen/ſoo ſegghenſe: van wat geſlacht zijt ghy/vanden [redacted]ſlachte vāde Goud-ſmedē/ Barbiers/Cooplieden/Cramers/Viſſchers/etc. Men en geeft met die Dochters geen houwelicks goet/dan alleenlijck ſommighe Juweelen/eñ die coſten vande Bruyloft / [redacted] die Sonen erven alle het goet / waer mede ghenoech is wat die Indiaenſche Heydenen in't generael [redacted] gaet vā die van Goa,eñ haer omliggende quartieren.

Groſſiers vā allerley granen ende an[redacted] waren.

Van kloecke Makelaers/ Kruydt-cramers eñ andere winckelhouders.

Barbiers ſeer dienſtbaer langhs die huyſen.

Heydenſche Medecijn Meeſters in groote achtinghe.

Ghedoopte onderhouden Heydenſche ſuperſtitien.

Nuttigheyt der wiſſelaers om't valſch gelt te voorcomen.

Lieden van eenderley neringhe ſo ſeer aen malcanderen geſint/ datmen daer buyten niet heylickē wil.

Dat 34.Capittel.

Vande ghetyden des jaers in Indien,ende die kranckheden,&c.

DIe getyden des jaers zijn als volcht: De Winter begint in't leſte vā April/ te weten / die gheheele Cuſte langhs/ diemen heet Indien van Cambajen, [redacted] die C.de Comorijn, ende aenvanght met [redacted] weſten wint die upt de Zee teghen die Cuſte comt ; het beghinſel is altoos met donder/blixem / ende daer [redacted] eenen gheſtadighen reghen/de welcke duert nacht ende dagh / tot die maent van September/ alsdan eyndight den Winter oock met donder ende blixem;eñ om deſen ghedurigen reghen / wordt het ghenaemt Winter ; oock om datmen alsdan die Zee-vaert niet ghebruijcken [redacted] mach : maer inde hette eñ ſayſoen vāde fruytē / is het recht Somer:want den tijt diemen [redacted] Indien So[redacted] heet/om die clarigheyt eñ drooghte van't weder/is het coelder eñ gheſonder/en waeyen ghemeen ooſte winden/ſo dat die nachten als dan recht coel eñ koutachtigh zijn / ende [redacted] heeft dan ſonderlingen gheen ſayſoen van Fruyten / dan die het gheheele jaer duer zijn. Teghen dat die winter comt/ſoo verſiet hem een jeghelijck in zijn huijs van victualie ende noodtdruft / ghelijck in [redacted] Schip dat eenige reijs van 5. ofte 6. maenden ſal beghinnen; Deſghelijcks alle die Schepen worden inde Revier voor de Stadt ghebracht / eñ worden gantſch ontakelt/ eñ alle dingen afghenomen ende bedect met ſtroye daecken / want ſouden verrotten vanden ghedurighen regen / welck [redacted] ſo gheſtadigh alle deſen tijt vandē Winter/ datter dickwils veel huyſen van vochtigheyt omballē/ende ſo haeſt als die Winter begint/ ſo comender voor [redacted] mont vande Revier gheheele bancken van ſandt / die gheheel toeſtoppende / datter Schip noch Schuijt upt noch in mach varen; ende die Zee maeckt aldaer/ ende [redacted] de gheheele Cuſte alſulcken ghetier eñ remoer/datmen hooren noch ſien [redacted] mach; Oock ſo wordt die Revier van Goa, die om't Eylandt loopt/des ſwinters vande opwateren/die met die gheſtadigen regen vande gheberghten comen afloopē/ gantſch ſoet water/ eñ van roode coleur/'twelc des Somers gheheel contrarie is:want is dan geheel ſout [redacted] Zee-water / gelijck om de toeloopinge vā die Zee.Inde maent Sept.wanneer die Winter volepnd/gaen die Banckē weder upt die mōt vāde Revier ſchoon wech/ſo datter niet alleēlijck cleyne Schuyten en Schepē mogen upt ende in varen : maer oock die groote Portugaelſche Krakē vā ſeven/acht 100.laſt/comēde vry [redacted] ſonder vreeſen [redacted] ſonder Lootſman/ wanter

Den Winter begint in't laeſte van April/met onweer ende [redacted]ghen ende endicht in September.

Niet om coude: maer om grooten regen wortet Winter gheacht.

Den grooten reghen verſtopt den mōt [redacted] Reviers met ſandtbancken.

Tot Goa is ſomers ſout/ ende Swinters ſoet water.

wanter diepten ghenoech is / ſonder eenigh perijckel; Des Winters iſt een drouvigh weſen: want daer en is anders gheen exercitie/ als te ſitten in't Hembdt ende linnen Bocxēs aen/ ende byde ghebueren te gaen den tijt paſſeren met ſpelen ende dierghelijcke neringhe/ om dat duer de geheele ſtadt anders niet veel te doē en is; Die Vrouwē eñ Meſtiſen nemen een groot playſier inden Winter door den reghen te gaen met haer Mans eñ Slavinnen in't velt oft eenighen hof met goet eeten ende drincken/eñ hebbē veel Ciſternē ofte Vyvers / frap van gehouwen ſteen inde Luſthoven/ al waer zy haer genuecht nemē met ſwemmen ende baden; in deſen tijdt heeftmen die meeſte Indiaenſche fruytē in haer ſayſoen als bovē.

S'winters ſitmen van hitte in't hemdt eñ linnē boecxēs.

Pleſier der Vrouwen/ om ſwinters indē regen te gaen ſwemmen

Die Somer begint in September / eñ duert tot het leſte van April/ is altoos eenen claren Hemel ende weder/ ſonder eens ofte ſeer seldē te reghenen/ als dā beginnen weder alle ſchepen toe te takelen ende ghereetſchap te makē/ om hier en daer te varē/als ooc des Conings Armaden om die Cuſte te bevryen / ende die Coopvaerders te convoyeren; Beginnen ooc alsdā die ooſte windē te wayen van't land na deZee toe/waer van menſe noēt Terreinhos; wayē ſeer lieflijck ende koelachtigh/ doch zijn in't eerſte door de veranderinghe dangereus/ ende cauſeren menighmael groote ſieckten die in Indien ghemeenlijck comen / met die veranderinghe vande tyden; deſe winden wayen altoos inden ſomer / beghinnende des middernachts/en duerē tot des middaegs: maer en comen nimmermeer boven die 10. mylen in Zee vāde cuſte af / en terſtont nae den noen vanden een ure tot de middernacht/ wayē die weſte winden/ welcke comen uyt de Zee naer het landt; worden ghenaemt Diraſon; Deſe winden zijn ſo ghewis eñ ſeker op hare tyden als gheſeyt is/als oftmenſe inde hand hadde/ waer mede zy het landt ſeer getēpert maken/ anders ſoude de hitte onlijdtbaer weſen; Ooc ſo iſt een wonder dinck te verſtaen / dat wanneer't alhier op deſe Cuſte vā Indien winter is / te weten van Diu af tot die C. de Comorijn, ſo iſt aen d'ander zyde van C. de Comorijn, aende cuſte diemen heet vā Choramandel in contrarie/ alwaert alſdā Somer is/ eñ ligghen nochtans op een hooghde van graden / ende is tuſſchē beyde die Cuſte maer 70. mylen van landt/ ende op ſommighe plaetſen maer 20. mylen; ende dat meer is/ſo reijſtmē dickwils van Cochin naer S. Thome, (welck leyt aende ſelfde cuſte van Choramandel,) over landt/eñ comende by de ghebergthe van Ballagatte, daermen over moet/om vā d'eene cuſte naer d'ander te comen / ſoo iſt aen d'een zyde vanden bergh tot den top ende opperſte ſchoon claer eñ helder weder met een lieflijck Sonneſchijn/dat een luſt om ſien is; ende den bergh afdalende aen d'ander zyde / vintmen ſo een weer van reghen/wint/ dōder en blixē/ dat het ſchijnt dat die Werelt vergaet / 'twelc is te verſtaen dat het verandert van d'eē zyde aen d'ander naer die tyden/dat het altoos aen d'een zyde winter is/ alſt aen d'ander zyde ſomer is/en ſo wederom in contrarie; Dit en is niet alleenelijck op deſe plaets ende contreye: maer ooc by Ormus aende cuſte van Arabia Felix, by de Cabo ghenaemt de Roſalgatte, daer die ſchepen ligghen / aende zyde vande Cabo ofte hoec met ſtil water klaer eñ helder weder/ende gantſelick ſomer/eñ keerende den hoeck om aen d'ander zyde/ regē en wint met

Van Septēber tot April/ ſeldē oft nimmermeer regē maer claer Sonneſchijn.

Vande uytvaert der ſchepen/ende ghewenſte windē die tſomers ghemeijn comen.

Alſt te Diu winter is/ ſoo iſt te Choromandel ſomer eñ ligghen nochtans op een hooghde der graden.

Mirakel van ſchoon weer ende onweer op twee plaetſen by den anderen liggēde

ſtorm en onweder / dat hem oock alſo verandert met die getyden van't jaer vā d'een zyde aen d'ander/ op welcke manier iſt ooc op veel ander plaetſen van Orienten. Die ſieckten eñ kranckheden van Goa eñ Indien / dieder ghemeen regneren / comen meeſt met die veranderinghe vande ghetyden ende van't weer/ als gheſeyt is; Daer regneert veel een ſieckte/ dieſe noemē Mordexijn, welcke comt onverſiens /ſubtyteliijck / ende overſtulpt eē menſch/ ende comt met een qualickheyt ende verduyſelick / ſo dat men al wraeckt ende overgheeft watmen in't lijf heeft / eñ dickwils het leven daer onder; Deſe ſieckte is ſeer ghemeen/ende brenghter menigh om den hals/ ofte ſtaen altoos in doodts perijckel/ſoo het haer overcōt ende ontgaen. De bloedt ganck is een ſeer gemeyne ſieckte eñ periculeus / ghelijck by ons de Peſt; Noch hebben vele Febres continuas, dat zijn hitte cortſen/ ofte gheſtadige hitte die de menſchen van binnē conſumeren eñ gants verdwynen/ſo dat zy binnen vier ofte vijf daghen geſont ofte doot zijn; Deſe ſiecte is daer ſeer ghemeen ende dangereus/eñ heeft anders gheen remedie als laten: wat die Portugeſen belanght: maer die Indianen eñ Heydenen curerē haer met cruydērē/Sādalen/eñ ander diergelijcke ſmeerſels daer zy haer met helpē. Deſe ſieckten conſumeren jaerlicks veel Portugeſen / eenſdeels om datſē weynigh t'eeten hebben/eñ minder te drincken/ eenighe coſten ofte dranck van ſuſtantien/ eñ begheven haer veel tot die Vrouwen / om dat die occaſien eñ 'tlandt die perſoonen daer veel toe verweckēde zijn/ eñ oock dat die meeſte Soldaten duer ſulcke middelen/ haer onderhout ende voetſel moeten hebben/welck dickwils haer lijf ende leven coſten: want al waren de Mans van yſer ende ſtael/ſo waer die onkuijſheyt vande Vrouwen ende haer onverſadelijcke begeertē genoech om die tot ſtof eñ tot niet uyt te ſuypen eñ om te brenghen / 'twelck menigh goet hals moet becoopen / ghelijck alſt Coninghs Gaſt-huijs wel mach betuygē dat haer logemēt is/ eenige ſieckten ofte ſuchtē overcomēde/daerder jaerlics wel vier ofte 500. levēt in gaen ende ghebracht werdē: maer doodt weer uyt ghedraghen/alleenlijck Portugeſen: want anders gheen krancken daer in moghen comen/te weten/diemen noemt wit volck / om dat voor die ander Indianen eē Gaſt-huijs op zijn ſelven is; in dit Gaſt-huijs wert het volck ſeer wel ghetracteert ende waer ghenomen/ ſo vande Jeſuiten als vande Edelmannen / die daer alle maent een vande beſte ende vermoghenſte toe ghecoren wert / die in perſoon ſelfs eenen gheheelen dagh daer by is/eñ gheven die ſiecken al watſe van doen hebben en eyſſchen / eñ deſpenderen dickwils vier oft vijf 100. ducaten uyt haer borſe / behalvē des Coninghs renten/eñ dit meer uyt ydele glorie dan uyt medelyden/om die eere te hebbē/ wie dat het beter ſal doē / om daer vā loff en prijs naer te dragen; ten is daer gants geen ſchāde in dit Gaſt-huijs te liggē: wāt menich gaēder al willēs/al iſt ſchoon dat zy't wel vermogen in huijs te blyven/ eñ Wijf en kinderē hebbē; Deſe Gaſt-huyſen in Indien zijn een groot gherief eñ toeverlaet vande Portugeſen: wāt anders ſouden zy vergaē als arme menſchē/ waer door zy ooc te dryſter ende vermetender zijn: want yet hebbende/ het zy van wat ghebreken dat het ſoude moghen weſen / ſoo van ſieckten/van wonden/ heymelijcke gebreken/

Vande ſeltſame ghewoonlijcke ſieckte Mordexijn ghenaemt.

Vā verſcheyden kranckheden eñ hare cureringhe.

Der Vrouwē onverſadelijcke onkuijſheyt verdoet veel menſchē.

In't Gaſthuys werden de krancken vande Jeſuiten/etc. uyt ydel eere verſorcht.

Gaſthuyſen ſeer gherieffelijck voor den Portegeſen.

Pocken en lempten/ eñ dierghelijcke/ worden hier al ghecureert/ende dickwils vande selfde Viçorey ofte Goevernuer ghevisiteert / oftet oock recht in zijn werck gaet; die daer niet en begheert te ligghen / ende eenighe wonden ofte heymelijcke ghebreecken heeft / macher tweemaels daeghs comen hem laten verbinden/ eñ gaen weder zynen wegh / sonder dat hem daer yet af gheeyscht wordt noch verboden; alser sterven / werden met twee Slaven ghedragē op't Kerck-hof / sonder meer mētie van ghelup ofte ghesangh / dan een die daer achter aen gaet / en wat wywaters op't graf werpt/ten waer dat dē overleden eenigh goet naer liet / ende die Papen wat bespraken om hem tot het graf te ghelepden/ende Missen te lesen voor zijn Siel / soo comense terstont by hoopen / eñ begraven hem eerlick yewers in de Kerck ofte Capel/ naer uytwysen zijn Testament / eñ heeft alsdan singhens eñ luyens ghenoech. Keerende weder tot onse materie vande sieckten/Pocken eñ lempten/ende diergheliicke heymelijcke ghebreken/zijnder seer ghemeen eñ openbaer/sonder eenige schande/ niet meer als eenige andere sieckten; Zy ghenesen die met die wortel China, daer zijnder diese drie ofte viermael ghehadt hebben/ en worden daerom niet gheschout noch mispresen/en dorven haer daer noch wel van beroemen; is weynigh periculeus van't leven/soo dat zyse veel liever hebbē/ ofte minder vreesen als een van d'ander bovengenoemde siecten. De Pest is in Indien noyt gheweest/ noch vande Indianen niet bekent; Vergiften/tooveryen/ eñ dierghelijcke handelinghen / waer mede menigh zijn leven eñ ghesontheyt laet/ is haer daghelicks broodt ende seer gemeen; Het gebreck vāde Steen/Graveel eñ Schuersel ofte gebrokenheyt/regneert daer veel/principalijcken onder die getroude mans/ om het veel waters datse drincken/ ende haer tot alle wellusten ende leckernye begheven/ genietēde al wat hare herten lusten; sitten altoos mettē buyck bloodt in't hembt in haer gallerye/ nemende hare recreatie met die wint die haer vercoelt/ eñ alsdan eē Slaef die haer die voeten ende beenen wrijft eñ kraut/een ander aē't hooft/die derde met een waper/die de Vliegen af keert/ dit is hare ghemeene usantie eē paer urē na den middagh/ alwaerse also eē namiddagh slaepken nemē/ eñ telckē als haer dorst/ worden haer ghebracht schotelen vol conserven/waer van dat hem maer lust / oft andere confecturen/ om dat hem het water niet qualicken soude becomen/ eñ te beter smaeck hebben/met sulcke ende diergelijcke exercitie verdryven zy die dagen ende brenghen die nachten over/ so datse alle in't ghemeen geswollen buycken hebben/Baccho ghelijck / waer van ghemeenlijck vande Soldaten eñ ander Indianen/ Barrigois ghenaemt worden/ dat is/ die buycken/ofte groote buycken; Die dagen vanden Somer ende Winter / 'tgheheele jaer duer zijn by naest even lanck / het schilt weynigh / hebben inde veranderinghe een ure luttel min oft meer van discrepatie; De Son te 6.uren op/ende te 6.uren onder/ nae't loopen vande Son; Alst middagh is/ heeft men ghemeenlijck de Son boven 'thooft/sonder eenighe schaduwe te maken/ hoe wel dat het altemets een weynigh uyt steeckt nae de coerse vande Son; Men siet binnen Goa beyde de Polen vande Werelt; De Noord ende Zuydsterre staen niet verre boven den Horizont/ waer mede ghenoech is vande tyden vanden jare/ sieckten ende ander kranckheden van Indien/ nae de cortigheyt van desen is eysschende.

Die Papen vercieren der dooden begraeffenis na datmen haer vereert.

Pocken een aengename quale.

Peste noyt geweest maer vergiftighen/ den steen ende 'tgraveel seer ghemeen.

Hoe haer de Portugesen laten dienen in huys.

Daghen ende nachten 'tgeheele jaer door haest even langh.

Beyde Polen der werelt siet men te gelijck boven den Horisont.

Dat 35.Capittel.

Vande Munte, Ghewichte, ende Mate van Indien ende Goa.

HEt principaelste eñ ghemeenste gelt is genaemt Pardaus Xeraphijns, is vā Silver: maer van quade alloy; wordt geslaghen in Goa; hebben een S. Sebastiaen aen d'een zyde/ en 3. oft 4. aen een gebonde Pylen aen d'ander zyde/ en doet so veel als 3. Testoenen/ ofte 300. Reijs Portugaelsche munte/ eñ slaet op ende af/ luttel min ofte meer/ nae de wissel gaet. Nu isser noch een rekeninge van gelt/ diemen noemt Tangas, niet datter sodanige in specie zijn: maer wordē alleen so genoemt inde tellinge/ vijf Tangas doē een Pardau ofte Xeraphijn, te weten / quade munte: want hebben twee manieren vā tellē/ quade eñ goede munte: wāt 4. Tangasen goede munte / doen soo veel als 5. Tangas quade munte/ waerom altoos in't coopē eñ vercoopen bedingē quade oft goede munte. Nu isser noch een rekeninghe diemen heet Vintijns, en is oock niet in specie/ dan alleen inde tellinghe. Dese 4. goede eñ 5. quade munte doen eē Tanga; Het leeghste eñ 'tminste gelt is ghenaemt Bazaruco, dese doen 15. quade ende 18. goede mūte; Eē Vintijn en 3. Basarucos doē so veel als 2. Reijs, Portugaelsche munte; is gegoten munte vā quaet Tin; somma dat die 375. Basarucos doen een Pardau ofte Xeraphijn; Nu isser noch een munte uyt Persien / ghenaemt Larrijns, zijn lanckwerpigh/ seer goet fijn Silver/ sonder eenighe alloy; dese gelden 'tstuck 105. 108. Basarucos, nae dat de Wissel gaet/ luttel min ofte meer. Noch hebben zy eē geldt ghenaemt Pagodes, zijn vā Gout/ van 2. ofte 3. soorten/ doen altoos over die acht Tangas; zijn gemunt vande Indianen ende Heydenē/ met een Afgod in Duyvelsche Figuere/ waer om worden ghenaemt Pagodes; Daer zijn ander Goude munte / genaēt Venetianders, sommighe in Venetien ghemunt / andere in Turckyen/ doen ghemeenlijck twee Pardauwen Xeraphins; Hebben noch een Goude Munte/ genaemt S.Thomas, om datse eenen S. Thomas gefigureert hebben; doen altoos over die 7. eñ somtijts 8. Tangas; Men heeftter oock Realen van achten / dieder van Portugael ghebracht werden/ dese noemense Pardauwen de Reales; oock anders geen munte en isser gangbaer van Portugael; dese doen daer ghemeenlijck alser eerst comen met die Portugaelsche schepen 436. Reijs van Portugael/ende daer nae verhooghense inde Wissel/ alsmense soeckt om naer China te voeren: maer en gelden noyt minder noch leegher. Men useert in Goa in't coopen ende vercoopen eē sekere maniere vā rekeninge ofte tellē; Daer zijn Pardauwen Xeraphijns; dese zijn in specie gemunt van silver; Noemē oock Pardauwen vā goudt/ waer vā geen mūte in specie en is: maer also in tellinghe eñ rekeninghe genoemt wert: wāt alsmen coopt eñ vercoopt Peerlen/ Gesteentē/ Goudt/ Silver eñ Peerden/ noemen maer so veel Pardauwen, ende is dan te verstaē / dat elck Pardau is vā 6. Tangas: maer vā ander warē/ alsmēt niet te vorē bedinght/ noemēt slechtelijck Pardauwē; zijn Pardauwē Xeraphijns, vā 5. Tangē 'tstuck.

Tweederley payementen namelijck goede ende quade munte.

Vande verscheyde namē eñ soorten der munten ende gelden.

Realen van achten gelden 436. Portegaelsche Reys tot Goa.

De geltbiedinghe wert in coopen van Ghesteenten ende andere waren tē differente rekeninghen verstaen.

Zy gebruycken oock te segghen [redacted] Pardau van Larrijns, dat zijn vijf Larrijns, elcke Pardau; dit zijn die munte eñ rekeninge van Goa, daer zy haren handel met dryven / ende oock menigh wel met weet te winnē met die wisselinghen van dien/ op zynen tijt [redacted] coopen ende weder te vercoopen; daer is groote valsigheyt onder [redacted] Pardauwen Xeraffijns, welcke die principaelste eñ gangbaerste munte is/ waerom ghestelt zijn op alle hoecken vande straten ende ander weghen/ Indianen die Christenen zijn/ dieinē heet Xaraffes, dese besien 'tgelt [redacted] cleyn profijt/ende zijnder so correct op dat zy't al tellende [redacted] de handt laten passeeren/ ende wetent [redacted] een haer te sien sonder yet inde hant op te nemē/ datter een valsch is/ al lachse onder duysenden/ eñ al nemen wyse inde hant [redacted] keerense duysent mael om / [redacted] connense [redacted] goede niet onderscheydē: maer [redacted] smyptende vintmer die valsigheyt in; dese worden op't vaste landt vande Indiaensche heydenen gheslaghen/om de Portugesen daer [redacted] te bedrieghen / waerom niemant gelt derf ontfanghen/ja al waert [redacted] een halve Pardau, sonder dese Xaraffes te thoonen; dese tellent gelt met sulcke rassigheyt / [redacted] al tellende besient oft goedt [redacted] / soo datse haer verobligeeren/soo [redacted] yet te cort ofte valsch onder ghevonden wort/naer dat zy't ghetelt [redacted] gesien hebben/ zijn ghehouwen het selfde goet [redacted] ende [redacted] betalen/doch selden gebeurt het datter falicant aen ghevonden wort; zijn oock seer ghedienstigh [redacted] 'tgelt [redacted] te loopen wisselen / eude al watmender van [redacted] heeft; sitten aende hoecken ende voor de huysen op [redacted] stratē met [redacted] tafel met gelt op hoopkens / elcke hoopken van een Tanga, welcke zijn 75. Basaruco, ende als jemand [redacted] Pardau wil wisselen / gheven altoos twee ofte drie/ somtijts acht ofte thien Basarucos, boven [redacted] 375. Basarucos, waer mede zy haer weten [redacted] gheneren/ende soo van alle ander munte naer advenāt; Die gewighte van Goa zijn oock [redacted] veel dingē als in Portugael/met Quintalen, Arrobas, eñ Ponden, [redacted] hebben noch een ander ghewight ghenaemt Mao, dat is een Hand, welcke zijn 12. pont/ met welcke ghewighte [redacted] weeght die Botter/ Honigh / Suycker/ ende alderhande weeghbare waren; hebben oock een ghewight daermen gemeenlijck [redacted] Peper [redacted] ander specereyen met vercoopt ende weeght / ghenaemt Bhar, is soo veel als drie Quintalen, ende [redacted] halve Portugaelsche ghewighte; hebben [redacted] maet diese noemen Medidan, dat is eyghentlijcke maet [redacted] seggē/is by [redacted] span hoogh/ [redacted] halve vinger langh breet; dese 24. matē doen [redacted] Hand, ende twintich handē doen [redacted] Candijl, een Candijl is by [redacted] luttel min ofte meer als 14. Schepelen / waermede men meet ende vercoopt het Rijs/ Coorn/ende alle greynen/ende metende waren/ ende die Scheppen [redacted] bevracht / als te segghen [redacted] Schip ofte Schuyt van soo veel Candylen ofte soo veel Bharen. Daer [redacted] oock Rijs datmen vercoopt met Farden, comt ghemaeckt ghelijck ronde schyven/met stroy [redacted] coorden te samē ghebonden/heeft elcke Fardo gemeenlijck drie eñ eē halve Handen Rijs; dit Rijs is beter als dat buyten ende sonder Farden comt; is ghenaemt Rijs Girasal, 'twelcke 'tbest eñ 'thoogste [redacted] prijs is; een ander dat wat minder eñ slechter is ghenaemt Chambasal; Daer zijn noch ander veel soorten van Rijs die minder gelden als het Rijs noch in zijn [redacted] is/gelijckt wast/wort het ghenaemt Satte, ende is bynaest gelijc die Gerst/ heeft weynigh scheel; Dit is gemeenlijck die dagelijckse cost vande Boeren Canarijns, ende arm ghemeen volck diet dan selven stooten ende reynighen; dient ooc voor de Hoenderē [redacted] Duyven t'eeten/inde plaets van Gerst; daer zijn noch ander ende veel particulaer munten op ander plaetsen vā Indien/ende te landewaerts binnen/onder de Heydenen/die alleenlick onder haer en elck [redacted] zijn plaets gangbaer zijn/ want by Bengalen heeftmen inde plaets vā Basarucos, eñ 'tcleynste gelt Amandelē, daerse hare neringhe [redacted] doen / [redacted] alle dinghen om coopen/ [redacted] ander dierghelijcke diversche munte / op besondere plaetsen ende Provintien van Orienten: maer dese ghenoemde munte/ghewighte ende [redacted] is die ordinarische daermen [redacted] int generael ende [redacted] gros / ende deur [redacted] banck handelt deur gheheel Indien / ende principaellijck [redacted] Goa, als 'thooft ende stapel vande Orientaelsche plaetsen.

Geordineerde luyden/die goede van valsche munten [redacted] seer subtijl connen onderscheyden ende gheradt tellē.

Wisselbanckē op alle hoeckē [redacted] straten.

Suyvel ende specerye wer[redacted] verscheyden ghewichte verhandelt.

Vande Rijs ende ander Coren maten/ nae de welcke de schepen ooc bevracht worden.

Onderscheyt tusschen den besten ende ghemeenen Rijs.

Vā verscheyden ander munten die niet so gemeē zijn als die voorverhaelde.

Dat 36. Capittel.

Vande Indianen genaemt Bramenes, welcke zijn eensdeels die Menistren vande Pagodes eñ Indiaensche afgoden, van hare manieren ende leven.

Die Bramenes zijn [redacted] eerlijckste [redacted] geachtste natie onder die Indiaensche heydenen/ want bedienē altoos [redacted] opperste offitiē byde Coningh/als Rentmeesters/Hoofmeesters / Ambassadeurs/ [redacted] dierghelijcke ampten; desghelijcks zijn oock die Menistren vande Pagoden der Indiaensche duyvelsche afgodē; hebben groote auctoriteyt ende aensien onder't volc; want de Coningen gantsch niet uyt [redacted] rechten sonder haren raet ende goetduncken/ende om datmense mach kennen [redacted] vande andere onderscheyden/hebben over het naeckte lijf/te weten: van [redacted] schouder [redacted] over 'tlijf nederwaerts [redacted] beneden aende gordel ofte doeck/onder die ar[redacted] drie ofte vier koordekens ghelijck seghelgaren/waermede men haer kendt/ende sullen [redacted] nemmermeer afdoen al soudent haer levē costen/ want haer professie ende beloften also hout; zy gaen naeckt/uytghenomen rondtom 'tlijf eenen doeck gewonden [redacted] haer schamelheyt bedeckt; hebben oock somwijlen alsse uyt gaen/eenen enckelen lynen catoenen rock diese Cabaja heeten/slecht aen't lijf van boven [redacted] beneden/ ghelijck sommige ander Indianen/ als Banianen, Gusaretten, ende Decanijns, zy dragen op't hooft eenen witten doeck/sommighe reysen om't hooft gewonden/daer me[redacted] zy't hayr bedecken / 'twelck zy nēmermeer afscheeren / [redacted] langh ende opghevlucht dragen als [redacted] vrouwen; hebben gemeenlijck [redacted] hare ooren goude ghedrayde ringhen hangen: als oock het meestendeel vande ander Indianen; Zy en eeten gheen dingh dat leven heeft/ dan alleenlijck onderhouden haer met cruydē ende Rijs/ noch [redacted] geen cranckheyden/ [redacted] sullen haer [redacted] gheenen waerom doen ter Aderlaten/maer cureren haer [redacted] cruyden eñ smeringh/ende bestrijcken met Sandalen, en dierghelijcke welrieckende houten [redacted] Goa, [redacted] aen [redacted] custen zijn veel Bramenes, die haer gemeenlijck geneeren met cramerye/cruyden/eñ aptekeryen int cleyn: maer [redacted] weynigh curieusheyt/en vuylichlic; zijn seer subtijl op hare rekeninge ende schryven / eñ scherpsinnich/

Bramanes ende de Afgo[redacted] Priesters hebben groot ghebiet ende aensien.

Teecken waer by datmen de Afgodē Priesters eñ Bra[redacted] kent.

Der Priesters [redacted] Vrouwen eeten gheen ghedierten die leven gehads hebben maer kruyden/ etc.

waer[redacted]

waerom maecken die ander slechte Indianen ende 'tghemeen volck wondere beuselingen eñ grillen diest / van dat hare religie ende superstitien aengaet/ende die ghemeene man ghelovèn haer als Propheten ; het ghene dat haer des morghens eerst int gesichte comt/dat aenbidden zy dien gheheelen dach ; Die vrouwen hebben maer een doeck om't Lijf als zy upt gaen / die haer bedeckt van boven 'thooft tot die knien toe ende voorts naeckt ; hebben ringhen deur de neus/ om de beenen/ende teenen/ ende den hals / aen elcken arm/ beyde handen seven ofte acht ringhen ofte Manilias, sommighe van Silver ende vergult diet vermogen: maer 'tghemeene volck van glas / welcke is ghemeenlijck de dracht van alle Indiaensche vrouwen;als die vrouwe is van seven eñ die man van negen jaren/ so trouwense: maer en spreké malcander niet toe/ tot dat de vrouwe is om te baren ; Ende als die Bramenes sterft/ so vergaderen alle die vrienden eñ maken eenen put inde eerde daer zy veel hout eñ goet in smyté/ eñ wesende jemand van machten/welrieckende Sandalen ende ander cruyderen/Rijs/ Coorn / eñ ander spijsen/ met veel Olye/om dat het vier te beter branden soude/ eñ alsoo smytense den dooden Bramenes daer in/ende alsdan comt zijn vrouwe gheleijt met veel speel-lieden ende hare naeste vrienden al singhende eenighe liedekens / ofte loffsanghen van hare mans leven/ende die vrienden geven haer eenen moet ende versterckinghe / datse haer man ghetrouwelijck wil volghen / ende met hem gaé levé inde ander werelt/ so neemt zy dan hare Juweelen af / eñ deeltse met haer maechschap/ eñ springt al blydelijc eñ lachende int vier/ende wort terstont vande omstaende met hout ende Olye verstopt eñ versmoort ende also met het lichaem van haren man tot asschen verbrant;ende soo't sake ware/dat selden ghebeurt / datse haer niet met haren man en wil verbranden/soo snijtmense het haer tot die gront toe af /ende en mach haer leuen dagé gheen Juweelen ende clepnodié meer dragen/ ende wort voortaen seer verschoven ende van alle man veracht als een oneerlijcke vrouwe; Dese usantie van branden ghebruycken oock die eedelen ende principaelste van't landt/ende oock sommighe cooplieden / niet jeghenstaende wordé alle die doode lichamé(het zy vã wie dat is) tot asschen verbrant/ende die vrouwen naer haer mans doot het haer cort afghesneden/eñ gaen sonder Juweelen/waer aen mense kent/dat het weduwen zijn;D'oorsake ende den eersten opcomst van die vrouwen met hare doode mans levendigh te branden/ is naer der Indianer selfs vertellen / als dat in lange voorleden tyden die vrouwé (gelijck zy seer luxurieus eñ onkuijs vã naturé ende complexien zijn)hare mans veel om dé hals brachten met fenijn/ als zy die moede waren/ gelijck zy daer seer behendigh in zijn / om alsoo beter te moghen altemets een verversinghe crygen/ hare onkuijsche begheerten ende lust te versaden / 'twelcke siende den Coningh dat hy zijn principale Heeren/ Capiteynen / ende Soldaten / waermede hy zijn staet en Coninghrijck moest onderhouden ende beschermen / dat die soo haest consumeerden ende te niet ghinghen door die boosheyt van die vrouwen/ heeft het selfde soo veel het moghelijck waer willen beletten/waerom een expressellijcke wet heeft gemaeckt/ende gestatueert/als dat soo haest als die mans gestorven ende verbrant soude werdé/ datméder die vrouwe levédigh met soude verbranden/om haer daer door een vreese aen te jaghen/datse also souden cesseeren die mans te vergeven/ 'twelcke int eerste seer scherpelijc onderhouden is gheweest/ welverstaende dat het alleen geboden was / beroerende die edellupden/regierders / ende Bramenes,want het ghemeene volck geen gheweer noch wapenen moghen handelen/en zijn bynaer gelijck Slavé;in somma dat het metter tijt een gewoonheyt ende costuyme is gebleven/ ende houdent hedensdaeghs voor een punct van haer Wet/ ende ceremonien van hare duyvelsche religie/ ende doent althans upt vrye ende goede wille/ door haer aenporringhe van hare vrienden eñ maechschap ; Dese Bramenes onderhouwen oock sekere vastendaghen int jaer/en dat met soo groote abstinentien dat zy vande gheheele daghen/ ja somtijts drie ofte vier daghen zijn sonder eeten;hebben hare Pagodes ende afgoden / wiens dienaers ende Menistren zy zijn/ daer zy wondere Histozien ende mirakelen af vertellen/ende seggé dat dese Pagodes by haer menschen zijn geweest/ende door hare heyligh leven ende goede wercké in dese werelt gedaen zijn door hare verdiensten int ander levé heylighen ghewozden / alsse met hare mirakelen deur den duyvel gheopenbaert hebben / ende door haer bevel hare figueren afghemaeckt/ inde leelickste ende grouwelickste forme diemen soude mogen versieren;dese bidden zy aen eñ doen haer offerhande met veel duyvelsche superstitien/ ende ghelooven vastelijck dat het hare Advocaten ende voorspraken by Godt zijn;ghelooven oock alles datter eenen oppersten Godt is diet al regiert / ende dat die ziele onsterffelijck is : maer datse van d'een lijf int ander loopt/ so wel van beesten als van menschen naer hare verdiensten/ naer die wet van Pitagoras,wiens discipulé zy seggen te wesen.

Tghemeene volcks seltsame superstitié

Mans van negen/ende Vrouwen van seven iaren werden tsamé ghetrout.

Der Bramanen Vrouwé offeren haer eyghen leven ten geselschap van haer ghestorven mannen.

Straffe der Vrouwen die hare mans begraeffenis met haer eygé doot niet wil verselschappé.

Ceremonien die de Weduwen moeten onderhoudé.

Onnatuerlijcheyt der Vrouwen in't dooden van haer eygen mans.

Een Wet geordineert/ dat die Vrouwen die haer mãs ombrochten selver levendich met haer mans verbrãt souden werdé twelck nu als Godtsdienst in ghebruijck blijft.

De Bramanes onderhoudé vastedaghen.

Fabelen van dat de Duyvelsche Afgoden heylighe menschen souden zijn ghewee st.

Tvolck ghelooft dat de Pagodes advocaten by Godt zijn.

Dat 37.Capittel.

Vande Gusuratten eñ Banjanen van Cambajen.

DJe Gusuratten eñ Banjanen zijn van 'tlandt van Cambajen, ende hebben veel hare residentie in Goa , Dieu, Chaul, Cochijn, ende ander plaetsen van Indien / oorsake hare handelinghe ende traffijcke die zy seer sterck dryven in alle coopmanschappen/als Coorn/ Catoené Lywaet/ Anil / Rijs/ende andere waren / principalijck in alle edele ghesteenten/daerse wonder op geslepen zijn;zy zijn upter maté subtijl eñ scherpsinnigh op alle rekeninghe ende schryven/ soo datse hier in niet alleen alle ander Indianen ende omligghende natien te boven gaen:maer ooc die Portugesen / in dieshalven veel avontagien hebben ; verstaen haer wonder wel op alle coopmanschappen / en zijn seer loos om jemand te bedrieghen ; dese en eeten oock niet dat leven ofte bloet heeft/ noch en sullen gheen dinck ter werelt het zy hoe cleijn ende onnut dat soude moghen wesen dat leven heeft/ dooden: want ghelooven vastelijck dat alle dingen sielen hebben/ ende hare even naesten zy/ naer die wet van Pitagoras , eñ onderhouwen dat straffelijck /datse dickwils vande Christenen ofte Portugesen sullen coopen eenighe vogels ofte ander ghedierten / diese int sin hebben te dooden/en laetse weder vlieghen ofte loopen; zy hebben voor een manier in Cambajen , op die weghen ende wildernissen te setten/backen met

De Gusarats ende Banianen cloecker dan alle andere Indiaens oft Portugesen.

Gusaraten dooden noch eeten gheen dingh dat leven ontfangé heeft.

met water / ende worpender Coorn en ander greynen / om die voghels ende ghedierten te spysen / ende hebben door gheheel Cambajen Gast-huysen van't land daer toe geordineert daermen alle voghels ende alle ghedierten in cureert / ende van alle cranckheyden gheneest met grooten opsicht ende neerstigheyt / eñ nemēse in als waer / gelijck oftet menschen warē / eñ alsse ghesont zijn latense weder vliegen ende loopen / welcke onder haer is een werck van groote caritaten; seggen dat zy't doen aen haer even naesten / ende soo zy een luys ofte vlop vangen en sullense niet dooden / dan nemense en settense op een lapken pewers in eenigh gaetgien inde muer en latense alsoo loopen; men en mach haer gheen meerder quellagie aen doen / als yet te willen dooden in haer presentie; zy en sullen niet aflaten te bidden en te smeekē met alle ootmoedigheyt / datmen so grooten sonde niet en wil doen / te benemē het leven dat Godt met ziel ende lijf gheschapen heeft; sullen ooc wel gelt offreceren datmen't wil laten leven en vrydom gheven; zy en eeten oock gheen Radijs / Ajuyn / Loock / noch eenighe cruyderen die eenige coleur van root hebben / noch Eyeren / want gelooven datter bloet onder is; en drincken oock gants geenen wijn noch en ghenutten gheen Azijn dan alleenlijck water / zijn soo schou van met ander menschen buyten hare natie te eeten ofte aen te roeren / datse eer souden van hongher ende dorst sterven / dan eenige spyse van ander volck slechts aen te raken; het gheschiet dickwils datse altemet met die Portugesen schepen van Goa nae Cochijn varen om haer waren te slyten / ende met die Portugesen te handelen / ende alsdan maken hare facit van soo veel daghen onder weghen te blyven als haer by naer dunckt moghelijck te wesen / waer naer hare provisie met nemen / van water ende hare cruyderen daerse haer met onderhouden / eñ geschiedende den tijt langher te vallen als hare rekeninghe geweest is / en dat hare provisie ende water op is / ghelijck het gheschiede als ick van Goa naer Cochijn voer / soo soudense veel liever van hongher ende dorst vergaen ende versmachten als yet te smaecken en te ghenutten vande spijse en water vāde Christenen ofte vā jemand anders; zy sullen haer altoos wasschē aleer zy eeten / gelijck oock de Bramenes, oock t'elcken alsse haer ghevoegh doen ofte water maken; zijn van coleur ghelijck die Bramenes geelachtigh / ende sommighe wat witter / ende men vint vrouwen onder haer die in witheyt ende schoonheydt die Portugesen vrouwen te boven gaen; zijn ghefatsoneert van aensicht lijf ende leden / in als ghelijck die van Europa / uytghenomen die coleur; hare cleedinge is eenen witten enckelen rock op't bloote lijf / vandē hals af slechts ende enckel om't lijf tot beneden toe / ende inde zyde onder den arm toeghebonden; die schoenen van root leer voor scherp ende omgecromt; den baert afgeschoren als die Turcken / behouden alleen die knevels; draghen op't hooft ghelijck die Bramenes eenen witten doeck drie ofte viermaels om gewonden / ende recht onder't hayr aende sterre van't voorhooft; strijcken alle morgens een weynigh wit Sandalo met water ghemalen / en daer vier oft vijf greijntgiens Rijs opgheclapt / 'twelcke die Bramenes ooc veel voor een ghebruijck hebben; is een sekere superstitie van hare wet; hebben ghemeenlijck het naecte lijf besmeert met Sandalo, en ander welriekende cruyden daerse wonder goede vrienden af zijn / ghelijck oock alle Indianen / diese veel in alle dinghen ghebruijcken; hare vrouwen gaen ghelijck die vrouwen vande Bramenes, zy eeten ghelijck de Machomeusten, ende alle ander Indianē op d'aerde neer; In hare huysen ofte vergaderinghe sitten op d'aerde neder op eenighe Matten ofte Tappyten / ende laten altoos hare schoenen voor die deur staen / soo datse altoos barvoets in hare huysen gaen / waerom ghemeenlijck die schoenen die hielen neer tacken om de moyten te sparen van t'elcken uyt en aen te doen; Sy hebben noch ander duysent ceremonien eñ Heydensche superstitien die niet veel beduyden / waerom alleen die principaelste hebben vertelt / waer aen men ghenoegh can verstaen / wat haerder belanghende is.

Ga sthuysen in Cambajen daer mē voghelen eñ ander gedierten geneest.

Die vā Cambaja en doodē gheen vloyen / noch luysen.

Wonderlijcke manieren van die van Cambaja.

Die vā Cambajen souden liever van honger sterven dan vā ander volcks spijs nemen ofte begheeren.

Cleedinghe van die van Cambaja.

Dat 38. Capittel.

Vande Canaras ende Decanijns.

DIe Canaras ende Decanijns zijn van 'tland van Decam, datmen ghemeenlijck Ballagate noemt / gheleghen achter Goa, dese woonen veel in Goa, alwaerse hare woonplaetsen eñ winckels hebben / vā allerhāde Fluweel / Zyde / Satynen / Damasten / dat zy vande Portugesen int gros op coopen / desghelijcks allerhande Catoenen Lywaet / Porselaynen / ende alle waren van Cambajen, China, Bengallen, &c. dat zy ghelijck die voorcoopers op coopen vande Portugesen ende ander natien / ende vercoopent eñ slytent weder int cleijn / waer toe hebben hare Makelaers van haer eyghen volck / die alle dinghen op loopen; dese brengen oock alle victualien eñ lijftochten van't vaste landt inde stadt ende 't Eyland van Goa; hebben hare Indiaensche schepen daerse mee handelen naer Cambaja, Sunda, ende het roode Meyr; Zijn veel van haer Gout ende Silver smedē / ende die in Coper werckē / en seer goede wercluyden; hebben oock ander veel ambachten eñ handtwercken / als Barbiers / Medecynen / Timmerlieden / en diergheliicken die alles in Goa woonen / soo dat zy by naest soo veel in't ghetal zijn als die Portugesen / Mestisen, ende Christenen; haer cledinghe is ghelijck die Gusuratten ende Benjanen, uytghenomen die schoenen diese draghen op zijn antijcks / met deurghesteken teenen / ende boven toegeregen op die naeckte voeten / diese Alparcas noemen; desghelijcks draghen die baerden ende 'thayr gelijck alst wast sonder te scheeren: dan alleenlijck 'thaer opghevlucht / ende metten doeck bedeckt / als die Benjanen eñ Bramenes; ooc zijn dese gelijck in coleur ende fatsoē vā lijf en leden; eeten alle dinghen / uytgenomen Koyen / Varckes / ende Buffels / vleijsch eñ visch; houden den Os / Koe / ofte Buffel voor heyligh / diese gemeenlijck by haer over't huijs hebben loopen / welcke zy besmeeren / bestrijcken / ende alle vrientschap vande werelt bewysen / ende voeden hen met het gheene dat zy selfs eeten; ende alsse haer ghevoegh willen doen / comen hare handen daer onder houwen / en smyten alsoo wech; slaepen des nachts onder haer in huijs / in somma houden hen in als ghelijck oft eenigh verstādigh mēsch waer / waermede zy meenen Godt eenen grooten dienste aen te doen; In haer eeten ende in huijs te sitten / wasschen / reynighen / ende ander ceremonien eñ superstitiē / zijn in als gelijc die Bramenes,

Die Canaras houden een Os / Koe / ende Buffel voor heyligh.

Gusuratten,

Gusuratten ende Benjanen; In hare houwelijcken beloven malcanderen van seven ofte acht jaeren/ eñ commen tot elf eñ twaelf jaeren/ houden hare Bruyloften eñ vergaren by een; Alsse Bruylofté sullen houden soo beginnense vierthien daghen te voren / alle daegh tot den dach vande Bruyloft / een groot ghelaet van Trompetten/ Trommelen/ ende Beckens/ eñ duert wel vierthien daghen daer naer nacht ende dach / met soo grooten gheluyt van ghesangh ende hare Instrumenten/ datmen hooren noch sien en mach; den dach van te trouwen soo vergaren die vrienden van beyde zyden/ ende sitten op die vloer in huijs / rontom een vier / ende keeren dat sevenmael om/ met sommige woorden/ waermede het houwelijck bevestight is / en is te verstaen datmé met die dochters gheen huwelijcks goet en geeft: dan alleenlijck sommige Juweelen/ als Braseletten/ Oor-ringhen/ ende diergelijcken van cleijnen valeur/ waermede haer die mans moeten laten ghenoeghen / want die dochters en zijn gheen erfgenamen/ die soonen ervent al: maer onderhoudé altoos hare dochters eñ susters tot dat zy trouwen; doot zijnde worden oock verbrant en somtijts de vrouwé levédigh met haer: maer niet soo veel als vande Bramenes; een yegelijck van haer volght het ambacht eñ neeringhe van zijn ouders / en trouwen mede die dochteren van dien/ welcke zy noemen geslachten; zy hebben hare vasteldaghen ende ceremonien ghelijck als de Bramenes: want dese zijn gelijck die leecken/ en die Bramenes als die gheestelijckheyt/ Menistren, ende hare Afgoden/ Propheten. Zy pachten oock die Tollen ende Renten vande Portugesen / ende des Coninghs vande landen van Bardes, Salsette ende 't Eyland van Goa, die onder de jurisdictie van Goa zijn/ so datse dickwils door eenige geschillen ende questien in alle rechten moeten compareren / alwaer zy altoos persoonelijck gaen sonder voorspraeck ofte Advocaet/ ende weten soo wel hare woordt te doen ende te allegieren met die ordinantien ende Löyen van Portugael / jae tot int gheestelijck toe / dat zy tot een punct weten te seggen waert geschrevé staet/ beter als eenige Licentiaet inde rechten/ en maken hare supplicatie ofte requesten sonder jemandt daer toe te beroepen / dat die Portugesen dickwils verwondert zijn van haer scherpsinnigheyt/ gelijck ick menichmael aen haer gheexperimenteert hebbe; wanneer het noodigh is haren eedt af te nemen om getuyghe te wesen/ soo setmen haer in een Cirkel ofte eenen ronden ringh/ ghemaeckt op de vloer van assche/ alwaerse binné in staen/ leggen haer eé weynigh asschè op't bloote hooft/ ende houden de een handt aen't hooft/ ende de andere op de borst / ende als dan sweeren by haren Pagode op hare tael / waer mede sullen die waerheyt segghen van datmen haer vraecht sonder eenige faulten: want gelooven vastelijck datse eeuwigh verdoemt soude wesen/ soo zy dan eenighe leughens seyden/ eñ die waerheyt verborgé hielden; dit zijn haer principaelste usantien ende ceremonien/ hoe wel zy noch veel ander hebbé/ die wy alwillens voor by passeren/ om die lanckheyt te schuwen.

Manieren int huwelijcken vande Canaras ende Decanijns.

Hoe datmen die Canaras doet sweeren ende den eedt afnemen.

Dat 39. Capittel.

Van die Canarijns ende Corumbijns van Indien.

Die Canarijns ende Corumbijns zijn die boeren/ ende die gheen die haer met land-bouwinghe / visscherye/ en diergheliјcke neeringhe gheneeren / en die Indiaensche Palm-boomen (daer die Cocus aen wassen) waernemen; Daer zijnder onder haer die anders niet en doen als die cleederen wassen/ 't welck aldaer gelijck een handwerck ende neeringhe gheuseert wert / dese worden ghenaemt Maynattos, daer zijn ander diemen heet Patamares, welcke diené alleenlijck voor Boden om brieven eñ bootschappé van d'een plaets op d'ander te bestellen over landt / des winters alsmen de Zee niet en mach gebruycken; Dese Canarijns ende Corumbijns zijn die verachtste ende miserabelste vãde Indianen / ende leven seer armelijck / eñ onderhouden haer met cleyne kosten/ eeten alle dingen/ uytghenomen Koyen/ Ossen/ Buffels/ Verckens ende Hoenderen vleijs; hebben hare religie ghelijck die Decanijns eñ Canaras: want zijn alle van een landt eñ manieren/ met weynighe differentie/ gaen gants naeckt/ uytghenomen die schamelheyt met een lapké bedect; Die vrouwé gaen met een doeck om't lijf gebonden/ beneden den Navel tot die halve dyen toecomende/ ende slaet dan d'ander eynd over die eene schouder/ soo dat die halve borsten bedeckt zijn; zijn van coleur swartachtigh ofte doncker bruyn; veel van dese zijnder Christenen ghedoopt/ overmidts dat hare meeste habitatie is aende Zee-cant/ ende naestghelegen landen aen Goa, oorsake dat de Palm-boomé wassen aende Zee-cant ende Oeveren vande Rivieren ende wateren; ende het Rijs wort ghesaijt op leegh land/ dat s'Winters met water bedeckt is/ waermede dese Canarijns haer onderhouden; dese brengé Hoenderen/ Fruijt/ Melck/ Eyeren/ ende ander dierghelijcke waren van't landt inde standt te coop; woonen in cleyne stroye huyskés/ en hebbé so cleyne deuren datmender al cruppende moet in oft uyt comé; hare huysraet is een mat op d'eerde om te slapé/ een put ofte cuijl inde vloer om't Rijs te stampen / ende een pot ofte twee om't Rijs te koken ende alsoo levense; ende genereren soo veel dat wonder is: want hebben gemeenlijck het huijs vol kinderen dattet crielt/ en loopen al naeckt / tot datse seven oft acht jaren oudt zijn/ dan bedeckense haer schamelheydt; wanneer die vrouwen baren gheschiedt dickwils datse alleen in huijs zijn / terwyle die man int veldt is/ ghelijckt my eens ghebeurt is/ gaende met andere goede vrienden wandelen in't velt/ deur de Dorpen ende Wooninghen van dese Canarijns, ende om dat ons dorste / gingen by een van dese Canarijns huyskens om water te eysschen / om ons dorst te laven/ dat zy ghemeenlijck drincken uyt eenen cooperen tuijt kan om alsoo sonder den mont te raken/ van hoogh in te storté/ welcke is alle het Metael datse in huijs hebben / so gheschiedent om dat my den dorst meest quelden/ booghde my ter neder eñ stac mijn hooft inde deur/ eyschéde wat waters/ so wordé ic gewaer eé vrouwe die alleé in huijs was / en bant vast haré doec om haer middel/ hebbéde voorhaer staé eenen bac vã hout (die de Portugesen Gamello noemé) vol waters/ eñ stont en wiesch eé kindeké dat zy op die stont sonder yemãts hulpe noch by wesen gebaert hadde/ eñ gewasschè zijnde/ leydé zy't naect op d'eerde neder/ op een groot vygé blat vã Indié/ en badt my dz ic wat vertoevé wilde/ zy soude my terstõt water geven/ als ick

Maynattos wasschen die cleeren gelijck hier te land de vrouwen doen.

Huijsraet die de Canarijns gheineenlijck hebben.

Die vrouwen vande Canarijns baren de kinderen alleen sonder eenighe hulpe

Agricola Indus Canaryn dictus

Een Indiaens ſant oſte bouwman genaemt Canaryn.

Indorum liberi pro eorum conſuetudine, pudendis tantum rariori tela contectis.

Indiaenſche kinderen als ſlants manier is alleen die ſcha: melheyt met een dun linnen doeckſken bedeckt hebbende.

Miles Indus quem laſcarin nominant

Een Indiaens ſoldaet laſcarin geheeten.

Inda meretrix, ſaltando et canendo victum queritans.

Een Indiaenſche lichte vrouwe met dans: sen ē ſingen haer coſt winnende.

58 en 59

Habitus et facies Mercatorum Goensium Indorum,
qui mutandis mercibus valde industrij

Habyt en gedaente der Indiaensche Coopluyden
welcke in hare handel seer cloeck zyn

Banjanes e Cambaja populus æstimandis gemmis,
scribendo, supputandoque valde exercitatus.

Banjanen van Cambajen int kennen van gesteenten
schryven en rekenen zeer geoeffent

Bramenes Idolorum in India Sacerdotes.

Bramenes der Indiaenscher affgoden Papen
ofte Priesters.

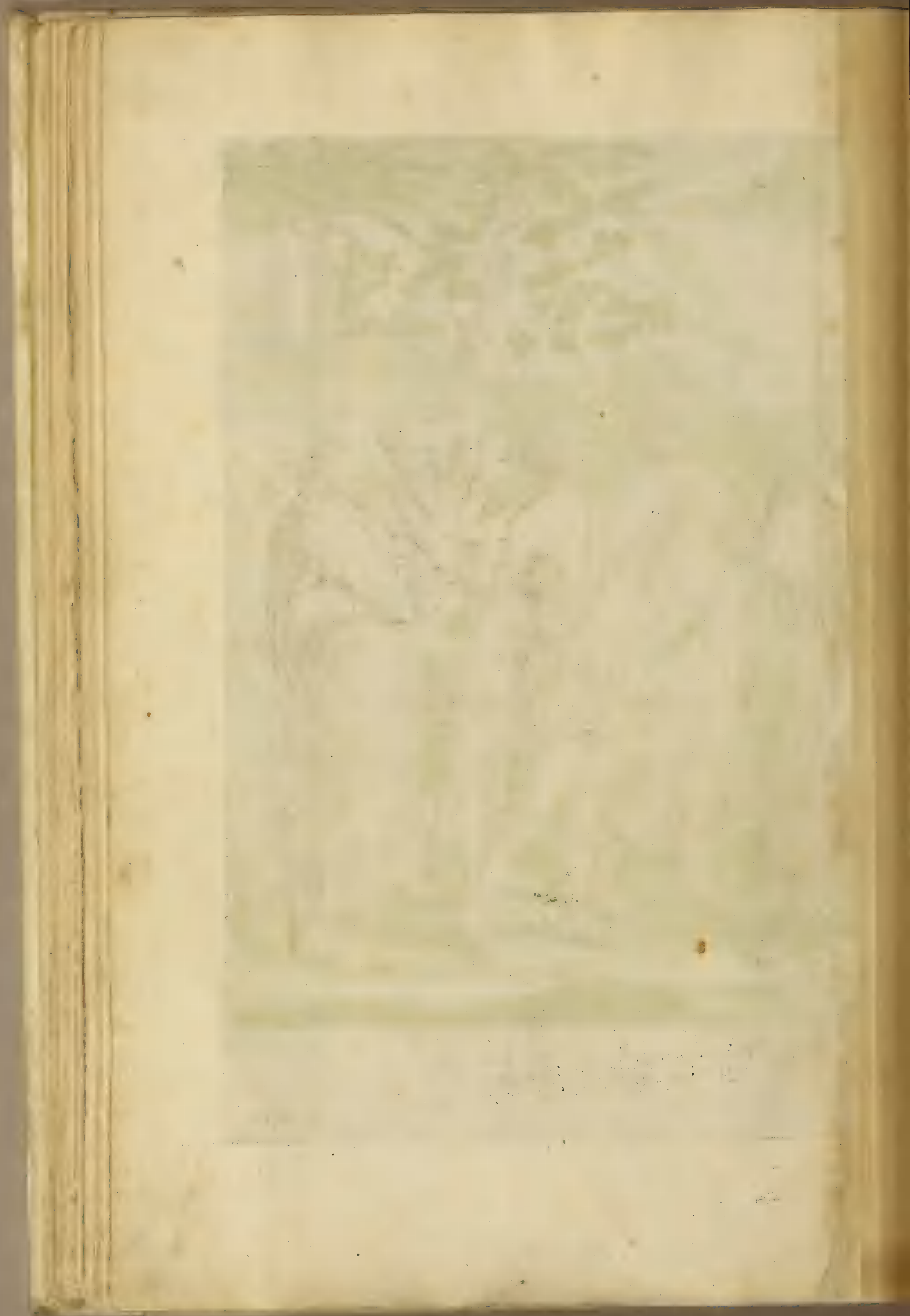
58 en 59

Nuptiarum ritus, et epulę in Provincia
Ballagatę ſupra Goam.

Maniere van bruyloſt int Lant van
Ballagate achter Goa gelegen.

58 en 59

Bramenes cum mortuus est, ſecundum eorum legem crematur. uxor autem ejus, præ amore, ſeſe vivam in ignem cum illo conjicit.

De Bramene doot weſende wort nae haer wet verbrant, ē̄n zyn vrouwe wt liefde haers mans, verbrant haer levendich met hem.

58 en 59

Legati Regis Ballagatte in urbe Goa comitatus.

Die staet des Ambassateurs van den Coninck van Ballagatte binnen Goa

58 en 59

Scaphę piscatorię Goensium et Cochinensium, alterę ex solido trunco excavatę, alterę, e pluribus funibus coagmentatę, priores Almadias, alteras Tones et Paleguas vocant. implent et has hydrijs aquę recentis, quam ad naves deferentes divendant, quarum magnus illic numerus.

Schuyten diemen te Goa, en Cochyn, gebruyckt om te visschen, d'eene wt een hout wtgeholt. d'ander wt veel struycken, met coorden tsamen gebonden, d'eerste worden Almadias, d'andere Tones, en Paleguas, genaemt, die daer in groot getal zyn, welcken versaden met cruycken vol soet waters daer in gestort, om aende schepen te vercoopen.

58 en 59

als ick van haer verstondt dat zy't Kindt terstont sonder jemands hulpe ghebaert hadde/ verginck nyn den lust van drincken van haer handt/ en ginck op een ander water eysschen/ en saghen die selfde vrouwe een weynigh daer naer achter en voor haer huys loopen/ gelijck oft haer niet gheschiet en waer/ en van gheen Kints-baren en wist/ en die kinderen werden alsoo opgevoet/ geheel naeckt sonder dat zyse yet meer doen als reynighen ende havenen in cout water/en wassen alsoo op met soo goeder ghesontheyt ende geraschept van lijf en leden/ als die kinderen in dese landen met alle dienten/ bewaringe ende opsicht/ en comen dickwils tot haer hondert jaren sonder dat haer hooft noch tant wee en doet/noch een tant uyt den mont faelgeert; Dese dragẽ alleenlijck een block hayrs ofte top op de cruyn van't hooft dat latense lanck wassen/ die rest van't hayr snydense cort af; Zijn seer expert op't swemmen en duyckẽ; varen inde Rivierẽ in schuytgiens genaemt Almadias, die sommighe van een hout zijn uyt-gheholt/en soo cleyn dat een man qualijck ghenoegh daer in can sitten; en 'tgheschiet dickwils datse omtuymelen/ somtijts drie ofte viermaels eer se over die Rivier comen/ en zy springẽder uyt int water en keerense weder om hoogh/eñ hoosent water uyt/ ende gaender weder in sitten; Zijn soo miserabel datser souden laten om een penningh geesselen; Eeten soo weynigh dat het schijnt datse byde wint leven/ zijn oock meest magher ende swack van leden/vã luttel cracht/en seer cleyn hertigh/ waerom haer die Portugesen groote villenye eñ ultragie aen doe/en tracteren haer als honden en beesten; In haer trouwen ende sterven hebben die manieren eñ usantien vande Decanijns en Canaras, desghelijcks oock in haer Religien ende Ceremonien; Als die man doodt is wert verbrandt/ ende die vrouwe snijt haer hayr af/ ende breeckt alle Juwelen die zy doch weynigh van cleijnder weerdẽ hebben/ want zijn meest van glas. By dese naervolghende figueren machmen sien naer't levẽ die Decanijns ofte Canaras, ofte die coopman van Goa; Desgelijcks die Banjane ofte Gusuratten, van Cambajen, met die Bramenes eñ zijn vrouwe/ op welcke manier gaen alle die vrouwen/soo vande Benjanen, Decanijns, Mooren ende Indianen/die in Indien woonen; Hoe die vã Goa ende Ballagate haer Bruyloften houden onder die Decanijns eñ Canaras, oock mede die maniere hoe de vrouwen haer leven met haren dooden Man verbranden; hoe den Ambassadeur vanden Hidalcam binnẽ Goa zijnẽ staet hout/ en lancks de strate ghedraghen wert; oock waerachtige afbeeldinge vanden Canarijn met zijn vrouwe/ende die manier hoe die Indiaensche Heydenen kinderen opghevoet werden/ ende die Soldaet in Ballagate, diese Lascarijn noemẽ/ met die Heydensche lichte vrouwen/ geheeten Balliadera, dat is Dantstersche/om datmense daer toe ghemeenlijck ghebruyckt/ in eenighe feesten ende openbaer speelen/ ende zijn oock een yeghelijck gherijffelijck om een cleijn gelt; woonen veel binnen Goa; desgelijcks die dorpen ende wooninghen vande Decanijns, en oock die Canarijns en Corumbijns, hare manieren van huysen/ en hoe datse inde Rivieren varen met haer schuytkens/ waer by ick ghevoeght hebbe die maniere vande schuyten vã die Malabaren van Cochijn, om daer naer gheen Capittel op zijn selven te maken.

De Canarijns eñ Corambynẽ zijn seer constigh in't swemmen eñ duycken.

Dat 40. Capittel.

Vande Arabyers ende Abexijns die in Indien resideren.

ARabyers eñ Habassijns zijnder veel in Indien/waer van die Arabyen volgen die Wet vã Mahomet, eñ de Abexijns, zijn sommighe Machometisten, ende etlijcke Christenen/op haer manier: want zijn uyt Paep-jans land/ 'twelcke streckt achter Mozambique in Æthiopiæ, tot by't roode Meyr/ ende Rivier Nilus in Ægipten, ende door die ghemeenschap vande Mooren eñ Machometisten, zijnder veel met die secte besmet; daer zijnder in Indien veel die Captyven eñ Slaven zijn/ soo mans als vrouwen/ die daer uyt Æthiopia ghebracht worden/ ende vercocht als ander natien van Orienten; Die Abexijns die Christenen zijn hebben in haer aengesicht vier ghebrande tekenen in cruys-wijs/ te weten: boven haerẽ nuese tusschen die ooghen tot het halve voorhooft/ eñ aen beyde zyden vande ooghen dwers tot naer die ooren toe/ ende vãde onderste lippe tot over die kin/welck haren doop is/ alsse Christen gemaeckt worden/ inde plaets datmen by ons het Water ghebruyckt; Dese Abexijns ende Arabyers (te weten die vry zijn) dienen in gheheel Indien voor Bootsghesellen en Zee-varent volck/ op die Coopvaerders die vã Goa naer China, Iapõ, Bengala, Mallaca, Ormus, ende alle weghen van Orienten varen/wantmen aldaer anders gheen Bootsgesellen en gebruyckt/ noch oock anders gheen en zijn/ om dat die Portugesen (al ist datse voor Bootsghesellen naer Indien gecomen zijn/ende in Portugael al haer leven schuytvoerders gheweest hebben) sulcks haer souden schamen te doen/ende een groote oneere ende verachtinghe van haerder persoonen wesen/eñ groote verminderinge van haerder estimatie eñ autoriteyt daer voor zy in Indiẽ zijn gehoudẽ/eñ haer selven voor uytgheven/ dan alleenlijck varen wel voor Schippers: maer doen haer Capiteynen noemen/ oock voor Stuerluyden eñ Hooghbootsman: maer minder niet: want soo't een trap leeger quam/ souden al haer leven een groot verwijt ende schande wesen/ 'twelcke die Portugesen natie om gheenen waerom en stont te lyden; Dese Abexijns en Arabyers dienen om cleijn gelt/ en zijn seer onderdanigh alsse haer verhuert hebben/soo datse altemets ghesmeten worden niet als slaven maer als honden/ 'twelcke zy met groote pacientie verdragẽ/ sonder tegensprekinghe; hebben ghemeenlijck hare vrouwen ende kinderen mede by haer int Schip daerse op verhuert zijn/die altoos op die reys waer datse varen met haer zijn/ en kokẽ haer eyghen eeten/welcke is Rijs in water gesoden met ghesouten visch ghegeten; ende d'oorsake datse die vrouwen int Schip wel lyden mogẽ/ is daerom dat die schepen maer Somers die Zee ghebruycken/ die dan altoos stil water ende seer vaerbaer is met deurgaende windẽ, hebben ghemeenlijck maer een Portugees oft twee/die Capiteyn/ Schipper en Stuerman is/ende alsdan isser een ghelijck hooghbootsman/ 'twelcke ghemeenlijck een Arabyer is/ dese noemense Mocadon, eñ is regierder vande Abexijns ende Arabissche Bootsghesellen/ diese onder zijn ghewelt ende bevel heeft/ ghelijck oft zijn slaven ende eyghenen waren; dese Mocadon is die gheene die met die heerschap van't Schip contracteert voor soo veel bootsghesellen

De Abexijns teeckenen de Christenẽ in't aensicht met vier teyckenẽ in plaets vã den doop.

gheſellen te leveren/ende men doet hem alleenlijck betalinghe naer rekeninghe van't maent gelt / ende alsdan heeft hy met die Bootſghesellen zijn particulier rekeninghe / daer hem 'theerſchap van't Schip niet met en moyt/ noch te doē en heeft; Die Schepē en gebruycken gheen vaten met water alſſe varen / om datter in gheheel Indien gheen en zijn / noch ghemackt worden/dan die van Portugael aldaer gebracht worden/en van die Portugaelſche Schepen overſchieten / ende inde plaets vande vaten ghebruycken eenen grooten vierkanten houten back/byde groote Maſt/op de gront vande kiel van't Schip / welcke is wel bepeckt ende ghesloten / waer inne voeren ſoo veel waters als haer dunckt (op de reys dieſe doen willen) noodigh te weſen; die Capiteyn/ Schipper/ofte Stuerman/ ende die Cooplieden/ende Paſſagiers hebben elck hare victualie voor haer ſelven / ende haer water in die Indiaenſche groote potten/diemen Martavanas heet/ waer van ick op een ander inde beſchryvinghe van Pegu ghetracteert hebbe; dit volck is ſoo ghedienſtigh ende gewilligh/ dat ſooder maer een hoet jemand van't hooft int water/ja inde opebaer Zee wayde/oft yet anders/ dat van't Schip over boort viel/ ſullender terſtont naer ſpringen met cleeren met al/ tot datſet weer hebben: want ſwemmen ghelijck viſſchen;Ende als het Schip inde haven ofte Rivier leydt / ende datſe alle ghelijck aen landt willen gaen / ſoo varenſe int Boot te ſamen aen landt / ende alsdan ſoo iſſer een die brengt het Boot weder aen't Schip en bindt het vaſt/en comt dā al ſwemmende aen land/ desghelijcks alſſer weder willen aen varen/en ſoo zyder onwilligh toe warē van over boort te ſpringhen om een cleyne oorſake oft yet anders te doen/wordender van haren Mocadon ofte Schipper toe ghedwonghen met ſlagen/ 'twelck zy weynigh daer toe laten comē:want zy't meeſt uyt haer ſelven doen / en d'een wil altoos de eerſt voor d'ander weſen / om hare ghewillighept te bewyſen; alſſe yet doen ofte trecken/is al ſinghende/den eenen voor aen/eñ daer naer die ander gelijckelijck antwoordende met een voys ende accoort / dat het ſchijnt een muſijcke te weſen; Haer exercitien op't landt is/den gheheelen dagh te drincken/ende inde kroeghen te ſitten/ met die vrouwen ende kinderen altemets ghelijckelijck/ ende alsdan loopenſe hand aen hand lancks de ſtraten/al vallende gints en weer/en bedryven een wonder ghelaet met ſinghen en ander figueren en grimmagie dieſe maken; hare vrouwen dragen oock Boxſens aen/naer die uſantie vande Arabyers ende Machometiſten.

Al wat de Marinis doen / doenſe al ſingende/met ſodanigen voys dat het ſchijnt Muſijck te weſen.

Dat 41. Capittel.

Vande Swarten van Moſſambique diemen noemt Caffres, hare uſantien ende manieren.

Die ſwerten ofte Caffres, (ghenaemt) van't land van Moſſambique en alle die cuſte van Æthiopia,ende te landewaerts binnen/ tot die Cabo de bona Eſperanſa,loopēalle int gemeen geheel naect/ hoe wel dat die van Moſſambique (te weten) die vrou perſoonen haer een weynigh bedecken/en dat door die communicatie dieſe met die Portugeſen hebben/ die haer in mangelinghe van Gout/Yvoren-been en ander dingen Catoenen Lywaet uyt Indien brenghen/dat haer te lande binnewaerts/ ende naer die Cabo toe ghebreeckt / waerom zy haer bedecken met die cleederen die Adam int Paradijs aen hadde;Zijn alle int ghemeen peck ſwert/ met ghekrult verſengt hayr op't hooft ende baert/ die ſeer weynigh is / platte breede en ſtompe neuſen/groote dicke lippen / ſommige hebben gatē boven eñ onder door de lippē/en ſomtijts bezyden de mont deur de wangē / daer zy dan een beentgien in ſteken/ dat houdē zy voor een frayighept ende ſchoonhept; daer zijnder wel onder haer die hebben het gheheele lijf eñ aenghesight beſtreken ende ghepickeert met heet Yſer/en gants end'al bemalen / by naeſt ghelijck het gheperſt en ghefigureert Satijn en Damaſt/ daer hebben zy een wondere hovervye met / en meenen datter gheen ſchoonder perſonagien inde werelt en zijn als zy/ſoo dat wanneerſe ons ſien/ eñ wit gecleet volck/houdender haren ſpot met/ende belacchē ons/ als Monſtren en Grimaenſighten; en als zy een duyvelſche Figuere willen maken ofte bethoonen /ſoo inventeren zy een witte ende gecleet perſonagie/in ſomma meenen en geloven gantſchelijck dat zy de rechte coleur van menſchen(en dat wy een valſche ende baſtaert verwe) hebben; men vinter onder haer die vylen alle die tanden ſcherp ende puntigh onder af/ ghelijck naghels ende priemen / dat zy oock voor een cierlickhept hebben/ daer zijnder veel onder haer die de Wet van Machomet onderhouwen/te weten: aende cuſte van Abex ofte Melinde, ende rontom ende in Moſſambique, en die nae ghelegenthept van't roode Meyr / ende die Arabiſche Machometiſten, die alhier hare daghelijckſe vaert ende handel houden / ghelijckſe oock deden op alle havens plaetſen ende Eylanden van geheel Orienten/ voorde Portugeſen ontdeckinge eñ conqueſta van Indien/waermede alle die Orientaelſche quartieren (daerſe haer traffijcke gehadt hebben)met haer duyvelſche ſecte beſmet hebben/ en over al haer fenijn uytghespoghen/'twelck een vande principaelſte oorſake ende beletſels geweeſt is/ dat het Evangelium daer ſo weynigh verbreyt en aenghenomen is / door die peſtilentiſche ſieckte eñ Machometiſche opinie die in haer gants verwortelt was/eñ 'tgeheele lijf ghecorrumpeert hadde;Daer zijnder oock ſommighe die Chriſtenen geworden zijn vande Portugeſen daer toe beweeght: maer daer en wort ſonderlinghe niet veel moeyten om ghedaen / om haer 'tChriſten gheloof te vercondigen/ oorſake datter niet veel profijts te doen is/en oock dat het een ongheſont landt ende lucht is/ waerom die Jeſuyten haer wel wachtē daer habitatie te makē :want en ſiender niet veel voordeels uyt te halen/ghelijckſe wel uyt Indien ende 'tEyland van Iapon en ander weghen doen / daer zy't vol allerhande bloemen van rijckdommen vinden / om met het ſogh van dien haren Byekorf te vermeerderē/ende hare onverſadelijcke gierighept een ghenoeghen te doen;Die meeſten hoop vande Caffres leven onder haer ghelijck beeſten ofte wilde menſchen/ niet tegenſtaende hebben hare woninghen ende vergaderinge van huyſen/ ghelijck dorpen/ alwaer zy hare gemeenſchap houden / hebbende elcke Dorpe zijn Coningh ofte Heer / die zy onderdanigh ende ghehoorſaem zijn / en voeren ghemeenlijck tegen malcanderen oorlogh / d'een pleck ofte dorp tegen den anderen;hebben onder haer recht ende juſtitie / met weynigh politypen van'tgheen dat die

De Caffres cleeden haer met cleederen gelijck Adam int Paradijs ghehadt heeft.

Sommighe vande Caffres pickeren haer lijf met een heet-yſer/dat het ſchijnt gelijck ghefigureert Satijn.

Sommighe vande Ca[illegible] vylē haer [illegible] den heel ſc[illegible] ghelijck p[illegible]men.

De Jeſuyten ſoeckē cenige mackelijcken yver teghen Gods woort.

De Caffres woonen met hoopen by malcander/ eñ over elcke hoop is een Coningh die ſteegh teghen malcander oorloch voerē.

die wereltlÿcke ordinantie en goede regieringhe belanghende is: maer wat het gheloof eñ religie is aengaende / en weten nieuwers af/ van leven ghelÿck beeſten/ſonder eenighe wetenſchap van God ofte eenighe ghelÿckenis ofte ſchÿnſel van dien; Onderhouden haer met jacht/die zy in't wilt op jaghen / eñ vanghen wat dat zy vinden; Eeten oock vleÿſch vande Olyphantē en ander wilde beeſten / eñ van die Olyphāts tanden makē zy hare wapenen eñ gheweer / inde plaets van yſer ende ſtael; Voeren ghemeenlÿck oorloghe teghens malkanderen;eñ ſommighe onder haer eeten menſchen vleeſch; daer zÿnder oock die't niet en eeten: maer vercoopen malkanderen / alſe yemandt indē oorloge vanghen/te weten/ die met die Portugeſen ghemeenſchap hebben/aē wien zyſe comen veylen/om eenige mangelinghen van Cattoenen lywaet/en ander dingen van Indien; hebben onder haer een gebruyc/ dat wanneerſe ten oorloghe gaen teghen hare vyanden / dat ſo zy den ſlach winnen ofte yemant om brengen/wie die meeſte vanght ofte doot ſmÿt / dat zÿn onder haer de gheachtſte eñ eerlickſte/van grooten aenſien;eñ om ſulcx te ghetuygen als zy voor haren Coningh comen/ ſo ſnyden zy die manlickheden af van ſo menigh alſer ghedoot hebben ofte gevangen/ die zy dan weder laten loopen / om niet meer te genereren/die haer ſoude moghen beſchadighen;drooghen die wel te deghē/op datſe niet en moghen verrotten/eñ droogh weſende/comen voor haren Coningh met een eerbiedinge/in preſentie vāde principaelſte van't dorp/ eñ nemēder een eñ eē inde mont / en ſpouwēſe alſo voor des Coninghs voeten neer/ 'twelck de Coningh met een groote danck-ſegginghe ontfanght/eñ om den ſelfdē te vergelden hare vromigheden met eenighe vereeringe/ſo doet hy alle die uytgheſpoghen manlickheden oprapen/eñ geeftſe hem weder tot een preſent eñ tytel van eeren eñ verheffinghē/waer mede zy voort aen gheacht werden als Ridders/ ende nemen alle die manlickheden die hem dē Coningh alſoo weder vereert heeft/ maken daer een vÿftigh ofte rÿghſnoer af / eñ als zy dan eenige Bruÿts trouwen / ofte hebbende eenighe feeſten/ ſo comen die Bruyden ofte Huÿſvrouwen vande ſelfde Ridders met alle die manlickhedē om hare halſen hangen/'twelck onder haer ſo grooten eere is / als by ons het Gulde Vlies ofte de Jartier van Enghelādt te dragen / en de Bruyden ofte Vrouwen van alſulcken Ridders met hare voorſeyde vÿftigē zÿn daer meer mede verheven/ dan offe na haer duncken Coninghinnen vander Werelt waren. Van Moſſambique werdē deſe Caffres in grooter menichte naer Indiē gevoert/ en ghebuert dickwils datmē tot Moſſambique coopt een Man ofte Vrou perſoon van volwaſſen jarē/ om 2. ofte 3. Ducaten 'tſtuc; als die Portugeſche ſchepen daer comen om ververſinge eñ water te nemen / geldenſe wat meer om de menighte vande coopers dieder dan zÿn;D'oorſake datter in Indien ſoo veel Slaven ende captiven van alle natien te coop comen eñ ghebracht werden/ is daer om/datmen gemeēlÿck alle 10. ofte 12. mylen lādts/ ja by naeſt elcke ſtadt eñ dorp een ſonderlingh Coningh eñ regieringhe van volck heeft / die malkanderen in als onghelÿck zÿn / in Wet/ ſpraeck eñ manieren / waer door meeſtendeel met malkanderen oorlogen / eñ die aen beyde zyden ghevanghen worden / houden zy voor Slaven eñ eygen/ en vercoopen alſo malkanderē als beeſtē; die't ongeluc valt dat hy vant ghetal vande ghevangenē is/ moet geduldich weſen/daer zy ooc niet veel ſwarigheyts in en thoonē; alſmen't haer vraecht hoe zy daer in te vreden zÿn:ſeggē dat zy daer wel met connen paſſeren/aēgeſien hare Planeet alſo houdende is; maer dat hare vriendē eñ patriottē dat wel ſullen wreken op die gheen die't haer ghedaen hebben; Oock inden tÿt van honger ofte noot/moghen die Ouders hare kinderen vercoopen/ gelÿck het geſchiede in mynen tÿt datter op't vaſte landt eñ omliggēde quartieren van Goa ſulcken dieren tÿt was / dat die ouders quamē tot Goa eñ ander plaetſen vāde Portugeſen hare kinders vercoopē by menichte/ om kleynen prÿs / om haren buÿck te verſaden; ick heb ſien gheven jonghskens vā 8. en 10. jaren / om 5. oft 6. maten Rÿs / ſommige om 3. 4. ducaten elck; Daer warender die haer in perſoon met Vrouwen en kinderē quamen voor captiven offrecerē/ datmēſe alleenlÿck wilde de coſt geven eñ onderhouden. Eñ om dat die Portugeſen over al harē handel dryvē / als wy op veel plaetſen aēgeweſen hebbē/is d'oorſake datter ſo groote menighte vā alle wegen ghebrocht eñ verkocht werdē: want die Portugeſen daer harē hādel vā coopē eñ vercoopen met dryven/ als met eenighe ander coopmāſchappē eñ waren. Wat die beſchryvinge vāde Caffres eñ 'tlandt van Moſſambique meer aengaet/ hebbe op een ander eenſdeels verclaert / inde beſchryvinghe van Moſſambique. Hier na volgen die Figueren vāde Arrabÿns eñ Abeſſÿns/ met hare vrouwen/ſo als zy in Indiē gaen; Deſgelÿcks die afbeeldinge vāde Caffres, ſo mans als vrouwen/ghelÿck als zy in Moſſambique langhs de ſtrate gaen/alles na de warachtigheyt uytghevvorpen ende afghemaelt/etc.

Die Caffres ſnyden al de ghene dieſe vanghen ofte dooden/ de manlÿckheyt af eñ preſenterēſe de Coning/mids de ſelve een voor een voor den Coningh uytſpouwende/ met haer mōt die hy op doet rapen/eñ haer tot haer groote eer weder om ſchenckt.

De Caffres rygen al de manlickheydē dieſe crygen aen een ſnoer/ eñ hanghenſe haer Bruÿds om harē hals in plaets van een gouwe keten/'twelck in dit landt groote eer is.

De ouders vande Caffres vercoopē haer eyghen kinderen in hōgers noot.

Dat 42. Capittel.

Vande Malabaren ende Nayros in Indien, hare manieren ende coſtumen.

De Malabarē zÿn die gene die bewoonen het land eñ Zee-cuſtē tuſſchē Goa ende die C. de Comorijn, van Goa zuydwaert / al waer die Peper waſt; hebbē een tael op haer ſelvē/eñ 'tlandt is ghedeelt in veel Coninghrÿcken / als wy inde beſchryvinge vāde cuſten verclaert hebbē; Deſe zÿn die meeſte eñ ſchadelÿckſte vyandē vande Portugeſen/eñ doen haer groote quellagie eñ wreede oorloghe te water; zÿn wreet en ſeer ſtout van natueren;gaen naeckt/behalven die ſchamelheyt bedect / die Vrouwē deſgelÿcks/ hebben maer eenē doeck benedē den navel tot die halve dyen toe/ en voorts gantſch naeckt; zÿn ſterck vā leden;ſeer vermeten en opgeblaſen; van coluer geheel ſwart/doch ſeer glat en reÿn van huÿt eñ hayr/ 'twelck zy gemeēlÿck beſtrÿcken met olye/om dat te doen blincken; dragen het hayr ſo lanck alſt waſt; boven op dē top ofte cruÿn van't hooft met eenē knoop opgebondē/ſo wel mans als Vrouwē; hebbē die lellen vāde oorē open/en ſo groot datſe tot op die ſchouderen hangē/ eñ hoe zy langer en wyder opē zÿn/ hoe't ander haer meer geacht is / en voor een ſchoonheyt ghehouwen; van aenghesicht / lÿf ende leden zÿn in als ghefatſoneert als die van Europa / ſonder eenighe differentie / dan alleenlÿck inde coluer; Die Mans zÿn ghemeenlÿck ſeer hayrachtigh eñ

rujjch op dē borste eñ 'tgeheele lijf; zijn die luxurieuste eñ onkuysste natie diemen in gheheel Orienten mach vinden/ soo datmen weynigh

> Men vint weynigh Meyskens onder de Malabrē die acht Jarē out zijnde haer maechdom hebben.

Meyskens over die 7. oft 8. jarē vint die haer maeghdom noch hebben / en terstont gemeen eñ gherieffelijck aē een jegelijck zijn om eenen kleynen penninc/ waer vā zy weynigh schāde maken; In haer huijs houwen zijn weynigh curieus; hebben die huysen eñ huys-raet weynigh verscheyden vande Canarijns eñ Corūbijns van Goa; Hare Afgoderye/ Cerimoniē eñ Superstitien/ zijn ghelijck die andere Indianē; Dese Malabaren zijn tweederley soorten vā volck/ te weten/ den Adel/ diemen noēt Nayros, dat zijn Soldaten/ die alleenelijck die wapenen draghen en handelen / d'ander ghemeen volck worden ghenoemt Polias, dese en moghen gheen geweer dragen noch gebruijcken. Die Nayros moeten altoos waerse gaen ofte staen hare wapenen daerse op gheset zijn by haer draghen / en altoos bereyt wesen tot des Coninghs dienste eñ ghelieven / daer zijn sommighe die dragen altoos een bloodt rappier ofte Cortelas in hare rechter handt/ ende een groote Rondasse inde linckerhandt; Dese Rondasse zijn seer groot/ en van licht hout gemaeckt/ so datse alse willen het geheele lijf onder connen berghen en bedecken; zijnder seer

> De Malabrē gaen langhs de wegh met groote Rondassen ende Swaerden/ eñ slaē gestadigh met het gevest daer op/ om datmense hooren soude.

op bedrevē eñ lichtveerdigh met / eñ alse lāgs de wegh gaen / machmense van verre hooren connen: want maken altoos groot gherucht te slaen met het ghevest van't Rappier tegen die Rondassen/ om datmēse hoorē soude; daer zijn ander die dragen altoos een boghe eñ een bos pylen op haren rugh / waer op zy wōder expert zijn; ander dragen lange spiessen/ sommige Roers / met die lont altoos ontsteecken om den arm ghewonden / en zijn de beste loopen diemen haers ghelijcke in Europa niet en soude beter mogen vinden / en wetēder oock soo wel met om te gaen/ datse die Portugesen geen avontagie en gheven; alwaerse gaē/ moeten altoos haer geweer by haer dragē / nacht

> De Malabrē mogen gheen Wyven trouwen.

eñ dagh; Gheen van haer en is getrout/ noch en mogē niet trouwen vā alle haer leven/ dan haer is vry eñ geoorloft te slapē by de Dochters vāde Nayros, ofte by wien dat het haer lust en gelieft/ vā wat Vrouwen dattet soude moghen wesen/ al zijnse schoon ghetrout / als den Nayro maer lust heeft / gaet yewers in eē

> De Nayros mogen slapen by wie datse willen.

huijs daer't hem ghelieft/ set zijn geweer aenden inganck van't huijs aende straet / eñ gaet en beschickt zijn dingen met die Vrouwe ofte Dochter vandē huyse/ met open duere/ sonder dat hy vreese heeft dat hem yemandt sal verstueren ofte beletten: want wie datter voorby gaet/ jae al waert de selfde Man van't huijs/ siende die wapenen vanden Nayro voor de duere staen/ sal voorby gaen/ eñ laet hem zijn dinghen beschicken / eñ als hy zijn besoingne volbracht heeft / neemt zijn wapenen eñ gaet zynen wegh / en alsdan mach den Man in huijs comen/ sonder datter yet af geseyt wort ofte eenige verwonderinge is; op dese manier gaēse waert haer lust eñ gelieft/ sonder dz haer yemant mach weygeren; Dese Nayros lāghs de wegh ofte straet gaende/ loopen al roepēde Po, po, dat is soo veel als wacht u/ ick come/ staet upt de wegh: want dat ander volck diemen Polyas noemt en geen Nayros en zijn/ en mogen haer niet aē roerē noch rakē aen't lijf/ daerō ist datse altoos roepē / om datmē haer soude plaets gevē/ en geadverteert wesen datse comē: want so yemandt vāden Polyas bleef staen/ en haer geen plaets en gaf/ so datse hem

> Een Polyas rakende aen't lijf van een Nayros/ magh hem de Nayros vry duersteecken sonder teghen segghen.

quamen te roeren/ mogense vryelijcken duerstekē / sonder daer yet aen te verbueren; ende als zy vā eenige Polyas aēgeroert zijn/ ofte vā eenige ander natiē/ uptgenomē Nayros, moeten haer (eer zy met die ander Nayros weder mogē cōverseren ofte eeten) geheel wassen eñ reynigen met groote cerimoniē eñ superstitiē; Desgelijcks en mogen van geen Christenē oft yemandt geroert worden; Eñ als die Portugesen eerst in Indien quamē / eñ met den Coningh vā Cochin verdragh eñ aliāce maeckte/ begeerden die Nayros datmen haer plaets soude gheven/ eñ wijckē op de wegen eñ straten alse malkanderen ghemoeten / gelijck die Polyas en ander Indianen / 'twelck die Portugesen niet en begeerden te consenteren: wāt meenden dat het oock haer eere te nae gingh/ datmen haer byde Polias ende onnut volck wilde gelijcken / daer zy meenden die Nayros te boven te gaen in krijghs-handelingen ende vromigheyt/ daerō begeerdē zy dz die Nayros haer souden wijcken eñ plaets gheven / waer mede zy aen beyde zyden niet wel accorderē en konsten/ in somma / worden geslooten om alle vrede t'onderhouden / als datmē soude kiesen twee persoonen/ eē vā wegen die Portugesen/ en eē ander van wegen die Nayros, die souden lijf om lijf tegen malcanderē campē/ eñ so wie dat vā haer beyde verwonnē bleef/ diēs natie soude die ander plaets geven / eñ op die wegē wijcken; Dese camp geschieden in't openbaer

> Dē Portugesen hebben tegē de Nayros met kampen gewonnē/ dat de Nayros haer teghen komēde moeten wijcken.

eñ in presentie vā beyde natien / en dē Portugees verwon den Nayro, dien hy 'tleven benam/ waer van ghebleven is / dat die Nayros de Portugesen wijcken eñ upt dē wegh gaen alse malkanderen gemoeten / tot dat die Portugesen voor by gepasseert zijn; Die Nayros dragen aende handen seer lange nagels/ waer mede zy te verstaen gheven datse vandē Adel zijn/ om dat die lanckheyt vande naghels die persoonen het wercken belet van eenigh hādtwerck te useren; segghen oock datset doen om also te meer kracht inde handt eñ 'tvatten te hebbē/ om het Rappier vast te houwē / 'twelc

> De Nayros wysen den Adel door ofte met langhe naghelen.

sommighe Portugesen eñ Mestisen oock nae spelē/ eñ die selfde opinie vāde Nayros geerft/ dieder veel in Indien zijn / eñ die de naghelen laten wassen om die selfde oorsake. Die principaelste van dese Nayros, welcke zijn als hoofden ende Capiteynen van so veel die onder haer ghebiet staen; Dese draghen een gouden ofte silvere Braseletten ofte ringhen om den arm / boven den ellenboogh; desghelijcks hare Regierders / Ambassaduers ende Coninghen / waer by men haer kan vā d'ander onderscheyden: want alle gelijck als gheseyt is/ naeckt gaen: Ooc so zijn die Coningē/ Regierders / ende andere hare hoofden ende Capiteynen / als zy upt gaen wel gheaccompaengiert ende bewaert van d'ander Nayros; Zijn seer goede ende stoute Soldaten; vallen seer wel aenden man; zijn seer wraeckgierigh/ soo dat wanneerse in eenighe Fusten ofte yewers anders comen tegens hare vyāden te vechten / ende soo't gheschiede datsē met een spiese door het lijff ghesteken worden / en sullen terstont niet beswijcken / dan die spies/ soo zy hem niet weder metter haest conne upt kryghen/ met beyde handē na haer halen/ en duer't lijf trecken/ om also te ghenaken den geenen die't ghedaen heeft om haer tē wreken. De Coningh mach dese Nayros niet doen rechten noch dooden met openbare justitie/

Æthiopum e Moçambyque et conterminis regionibus icon quarum alij Christiani alij Gentiles verum major pars Mauritij Caffres vocant.

Moerianen wt Moçambÿcke en die omliggende contreÿen diemen Caffres noemt sommighe zÿn Christenen sommighe Heÿdenen en t'meestendeel Machometisten.

60 en 61

Nautę Arabes quibus naves ſuas regendas Luſitani committunt
in quibus cum uxoribus ut plurimum habitant.

Arabiſcher ſcheepluÿden, welcke die Portugeeſen, haer ſchepen vertrouwen
te regeren, in welcken ſij oock met haer wÿven meeſt woonen.

Habitus Abiſsinorum quibus loco S. Baptiſmatis.
frons nutiritur.

Habÿten der Abiſsÿnen wt paep Ian ſlant welcke in placts van
doop gebruÿcken brantmercken int aenſicht.

61 en 62

stitie:dan so zy de doot verdient hebbē/ doetse met ander Nayros ombrenghen. Die Dochters vande Nayros en moghen met niemant converseren noch te doen hebben / dan met Nayros, hoewel datse in't heymelick genoech converseren met die Portugesen eñ Christenē: maer so't die Nayros quamen te mercken / en haer op't feyt bevonden / moghēnse dooden/ sonder pet te verbueren; Zy hebben aen alle plecken daerse woonen een ghegraven water gelijck een graft/dat aende wegh in't opēbaer staet/daer alle mā voor by passeert/ al waerse haer alle morghens alse op staen wassen/eerst beginnende vā onderen/eñ daer nae het hooft eñ het aensicht / so wel Mans als Vrouwen/ sonder beschaemt te wesen van die over den wegh daer voor by passeren ofte naer staen en sien / jae den Coningh selfs in persoon: welck water is so groen/ vol slijm eñ stinckachtigh/ datmen zijn nuese moet toe houwen vanden stanck alsmender by comt / en gheloōven vastelick / dat wanneerse haer alle daghe in dit water niet gewassen en hebben/datse vā gāts onreijn eñ vol sonden zijn ; eñ dese wassinghe eñ reyninghe en mach in geen loopent water daer stroom gaet wesen / dan moet daer toe ghegraven eñ stil wesen/ eñ van hare Bramenes met veel woorden / superstitiē eñ cerimonien belesen / anders en waert van gheender weerden noch nut;in hare Afgoden/diensten/ eñ ander bueselingen / zijn ghelijck die andere Heydensche Indianen / en worden oock verbrant alse doot zijn;en die Sonen en moghen van hare ouders gheen erfghenamen wesen/ uyt oorsake datse die Vrouwen gemeen hebben; twyfelen wie dat haer rechte Sonē zijn: want die Bramenes hebbē ooc des Coninghs Vrouwen ghemeen / en doen hem een groote eere aen als zyse willen beslapen ; Hare erfgenamen zijn hare Susters sonen:want seggen/ al twyfelen zy aende Vader/ nochtans weten voorseker/ dz haer Susters die moeders zijn; Dit is wat die Nayros ende dē Adel en Soldaten is belangēde / het ander gemeene volck vande Malabaren diemen Polyas noemt/ zijn die Boeren/ Ambachs-luyden / Visschers en dierghelijcke ; dese werdē seer veracht eñ misprezen;leven seer miserabelijcken/ en moghen gheen gheweer noch wapenen hebben noch ghebruijcken/ noch met die Nayros converceren ofte aen raecken: want als die Nayros over wegh oft op die straten gaen / ende datse dese Pelyas van vers sien comē/ en hoorē roepen/ loopen terstont aen d'een zyde / met gheboogen hoofden / ende ghevouwen armen/ siende nae die aerde toe/ sonder datse eens om hoogh derven kyken/tot dat den Nayro voor by is; volghen in de rest die costumen van de ander Indianen: want een jeghelijck volght die neringhe ende het handt-werck van zijn ouders / sonder dat te mogen veranderen op gheenderley manier/ etc.

De Dochters vande Nayros moghen met gheen ander dan met haer volck converseren.

De Nayros wasschē haer alle daeghs van't hooft totte voeten.

De Sonen moghen geen erfghenamen van haer Vader wesen.

De Polyas moghen geen wapens ghebruyckē noch hebben.

Dat 43. Capittel.

Vande Mooren ende Ioden in Indien.

DJe Mooren eñ Joden zijn in grooter menighte op alle plaetsen van Indiē/ als Goa, Cochijn, eñ binnē in't lādt/ zijn eensdeels vā ander weghen daer gecomē/ ende sommighe vanden afcomste Indianen/ die in voorleden tyden duer die gemeenschap vande selfde Joden eñ Mooren aen die secten ende opinien gebracht zijn; In hare huijshouwen eñ cleedinghen volghen die manier van't landt daerse resideren ; Zy hebben onder die Indianen haer Kerckē/ Sinagogen eñ Mesquiten / al waer zy hare cerimonien gebruijcken nae haer Wet eñ wille; Inde Portugesen steden eñ plaetsen en wort het haer in't openbaer niet toeghelaten / noch gheen vande Indianē / hoe wel zy met hare huysen eñ familie haer woonplaetse hebben/ en haer daghelicksche neringhe eñ handelinghen onder een dryven;in't heymelick in hare huysen doen watse willen / alse niemandt eenighe schandale ofte verarghernisse aen en doen : maer buyten de stadt/op de plaetse daer de Portugesen geē jurisdictie en hebbē/mogen vryelijck hare Cerimonien eñ superstitiē gebruijcken/eē jegelijck naer zijn welbehagen/sonder datter yemandt tegen seggen sal/noch sulcks beletten: maer so sulcks bevondē worde inde Portugesen steden in't openbaer/ oft datse eenige vermenginghe hebbē met de Christenen/so wel vā Mans als Vrouwē/wordē metten lijf gestraft / tē waer datse haer bekeerden tot het Christē gheloof/ ghelijckt aldaer dickwils gheschiet buyten de stadt Cochin , aldaer de Coningh zijn Hof hout/ hebbē die Joden eñ Moorē haren vrye wille om hare secten eñ cerimonien in't openbaer te gebruijckē: wāt de Joden hebbē daer seer schoone steenē huysen gebout/eñ zijn treffelijcke cooplupden/eñ van des Coninghs vā Cochijn naesten raet;hebbē aldaer hare Sinagogen/ met hare Hebreeusche Bybels ende Wet vā Moses / gelijck ic selver in mijn hādt ghehadt hebbe;Zijn meest wit van coluer/gelijck die vā Europa; hebbē onder haer schoone Vrouwē; Daer zijnder veel onder die daer gecomen zijn uyt het lādt vā Palestina eñ Jerusalē/en spreken duer de bāck goet Spaēsch; Onderhoudē dē Saboth/eñ andere Jodtsche cerimoniē / en hopen noch op de cōste vanden Messias; De Moorē van gelijckē hebbē hare Meskytas,daerse haer gebet doen/ en hebbē de Kerke veel solders eñ gallerÿē/ daerse de kinderē hare Cathagismus leerē eerse inde kerck gaen;wassen hare voetē/waer toe altoos eenē back met water besyden de kercke staet/en laten altoos hare Alparcos ofte schoenen buytē de kerck duer eerse in gaen/ eñ binnen comēde vallen op haer aensicht plat neder / en maken met opslaende armen eñ hāden veel visvasen; Zy worden ooc besneden als die Joden;eeten geen Verckē-vleeijsch ; Doodt wesende worden begraven/ en hebbē in hare kerckē gants geen beelden noch figueren/dan sommige opgerichte steenē ofte serckē / met uytgehouwen Chaldeeusche letterē uyt haren Alcoran , als ick eens bygevalle daer voorby passeerde met een Portugees/ kregē sonderlinge lust om die Machometiste kercke te sien/ en haer manier vā bidden/ 'twelc ons belet worde vāde duerwachter / die ons beval ons schoenen uyt te trecken:maer om dat wy't weygerden/ seyde dattet ons niet gheoorloft en was alsoo inde kercke te gaen: maer om die te besien/liet ons tot inde duer comen/en dede vā binnē sommige vensters open/so dat wy claerlick mochten sien watter in was ; Doen vraeghden hē den Portugees waer harē God eñ heyligē waren diese aenbadē/om dat hy de kercke/als geseyt is/ydel sagh : doen antwoorden dē Moor dat zy gheen ghebet voor hout en steen deden/dan aenden levenden God/ die inden Hemel is/eñ seyde : ghy luyden Portugeesche Christenen ende Heydenen zijt alleens : want aenbidt die ghemaeckte beelden/ende ghy gheeft haer die

Veel Joden ende Mooren in Indien.

De Joden moghen op lijf-straffe haer met geen Christenen vermenghen.

De Jodē zijn vanden Coningh vā Cochijns naestē raet.

De Mooren eerse in haer kerck gaen/ wassente haer voeten/ende gaen bloots voets daer in.

De Mooren doen gheen gebeden voor hout ofte steene beelden.

Ghelooven al den levende God die inde Hemel is.

eere/ die alleen den levenden God almachtigh toe cōt / met welcke antwoort die Portugees soo quaet wert/ dat hy hem begost te schelden met vele harde woorden/ so datter een groote vergaderinghe werde vā Moozen eñ Indianen/ eñ souder een groote haperinghe ghekregen hebbē / had ick het niet verschoōt/ eñ hem upt de weegh ghetrocken / en ginghen onsen wegh/ so dattet daer by bleef; Dese Moozen doen oock grooten handel in alle specerpen na't Roode-meyr eñ ander wegen/ so te water als te lande; En hoe wel dat sommighe onder die Portugesen woonē en met haer hādelen/ doen nochtans onder dē duyjn groot quaet/ en zijn hare doot vyāden; Dese zijn die principaelste oorsake/ datter niet meer Indianen tot het Christen geloove bekeert en worde: wāt doen haer upterste beste om die Indianen daer van te trecken / waer mede vā die Indianen haer leven eñ usantien concluderende. By dese naevolghende conterfeytsels machmen sien den staet vanden Coningh van Cochin, op den Olyphant ghesetten/ als hy upt rijdt met zijn Nayres ofte Edelen en Soldaten die hem bewaren ende gheleyden; desghelijcks daer nae die ander Malabaren, Man eñ Vrouwe/ diemen Polyas noemt/ met die Moozē ofte Machometisten die in Cananor en onder die Malabaren zijn woonende/ als ghesept is; Noch so suldy afghemaelt vindē die Christenen diemen noemt vā S. Thomas / welcke veel onder die Malabaren woonē/ met een dick been/ ghelijckse ghebozen worden / als wy inde beschryvinghe vande Custe verhaelt hebbē/ met die Figueren van die van Pegu ende d'Eylanden Molucos, &c.

Dat 44. Capittel.

Vande Pagoden ofte Indiaensche Afgoden, Aflaten, Bevaerden, Cerimonien eñ ander superstitien, in't generael ende in't corte verhaelt.

DIe Pagoden ofte Afgoden zijn veel eñ menigerley op alle plaetse vā Orientē: waer vā sommige in groote reverētie eñ eer ghehouden werden: meer als de ghemeene/ die van alle wegen besocht worden van die Indianen eñ Heydenē/ in manier van Bevaerdt eñ Aflaet te winnē/ welcke zijn boven alle d'ander seer costelijck toe ghemaeckt/ eñ met rijckdomme verciert; van dese meene ic alleenlijck te tracteren so veel alst noodigh is/ om daer duer te moghen verstaen van alle d'ander in't gemeē eñ particulier. By de stadt van Bassaym, welcke leyt noordwaerts van Goa, op de Custe van Indien/ is vande Portugese bewoōt/ daer leyt een Eylandekē dicht aende Custe genaemt Salsette, alwaer zijn 2. vande vernaemste Pagoden (ofte tēpels/ doch een spelonckē/ daer die Pagodes in staen) van geheel Indien; dese eene spelonche is gegraven ofte uptgehouwen onder eenen grootē bergh vā louter steen/ eñ heeft vā binnen in't begrijp die groote vā eē goet dorp vā 400. heertstedē/ eñ comēde voor aē in den bergh/ stater eē Pagoden huijs met Afgoden gehouwē inde steērootsen vandē selfden bergh / vā grousame eñ vreeselijcke Figuerē/ al waer hedēs-daegs die grau Monickē een kercke hebben gesticht/ genaēt S. Michiel/ eñ dē bergh onder in gaende/ vintmē indē eerstē omgāc veelderley Pagodē/ eñ climmēde wat hooger/ heeft een ander ommeganck vā camers eñ Pagoden; eñ vā noch hooger / heeft een ander regel ofte ommeloop

Op het Eylandt Salsette zijn twee Pagodes.

Beschryvinge van't huijs eñ ghelegentheyt van die Pagodes.

Die grau Monicken hebben hier een kerck/ genaemt S. Michiel.

van camers eñ Pagoden / al upt die loutere rotsen gehouwē / eñ by dese camers staet eenē grootē steenē back met water / eñ heeft sekere goten van boven/ waer door het regen-water in comt; en wat hoogher/ heeft noch een regel ofte omganck vā huysen ofte camers/ in somma dat alle die huysen ofte camers in dese 4. omgangen zijn over die 300. en zijn altemael vol uptghehouwen Afgoden/ vā so grausame vreeselijcke eñ duyvelsche Figuerē/ dat het een grouwel is t'aensien; Den anderē Tēpel ofte spelonche vāde Pagodē op't selfde Eylādeken is op een ander plaets / oock upt steen-rootsen gehouwē/ seer groot ende spacieus / altemael vol Afgoden/ upt steen-clippen gehouwen/ vā so bysterē en leelijcke Figueren/ dat een mēsch het hayr te bergh staet dieder in comt. Daer is noch eē ander Pagode/ diese voor de hooghste eñ vernaemste van allen houwen / welcke staet op een Eylandeken/ genaemt Pory; dese Pagode wort vāde Portugesen genoemt/ die Pagode vāden Olyphant; op dit Eylādeken staet eenen hoogē bergh/ eñ op't opperste binnen indē bergh is een inganck eñ uptholinghe gehouwen upt die enckele steen-rootsen/ vāde groote van een goet Convent ofte Clooster/ heeft van binnē zijn plaetsen eñ water-backē seer curieus ghemaeckt eñ uptghehouwen/ eñ rondtsom die mueren ist vol uptghehouwen beelden eñ Figueren van Olyphanten / Leuwen/ Tygren/ en ander duysent dierghelijcke wreede beesten; Desgelijcks Amasonen ende sommighe andere wel gefigureert vā veelderley soorten eñ differentien; zijn altemael vā so goede schulptura/ dat het een verwonderinge is te sien; Men wil vermoeden dat die Chinē (die seer jngenieus zijn) dat eertijts soude ghebout hebben / inde tyden als zy op dese custe vā Indiē hare handelinge drevē/ welcke Pagodē eñ edifitiē nu gāts vernielt/ verwoest eñ geheel bedorven zijn/ naer dat de Portugesen dit onder haer gewelt hebbē gekregē; By dese edificien machmē presumeren hoe datse noch hedēs daeghs binnē in't landt zijn/ principalijck daer haer die Coningē/ regierders eñ het Hof onthoudende is / en noch gheheel in essen zijn. In't Eylandt vā Seylon, daer ick op een ander vā getracteert hebbe/ staet eenē hoogen bergh/ diemē noēt Pico Dadam, ofte vā Adā; op het hooghste vandē bergh staet een huijs so groot als een Clooster/ daer in staet eē Pagode vā grooten aensien eñ estimatie; Op dese plaets was in voorleden tyden eenē Tant vā eē Aep ofte Simme/ eñ was in gout eñ costelijcke gesteenten beslagen/ 'twelc was zijn custodie ofte Ciborie; Desen Tant worde ghehouwen voor't costelijckste ende waerdighste heylighdom van geheel Indien / eñ hadde die grootste bevaerde vā alle omligghende quartierē/ so dat zy hier in S. Jacob vā Gallissia/ eñ den bergh vā S. Michiel in Vranckrijck te boven ginghen/ om die groote aflatē die daer te winnen waren/ upt welcke oorsake besocht worde met groote devotie vā alle Indianē vā 4. ofte 500. mylen af by groote menighte. Nu geschiedēt in't jaer 1554. dat die Portugesen upt Indien een tocht deden op't selfde eylandt vā Seylon, eñ beliepent Eylandt tot bovē op desen bergh toe/ al waer zy meynden grooten schat te vindē / door die fame dieder vā was/ om die groote bevaerden als gesept is/ waerō ruineerde het selfde Clooster tot die grōt toe/ eñ vonden anders niet als een cofferken met costelicke gesteēten toegemaect/ al waer desen Apen

300. Cameren vol duyvelsche Afgoden in de spelōcke vande Pagodes.

De hooghste Pagode is in't Eylandt Pory/ die de Portugesen noemē Pagode vanden Olyphant.

Veellerley gedierten uptghehouwen inde spelonche van dese Pagode.

In't Eylandt Seylon opten bergh Pico Dadam was een Tant van een Aep in voorleden tyden/ die voor de grootste heylighdom gheestimeert wert van gheheel Indien/ etc.

De Indianen van 4. en 500. mylen doen bevaert om 'theylighdom vanden Apen tant.

Provincię Pegu incola, auri adamantum et rubinorum ferax, undelacca sigillatoria advehitur. Een wt Pegu, waer veel gout diamanten ē robynen gevonden ē het zegellack gemaeckt woort	Incola ex Insulis Moluco, ubi Caryophylla magnâ copiâ crescunt, quorum vestes e stramine sunt factæ. Een inwoonder wt die Eylanden van Moluco, daer die Garyophyl: nagelen overvloedich groyen. welcks cleederen van stroy zyn.	Penequais familiæ, a Divo Thoma execratę, intotam (ut Indi referunt) pro-geniem Van penekays geslachten van S. Thomas als die Indianen seggen gantselicken vervloeckt. 64 en 65

Inquilini e Cananor Mahometani infectiss.
Lusitanorum hostes
Die Machometisten van Cananor en doot
vianden vande Portugeesen

Incolę Malabarę maritimi inter Goam et Cochina
apud quos piper nascitur.
Inwoonders van Malabar tusschen Goa en Cochyn
aende Zeecant daer die peeper wast

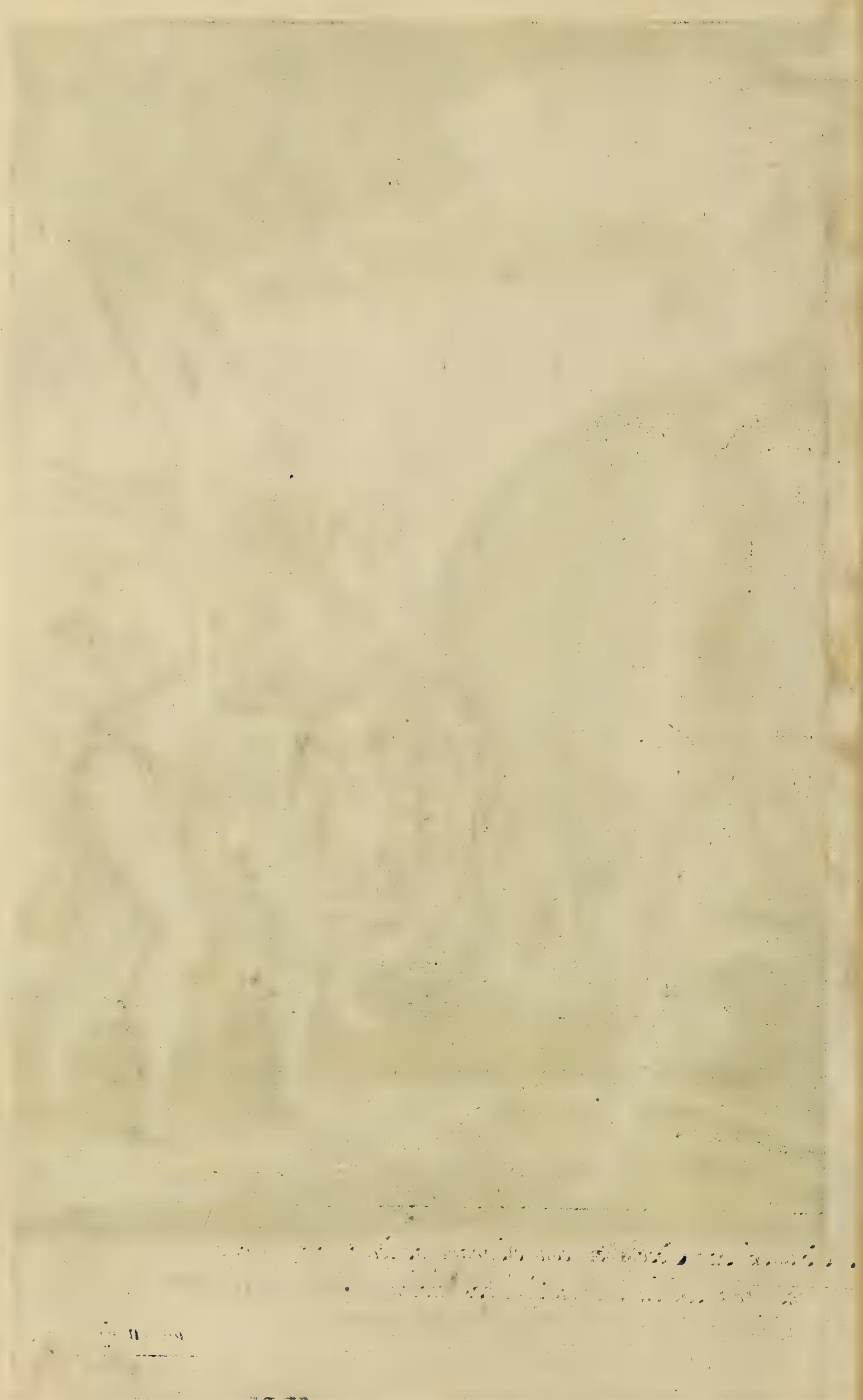
64 en 65

Cochini Rex elephante vectus, cum procerum comitatu, quos Nairos vocant.

Die Coninck van Cochin op een elephant geseeten verselschapt met syn edelen diemen Nairos noemt.

64 en 65

Die Portugesen hebben int iaer 1554. het Clooster gherumeert/ ende een Apen-tãt wech gevoert.

Apẽ-tant in bewaert lagh; Desen buyt namẽ zy met haer nae Goa toe. Als nu die omligghende Coninghen dese droeve mare hoordẽ/ die van Pegu, Sion, Bengala, Bisnagar, &c. waren seer in't lyden/dat alsoo haer costelycke heylighdõ berooft was/waer om hebben met ghemeen accoordt hare Ambassadueren ghesonden aendẽ Viçorey van Indien/ hem biddende op alle vrientschap haer dien selfdẽ Apẽ-tant te willen vergunnen eñ weder geven/ eñ offreceerden voor eẽ rantsoen/ behalvẽ alle

Die van Pegu eñ andere seynden Ambassaten nae Goa/ om den Apen-tant/eñ presenteren 700000. Ducaten voor de selve.

andere presenten diese sonden/ te gheven 700. duysent Ducaten in Goudt / eñ den Viçorey door gierigheyt van't gelt was beweecht om die te geven: maer worden belet door dẽ Artsbisschop Don Gaspar, welcke was den antecessor ofte voorsaet van mynẽ Heere/seggende dat zy die Christenen warẽ/niet en behoorden yet te gunnen / noch oorsake te gheven / waer door dẽ Afgodẽ dienst een voortganck hadde eñ den Duyvel door gheeert worde:maer veel eer hare professie hielt / sulcks in alle manierẽ moghelyck zynde te beletten eñ uyt te roepen/ waer mede de Viçorey beweecht worde sulcx te weygerẽ/ eñ die Ambassaduers gants ontseyde/hebbẽde eerst in hare presentie den Apẽ-

Den Apen tant wert tot asschen verbrant/ eñ inde wint gesprept vande Portugesen.

tant tot asschen verbrant/ ende d'asschen inde lucht verspreyt en inde Zee gheworpen/waer van die Ambassaduers seer mistroostich naer huys zijn gekeert/eñ noch meer verwondert/ datse soo groote somme gelts veracht hadde van 'tghene datse tot asschen verbrandt/ende inde Zee geworpen hadden; Corts daer na so isser gheweest een Baniane, die alle listighent vol zyn ; Dese heeft ghekregen eenen anderen

Een Baniane bedriecht de Coningh van Bisnagar/ met een valsche Apen-tãt eñ wert heerlick gheloont.

Apen-tant/eñ heeft die andere Indianen ende Heydenen dienst ghemaect/dat hy den selfden miraculeuselyck ghevonden hadde/eñ dat het hem van een Pagode in een vision gheopenbaert was / dat het den selfden Apen-tandt was die de Portugesen meenden verbrandt te hebben : maer dat hy haer onsichtbaer hadde gheweest/ eñ eenen anderen Tant inde plaets ghebrant/'twelck terstont het volck alsoo gheloofden/eñ is ter ooren vanden Coningh van Bisnagar ghecomen / die hem terstondt heeft doen ontbieden/ eñ met grooter blyschap den tant ontfanghen/en gaf dẽ Baniane eẽ groote somme Goudts daer voor/al waer hy weder ghehouden wert inde selfde eere/ als te voren den anderen die verbrandt was.

In Narsinga een heerlycke Pagode van grooter waerden eñ aensiẽ.

In't Coninghrijck vã Narsinga ofte custe diemen heet van Choramandel, staet een Pagode, die seer groot eñ uytermaten rijck ende verciert is/en in grootẽ aensien eñ weerde ghehouden wert : wãt heeft wõder veel toeloops eñ bevaerden van alle die omligghende quartierẽ; Hebbẽder in't jaer veel feesten/eñ besondere Processien ofte Kermissen ; Daer is een

Een Carre die vier Olyphanten met noch meer ander menschen voort halen op de Kermis van dese Pagode uyt devotie.

Karre ofte waghen so groot eñ swaer datter drie ofte vier Olyphãten genoech aen voorts te trecken hebben ; Dese haeltmen alleenlijck voort op die Kermissen/ Feesten ofte Processien; Dese Carre heeft noch veel Cabels ofte coorden/ welcke ghetrocken worden van veel persoonen/so Mans als Vrouwen uyt puere devotie ; Boven in't allerhooghste van dese Carre staet gemaect een tabernakel ofte verhemelt/ onder welck sit den Afgodt/ eñ onder

De Vrouwen vãde Coningh sitten op dese Carre/ eñ speten op Instrumenten voor haer Godt ofte Pagode.

dese Tabernakel sitten des Coninghs Vrouwen die spelen op allerley instrumenten op hare manier/ende maken een soet accoordt eñ melodye vã Musijck/ aldus wordt die Carre voorts getrocken / als geseyt is/ met grooter devotie eñ processie; Daer zijnder veel die uyt

Sommighe snyen uyt devotie stucken uyt haer lyf voor de Pagode.

yverichheyt ende enckel devotie haer selvẽ stucken uyt het lijf snyden / ende werpẽt voor den Pagode ; Ander zijnder die haer onder de raden vanden Waghen ofte Carre worpen/ ende laten de Carre alsoo over haer passeren/

Sommighe Indianẽ gaẽ uyt devotie onder de Carre liggen ende laten haer soo dooden.

so datse in stucken ghemorselt ende doot ghepersi werdẽ/ende die aldus sterven/ houtmen voor groote Heylighen eñ Martelaers / ende worden daer nae voor groote reliquias ende heylighdom ghehouden / eñ noch ander duysent dierghelycke beestelijcke dinghen ende superstitien diese aenrichten / als een van mijn cameraden my mondelick vertrocken heeft/ die't alles in persoon gesien heeft/ en duer gheel Indien ghenoech openbaer eñ oorkondt is. Op eenen tijt was ick met sommige vriẽdẽ/Portugesen/op eẽ speelreijs eñ vermakinghe op't vaste landt/ 5. ofte 6. mylen te landewaerts binnen / met oorlof vande Viçorey, eñ hadden in ons ghesel schap sommighe bekenden van Decanijns ende naturalen van't landt/eñ onse principale reyse was om te sien haer maniere vande doode Bramene met die levende Vrouwe te verbranden / om dat wy daer van geadverteert waren/datmen sulcks soude doen;onder ander dinghen ende vreemdigheden die wy sagen / quamen op sommige

Inde Dorpen op de weghen ende alle bergen Pagoden in Indien.

Dorpen eñ woonplaetsen vande Indianen/ eñ vonden op de wegen en tegen alle gebergh-ten/steen-rootsen/ clippen ende speloncke alle Pater noster gaents een uytghehouwen Pagode/die eer Duyvels ende monstren en helsche dieren gelijck warẽ/ als anders;in't eynde quamen in een Dorp / daer stont eẽ groote

Een wonderlycke Tafereel in een Dorp in Indien/ Mitsgaders ander vreemdicheden.

steene Kerck/al waer wy in ginghen/daer wy anders niet en saghen dan een geschildert tafereel/'twelc hinck in't midden vãde Kercke/ van soo leelijcken figuerẽ datment niet leelijcker noch misമaecter en konst versieren:want hadde veel hoornen eñ langhe tanden die hem uyt de mont over de kin heen quamen/eñ onder den navel aendẽ buijc een diergelijcke aensicht met veel hoornen ende darmen/ eñ hadde eenen Myter op't hooft die niet seer ongelijck en was eenen drie ghecroonden Pausen hoedt / in somma scheen een monster uyt den Apoclipse te wesen; dit hingh voor een muer/ welcke een afscheyt maeckte van een ander camer/ghelijck by naer een Choor/ doch was over al beslotẽ sonder vẽsters ofte licht-gatẽ/ eñ hadde in't midden eẽ cleyne enge duere die ghesloten was/ eñ aen elcke zyde vande duere stont een cleijn forneys inde muere gemetselt/ waer in quamẽ traliẽ/om daer duer dẽ roock in't voorsz.geslotẽ huijs oft spelonc te treckẽ/ alsmender eenige offerande in leyde / ghelijck als wyder sommige in vondẽ liggẽ/als Rijs/ Coorn/Hoenderen/ Fruyten/en ander diergelijcke snuysterye/ datter die Indianẽ dagelicx offerdẽ/ eñ daer quam eenẽ so quadẽ rueck eñ stanck uyt/datmen wel bangh eñ qualick geworde soude hebbẽ alsmẽder dicht by quã/en was seer swart / smeerigh eñ besmet vã vuylicheyt; Voor dese voorsz. geslotẽ duerẽ middẽ

Eẽ Portugijs schreet over eẽ steenen Calf waer over een groote oproer quam.

inde kercke stont eẽ steenẽ Kalf/en een vã ons geselschap spronck daer op al schreyẽde/ en begõst daer zynẽ spot met te houden/dat welcke siẽde de Bramene die de Kerck bewaerde/ begost te roepẽ eñ te bleytẽ/ so datter terstõt veel vãde bywoõders quamẽ inde kerck geloopẽ/ om te besiẽ watter schuijlde:maer aleer 'tghedrãgh vã volck quã / dedẽ wy so veel met den Bramene dz hy te vrede wordẽ/ ons onschul

 dighende

doē de ſo wy beſt mochten/ eñ dat ſulcks door onwetentheyt gheſchiet was/ waer mede alle dingē te niet was / eñ 'tvolck wederom wech ginck ; doen baden wy den Bramene , dat hy ons die gheſloten duere eens wilde openē/om te ſien watter in was/'twelck wy door langh bidden eñ ſmeecken verworven / eñ openende de duere/ willende ons eerſt met aſſchē voor't voorhooft beſtrijcken/dat wy weygerden / en al eer hy die duere openden / hadden wy hem moeten beloven / dat wy niet verder als tot inde duere en ſoude comen om te beſien; die duer vā't Sancta ſanctorum ofte Duveloriū op weſende / waſt in te ſien ghelijck als een moort-cuijl/het verhemelt was een ront verwelffſel ſonder eenige venſter noch licht-gatē/ dan alleenlijck die duer; oock en was inde gheele Kercke anders geen licht / dan dat duer die dueren quā; binnen dit voorſeyde verwelfſel hingen wel hondert kleyne ontſtekē Olye Lampen/ eñ in't midden ſtondt eē cleijn Tabernakel altemael bewonden eñ bedeckt met Catoene wronghen gemaeckt / eñ met klater Goudt bedect eñ omgewonden / waer onder (ſo ons dē Bramene ſeyde) den Pagode ſat vā Goudt ghemaeckt/ mocht vande groote van een cleijn kermis Pop weſen ; Dicht by de Kercke / buyten die groote poort ſtondt inde aerde ghemaect eenen grooten eñ vierkanten water-back van uytgehouwen ſteenē/rondtomme met afgaēde trappē/en was vol groen vuijl ſtinckēt water/al waerſe haer alteſamen in waſſen alſe haer gebedt inde Kercke willen doen ; Van daer ginghen wy noch verder/eñ vondē al om end' om alle 20.ofte 30.ſchreden aende clippe eñ ſteen-rootſen en Spelonckken Afgoden van uytgehouwen ſteen / van ſulcke lieffelijcke figueren / als gheſeyt is ; Deſe die aldus aende wegen ſonder Kercke ofte overdeckſels ſtaen/ hebbē altoos eenen cleynē water-back/met water bezydē haer ſtaen/daerſe ten minſten hare voeten met waſſchen / met een halve Indiaenſche Noot / die ghemaeckt is met een ſteel / en daer by hanght om water met te ſcheppen / eñ is voor den reyſenden eñ voor by paſſerenden Man / die ghemeenlijck telcken alſer voor by gaen/eenen voetval ende haer ghebedt gaen doen/eñ daer ſtaen gemeēlijck twee Forneijſkens by/eñ ooc een ſteenen Calf ofte Koeye/ daerſe hare offeranden voorſetten van eetbare ſpyſen eñ fruyten/ eē jeghelijck naer zy dē Pagode ende 't Calf goetgunſtigh zijn / en haer devotie daer toe bewegēde is / 'twelck zy meynē dat het den Pagode des ſnachts verteert: maer wordt vande Bramenes wegh ghenoemen ; Wy vonden over al van alſulcken offerāde ſtaen:maer haddender een afgryſen af om aen te taſten/ om dattet ſo morſich ende vuylicken uytſach ; als wy ghenoech onſe luſt gheboet hadde met hare duyvelerye te beſien/ keerden weder nae't Dorp daer de voorſeyde ſteene kerck ſtondt / om dat ons die Bramene geadverteert hadde die ure vandē avont/datmē dē Pagode ſoudē in proceſſie/ſpancerē in't velt/eēs ront om leyde om een loechtgien te nemē/waer om daer op paſten om ſulcks te ſien ; Die ure ghecomen weſende/luyden een cleijn clocxkē/dat zy yewers vande Chriſtenen ghecreghen hadde / waermede begoſte alle 't volc te vergaderen/ eñ namen den Pagode uyt zijn lueren eñ cribbe ofte tabernakel Demoniorum met groote reverentie/eñ ſettē hem op eē Pallankijn, eñ worden vande eerlickſte van't Dorp gedragen/eñ van alle d'ander met grooter devotie geleijt/ met hare ghewoonlijcke getier eñ gebeer van trompetten / trommelen eñ beckens te ſlaen/ eñ gingēder alſo met eē ſtuck weeghs in't velt om end' om/eñ brachten hem daer nae by den ghenoemden ſteenē water-back/ daer zy hem wel ſchoon/meene vuijl eñ ſtinckende wieſen/ eñ brachten hem alſo weder in zijn cluyſe ofte hock / en lieten hem daer alſoo met gheſloten duere / met al zijn Lampen goet cier maken/ vanden roock ende offerhande dat hem dapper vermaeckt moet hebben/eñ een jeghelijck zijn offerhande eñ ghebet ghedaen hebbende/ ginghen nae hare huyſen/en lietē daer voorts den Bramene met gewerden / die inde plaetſe vande Pagode daer goet cier met maeckten/ met zijn familie;Dit zijn hare ceremonien eñ daghelijckſche ſuperſtitien en valſche Godtſdienſten/daer haer den Duyvel ſo in verblint heeft/dat zy daer met ſonder twyfel glooven het eeuwighe leven te verdienen / eñ vertellen veel mirakelen van alle hare Afgoden / waer mede wy moghen aenmercken wat dat wy Godt te dancken en te loven hebben / dat hy ons met zijn heyligh Evangelium eñ waerheyt verlicht heeft/ en niet geboren zijn onder deſe en diergelijcke Heydenen en Satans bedroch/die God door zijn ghenade wil verlichten met de kenniſſe vā zijnder waerheyt onſe eenige eñ warachtighe trooſt ende Heylandt/ waer voor wy oock ghenoech ſchuldigh ende gheobligeert zijn eenparigh te bidden : want het ons even naeſten zijn/eñ Gods beelden eñ ſchepſels/dat hy haer alle daer uyt wil verloſſen/en haer ende ons geven dat ons ſaligh is/ Amen . Eñ om datmen te beter ſoude mogen verſtaen hare duyvelſche Afgoden figueren/ hebbe hier by ghevoecht het cōterfeytſel van diergelijcke / alſe openbaer aende wegen/berghen/ſteenrootſen ende ſpelonckken ſtaen/ met een ſteenē Koy ofte Kalf daer by;Deſgelijcks die Kercke dieſe Meſkyta noemen/vāde Machometiſten eñ Mooren die onder die Malabaren woonen / met dē water-back daerſe in waſſen bezyden.

Beſchryvinge van't huys vande Pagode int ſelve Dorp waerdigh om te leſen.

Die Pagode van Goudt ghemaeckt.

Veelerley Pagodes op de weghen.

Die Pagode draechtmen des avonts om een luchgien int velt.

Die Pagode om ghedragen hebbende waſſchen hem ſchoon ende leggen hem in zijn plaetſe.

Aenmerckinghe ende vermaninghe tot de Chriſtenen.

Dat 45. Capittel.
Van allerley ghedierten, Vee ende Voghelen van Indien.

MEn vint duer geheel Indien veel Vee als Oſſen/Koyē/ Schapē/ Verckēs/ Geytē/Bockē/ en diergelijcke/en ſeer goet coop /in grooter menightē/ doch het vleijſch en heeft ſo goeden ſmaeck niet als in Europa , welcke comt deur die hette van't lāt/waer vā't niet ſeer geeſtimeert enwert;mē mach binnen Goa de beſte Koe coopē om vijf eñ ſes Pardauwē ; Oſſen wordē weynigh geſlagē om te eeten/diemē meeſt hout om't lant met te bouwē;alle ander dingē/als Verckens Schapē/ en Geyten naer advenant;Het ſchapen-vleijs wort luttel geacht/en niet ſeer ghebruyct om t'eetē: want wort die cranckē verboden/eñ het vercken-vleijs is nae advenant beter ende geſonder /'twelckmen eer ſal toelaten de ſiecken t'eeten als ſchapen-vleijs; Men vinter oock ſchapen van vijf quartierē : want de ſteert is ſoo groot / en heeft ſoo veel vleijſch als eē vā d'ander quartierē; daer zijn grouſaē veel Buffels/doch wordē weynich gedoot om te eetē/oft tē is voort arm volck:dā de melc is ſeer goet en wort veel vercoft en gegetē;mē ſiet eenē geheelē dach de ſtadt vol ſlavinnē eñ Canarijns lopē met melc vā buffelē/geytē/eñ ooc

Waerom het vleeſch in Indien ſulcken ſmaeck niet en heeft als hier te landes.

Eē Koe coopt men om vijf ofte ſes Pardauwen.

Schapen van vijf quartieren.

Horrendæ Idolorum effigies, quę in omnibus viarum angulis obuia Indi prostrati passim adorant et donariis prosequutur, a Bramenis sacerdotibus, ob sapientiæ opinionem, apud illos magni habitis, Pagodes dicta.

Scrickelicke beeldenisse der Indiaensche affgoden gestelt op alle hoecken van de weegen welcke sy haer offerhande doen en seer devoetelicken aenbidden van haer papen Bramenes (die om opinie van wysheyt daer seer geacht syn) Pagodes genaemt

Mesquita seu templum Indorum Mahometistarum quæ secta totum fere, orientem pervasit.

Mesquita ofte tempel der Machometische Indianen welcke seckte bynaer geheel Orienten doordrongen heeft

66 en 67

excellentē room/ende verſche ongeſouten botter:maer kompt in kleyne ſtuckſkēs te koop/ maken oock ſommige kleyne witte keeſkens: maer zijn ſeer ſout ende drooch; wilde Verckens/ſommighe Haſen/Konynen/Herten/ en Hinnen wordender oock gevonden maer niet veel;Hoenderen/Kapuynen/Velt-hoenderen/ Duyven zijnder wonder veel [redacted] goeden coop; In't Eylandt vā Goa ende rontſom zijn veel Muſſen ende ſommighe ander Vincken/doch weynich en niet beſonders : maer [redacted] Cochijn ende de cuſte van Malabaren zijn gants gheen Muſſen noch diergelijcke kleyne vogeltgiens/ noch vinckē; daer zijn in Indien wonder veel Vleermuyſen/ en ſommighe ſoo groot dat het ongeloofl ijck te vertellē is / [redacted] groote ſchade inde boomen/fruyten ende kruyderen / ſoo dat die Canarijns moeten des ſnachts volck inde boomē doen wakē / en noch konnē zyder haer qualijck uyt weeren;die Indianen etenſe en ſeggen dat het ſo goeden [redacted] [redacted] als Patryſen ; daer zijn uyter matē veel ſwarte Crayen dat het een wonder is/ en doen groote ſchade / en zijn ſo ſtout datſe dickwils [redacted] vliegen deur de venſters/ende halent eten uyt die ſchotelen die opt tafel ſtaen daer't volck by ſitten; 'Tis my ſelfs gebeurt dat ic ſat [redacted] ſchreef boven in huys op [redacted] Camerken met open venſters/ en dat die Crayen quamē [redacted] die boomwol uyt den Int-pot / en beſlabden alle [redacted] pampieren die [redacted] tafel laghen / ſonder dat ick het konſte beletten; ſy ſitten ghemeenelijck [redacted] de Buffels en pickē haer alle het hayr uyt/ ſoo datmen uyt [redacted] oorſake weynich buffels met haer vindt / ende [redacted] haer daer van te bevryen / ſo loopenſe gemeenlijck inde moraſſen ende modderachtighen plaetſen tot den hals [redacted] / want anders en kunnenſe haer [redacted] beweeren; Daer zijn oock groote menichte van Ratten / [redacted] ſommige ſo groot als jonge braetverckſkens/ ſoo datter geen Cattē [redacted] dervē tegē aē komen ;graven die huyſen dickwils [redacted] want ondergrauen [redacted] mueren ende 'tfondament deur ende weer deur/ſoo datſe de huyſen daer met doen vallen [redacted] bedervē ; Daer is noch [redacted] ander ſoorte vā Ratten die zijn cleijn eñ roſachtigh van hayr/deſe noemptmen welrieckende Ratten: want hebbē [redacted] rueck ofſe vol Moſſeliaet ſtaken ; Die Mieren zijnder ſoo veel door gheheel Indien en ſo ſchadeloos dat het ſchijnt ongheloofſelijck [redacted] weſen voor die't niet geſiē [redacted] heeft / wāt men [redacted] mach geē dinck wat het oock ſy van [redacted] bare ſpyſen / [redacted] vette waren/ ja oock kleeren eñ lywaet bewarē/ofte 'tis terſtont vol duyſendē dattet crielt; hebben in een ogenblick een gheheel broot uyt gheholt/ waer [redacted] is deur gheheel Indien het gebruyck alle treſooren [redacted] kiſten daermen die eetbare ſpyſen ofte eenige andere vette waren/ ende oock cleerē en lywaet [redacted] bewaert / te maken met vier voeten ofte pylaren / en daer onder elcken voet ofte ſtijl eenē ſteenen ofte houten back vol waters/ eñ ſetten die treſooren of kiſten datſe nieuwers [redacted] en [redacted] en vande [redacted] af ſtaen:want anders waert al verloorē en gants bedorvē watter [redacted] is vande Mieren/ [redacted] ſoomen een pater-noſter vergheet inde voeten water [redacted] gieten alſt verdroocht is / ſoo komender in een ommeſien ſo veel Mieren [redacted] dattet over al vol crielt/ ſoo [redacted] het ſchijnt [redacted] maledixie ofte plaech [redacted] weſen ; Daer zijnder oock veel die [redacted] ſelfde waterbacken gebruyckē onder die voeten vande betſtedē [redacted] daer niet af ghequelt te weſen int ſlapen/oock onder [redacted] tafels;Somender eenige Canary vogeltgiens ofte diergelijcke Vincken (dieder altemet uyt Portugael ofte uyt Perſien eñ Turckyen gebracht worden om voor een playſier [redacted] hebbē) begheert te bewaren om levent te blyven / ſoo moeten die ſtaen op eenē ſtock ofte knaep daer toe ghemaeckt [redacted] eenen back vol waters onder de voet/ſonder dat iſt terſtont vande Mieren doot ghebeten/ja [redacted] hanghtet inde lucht zy wetender by te comen/alſſer maer [redacted] koordeken aen [redacted] is ; Die ſoldatē eñ arm volck [redacted] ſo geen macht hebben [redacted] treſooren [redacted] backē te coopen/doen't broot ofte eten [redacted] haer over ſchiet (dat weynich ofte ſeer ſelden ghebuert) in [redacted] doeck gheknoopt eñ hangent aen [redacted] naghel aende muer/ ende maeckender [redacted] Circul oft ringhe [redacted] van houtcool/ſo [redacted] konnender die Mieren niet over noch by komen; Daer [redacted] ander ſoorte van Mieren die zijn by [redacted] vinger langh en rootachtigh van coleur/ deſe loopē int velt [redacted] doen groote ſchade [redacted] alle kruyderen/ planten / ende fruyten; Die motten eñ wormen die de kleederen duer booren [redacted] bedervē zijnder wonder veel/ waer[redacted] daer gheen kleeren noch lywaet hebben mach / dan alſmen daghelijcks van doen heeft eñ aen't lijf draecht: want anders is terſtont deurbeten ende bedorven; [redacted] kan qualijcken eenighe Pampieren ofte Boecken bewaren vande wormē / zijn gelijck oorwormē/ ſoo datſe dickwils menighe pampieren ende hanteyckenen van importantien bederven eñ vernielen;men heefter ſeer veel Want-luyſen; Daer is noch [redacted] ſoorte van gediertē die vlieghen/zijn wel tweemaels grooter als honichbyen/worden ghenaempt Barattas,deſe doen oock wonder veel quacts/en ſittē gemeenlijck inde ſuijcker/honich/ botter/ olye [redacted] alle vette waren ende ſoetichēydt/komen oock veel inde kiſten onder die cleeren ende lywaet; welcke ſy bederven eñ beplackē/ zijn [redacted] grooter menich[redacted] [redacted] ſeer ſchadeloos / men [redacted] kan geen dinck ſo vaſt toe doen oft zy komender [redacted] beladden [redacted] waerſe by komē:want beſmettent [redacted] al met haer eyeren [redacted] aen-kleven ghelijck als Syroop/ ſo datmenſe wel mogen rekenen gelijck die Mieren als [redacted] plaech; binnē in't lant zijn oock Tygren/ maer andere wrede beeſten als Leeuwen / Beeren en diergelijcken gants gheen:maer van fenynighe beeſten/als Slanghen/Ackdiſſen eñ dierghelijcken ſoorten zijnder wonder veel:want [redacted] Ackdiſſen klimmen inde huyſen over al by de mueren op / [redacted] vallē dickwils 'tvolck die op de Bedden ligghen [redacted] ſlapen op't lijf / waerom veel al die [redacted] macht hebben Pavellionen gebruycken [redacted] over [redacted] Bedden te hangen; Die Camellionen diemē ſeijt van [redacted] wint eñ lucht te levē / zijnder oock ſeer veel:maer [redacted] doen gants gheen quaet.

Annotatio D. Palud.

Chameleon ſeyt Plinius,is als eenē kleynē Leeu,van groote ghelijck een Egediſſe;zijn lengte vāt hooft af tot de ſteerts beginſel, is ſeven oft acht dwers vingheren;de hooghte des lichaems bycans vijf vingeren;die lengte der beenen voor haer ſelven vierde-halve vingher, gants rou,vol knoopkens met een ſcherpe ruggraet;hare verwe veranderen zy nae die geſtalteniſſe der ſaken die omtrent haer zijn;die meeſtendeel zijn bleeck ofte ſwartachtigh, ende hebbē een dun [redacted] doorſchynende huyt, welcke lichtelicken in alle verwen verandert, uytghenomen root ; die oogen keert ende draeijt het met groote beweeghniſſe

Veel ghedierten eñ voghelen in Indien gelijck hier te Lande.

Wonderlijcke groote Vleermuyſen in Indien/ dieſe vāgen ende eten.

[redacted] Craeyen die ſoo ſtout zijn datſe het eten vande tafel nemē daer de luyden by ſitten.

De Craeyen ſitten op de buffels ende picken haer hayr uyt.

Ratten ſoo groot als jonge braet verckenen.

Graven de huyſen datſe om vallen.

Moſſeliaet Ratten cleijn en ros van hayr.

Wonderlijcke veel Mieren in Indien die groote ſchade doen.

Hoemen de Voghelkens voor de Mieren bewaert.

Manier hoe de arme luy haer eten voor de Mieren bewaren.

Mieren [redacted] vingher langh rootachtich van coleur.

[redacted] Motten in Indien.

Oock Wormen ende [redacted] luyſen.

Schadelijcke dierkens Barattes ghenaemt/ tweemael ſo groot [redacted] By.

Tygren/

Slanghen/ Ackdiſſen en andere fenynighe Dieren quellende [redacted] Indianē ſeer.

Veel Chameleons in Indien.

weeghnisse hier ende daer op alle zydē, sonder oogen-leden; onder allen gedierten gebruyckt dit alleen gheen spijse ofte dranck: dan erhout hem door die lucht ē daw, &c.

Meerkatten die veel schade doen inde Palmbomen.

Daer zijn wonder veel Meer-katten die groote schade doen inde Palmboomē daer die Indiaensche noten ofte Cocus aen wassen; in dese boomē loopē gemeenelijck Beestgiens diemē heet Bichos depalmeyras dat is: Palm boom beestgiens/zijn bynaest gelijck de beestgiens ofte fretten daermen die Konynen met uyt die holē jaecht en vanght; Hebbē een steert als eē Eenkhoorntgien/en fray graeu gesprēckelt hayr; zijn seer lieffelijck te hebben voor een playsier ende tijt verdrijf; Papegayen zijnder wonder veel ē vlieghender by menighten int wilde; Daer komen in Indien vande Eylanden vanMolucas overMalacca een soorte van voghels ghenaemt Noyras, zijn ghelijck Papegayen: maer hebben veel roode pluymen/spreecken oock ghelijck Papegayen; gelden in Indien wel 20. oft 30. Pardauwen/zijn seer schoon t'aensien/en clappen seer soet/kraeuwē ofte troetelen die luyden met haer tonghe op't hooft ende baert/ē reynigen dat op de gront/desgelijcks die ooren ende tanden; In somma zijn seer lieffelijck om in huijs te hebbē: want gaen in schoonicheyt ende koleur van veeren alle ander voghelen ē Papegayen te boven; Men en heeftse noijt in Portugael konnē brēgen levent/hoewel daer veel om gedaen is om de Coningen van Portugael tot een present te brenghen /diese grootelijcks begeerden: maer sterven al op de wegh: want zijn seer delicaet/en willen seer nau waer ghenomen en ghehavent wesen.

Papegayen met hoopen. Noyras seer schoone ghemeensame voghelen.

Dat 46. Capittel.
Vanden Olyphant.

DIe Olyphanten zijn in veel plaetsen vā Indien/ ende meestendeel zijn in't lant van Ethiopia achter Mossambique, onder die swartē ofte Caffres, al waermense ghemeenlijck eet ē doot smijt/om hare tanden aende Portugesen te vercoopen; Men vintse oock duer gheheel Indien/oock in Bengalen, en principalijck in Pegu zijnder grousaem veel/al waermense jaeght met een groote menichte van volck en ander tamme Olyphantē/en omringen altemet een duysent ofte twee: waer van nemen een hondert oft meer diese begeerē en vā doen hebben/en laten d'ander loopē om't lant altoos vol te hebbē; Dese leerense dan metter tijt met dreygen/ hongher en dorst / en ander inventien/soo langhe datse beginnē die spraeck te verstaē/ en alsdan smeerense met olye en wassense/ ende doense groote dueght en ghemack aen/ waermede zy haer so tam ē onderdanigh maken gelijck als menschen /en haer en gebreeckt niet meer als spreken; Int Coninghrijck van Sion zijnder oock seer veel/ al waermen seijdt/was eenen witten Olyphant/welcke die van Pegu aenbidden en heeten hem Coningh vāde Olyphantē/en houden hem in aller eere ende estimatie ghelijck eenen Godt ; Om den selfdē Olyphant te crijghen soo reeser een groote oorloge op tusschen Pegu ende Sion, als wy inde beschryvinge vāde selfde Landen verhaelt hebben ; In het Eylant van Seylon zijnder oock veel diemen estimeert te wesen die beste ende verstādighste vande Werelt: want al waer dese komen by Olyphanten van ander wegen / so affirmeren

In Pegu veel Oliphanten.

De Caffres vanghen 1000 Oliphanten ghelijck.

Vanden witten Oliphant in Sion.

die Indianen voor warachtigh sulcks by experientie ghevonden te hebben/ dat alle ander Olyphanten dese van Seylon eerbiedinge ē reverentie doen ; Den meestē dienst diemen in Indien heeft vande yppen/vaten / packen en ander goet te draghen ē te schepen/ is al met den Olyphant; zy wordē onderhouden op des Coninghs costen / en diese van doen heeft die gaet met hare Meesters ofte Regierders spreken en maeckt met haer prijs/ende alsdan gater den Meester op sitten boven op den hals/ en steect die voeten onder die ooren/en heeft eē hake inde hant/ waermede hy hem steect op't hooft/al waer zijn Testiculos liggen/tusschen beyde die ooren/te weten boven op / welcke is d'oorsake datmen hem so seer can bedwingen; Ende comende by't ghene dat hy sal draghen/ soo bintmen't vat ofte 'tpack met een koorde vast/soo dat het hem in gewighte mach hanghen/en alsdan spreeckt hem zijn Meester toe: soo neemt hy de koorde met zynen snuijt ende wintse om zijn tanden / en steeckt het eijnde in zynen mont/ende soo draecht hijt al hangende al waerment begeert ; Ist in een schuijt te setten soo brenghtmen die schuijt aende wal oft kay/ē den Olyphant settet daer selver in / ē haelt steenē met zynē snuijt die leijt hy onder't vat/ende alsdan stooter met zijn tandē aen om te besien oft noch waggelt oft vast leyt; het geschut ofte ander yser- werck oft metael gebonden wesende / sleypt dat al ist noch soo swaren Goteling; Die Fusten oft kleyne halve Galeyen ofte andere groote schuytē/als Carveelē en diergheliicken/die schuyvense alleen uyt het water op de strant/soo lichtelijck oft niemant daer en waer ; In somma dienē in als by ons als die sleden ē wagēs met peerden ; Haer eeten is Rijs ende Water/zy slapen ghelijck die Koeyen/Ossen en Peerden en alle viervoetige Beesten/ en buyghen haer knien en alle leden als d'ander Beesten; Des swinters alst begint te reghenen so wordense tuchtigh ende gants dul en rasende/soo datmense gants niet dwinghen en kan; En alsdan sluytmense buyten de stadt ye wers aen eenen dicken boom/met een groote dicke ysere keten aen zijn beenen / en gheven hem aldaer t'eeten / alwaer hy blijft onder den blaeuwē Hemel / so lang als hy dul is/welck is van April tot September / dē tijt vanden Winter en dattet reghent / en alsdan komt hy weder tot zijn selvē/ en begint weder te dienē met so grootē tammicheyt datmen hē mach onder den buijck door cruppen / alsmen hem gheen quaet en doet : maer die hem yet misdoet/die macher hem af wachten: want zy en vergheten nimmermeer soo haer yemandt eenich quaet ghedaen heeft/tot dat zijt gewroken hebben; Hare tanden welck is het yvooren been wort in Indien veel ghesleten/ principalijck in Cambajen, want makender veel curieuse dinghen af/en die Vrouwen draghender Manillias ofte arm-ringē/thien of twaelf aen elcken arm / waer door het aldaer veel ghesleten wordt /en worter noch by menichten ghebracht uyt Ethiopia, Mossambique en ander weghen; Int Eylandt van Seylon ende Pegu doen alle hare oorlogen meest met Olyphanten/ende bindense sweerden aende tandē: oock hebben houte Casteelen op den rugge daer 5. of 6. mannen in staen/om uyt te schieten met bogen ofte roers/ende oock met vier-pannen uyt te worpen; sy en doen anders gheen quaet dan om't volck ende die vyanden in disordre te stellen/ende hare ordinantie te brekē: Maer soo daer

De Testiculen vande Oliphanten liggē tusschen de ooren.

Ghedienstigheyt vande Oliphanten int doen van haer opgeleyde last.

Het eten vande Oliphantē is Rijs met Water.

De Oliphanten zijn vande April tot September dul/ē woonen soo langh onder den Hemel/&c.

d'Oliphanten laten gheen quaet onghewroken.

Veelderley dingen vande Oliphants tanden in Seylon ende Pegu ghemaeckt.

Hoe datmen de Oliphantē totten oorloch toe rust.

d'Olyphantē zijn voor Katten/Muysen/ende Mieren vervaert.

so daer een den rug keert/so loopense altesamē en overtreden haer eyghen volck/soo dat zijt al in oproer stellen; zijn seer vervaert van een Kat ofte Muys/en ooc vāde Mieren om datse vreesen datser inde snuyt sullē kruppen; Vā het gheschut eñ 'tvier desghelijcks/ten sy datser van langhen tijt toe ghewent zijn; Alsse accessie ofte vergaderinge met malkanderē hebben/soo staet het Manneken op eenen huevel/ende 't Wijfken wat leeger; alsse gaen langhs de weghen/soo machmense van veer hooren comen/al en sietmense niet: want het donderē vande voeten/ende 'tclappen vande ooren/die altoos op eñ toe gaen/machmē een goet stuck weechs hooren; sy zijn soo ras int loopen alst pas gheeft/by naer als een Peert; zijn seer glorieus ende eergierigh; Alsmen in Goa Sacraments dagh/ofte eenighe groote heyligh-daghen hout ende viert/met grooter processien/so gaen gemeenlijck die Olyphanten inde processien/ die jonghen voor aen/ende die ouden achter naer/en zijn al beschildert met die wapens ende cruysen van Portugael/over't geheele lijf ende 'thooft/ eñ hebben elck vijf ofte ses Trompetters/en die op Schalmeyen spelen/die op haer sitten: waermede so wel te vreden zijn/en gaen met sulcken graviteyt ende oorden/alleens of het menschen waren; Het is gebuert binnen Goa, dat eenen Olyphant soude een groote Fuste uyt het water op't landt schuyven/en die Fuste was so swaer eñ groot/dat hy't alleen niet doen en konste/in somma datmen moest een ander te hulpe halen/waerom hen die Meesters veel schandelijcke woorden toe spraken/hem verwytende dat hy slap was/en van weynigh kracht/en dat het hem een eeuwighe schande was/datmen een ander te hulpe moeste halē/waermede dē Olyphant soo desperaet worde/dat hy die compaengie van hulpe verwierp/ende alleen weder op een nieu begost te schuyven/met sulcken kracht eñ uytsinnigheyt/douwende bovē al zijn vermoghen dat hy berste/en daer op de staende voet doot bleef. Ten tyden dat ick mijn reyse soude beghinnen van Cochijn naer Portugael/soo was ons roer van't Schip onstelt/so datmēt moest aen't lāt brengen om dat te conserterē/ende brachtent tot aē die strant vande Revier/achter aen't Boodt in't Water/ende den Olyphant souden't voort op droogh schuyven/op twee houten/om daer op voort te glyen/ende om dat het swaer was/ghelijck een roer van seven en acht hondert last eysschende is; Ende om dat den Olyphant noch jonck eñ niet vol wassen en was/en konst het alleen niet schuyven: waerom niet teghen-staende doude met alle zijn macht/ ende siende dat het hem niet moghelijck en was/viel op zijn voorste knien en begost te kryten en te schreuwen/dat hem die tranen over zijn oogen liepen/ende om dat onser veel op die strant stonden/ aensiende dit spectacle/so begost hem zynen Meester te verfoeyen/ende met schandelicken woorden te lasterē/dat hy hem vande toesiēders soude schamen/eyntlijcken hoe veel dat hy arbeyde/en constet niet alleen op kryghen/ende komende een ander Olyphant om te helpen/so schovenset beyde tot half uyt 'twater/dat het begost uyt 'twater op de houten te glyen; 'twelcke gevoelende den eersten Olyphant/heeft den ander zijn hulper met die tandē/eñ 'thooft wegh gestooten/en geen hulpe meer begeert/en heeftet alsoo voorts alleen opghebracht: waer uyt men magh concidereren/dat haer verstant eñ eergierigheyt den menschen gelijck is; Zy zijn ooc seer danckbaer eñ gedachtigh/van die haer eenighe weldaedt doet; Alst nieu Jaers-dach is/hebbē hare Meesters voor een usancie/haer nieuwe Jaer te eysschen tot den Viçorey ende Aerts-bisschop/eñ d'ander Regierders en Heeren: alsdan komense aen die duer ofte inde plaets/ende buygen haer neer/eñ alsmen haer wat geeft/vallense op haer kniē/met een groote eerbiedinghe/voor die kleyne weldaet die hare Meesters/(die zy meenen voor haer) gedaen wert; Sullen altoos als zy voorby sulcken huysen gaen/met den hoofde buyghen en eerbiedinghe aende duere doen van sodanighe huysen; desgelijcks voor de kerck-duere ende cruycen/door onderwysinghe van hare Meesters; zy hebben voor een manier dat zy dickwils op die merckten gaen/daermen alle groenigheyt verkoopt/als Radijs/Slay/Cool/en diergheljjcke tuych/eñ die dan den Olyphant goetgunstigh is/werpt hem wat voor; Onder andere wasser een van dese vercoopsters/eñ Warmoes-wijfs/die altoos dē Olyphant wat voor wierp van't geē datse hadde; Nu comende den tijt dat dē Olyphant dul eñ rasende wert/als wy boven gheseyt hebben/so loopenser een weerck ofte halve te voorē eermense bint/alsse noch half en half wel zijn/met duer die stadt/een jeghelijck biddende yet te gheven voor't onderhoudt vanden dullen Olyphant/voor den tijt vande Winter; In dit om-loopē en kan de Meester dē Olyphant niet bestieren/dan loopter met koppē int hondert/en waerschout het volck met roepē datser af wachtē: want en siet niemandt aen/loopt al onder de voeten wat hem voor eñ tegē comt: waermede zy een groote feest eñ apen-spel aenrechten: by nae gelijckse in Spaengien met het loopen vande Stieren/daert nimmermeer volmaect is/dan alsser een/twee/ofte meer doot blyven/even dierghelijcken regiment houdense in Indien met den dullē Olyphant; Nu geschiedent in dit loopen/dat dē Olyphant quam al runnende duer die straten/ ende metter haest onversiens op dese merckt quam/al om verre stootende watter by en nae was/ waer door een jegelijck verbaest wesende/al verlietē wat zy te koop haddē/en een goet heen komē sochten om't lijf te verbergē/om vandē Olyphant niet overtreden te werden; eñ met dit rumoer ende ghedrangh vallende d'een over den anderen/ alsmen in dierghelijcke oproeren altoos siet gheschieden; onder dese allen was oock die Vrouwe die den Olyphant altoos plach goetgunstigh te wesen/ende van datse had met te deelen; Dese hadde een kleyn Kindeken op de merckt in een mande by haer ligghen/eñ door desen haestighen oploop ende gedrangh van volck/was die selfde Vrouwe oock in eē huijs ghedrongen/sonder datse plaets hadde om't kint op ende met haer te nemen; ende als den Olyphant de plaets alleen hadde/dien hy om end' om roepde/eñ al om stiet/ende ginder heē wierp watter omtrent was/eñ komende by't voorseyde kint/dat als gheseyt is/daer blyven ligghen was/soo meenden een jeghelijck/ende principalijck die Moeder/die dapper weendē/dat het kint om den hals was/eñ vandē Olyphant vernielt soude werdē/gelijck hy alle ander dinghen dede: Maer int contrarie met alle die dulligheyt ghedachtigh wesende/eñ kennisse dragēde vande weldaet die't kints Moeder hem altoos gedaen hadde/nam't kindekē properlijckskens met zyne snuyt op/ ende

De Olyphanten vergaren/ende langhs de wegh gaen.

De Olyphanten zijn seer eergierich.

Hoe de Olyphanten te Goa inde processie gaen.

De Olyphant werckt hem selven uyt hooghmoedigheyt doot/in Goa.

Een jonghen Olyphant een roer van een Schip niet kunnende te landt brengē/valt op zijn knien ende schreeut om hulp.

Merckt de eergierigheyt van dees Olyphant.

d'Olyphanten zijn danckbaer/en gedencken de weldaet diemen haer doet.

De Olyphanten buyghen haer hooft voor de cruycen eñ kerck-dueren.

De Olyphanten dul werdende siense niemant.

Een wonderlijcke Historie van een dullē Olyphant.

leydent seer sachtelijck boven op een luyffe/die daer by stont over een Winckel; dat ghedaen hebbende is weder zynen gangh ghegaen/met stoten/beyzen en tieren als te vooren / tot een groote verwonderinge van alle diet aen sagē/ en princepalijck tot een vreuchde/ eñ blyschap vande Moeder/die haer kint gesont en wel te vreden weder kreegh; Dese en dierghelijcken exempelē geschiedender dagelijcks in Indien/ dat al soude te langhe vallen om te verhalen/ waerom alleen dese drie ofte vier hebbe willē aen-teeckenē / als een dingh seer weerdigh om inde memorie te hebbē/ om ons daer by te leeren en te verwecken alle weldaet te loonen/ eñ gedachtich te wesen met danckbaerheyt / aenghesien wy hier klaerlijck sien by dese stomme Beesten/ons sulcks tot een spieghel voor-stellen/ die sulcks niet alleen en ghedencken alsse met hare volle wetenschap zijn : maer dat meer te verwonderē is/in tydē datse van haer sinnen half oft gheheel berooft zijn / 'twelcke dickwils de menschen met alle haer verstant/ ende vijf sinnen gantschelijck achter den rugghe stellen/en alle weldaden / huydin daeghs (Godt betert) met ondanckbaerheyt geloont worden.

De Oliphanten gedencken niet alleen de weldaet / ghesont zijnde/ maer alsse dul ende berooft van sinnen zijn.

Dat 47. Capittel.

Vanden Abada, ofte Reynossero.

DIe Abada ofte Reynossero en is in Indien niet: dan in Bengalen eñ Patane; zijn kleijnder ende legher dan den Olyphant/heeft eenē korten hoorē op den nues/achter dickachtich eñ voor scherper /van doncker/blaeuwe eñ witachtige verwe;heeft een muijl gelijck een Vercken/ eñ het vel over't lijf is over al gefronst / ende staet of het ghewapendt waer met schilden ; is groot vyant vanden Olyphant; Sommige meenen dat het den rechten Eenhoren is/ overmidts datmen anders gheen tot noch toe gevonden en heeft/ dan alleenlijck van hooren seggen ofte geschildert. Die Portugesen/en oock die vā Bengalen affirmerē dat byde Revier Ganges, int Coningh-rijck van Bengalen zijn veel van dees Reynosseros, ende alsse willen drincken/soo staender d'ander Dieren na en wachten/ tot dat die Reynossero gedroncken heeft/ ende steeckt zynen hoorn in't water/ want en kan anders niet drinckē ofte den hoorn moet onder water komen / om dat hy soo dicht op den nues aende muijl kompt / ende naer hem drincken alle d'ander Dieren ; Die hoornen werden in Indien seer gheestimeert / ende gebruyckt teghen alle fenijn ende vergift/en veel andere siecten ; Desgelijcks zijn tanden/claeuwen/vlees/vel ende bloet/ jae tot zijn dreck eñ water toe/eñ al wat hy aen ende in't lijf heeft/ wort in Indien in grooter weerden gehoudē/ ende ghebruyckt tot veellerley siekten eñ ghebreecken/ en is goet ende warachtigh/als ick selver in sommighe dingen by experientie gevonden hebbe; Oock is te verstaē dat alle Reynosseros niet even goet en zijn/ wāt daer zijnder die de hoornen vercocht werdē tot 100. 2. ende 300. Pardauwen 'tstuck/eñ daer zijn ander vande selfde coluer eñ groote / diemē voor 3. ende 4. Pardauwen koopt/welcke die Indianen weten te onderschepden / eñ te kennen; D'oorsake is dat die Reynosseros die op een sekere plaets in Bengalen gevonden worden hebben dese weerdye/en dat door virtuyt vande Kruyden die dat selfde Lant gheeft eñ produceert/'twelcke op ander plaetsen niet en is; en dese estimatie en is niet alleen inde horen/ maer in alle ander dinghen van zijn gheheele lijf/als voorseydt is ; Daer worden oock by Malacca, Sion ende Bengala ghevonden sommighe Bocken ofte Geyten die int wilde loopen / wiens hoornen geestimeert werdē voor de beste teghen fenijn/ en voor alle vergift diemen mach vinden; worden ghenaemt Cabras de mato, dat is: wilde Geyten / dese hoornen worden dapper in Indien gheestimeert/ ende in weerde gehouden/en zijn dickwils by experientie goet gevonden/ daer ick selfs goede getuyghe af ben/ en sulcks gheprobeert hebbe; Int Jaer 1581. als die Coningh Philippus van Spaengien tot Lisbonen was / soo worden hem ghebracht uyt Indien voor een present/een Reynossero eñ Olyphant/ welcke hy beyde mede nā naer Madrid, 'thof vā Spaengien; waermede ghenoegh is van dat die ghedierten van't Lant ende Voghels zijn belangende/hoewel daer noch veel ander zijn daermen soo in't ghemeen geen notitie af en heeft: Daerom hebbe alleenlijc verhaelt diemen dagheliјcks voor oogen siet/ eñ kennisse af heeft/ om alle onsekerheydt te schouwen.

Sommighe meynē dat de Abada den rechten Eenhoren is.

Den hōrēn vande Abada wert gebruyct teghens fenijn ende zijn gheheel lichaem tot allerley sieckten.

D'eē Renoceros veel beter als d'ander.

Die van Bengalen zijn de waertste.

Bocken/ende Geytē hoorē/ in Bengalen goet teghens 'tfenijn.

D'oorsaeck vā dese cracht compt van't kruijt datse eten in Bengalen.

Dat 48. Capittel:

Van de Visschen, ende allerley Zee-ghedierten van Indien.

DIe Visch is in Indiē seer veel/eñ sommighe oock seer smakelijck ende goet/ die beste Visch is genaēt Mordexijn, Pampano, en Tatijngo; Daer is eenē Visch genaemt Peixe serra, diemen in ronde schyven snijt als die Salm en soutense/ is seer excellent/eñ mach langhe dueren om over Zee voor victualie met te dragē; Die meeste Visch wort ghegeten met Rijs / welck zy koken met sop dat zy over't Rijs gieten/ende is wat suerachtigh ghelijck oftet met Kruys-besien ofte onrype Druyven gekoockt waer; is seer smakelijck / wort ghenaempt Carrijl, 'twelcke is hare dagelijcksche kost ende onder-hout/ ende het Rijs dient haer inde plaets van Broodt; Daer is oock goeden Elft/ende Tonghen/eñ veel anderen Visch van veel soortē; Die Garnaet is de beste ende grootste dien ick opt ghesien hebbe/wāt met een dozijn Granaten kanmen wel een goet avontmael doen; Die Creeften ende Crabben zijn seer goet ende wonderlijcke groot/dat het een wonder is om vertellen/ende dat noch meer is : dat wanneer die Maen vol is / datmen in dese landen voor een teecken hout/dat alle Crabben en Creeften vol goet eñ tydigh zijn/het welcke al daer het contrarie is: want met een volle zijnse leegh ende ontydigh / ende met een nieuw Maen tydigh/ goet vol ; Men heefter oock Mosselen / en ander dierghelijcke Visch in schulpen / van veellerley soorten ; Oesteren bijster veel/by namē in Cochijn en naer die Cabo de comorijn toe : maer werdender weynigh gheacht; Die Visch in Indien seer goet koop: wāt met een paer stuyvers te rekenen machmen wel soo veel Visch met Rijs daer toe koopen / dat daer 5. oft 6. persoonē een goet mael met konnen doē op zijn Spaensch/ 'twelcke seer goedē koop is/ naer die vierte eñ merct van Spaengien ende Portugael; Daer is inde Revieren/ eñ oock inde Zee/ ende vaert van alle die custe vā Indien veel Visch/die de Portugesen noemen Tubaron ofte Hayen, dese doet bijster veel

Mordexijn Pampano Tatijngo Peixe serre.

Carrijl/is de ghemene saüce op de Visch in Indien.

Elft/ Tonghen.

Zeer groote Garnaten.

Creeften/ Crabben.

Met een volle Maen zijn de Creeften/ Crabbē goet ende vol/ contrary dees Landen.

Mosselen/ Oesters/ Veellerley Visschen in schulpen.

Tubaron of Hayen doen veel schade.

veel quaets/eñ eet menigh Peerel-duijcker op/ waerom men niet veel en derf swemmen inde Revieré door vreese vã desen visch; hierõ useren veel haer te baden inde backen op't landt daer toe ghemaeckt / als op een ander gheseyt is; Het gebuerden ons als ons schip inde Revier van Cochijn lagh / om onse reijs herwaerts naer Portugael te doen/ dat als wy ons roer 'twelcke wy vermaeckt hadden/souden weder inde klammen op zijn behoorlijcke plaetse hanghen/ soo was die Schipper met vier oft vijf Bootsghesellen int boodt achter aen't schip/ende een vande Bootsgesellen was met een koorde aen't schip vast ghemaeckt/eñ hingh alsoo aen't roer tot zijn middel toe in't water om aen't roer te helpen / so quã daer eé van dese Hayen eñ vatten hem met eenen beet het gheheele been tot boven die halve dye/ knap af/niet jegenstaende dat hem die schipper met eenen riem smeet/ ende willende den gorbé gesel daer naer tasten met die hant/ heeft hem ié tweeden de handt ende halven arm / ende een stuck uyt zynen bil af gebeten/so dat die schipper noch alle die in't boodt waren het selfde konsten beletten/ hoe seer datse met stocken eñ riemen smeten;den armen pacient worden alsoo miserabel gebracht in't Gasthuys: alwaer wy hem lieten met weynigh hoope noch begeerten van't leven: want wy sanderé-daechs 'tseijl ginghen; Dese en dierghelijcke gheschiedenisse van dese visschen gebueren dagelijcks in Indien/soo wel inde Zee als inde Revieré/ principalijcké onder die Visschers eñ Peerel-duyckers dieder menigh alsoo haer leven verliesen; Inde Revier van Goa, op eenen Winter als de mont vande Revier ghesloten was/ ghelijck het voor een manier heeft/soo namen sekere Visschers eenen Visch ghevangen van wondere eñ seltsame gestaltenisse/ sulcks noijt in Indien noch op gheen ander plaetsen gheloove gesié en is/wordé om zijn vreemdigheyt aen mijn Heere den Aerts-bisschop ghepresenteert/ende moestese door zijn begeerten af conterfeyten / om tot een verwonderinge aen zijn Majesteyt van Spaengien te sendé; was vãde groote van eenen middelbaren hondt/ende hadde eenen muijl ghelijck een Vercken/kleyne ooghen/gheen ooren / dan twee gaten inde plaets; hadde vier voeten gants en gelijck eenen Olyphant; den steert vande rugge afgaende breet/ ende also voleyndende plat af; aende punt wat ront en scharpachtigh af; liep over de sael ende vloer van't huys al snoffende ghelijck een Vercken; hadde het geheele lijf/hooft/ steert/eñ beenen bedeckt met schammen/ vande groote van't voorste lidt vã eené duijm/ die in hardigheyt Yser eñ Stael te boven gingen; wy hieuwender op oftmen op een aenbeelt gehouwen hadde/ eñ soo haest alsmen't aenroerde roldét hem in malkãderen/ eñ sloot hé met hooft/steert onder een/in somma dat hy in als eenen ronden cloot ghelijck was /sonder datmen eenighsins konst onderschepdé/waer die scheijtselen ofte tsamenvoeginge was/ eñ men en konst hem met gheene instrumenten noch cracht weer openen/ dan alsmen hem liet ligghen en niet meer en roerden / opende hem weder van hem selven/ en liep daer weder heé als ghesept is; Eñ overmidts dat ick zy tracterende vande vissché van Indien/so wil hier verhalen een korte Historie ende warachtighe geschiedenisse van eené visch/ hoe wel het selfde sommighe sal ongheloofllijck luyden: maer het selfde staet afghemaelt int Palleijs vande Viçorey in Indien/eñ is ondersocht met gheloofwaerdighe ende warachtighe gheruygen/ alsoo gheschiet te wesen / waerom ghenoteert staet voor een wonder/ met naem eñ toenaem van't schip/Capiteijn/jaer eñ dagh/daer noch hedens daeghs veel persooné af in't levé zijn/ die in't selfde schip ende gheschiedenisse waré/ om dat het onlancks gheleden is; Nu so is die Historie/als dat/komende een schip van Portugael/dé wegh van Mossambique naer Indien/ hebbende eenen goeden ende deurgaende wint ende weder/ soo veel als die seylen trecké moghten/ voor wint/hebben alsoo geseijlt 14. daghen/ haren cours naer die linie toe/ eñ alle daeghs die hooghte vãde Son nemende/ inde plaetse van te deminueren/ofte die graden te verminderen / naer die wint ende cours die zy hadden/soo vondense haer in't contrarie allé daghen achterwaerts / tegen alle natuerlijcke redenen ende menschen verstant/soo datse alle gelijck niet alleen verwondert: maer ooc verbaest waren/ meenende ende geloovende voor seeckerlick betoovert te wesen: want wisté wel duer die experientie dat den loop ofte stroomé van't water haer in die contreyen niet en droé achterwaerts deysen / noch tegen konste houden / waerom alle te samen seer perplex en bevreest waré/ siende den eenen op den anderen/ sonder te konnen versinnen wat dat die oorsake daer van was; ten langhen lesten is by geval dé Hoogh-bootsmã/ diese onder Schipper noemen/ ghecomen by alle geluck ende besagh onder den voorstengh van't schip by't water neder/soo worden hy gewaer eenen breeden eñ grooten steert van eené Visch/die welcke was omghekromt teghens het schip ofte voorstevé / om/ende met het lijf onder die kiel/eñ met het hooft achter onder't roer/swemmende also en treckende het schip achterwaerts tegens alle die wint ende cours van't schip: waer by terstont verstonden d'oorsaecke van haer achter deysen; in somma hebben soo langh gestooten met stocken eñ staven / en ander instruméten/datser hem den steert af kreghen / eñ dat hy't schip verliet/naer dat hy daer 14. daghen onder gheleghen hadde/het schip teghens alle wint ende weder te rugge treckende/ waerom het den Viçorey in Goa heeft in zijn Pallaijs doen af schilderen/ tot een eeuwighe ghedachtenisse: alwaer ickt menighmael ghelesen hebbe/met den dagh ende datum / ende den naem van't schip eñ Capiteijn daer by / welcke my niet indachtigh en is / doch daer weynigh aen gheleghen is; Men vindt veel ander Visschen inde Zee ende Revieren/inde Revier van Bengala ghenaempt Ganges, eñ by Malacca vintmen Cocodrillios, en ander Zee slangen/ van onuytsprekelijcke grootheyt / so datse dick die kleyne Visschers/ ende andere schuytgens om werpen ende 'tvolck op eeten/ eñ kruppen wel uyt het water op't lant / en verrassché 'tvolck diese achter halen en verslinden / alsmen daer daghelijcks ghenoegh siet gheschieden; Men vint by Malacca Visch-schelpé/ zijn vãt fatsoé eñ ghelijckenisse als die sint Jacobs schulpen/ ende van sulcke groote ende swaerte dat twee stercke mannen genoegh met eenen boom aen elcke schulpe te draghen hebben / hebben van binnen Visch/dat die van Malacca eeten; van dese schulpen quamen sommighe int Ballast van't schip dat vã Malacca quam/en met ons in gesèlschap van't Eylant sancta Helena tot het Eylant Tersera, aldaert selfde schip voor't Eylant bleef/ eñ sommighe van dese schulpen

uyt

Sonderlijcke [ghe]schiedenisse [va]nde Hayen.

[B]eschrijvinge [v]an een won[d]erlicke seltsa[m]e Visch in [I]ndien ghe[v]angen/ eñ dé [B]isschop ghe[s]honcken.

[D]e schubben [v]ã dees Visch [w]aren herder [d]an Yser ende [S]tael.

Vreemde ende onghehoorde beschrijvinghe van een Visch die een schip tegen de wint 14. daghen langh te rugghe trock.

In Malacca zijn Cocodrilk ende andere Zee slanghen van wonderlicke groote/ die 't volck op eeté ende vernielen.

Schulpen vã Visschen in Malacca/soo groot datse twee Manné moeten dragé.

uyt gehaelt werden/ die de Jesuyten van Malaccà gesonden hadde/ om tot Lisbonen te setten inde gevel van hare Kercke ende Klooster/ datse daer bouwen van onuytsprekelijcke costelijckheyt; Desghelijcks is gheschiet dat een schip ghenaemt San Pedro 'tseyl gaende van Cochijn uyt Indien naer Portugael/ is verseylt op een drooghte dieme noch hedẽ noemt naer 't selfde schip / die drooghten van sint Pedro, ligghen van Goa zuyt zuytwest aen op 6. gradẽ aende zyde van't zuydẽ/ alwaer het selfde schip bleef: maer het volck berghden haer altesamen/ ende maeckten van het houdt ende stucken van't ghebleven schip een kleyn Carveel/ waermede quamẽ altesamen weder naer Indien/ ende den tijdt datse haer hier in occupeerden/ soo vondense op de selfde drooghten so groote Crabben/ ende in so groote menighten datse ghedwonghen waren een schanse te maken / ende met scherpe wacht haer daer vã te beschermen: want waren van een so afgrijselijcke groote/ dat wie datse kregẽ onder haer klaeuwen die was om den hals ende verslondẽ; dit selfde is warachtigh en is noch onlãcx gheleden: want in't schip daer ick met uyt Indien naer Portugael quam/ warẽ twee Bootsghesellen die in't selfde schip San Pedro met waren / ende daer warachtighe ghetuygenissẽ af gaven/ gelijck het selfde oock in Goa op veel plaetsen afghemaelt is tot een eeuwighe memorie/ alle 'twelcke hebbe willen verhalen om die vreemdigheden vande gheschiedenisse ende Visschen/ ende is te gelooven datter noch veel ander Visschen eñ Zee-monstren zijn /'twelcke tot onse notitie niet gekomen is/ gelijckmẽ oock dagelijcks blijckelijck siet die haer op de Zee geneeren/ sulcks somtijts gemoetẽ/ waermede ghenoegh geseyt is/ wat die Visschen eñ Zee-monstren van Indien is belanghende.

Op eẽ drooghte by Goa blijft een schip.

Op dese droochte moesten die int schip waren haer beschansen eñ wacht houden voor de Crabben.

Afgrijselijcke groote Crabbẽ op Goa.

Dat 49. Capittel.

Van alle vruchten, boomen, planten, eñ gemeen kruyden in Indien, Inden eersten van een fruyt ghenaempt Ananas.

Annotatio D. Palud

Ananas, van die Canarijns Ananasa geheeten; van die Brasilianen Nana, eñ van anderen in Hispaniola, Iaiama; vã die Spaẽgiaerden in Brasyl, Pinas, om eenighe ghelijckenisse die dese vrucht heeft met die Pijnappel; is uyt die prouincie van Santa croce, eerst in Brasilien, vã daer in Spaensch Indien, eñ volgens in Oost Indien gebracht, al waer zy nu overvloedigh wassen, van die groote vande Citroenẽ ofte van een gemeene Meloen, seer schoon van koluer, wt den groenẽ geel, welcke groenigheyt rijp werdẽde vergaet; lieflijck van smaeck, ende aengenaem van rueck, ghelijck als een Abricot, datmen oock duer den rueck erkennen mach die huysen daer dese vruchten in zijn; Vã verre dese vruchten aenschouwende, gelijckẽ wel Artisocken: dan hebben sulcke scherpe steecsels niet; die plantẽ daerop dese vruchten wassen, zijn van die groote eenes Cardons, ende hebben oock wortelen ghelijck dẽ Cardon, daerop eene vrucht alleẽ groeyt, ende dat int midden des stams; ende rontsomme seeckere kleyne, daer van ooc sommighe vruchten brenghen; Ick hebbe sommige planten hier af gehadt in mynen hof, die my ghebracht waren uyt Brasilien, dan konde onse koude niet dragen; Dese vrucht is warm ende vocht, ende wort uyt Wijn gegheten ghelijck een Persick, ende is licht om te verteeren, nochtãs te vele genuttight zijnde, maken inflammatie ende hitte, ende verseeren oock het tant-vleysch, omme die kleyne draeykens die daer door loopẽ; Dese vruchtẽ zijn menigerley by die Brasilianen, die nae het onderscheyt der talen oock verscheyden namen hebbẽ, ende insonderheyt werden beschreven driederley specien, waer van die eerste wort geheeten Iaiama, die wel die langhste is, eñ de lieflickste van smaeck, geel van vleysche; Die tweede Boniama, die wit zijn van binnen, eñ mal soet vã smaeck; Die derde Iaiagna, die oock inwendigh wit zijn met een rijnsche Wynnige smaeck, soo groeyen dese vruchten oock ofte van selvẽ ongheplant, ende worden wilde Ananassen gheheeten, ofte gheplant in Hoven daer af tot nu toe ghesproken; die wilde wassen op stammen eẽder spiessen hoogh, ront, eñ vã die groote eender Orangie-appel, vol doornen, die bladeren hebben oock scherpe spitsen, ende ronts omme vol sachte doornkẽs, die vrucht wort van weynighe ghegheten; hoe wel zy tamelijck lieffelijck van smaeck is; die gheheele plante met die wortelen zijn vol sops, welcke sevẽ oft acht uren des morghens met suycker ghedroncken, ghehoudẽ wort voor eẽ seker remedie tegẽs de hitte der lever ende nieren, teghens sweerende nieren, etterigh water, ende excoriatie van die roede; die Arabers prysen dit sop ooc teghens roose, eñ noement Queura, die meer hier af wil weten, lese Costam in die eygen capittelen van Ananas, ende Oviedium int 8. boeck int 18. capittel. ende Thevetium in zijn obseruatie vã America int 46. capittel; Ananas gheconfytet in Suycker zijnde gelijck Comcommeren in groote, ick hebber veele ghehadt.

Ananas is wel een van de beste fruytẽ eñ smakelijckste van geheel Indien/ en is niet eygẽ van Indien dã vreẽt: want isser eerst gebracht vande Portugesen uyt Brasilien/ soo datse int eerste voor een nieuwigheyt vercoft werdẽ/ voor eẽ Pardau ende meer 'tstuck: maer zijnder als nu so veel aenghegroeyt dat het over al vol af is/ eñ zijn altoos seer goeden koop; Haer saysoen datse rijp zijn is inde vasten: want dan zijnse op haer beste ende smaeckelijckste/ zijn van die groote van een Meloen/ eñ hebben het fatsoen ghelijck het hooft van een spinrocke/ van buyten gelijck een Pijn-appel: maer saecht om te snyden/ van koluer root ende groenachtigh; wassen langhs der aerde die hooghte van een halve vaem/ luttel min ofte meer; die bladeren vã dit fruyt zijn bynaest gelijck het kruyt datmẽ van Spaengien brengt/ genaẽpt Aloe ofte Sẽper viva, om dz het altoos groẽ is/ daerom men't aen de balcken inde huysen hanct/ doch zijn wat smalder eñ aende kanten wat scherpachtigh als uytghehackelt/ int eeten soo schiltmense eñ snydmense in schyven ofte somẽ wil; hebben van binnen sommighe kleyne keerngiens ghelijck van Appelen ofte Peeren / zijn van binnen van koluer ghelijck een opghesneden Pers die rijp is / ende oock bynaest vã die selfde smaeck: maer hebben in leckerheyt over alle fruyten voordeel/ het sop daer van is ghelijck soeten most / men en kander hem niet sat af eeten; is seer heet van naetueren: want soomen daer

De Ananas zijn uyt Brasilien in Indien ghebracht.

Ghedaente eñ groote vande Ananas.

Hoe datmen de Ananas bereyt om te eeten.

De Ananas gaẽ alle fruyt in leckerheydt te boven.

men daer een Mes een half ure laet in steken/ sal half op ghegheten wesen in't uyt trecken/ even wel en doet sonderlinge gheen quaet/ ten waer datmẽ daer in so groote overvloedighz af aet/ dat het hem qualicken bequaem / ghelijcker menighe ongheregelde menschen zijn/ in alle dingen sonder mate ghebruijckende/ evenwel wort die krancken verboden het ghemeen toebereyden vande Annanassen om te eeten / is te snyden nae datse gheschilt zijn in ronde schyven/ ende dan met wijn overgoten/ en is seer lieffelijck om eeten.

Indien men een mes een half ure in een Ananas laet steecken/ salt half afgebetẽ werden vande cracht van't sop.

Dat 50. Capittel.

Vande Iaqua ofte Iaacca.

Annotatio D. Palud.

Het wast in Calecut, eñ sommige ander plaetsen van Indien, neffens die Zee, op die wateren, een sekere vrucht, die in Malavar Iaca gheheetẽ wort; in Canara eñ Guzaratte, Panar eñ Panasu; van die Arabiens, Panax; van die Persianen, Fanax. Dese vrucht wast aen groote boomẽ, niet uyt die tacken, gelijck andere vruchtẽ: maer uyt die stam ofte tronck, boven der aerden, onder die bladeren, welcke booms bladeren, zijn van die groote van een handt, groenachtigh, met een dicke harde draet, in die lenghte doorgaẽde. Die cleijnste van dese vrucht, insonderheyt die in Malavar wassen, welcke die beste zijn, zijn grooter dan onse grootste Flesschen ofte Pompoenen (wel verstaende die Portugesche) zijn van buyten met een harde huijt overtrocken, groen van verwe, in anderen, vast die Pijn-appel gelijck, uyt besondert, dat die huijt schijnt te wesen vol Diamant puntkens, die groene korte angelkens hebben, die welcke endight in swarte puntkens, die doch niet scherp ofte stekende zijn, hoe wel zy also schynen. Dese vruchten dan zijn gelijck Meloenen, ende somtijts grooter, uytwendigh groen, inwẽdigh geel, met vele sachte doornkens ofte graetkens gelijck een Eegel becleedet; Die in Goa wassen zijn so goet niet, noch ooc so smakelick als die in Malavar. Dese vrucht rijp wesende, 'twelck gemeenlick is in Decembri, ruect seer lieffelick, en is van tweederley geslachte: daer van den besten Barca gheheetẽ worden; die andere Papa, die niet so goet, en int aentastẽ ooc vveeck zijn als die eerste. Die beste kosten onttent 40. Malvadisen, dat is een vveynigh meer dan een Reael; Rijp vvordende soo kryghen zy een svvarte coluer ende harde basten; het buytenste dat om die Note is, heeft menigherley smaeck, somtijts smaeckt het gelijck een Meloen, somtijts ghelijck een Persijcke eñ lieflijcker, met vvelcke het in die smaeck die meeste eenlickheyt heeft, somtijts smaeckt het als honigh-graet, somtijts als eẽ lieflijck Citroen, dan zijn hart om te verteren, gaen gemeenlicken weder af onverteert, gelijck zy gegeten vvorden. Dese vruchten in die lenghte ghesneden eñ ghe-opent, zijn van binnen vvit, eñ gedrongen van vleijsch, en dat met ladekens onderscheyden vol lange notẽ, dicker eñ grooter als onse Dayen, met eẽ grau velleken overtrocken, eñ met een vvitte Note, ghelijck onse Castanien, groen gegeten zijnde, aertachtigh eñ scherp vã smaec, eñ vele vvindẽ genererende: maer ghebraden ofte gesoden vvesende als onse Castanien; zijn seer smakelick, en vervveckẽ onkuijscheyt, vvaerõ zy meest gegetẽ vvorden; stoppẽ ooc buijcloop, die pulpe die buyten om is, besvvaert die mage seer, ende daer in corrumperende brenght by boose eñ vergifte humuerẽ, eñ daeromme die altoos vele van dese vruchẽ eeten, lichtelicken gheraken in die Pestilentiale siecte, vvelcke die Indianẽ Morxi noemen, die meer hier af begeert te vvetẽ, lesẽ Ludovicum Romanum in't 5. boec, in't 15. Cap. zijnder navigatie, eñ Christophorum à Costa, in't Cap. van Iaca, eñ Garciã ab horto int 2. boec in't 4. Cappittel.

De Iaacas wassen aen groote boomen ghelijck Note-boomen / eñ dat allenlick aen die Zee-cant/ te weten/ die cõtreyen aende Zee/ groeyen gants cõtrarie van alle ander vruchten: want wassen recht boven die aerde/ aenden trunck vanden boõ/ eñ aende knuijstẽ dicke tackẽ: maer daer die tacken hem verspreyen/ en dun en vol bladeren zijn/ en wassen gheen; zijn vande groote van een groote Meloen/ ende by naer sulcken fatsoen / doch zijnder sommighe so groot alsmen qualijcks kẽs kan opheffen; zijn van buyten van fatsoen ghelijck die Annanas, doch gladder/ en van coluer doncker groen; 'tfruijt van binnen is in huijskens / ghelijck die Kastanien: maer heeft een ander fatsoen/ en elck huijsken heeft een fruijt / 'twelck is half wit/ en voorts geelachtigh / ende kleeft aen die hãden by naest ghelijck honigh / die noch in de Bye-corvẽ by't Was is; Is ooc vã die tayighheyt eñ in die smaeck van soetigheyt weynigh ongelijck; Dit fruijt is het buytenste dat om die Castanie is / welck is van het fatsoen vã een Aker / bynaest alsser het achterste groẽ dopken af is / eñ ooc van dier groote/ eñ sommige wat grooter; het fruijt datter om is afgegheten / zijn die Castanien goet om te braden ofte sieden / en zijn weynigh onghelijck in smaec die Castanien van Europa; Dese huijskens zijnder somtijts in elcke Iaacca een hondert eñ meer/ na die groote vãde Iaacca; daer zijnder tweederley / die beste worden ghenaẽt Girasal, eñ die ghemeenste en van minder estimatie heetmen Chambasal, doch in't fatsoen eñ boomen en hebben gheen onderscheyt/ dan alleenlick dat die Girasals hebbẽ soeter smaec; Met dese namen Girasal eñ Chãbasal onderscheyden die Indianen ooc het Rijs eñ ander dingẽ/ heeten het beste altoos Girasal, eñ dat minder is Chãbasal, waer na zy hare prysen hebbẽ/ die Iaaccas zijn het gheheele jaer duer.

De Iaacas groeyen contrarie ander vruchten.

Ghedaente ende groote vande Iaaca.

Sommighe Iaacas soo groot alsmen reden wys kã opheffen.

De Iaacas zyn de Castanien ghelijck van smaeck.

Tweederley Iaacas.

Met dese woorden Gierasal ende Chambasal onderscheydẽ d'Indianen alle dingh.

Dat 51. Capittel.

Vande Mangas.

Annotatio D. Palud.

Mangas vvassen aen groote boomen gelijck die boomen van Iaca, hebbende veele tacken, eñ zijn van groote ghelijc een groot gansen Ey, eñ op sommige plaetsen in Indiẽ 2. pont ofte meer vveghende, een menighmael op eenen boom onderscheydelijcken vã colueren: vvãt sommige zijn bleec groẽ, andere geel, andere vvt den groenen root, lieflijcken, eñ aengenaem vã smaec eñ ruec, ja niet bedorven vvesende smaeclijcker als die aller beste Persiken, belangẽde die name vvordẽ gemeẽlijcken geheeten Mangas, in Canarijn Ambo; vã die Turcken eñ Persen Amba; vvorden ghevonden op die boomen vanden April tot November, nae der plaetsen gelegẽtheyt eñ situatien; vvassen in veele Provintien, dan die beste in Ormus, daer

deſe voor alle andere vruchten worden geſocht; Daer na volgen die in Guſaratte waſſen, die van wegē haer waerdie Guſaratten geheeten werden, hoe wel cleijnder dan die andere, nochtās ſmakelicker ende lieffelicker van rueck; inwendigh met een kleijn nootken; Ten derden volghen die in Balagate waſſen, die zijn de aldergrootſte: want daer geſien zijn die 2. pont eñ een vierēdeel weghen, ooc zijnſe lieffelicken van ſmaeck, die in Charanna, Quindor, Madanagor eñ Dultabadò, die voornaemſte ſtedē des Coninghs Nizamoxa groeyen, ghelijck oock die van Bengala, Pegu eñ Malacca; Die baſt van deſe vrucht afgedaen zijnde, wordt gegeten in ſchijfkens geſneden, met oft ſonder wijn, ghelijck wy luyden hier te landt die Perſicken doen; zy worden ooc geconfytet ofte inghemaeċt, om deſe beter te behouden, oft in ſuycker ofte in azijn, olye eñ ſout, ghelijck in Spaengien die Olyvē met een mes een weynigh gheopent zijnde, eñ daer in geſtekē groene Gēgber, Knufloock, Moſtaert, ofte diergelijcke dingen, werden ten tyden alleen met ſout ghegheten, ende ſomwylen ghekockt met Rijs, gelijckmen hier te lande Olyven doet, eñ aldus geconfytet eñ ghecockt zijnde, worden te merċt ghebracht; Deſe vrucht is cout eñ voecht, hoe wel die ghemeene man die achtet heet te zijn, eñ ſeggen dat hy pyne eñ nypinghe in die magen genereert, vā die ſulcke eetē; Dat meer is, ooc die Heydenſche Medecijns ſeggen deſe vrucht heet te weſen, ende verachtē die, als die wilt vuer, rooſe, brādende heete cortſen eñ geſwellen, met ſchortheyt maeċt, 'twelck ic achte dat gheſchiet in ſodanighe perſoonen, daer deſe vrucht in die magen verderft: maer om die groote hitte deſes tijts; Als deſe vruchte in ſayſoē is, vallen ooc wel vele in die voorgenoemde ſiecten, hoe wel zy gheen deſer vruchten eeten.

Al eer deſe vrucht gheheel rijp wert, is zy wat treckende van ſmaeċt, inſonderheyt het binnenſte dat naeſt die note is: maer rijp weſende, ſoet ende ſmakelick; Die Note die daer in is, heeft een harde baſt, met harde draykens op ende omgaende, daer in een langhachtigh Nootken, van die groote als een Aker, van binnen wit, ooc uytwendigh met een wit vlieſken bedeċt; bitter van ſmaeck raw zijnde, daeromme zy voorderlicken is teghens Wormen ende den buijck loop, teghens Wormen raw ghegheten, eñ teghens buijck loop die Nootkens ghebraden, die alsdan ſmaken als gebraden Akers. Men vindt oock een ander ſoorte deſer vruchten, ſonder ſteenen, die welcke ſeer lieffelicken ſien. Noch ſo iſſer een derde geſlachte, welcke wilt zijn, en worden gheheeten Mangas brauas, is een ſterc fenijn, daer mede zy elckanderen vergheven: want die een weynigh daer af eetet, ſterven terſtont; zy vermenghen ten tyden Olye tot deſe vrucht, om zijn kracht te ſtercken, dan genomen zijnde, hoe het weſen mochte, doodet ſeer ſnel, ende is tot noch toe gheen middel ghevonden om dit vergift te gheneſen. Deſe vrucht is licht groen, ende een vveynigh blinckende, vol vvit melck ſops, ende vveynigh vleijſch ofte pulpe hebbende, als dat het Nootken meeſt met een harde baſt overtrocken is, van die groote eenens Queappels.

Grootē vande Mangas.

Die Mangas waſſen aen boomen ghelijc die Iaacca boomē; zijn vāde groote van een groote Perſick/ maer wat lanckwerpende / en een weynighſ ken omghekromt/ van coluer claer groen/ treckēde wat nae't geele / ende ſomtijts nae't roodt; heeft van binnen eenen ſteen / grooter als een Perſen ſteen: maer en duecht niet om te eeten; Die Manga is van binnen geelachtigh/ ende valt in't ſnyen vlaſachtigh / doch ſommige zijnder wat gladder; hebben een ſeer lieffelijcken ſmaeck/ beter als die Perſen zijn/ met die Annanas, die beſte fruyten van Indien/ ende profytelickſte: want gheven groot voetſel eñ onderhout / als in Portugael ende Spaengien die Olyven; men pluckt ſe ooc als zy noch groen zijn/ eñ makender concervē af/ ende meeſtendeel gheſouten in potten/ en ghebruijckenſe in't ghemeen om te eeten met het Rijs/ welck zy ſieden in enckel water / dat die greynen heel blyven / en dan eetent met deſe gheſouten Mangas, dat den dagelijckſche coſt is vande Slaven / en oock vande ghemeene man/ ofte geſoutē droogen Viſch inde plaets van Mangas, ſonder broodt: want het Rijs is in die plaets van broodt; Deſe geſoute Mangas zijn in't opſnyden van coluer ghelijck die Spaenſche witte Olyven/ ende by nae vande ſelfde ſmaeck: maer zijn wat renſcher / en ſoo bitter niet/ trecken wat nae't ſuer; zijn in ſoo groote abondantie / dat te verwonderen is; Daer zijnder andere/ die worden ooc gheſouten/ eñ van binnen ghevult met ſtuckens vā groene Genghber eñ Loock gheſoden; Deſe heetenſe Mangas Recheadas, ofte in Achar, deſe worden oock veel ghebruijckt: maer alſo ghemeen niet als d'ander: want zijn coſtelijck eñ meer gheeſtimeert; deſe wordē bewaert in potten met Olye eñ Azijn gheſouten. Die ſaiſoen vāde Mangas datſe rijp zijn/ begint inde vaſten/ eñ duert tot die maent vā Auguſt. toe.

De Mangas zijn ſeer lieffelijcken om te eeten.

De Māgas eñ Ananas zijn de beſte fruyten van Indien.

Daghelijckſche coſt vāde Slaven is geſouten Mangas met Rijs.

Mangas Recheadas wat dat het is.

Dat 52. Capittel.

Vande Cajons.

Annotatio D. Palud.

Deſe vruchten waſſen aen groote boomē den Appelboō niet ongelijc (maer die jonge boomkens hebbē bladeren gelijc Laurirē) ſien wat bleec groen, eñ dick met wit bloyſel, gelijc die Oraengie boomē: maer meerder bladerkens hebbende, eñ niet ſo wel riekende. Die vruchten zijn van die groote eñ forme gelijck een ganſen Ey, ofte als eenen grooten appel, ſeer geel eñ goet vā ruec, inwendigh ſpongieus eñ vol ſops, gelijck Limoenen, eñ zijn ſonder koreltkēs, ſoet van ſmaeck, hoe wel die keel een weynigh t'ſamen treckende; ſchynen niet gemeen gheweeſt te hebben in Ooſt Indiē, dan uyt Braſilien aldaer gebracht: alwaer die Nootkens veel ghegheten worden, hoe wel Thevet in die beſchryvinge vā America in't 61. Cap. anders ſchrijft. In't eynde van deſe vrucht waſt een Note van gedaente, ghelijck een Niere van eenē Haes, die icker vele tot mynent hebbe, gebracht door eenen Portugeſche Stuer-man, aſverwigh, eñ ten tyden aſverwigh roſch. Deſe Nootkēs hebbē 2. bolſters, tuſſchē welcke tweē eē ſpōgieuſe vette materie, gelijc olye, heet eñ ſcherp: maer int binnēſte een witte kerle, bequaē eñ lieffelic om te eetē, gelijc Piſtachiē, met eē grau vellekē overtrockē datmē af doet, Deſe nootkēs weynig gebradē zijnde, wordē gegeten,

ende

ende zijn ſo aengenaem, ende vervvecken tot oncuijsheyt. Die vrucht als oock die Nootkens, vvorden voor een bancket aengherecht, ende die vruchten worden met vvijn ofte ſonder vvijn ghegheten: vvant behalven die goede ſmaeck die zy hebben, zijn zy ooc bevonden dienſtelick in ſvvacheyt der maghen, int braken, ende onluſt tot ſpyſe; andere die zy hier toe niet willen ghebruijcken, eeten die ſelfde een weynigh in water gheweijckt.

Die ſcherpe olye tuſſché beyde de baſten, is ſeer goedt om wilt vuer ende vleckheyt te gheneſen; Die Braſilianẽ gebruijckenſe teghens ſchorftheyt; Deſe boomen worden voort geplãt door die Notẽ, die eerſte, eñ eẽ groote vrucht, noch ſaedt noch korelgiens hebbende. Daer zijn ſommighe die meenen dat dit een ſpecie van Anacardi zy, om die ghelijckeniſſe des ſcherpen ſops, ſo tuſſchen beyde de baſten; Leeſt hier af breeder Caroli Cluſij obſervatie in Garciam, in't 1. Boeck, het 3. Capittel.

Ghedaente ende groote vande Cajus.

DE Cajus waſſen aen boomen ghelijck Appel-boomen; zijn vande groote vã een Peer / achter wat ſcherpachtigh/ ende voor wat dicker; vã coluer geelachtigh / ende als zy rijp zijn zijnſe ſacht in't aentaſten; waſſen recht anders als die Appelen: want daer alhier die Appelen den ſteel hebben / daer hebbẽ deſe Cajus een Caſtanie/ vande groote van't voorſte lidt vã een duijm/ hebbende een ander coluer ende fatſoen als die Caſtanien vande Iaqua, ende zijn oot beter ende ſmakelijcker om te eeten: maer moeten ghebraden weſen; zijn van binnen wit gelijck die Caſtanien van Europa / dan hebben dicker baſten ofte doppen / welcke zijn vã coluer blauachtigh ende doncker groen; als zy ongebraden ofte rau zijn / en machmenſe met die mont niet op doen: want alſmenſe met die lippe ofte tonghe raeckt/ ſalder het vel ter ſtõt af byten en ſeer ſmerten / waermede menigh bedroghen werdẽ die't niet en weten/ daerom moetmenſe met een mes op doen ofte braden wiltmen daer deech af hebben; Het fruijt/ te weten de Caju, is ghelijck daermen 't voorſte van eenen appel af ſoude maken / daer ſtaet den ſteel daer zy aen waſt; in't eeten worght zy ſeer inde keel in't ſwelghen / niet teghenſtaende heeft eenen reyſchen ſmaeck: want is ſeer vochtigh ende vol nats; men ſnijtſe ghemeenlijck in ronde ſchyven / ende legghenſe in een ſchotel met water ofte wijn / ende dan met ſout daer op ghewreven / ſo en worgenſe ſo ſeer niet / en zijn ſeer goet eñ ſmakelick om te eeten; haer ſapſoen datſe rijp zijn is inde vaſten eñ inden winter/ ghelijck die Mangas, maer en zijn ſo goet niet als die Mangas ende Ananas, en oock van minder eſtimatie; men heeftſe oock in grooter menichte duer geheel Indien.

Cajus waſſen recht anders als onſe Appelen.

Die Cajus machmen met de tanden niet openen: want al watſe aen raken daer gaet het vel af

Remedie om de Cajus te bereydẽ datſe niet worghen.

Dat 53. Capittel.

Vande Iambos.

Annotatio D. Palud.

In Indien is noch eẽ ander vrucht, die om die ſchoonheyt eñ lieflicheyt in ſmaeck eñ rueck, en om zijn medicinale cracht, weerdigh is om beſchreven te worden, eñ is ooc by die Indianen in grooter eſtime, eerſt uyt Malacca in Indien ghebracht.

Die boom daer op deſe vruchten waſſen zijn ſo groot als die alder grootſte Spaẽſche Oraengie boomen, met veele tacken in die breede vvtgeſpreydet, eñ veele ſchaduwe gevẽde, ſchoon int aenſchouwẽ, die trunck ende groote tacken hebben een aſchverwighe graeuwe baſt; Die bladeren zijn ſchoon eñ ſacht, langer als eẽ breede van een hant, hebbende eenige gelijckeniſſe van het yſer eender ſpieſſen, met een dicke draet in die lenghte, ende veele aderkens doorloopẽde, uytvvendigh ſeer groen, inwendigh bleker, met bloemkẽs uyt den roodẽ purpere verwigh, levendigh van coluer, met veele vadenkens int middẽ, die oock lieffelijck om ſien, ende van ſmake ghelijck clavierkens vanden Wijngaert; Die vrucht is van die groote eender Pere, ofte na ſommighe opinie vande groote ende coluer ghelijck een groote ſpaenſche Galnote; hebbende die naem ontfanghen vanden Coningh; Deſe vruchten zijnder tweederley ſpecien, eene die duncker root, ſchynende oft zy ſwart waer, eñ is meeſtẽdeel ſonder ſteen, eñ ſmakelicker als d'ander, die welcke is bleeck root, ofte uyt den bleeckẽ purper verwigh, met een lieffelicke rooſen ruec, eñ heeft in ſich een wit eñ hert ſteenken, niet ſeer ront, van die groote gelijck een Perle ſteen, wit, met een rouw vlieſken bedect; deſe oft zy wel ſoo groot niet en is als die vorighe, is nochtãs weerdigh voor lecker luydẽ mont beyderley, riecken gelijck lieffelijcke Rooſen, zijn kout eñ voecht, en gheheel ſaeft, met een dun vlieſken bedect, datmen met eẽ mes niet af mach nemen. Die boom van Iãbos wortelt ſeer diep, eñ is in't vierde jaer vruchtbaer, eñ heeft menighmael vruchten in't jaer, ende wordt nimmermeer ſonder vruchten ofte bloeyſel gheſien: want ghemeenlijckẽ eenderley tackẽ vol bloeyſels, onrype eñ rype vruchten bevonden wordẽ, boven natuerẽ van alle andere boomen, eñ daghelijcks die bloemkens afvallende (alſo dat het aertrijcke ſchijnt met roode verwe gemaelt te weſen) waſſen weder nieuw aen, eñ alſo ſommighe vruchten eerſt aen vanghen te groeyen, andere die rijp worden, eñ andere die rijp zijn afgetrocken; die boom gheſchuddet zijnde, vallen die rype lichtelijcken af, eñ die tacken neder ghetrocken om die vruchten af te plucken, ſchueren lichtelijcken. Men eet deſe vruchten voor andere ſpyſen aen die tafelen, gaende ende door den dagh. Die Malabarẽ eñ Canarijns noemen deſe fruyten Iamboli, die Portugeſen daer woonachtigh, Iambos; die Arabiers Tupha Indi; die Perſianẽ, Tuphat; die Turcken, Alma; die boom wort van die Portugeſen, Iambeiro gheheeten. Het bloeyſel ende vruchten worden in ſuycker gheconfytet, welck zy gebruijcken in heete kortſen, om den dorſt te verdryven.

DIe boomẽ daer die Iambos aẽ waſſen zijn vãde groote/ eñ by naer gelijck die Pruijmboomẽ/ is eẽ ſeer excellẽt fruijt en lieffelick in't gheſicht / vãde groote vã eenẽ Appel/ heeft eẽ coluer root eñ witachtigh/ ſo claer eñ ſchoõ/ datſe ſchynẽ geſchildert te weſen/ ofte vã was gemaect/ ſeer lieflic om te eeten/ heeft eenẽ rueck gelijc of het rooſ water waer; is wit van binnẽ / eñ in't eetẽ vochtigh ofte waterachtigh; is een heerlijc fruijt/ ſo wel in die ſchoonigheyt van't gheſicht/ als ooc die lieffelijcken rueck ende ſmaeck / 'tis

Groote ende gedaente vande Iambos.

Iambos zijn lieflijck te eeten ende ruecken ghelijck roosen water.

een fruijt datmen die kranckẽ niet en verbiet/ ghelijck men alle d'ander doet : maer men gheeftse die vrijelijcken t'eeten/ daer lust toe hebbende: want en kan geen quaet doen; Die bloesemen zijn oock seer lustigh t'aẽschouwẽ/ eñ hebben eenen schoonen rueck/zijn roodt eñ witachtigh; Dese boomẽ hebben 3. ofte viermaels 't'sjaers vruchten/ eñ dat te verwonderen is/so hebbense ghemeẽlijck aen d'een zijde ofte die helft vanden boom rijpe Iambos, eñ die bladen afghevallẽ; eñ op d'ander zijde ofte helft heeft alle zijn bladerẽ/eñ begint te bloyẽ/ eñ als dese zijde fruijt krijght/ en die bladeren af vallẽ/so beghint d'ander zijde weer te bloyẽ eñ bladen te krijghen/ 'twelck duert het gheheele jaer duer; Zij hebben van binnen eenen steen soo groot/ eñ bij nae van't selfde fatsoen als het fruijt van een Cypressen boom.

De bloemen van Iambos zijn seer schoõ.

De Iambos hebben vier mael des iaers vruchtẽ.

De boomen hebben op de helft bloemen ende bladen/ ende de ander helft vruchtẽ.

Dat 54. Capittel.

Van ander fruyten in Indien.

Daer is een fruijt genaemt Iangomas, welcke wassen aen boomen ghelijck kersse-boomen/ zijn van die groote ghelijck kleyne eñ ronde Pruymẽ/ vã coluer doncker root: maer en hebben vã binnen geenen steen/ dan sommige cleyne keerelgiens; zijn van smaec bij naest ghelijck Pruymen/zijnder seer veel: maer weynigh geacht.

Iangomas zijn vande groote van Pruymen/ root sonder steen.

Annotatio D.Palud.

Het fruijt Iangomas wast aen boomen, onse Pruijm-boomen in grootte eñ fatsoen niet ongelijck, als ooc in bladeren eñ witte bloemen, alleen dat dese boomẽ vol doornen zijn; wassen veel in't wilde van haer selven, ende ooc in hoven van Bacaim, Chaul ende Balequala; die vruchten zijn ghelijck Sorben, ront ende cleijn; zijn t'samen treckende, gelijck sleen ofte onrype Pruymen, ende hebben van binnẽ geen steenen: maer sommige cleyne saeykẽs, eerst uyt comẽde, ghelijcken die Pistachen; Die vruchten al rijp wesende, moeten eerstelicken met die vingheren ghedruckt ende verweeckt zijn, al eer men die eeten mach, en verliesen ooc hier door hare adstrictie niet: daeromme zy gheacht worden goet te zijn als men stoppen wil, hoe wel weynigh van die Indianen gheacht worden.

Men wil seggen dat dese vrucht van een sekere voghel ghegheten wesende, eñ weder afgaende gesaeyt met des voghels mest, eer wasse ende vruchtbaer worde.

Daer is een ander fruijt/ghenaẽt Carambolas, is acht-cantigh/vande groote vã eenen cleynen appel/ sueractigh in't eeten als onrype Pruymen; worden meest gebruijckt om Conserven af te maken.

Carambolas zijn acht cantigh/ so groot als een cleynẽ appel.

Annotatio D.Palud.

Die vrucht welcke die Malabaren ende Portugesen Carambolas heeten, wort ghenoemt in Decan, Camarix; in Canar, Camarix ende Carabeli; in Malayo, Bolunba, ende van die Persianen, Chamaroch; wast op boomen gelijck Queappel-boomen; die bladeren wat grooter ende langer hebbẽde als onse Appel-boomen; seer groẽ eñ bitter van smaeck, met cleyne bloemkẽs, uyt vijf bladerkens bestaende; uyt den wittẽ roodtachtigh, van gheen sonderlinghe ruecke: maer lieflijcken om t'aenschouwen, eñ van smaeck ghelijck Zurckel; Die vrucht is gelijck eẽ groote Hondts-bey, langhachtigh, geel, ende ghelijck in 4. deelen verscheydẽ; die groefkens wat diep ingaende, ende die vruchten vercierende; in't middẽ hebbẽde eenighe cleyne saykens, die om der suerigheyts wille lieffelick zijn om te eeten. Dese vrucht wordt in suyker gheconfytet, ende vele in die Medicynen ende in spyse ghebruijckt; Die rype worden ghegheven in heete cortsen, in de plaetse daer wy hier gebruijckẽ Syroop van Azijn; Die Canarijns ghebruijcken het sop met andere medecynen daer wassende, vermengt, om colueren daer af te maken, plecken van die ooghen daer mede af te doen. Costa schrijft dat hy een Vrõe-vrouwe in Indien ghekent heeft, welcke dese vrucht ghedrooght ende ghestooten tot een poyer, met bladeren van Betele ghebruijct, om den volger ende doode vrucht af te dryven; Dese vruchten worden oock in peeckel ghemaeckt, om datse aenghenaem van smaeck zijn, en lust tot eeten verwecken.

Daer zijn noch ander fruyten/ als Brindoijns, Durindois, Iamboloens, Mangestains, ende ander dierghelijcke fruyten: maer om datse van weynighe estimatie zijn/ soo en dunckt mij niet noodigh daer van in't besonders te schrijven/ dan van dese twee.

Brindoijns. Durindoys. Iamboloens. Mãgestayns.

Annotatio D.Palud.

Brindoins.

Het worden oock in Oost Indien ghevonden vruchten gheheeten Brindoins, die uytwendigh een weynigh root, ende inwẽdigh bloet root zijn, seer suer van smaeck; Daer wordender oock ghevonden die uytwendigh swartachtigh zijn, 'twelck comt door die rijpheyt, en zijn oock niet so suer ghelijck die eerste, hoe wel even root van binnen.

Vele Indianen smaeckt dese vrucht wel, dan is om die surigheyt niet also aengenaẽ; Dese ghebruijcken de Verwers; De basten deser vruchten worden bewaert en over Zee ghevoert om Azijn daer af te maken, 'twelcke oock sommighe Portugesen ghedaen hebben.

Annotatio D.Palud.

Vande Vruchten gheheeten Iambolijns.

De boomen die dese vruchten voorts brenghen, hebben een schorse ghelijck Lentinscus, vande ghedaente ghelijck een Mirthus: maer van bladeren ghelijck Arbutus; wast van selfs in't wilde velt; Die vruchten zijn ghelijck groote rype Olyven van Cordoua, seer treckbeckende, ende die keel t'samen halende; Dese vruchten worden weynigh ghenuttight vande Medecijns, dan worden wel in pekel gheconfytet, ende met ghesoden Rijs ghegheten: want zy maken lust tot spyse : maer dese vrucht, ghelijck oock Iaka, worden vande Indianen niet gherekent onder die ghesonde vruchten.

Daer is ooc eẽ fruijt gecomen uyt Spaẽsch Indien/ gebracht over die Philippinas, ofte

Fructuum Mangas, Cajus, Iambos, Iaquas, et Annanas, qui in India nascuntur, qui esusuaves, et Zimziberis, cujus e copia magna illic vilitas, virentis viva imago.

Die fruyten die in Indien waßen en seer lieffelick zyn om te eten als Mangas, Cajus, Iambos, Iaquas, en Annanas met die Gember welcke om der menichte weynich geacht is affconterfeytinge naert leeven gelyck die staen en waßen.

76 en 77

Lusons nae Malacca, en van daer na Indië; is ghenaemt Papaios; heeft by naest het fatsoen van een Meloen / vande groote van een vuijst / ende en wil niet wassen dan twee boomen by malkanderen/te weten manneken en wijfken / ende het manneken vande boomen en gheeft gheen vzucht / dan alleenelijck het wijfken ; ende als zy van malkanderen ghescheyden zijn/so en heeftmen daer geen vzuchten met allen af;is eenen boom van een mans lenghte hoogh/met groote bladen; Dit fruijt wozde in't eerste veel geestimeert om die vzeédighept:maer en makender altans geé werck af; Men heeft ooc in Indië sommige Vijghboomen van Poztugael/ doch en gheven sonderlinghen gheen vzuchten die tot volcomenhept comen ; Ozaengie-appelen/ Limoenen/ Lymen/Cidzoenen en Cydzen/en diergelijcke fruyten/zijnder duer geheel Indié met groote menichté / ende gaen in goethept ende smaeck die vã Spaengien verre te boven;Die Dzuyven en zijnder sonderlinghen niet/ dan aen sommighe huysen / ghelijck in Nederlandt/ niet jeghenstaende tegen Kersmis eñ die Vasten/ so comender in Goa Dzuyven van't vaste landt/ende van Ballagatte, wozden ghebzacht vande Decanijns ende ander Indianen / dan en zijn so goet niet als in Spaengié zijn/ooc weynigh en dier/naervenãt de goede coop van alle d'ander fruyté ; Men vindt ooc in Indien veel Meloenen: maer en zijn soo goet niet als in Spaengien: want men eetse ghemeenlijck met suyker/ wilmender eenighe soetighept af hebben: maer daer is een ander soozte ghelijck Meloenen / diemen heet Patecas,oft Angurien, ofte Meloen van Indien/ zijn doncker groen van buyten / ende wit van binnen/met swarte kereltgiens ; zijn seer waterachtigh/doch hart in't byten / eñ so voechtigh / datmen in't eeten de mont terstont vol waters krijght/eñ is seer soet;zijn uytermaté coel/eñ verversché seer/ waerom veel gegeten wozden nae den noen om te vercoelen ; Comcommeren / Radysen zijnder veel in grooter menighten/eñ Koolen: maer soo goet niet als in Europa:want die Kool en comt nimmermeer in volcomen wasdom en toeghesloten: maer alleenlijck die bladeré open ; Men heefter ooc sommigh Salaet:maer weynigh; Allerhande kruyderen / te weten daermen hier te lande groen Warmoes af maeckt en isser sonderlinghen niet; Oock seer weynighe welrieckende kruyderen eñ bloemen/ ghelijck als Roosen/Lelien/Rosemareijn/en dierghelijcke soozten vã bloemen en planten en zijnder geé/ doch hebbender sommighe Roosen eñ Roosemarijn:maer vã weynigh rueck ; Die velden en hebben gants gheen bloemen altoos / dan anders niet als louter gras / te weten inden Winter alst reghent:want des somers ist al afgebzant vande hitte vande Son; Daer zijn alleenelick sommige bloesemen van boomen diese het ghéheele jaer duer hebbé/ met name Fulle, dese rueckė seer wel/ende die Vzouwen snytense ghemeenlijck onder het lywaet ende kleeren om goeden rueck te gheven ; makender oock snoeren af / ende dzaghense om den hals/ende stropense inde bedden : want zijn uyter maten vziendinnen van welrieckende dinghen ; Ander soozten van welrieckende bloemen ende kruyderen / diemen in Europa in duysent soozten ende manieren vint/en zijn in Indien sonderlinghen gants gheen / ende maeckt haer dickwils begheerigh / ende oock verwondert asmen haer vertelt vande welrieckende kruyden ende bloemen van dese landen.

Papaios ghedaente ende groote.

De Papaios willen niet wassen dan manneken eñ wyfken te samen.

Poztugaelsche Wyghboomen/Oraengien/Lymoenen / Cyters/etc.

Te Kersmis zijn te Goa Dzuyven.

Van Meloenen.

Angurien ofte Patekas ghedaente/ smaec eñ coluer.

Comcommeren ende Radysen met groote menichte.

In Indien en zijn geen Roosen/Lelien/ ofte Roosemarynen/ als wilde / sonder rueck.

Een bloeme Fulle ghenæmt/ bloeyt een gantsch iaer/ en heeft eenen lieffelijcken rueck.

By dese naervolgende cõterfeytsels machmen sien het fatsoen ende ghelijckenisse van die vzuchten/te weten van Iaacka, Annanas, Mangas,Cagius,Iambos,welcke zijn die vijf pzincipaelste ende geachtste fruyten van Indien: want d'ander zijn van kleyndez estimatie ; desghelijcks de Gember ghelijck als zy wast / waer van wy op een ander plaets sullen mentie maken onder die specerpen ende dzooghe waren van Indien / alle die welcke zijn nae 'tleven uytghewozpen / hoe wel dat die bladeren niet effen ghelijck en zijn met die aderen ende venen gheyzopoztioneert / ghelijck die inder daet zijn / ende vande Medecynen ende Herbaristen ghedaen wozden : maer hebbe alleenlijck willen bethoonen die Figueren ende wasdom van fruyten/gelijck ick die ghesien ende ghenuttight hebbe.

Dat 55.Capittel.

Van die Vyghen van Indien.

DE Indiaensche Vygen zijn menigerhande ende veel soozten / d'een beter als d'ander/ eñ sommige cleyn/en andere groot/so dun/so dick/etc.maer al in't generael zijn van een fatsoen eñ couluer/ luttel min oft meer / en den boom op een manier;is vande hooghte van een Man ; heeft bladeren van een vadem lanck / eñ by de dzie spannen bzeedt/ die de Turcken ghebzuijcken in plaetse vã grau pampier/om Peper- huijskens af te maken ; aen den boom en is gheen houdt/ende mach eer een Riet-plant heeté als boom;dié struijck is by naest eé manier (daer het buytenste mede ghedect is / als zy wat out begint te werden) ghelijck het binnenste van eenen teemst / dat van haer ghemaect is/ in't aensié doch wat dicker / 'twelc die Curck ofte bast is:maer vã binnen op doende/ is géstelt vande selfde bladeren die in't ront gerolt ende ghesloten zijn/ de hooghte van een halve mans lenghte/ende wat hoogher/ soo openen hem die bladeren / ende spzeyen van malkanderen/te weten recht over eyndt / ende als die binnenste metter tijt voozts comen dzingen/ altoos in't midden uyt / alsdan beginnen die buytenste te verdzooghen ende af te vallé/ tot dat den boom op zynen vollen wasdom/ende het fruijt tot volcomenhept gecomen is;Den struijck mach wesen eé spanne dick op't meeste; Die bladeren hebben in't midden een seer dicke ende grove ader/ die't bladt alsoo deelt; In't midden van die bladeren van't binnéste vanden struijc in't opgaen comt een bloem/ vande groote van een Struijs Ey/ende is vã coluer paersachtigh / 'twelck metter tijt lãck uyt wast/ende groeyt eenen langhen tack;'tis gheen hout:maer ghelijck eenen Kool-stock/ 'twelck wast vol Vyghen / dicht aen malkãderen;Zijn in't eerste van't fatsoen van groote Boonen als zy noch inde huijskens zijn: maer wozden daer na een halve span lanck/ ende dzie ofte vier duymen bzeedt / dick ghelijck Comcommeren; desen tack heeft altoos by de twee hondert Vyghen / luttel min oft meer / ende wasschen soo dicht aen malkanderen ghelijck die Dzuyven doen ; Daer zijn wel soo groote bosschen / als twee mans op eenen stock dzaghen moghen; men snijtse half rijp af/te weté/als zy noch half groen en half geel

Veellerley Vyghen in Indien.

De bladen zijn een vadé langh/eñ dzie spanné bzeet.

Beschzyvinge vande gestalte vande Indische Vyghboom.

De bloemen vande Vygen zijn paersachtigh/ ende soo groot als een Ey van een Struijs.

Vyghen een halfspan lãck eñ vier duymen bzeet.

Twee hõdert Vyghen aen een tack die so swaer zijn als 2. Mans dzaghen moghen.

geel zijn / en hanghense alsoo met bos met al pewers aen eenen balck in huys/ende alsdan wordense binnen 4.oft 5.daghen gheheel rijp en geel; Den boom ofte plant en gheeft maer eenen bos Vyghen seffens/ ende alsdan snijtmen den geheelen boom af totter aerden toe/ latende alleen den wortel/ so wast hy terstont weder op een nieu als boven / en heeft binnen een maent tijts al weer zijn volle ghewas en Vyghen het gheheele jaer duer / gheenen tijt uytgesondert/ ende zijnder over al in so grooter abondantien/ en so ghemeen op alle plaetsen van Indien/ dat het een wonder is / ende is die meeste spijs ende onderhout van't lādt; zijn van wonder goeden smaeck;men schiltse/ hebben schillen / sommighe ghelijck die huyskens van Boonē en ander/wat dunder:maer zijn sachter / vā binnen vā coluer witachtich/ ende in't uyten sacht/ghelijck of het meel ende botter te samen waer ; is soetachtigh/in somma/zijn van seer goede ende leckeren smaeck; zy moghen verstrecken voor suyvel en broot/ ende men souder hem machtigh wel met onderhouden / sonder ander spyse van doen te hebben/ noodigh wesende / ghelijcker in Indien menigh met passeren/ en is den ghemeynen onbijt; Die meeste ende gemeenste heeten die Portugesen Figos dorta,dat is/ Hof-Vyghen/ dese zijn wat dickachtigh ; Daer zijn ander die zijn cleijnder/ende slecht van buytē/ ghenaemt Senorijns, welcke wel vande beste soorten zijn; hebben seer schoonen rueck/ ende uytermaten goeden smaeck ; Daer is een ander soorte/ghenaemt Cadolijns, die oock veel gheacht worden:maer die beste van allen heeten Chincapoloyns,zijn meest in't landt van Malabar ; dese worden weynigh geel / blyven meest van buyten groē/ zijn smal ende lanck/ hebben eenē sonderlingen schoonen rueck / alleens of zy vol Roos-waters waren ; Daer zijn noch ander veel soorten/ onder andere die seer groot zijn/wel een span lanck/en dick nae advenant;dese zijn besonder veel in Cananor, aen die Custe van Malabar , waerom vande Portugesen ghenoemt worden Vyghen van Cananor, en om die menighten dieder zijn/ worden aldaer ghedrooght / die schillen afgetrocken wesende/ende alsoo droogh ghevoert duer gheheel Indien voor coopmanschappe. Dese als zy rijp zijn werden meest ghebraden: want men eetse weynigh rauw als d'ander ; zijn wat straffer in't swelghen/ ende van binnen van een roodt coluer; ghebraden zijnde/soo scheltmense als d'ander / ende snydense in schyven / en gietender Wijn over en wat ghestooten Caneel ; is een seer goet eeten/ en smaeckt beter als ghebraden Queappelen / dese worden/ als oock alle d'ander ghegheten / ghesneden in't langhs over midden / ende alsoo ghefrijt in Suyker/'twelck een seer leckeren kost is / ende oock seer ghemeen in Indien / in somma / 'tis een vande beste ende nootdruftighste fruyten van gheheel Indien/en van het principaelste onderhout van't gemeen volck;zijn op alle plaetsen van Indien ende Orienten / desghelijcks in Mossambique,Ormus,op die custe vā Abex, Malabar, Malacca, Bengala, &c.Die Gusaratten, Decanijns , Canarijns ende die Bengales, heetense Quelli;die Malabaren, Palan; ende die Mallayen van Malacca, Pysan; Men vinter oock in Arabien / diese noemen Musa; Men heeftse oock in Jerusalem / Damasco ende Cayro , ghelijck ick van gheloofwaerdighe persoonen onderricht ben / die in Indien (van die weghen) hare daghelijcksche handel dryven ; en sommighe meynen ende ghelooven / dat dit het fruyt is gheweest daer Adam in ghesondicht heeft : maer soude veel eer ghelooven / dat dese Vygh-boschen een is gheweest / van diemen in't oude Testament inde Boecken van Moses leest/ die de bespieders uyt die Kinderen van Israel van't Landt van beloften brachten op eenen stock gheladen / die twee mans droeghen / ende voor Druyven verstaen wort/ 'twelcke my menighmael in ghedachtenis ghecomen is / als ick daer op die selfde manier menigh ten huyse van mijn Heere hebbe sien brenghen voor een present : want in het fatsoen een bos Druyven ghelijck is/ 'twelcke ick niet en beghere te oordeelen:maer 'tselfde wil laten aen andere van meerder ervarentheyt.

Elck boom gheeft maer een bos Vyghen/en wert dan af ghehouwen. In een maent wassen de boomen/ en krygen terstont weder Vyghen.

Vygen is den ghemeenen ontbijt in Indien.

Verscheyden soorten van Vyghen.

Vyghen in Cananor die een spangh lanck zijn.

De Vyghen van Cananor werden ghebraden ende so ghegeten.

Plaetsen waer datmen dese Vyghen al vint/midtsgaders de verscheyden namen.

Sommighe meenen dat Adam az Vyghen ghesondicht,en het ghebodt overtreden heeft.

De verspieders hebben alsmen meent dusdanighen bos Vyghen voor druyven uyt het landt van beloften ghebrocht.

Annotatio D.Palud.

Indiaensche Vygen worden van die Arabiers Moris , niet Musa gheheeten ofte Amusa,ende den boom Daracht Moris ; Van die Brasilianen Pacona , ende dē boom Paquouer ; van Brocardo in die beschryvinghe van't heylighe landt, Paradijs appelen; van Ouiedo in die historie van Indien , in't 8.boeck , in't eerste capittel Platanus ; in Guinea, Bananas ; in Malauar, Patan ; in Malayen,Pican; in Canara,Decan,Gusarate ende Bengala,Quelli; Avicenna, Scrapio ende Rhases hebben ooc hier af gheschreven sekere Capittelen. Avicenna van deser vruchten eyghenschappen ende faculteyten schryvende , in't 2. boeck in't 491. Capittel , seyt die te gheven weynigh voetsel, ende dat zy galle ende pituite genereren, de maghen verstooren,daeromme hy radet datmen heete menschen nae't ghebruijck van dese Vygen gheven sal honigh met Azijn met vercoelende saden ghesoden , zy zijn dienstelijck teghens hitte der borst, loos,ende der nierē, ende dryven die urine. Rhasis van ghelijcken in't 3. boeck van die Medicynen in't 20. Capittel , seyt oock dat zy die mage schadelijck en zijn, 'twelck ick mede bevonde in Syrien wesende , en soodanighe nuttighende ; zy doen ooc die lust tot spyse vergaen , ende makē camerganck, doch versaecht rauwigheyt van die keel. Serapio in zijn boeck van die Medicynen in't 84.Capittel, seyt dat dese vrucht zy in't eynde deses eersten graets verwarmende en vervoechtende , en dat zy goet zijn teghens hitte van die borst ende longhe : maer die daer te vele af eeten, dat zy dien zijn maghe beswaren: maer doē die vrucht inde Vrouwen groeyen;zijn dienstelijck der Nieren; dryven die urine, ende verwecken tot onkuyscheyt. Die Indiaensche Medecijns ordineren dese vruchten in koortsen ende andere sieckten . Die opinie nae mijn beduncken, waeromme dese vruchten Paradijs appelen geheeten worden, is eensdeels om die lieffelijckheyt des smaecks, ruecks, ende der verwen . want die smaeck is uyt den soeten suer . die rueck van sommighe ghelijck Roosen ; die verwe , schoon geel ende groen , eensdeels oock om dat dese vruchten dwers doorghesneden zijnde, altoos aderen hebben gelijck een cruyce, daer in die

in die Christenen in Syrien veele speculatie in hebben, eñ dit ons vreemdelinghen verthonen; Die meer hier af weten wil, lese die heerlijcke commentarien des ervaernen eñ seer gheleerden Caroli Clusij op Garsia ab horto, daer hy goet contentement krygē sal.

Iniamos eñ Batatas / ghedaente / groote eñ nuttigheyt.

Daer wassen in Indien oock veel Iniamos ende Batatas; Dese Iniamos zijn vande groote van een Geele wortel / doch wat dicker eñ knobachtigher / ende over al even dijck / wassen onder die aerde ghelijck die aerdtnoten / zijn vā koluer Muys-vael / ende van binnen wit gelijck die aerdtnoten: maer zijn so soet niet.

Annotatio D. Palud.

Iniamos zijn ons ghebracht dit Iaer uyt Guinea; waren van die dicte een Mans beē, over al even gelijc, die buytenste bast Muysvael, van binnen seer wit; ghebraden eñ gesoden zijnse lieffelijc van smaeck, ende der Swarten haer principaelste spyse.

Die Batatas zijn wat rosachtiger vā koluer en van fatsoen / bynaest ghelijck die Iniamos, zijn soeter als die Iniamos, van smaeck gelijc die aert-noten; Dese 2 fruyten zijnder ooc seer abondant principalick die Iniamos, ende is so ghemeen ende nootdruftighen kost ghelijck de uyghen / etense meest gebraden / ende gebruyckent int ghemeen voor 't leste gherechte op tafel / oock kokense op ander manieren voor potagie / ende siedense by 't vleesch inde plaets vā Kool ofte Rapen; desghelijcks vande Batatas.

Dat 56. Capittel.

Vanden Palmboō daer die Indiaensche Noten diemen Coquos noemt, aen vvassen.

Verscheyden namen vande Indiaensche noten.

DEsen boom wert ghenoempt int ghemeen vande meeste Indianē / Persien / ende Arabien / Maro, ende die noten Narel; Die Malabaren heeten dē boō Tenga maran, eñ het fruyt rijp zijnde Tenga: maer onrijp ende noch groen Elevi; in Goa, Lanha; De Portugesen noemen dese vruchten Coquo, om die drie gaetkens die daer in zijn / ghelijckheyt hebbende met een Meer-katten kop / Avicenna heet dese Iausial indi, dat is: Indiaensche noten; Die Malayen van Malacca heeten dē boom Trican, ende het fruyt Nihor,

De note boō is de profytelijckste boom van Indien.

dit is den profytelijckste boom van gheheel Indien / ghelijck wy by orden verklaren sullen; die profyten die daer van komē wassen meest op die Eylanden van Maldiua ende in Goa, eñ hare landē rontom / ooc op die gheheele custe van Malabar, waermede datse groote traffique dryven naer ander weghen / als naer Cambajen, Ormus, &c.

Beschryvinge vande boom / ende bladen. Ghedaente vande bloemē eñ 't hout / &c.

den boom wast seer hoogh ende steyl / heeft die dickte van een kleyne span luttel min ofte meer / heeft gheen tacken dan in 't alderhooghste op dē top wassen die bladen / ende spreyen hem ghelijck die Datylen boomen / ende onder die bladē / te weten dicht aēde boom wassen die Coquos dicht by malkanderen / altemet thien ofte twaelf by den anderen ghekoppelt / wassen weynigh alleen; Den bloesem van dit fruyt is bynaest ghelijck den bloesem vande Castanien; het houdt vanden boom is seer sponsachtigh / ende heeft weynigh vastigheyt /

Dese boomē en wassen niet dan aende Zee cant / hebben seer cleyne wortelen ende wassen seer hoogh.

zy en wassen niet dan by die Zee-kanten ofte Revieren / te weten dicht by de stranden / eñ in plaetsen van louter sant: want binnen in 't lant en wassender geen / hebben weynigh beslagh van wortel / soo datmen soude segghen onmoghelijck te wesen eenighe vastigheyt inde eerde te hebbē; niet tegenstaēde staen seer vast en wassen soo hoogh datmen vrees heeft alsmen daer yemant op siet klimmen; en die Canarijns klimmen daer met soo grooten rassigheyt op / dat het Apen schynen te wesen / maken kleyne kerven inde boom / op de manier van een trappe / in welcke klimmen den boom seer lichtelijck op / 't welcke haer geē Portugees naer en derf doen;

Manier vanē planten vande note boomen.

Hare plantinge is op dese manier / zy planten die Coquos ofte Noten / van welcke komen die boomen / ende alsse omtrent een Mans lenghte hoogh zijn / verplantense eñ mestense met assche des Winters / ende begietense inde Somer met water / wassen willich omtrent die huysen / om dat zy schynen goede aert te hebben in 't slijck / geven binnen luttel jaren vruchten alsse wel ghehavent zijn /

De Canarijns pachten de note boomen ende leven daer van.

welcke neeringe is vande Canarijns die hare wooninghen onder dese boomen hebben hier en daer / en hebben anders gheen handelingh dan die boomen te havenen, welcke zy vande eyghenaers pachten / ende met die profyten leven ende onderhoudē haer;

De note boomen wassen daer in groote menighten.

Dese boomen zijnder in so grootē menighten / meer als in Portugael ende Spaengien die Olijf-boomen / eñ die Wilgen boomen in Hollant; Die profyten ende waren die daer van komen zijn dese naer volgende / te weten: inden eersten so

Nuttigheyt van 't hout vā dese note boomen.

is het hout van dese boom nut tot veel dingē / hoe wel dat het sponsachtigh is / eñ dat om die hooghеyt: want maeckender in die Eylanden van Maldiua ghеheele schepen af / sonder eenē yseren naghel daer aen te wesen:

Schepen in Maldiua sonder ysere naghelen / die genaeyt werden.

want nayent aen malkanderen met die koorden die vande selfde Coquos komen / ende die touwen eñ cabels zijn vande selfde boom / als oock die seylē die sy van die bladen maken / welcke bladē mē Olas heet / dienen oock om die huysen vande Canarijns met te decken /

Vande bladē maeckmen seylen / hoeden ende men decter huysen met / ende ander dinghen.

ende hoedē af te maken diemen voor den Reghen ende Son over 't hooft doet draghen; men maeckter oock matten ende tenten af diemen over die Pallankijns hanckt / om de Vrouwen te bedecken alsse ghedraghen worden / en ander diergelijcke dingē; desghelijcks makender kostelijcke hoeden af / die seer fijn ende seer gheestimeert zijn: want kosten wel 't stuck 3. oft 4. Pardauwen / des Somers te draghen om die lichtigheyt;

De note boomen werden om tweederley profyt ghehouden.

Men hout dese boomen op twee manieren / sommighe om Coquos ofte fruyt te gheven / anderē om Wijn uyt te trecken;

Groote vande noten.

die Coquos ofte Noten wassen vande groote van een struys Ey / 't welcke de Noot van binnen is / sommighe cleynder en sommige grooter / en zijn vā buytē bedeckt met eenen bolster / die alsse noch aende boom staet van buyten groen is / ghelijck een Ockernoot metten bolster.

Annotatio D. Palud.

Die Indische Noten zijn becleedet met tweederley bolsters, waer van die buytenste hayrachtigh is, daer van zy Cairo maecken, namelijcken alle hare Cabels eñ Touwen, hier mede stoppen zy oock hare Schepē inde plaetse vā werc ofte most; want het hout die Schepen int soute water dichter als eenighe van onse materialen, om dat sulcks int soute water hem op gheeft, ende dichter 't samen bint; Van die tweede bolster maectmen niet alleen in Indien drinck-bekers, maer oock by ons: want die ghemeene man ghelooft dat sulcke bekers eenighe cracht hebben teghens beroeringe, 't welck nochtans niet waer en is.

Dese

Vande bolsters vande noten maeckt men cabels en ander koorde/ diemen door de Zee in plaets van Peck haelt/ en dueren van seer langh.

Dese bolster droogh en afgedaen is harigh ghelijck Kennip/ waer van men maect alle die koorden ende kabels diemen in geheel Indien ghebruyckt / soo wel op't lant als op die schepen; is van koluer by naest ghelijck die koorden van Sparta in Spaengien / zijn seer goet/ dan moeten geconserveert werdē in sout water/ waermede sy lange tijt dueren: maer met soet ofte reghen water verrottense haest/ om datse niet bevect oft beteert zijn; het schip daer ick mee uyt Indien naer Portugael quā/ hadde anders gheen koorden/ kabels / noch touwerck dan van dese Coquos, datmen Cayro noempt/ en bleven seer goet / dan moesten ons kabels alle veerthien daghen eens door die Zee passeren / waermede ons so wel dienden als koordē van Kennip; Het fruyt alst bynaer rijp is/ soo heetment Lanha, ende is van binnen vol waters/ en dan is het wit van binnen noch dun en morwe / want het water hoe die Coquos langer aen den boom hanct/ wast en verandert in wit/ welck het fruijt van binnen is/ heeft een smaeck bynaest ghelijck Haesnooten/ doch soeter; die Lanhos hebben eenen goeden dranck van water / dat seer klaer soetachtigh ende koel in't drincken is/ hebben wel een halve kan waters in; alsmē yewers wandelt dorst hebbende/ soo gaetmen by de Canarijns, die metter vaert inde boomen klimmē/ met een groot mes op haer gat/ en snyden terstont soo veel Lanhos af alsmen begheert/ het stuck voor een Basaruco ofte twee/ en bereytse seer net om te drincken/ ende die eerste schelle over't binnēste fruyt (die daer naer hout wort als die Noot zijn volle wasdom heeft) is dan noch dun ende weeck/ en seer lieffelijck t'eeten/ met sout / smaeckt bynaer ghelijck die Alcacoffren; mē mach so veel van dit water drincken alsmen wil/ ten sal geen quaet doen/ is seer lieffelijckē dranck; daer naer als het fruijt rijp is so wort het water minder/ ende 'tbinnenste wit/ ofte 'tfruyt dicker en meerder/ ende oock het water en is soo goet niet als te voren vande Lanhos: want 'tis dan een weynigh suerachtigh; Dese Coquos alsse noch indē bolster zijn/ machmense wel over die gheheele werelt voeren sonder bederven / en gebuert dickwils door langheyt van tyden/ dat het water binnē inden Coquos converteert / ende verandert in eenen geelachtighen Appel/ die seer smakelijck ende soet is; den bolster af wesende so dient die buytenste schulp voor veel dinghen/ te weten: Maken daer Pol-lepels af met eenen houten steel daer aen; desgelijcks een manier van potgiens/ ende steecken daer eenen houten steel in om't water met uyt de groote potten te scheppen; maecken daer napkens af om Wijn in te dragen / alsmen yewers in't velt gaet wandelen/ en dient voor ander duysent dingen; Dese schulpen werden oock gebrant / en dient voor Kolen voor die Gout-smeden die seer goet en excellent zijn; Het wit vande Noot maken in Indien hare pottagiens af / ende koken daer met: want stootent ende douwender dē melck uyt/ waermede het Rijs kokē met andere mēghelinghen; in somma en koken nimmermeer Rijs (met dat zy Carrijl noemen / welcke die sause ofte toespyse is) ofte daer moet dese melc vā Coquos by wesen / anders wordē die Coquos weynigh gheten: want is daer niet gheacht / en is een kost voor de Slaven ende arm volck; Men breect oock dese Coquos en doet daer die schulpen af/ ende alsdan drooghtmen het fruyt ofte wit van binnen/ en wort also by groote menighte vervoert uyt Malabar naer Cambajen ende Ormus, ende op die noorder quartieren ende custe voor by Goa, ende oock naer't landt van Ballagatte, en dryven eenen grooten handel daer met; van dit wit maectmen die olye: want stootet in backen ghelijck die olyven/ gheeft seer goede olye / soo wel om te eeten als om te branden/ en oock seer medecinael.

De noten hebben een seer soet water/ inde Somer coel om te drincke.

Water vande noten verandert in een geelen Appel.

Verscheyden nutticheden vande schulpē vande noten.

Indiaensche noten zijn spijs voor de Slaven/ ende arm volck.

Grooten handel met Indische noten ghedreven.

Olye van dese noten die seer goet is.

Annotatio D. Palud.

Tweederley Oly maectmen uyt dese Noten; eenderley uyt die versche Noten, die stootende ende warm water daer toe gietende, uytgheperst zijnde, so drijft die Oly bovē op; dese Oly wert ghebruyckt om de maegh te purgeren, ende die darmē: want purgeert seer saght en sonder schade; sommighe vermenghen hier toe die expressie van Thamarinden, ende maken also een seer bequame Medecyne; De ander Oly wert gheperst uyt Copra ofte die gedrooghde pitten, dese behalven datzy dienstlijck is om te purgeren die magen, is oock seer goet in opkrimpinghe van Zenuwen, ende in veroude pynen der leden.

Dese ghedrooghde Coquos diemen aldus vervoert/ werden genaempt Copra; alsse geen Coquos ofte fruijt en begeeren/ so snydense de bloesem vande Coquos af/ en binden daer eenen ronden pot met een engē mont diese Callao noemen vast aen / ende stoppent met poterde soo vast toe datter geen wint noch asem kan uyt komen / ende also vloeyt den pot binnen weynigh daghen vol waters/ 'twelcke zy noemen Sura, is seer lieffelijck ende soet om drincken ghelijck soete wey ofte beter.

Sura/ wat dat het is.

Annotatio D. Palud.

Dit water is seer goet gedroncken tegens hitte der lever, ende der nierē, ende het suyvert die roede vā etter ende vuyle materie.

Dit selfde water een ure ofte half inde Son gestelt/ is seer goeden Azijn/ so datmen in Indien anders gheen en heeft noch en gebruyct; Dusdanighe Azijn machmen oock vinden by Paludanum; Dese Sura gedistileert wert genaempt Fula ofte Nype, ende is soo excellentē Brandewijn/ ende soo goet als den besten diemen te Dordrecht mach maken van rijnschen Wijn/ dit is van't fijnste ghedistileert; D'ander distilatie vādē selfde Sura wert genaempt Vraca, welcke seer goeden Wijn is / en is den Wijn van Indien: wantse anders geē en hebben/ is seer heet ende sterck/ doch die Indianē drinckense oftet water waer / is wit van koluer; Die Portugesen ghebruijckense op dese manier/ doense in vaten / ende alsdan doen in elcke pijp van dese Vraca 3. handen ofte weynigh meer blaeuwe Razynen / die in Indien ghebracht werden voor coopmanschap van Ormus, elcke hant is 12. pont/ dese schoō ghemaect stortense inde pijp/ ende laten het bomgat open staen / en die pijp en is oock niet vol: want soude bersten door de hette / om datse staet en siet ghelijck heet water; men roert het alle daghen om tot 14. oft 15. daghen toe/ en alsdan soo kryght die Vraca een soo schoonen rooden coluer gelijck Portugaelschen Wijn/ en is weynigh different inde smaeck / doch is yet soeter ende heeter in zijn selven: maer is altemets soo schoon ende goet van coluer ende smaeck als Portugaelschen Wijn/ datmense qualijc kan onderscheydē; dese Wijn wort genaempt Wijn van Passa ofte Razynen; met dese Wynen drijftmen groote handelingh soo

Azijn van dese noten.

Sura is excellenten ghebrande Wijn/ van dese noten ofte Sura ghedistileert.

Vraca is een Wijn van Indien en compt van dese noten/ ende is so heet datse gestadigh staet en siet.

Hoe de Portugesen dese Vraca bereydē om te drinckē ende grooten handel daer mede doen.

naer

Nuces Indicæ, magni in India usus et questuosæ, cibum et potum homi: nibus suaves et navibus materiam prebent idoneam quibus e ædem et onerantur et aluntur nautæ.

Indiaensche nooten ofte Palmboomen welcke in Indien veel opbren: gen want geven soete spijs en dranck, stoff tot scheepen, seylen ēn touwen ēn daer die selffde scheepen met gelaeden ēn die schip: luyden mede gevoet werden.

Ficus Indica per totum annum ferens fructus copiosé nutrientes quotidianam mul: torum escam.

Een plante draegende het geheele Iaer vruchten, diemen Indiaensche vygen noemt, seer voedende, ēn een daegelickse spijse der Indianen.

Fructuum icon quos Arrecta sive Fausel vocant, et Bettelle folia, quos pauco calcis subactos integrum diem masticant, suc: cum deglutientes ad corporis purgationem aliasq; utilitates.

Fruyten diemen Arrecca ofte Fausel noemt ēn die bladen Bet: telle, welcke met wat calcks vermengt die Indianen een gant: schen dach kauwen het sap doorswelgen om tlichaem te purge: ren ēn ander haerder crachten.

Piperis frutex hæderæ non absimilis.

Orientaelsche Peeper wasschen: de tmuer cruyt niet ongelyck

80 en 81.

naer Bengalen, Malacca, Chyna ende ander weghen/kosten ghemeenlijck binnen Goa elck pype 30. Pardauwen luttel min ofte meer; Vande selfde boven-ghenoemde Sura maecktmen oock Suijcker/diemen heet Iagra, sieden het water ende settent inde Son/ waer van kompt die Suijcker/ wort weynigh gheacht om datse bruijnachtigh van koluer is/eñ datmen over geheel Indien abondantie van witte Suijcker heeft; Het binnenste vande boom ofte struijck is ghenaempt Palmito, is die pit ofte 'therte vande struijck; wordt seer gheacht ende voor presenten ghesonden aende rijcke eñ machtighen; is soo dun als pampier/ eñ oock wit/ende is ghewassen ghelijck oft het gevouwen of gheperst waer/ ghelijckmen die huijcke vout ende perst/ langhwerpigh ende smal/ en heeft somtijts vijftigh ende tsestigh eñ meer vouwen/ ghelijck eenen boeck pampier; Hier van gebruycken die Indianē voor haer pampier ende boecken/'twelcke blijft met die selfde vouwen/ende schrijven daer in alst noch groē is/ ende latent also droogen/ ende dan en kanmen die letteren niet meer uyt doē: wāt wort met een yserken daer in gheteeckent; Die Indianen heetent Olla, ende hebben daer al hare boecken/gheschriften/ende memorialen af/ eñ weten die te segelen ende te sluyten gelijck wy onse brieven doen; Van dit pampier met het Indiaens gheschrift daer op/ machmen sien by Paludanus, waer mede ick hē vereert hebbe; Dese boomen zijn meestendeel op die Eylanden van Maldiua, al waermen vint vande Coquos die grootelijcks geacht zijn tegen alle fenijn.

...ijcker van Sura ghe... ...eckt.

...ampier ...welck inde ...dische no... ...oomen wast ...de daer tot ...e dingē ge... ...uyckt.

Annotatio D. Palud.

Garcias ende Costa houden dit voor een fabel, Costa schrijft dat hy dit menighmael ondersocht heeft, ende contrarie bevondē, als ick oock ghedaen hebbe, ende niet konnen sulcken grooten effect sporen.

Ende dese Eylanden en hebben anders geenen handel als met Cayro, daermen die koorden af maeckt; ende die Copra ofte 'twit vande Coquos, daermen die olye af maeckt/ soo datse dickwils komē in Indien/ dat het schip ende alle zijn ghereetschap/victualye eñ coopmanschappe is altemael vā dese Palmboom/ waer door wel te verstaen is dat het een vande principaelsten handel ende onderhout vande Indianen is/waermede ghenoegh int particulier verklaert is/ van dat dese boom uytbrengt/ wiens conterfeijtsel naer't leven men hier naer mach sien/ soo met die Coquos ofte noten/als met die potten daer aen hanghende om't water uyt te treckē; Desgelijcks die uytworpinghe vande Vijgh-boomen/so met Vyghen als met den bloesem/ alles naer die warachtigheyt afghebeelt.

Dat 57. Capittel.

Van't fruyt Duryoens van Malacca.

...eschrijvinge vande groote ghedaente/ ...maeck/ende ...oluer vande ...uryoens.

DVryoen is een fruijt dat alleenlijck wast in Malacca, wort so seer gepresen van een yeghelijck die 't gheproeft heeft/datment niet en kan compareren met geenderley fruyten vande werelt: wāt in smaeck ende goetheydt affirmeren dat het alle fruyten te boven gaet: maer eerst alsmense op doet/riecken gelijck oft het verrotten ayun waer: maer inden smaeck heeftmen die leckerheyt; is vande groote van een Meloen, vā buyten gelijck het fruijt Iaaka, daer van verhaelt is: maer wat scherpachtigher ofte distelachtigher/van buyten byvaest gelijck die huijskens daer die Castanien in wassen/ heeft van binnē huijskēs gelijck de Iaaka daert fruijt in wast/ welcke is vande groote van eē kleyn Hennen-Ey/waer in zijn die Castanien soo groot als steenen van Persen; 'tfruijt is van coluer ende smaeck gelijc een seeckere heerlijcke spyse/ diemen in Spaengien veel gebruyckt inde bancketten ghenaempt Mangiar blanco, 'twelcke wort ghemaeckt van Hennen-vleesch/gedistileert met Suijcker; die boomen zijn ghelijck die Iaaka boomen; den bloesem is wit/ treckēde naert geel; de bladeren zijn vande groote vā een halve span/ uyt gaende scherpachtigh/ van binnen licht groen/ en van buyten donker groen/etc.

De Duryoens gheleken by Mangier blanco/ dat is een Spaensche spyse diese inde bancket en ghebruycken

De Duryoens hebben wit geelachtighe bloemen/ ende bladen van, eē halve span.

Annotatio D. Palud.

In Malacca is een vrucht soo lieflijck van smaeck ende ruec, datse alle andere vruchten van Indien ende van Malacca, hoe vvel die daer veellerley ende goet zijn, te boven gaet; Dese vrucht wort geheeten in Malayo, 'twelck die provintie is daer zy wast, Duriaoen ende die bloem Buaa; die boom Batan is een seer groote boom, van vast ende dicht hout, met een graeuwe schorsse becleedet, veele tacken hebbende, ende overdadigh veele vruchten; dat bloeysel is uyten witten wat geel; die bladerē een halve palme langh, tvvee ofte drie vingeren breet; rontsomme een weynigh inghekerft; van buyten bleeck groen, ende inwendigh seer groen, ende bykans tot roscheyt streckēde; brēgt eē vrucht van die groote eender Meloenen, met een dichte bast becleedet; met veele cleyne ende dicke scherpe staechelkēs, inwendigh groē, ende met linien, inde lengte als die Meloenē gefigureert, hebbende van binnen vier holen nae die lenghte, in welcke noch drie oft vier kaskens zijn, eñ in een yeghelijck kasken een vruchtkē so wit als melck, so groot als Hennen Eyeren, lieffelijcker van smaeck ende rueck als dat witte eeten, dat die Spaēgiaerden van Rijs, Capoenen borsten, ende roose water maecken, ende Mangier blanco noemen, nochtās niet soo saght ofte slymerigh, want die andere soo geel, ende niet wit binnen, zijn bedorvē ofte verrot, door quade lucht ende reghen; Men hout voor goet die vvelck alleene drie vruchten in haer kamerkens hebbē, daer nae die viere: maer die vā vijf zijn quaet, als oock die vvelcke bersten ofte kloven hebben, daer zijn oock selden meer dan 20. fruyten in eenē Appel, eñ in een yegheliijck fruijt is een steen, dē Persick steen gelijc, niet ront: maer langhvvorpigh, niet te soet van smaec, eñ die keel verseerende als onrype mispelen, vvordē daeromme oock niet ghegheten.

Dese vrucht is heet ende vocht, ende die dese eeten vvillen, moetense voor eerst een vveynigh met die voeten sachtkens treden, ende breken die staechelen die daer omme zijn; Die nimmermeer dusdanighe vruchtē ghegheten hebben, eerst die rieckende, ontfanghen een lucht oft zy verrotte ayun roken: maer geproeft hebbende achten zy die boven andere spysen vvel te riecken ende te smaken.

Dit fruijt is oock in sulcken vvaerdye by die Lesers, dat zy meenen men moght daer

niet

niet af verſadighen, gheven daeromme dit fruijt heerlicke namen,ende ſchryven Epigrammen daer af,hoe wel daer menichte in Malacca zijn,ende dat het ſtuck niet boven vier Maluadiſen coſtet, inſonderheyt in die maende van Iunio,Iulio,ende Auguſto, op andere tyden vvert harẽ prijs vermeerdert; Hier ſtaet oock te mercken een vvonderbare teghenheyt,die daer is tuſſchen die Duryoens eñ die bladeren Bettele,vvelcke voorvvaer ſoo groot is dat indien daer vvare een geheel ſchip vol Duryoẽs, ofte eenigh huys ofte ghevvelfſel, daer oock eenige bladeren van Bettele laghen,ſullen die Duryoens alle verrotten ende bederven,ende gelijc door't overvloedigh eeten van deſe Duryoens die magen verhittet ende beſvvaert wort, alſoo een bladt van Bettele weder op't hert colck leggende, ſal terſtont die inflammatie ende verhevinghe ofte gheſvvel der magen naelaten; Ende inghevalle men nae't eeten van die Duryoens eenighe bladeren van Bettele neemt, machmen van die Duryoens gheen hinder cryghen,hoe veele men daer af ghegheten heeft; Hier door ende oock om dat zy ſo aengenaẽ vã ſmaec zijn, comt het datmen gemeenlijck ſeijt,datmeñ van die Duryoens niet mach verſadight vverden.

Dat 58. Capittel.

Vanden boom Arvore Derays,dat is: Wortelboom,ende die Bambus ofte 'triet van Indien.

Ghedaente ende groote vande Arbore derays.

DAer is in Indien eenen boom genaẽt Arvore derays, dat is ſoo veel als eenen boom met wortelen; Deſe boom is ſeer wonderlijcken int ſien: want waſſende eerſt van onderẽ op als alle boomẽ/ ende ſprepende zijn tacken/ ſo groepen die tackẽ vol wortelẽ/ eñ waſſen weder nederwaerts aen naer die aerde toe/ al waerſe weder vaſt worden/ ende met lanchept van tyden hoe den boom breeder wert/ ende die tacken hen uytſprepen wijt en breet/ hoe dat altoos die tackẽ vol wortelen hangen/ ende ſchijnen van veers koorden ende Kennip te weſen; in ſomma dat den boom int eijnde beſlaet een groote plaets/ ende maeckt eenen ſtruijck ofte ſtruijckẽ duer malkanderen ghewePen/ ghelijck eenen doolhof; ick hebber geſien die wel dertich oft veertigh ſchreden int ront beſlaghen haddẽ/ vande wortelẽ die van bovẽ vãde tackẽ af komende weder inde aerde vaſt waren/ en worden metter tijt dick/ ſo datmen niet en can onderſchepdẽn wat dẽ rechtẽ ſtruijck is/ eñ men macher op ſommighẽ plaetſen tuſſchen beyden duer kruppen/ ende hoe den boom ouwer wert/ hoe dat die tacken meer ende meer verſprepen/ eñ wyder upt reijcken/ ende altoos ſo vol wortelen hanghen dat het wonder is; Deſe boom en heeft geen fruijt die dueght ofte eetbaer is/ dã heeft een fruijt gelijck Olyven/ en is niewers toe nut dan die Voghels eetenſe.

De wortelen eñ ſtruijcken van Arbore derays zijn door malcanderen ghelijck een Doolhof.

Een boom vande Arbore derays 40. ſchreden breet.

De vruchten zijn ghelijck olyven/ die alleen vande voghelen ghegeten werden.

Annotatio D. Palud.

Carolus Cluſius die ſeer neerſtigh deſen boom beſchrevẽ heeft,noemt die ſelfde uyt die authoriteyt Plinij, Indiſche Vijghboõ, ende ſeyt dat deſen boom ſeer hoogh vvaſt, eerſt uyt een eenige dicke trunck,die welcke daer na veele dunne veſelkens van haer geeft,die jonck eñ cleyn vveſende golt vervvigh zijn, deſe nedervvaert dalende eñ die aerde rakende, zijn gelijck Ionckskens eenes nieuwen booms, ende werden met der tijt ſoo dick ghelijck die eerſte trunck,datmen nauvvelijcken die eene van d'ander onderſcheyden mach, uytghenomen door die dicte die ten tyden tot drie mans vamẽ comt,uyt vvelcke rontſomme aen alle zyden weder andere groeyen,ende alſo tot ontellijcke toe,dat duſdanige boomen ten tyden een cleyne Italiaenſche myle becleedẽ, ende niet alleẽ ſchiet die benedenſte tackẽ, duſdanighe veſelinghen nedervvaert, maer ooc die bovenſte, alſo dat een eenige boom een dicht boſch maect; Die Indiane om dat zy onder deſe boomen mochten gaen,houwen ſommighe van die tacken vvegh, ende maken alſoo gelijc galeryen, omme die hitte der Sonnen te ſchouwẽ, om dat deſe boõ ſoo dicht van tacken is, dat die Sonne daer niet door ſchynẽ mach, jae om die veelvoudighe cromten ende weghen die onder deſe boomen zijn, hoort veele gheluyts van een weerclanck ofte Echo, op veele plaetſe drie ofte vier mael die menſchẽ vvoordẽ hoorẽde, Ende die ſo dit den Heeren Cluſio heeft vertelt,ſeyt geſien te hebben eenen van deſe boomen, daer onder 800. en oock 1000. menſchẽ (onder vvelckẽ hy eene vvas) haer moghten berghen, ſtellende daer by datter oock vvaren daer vvel 3000. onder mochten ſchuylen; Die bladeren ſoo die nieuvve tacken voortbrengẽ, zijn ghelijc Que-boomen bladerẽ, die buytenſte zyde groẽ zijnde, die binnenſte vvit ende rouachtigh, als met vvolle overtrockẽ, vvelcke bladen ſeer begheert vvorden van die Olyphanten, die hier van onderhouden worden; Die vrucht is gelijck het voorſte lidt van een duym, die ghedaente hebbende gelijck cleyne vijghſkens, bloetvervvigh, invvendigh ende uytvvendigh, ende vol greynkens ghelijck gemeene Vygen, ſoet van ſmaeck eñ eetbaer: maer niet ſoo lieffelijck als onſe ghemeene Vyghen, vvaſſen oock tuſſchen die bladerẽ aen die nieuvve tacxkens, gelijck onſe gemeene Vyghen; vvaſt in Goa, ende inde omliggende plaetſen; Voorder ſo bevvijſt Cluſius uyt Curtio Plinio, eñ Strabone, dat deſe boom oock vanden Ouden bekent is ghevveeſt, die meer hier af begheert tevveten, leſe Cluſium int Capittel vande Indiſche Vyghen.

Daer zijn in Indien ander wondere ende dicke boomen/ daermen die ſchepen af maect; men vint boomẽ by Cochijn diemẽ heet Angelina, van welcke maecktmen ſchuyten dieſe Tones noemen; Daer zijn van deſe Tones die wel twintigh eñ dertigh pypẽ waters mogen laden/ altemael van een hout uptgheholt/ ſonder eenigen las ofte naet te hebben/ noch t'ſamenvoeginghe; waer upt men mach conſidereren die dickte vande boomẽ/ ende is ſo ſtercken herden hout/ dat het yſer met lanchept vã tyden daer van opgegeten wort/ door die hardighept van't hout; Men heeft oock door gheheel Indien veel Suijcker riet/ op alle plaetſen in grooter menighten: maer is wepnigh gheeſtimeert; Oock is op alle de cuſte van Malabar veel dick riet/ en principalijck aende cuſte van Choramandel, welck riet wordt vande Indianen Mambu genaempt/ eñ vande Portugeſen Bambu; Deſe Mambus heeft een ſeeckere materie binnen in/ welck is het morw ofte pit op die manier als de pennen hebbẽ/ datmẽ upt treet alſmenſe bereijt om niet te ſchrijven/

Schuyten by Cochijn daer 30. pypen [illegible] ters in mogen ende zijn van een hout upt gheholt.

De boomen Angelina zijn ſeer hert hou[t] ende verteerẽ yſer.

Suijcker riet

et binnenſte / n't riet / Bambu is / r medici- / el/ende ſoo / aert datmẽ't / gen Silver / weeght.

vẽ/ 'twelcke die Indianẽ noemẽ Sacar Mambu, dat is ſoo veel als Suijcker van Mambu, ende is een materie ſeer medicinael / ende gheeſtimeert / ende wort veel geſocht vande Arabyen/Perſianen ende Mooren/die't Tabaxijr noemen.

Annotatio D. Palud.

Tabaxijr is een Perſiaens woort, ende beteeckent niet anders dan eẽ witte ofte melcachtighe vochtigheyt, ofte eenigh t'ſamen geloopẽ ſop ofte vochtigheyt, vvort geheeten Sacar Mambu, om dat die rieden ofte tacken die ſulcks voorts brengen Mambu ghenoemt vvorden; Die boomen daer op Tabaxijr waſſen zijn ſommighe groot ghelijck een Popelier; andere cleynder, gemeenlijckẽ oprechte tacken hebbende (behalven dat ſommige van die ſchoonſte omgeboogẽ werden tot Galeryen, Prieelkens, ende wandelinghen) met veele leden, een palme lanckte van een, hebbende bladeren een weynigh langher als die Olijfboom, tuſſchen alle voeghſels genereert een ſoete vochtigheyt, wit ende t'ſamen ghedrongen gelijck ſtijfſel, ſomwylen veel, ſomwylen weynigh: maer niet alle boomen ofte tacken brengen voort ſulcken ſoeten vochtigheyt: maer alleen die van Biſnagar, ende eenighe Provincien van Malabar.

Want wort ghemeenlijck in Perſien / ende Arabyen teghen Silver opghewoghen/is een coopmanſchappe daer groote handel met gedreven wert/vande boven genoemde Natien;

olueren van / pit van dit / t/ eñ waer / e dat het niet

Dit binnenſtẽ waſt aẽde knuijſten van't riet/ ende is meeſt van koluer wit / ende oock altemet ſwart/ende ſomtijts afverwigh.

Annotatio D. Palud.

Wort daeromme niet verworpen ofte veracht: wãt deſe ſwartigheyt vercrijght zy ofte door die overdaet van die vochtigheyt, ofte dat zy te langhe inden boom beſloten is gebleven, niet om verberninghe van die boomen als ſommige meenen; Rhaſes vermaẽt hier af in zijn derde boeck int 36. eñ Serapio in zijn boeck van die Medicynen int 342. eñ Avicenna int 2. boec int 617. capittel, die vã meeninghe is dat Tabaxijr ghemaeckt wort uyt verbrande wortelen, dã zijn opinie wort hier beweſen vals te weſen.

Die Indianen ghebruijckent tegen eenige ſchade vande roede vande manlijckheyt / ofte ander diergheliicke heymelijcke ghebreecken/ desghelijcks tegen die heete coortſen Colerica Paſſio, ende troode Meliſoen ende camerganck/ende andere diergelijcke ſieckten; Deſe rieden waſſen meeſt op de cuſte van Choramandel in Biſnagar ende Malacca, op veel plaetſen in grooter abondantien; waſſen ſeer hoogh / ende zijn van elcke verſcheydinge van den eenen knuijſt tot den anderen van anderhalve ſpanne lanck ende meer/ende ſo dick als eens mans been boven die knie / waſſen ghemeenlijck recht over eynt / eñ meeſtendeel wel ſo hoogh alſt hoochſte huijs van deſe Landen/ zy buygenſe oock crom in't waſſen/ datſe daer naer een forme kryghen om voor die Pallankijns te dienen/ daerſe die Portugeſen eñ oock der Indianen Heeren met draghen/als op een ander gheſeyt is; die bladeren van dit riet ofte Bambus zijn wijt van malkanderen/hebben bynaer het fatſoen van Olijf-bladeren.

De rieden / Bambu waſ- / n ſoo hoogh / s 'thooch- / e huijs in / ees Landen/ / nde ſoo dick / ls een dye / an een man.

Annotatio D. Palud.

Wt den boom ofte 'triet Mambu maken ſommighe Indianen ſcheepkens, daer in 2. perſoonen ſitten mogen, die niet uytholende: maer twee knuijſten latende, eñ die uytgravende; In deſe ſchuytkens ſitten die Indianen naeckt op elck eynt een, die beenen t'ſamen voeghende, ende in elck handt een riëken voerende, daer mede zy deſe ſchuytkens oock tegens ſtroom ſnel voortrecken, inſonderheyt op die riviere Cranganor, eñ hebben ooc die opinie dat deſe ſchuytkens nimmermeer van Cocodrillẽ beſpronghen worden, al zijn zyder omtrent, dat zy doch lichtelijckẽ andere doen, dan van deſe noyt ghesien is worden.

Dat 59. Capittel.

Vanden Boom Arbore Triſte.

Waerom den boom Arbore Triſte ghenaemt wort.

DEn boom genaemt Arbore Triſte, dat is droevigẽ boom / om oorſaeck dat hy nimmermeer en bloeyt dan ſnachts/ ende dat het gheheele jaer duer / ende is een wonder dinck om ſien/ dat ſo haeſt als de Son onder gaet sietmẽ niet een bloeſem/ ende terſtont een half ure daer naer iſſe ſo vol alſſe ſtaen mach/dat een luſt te aenſien is / eñ heeft ſeer ſchoonen rueck/ende ſo haeſt als den dach ende de Son aen kompt/ terſtont ſo vallen alle die bloeſemen af / ende bedeckẽ het aertrijck ſonder datter eenen aenden boom blijft/ eñ die bladen ſluyten half toe/ ſoo dat het ſchijnt dat hy uytgegaen is tot dat den avont aenkompt als dã begint hy weder te bloeyen als voorẽ;

Deſen boom crijght een gãs jaer duer alle nachten bloemen/ende daeghs valleſe af/ &c.

Dẽ boom is vande groote van eenẽ Pruymboom/ eñ hebbenſe ghemeenlijck op die plaetſen vande huyſen voor eẽ playſier/ende ſchoonẽ rueck/groeyt ſeer haeſt: want waſt ooc veel byde wortel uyt / ende al zijn die tacken maer een half vadem hoogh / heeft terſtont ſoo veel bloeſemen als die tacken die aende boõ ſtaen/ ende al houtmen den boom geheel af ſoo heeft hy terſtont vande wortel weder tacken ende bloeſemen/ minder als een half jaer / ende al treckt men maer een tack vande boom / eñ ſtekenſe yewers inde aerde/waſt terſtondt/ ende heeft binnen weynighe daghen bloeſemen;

Groote ende mildicheyt vã waſſen vande boom Arbore Triſte.

die bloeſemen zijn bynaeſt gelijck bloeſemen van Oraengie boomen/ die bloem is wit ende die voet geel en rootachtigh / en ghebruyckenſe in Indien voor Saffraen om met te koken ende verwen ſoo wel als deſen Saffraen: maer en is ſoo goet noch ſoo ſmakelijck niet/doch voldoet door ghebreck van andere.

De bloemen zy de Orangie bloen en ghelijck/eñ werdẽ in plaets van Saffraen ghebruyckt.

Annotatio D. Palud.

Sommighe ſegghen oock dat het water van deſe bloemen ghediſtileert goet zy voor die ooghen, Linnen doeckskens daer in nat ghemaect ende op d'ooghe gheleyt.

Den boom Arbore Triſte, nerghens dan in Goa ende Malacca.

Deſe boomen en vintmen nieuwers dan in Goa, ende Malacca, eñ ſommige ander plaetſen daerſe die Portugeſen ghebrocht ende herplant hebben by hare wooninghen: want zijn eerſt uyt Malacca in Indien ghecomen: maer binnen in't lant en zijnder geen; men heetſe op Malayſe tale, Singady; ende op Decanijn, Pariſatico; in Decan, Pul; van die Arabiers, Guart; vande Perſianen ende Turcken, Gul;

Vanden oorſpronck vande boom Arbore Triſte.

D'oorſaecke van deſe naem is gelijck die Indianẽ deſe fabel daer af vertellẽ/als dat een Edelman genaemt Pariſatico, hadde een ſchoone Dochter op wiẽ de Son amoreus wert/in ſomma hy creegh zijn wil van haer/ende daer naer verliefde de Son op een ander /ende verliet deſe Dochter/waerom zy haer van deſperaetheyt ſelven ombracht / eñ worden naer de

manier

manier van't lant tot asschen verbrant/ waer vã is geprdedeert desen boom / eñ heeft daerom behouden den naem van Parisatico; ende seggẽ dat daeromme die bloesemen ofte bloemen door haet eñ nijt die zy tot de Son noch hebben anders niet komen dan snachts/ ende daerom des daeghs van droefheydt als zy de Son sien afvallen.

Annotatio D. Palud.

Die beschryvinge van desen boom heeft Christophorus a Costa aldus gestelt, dat die zy van die groote ende ghedaente ghelijck een Pruym booȏ, met veele cleyne tacxkens, onderscheyden met veele knoopkens ofte ledekens, vvaer aen tegens den anderẽ twee bladeren groeyen, van die groote ghelijck Pruym booms bladeren, sacht ende rou aen die buytenste zyde, vast gelijck savie bladeren, ende van binnen groen, ende een vveynigh scherp, int ronde niet soo ghehackelt als Pruym booms bladeren, noch niet so vol aderkens; int midden tusschen elcke twee bladeren vvast een steelkẽ met vijf hoofdekens, die uyt vier cleyne rontachtighe bladeren bestaen, waer uyt int midden vijf witte schoone bloemkẽs groeyen, vã die groote ende ghedaente ghelijck Orangie bloeysel, hoe vvel cleynder, schoonder, ende rieckender; Het steelken meer nae't roode dan nae't geele streckende, waermede die Indianen hare spysen verwen, gelijck men by ons met Saffraen; Die groene vrucht is van die groote als een Lupijn, van ghedaente ghelijck een Hartken, int midden lancwerpigh doorgesneden, heeft ten beyden zyden een custodiken, daer in het saet verborgen, ghelijck zijnde oock een Hertken, van groote als die saeykens van S. Iannis broodt, met een groen vliesken bedect, eñ een weynigh bitter.

Onder alle bloemen zijn dit wel die alderlieflijcste van rueck, insonderheyt niet met handen aengheroert zijnde, om dat zy anders stracx haren rueck verliesen ende verwelcken; Die Indianen houdent daer voot dat dese bloemẽ het herte verquickẽ, maer zijn een weynigh bitter; Die Heydenen stellen het saet oock onder die Medicynen die het herte stercken, men mach die bloemen nuttighen in die spyse, het saet is menighmael in Portugael gesonden ende gesaeyt, dã heeft noyt willen wassen, vvat moeyte zy oock daer toe gedaen hebben; Vallen af int opgaen der Sonnen ghelijck Clusius seydt, ofte om eenighe verborghen tegenheyt, ofte om des saps subtijlheydt, 'twelck de Sonne stralen verteeren: vvant welcke die Sonne niet raect, blyven lãger aen de boomen; Dese bloemen vverden neerstigh vergaert, daer uyt een seer lieffelijc eñ vvelrieckende vvater gedistilleert vvort, datmen vvater de Mogli heet; Het saet hier af heeft my Ian Huygen mede gebracht uyt Indien, 'tvvelck ick ghesteken hebbe inde aerde, dan quam niet voort.

Dat 60. Capittel.

Van die bladen Bettele, ende 'tfruyt Arecca.

Het bladt ghenaempt Bettele ofte Bettre, 'twelcke ghemeen is in Indien/ eñ een daghelijcksche eeten vande Indianen; wassen in alle plaetsen van Indien den Portugesen bekent; niet binnen in't landt: maer alleen aen die Zee/ ten ware seer weynigh/ het wil niet groeyen in koude plaetsen als China, noch seer heete als Mossambique ende Sofala, om dat het so seer gebruyct wort/ soo hebbe ick hier af perticulier mentie willen maecken/ oock om dat wy daer in veel plaetsen van gheroert hebben; soo is te weten dat die Bettele zijn bladen wat grooter ende scherper uyt als Oraengie bladen/ eñ worden gheplant aen stocken daer't by op klimpt/ gelijck Clif ofte Peper/ ja Peper in allen so ghelijck datmen van verre daer zy by een staen/ nauwelijcken 'teene van't ander onderscheydẽ mach/ heeft anders gheen vruchten als alleen die enckele bladen/ worden seer gehavent ende onderhouwen: want is het daghelijcks broot van Indien; Dese bladen gheplukt wesende dueren langen tijt sonder te bederven/ altoos in haer wesen ende versichept worden vercoft met dozynen/ ende daer en is niet een Vrouwe in Indien ofte Indiaensche Mannen ofte zy eetender daechs eẽ dozijn ofte twee ende meer; niet dat zy haer maeltijt daer met houwẽ/ dã nae den eeten/ ende van smorghens den geheelen dagh duer/ ende oock des snachs in huijs/ ende op die straten al waerse gaen ende staen/ hebben gemeenlijck van dese bladẽ inde hant/ ende gaen al knaeuwende; oock worden dese bladen niet alleen ghebruyct/ dan t'samen geknaut om haerder bitterheydt met een fruyt/ 'twelcke die Malabren ende Portugesen heeten Arecca; die Gusaratten ende Decanijns noement/ Suparij; ende die Arabiens, Fauffel; Dit fruijt wast op boomẽ als die Palm-boomen vande Indiaensche Noten ofte Coquos boomen: maer zijn wat dunder/ ende hebben die bladeren smalder ende cleynder; Het fruijt is bynaer een fatsoen ghelijck het fruijt van Cyppressen boomen/ een note Muscate/ doch sommighe aen die eene zyde plat aen d'ander verheven: maer sommighe zijn wat grooter/ eñ zijn seer hart/ snydense met een scheer overmidts/ ende alsoo kauwense met die Bettele/ zijn vã binnẽ vol aderen wit ende rosachtigh; Daer is een soorte van Arecca diemen heet Checanijn, die zijn cleynder eñ swartachtigh ende seer hert/ doch worden altemael gebruyct om met die Bettele t'eeten/ ende hebbẽ sonderlinghen gheenen smaeck/ dan smaect houtachtigh/ doch maeckt de mont seer vochtigh/ ende verwet dẽ mont root eñ swart/ dat het schijnt dat die tanden ende lippẽ met swart bloet bestreken zijn/ als dese Arecca noch niet recht droogh en is/ ende daer is een seeckere soorte die in't eeten ofte kauwen een soo dronncken maeckt ghelijck oftmen den ghegeelen dagh Wijn gedroncken hadde/ ende souden wel ginder heen duyselen: maer gaet haest over; ghebruijcken oock ghemeenlijck noch een mengelinge ofte datser met eetẽ/ te weten: een koecxken ofte bolleken dat ghemaeckt wert van een hout ofte boom/ diemen heet Kaate, ende alsdã smeeren die bladen vande Bettele met kalck/ welcke ghebrant is van Oesterschulpen/ ende gheen schade mach doen in't lichaem/ om zijn weynigheyt/ alle dit te samen geknaut/ eñ het sop daer van ingeswelcht (want die rest spouwense uyt) affirmeren dat het seer goet is voor die maegh ende stinckendẽ asem/ ende voor die tanden ende vastigheyt van't tantvleijs en remedie tegens 'tschuerbuijck/ gelijck oock waerachtelijck bevonden wort/ datmen seer selden ofte nimmer en vint Indianen met stinckende asemen/ tant-pijn ofte schuerbuyck ofte diergheliȷcke

Ghedaente vande blade[n] Bettele.

Bettele is h[et] daghelijcks broot vande Indianen.

Alle Indian[en] eetẽ dagelij[cks] 1. of 2. dozij[n] bladẽ Bette[le].

Arecca wast aende Palm boomen.

Ghedaente ende groote vande Arecc[a].

Chekanijn cleyn eñ swa[rt]achtigh/ is oock een so[or]te van Arecc[a].

Sommighe Arecca ma[ec]ke ghene di[e] eeten dronck[en].

Koecken va[n] de boom Kaate.

Remedie vo[or] de maech / [...] stinckende adem die de Indianen g[e]bruijcken.

dierghelijcke trancheden/ en al zijnse noch so oudt/hebben altoos hare tanden vol en gheheel: maer hebben altoos den mont en tanden oft die met swart bloet bestreken waré/ als ghesept is/en gaen altoos spouwen ghelijck oft bloet waer. Die Portugesche vrouwen hebben oock de selfde usantie van dese Bettele t'eten: want so zy eenen dach waren sonder Bettele te kauwen/souden meené dat zy niet leven en konsten / ja hebben het des snachts by haer hooft-eynde van't bed staé/ en als zy niet slapen comé/ so ist alle oogenblic het Bettele te kauwen ende upt te spouwen/des daeghs waer dat zy sitté/gaen ofte staé/ altoos met Bettele inde hant en mont/ ende kauwen en spouwen ghelijck die Koeyé ende Ossen sitten en eerkauwen: want der vrouwen exercitie en is den gheheelen dagh anders niet veel / dan haer te wassen en te plassen/ende alsdan met haerBettele te kauwen; daer zijn sommighe Portugesen die het oor wel eten door de ghewoonheyt van haer vrouwen; Als de vrouwen ofte Indianen malcander en gaen visiteren en besoecken/ so moet de Bettele altoos met/ ende die meeste plapsier ende tractement diese malcanderen doen ofte konné bewysen/is terstont te nooden met Bettele en een Arecca,en wat Kalcks op een schotel van hout/die zy daer alleenlijc toe ghebruycken en houden. Dese Bettele vintmen op alle hoecken vande straten ende winckels te coop/ ende oock op alle weghen voor den reysenden en passerendé man/ ende is al toebereyt/te weten/so veel bladen Bettele/een Arecca, en wat Kalcks/ en somtijts van diet begeert wat Cate daer by/ 'twelcke zy gemeenlijc in huys hebben/ofte inde hant dragen/ in een houte geschilderde schotelké/ als gesept is/daer liggen die bladen/Arecca, Kalck en Cate op/ ende alsoo kauwen zy't altesamen ghelijck/ van elcks wat; zy nemen eerst een stuc Arecca enCate en kauwen dat/ en daer naer een bladt Bettele/ ende met den Nagel vande Duym diese daer toe scherp en lanck laten wassen / niet in't ronde als wy/ trecken dieAderen upt het bladt/ende alsdan besmeren zy't met wat kalck/ende rollent in malcanderen/en alsoo steké zy't inde mont en kauwent / ende spouwen het eerste sop upt; waer mede seggen: purgeren t'hooft en Maghe van alle quade humoren en flegmatijck/ ende al datse uptspouwen is ghelijck swart bloet/welck coluer comt vande Arecca; Het ander sop swelgense in. Die Indianen gaen ghemeenlick langhs der straten en weghen/ altoos met Bettele en zijn toebehooré/ inde handen al kauwende/en principalijck als zy met jemant gaen spreké ofte by grooteHeeré comen/ om een goeden rueck te hebben/ende den asem reyn en suyver te houden/soo gaen zy al kauwende / ende 'tsoude een groote schande wesen/jemant van qualiteyt te spreken/ sonder die Bettele by hem te hebben.

De Portugesche wyven ghebruycken de Bettele daghelijcks/ waer datse gaen en staen hebbense altijt by haer.

De meeste plapsier ende nodinghe van Portugesen ende Indianē is/malcander met Bettele te tracteren.

Hoe datse de Bettele bereyden ende ghebruycken.

Het eerste sop spouwen de Indianen upt tot purgatie vāde maegh/ t'hooft/etc.

Het ander sop swelghense in ende nutten t'selve.

De Indianen die kauwen altijt Bettele waer datse gaen.

Annotatio D.Palud.

Oock die vrouwen,als zy met haer mans die echtelicke plicht hanteren, eeten te vorens Bettele, meenen dat sulcks vele voordert tot dertelheyt.

Alle de Indianen eeten sulcs na de maeltijdt, segghen dat die spyse haer anders een walginge soude maken; ende die ghewoon zijn sulcks te eeten, daer van af latende,dat die eenen stinckenden asem verkryghen. Sy laten af het Bettele te eeten voor een sekere tijdt,als jemant van haer naeste vrienden ghestorven zijn, ende op sekere vasten daghen; ghelijck ooc doen sommige Arabyers,ende die navolgers van Ali, den swagher vanMachomet,in hare vastendaghen. In Malabar worden dese bladen Bettele geheeten; in Decam,Gusaratte,ende Canam, noemt men die Pam; in Malajen,Siri; van Avicenna,Tembul; van andere ende beter Tambul. Avicenna verhaelt,dat Bettele het Tant-vleys bevestight ende de Mage sterct, waer toe het oock die Indianen ghebruycken; maer dat hy stelt,dese bladen cout inden eersten graet, ende verdrooghende inden tweeden, is niet soo; zijn boeck moet qualick overgheset zijn, ofte hy is bedroghen gheweest: want dese bladen zijn heet ende droogh in't eynde des tweeden graets, als Garcius ab Horto selfs ondervonden heeft, ende ooc smaeck ende reuck daer af ghetuygen. So is dan Bettele een bladt ghelijc de bladeré zijn van eenCitroen-boom, doch langher,en ten eynde scherper, langs door eenige aderen hebbende;Die wel rype zijn, worden gehouden voor die beste, geel van verwe, hoe wel daer eenighe vrouwen zijn welcke die onrype kiesen,om dat sulcke in't kauwen meer gheluyts gheven;dese bladeren bederven door't vele aenroeren met die handen. Het draegt Bettele in Malacca, een vrucht ghelijc een steert van een Egedisse, die, om dat zy wel smaect, daer werdt ghegheten; het wort opgebracht gelijc die Wijngaert, by stelen, als by ons Clif. Sommighe om meerder profijts hier af te hebbé,plantent neffens die Peper ofte neffens die Arecca, ende maken alſo een aenghename galerie;men moet die Bettele met groote neerstigheyt versorghen ende dickmaels begieten. Die meer hier af begheert te weten, lese die heerlijcke commentarien des seer ervaernen Clusij, op't Capitel Garciæ van Bettele.

Die groote Heeren ofte Coningen hebben altoos waer zy gaen/staen/ofte sitten / haer dienaers met eenen silveren Ketel/alwaer de Bettele en zijn toebehoort in leyt/ en gheven hem een bladt al toegemaect/ ende wanneer eenige Ambassaduers den Coningh cōt spreken/al ist schoon dat de Coningh die spraeck wel can ende verstaet/so is hare usantie/ om hare auctoriteyt t'onderhoudé/ dat den Ambassaduer doet zijn woort aen een Taelman in zijn presentie/ende die seyt hem dat weder over/ ende alsoo antwoort hy weder deur den Taelman / ende daerentusschen soo leyt de Coningh op een Bedde / ofte sit op d'aerde op een Tapet / ende zijn dienaer die hem het Bettele toebereyt en ghereet maect/ 'twelcke hy al staech deur sit en kaut / ende spout het sop ende t'overblijfsel in een silveren Becké/ dat daer toe bezyden hem staet/ ofte eenighe van zijn Slavinnen ofte vrouwen inde hant houdt / welcke is een groote eere die hy den Ambassaduer doet/ en principalicken als hy hem doet nooden en schencken van die selfde Bettele dien hy eet / in somma is hare ghemeene usantie die te ghebruycken; en om dat hare dagelicsche en ordinarische ghebruyck is/ en daer soo veel af houwen/ so hebbe het selve een weynigh breed willen verhalen om beter te verstaen:want op sommige plaetsen en dickwils daer van mentie gemaect wert.

De Coningen hebben altijdt haer dienaers met Bettels by haer.

De Coningen vande Indianen spreken altijt deur een Taelman.

Hoe de Coningh sit als hy de Ambassadeurs verhoort ende antwoort.

Pillen die de Indiaensche Heeren met Bettele ghebruycken.

Die groote Heeren eñ Indiaensche Coninghen ghebruycken ghemaeckte Pillen van Arecca, Cate, eñ Camphora, ende gestooten Linaloes, ende een weynigh Ambar, twelcke zy te samen eten met die Bettele ende Kalck/ inde plaets van Arecca.

Annotatio D.Palud.

Andere vermengen het Bettele met Lyciũ, sommige die rijcker eñ machtiger met Cãpher, ander met Aloes hout, Mosseliaet eñ Ambar grijs; ende aldus bereyt wesende, ist lieflic van smaeck, ende maect eenen goeden adem; daer zijn oock sommighe die de Areccas kauwen, ofte met Cardamomum ofte met Naghelen. Binnen in't landt verre van die Zee, worden dese bladerẽ seer duer vercocht; men seyt dat die Coningh vã Decan Nizamoxa, alle Iaers hier aen spillet, over die dertigh duysent Mileresen; dit zijn haer bancquetten; dese schencken zy den reysenden luyden, ende die Coningen gevent de lieden, den rijcken dese compost met haer eygen handen, andere schencken zy die door hare knechten. Als yemant reysen sal so wordẽ hem Zyden buydelkens gegeven met bereyde Betele, eñ niemãt mach vertreckẽ ten zy dat hen sulcks gegevẽ zy, twelck een teecken is van zijn paspoort.

By dese naervolgende cõterfeytsels mach men sien de Figuren vande fruyten van Malacca, ghenaemt Duryoens, ende den boom Arbore Derays, ofte Wortel-boõ; desgelijcx dat dicke Riet/ ghenaemt vande Portugesen Bambu, eñ vande Indianẽ Mambu, ooc den Boom Arbore triste, oft droevigen Boom/ so als die by daghe eñ by nachte is / met den boõ daer die Arecca aen wast/ eñ die Bettele; eñ om dat die Peper oock veeltijts gheplant werdt aende voet vande Arecken-boom/ alwaer zy in't wassen teghen ende rondom op climt / hebbe hem inde manier als hy wast/ daer by ghestelt; waer van de verclaringe op een ander sal volghen/ by de Speceryen ende Drooghen van Indien/ ende die cruyden tot der Medecynen en Apoteker ye dienende/ ect.

Dat 61. Capittel.

Van't cruydt Dutroa, ende een plante ghenaemt Herba Sentida, ofte Gevoel cruyt.

Ghedaente vãde Dutroa.

Het Cruyt ghenaemt Dutroa, is seer ghemeen in Indien/ eñ wast over al in't velt; die bladeren van dit cruydt gaen scherpachtigh uyt/ ghelijck het scherp ofte yser van een Spies / ende is in't ront gehackelt gelijc de bladeren van Berenclau, ende vast van dier groote/ in die lengte vele lange dradẽ hebbende/ vast sonder smaec ende vochtigh/ ooc een weynigh bitter/ rieckende als Radijs; den bloem ofte bloesem vã dese plante is bynaest ghelijc de bloesem van Rosemareyn inde coleur; uyt dese bloemen wort een Bolle/ bynaest ghelijc een bolle van slaep-cruydt/ daer in sekere keerlkens gelijc die keerlen van Meloenen; dese gestooten/ eñ dan ghedaen in Rijs ofte eenige spijs/ Wijn/ water/ ofte eenige andere dranc of compost/ ende ghedroncken ofte ghegheten/ maect die persoon gelijc oft hy Sot waer/ en doet niet dan lacchen/ sonder kennisse noch ghevoelen te hebben van yet ter werelt datmen in zijn presentie doet/ eñ doetse somtijts slapen ghelijck oftse doodt waren / 'twelcke also soude dueren 24. uren langh/ ten waer sake datmẽ hem zijn voeten met coudt water wies / soo comt hy weder tot hem selven aleer die 24. uren om zijn. Dit cruyt gebruycken die Indiaensche ende oock Portugesche vrouwen veel om haer mans in te gheven/ eñ geschiet dicwils als zy haer ghenoecht willen nemen met haer Boelen ende byslapers/ dat zijt den man ghegeven hebben/ ende gaen in zijn presentie en bedryvẽ hare luxurie/ en trecken dẽ man by den baerdt/ hem Cornudo heetende/ en andere dierghelijcke spotterie aendoende/ sonder dat die man daer eenige wetenschap ofte kennisse af heeft/ ende sit met zijn oogen open sonder anders daer toe te doen ofte segghen/ dan lacchen eñ grijnsen/ gelijck een sot eñ uytsinnigh mensch/ ende alst zynen tijt gepasseert heeft/ eñ weder tot zijn selven comt/ weet nieuwers af / dan meent dat hy gheslapen heeft; Dit Cruydt ghebruycken de Slaven ooc wel/ om haer vrouwen eñ Heeren in te gevẽ/ om also haer te berooven/ eñ coffers en kisten open te doen / dat altemet wel gheschiet. Dit Dutroa moet met matẽ gebruyct werdẽ om dattet een aert van fenijn is/ wãt so ment te veel ende overvloedigh jemant in gaf/ souder met om den hals rakẽ/ ten waer datmen daer terstont stercke ende crachtige remedie teghens dede / van eenighe teghen fenijn ofte purgatien.

De bloemen van Dutroa zijn ghelijck de bloemen vande Rosemareyn.

Dutroa ghegheten ofte ghedroncken maect de mẽschen sot/ ende lacchende, sonder gevoelen.

De vrouwen gheven haer mannen dit cruyt Dutroa in/ om haer ghenoechte met ander mans veyligh te moghen hebben.

De Slaven ghebruycken dit Cruyt om veyligh te stelen.

Dutroa is fenijn.

Annotatio D.Palud.

Die ghenesinghe ghe schiet met medicynen die doen braken, op dat alles met de spyse mochte uyt comen wat in die Maghe ghebleven is, daer nae met purgatie ende diversie door stercke Clysteringen eñ met scherpe wryvinghe eñ banden van de handen ende de voeten, ten tyden oock met aderlatinghe op die groote teen.

Dutroa wert verboden te plucken hoe wel dattet in grooter menichte wast.

Dit Cruydt isser over al in grooter menichten/ en hoewel dat het verboden wert te plucken en te gebruycken/ niet tegenstaende/ de principaelste die sulcks verbieden / zijn de ghene diet meest daghelijcks in't lijf krygen van hare eyghen vrouwen/ om hare luxurie met een ander te boeten / 'twelcke hare ghemeene neeringhe is / weynigh uytgesondert; sommige mans zijn so ghewent het Dutroa te eten of te drinckẽ/ sonder haer weten/ datse alleenlick met het sop vande bladen terstont het spel wech hebben/ eñ die vrouwe seker is hare oncuysheydt te pleghen naer hare lust. Dese en dierghelijcke cruyderen en planten zijnder veel door gheheel Indien/ eñ worden seer ghepleegt: want alle die studeringe vande vrouwen ende Indianen is nacht en dach om de oncuysheydt te ghebruycken/ en die te versterckẽ/ met alle wat zy weten te gebruycken en te versieren/ om die t'onderhouden eñ bequaemheyt daer toe te hebben/ waer op zy wondere practijcken eñ Duyvelsche inventie weten eñ doen/ als de experientie eñ ervarẽtheyt dagelijcks uytwijst ende vertoont/ van die in Indien verkeeren/ ghelijck ic eensdeels wel bevonden hebbe. Daer is noch een cruyt in Indien / wordt vande Portugesen ghenoemt Herba Sentida, dat is soo veel als Ghevoel-cruyt; Oorsake/ dat wanneer daer jemant by comt ende aentast/ sant oft jet anders daer maer op werpt/ terstont wert het slap ende sluyt zijn bladeren toe / ende en sullen niet weder in zijn effect comen noch open gaen/ so langhe als men daer by staet: maer so haest alsmen de rugge keert eñ wech gaet/

De Indiaensche vrouwen studeren altijt om oncuysheydt te bedryven.

Herba Sẽtida is Ghevoel cruydt.

Oorsaec waer omme.

Arundo Indica femoris penè habiti crassitudine.
Indiaens riet wasschende inde dickte van een mans dije ofte been.

Indicus en truncus brachijs sepandit opacis
Grata etiam ut justis umbra sit agminibus
Ut nova protrudens in apertas exerat auras
Grandia germinibus sustinet ipsa suis.
Plooger.

Arbor admiranda quę e ramis novos in terram truncos dimittens tam lata tandem occupat spatia, ut justum exercitum umbra possit contegere, Ficum Indicam vocant.
Een wonderbaerlicken boom welcke wt haere rancken weder neerwaerts wortelen beslaet ten laetsten soo veel plaets datter een volslegen leeger mach onder berusten.

Duriones fructus jucunda saporis suavitate prę alijs omnibus habiti eximij, nascuntur tantum in Mallacca.
Die vruchten diemen Durioens noemt boven alle ander van smaeck en lieffelickheyt gepreesen, wassen alleen in Mallacca.

Ecce tibi ramum nigra quem nox suavibus ornat
Exuit ornatum floribus al[redacted] dies
Ut decus hoc [redacted] vigeatque et defluat hora
Continuas obeunt illa diesque vices

Traxit et hinc nomen tristi quod squalido trunco
Auricomum rutilo cum nitet orbe jubar
Haud secus et nostro quę sensu splendida fumos
Esse. fidem veri lux rediuiua facit —
H Hooger.

Arbor soli Indię nota, cui per totum [redacted] occidente sole flores, gignuntur multi, et odoratu suaves. oriente defluunt, unde tristis illi nomen.

Een boom welcke in Indien alleen bekent is, int ondergaen vande Son voort, brengende veel welrieckende bloemen, welcke alle int opgaen vande selve weder af vallen, ēn dat het gantsche Iaer door.

Herba Sentida wert terstont slap als men daer yet op werpt/ eñ tselve af nemende wert weder styf.

so gaen die bladen weder open/ ende werden weder styf eñ frap oftse nieu ghewassen waren/ eñ weder aen roerende verslappen ende sluyté terstont weder/ so dat het een playsier om sien is/ eñ vreemt om te noteren; oock is te verwonderen/ eñ schijnt ongelooflijc van die het niet gesien en heeft/ als dat binné die stadt eñ 't Eyland van Goa, op een eynde vã de stadt/ aldaermé die Koeyen/ Ossen/ Schapen/ eñ alle Vee slaet eñ doodt/ tot spyse vande Inwoonders/ genaemt Matavaquas, op welcke plaetse liggé die hoorné vande beesté over al gheworpen eñ verstropt als onnutte ware: want behalven datse die Portugesen noch Indianen niet en gebruycké / so ist ooc voor die Portugesen eñ Spaengiaerden een groote injurie jet van hoornen te hebbé/ ofte malcander een Hoorn te wysen/ ofte voor de duere te stellen/ waerom zy den anderé souden doodé en ombrengen; eñ daer wort oock scherpe justitie over gedaen / so daer jemant den anderé eenigh spyt met wysinge van een Hooren/ ja alleenlic te noemen/ gedaen heeft: want daerby te verstaen geven/ een man die zijn wijf afgesoét wert. Keerende weder op onse materie/ so is te weté/ dat dese Hoorné/ als zy daer een wijl ghelegen hebben/ wordé inde aerde vast/ namelijc het binnenste vãde Hooren/ eñ crijght wortelen gelijc oft het een boom waer; als ickse menighmael selfs uyt ghetrocken hebbe met wortelen van 2. eñ 3. spannen lanck/ 'twelcke op geen plaetsen ter werelt en geschiet datmen weet; D'oorsake daervan heeft menigh curieus ondersoecker van vreimdigheden verwondert ghemaeckt: maer noyt en hebben conné gevinden; nochtans is die aerde meest steénachtigh/ waer vã die van Goa moeten dickwils in spotredé het verwijt hooren/ dat zy de principaelste Cornudos ofte Hoorn-dragers zijn / om datmé die Hoornen op ander plaetsen can afsnyden teenemael: maer die van Goa, als wortelen hebbende/ daerom niet moghelijcken en zijn geheelijcké af te snyden: want om die wortelens wille terstont weder aen groeyé/ so dat zy die alle haer leven met geduldighevt moeten dragen; Waermede wil voleyndé vande gemeen cruyden/ boomen eñ planten vã Indien/ hoewel datter noch veel eñ duysenderley/ die in differentie eñ wonderlickheden/ de cruyden van dese Landen seer verscheyden zijn: doch de namen my sonderlinghe so niet bekent/ eñ oock om alle overvloedige redené te schouwé/ hebbe alleene mentie willen maken vande ghemeene eñ meest bekende.

De Portugesen eñ Indianen souden malcanderen dootslaen/ dat mé een Hoorn voor haer deur ghelept hadde.

De Hoornen vande beesten seer veracht in Indien.

Mé doet Justitie over de ghene die een ander de hoornen wijst ofte noemt.

De Hoornen groeyé te Goa met wortelen gelijc booné.

Die van Goa werdé bespot om't wassen vande hoorné.

Dat 62. Capittel.

Van speceryen, droogilteryé, planten, ende materialen die de Medicyne eñ Aptekerye aengaen, te weten, van die gemeenste, ende die dagelijcx in Indien verhandelt worden; van hare wassinge, hoe ende op wat manier, ende op wat plaetsen. Inden eersten vande Peper.

Veelderley soorten van Peper.

Swarte Peper werdt meest vervoert.

De meeste Peper wast in Malabar.

De Peper is veelderley/ te weté/ swerte/ witte/ lãge/ eñ Peper die genaemt wort Canarijn, die swerte is de ghemeenste / die herwaerts ende over al meest vervoert wert/ die witte eñ lãge wert ooc wel vervoert/ maer weynigh; die Peper Canarijn wort nimmermeer uyt Indien gebracht/ want is van cleynder estimatie; die swerte Peper/ welck is die ghemeenste eñ de beste/ wast meestendeel inde custe eñ op't lãt van Malabar, welcke custe begint van Goa, 12. mylé zuydwaerts/ eñ streckt tot die Cabo de Comorijn, eñ is het landt ghelegen aende Zee-custe/ tussché het hooge land van Ballagatte eñ de Zee/ binné in't land en wast geé; alhier is die plaets alwaer de Peper alle jaren ghelladen wort/ diemen naer Portugael brenght/ eñ also verspreyt door geheel Christenrijck; van hier wertse ooc veel gescheept vande Machometisten naert Roode meer/ eñ te landewaerts binnen over Ballagatte, ende naer Persien, Arabyen, eñ alle de omliggéde contreyen; eñ hoe wel dat het scherpelic verboden wert vande Portugesen / eñ daer alle opsicht op hebbé/ eñ daerom die Zee eñ custe bewaré met alle neerstighevt/ niet tegéstaende wert heymelijcken by grooter menichten vervoert/ eñ ooc somtijts met Salvo códuto ofte Paspoort vande Portugesen; daer wast ooc veel swerte Pepers by Malacca, eñ op't Eyland vã Sumatra, Iava, Sunda, eñ ander wegen / als ic inde beschrijvinge vande custe eñ Eylandé verclaert hebbe; alwaer ooc wast de witte Peper/ is gelijc die swerte/ alleenlijc is het eerste buytenste schelleké wit eñ effen/ sonder rompké/ doch heeft die selfde virtuijt eñ smaec gelijc die swerte Peper; comt veeltijts byde Peper van Malacca onder een gemenght; de Peper die inde omliggende contreyen vã Malacca wast/ wort alteinets ooc wel naer Portugael gevoert/ maer weynich: want ten tyden in 2. jaren vaerter een schip van Portugael/ twelc daer sommige Peper/ maer meest Nagelen eñ Muscaten bloemen/ eñ ander Chynsche waren laet; eñ den meesté hoop van dese Peper wort gesleté inde selfde landé/ als Pegu, Syon, eñ meest in Chyna, eñ die ander omliggende plaetsen/ die met malcanderé hare dagelijcsche handel dryven; die Peper wert genaemt vande Malabaré Molanga, eñ inde landen by Malacca/ Lada; in Arabyé/ Filfil; die Gusuratté van Cambayé eñ Dekanijns vã Ballagatte noemense Meriche; eñ die van Bengala Moroys, ende die lange Peper die alleenlijc wast in Bengalen eñ Java/ Pepilini; die Peper wast ofte wert geplant aende voet van een ander boom / eñ meestendeel aende boomen daer die Arecca aen wast/ ofte andere diergelijcken/ eñ climt daer teghen op/ ghelijc die Bettele ofte Clif; die bladeren vande Peper zijn gelijck Oranjen bladé/ maer wat cleynder; zijn groen eñ scherpachtigh aende punté/ eñ in't kauwé so bijt het wat/ smakéde bynaest gelijc Bettele; zy wassen gelijc de Druyvé in bosskens/ maer zijn veel cleynder eñ dunder/ wat dichter als die Aelbesié/ eñ zijn altoos groen so lange tot datse beginnen te droogen eñ rijp te werden/ welcke is in Decéber eñ Januarius/ dat den tijt is datmense pluct; die lange Peper wast in Bengalé/ eñ ooc sommige int Eylãt Iava, is gants een ander fatsoé van boõ; die lange Peper is vande lenghte van een Naelde ofte punt van een nastelingh/ maer wat dicker/ eñ is overal even dick/ is van buyté berompelt eñ afverwigh/ eñ van binnen wat witachtiger/ met cleyne saetgiens/ doch inde smaec eñ ghebruyc is gelijc die ander swerte eñ witte Peper; die witte Peper is/ als geseyt is/ gelijck die swerte in't fatsoen eñ smaec/ hoewel datmense voor beter eñ crachtigher hout/ eñ en isser ooc in so grooter menighten niet als de swerte. Die Peper genaẽt Canarijn, is by de contreyé van Goa eñ Malabar, bynaest vã

Vã Malabar werdt de Peper alle jaren na Portugael ghescheept.

Desghelijcks vande Mahometisten na Arabyé/ Persien, etc.

De Portugesen verbieden de Peper uyt te voeren/ na ander plaetsen als na Portugael.

De witte Peper is van cracht en smaec als de swerte.

Verscheyden namen vande Peper.

Hoe dat de Peper wast eñ gheplant werdt.

De bladen vande Peper zijn als Orange bladé/ smaken by na als Bettele.

De Peper wast in busselen als de Druyven.

De Peper pluctmen in December eñ Januarij.

Ghedaente vande langhe Peper.

De Peper Canaryn by Goa is van fatsoen als Boeckweyt/ maer van coleur afverwigh/ eñ werd alleen vande arme ghebesicht.

fatsoen gelijc die Boeckweyt: maer is afverwigh eñ van binnē hol/ met sommige cleyne keerlkens/ die welcke in't eeten/ smaeck ende hitte/ gelijc ander Peper is/ doch wort alleē lyck ghebruyckt van't arme volck/ waerom Peper Canarijn genaemt wert/ als te seggē Boeren Peper/ ofte arme ende slechte lieden Peper/ daerom en wortse nimmermeer vervoert/ wāt is seer slecht eñ vā cleyne valeur/ en soude de vracht niet mogē betalen/ waerom datse aldaer ghelaten wordt; Die ander

De Indianen ghebruycken in haer landt meer Peper als daer uytgevoert wert.

Peper wert in Indien eñ alle Orientaelsche plaetsen vande selfde Indianen veel gesleten eñ ghebruyct/ ende dat in meerder menichtē als dieder jaerlics naer alle plaetsen gevoert wert: want en eeten geen spyse/ ofte doender handen vol Peper in/ al ongestooten/ so dat zy die in grooter abondantien verslinden. Inde beschryvinge vande custe vā Malabar hebbe ick mentie ghemaect/ waer die Peper meest wast eñ ghe!aden wert/ die plaetsen eñ havens aentekenende vande custe vā Malabar, daer de Portugesche schepen hare ladinghe nemen/ willen dat voorby passeren; Die

De Peper groen zynde wertse in potten ghesoutē/ ende soo na Portugael ghevoert.

Peper wert oock veel (als zy noch groen is) in potten geleyt/ met Sout eñ Azyn/ eñ wort so langhen tijt bewaert/ ende oock wel naer Portugael gevoert: maer meestendeel in Indien ghebruyckt; wordt ghenaemt Peper in Achar; op welcke manier ghebruycken oot

Peper in Achar.

alle andere specerypen eñ fruyten van Indiē/ eñ etent gemeenlic om apetijt te crygen / gelijckmen by ons die Cappers/ Olyven/ Lymoenen/ eñ diergelijcke in pekel ghebruyct.

Annotatio D.Palud.

Die Peper wort ghebruyct in die kueken eñ in die Apoteke, doch ten beydē plaetsen niet als voetsel, maer als een medicijn; zy verwarmt de maghe, eñ verteert het coude slijm desselvighen; In pyne der maghen, uyt rauheyt eñ winden, is seer goet alle morgēs vijf Peper korlē doorgesloct; die een duncker ghesicht hebben, sullen nuttigen Peper korlen, met Anijs, Venckel ende Nagelen; dan hier van die swalmen, die het ghesicht verduysteren, verdryven eñ verteert wordē. Van dryderley Peper maect mē in die Apoteke een Confectie, op dese manier: Neemt witte, swarte, eñ lange Peper, van een jegelic 25. draghmen; Wilde Tijm, Gengber, Anijs, vā elcs 1. loot, met Honich, so vele als nootwendigh tot een Confectie gemaect, welckē goet is voor de ghene die een coude maghe hebben, die nucken, die vande lever cranck zijn, die watersuchtighe, &c.

Dat 63. Capittel.
Vande Caneel.

Verscheyden namen vande Caneel.

DIe Caneel/ in Latijn Cynnamomū genaemt/ eñ vā die Arabyen Quirsa, vande Persianer Darchyna; van die van Seylon/ al waer zy meest wast/

In Seylon wast de meeste Peper.

Curdo, die vā Malacca heetense Caysman, eñ die Malabaren Camea; die boomen zijn vande groote ghelijck die Olijf-boomen/ eñ sommighe wat cleynder / met bladeren van

Ghedaente/ groote/ ende vruchten vande Caneel-boom.

Colmi, ghelijc Laurier bladeren: maer van gedaente gelijc die Citroenē/ doch wat smalder/ hebbende witte bloesemen/ eñ een fruijt vande groote ghelijck swerte Portugaelsche

De tweede bast vande boomen/ is de Caneel/ afverwigh van coleur.

Olyven/ waer van men oock Olie maect/ die men tot veel dingen besight; den boom heeft twee basten / den tweeden bast is de Caneel/ wort afgesnedē in viercante stucken / eñ also te droogen geleyt/ is int eerste afverwigh/ eñ

Alle drie jaren crygen de boomen nieuwe basten.

daernaer rolter hem in malcanderē van zijn selfs alst droogh begint te werden/ eñ crijcht die coleur ghelijc als zy hier comt/ welcke is vande hitte vande Son/ die het cureert. Den boom dienē den bast af doet/ laetmē so staē/

Caneelboomē wassen overvloedigh ongheplant.

eñ heeft over dry jaren weder ander basten/ ghelijck als te voren; dese boomen zijnder in grooter menighten/ want wassen sonder geplant te worden in't wilde/ gelijc die bossen;

Zijn verbodē uyt te trecken

de wortel van dese boomen geeft een water/ welcke riect als Champhora, het is verbodē datmense niet uyt en mach trecken / om die

Inde wortel is een seer soet water/ vā ruec als Cāphora.

boomen niet te beschadighen. De Caneel die qualick gecureert is/ is afverwigh/ eñ die te veel gecureert is/ swertachtich/ maer die wel gecureert is/ rootachtigh; men distileert ooc

Water van groene Caneel ghedistileert goet tot verscheyden dinghen.

veel eñ excellēte water vāde Caneel ter wyle datse noch half groē is; eñ wert seer gebruyct in Indiē/ en ooc somtijts naer Portugael eñ ander weghen ghevoert; is seer lieflijc om te drincken eñ te riecken: maer is seer heet ende crachtigh; wort ghebruyct tegen Colique eñ ander cranchedē/ die van coude geprocedeert zijn; is ooc goet teghen stinckende asemen eñ quade reucke des monts. Men distileert ooc wateren vande bloesemen van desen boom: maer is so goet niet/ noch so geacht als vāde selfde Caneel. Die plaetsen daer de Caneel

Gheheele bosschen van Caneel-boomen.

wast/ zijn de meeste eñ de beste in't Eylandt van Seylon, alwaer gheheele bosschen vol af zijn; inde custe vā Malabar wast ooc veel/ en heeft sommige Caneel bosschen: maer is op de helft naer so goet niet / eñ de boomen zijn oock cleynder/ eñ is inde bast eñ schillen veel grover eñ dicker/ eñ vā weynige virtuijt; die van't Eylandt Seylon is de fijnste eñ beste/ want scheelt ooc wel drydubbelt indē prijs; die Caneel vāde Malabar wort genaēt Cannella de Mato, ofte wilde Caneel/ eñ is verbo-

Caneel de Mato verboden uyt te voeren.

dē naer Portugael te voerē/ niet tegenstaēde wert veel in grooter abondantiē gescheept: maer is op den naem van Caneel vā Seylon, waer mede passeert/ om dat de Coningh zijn volle Tolle soude hebbē/ so veel vande quade als vande goede. Als die Caneel van Seylon in Indiē gelt het Quintal tot 50. eñ 60. Perdouwen/ so ghelt die wilde Caneel maer 10. ofte 12. Pardouwen/ doch wort al gheregistreert in Indiē voor Seylonsche Caneel/ eñ moet betalen in Lisbon van Tol aende Coningh/ elc Quintal 15.16. Milrees/ so wel de quade als de goede/ ende alle ander specerijē

Al datmen in Indiē scheept moet tot Cochijn gheregistreert werdē.

naer advenant; eñ men mach in Indiē niet ter werelt schepen/ ja tot die Slaven toe/ oft het moet al in Cochijn geregistreert wordē; eñ somē in Portugael yet vondt dat buyten die register cōt/ dat is verbuert voor de Coningh. Daer wast ooc Caneel inde Eylandē vā Iavas eñ by Malacca, doch weynigh/ en is so goet niet als die vā Seylon; die bomē daer

Het brāthout in Indien ruyckt als Caneel.

men in Indiē bernhout af maect / zijn sommige int brandē eñ ruec/ gelijc Caneel hout.

Annotatio D.Palud.

Caneel verwermt, opent ende sterct alle inwendighe deelen, zy treckt een weynigh te samen, sterckt die maghe, ende helpt die spyse verteeren, wort ooc met voordel gebruyct tegens allerley vergift, dat het herte schade mach doen; Caneel met Poley ende Byvoet vvater ghedroncken, drijft die volgher, opent die verstopte moeder, eñ brengt die vrouwen haer tijdt. Caneel is oock goet teghens Fuesten ende Catharren, soo van't

hooft

hooft nedersincken op die benedenste partyen; Item, teghens die watersucht ẽ ghebreken ofte verstoptheden der Nieren, &c.

Het water ende die Oly van Caneel stercken seer alle inwendige partyen, het hooft, dat hert, de maghe, lever, &c.

Dat 64. Capittel.
Vanden Gengber.

Ghedaente hoe dat de Gẽgber wast.

DIe Gengber wast meest door geheel Indien op veel plaetsen/ doch die beste/ ende die meest vervoert werdt/ is vande custe ende 'tlant van Malabar, wast ghelijck dun ende jonck neerlants riet/ van twee ofte drie spannen hoogh/ ende de wortel is die Gengber; wort in Indien veel groen ghegeten in salact/ ẽ oock ghesouten in Azijn/ dat zy Achar noemen/ ghelijck ghesept is vande Peper ende ander fruyten diemen ghemeenlick in Indien alsoo ghebruyct;

De tijt vande Gengber te plucken is in January/ ect.

die tydt datmense meest pluct ende begint te drooghen/ is in December ende Januarius; drooghense op dese manier/ bedeckense met potaerde/ welcke zy doẽ om die gatẽ te stoppen ẽ te vullen/ ende alsoo verscher te blyvẽ:

Manier vant drooghen van de Gengber.

want de potaerde beschermt die vande wormen/ sonder welcke zy terstont is deurbeten; Men estimeertse weynigh in Indien/ niet teghenstaende/ wert veel vervoert/ so naer het Roode meer/ als Ormus, Arabyen ẽ Persiẽ; maer naer Portugael weynigh/ overmidts dat zy die vracht ẽ tol niet en mach afwerpen;

De Busschieters vande Indische schepen moghen eenige Quintalen Gengber uyt voerẽ sonder tol.

Dan alleenlick die busschieters vande Indiaensche schepen mogen sekere Quintalen brengen sonder tol te betalen/ het welcke haer ghegunt is vande Coningen van Portugael in voorighen tyden/ ende wort noch onderhouden/ 'twelcke zy mogen vercoopen aende coopliedẽ; op dese manier wert sommighe ghebracht/ maer anders sonderlinge niet/ overmidts dat die meeste Gengber in Spaengiẽ ghebracht wort van Cabo verde ende 'tEyland San Thome, Bresilien, vande Eylandẽ van Santo Domingos ẽ Spaens Indien/ die in Spangien veel verhandelt wort/ waerom die van Portugaels Indien luttel gebracht wert/ om die verdichz vande wech ẽ groote oncosten;

Oorsaecken waerom de Gẽgber weynigh uyt Indien gebracht wordt.

doch gaet in goetheyt alle ander Gengber te boven/ ghelijck oock alle specerien/ metalen ẽ ghesteenten/ diemen heet Orientaelsche/ namelicken uyt die contreyen van Portugaels Indien/ gaen in goetheyt ende virtuyt alle ander te bovẽ/ die daghelijcksche ervarentheydt ghenoegh kennelick ghemaect heeft.

De Orientaelsche specerye ende gesteenten zyn de beste van alle plaetsen.

Men maect oock veel Gengber in Conserven met Suycker in Bengalen: maer die beste comt van Chyna, is seer goet om te eten/ wort veel in Indien ghegasteert ende oock verhandelt/ en naer Portugael ẽ herwaerts over gebracht/ etc.

Annotatio D. Palud.

Gengber wort van die Arabiers, Persianẽ ẽ Turcken gheheeten Gengibil; in Guzaratte, Decan en Bengala, als zy noch versch ẽ groen is, Adrac, ende ghedrooght Sucte; in Malabar, ghedrooght ofte groen, Imgi; in Malayo, Aliaa.

Die Gengber wast ghelijck water Liesen ofte ghelijck Sweertkens cruydt, doch wat swarter, met een steel, twee ofte drie palmen hoogh, ende met een wortel ghelijck Lies, niet voort cruypende, als Antonius Musa gheschreven heeft; Ende is oock niet soo scherp, insonderheydt die in Bacaim wast, om die overtollighe vochtigheyt.

Dese wortelen snijt men cleyn, ende vermenght die onder andere cruyden, ẽ eetse voor Salaet, met Olie, Sout ende Azijn; mẽ kooct die oock by visch ende vleys.

Gengber wast in alle plaetsen van Indien, wordt ghesaeyt ofte gheplantet: want die van selven voort comt is niet soo goet; die beste ende overvloedighste comt uyt Malabar, wordt van die Arabiers ende Persianen seer ghesocht, daernae volght die van Bengala; die derde plaetse heeft die van Dabul ende Bacaim, ende die gheheele Zeecuste langhs, in die woestyne ende binnen in't landt vvorter vveynigh ghevonden; men heefter oock in't Eylandt van S. Laurenço ende Comaro, van die cracht ende eyghenschap vande Gengber, is te weten dat zy soetelicken camerganck maect, die verteerende cracht sterckende. Ter contrarie is oock andere Auctoren ghevoelen, dat Gengber stopt: want vorderende volcomen verteeringhe van die spyse, worden buyckloopinghen, die van rauwe vochtigheden comen, ghestempt. Die Gengber verwarmt die coude mage, is goet tegens opdracht die de oogen verduystert, ende wort ghedaen in groote medicynen.

Dat 65. Capittel.
Vande Gyroffel-naghelen.

DIe Gyroffel-naghelen die vande Turcken/ Persianers/ Arabyers/ ende van 'tmeestendeel vande Indianen ghenoemt worden Calafur, ende inde Eylanden van Maluco, alwaer zy alleen ghevonden werden ende wassen/ Chamke;

De Naghelen werden alleen inde Molucsche Eylandẽ ghevonden.

Dese Eylanden zijn vijf/ligghen onder die linie Æquinoctiael, ghelijck inde beschryvinghen van dien verhaelt is/ hebben anders ni?t dan Nagelẽ/ van waerse vervoert werden door de gheheele werelt; die boomen daerse aen wassen/ zijn ghelijck die Laurier-boomen/ ende de bloesemen zijn in't eerste wit/ daer naer groen/ op't lest root ende hartachtigh/ welcke worden die Naghelen; ende wanneer dese bloesemen groen zijn/ hebben die l?ffelijckste rueck vande werelt;

Beschryvinghe vande Nagelboomen/ bloesemen ende Naghelen.

Die Naghelen wassen seer dicht by malcanderen in grooter menichten/ men pluctse/ ẽ alsdan drooghtmense; haer rechte coluer als zy droogh zijn/ is doncker geelachtigh/ ende om die een swerte coleur te gheven/ so wordense ghemeenlijck gherooct; de Nagelen die aende boomen blyven om te plucken/ wordẽ dick/ ende blyven teghent toecomende jaer/ welcke zijn/ diemen heet die moeder vande Naghelen/ ende op die plaetsen daer die boomen staen/ en wast gants gheen Gras ofte eenige groenigheyt/ dan is gants dorre: wāt die boomen trecken alle vochtigheydt naer haer;

De coleur van de Nagelen is geelachtigh/ ende werden swert gherooct.

Het ghene dat die Portugesen heeten Baston, ofte by ons die romp vande Nagelẽ/ dat zijn die steelen daer die Naghelen aende boom aen hanghen/ wordt alsoo te samen op gheraept ende onder een ghemenght: want in Maluco en makense die Naghelen niet schoon/ dan in Indien onderscheydense alteniet/ maer weynigh; wert meest vercocht ẽ gesleten met stof/ moeder/ romp/ en al onder malcanderẽ/ dan diemẽ naer Portugael wil sendẽ/ wordẽ onderscheyden. Die Nagelẽ zijn so heet vā natuer/ dat wāneermense in Indiẽ schoon maect/ ẽ onderscheyt vā het gruijs/

Gruys van Naghelen Baston gheheeten.

soo

soo inde kamer daermense schoon maeckt eenigh tobbe ofte emmer met water stōt/ofte eenigh ander back met wijn ofte nat / soudē binnen een paer daghen gants uytghesogen ende verdrooght wesen/ al stondet al schoon daer verre af/ door de groote hitte vāde Nagelen die alle vochtigheyt naer haer treckē/ ghelijck ick by experientie dickwils ghesien hebbe. Dese selfde natuere heeft die onghesponnen Zyde van Chyna, dat wanneer die Zyde leyt ijewers in een huys ofte vloer / te weten / op delen / een voet ofte twee hoogh vande eerde/ende datmen die vloer begiet en bedect van water/sonder nochtans de Zyde te raken/des smorgens sal al dat water inde Zyde wesen/ diet naer haer getrocken heeft/ het welcke de Indianen dickwils doen/ om also de Zyde meerder gewight te geven in't vercoopen: want men het aende Zyde niet sien noch merckē en can. Keerende weder tot die Naghel-boomen / zy wassen ontrent een schuet van een Bas vande Zee/ ongheplant en ongepoet/ en doen anders niet/dan wanneer se die Nagelen willen plucken ende vergaren/soo makense het aertrijck daer onder schoon; Die boomē en willen niet seer dicht byde Zee wassen/noch oock verre daer van: want dese Eylanden zijn altemael met die Zee omringelt; wanneer het een vruchtbaer jaer is / soo zijn die Naghelen veel meer dan de bladen/ alsmense pluckt/so en pluckmense niet met de handen / dan met coorden diese om de tacken doen/ende alsoo met cracht af rucken/door welcke oorsake die boomen soo ghequest worden / datse het eerste naestvolgende jaer daer naer weynigh vruchten geven / dan het tweede jaer daer aenvolgende; die boomen wassen vande Nagelen die daer by heen vallen / ghelijck die Castanien boomen/ ende zy groeyen seer haest/ overmidts die overvloedigheydt vande reghen/om dat dese Eylanden onder die Linie ligghen / soo datse binnen acht jaren vruchten gheven/ eñ dueren over die hondert jaren; haer sapsoen datmense pluckt ende drooght/is van September tot Januarius toe;men maect oock vande Nagelen als zy noch groen zijn goede ghesuyckerde conserven / ende worden oock ghesouten in Azijn/ in potten bewaert/ ende Accar afgemaect/ende also naer Malacca eñ Indien ghebracht;maken ooc vande groene Nagelen gedistileert water/ dat seer cordiael is/ ende tot veel medicynen ghebruyct wert; Die Indiaensche vrouwē hebben veel voor een manier die Nagelen te kauwen/ om also eenen goeden aessem te hebben / 'twelcke die Portugesche vrouwen/die daer woonen/ooc beghinnen naer te doen; Die bladeren van dese Naghel-boomen zijn alleens als die Laurier bladen.

Natuer ende eyghenschappen vande Nagelen.

Natuer van de Chynische Zyde / hoe datse 'twater sonder aen te raecken nae haer treckt.

Nagel boomē wassen in't wildt.

Hoe datmen de Naghelen pluct.

De Boomen vande Nagelen werden over de 100. jaren out.

Het zapsoen vande Nagelen is in September tot Januarius toe.

Conserf van Nagelen.

Annotatio D.Palud.

Die Naghelen wassen aen boomen ghelijck die Laurier boomen van groote ende gedaente, alleen dat die bladeren wat smalder zijn , ghelijck Amandelen ofte Wilghe bladeren,hebben veel tacxkens ende overvloedigh vele bloemen, welcke veranderen in dese vruchtkens diemē Nagelkens heet, om die figure willen die zy hebben met die Nagelen ghelijck, wassen als Myrthus besikens aen die uyterste tacxkens Nagelkens, worden vele ghebruyct, soo in spyse , als in medicyne ; Die van Iava hebben liever die grove Nagelen die een jaer over op die boō ghestaen hebben eñ geen mannekens zijn, als Avia qualijck meent,eñ wy luyden soecken die dunne; dese noch groē zijnde, worden in Maluca ingesouten, met Azijn ende Sout, eñ sommighe in Suyker, welcke seer aengenaem zijn om te eten. Het water van groene Nagelen ghedistileert, is seer lieflijc van rueck, ende sterct dat herte. Item men voordert den sweet in pockige luyden met Nagelen,Noten Muscaet,Foelie,langhe eñ swarte Peper. Sommige stroyē Nagel poyer op't hooft tegens hooft pyne van vercoutheyt. Zy verstercken die Lever,die Mage eñ dat herte; zy helpen oock tot verdouwinge der spysen,voorderen die urine,ende stempen die buyckloop; in die ooghen ghedaen verstercken zy dat ghesichte eñ verdryven; welcken vier drachmē uyt melck gedroncken, voorderen Venus handel.

Dat 66. Cpittel.

Vande Massa, Foelie , ofte Muscaten bloemen , ende Note Muscaten.

Een boom vande Note Muscaet / is ghelijck een Peerboom ofte Persick boom/alleē dat zy smalder zijn/heeft ronde bladen; dese boomē wassen int Eyland van Banda, niet verre van Maluco, ende oock inde Eylanden van Iavas eñ Sunda, van daer werdē zy vervoert naer Chyna eñ Malacca, eñ alsoo voorts naer Indien eñ ander weghen ; het fruyt is alleens ghelijck groote ronde Persen / eñ het allerbinnenste is die Note Muscaet;dese Noot heeft om hē een harde schulp gelijc hout/ so dat die Noot daer los in leyt / ende dese houte schille ofte schulpe is bedect ende becleet met Muscaten bloemen/diemen Massa heet/ende alsdan soo comter het fruijt/welcke is ghelijc het fruijt vande Persen van buyten om / eñ is een seer costelic eten eñ lieffelicken rueck alst rijp is; men maect dese gheheele fruijt ofte appelen veel in ghesuyckerde Conserven / eñ worden alsoo vervoert door gheheel Indien / eñ zijn seer geestimeert: want is inder waerheyt die beste Conservē die in geheel Indien gemaect wort/ende wort oock dickwils naer Portugael eñ herwaerts over gebracht; mē maecter oock ghesouten in Azijn/ die oock veel in Indien ghegeten werden. Wanneer die Noten beginnen rijp te werden/so beginnense te swellen/eñ die eerste schulpe ofte schelle berst aen stucken/ ende die Muscate bloemen blyven seer rootachtigh/ ghelijck root schaerlaken/ 'twelcke seer schoon om sien is / als die boomen vol fruyten zijn/ende oock somtijts soo berst die Foelie ofte Massa/welcke is de oorsake dat altemet die Noten sonder Massa comen/ ende wanneermen die Note Muscaten drooght/so gaeter die Massa af/ende die coleur van root verandert in Orangien coleur/ghelijc men mach sien aen de Massa die herwaerts over gebracht wort. Die Eylanden daerse wassen/ principalic Banda, is een ongesont land/gelijck ooc die Eylanden van Maluco zijn;daer stervē veel die daer handelen/ eñ passeren groote perijckelen van siertē eñ leven/ niet tegenstaende/die groote winst doet haer die reyse aenveerden. Die Note Muscaet is ghenaemt vande Inwoonders van Banda , daerse meest wast / Palla, ende die Massa ofte Muscate bloemē Buna Palla; die Decanijns eñ Indianen heeten die Note Iapatry, ende die Massa Iayfol,&c.

Ghedaente vande Note Muscaet bomen eñ plaets daerse wassen

Ghedaente vande Note Muscaten/ hoe datse in haer schulpen bewaert leggē eñ ghecousijt werden.

Ghesouten Note Muscaten.

Muscaet bloemen zijn rootachtigh/ eñ seer schoon om sien.

De Moluc sche Eylandē zijn seer ongesont.

De meeste Note Muscaten wassen tot Banda.

Annotatio

Annotatio D. Palud.

Die boomen daer die Noten Muſcaten eñ Folye aen waſſen, zijn die Peere-boomē niet onghelijck, doch corter ende ronder van bladerē, zijn dienſtelijck in ſieckte des hoofts,der Moeder ende der Zenuwen, &c.

Die Muſcaten zijn met driederley baſten bedeckt,die buytenſte is van ghedaente gelijck die groene baſten vanOker Noten;als deſe rijp wordt, ſo ſpoudet zy haer open, als dan ſietmē een dunne ſchorſe ofte baſt gelijc een netken,'twelck om die vrucht gaet, ende van den onſen Folye ofte Muſcaten bloem ghenoemt wort, in die ſpyſe eñ Medicynen ſeer dienſtelijckē; die derde bolſter ofte ſchelle is harder ende houtachtiger dan die voorghenoemde, gelijck die Oker Noten,alleen dat die ſwartachtigh is, ende als men die open doet,ſoo vintmen daer in die Note Muſcaet.

Als die vrucht rijp geworden is,ende die buytenſte ſchelle op berſtet, ſoo ſchijnt die Folye gantſch ſchoon root, als daer nae die vrucht oock droogh wordt, ſoo ſchuert die Folye oock, ende bekomt een goudt geele verwe.

Men vint daer tweederley Muſcaten,langhe die men Mannekens noemt,ende ronde die beter zijn,ende ſtercker.

Die Muſcaten ſterckē die herſenē, ſcherpen die memorie, verwermen ende ſterckē die maghe, verdryven winden, maken een goede aſem, dryven die uryne, ſtempen buyckloop eñ kooren; In ſomma zijn goet tegens allerley koude gebreken des hoofts, ende der harſenen, der maghen, der lever, ende der Lijf-moeder.

Die Oly is tot allen voor-ghenoemden ghebreken beter ende ſtercker.

Die Folye is ſonderlinghe goet tot een verkoude ſwacke maghe, zy voordert die kokinghe der ſpyſen, verterende alle booſe vochtigheyt,ende winden verdryvende.

Dat 67.Capittel. Vanden Cardamomum.

Cardamomū is goet teghen een ſtinckenden adem/&c.

Die Cardamomum is een ſpecie diemen in Indien veel ghebruyckt om met te koken/ende oock die Indianen hebbenſe ghemeenlijck inde mont om te kauwen/ is ſeer goet teghen den ſtinckendē aſem/ende quade humoren van't hooft / ende dient oock tegen andere dingen vā medicynē; Het waſt ghelijck als ander greynen / ende is by naer ghelijck Boeck-weyte / doch is van coluer witachtigh/treckende naer't geele/zijn huyſkens vande groote van Boeck-weyte greynen/ofte wel ſo cleyn/hebben van binnen tot 10.ofte 12.greyntgiēs/welcke is die Cardamomum; Daer zijn twee ſoorten vā Cardamomum, te weten / groote ende cleyne/ eñ wort gheheeten vande Malabaren, Etremilly; die Guſaratten, Decanijns, ende Bengalen heetent Hil; ende die Mooren die onder haer woonen/noement Helachij; Deſe ſpecie wert veel in Indien verhandelt ende ghebruyckt/ ende is een coopmanſchap die op alle plaetſen van Indien verboert wert/'tmeeſtēdeel waſt in Calecut ende Cananor, plaetſen op de cuſte van Malabar, is oock op meer ander plaetſen van Malabar, ende oock op't Eylandt Iava: maer van deſe voorſeyde plaetſen wordt het meeſt verhandelt ende verboert naer alle weghen/ doch wort weynigh naer Portugael gebracht / oorſake die groote onkoſten eñ verre wegh/ doch altemet vande Bootſgheſellen eñ ander Zee-volck; Men koockt in Indien geē vleyſch / ofte daer moet Cardamomū by weſen; gheeft het eeten eenen goeden ſmaeck ende rueck/ ſo wel als een van d'ander ſpecien van Indien.

Ghedaente eñ coluer vande Cardamomū

Tweederley Cardamomū

In Calicut eñ Cananor waſſen de meeſte Cardamomum.

De Indianen koken gheen vleyſch ſonder Cardamomū

Annotatio D. Palud.

Avicenna ſtelt hier van tweederley ſpeciē,het eene noemt hy Saccolaa quebir,dat is groot Cardamomum, dat ander Saccolaa regner, dat is cleijn Cardamomū; In Malabar wort dit gheheeten Etremelli;in Seylan, Encal; in Bengala, Guſaratte, ende Decan, ten tyden Hil,ende ſomwylen Elachi, ende dit van die Mooren:want dieHeydenē door gheheel Indien noement alleen Dors Cardamomū, is den ouden Greecken als Galeno,Dioſcoride,ende anderen onbekent geweeſt,ende ofte wel Galus int 7. boeck van die ſimplicien, ſchrijft dat Cardamomum niet ſo heet is,als Naſturtiū ofte Kers: maer aenghenamer ende lieflijcker van ruecke, met eenighe bitterheyt,ſo comen nochtans alle deſe teeckenen met het Cardamomum van Indien niet over eē, Dioſcorides in zijn eerſte boeck int 5. Capittel,prijſt ſodanighe Cardamomū dat uyt Comagēs, Armenien ende Boſphoro gebracht wort, (hoewel hy oock ſeyt dat in Indien ende Arabien oock ſulcks waſt.) So ſeyt hy daerby datmen uytkieſen ſal dat vol is,ende tay om te breken, ſcherp, van ſmaeck bitter, ende dat hooft beſvvarende met zynen rueck, ſoo vvordt nochtans het IndiaenſchCardamomum in die plaetſen ghebracht, daer Dioſcorides ſchrijft het zyne van daen te comen,ende is oock niet tay int breken, noch beſvvaert oock dat hooft niet, noch bitter, noch ſoo ſcherp als Naghelen.

Het grooteCardamomum heeft een lanc-vverpigh driekantigh bolſterkē ofte huyſken, in vvelck bleec-roode koorlkēs zijn, met hoecxkens; het cleyne heeft in gelijcken oock een driekantigh bolſterken,doch corter ende met cleijnder kornkens onderſcheyden,int midden met een vlieſken; eñ dit Cardamomū is noch driederley, minus, medium, minimum, dat is,cleijn,cleijnder ofte middelbaer, ende alder cleijnſt.

Cardamomum verwermt die mage,verteert die ſpyſe, verdrijft duyſelinghe des hoofts,wert oock met Betele ghegeten, om het hooft ende die maghe van ſlijm te ſuyveren.

Dat 68. Capittel. Van't Lack.

Het Lack welck die Malabaren, Bengalen, en Decanijns heeten / Aſſij; eñ die Moorē/Lac;die van Pegu alwaer het beſte is/ en den meeſtē handel met ghedreven wordt / heetent Treck; die welcke daer een groote traffijcke met doen/(op't Eylandt van Samatra eertijts Taprobana gheheeten)ende dat in wiſſelinghe van Peper / eñ vā hier wert het verboert naer't roode Meer/ Perſien ende Arabien/waer van die van Arabien/Perſien/ ende oock de Turcken dat noemen Loc Sumutri, dat is: Lack van Samatra, overmidts dat het van daer in de contreyen gebracht wert; Die manier vā dat het gemaect

In Pegu is het beſte Lack/ ende aldaer wert de meeſten handel met het Lack ghedreven.

Manier hoe dat het Lack bereyt wert.

gemaect wert/is aldus/ in Pegu ẽ die plaetsen daert van daen comt/ heeftmen op sekere plecken seer groote Mieren met vlueghelen; Dese Mieren loopen by de boomen op/ (die ghelijck Pruijm-boomen ofte andere diergelijcke zijn) uyt welcke boomen comt een sekere Gom/ waer an die Mieren loopen suygẽ/ ende alsdan makense rontom die tacken vande boomen het Lack/gelijck die honich Byen het honich ende Was maken/ende alst vol is soo comen die eyghenaers vande boomen/ ẽ breken die tacken af en legghense te droogen/ soo gaen die tacken uyt / ende het Lack blijft ghelijck een Riet / ende somtijdts breeckt het hout daer in/ẽ hoet minder hout heeft / hoet beter is / ende die stuyxkens ende cruymelen die op der aerde vallẽ/smeltense te samẽ:maer dat en is soo goet niet: want heeft altoos eenighe vuyligheyt ofte aerde binnen in; het geschiet dickwils datmen noch int rauwe Lack die vluegelen vande Mieren daer onder ghemenckt siet;wanneert Lack rauw is/ gelijck het vande boom comt / soo ist doncker rosachtigh/ makent in Indien van alle colueren gherefineert ende schoon.

Seer groote Mieren met vlogelen/ die op de boomen daer het Lack ghelijck Gom uyt loopt/op en neer loopẽ.

Coluer van't naturel Lac.

Annotatio D. Palud.

Sy stooten dat Lack tot een poeyer, ende smeltent ,alsdan vermengen zy daer onder allerley verwen die zy willen, roode, swerte, groene, geele, &c. ende maken daer uyt stockskens, alsmen ons hier verkoopt,om brieven toe te seghelen.

Alsdan maken daer oock de betsteden mede/te wetẽ/int draeyen nemẽ een stuck Lacks van wat coluer datse begheren/daer naer alst hout ghedraeyt / ende zijn volcomen fatsoen heeft / soo houwense het Lack daer aen / ende loopen daer also al draeyende met om/het gheele hout over/welcke terstont duer die hittẽ van't hout/ die't duert wryven ende draeyen crijght / over al aen cleeft / vande dickte van eenen naghel / ende alsdan bruyneerenset met breet stroy ofte ander drooghe Biesen / waermede blijft het hout gheheel bedeckt/ ende soo glat als een Spieghel/ dat een lust om sien is/ ende duert soo langhe alst hout / alsment wel waer neemt; op dese manier maken alle dinghen in Indien/so betsteden/stoelen/ende alle andere ghedraeyde houtwercken / waer door het wonder ghemeen is/ ẽ seer gesleten wort in gheheel Indien; die fraeyste wercken hier van/comen van China, ghelijck alsmen aen allen dinghen mach siẽ/ die van daer comen/ als Schrijftorien/Rondassen/Tafelen/ Boffetten/Dooskens ẽ diergelijcke duysent dinghen / die al bedect ẽ gearbeyt zijn met Lack van alle colueren ende figueren / ende ons een verwonderinghe gheeft vande schoonheyt ẽ gladdigheydt van verwe / twelcke altesamen Lack is / dat also gewrocht wort; Desgelijcx gebruyckense het Lack om te vullen alle Silver ẽ Gout werck/te weten/die hechten van de messen ẽ ander dingen/makense van buyten fray van Silver/ ẽ van binnẽ vol Lack/ Desgelijcks zijn die Indianen so subtijl datse die goude Ringen maken/int schijnsel fray ẽ schoon/ẽ schynen van Masijs gout te wesen: maer zijn van binnẽ hol ẽ vol Lacks/sonder dat het yemant soude connẽ merckẽ / tẽ waer dat hy daer af gheadverteert waer; Het Lack is oock in Ballagatte ẽ Malabar: maer weynigh; het meestendeel/ẽ van daert in Indien ende over al vervoert wert / is uyt het landt ende Coningh-rijck van Pegu.

Betsteden in Indien met Lac overtrocken/ die seer schoon zijn.

Defraeyste wercken van Lack comen van China. Veelderley dinghen van Lack vã allerley colueren.

Fraye Ringẽ vande Indianen gemaect/ inwendigh hol ende met Lack ghevult.

Dat 69.Capittel.

Van't Annil ofte Indigo.

HEt Annil ,anders Indigo ghenaemt/ ende in Gusaratte, Gali; van andere/ Nil; welcke een costelijcke verwe is/ en seer in Portugael getrocken ẽ verhandelt / wast in Indien int Coningh-rijck van Cambayen, het cruijdt is bynaer gelijck Rosemarijn/ wort gesaeyt gelijc ander cruyt/ ẽ op zijn saysoen gheplucket en gedrooght/ẽ daer naer nat ghemaeckt en gestooten/ẽ also sekere daghen weder ghedrooght en bereydet; is int eerste fijn groen: maer daer naer wert het fijn blaeu / ghelijck alst blijckt herwaerts over gebracht wesende/ẽ hoe dat het schoonder van aerde ẽ stof is / hoet beter is / en om dat te proeven oft goet is / soo brantmen met een keerse/ende soo't hem ontdoet gelijck fijn meel/so ist goet:maer soo't wort gelijck sandt en dueght niet; desgelijcx geworpen in water/ soo't drijft ist goet / ẽ soo't te gronde gaet/ist quaet; Dese Annil wert in grooter estimatie gehouden/ẽ gelt altoos oft gemeenlijck/so in Indiẽ als in Portugael/meer als die Gyrofnagelen; de Coningh heeftse binnen weynigh jaren herwaerts verpacht / datse niemant in Indien mach coopẽ/noch nae Portugael brẽghen dan die pachters/ghelijck als die Peper.

Verscheyden namen vande Annil.

Annil wast in Cambaya.

Manier hoe de Annil bereyt wert.

Coluer ende ghedaente vã de Annil.

Kenteeckenen van rechten Annil.

Annotatio D. Palud.

Anil ofte Nil,als die hooghgeleerde Doctoor Camerarius betuijght, welcke sodanighen planten in zynen Hof ghehadt heeft, heeft Hemels blaeuwe bladekens, eenighe ghelijcheyt hebbende met die bladeren des kruijdts, dat men op Latijn noemt, Barba Iovis;op Nederlants, Donder-baert, dã een weynigh breeder.

Dat 70 Capittel.

Van't Ambar,Mosseliaet, ende Algallia ofte Cyvet.

HEt Ambar meenẽ sommige te wesen/ het schuijm vãde Walvisch/ander gelooven dat het is die vuyligheyt ende dreck vãde Walvisch;etlijcke presumerẽ te wesen een specie vã Betumen, dat uyt eẽ Fonteyn die op de gront vãde Zee is vloeyt/ ẽ also het Ambar bovẽ werpt / doch is te geloovẽ dz het geenich vã't eerste is/ wãt waert yet van die dingẽ/ mẽ soude desgelijcx wel dagelijcx veel Ambar vinden in dese contreyen/ namelijckẽ/ aẽde custe ẽ Zee van Boscayen, daer so groote menightẽ van Walvisschẽ gevangen wordẽ: maer noijt Ambar gevonden is/ het waer eer te gelooven dat het Bitumen ofte Peck is/uyt een Fonteyn/ofte yet anders dat vande gront vande Zee op vloeyt/ẽ also boven drijft / aengesien op sommige plaetsen gevondẽ wort/ẽ op ander niet; Daert meest gevondẽ wert/ ẽ dagelijcx van daen comt/is byde custe van Soffala,Moçambique,ẽ aẽde custe van Melinde ofte Abex, desgelijcx wort somtijts gevondẽ byde eylandẽ van Maldiva ẽ die C. de Comorijn: maer weynigh/ẽ so gemeen niet als by Soffala en Moçambique; daer zijn andere die meenẽ dat het is een spongieuse aerde/van eenighe bedeckte Eylanden/ drooghten/ofte verborgen Clippen/ende duer die cracht vande Zee metter tijt in stucken afghesmeten/ende opghesworpen wort/ghelijck drijfsteen ofte diergelijcke materie:want wert dickwils gevonden met stucken af drijvende/

Verscheyden opinien vande Amber.

Amber comt vande custen van Soffala ende andere plaetsen.

Waer dat dẽ Ambar van daen comt.

van

Stucken Amber van 60. ſpannen.

van 10. 12. ende oock wel van 50. ende 60. ſpannen groot; affirmeren datter in Indien ghevonden zijn gheheele Eylandekens/twelcke ghemerckt worden vande gheen dieſe vonden ende ontdeckten/ om daer weder te comẽ laden: maer weder op de ſelfde plaetſe comende/ en vonden zy niet. Int jaer 1555. worde gevonden by de C. de Comorijn, een ſtuck van 30. quintalẽ groot/ende diet vont/meendẽ dat het Pec was/ en vercocht het om weynigh gelt: maer worden int leſte bekent eñ geeſtimeert/ghelijck het inder waerheydt was/ oock ſo comt dickwils die Ambar ghemenckt met ſchulpen/ende vuylighеyt vande Zee-voghelen die daer op neſtelen; Daer is Ambar van coluer graewachtigh/ met witachtighe venen ofte aderen duertogen; deſe is de beſte/ en wert genaemt Ambar grijs, men heeft oock een ſoorte die gheheel ſwart is: maer en is ſoo veel niet gheeſtimeert als die graeuwe; om te proeven oft die Ambar goet is/ſo ſteecktmen daer een ſpelde in/eñ daer die meeſte Olye uyt vloeyt is de beſte/ wordt onder de Indianen veel ghebruyckt/ vande Coninghen eñ groote Heeren in hare dagelijcſe ſpyſen/ gebruyckent oock veel om hare oncuyſcheyt te ſtercken en te vermeeren; deſgelijcks in veel fraeye wercken/met Moſſeliaet/Cyvet, Benjuin, eñ ander diergelijcke welrieckende materialen vermengt/waer van zy fraye Appelen ende Peeren/ met Silver ende Gout beſlaghen af maken/om te draghen ende aen te riecken/ oock inde hechten vande meſſen/ hantvatſels van Pongiaerden/ die ſeer net van Silver duerluchtigh van fray werck gemaeckt zijn/ ende alſo van binnen gevult met de voorſeyde materialen duerſchynende; Deſe en dierghelijcke wercken zijn ſeer ghemeen in Indien/ onder die rijcke ende machtighe van't landt/ ſo Indianen als Portugeſen.

Int jaer 1555. werden een ſtuck Amber gevonden by C. de Comorijn/van 30. quintalen groot/ ende 'twerde vande vinders onwetende voor Peck vercoft.

Menigerley Amber van verſcheyden colueren.

Amber is goet om de oncuyſcheyt te vorderen.

Veel dinghen van Amber met ander cruyden ghemenght/lieflijck om te ruycken.

Annotatio D. Palud.

Ambarium op Latijn, Ambar op Arabys, is een ſpecie van een Peck, als den Auctuer recht ſeyt, wt ſekere Fonteynen in die diepte der Zee weſende opgheworpen, 'twelck aen die Sonne geſtelt weſende, terſtont verherdet, als andere dinghen die uyt die Zee ghetrocken worden, ghelijck bernſteen eñ Coral, &c. deſe Ambar om haer lieflijcke ruecks wille, ſterckt zy dat hooft ende dat herte, om haer drooghte verteert zy alle overtollighe booſe vochtigheden der maghen; is teghens alle onſuyverheydt ende vuylniſſe; helpt den ghenen die aende vallende ſieckte liggen, is goet teghens beſwymeniſſe ende opſtyginghe der Moeder, ingheghеven ende onder gheſteken; In ſomma is goet allen ouden menſchen, ende in alle koude affectien.

Het Almiſcar ofte Moſſeliaet compt van China, ende zijn beeſtgiens ghelijck Voſſen/ ofte cleyn Honden/die doot gheſmeten eñ met ſlaghen vermorſelt worden/ende latenſe alſoo verrotten met bloet en vleeſch te ſamen/ ende ſnydenſe daer naer alſo in ſtuckẽ/ met het vel/ vleeſch/ende bloet onder een/makẽ daer van't vel boerſkens/ die int rondt toe naeyende/die alſo vercoft eñ vervoert worden; Deſe boerſkens zijn ghemeenlijck van een Once ſwaer/ van Portugeſen Papos ghenaemt/ van die rechte Papos ende goede oprechte Moſſeliaet zijn die ballen ofte Teſticulos van deſe beeſtgiens/ d'ander hoewel zy oock voor Moſſeliaet paſſeren/ en zijn nochtans ſo goet niet als die Teſticulos, waerom die Chynen (die in alle hare handelingh luſtigh zijn) deſe boerſkens altemael rondt maken/ op de maniere vande Teſticulos, om alſo 't Volck daermede te bedrieghen/ ende te ghewilligher te maken om te coopẽ; Dit beeſtgien heeft een wonderlijcke natuere ofte kenniſſe/ te weten/ wanneert ghejaeght wort/ ende ſiende niet langer te moghen ontloopen/ſo neemt het zijn Teſticulos tuſſchen zijn tanden ende bijtſe af/ ende worptſe daer heen/ ghelijck oft het wilde ſegghen/ iſt u daerom ghegaen/ daer zijnſe/ ende ter wylen dat den jagher beſich is om die op te rapen/ſo ontloopt hy't ſomtijts/ende wint daer het leven met; Die Chynen zijn ſeer bedrieghelijck om 't Moſſeliaet te vercoopen: want daer is daer veel valſigheydt in/ vullenſe ſomwylen met Oſſen ende Coeyen lever/ghedrooght ende geſtooten/ende dat met Moſſeliaet ghemenckt/ghelijckmen daer daghelijcx by experientie veel vint/ alſmenſe onderſoect/ als die Moſſeliaet bynaer verdorven/eñ harẽ rueck verloren heeft/ ſoo neemtmenſe uyt het balleken/ eñ ſtootſe wel cleyn in een Mortier/ ende daer naer een weynigh nat ghemaeckt met wat piſſe van een kindt ofte jonckxken/ eñ alſo ghedaen in een looden potgien/ ende wel toegheſtopt/ ſal terſtont weder goet werden/ ſo daer eenige cracht en figuer in gebleven is.

Gedaente vãde dierkens die het Muſcus voortbrengen De Muſcus dierkẽs ſinghtmen doot ende laetſe verrotten/'twelck van de Muſcus is.

Bedrogh int vercoopen vã de Muſcus.

Natuere vãde Muſcus dierkens/eñ liſticheyt om de jagher te bedrieghen.

Remedie van verdorven Muſcus goet te maken.

Annotatio D. Palud.

Andere zijn vã opinie, dat Muſcus groeyt op ſekere tyden des jaers, ontrent den Navel van een beeſtken, op maniere als een geſwel, die bleeck geele is die beſte, zy ſterct het bevende coude herte, ende alle ghebreken des ſelfden, ghedroncken ofte opgheſlockt, zy ſuyvert die witte plecken der oogen, zy verdrooght die vochte catarnen, zy ſterckt dat hooft, ende gheneeſt veroude hooftpyne, uyt fluymẽ oorſpronc hebbẽde.

Die Algallia ofte Cyvet is oock veel in Indien/te weten/in Bengalen: maer om datſe haer valſcheyt ende bedriegerye niet en connen laten/ ſo en iſſe niet ſeer goet noch gheeſtimeert/overmidts dat zyſe altoos mengẽ met Olye/ſandt/ende ander vuylgheydt ende ſtof om veel gewichts te hebben/waerom gantſch onſien is; maer die beſte Cyvet comt vande Myna ende cuſte van Guynea, die ſeer ſchoon ende goet is/ 'tis het ſweet vande Catten diemen heet Algallia oft Cyvet Catten/die dickwils in Spaengien ende ooc herwaerts over levendigh ghebracht werden/ eñ om dat ſulcx genoegh notoir eñ openbaer is; ſo willẽ wy't hiermede concluderẽ/eñ voorts varẽ in andere ſpecien/cruydẽ/eñ materialen van Indien.

Cyvet wert ſeer vervalſcht vande Indianen/ eñ daeromme niet geeſtimeert.

De beſte Cyvet die comt van Myna.

Cyvet wat dat heet is.

Annotatio D. Palud.

Cyvette groeyt in die uyterſte borſekens van een beeſtkẽ, dat hier af zijn name heeft een Cyvet-katte, ende is gelijck Huyghens wel recht ſeydt, ghelijck ſweet ontrent het eijnde deſer Dieren groeyende van heete ende vochte cracht; Dit gheſtreken weſende in die Navel der Vrouwen, gheneeſt die opſtyginghe van die Moeder, het verweckt oock de Vrouwen haren luſt.

Dat 71. Capittel,

Van't Benjuin.

HEt Benjuin is een materie gelijck als Wieroock ende Mirre: maer is van meerder eſtimatie: wãt dient tot veel dinghen inde medicyne.

(Want

(Wãt de Benjuin door haer lieflijcke ruec sterckt dat herte, dat hooft, ende die hersenen, zy verdrooght dat hooft van alle overtollighe vochtigheyt, scherpt die sinnẽ, daer mede gheroockt zijnde, is dienstigh int afgaen van sieckten.)

Als tot andere welrieckende materialen/ ghelijck om te maken eenighe bollen ofte Peeren van Ambar ende Mosseliaet/ moeten altoos Benjuin hebbẽ om perfeckt te zijn; Dese Benjuin wast veel int Coningh-rijc vã Sion, int Eylandt van Sumatra; in die Eylanden Iavas, ende die landen by Malacca, zijn hooge boomen dick van tacken/ hebben bladen ghelijck die Lemoen-boomen/ met eenen hoogen eñ dicken stam ofte struijck/ upt welcke gropt de Gom/ welcke is die Benjuin; wanneer die boomen noch jonck zijn/ so ghevense die beste Benjuin, die van coluer swartachtigh is/ eñ heeft eenen schoonen rueck/ wert ghenaemt Benjuin de boninas, dat is: soo veel als Benjuin van bloemen/ ende dat om haer welrieckenthept; den tweeden Benjuin is ghenaemt/ Benjuin Amendoado, dat is: Benjuin van Amandelen/ om datse gemenckt is met stucxkens witte Benjuin, ende leijt onder een met het swart/ alleens oft het Amandelen waren/ die overmidts ghespleten zijn; Dese Benjuin en is soo goet niet/ overmidts dat die witte Benjuin vande oude boomen is/ ende en heeft so goeden rueck en cracht niet als die swarte/ alleen daerom wertse met die swart gemenct/ om datmense also te beter soude moghen vercoopen; Dese twee soorten Benjuin zijn die beste/ ende worden veel verhandelt/ soo naer Arabien/ Persien/ het landt van Ballagatte, China ende ander weghen/ desghelijcks naer Portugael; Den meestendeel van desen Benjuin wast int landt van Sion, eñ by Malacca, Men vindt noch ander Benjuin die slechter is/ welcke wast in de Eylanden van Sumatra ende Iavas; Die inwoonders van daer dese Benjuin wast/ heetẽse Comingion; die Mooren ende Arabiers/ heetent Lovanjavy; is soo veel gesept als Wieroock van Iava; die Decanijns, ende die van Ballagatte, noement Vdo; Men hout int gemeẽ die stammẽ ofte struyckẽn vol kerven/ om datter alsoo te beter die Benjuin souden upt vloepen/ wort in Indien in grooter menighten verhandelt: want is eẽ vande costelijckste specien van Orienten/ om dattet in rueck alle andere Wieroocken te boven gaet.

Indien wast veel Benjuin.

Die boomen daer het Benjuin aen wast zijn hooghe boomen.

De beste Benjuin is swertachtigh.

Plaetsẽ waer dat het Benjuin ghevoert wert.

Men kerft de boomẽ op datter het Benjuin te beter groepen soude

Dat 72. Capittel.

Van't Wieroock ende Mirrhe.

HEt Wieroock wast in Arabien; wort gheheeten/ Lovan; ende van Avicenna, Conder; ende is die Gom die upt den stam van boomen vloept/ gelijck Benjuin; den besten Wieroock groept aende boomen die op de bergen/ steen-rootsen/ ende steenachtigen huevelen wassen: want die op't velt ende 'tplat landt wassen/ en gheven soo goeden Wieroock niet/ 'tisser in soo grooten abondantien/ datser dickwils hare Schepen met pecken/ ghelijck of het Peck/ Teer/ ofte Spiegel-hars waer/ wort van daer vervoert naer Indien/ China, ende ander weghen/ in groote menighten ende goet coop.

De beste Wieroock groept op de boomen die op steenachtige plaetsen staen.

In Arabien wast de Wieroock so overvloedigh datse haer schepen daer met pecken.

Annotatio D. Palud.

Wieroock is tweederley, witte die ront eñ droppelachtigh, welcke die beste is, ende het Manneken gheheeten wort; die ander swart, welcke niet veele weerdigh, dan om te roken; In Indien ende by ons gebruyctmen die Wieroock teghens buyckloop, teghens sieckten des hoofts, catarnen koorẽ, ende braken, eñ in die welcke bloetspyen, vernielt holle sweringhen, ende gheneest versche ende bloedighe wonden.

Die Mirrhe op Indiaenschs/ Bola genaẽt/ groept op de selfde manier van Benjuin ende Wieroock/ comt oot upt Arabien Felix: maer meest upt het landt vande Abexijns te landtwaerts binnen/ tusschen Moçambique ende 'troode Meer/ datmen oock Paep-janslandt heet/ ende van daer wert het ghebracht naer Indien ende ander weghen.

De Mirrhe wast ghelijck de Benjuin/ in Arabia Felix.

Annotatio D. Palud.

Mirrhe is dienstelijc in Medecijnẽ, om die stonden te dryven, ende die vrucht; Item in veroude hoesten, ende in buyckloop, ende bloetganck.

Dat 73. Capittel.

Van't Manna, ende Ruybarbo.

MAnna comt upt Arabien ende Persien: maer meest upt die Provintie van Vsbeke, ghelegen achter Persien in Tartaryen; Die Manna vã daer gebracht comt in glasen phiolẽ/ zijn stuckẽn vande groote als ghecomfpte Amandelen: maer van een ander fatsoen: want hebben sonderlinghen gheen ghelijckenis/ dan gelijck gebrokẽ stucxkens/ is witachtigh/ van smaec bynaest als Suijcker: maer wat las soeter gelijck honich; Die Persianen heetent Xercast ofte Xerkest, dat is te seggẽ Melck van boomẽ: want is den dauw die op de boomẽ valt/ ende also blijft hanghen aende bladen/ gelijck het water dat aende goten ofte daken bevriest al druppende/ wert alsoo vergadert ende bewaert in glasen phiolen/ ende ghebracht naer Indien ende alle weghen: want gebruyckent in Indien veel in alle purgatien; Daer is een ander soorte van Manna ghenaemt Tiriamjabijn ofte Trumgibijn, welcke vergaertmen van andere bladen ende cruyden; dese comt in cleyne stucxken/ vande groote van kennipsaet ende wat grooter; is vã coluer root ende rosachtigh/ sommighe meenen dat dese Manna aende stam vande boomen groept/ gelijck die Gomme/ wort veel ghebruyckt in Ormus eñ Persien in purgatien: maer in Indien so veel niet als d'eerste; daer is noch een ander soorte welcke comt in groote stucken met die bladẽ/ onder een ghemenckt/ is ghelijck het Manna van Calabryen; dit comt over Bassora upt Persien naer Ormus ende Indien/ ende is het dierste van alle d'ander; daer comt oock altemet Manna in leeren sacken ofte flessen/ diese in Turckyen ende Persien gebruycken om te reysen/ ende is gesmolten gelijck honich: maer van coluer witachtigh/ eñ van smaeck gelijck alle d'ander soorten van Manna, ende wordt altesamen gebruyckt tot purgatien eñ andere medicynen.

't Manna cõt upt Arabien ende Persien in glasen phiolen.

Wat dat Manna is/ eñ hoe dat het groept.

Manna ghebruycken de Indianen in alle purgatiẽ.

Root eñ rosachtigh Manna.

Manna met de bladen onder een ghemengt.

Manna in leeren sacken om te reysen.

Annotatio D. Palud.

Manna purgeert seer saechtkens die galle, versaechtet ende lindert die scherpheyt des keels, des burstes ende der magen, zy lescht den dorst: maer om dat zy swacklijck purgeert, so wort hare cracht vermeerdert met Thijm ofte Ysop, met stercke purgatiẽ vermengt, doen die selvighe haer operatie perfecter ende volmaecter, om haer lieflijcke soeticheyt, die de natuere aenghenamer is.

Ende

Ende om dat het sonderlingh gheen coopmãschappe en is/ so wil ick't daer by laté blyvé; Eñ aengesien dat wy zijn sprekende vande Medicynen tot purgatie dienende/ soo willen wy een cleyn vermaninge doen/ vande wortel diemen noemt Rhabarbo, hoewel datmen daer sonderlingh gheen sekerheyt af en heeft/ hoe ofte op wat manieren datse wast/ doch is verseker ep anders gheen plaetsen te wesen/ dan in China te landewaert binnen / wordt meest ghebracht over landt/ duer die Provintie van Vsbeke, daer ick hier boven af vermaent hebbe/ (welcke Provintie leyt in Tartaryen, ende confineert ofte paelt aen d'een zyde aen China, ende streckt alsoo achter Indien tot Persié toe;) Vã dese Provintie comtse tot Ormus, ende so naer Indien/ hoewel te water oock ghebracht wordt: maer om datse soo goet niet en is/ ende haester verrot en verderft/ dã als zy te lande comt / so wortse meest te lande ghebracht/ die meest gheacht ende beter vercocht eñ ghewilt wort/ op dese manier/ (te weten/ van China deur Vsbeke, ende also deur Turckyen) wertse ghevoert naer Venetien/ ende also verspreyt duer dese landé/ waer door die Rhabarbo van Venetien beter is/ om datse over landt comt / als die in Portugael ghebracht wert te water / ende oock alle dinghen ende cruyden die de Medicynen zijn aengaende / om datse haer beter conserveren te lande als te water/ waer door weynigh gebracht werden over Zee: maer is een handelingh die meest te lande ghebruyckt wert/ nae Venetien toe / en oock om dieswille datter die Portugesen niet seer in bedreven/ eñ weynigh behanghen zijn met eenighe curieusheyt/ haer ghenoeghende met die ghemeene waren ende coopmanschappen die alle Man bekent zijn/ sonder verder te pretenderen: want met ander dinghen weynigh bekommert zijn.

Rhabarbo is een wortel die in China wast.

Oorsaecken waerom de Rhabarbo te lãde in Indié gevoert wert.

Dat 74. Capittel.

Van't hout Sandalo,

Drie derley Sandalen/ wit/ geel/ ende root.

Het beste Sãdel comt uyt Tymor/ daer gheheele bosschen vã Sandalen zijn.

Daer zijn drie soorten van Sandalen, te weten/ wit/ geel/ ende root; het wit/ geel/ en ooc 'tbeste/ comt meest uyt het Eylandt Tymor, 'twelcke leydt byde Iavas; Dit Eylandt heeft gheheele bosschen ende wildernissen van Sandalen, te weté/ wit ende geel/ en van hier wort het vervoert deur gheheel Indien/ ende naer alle weghen/ ende dryven daer eenen grooten handel met; Het root Sandalo wast meest op de custe vã Choramandel ende Tanassarijn, (welcke is int landt van Pegu; Die boomen van't Sandalo zijn ghelijck Note-boomen / hebben een seker fruyt ghelijck kerssen ofte Criecken; is eerst groé daer naer swart/ doch en is van geender waerden ofte smaeck: want valt terstont af/ alleenlijc het hout vande boom / welcke is die Sandalo, wort ghenaemt vande inwoonders daer't wast Chandanacon; Die Decanijns, Gusaratten, Canarijns, ende ander Indiané heetent/ Sercandaa; Die Arabiers ende Persianen/ Sandal; waer van het die Portugesen oock Sandalo noemé; Het geel ende wit Sandalo wordt in groote menighte ghesleten in geheel Indien vande Indianen/ so wel Mooren/ als Heydené/ ende Joden/ wie dat het zy/ malent ofte stotét met water/ tot dattet blijft ghelijck pap / alsdan besmerenser met/ ende latent so aen't lijf droogen: want vercoelt seer het lichaem. Ende ooc om dat alle die Indianen groote vrienden zijn van welrieckende dinghen.

Ghedaente vande Sandalo boomen/ eñ vruchten.

Hoe de Indianen Sandalo bereyden eñ waer toe dat zy het gebruycken.

Indians zijn vrienden van welrieckende dinghen.

Annotatio D. Palud.

Het witte, ende geele, ofte bleecke Sandalen hout, ghebruycken wy oock met roose water, teghens hittighe pyne des hoofts, sulcks aentrijckende, alle dese houten soo wel het roode als dat witte ende geele, zijn goet in heete kortsen; gestooten ende ingedroncken zijnde, doen voordeel die heeté maghen, als oock met roose water opgeleyt in brandende kortsen; Bové desen so stercken niet alleen die Sandalen: maer vervrueghen oock dat herte, worden daeromme met groot voordeel vermengt onder hertsterckende Medicynen, ende die tegens dese kloppinghe ghemaeckt werden.

Het root Sandalo wert in Indien weynigh ghesleten/ dan ghebruyckent alleenlijck tegen heete koortsen/ daer met besmeréde die polsen vande armen / ende slaghen van't hooft/ ende 'tvoorhooft: maer dit root Sandalo wert veel vervoert naer ander landen: want is seer medicinael tot veel dinghen / ende die Indianen maken daer oock hare Afgoden ende Pagodes af/ om datse te costelycker souden wesen.

Root Sandalo is seer medicinael.

Dat 75. Capittel.

Van Palo de Cebra, ofte Slanghen hout.

Placts/ ghedaente/ ende wortel van Slangé hout.

Het Slanghen hout is meest in't Eylandt van Seylon, is eenen leeghen boom/ wesende den wortel vande boõ het Slanghen hout / 'tis van coluer wit/ treckende een weynigh naer't geele/ seer hart/ ende int smaken bitter / wordt seer ghebruyckt in Indien/ malent ghelijck Sandalen met water ofte wijn/ ende drinckent alsoo int lijf is seer goet ende gheexperimenteert tegen alle heete koortsen / een Once ghenomen ghewreven ende met water vermengt/ eñ teghen alle fenijn eñ andere veele sieckté als Colica, ofte Vort/ wormen / ende alle vuyligheyt/ en couwigheyt uit lijf/ ende is principalijck tegé eenighe beten van Slanghen/ waer van't den naem heeft; is eerst in kennisse gecomen door een beestgien/ Quil ofte Quirpele gheheeten/ welcke is vande groote ende bynaest ghelijck een Fret/ daer mé alhier die Conynen mee uyt die holen jaecht ende vanckt / welckmen veel in Indien in die huysen heeft om tijt verdryf/ en oock om die Ratten en Muysen te vangen/ en te verjagen; Dit beestgien is uyter natuere groot vyant vande Slanghen/ soo dat waert die siet salder teghen vechten/ ende om dat het dickwils vande selfde ghebeten wort/ so weet het hem terstont te cureren met dit Slangenhout/ 'twelcke in Seylon veel is / alwaer veel Slangé als oock dese beestgiens zijn/ in summa dat alwaert noch soo ghewont/ ende van dit hout ghegheten hebbende/ is terstont ghenesen/ al of het noyt quaet gehadt hadde/ door dese experientie hebbent die inwoonders leeré kennen/ ende beginnén te estimeren/ eñ is gheprobeert en goet ghevonden tot veel cranckheden/ als boven/ waerom het nu seer getrocken eñ voor groote coopmanschappen in alle landen vervoert wert/ als oock naer Portugael ende herwaerts over.

Slangé hout/ goet tegé heete cootsen/ fenijn &c.

Door wie het Slangé hout inde kennisse ghecomen is.

Beestkens in Indien Quirpels geheeten/ zijn vyanden vande Slanghen.

Cureren haer selven met Slangé hout/ van Slangen ghebeten zijnde.

Garcius ab horto beschrijft driederley aert deses houts diemen daer af lesen mach.

Annotatio D. Palud.

Tweederley Slangé hout is by my te sien, eenderley dat van Huygés alhier beschrevé

wort,

wort, een wortel wesende van eē boom, wit eñ bitter van smaeck, met een rouwe asch-verwighe bast; Het ander is my ghesonden uyt Sivilien, van den hoogh-geleerdē Heer Doctor Simon van Tonar, welcke van der dickte eens arms is, met een bast bedeckt, eenighsins ghesprenckelt ofte ghemarmelt als een Slanghe, oock inwendigh wit, ende bitter van smaeck.

Dat 76. Capittel.

Van't hout Calamba, alias Lignum Aloes.

Plaetsen waer het Lignum Aloes gevondē wert

Ghedaente vande boomē.

HEt Lignum Aloes datmen in Indien Calamba ende Palo d'Aguilla heet/is meest in Malacca, in't Eylandt van Samatra, in Camboja, Syon, ende die omligghende contreyen; Die boomen zijn gelijck Olijf-boomen / ende oock wel grooter/ alsmense afhout soo en rieckt het soo wel niet door de groenigheyt: want hoe't drooogher is hoe't beter rieckt/het beste ende dat meest riect is het binnenste van't hout / het eene is beter alst ander/ 'twelcke die Indianē terstont weten t'onderschepdē; het beste ende fijnste heetmen Calamba eñ 'tander Palo d'Aguilla; om nu te kennen welcke 'tbeste is/soo is te weten/ dat het gheene dat swaer weeght / hebbende swarte ende bruyne aderen/ende dat veel olye ofte vochtigheyt van hem geeft/ 'twelck men erkent by't vier/is het beste / ende oock hoe het grooter ende dicker is/ hoe beter/ende meerder virtuyt heeft; Van dit hout maecktmen veel costelijcke dinghen/ende heeft een sonderlingen ende precieusen rueck / wort uyter maten veel gheestimeert / principalijck het Calamba, alst goet is wort dickwils tegen Gout ende Silver opgewegen; Het Palo d'Aguilla is naer't Calamba in grooter weerdē gehouden; Daer is noch een ander Palo d'Aguilla, 'twelck men noemt Aguilla brava, ofte wilt Aguilla, wort oock seer geestimeert: want die Indianen ghebruyckent om hare Bramenes eñ Heeren met te verbranden als zy doot zijn/ om dat het costelijck is/ soo ist een groote eere die daer met verbrant wordt / ghelijck die by ons in Marmor-steenē gravē begravē wort: maer en is niet te ghelijcken in estimatie by't ander Palo d'Aguilla eñ Calamba; Het wilt Aguilla wast meest int Eylandt van Seylon, ende op de custe van Choramandel, eñ 'tbeste Palo d'Aguilla ende Calamba, wast byde landen van Malacca; Van dese costelijcke houten ghebruycken zy veel in Indien / om Pater Nosters / Vijfrighen / ende Cruycefixen af te maken/diemen in grooter weerdē hout / eñ is oock wel om te estimeren: wāt in der waerheyt een seer schoonē rueck is/die van alle ander houten te boven gaet/ diergelijcke oock nieuwers anders ghevonden wert/als op die plaetsen verhaelt.

Kenteeckenen van't beste Lignum Aloes.

Goet Lignum Aloes teghen Gout en Silver opghewe-ghen.

De Indianen verbranden haer Heeren met Lignum Aloes / geheetē Palo d'Aguilla.

Pater Nosters/vijftigē/ ende Cruycefixen vā Lignum Aloes in Indien seer ghemeen.

Annotatio D. Palud.

Lignum Aloes, Agallochum Xylo, alias Paradijs hout; op Arabys, Agalugen ende Haud; van die Inwoonders van Gusaratte, ende Decan, Vd; in Malacca, Garro; eñ dat alderbeste Calamba.

Van dit hout heb ick veelderley specien, alle seer lieflijck van ruecke, ghesprenckelt ende gepleckt, ende vol vettigheyt, daer by swaer ende dicht, dit hout ghebruyckt ende inghenomen doet een goeden asem makē, is oock seer dienstlijcken teghens een slappe ende voechte maghe, die geen spyse aenneemt ofte behout; oock so ist goet die een swacke lever hebben, die aen't roode Melisoen, ende aen't Plueris ligghen.

Dat 77. Capittel.

Van die wortel China.

Pocken is een dagelijcxsche sieckte in Indien.

DIe wortel China is eerst in Indien ghecomen ende bekent geworden / int jaer 1535. want te voren en wistmen daer niet af/overmidts datmen doen cureerden die pocken ('twelcke in Indien een daghelijckse sieckte is) met het hout genaemt Gwaycan, uyt Spaensch Indien ghebracht/ eñ worden daer bynaer met Gout opghewoghen/eñ ghelijck als het landt van China seer onderworpen is die sieckte vande pocken/soo schijnt het dat Godt haer weder heeft willen gheven; dese wortel tot een remedie / ende sint datse in Indien bekent is gheworden/hebben anders gheen remedie willen gebruycken/om dieswille datser wel niet vinden/ende oock die beste vande werelt is/ waer door men altans aldaer gants niet eens acht noch werc maect vande pocken/, ende wert veel lichtelijcker ghenesen als eenighe andere sieckten / oock soo en ist aldaer gantsch gheen schande/al heeftmense drie ofte viermaels ghehadt; Dese wortel wert daer nu in so grooter abondantien ghebracht ende ghebruyckt/ dat zy seer goet coop is: want gelt ten alderhooghstē niet meer als eē halve Pardaw 'tpont, welcke is naer Portugaelsche Munte te rekenen een Testoen eñ halve; Die crancken ghebruyckense op dese naervolghende manier /nemen die wortel ende snydense in cleyne stucskens ende schilfertgiens tot het ghewichte van een Once/ welcke zy sieden in vier kannen waters / ende laten 'tselfde sieden tot dat die helft gheconsumeert is/ ende dit alle dagen versch ghesoden/ ende men en moet anders niet drincken dan dit water/ende eeten Beschuyt sonder yet anders / dan ghebraden cleyne Kiekens/sonder eenigh smeer/smout/sout/noch eenighe sauce/ dan alleenlijck drooch met het Beschuyt; Dit is den cost vant middagh-mael; Des avonts wat Rozynen ende gheroost broodt/wilmen/ met honich ende niet meer / ende alle daeghs tweemaels wel ghedeckt/ al doende wat mogelijc is om te sweeten/ elcke reyse een ure ofte anderhalf/en dit tot dertigh daghen toe/ hem ymmers wel wachtende voor de Lucht ende windt / die ooren ende 'thooft altoos wel bedeckt houdende / en blyven altoos in huijs/ hem boven al wachtende van ghemeenschap ofte accessie met Vrouwen te hebben/ onderhoudende dese punten als ghesepdt is/sal sonder twyfel baet vinden / ende soo die wortel eenighe cura doet / soo salment by dese teeckenen verstaē; die yynen in alle leden/ende principalijckē inde litmaten vermeerderen/ welcke een goet teecken is / dat het zijn operatie doet ende die leden duersoeckt; Dese yynen sullen altoos vermeerderen tot vijfthien ende twintigh daghen toe / jae somtijdts tot 25. daghen / daerom die't wil ghebruijcken en moet niet despereren : want sal alles sonder twyfel gheschieden/ghelijck ick u hier segghe/ een dagh / twee/ drie / min ofte meer/ die 25. daghen ten hooghsten ghepasseert wesende/ soo sullen die yynen weder beghinnen te verminderē/ met so grootē verlichtinge/dat binnen die resterende vijf daghen/ waermede die

Die Indianen achten de pocken niet/overmits datse lichtelijcken ghenesen werden.

Manier hoe datmen de wortel van China ghebruyckt voor de pocken.

Middigh-mael vande gheen die de pocken hebbē. Avont-mael vande gheen die de pocken hebben.

Kenteycken waer by datmen siet of de wortel ghewrocht heeft ofte niet.

Patientie vā de ghene die met dees wortel ghecureert werden.

In 30. dagen zijnſe gantſch gheneſen vande Pocken.

dertigh vol zijn/ die gheheele pyne wech weſen ſal/ſoo dat het lijf ende alle leden ſoo fris ende geras ſullen blyven al of het noyt eenighe cranckheydt ghehadt hadde/ achtervolghende slechts deſe voorſeyde ordinantie; eñ hoewel dat die Wortel van Chyna,eñ 'twater daer van gheſoden / een groote appetijt en graghe Maegh maeckt;niet teghenſtaende moetmen hem in alle manieren wachten/ weynigh ende met ghereghelthеyt t'eeten/eñ dat op die manier boven verhaelt: want ſoo men een dagh/ja een ure/hem te buyten ginc ſoo waert al om niet watmen ghedaen hadde/ ende ſouden weder op een nieuw moeten beghinnen.

Oude pocken beter geneſen als jonghe.

Oock is te verſtaen/ dat hoe die Pocken ouder ende van langher tyden zijn/ hoe datſe deſe Wortel beter gheneeſt/eñ oock hoe die perſoon ouder van jaren is / om dat alſdan die humeuren min zijn; Als nu die dertigh daghen om zijn / ſoo moetmen hem noch wachten van andere dranc te drincké/ waer toe moetmen bewaren het ſnijtſel ende die ſchilverkens van die Wortel die alſoo gheſoden is gheweeſt / elcke once op zijn ſelven/ende nemen daghelijcks weder een vande voorſeyde hoopkens ofte oncen gheſoden Wortel / ende ſiedender een pot met ſoo veel waters als ghy dagelijcs van doen hebt om te drincken: maer deſe ſiedinge en ſal niet geſchiedé als die eerſte met eenige conſumatié/ dan maer ſlechtelic eens opgeſoden ; dit water ſalmen noch op deſe manier drincken 20.

Ander manier om de pocken te gheneſen.

ofte 30.dagen / ende wachten hem noch van viſch ende grove en ſware ſpyſen/als Oſſen/ Koeyen/ Verckens vleyſch en diergelijcken; desghelijcks hem noch wachten vande lucht eñ wint/ waer mede het lichaem weder gheheel tot perfecte gheſontheyt comen ſal/ende naer dat die 20.ofte 30.daghen alſo om zijn/ ſoo machmen weder alleneſkens beghinnen alle dinghen t'eeten eñ te drincken ; doch die eerſte 30.dagen om zijnde/ machmen altoos wel uyt gaen met goedt regart eñ opſicht/eñ is niet van noode meer te ſweeté/dan alleenlick d'eerſte dertigh dagen.

Onderwijs ende vermaen hoemen der Pocken gheneſinghe aenvangen ſal.

Ooc ſo moetmen weten dat die deſe remedie wil gebruycken/ goet te weſen eermen begint/ een goede purgatie te nemen / ende als die eerſte 15.dagen om zijn een ander/eñ die dertigh daghen om zijnde noch een/ waer mede te beter zijn operatie doen ſal ; Hier door ſal ſonder twyfel met Gods hulpe ſo cloec eñ gheſont werden als oyt te voren / ghelijck alſmen in Indien aen duyſenden geexperimenteert heeft.

Het Pochout ofte de Wortel van Chyna is goedt voor Gicht ende ander ghebreken.

Deſe Wortel en is niet alleen goet voor de Pocké eñ Lempten te geneſen/maer oock alle gichten/vercouthedé/ te weten/leden die verſtyft ende vercout zijn/ende 't Flerecijn: want den Keyſer Carolus quintus heeft die ghebruyct en hem daer wel met ghevonden.

Sekere tyden in't jaer daer inné de wortel van Chyna ghebruycken ende niet ghebruycken mach.

Men moet geadverteert weſen dat hy op alle tydé vanden jare niet goet en is om te ghebruycken: want inde Hontſdagen eñ oock inde Somer iſt ſeer quaet om die hette/ als ooc des Winters om die coude:maer moet gebruyct werden inde Lenten ofte Herfſt / dan is het den bequaemſten tijt / doch altoos met raet van goede Medicynen/om t'aenmercken die per-

Datmen op ſekere tyden d'inclinatie der plaetſen ende nature des menſches moet waer nemen.

ſoonen/ inclinatie/ complexie/ en den ouderdom van dien/den tijt van't jaer/eñ oock die ghelegentheyt eñ clyme van't landt ; die manier boven verhaelt/is ghelijck alſment ghebruyckt in Indien: maer in Chyna/ welcke is couder landt/eñ heeft bynaeſt dien clyma/ van deſe landen uſerent 'tſelfde water ſtercker gheſoden / want doen wel twee oncen

Hoe die van Chyna deſen dranc bereydé.

Hout in vier kannen / ofte anderhalf once/ ende latent ſieden tot dat het water tweederdendeel gheconſumeert is / 'twelcke Indien niet en wil ghehenghen door de hitte van't landt; men moet oock verſtaen als datmen eerſt wel moet concideteren die perſoon ende

Nae des patienten ouderdom nature eñ ſiecte moet men den dranc tempereren.

ſieckte : want ſoo die cranckheydt niet ſeer groot en waer / moeten weynigher Wortel nemen ende minder water laten conſumeré in't ſieden/ ende jonc weſende moet het ſtercker drincken als een oudé/ om dat die meerder humeuren heeft ; is oock te verſtaen/dat wanneermen die Wortel ofte 't Water daer van ghebruyct / ſonder jet quaets te hebben/ ſoo ſalt het goet bloedt ende vleys verteeren eñ conſumeren/ende groot quaet doen/daer-

Waerſchouwinghe ende redenen waer om gheſonde lieden deſen dranck niet licht gebruycken ſullen.

om moetmen altoos wel goeden raet nemen eermen ghebruyct/eñ ſo men het te heeteñ te veel neemt/ſo verbrant het Long eñ Lever/ eñ ſoude een vol bloetſweeren/ ſchurft/ rappigh en ander dierghelijcke cranckheden aenjaghende/ ſoo datmen daer naer weder ghenoech te doen ſoude hebben om 'tſelfde weer te verdryven/ ende van d'een ſieckte in d'ander vallen/ ofte meſchien ergher als d'eerſte; alle 'twelcke alhier hebbe in't corte willen verhalen / om alſoo jemant die't niet en wiſt te adverteren het ghebruyck daer van / ende die deucht van deſe wortel van diet met verſtant ende op zynen tydt ghebruyckt: Want menigh haer welvaert daer aen te koſt leggen/ende dat meer is/al haer leven ontrooft blyven van haer gheſontheydt / dat met ſoo cleyne koſten/ende ſo lichtelick te cureren is.

Het ſchuym deſes drancs is mede goet voor de wonden ende ghe ſwellen der Franſche Maſelen.

Het ſchuym van dit voorſeyde water is ooc goedt teghen alle wonden ende gheſwellen vande ſelfde Morbo Napolitano, ofte die Franſoyſche Maſelen.

Gedaente des wortels ende waer by die beſte ghekent worden.

Die beſte Wortelen zijn die ſwaertſte/ met weynigh knuyſten en wit van binnen : want die rootachtighe zijn ſoo goet niet. Dit Hout ofte den Boom daer van waſt ghelijc een Haghe/ recht boven die aerde/van drie ofte vier ſpanné hoogh/ ende die wortelen daer van is het Hout van Chyna ofte Pock-hout; als zy noch groen zijn/ ſoo eetmen die rauw/ende gheſoden ſmaken bynaer ghelijck Suycker-riet: maer ſoo ſoet niet; Den Boom heeft weynigh bladen/zijn bynaeſt ghelijck die bladen van een jonghe Oraengié boom; Deſe planten ofte boomen

Pockhout wort in Chyna Lampaton ghenoemt.

heetmen in Chyna Lampaton , naer informatien vande ſelfde Chynen / waer mede ghenoegh is vande Wortel van Chynen/ alſoo ghenaemt / om dat zy nieuwers ghevonden en wert als in Chyna ; en wat daer meer van te ſegghen is / dat laten wy die Medicynen ende andere die het hare daghelijckſche handel is / en daer beter ervarentheyt in hebben.

Annotatio D. Palud.

Die wortel van Chyna is by die Ægyptenaren gants ghebruyckelick, niet alleen tot Pocken, maer ooc tot velerley ander ſiecté, inſonderheyt die afgaen eñ uytgeteert ofte magher zijn; ſo koken zy die wortel Chyna in Hoender ſop, eñ geven ſulcken decoctie vele daghen, daer door zy gheheel vet worden, ende ſchoon van aengheſicht.

Die wortel Chyna verdroogt ſeer eñ drijft dé ſweet, wederſtaet vuylniſſe, beveſtight eñ ſterct die Lever; gheneeſt het Water en boſe

Sweeren, Schorftheyt ende Melaetsheyt; is dienstigh den Pockighen luyden; zy sterct die uytdroogende menschẽ, eñ is bequaem teghens grove ende verharde Milten.

Dat 78. Capittel.

Van't Amfion, alias Opium.

Plaetsen daer Opium van daẽ comt/met onderschept daermen elcs by kennẽ can/ ende waer vã het ghemaect wordt.

HEt Amfion, alsoo ghenaemt vande Portugesen; vãde Arabyers/Moorẽ eñ IndianẽAffion; in't Latijn Opio ofte Opium, comt uyt Cairo in Egypten/uyt Aden, op de custe van Arabyen/ den hoec van't roode Meer/ eertijts de Portugesen toebehoort: maer het meestẽdeel uyt Cambayen ende oock van Decan; Dat van Cairo is witachtigh/ en wort genaemt Mecerij; dat van Aden, ende die omligghende plaetsen by de mondt van't roode Meer/ is swertachtigh eñ hart; dat van Cambayen eñ Decan comt is morwer ende rosachtigh. Het Amfion wert gemaect vande slaep-bollen/eñ is de Gom die daer uyt vloeyt / waer toe men die op snijt ende kerft. De Indianẽ useren Amfion veel te eeten/namelicken die Malabaren/al waert voor een groote coopmanschappe van Cambayen eñ ander weghen gebracht wort; Die het gebruyt om te eeten/ moet het alle daeghs ghenutten / ofte souden sterven ende gantsch verdroogen; beginnent allencskens t'eetẽ/ ende als zy het in ghewoonte hebben/eetent daghelijcks 20. eñ 30. greynen ghewichts/ eñ meer; ende so het geschiede hen vier ofte vijf dagen faelgeerdẽ/ souden moeten sterven; van gelijcken/die het noyt ghegeten en heeft/ willende 'tselfde terstont beginnẽ t'eeten/so veel als de ghene die het ghewoon ende in ghebruyc heeft/ souden daer oock af sterven: want gheloove wel een materie van verghift is; die het eeten gaen altoos half slapende; eetent veel om niet te ghevoelen eenighen arbeyt ofte ongheniack: maer gebruyckent meest om die oncuysheyt: want maect dat een persoon zijn zaet langh op hout ende verlancsaem comt/ twelcke die Indiaensche vrouwẽ geerne hebben om met den man gelijckelic haren natuer te volbrengen; doch die't veel eet eñ useert wortet metter tijt geheel impotent eñ onvruchtbaer af/ want verdroogt eñ verrout gheelic het zaet vande persoon diet ghebruyct/gelijct de Indianen selfs betuyghen/waerom het van die groote Heeren seer weynigh gebruyct wort/ dan alleenlick om oorsake boven verhaelt.

Wie door het eeten eñ niet eeten van Opium in peryckel van sterven ghecaken.

Sonderlinge vreemde middelen daerom den Opium ghebruyckt wordt.

Door te veel Opium te gebruyckẽ wort men impotẽt.

Annotatio D. Palud.

Opium ist sop van swerte Heulbollen, eñ is tweederley, eens soot uyt die bladeren eñ bollen te samen gheperst wordt, 'twelck die Griecken Meconiũ heeten; het ander vloeyt uyt de Bollen, een weynigh ghesneden wesende, 'twelck het oprechte Opium is; het beste is swaer, dicht, vast, bitter in smaec; in't ruycken slaep verweckende, ende twelc in't water lichtelickẽ smeltet, sacht, wit, sonder grofheyt ofte korlen, &c. Die Turcken noement Maslac, ende eetent dagelicks een Erwitte groot, niet om den slaep daer door te voorderen, maer het ghemoet te stercken; ghebruyckent insonderheydt ten oorloch gaende, meenen dat zy daer door ghehart worden, eñ dat zy vele genoechlicke plaetsen inden slaep sien, eñ met schoone vrouwen converceren; doch sietmẽ dat die gene welcke het Opium daghelicks ghebruycken, dom eñ slaperigh worden, eñ wanckelbaer in woorden ende wercken, dat het met haer qualick te handelen is.

Dat 79. Capittel.

Van't Bangue.

Ghedaente van Bangue/ hoe het wast ende waer toe het nut is.

BAngue is ooc een gemeene cost vande Indianẽ/dienende tot die selfde effecten als het Amfion; is een zaet gelijc Kennep-zaet / maer wat cleynder/eñ ooc so wit niet; desghelijcs daert aen wast is ghelijc Kennep/dan en heeft geen schillen om jet af te maken. Die Indianen eeten dese zaden ofte die bladen daer van ghestooten/seghen/goet appetijt maect/doch gebruyckent meest om die vrouwen te ghelieven / soment meest eñ ghemeenlic gebruyct/ eñ inde winckels vercoopt/is te samen ghemengt/te weten/het poeyer van dese bladen eñ wat van't zaet; doender oock groene Arecca onder/om een droncken ende bynaer uyt zijn selven te maken/ eñ somtijts mengent oock by wylen met Notẽ Muscaet/Folie ofte Massa/twelcke haer oock droncken maect; andere (te weten de rijcken eñ machtigen) doender Nagelen/Camphora/Ambar/Mosseliaet eñ Amfion onder; als ooc die Moorẽ seggen/ een vrolijck maeckt/ende vergeeten doet alle arbeyt eñ quellagie/sonder eenighe swarigheyt te ghedencken/dan alleen te lacchen/boerden ende gherustelick te slapen. Die lichte vrouwen gebruyckent altemet als zy jewers willen eenigen man geselschap houden om vrolick te wesen / ende alle fantasien ende druck achter den rugge te stellen; Is eerst geinventeert ghewe est vande groote Capiteynen eñ Soldaten als zy langen tijt in't velt gelegen hadden/met waken ende ongemack/eñ haer eens begeerdẽ te vermakẽ/alle fantasien uyt het hooft stellende/ so gebruyckẽ zy 't Bange op de manier als boven; doet de gene die het eet seer schuymen / ende siender uyt al oft zy gantsch droncken eñ bynaer half sot waren/ niet doende dan lacchen ende altoos vrolijck te wesen soo langhe als die operatie duert. Wort seer vande Indianen geuseert/ eñ ooc wel mede van sommighe Portugesen: maer meest vande Slaven/om altemets haren arbeydt ende slavernye te vergheten/ in somme is eenen cleynen troost ende remedie teghens die Melancolye.

Hoement bereyt om tvolc suf droncken mede te maken.

Remedie om swaermoedigheyt ende ander quellagien te verdryven.

Hoe de nature van Bangue eerst kenlickẽ is geworden.

Annotatio D. Palud.

Bangue wort ooc vele in Turckyen ende Ægypten ghebruyct, wort op dryerley manieren ghemaect, hebbende oock dryerley onderscheydelicke namen; Het eerste noemen die Ægyptenaren Assis, 'twelc is poyer van Kennep ofte Hennep bladeren, met water tot een pasta ofte deegh ghemaect, daer af zy vijf ofte meer stucxkens eten, so groot als Castanien, van't vvelcke de ghene die sulcks ghegheten hebben, een ure daernae niet anders wordẽ dan of zy dronckẽ warẽ, met ontsinnigheyt; worden van selfs gelijc oft zy opgetrockẽ waren, eñ haer verschynẽ vremde ghesichten, daer in zy groote vermakelickheyt hebben; Dit ghebruyct het ghemeene volck, om dat het van cleyne prijs is; So ist oock gheen wonder dat sulcs van't Hennep gheschiet: vvant na Galeni opinie, Hennep het hooft bovẽ maten vervult; Het tvvede noemen zy Bosa, 'tvvelck stercker is dan Assis, vvort gemaect uyt het

meel

meel van Loliū,dat wy oncruyt ofte Dronckaert heeten, ende uyt Kennep zaet met water op vorighe maniere; ander perſen hier uyt dat ſop ende gheven dat. Het derde wert genoemt Bernavi,'twelc het oprechte Bangue is, dat zy uyt Indien bereyt krygen, op maniere van Huygens beſchreven, daer af zy ontrent een once nemen, ende werden met den eerſten vrolijck, ſpreken vele ende ſinghen lichtveerdighe Liedekens, lacchen oock boven maten, ende bedryven vele vrolijcke ſotternyen, welcke ſotternye bycans een ure duert; daer nae werden zy verweckt tot toornigheyt, ende tot kyven eñ vechtē, 'twelck ooc weynigh aenhour; alſdan werden zy met droefheyt overvallen ende met vreeſe, dat zy wel gheſtadigh ſchreyen ſouden, in't leſte van alle deſe ſotternyen moede gheworden zijnde, vallen zy in ſlaep, eñ vande ſlaep opwakende, comen weder tot haer ſelven. Dit wordt vele ghedaen van die ſotte perſonagien ofte Guychelaers op gaſtmalē, om de gaſten te vermaken. Die Egyptenaren gebruycken noch een ander ſoorte dat zy Bers heeten, 'twelc te ſeggen is, gheſontheyt van een ure, wordt ghemaeckt uyt witte Peper, wit Bilzen zaet, vā elc vijf loot, Opium derdehalf loot, Spica Nardi, Euphorbium, Bertram, van elcx j. Mitchal, Safferaen, vijftien ſcrupelen, alle geſtooten in een marmoren Mortier, eñ met Honigh vermengt tot een condijt.

Dat 80. Capittel.

Van't Camphora.

Beſchryvinge vā Camphora hoe veel ſoortē ende waer die te becomen zijn.

DAer zijn tweederley ſoortē vā Camphora, te weten/ van Borneo' (twelck de beſte is) eñ van Chyna ofte Chincheu, dat op veel naer ſo goet niet en is; waſt aen boomen ſo groot als Note-boomen/ ende is de Gom die in't binnenſte vande ſtam ofte boom groeyt/ ende al ſweetende eñ dringende met druppelen uyt comt. Deſe Champhora van Borneu heeftmen ooc in't Eylandt van Sumatra, in Sunda, eñ op ſommige andere plaetſen daer ontrent; is vande groote ghelijc een zaet / in Portugael Milho eñ by ons Geers gheheeten/ van coluer witachtigh; mē heefter vā vier ſoortē/ waer toe de Indianen ſekere Siften met gaeten daer toe ghemaect/ gebruycken/ hebbende d'eerſte cleyne gaten/ eñ dat daer duer gaet is 'tſlimſte/ eñ d'ander daer aen volgende/ wat grooter/ ende ſoo voorts naer advenant/ ghelijck vande Peerlen geſept is/ waer naer het prijs heeft; comt ſomtijts bevlect/ te weten/ van eenigh nat ofte ander vuyligheyt/ welcke die Banjanen van Cambayen daer wel uyt weten te waſſchen met heet water/ Seep en ſop van Lymoenen/ ende ſettent alſo te droogen jewers onder die ſchaduwe/ waer mede weder veel witter als te voorē blijft/ houdende zijn voorighe ghewight; comt oock wel vervalſt/ te weten/ met andere Gom ofte Meel van eenighe wortelen/ ghelijck die Indianen dat wel weten te kuyſchen in alle hare coopmanſchappen. Dit is de rechte eñ waerachtige Camphora van Borneo' genaemt/ doch gheloof wel weynigh hier van in deſe landē comt: maer de Camphora van Chyna ghenaemt / comt van Chincheu, is in grooter menichten/ wert ghebracht in Koecken ofte Bollen/ ende in grooter menichtē vervoert/ is goet coop: want een pont vā Borneo' gelt ſo veel als 100. pont vā Chincheu, doch die Camphora van Chincheu is gemengt met Camphora van Borneo', ende weten dat een coluer te gheven / in ſulcker voeghen dat het voor goet eñ te goeden wille ghesleten wort; ende om dat deſe ſpecie ofte materiael ſo ſeer geacht eñ gebruyct wert in alle Medicynen/ hebbe hier vā particulier mentie willen maken / als oock om dat het een vande principaelſte handelinge vande Indianen is.

Hoe den vervuylde Camphora ghesuyvert wort.

Waer met Camphora vervalſt wort

Wat Camphora waerdighſt is/ eñ hoe die vervalſt wort.

Dat 81. Capittel.

Van't Tamarinio.

TAmarinio waſt meeſt deur gheheel Indien/ namelicken in't lant vande Guſaratten ende 'tnoorder quartier voorby Goa; De Malabaren heetē Pulij; De Guſaratten eñ ander Indianen Ambilij; De Arabyers Tamarindi, overmidts dat Tamaras in Arabyen zijn diemen by ons Daalen heet / eñ om datſe de Tamarinio anders geen beter gelijckenis weten te gheven als naer de Datylen ofte Daalen/ ſo noemenſe die Tamarindi, (dat is: Tamaren ofte Daalen van Indien /) waerom vande Portugeſen ooc Tamarinio genaemt wort/ als oock de Daalen die veel in Indien uyt Arabyen ende Perſien gebracht worden/ die mede als de Arabyers Tamaras noemende. De boomen van't Tamarinio zijn bynaeſt ghelijck Caſtanien ofte Note-boomen / die tacken vol van bladerē hebbende / met dicht eñ ſterck hout; het fruyt vande Tamarinio is ghelijck een vinger lanck/ booghſgewijs/ hebbende groene ſchillen ofte peulen vā buyten; ende droogh weſende/ worden grauachtigh/ hebbende vā binnē corlen vande groote van Boonē/ dewelcke buyten om bedect zijn met het geen datmen Tamarinio heet/ cleeft aende handen / want is lijmachtigh / waer mede alle hare compoſten in Indien bereyden: want heeft een ſuerachtighe eñ rinſchen ſmaeck / is de beſte ſauſe diemen in Indien mach hebben/ ghelijck als by ons Verjuijs; en koken nimmermeer Rijs ofte daer moet Tamarinio by weſen/ waer met haren compoſt (die zy Catrijl noemen) toe makē/ als op veel plaetſen geroert is; doch die het ſiet koken en ſal daer niet veel luſt toe kryghen om t'eeten: want douwent door de vingheren/ dat het ſchynen verrotte Miſpelen te weſen; niet te min geeft het Rijs eñ koſt een ſchoone rijnſche ſmaeck. De Tamarinio is oock ſeer gheexperimenteert goede purgatie af te maken: want de Armen die van weynigh vermogen zijn/ ende de coſten ontſien van Rhabarbo, Manna, ende dierghelijcke coſtelicke Apoteecks waren/ nemen ſlechts de Tamarinio met water uytgheperſt/ ende het ſelfde water ſmorgens nochterē gedroncke/ maect de beſte purgatie diemē ſoude mogen begeeren; is te verſtaē als die Tamarinio rijp ofte noch groen is; men gebruyct het ooc veel in't koken byde potſpyſe inde plaets van Azijn; want lieffelicker ſuer dan Azijn is / bynaeſt gelijc groene Cruyſbeſien ofte Druyven. De Medicynē gebruyckent diewils in Purgatiē ende Medicynen/ met menginge van andere cruyden/ ende doender goede operatie mede; men ſoutſe ooc om naer Portugael/ Arabyē/ Perſien/ en ander wegen te vervoeren; doch die Indianen bewarenſe noch wel in hare

Waer Tamarinio meeſt waſt/ eñ hoe het met verſcheyden namen genoemt wort.

Fatſoen der Tamaryn boomen ende vruchten.

Smaeck van Tamarindē/ ende hoe de ſelfde tot ſauſe ghebruyct wordt.

Onreyndelijē bereyden der Tamarins ſaucen.

Hoemen vanden Tamarinden purgatie bereyt.

Sap van Tamarinio in plaets van Azijn tot ſpyſe ghebruyct.

Ghesonte Tamarinden in veel landen verſonden.

huyskens/wesende ghelijc zy vande boomen comen; is aleveneens aenden boom hangende als scheeden van Messen / dan gaen wat cromachtigh booghsgewijs om/ als ghesept is; men maecter oock ghesuyckerde Conserven af/ die seer goet zijn; en dat meer te verwonderen is / in't wassen van dese vruchte/ is/ dat hem de Tamarindo (te weté/ die lanc-werpende huyskens daerse in is) des snachts op haelt/ ende hem selven onder die bladeren schuylt/ en bedect voor de koelte väde nacht/ ende des daeghs ontdect hem weder gheheel bloot ende uytgherect / ghelijck ick by experientie dickwils ghesien ende daer op ghelet hebbe; alsmense vervoert en vercoopt / is zy uyt die Huyskens ofte Peulen / en plackense aen malcanderen en maken daer Bollen af/ vande groote van een vuyst: want is lijmachtigh ende cleeft seer aen; is seer ontijch te aensien/ ende noch vuylder te handelen; is in gants Indien seer goedé coop / door de menichte die men daer overal van heeft.

Conserven vä Tamarinden

Hoe haer de Tamarinden snachts van selfs door de coude verberghen/ ende s'daeghs de Sonne weder om soecken.

Hoe de Tamarinden ghepact worden.

Annotatio D. Palud.

Tamarinden worden vande Ægyptenaren gheheeten Derelside; die boomen daer aen de Tamarinden wassen, zijn vande groote eens Pruym-booms, met dichte tacken, en bladerkens ghelijc die Mirthus heeft, ende witte bloemkens gants ghelijc het Orangie bloeysel, uyt het midden van welcke comen vier dunne witte draetkés, dat uyt die Puelen groeyen, in welcke het saet en de pulpe is, die wy Tamarinden heeten. De bladeren deses booms keeré haer altijt na die Sonne, welcke, als zy onder gaet, te samen sluyten, ende die Puelen verbergen ende bedecken. Tot Alcayro in die Hoven heb ic sommige van dese boomen ghesien, ende ooc een by S. Macarius Clooster, in die woestyne, daer geen ander cruyden ofte gheboomten wassen. De Turcken ende Ægyptenaren ghebruycké dese Pulpe vele in heete siecten en Cortsen, doent in schoon water en drinckent. Ick hebbe my selven daer mede eens ghenesen, in Syrien, van een sware Cortse. Het is een ghemeene medicijn onder haer luyden, die zy in't reysen door de drooghe woestyne ghebruycken; Item teghens Pest-cortsen en andere vuyle cortsen, vä bilieuse verbernde humeuren, en teghens hitte der Lever ende Nieren zijn zy seer goedt. Men mach noch by my sien die gheheele Huyskens ofte Puelen van de Tamarinden, ghelijck zy daer wassen, als oock de bladeren met die Canna fistula, van my in Ægypten ghepluct. Die bladeren vande Tamarinde boomen, worden gebruyct in Ægypten tegens der kinderen Wormen; ende de jonge Puelen, ghelijc oock die van Cassia Fistula, worden vele in Ægypten in Honigh van S. Ioannis Broodt ofte Suycker gheconfytet, ghelijc ick daer groote potten vol van over ghebracht hebbe.

De Canna Fistula, die ooc veel ghebruyct wert tot Purgatien ende andere diergelijcke Medicynen/ is ooc veel in Indien/ als ooc in Cambayen, Syon, Malacca, en die omliggende landen; ende om datse van ghelijcken in Spaensch Indié ende meer andere plaetsen is/ ende ghenoegh bekent / wil dit over slaen ende andere materien roeren die minder in kennisse zijn/ etc.

Cassia Fistula goedt tot purgatien/ etc. ende vä waer die meest cöt.

Annotatio D. Palud.

Dese boomen heb ic seer vele in Ægypté gesien by duysenden, insonderheyt ontrent Damiata, een seer ghenoechlicke stadt van Ægypten, ligghende op die Nylus, vast op gelijcke maniere als Campé op de Isel, een myle weeghs van de Zee. De Ægyptenaren noemen die Cassia Chaiarxambar; de boomen daer aen die Cassia wast, zijn in allen gelijc onse groote Note-boomé, van trunc, tacken ende bladeren, uytgenomen dat die bloemkens gout-geel zijn, ende lieflic van ruec, daer uyt dan groeyen die groote Puelen, daer in die Cassia is; men confytet ooc dese Puelen, noch cleyn en sonder hout wesende; die Ægyptenaren ghebruycken die Pulpe van Cassia met slic-Suycker en 'tsop van Calissi-hout tegens Graveel, ende alle gebreken der Blasen en Nieré; Item tegens hoest en amborstigheyt met Agaricus, oock uytwendigh tegens heete inflammatié legghen zy die Cassia op. Die meer hiet af begheert te weten, lese Mathiolum ende andere Medicijns, die op het alder vlytighste de Cassia beschreven hebben.

Dat 82. Capittel.

Vande Myrabolanen.

DE Myrabolanen vintmen in Indien op veel plaetsen / te weten in Cambayen, in't landt van Ballagatte, in Goa, in Malabar ende Bengalen, zijn vijfderley soorten/ te weten/ die eerste van de Medicynen Citrinos ghenaemt/ ende van de Indianen Arare; dese zijn ront/ ghebruycké die om de Colera met te purgeren; de andere diemen noemt Emblicos, ende die Indianen Amuale, dese ghebruyckense in Indien om 't Leer met te touwen/ ghelijc als de Smac/ ende eeten die oock wel als zy noch rijp ende groen zijn voor apetijt, die derde heeten de Indianen Resonualle, ende de Medicynen Indius, dese zijn achtcantigh; de vierde wert vande Medicynen genoemt Bellericos, ende vande Indianen Gutij, dese zijn oock ront; de vijfde en leste worden in Indien gheheeten Aretcan, ende vande Medicynen Quebulus, dese zijn een weynigh lancwerpigh rontachtigh met hoecken. De Boomen zijn bynaest ghelijck Pruym-boomen / dan hebben verscheyden bladeren / te weten/ elcke soorte op zijn selven; zijn in't ghemeen d'een duer d'ander vande groote en fatsoen gelijc Pruymé/ dä dat sommige cantachtigh en wat ronder zijn/ als boven verhaelt. Drie soorten wordé alleen in Indien gheacht en gebruyct vande Medicynen/ te weten/ die Quebulus, welcke wassen in Cambayen, Bisnagar en Bengalé, die ooc veel in Conserva gegeten en vervoert worden/ so naer Portugael als ander wegé; Desghelijcks de Setrinos en Indius, die men oock confijt/ wassen in Malabar, in Batecala en Bengalen, werden ooc seer vervoert ende ghesleten/ en seer gheestimeert. De Myrabolanen hebben een smaeck als zy rijp zijn / bynaest ghelijc onrype Pruymen; ende om dat dese materie meest die Apotekerye en Medicynen aen gaet/ so wil ict daer by laté blyvé/ hebbet alleenlic willen aenteeckenen als een vande gemeen handelingen van Indien/ etc.

Hoe veel soorten van Myrabolanen daer zijn/ ende waerse van daen comen.

Mirabolané worden tot Leertouwinghe ghebesicht gelijc Sumac.

Verclaringhe väde verscheyden namen der Myrabolanen / oock van hare ghedaenten/ ende waer toe die nut zijn.

Waer sommighe soorten meest wassen.

Smaeck der Myrabolanen.

Annotatio D. Palud.

Alle dese vijf specien van Myrabolanen worden ons uyt Indien ghedroogt toe ghebracht, ende oock sommighe gheconfytet in Pekel, andere in Suycker. Die eerste noemen wy Citrinas ofte Flavas, dat zijn

geele

geele Myrabolanẽ; dese, hoe geeler hoe beter, naer groen streckende, dicht vast gummues eñ met een dicke schorse omgaende, purgeren die Maghe van Galle, ende van de derden-daeghs ende andere heete biliouse Cortsen; zijn dienstigh in heete naturen. Die andere noemẽ wy Indas, dese hoe swerter hoe beter, purgeren Galle, ende insonderheydt die swerte Galle, zijn dienstigh teghens bevinghe der leden, maken een schoone verwe, eñ verdryven truerigheyt. De derde wordt gheheeten Cepule ofte Chebulæ, dese hoe grooter hoe beter, swartachtich, nae't roode streeckende, swaer, ende int water sinckende; purgeren fluymen eñ pituite, scherpen het vernuft, eñ makent ghesichte claerder; worden tot ons oock ghebracht gheconfijt in Suyker ofte Honich; stercken eñ purgeren also die Magen; ghenesen twater, ende zijn goet in veroudede kortsen; verwecken oock lust tot eten, ende helpen die concoctie. Die vierde, noemen wy Emblicas, eñ die vijffte Bellericas, hebben vast een ghemeene operatie, als die vorige, die men Chebulas heetet: want suyveren het lichaem van die pituite, insonderheyt die hersenen, die Nieren, ende de Magen, stercken het herte, maken lust tot eetẽ, ende stillet braken. Die Emblicæ worden oock gheconfytet eñ gegeten tot den selvighe eynde: Alle dese vruchten purgerẽ, dan op vele een ander manier, als Cassia ofte Manna, ofte diergelijcke medecynen, dan doen sulcks door adstrictie ofte tsamẽ bindinghe, uytpersende dat in die partyen is, &c. Die meer hier af wil weten, die lese Mathiolum ende Garciam ab horto, eñ ander.

Dat 83. Capittel.

Van andere Specyen ende Kruyderen van Indien.

Ghedaente van Spicanardus / ende d'omstandigheden daer van.

DIe Spiconardus wast inde contreyen vã Sitor eñ Mandor, (twelc zijn plecken die met het landt vã Decan ende Dely, by Bengalen zijn palende) wort gesaeyt / eñ wast een plantẽ vã 2. eñ 3. spannẽ hoogh (gelijck alst Coorn/) op welcke maniere insgelijcks die ander / 'twelc het Spiconardi is / wassen; comen ghemeenlijck terstont dicht by der aerde vande wortel uyt / eñ wordẽ alsoo te coop ghebracht in Cambayen ende ander plaetsen / van waer vervoert werden nae alle weghen.

Annotatio D. Palud.

Die Indiaensche Spica sterct die Magen, inghenomen ende opgeleyt, ende verteert alle coude affectien.

Hoe Aloe ghemaect wordt / waert meest valt eñ meest vervoert wert

Het Aloe, 'twelck die Arabiers heeten Sebar, ende die Decanijns Area; die Canerijns Cate, Comer; die Portugesen Azeure; wert ghemaeckt van't sop van een kruyt / naer dat het droogh is. Dit kruyt wert ghenoẽt vãde Portugesen Herba Baboza, dat is / Quylkruyt gesept / is in grooter menichtẽ in Cambayen, Bengalen, ende ander plaetsen: maer in een Eylandt ghenaemt Sacotora, ('twelck leyt byde mont van't roode Meer / ofte Estrecho de Mecca,) ist seer veel / eñ 'tbeste van allẽ is een coopmãschappe diemẽ voert na Turkyen / Persien / Arabien / eñ oock nae Europa, waer door het selfde Eyland oock seer vernaẽt is / waer van het Aloe gheheeten wort, Aloes Socotrino, ofte Aloes van Sacotora.

Annotatio D. Palud.

Aloe purgeert die Maghe van Galle ende van taye fluymen, insonderheyt die gewasschen is, neemt wegh alle verstoptheyden, verteert alle rauwe vochtigheyt eñ bewaert voor vuylnisse; behalven dit so sterct zy die Maghen seer hare cracht, wert gesterct met toedoeninge van Pijpcaneel ofte Folie ofte Note Moscaet; insonderheyt is de Aloe diẽstigh tegens dat kooren eñ die rauwigheyt, ende de personen die haer Maghen vol rauwe vochtigheyt is. Wtwendigh wort zy ooc ghebruyckt, om voortloopende sweren te bedwinghen, ende in ooghen medicynen.

Ghedaente eñ de verscheydẽ namen van Anacardus / waert wast ende waer toe datse nut zyn.

Het fruyt ghenaemt Anacardi, is in veel plaetsen van Indien / te weten / in Cananor, Calecut, in't landt van Decan, ende op ander plaetsen. De Arabyers heetent Balador; de Indianen Bibo; de Portugesen Fava de Malacca, dat is: Boon van Malacca / om die gelijckenisse diet heeft van een Boon / dan zijn wat grooter als die Boonen van dese Landen; men ghebruycktse in Indien in Melc / tegens den corten asem / voor de Wormen / ende tot veel ander dinghen; alst noch groen is / makender Achar af / te weten / ghesouten in Azijn ghelept / ghelijc zy meest alle Fruyten eñ Speceryen doen / als ick op veel plaetsen gheroert hebbe.

Annotatio D. Palud.

Dese vruchten hebben hare namen becomen van de ghelijckenisse ende de verwe die zy hebben van't herte, insonderheydt drooogh wesende; groen ende aen die boomen noch hanghende, ghelijck ick in Sicilien op den Bergh Æthna gesien hebbe, zijn zy ghelijc onse groote Boonen; worden inghesouten als die Olyven, eñ zijn bequaem om te eeten; Sy hebbẽ een sop in haer, dick als Honigh, ende root als bloedt, 'twelck goedt is teghens vlechten. Wat belangt die bereyde Myrabolanen, zy verwermen ende verdrooghen, zy stercken die memorie, Hersenen ende Zenuwen; scherpen die sinnen ende zijn goet teghens coude affectien des Hoofts.

Het Calamo aromatico heetmẽ in Gusarate Vaz; Die Dekanijns Vache; Die Malabaren Vasabu; Die Malayen Daringoo; in Persien Heger, ende in Cuncan, welcke is 'tlandt van Goa, ende daer ontrent noordewaerts aẽ heetent Vaycan; Die Arabyers Cassab ende Aldirira, wordt ghesaeyt op veel plaetsen in Indien / als in Goa, ende 'tlandt vande Gusarattes in Ballagatte; daert gesaeyt is en zijn wasdom heeft / en heeftet gheenen rueck dan alst uytghetrocken wordt; Die vrouwen ghebruyckent veel in Indien voor de siecte vande Moeder; item voor de cranckheyt vande nerven / ende oock wert veel verhesicht aende Peerden; inden tijdt alst koel weder is / ghevent die Peerden des smorgens teeten / ghestooten ende te samen ghemenght met Loock / Comijn / Sout / Suycker ende Botter; Dese recepte heetense Arata; t'welcke altoos in Indien ghebruyckt werdt voor de Peerden / daer zyse naer heur seggen groote deucht met doen. Het Calamo aromatico is den stam ofte 'triet van't cruydt / waer van het binnenste een sponsachtige materie is vã een geelachtighe coluer / ende die wortel van dit Cruyt en dient nieuwers toe / dan alleenlijck den stam ofte 'triet met het binnenste.

Waer de Calamus Aromaticus wast ende waer toe hy nut is.

Remedie voor Vrouwen fiecktẽn / etc.

Peerde drãns

Ghedaente vã Calamus.

Annotatio D.Palud.

Wat het oprechte Calamus Aromaticus zy, beschrijft mijn singulier Heere eñ vriēt Carolus Clusius in zijn gheleerde Annotatiē op Garciam ab Horto, int 127. bladt, die ick seker stucxkens daer af ghegeven hadde, uyt Ægypten mede ghebracht, al waert in grooter menichte ghevonden wort, en oock veel ghebruijckt; Zy noement Cassab Elderira; is een dun riet; noch versch zijnde bleeck golt geel van coluer, met vele knopkens, ende splinterigh int breken; van binnen sponsachtigh, ghelijck spinnewebbē, wit, ende tay int kauwen, ende tsamen treckende, met eenighe scherpe bitterheyt, alsmen noch by my sien mach, ende veel uyt Ægypten becomen mach, die het in hare Driakel doen, ende anders oock veel ghebruijcken, om't water ende die stonden te dryven, &c.

Verscheyden namen van Costus/ende waer 'tselve vandaen comt.

Die Costus, welcke die van Arabien noemen Cost ofte Cast; die Gusaratten van Cābayen/ Vlpot; die van Malacca/ Pucho, alwaert veel verhandelt wort/ als oock na Chyna/ ende ander weghen; Het comt vande plecken van Sitor ende Mandor, boven verhaelt/ daer die Spiconardi van daen comt; van daer wert het ghebracht nae Cambayen ende Indien/ ende also vervoert nae alle weghen; Zijn boomen by na ghelijck Vlier-boomen; heeft witte bloesemen/ van een seer stercke rueck;

Ghedaente van Costus ende waert verhandelt wordt.

Het hout ende die wortelen/ is de Costo, in eē groote coopmanschappe nae Persien/ Arabien ende Turckyen/ alwaert in groote menichten verbesicht ende verhandelt wert.

Annotatio D.Palud.

Van Costus hebbe ic veelerley speciē; die Indische, beschreven van Garcia, met alle hare teeckenē; die Arabische ende Syrische ooc met hare eygenschappen ende teeckenen, noch daer toe een ander soorte, die de ghedaēte van Genghber heeft; die Indische is de beste van allē, verwermt, drijft het water ende die stonden; suyvert die onreyne moeder, ingegevē wesende, ofte daer mede ghestooft zijnde, ende maeckt bequaem te ontfanghen; is goet tegens beten der Slanghen, tegens borst pijn ende Wormen, &c.

Die Cubeben also ghenaemt vande Arabien/ ofte Quabeb, ende van alle d'ander Indianen Cubachini ofte Cubabchini genaēt, door oorsake datse die Chinen eertijts (eer die Portugesen in Indiē waren) plegen te brengē

Waer Cubeben wassen.

uyt het Eylandt Iava, van Sunda, alwaerse wassen/ en anders nieuwers; Alsdoen haddē de Chynen die Navigatie van geheel Indien/ haren handel drijvende op alle plaetsen van Orienten/ met alle coopmanschappen/ so wel op't vaste landt/ als op die Eylanden. Die Javen/ welcke zijn die Inwoonders van daerse wassen/ heetense Cumuc;

Hoe de Cubeben wassen.

Wast alleēs als die Peper/ teghen eenen boom op ghelijck Clif; die bladen zijn by naest als die Peperbladen; wassen met boskens ghelijck die Peper: maer elck greyn heeft een steeltgien daert aen hanght; Die Javen houdent in so grooter estimatie/ dat zyse niet en vercoopen/ sonder eerst eens opghesoden te wesen/ om datse de vreemdelinghen diese vervoeren niet en souden nae planten;

Listighe practiken der Indianen om de Cubeb in ander landen niet na geplāt te hebben.

worden seer ghetrocken ende verhandelt/ naemlijckē onder die Mooren/ diese in de Wijn doē/ om haer te versterken in Venus spel/ waer toe zy seer goet ghehouden worden; Eñ die Javen gebruijckense

Waer toe de Mooren eñ Indianen de Cubeb ghebruycken.

veel teghens die vercoutheyt vande Maegh/ ende ander sieckten.

Annotatio D.Palud.

Cubeben zijn vruchten ghelijck Peper, dan wel so groot; die beste werden ghehoudē die dicht, vol, swaer en scherp zijn, doch minder als die Peper, een weynigh bitter, eñ seer aromatijck, nae't soet streckende. Die Cubeben verwermen eñ stercken die Maghen, welc slap is van vuylicheyt ofte winden; suyveren die borst van taye slijm; stercken die Milte; verdryven winden, eñ zijn voorderlijck tegens coude sieckten van die lijf-moeder; langhe met Mastic gekaut, suyveren die hersenen van fluymen, ende stercken die selfde.

Die bladen diemē noemt Folium Indum, die de Indianē heeten Tamalapatra; zijn bladen ghelijck Oraengie bladen/ dan wat scherper/ doncker groen/ hebbē drie aderen tot het eynde toe/ een in't midden/ eñ twee aēde zyde/ te weten/ aē elcke zyde een; hebbē eenen schoonen rueck/ by naest ghelijck Giroffel-naghelen;

Ghedaente/ smaeck ende rueck van Foliū Indum.

Den boom daer zy aē wassen/ is vā goeder grooten/ wassen altoos aende cant van eenighe Lacken/ Meeren ofte wateren/ zijn op veel plaetsen van Indien: maer meest in Cambayen; Die Indianen ghebruijcken dese bladen veel: want worden met geheele Balen vervoert ende verhandelt/ segghen datse goet zijn om wel te wateren/ ende teghen dē stinckenden asem; oock legghense tusschen die cleeren/ lakens ende lywaet: want beschermt het vande Wormen; affirmeren dat het in als dient als die Spiconardi.

Foliū Indū goet voor quaden asem ende andere ghebreken.

Annotatio D.Palud.

Die Latinisten hebben haren naem ghenomen van het Indiaensch woort Tama Lapatra, ende noement Malabatrium; Die Arabiers, Gadegi Indi, dat is, Indis blat, wort oock veel tot ons ghebracht, insonderheyt tot Venetien, ende ghebruijckent om dat water te dryven, ende de Magen te sterckē, als oock den asem die stinckt, te verbeteren, &c.

Die Galanga, welcke die Arabien noemen Calvegian, is tweederley, te weten/ een soorte die cleyn ende welrieckende is/ die in Indien uyt Chyna ghebracht wort/ ende van daer na Portugael/ ende ander wegen vervoert. Dese soorte wert in China gheheeten Lavandou; Die ander soorte die wat grooter is/ wert ghevonden in't Eylandt Iava, eñ wordt vāde Javen gheheeten Lanquas;

Onderscheyt der tweederley Galanga ende van beyder waerdigheden/ ende waer toe die ghebruyckt worden.

Dese en is van so goeden rueck niet als die eerste vā Chyna; wassen aen cleyne planten (een span ofte twee hoogh vander aerde) vā zijn selfs sonder gheplant te worden/ ende in Iava is de grootste plant/ vande hooghte van vijf spannen/ heeft bladeren/ ghelijck het scherp ofte yser van een spies/ met een witte bloesem/ de welcke saet voort brenght/ al hoewel men daer niet met en saeyt/ dan in Indien hebbent in sommighe hoven geplant voor curieusheyt/ eñ gebruijckense in Salaet eñ in sommige medecynen/ te weten/ die Vroevrouwen (diemen in Indien Dayas heet) ten wast niet van't saet/ dan vāde wortel die gheplant wort/ gelijck die Genghber/ zijn groot eñ lanck/ heeft knuijsten ghelijck als Riet/ is een medecyne die in Indien tot veel dinghen ghebesicht wert/ ende oock wel vervoert na alle weghen.

Hoe den Galanga gheplant ende verhandelt wordt.

Annotatio D.Palud.

Galanga zijn wortelen met vele knopkēs, inwendigh

inwendigh ende uytwendigh root, aen die knopkens omgecromt, welrieckende ende scherp van smaec, van rueck eñ ghedaente ghelijck die wortelen van Cyperus, waeromme zy van sommige voor Cyperus van Babylonien ghehouden wort; zy verwermt eñ drooght inden derden graet, daeromme so sterct zy die Maghe, eñ neemt dese pyne, van winden ofte koude comende, wech; zy verdrijft den stinckenden asem, gheneest cloppinge des herten, ghedroncken wesende met het sop van Weghe-bladeren; zy geneest Colique, die van winden oorspronck hebben; is ooc goet teghens windighe ghebreecken van die Lijf-moeder, sterckt Venus handel, verwermt de Nieren, ende daghelijcks een weynigh des morghens ghegheten, beneemt hooft-pyne die langhe gheduert heeft.

Veel Cruyden in Indien/ die niet verhaelt werden om datse hier te lande van't ghemeene volck onbekent zijn.

Dese en diergelijcke andere cruyden ende specien zijnder noch veel andere in Indien ende op die plaetsen van Orienten / wiens namen eñ eygenschappen my onbekent zijn/ om datse niet soo ghemeen ende onder den ghemeenen man bekent zijn/ dan alleenlijck vande Medicynen / Apotekers ende Herbaristen / waeromme alleenlijck hebbe mentie ghemaect van die onder de gemeene Indianen bekent zijn/ende daghelijcks verhandelt worden; Waermede dese materie belangende/volejndt/concluderende 'tghene die Speceryen/Drooghen/ende die Medicynen aengaende is.

Dat 84. Capittel.

Hier naer volght een verhalinge van alderley Peerlen ende Aljoffar, alle edele ghesteenten, als Diamanten, Robynen, Topasen, Saffyren, en andere soorten, van diemen heet Orientaelsche; desghelijcks de steenen diemē noemt Besars, dienende teghen fenijn en ander diergelijcke, hoe ende op wat maniere, en op wat plaetsen die ghevonden werden, &c.

Onderschept der Indische namen van groote ende cleyne Peerlē.

Die Peerlen diemen op't Portugees noemt Perolas, te weten / die groote ende die cleyne Aljoffar, in Latijn Margaritas; in Arabyen Lulu; die Persianen ende ander Indianen noemense Motij; in Malabar Mutu. De principaelste eñ de beste die ghevonden worden in gheheel Orienten/ende de rechte diemen heet Orientaelsche / zijn tusschen Ormus ende Bassora, inde Estrecho ofte Synus Persicus, op die plaetsen van Bareyn, Catijffa, Iulfar, Camaron, eñ ander plaetsen in desen Sino Persico, van waer zy gebracht worden naer Ormus, ende oock den Coningh van Portugael heeft zijn Factuer in Bareyn, die alleē om de Visscherie vande Peerlen aldaer resideert/ wort een seer grooten handel met ghedreven/ so in Ormus als Goa; Daer zijn noch andere visscherien van Peerlen als tusschen 't Eylandt van Seylon ende de Cabo de Comorijn, alwaerse in grooter menichten jaerlijcks ghevangen worden: want de Coningh vā Portugael aldaer een Capiteyn heeft met volck/ die daer toesicht op hebben / hebbende jaerlijcks over de drie ofte vier duysent Duyckers/ eñ meer/ die alleenlijc van dese visscherie leven eñ haer onderhoudē/ ende daer blyven jaerlijcks veel van dese Duyckers/ die verdrincken ofte vande Visschē/ diemen Tubarones ofte Hayen noēt/ opgegeten werdē/ waer vā wy op een ander getracteert hebbē.

Waer de beste Orientaelsche Peerlen ghevondē wordē.

Waer noch andere visscheryen vā Peerlen zijn.

Duyckers die de Peerlen visschen werden somtijdts van visschen opghegheten.

Onderschepe der waerdye van Peerlen.

Dese Perolen en zijn soo goedt niet/ noch en werden so veel niet gheestimeert als die van Ormus, ende ghelden minder inden prijs/ eñ wetense terstondt t'onderscheyden in't eerste ghesicht. Daer worden ooc Perolen gevonden by het Eylandt van Borneo, eñ het Eylandt van Aynon, aende custe van Cauchinchyna: maer die bovenghenoemde van Ormus gaense in goetheydt alle te boven / ende werden ghevischt met Duyckers/ 10. 12. 20. en meer vamen onder water; groeyen inde Oesteren; die grootste Perolen vindense inde Oesteren die alderbovenste dryven; ende de cleynste diemen Aljoffar noemt/ vintmen gemeenlijck inde diepte vande Zee; de Duyckers zijn naect/ eñ hebben een Corf aen haer lijf ghebonden/ die zy metter haest/ onder comende/ vol grabbelen; alsdan brengense boven inde schuyten die daer toe ghereet liggē met ander volc diese terstont lossen / eñ daer naer brengense op't landt ende leggense inde Son te droogen/ eñ met die hitte eñ droogte soo gaense van selfs open/ ende alsdan vintmen die Perolen ofte Aljoffar inde visch ligghen; ende als de visscherie voleynt is van dien dach/ so vergarē alle die Visschers met de Capiteyn / Soldaten / Mede-hulpers en Behoeders van s'Coninghs weghen/ eñ alsdan deeltmen alle de Perolen die ghevonden zijn/ in sekere deelen ende hoopen/ te weten/ een deel voor de Coningh/ eē ander deel voor de Capiteyn ende Soldaten/ ende een ander deel voor de Jesuiten/ om dat zy aldaer haer Clooster hebben/ ende die van 't lant eerst tot het Christen gheloof ghebracht/ dat leste deel is voor de Duyckers / 'twelck met grooten opsicht ende Justitie ghedaen werdt. Dese Visscherie gheschiet inde Somer/ ende daer en is niet een jaer of daer verdrenckē groote menichten vande Duyckers by de Cabo de Comorijn (welcke werdt gheheeten de Visscherie vande Coningh) soo verdroncken als vande visschen ghegheten/ So datmen daer een groot kermen ende gheschrey hoort als die Visscherie voleynt is/ vande vrouwen eñ kinderē/ dat een jammer om hooren is/ doch even wel moeten 'tjaer daer naer wederom: want anders gheen handel en hebben / ende oock eensdeels om datse daer half toe ghedwonghen werden vande Portugesen: maer meest de gierigheyt vande winst die alle perijckelen achter de rugghe stelt; Men vindt somtijts veel/ somtijts luttel Perolen in een Oester/ altemet 200. ende meer greynen; de Oesteren die de beste Perolen gheven/ zijn die slecht ende wit zijn / die de Indianen heeten Cheripo, daermen die Lepelen af maect/ eñ oock schulpen om uyt te drincken; men vercoopt de Perolen met Siften / die daer toe ghemaeckt worden van Blick/ ende hebben ronde gaten; dese Siften zijn veelderley/ en d'eerste Sift heeft cleyne gaetkens/ de Perolen die daer door vallen hebben haren prijs/ eñ daer naer een ander Sift met wat grooter gaten/ ende de Perolen die daer door vallen hebben wat hooger prijs/ ende so voorts opwaerts tot seven ofte acht toe; het cleyne tuych/ die gheen Perolen en mogen verstrecken/ heetense Aljoffar; dese vercooptmē met die Oncen/ ende werden gebesicht inde Apotekerye ende Medicynen/ waer toe veel naer Portugael ende Venetien ghevoert werden/

Plaetsen daer noch Peerlen ghevischt werden.

Peerlen worden in Oesteren gevonden ende op wat wyse de Duyckers de Peerlen visschen.

De Peerlen werdē in vieren ghedeelt/ een voor den Coningh/ een voort [illegible] volc / een voor de Jesuiten/ ende een voor de Duyckers.

Jammer gheclach over de verdroncken ende opghesloكte Duyckers.

Wat Oesters de beste Peerlen hebben.

Peerlen door cleyne ende groote Siften vercocht.

Waer toe cleyne refuys van Peerlen ghebruyct wordt.

en zijn

en zijn seer goet coop. Om de Perolen schoone coluer te gheven / soo nemense in Indien Rys qualick ghestooten met Sout / waermede wryvense wel / ende worden daer soo schoon met als Cristal / en blyven seer goedt ende claer. Daer is noch een ander soorte vā Oesteren / die de Indianen heeten Chanca, eñ de Portugesen MadrePerola, ofte Peerlemoeder / ende zijn vande Schulpen diemen by ons noemt Enckhoorns, welcke lustigh weten te bereyden eñ te reynighen / datse veel ghetrocken ende naer Portugael ghebracht werden om uyt te drincken / ende voor een cieraet te houden / principalic die van Chyna en Bengalen comen / sommighe vergult ende met andere colueren ende loofwerck en figuren ghewrocht / als wy daghelijcks wel sien van die altemets herwaerts over ghebracht werden; men maeckter oock in Indien veel dingen af / als Schrijftorien / Tafelen / Boffetten / Ticktac-berden / Doosкens / Staffen voor de Vrouwen inde handt te draghen / en duysent ander diergelijcke dinghen ende curieusheden / die al ingheleyt ende bedeckt zijn met dese Chanco ofte Peerle-moeder / dat seer fray om sien is / en seer meesterlijck en curieus ghemaect / en zijn in Indien seer gemeen / soo datter nauw woonplaets in Indien en is / ofte zy hebben daer iet in dat met Peerle-moeder ghewrocht is / ende wert ooc veel vervoert / soo naer Portugael als naer ander weghen; maer in Indien wertse meer ghegasteert eñ ghesleten als in geen weghen: want de Indiaensche vrouwen / principalijc in Bengalen / plaeghen Manillien oft Armringhen om d'armen te dragen / te weten / die eerlicste; ende men en mocht niet een Maecht haer maechdom benemen / die van staet ende eerlick was / ofte zy moeste van dese Peerlemoeders ringen om d'armen hebben / 't welc noch veel hedens daeghs onderhoudē wort / waer door het veel versleten wordt. Die Schiltpadden zijn in Indien oock in grooter menichten / van wiens schilden maken veel curieusheydt / als Kammen / Kopkens / Schalen om uyt te drincken / Schyven om met te Ticktacken / ende veel ander dierghelijcke dinghen / ende weten het een schoonen eñ blinckenden coluer te gheven / dat een lust om sien is / eñ wort in Indien in meer weerden ghehouden als die Peerle-moeder / om zijn schoonigheyt eñ fraye coluer die 't heeft.

Hoemen de Peerlen schoō coluer gheeft.

Van Peerlemoeder / hoe men die verhandelt ende ghebruyct.

Veel fraye dinghen van Peerle-moer ghemaect.

Arm-ringhen ende andere Juweelē van Peerle-moer ghemaeckt / om staetlijcke dochters voor 't bysłapen te vereeren.

Fraye dingē van Schiltpadden schilden gemaect.

Vā dese Schiltpadden machmen een Kam siē by Doctor Palud. als ic hem mede gebracht hebbe.

Dat 85. Capittel.

Vande Diamanten.

De Diamanten die de Arabyers ende Mooren noemen Almas, ende de Indianen van daer de Diamanten groeyen Yraa, ende die Malayen / al waerse oock ghevonden werden / Itam; Zy groeyen in't land van Decam, achter Ballagatte, by de stadt van Bisnagar, al waer zijn twee ofte drie Berghen daermense graeft / welcke de Coningh vā Bisnaguar groot profijt doen: want doeter scherpe wacht houwen ende heeftse verpacht / midts dien dat alle Diamanten die over de 25. Mangelijns weghen / zijn daerenboven voor de Coningh; elcke Mangelijn zijn 4. greynē in't gewicht / ende so iemant ghevonden wert die de selfde verberghen / werden op lijf eñ goet gestraft. Daer is noch een anderen Bergh in't landt van Decam, die genaemt wort Roça velha, dat is soo veel als die oude Rootse; van hier comen de beste Diamanten / ende werden tot den meesten prijs vercocht / en de Diamantslypers en Juweliers en oock de Indianen wetense seer lichtelijck t'onderscheyden en te kennen. Dese Diamanten werden veel ghebracht te coop op een merckt / die ghehouden werdt in een stadt / ghenaemt Lispor, welck leyt in't selfde landt van Decan, tusschen Goa ende Cambayen, al waer gaen die Banyanen ende Gusaratten van Cambayen en coopense op / en brenghense naer Goa eñ ander weghen / en zijnder seer subtijl op / so dat haer gheen Juwelier avantagie en heeft: maer bedrieghen dicwils den besten Juwelier vande Christenē; in dese voorseyde Roça velha vindtmen Diamanten diemen noemt Nayffes, al ghesneden / die also vande nature gheprocreert werden; men houtse in meerder estimatie als d'ander / principalicken vande selfde Indianen. Inde Estreycho ofte enghte diemen heet Tanjapura, een landt by Malacca, aen d'een zyde / is ooc een oude Rootse / diemen oock Roça velha noemt / daermen desghelijcks veel Diamanten vindt die seer excellent zijn / zijn cleyn / maer seer goet / doch swaer van ghewichte / 't welcke goet is voor den vercooper / maer niet voor den cooper. De Diamanten werden ghegraven ghelijc het Goud inde Mynen / en daermen het een iaer graeft de diepte van een mans lenghte / op die selfde plaets vintmē binnen drie ofte vier iaren weder Diamanten / die daer telcken weder aen groeyen; men vindt somtijts Diamanten van 100. ende 200. Mangelijns en meer: maer seer weynigh. Daer is noch een ander steen / diemē heet Topassio, welcke van coluer by naer den Diamant ghelijc is / doch is donckerder / ende is van minder estimatie; men vinter wel die vā groote valeur zijn in hare qualiteyt / werden oock ghegraven als de Diamanten / op veel plaetsen van Indien. Daer zijn oock witte Saffyren en Robynen diemen altemets qualijck kan uyt de Diamanten onderscheydē / dan die vande goede ende geexperimenteerde Juweliers en Diamant-slypers ghesien ende gheoordelt werden. Men vint op veel plaetsen van Indien een materiael by naer als Bergh Cristal / evenwel en is gheen: want men in Indien gheen Cristal en heeft / noch op gheen plaetsen van Orienten ghevonden werdt; dese materiael wert ghenaemt Berylo, heeft weynigh differentie van't Cristal / wort veel ghevonden in Cambayen, Pegu, eñ Seylon; zy maken daer veel dinghen af / als Pater Nosters / Signetten ende andere duysent curieusheden die zy aende Christenen vercoopē ende oock selfs ghebruycken.

Waer de Diamantē groeyē eñ wat soorte voor den Coningh eyghen zijn.

Waer de schoōste Diamanten ghevonden werden / eñ waer die te coop comen.

Plaetse daermen natuerlijcke geslepen Diamanten vindt.

Waer cleyne ende sware Diamanten ghevonden worden.

Somtijdts Diamanten vā 100 eñ 200 Mangelijns / dat is vā 800 greynen / ghevonden.

Topassio is den Diamanten ghelijck / maer so goedt niet.

Witte Saffyren eñ Robynē den Diamanten oock seer ghelijck.

Materie zijnde den Cristal de Montāgie seer ghelijck.

Dat 86. Capittel.

Vande Robynen, Spynellen, Granaden, Esmeralden, ende andere edele ghesteenten.

De Robynen zijn veelderley / ende die beste zijn / diemen heet Carbunckels / welcke zijn de Robynen die over de 25. Quilaten passeren / welcke weynigh ofte seer selden ghevonden worden; De beste Robynen die de beste coluer eñ wateren hebben / heetmen in Indien Tockes, welcke zijn ghelijck die Carbunckelen; daer zijn ander diemen noemt Ballax, welcke zijn wat

Onderschept der veelderley Robynē / ende welcke de beste zijn.

minder

minder van prijs als die eerste / zijn van coluer rosachtigh; daer zijn ander ghenaemt Espinellas, die hebbē de coluer vierachtigh/ dese zijn minder gheestimeert als die twee andere soorten: want en hebben die rechte wateren vande Robynen niet. Daer zijn ooc Robynen op veel ander manierē/men vinter die witachtigh zijn/ welcke sommighe Diamanten ghelijck zijn / als boven ghesept is; andere zijn vā coluer incarnaet/ ofte bynaer ghelijc witte Kriecken die rijp zijn;men vint Robynen half wit half root/ sommighe half Robijn half Saffijr/eñ noch andere duysent dusdanige soortē; d'oorsake daer van/ is als dat inde Steenrootsen ofte Bergen daer zy groepen/is haer eerste coluer wit / ende daer naer werdense door de hitte vande Son ghecureert en tot perfectie en rypigheydt ghebracht; ende als zy recht volcomen rijp zijn/ dan zijnse van coluer root ghelijck die Carbunckelen eñ Tockes/boven verhaelt; ende jet ghebreeckende vande rechte rypigheyt/en datse te vroech werden uyt ghegraven / zijn hare colueren van diversche manieren ende ghelijckenisse/als boven verhaelt; eñ al wat zy minder zijn vāde rechte roodigheyt vande Tockes, zijn minder van prijs en valuer/ evenwel naer dat zy schoon en perfect zijn/ worden gheacht en gheestimeert een jegelick in zijn qualiteyt. De ghene die half Saffijr en half Robijn zijn/die de Indianen noemen Nilcandi, welck is te segghen / half Saffijr en half Robijn / is daerom dat die Robynen eñ Saffyren groepen altemael in een Rootse/ waer van zy dickwils aen malcanderen half een en half ander ghevonden worden.

Steenen die half Robijn eñ half Saffijr zijn/ende hoe dat hy comt.

De Robynen werden vande Arabyers ende Persianen gheheeten Iacut, ende vande Indianen Manica. De Saffyrē zijn tweederley te weten / van coluer doncker blau/en d'ander licht blau; die Iacinten, Granaden, ende Robassen, zijn oock soorten van Robynen/ doch seer weynigh gheacht; die Indianen heetense geel/eñ incarnate Robynen/en alsoo voorts naer datse van coluer zijn. Dese Iacinten, Granaden ende Robassen zijn in soo grooter menichten / in Cananor, Calecut, eñ in Cambayen, so datmē die op alle merckten ende hoecken vande straten te coop heeft by gheheel Corgias, elcke Corgia zijnde 20. stuyvers / ende gheven die Corgia om een stuyver ofte twee ten hooghsten/soo veel als men begeert/eñ is te verstaen vande cleynste soorten. De Saffyren en zijn van so grooter estimatie niet als de Robynen / doch is oock een vande precieuste steenē naer de Diamanten ende Robynen.

Tweederley Saffyren.

Plaetsen daer Iasinten eñ Robassen so veel zijn datmen 20. om een of twee stuyvers coopt.

De Robynen/Saffyren/ ende die andere ghenoemde steenen/ groepen ende worden ghevonden inde Rootsen als Diamanten; comen uyt Calecut, Cananor, ende van veel plaetsen van't landt van Bisnagar, eñ die meeste uyt het land vā Seylon, welcke wel vande beste zijn: maer die van't landt van Pegu werden voor de fijnste gheacht/al waerder seer veel zijn. De Esmeraulten/ die de Indianen heeten Pache, ende de Arabyers Samarrut, dese en zijnder gheen in geheel Indien/ hoewel men seyt datter sommige gevonden worden / maer weynigh/ en seer selden; werden daer veel ghebracht van Cayro uyt Ægypten, diemen ooc heet Orientales; dese werden in Indien veel gheacht/ om dat daer weynigh zijn; Van Spaensch Indien wordender oock veel ghebracht / eñ

Waer de Robynen ende Saffyren ghevonden worden/ eñ welck de beste zijn.

Waer de Esmeraulten groeyen/ ende waer zy begheert ende gesleten werden.

veel ghevoert naer het landt van Pegu, al waer zy seer ghesleten werden en veel geestimeert/so datter veel Venetiaenders (die derwaerts getrocken zijn met Esmeraulden/ eñ die ghewisselt aen Robynen) rijck met gheworden zijn / om datmen aldaer de Esmeraulden liever heeft als de Robynen; alle dese voorseyde ghesteenten werden oock veel gebruyckt inde Apotekerie ende Medicynen. Die Turkoysen worden ghevonden in Persien by groote menichtē/ende comen altemet in Indien over Ormus by hondert ponden teffens/ te weten/ met aerde met al; werden in Indien weynigh gheacht: want die Indianen eñ Portugesen en draghense niet veel/ maken daer weynigh werck af.

Waer de Turkoysen met menichten ghevonden eñ verhandelt worden.

De Jaspe is seer veel in't landt van Cambayen, maer van weynigh estimatie; zy maken daer in Cambayen Schottelen ende Coppen af / is van coluer groen ghelijck die Esmeraulden. De Crysolita ende Amatisten zijn veel in't Eylandt van Seylon ende Cambayen, en in Ballagatte.

Waer de Jaspis/ Crysolites ende Amatisten meest groeyen.

Den steen ghenaemt Alakecca, wert ooc genaemt Bloet-steen: want stempt metter haest het bloedt / ende ander steenen diemen noemt Melck-steenen: want is goet voor de vrouwen om melck ofte soch te geven; dese en dierghelijcke steenen zijnder in grooter menichtē in Cambayen ende Ballagatte, en brengense tot Goa te coop; zy maken daer Pater-nosters/Signetten/Ringen en ander duysent curieusheden af / werden veel gheacht: want een Singnet van dusdanigen steen ghelden twee ende drie Pardauwen 'tstuck;

Steenen die goet zijn voor bloetstempen, ende vrouwen soch te vermeeren.

Men vint in Cambayen oock seer veel Alambre ofte Barnsteen/ waer van zy oock veel Ringhen ende Paternosters/ en ander dierghelijcke dinghen maken / wordt veel ghesleten.

Veel Barnsteen in Cambayen.

Daer zijn oock steenen diemē by de Portugesen Olnos de Gato heet/ is soo veel te seggen als Catten ooghen (welcke die Agato is) om de ghelijckenisse die zy daer vā hebben/ en zijn vande selfde coluer ende fatsoen; comen uyt Cambayen: maer de beste uyt Seylon eñ Pegu; worden weynigh naer Portugael ghebracht / want en zijnder niet seer gheestimeert/ ende oock om dat zy meer in Indien ghelden als in Portugael: want de selfde Indianē houdense in grooter weerden/principalick die Chynen/al waer zy veel ghevoert eñ beter gheacht en vertocht werden als eenighe ander ghesteenten.

Den Agaetsteē/ in Duyts Catten oogen ghesept/ comt uyt Cambaye Pegu ende Seylon.

De Indianen seggen dat dese steen een proprieteyt en virtuyt heeft eenen te conserveren inde rijcdomme dien hy besit eñ heeft / ende datse niet sal verminderē: maer wel vermeerderē.

Vande sonderlinghe virtuyt die den Agaet hebben souds.

De Seylsteen die de Portugesen noemē Pedra de Cevar, wort in Indien op veel plaetsen ende seer veel ghevonden; Die Indianen seggen/so wie datse ghebruyct dagelijcks een weynighsken in't eeten/datse een onderhout inde jeucht/sonder wesen van out te krygen/ waer door de Coningen ende groote Heeren van Indien ghebruycken daer potten ende vaten af te doen maken/ om haer eeten in te koken/om/so zy ghelooven/ hare jeucht daer met te onderhouden.

Dat 87. Capittel.

Vanden steen Bezar, eñ andere tegenfenijn.

De steenen diemē noemt Bezar, welcke comen uyt Persien/van't Land ofte Provintie ghenaemt Carassone, ende ooc van andere plaetsen van Indiē; groepen

Hoe de Bezar steenen in Schapē ende Bocken Maghen wassen.

groeyen binnē inde Maegh van een Schaep ofte Boc/ eñ is ghewassen op een dun stroyken / 'twelcke in't midden leyt / al waer den steen om groeyt / alsmen dickwils by experientie het stroyken daer in vint; den steen is seer slecht ende glat van buyten; van coluer doncker groenachtigh. Dese Bocken worden vande Persianer ghenoemt Pazan, waer om heeten den steen Pazar; ende de Portugesen gheorrumpeert Bazar ofte Besar; ende de Indianen Pedra do Bazar, welc is so veel als Merct-steen: want Bazar onder die Indianen is te beduyden Merckt ofte plaets daermen alle eetware spysen veyl hout ende vercoopt; om die selfde oorsake heetmen aldaer het minste ghelt Basarucos, ghelijck oft men wilde segghen Merckt-ghelt. Dese steen Bezar is seer costelicken/ ende wert veel ghebruyckt in Indien teghens alle fenijn ende crancheden / en wert meer gheacht als eenighen Eenhoorn in Europa; want is seer geexperimenteert/ ende wort tot grooten prijs vercocht; hoe datse grooter ende swaerder van ghewichte zijn/ hoe zy beter zijn eñ meer virtuyt hebben; die ghemeenen zijn van drie vier ende vijf octaven ghewichte/ som min/ ander meer. Werden oock veel naer Portugael ghebracht ende veel gheacht.

Den Bezarsteen tegens fenijn ende ander qualen beter dā Eenhoorn geacht.

Die plaetsen daerse meest gevonden werden is als boven/ in Persien/ ende oock in't Eylandt ghenaemt Insula das Vacas, ofte 't Eylant vande Koeyen; leyt voor aende mont vande inganck van Cambayen, dicht byde custe/ alwaer die Armaden vande Portugesen dickwils gaen eenighe ververschinghe halen/ eñ dooden veel vande Schapen ofte Bocken/ al waer zy dese steen Bezar veel in vinden.

Plaetsen daer veel Bezar steenen ghecregē worden.

Desghelijcks in't landt van Pan, by Malacca, worter oock veel ghevonden; in't selfde lant van Pan vintmen een steen binnen inde Gal van een Vercken/ die welcke houdē in meerder weerden teghen alle fenijn ende cranckheden als den steen Bezar; De Portugesen heeten die Pedra do Porco, dat is: Vercken steen; werdt veel in Malacca verhandelt; zy is van coluer claer rootachtigh / ende bitter in't smaken / ende in't tasten als Fransche Zeep; alsmen die wil gebruycken/ eñ jemant te drincken gheeft / soo werptmen die in een cop met water/ ende latent also een weynigh staen / ende alsdan treckense weder uyt/ soo salt water bitter wesen/ ende reynighen alle fenijn datmen in't lijf heeft/ als by experientie dickwils ghevonden is gheweest.

Costelijcke steenen in Verckens Gallen ghevonden.

Gedaente der selver/ ooc hoe ende waer toe die ghebruyct worden.

Den steen Bezar is hert als steen: maer van ghewichte licht; men presumeert dat dese steenē groeyen inde Maegh vande Bocken ende de Galle vande Verckens; door virtuyt vande cruyderen die dese dieren eeten inde weyden daer zy gaen/ ghelijck wy vande Reynossero gheseyt hebben/ aenghesien dat zy alleenlick op de bovenghenoemde plaetsen groeyen eñ op andere plaetsen niet/ daer dese beesten ooc zijn.

Middelen waer door dese steenen in der Beesten Magen ende Gallē groeyē souden.

Inde stadt van Vltabado, in't lant achter Goa, van Ballagatte, wort ghevonden een steen die de Arabyers noemen Hagerarmini, ende vande Portugesen Pedra Armenia, eñ om datter oock veel ghevonden werden in Armenia, soo wordense in't ghemeen alsoo ghe heeten; is blauw / ende treckt wat naert claer groen; De Mooren besighen die veel inde purgatien ende teghen andere sieckten. Behalven dese voornoemde steenen/ soo zijn daer noch veel soorten van ghesteenten / soo eedele als teghen fenijn ende andere cranckheden/ ende van veel proprieteyten ende virtuyten, ende om dat zy weynigh bekent ende vervoert worden / hebbe alleenlick mentie ghemaect vande ghene diemen daghelijcks verhandelt ende overal vervoert werden en bekent zijn.

Ghedaente des steens Pedra Armenia / waer die ghevonden wort/ ooc van zijn waerdye ende virtuyt.

Dat 88. Capittel.

Een cort verhael ende instructie vande Diamanten, Robynen, Esmeraulden, Peerlē, ende andere eedele ghesteenten, hoemen sal verstaen die selfde te recht te kennen, ende rekeninghe maken om die te waerderen op harē rechtē prijs eñ valeur, &c. Ten eersten vande Diamanten.

In den eersten so is te verstaen dat den Diamant de Coningh van alle eedele ghesteenten is / ende dat door oorsake om datmen die vercoopt by het ghewichte/ ende heeft sekere dickte daer zy naer ghewrocht wert: want soo zy meer heeft en deucht niet/ ende min hebbende kanmen terstont sien ende bekennen; by welcke dickte al staet zy inden rinck/ kanmen sien ende resolveren hoe veel dat zy weeght / luttel min of meer; ende uyt den Rinck wesende/ so weegt men die/ om also met sekerheyt te waerderen die valeur vanden selfden Diamant.

Hoemen de Diamanten by den ghewichte ende dickte kennen can/ so wel in als uyt de Ringhen wesende.

Men vindt oude eñ antijcke memorien/ waerinne gheschreven staen de prysen vande steenen/ te weten/ een Quilaet tot soo veel/ twee Quilaten tot so veel/ ende drie Quilaten, &c. eñ so voorts vervolgende van alle prysen eñ ghewichten; ende om datmen doen daghelijcks so met en handelde met coopen ende vercoopen/ als hedensdaegs/ so wast altoos nodigh zijn memoriael by hem te draghen / en is te verstaen vande prysen vande perfecte ende schoone steenen sonder fauten ofte maculen: want wesende onsuyver ofte hebbende eenighe fauten ofte letsels / so ist qualicken die te waerderen / door oorsake vande letsels ofte fauten diemen daer in vint.

Hoe men de Diamanten in oude tyden waerdeerde.

Onsuyvere eñ ghequetste steenen zijn qualick te waerderen.

Men vint somtijts groote Heeren ende Princen/ die weten willen d'oorsake van so grooten valeur/ als die ghesteenten ghelden / en dit heeft anders geen antwoort/ dan daerom datmen die alsoo coopt ende vercoopt: want alle dinghen en is niet meer gheacht dan daermen die om coopt ende vercoopt; ende oock soo is daer rekeninghe ende reden/ de reden die daer toe zijn/ dat soo een Diamant van een Quilaet alleen ghelt vijftigh Ducatē/ hebbende goede perfectie; dese selfde reden is daer dat een groote steen ofte Diamant mach gelden 30 ende 40. duysent Ducaten / hebbende groote ende perfectie naer advenant; ende die ghesteenten/ so cleyne als groote/ diemē tot noch toe vercocht heeft / en hebben noyt soo leech gheweest dat zy uyt hare rekeninge eñ prijs vercocht zijn gheweest; eñ om wel te mogen waerderen die groote Diamantē/ is nodigh te weten/ te determineren wat een Diamant ghelt van gewighte van een Quilaet alleen/ eñ een Robijn dienende om den selfden Diamant te accompangeren/ desgelijcks een Esmerault noch min noch meer/ ende wel ghedetermineert hebbende hoe veel quaet dat het doet/ die fauten eñ letselen en vuyligheyt die den selfden Diamant soude mogen hebben/ ende het selfde afgheslaghen inden prijs gelijc als reden is te waerderen Diamantē/

Antwoort op een Coninghs vrage / belangēde de waerdye der ghesteenten.

Hoemen de groote Diamanten / Robynen/ ende ander gesteenten sekerst waerderen moet.

Robynen/

Robynen/Esmeraulden/Orientaelsche/ van wat groote die souden moghen wesen. Wy sullen eerst stellen vande Diamanten: want die ander worden naer den Diamant ghewaerdeert/ende sullen verclaren de perfectie die zy hebben moeten. Den Diamant die in als perfect is / moet van lavuer wesen dat den bovensten tafel so groot is dat twee tafelkens van't lavuer vande zyde maken een tafel van boven/ ende dat het schijnsel van't lavuer / van't onderste vande Diamant die drie daer van een tafel van boven maken/eñ moet in als diep wesen nae advenant/eñ die tafelkens van ter zydē moeten hangen naer die tafel so seer als die Pavellionen eñ Tenten hanghen naer den appel/ wesende vande geheele diepte/ ende moet een weynigh meer lancwerpigh als viercant wesen/ en dat niet meer / dan datmen effen can kennen welcke die lencte is ende die breete/ ende moet wesen sonder eenige fauten vande hoecken en canten/ en alle die vier hoeckē scharpachtigh eñ suyver/en van goede wateren/cristalynen eñ duerluchtigh claer/ datmē niet en can mercken dat hy naer eenighen coluer trect/eñ dat zy niet droevigh van water is / dan claer eñ suyver; eñ zijnde de Diamant met alle dese perfectie/ ghelt seer wel vijftigh Ducaten/ wesende van een Quilaet : maer om datmen dese perfectie weynigh vindt/ ende weynigh persoonen verstaent hem/so sullen wy stellen dat een Diamant van goetheyt eñ perfectie naer die ghemeene gissinghe van ghewichte van een Quilaet ghelt 40. Ducaten / eñ hier mede sullen onse rekeninge maken/ende hebbende een cleyn ofte groote Diamant / ofte van wat gewichte/ goetheyt ende quaetheyt dat hy soude mogen wesen/so moetmen eerst concidereren ende weten watdat hy weeght/ ende alsment u niet en can geseggen/ so moet ghy by u selven concidereren naert oogh / eñ set hem altoos op weyniger ghewicht als u dunckt dat hy mach weghen/ op dat ghy altoos seeckerlic moeght waerderen ende binnen besten blyven / ende hebbende ghedacht van dat hy soude moghen weghen/ soo hout dat in u memorie / ende sult segghen aldus: So daer een Diamant waer die een Quilaet woegh/ende hadde waterē als dese/ eñ waer soo perfect/ ofte hadde die canten minder by respect als dese/ ofte dat hy hadde eenige onsuyverheydt by respect als dese/ ende alle die duecht ofte onduecht ghelijck als den Diamant soude mogen wesen/ ende concidereert wel wat dat soude mogen ghelden een Diamant / wesende van qualiteyt als dien ghy wilt waerderen/ ende dat hy niet meer en woegh als een Quilaet, ende hebbende wel ghedetermineert wat dat hy soude moghen ghelden/ eer op het minste als te veel : want het is beter dat ghy een dinc stelt op een prijs die het wel mach ghelden / als op een prijs daer twyfel aen soude vallen oft het waerdigh is / sult den prijs in u memorie houden als voorseyt is/ ende sult wederkeerē tot het ghewicht die den Diamant weeght/'tzy luttel ofte veel/ende sult het selfde gewichte dupliceren/te weten/ doender noch eens so veel by/te weten/soo zy twee weeght/ sult nemen ander twee/ ende multiplicerēt met malcander/ende seggen 2.maels 2.zijn 4.weeght het drie/multiplicerēt met andere drie/ende maken 9.ende so voorts naer advenant/so suldy alle Diamanten multipliceren in't gewicht

Wat fatsoen die perfecte tafelen van Diamanten hebben moetē.

Waerdye der perfecte Diamanten.

Watmen in't waerderē der Diamanten wel aenmercken ende over leggen moet.

Hoemen in't waerderen der Diamanten elck Diamant met zijn eygē gewicht vermeeren eñ voorts handelen moet.

van wat ghewicht datse soude moghen weghen / ende nemen altoos noch soo veel daer by/eñ multiplicerent met malcanderen/ghelyck als gheseyt is ; ende dat alsoo daer uyt comt ofte dat die somme van sulcken multiplicatie beloopt/ sult ghy multipliceren met den prijs ofte 'tghelt dat ghy ghewaerdeert hebt dat sulcken Diamant weerdigh is/wesende van een Quilaet, ende dat alsdan ghevondē wert vande leste multiplicatie/ dat is den selfden Diamant waert / ende wesende dat in't ghewichte eenighe halve in comen/ ghelijc of zy woegh $2\frac{1}{2}$.Quilaten, so sult ghy die altemael in halve Quilaten makē/ welcke zijn vijf halve Quilaten , ende sult seggen vijf maels vijf zijn 25.ende dese 25.sult multipliceren met den prijs dat een half Quilaet ghewaerdeert is/eñ dat daer van procedeert is de waerdye van alsulcken Diamant;ende oft sake waer dat den Diamant soo cleyn waer / dat het ghewicht van een greyn min ofte meer daer in comt/ so suldy alle die ghewichten reduceren in greynē/ ende multipliceren als boven/eñ dat vant ghewichte procedeert is de waerdye van alsulcken Diamāt als ghy wilt waerderē ofte waerdeert: Exempel / daer is een Diamant die weeght twee Quilaten,welcke is van sulcken qualiteyt dat wesende van een Quilaet, soude 40. Ducaten weert wesen/ende wesende van een half Quilaet,10.Ducaten/ eñ van een greyn $2\frac{1}{2}$.Ducaten; Nu/om te weten wat dese Diamant van 2.Quilaten weert is/so suldy segghen 2.maels 2.zijn 4.dese 4.sult multipliceren met 40.Ducatē/ welcke is die waerdye/ wesende vā een Quilaet, so comter 160.Ducaten/ welcke is den prijs van dese Diamāt van 2.Quilaten. Als ghy nu hebt een Diamant/ welcke weeght $2\frac{1}{2}$.Quilaten , dat zijn vijf halven/sult segghen/ vijf maels vijf zijn 25. dese 25. sult multipliceren met 10. comt 250. Ducaten / om dat den halven Quilaet cost 10.Ducaten/ dat is den valuer van 40. Ducaten een Quilaet, so comt dē Diamant van $2\frac{1}{2}$.Quilaet te gelden 250.Ducaten; wesende nu dat een Diamant weeght 7. greynen/ sult segghen 7.maels 7.zijn 49. dese 49. sult multiplicerē met den prijs dat eē greyn comt te costen / welcke is $2\frac{1}{2}$.Ducaten / soo comt te ghelden een Diamant van 7.greynē 127.Ducaten ; Op dese manier soo kanmen altoos weten wat een Diamant waerdigh is/ als ghy de prijs van een Quilaet ghedetermineert hebt/ ende daer naer het gewicht vande Diamant die ghy waerderē wilt/ als by dese exempelen verhaelt is/ende sult alsoo met grooter faciliteyt u rekeninghe maken. Daer zijn nu somtijts Diamanten die maculen ende fauten hebben en onsuyver en onperfect zijn / ende en ghelden juyst gheen 40. Ducaten/zijn van minder prijs naer dat die fauten/letselen ofte onsuyverheyt luttel ofte veel zijn/en moghen ghelden een Quilaet 36. 35.34.ende 30.Ducaten/ofte eenigen anderē prijs / naer datmen bevindt dat die fauten hem hinderlijck zijn. Op dese manier soo ist qualick ende moeplicken te weten wat een halve Quilaet oft greyn soude weert wesen/ ende sult aldus doen: So wanneer ghy ghedetermineert hebt die waerdye van een Quilaet,naer dat u dunct dat den Diamant soude moghen ghelden/ ende dat in't ghewichte vande selfde eenige halve Quilatē ofte greynen in quamen/ soo moet ghy eerst weten de valuer

Hoemen in ghebroken ghetalen handelen sal om Diamantē te waerderen.

Exempel in't waerderē der Diamanten van ongebroken ghetalen.

Exempel in't waerderē der Diamanten van ghebroken ghetalen.

Hoemen handelen sal in't waerderē der Diamanten als zy gheen Quilaten maer sekere greynen weghen.

Ondertechtinghe op onsuyvere ende ghequetste Diamanten.

Onderschept der waerdyen van Diamanten als zy Quilatẽ/ halve Quilaten ofte greynen weghen.

valuer wat hy soude mogen gelden/ wesende van een Quilaet, ende maken dan u rekeninghe dat het vierendeel van sulckẽ prijs is de waerdye van een halve Quilaet, soo is dat wanneer een Quilaet ghelt 40. Ducaten/ soo ghelt een halve Quilaet 10. Ducaten/ eñ een greyn derdehalf Ducaet: want vier greynẽ is een Quilaet; ghelt het Quilaet 36. Ducaten/ soo ghelt een half 9. Ducaten/ ende een greyn 2. Ducaten ende een Testoen/ en soo voorts naer advenant kannen weten van alle Diamanten/ van wat qualiteyt die souden moghen wesen. Dese selfde rekeninghe maecktmen ooc met die dunne Diamanten/ Robynen ende Esmeraulden/ die van meerder prijs zijn/ als wy naemaels sullen seggẽ;

Waerdye der Robynen die den Diamanten op hare ghewighten verselschappẽ moghen.

soo is te weten/ so een Robijn is van sulcken qualiteyt dat hy mach acompangeren een Diamant van een Quilaet ghelt 70. Ducaten/ ofte datter zijn die in't ghewicht acompangeren van een halve Quilaet ofte greynen/ so moetmen zijn rekeninge maken met halve Quilaten ofte greynen/ eñ is u altoos noodigh den prijs van een Quilaet, ende sult weten dat het vierendeel van 70. Ducaten ghelt een halve Quilaet, ende het vierendeel van dat een halve Quilaet comt te kosten/ dat is den prijs van een greyn/ ende sult also u rekeninghe maken naer den prijs op dese selfde manier vande Esmeraulden/ elck naer zijn prijs ende ghewicht.

Hoemen de Esmeraulden waerdeert.

Daer zijn nu sommighe Diamanten die dun zijn ende hebben een groote schijnsel/ dewelcke ghelden meer dan zy weghen/ ende minder dan zy schijnsel hebben/ hebbende een Diamant een gantsche dunne tafel ende wat leech/ hebbende boven zijn perfectie in't lavuer ghelijc als wy segghen vande dicke Diamanten die perfect vã tafel/ zyden ende hoecken zijn; Dese sulcken Diamant gheeft een schijnsel van twee/ ende weegt maer een/ waerom hebbẽde het schijnsel van wat groote dat het soude mogen wesen/ wesende boven gewrocht eñ in perfectie/ ende onder gheheel dun/ soo moeghdy altijdt u rekeninge maken/ wesende onder dun/ dat zy die helft minder weeght als zy schijnt/ eñ is dat zy eerst onder niet gheheel dun is / sal meer weghen: maer 'tghewicht en doet hem gheen profijt; ende hebbende die tafel boven cleynder/ ende die zyden grooter/ so sal zy ooc meer weghen: maer het ghewicht en comt niet te profijt/ ende moeght altijt u rekeninghe maken dat zy de helft weeght van dat zy schijnt/ ende wesende van onder niet gheheel dun / sal meer weghen: maer het selfde ghewicht en is hem van gheender weerden; ende hebbende die tafel cleynder/ eñ die hoercken ende zyden groot/ soo sal zy oock meer wegen / maer t'ghewicht en comt nieuwers toe te goet/ ende moeght altoos u rekeninge maken dat het maer die helft weeght van dat het toont: want eerment concerteert eñ bereyt / so salt genoech verliesen van dat het meer weeght; ende so daer waren Diamanten die de tafel groot haddẽ van buyten van sulcken fatsoen/ ende de canten cleyn / dese en sal niet half weghen ghelijck hy wel thoont/ en daerom en is hy niet te quader / dan als die canten seer veel te cleyn waren; So daer een Diamant waer onder gheheel dun/ ende boven ghelaureert/ ende hebbende die andere perfectie als dat behoort/ is weert/ wesende van een Quilaet alleen 70. Ducaten/ eñ hebbende eenige fauten ofte maculen/ een jegelic mach concidererẽ het quaet dat hem die fauten doen / ende conforme van dien soo mach men die den prijs setten en waerderẽ/ en maken daer naer zijn rekeninge ghelijc als van die dicke Diamanten/ doende altoos zijn rekeninghe vande helft van't ghewicht dat hy schijnt te hebben/ te weten / soo hy schijnt te hebben 2. Quilaten, maken die rekeninghen van een Quilaet, ende so hy thoont te hebben drie Quilaten maken de rekeninghe van ses greynen/ welcke is die helft; ende so in't ghewicht comen eenighe halve Quilaten/ so sult ghy besien den prijs die het ghelt / wesende van een Quilaet, eñ hoe veel dat het die halve comt/ en hier mede u rekeninghe maken als voren verhaelt is by de dicke Diamanten ende inde greynen/ desgelijcks: want daer en is anders gheen differentie als inden prijs: want een perfecten ende suyveren dunnen Diamant van een Quilaet gelt eñ is waert 70. Ducaten/ ende also in meerder ofte minder ghewicht naer advenant/ etc.

Onderschept der dunne eñ welschynende Diamanten/ ende haer waerderinge.

Wanneer de Diamanten min of meer weghen dan zy schynen.

Hoemen de rekeninghe maeckt in't waerderẽ der beter schynende dan wegen de Diamantẽ.

Hoemen de ghebroken gewichten van beterschynende dan wegẽ de Diamantẽ waerderẽ sal.

Dat 89. Capittel.

Vande Robynen.

Kenteyckenẽ om eẽ oprechte Diamant te kennen.

So wanneer ghy hebt een Robijn om te waerderen / die ghelaureert is tafels gewijs/ ende dat sulcken Robijn dient om te acompangeren een Diamant vande selfde ghewichte ofte Quilaten/ ende so veel Quilatẽ inde coluer/ eñ so wanneer dat zy heeft 24. Quilaten inde coluer eñ perfectie / ghelijck alst Gout van 24. Quilaten/ soo ist voor seker dat hy fijn is eñ goedt.

Oorsaec waerom datmen de Robynen niet by't ghewicht vercoopt.

Den Robijn en vercooptmen niet by ghewichte / ende dat om dieswille dat hy gheen sekere dickte en heeft: want veel maken die dun door sinnelicheyt/ ende om haer beter te komen om den grout ofte bladẽ daer onder te legghen / ende mach oock wel dun wesen/ maer niet al te veel dat het hem eenige letsel doet. Soo een Robijn gheheel ende gantsch perfect waer/ so inde coluer/ suyverheyt/ dicheyt/ in't lavuer ende fatsoen/ gelt 100. Ducaten: maer daer zijnder weynigh die geheel perfect zijn / principalick als zy groot zijn/ hebben altoos eenige fautẽ ofte besmettinge die bedect zijn eñ verborghen/ en ander diergheliicke; ende die de rechte perfectheyt heeft vintmen weynigh/ en oock weynigh hebben daer recht verstant af/ daerom so sullen wy stellen/ om onse rekeninge te maken/ dat een Robijn/ die in ghemeen verthoeninghe ghehouden werdt voor perfect eñ goet/ is weert 70. Ducatẽ / waer mede sullen onse rekeninghe maken.

Hoe veel een oprechte Robijn waert is.

Soo dat wanneer een Juwelier ofte Steen-slyper een ander ondervraeght van een Robijn / die welcke hy niet by hem en heeft/ dan alleenlic seyt aldus: daer is een Robijn vande groote die mach acompangeren ofte ghesselschap houden een Diamant van so veel Quilaten/ ende heeft so veel Quilaten van coluer/ waer door den anderen genoech verstaet wat coluer eñ groote dat hy heeft; hebbende nu een Robijn ofte Robynen tafelen ofte ongheslepen/ ende sult die waerderen/ ofte wilt weten wat die ghelden / sult by u selven concidereren ende segghen aldus: soo daer waer een Robijn die niet grooter en waer/ eñ alleenlick dienden om te acompangeren een Diamant van een Quilaet / ende dat zy van sulckẽ coluer/ suyverheyt eñ qualiteyt als dese groote/ ende dat zy hadden die

Op wat manier datmen de Robynen waerderen sal teghen de Diamanten.

fauten

fauten naer respect als dese / wat soudese gelden / ende wel gheconcidereert hebbende die qualiteyt / goetheydt / ofte quaetheydt / ende fauten / hoe veel dat het abateert / ende den prijs ghestelt hebbende dat hy souden moghen gelden / wesende om te acompaengeren een Diamant van een Quilaet; dese prijs houdt in u memorie / ende besiet den Robijn wel wat groote dat hy heeft / ende wat ghewichte van Diamant / met die heele diepten dat hy soude moghen acompaengeren / ende oock oft zy noch rau ende ongeslepen is / concidereert hoe veel dat zy af sal moeten gaen in het slypen / ende van wat groote dat zy sal blyven naer datse ghelaureert is / hebbende aldus ghedetermineert / ende wat ghewichte van Diamant dat hy mach gheselschap houden / soo suldy nemen noch soo veel ghewichte / ende multipliceren dat met het ghewicht dat ghy ghevonden hebt / dat het soude gelden acompaengerende een Quilaet / ende dat daer van procedeert / dat is de waerdye van alsulcken Robijn / in somma dat wanneer ghy ghedetermineert hebt wat ghewichte van Diamant dat hy mach gheselschap houden / sult u rekeninghe maken ghelijck als oft een Diamant waer / ende dat procedeert van het ghewicht / sult met den prijs multiplieeren / het welcke ghy bevindt dat gelt gheselschap houden / een Diamant van een Quilaet alleen. Die Robynen die ongheslepen zijn / ende gheen Tafels moghen werden / is te verstaen / dat wanneer zy beter alsoo ongheslepen zijn / alsse gheslepen soude wesen; Desen salmen concidereren den prijs naer den Diamant / dien hy mach gheselschap houden / ende die hooghte ofte diepte van de Steen / ende daer naer die coluer / ende goetheydt / ofte quaetheydt / ghelijck als het valt / ende maecken daer naer zijn rekeninghe ghelijck als vande Tafelen / ende gheslepen / ende van die Diamanten; Daer zijn oock Diamanten die en zijn gheen fatsoen van Tafels / ende hebben goet fatsoen voor eenighe Juweelen / ghelijck als zijn die puncten drie kantigh / harten / ende ander dierghelijcken labueren / om die fauten daer uyt te doen / ende worden alsoo ghewrocht om die ghewicht ende groote te houden / wesende een van dese perfeckt op zijn manier / en gelt soo veel niet als die Tafels: want hebben dickwils te veel dickten onder / het welcke 'tghewicht maeckt: maer en is tot gheenen profijt: maer doet eer schade / ende wesende gheheel ende gants dun onder / ende hebbende van buyten alle andere perfectien in als / is soo veel waert als een Tafel die dick is / met zijn gheheele diepte / het welcke is ses en veertigh Ducaten / wesende van een Quilaet / ende hebbende van dese eenighe / sult daer met handelen als met de ander / te weten / sult concidereren wat dat zy soude moghen gelden / wesende van een Quilaet / ende maken daer naer die rekeninghe ghelijck van de ander als voorseyt is.

Hoe datmē de ongheslepen Robynen waerderen sal

Beschryvinge van diversche fatsoenen van Diamanten

Dat 90. Capittel.

Van de Orientaelsche ende ouden Esmerauden: want die vande Eylanden van Spaensch Indien en is noch niet gheresolveert oft zy fijn zijn ofte niet.

DJe oude Juweliers segghen soo veer alsmen vont een Esmeraud die perfeckt waer in als / te weten / van coluer / suyverheydt / fatsoen / ende dickte / dat hy weerdich soude wesen soo veel als drie Diamanten / het welcke naer onse rekeninghe wesen soude 120. Ducaten / ende ick gheloove wel dat het waerachtigh is; Maer tot noch toe en isser noyt ghevonden die in als perfeckt is gheweest / noch groot noch cleyn; Men vinter wel die perfeckt zijn / te weten / van coluer ende fatsoen: maer van suyverheydt ende claerheydt niet een: want hebben altoos eenighe vettichheydt van binnen / ghelijck als groen cruyt / ende dierghelijcken / waeromme sullen wy om onse rekeninghe te maecken / stellen als dat een Esmeraud in ghemeen verthooninghe / estimatie / ende perfecktheydt / gelt tachentigh Ducaten / wesende van de groote dat hy soude moghen gheselschap houden een Diamant van een Quilaet alleen: want al ist dat hy eenighe groene cruyden van binnen in heeft / alsse niet te veel en zijn / wordt al even wel voor perfeckt ghewaerdeert / hebbende alle de ander perfectie die zy behoort; Hebbende nu een Esmeraud ofte Esmerauden om te waerderen / het zy ongheslepen ofte een Tafel / is eerst noodich te concidereren die groote / ende wat ghewicht ofte groote van een Diamant dat hy soude moghen gheselschap houden / ende daer naer soo besiet die fauten ofte goetheydt dien hy heeft / ende aenmerckt wel wat dat eenen alsulcken Esmeraud souden weert wesen / als hy niet grooter en waer als een Diamant van een Quilaet / ende dit wel ghedetermineert hebbende / soo suldy u rekeninghe maecken ghelijck als met die Robynen / welcke is te nemen het ghewicht vande Diamant / daer ghy hem by verghelcken hebt / ende multipliceren dat met noch soo veel / ende dat daer van procedeert / multipliceren met den prijs / die ghy die een Quilaet ghewaerdeert hebt / ende dat daer van comt is de valuer van alsulcken Esmeraud / ende op dese manier suldy doen met alle Esmerauden die ghy waerderen wilt / het zy groot ofte cleyn / goet ofte quaet / altoos wel concidererende die fauten / quaetheydt ofte goetheydt die hy soude moghen hebben / ende naer dien hem waerderen / ende den prijs stellen / ende soo daer halve Quilaten ofte greynen in het ghewichte (van de Diamant / daer ghy hem by ghelijckt) waer / soo moet ghy u rekeninghe maecken met halven ende greynen / als van de Diamanten ende Robynen / hier vooren verhaelt is. Wanneer ghy wilt waerderen eenighe ghesteenten / is u noodich goede opsicht te hebben / ende concidereren soo het Diamant is / van wat water / ende fatsoen / oftse al zijn diepten heeft oft meer / oftse onsuyver is / of eenighe fauten aen de kanten zijn / oft in het labuer / ende wat schade ende abatement dat het hem wel doet / inde waerdye ende prijs van de perfectie / op dat ghy niet en dwaelt in het setten van de prijs / ende wat dat hy soude moghen gelden / wesende van een Quilaet / om alsoo daer naer u rekeninghe te maecken als verhaelt is. Soo het een Robijn is / aenmerckt wel van wat groote dat hy is / en wat ghewichte van Diamant dat hy mach acompaengeren / ende set hem altoos in minder

Hoe veel dat een perfeckte Esmeraude waerdich is.

Hoe veel dat een ghemeene Esmeraude waerdich is.

Wat Robynē voor perfeckt gewaerdeert werden

Hoe datmen een Esmeraud waerderen sal teghen een Diamant.

Instructie ofter greynen in de Diamāt waren / hoemē die teghens de Esmerauden rekenen sal.

Waerschouwinghe in't waerderen van de Diamanten.

Desghelijcks vande Robynen.

groote als in meer / op dat ghy niet bedroghen uyt en comt / en concidereert wel wat coluer dat hy heeft / oft hy eenighe Cassidonie heeft / oft onsuyver is / oft hy dun is/ oft eenighe andere fauten dien hy mach hebben / oft hy eenighe ghebreken heeft in't lavuer / ende wat schade ende abatement hem die fauten moghen doen / inde prijs van de perfectie / ende inde groote en ghewicht van de Diamant / die hy mach gheselschap houden / ende besiet dat ghy hier niet in en dwaelt: want soo ghy hier in dwaelt / salt altemael faelgeren; Desghelijcks inde prijs te setten / wat dat hy soude moghen gelden / wesende van de groote / om een Diamant van een Quilaet gheselschap te houden / om alsoo u rekeninghe te maecken van de ghewichte die zy meer ofte min soude moghen hebben ; Dat ick van de Robynen segghe/ moetmen oock verstaen vande Esmerauden/ diemen heet Orientaelsche / noch min noch meer op die selfde manier ; Daer zijn ander roode ghesteenten / diemen Espinellen noemt/en andere van diversche soorten / ende van dese zijnder sommighe soo perfect in hare qualiteyt / dat zy die Robynen verghelijcken/ende is te verstaen vande goede ende beste/daer zijn ander diemen heet Espinellas da Rouca nova, ofte nieuwe Rootse/ sommighe hebben die coluer van Robassen, andere trecken naer die coluer van Iacijnten, ende ten is niet ghedetermineert / oft het rechte Spinellen zijn oft niet/ende die goede Juweliers en houden die voor gheen Espinellen : maer dat het Robassen en Iacijnten zijn/en so goet dat zy die Spinellen verghelijcken / waerom die Steen-slypers ende Juweliers/ willen te verstaen gheven dat het Espinellen zijn / om datmen haer het fatsoen beter betalen soude/ waerom zyse policeren met polijstel van Spinellen ; Dese Spinellen in het policeren zijnt Spinellen, ende inden coluer Robassen en Iacijnten, ende daer zijn veel Robynen om wel ghepoliceert en gheslepen te wesen / is noodich datmense policeert met het polijstel van Spinellen ; wanneer daer waer een Spinelle ofte Spinellen vande oude Rootse die in haer genero en qualiteyt goet zijn / ende perfeckt wesende een wel gheslepen Tafel / ende perfeckt in als/ende dat hy soude moghen gheselschap houden een Diamant van een Quilaet/ soude weert wesen 40. Ducaten / ende hebbende eenighe letsels ofte ghebreken aende perfectie / een yeghelijck mach concidereren wat schade ende abatement dat het hem mach doen inde prijs / ende daer naer alsoo zijn rekeninghe maken / als vande Robynen; Die Ballaysen werden oock by gewicht vercocht: maer niet om die te rekenen als van de Diamanten en Robynen: maer men maecktse die rekeninghe eenmael nae't ghewichte/ te weten / den besten Ballays diemen mach vinden/ wesende van een Quilaet / mach weert wesen 10. Ducaten / ende hebbende eenighe letsels ofte ghebreken/soo inde coluer als van d'ander perfectien/ is van minder valuer nae datse zijn: maer wesende perfeckt als ghesept is / gelt 10. Ducaten / ende 2. Quilaten 20. Ducaten/ van 3. Quilaten 30. en alsoo naer advenant / naer die groote ofte cleijnte/ende ghewicht dat zy souden moghen hebben / ende hebbende eenighe fauten / een yeghelijck mach concidereren wat hy weerdich soude wesen/wesende van een Quilaet/ende maken alsdan zijn rekeninghe enckelijck / als verclaert is.

Diamant wel acht slae wort op't waerderē vande Robynen.

Beschrijvinge van de Espinellen.

Coluer en gedaente van de Espinellen.

Waer voor dat de Juweliers de Robassen houdē.

Wat een Spinelle waert is die een Diamant van een Quilaet gheselschap hout.

Hoe ende op wat manier de Ballaysen vercocht werden.

Dat 91. Capittel.

Van de Orientaelsche Peerlen.

Die Orientaelsche Peerlen zijn beter als die van Spaensch Indien / ende hebben oock avantagie inden prijs: want gelden meer / ende hebben beter glants/en zijn claerder en schoonder/ende die van Spaensch Indien zijn donckerder en doder van coluer/alle int ghemeen/daer worden oock wel sommighe ghevonden / die die van Portugaels Indien gheen avantagie en gheven in schoonicheydt: maer zijn seer weynich : maer om onse rekeninghe te maken/ sullen alleen setten die beste ende goede Peerlen op eenen prijs ; Een Peerle die in als perfeckt is van water ende glants/ en schoonicheydt/en sonder putgiens/en van fatsoen wel ront/ ofte ghelijck een Peer wel ghedraeyt sonder rompelen / gelt wel/ wesende van een Quilaet in't ghewicht / een Ducaet ; en hier met sullen onse rekeninghe maken ghelijck als met die Diamanten / Robynen/ende Esmerauden / ende soo die eenighe fauten in die wateren / claerheydt / fatsoen/ofte dat hy eenighe putgiens ofte andere ghebreken heeft/ een yeghelijck mach concidereren hoe veel dat het hem schadet van de perfectie / ende naer zijn goetheydt ofte quaetheyt moetmen hem zynen prijs setten / ende hebbende die prijs ghestelt / salmen besien wat dat hy weecht/ ende alsdan zijn rekeninghe maecken / ghelijck als vande Diamanten / Robynen/ ende Esmerauden/ noch min noch meer / ende soo daer eenighe ghereghen ofte snoeren Peerlen waren / te weten/ aen een Vijftigh/ ofte Keetens ghewijs / is noodich datmense wel besiet : want daerder veel zijn / en moghen niet altemael ghelijck zijn/ende wesende die grooter die beste / ende die ander naer advenant is goet: want met die goetheydt van de grooten mach wel passeren die quaetheydt van de cleynen : maer als 'tcontrarie is soo is het quaet werck ; Waer mede ghenoech is voor die daer lust toe heeft / om altoos te dienen tot een memorie / ende die reste dat daer aen soude moghen faelgeren / tot meerder claerheydt ende kennis / moghen haer altoos beraden met die rechte Juweliers ende Diamant-slypers / die daer in ervaren zijn / ende connen haer altoos lichtelijcken met dese instructie behelpen / om hem niet al t'eenemael te betrouwen / op die gheen die altoos den meesten prijs ende haer eyghen baet soecken/etc.

Onderscheyt tusschen de Peerlen van oost en west Indien.

Hoe dat dese rekeninge geset sal werden

Opmerckinghe alsser veel Peerlen by de anderen ghereghen zijn.

Dat 92. Capittel.

Van sommighe ghesciedenissen in Indien, den tijdt mijnder residentie aldaer, &c.

In de maent van December An. 1583. zijn ghecomen inde Stadt ende het Eylandt van Ormus, vier Enghelschen/ die welcke quamen van Alleppo uyt Suria, 1583.

Suria, al waerse ghecomen waren uyt Engelandt/ te weten/ te water door die Estrecho, van Gibraltar tot Tripoli, een Zee-stadt ende Haven in het landt van Suria, al waer alle coopmanschappen ghelost ende ghaladen werden / en van daer te lande vervoert naer Alleppo, het welcke zijn neghen dagh reysens / ende in Alleppo resideren die Cooplieden van alle Natien / als Italianen / Fransoysen/ Enghelschen / Armenyen / Turcken/ ende Mooren / een yeghelijck in zijn gheloof ende Wet/ op tribuyt vanden grooté Turck; alhier wert grooten handel ghedreven/ overmidts dat van hier gaen alle jaren twee Caffylen, dat is : een Armade van volck en Camellen / die naer Indien/ Persien / Arabien/ ende alle die omligghende contreyen reysen/ ende haren handel dryven van alle waren/ soo in't brenghen als in't halen/ als ick op een ander plaetse gheroert hebbe. Drie van dese voorseyde Enghelschen waren toe gemaeckt/ van de compaengie van de Enghelschen in Alleppo, om te besien ofmen in Ormus konste eenighe factorye toe maken/ om alsoo aldaer hare traffijcque ende handel te dryven/ ghelijck als die Italianen/ te weten/ die Venetiaenders doen / die in Ormus, Goa, ende Malacca hare Factueren hebben / en dryven eenen stercken handel / soo in ghesteenten/ Peerlen/ als in andere waren ende Specerien van het landt/ het welck altesamen over land naer Venetien ghevoert wert; Een van dese Enghelschen hadde voortijdts noch eens in Ormus gheweest / ende goede informatie van als mede ghenomen / op welcke voet zy aldaer quamen / brengende seer veel goets met/ als Lakenen/ Saffraen / allerhande glasen/ ende cleyne cremerye/ als Spieghels/ Messen en dierghelijcken tuych / in somma van alle cleynichheyt datmen soude moghen versieren/ ende hoewel dat dese coopmanschappe wel goet gelt beliep / niet tegenstaende was maer een bedecksel om op haer gheen opsicht te hebbé : want hare principaelste intentie was om een groote partye Edele ghesteenten te coopen/ als Diamanten/ Peerlen/ Robynen/ etc. waer toe brachten een groote somme van gelt ende Gout / ende dat in't heymelijck om gheen schade te lyden / en daer duer in perijckel te comen; aldus in Ormus wesende / hebben hare winckel op gheset / ende beginnen te vercoopen / het welcke siende die Italianen die aldaer hare factorye hebben / als gheseydt is / vreesende by soo verre als dat dese Enghelschen/ desé mael haer daer wel bevonden/ datse souden continueren / ende daghelijcks vermeerderen/ het welcke soude wesen tot haren grooten achterdeel ende verlies; Hebben terstont ghesocht alle listicheydt sulcks te beletten / waer toe zijn ghegaen by den Capiteyn van Ormus, met namen Don Gonsalo de Meneses, segghende: hoe dat daer Enghelschen ghecomen waren in Ormus, die welcke waren ghesonden om het landt te bespien/ ende daer en bové dat het Ketters waren/ waer door en stont niet te lyden/ datmense souden laten gaen om te examineren ende te castigeren / tot exempel van anderen; De Capiteyn die de Enghelschen goet-gunstigh was / door dien dat een van de Enghelschen die daer te vooren gheweest hadde/ hem sommighe giften vereert hadde / waeromme en heeft daer niet in willen verstaen haer te ondersoecken : maer heeftse ghescheept met alle

Beschryvinge van Alleppo ende de coophandel aldaer

Tot wat eynde de drie Enghelschen van de Coopluydé van Alleppo nae Ormus ghesonden waren.

Beschryvinge van een reys van sommige Enghelschen in Ormus ende tot wat eynde zy daer trocken.

Clachten van de Italianen over de Engelsché aende Capiteyn van Ormus.

Wat d'oorsaeck is dat de Capiteyn niet beweecht worde om de Enghelschen aen te tasten.

hare goederé in custodio eñ goeder bewaringe/ in een Schip dat naer Goa souden varé/ eñ heeftse ghesonden aen den Viçorey, als dat hyse aldaer soude ondersoecken ende examineren naer zijn goet duncken/ al waer ghearriveert zijnde / worden in de ghevanckenisse ghewórpen / ende ten eersten gheexamineert oft goede Christenen waren/ ende overmidts datse qualijck ende seer weynigh Portugees consten spreecken/ dan twee van haer spraken goet duyts/ om datse sommighe jaren in dese Landen verkeert ende ghehandelt hadden/ waerom haer worden ghebracht eenen duytschen Jesuijt/ natureel van Brugge in Vlaenderen/ die aldaer by de dertigh jaren ghresideert hadde; Dese selfden ginck haer ondersoecken ende biechten / waer mee haer devoir soo wel wisten te doen / dat zy gheabsolveert werden voor goede ende Catholijcke Roomsche Christenen/ doch ghehouden voor suspect om dat zy vreemdelinghen/ namelijcken Enghelschen waren / ende oock die Jesuijten blaesden haer de ooren vol / segghende: datmense souden ghevanghen naer Portugael seynden/ ende dat zy haer souden willen begeven om Jesuijten te werden/ waer mede haer beloofden vry te houden van alle lasteringhe/ moeyten/ ende opspraeck; Ende de oorsaecke dat haer die Jesuijten daer soo sterck toe persuadeerden / was om dies wille dat den duytschen Jesuijt in't secreet van haer verstaen hadde / van de groote somme gelts die zy by haer hadden / om die somme in haer claeuwen te crijghen : want haer eerste belofte ende Voto van haer oorden / is in als te procureren de welvaert ende vermeerderinghe van haer oorden/ het comt van waer het comt / ende hoe wel dat die Enghelschen hier gants teghen streden / ende teghens waren/ segghende: dat het hare gheleghentheyt niet en waer / niet te min brachtent soo veer dat een van haer / het welcke een Schilder was/ die alleen inde compaengie van d'ander Enghelschen ghecomen was om't ghelelschap/ om eenighen fortuyn te soecken : maer niet van de compaengie uyt gesonden; Dese eensdeels door vreese / ende eensdeels door noot/ liet hem gesegghen / ende heeft het woort ghegheven van Jesuijt te worden / ende hoewel dat zy wisten dat dese niet een besten en hadde / nochtans om dies wille dat het een Schilder was / die daer weynigh in Indien te becomen zijn / ende zy hem grootelijcken van doen hadden / om haer Kercke te vercieren / ghelijck zy meenden om niet/ dat haer anders groot gelt kost / sulcks van Portugael te doen comen / waren blyde / met hope dat zy d'ander oock noch souden crijghen/ met alle die proeye van het ghelt/ in somma maeckten desen Schilder Jesuijt / al waer hy sommighe daghen was / en gaven hem ghenoech te doen/ ende bewesen hem groote eere ende goede tractatie / ende dit alles om alsoo de ander te locken; Die ander drie bleven in het ghevanckenis mistroostigh/ om dat zy niemandt en verstonden / noch verstaen worden dan seer weynigh; Ten lesten werden haer ghesepdt dat daer Neerlanders by den Aertsbisschop woonden/ dat zy die souden doen roepen/ waer mede zy haer seer verblyden / ende deden my ende noch een ander duyts bidden / dat wy haer eens wilden comen spreecken / dat wy terstondt deden / al waer zy het ons met weenenden

d'Enghelsché werden van Ormus nae Goa gesondé ghevanghen.

d'Oorsaeck waerom dat de Jesuyten de Engelschen vermaende tot de Jesuytsche leer.

Wat de Jesuyten eerste belofte is alssé Jesuyts werden.

Een van't geselschap wort Jesuyt.

De gevanghens versoecken met borchtocht uyt te comen.

ooghen claechden / alle de materie van stuck tot stuck / ghelijck als gheseydt is / ende dat moghelijck wesende / wy haer wilden behulpich wesen / om uyt die ghevangenis te raken op borgh / ende soomen op haer yet wist te segghen / zy wilden altoos de riguer van de Justitie onderdanigh wesen / ende haer verantwoorden / ende soomen anders vondt / meer dan dat het reysende Coop-mannen waren / die haer profijt van coop-handelinghe sochten / datmense dan souden castigeren / hier mede zijn wy van haer ghescheyden / ende hebben haer ghetroost met beloften / ons best te doen / in somma vercreghen soo veel van de Aertsbisschop / dat hy by den Viçorey ginck onse supplicatie over gheven / ende heeft hem soo verre ghepersuadeert / dat hy daer in consenteerden datmense soude los laten / ende haer goet weder gheven / midts dat zy souden borgh setten van 2000. Pardauwen / uyt het landt niet te reysen tot dat daer anders in voorsien ende gheordineert was; Met dit bevel hebben terstont eenen Borgher / een van de principaelste ghevonden / die terstondt borgh bleef voor die 2000. Pardauwen / ende die Enghelschen gaven hem inde hant 1300. Pardauwen in gelt / ende om datse niet meer in ghereet gelt seyden te hebben / betrouden haer / om dieswille dat hy sach die menichte van de coopmanschappen die zy hadden / waer mede hen tallen tyden noodich wesende / wel mede meenden te voldoen; Hier mede gheraeckten die Enghelschen uyt die ghevanghenis / ende huerden een huys / ende begosten haer winckels voor te doen / soo dat zy veel neerts hadden / ende gheraeckten terstondt in groote kennisse: want respecteerden altoos die Edel-mannen / ende principaelsten die zy haer coopmanschappen vercochten / doende groote courtosie ende vereeringhe / waer mede gheraeckten in grooten credijt / ende van een yeghelijck bemint / soo dat haer een yeder groote gunste toe droech / ende in als gheern ghefavoriseert souden hebben / ende bewesen ons int particulier groote vrientschap / om wiens wille haer den Aertsbisschop altoos veel goets bewees / ende een goet herte thoonden / het welcke zy oock wel wisten te vergelden met offerten van presenten / hoe wel sulcx van hen noyt yet ontfangen wert / noch nimmermeer van yemandt anders giften oft gaven heeft willen aenveerden; Desghelijcks hielden haer seer Catholijcks ende devoot / hoorende alle daghe hare Missen / met hare Pater-nosters in de handt / in somma dat zy in soo goede reputatie waren / datter niemant quaet oogh / en dat min is / quade ghedachten op hadden / het welcke die Jesuijten gants niet aen en stondt / om tot haer voornemen te comen / waerom niet af en lieten haer verveert te maken / met desen duytschen Jesuijt / datmense soude naer Portugael seynden aenden Coningh / en datser souden in haer Clooster begheven / zy wildense van als bevryen / en dat hy haer sulcx adverteerden als vrient / ende dat hy sulcks voor seecker wist / sulcks in secreet by den raet ghesloten te wesen / en datmen alleen wachten naer die Schepen van Portugael / ende meer andere dusdanighe propoosten / om haer vreese aen te jagen / ende haer meeninghe ten effecte te brenghen; Die Enghelschen en dorsten haer niet wel af segghen / dan seyden datse noch wat wilden vertoeven om haer beraet te nemen / waer

Op wat borchtocht dat zy uyt de gevangenis verlost werden.

Oorsaeck waer door de Enghelschen in groote credijt raeckten.

Door wat middel d'Enghelsche van een yeghelijck bemint werdẽ.

Nieuwe aenporringe vāde Jesuijten.

mede lieten de Jesuijten op goede hope / ghelijck als my den eenen / ende principaelsten Enghels-man / met namen Iohan Nhubers selfs dickwils gheclaecht heeft / dat hy niet en wiste wat beginnen / om hem te verlossen van dese quellinghe / in't eynde hebben onder haer gheresolveert / haer wegh te packen ende te ontvlieden / ende hebben heymelijck door goede vrienden / haer gelt gheimployeert in ghesteenten / waer toe was een van haer een Steen-slyper / ende alleenlijck om sulcken affecten met ghecomen; dit aldus ghesloten wesende / en hebbent niemandt dorven openbaren / noch en betrouden ons soo veel niet toe / hoe wel dat zy ons alle hare andere secreten ende aenslaghen gheopenbaert hadden / in somma zijn op een Pincxter dagh ghevaren uyt vermeyen / drie mylen van Goa, aende mondt vande Revier / op een landt ghenaemt Bardees, met veel ghelaet van spysen ende dranken / om dat men gheen quaet vermoeyen en souden hebben / latende haer huys ende winckel met sommigh goet dat noch over ghebleven en onvercocht was / ende eenen duytschen jonghen die wy haer beschict hadden / om haer goet ende huys waer te nemen; Dese was in huys ghebleve / sonder oock yet te weten vanden aenslagh; aldus wesende in Bardees, hadden by haer een Patamar, welcke zijn die Indiaensche Boden / die de brieven inde Winter van d'een plaets op de ander draghen / de welcke zy daer toe ghecocht hadden / ende om dat tusschen Bardees ende het vaste landt maer een cleyn ende half droogh Revierken is / zijn daer over ghepasseert / ende alsoo over landt duer ghegaen / sonder datter oyt meer daer naer tydinghe af ghehoort is / doch vermoeden dat zy in Alleppo ghecomen zijn / alsmen daer naer wilde segghen: maer gheen seeckerheyt daer af en was; Haer meeste betrouwen was / om dat den eenen ende principaelsten van haer / Iohan Nhubers, was yet ervaren inde Arabische Tale / welcke duer alle die landen ghebruyckt wert / oft ten minsten verstaen is: want seer ghemeen over al ghesproken wert / ghelijck by ons het Fransoys; Die tydinghe comende in Goa, was daer een groote tumulte ende murmuratie onder het Volck / ende wy wel dapper verwondert: want veel vermoeyden dat wy daer raet ende daet toe ghedaen hadden / ende den borgh heeft terstondt het goet beslaghen / dat daer noch ghebleven was / welcke mocht bedraghen in als 200. Pardauwen / ende heeft terstondt het gelt dat hem die Enghelschen ghegheven hadden / met dit ander van het goet over ghelevert / ende die reste is hem vande Viçorey quijt ghescholden; Die dese vlucht vande Enghelschen meest speet / waren die Jesuijten / om die prope die zy hier duer verloren / die zy meenden seecker te hebben / ende den duytschen Jesuijt quam by ons vraghen oft wy daer yet af wisten / segghende: dat hadde hy sulcks ghedacht / dat hy zijn dinghen wel anders bestelt souden hebben: want seyden dat hy eens van haer in handen hadde een sack met 40. duysendt Venetseanders / (elck Venetseander doet twee Pardauwen /) ende was inden tijdt van hare ghevanckenis / ende dat zy hen altoos goede hope hadden ghegheven / om zynen wille te voldoen / op welcke beloften hy haer 't gelt weder gaf / het welcke zy anders soo licht niet

't Voornemen vande Engelschen om de Jesuijten te ontvlieden.

Op wat dagh en manier zy de Jesuijten ontvloden.

Beschrijvinge van een Patamar.

Waer op dat de vliedende Enghelschen meest betrouden.

Wie dat de vlucht van de Enghelschen meest ghespeten heeft.

weder ghecreghen souden hebben/ ofte mogelijck nimmermeer/gelijck hy selfs mondeling betuychden/ in somma seyden dat hy nu eerst verstondt dat het Ketters ende bespieders waren / ende meer ander duysent blasphemien die hy van haer seyde; Die Enghelsman die Jesuijt geworden was/ hoorende dat zijn gheselschap ghejuecht waren / ende siende datmen hem niet soo goede tractatie beghost te doen/ alsmen hem in't eerste wel dede/ heeft berouw ghecreghen/ ende gelijck als hy noch gheen beloften ghedaen hadde/ende gheraden wesende dat hy daer weder souden uytgaen/ dat hem niet en soude ghebreecken buyten het Clooster zynen cost te winnen / ende oock dat hem die Jesuijten teghen zynen danck niet houden en consten / aenghesien dat zy op hem niet en wisten te segghen ; Soo heeft hy het gants af ghesepdt/dat hy gheenen sin en hadde om in het Clooster te wesen / ende hoe wel zy alle haer neerstichepdt deden om hem daer in te houden/is daer uyt ghegaen / ende heeft buyten het Clooster een huys ghehuert / ende zijn Winckel op ghestelt/in somma heeft ghenoech werck ghecreghen / ende is daer in het leste ghetrout met een Mestice ofte Dochter/ aldaer gheboren / soo dat hy zijn rekeninghe ghemaeckt heeft / zijn leven aldaer te resideren; Van dese Enghelschen creegh ick seer breede informatie / van alle die weghen / handel/ reysinghe vande landen tusschen Alleppo ende Ormus, ende alle die gheschiedenisse ende ghemeen ordinantie / die zy in hare voyagie over landt onder houden/ ende vande plecken ende steden diese duer trecken / ende sint desen Enghelschen ende haer gheschiedenisse en zijn daer noyt meer eenighen Enghelschen ofte vreemdelinghen in Indien over landt ghecomen / dan alleenlijck Italiaenders/ die het hare daghelijcksche neeringh is / gaen en comen/etc.

Wanneer dat zy eerst verstonden dat d'Enghelsche ketters waré.

Beschryvinge vande Engelschen Jesuijt hoe hy getrout en uyt 't Clooster gegaen is.

Van wie Jan Huyghen verclaringh vãde reys over lant van Ormus na Alleppo creegh.

Op dese selfde tijdt zijn in Goa ghecomen/ van het Eylandt van Iapan, in compaengie vande Jesuijten/drie Princen ende Coninghs kinderen / en waren ghecleet ghelijck Jesuijten/en boven die vijfthien/sesthien jaren niet out/ende waren in meeninghe duer instellinghe van de Jesuijten / naer Portugael te varen / ende soo voorts naer Roomen by den Paus / om alsoo groot profijt/ previlegien/ ende vryheyts voor die Jesuijten te verwerven/welcke alleen hare intentie was / ende bleven in Goa tot het jaer 84. en voeren doen naer Portugael/ende soo voorts nae Spaengien/al waerse vande Coningh / ende alle die Spaensche Heeren / met grooter eeren ontfanghen werden/ ende met giften ende gaven beschoncken/ het welcke die Jesuijten al naer haer streecken; Van daer trocken naer den Paus/al waerse verworven groote previlegien ende lybertepten / ghelijck als wy indé beschryvinghe van het Eylandt van Iapan eensdeels verclaert hebben; Zijn voorts duerreijst gheheel Italien / als Venetie,Mantua, Florensa,ende alle d'ander plaetsen ende heerlijckheyden van Italien / al waerse over al grootelijck begift ende begaeft worden/ met groote eere / en dat duer die groote senjorye ende wonderen/die de Jesuijten van haer publiceerden / in somma zijn met dese selfde triumphen weder gekeert naer Madrid, al waer zy vande Coningh met groote eerbiedinghe/ haren afscheyt quamen nemen / met groote recommandatien aen de Viçorey , ende alle

Tijt wanneer drie Conings kinderé in Jesuyts cleeren te Goa ghecomen zijn.

Oorsaec waer om datse daer quamen/en na Roomen trocken.

Hoe datse in Spaengien ontfanghén werden.

Desgelijcx tot verscheyden plaetsen in Italien.

Capiteynen ende Regierders van Indien; zijn weder van Lisbonen ghescheyden/ ende Scheep ghegaen het jaer van 86. ende quamen in het Schip van San Felippe, het welcke op die wedercom reijs naer Portugael ghenomen wert / van Capiteijn Draeck; Zy quamen naer langhe ende quade reyse tot Moçambique, alwaer het Schip zijn ladinghe nam / van een Schip ghenaempt San Lorenço , dat daer gheheel masteloos in ghecomen was/ gaende van Indien ghelade naer Portugael/ alwaer het selfde Schip ghesleten worde / ende om dat den tijdt verloopen was/om naer Indien te comen / soo nam het selfde Schip San Felippe, die last van dit Schip San Lorenço, ende werden onder weegh ghenomen/als ghesept is / vande Enghelschen / ende was het eerste Schip dat opt vande vaert van Portugaels Indien ghenomen hadde gheweest / het welcke die Portugesen op veel beduydenisse uyt leyden/ om dat het Schip naer den Coningh van Spaengien ghenaemt was. Keerende weder tot die Princen ende Jesuijten van Iapan, zijn des jaers daer naer weder ghecomen in Goa, met groote blyschap : want men haddese al by naer voor verloren gherekent/ quamen alle drie ghecleet in Gout ende Silveren Lakenen / ofte Brocaet/ op zijn Italiaensch / waren vande cleeren die haer van de Italiaensche Heeré vereert waré/ quamé seer trots/ende die Jesuijten met grooter presumtien / om dat het door haer volbracht was/ zijn ghebleven in Goa,tot dat die Monson ofte tijdt quam van de vaert naer Chyna/ alwaer zijnse heen ghevaren / ende soo voorts naer Iapan daerse met groote triumphe/ende verwonderinghe van een yeghelijck (als wel te presumeren is/) ontfanghen worden/ tot een groot voordel/ende eere vande Jesuijten/ghelijck als het boeck betuycht/het welcke in Spaensch is laten uyt gaen/ van hare voyagie/soo te water als te lande / ende hoe ende op wat manier datmensé over al ontfanghen heeft/etc.

Tijt wanneer datse uyt Spaengien weer Scheep gegaen zijn na Indien.

Met hoe veel periculen dat zy in Mossambique quamé.

Wat het eerste schip was dat in oost Indien genomen wert.

Op wat tijt datse weer in Goa gecomen zijn.

Hoe dese drie gecleet waren alsse weer tot Goa quamen.

Haer reys na China ende Iapan.

Anno 84. inde maendt van Junius/zijn ghecomen in Goa veel Ghesanten / als van Persien/ Cambajen, ende van de Samorijn/ welcke zy diemen Keyser noemt / vande Malabaren, ende oock van de Coningh van Cochijn, ende onder ander saecken worden ghesloten eenen peys tusschen den Samorijn/ Malabaren, ende Portugesen/ welcke altoos huere doot vyanden ghewecst zijn/ midts souden die Portugesen hebben een Fortresse/ op een seeckere Haven / gheleghen in de Custe van Malabar , ghenaempt Panane , is thien mylen van Calecut, het welck terstondt te werck ghestelt wert / ende maeckten aldaer een Fortresse met groote oncosten : maer om dat het al sandt is / en konsten daer gheen vast fondament hebben : want het sonck al wegh / soo datmen vondt het beste te wesen / die selfde weder te verlaten / naer dat zy daer wel drie ofte vier tonnen schats verdaen hadden / want en vonden daer gheen voordeel by / daer yet te hebben met soo weynich profijt : want meenden hiermede te beschutten / soo veer den Samorijn zijn woort brack/ (gelijck hy veel voor een manier heeft/) dat zy alsdan met dese Haven soudé beschutten dat zy nieuwers hadden waer uyt te loopen/ ghelijck alst te voren veel quaets gedaen hadde : maer siende dat den Samorijn onder

1584.

Tijt van een tsamencomste van verscheyden Gesanten tot Goa.

Verhael vant ghené datter gesloten wert tusschen de Malabaren ende Portugesen.

Oorsaec waer om dat de Portugesen 't begonnen fort inde Haven Panane niet voleyndé.

den Duijm akeven wel ander Havens ende plaetsen hadden/ daer zy al het quaet uyt dedē datse mochten/ende soo veel als te voren/hoewel den Samorijn hem excuseerde sulcks niet te weten/ ende dat hy oock sulcks niet en conste beletten / segghende: dat het Zee-roovers waren/ende dat zy hem noch niemant onderdanich en waren; Alle dit was de oorsake dat zy Panane weder verlieten/ende haer niet seer en betrouden op de Malabaren: want is een

Malabaren zijn de rebelste ende wreetste van Indien.

vande rebellichste ende wreetste Natien/ die in gheheel Indien zijn / ende maken menighe reysende Man bedorven / ende die gheheele Custe ende Zee is om harent wille onveyl/eñ periculues te reysen; Door welcke oorsaecke die Armaden vande Portugesen jaerlijcks in Goa toe ghemaeckt worden/ende uyt ghesonden/alleenlijck om die Custe ende Zee veplich ende reysbaer te houden/ende oock soo zijnder sonder dat van dese Malabaren veel op sommighe plaetsen / die met rooven ende steelen/ soo te water als te lande groot quaet doen/eñ onthouden haer op sekere plaetsen op de Zeecant/ daer zy haer Havens hebben/ ende haren roof brenghen en verberghen; woonen in strop Huyskens by de Steen-rootsen/ eñ berghen die onwoonbaer zijn; in somma datse niemant en can bedwinghen / noch en passen op Samorijn noch op yemant; Vā dese Roo-

Oorsaec waer om de Armade van Goa jaerlijcx toeghemaeckt wert.

Beschrijvinge van een Have daer haer dese Zee-roovers houden.

vers is een Haven gheleghen twaelf mylen van Goa zuydtwaerts / in't beghinsel van de Custe van Malabar / ghenaemt Sanguiseo', alhier onthouden haer veel van dese bespringhers / ende doen soo grooten quaet dat daer niemandt voorby mocht varen / ofte zy hadden daer schade af / soo dat daer veel daghelijcksche clachten aende Viçorey quamen/diē doen governeerde met namen Don Francisco Mascharenhas, Grave van Villa Dorta, den

Bevel vande Visorey aende Samorijn/ om zijn volck te straffen.

welcken / om 'tselfde te remedieren / heeft ghesonden aende Samorijn dat hyse soude laten castigeren / den welcken wederom ontboodt/ dat hy daer gheen macht over en hadde/noch

Antwoort vande Samorijn aende Visorey

eenigh ghebiet : want zy niemandt onderdanich en zijn / ende gaf den Viçorey vry oorlof/ dat hyse wilde castigeren naer zijn believten/ hem beloovende daer toe te helpen. Siende den Viçorey wat daer passeerden / heeft een

Toerustinghe van 15. Fustē nae de Haven van Sanguiseu.

Oorsaeck waeromme.

Armade toe ghemaeckt van 15. Fusten/van welcken maeckten oversten Capiteijn eenen Edelman/Neve vanden selfden Viçorey,met namen Don Iulianes Mascharenhas, ende heeft hem expresselijck bevel ghegheven/ eerst te loopen naer dese Haven van Sanguiseu, eñ die selfde te assoleren ende inden grondt vernielen; Met dese intentie zijnse uyt ghevaren/ ende comende voor de Haven van Sanguiseu

Verhael wat zy besloten hebbē voor de Haven/om de Roovers te bespringhen.

heeft den Admirael raet ghehouden wat haer te doen stont / om dat Sanguiseu een Eylandeken is/gheleghen binnen die Custe : want die Revier loopt daer rontom/ ende heeft veel Clippen ende droochten in't in comen/soo dat men met leegh water daer niet wel can aen gheraken; in somma hebben gheordineert als dat den Admirael souden met die helft van de Fusten aen d'een zyde aen varen/ ende ordineerden eenen Vice-admirael met namen Ioan Barriga, die met de ander helft aen d'ander zyde souden aen varen; Dit aldus gheordineert wesende / heeft den Admirael den voor-

Desgelijcks d'oorsaecke waerom datse niet uyt ghe richt hebben.

sten aentre gedaen/ende bevolen datmen hem souden volghen / ende is in gheroept tot aende strant van het landt/meenende dat zy hem terstont souden volghen : maer die ander Capiteynen welcke altemael jonghe Edel-lieden waren ende onbedreven/ beghonsten crackeel te crygen/wie eerst ofte lest souden aengaen/ hier en tusschen is die vloet verloopen / so dat die een hier eñ d'ander daer/so op Clippen als op droochten blyven sitten waren/ soo dat zy den Admirael niet alleenlijck en constē te hulpe comen : maer noch achter noch voor gheraken. Den Vice-admirael die aen d'ander

Twist tusschē den Vice Admirael eñ de Capiteyn.

zyde souden om varen/als ghesept is/ en wilden die ander Capiteynen niet onderdanigh wesen / segghende dat hy gheen Edelman en was/ende dat zy beter waren als hy/ met dese en dierghelijcke punten is altoos die Portugesen aen slaghen / waer mede over al ter maten comen/ hier mede bleven dese oock oneens / ende en consten gants niet uyt rechten; dit siende die Sanguiseus, die welcke hebbende hare huysen ende woonplaetsen verlaten/ waren ghevlucht op die Berghen/ende sagen van verre al het regiment aen/ende siende dat alle Fusten buyten hier en daer op drooch saten/sonder te moghen in comen/ ende dat den Admirael alleen op strandt op drooch was ghebleven/sonder weer te moghen af comen/ hebben haer verstout/eñ zijn met eenen grooten hoop ghelooppen op de Fuste vanden Admirael/ende al doot ghesmeten / behalven die het al swemmende ontquamen /ende hoe wel dat den Admirael hem wel mocht gesalveert hebben / ghewilt hebbende : want een Slaef vanden selfden hem presenteerden al swemmende 'tleven te berghen: maer en heeft het noyt begheert : want seyden dat hy liever begheerden al vechtende te sterven met eeren/ dan het lijf te berghen met oneeren; heeft hem verweert ende vromelijck ghevochten tot den lesten toe : maer gelijck alsse veel op hem wa-

Geschiedenisse tusschen de Sanguiseus ende den Admirael.

Eē Admirael wert ghedoot/ eñ 'thooft afghouwē/hebbende daerom met de Portugesē haer spot

ren/hebben hem int leste om ghebracht / ende 'thooft afghehouwen / in presentie van al die in d'ander Fusten waren/ ende stakent hooft op een Spietse / roepende met grooter spottinghe teghens die Portugesen / comt haelt u Capiteijn weder / tot haerder grooter schande ende abatement/die op malcanderen sagen ghelijck uylen; Int leste zijn met de vloet van daer ghescheyden/ elck zynen wegh versprept van malcanderen/ ghelijck als Schapen sonder Herder / ende zijn alsoo weder ghekeert/ met dese lieffelijcke victorie tot Goa; Die Ca-

De Portugesen keerē met schanden nae Goa sonder Admirael.

piteynen werden terstont ghevanghen: maer zy gaven haren onschult / en worden in't leste weder los ghelaten / ende men bedreef groote droefheydt om den Admirael / principalijck vande Viçorey, om dat het zijn Broeders

Verhael hoe datse ontfangen werden.

Soon was/ ende worden seer beclaecht van een yghelijck : want was van alle Man seer bemint/om zijn vromicheyt ende duecht/ende die ander Capiteynen worden van een yder ghelastert ende beschuldicht/ghelijck alsse wel verdient hebben; Men bereyden terstondt eenen andere Armade weder op een nieuw toe/

Toerustinghe van een trouwe Armade.

met ander Capiteynen / wesende Admirael Don Ieronimo Mascharenhas, Cozijn vande overleden Admirael/om zynen doot soo hy meenden te wreken; Dese zijn aldaer aen lant ghevaren / en met ghemeender macht op het landt ghesprongen : maer die Sanguiseus ghe-

Beschrijvinge watse met dese Armade teghen de Sanguiseus al uyt gericht hebbē.

waerschout wesende / die op haer hoede waren/hadden de vlucht ghenomen boven op de Bergen/latende die Huysen ende woonplaetsen die van strop zijn ledich: want men haer aldaer niet en consten volgen/door die woestheyt/daerom hebben die Huysen verbrandt/

ende

ende die boomen af ghehouwen / ende over al gheraseert/met dese wrake zijnder weder van daen ghescheyden / sonder eenen mensch letsel te doen/etc.

Wanneer dat in Cochyn het eerste Tol-huys opghe-recht werde/ eñ watter om ghescniede.

In dese selfde tijt so hebben die Regierders van Cochijn, door bevel vande Coningh ende Viçorey, beghinnen een Tol-huys op te rechten / 'twelcke tot die tijdt daer noyt ghe-weest en hadde/waerom zijn die inwoonders op ghestaen/ende soudense altemael doot ghe-slaghen hebben / die sulcks wilde beghinnen/ waermede zyt weder lieten rusten/tot der tyt dat den nieuwen Viçorey uyt Portugael quā/ met namen Don Duarte de Meneses, ende vergaderden aldaer in Cochijn met den ouden Viçorey die hem het regiment over lever-den/hebben soo veel te weghe ghebracht / dat zy met soeticheydt den Tol op gherecht heb-ben/ende die Burghers daer in verwillicht/ doch meer door bedwanc als met wille/ welc-ke Tol is tot groot profijt vande Coningh/ door den grooten handel die daer ghesch iet/ om dat haer alhier altoos die Portugaelsche Schepen afveerdighen/met haer volle ladin-ghe alsse naer Portugael varen.

Een Tol wert door den nieuwen Vi-sorey opghe-richt.

Wanneer dat zy in Goa ty-dingh ontfan-ghen hebben dat haer nieu-wen Gover-nuer op de wegh was.

In't selfde jaer inde maent van Septem-ber/is ghecomen in Goa een Schip van Por-tugael/met namen Bom Iesus de Caranja,eñ brachten tydinge datter noch 4. ander Sche-pen op de wegh waren / met eenen nieuwen Viçorey Don Duarte de Menses, waer me-de groote blyschap was inde geheele Stadt/ ende worden over al die Clocken ghebeyert/ ghelijck altoos de manier is als d'eerste schip uyt Portugael comt; Met dit Schip quamen sommighe Busschieters dat Neer-landers waren / welcke my brieven brachten van de vrienden uyt het Vaders-landt/dat my eenen goeden troost was; Corts daer naer inde self-de maent/ quam een ander Schip vāde com-paengie / met namen Boa Viagen, waer in quamen veel Edel-lieden ende Cruys-heeren/ om den Coningh in Indien te dienen/ onder welcke was eenen Broeder van mijn Heere den Aerts-bisschop / met namen Roque da Fonseca, ende die ander principaelste Heeren waren Don Iorgie Tubal de Meneses, op-perste Vaen-drager van des Coninghs Stan-dart van Portugael / toe comende Capiteijn vā Soffalo ende Moçambique, ende dat door dienste die hy den Coningh eertijts in Indien ghedaen hadde; Ioan Gomes da Silva, toeco-mende Capiteijn van Ormus; Don Francis-co Mascharenhas, Broeder vande overleden Admirael; Don Iulianes Mascharenhas, die in Sanguiseo' om ghebracht worde / als ver-haelt is; den selfden hadden oock die Capitey-nen van Ormus, ende door zynen doot wer-dent vergunt vande Coningh/ aen desen zynē Broeder Don Francisco, te weten/den tijdt van drie jaren/ende dat nae dato/dat die voor hem gheprovedeert zijn / hare jaren uyt heb-ben/als wy op een ander verclaert hebben.

Beschrybinge tot wat eynde verscheyden Heeren in In-dien gecomen zijn.

Desghelijcx de comste vande Broeder vāde Aerts-bis-schop.

Wanneer dat de drie resterē-de Schepen in Cochyn qua-men.

Inde maent van November zijn gecomen in Cochijn die ander drie Schepen van de compaengie/ ende waren buyten om het Ey-landt van San Lourenço ghecomen / sonder Moçambique te nemen / waren met namen Santa Maria, Arreliquias, ende den Admirael ghenaemt/ As Chagas, ofte die vijf wonden; In dit Schip quam dē Viçorey Don Duar-te de Meneses, die welcke altoos gheweest hadde Capiteijn van Tanger in Affrica, ofte Berberyen, ende quamen alleen in het Schip Chagas over die 900. Soldaten eñ Eel-man-nen dieder veel waren om den Viçorey te ge-leyden/behalven die Boots-gesellen ende Zee-volck/die over de hondert waren / ende had-den over die seven Maenden onder weghen gheweest/sonder landt te nemen dan Cochijn; Die van Cochijn hebben den Viçorey met grooter feest in ghehaelt/ in Cochijn wesende heeft terstont ghesonden aenden ouden Viço-rey, dat hy't regiment soude over leveren/in handen van mijn Heere den Aerts-bisschop/ om in zijn ausentie te regerē/ ende dat om dat den Aerts-bisschop ende hy waren perticulier vrienden ende bekenden: want hadden beyde ghelijck ghevanghen gheweest/ inde groote slach ende neer-laghe van Barberyen, met den Coningh Dom Sebastiaen; Den ouden Vi-çorey heeft het terstondt over ghelevert/ ende is ghetrocken naer Cochijn, om met de self-de Schepen weder te reysen naer Portugael/ als die manier is vande Viçoreys: want en moghen naer haer regieringhe in Indien niet blyven.

Beschrybinge hoe sterck dat den Visorey over quam.

D'Incomste vanden Viso-rey in Cochyn

Den ouden Visorey treckt na Portugael

Den 10. November Anno 84. is het schip Caranja weder van Goa gheseylt naer Co-chijn, om aldaer Peper te laden/ ende ander coopmanschappen; eñ dan varen alle de Fac-tueren naer Cochijn, om hare waren te sche-pen/ende als die Schepen afgeveerdicht zyn/ comen weder nae Goa alwaerse hare residen-tie houden; Met dit Schip is den ouden Vi-çorey met veel Edel-mannen ghevaren naer Cochijn, om vā daer na Portugael te reysen.

Wanneer 't Schip Ca-ranja weder van Goa ghe-seylt is.

Den 5. Februarij Anno 85. is den Viço-rey Don Duarte de Meneses, ghecomen van Cochijn binnen de Stadt van Goa, al waer hy met grooter feesten ende triumphe is in-ghehaelt. 1585.

Op wat dagh den Visorey tot Goa quam

Inde maent April van't selfde jaer/is mijn mede-gesel en dienaer vanden Aerts-bisschop/ met namen Bernardt Burcherts geboren tot Hamborch / ghereijst van Goa naer Ormus, ende vā daer naer Bassora, ende van daer over landt door Babylonie/Jerusalem/Damasco, ende Alleppo, (van waer my twee Brieven sondt over landt / weder naer Goa,) met een Armeniaen/in welcke my relateerden het suc-ces van alle zijn reyse ende voyagie/die hy ge-daen hadde met weynigh costen/ en luttel pe-rijckels/ altoos met goet geselschap/ende seer vrpelijcken inde compaengie vande Caffylen; Van Alleppen is gereijst naer Tripele in Su-rya, alwaer hy vont Schepen van Engelant/ waer mede hy ghereijst is naer Londen/ende alsoo naer Hamborch/'twelck ick naermaels door zijn brieven verstaen hebbe/ dat hy daer met ghesontheyt ghearibeert was.

Beschrybinge vande reys vā Bernardt Burcherts mede dienaer van Jā Huy-ghen/ by den Bisschop/nae Hamburch.

Inde maent van Augustus / quam tydin-ghe ende Brieven over landt van Venetien/ vande moort ende doot van mijn Heere den Prince vā Orangien/loflijcker memorie/ende oock van Hertoghe van Alençon ofte Anjou, ende 'thouwelijck tusschen den Hertoghe van Savoyen, eñ des Coninghs van Spaengien Dochter.

Op wat tijdt datse tydinge in Goa vande moort vande Prins cregen.

Inde maent van October/op den 20. dach is in Goa gecomen het Schip ghenaemt/ San Francisco uyt Portugael/ alwaer sommighe duytsche Busschieters op quamen / die my brieven brachten van't Vaders-landt/ van't over lyden mijns Vaders Huych Joostē van Haerlem saligher; Den eersten November is ghecomen in Cochijn, het Schip Sant Al-berto; Den eersten December is ghecomen in

Wanneer het Schip San Frācisco met veel duytsche Bosschieters tot Goa quam

Cananor

Beschryvinge van d'aenkomste van't schip van S. Lorenso, en hoe veel volcx datter op ghestorven is.

Cananor, aende Custe van Malabar, het schip van San Lorenço, ende van daer naer Goa, brenghende meest al het volck cranck/ en waren daer over de 90. persoonen af ghestorven: want hadden groote miserie ende armoede ghepasseert/ sonder eenighe plaetsen van landt te nemen/ ende daer ghebraken noch 2. Schepen vande compaengie/ die met haer uyt Lisbonen ghelooppen waren/ te weten/ het Schip Sant Salvator, ende den Admirael Sant Iago, daer noch gheen tydinghe af en was.

Tyt vande comste van sommighe Italianen tot Goa.

In dese selfde tyt quamen sommighe Italianen over landt/ ende brachten tydinge vande doot vande Paus Gregorio, 13. van dien name/ ende den nieuwen ghecoren Paus/ met namen Sixtus; Op de selfde tyt zijn die Schepen weder ghevaren van Goa naer Cochijn, ende lancks die Custe van Malabar hare ladinghe nemen/ ende alsoo weder van Cochijn afgheveerdicht naer Portugael/ inde maendt van Januaryo Anno 86.

1586. Wanneer dat sy van Goa t'verlies van S. Jago vernamen.

Inde maent van Meye Anno 86. quamen brieven in Goa vande Capiteyn van Soffala, ende Moçambique, aende Viçorey en Aertsbisschop van't verlies van't Schip San Iago, Admirael vande vloot die uyt Portugael gescheyden waren/ het verleden jaer 85. daer boven af gheroert is/ haer verlies was op dese manier; Comende het selfde Schip met goet voorspoedich weder ende windt/ vande Cabo de bona Esperança naer Moçambique toe/ hebbende ghepasseert naer haer gissinge/ ghelijckmen ghemeenlijck rekeninghe maeckt alle periculē/ sonder yewers meer voor te schroomen; Daerom is altoos wel noodich/ dat die Officieren vande Schepen goede wacht houden/ ende hen niet te seer betrouwen op haer eyghen wetenschap/ als dese deden/ het welcke principael oorsake was van haer verlies; Comende aldus gheseylt tusschen het Eylandt van San Lourenço, ende 't vaste landt van de Custe dier naer Moçambique loopt/ welcke blijft aende slincker handt ende 't Eylandt van San Lorenço, aende rechter handt/ soo is te verstaen/ als dat tusschen het Eylandt ende 't vaste landt ligghen etlijcke drooghten/ diemen noemt de Iudia, verscheyden van't Eyland San Lourenço, vijftich Spaensche mylen/ ende van't vaste landt/ tseventich mylen/ teghen over die contreye van Soffala, op 22½. graden; Aende zuydtzyde vande Æquinoctiael, ende van daer tot Moçambique zijn noch 90. mylē; Dese droochtē zijn meest van scherp ende louter Corael/ dat seer scherp is/ te weten/ vā swerte/ wit/ ende groene coluer/ 'twelcke seer dangerues/ ende wel reden is om te schouwen ende te schroomen/ gelijck oock alle die Piloten ende Stuer-luyden/ daer wel behooren goede sorge voor te hebben/ principalijck vande Schepen van Indien: want alleē het gheheele Schip comt op haer handt/ ende wordt alleen door haer hooft ende raet ghereegeert/ en dat met expres bevel vāde Coningh/ datmen haer in gheenderley manier en mach teghen spreken; Wesende aldus inde contreye/ ende naer gissinghe van alle die op het Schip waren/ by de drooghten van Iudia, soo heeft die Piloot de Son ghenomen/ ende zijn rekeninghe gemaeckt/ als datse al voorby de selfde droochten waren/ ende heeft bevolen den Schipper/ datmen souden alle Mars-seylen op hijssen/ ende vry toe seylen de cours naer Moçambique, sonder eenighe schroomen ofte achter sien/ ende hoe wel datter veel Bootsgheselllen in het Schip quamen/ die oock hare Caerten ende instrumenten hebben/ eensdeels om te leeren/ ander duer curieusheyt/ desghelijcx die ander Officierē/ als Schipper/ hooch-Bootsman; dese altesamen seyden dat het beter waer/ datmen die seylen wat op de randt liet ligghen/ principalijck by nacht/ ende datmen goede wacht hielden: want bevondē dat sy die droochten noch niet ghepasseert en waren; den Piloot alleen seydent contrarie/ ende om te bewysen dat hy alleen de konst ende het recht hadde/ ende oock om zijn macht te ghebruycken/ ghelijck als altoos die Portugesen duer hovaerdye haer meest verliesen/ om dat sy niemants raet en willen volghen/ ende onderdanich wesen/ principalijc alsse eenich gebiet hebben; So gheschiedent oock met desen Stuer-man/ die en wilde niemandt hooren noch raet volghen/ dan zijn eygen hooft/ waer om beval datmē soude doen dat hy seyde/ dat alle d'ander niet met allen en wisten; hier op hebbense alle hare seylen inden top ghe set/ opt woort vande Stuer-man/ sonder meer om te sien/ ende voeren alsoo tot die middernacht/ met goeden windt ende vaer-weer/ aldus varende met een donckere Maen/ zijn gheseylt middē op die drooghte/ welcke was van loutere wit Corael ende seer scherp/ ende met die furye vande wint ende vaert/ so is het Schip duer midden ghesneden/ ghelijck oft met een Vlijm hadde ghe weest/ ende bleven die kiel eñ twee overloopen van't onderste op de grondt staen/ ende 't ander deel/ te wetē/ het bovenste/ wat voorts varende vande furye/ is terstont oock vast ghebleven/ ende die masten af ghehouwen wesende/ was daer te hooren groote jammer ende kermen/ dat den Hemel scheen te schueren: want daer quamen op het Schip (om dat het den Admirael was/) over die vijf hondert persoonen/ ende by de dertich Vrouwen/ en veel Jesuyten ende Monickē; in somma daer was anders niet te doē als te biechten/ ende adieu te seggen d'een teghen d'ander/ en vergiffenis te biddē/ weenen en crijten/ alsmen wel can denckē. Den Admirael Fernando de Mendossa ghenaemt/ den Schipper/ Stuer-man/ ende noch ander 10. ofte 12. zijn metten eersten ghevallen in't cleyne Boot/ het selfde beschermende met blooten Rappieren/ op datter niet meer en souden in comen/ ende beloofden alle d'ander die int Schip bleven/ dat sy maer wildē besien ofter yewers een plaets was op dese droochte/ daerse mochten eenige fabrijcke doen/ vande stucken van't Schip/ eñ eenich Schipken ofte schuyt maken/ om daer mede naer't vaste landt te varen/ ende hare lyven berghen/ waer mede lieten die van het Schip eenighe hoope/ doch weynich; Dese aldus om varende/ ende nieuwers plaets vindende/ en dorsten niet weer naer't Schip varen/ duer vreese datmen haer het Boot niet en overvalden/ ende oock hadden weynich hoop in't Schip eenich hulpe te crygghen/ so hebbense ten laetsten raet ghenomen naer landt te roepen/ hebbende sommighe dosen mermeladē/ ende een vaetgien wijns/ en wat Beschuijt datse metter haest in't Boot ghewworpen hadden/ het welcke sy deelden ghelijck als dat den noot vereyschten/ en zijn alsoo op Gods ghenaden heen ghevaren/ naer die Custe toe/ alwaerse ghearriveert zijn naer datse 17. dagen onder weegh waren/ met grooten hongher/ dorst/ ende arbeydt; Die ander die in't Schip waren ghebleven/ siende dat het Boot niet weder

Wat de principael oorsaec van't verlies was.

Gelegentheyt vā Os Baixos de Judia.

Hooghte van de selve.

Vermaninge tot de Stuerluyden van Indien.

Twist tusschē den Piloot ende alle die in't Schip waren.

Oorsaec waer om dat dit Schip op de drooghten vā Judia ghebleven is.

Op wat tijt dat sy op de drooghten quamen.

Beschryvinge vande groote ellende die op 't Schip was/ sittende op de droochten.

Dē Admirael Fernando de Mendossa valt met 10. of 12. andere in een Boot/ eñ roept nae't landt.

Op wat tijt datse aen lant quamen.

weder en quam / men mach wel vermoepen hoe zy te moede mosten wesen / in't lest is het

Beschryvinge hoe dat zy het groote Boot uyt creghen.

bovenste stuck van't Schip tusschen die twee over loopen / alwaer het groote Boot stondt aende zyde uyt gebarsten / ende het Boot half ghebroken uyt ghecomen / doch ghelijck als daer weynigh remedie ende luttel moet was / en heefter niemant hant aen gheslaghen / dan sagen malcanderen deerlijcken aen / in't lesten isser eenen Italiaen op ghestaen / met namen Sypriaen Grimaldo, den welcken heeft eenen

En hoe veel datter in sprongħen om haer te bergē.

moet ghegrepen ende ghesepdt / waerom zijn wy aldus verslagen / laten wy ons selven helpen / ende besien offer eenighe remedie is om't lijf te salveren / ende is terstont in't Boot ghesprongħen met zijn gheweer / ende begost het selfde schoon te maken / waer mede sommighe eenen moet ghegrepen hebben / ende begosten hem te helpen het Boot te conserteren soo zy best consten / met het ghereetschap datse eerst byder hant creghen / ende sprongen daer wel over die tneghentich in't Boot / ander die

Jammerlijcke ellende van sommighe die aen't Boot hinghen.

daer al swemmende van buyten aen hingen / ende oock sommighe Vrouwen / ende om altesamen niet te grondt te gaen / hieuwen die armen ende handen af / van die daer aen hinghen / ende wierpen daer veel af over boort / van die gheen gheweer en hadde / ende voeren alsoo op Gods genaden heen / met het grootste rumoer / getier / ende ghekarm / alsse van die van't Schip oorlof namen / dat het scheen dat Hemel en Aerde versonck / aldus varēde sommighe daghen met scherpe deelinge van eten en drincken / van dat zy hadden / verboorderden weynigh: want waren daer so veel dat zy by naer te gront gingen / ende oock het Boot was seer leck en qualijck gheconcerteert / in somma hier was goeden raet dier / in't lesten hebben ghesloten om altemael niet te verdrencken / ende kosen een Capiteyn / welcke

Die int Boot waren kiesen tot Capiteyn Mestisse van Indien.

was een Edelman Mestisse van Indien / eñ verbonden haer alle te doen wat dat hy haer soude bevelen ; Dese beval sommighe over

Raet vā desen Capiteyn om het leven te behouden.

boort te smyten / wysende op de persoonen die de minste macht hadden / om haer weynichste te verweeren / onder dese was eenē Timmerman / die't Boot mede hadde helpen conserteren / siende datmen op hem ghewesen hadde / badt datmen hem eerst wilde geven een stucxkē Mermellade / met een dronck Wijns / waer mede hem liet gewillichlijcken inde Zee worpen en verdrencken / onder ander werdē noch ghewesen eenen / diemen in Portugael nieuwe Christenen heet / dese ghegrepen wesende om

Vertellinghe van 2. Broeders uyt het selve Boot.

over boort gheworpen te worden / hadde eenē Broeder in't selfde Boot / welcke jonger was als diese gegrepen hadden / dese stont op ende badt ootmoedelijcken / datmen zijn Broeder wilde los laten / ende hem inde plaets worpen : want seyden / hy mijn Broeder is ouder ende verstandigher / ende nutter inde werelt als ick / om mijn Susters in haren noot te helpen / dus ist mijn liever voor hem te sterven / als sonder hem te leven / duer dese bedinghe hebben den outsten Broeder weder los gelaten / ende den jonckisten die sulcks begeerden over boort ghesmeten / den welcken wel ses uren het Boot naer swom / ende hoe wel dat zy hem naer die handen toe hieuwen met bloote Rappieren / om niet aen boort te comē / heeft een Rappier inde handt ghevat / al wast dat het hem die handt half overmidts sneet / heeft het nochtans noyt willen laten gaen / so dat zy noch in't leste beweeght worden / ende hem wederom in't Boot namen / ende hebbe beyde de Broeders in Goa ghekent ende ghe-converceert / met dusdanighen misterie ende moeyten / zijn 20. daghen onder weghen ghe-

Hoe datse te lande comen ende by den Admirael raken.

weest / ende in het lest aen landt ghecomen / alwaerse vonden den Admirael / ende het volck van't ander Boot ; Die gheen die in't Schip bleven hebben sommighe eenighe berderen / deelen / ende ander stucken van plancken / aen malcanderen ghebonden / die de Portugesen heeten Iangadas , een yeghelijck soo't hem eerst ter handt quam / alles met hope van haer lyven te berghen / van dese en zijnder maer twee persoonen levent aen landt ghecomen ; Aen landt wesende die boven ghenoemde persoonē / hebben noch andere moeyten ende pe-

't Eerste Boot wert vande Caffres berooft.

riculen ghepasseert : want worden altesamen vande Swarten van't landt / diemen Caffres noemt / berooft van haer cleederen die zy aen't lijf hadden / soo dat zy daer soo veel niet en lieten datse haer schamelheyden mochten bedecken / ende passeerden grooten honger en commer / ende ander duysent miserien / dat te lanck waer om te vertellen ; ten langhen lesten zijn

Comen by een Factuer vanden Capiteyn van Soffala.

ghecomen op een plaets / al daerse ghevonden hebben een Factuer vande Capiteyn vā Soffala ende Moçambique ; diese holp so hy best mocht / ende beschickten datse voorts quamē tot Moçambique toe / ende van daer nae Indien / al waer icker veel van ghekent / eñ mondelingh ghesproken hebbe ; van die op't landt quamen storven daer noch etlijcke van / eer zy tot Moçambique quamen / in somma datter waren in als by de 60. persoonen die daer levent af quamen / ende alle d'ander zijn in het

De rest die op 't Schip blevē zijn altesamen verdroncken.

Schip verdroncken ende versmoort / en daer en is noyt meer tael noch teeckē van't Schip noch volck te voorschijn ghecomen ; Hier aen kanmen mercken hoe dat die hovaerdicheyt van desen Stuerman / om dat hy van niemant raet en wilde nemen / dit Schip met so veel menschen heeft om den hals ghebracht / daerom en behoortmen een Stuerman soo veel machts niet te gheven / datmen in tyden van nooden den raet vande meestē verwerpt ;

Wat den Stuer-man ghesciede als hy weer in Spaengien quam.

Dese Stuerman in Portugael comēde wert ghevanghen : maer door giften en ghaven is weder los gelaten / en weder een ander Schip ghegheven / ende het beste vande vloot om nae Indien te varen / het jaer van 88. doch met ghenoech ghecrijt vande Moeders / Susters / Huysvrouwen / ende Kinderen / van die ghebleven warē in't selfde Schip / die alle wraeck over hem riepen / ende comende met dit ander

Tweede reys vanden Portugheschen Stuerman na Indien.

Schip ten tweedenmael genaemt San Thome, hadden van duysenden een / het Schip by naest weder op die selfde droochten van Iudia ghestiert ende verloren / dan den dagh quam haer te baten / waer mede haer daer af wenden / doch inde wederom reys van Indien na

In't weer comen uyt Indien blijft het Schip ende Stuerman by Cabo de bona Esperansa.

Portugael / is het selfde Schip by de Cabo de bona Esperança ghebleven / met den selfden Stuerman / volck / en al / daer ghenoech op ghemurmereert wert / dat het een recht oordeel Gods is / tot wraeck van soo veel Weduwen ende Weesen / waer van wy op een ander op zynen tijdt af sullen tracteren ; Hebbe dit daerom in't lanck willen verhalen / op datmē mach sien ende claerlijck mercken / datter menich Schip verloren wert door hovaerdye van die het regeren / ende door onwetenheydt van de Stuer-luyden / waerom men wel behoort te examineren die persoonē / al eermense een Schip toe betrout / daer soo veel aen

ghelegħen

gheleghen is/ende het welvaert van so menighen persoon/ende dat meer is/ het leven van soo veel menschen / ende het onderhoudt van Vrouwen en Kinderen; Dit deerlyck verlies gheschieden in de maendt van Augustus/ Anno 1585.

Op wat tydt het Schip by de C. de bona Esperansa bleef.

1586.

Wanneer dat twee Schepen van Chaul vande Turckē ghenomen werden.

Inde maent vande Meye Anno 86. voorseydt/ginghen twee Schepen ghevladen met goet / ende veel ryckdom uyt die Haven van Chaul uyt Indien/ het welcke toe behoorden Portugesen / inwoonders van Chaul, endē die eyghenaers waren daer selfs op/eñ meenden te varen naer die Estrecho de Mecca, ofte het roode Meer/al waer zy hare hādelingh dryven/ onder weghen worden genomen van de Galeyen vande Turcken; Dese Galeyen waren toe ghemaeckt in het binnenste van dē Estrecho de Mecca, by de Stadt Cairo, op den oever vande roode Zee / in een Stadt genaemt Sues; Dese Galeyen begosten groot quaet te doen/ ende stelden gheheel Indien in rumoer ende groote vreese.

Bereydinghe van een groote Armade in Goa.

Tot wat eynde de Armade bereyt is.

In dese selfde maent so is in Goa een groote Armade toe bereyt/van Galeyen ende Fusten/soo dat daer in langhe jaren te voren soo groote noyt ghesien hadde geweest/ende was gheordineert om te gaen naer't roode Meer/ om de Turcksche Armade ende Galeyen te verjaghen ofte te verslaen/ soo zy consten/en hadden bevel vande Viçorey,om daer naer te gaen verwinteren tot Ormus, ende alsdan die enckte van Persien ghenaemt/achter Ormus in te loopen/ om haer aldaer te offreceren/ten dienste ende bystant vande Xatamas, Coningh van Persien teghen den Turck/ haren ghemeenen vyant / om hem alsoo van alle kanten den beck te breken/ soo zy haer facit gemaeckt haddē: maer het viel gants contrarie/als wy hier naer hooren sullen; Van dese gheweldighe Armade ginck voor Generael ende Oversten/eenen Edelman/ met namen Rioy Gonsalues da Camara,die eertyts hadde Capiteyn van Ormus gheweest / was een byster vet ende overladē man/ welcke een van dē principaelste oorsaecke was van haer quade fortuyn; Op dese Armade ginghen die principaelste Soldaten ende Edel-luydē van Indien/ meenende groote eere te verwerven; Dese Armade afgeveerdicht wesende/nemende haren cours naer't roode Meer toe/cregen veel stilten onder weegh / soo dat zy groote miserien passeerden / ende begonsten te sterbē als Hondē/so van dorst als van andere nootdruftighe ghebreken: want en hadden hare rekeninghe niet ghemaeckt / van so lange onder weghen te wesen / welcke altoos hare excusatie is alsser yet over comt; Dit was het eerste ongheluck/ende een beginsel van datter naer volchden; Comende byde roode Zee aen de mont/ghemoeten die Turcksche Galeyen/ al waerse eenen dapperen slach hadden: maer die Portugesen hadden den neerlaegh / ende ontliepent so zy best mochtē/met groote schade ende verlies/ende die Turcken met die victorie/ voeren aende Custe van Abex ofte Melinde, al waerse sommige Steden in namen/ als Pate ende Brava, die met die Portugesen in aliance warē/om haer aldaer sterck te maken/en soo beter comoditeyt te hebben/ om de Portugesen te beschadighen/ende dicht byder handt te wesen; Die Portugesen Armade aldus gheheel ontstelt wesende / zyn ghevaren naer Ormus,om aldaer te verwinteren/ ende haer weder te repareren / ende hare crancken

Beschryvinge vande Capiteyn eñ Generael van dese vloot.

Wat d'oorsaeck was dat ter soo veel volck op de vloot ghestorven is.

Beschryvinge van een slach tusschen de Turcken ende dese vloot.

De Portugesen moeten loopen.

En treckē nae Ormus om te verwinteren ende haer te repareren.

te ghenesen dieder veel waren/om also tegens den tyt te volbrenghen het bevel vande Viçorey, om den Xatamas te helpen / waer mede zyt meenden weder te verbeteren; in Ormus comende/ ende haer voorsien hebbende / ende den tydt ghecomen wesende / soo is den oversten door zyn vetticheyt ende onbequaemheyt in Ormus ghebleven / ende heeft eenen oversten Luytenant in zyn plaets verordineert/ met namen Pedro Homen Pereira, hoe wel dat het een slecht Edel-man was / was niet teghenstaende een vernaemt Crijs-man / van veel experientie/ende beval datmē hem in als souden obedieren / als zyn eyghen persoon; Desghelijcks beval haer expresselijck/als dat zy onder weghen aen de zyde van Arabien souden aenvarē/ende castigeren een deel Roovers/die haer aldaer onthoudē/op een plaets ghenaemt Nicolu, welcke altoos beroofden en bespronghen/ende groote schade deden/alle die Schepen ende reysent volck die van Bassora quamen hanteren in Ormus, so wel in't gaen als in't comen/ waer mede die vaert gheel onveylich was / tot grooten achterdeel van die van Ormus , waermede zyt gheerne wilden belet hebben/door dagelijcksche crachten die daer van quamē; Aldus henen getrocken wesende/ met harē verordineerdē overste Luytenant/zyn gecomen by Nicolu, alwaer zy die Fusten aen landt op de strandt gheset hebben/soo datse half op drooch bleven / ende zyn also hol over bol aen landt ghesprongen/ sonder eenighe ordinantie/ gelijckse in alle hare aenslaghen voor een manier hebben; Den oversten wilden zyn macht gebruycken/ ende haer in ordinantie stellen / ghelijck als dat inden Crijsch-handel het ghebruyck is /hebben hem niet willen obedieren / segghende: dat het een Boer was/ende datse beter Eel-mannen en Soldaten waren als hy/met dese ende dierghelijcke laster-woorden / zyn gheloopen d'een hier en d'ander daer/ sonder eenighe ordinantie / ghelijck Schapen sonder Herder/ meenende dat die werelt te cleyn voor haer was / ende dat elck Portugees een Hercules versterckte/ om de werelt op haer schouderen te draghen . Die Arabiers ofte Nicolus,die ghewecken waren te veldewaert in / wesende meest te Peert / siende hare ongheregheltheyt ende quade ordinantie / ende dat hare Fusten meest op drooghe waren / ende sonder groote moeyten niet en consten soo haest in't water ghecryghen/ hebbense altesamen omsinghelt/ en zynder met gemeender macht met een halve Maen op ghevallen/ende hebbense also gedreven/ al doot smytende tot aendē oever van de Zee / ende om datse die Fusten niet en consten in't water schuyven / sonder in perijckel van geslagen te wesen / hebben eensdeels door noot/ten anderen door schaemten haer moeten verweeren / waer datse al vechtende doot zyn gheslaghen/ soo datter boven die vijftigh niet af en quamen/ van die gheen die in tydts die Fusten af gheschoven hadden/ en haer also van landt hieuwen en wech roeyden; Daer bleven over die 800. Portugesen/ vande outste ende beste Soldaten van Indien / onder dese was eē Neer-lander(welcke voor Trompetter mede voer) met op't land/om die Soldaten moet te gheven ; dese wesende in't midden vandē slach / niet verre vande Standart vande Portugesen / sach hoe dat den Portugeschen Vaendragher den Standart ginder heen geworpen hadde/ ende hem op de vlucht

De oversten maeckt een Luytenant/eñ blijft tot Ormus.

Bevel vande oversten om de Roovers van Nicolu te straffen.

In wat gheschickte ordinantie de Portugesen aen landt comende teghen haer vyant quamen.

In wat manier dat de Zee-roovers de Portugesen over vielen.

Hoe veel ende wat Portugesen datter ghebleven zyn.

beghevem

begheven om zijn lijf te berghen/ende een van de Arabiers haddense op ghenomen/so is dese Trompetter met eē furye ende gramschap ontsteken/den Trompet achter op den rugge worpende/met zijn Rappier (want anders gheen gheweer en hadde/) onder die vyanden gheloopen/duersteckende den gheenen die den Standart genomen hadde/ende die weder onder die Portugesen gebracht/haer schāde nae sprekende/datse dē Standart so schandelijcken lieten nemen/in somma heeft den selfdē tot bynaer een ure beschermt/ende veel omghebracht van diese hem meenden te benemen/soo dat hy rontom onder dooden stont/ende hoe wel dat hy hem genoech mochte gesalveert hebbē/willende die Standart verlaten/niet teghenstaende en heeftse nopt begheven/tot dat die groote menighten hem overvielen/ende alsoo doot smeten/ghevende zynē gheest altoos met zijn armen om den Standart/waermede hy onder die dooden stortten/en zijn leven voleynden/alle 'twelcke die over ghebleven Portugesen selfs mondelingh tot menighen reyse bekent hebben/ende zijn vromicheyt daer in gheprefen/waerom het selfde hebbe willē aen teeckenē/als een dinge waerdich te noteren.

Verhael vande vrome daden van een Neer-lander die onder de Portugesen was.

Hoe hy zijn leven eynde.

De Portugesen pryfen den vromen Neerlander.

Den ghesetten Luytenant ofte Generael/siende hare quade ordinantie eñ onghehoorsaemheyt/ende datter niet veel eer te begaē was/heeft hem in tijts uyt die weech ghepackt/ende hem in zijn Fuste ghesalveert/siende het regiment van verre aen/en zijn alsoo weder met die leeghe Fusten ghekeert naer Ormus, sonder yet anders te bedryven/tot een groote droeffenis ende schande van geheel Indien: want was die grootste neerlaegh eñ verlies die de Portugesen oyt in Indien ghehadt hadden/van so veel Portugesen tseffens te verliesen/onder welcke was oot den Broeder vanden Aerts-bisschop/ende veel andere jonghe ende treffelijcke Edel-luyden/van de principaelste van Portugael.

De over ghebleven Fusten keeren weer nae Ormus.

In dese selfde tijt is ghecomen in Goa, een Coninginne van Ormus, die welcke van de Wet van Machomet was/ghelijck hare ouders/ende voor-ouders/die onder tribuyt vā de Portugesen sitten/in't Eylandt van Ormus; Dese heeft haer Christen doen doopen/ende worden met groote solemniteyt in ghehaelt/eñ den Viçorey was harē Peter geworden/genaemt Dona Fellippa, om de Conings van Spaengien wille; was een schoone ende witte Vrouwe/groot van persoone/ende haren Broeder die noch jonck was/wordē oock Christen ghedoopt/ende voer naer Portugael met die Capiteyn/die geweest hadde van Ormus, Mathias Dalburquercke, om hem den Coningh te presenteren; Dese Coninghinne worden ghetrout met een Portugees Edelman/met namē Anto Dazevedo Coutinho, ende den Coningh van Portugael gaf hem in houwelijt/tot een Bruyt-stuck vande Coninginne/het Capiteynschap van Ormus, 'twelcke over die 200. duysent Ducatē weert is/als op een ander geseyt is; Dese Edelman naer dat hy de Coninginne een half jaer ghehadt hadde/levende met alle vrientschappe ende liefde diemen soude moghen begheren; Soo heeft hy een Schip doen toe maken/om naer Ormus te varen/om aldaer sommighe goederen ende renten vande Coninginne zijn Huysvrouwe te vervoorderen en te cebreren/ende den afscheyt viel haer soo swaer/dat zy hem badt haer mede wilde nemen: want in zijn absentie niet en conste leven/ende om dat sulcks gheen gheleghentheyt en gaf/troosten haer soo hy best mocht/beloovende alle neerstichheydt te doen/om metten eersten weder te comen/waer op hem te scheep begaf naer Bardees toe/welcke is d'uyterste incomste vande Revier drie mylen van Goa, ter wylen dat den Eelman daer noch lach/wachtende naer weer ende wint/soo heeft die Coninginne (soomen seyt/) soo grooten droeffenis ende hertsweer ghenomen/datse schielijcken doot bleef/den selfden dagh dat haren Man t'seyl was ghegaen/tot een groote verwonderinge van een yeghelijcke/ende veel droeffenis/om dat dit d'eerste Coninginne was van die contreye/die haer Christen gemaeckt hadde/verlatende haer Coningh-rijck ende hooghen staet/om liever Christen te sterven/ghetrout wesende met een slecht Edel-man/als Coninginne te leven inde Wet vā Machomet/wert met grooter maugnificentie begraven naer behooren.

Verhael hoe een Coningin van Ormus Christen wert

Wert gedoopt ende Dona Philippa genoemt.

De Coningin trout eē Portugees Edelman.

De Man van de Coningin doet een schip gereet maken om nae Ormus te varen.

De Coningin versoeckt mee te varen.

De Coningin sterft van droefheyt dat haer Man na Ormus reyst.

Groote droefheydt van't sterven vande Coningin.

Inde maendt van Augustus Anno 86. is ghecomen in Goa, een Man van Moçambique, comende uyt Portugael in het Galleon dat naer Malacca soude varen/met sekere advijs voor den Viçorey, ende bracht tydinghe hoe dat het Schip Boa Viagen, ('twelcke vā Indien ghescheyden was het voorleden jaer van 85.) ghebleven was/vermoeden dat het by de Cabo de bona Esperança op gebarsten moest wesen/vande groote last: want over laden meestendeel die Schepen/ende affirmeren dat het selfde Schip over die neghen spannen waters in hadden/als het van Cochijn t'seyl ginck/ende hoe wel datmen al eer die Schepē t'seyl gaen/den Schipper ende ander Officieren Eet gheeft/oft het Schip sterck en bequaē ghenoech is/om die langhe reyse te volbrenghen/ende soo daer eenighe fauten aen zijn/te verclaren op den Eet dieser gheven/waer op maken een protest/welcke die Officiers van't Schip onder teyckenen/eñ al ist dat het schip duysent fauten ende letselen heeft/so verswyghen zijt om niet te verliesen hare plaetsen eñ profyten/die zy daer af hebben/al ist schoon datse wel weten dat het Schip niet gestelt is om voyagie te doen: want die giericheydt bedrieght die wijsheyt/ende stelt alle periculen achter den rug; Dan alsmen daer midden in is/soo wetense ghenoech te segghen/ende doen groote beloften van beteringe/op dese manier gaen meest alle Schepen van Cochijn, en dat daer een behouden over comt nae Portugael is niet dan enckel mirakel van Godt: want anders en waer niet moghelijck datter een af over soude comen/naer dat zyse overlasten met laden/ende qualijck versien gaen van haren nootdruft/ende weynich ordinantie hebben onder haer Zee-volck; Soo datter niet een Schip over en comt/ofte weten te vertellen wat periculen datse ghepasseert hebben vā overladen te wesen/van fauten/van dinghen die voor't Schip noodich zijn/ende van onbedreven Zee-lieden/doch met alle dese daghelijckse periculen en hebben gheen beteringhe/dā alle daeghs erger; In dit Schip Boa Viagen bleven seer veel Edel-luyden/ende van de principaelsten die den Coningh langhen tijdt in Indien ghedient hadden/ende reysden naer Portugael met hare certificatien/om Satisfactien aenden Coningh te verwerven/van hare diensten/ghelijck hare ghewoonheyt is/desghelijcks om dat het een vande beste ende vermaerste

1586.

Verhael van een Man van Mossambique/die tydingh brengt van een ghebleven Schip.

De giericheyt bedriecht de wijsheydt onder de Portugesen.

't Welc d'oorsaeck van het verlies van lijf en goet is.

Op wat manier de scheps van Cochyn varen.

Groote ongeregeltheyt onder de Portugesē/eñ varen uyt Indien.

Wat volc dat ter op't Schip Boa Viagen gebleven is.

De Ambassaduer vã Persien blijft op dit selfde Schip.

vermaerste Schepen was / ende wel beseylt/ soo wasser dẽ Ambassaduer vande Xatamas, Coningh van Persien in gegaen/ om aenden Coningh van Spaengien aliance te versoecken/teghen die Turcken haerder beyder vyant/ende naer dat dese gebleven is/so en heeft noyt meer eenighen anderen willen seynden/ niet teghenstaende houden even wel aliance ẽn vrientschap met die Portugesen; Het minste Schip dat van Cochijn naer Portugael seylt/is altoos over eẽ millioẽ Gouts weert/

Hoe beel dat het minste Schip waert is dat vã Cochijn seylt.

ende dit Schip was een vande beste / waer- by men mach considereren het groot verlies/ datter aen elck Schip verliest van ryckdom/ behalven die menschen: want daer zijn weynich jaren oft daer blyvender een ofte twee/so in't gaen als in't comen.

Inde maendt van September Anno 86. zijn ghecomen in Goa 4. Schepen van Portugael/te weten: den Admirael San Thome, San Salvador, Arrelickias, ende het Schip Bon Iesus deCaranja,ende van't Schip San Felippe en was gheen tydinghe af / dat met haer in compaengie van Lisbonen was ghescheyden.

Namen vã 4. Schepen die in September vaert quamen.

In't leste vande maendt van November/ zijn die Schepen weder van Goa gescheyden/ sommighe gaende lancks de Custe van Malabar, haer ladinghe van Peper nemende/ ẽn van daer naer Cochijn, alwaer altoos een ofte twee hare ladinghe van Peper ghegeven wert; Maer van alle andere waren werden in Cochijn gheladen ende af gheveerdicht; Daer werden in Goa noch toe ghemaect een Schip/met namen Acension, dat sommighe voyagien naer China ẽn Iapan ghedaen hadde; dit werde ghecocht vande pachters vande Schepẽ/om dieswille dat het Schip Caranja door outheyt in Cochijn ghesleten worde/ ẽn weder een nieu op stapel gheset van de selfde naem:maer en worden niet voleyndt door sekere twisten die tusschẽ die pachters op rees;

Wanneer dat de voorsz. schepen weer van Goa gescheyden zyn.

Met dit Schip Nossa Senhora da Sencao', is mijn Heere den Aertsbisschop ghevaren naer Portugael/ door sekere twisten ende geschille die op ghereesen was / tusschen den Viçorey ende andere Raets-heeren en den Aertsbisschop / ende hoe wel dat hy vanden selfden Eeldom / ende oock den Viçorey, en van alle die gemeenten ende Regierders van Goa, gebeden worde haer niet te verlaten/heeft nochtans zijn voornemen niet willẽ af staen/ ende was van meeninghe na den Coningh te trecken/van wiens hy wel bemint was / welcke den Viçorey ende meer andere niet wel aen en stont/vreesende dat hy den Coningh al te goede informatie soude gheven / dat weynich tot haren voordeel soude strecken / is aldus ghereyst / hebbende alle zijn dienaers oorlof ghegheven/ behalven sommige dien hy tot zynen dienste met nam / latende alleen in zijn huys zynen Hof-meester/ende my om zijn renten te ontfanghen/en zijn huys te onderhouden/en-

Met wat Schip dẽ Bisschop na Portugael ghevaren is.

Oorsaec waer omme hy wech ghevaren is.

de om dat alsdoen het gulde Jubileo ofte aflaet van Roomen/ in Indien gecomen was/ welckmen heet La Santa Crusada, ende was ghegunt om met het gelt van dien te rantsoeneren die Captyven die in Africa ofte Barbaryen ghevanghen waren / inden grooten slagh vanden Coningh Don Sebastiaen, het welcke aenden Aerts-bisschop gerecommandeert quam / als Commissario Apostolico Romano, &c. heeft my het Generael schryverschap vande Cobransa van dien van gheheel Indien ghegunt/ met een vande sleutelen van't Coffer/ al waer het selfde gelt in vergadert werde / met een goet salaris ende ander provenden den tijdt van zijnder absentie / om my alsoo te meer te verobligeren in zijn huys te blyven/ en zijn wedercomste te verwachtẽ/ als ick hem moest beloven/ ende is t'seyl ghegaen van Cochijn inde maendt Januarij/ Anno 87. wesende zijn Piloot ofte Stuermã den selfden die het Schip Sant Iago op de drooghten van Iudia verloozen hadde/ als vertelt is.

Tijt wanneer 'tgulde Jubileo in Indien quam.

Tot wat eynde 'tselve daer ghecomen is.

Ende gelijck als die Schepen een ende een worden afgheveerdicht/d'een vier oft vijf daghen voor d'ander/om datmen in die ladinge soude goede ordinantie hebben / om alle dinghen ende waren te registreren / soo gheschiedent als dat alle die ander Schepen afgheveerdicht waren / ende ghebrack alleen het Schip Arrelickias, dat het leste in die ladinghe was/ende hebbende zynen vollen last / so hebben die Officieren ende oock die pachters begaeft wesende met sommighe geschencken/ etlijcke ballast doen uyt treckẽ/ẽn inde plaets van dien Caneel gheladen / om dieswille dat die Caneel in Portugael seer getrocken was/ ende op hooghen prijs stondt / waerom die pachters ende Officieren van't Schip so mẽ seyt giften ontfangen hebbende van de cooplupden/hebbense gheladen als ghesept is/ om datter anders geen plaets en was;

Hoe de schepe in Cochijn afgeveerdicht ẽn gheladen werden.

Den dagh comende datmen soude t'seyl gaen / soo is te verstaen dat die Schepen ligghen wel boven een mijl inde Zee op haer anckers/alwaer zy hare ladinghe nemen / om dieswille dat het Somer is/ende die Zee altoos stil gelijck een Revier ofte binnelands water; ende den dagh datmen sal t'seyl gaen/soo wert het die gheele Stadt van Cochijn met Trompetten uyt gheroepen / ende alsdan comen alle de gheen die daer met sullen varen/ met hare bekenden ende vrienden die haer ghelep doen / tot aen boort toe / met veel ververSinghe van Broot-frupten en dierghelijcken tuijch / soo dat daer somtijts drie ofte vier hondert Schupten/die men Tones heet ende Pallenges, rontom het Schip ligghen/ met het grootste gewoel van de werelt/ende het Schip leyt over al bedeckt met goet / is gheladen dat die hooft touwen onder water zyn / ende daer en boven het opperste overloop ofte verdeck staet altoos vol/ seven/acht kisten hooch die gheen plaets onder en hebben: want sy onder soo gestout dat daer niet een hoecxken leegh en is/oft 'tis vol ghe parst / soo dat alsmen t'seyl gaet en weten niet waermen eerst sal beghinnen/om aen tasten ende 't Schip regeren/het welcke zy noch in gheen maent tijdts naer datse al t'seyl ghegaen zijn in oorden connen brenghen;

Waer dat de schepen ligghẽ alsse t'seyl gaẽ van Cochijn

Hoe dat d'een vrient d'ander 'tscheep leyt.

Hoe dat de Portugesen haer Schepen overladen.

Aenmerckt de Portugesche gierichepyt.

Dit aldus wesende met dit Schip/ghelijckt met alle d'ander is / soo is den Viador da Fazenda, ofte des Coninghs besiender ende Officier van't landt ghecomen / ende heeft zijn requirement ende protest ghemaeckt / als dat die manier is/oft Schip ghestelt was om voyagie te doen/ waer op hebben gheantwoort ja: ende het selfde onder teyckent / soo sommighe segghen/ander meenent contrarie/ in somma heeft terstondt bevolen de Cabels af te houwen/ gelijck zy altoos doẽ/ ende die seylen laten vallen/met grooten gekrijs van Boa Viagen, ofte behouden reijs; hebbende noch alle die Schupten aen boort/die dickwils een mijl ofte half naer sleppen / om dat het slechte Zee is/het

Manier van't seyl gaen van Cochijn.

Oorsaec waeromme datter een groot rumoer int schip quam.

Desgelijcx hoe 'tselvige schip versoncken is.

Sommighe Slaven verdroncken in't Schip.

is/het Schip aldus beginnende te seylen/ soo zijnder onder ander rommelingen die op het overloop stonden/ warē veel Hoender kopen/ uyt welcke scheen / sommighe Hoenderen uyt braecken / waer op een ghevecht quam/ segghende: elck een dat zy haer toe quamen/ in somma zijn over hoop gheloopen aen d'een zyde van het Schip/ gelijck het ghemeenlijck gheschiet in eenich ghevecht / met dese alteratie ende ghewicht van Volck aen d'een zyde/ is het Schip om ghevallen / overmidts dat het Ballast verlicht was / ende met Caneel geladen / ende boven wonder sware last hadde van kisten ende ander goet / als verhaelt is/ eyndtlijcken is het Schip sachtelijck onder ghegaen en ghesoncken / dat daer alleenlijck een span van de top- stengh blijckte/ ende het Volck viel in die Schuyten die noch aen boort laghen/tot haren gheluck / sonder dat en hadde daer niet een af ghekomen/ quamen daer alle levendigh af/behalven die Slaven/ die met ysere boeyen gesloten waren / om niet wegh te loopen / dese verdroncken / wie kan weten ofte weerderen wat rijckdomme dat hier verloor/ als eē yegelijc wel kan presumerē/daer en quam niet anders af/ dā sommige kisten die boven stonden / diemen met Duyckers uyt kreegh : maer het goet gheheel bedorven ofte van weynigh profijt/ ende die reste bleef verlooren ; Hier by machmen mercken ende considereren / hoe ende wat manier dat die ordonnantie vande Portugesen is/op hare ladinghe ende Schepen/ ende dat te presumeren is / dat soo meenighen Schip daer noyt tael ofte teecken af ghecomen is / haer meest door dusdanighe ongheregheltheydt verliesen; men dede hier naer groote neerstigheydt met ghetuyghen/om die pachters ende Officieren te castigeren/ die den Ballast hadden doen uyt trecken: maer zy waren verborghen / ende door lanckheydt van tyden worden het selfde vergheten / ende bleef doot ende te niet/ ende die het haer verlooren hadden mochtent God klaghen.

De ongheregelde begeerlijckheyt vāde Portugesen is oorsaec datter menich om lijf en goet gebracht wert.

Groote sterft ende hongher in Malacca.

De Coninghē van Samatra besetten de Straet van Samatra.

Oorsaeck van de twist.

Toerustinghe om Malacca te ontsetten.

In dese selfde maendt quam tydinghe van Malacca, hoe dat het selfde seer benaut was/ ende veel volcks van hongher storf / ende het Schip dat van Portugael derwaerts ghegaen was / moest daer blyven ligghen / om dat daer geen victualye en was/ om't Schip af te veerdighen / ende die enghte ofte Straet van Samatra was beset van de vyanden / dat daer gheen Schepen en mochten duer varen naer Chyna ofte Iapan,ende dit worden ghedaen van de Coninghen van Samatra, te weten / den Coningh van d'Achein ende van Ioy,gheleghen by het selfde landt van Malacca,op het vaste landt ; Dese waren teghen die Portugesen van Malacca gherebbeleert/duer seeckere oorsaecke ende spijt dat haer van de Capiteijn van Malacca ghedaen was ; met dese tydinghe was gheheel Goa in groote alteratie: want hare principale vaert ende rijcdomme is die vaert van Malacca, Chyna, ende Iapan, ende die andere omliggende Eylanden / welcke altemael door dese oorloghe belet werden / waerom terstondt groote ghereetschap ghemaeckt wordt van Galeyen/ Fusten/ ende Schepen / om Malacca te ontsetten / ende worden alle die Burghers ghe schat/ende over al ghelt op ghenomen / vande Cooplieden / desghelijcks volck om het selfde te weghe te brenghen : want met die voorgaende neerlaghen was Indien seer gedebileteert ende swack van volck.

1587.

Tydinghe tot Goa vande ladinghe/ desghelijcx van't verderven vāt 't Schip S. Lorenso.

Desgelijcx vā de Armada die in December af gevaren was.

Inde maendt van Meye Anno 87.is ghecomen in Goa een Galliotte van Moçambique, tydinge brengēde hoe dat daer het schip San Fellippe gheweest hadde/ ende hadde genomen die ladinghe ende Peper van't Schip San Lorenço, dat aldaer ghearriveert was/ gaende naer Portugael/ en was gheheel open met alle de masten afgehouwen/eñ het meeste goet inde Zee geworpen/door dat zy mirakelusement hare leven berchden/ ende tot Moçambique waren gecomen/in dit Schip San Fellippe warē die Princen eñ Coninghs kinderen van Iapan ghecomen / als op een ander verclaert is/ende quamen met dit selfde Galliotte die de tydinge bracht tot Goa; Dit selfde Schip bracht oock tydinge van die Armade die uyt Goa afgeveerdicht was/inde maēt van December An. 86.na die Custe van Melinde ofte Abex,om te wreken die schade van de voorlede Armade van Ruy Gonsalues da Camara, als vertelt is/eñ om te castigerē die Steden die op de selfde Custe met den Turck vereenicht waren/ eñ hare aliance ghebroken hadde; Van dese Armade was overste eenen Eelman/met namē Martijn Afonso de Mello; Comende aende Custe van Abex ofte Melinde, welcke is tusschen Moçambique ende 'troode Meer/zijn aldaer aen land gesprongē (overmidts dat die Turcken die zy sochten al wech waren/die roode Zee binnenwaerts na huys toe/)so hebben haer die Portugesen willen wreken op die steden eñ Coningē/ die haer aliance gebroken hadde/en die Turcken gefavoriceert / zijn aen landt gecomen aen die steden/genaemt Pate eñ Brava, die welcke weynich op hare comste verdacht wesende/ hebbē lichtelijcken overvallen die terstont die steden verlaten hebben/eñ te landewaert in gevlodē/ alwaer die Portugesen hare lust gheboet hebben/stekende die stedē in brant/en die raserende tot de grōt toe/so veel alsse ommers mochten/eñ in't vlieden vande inwoonders/so cregense den Coningh van Pate, die zy't hooft af hieuwen inde furie/ende werde ghebracht tot Goa,al waert gheset werde sommighe dagen op een mast in't midden van de Stadt / tot exempel van een ander/ ende teecken van victorye / waer mede die Portugesen weder begonsten eenighe coragie te krijghen/ ende hebbende aldus dit feyt ghecuyst / zijn van daer ghescheyden naer Ormus, om van daer den Coningh van Persien eenighe assistentie te doen / als haer vande Viçorey bevolen was: maer comende tot Ormus, is haer veel volck cranck gheworden ende ghestorven / onder welcke was den oversten Martijn Afonso da Mello, waer door quamen weder naer Goa, sonder yet meer uyt te rechten.

Waer dat de Armade aen quā / eñ waer de Portugesen op't lande traden.

Dē Portugesen nemen Pata eñ Brava in / eñ verdervēse tot de grondt toe.

De Coningh van Pata wert gevangē onthooft ende 'thooft tot Goa gebracht.

Veel Portugesen sterven tot Ormus.

Hongher vant Eylandt Zamzybar.

De Portugesche Armade ontmoet het Schip S. Salvador by 'tselve Eylande.

Dese selfde Armade gaende naer die Custe van Abex, vervallende by het Eylandt ghenaemt Zamzybar , welcke leydt op 6. graden aende zuydtzyde/omtrent 70. mylen van Pate naer Moçambique toe / by de 18. mylen vande Custe / in dese contreye ghemoeten het Schip San Salvador, dat van Cochijn naer Portugael ghevaren was / ende was gants open / hadden alle het goet in het water ghe worpen / behalven sommighe Peper / daer zy niet by en konsten komen / ende waren gants ontstelt ende verdestrueert / ende hielden met cracht van pompen noch boven/ doch hadden die moet al over ghegheven/ ende souden sonder twyfel al om den hals

Verhael hoe't selve Schip verdorven was.

gherecomen hebben/ haddense dese Armade tot alle gheluck niet ghemoet / daer zy weynich op verdacht waren / in die contreye haer te vinden; Dese Armade hebbent Schip met haer naer Ormus ghevoert/ al waer die reste van de Peper ende goet datter over gheleven was/ ghelost wert/ ende het Schip ghesleten/ ende maeckten aldaer een cleyn Schip toe/ welcke met het selfde volck van het ghesleten Schip ende over gheblevenen goet naer Portugael is ghevaren / al waer zy in salvement naer langhe moeyten ghearriveert zijn.

'tVerdorven Schip wert nae Ormus ghevoert.

Een Galliotte brengt tydinge tot Goa van vier Schepen uyt Portugael.

Den 7. September Anno 87. quam een Galliotte van Moçambique, brenghende tydinghe dat aldaer waren ghecomen 4. Schepen van Portugael/ te weten / den Admirael Sant Antonio, San Francisco, onse lief Vrouwe van Nazareth / ende Sant Alberto, ende van het Schip Santa Maria, dat met haer vã Portugael ghescheyden was / en wisten niet af te segghen/ dan verstonden daer naer dat het weder naer Portugael gekeert was/ door eenighe fauten ofte quaet weder; Acht dagen naer dato van dien/ quamẽ die voorsz. Schepen binnẽ Goa, al waer zy met blyschap ontfanghen worden.

'tCasteel Columbo beleghert vande Coningh van Seylon.

Op dese selfde tijdt is die fortresse genaemt Columbo, die de Portugesen in't Eylandt van Seylon hebben/ beleghen vande Coningh van Seylon, ghenaemt Raju, ende was in grooter benautheyt/ en worden van Goa ghesonden een Armade van Fusten eñ Galeyen/ wesende overste daer van Bernaldijn de Carvalho, om haer te ontsetten.

Wanneer dat de vloot van Goa na Malacca gevaren is.

Op dese selfde tijdt is van Goa ghetrocken een groote Armade van Fusten / Galeyen/ ende Gallioenen/ en ander Schepen met veel volcks/ ende munitie/ victualye / ende andere dierghelijcke materialen/ om Malacca te ontsetten / dat seer benaut was / als voren gheseydt is; Van dese Armade was overste eenen Don Paulo de Lyma Pereira, een vermaert Eelman/ ende out Crijsch-man / hadde recht te voren gheweest Capiteijn van Chaul, was seer ontsien ende victorieus in alle zijn aenslaghen / waerom tot dese tocht ghecoren worden.

In het leste van November zijn die vier boven ghenoemde Schepen weder van Goa ghetrocken naer Cochijn, ende hare ladinghe hebbende/ naer Portugael gheseylt.

Toerustinghe van een Armade om Columbo te ontsetten.

Inde Maendt naest volghende van December / gheduerende die benautheydt van de fortresse van Columbo in Seylon, hebben die van Goa noch een gheweldighe Armade toebereydt/ ende hebben veel persoonen in Goa met ghewelt op ghenomen / ende inde selfde Armade ghesonden / om dat daer volck ghebrack/ met groote contributie van gelde / dat onder die Coopliedē ende inwoonders ghetrocken worde / met welcke Armade is ghegaen voor overste / eenen Manuel de Sousa Courinho, een goet Edelman ende Soldaet/ die eertijdts Capiteijn van de selfde fortresse van Columbo gheweest / ende een ander belech beschermt hadde/ waer door hem de Coningh grootelijck begaeft / ende zynen staet verhoocht hadde/ en wert noch nae den doot vande Viçorey van Indien/ Gouvernuer van Indien / als wy op zijn plaets ende tijdt sullen verhalen; Dese aldus heen treckende/ is ghecomen op't Eylandt Seylon, al waer hem heeft ghevoecht met die eerste Armeye / ende hebbende haer in ordinantie ghestelt/ om den

Een groote contributie tot Goa.

Veel volcks gedwonghen om Columbo te helpen ontsetten.

De Coningh van Seylon wijckt.

Ragiu slagh te leveren/ den welcken siende die menichte vande Portugesen/ is op ghetrockẽ met alle zijn legher / latende die fortresse ledich ende vry/ tot een groote blyschap van de Portugesen / hebben die fortresse versien met alle nootdruft ende volck/ zijn weder gekeert naer Goa, al waer zy met groote triumphe ende generale verblydinghe ontfanghen worden/ inde Maent van Martius Anno 88.

Columbo ontset.

Inde maent Aprilis naest volghende van het selfde jaer/ is in Goa ghearriveert die Armade van Don Paulo de Lyma, die nae Malacca ghegaen was / en zijn met victorie weder ghekeert/ hebbende Malacca ontset / ende die passagie naer China ende ander weghen weder vry ghemaeckt/ ende gescheiden aldus: dat comende die Armade by de Estrecho van Malácca, hebben ghemoet een Schip van de Coningh van d'Achein, in het Eylandt van Samatra, hooft vyandt van de Portugesen/ ende principale oorsaecke van dit belegh ende benautheydt; In dit Schip was een Dochter vanden selfden Coningh van d'Achein, die hy sondt aenden Coningh van Ioor in houwelijck / om met hem nieuwe aliance te maken teghens die Portugesen/ en sondt hem tot een present een schoon stuck gheschuts van Metael/ dat diesghelijcks in Indien van groote noyt ghesien is / waerom het naermaels ghesonden wert vande Portugesen/ aenden Coningh van Spaengien tot een verwonderinghe / in het Schip van Malacca, welck daer naer in het Eylandt Tercera, (een van de vlaemsche Eylanden) bleef / al waert selfde stuck met grooten arbeyt uyt ghehaelt worden / ende leijdt althans op die fortresse van het selfde Eylandt Tercera, om dat het door zijn swaerte qualijck naer Portugael ghebracht kan worden; Keerende weder op onse propooste / hebben dit Schip met des Coninghs Dochter ghenomen/ ende al wat daer in was buyt gemaeckt / met welcke creghen alle advijs van wat daer passeerden/ zijn terstondt ghevaren naer Ioor toe / ende hebben haer Volck op het landt ghewvorpen / in goeder ordinantie / ende alsoo die Stadt van Ioor bestormt ende besprongen / welcke was beschanst ende omtringht met houte staecken/ ende die Huysen meest van Stroy; Die vande Stadt siende soo veel volcks / ende hare resolutie zijn bevreest ghewvorden / en hebben die vlucht genomen te landewaert in/ al die konden/ en die Portugesen overvielen die Stadt/ ende staken daer den brandt in / ende hebbense gheheel vernielt ende verdestrueert/ ende die het niet ontloopen konsten / doot ghesmeten ende ghecaptiveert / ende vonden daer over die 2500. Metalen stucken / soo cleijn en groot/ die al naer Indien ghebracht werden/ is te verstaen dat sommighe waren van de groote van een Musket/ ende ander grooter/ ende oock gheheel grootelijck / en waren seer net gewrocht met figueren en loofwerck/ dat haer Italiaenders ende Portugesen gheleert hebben/ die het Christen gheloof versaect hebben / ende Machometisten ghewvorden zijn; Dese zijnder wonder veel op alle plaetsen van Indien/ ende doen het meeste quaet / loopen daer als zy eenighe doot slaghen ofte andere quade feyten bedreven hebben / ende vreesen ghecastigeert te wesen / loopen naer het vaste Landt onder die Heydenen ende Mooren/ al waer zy groote salarisen crygen / vanden Coninghen ende Capiteynen van het Landt;

Beschrijvinge van't ontset vã Malacca.

De Portugesen ontmoeten een schip vãde Coningh van Samatra/ eñ nemen 'tselve.

Verhael van een wonderlijcke groot stuc geschuts dat zy uyt het Schip namẽ.

De Portugesen trecken na Ioor overvallent ende verbrandẽ [illegible] geheele Stadt.

De Portugesen vinden in Ioor 2500. Metalen stucken.

Beschrijvinge vande groote vande selfde stucken.

Verhael van sommighe Trompetters en Busschieters die over gheloopen zijn by den Heyde Hydalcan.

Seven ofte acht jaren voor mijn compste in Indien/waren daer in Goa sommige Trompetters ende Busschieters / dat duytschen ende Neder-landers waren / ende om dat zy in Indien van de Portugesen seer misprezen ende veracht worden/ ghelijckse alle ander Natien vande werelt doen/ ende oock mede so en konsten zy gheen betalinghe kryghen van hare ghesette soldye / ende alsse yet versochten ofte vereysschen / werden gedreycht ende inde Galeyen ghesmeten/ en ghedwonghen te dienen/ in het lest hebben haer beraet ghenomen/ siēde dat zy niet meer uyt het landt en mochtē komen/ zijn heymelijcken gheloopen naer het vaste land nae Ballagatte, by den Hydalcan,

Desgelijcks hoe dat zy daer ontfangē werden.

al waer zy blydelijck ontfangen werden/ende met grooter eeren ghehouden/en groote salaris begaeft/en gheacht als Heeren/al waer zy haer door desperaethept gherenigeert hebbē/ doch sommighe meenen dat zy in haer geloof levē: maer weet altoos voorseker dat zy daer getrout zijn met Heydensche Vrouwē/eñ waren noch levent den tijdt mijnder afscheyt uyt Indien; Op dese manier zijn die Portugesen

De Portugesen zijn oorsaeck datter dicwils Christenen Heydenen werden.

alte mets oorsaeck / door hare vermetenheyt/ ende hovaerdye van haer eyghen quaet / ende maken die roepen daer zy selfs met gegeesselt worden/ het welcke alleen vermaent hebbe te propoost vande Metalen stucken/ende ander instrumenten van oorloge/ dat die Indianen gheleert hebben vande selfde Portugesen ende Christenen/daer zy te voren niet af en wisten/ ende hoe wel dat zy dese stucken altemael hadde in goeder ordinantie ghestelt / doch scheen wel en hadden die wetenschap niet om die af te schieten/ ende te ghebruijcken alst behoort/ gelijckt wel bleeck: want verlietent terstondt altesamen/ende lietent in handen vande Portugesen / met dese victorie bleven die Portugesen seer gloriens / ende met veel presumtien/ende quamen in Malacca, al waer zy

De Portugesen werden in Malacca ontfanghen.

ontfanghen werden met die triumphe alsmē wel kan dencken/als die gheen die haer sagen verlost vande benautheydt daer zy in waren; Dit verhoorēde die Coningh van d'Achein, ende dat zijn Dochter ghevangen was/heeft

De Portugesen maken pays met den Coningh van Samatra/eñ keeren weder nae Goa.

zijn Ambassaduers ghesonden aen Don Paulo de Lyma, met groote presenten ende peijs begheert/ het welcke geconsenteert wert/ende terstondt quamen weder van alle wegen naer Malacca, met alle victualye ende coopmanschappen dat haer te vorē belet was/en grootelijcks ontbrack; hier mede was groote verheuginghe / ende latende alle dinghen in goeder ordinantien en vrede/ zijn weder ghekeert naer Goa, al waer zy arriveerden / als voorseydt is/inde maent van April / ende worden inghehaelt met grooter feest/ ende Te Deum laudamus, ende veel vande Soldaten quamē met eenen goeden buyt.

Den Visorey Don Duarte de Meneses sterft met een haestige doot.

Inden naest volgende maent vande Meye de 15. is ghestorven binnen Goa den Viçorey Don Duarte de Meneses, ende was binnen 4. daghen ghesondt ende doot/ van eene heete ende Continue coortse/ welcke is die gemeene siecte van Indien/die periculues is/ende presumeerden dat het van hertsweer was / om dieswille dat hy brieven ghecregen hadde van de Capiteijn van Ormus, waer in hen adverteerde/als dat aldaer tydinghe gecomen was

Verscheyden na bedencken vande oorsaec van zijn doot.

van Venetien over landt / hoe dat den Aertsbisschop tot Lisbonen gearriveert was/ ende vande Coningh met grooter eeren ontfangē/ en om datse oneens ghescheyden waren / als voorseyt is, willen seggen / als dat hy dat soo seer ter herten nam / ende dat hy vreesden in mishaghen vande Coningh te wesen/met die informatie vande Aerts-bisschop: maer wast contrarie alsmen naermaels met den Schepen verstont: want den Bisschop was over-

De Aerts-bisschop sterft in het Schip/varende na Portugael.

leden in't Schip acht daghen/al eer in Portugael quam / doch zy hielden malkanderen ghesel schap inde doot: want overleefden malkanderen weynich / want mede volēynde haren twist ende gheschil ghelijckelijck met hare leven; Die exequiem ofte uytvaert van dē Viçorey, werde met grooter solemniteyt ghe-

De twist eñ 'tleven vande Visorey ende Bisschop eijnden ghelijck. Beschryvinge vande uytvaert vande Visorey.

houden / als volcht; Die begrafenis van de Viçoreys is in een Clooster / ghenaemt Reys Magos, ofte die drie Coningen/ is vande orden van San Francisco, ende staet in't landt van Bordees, by de mont van de Revier ofte incompste van Goa, ende alsoo wert het lijf van de Viçorey gebracht in die Galeye Royael/die altemael behanghen was met swarte Standarten/ende met swarte lakens bedeckt en behanghen/ ende wordt van al den Adel ghelepdt; ende comende by het Clooster van Reys Magos, dat is drie mylen van Goa, die Revier nederwaerts nae de Zee toe/ soo quamen die Minne-broeders hem ontfanghen/ ende brachten hem inde Kercke/en setten hem boven die aerde sonder begraven / ende alsdan wert die Mis met grooter solemniteyt ghecelebreert; dit ghedaen wesende / soo werden daer ghebracht sommighe packetten ge-

Verhael vāde brieven diemen Vias heet.

sloten brieven/ diemen heet Vias, dese zijn altoos ghesloten ende bewaert in handen vande Jesuytē/door ordinantie vāden Coningh/ en worden nimmermeer gheopent als in absentie ofte doot van eenighen Viçorey ofte Governuer/ welcke Vias jaerlijcks gesonden werden vande Coningh/zijn ghetekent met nombres/te weten/ 1.2.3.4.5. en soo voorts/ ende faelgerende den Viçorey ofte Gover-

'tInhout van de eerste Via eñ desgelijcks vande reste.

nuer / soo doetmen die eerste nombre oft Via open/ waer in staet als dat alsulcken persoon sal governeren in absentie ofte overlyden van de Viçorey ofte Governuer/en so die persoon die in d'eerste Via ghenoemt is/absent is/ soo doetmen die tweede Via open/ende besien wie dat daer in staet / ende dien present wesende/ wort terstont ontfanghen/ende gheobedeseert voor Governuer/so dien oock absent is/doen d'ander naevolghende open / d'een naer d'ander naer't vervolghen vande numeros / ende alsmen Governuer heeft ghevonden / soo en doenser niet meer open / en worden die overghebleven packetten ofte Vias terstont weder

Onder wie dese Vias berusten.

op geslotē/eñ bewaert in't Clooster/in handē van de Jesuyten/ in somma dat aleermen die Vias opent/ en isser niemant die weet wie dat daer in staet/en wort met grooter solemniteyt geopent vande Jesuyten/eñ gelesen in presentie van alle den Adel/Capiteynē/Regierders/ eñ toehoorders/eñ so de persoon die inde Vias

Verhael belanghende 'tvolbrengen vande Vias.

staet/ is op eenighe plaetsen van Indien ofte Orienten/ als Capiteijn wesende van Soffala, Moçambique, Ormus, Malacca, ofte eenighe andere plaetsen daer hy soude mogen wesen/ alst somtijts wel geschiet/ so wort hy terstont ontboden/ende moet alle ander Ampten latē/ so hy die bedient/en comen ontfangē het Governement / totter tijdt toe dat daer een ander van Portugael van sConinghs weghen ghesonden wert: maer wesende die persoon die inde Vias staet / in Portugael/Chyna ofte Iapan, oft die Cabo de bona Esperança

voorby / soo wordender ander Vias gheopent als voorseyt is; Die Mis / als verhaelt is ghedaen wesende / quamen die Jesuyten met die Packetten ofte sConinghs Vias, die altemael met des Coninghs Seghel besloten zijn / ende worden gheopent al eer men het lijf vande overleden Viçorey onder die aerde steeckt / aldus werden die eerste Via ofte Numero gheopent / met groote begeerten van de omstaenders / wie dat uyt soude comen / soo werden ghevonden met Tytel van Viçorey, eenen Mathias Dalburkerke, welcke Capiteyn vã Ormus gheweest hadde / ende was des jaers te voren in compaegnie vande Aertsbisschop naer Portugael ghevaren / oorsake dat hy een Been ghebroken hadde / om het selfde aldaer beter te ghenesen: maer hadden hy verdacht gheweest / van dit gheluck soude wel gheblevenhebben; Desen absent wesende / als gheseydt is / werden die tweede Via ofte Numero geopent / met die selfde solemniteyt ende vonden / met Tytel van Governuer Manuel de Sousa Coutinho, daer wy hier voren af vermaent hebben / die Seylon ontset hadde / tot groote verwonderinghe van een yeghelijck / om dat het een slecht Edelman was: maer van groote reputatie / het welcke hy met zynen langhen dienste verworven hadde / ende hoe wel dat daer andere veel treffelijcke Edelmannen waren daermẽ eer op verdacht hadde / die't oock wel speet / doch dissimuleerden ende moesten altemael thoonen dat het haer aenghenaem was / hebben hem terstont omhelst / ende die handen ghecust / ende menagie ofte beloften ghedaen als Governuer / en hebben altemael verlaten het doode lichaem van de Viçorey, en zijn terstondt ghescheept in de Galeye metten nieuwen Governuer / doende ãf alle rou-banderen Vaendels ende Standarts / ende inde plaetse van dien verciert met lustighen Vaendels / ende cleeden van costelijcken zyde en ander ghewaet / en quamen alsoo met Trompetten en Schalmeyen binnen Goa, alwaer hy met grooter triumphe ingehaelt worde / ende inde groote Kerck gevoert / alwaer men sanck Te Deum laudamus, &c. Ende wert den Eet afgenomen van alle previlegien en lybertenten te onderhouden / naer die ghewoonte ende usantie in dierghelijcken Acten / ende worden van daer ghebracht op het Palleys vande Viçoreys, het welcke terstondt vande Dienaers vande overleden Viçorey gheruijmt ende by naer verwoest is / ende vanden nieuwen Governuer wert terstont weder gereynicht / ende vervult van zijn volck ende adherenten / gelijc als die gewoonheydt ende ghebruijck is / in alsulcken veranderinghe te geschieden; Den dooden Viçorey verlaten wesende / worden van zijn Dienaers ter aerden bestelt ende begraven / sonder eenighe ghedachtenis daer meer af te wesen / dan die't in't particulier aenstondt.

Wie door de eerste Via provisioneel Governuer gekoren werde.

d'Absentie vã d'eerste Visorey is oorsaec dat de twee Via gheopent is.

Wie dat door 't openen vãde tweede Via Visorey wert.

De Portugesen vernoegen niet wel met haer Visorey.

Met wat triumph dat zy haer nieuwen Visorey tot Goa in brachten.

Dẽ Visorey wert op het Pallays ghevoert.

De overleden Visorey wert begraven.

In dese naest volghende Maenden / te weten / Junio / Julio / Augusto / van't jaer 88. is gheweest in Goa, ende die Custe van Indien / die grootsten Winter die in langhen tijdt ghesien is gheweest / hoe wel dat het alle Winters altoos reghent / duerghaens sonder op houden / den gheheelen Winter duerende: maer soo dapper niet als dese drie Maenden: want reghenden van den 10. Juny af / tot den 1. September / staech aen malcanderen / datmen niet en mocht segghen dat het een half ure op hielt / nacht ende dagh / waer door veel huysen ter neder storten van de vochtigheydt / en oock om dat den steen daermense af maeckt seer morruwe is / ende metselense met half aerde.

Een groote Winter tot Goa in Indiẽ Anno 88.

Een stadigen regen vanden 10. Juny totten 1. Septem ber / tot Goa.

Inde selfde maent van Augusto gheschieden eenen grousame ende wonderlicke moort binnen Goa, ende om dat het van eenen Neerlander was / soo hebbet hier in't particulier willen verhalen / op datmen by dit exempel mach aenmercken die stoutigheydt ende onkuijsheydt vande Vrouwen van Indien / die al meest in't ghemeen over een tou ghewevenzijn; So is die Historie aldus / een jonck quant natureel van Antwerpen / met namen Frans Coningh / wesende een Diamant slyper van zijn hant-werck / ende ghelijck als die juecht gheern gheneghen is om wat te versoecken / is ghetrocken naer Venetien / daer den selfden eenen Oom hadde woonen / den Oom begeerte hebbende / om desen zijn Cozijn voorts te helpen / heeft hem ghestuert in compaengie van ander Cooplieden naer Alleppo in Suria, daer die Venetiaenders grooten handel dryven / als wy op een ander ghesevdt hebben / om aldaer eenighe ervarentheydt te krijghen inde coophandelinghe / principalijcken in ghesteenten / waer toe hem een sekere somme penninghen met ghegheven hadde; Dese quant aldus ghereijst wesende naer Alleppo, al waer ghecomen zijnde is onder het ghesel schap gheraeckt / eñ inde plaets vande hooftsomme te vermeerderen / als den Oom meenden / heeft het wel de helft vermindert / ende als den tijdt verloopen was / dat die meeste van zijn compaengie hare dinghen vervoordert hadden / ende weder wilden keeren naer Venetien met hare bestede waren / ende als desen Frans Coningh sagh den tijdt verloopen te wesen / ende dat zijn hooft somme die helft duer ghebracht was / met goedt gheselschap / en heeft niet weten wat bestaen / vreesende zijn Ooms gramschap / weder te keeren sonder beter rekeninghe te gheven / van daer hy om uyt ghetrocken was / heeft hem beraden met sommighe Venetiaenders / dat zijn bekenden waren / die hem rieden te gaen met die Caffyle ofte Carnana, die ghereet was naer Bassora ende soo naer Ormus in Indien / verseeckerden hem / aenghesien dat hy verstandt hadde van ghesteenten / dat hy goet profijt soude doen / ende ghenoech weder restaureren het verlies / dat door zijn onachtsaemheydt van de hooft somme vermindert was / ende noch daer en boven groote winste doen voor zijn selven / sonder eenighe Interesste van zijn Oom / met desen raedt heeft hem gants gheresolveert het selfde te volbrengen / ende niet weder te keeren voor dat hy zijn schade weder in ghehaelt hadde / ende heeft hem ghevoecht by sommige Venetiaenders / die oock derwaerts wilden / ende zijn alsoo ghereijst met die Caffyla door langhe dagh reysen / tot dat zy ghecomen zijn in Bassora, die beste Stadt van het landt / gheleghen op het uyterste vande Sino Persico, die naer Ormus loopt / van daer zijnse te water ghecomen tot Ormus, daer men yeghelijck zijn Cremerye ende Winckels voortstelde / ende desen Frans Coningh als jonck ende onbedreven / siende dat hy verre vandẽ Oom was / maeckten rekeninghe dat het gheene dat hy hadde genoech eygen was / eñ begonst weder sonder achter dencken goet leven te leydẽ / sonder yet anders te pretenderẽ dan goet chier te maecken /

Verhael van een moort tot Goa.

Historie van Fr. Coningh.

Fr. Coningh reijst van Venetia nae Alleppo.

Voecht hem onder licht geselschap / eñ verteert zijn gelt onnuttelijck.

Reijst van Alleppo na Bassora ende Ormus.

Raet van de comede helpers.

En goet voornemen vã Fr. Coningh.

Hy reijst met sommige Venetianen nae Ormus.

maecken/ tot dat in't lest die hooftsomme by naer gheheel geconsumeert was / ende beginnende hem te bedencken / en wist niet wat beginnen: want het weder keeren en docht hem niet goet : want en hadden die middelen niet/ en oock en dorst onder d'ooghen vande Oom niet comen / in't leste heeft gheresolveert naer Goa te varen/alwaer hy verstont dat hy hem altoos soude moghen onderhouden/met zijn hantwerck op te setten / totter tijt toe dat het God anders ordineerden / is alsoo naer Goa ghevaren/daer gecomen wesende heeft winckel opgestelt/ en zijn hant-werck beginnen te ghebruijcken:maer om dat het gheselschap/te weten/ander vreemdelinghen van Neer-landers ende Duytschen/die aldaer warē/ en gemeenlijck zijn byde Viçoreys voor Trompetters en Busschieters / die hem dagelijcx quamen besoeckē/so en konst hy so veel niet voorderen ofte 'twas ghelijck op; Dit siende heeft hem gedetermineert teenemael aldaer te blyven/en gants neer schicken / om also oorsake te hebben hem aldaer zijn leven te onthoudē/ siende dat alle hoop verloren was/om zijn leven weder te derven nae huys keeren/met dese resolutie heeft beginnen om te sien naer zijn partuer; So is te wetē dat onder ander vreēdelingen die aldaer in Goa gecomen warē/ in voorleden tyden/was eenen Fransoys natureel van Diepen/met namē Iohan du Xena, dese was eertijdts ghecomen in Indien voor Tromslagher/van eenen Viçorey, ende was naer lanckheydt van tyden aldaer ghetrout met een Vrouwe van Ballagatte,van Moors gheslachte / doch Christen / ende onderhielt hem eerlijck met Trommelen / ende ander Schrijn-werckerye te maken / waer van hy winckel af hielt/ ende was oock des Coninex Riem-maecker/ van die Galeyen / in somma dat hy een goedt deer komen hadde; Dese Fransoys hadde byde voorseyde zijn Huysvrouwe/ twee Soonen ende een Dochter/ ende ghelijck als die vreemdelinghen terstont buytens landts kennis maken met malcanderen / principalijck aldaer in Indien / daerder weynich zijn/en alle vreemdelingē/ het zy van wat Natien dat het zijn / uytghenomen Portugesen/converseren met malcanderē als Broeders/welcke is haren besten troost; So is oock desen Fransoys Coningh daer oock groot tē huyse geweest/ en hebbē hem veel gefeesteert en onthaelt: want verstondē wel datse hem hier mede in't net soude krygen/om haer Dochter te gevē/ en datse daer mede een goet houwelijck deden/om zijn hant-werex wille/ het welcke seer goet ende van groote waerde in Indien is / om die groote handel van de ghesteenten die daer is ; in somma en rusten niet ghelijck die van Indien haer manier is/ alsse yemandt geern inden knip hadden / tot dat zy hem met veel beloften en wondere dinghen soo verre kreghen / dat hy het jae woort gaf/welcke hem naermaels het leven kosten: alsmen in't vervolghen van dese Historie ende waerachtighe gheschiedenisse hooren sal; Aldus belooft wesende / hebben alle neerstigheydt ghedaen ende die ghebоden laten gaen/ ende om't cort te maecken die Bruyloft ghehouden/ als dat die manier is / wesende die Bruyt van elf jaren / huys ende schoon van lijf ende leden:maer in boosheydt die arghste die opt aerde droech / so dat haren Man hem voor gheluckigh hielt / alsulcken Huysvrouwe ghevonden te hebben / als hy my dickwils mondelingh vertelt heeft / doch was daer soo jelours af / dat hy die niemandt en betrouden / noch van zijn eyghen Natien en particulier Vrienden : maer daer hy hem meest op betrouden ende min af vermoeyde/ dese was d'oorsake van zijn ongeluck; Voor contract van zijn houwelijcks voorwaerden was gheordineert / ende hadden hem belooft een sekere somme gelts/ende totter tijdt datmen hem die selfde somme niet en gaf/souden met zijn Huysvrouwe in't huijs van zijn Schoon-vader blyven in woonen / ende die kost hebben/ ende zijn winckel aen d'een zyde van't huijs/ende wat dat hy won soude voor zijn selven wesen/welcke aldus ghеschiede/ en bleef also langhen tijt/om dat de Schoon-vader die beloofde somme niet en wist op te brēghen/ ende ghelijck als die familie begost te vermeerderen/ende de Vader die out ende bedaecht was/in een cranckheyt viel/waer van hy storf/so en wasser so veel ghewins niet/ofte Frans Coningh die moeste oock alteinet die kuecken versien/ 'twelcke hem niet wel aen en stont/ en begonsten in huijs oneens te werden/ ende quam hem dickwils met my raden wat hem te doen stont / waer op ick hem seyde/gheen oorsake te willen wesen van twist te maken tusschen Ouders ende Kinderen/doch dat het my aenghinck / aenghesien datse hem die beloofde somme van de houwelijcx voorwaerden niet en konsten op brenghen/dat ick soude een huijs alleen hueren/ ende also beter huijs houden alleen met mijn Huysvrouwe/ dā aldaer onder so veel/ daer hy nimmermeer en konste verоverē/ so dat hy hem in't lest gedetermineert heeft/ ende is met twist uyt den huijs gescheyden/ nemende zijn Huijsvrouwe ende kint/met zijn Slaven/en heeft een huijs alleen ghehuert/ en zijn winckel op gestelt/en zijn hant-werck gheuseert / in somma dat hy begost welvarende te wordē/en hadden grooten toeloop ; Nu is te verstaen dat zijn Huijsvrouwen Moeder/welcken haren moorschen aert niet verborgen en mocht/ naer't over lyden van haren Man/of was om't quaet hert datse haer Swagher droech/ofte om haer eyghen sinnelijckheyt/heeft haer eyghen Dochter daer toe gepersuadeert/die daer oock soo't scheen goet behaghen in hadde / datse tot haren Boel heeft ghenomen een Portugees een jonck Soldaet / die daer seer groot ten huyse was/soo dat hy daer daghelijcks quam eeten en drincken/ende Frans Coningh betrouden hem meer als Broeder / ende en dede gants ter werelt niet sonder raet vā dese Portugees met namen Ant. Fragoso; Dit minnen spel dreven dese twee goey lieven / met hulpe vande Moeder / al ten tyden dat zy noch by de Moeder in woonden/ ende affirmeren dat hy daer al met te doen hadde / al eer hyse kreegh tot eē Bruyt/al wasse jonck/ dat en is in Indien gheen wonder : want is een daghelijcks gebruijck/ alsse maer over die acht jaren zijn/ ende weтender oock seer goet remedie toe om het selfde te bedecken / soo dat zy voor goede Maechden ontfanghen worden ; Dit aldus gheduerende by de vier jaren / ende oock den tijdt dat zy alleen woonden/alwaer dese Antonio Fragoso zijn inghanck maeckten / met die voorseyde comfiansa ende vriendtschap/ al hoewel dat hy die deur vāde Camer altoos met een Mael-slot toe dede als hy uyt ginck so wasser dickwils dese Ant. Fragoso boven verborghen / sonder dat hy daer yet af wist/

Fr. Coningh maeckt vande noot eē duecht en vaert alst zijn heel verteert is naer Goa.

Oorsaec waerom Frās Coningh niet op comē mocht.

Verhael van een Johan du Xena Fransoys.

Groote ghemeēsaemheyt vande Neerlanders in Indien.

Netten vā du Xena om Fr. Coningh te vanghen.

Fr. Coningh belooft hem met de Dochter vande Xena.

Zy werden ghetrout.

Du Xena belooft een somme gelts met zijn Dochter maer gheeft niet.

Johan du Xena sterft.

Raet van Jan Huyghen aen Fr. Coningh.

Fr. Coningh scheyt met twist uyt het huys van du Xena.

De Moeder raet de Dochter tot overspel met een Portugees.

De Portugees gebruyckt F. Coninghs wijf door hulpe vande Moeder.

Dirck Gerritsz. van Enchuysen comt uyt China by Fr. Coningh.

ende bedreven hare personagien; Nu gheschiedent binnen middelen tyden als dat eenen Dirck Gerritsz. natureel van Enchuysen/ ghecomen wesende van China, en was Peter van dese Huysvrouwe van Frans Coningh/ ende zijn goet vrient/ so heeft hy hem met zyn Huysvrouwe te gast gebedē/ buyten die stadt/ aldaer hy zijn woonplaetse hadde/ om aldaer eenen vrolijcken wellecom te gheven/ onder ander heeft my oock daer by ghenoot: maer om dat dese eerlijck Jofvrouwe haer excuseerde/ dat zy met haer eere niet en mocht comen daer eenloopender ghesellen waren/ om dat het in Indien gheen usantie en is/en haer eere soude te naer gaen/ waer mede my badt hem te excuseren tot op een ander mael; Het Conuyt aldus gheschiedende ten huyse vanden voorsz. Dirck Gerritsz. al waer was dese Frans Coningh zijn Huysvrouwe/ en Moeder/ ende Broeder/ ende die familie van Slaven ende Slavinnen tot haren dienste/ gelijck als in Indien het ghebruijck is; Die maeltijt voleijnt wesende/ ende half beschoncken/ zijn in't Velt gaen wandelen/ ende niet verre van daer stont een out Speel-huys/'twelcke duer noch venster hadde: maer was gheheel vernielt/ ende hadden achter eenē grooten schoonen Boomgaert/ van Indiaensche boomen ende fruyten; Dit Hof hadde den Schoonvader van Frans Coningh in zijn leven ghecocht/ om weynigh ghelts/ om dat het als ick segghe niet veel en dochte; In desen Hof zijn altesamen ghegaen/ doende aldaer brenghen potten en pannen/ met eten ende drincken/ om aldaer dien dagh met vrolijckheydt over te brenghen/ ghelijck zy oock deden; Nu wast by ghevallen als dat ick ginck wandelē met een goet vrient te veldewaert in/ tot by dese contreye van dit Speel-huys/ met die minste ghedachten van't gheselschap dat daer vergaert was/ eñ passerende eē stuck weeghs voorby de duer/ soo quam den selfden Frans Coningh buyten de poort/ gheheel beschoncken/ ende my ghewaer wordende/ heeft my comen trecken byde Mantel/ ende ghedwonghen met hem in te gaen/ en mijn gheselschap te verlaten/ al waer comende bracht my achter inden Hof/ daer saten die Vrouwen/ haer Moeder/ ende ander Slavinnen en Slaven/ met hare Indiaensche instrumentē/ ende waren vrolijck/ daer wesende is die Vrouwe terstont wech geloopen/ haer verberghende om haer eerlijck te maken/ naer usantie van Indien/ alsser yemant van buyten ende vreemts in comt; Haren Man heeft terstondt doen bereyden het avontmael/ hoe wel dat het noch vroech inden dach was/ van het ghene dat zy mede ghebracht hadden/ ende die Tafel worde ghedeckt op een mat op d'aerde inden Hof/ om dat het huys/ als ick gheseyt hebbe/ noch tafel/ noch banck/ noch duer/ noch venster en hadde; Die Tafel bereyt wesende zijnder altemael om gaen sitten/ behalvē die Huysvrouwe van Frans Coningh/ die haer excuseerde datse van my beschaemt was/ en daerom niet en begheerden te comen/ dan datse daer binnē met die ander Slaven ende Slavinnen soude etē/ eñ hoe wel dat harē Man haer geern gehadt soude hebbē/ dat zy by ons quam/ om te bewysen dat hy daer niet jelours af en was: maer siende hare excusatie liet haer blyven/ segghende: datse beschaemt was; Het avontmael aldus houdende/ wesende van Slaven ende Slavinnen ghedient/ die ginghen ende

Jan Huyghen comt by Fr. Coninckx vrou eñ haer speelhof/ zy verbercht haer na de Indische manier.

Fr. Conings Vrou wil niet in tegenwoordicheydt van Jan Huyghen eten.

quamen van daer die eerbare Vrouwe was/ die so harē Man meyndē alle dingh toe te bereyden/ ende orden gaf: maer het was verre van daer: want ter wylē dat wy vrolijck waren sonder achter dencken/ soo quam den boven ghenoemde Ant. Fragoso, met een bloot Rappier onder zynen mantel/ wesende noch claren lichten dagh/ voor in't oude huys/ in presentie van alle Slaven en Slavinnen/ soo van Dirck Gerritsz. als de myne/ ende van haer eyghen Man/ sonder vreese te hebbē van ons/ die inden Hof gheen vier schreeden daer van daen en saten/ eñ nam die eerbare Vrouwe by der handt/ ende leydense in een vande Cameren die sonder vloer/ duer noch venster was/ ende zy dede haren doeck van't lijf/ ende spreydēt op d'aerde neder/ om haer niet vuyl te maken/ ende deden also eenen spronck/ sonder 'taensien die presentie vande Slaven ende Slavinnen/ ende 'tperijckel dat zy passeerdē/ soo wy sulcks hadden comen te verstaen/ ofte by gheval yemant op ghestaen hadde/ ofte eenich van de Slaven of Slavinnen daer af vermaent hadde/ ende offer yet af quam/ soo hadden den selfden Ant. Fragoso 10. oft 12. Soldaten zijn bekenden eñ vrienden niet verre van daer heeten verwachten/ die met een fluijt ofte teecken noot wesende/ souden hem te hulpe ghecomen hebben/ om ons alsoo den beck af te spelen/ ende die Vrouwe met te nemen/ welcke een dagelijckse neeringhe in Indien is: maer ons gheluck was dat hy zijn dinghen ghekuijst hebbende/ is weder wegh ghegaen/ ghelijck als hy gecomen was/ ende zy wel ghemoet/ ende als haer die Slavinnen vraechden hoe zy die stoutichheyt hadde/ sulcx te bestaen/ aenmerckende het groot perijckel daer zy haer leven in steldē/ antwoorden: dat zy naer't leven niet en vraechden/ als zy maer hare lust mocht boetē/ eñ dat haren Man een dronckaert was/ en haer niet weert en was/ en dat zy dese fijn ghesel over de 4. jaren tot eenen Boel gehadt hadde/ ende begeerden om zynent wille gewilligh te sterven/ en doen dit gheschiede en wast noch gheen 4. jaren dat zy Frans Coningh ghehadt hadde/ ende mocht wesen tusschen die 15. ende 16. jaren out; een weynich daer nae quam zy achter inden Hof/ ende hadde die schaemte/ soo't wel scheen al verloren/ ende begonst te dansen en te singhen/ ende bewees groote vruechden/ waer mede alle 'tgheselschap bly warē/ principalijck haren Man die hem daer in verhuechden; Den avont ghecomen wesende/ ende een yeghelijck ghescheyden zijnde naer zijn logement/ so quā ons ter ooren die ghescheidenisse van dit feyt/ ende 'tperijckel daer wy in ghewee st hadden/ ghelijck als wy vande Slaven ende Slavinnen verstonden/ die alle het regiment aen ghesien hadden/ met groote verwonderinghe; en desghelijcks soo heeft den selfden Frans Coningh beginnen te mercken/ door waerschouwinghe van ander/ als dat zijn Vrouwe hem niet recht en dede: maer en wist niet met wie dat het mocht wesen: maer en hadde gants gheen gedachten noch mistrouwen in't minste met dese Ant. Fragoso, die hy meendē zijn beste vriēt in alle getrouwichheyt vā de werelt te wesen/ ja dat meer is/ en dorst niemant zijn secreten en gedachten ontdecken/ als dese Ant. Fragoso, dien hy in't heymelijck ginck raedt vraghen/ segghende: dat hy verstaen hadde/ ende oock eensdeels vermerckte/ dat hem zijn Vrouwe ontrouwe dede/ hem vragende wat hem

Ant. Fragoso comt by lichtē dagh en ghebruyckt Frās Coninckx wijf in presentie vande Slavē.

Fragoso heeft 10. of 12. Soldatē verborgē om inde noot te helpen.

Merckt de stoutichheyt van dese fyne Vrou.

Fr. Conings Vrou haer dingen met de Portugees ghedaen hebbende is vrolijck.

Fr. Coningh beghint d'ontrou van zijn Wijf te mercken.

Hy neemt raet aē de Mā vande daet.

hem docht dat hem te doen stont/ ende dat hy voorghenomen hadde om te dissimuleren/ en besien oft hyse beyde te samen conste betrapē/ ende haer beyde alsoo om brenghen/ 'twelcke hem d'ander oock raden/ hem belovende daer toe alle hulpe ende faveur/ die hy van zynen persoon souden mogen van doen hebben/ met alle secreten die zy malcanderen vastelijck beloofden; gheschepden wesende van malcanderen/ is Ant. Fragoso ghegaen by de Vrouwe die hy alle den aenslagh gheopenbaert heeft/ en hebben terstont ghesloten dat zy hier noch deden/ ende dachtē altoos dat haer den voorvaet de beste voordeel was; So gheschiedent dat zy op eenen avont/ wesende inde maendt Augustus Anno 88. hadden een avontmael bereyt ten huyse vanden selfden Frans Coningh/ ende een Braet-vercken ghebraden/ al waer dese Fragoso ende die Moeder van haer te gast waren/ die oock soo't wel scheen van't contract was/ ende die principaelste oorsake vande Tragedia/ hoe wel zy sulcks naemaels stoutelijcken missaecktē/ wesende aldus vrolijck/ soo was ick op een sekere plaets ten avontmael/ tot een duytsch Schilder/ alwaer ons Frans Coningh sont een quartier van't Braet-vercken/ ons doen biddende dat wy't om zynent wille wilden eeten/ ende een van onsen huyse die't selfde bracht/ haddēse aldaer eens gheschoncken/ van een sekere Wijn/ die met het cruijt Dutroa vermenght was: want die persoon die't ghedroncken hadde/ quam half versuft ende uyt zijn sinnen/ waer by ghevoelden dat die saecke niet recht en ginck/ alst naemaels wel bleeck; Desen dranck haddense alsoo ghebrouwen met het cruijt Dutroa, om den armen Frans Coningh alsoo berooft vā sinnen te maken/ ende te beter haren aenslagh te werck te stellen; Het cruijdt begost zijn operatie te doen/ soo dae hy slapen moest/ ende die compaengie gheschepden wesende/ heeft zijn duere van zijn binnen trap ghesloten/ als hy voor een ghewoonheyt hadde/ en die sluetelen onder zijn hooft-peulen ghelepdt/ ende is met zijn lieve Huysvrouwe te bedde ghegaen/ so zy haer gheliet/ al waer hy terstondt gheslapen heeft gelijck een doot Mensch/ ten eenen door de cracht van't Dutroa, ten anderen om dat hy eenen goeden ruijs wegh hadde; Wesende ontrent elf uren inder nacht/ is gecomen Ant. Fragoso gheheel ghewapent/ met een ander zijn goet vrient/ die hem quam ghelepen/ sonder te weten wat dat hy ginck doen/ so hy seyde; aende duer komēde van't huys van Frās Coningh/ heeft goelijckskens gheclopt ende ghesept teghens die Slaven die beneden sliepen/ dat zy die duere souden open doen/ welcke antwoorden dat haer Meester te bedde/ eñ dat die trap duer van binnen in het slot was; Dit hoorende die Vrouwe van bovē/ die niet en sliep/ quam terstondt gheloopen aen't venster/ segghende: dat hy een leer soude brengen/ ende climmen te venster in/ het welcke hy terstondt bestelt heeft/ ende is met haer hulpe te venster in ghecomen/ ende zy heeft hem omhelst en willecom gheheeten/ ende byde handt gelept naer binnen/ daer haren Man wel vast lach en sliep/ weynich verdacht op die groote verraderye van zijn Huysvrouwe/ ende van dien die hy voor zynen besten vrient hielt; In somma heeft ghesepdt nu wel daer leijdt den dronckaert ende Ketter/ die ons meenden om den hals te brenghen/ eñ ons liefde ende playsier te schepden/ neemt nu u wrake van hem/ hebdy my lief/ den welckē heeft hem terstont een steeck ghegheven met zyn Rappier/ door die borst dattet achter uyt quam/ ende doen noch een ander van d'een zyde in/ en d'ander zyde weer uyt/ ende noch vier ofte vijf steken naer zijn doot/ waer mede den onnoselen al slapende zijn leven verloor; Dit ghedaen wesende namen terstondt alle die ghesteenten en Diamantē/ die haren Man van veel persoonen te werck haddē/ en oock om te vercoopen soo datse wel over de 40. duysent Pardauwē bedroeghen/ naer ghemeen gissinghe/ ende namen zijn Rappier dat staken zy hem inde hāt/ ghelyck als oft hy hem verweert hadde/ om te seggen dat hy haer hadde willen vermoorden/ ende dat zy hem in hare beschermінghe gedoot hadde: maer men wist wel contrarie: want die Slaven die beneden waren haddent altemael aenghehoort; aldus namen het kint dat van twee jaren mocht wesen/ ende liepen ter dueren uyt/ ende een stuck gheloopen hebbende/ lietent kint op die strate eywers voor een duer van een huys liggē/ daerment smorghens vont/ eñ hoe wel dat die Slaven groot geruchte maecten in't vlieden van haer Vrouwe/ en die Justitie ginghen halen: maer men en konstese niet vinden: want ginghen dien selfden avont cloppen aen't Clooster van de Jesuyten/ haer biddende datse hem wilden herberghen/ ende gaf haer de meestendeel vā de ghesteenten/ segghende: dat hy de Man gedoot hadde in zijn bescherminghe: maer hebbense niet willen ontfanghen/ even wel namē die ghesteenten/ om weder in handen van de eyghenaers te gheraken/ des anderen daeghs wast over die geheele Stadt/ met groote verwonderinghe/ ende hoe wel datmen alle neerstigheyt dede/ met groote pene van diese huysden/ hoofden/ en herberghden/ nochtans en quamen noyt te voorschyn: maer wordē corteliјcken daer naer ghesien in de Stadt van Chaul, welcke leijdt van Goa noordtwaerts aen 30. mylen/ en ginghen aldaer vry langhs de strate/ sonder daer yemandt naer te vereysschen: want daer was al gras over ghewassen/ ende men siet weynich op sulcke dinghen: want ghescheit meer als Sondaeghs; Den dooden Man lagh alsoo tot smorghens/ soo dat wy duytschen hem mocsten doen begraven: want die Moeder en wilden daer niet een penninck toe gheven/ ende hielt haer al oft zy hem niet aengestaen en hadde/ ende hulp den Moorder noch met victualye ende ghelt/ om naer Portugael te varen/ ende quam met ons inde vloet/ ende ick sach hem noch in't Eylant van Santa Helena, met een audatie ende presumtioen/ ghelijck oft daer met hem noyt yet quaets ghebuert waer/ ende quam naer Portugael sonder datter oyt Haen naer craeyden/ ende hadden noch belooft aen de Moeder eñ Vrouwe/ dat hy soude comen met vergiffenis ende haer noch trouwen/ het welcke niet sonder twijffele alsoo te gheschieden/ sō hy sulcks maer pretendeert en versoeckt/ aldus is volevnt die reyse van dese Frans Coningh/ welcke op't langhe hebbe wille verhalen/ om datmen mach mercken ende verstaen die stoutigheyt/ eñ inclinatie vande Indiaensche Vrouwen: want daer en is niet een jaer ofte daer werdender in Indien wel 20. ofte 30. Mannen van hare Vrouwen vergheven en omgebrocht/ alleenlijck om hare oncuysheyt te pleghen; Desghelijcks werden daer jaerlijcks menichte van Vrouwen van hare Mans om ghebracht

Antoni Fragoso raetslaet met Frās Coninex wyf.

Tijt wanneer desen aenslach begonnen wert.

De Moeder van't wyf is de principaelste oorsaec vā dit quaet.

De bedriechlycke Circe berooft door den dranck F. Coninex verstant.

Ant. Fragoso comt inde nacht ghewapent na Frās Coninghs huys.

O valsche bedriechlycken raet van een vrou tegē haer Man.

Fragoso climt met een leer ter vensteren in.

Ant. Fragoso vermoort Fr. Coningh al slapende inde nacht/ door hulpe van Fr. Coninghs wijf.

Vluchten/ en leggen 'tkint vande voorsz. Coningh op de straet.

Comen by de Jesuytē/ geve veel gesteente om wel ontfā gen te worden

Vluchten in de Stadt van Chaul.

Fr. Coningh wert vande Neer-landers begraven.

Ant. Fragoso treckt nae Portugael.

Oorsaeck van de Indische Vrouwen waeromme datse soo veel Mans doodt

ghebracht om overspel: maer en vraghender niet een hayr naer/en seggen vrymoedich datter gheen lieffelijcker doot en is als alsoo te sterven / waer mede zy seggen/bevestigen dat zy om oprechte liefde sterven ende ghedoot werden; Oock om te weten dat die eerbare Vrouwe alleen niet en was van quade inclinatie/dan oock haré Broeder/die welcke wesende van 14. oft 15. jaren out / worden binnen Goa in't openbaer verbrant voor Sodomyter ofte Boggher / en was ten tyden dat Frans Coningh ende zijn schoō Vader noch leefden: maer en was niet ghenoech om hem te waerschouwen van zijn Huysvrouwe/ende hare ghenegentheyt: want scheen wel dat zijn ongheluck ende Planeet het alsoo gheordineert hadde/om alsoo te volcijnden.

De Broeder vande Vrou wert in Goa levent verbrant.

Op den 16. September Anno 88. is gheharriveert in Goa een Schip van Portugael/ met namen San Thome, brenghende tydinge van vier ander Schepé/ die in Moçambique waren/ alle van Portugael / die sommige dagen daer na quamé/ waré dese/den Admirael San Cristoval, ende Santa Maria, Sant Antonio, ende Nossa Sñora da Consepraō; Met dese Schepen quam tydingh van't overlyden van mijn Heere dé Aerts- bisschop/ Don Frey Vincente da Fonsecca, wiens doot was op de reyse naer Portugael / wesende den 4. Augustus van't jaer 87. inde contreye tusschen die vlaemsche Eylanden eñ Portugael: want acht daghen naer dato van dien / soo quaemt Schip aen landt / vermoeden dat het fenijn was die hy van Indien brachte/ ofte eenigen Apostem die hem in het lijf ghebarsten was: want op den dach dat hy sterf een ure te vooren/was noch 'taensien voor cloeck ende ghesont/hem quam een accident over subytelijck/ ende al eer hy zijn Testament mocht maken/ bleef doot/ende naer dien so gaf hy wel een kā vol fenijn uyt / in somma werde met alle zijn Bisschops cleeren/ende myter / ende ringhen in een Kist gheleyt/ en alsoo over boort geworpen inde Zee; Dese tydinge heeft veele in Indien bedroeft/te weten/van die hem goetgunstigh en vrienden van vrede waren : maer ter contreye waren verblijdt die hem haten/ende een quaet herte toe droeghen / om dat hyse op haer zeer getreden hadde / eñ gereprehendeert van hare beschepden / ende die daer meer aen verlooren/ dat waren wy zijn Dienaers / die verwachtende waren groote voordeelen ende verbeteringe/als hy sonder twyfel vande Coningh verworven soude hebben: want was een vande principaelste oorsaken/ dat hy derwaerts zijn reyse ghenomen hadde : maer die doot heeft het al belet en verandert/ ende hoewel dat mijn meeninghe ende intentie op dien tijdt wel was/den Aerts-bisschop mijn Heere te verwachten/ en mijn vertoevinghe aldaer langher te doen / ofte moghelijck gants ende gheheelijck mijn residentie te houden: maer met dese tydinghe zy gantschelijcken van sinnen en propoosten verandert/ en my is geheelijcken een afgrysen ghecomen / van't gheene dat my te vooren aenghenaem was/ende hoe wel dat my ghenoech middelen voor quamé/ om aldaer goet duer comen te hebben / ende ghenoech als natureel bedreven was/en voor die ghehouden gheacht en bemint; Alle dese saken en hebben niet machtigh ghenoech geweest/mijn affectie ende begheerten die my op een nieu aengroeyde ende vermeerderdé/vant versoecken ende weder keeren van't Vaderslandt/ soo dat my dacht dat my Godt mijn oogen hadden geopent / ende gants verclaert met den doot van mijn Heere/ om also te pretenderen/ die wederkeeringhe van't Vaderslandt/ 'twelcke te voren so verdonckert was/ en soo weynigh ghedacht / en oock in groote twyfel stont sulcks oyt geschiet soude hebbé/ by leven ende wederkeringe vande selfde mijn Heere den Aerts-bisschop/ ende om te ghenieten vande tijdt die my offresseerden/sonder te verwachten eenighe ander inconuenient ofte oorsake van beletsel / die my daghelijcks ghenoech voor oogen geleyt werden/ en wel dapperlijck temteerdé/ waeromme my gantschelijck hebbe geresolveert/ die reyse ende wederkeringhe te pretenderen/ waer toe alle middelen ghesocht hebbe die my dachten noodich te wesen/om sulcks te volbrengen/ ende dat my meer daer toe persuadeerde / was daer en boven te verstaen/het verlies van mynen Broeder Willem Tin/ die met my in Indien ghewecst hadde / reysende van Setubal uyt Portugael den wech naer Hamborch/achter Engelandt om/alwaerse (Godt betert)met schip met allen bleven / ende niemant af en quam/ noch noyt tydinghe of teecken van haer ghecomen is/aldus ghereſolveert wesende / so ist ghevallen als datter een Schip toe gemaeckt wert uyt auctoriteyt van de Viçorey, en dat duer requerement vande pachters vande Peper/ om dat die menichte vāde Peper die vergadert was/ die Schepen die van Portugael ghecomen waren/ niet al en konsten laden/eñ hoe wel dat die Schepen ende vrachten van dien op haer selfs verpacht zijn/met obligatie vande Coningh/ als datter anders geen schepen moghen bevracht noch afgheveerdicht worden als vijf/ diese haer verobligeren jaerlijcks toe te maken/ende af te veerdigen/ende so daer eenigh goet waer in Indien / als Peper ofte andere waren/ dat die voorsz. Schepen niet laden en moghen/soo sullense gehouden wesen / daer toe versocht zijnde van de pachters vande Peper/ende Officiers vande Coningh / een ofte meer Schepen daer toe te coopen ofte beschicken / soomender vindt die daer sufficent toe zijn / ende wanneer zy sulcx weygheren/dat alsdan den Viçorey ende Officiers vande Coningh / moghen bevrachten alsodanighen Schip ofte Schepen / alst haer goet dunckt / ende bequaem daer toe vinden/ ende het selfde laden met Peper vande Pachters/ende alsoodanighen goeden alsser soude moghen offreceren/welverstaende dat na heto/dat die Schepen vande pachters al eerst zijn afgheveerdicht / ende dit alles tot profijt vande Coningh/sonder dat die pachters daer hebben yet op te spreken; Soo ist aldus gheschiet dat een Schip / ghenaemt Santa Crus, welcke was ghebout in Cochijn, van de Coningh van die Malabaren, en haddet genoemt naer de Stadt van Cochijn, welcke eyghentlijck vande Portugesen den naem van Santa Crus is ghegheven / 'twelcke hy gedaen hadde ter eeré vande Portugesen/ om dat hy met haer broederlijcke aliance heeft/ende wort vā de Coninghen van Portugael ghenoemt onsen Broeder in wapenen; Dit selfde Schip hadde aen een Portugees vercocht / die daer een voyagie mee dede naer China en Iapan, wesende vande groote van 800. last/ende om dat het sterck ende goet was / ende bequaem om die reyse naer Portugael te moghen doen/ en om dat als geseyt is / die Peper meer was

als die

Tydinge van 4. Schepé die in Mossambique laghen.

Desgelijcks vande Aerts-bisschop.

De Bisschop wert met al zijn ghereetschap inde Zee geworpé.

De doot vāde Bisschop maect droeve ende blye menschen.

Jan Huyghen wert door des Bisschops doot van sinnen verandert en wil weder om na huys trecken.

Jan Huyghen aenghedacht om daer te blyven.

Jan Huyghen Broeder sterft achter Engelandt.

De Visorey rust een Schip na Portugael

Ordinantie in't bevrachten vande Schepen naer Portugael.

De Coningh vande Malabaren maeckt een Schip/ter eeren vande Portugesen.

als die Portugaelsche Schepen laden mochten/soo hebben die selfde pachters den Viçorey haer requerement ghedaen/datment selfde Schip souden coopẽ/naer inhout van haer contract/soo heeft den Viçorey die pachters van de Schepen doen roepen/ende haer die weet ghedaen/ met het requerement van de pachters vande Peper/ dat zy't Schip soudẽ coopen naer ordinantie vande Coningh/aenghesien den noot alsulcks eyschte/ 'twelcke zy ghewey ghert hebben/segghende: dat het haer niet gheleghen en was/ende soo hy't begheerden te coopen tot voordeel vande Coningh ẽn de Peper/datse hem oorlof gaven/midts dien onder houdende des Coninghs ordinantie/ dat hare Schepen eerst souden hare ladinghe hebben/ende af gheveerdicht wesen / hoe wel dat het haer daer naer berouden:want meenden dat zy gheen goet ghevonden souden hebben/om daer in te Schepen:maer hadde weynich min als d'ander Schepen / ẽn overmits dat het selfde Schip gecocht wert/ (waer toe die pachters vande Peper 'tghelt verschoten van sConinghs weghen/) voor 10. duysent Ducaten ghereet gelt / midts conditie dat die selfde Officieren/te weten/Schipper/Connestapel/ende Hoochbootsman/die daer op gheweest hadden/ inde reys naer China ende Iapan, souden daer op blyvẽ/met die selfde Officieren/ẽn die Connestapel was eenen Dirck Gerritsz.van Enchuysen/die naer dat hy 20. jaren in Indien gheresideert hadde / hem nu meenden met dese goede Conjunctie van het Schip bereyt te maken / om naer Portugael te reysen/ende om't ghesełschap goede vrientschap ende kennisse/hebbe ghepretenteert in't selfde Schip eenighe plaetse te vercrygghen/ẽn om dat die pachters vande Peper haer Factoren in Indien hebben/dat duytschen warẽ/ van weghen die Fuckaren ende Velsares vã Ausburch / die op die tyt part en deel hadden aende Peper; Dese seynden in elck Schip een Factoor/die deConingh plaets vergunt voor haer persoon ende victualye; Dese Factorye vande Peper van't Schip Santa Crus, werden my vergunt vande selfde pachters / ofte hare Comissen / om dat het myn particulierẽ bekenden waren / waer mede gheheelycken hebbe preparatie ghemaeckt / ende alle myn saken afgheveerdicht met een paspoort vande Viçorey ofte Governuer / sonder welcke niemant en mach uyt Indien trecken ; desgelycks myn Certificatien vande reken-camer vãde Coningh ende die Matricola Generael/ daer alle die naer Indien comen op gheschreven staen/met hare soldye/ dat door bevel vãde Viçorey wort af ghereкent / met certificatie van dat de Coningh schuldich blyft / ende den tydt vande residentie ende dienste diemen in Indien ghedaen heeft/ om alsoo in Portugael willende eenighe recompense requereren/ voor de gheen die weder in't sin heeft nae Indien te keeren / ende hoe wel dat sulcks myn intentie niet en was / hebbe alle dese dinghen oock moeten doen naer die costuyme ende ordinantie/ ghevende te verstaen dat myn meeninghe was weder te keeren / om alsoo beter oorlof te crygghen/ 'twelcke myn vande Governuer lichtelycken vergunt werde/met alle die boven ghenoemde certificatien/ waer mede hebbe oorlof ghenomen van alle bekenden ende vrienden / met ghenoech hertsweer ende droefheydt/ als die gheen die ghinck verlaten het tweede Vaders-landt/ door die groote ẽn langhduerighe conversatie ẽn ghewoonheyt/ wiens affectie my dickwils repugneerden die voorghenomen reyse in vergetenis te stellen: maer die ghedachten ende oude affecten van't rechte Vaders-landt waren stercker/ende overwonnen die leste affectien / ende deden my gants alle gedachtẽ van dien achter den rugghe stellen/ om alsoo myn propoost te achtervolgen/stellende myn affairen in Gods handen / die alleen is die ons te recht kan stueren ende helpen / ende alle onse dinghen een goede uytganck gheven.

De pachters soeckẽ 'tschip te coopen van de Coningh/ om Peper te laden.

Tot wat prijs het schip vercocht werde.

Jan Huyghen wert Factoor op't Schip S. Crus.

Jan Huyghen neemt oorlof aende Governuer van Indien.

De denckinge op Huyghens Vader-land die dwingt hẽ nae huys te trecken.

Inde maent van November Anno 88.zyn die Schepen weder van Goa naer die Custe van Malabar ende Cochijn gaen laden.

Den 23. van de selfden zyn wy met ons Schip Santa Crus t'seyl ghegaen / om onse voyagie te beginnen; Den 28. zyn ghecomen in Honor;een fortresse vande Portugesen/ ẽn is die eerste die zy hebben inde Custe van Malabar,is van Goa zuydtwaert aen 18.mylen/ al waer was onse plaets gheassingneert om onse ladinghe van Peper te nemen ; Op dese plaets en plachtmen gheen Peper te laden/ ende wy waren het eerste Schip dat daer opt gheladen hadde/ ende meenden van dien tydt voortaen/aldaer alle jaren een Schip te ladẽ/ overmidts dat die Coninginne diemen heet van Baticola, (dat daer dicht by leydt / ende Honor is in hare Jurisdictie ofte Coninghryck/)haer verobligeert heeft/alle jaren seven oft acht duysent Quintalen Pepers te leverẽ/ midts so moetmen haer altoos die helft van het gelt ses maenden te voren geven/ende alsdan so doetset leveren allenckskens/waer toe die pachters van de Peper hare Factoor in Honor hebben/ die't op rekeninghe ende met ghewicht ontfanght ende vergaert/tot dat dẽ tydt comt van de ladinghe van de Schepen/ alsoo hebben zy oock in alle ander fortressen die op de Custe van Malabar ligghen / hare Factoren die op die selfde manier ontfangen ende vergaren / als in Mangalar, Barsselor, Cananor,Cochijn, Coulam,&c. Ende om recht te verstaen die manier vande verpachtinghe vande Peper/so ist aldus/die pachters nement contract ofte verpachtinghe van de Peper voor vijf jaren / ende dat zy alle jaren sullen seynden haer Capitael van gelt/om 30. duysent Quintalen Pepers te laden/te weten alsser die Coningh Schepen toe beschickt/ ẽn die Coningh verobligeert hem weder alle jaren vijf Schepen af te veerdigen/ om die selfde Peper te laden/die pachters loopen het perijckel ende fortuyn vande Zee op haer aventuer / ende moeten die Peper in Indien coopen/ende laden op hare kosten / ende loopen weder die aventuer soo van't ghelt in't gints gaen/als vande Peper in't weder om comen/ ende over comende/soo leveren zy alle die Peper aenden Coningh / tot 12. Ducaten elck Quintael/ ende soo daer yet af verliest / is tot schade vande pachters/ sonder datter die Coningh yet aen verobligeert is / dan alleenlijck die Peper die hem ghelevert wert / droogh en schoon tot Lisbonen / in't huys van Indien/ die betaelt hy alleenlijck tot 12. Ducaten het Quintal/ende en gheeft haer gheen gelt totter tydt toe dat die selfde Peper vercocht is/ niet wiens betalinge betaelt die pachters/in somma dat die Coningh sonder perijckel ofte aventuer/heeft altoos zyn seker gelt vande Peper/sonder een penninck te verschieten/midts dien hebben die pachters groote ende stercke

Tijt wanneer Jan Huyghen t'seyl ghegaen is.

Jan Huyghen laet tot Honor Peper.

Die Coningin van Baticola is verbonden alle jaers 8000. Quintalen Pepers te leveren.

Verclaringhe vande verpachtinge vãde Peper.

De Coningh verbint hem alle jaren vijf Schepen met Peper te ladẽ.

Op wiens perijckel de Peper gaet ende 't gelt comt.

Tot wat prijs de Coningh het Quintal Peper aen neemt.

Ordonnantie vande Coningh voor de pachters.

ordinantien

ordinantien/ dat niemant van wat qualiteijt ofte conditie dat hy soude moghen wesen/ soo van Portugael als van eenighe plaetsen van Indien/ en mach in geen Peper tracteren op lijf straf/het welcke straffelijck onder houden wert/ oock soo en machmen om gheene oorsake noch voor het Capitael vande Peper accorderen noch verminderen/noch eenighe beletsel doen in het laden van die selfde Peper/met alle toesicht ende neerstigheyt die moghelijck is/stellende alle saken/al ist dat het die landen ofte Coninckliicke persoon beroerende warẽ aen een zyde/ so moetẽ die vande Peper voort gaen/ waer toe die Viçorey ende ander Officieren en Capiteynen van Indien/ moetẽ geven alle hulp/favuer/en bystant/ met wacht/ ende alle nootsakelijcke dinghen/die haer van die selfde pachters gheeijst worden/ tot sekerheydt ende benefitie van de Peper/ waer toe moghen die selfde pachters oock seynden hare Factoren/dienaers ende hulpers/tot benefitie ende dienste vande selfde Peper/ een sekere quantiteijt/het zy van wat Natie die soude moghen wesen/uyt ghesondert Enghelschen/ Fransoysen/ende Spaengiaerden: want anders gheen vreemdelinghen derwaerts moghen reysen/sonder particulier oorlof vanden Coningh/ ofte zynen raet van Indien; Die Peper cost in Indien in't ghemeen die Bhar 28. Pagoden / elck Bhar zijn 3½. Quintalen Portugaelsche wichte/ soo dat elck Quintal comt te costen 12. Pardauwen Xeraffijns, en 4. Tangas/wesende het Quintal 128. pont ende elck Pardauw drie Testoenen/ ofte 30. stuyvers swaer gelt/ eñ elck Tanga 60. reijs oft 6. stuyvers / soo dat het soude wesen 12. Daelders van 60. grooten vlaems het stuck/ te weten/swaer ghelt/ naer die Portugaelsche munte te rekenen/en 24. stuyvers op dierghelijcke munte/behalven nu alle oncosten en perijckel vande Zee: maer die groote menichte is dat het profijt in brengt/ alsse maer behouden reijs over comen; Die Schepen ende hare bevrachtinghe met obligatie van die te timmeren ende toe te maken / ende voorsien van alle nootsakelijcke dinghen / zijn oock op zijn selven verpacht/alle op avontuer vãde pachters/ gheven de Coningh een seeckere somma voor elck Schip alst behoudẽ overcomt/ dies moeten zy op hare eygen kosten die Schepen toe maken / ende afveerdighen alle jaers vijf Schepen/ en daer en boven moeten die Soldaten om niet voeren/ ende die de kost geven/ ende die Officieren ende 't Zee-volck worden daer en boven vãde Coningh ofte zijn Admiraliteyt ghestelt naer haer believten / daer die pachters met moetẽ te vreden wesen/ in somma dat soo vande Peper als vande Schepen en aventureert niet een penninc/ noch en verschiet niet een haer/ ende en heeft anders geen verlies/dan als die Schepen blyven/dan verliest hy het ghene dat hem inde verpachtinge van elck Schip verobligeert is/ met die Peper diemen hem leveren soude/ op zijn ghesetten prijs behouden over comende/eñ de winst van dien in't weder vercoopen / waerom den Admiraliteyt van Portugael so weynigh sorghe draghen om Convoyen toe te maken / die de Schepen geleyen souden/ ende behooren te gaen verwachten/ghelijckt plach te wesen inden tyden vande Coninghen van Portugael/ als alle die Schepen ende Peper voor haer eyghen rekeninghe ende Capitael quam/ende hoe wel de Coningh belooft heeft altoos zijn

Niemant mach met de Peper handelen dan die in het contract begrepen is.

't Ladẽ van de Peper gaet voor alle andere dinghen.

Enghelschen/ Fransoysen / eñ Spaengiaerden moghen geen hulpers vã de ladinghe van de Peper wesen.

Verhael wat de Peper in Indien cost.

Het toerusten vande Schepẽ wert oock verpacht.

De Coningh stelt volck na zijn believen op de Schepẽ.

Oorsaec waer om dat de Admiraliteyt so weynich sorch draecht voor convoyen te maken.

Armade te seynden tot aen die vlaemsche Eylanden / om aldaer die Schepen van Indien alle jaren te verwachten / ende die alsoo te geleyden tot Lisbonen: maer naer dat zy verpacht zijn gheweest / zijnder weynich Armadas ghesonden/ en wort weynich op ghepast: maer inde rekeninghe van betalinghe en wil de Coningh niet een penninck verliesen/ noch quijt schelden/etc.

Den 6. December hebben onse ladinghe voleijndt met 6700. Quintalen Pepers/ende is altans die beste die op alle die Custe van Malabar valt: want is seer groot en vol; Den selfden dagh ghinghen weder 't seijl/ varende altoos dicht by de Custe langhs/om dies wille datmen smorghens/te weten/van de middernacht/ hebbẽde eenẽ oosten wint die van over 't landt comt/ende duert tot smiddaechs/ende alsdan comt eenen westen windt uyt de Zee naer 't landt / met dese twee winden doen onse voyagie/doch den oosten is altoos crachtiger ende stercker als de westen windt / daerom houden haer die Schepen liever dicht by het land: want alsse wat verre in Zee raken/ cannen qualijck weder aende Custe komen / om dat die weste windt altoos slapper is/ gelijck alst ons ghebuerde/ waren een weynich vande Custe gheloopen/hadden ghenoech te doen eer wy daer weder aen kosten comẽ/ende souden dickwils door dusdanige oorsake de reijs naer Portugael versuymen/ alst wel gebuert is; alle die Custe van Malabar is seer lieffelijcken t'aenschouwen: want varen daer so dicht by/ datmen mach alle bergen/huevelen/ja die boomen tellen / is een seer groen ende schoon landt/en seer vruchtbaer; Den 11. December quamen tot Cananor, een ander fortresse vãde Portugesen / ghelijck als wy inde beschryvinghe van dese Custe geroert hebben / alhier laghen wy ander halven dagh stil/ende namẽ sommighe masten die wy van doen hadden/ ende ander verversinghe/alle 'twelcke daer in grooter abondãtien is/ en zijn also onse wech vervolcht / loopende altoos lancks die Custe voorby Calecut, Panane, ende andere seeckere plaetsen tot den 24. December/ quamen tot Cochijn, daer laghen wy tot den 20. dach van Januarijs/ Anno 89. hier en tusschen so concerteerden onse Schip/eñ versaghent van alle nootdruft / verwachtende onse buert om t'seijl te gaen: want die ander Schepen van't contract moesten eerst voor ons uyt seylen/de een voor d'ander / naer wiens ordinantie wy alhier in't cort sullen verhalen/so is te verstaẽ dat so haest als het Schip die ladinghe vande Peper in heeft / welcke wordt ghe|aden met groote toesicht ende wachters / soo van sConinghs weghen als vande pachters/eñ wort ghe|aden onder die twee onderste over loopẽ/ te werẽ/op die ballast / ende die overdeck daer aen volghende / ende daer werden deelen gheleijdt op de ballast/ ende altemael met camertgiens af gheschut / te weten / van de groote mast af naer achteren toe / ende alsdan blijft daer een sekere spatie van de mast tot voorby 'tluijck / van waer ist weder af gheschut met camerkens / ende elck afdeelsel ofte camerken heeft een cleijn gat ofte luijck / boven duert overloop/waer door men die Peper in stort/eñ valt tot boven toe / in somma datter altemet comen by de dertigh camerkens ofte afdeelsels/die zy Payoos heeten/ te weten/onder die twee onderste over loopen / als die altemael volghestout zijn tot boven toe / so werden die gaten

Wanneer / eñ hoe veel Pepers Jã Huyghens Schip geladen heeft.

Gedakte van de Custe van Malabar.

Jan Huyghen comt tot Cananor.

Wanneer dat zy te Cochijn quamen.

Ordonnantie van't uyt seylen van de geladen Schepẽ uyt Cochijn.

Ordonnantie van't laden vande Schepẽ in Cochijn.

gaten ofte luycken vande camerkens toe ghecalefaet / met werck ende peck / ende werden ghenombreert met nombres / ende alsoo op gheteeckent / hoe veel datter zijn / met het ghewicht daer by; Soo blyven dese twee onderste over loopen aldus gheladen / ende toe ghestopt / ende blyvende alleenlijcken tusschen die groote mast tot een weynich voorby't luyck een plaets / daermen het water / wijn / en hout / en ander snuysteryen van't Schip leyt / daermen daghelijcks af ende op climt / boven die tweede overloop / soo staen aen beyde zydẽ afghedeelt die camers vande Officieren van het schip / als vã den Capiteyn / Schipper / Stuerman / Factoor / Schryver / etc. ende alle d'ander desghelijcks vande Bootsghesellen / welcke camers zy vercoopen ofte verhueren aende Cooplieden / om goet in te laden / daer zy groot gelt af maecken / op dit selfde overloop van de mast achterwaerts / soo staen die camers daer men het bus-cruyt / busschuyt / seylen / doecken / ende ander Schips dinghen bewaert / d'ander overloopen ende plaetsen van het Schip worden vande Cooplieden gheladen / met allerhande waren / dat altemael in kisten / vaten / balen / en packen comt / en is op dese manier / dat soo haest als die Peper gheladen is / soo werden daer in't Schip ghesonden twee Coninghs wachters / ende een stouwer van Coninghs wegen / den welcken heeft 10. oft 12. onder stouwers / dese alleenlijcken moeten het Schip stouwen ende laden / sonder datter die Schipper ofte yemãt van't Schip met te doen heeft / dan alleenlijckẽ den Hoochbootsman / die slechts mede helpt toe sien sonder yet te bevelen / men en mach gheen goet laden / het zy van wie het soude mogen wesen / en hoe weynich dat het is / ofte het moet gheregistreert wesen in het boeck ende registeren vande Coningh / eñ men moet een schrift hebben vande Veador da Fasenda, welcke is dẽ opperstẽ besiender van des Coninghs goet / waer in moet declareren van stuck tot stuck / wat datmen wil Schepen / ende in wat schip dat het sal wesen / sonder dat en sullen het die wachters en stouwers niet ontfanghen / ende al ist saeck datmen alsulcken schrift ende pasport brenght / moetmen daer en boven die wachters hare handen vullen / wildy hebben dat zy u laten over comen / ende alsdan die stouwers boven haer salaris noch oock beschencken / soo men een goede plaets wil hebben / ofte anders sullen u goet laten staen / en die meest geeft / heeft die beste plaets in het Schip / zy stouwen 't Schip soo byster vol dat daer niet een gat is ofte 'tis vol gheproppt / al om haer profijt; het geschiet dickwils als dat die opperste stouwer / die alleenlijck toe siet eñ beveelt / voor profijt uyt treckt / van de stouwasie van een Schip / 7. ende 800. Ducaten; desgelijcks die wachters / ende dat meest van giften en gaven; Dese officien werden al ghegheven met favuer van de Viçorey, ende die Veador da Fasenda, welcke is d'oorsake dat die Schepen altoos ghcladen zijn tot sincken toe / datmen soude segghen niet moghelijck te wesen / dat zy haer soude moghen reppen ofte roeren: want die Schippers ende Officieren en hebben daer gants gheen bevel op / tot op die leste ure dat het Schip t'seyl gaen sal / soo wert het haer ghelevert / ende alsdan so gaen daer die wachters ende stouwers uyt / latende het Schip over al vol / tot het overste verdeck ofte overloop / staet ghemeenlijck seven / acht kisten hoogh van achteren tot vorẽ / daer en boven die hooft-touwen / het voor casteel / achter boven daer die Stuerman zijn stoel heeft / al om en tom vol groote potten / vaten / en kisten / hoender-huysen / soo dat het schijnt eenen Dool-hof te wesen / ende alsoo varen zy daer heen op Gods ghenaden / ende gheschiet dickwils alst op ons Schip was / dat passelijcken van 50. Bootsghesellen boven die 10. niet en wisten te Roer te gaen / ende dat meer is die meesten deel die Zee noyt ghehanteert hadden / die alle door favuer die plaetsen vergunt werden / insghelijcks vande Putgers eñ Busschieters / ende alst noodich is inde Zee / soo sietmen malkanderen deerlijck aen / so ist misericordia ende onse lieve Vrouwe / dat zy haer helpen willẽ; Men heeft in Cochijn een schoon gherijf van Schuyten / die zy Tones noemen / zijn uyt een hout uyt ghehoolt / ende sommighe soo groot datmen daer tot 20. pypen waters kan in storten / dat zy alsoo aen boort van de Schepen voeren / die altoos tot by een mijl in Zee liggen / ende aldaer maeckt men de prijs met om weynich gelt / en alsdan comense die pypen ofte vaten selfs vullẽ / met potten op die plaets daer zy in't Schip ligghen / dat een groot gerijf is; Dit water wert ghebracht uyt die Revier van Cochijn, ghenaemt Mangatte, ende is seer goet; Wat het landt ende stadt van Cochijn is beroerende / hebbe inde deschriptie van de Custe van Malabar verclaert / waer mede het selfde genoech is / wat Indien is belanghende / ende wil nu verclaren hare ordinantie op die Schepen / op die wederom reys als ick eensdeels gheroert hebbe / ende desghelijcks onse ghеschiedenisse ende reyse van Indien tot Lisbonen toe.

Plaets vande camers vã al de bevelhebbers in't schip

Desgelijcx vãde ammunitie.

Niemant van ordinarische stouwers mogen de Schepẽ stouwen.

Men laedt geen goet in Cochyn ofte het wert op gheschreven.

Hoe veel profyts dat een stouwer al temet stryct vã een Schip te stouwen.

De Portugesen laden haer Schepen soo vol dat zy by nae sincken.

Veel onbevaren volcx opte Portugesen.

Gedaente van de Schepẽ diemen Tones noemt in Indien.

Verhael waer zy te Cochyn haer versch water vã daen crygen.

Dat 93. Capittel.

Myne voyagie ende geschiedenisse van Indien naer Portugael.

Den eersten Januarij Anno 89. soo is het Schip Santa Maria t'seyl gegaen / om dat het een vande outste Schepen was / daerom ginckt eerste t'seyl / ende wort daerom ghedaen / om dieswille dat hoemen vroegher van Cochijn scheyt / hoe datmen beter tijt ende weder aende Cabo de bona Esperança vint / ende hoe men later comt hoe quader weer ende meer tormenten / oorsake dat alsdan die Son hem verlenght van't zuyden naer't noorden / daerom houtmen gemeenlijck die beste ende sterckste Schepẽ voor die leste / om dat zy daer beter tegen moghen / eñ in't Eylandt van Santa Helena verwachten zy malkanderen / tot den 25. Meye ende niet langher / welcke is den gesetten dagh van de Coningh / die dan byden anderen zijn gaen in compaengie naer Portugael: want van Indien nae Santa Helena en is niet van doẽ eenich ghеselschap / overmidts dat daer gheen vrees van Zee-roovers is / ende oock hebben altoos het geschut altemael onder in't schip / om die tormenten van de Cabo de bona Esperança beter te passeren; Den 6. Januarijs is het Schip / ghenaempt Nossa Señora de Consepcao', t'seyl ghegaen; den 10. dito / den Admirael ghenaemt Sant Cristoffel; den 12. het Schip Sant Antonio; den 15. het Schip San Thome, welcke was het grootste ende 'tbeste vande vloot / ende oock het rijckste; den 20. vande selfde zijn wy met ons Schip Santa Crus t'seyl ghegaen / wesende het leste / ende

1589.

Wanneer het Schip Santa Maria t'seyl ghegaen is.

Hoe lang dat de Schepen malcanderen in't Eylandt Santa Helena wachten.

Verhael wanneer alle de Schepẽ t'seyl ghegaen sijn.

waren

waren ontrent met Zee-volck/ Soldaten/ en Slaven over die 200. persoonen / luttel min oft meer: want van Indien gaen weynich Soldaten/ dan met oorlof vāde Viçorey, om haer dienste te gaen presenteren/ en eenige vergeldinghe te kryghen/ ende dit gheschiet naer dat zy sommighe jaren aldaer ghedient hebben/ ende oock wanneer zy de macht hebben/ waer mede over comen: want die arm zijn en gheen hulpe en hebben/ moeten dickwils in Indien blyven / van noots wegen om dat zy niet en hebben noch kryghen konnen / waermede over komen/ uyt welcke oorsaecke daer menich moetē blyven/ en trouwē met Swartinnen en Indiaensche Vrouwen/ om de kost te crygen / en dat noch met genoech miserien: want het over komen cost altoos ten minstē/ 2. oft 300. Pardauwen / ende dat alleenlijck voor de mondt cost en dranck/ welcke somme een Soldaet qualijck can veroverē/ ten zy dat zy eenich maechschap hebben/ die haer helpen ofte het favuer van eenighe Eelman / Capiteyn/ ofte andere machtige persoonen en Officieren/ met wiens bystant ende assistentie zy haer moghen behelpen / ende hare reyse alsoo volbrenghen: want op de wederom reys soo en geeft de Coningh anders niet dan vry passagien voor de Soldaten en passagiers / ende een kist van 4. spannen hoogh ende breet / en seven lanck/ welcke is haer lyberteyt/ nae dat zy daer onder die drie jaren in Indien in des Coninghs dienst gheweest zijn / van dese kist en betalen zy geen vracht noch tol; desghelijcx hebbē noch een kist in't ruym / vracht vry/ en sommige tol van dien / welckmen mach vercoopen in Indien/ willende / aende Cooplieden/ ghelijck zy gemeenlijck doen/ gelden dickwils dese plaets ende vrydom alleen in't vercoopen 40. en 50. Pardauwen/ dese plaetsen heetmen lybertepten / ende die sulcks coopen doet het registreren op den naem vanden geē daer hy't af ghecocht heeft/ om alsoo in Portugael te ghenieten van de lybertept ende previlegie; Desgelijcks alle Bootsghesellen/ Putgers/ ende oock alle Officieren / van't Schip die vande voyagie in Portugael op ghescreven zijn / hebben oock behalven hare camers ende voeringhe elcks een kist vande selfde groote ende maet / vracht ende tol vry / alle het welcke scherpelijcken onderhouden wort/ hoe wel dat naer dat die Schepen en Tollen verpacht zijn gheweest/ moeten alle kisten comen in Lisbonen / in't huys van Indien/ al waer zy gevisiteert worden/ ofter eenige goederen in komen die verboden zijn/ als Peper/ Anijl/ ofte Indigo / ende andere die verpacht zijn/ daer yet in vindende / is altemael verbuert / oock so wert het goet vande kisten gewaerdeert / ende soo die waerdye van sulcke goederen over die hondert mijl reys passeert/ moet tol betalen van't gheen dat het meer is/ 'twelcke te voren by sConinghs tyden niet en plagh te wesen: want droeghen die kisten van het Schip naer huys / ende thoondense maer aende wachters in het Schip/ en hoe wel dat haer die Bootsghesellen ende 't Zee-volck seer beklaghen / datmen hare lybertepten en previlegien breeckt/ niet teghenstaende zijn weynich gehoort; Op dese manier so komen daer weynigh Soldaten weder van Indien / oorsake boven verhaelt: want gheloove wel dat van 1500. Soldaten die jaerlijcks naer Indien gaen/ en somtijts meer/ dat van die selfde gheen 100. weder naer Portugael en keeren/ eensdeels van die daer sterven en verdwynen/ ten anderen die duer armoede niet en hebben waer mede weer over komen / soo dat zy dicwils teghens haren danck aldaer moetē blyven/ en habitatie maken/ hoe wel dat zy haer dickwils in Portugael wenschen/ en soo daer eenighe over komen/ is met eenighe Viçorey, Capiteyn/ ofte eenighe andere Eelman / ofte persoon die eenigh officie ofte ampt bedient heeft/ als dusdanighe naer Portugael komē/ soo nemen zy altoos sommighe Soldaten in haer ghesel schap mede/ die zy de kost gheven/ ende dat van hare particuliere vrienden ende persoonen van obligatie/ die welcke haer daer om langhe te voren dienen / ende altoos naer loopen met bidden en vleyen/ ende dit doen zy meest van hooghmoet en om auctoritept te verwervē/ op dese manier mogē daer jaerlijcx ten alderhooghsten komen in elck Schip by de 20. ofte 30. Soldaten / welcke hebben haren Slaven ende Swarten/ so dat zy alle wel ghedient komen en reynlijcken/ als van hemdē ende lywaet/ om dat het lywaet in Indien seer goet koop is/ ende die Schepen komē op die wederom reys/ reynder als int gints gaē/ om datter min volcx komt/ ende dat die daer komen van als haren nootdruft ende dienst mede brengen / ende het Schip komt welrieckende duer die Specerpen / daer't over al vol af is / als ghesept is; Die afdeelinghe van het Schip is aldus/ den Stuerman heeft zijn logement boven op't achterste van't Schip/ aē de rechter zyde / al waer heeft twee ofte drie camers/ en comt nimmermeer beneden/ noch en doet anders niet dan te bevelen dē Schipper/ als hy die seylen sal op en af laten hijssen/ en voorts zijn regieringhe waer nemen/ ende wat cours datmen sal stieren / en de Son te nemen / en alle daechs te schryven en aenteeckenen al watter passeert/ ende wat cours dat zy aen seylen/ met wat teeckenen/ windt/ ende weder dat zy dien dagh ghehadt hebben; Die Schipper heeft zijn logement op die selfde plaets/ boven achter by de Stuerman/ aende slincker zyde / met oock soo veel camers ende plaets tot zynen dienste als den Stuerman/ van waer hy staet en mandeert met eenen silveren Fluyt ofte Soufflet/ ende regiert alleēlijck die groote mast met hare seylen / en van daer achterwaerts / doch heeft oock bevel en sorghe van't gheheele Schip/ ende al wat het Schips toebehoorte aenroert/ ende 'tghebiet van dien/ als van seylen te doen maecken alst noot is/ welcke van hem ghesneden ende van de Bootsghesellen ghenaept worden / desghelijcks het Schip te besien ofter yet aen ghebreect/ en dat terstont te voorsien/ het geschut op zynen tijt alst noodich is te doen onderlegghen/ ende weder boven halen / etc. als hy yet van doen heeft/ als doeck voor seylen/ spijckeren/ tou/ ofte andere alsulcke dingen / die noodich moghen wesen/ moet het vande Factoor ende Schryver van't Schip eyschen:/ die het hem leverē/ met eene assignatie in't boeck/ om daer van rekeningh te gheven ; Die Hooghbootsman heeft zijn logement op het voor casteel/ en heeft bevel ende regiert die Fockmast ende voor seylen/ heeft oock een silveren Fluyt als die Schipper; dese draecht sorghe van als wat die Fockmast roert / en van de anckers vast te doē bindē; Die Guardiaen ofte Schieman heeft zijn logement dicht by de groote mast/ buytewaerts aende slincker zyde: want aende rechter zyde staet die Combuys ende plaets

Oorsaec waer om menigh Spaengiaert in Indien blyven moet.

Wat de Soldaten voor 3. jaer diensts outfangē alsse weer nae Portugael varen.

Vry hedē van 't Scheeps-volck/ in het overcomen vā Indien nae Spaengien.

De Portugesen breken de vryheyt vā de overcomende ghesellen uyt Indien.

Hoe sommige Soldaten overcomen uyt Indien.

Hoe veel Soldaten datter in elck Schip over comen.

Afdelinge vā de plaetsen in het schip voor die / die over varen.

Verhael hoe en van wie het Schip geregeert wort.

Plaets vanden Hooch-bootsmā/ desgelijcx zijn last van't Schip te regeren.

Desgelijcx vā de Schieman.

plaets daermen koockt/ daer heeft hy een camer staen voor zyn persoon; Dese heeft oock een Silveren Fluyt / heeft het bevel over die Putgers / en te doen pompen / het Schip te doen reynighen/ die coorden te versien ende te voeren en onderhouden/het Boot waer te nemen en te regieren/ etc. Die Constapel heeft zyn logement vande mast binnewaerts naer het Roer toe/onder't eerste verdeck / en moet altoos sitten voor de groote mast/met het aensicht nae die Schipper toe/nacht en dach/om als die Schipper fluyt / die Busschieters te bevelen als zy sullen die groote schoot aen halen/ofte uyt steecken; desghelijcks draecht sorghe voor 'tgheschut / ende ghereetschap daer van / ende alst noodich is dat te ordineren;

Plaets vande Constapel.

Den onder Stuerman doet anders niet als den Stuerman te helpen / ende zyn quartier verlichten / hebben oock altydts twee oft drie van de beste Bootsghesellen / die anders niet en doen als inden stoel vande Piloot manderen ende bevelen/als die Stuerman rust;

Plaets vande onder Stuerman.

Die Bootsghesellen hebben haer logement meest in't voor casteel/en daerom en tom; Die Busschieters achter by de Constapel/onder't verdeck/ en doen anders niet dan met die spil die groote schoot aen halen/ ofte uyt steecken alst haer bevolen wert; Die Putgers moeten doen al wat haer alle Officieren heeten ; maer en gaen niet te Roer/die Bootsghesellen gaen alleenlijck te Roer/ende regierent Schip waert van doen is/behalven pompen/ende 'tgroote seyl op halen/ 'twelcke moet en die Soldaten doen met die Slaven/ die Putgers pompen/ ende die Timmerman neemt zyn timmeren waer/desghelijcks die Cupper/Callafatte, in somma al ginckt Schip bynaest onder/ so sal niemant meer doen als zyn offitie is/ en wat daer buyten is/sullen daer op staen sien;

Werck van de Bootsgesellē en Putgers in't Schip.

Die Capiteyn heeft die Galerye ende d'achter camer in/heeft alleenlijck bevel over die Soldaten/ende die des snachts te boven waken;

Plaets vande Capiteyn.

Die Stuerman/Schipper/Hooch-bootsman/laten haer seer mangnifijck dienen / met hare Silveren Lampetten/Beckens/Coppen/ en Schalen/elcks in zyn regiment op zyn selvē/ van hare Slaven en dienaers/ en hebben alle dingen seer abondant:maer die ander Bootsgesellen ende 't Schips volck/hebbent so breet niet/en passeren meer miserien: want een peghelijck moet zyn selven besorgen/ als wy op een ander geseyt hebben / oock so is te verstaē als dat op dese Schepen geen averye is:want alsser eenighe schade gheschiet ofte goet over boort geworpen wort / ofte eenige ander verlies/soo verliest die gheene die't toe comt/sonder meer verhael daer op te hebben / ende is ghemeenlijck vande arme Putgers/die in het gemeene hare kisten ende armoede alder bovenste staet / om dat zy niet en hebben te gheven aende stouwers / om in't eerste een goede plaets te crygen/ gelijck als d'ander die van macht zyn doen / ende alsser dan eenighe tormenten ofte ongeluck op comt/soo moet over boort dat eerst by de handt staet/ sonder aensien van persoonen/noch respect van averien daer van te maken.

Op wat manier haer de bevel hebbers laten diēnen in het Schip.

Op dē Indische Schepen en is gheen avery.

Aldus seylende hebben ghegoverneert ofte aengheseylt zuydt zuydtoost / tot die Linie Æquinoctiael, dat zyn 150. myplen/ende van daer tot 7. graden die selfde cours / ende alsdan zuydtwest ten westen/ onse cours nae die Cabo de bona Esperança toe / dese wegh en was noyt te voren ghevaren : want plaghen van Cochijn te seylen zuydtwest ende zuydtwest ten zuyden aen/tusschen door de Eylanden van Maldina, en ander duysent Eylandē ende drooghten/nae't Eyland van San Lourenço, en alsoo naer die Cabo toe/ ende naer dat die Piloot die met het Schip Sant Iago op de drooghte van Iudia bleef / die daer af esschapeerde/ende was als nu Stuerman van 't Schip San Thome,het beste dat inde vloot was ; dese selfde hadde die vorighe reyse voor dese/de reyse buyten om begost/ loopende also 2. oft 300. myplen uyt de wegh / uyt alle vermoeyen van Eylanden / drooghten / ofte andere Clippen/ vermoedende dat die oorsaecks van't verlies van soo veel Schepen/daermen noch tael oft teecken / noch oock eenighen tydinge af en cryght/datse meest op die drooghten verliesen/ghelijck als hem gheschieden/en om sulcks te schouwen/ en weder eenige gratie byden Coningh ende Admiraliteyt te verwerven/soo is hy d'eerste gheweest die bestaē heeft dese wegh te ontdecken / met het selfde Schip daer mijn Heere den Bisschop in ginc/ ende is by naest inde selfden wegh/die de schepen van Malacca comen naer Portugael/ alwaer men noch Eylandē/noch drooghtē/noch niet met allen en siet/ dan loutere ende suyvere Zee/ende is alsoo in Portugael ghecomen/ ghevende notitie van dese wegh/ende hoewel dat hy ghevanghen worden/ is weder los gelaten door favuer; ende aenmerckende dē Admiraliteyt/datter soo grooten perijckel was/ tusschen die drooghten duer te varen/ 'twelcke zy meenden principale oorsaeck was / van het verlies van soo veel Schepen/hebben expresselijcken bevolen/datmen dese nieuwe gevonden buyten om wegh souden volgen/naer informatie van den voorseyden Stuerman/ om alle perijckelen te schouwen : maer ten is daer niet daer die fauten ligghen/hoe wel dat zy somtijdts oock genoech oorsaecke zyn van veel quaets / doch het meeste ende principaelste is die ongheregheltheydt van het over laden / ende die Schepen te over lasten ; ten anderen het onbedreven Zee-volck ; ten derden die quade opsicht ende visitatie/ofter die schepen bequaem toe zyn/ende oft zy haren nootdruft van als hebben / door dese en diergelijcke ghebreecken verliesen haer die Schepen daghelijcks / als wy op sommighe plaetsen by exempelen ende waerachtighe gheschiedenisse eensdeels bewesen hebben / als den selfdē Stuerman/inventuer van desen omwegh wel ghewaer is gheworden in het Schip San Thome, dat hem die drooghten ofte Eylanden gheen quaet en deden / dan die overtallighe last/het Schip by de Caep op barste / ende alsoo van de Zee verslonden en vernielt zyn gheworden/ als wy hier naer sullen verclaren / niet teghenstaende en is daerom dese wegh niet te mispryssen / al is zy wat breeder uyt de wegh: maer is seer goet ende onsorghelijck van alle drooghten ende Eylanden/ende om te schouwen die Eylanden van Maldina, ende alle d'ander omligghende ende naervolghende drooghten ende sanden.

Jan Huygens Schip seylt eē ander wech dan opt ander Schepē gevaren hebben.

Verhael wie d'eerste was die dese vaert ontdeckte.

Gebodt vā dē Admiraliteyt datmen de nieuwe vaert volghen sal.

Wat de oorsaken zyn datter soo veel Indische Schepen blyven.

Den 30. January snachts / hebben ghepasseert die Linie Æquinoctiael, en daechs daer na sagen een Schip/eñ maecten gissinge dat het 't Schip San Thome was; den selfdē dach viel ons een jongē over boort/wy deden alle neerstighejt om hem weder te crygē/met het cleyne Boot : maer om dat het vol goets ende prommelingen vande Schipper stondt/

Tijt wanneer Jan Huyghen over de Equinoctiael quā.

ende aleerment veerdich creegh/was den jonghen wel een paer mylen achterwaerts ende verdronck.

Jan Huygens Schip onderhaelt het schip S. Thome.

Den derden Februarijs quamen dicht by het Schip / ende kendent dat het Schip San Thome was/ ende wy ghenaeckten malcanderen om te spreken:maer als het ons Schip begost te kennen aen onse touwen / die altemael wit waren van Cayro van Indien/wel wetende dat wy naer haer tot Cochijn bleven / ende meenden eerst dat wy een van de voorichste Schepen hadden gheweest/ende overmidts dat haer Schip ghehouden was/ door het alderbeste in't seylen / ende van als/ soo en hebben zy van hooghmoet ons niet willen spreken / ende zijn weder af ghewent/ het welcke siende onse Officieren/ hebben oock af doen weynden/ende een yeghelijck zijn best ghedaen om d'een d'ander voorby te passeré/ door dese en dierghelijcke punten van hoverdye/verliesen haer dickwils die Portugesen/ gelijckmen hier by kan verstaen/ te wesen een vande principaelste oorsaecke van't verlies van het Schip San Thome, want deden alle neerstichepdt met het Schip te compasseren om wel te seylen/ende dat zy de Caep eerst mochten passeren/als wy / al waer zy haren roem op draghen/ als zy in Santa Helena by malcanderen comé/ al oft het door haer wijsheydt toe quam; aldus ist gheschiet met dit Schip/dat comende by de Cabo de bona Esperança, creghen contrarie windt/ heeft alle seylen ghestreken/ ende alsoo ligghen dryven/ hebbende bataly met die Golvé vande Zee/ die welcke op het Schip breken oft het Berghen waren / ende al waren zy van Steenroodtsen / souden moeten breken / hoe veel te meer Schepen van hout ghemaeckt/ dat in't ghemeen hare usantie is / om alsoo eer die Caep te passeren/het welcke ons Schip niet en mocht lyden: maer liepen telcken met de windt weder te rugghe / soo luttel als wy mochten/ schouwende het ghewelt vande Zee/ soo seer als wy ymmers konden / ende om dat San Thome hem betrouwende was op zijn sterckheydt/ende in als pretendeerden die voortocht te hebben / om alsoo die Papegaey naer haer meeninghe af te schieten / is alsoo (als ghenoech te vermoeden is/) stil blyven

Oorsaec vant verderf van't Schip/goet en menschen van S. Thome.

ligghen dryven sonder seylen / het welcke zy Payrar heeten / ende is alsoo door het groote ghewelt van de Zee / ende den overtallighen last aen stucken ghesmeten/ ende van de Zee verslonden / met volck met al / als wy merckelijcken saghen aende Cabo/in het ghemoeten van veel kisten/vaten / luyrcken/ stucken van masten / ende doode menschen ghebonden op plancken/ ende andere dierghelijcke schrickelijcke teeckenen / ghelijck als ons d'ander Schepen daer naer in't Santa Helena vertrocken / oock desghelijcks ghesien te hebben / dat een jammer dinck te aenschouwen was / ende dat meer te overdencken het verlies van soo veel costelijckheydt / volcks/ ende sielen / ende wy die dit spectacle saghen/ ons niet vry en achten van het selfde oock te passeren/het was een vande rijckste Schepen die in veel jaren van Indien ghevaren waren / ende dat duer die goede fame die't hadde van wel te seylen/ ende was nieuw / ende zijn

Verhael vande ghene die met het Schip S. Thome ghebleven zijn.

tweede reyse / waer door daer een yeghelijck wilden in wesen/ende goet laden; in het selfde Schip ginck Don Paulo de Lyma Pereira, die Malacca ontset hadde / ende dertigh jaren den Coningh in Indien ghedient / ende veel heerlijcke victorien ghehadt / meenende als nu te wesen inden Throon van zijn heerlijckheydt / ende van de Coningh grootelijck verheven souden werden/ hebbende met hem een groote schat van juweelen / rijckdommen/ Huysvrouwe / Kinderen / ende een Broeder/ ende waren veel ander Edel-luyden en Soldaten met hem in compaengie / die met hem over voeren / meenende gheluckigh te wesen; desghelijcks thien ofte twaelf Eel-vrouwen/ sommighe met hare Mans / ander die hare Mans in Portugael hadden/in somma was vol volcks / en altemael het puyck van Indien/ende vande gheheele vloot/ daer warender dickwils die haer beclaechden als wy in noot waren / dat zy wel hadden moghen met sekerheydt gaen in het Schip San Thome, meenende dat dat onmoghelijck was te verliesen/daerom sietmen expressselijck / dat alle wercken van menschen : maer enckel ydelheydt ende windt is / ende dat wy alleenlijck ons moeten betrouwen op Godt : want het is verloren sterckte ende alle wetenschap/ alst Godt niet en belieft / soo ist al niet ; Keerende weder tot onse materie / soo deden een yeghelijck zijn best om eerst voorby te seylen ; Tot den sesten van Februarijs/ so hebbé wy haer voorby gheseijlt / wesende in de hooghte van seven graden aen het zuyden/ ende van die tijt en hebbent noyt meer ghesien/ dan alleenlijck die teeckenen die ick ghseyt hebbe/aende Cabo de bona Esperança, ende daer naer die tydinghe in Santa Helena, van haer verlies/ als vertelt is.

Waer dat Jā Huyghens Schip S. Thome voorby geseylt is.

Den selfden dagh creghen een groot onweder van reghen ende windt / soo dat onse Ra vande groote stengh brack/ ende hadden altoos van de Linie af/ eenen noorden ende noordtwesten windt / met daghelijckse regen storm ende onweder/ sonder op houden / ende duerden ons tot in de hooghte van 20. graden / welcke was den 25. Februarijs / doen creghen wy een zuydtoosten windt/met beter weder / welcke windt die Portugesen heeten den generalen windt / diemen ghemeenlijck crijght ende verwacht op 12. graden: maer quam ons eerst in 20.graden/vermoeden dat het was door oorsaecke dat wy soo verre in Zee waren / uyt die ghemeene wegh; Dese windt duert ghemeenlijck tot 27. ende 28. graden / luttel min ofte meer / ende alsdan moetmen verwachten allerhande windé ende stormen/tot door by de Cabo de bona Esperança, sonder sekerheydt van winden te hebben.

Waer dat zy eerst de generale wint ghecregen hebbé.

Den vijfden Martius/wesende in 15.graden / creghen eenen oosten windt / met eenen seer grooten storm en reghen/soo dat ons die lap van't Roer brack/ende hadden noch twee andere laden / die oock braken / met de penne ende den bout die door die lap ende het Roer passeert / brack oock ontstucken / in somma dat wy aldus laghen en dreven sonder regieringhe / hebbende alle onse seylen ghestreken/ ende het Schip bestormt van de Zee van alle kanten / soo dat daer niet een drooghe plaetse in't gheheele Schip en was/ en laghen aldus en dreven twee daghen en twee nachten / met een ghestadighe storm ende onweder met reghen / die selfde nacht saghen op de Mars ende groote Ra / ende op veel andere plaetsen / een teecken dat die Portugesen noemen/ Corpo Santo, ofte het heyligh lichaem/ van

Tijt wanneer datse eē groote storm gecreghen hebben.

En wat haer in de Zee storm geschiet is.

Zy sit op veel plaetsen op het Schip/S. Elmo.

van Broeder Peter Gonsalues, die Spaengiaerts noement Sant Elmo, ende die Griecken plagent by ouden te heeten / als Ovidius vermelt/ Hello, en Phrixus, ende meenen dat wanneer dit teecken compt op de mars ofte grontr Ra/oft yewers anders/dat het en teecken is van beteringhe van't weder / ende als zy het eerst sien / soo comt die Schipper ofte Hooch-bootsman die fluyt / ende beveelt een yeghelijck datment sal groeten/met een Salva corpo Sãcto, met misericordia achter aẽ/met een groot gecrijsch/ dese constellatie genereert hem als die Astronomien bewysen / van de groote vochticheydt ende vapueren/en comt alleens als een Keers die donckerachtigh brant/ en dat al springhende van d'een plaets op d'ander / sonder stil te blyven / wy saghen daer oock vijf by den anderen / altemael ghelijck het licht van keersen / het welcke my ooc veel verwonderden / en soudent qualijck ghelooft hebben/hadde ickt selfs niet ghesien/ ende wel bescheydelijcken daer op ghelet / ende hoe wel dat het onweder weynich plaets gaf/ op curieusheydt te dencken / niet teghenstaende zijn daer expresselijck om boven geloopen/ om't selfde te noteren; Dese vijf lichten heeten de Portugesen Coroa de nossa Senhora, dat is: ons lief Vrouwen Croon/ende hebbender groot betrouwen op als zyse sien/ waer mede ons Schip dat te voren bedroeft was/ ende gants mistroostigh/ is gheheel in rumoer gestaen/ende verblijt gheworden / ghelijck oftse daer met versekerheydt hadden van alle goet en verlossinghe; Den 7. creghen beter weder/ en alsdoen was goedẽ raet dier/om ons roer weder te concerteren / sommighe waren van meeninghe men soude naer Moçambique arriveren/ ende het roer met een coorde regieren/ander wildent contrarie/ men soudt toemaken / ende onse reijs volbrenghen/in somma hebben tot drie ofte vier bouten upt de Ribben van't Schip ghetrocken / om dat wy niet een niet en brochten tot onse voordeel/dese uptghetrocken wesende waren te cleijn/ ende en dochtẽ niet/ ten lesten vonden goet ende ordineerden / van een Basse-camer een Ambeelt te maken/ende branden van hout-colen/ en van twee Ossen Huyden / Blaesbalcken/ hier mede ordineerden ons werck/ ẽn maeckten van een stuck van een oude dregghe/ twee ofte drie bouten / waer van maer een diende/ die noch half ghescheurt was / ende maeckten over die gespleten lade eenen yseren bant/ ende alsoo knoepden wy dat te samen / ende steldent voorts in Gods handen / hier over waren wy twee daghen doende / aldus trocken onse seylẽ weder op met groote blyschap/ ende trocken veel Aelmissen voor veel lieve Vrouwen ende Heylighen / met groote beloften van Bevaerden ende beteringhe / ghelijck den noot altoos met brenght; eenen dach daer naer namen die hoochte vande Son/ende vonden ons in 28 $\frac{2}{3}$. graden/ wesende in de hoochte van het landt / ghenaemt Terra do Natal, hoe wel dat wy noch meer als 400. myplen van de Custe te Zeewaert in waren/ creghen goet weder met eenen zuydtoosten wint; in dese contreye vande Custe van Terra do Natal, welck duert tot 32. graden/is die moeylijckste passagie met die Cabo de bona Esperança, die op die gheheele reyse is/ ende vreesen dickwils meer dit landt van Natal, als die Caep: want hier in't ghemeen veel tormenten ende onweders zijn / en heeft veel

Oorsaken waer van S. Elmos coemt Gedaente vã desen Elmos.

Zy sie 5. lichten op het schip

Wat naem de Portugesen 'tselve gaven.

Zy stellen int Schip gereetschap om een bout tot het roer te maken

De Portugesen doen onse lieve Vrou groote beloftẽ

Verhael wat de alder sorgelijckste wegh is tusschẽ Indien en Portugael.

Schepen vernielt en verslonden/ als die Portugesche memorialen vol zijn / ende daer af ghenoech ghetuyghen / in dese contreye vonden oock die teeckenen van't verloren Schip San Thoma, in somma in het ghemeen soo betalen hier die Schepen tribuyt / ofte laten daer die gheheele reste / waerom ghenaemt wert Terra do Natal, dat is: het landt van Kersmis / upt welcke oorsaecke passeren hier altoos met grooter vreesen / en goede wacht eñ voorsichtigheyt/alle touwẽ vast en strack/ het gheschut onder in het Ballast/ alle kisten/ potten/vaten/ en alle rommelinghe die onder geen plaets en hebben / worpmen over boort inde Zee / ende alle dinghen gherecet op zijn plaets: want men heeft hier d'een ure claer en helder weder/ende d'ander ure eenẽ storm/ dat het schijnt Hemel en Aerde te vergaen/ hier comt met een claer ende helder weder een wolcxken/welcke is in't schijnsel vande groote van een vuyst/waerom van de Portugesen ghenoemt wert/Olho de Boy, ofte Ossen ooghe / ende al ist dat het stock stil is / en dat die seylen aen de mast clappen/ soo moetmen terstondt met datmen dit wolcxken siet/ en ghewaer wert / met alle haesticheydt alle seylen strijcken ghelijckelijck; want eermen omsiet soo ist by het Schip / met sulcken storm ende ghetier / dat het sonder twyfel een Schip souden inden afgrondt smyten / soomen daer niet op verdacht en waer/ alst gheschiede van de tweede vloot / naer die ontdeckinghe van Indien / die welcke waren thien oft twaelf Schepen by malcanderen; met alsulcken stilten ende claer weder lieten alle seylen hangen/ sonder yewers naer te sien / gelijckmen in dese onse Navigatien voor een ghewoonheydt heeft/soo is metter haest dit wolcxken ghecomen / met die vreeselijcken storm / ende was haer op het lijf eer zy haer mochten reppen/ soo dat daer by de seven ofte acht inde grondt gheraecten / daer noyt tael noch teecken meer af en quam /ende die ander met grooten schade ende moeyten ontquament; van dien tijdt voortaen hebben beter op haer hoede gheweest/ende leerdent kennen / soo dat zy daer nu goede wacht op hebben/ende gheeft haer noch genoech te doen; Dese over vallende tormenten dueren in de gheheele contreye van Terra do Natal, tot voor by de Cabo de bona Esperança.

Beschryvinge van't periculose land Terra do Natal.

Beschryvinge ende gedaente van Olho de Boy.

De storm Olho de Boy brengt 7. schepen om den hals.

Hoe lãg dees storm duerdẽ.

Den twaelfden Martius / wesende in de hooghte van 31. graden/creghen weder recht in de windt / ende daer naer stilte / waerom streecken alle onse seylen/ende laghen alsoo en dreven vier daghen / het welcke die Portugesen Payraer heeten / hadden alle dese daghen grooten overlast van de Zee / die ons Schip dapper tormenteerden / so dat het die Schippers houden voor meer torment als storm ende onweder: want die Zee-golven comen tegens malcanderẽ van alle hoecken / eñ vattent Schip tusschen beyden/ dat zy hem alle zijn Ribben doen craecken/ ende gants ontstellen/ so dat het die Schepen seer dangerues is; wy hadden altoos groote sorghe voor onse Fock-mast / soo dat wy onse masten ende het gheheele Schip met groote Cabels ende touwen te samen bonden / soo wy best mochten / dit duerden tot den seventhienden/ doen cregen wy weder een weynich windts/ so dat wy ons seylen weder op haelden: maer duerden ons weynich tot des anderẽ daechs/ doẽ cregẽ wy weder inde wint met een storm/

Zy crygẽ opte 31. graedt een groote stilte.

Lyden groot perijckel van de Zee.

De grooteRa breeckt door't onweder.

soo dat onse groote Ra brack / waer mede streecken alle onse seylen / ende bleven alsoo ligghen drijvẽ ofte payreren / ende concerteeren onse Ra / laghen aldus en dreven sonder seylen tot den 20. Martius / met groote overvallinghe van de Golven ofte Zee / die ons grootelijcken fexeerden en ontstelden / ghelijckse daer altoos ghemeenlijck doen / waren alle dese tijdt op 31. graden / sonder yet te moghen voorderen / alle dese daghen / saghen seer veel Voghelen / die de Portugesen heeten Antenalen, zijn van de groote vã Eynt-vogels.

Zy sien veel Antenalen.

Den 20. Martius creghen weder een weynich windts: maer was scherp / doch trocken onse seylen op en seylden by de windt; Des nachts daer aen volghende cregen weder een groote stilte / welcke duerde tot den 22. doen creghen weder inde windt / met een soo grooten storm / dat wy alle onse seylen ghedwonghen waren te strijcken / die wy met groote moeyten qualijck kosten in crijghen / ende en konsten al drijvende ofte payrerende het schip niet gaende houden: want waren in groot perijckel / soo dat wy ghedwonghen waren / die bonet om't voor casteel te binden / welcke ons seyl was: want anders geen en mochten veelen / ende seylden alsoo weder te rugge / aldaer ons die windt wilden hebben / om alsoo eenighe verlichtinghe te hebben: maer hadden ghenoech te doen / moesten van noots halven onse groot Boot over boort werpen / ende alle kisten / potten / en vaten / die op het overloop stonden / ende noch ander goet datmen eerst by de handt vondt; Dese torment duerde ons twee daghen ende drie nachten sonder op houden.

Een groote storm met groote perijckelen.

Zy seylen te rugghe.

Den 25. Meert / wesende vesper vã Palmsondagh / creghen weder eenen beteren windt ende weder / naer dat wy groote Aelmoessen ghetrocken hadden / voor onse lieve Vrouwe van Anuntiason, wiens dagh het den selfden dagh was / ende hebben weder onse seylen op ghehaelt / volghende onse wegh naer de Cabo toe; In dese tijdt regneerden in ons Schip een cranckheyt / inde mont / ende lippen / keel / ende tonghe / die swollen / ende 't vel af ginck / soo datmen niet en konst eeten dan met groote smerte ende pijn / ende was generael onder al die op't Schip waren.

Zy crijgen een cranckheyt op het Schip.

Den achtsten Aprilis smorghens / nae dat wy 15. daghen voor windt gheseylt hadden / naer die Cabo ende het landt toe / sagen sommighe teeckenen van't landt / het welcke is groen water: maer en konsten gheen grondt vinden / doch ten was altoos ten alderhoochsten gheen 40. myhlen van landt / naer merckinghe van de Piloten / ende saghen oock van de Voghelen / dietmen heet Mangas de Velludo, dat is: Fluwelen Mouwen te segghen: want hebben aende punten vande vluegelen / swarte punten als Fluweel / wesende voorts wit ende graeuachtigh / welcke houden voor een sekere teecken van het landt / vande Cabo de bona Esperança binnewaerts / te weten / die Baya de Lagoa', ofte die Bay van't lack / die leydt op 33 ½. graden / van de Custe die naer Moçambique streckt.

Op wat dagh dat zy landt begonnen te sien.

Zy sien veel Mangas de Velludo.

Teyckenen vande hooghte op 33 een half graden.

Den 9. April des nachts / creghen wederom recht in de windt / wesende in 35 ⅓. graden / met eenen grooten storm ende onweder / die duerden tot den 14. vande selfde maendt / soo dat wy ghedwonghen waren / niet moghende verdraghen het ghewelt van de Zee / ende het gheduerighe onweder ende storm / wederom te rugghe te loopen voor windt af / ẽ dat met die helft van het Fock-seyl alleenlijck op: want en bevonden ons niet machtigh ghenoech / om te moghen payreren / ofte sonder seylen te drijven / ghelijck als die Schepen ghemeenlijck ghewoon zijn / ende dickwils oorsaeck is van haer verlies / alsmẽ wel ghenoech vermoeden mach / door die groote cracht van de Zee ende Golven die daer zijn / dat het schijnt onmoghelijck te wesen / een Schip te moghen verdraghen / soo grooten ghewelt / al waert van yser moeste wijcken ende breken / ende hoe wel dat wy voor windt af liepen / hadden noch perijckels ghenoech: want die Zeen quamen van achteren boven over't Schip / ende bedeckten het gheheele overdeck / ende moesten onse mastẽ / hooft-touwen / ende het gheheele Schip met koorden ende cabels aen malcanderen vast rygen / ende alsoo vast toe spannen ofte gorden / op dat het van het groote ghewelt niet en mochte wijcken / en van hem geven / en moesten nacht en dagh pompen / hadden van elcken punt van Fock-ra een touw / die quamen tot achter by de Stuerman / ende stonden aen elcke touw 15. 16. Man / ende den Stuerman in zijn stoel / ende d'onder Stuerman achter boven op het Schip / om de Zeẽ waer te nemen / ende die Stuerman tauseren; Daer stonden thien oft twaelf Mannen aen het Roer / ende die ander Bootsghesellen op het overloop / om't seyl te regeren / ende als dan die Golven quamen en bedeckten het Schip / soo riep die onder Piloot / ende alsdan so riep den Stuerman tot die van het Roer / ende beval aen de een oft d'ander zyde die touwen vande Fockra te trecken / desghelijcks die Bootsghesellen op het overloop met die Hoogh-bootsman / om alsoo het Schip recht naer die Zeen te houden: want haddẽ ons die Zeen eens over dwers ghecreghen van de zyden / soo haddet met ons gheweest Requiescant in Pace, ende was desghelijcks bynaer soo cout als in dese landen is inde Winter / alst sonder vriesen is / waer mede altesamen seer mismaeckt ende moeploos waren / ende die moet by naer verlooren gaven: want moesten by ghebuerten soo van het Roer naer boven trecken / en van daer naer die pomp / niemant uytghesondert / soo datmen noyt tijdt hadden om slapen / rusten / ofte eeten / noch te vercleeden / ende tot meer hulpe soo brack ons noch die pen van't Roer / ende souden bynaer twee ofte drie doot ghesmeten hebben: maer God versacht / soo dat daer anders gheen schade en gheschiede / als dan sommighe qualijck ghetracteert / ende gheduerende noch den 14. van de selfde / sonder verbeteringhe te sien / zijn alle die Officieren van het Schip vergadert / ende meer andere / ende hebben raet ghehouden wat haer best te doen stondt / ende siende dat het Schip niet machtigh ghenoech en was / om die Cabo te passeren / hebben ghelijckelijcken ghesloten met een protest / dat zy alle onderteeckenden / om met het Schip weder naer Moçambique te varen / ende aldaer te verwinteren / ende het Schip te versien / ende te concerteren van alle nootdruft / het welcke het ghemeen Volck een groote droeffenis aen jaechden: want bevonden dat daer soo grooten perijckel was / weder te keeren naer Moçambique, als voor by de Caep te passeren: want moesten weder voor by het Landt van Natal, daer zy soo seer

Oorsaec waer om menich Schip verloren wert.

Lyden groot perijckel vande stormen.

Verhael wat haer in dese storm al wedervaren is.

Veel cout by de C. de bona Esperansa.

Moetẽ nacht en dagh in de weer zijn om't Schip te bewaren.

De Officieren van het Schip besluytẽ weer na Mossambique te loopen.

Desen raet maect menich bedroeft.

voor

voor vreesden/ als voor de Caep/ daer en bovē soomen naer Moçambique arriveert/ is soo veel als een verlooren reys: want moeten daer tot het ander jaer vertoevē/ en men verteerter kap en kuevel: want alle dingen moeten daer van Indien comē/ van alle provande/ soo dat alle dinghen met Gout opghewoghen wert/ het welcke die arme Bootsghesellen ende Putgers qualijcken aenstont: want hadden weynich middelen daer toe/ ende souden haer armoede die zy met brachten moetē vercoopen/ en versetten om half gelt/ eñ daer en boven waren noch wel 500. mylen van Moçambique, door alle dese oorsake wasser een groote beroerte in't Schip/ eñ vervloecten de Capiteyn ende Officieren/ dat het schip soo qualijck versien was: want en haddē niet een coordeken/ noch waer af maken/ soo ons eenighe quaem te breken; de Capiteyn gaf de schult aende Schipper/ dat hy't op't lant niet geeyst en hadde/ ende die Schipper seyde weder dat hy't gheeyst hadde/ ende dat het Cayro ofte Kennip/ daermen in Indien die coorden af maeckt/ den Capiteyn ghelevert was/ ende dat hy daer die helft (om zijn buers te vullen/) af vercocht hadde/ ende dat wy daerom nu ghebreck leden/ met dusdanighe bueselinghen doen zy hare dingen sonder meer achterdencken/ dan alsse inde noot zijn/ so ist misericordia/ ende onse lieve Vrouwe om hulpe aen te roepen/ ende onse Capiteyn wist noch te segghen doen wy in desen noot waren/ dat hem gheen dinck meer en verwonderdē/ dan hoe dat Godt die Heer/ haer (die goede Christenen ende Catholijcken waren) die Cabo altoos met soo groote ende stercke tormenten ende schade liet passeren/ hebbende soo groote ende stercke Schepen/ ende die Enghelschen dat ommers Ketters ende Gods lasteraers zijn/ met soo cleyne ende swacke Schepen soo ghemackelijck die Caep passeerden/ ghelijck als in Indien die tydinghe was/ dat zy een Enghelsman ghepasseert hadden met groote facilitеyt/ aldus liepen wy weder naer Moçambique, met groote desperaetheydt: want niemandt en hadde lust yewers handt aen te steken/ ende wildē qualijck die Officieren obedeeren; aldus varende/ sagen veel vaten/ berders/ eñ doot volck dryven/ waer mede ons een weynich troosten/ meenende datter eenich ander Schip in het selfde lyden was/ als wy/ ende dattet sommigh goet over boort geworpen hadden/ ende oock nae Moçambique toe liep/ voor ons/ waer mede meenden gheselschap te hebben/ ende dat wy niet alleen die ongheluckighe en waren: want men seydt gemeenlijck dat twee ongheluckighen malkanderen troosten/ so ginckt met ons oock: maer God gaf dat het alsoo gheweest hadde/ als wy ons gissinghe maeckten: maer het was (Godt betert) quader als wederom keeren: want waren die teeckenen van het verloren Schip Sant Thome als wy naermaels in't Sant Helena verstonden.

Den 15. vande selfde maendt creghen weder een groote stilte/ ende duerden tot den 17. ende nemende die hooghte van de Son/ vonden ons op 37. graden/ tot groote verwonderinghe van al die in het Schip waren: want wesende als ghesepdt is op 35. graden/ hadden vijf daghen met soo grooten windt ende storm weder naer Moçambique geloopen/ ende souden naer alle menschen verstant behooren gediminueert te hebbē/ ende marcten onse gissinghe/ dat wy behoorden op 30. ofte 32. graden te wesen/ de oorsake dat ons Schip aldus achterwaerts tegen onse cours ghedreven was/ naer die Cabo toe/ meenende dat wy naer Moçambique ginghen/ was door die cracht van het water/ die in die contreye altoos met sulcke stercke stroomen nae die Cabo toe treckt/ als ons die Stuerman affirmeerden/ dat hy sulcks wel meer bevonden hadde: maer noyt ghedacht dat het water van soo grooten cracht was/ als hy nu merckelijcken by experientie ghemerckt hadde/ soo dat het scheen dat ons God mirakeleus teghens alle menschen vernuft ende verstant/ ende alle cracht van storm ende windt/ ons heeft willen die Cabo doen passeren/ als wy daer minder gedachten toe hadden/ waer aen men kennelijcken mach considereren dat alle menschen dinghen sonder Gods handt ende werck/ is niet dan ydelheydt; Den selfden dagh saghen weer groot water/ ende die Voghelen/ ghenaemt Mangas de Velludo, dat ghewisse teeckenen zijn van de Cabo de bona Esperança, dat ons noch weder eenighe hope gaf die Cabo te passeren/ ende teghens den avont soo quam ons een Swaelve aen boort/ die al om en tom swerfde/ waer mede een groote blyschap in het Schip was/ want seyden dat het een voorseggingheende teecken was/ van onse lieve Vrouwe/ die die sandt om ons te troosten/ ende dat wy die Cabo noch souden passeren/ waerom weer op een nieuw vergaderden/ ende besloten dat wy noch eens souden den wegh acometeren om de Caep te passeren/ ende dat aenghesien soo veel goede teeckenen ons een waerschouwinge was/ om goeden moet te hebben/ ende dat wy op God souden betrouwen; Dit ghesloten wesende/ hebben die Letanien ghesonghen/ met Ora pro nobis, ende veel Aelmoessen/ ghetrocken met groote beloften van Bevaerden/ ende dierghelijcken dinghen/ dat onse daghelijckse neeringhe was, Hier mede is het volck weder verquickt/ ende wel gemoet gheworden/ ende een yghelijck thoonden zynen dienst ghewilligh/ ende offreceerden alle liever haer lijf ende leven te avontueren naer die Cabo toe/ als met sekerheydt van hare salvasion nae Moçambique te keeren; wy hadden als noch grooten overlast ende ghewelt van de Zee/ die ons niet en verlieten tot aen de ander zyde van de Cabo de bona Esperança.

Den achthienden April creghen wederom recht in de windt/ met soo grooten storm ende onweder als wy opt te voren ghehadt hadden/ ende meenden gants ende gheheel verloren te zijn: want die Zee bedeckten alle ooghenblick ons Schip/ soo dat wy dickwils met water bedeckt waren/ ende moesten om eenighe verlichtinghe te kryghen/ veel Kisten ende Caneel/ ende ander waren diemen eerst by der handt kreegh over boort smyten/ in somma dat al die in het Schip waren/ die moet gantsch verlooren gaven/ ende een yghelijck hem biechten/ ende malkanderen om vergiffenis baden/ meenende sonder meer hope/ dat het onsen lesten tijdt was; dese tormente duerden aldus over die vier en twintigh uren; Men trock in het Schip veel Aelmissen/ voor veelderley lieve Vrouwen ende Santen/ met grooter devotie ende beloften van wondere dinghen uyt te rechten/ aen landt comende; in het eynde heeft ons God

Den raet om na Mossambique te loopē maect een beroerte in't Schip.

Groote twist tusschē de bevelhebbers in 't Schip.

Eenighe raet vande Portugesen alsse in noot zijn.

Leest met na dencken.

Sy loopen na Mossābique/ eñ vindē eenige over blyfselen van't Schip Sant Thome.

Sy crygheu groote stilte op 37. grad.

Waeromme dat zy van Mossābique teghen cours ghedreven worden.

Sy sien weer teeckenen van de C. de bona Esperansa.

Verhael van een Swaelve die in't Schip quam.

De Portugesen doen onse lieve Vrou groote belofte in de tijdt van noots.

Crygē groote stormen/ ende lyen veel tormenten.

Werpen veel goets buyten boort.

vertroost/ende ons beter weer verleët/ te weten/ den 19. des savonts begost het weer wat te beteren/ende cregen weder een weynich beter moet; Den 20. namen die hooghte van de Son/ende vonden 36. graden/en saghen weder groen water / ende sommighe Voghelen/ die zy noemen Alcatrases, ende veel Zee-wolven/welcke houden voor sekere teeckenen vã de Cabo de bona Esperança, ende waren nae onse gissinghe dicht by't land/hoe wel wy geẽ en konsten sien; Dese dach creghen weder de windt wat ruymer/ende hadden groote hope om die Cabo te passeren/ende het volck begost beter te vreden te wesen/ door die teeckenẽ die wy saghen/ alle dese dagen sagen altoos groẽ water/tot den 22. April / dese dagh worpent loot uyt / des daechs tweemaels / ende des snachts naervolghende: maer en vonden geen grondt/welcke goede teecken is vande Cabo/ diemen heet das Agulhas, ghepasseert te wesen; Dese Cabo das Agulhas leydt op 35. graden / ende is noch 20. mylen van de Cabo de bona Esperança, die op 34 ½. graden leydt/ eñ om dat by dese Cabo das Agulhas, men altoos grondt vindt tot 30.40. mylen van de Custe / verstonden dat wyse ghepasseert waren/aende coluer van't water/ende die vogels diemen altoos in de contreye voorseker vint/ ende oock tot meerder versekerheyt/ soo verlieten ons die groote baren ende Zee / die ons soo seer altoos ghequelt hadden/ende vonden een slecht water/seer different van't voorledẽ/ soo dat ons scheen van de Hel in't Paradijs ghecomen te wesen / met soo grooten vruechde dat wy meenden herboren te zijn / en kreghen oock eenen goeden wint / dan seer koutachtigh.

Op wat hoochde datse haer thoondẽ opten 20. April.

Zy sien sekere kenteeckenen vande C. de bona Esperansa.

Teeckens alsmen voorby de Cabo das Agulhas is.

Hooghte van dese/eñ vande C. de bona Esperansa.

Zy crygen goede windt by de C. de bona Esperansa.

Den 23. van Aprilis/ so passeerden wy die Cabo de bona Esperança, met groote ende eene generale blijtschap/ wesende 3. maenden en 3. daghen dat wy van Cochijn t'seyl ghegaen waren/ sonder opt landt ofte sandt ghesien te hebben/ dan alleenlijck seeckere teyckenen van de Cabo / welcke weynigh gheschiet: want die Piloten doen altoos haer uyterste neerstichept/om die Cabo te sien/ende 'tlandt te mercken / om alsoo voorseker te weten dat zy die Cabo ghepasseert zijn : want moeten alsdan weder diminueren / en mochten soo haest naer Moçambique loopen/als na Santa Helena, doch al waert dat zy het aẽde Zee ende 'twater lichtelijck konnen mercken/soo ist haer nochtans noodich 'tlandt te sien/ om alsoo haren cours te setten naer Santa Helena, eñ moeten dat altoos houden aende slincker hant: wãt anders en waer haer niet moghelijck het selfde te moghen aen comen / als zy dese cours verloren: want soo zijt eens passeerden/en mogent niet weder om crygẽ / om datter altoos maer eenen windt waept/ dat is: eenen zuydtoosten windt; De Cabo ghepasseert wesende kreghen terstondt voor de windt.

Tijt wanneer datse de Caep passeren.

Oorsaec waerom dat het noodich is 'tlandt vande Cabo te sien.

Zy crygen voor windt.

Den 24. April / soo beval den Stuerman datmen souden de Bona Viagen, vande Cabo de bona Esperança gheven na ouder costuymen / met een groote verblydinghe ende ghecrijs / van alle die in't Schip zijn: want alsdan hebben die reyse versekert nae Portugael te varen / ende niet weer naer Indien te arriveren: want soo langhe als men die Cabo niet ghepasseert en hebben/ist altoos in twyfel/eñ waren ontrent 50. mylen die Cabo aen d'ander zyde; Die teeckenẽ diemẽ voorseker hout/ ende die waerachtichste zijn van datmen aen d'ander zyde is/zijn veel tromben ofte struyckẽ van dick riet/ die altoos daer seer veel dryven 15.20. mylen van landt/ desghelijcks sekere voghelen die de Portugesen noemẽ Feysoins, zijn wat grooter als Meeuwẽ/zijn wit ende vol swarte spickelen over't gheheele lijf/ zijn seer goet te kennen / ende 'tonderschepden van alle Voghelen/ dit zijn seeckere teyckenen daer haer die Stuer-luyden seer op betrouwen/ende altoos voor waerachtigh vinden; Die Caep ghepasseert wesende/nemen haren cours naer Santa Helena, noordtwest ende noordtwest ten westen; Den 27. April cregen recht inde wint / ende duerden tot des anderẽ daeghs/ doen creghen wy een stilte / wesende in 30. graden aende zyde van Portugael; Dẽ 29. creghen voor de windt/ welcke is den generalen windt die van hier altoos waept/het gheheele jaer duer / tot aende Lynie Æquinoctiael, ende is eenen zuydtoosten windt duergaende/soo datmen die seylen wel mach laten staen/en gaen liggen en slapen: want die meeste wint die daer waept/is / datmen het mers seyl ter halver stenghe strijckt.

De Stuermã eyscht Bona Viagen vã de Cabo de bona Esperansa.

Sekere teeckenen alsmen voorby de Cabo is.

Gedaente vãde Feysoins.

Cours nae S. Helena.

Den 12. Meye smorgens inden dageraet/ saghen wy het Eylandt van Santa Helena, ende daer was soo grooten vruecht in't schip als oft wy den Hemel ghesien hadden/waren ontrent twee mylen van landt/ ende het Eylandt lach van ons west zuydtwest / ende liepen daer dicht op aen/so dat wy daer wel met een roer mochten op schieten/dicht by wesende/so liepen wy om eenen hoeck / die van ons lagh noordtwest / die om gheloopen wesende liepen dicht by't landt heen west noordtwest aen/ ende 'tlandt van dese zyde was so hoogh ende steijl / dat het scheen een muer te wesen/ die inde lucht raeckte/ dus liepen ontrent ander half mijl/eñ liepen om den anderen hoeck die westwaert voor ons lagh / dese hoeck om gheloopen wesende / soo ontdeckten wy terstondt die Schepen die op de ree laghen/ ende waren die voor ons uyt Indien gheloopen warẽ/ liggende ontrent een cleyn half mijl vã dese voorseyde hoeck dicht onder't landt / soo dat het landt blijft zuydoost van u/ ende door die groote hooghte van het landt/ ligghen die Schepen oft zy in een Haven lagẽ: want men hoort die windt wel boven die stenghe ruysschen/doch en can aen de stenghe niet eens raken/ligghen soo dicht aen landt / datmen bynaest met eenen steen aen landt soude worpẽ/ al waer goede gront is van 25. ende 30. vadẽ diep / ende dat zy wat verder quamen af te dryven ofte duerslipten/moesten duergaen/eñ en souden 'tlandt niet weer connen crygheu/ om dat de windt recht contrarie is/ duer dese oorsake liepen wy so dicht by't landt / dat die hooghte van't landt onsen wint benam/ ende het Schip en wilde niet regierẽ sonder wint/ so dat het aende wal dreef/ ende raeckten met ons boech-spriet aen't landt / meenende altemael dat het Schip ende goet om hals was: maer door die groote diepten : want hadden noch wel 10. vadem diepten / ende alle die Boots ende 't Volck vande ander Schepen/ quamen ons te hulpe/ ende creghen ons weer van landt/sonder eenighe schade/ ende brachten ons op die plaets daer die Schepen anckeren/welcke is recht tegens een Valeye / die tusschen twee hooghe berghen leijdt/ al waer een Kercksken staet dat Santa Helena ghenaemt is/ wy vonden alhier vijf Schepen/te weten/

Wanneer dat zy S. Helena saghen.

Coursen om inde Haven te loopen.

Diepte daer de Schepẽ op het ree liggen in S. Helena.

Zy lydẽ noch noot eer zy inde Haven comen.

Gedaente vande plaets daer zy anckeren.

Verhael wat Schepen dat zy in S. Helena vonden.

weten/ het Schip dat van Malacca gecomen was/ende 't Schip Santa Maria, die daer 15. daghen geweest hadden/ ende waren by malcanderen ghecomen aende Cabo de bona Esperança, ende het Schip Sant Antonio, ende den Admirael Sant Cristoffal, hadden daer 10. daghen gheweest/ende 't Schip Comsepçon was daeghs voor ons ghecomen / ende ghebrack alleenlijck het Schip San Thome, ende duer die teeckenen die wy ende d'ander Schepen gesien hadden/vermoeyden dat het ghebleven was/ alsmen daer naer verstondt: want noyt meer af te voorschijn gecomen is: want die ander Schepen hadden ghesien masten / delen / vaten/ kisten / luycken/ ende veel doot Volck / die haer op berders ghebonden hadden/ ende ander duysent diergelijcke teeckenen; Oock soo hadden onsen Admirael in groot perijckel gheweest van blyven: wāt hoe wel dat het een nieu Schip / ende zijn eerste reyse/was vande wormen duergheten/so dat zy by de 20. spannen waters in hadden / ende smeten aende Caep over die helft van't goet in't water / ende moesten nacht en dach met twee Pompen pompē/ sonder een oogenblick op te houden / ende souden voor Santa Helena te gronde ghegaen hebben / en haddent die ander Schepen niet te hulpe ghecomen/alle d'ander Schepen wisten ghenoech te vertellē van hare perijckel ende noot / daer zy in gheweest hadden; Oock soo was drie Maenden voor dese tijdt van't Eylandt t'seyl ghegaen/ een Schip dat het vorighe jaer ghescheyden was van Ormus, met het overgebleven goet ende 'tvolck van't Schip San Salvador, dat vande Armade vande Portugesen gesalveert werden/ byde Custe van Abex , ende nae Ormus brachten/ als wy hier voor geroert hebben; Dit Schip hadde in Moçambique verwintert/ eñ was die Caep vroech ghepasseert/ ende alsoo alleen naer Portugael/hadden in't Eylandt gelaten sommich cranck volck/ alst altoos die manier is/die dan altoos die naervolghende Schepen met nemen / dese gaven ons tydinge hoe dat vier maenden verleden/ hadden in Santa Helena geweest een Engels Schip / dat gherepst hadde duer die Strecho van Magallianes, ende door die zuyder Zee/ ende alsoo naer die Fellippinas, ende was gepasseert door die Strecho diemē heet vā Sunda, welcke is over Malacca, tusschen het Eyland van Samatra ende Iava, op welcke wech nam een Schip van China diemen Iunckos noemt/gheladen met Silver ende Gout/ende allerhande zyde / ende sont den Bisschop van Malacca eenē brief/met een present van weynich valuer / segghende : dat hy hem dat sont om vrientschap te maken: want meendē hem noch comen te besoecken / van dit Schip van China ofte Iuncko nam hy eenen Portugeschē Stuerman/ eñ is alsoo geloopen voor by die Cabo de bona Esperança, tot het Eyland Santa Helena, daer hy verversinge nam van water en ander dingen/ende smeet den Altaer van't Kercxken/ende die Cruysen om veer/ eñ liet aldaer een Ketel ende sweert/dat die Portugesen daer vonden / als wy daer quamen/ doch en costen noyt bedencken wat het te beduyden hadde/sommige meenden dat het een teecken was voor eenighe Schepen van zijn gheselschap/ een yegelijck mach oordelen wat hem best dunckt; In het Schip van Malacca quam voor Factoor vande Peper/ eenē Gerrit van Afhuysen/ natureel van Antwerpen/

Beschryvinge vande perijckelen die den Admirael leet eer hy tot S. Helena quam.

Sommige overghebleven crancken vertellen in S. Helena de voyagie ende dadē van een Engels schip.

De Engelschē staen in Sant Helena eē Altaer omme/ eñ latē eē sweert met een Ketel inde plaets.

ende woonachtigh tot Lisbonen/ die met het selfde Schip van Lisbonen geseylt was/ twee jaer verleden: want moesten in Malacca, oorsake die oorloge ende benauthept / aldaer 14. maenden stil blyven liggen / tot dat Malacca ontset worde/als wy op eē ander vertelt hebben/waer door hadden groote miserye ghepasseert/ en oncosten gedaen/ ende om dat het een seer onghesont land is/ ende ghelijckelijck die benauthept ende langhen tijt / dat zy daer moesten blyvē/ warender van 200. persoonē die op't Schip waren: maer 18. oft 20. overghebleven/ende alle d'ander ghestorven/ ende moesten aldaer weer ander ende onbedreven volck aen nemen/ om het Schip weer over te brenghen; Dese Gerardt van Afhuysen mijn kennis eñ vrient/wesende voor mijn afscheyt upt Portugael naer Indien/hebben malcanderen met groote verwonderinghe ende blyschap ontfanghen/weynich denckende ons in alsulcken contreye te ghemoeten/ al waer wy t'samen cōmuniceerden van die gheschiedenisse/ onse verloopen tijdt / ende ausencia nae onse afscheyt / van wien ick onder ander dinghen veel ende waerachtige informatien ghecregen hebbe/soo van Malacca als die omligghende quartieren ende Eylanden/so van hare manieren/handel / ende coopmanschappē/ als andere notable dingen ; By dese naervolgende conterfeytsels machmen sien de waerachtighe ghelijckenisse van't Eylandt Santa Helena, vande drie zyden gelijck wy daer by quamen/ende om voeren tot op die ree; desgelijcks het Eyland Ascencion, wiens declaratie van beyde dese Eylanden men hier naer mach verstaen / ghelijck als ick het selfs hebbe connen bemercken.

Jan Huyghen vint hier Gerrit vā Afhuysen/eñ vertellen malcanderen alle haer perijckelē die zy geledē hadden.

Dat 94. Capittel.

Een corte beschryvinghe van't Eyland van Santa Helena.

Waerom dat het S. Helena ghenaemt is.

Het Eylandt Santa Helena is also genaemt/om dat het vande Portugesen ontdeckt is gheweest/op den dagh vā Santa Helena, welcke comt den 21. Meye/ is van de groote van ses myplen in het ront/luttel min oft meer/leyt op 16 ¼. gradē/ aende zuydtzyde vanden Æquinoctiael, vijfhondert en vijftigh Spaensche myplen van de Cabo de bona Esperança , ende leydt van de Custe diemen noemt vā Angola ofte Æthiopia 350. myplen/ende vande Custe van Bresilien 510. myplen/dit zijn die twee naeste landē die't heeft ; 'tis een seer hoogh ende berghachtigh landt / soo dat het ghemeenlijck met die wolcken bedeckt is/ het landt is in hem selvē asachtigh ende seer droogh/ende oock alle die boomen die daer veel zijn/ die't van zijn selvē heeft/ te weten/die wildernisse/ ende het hout daer vā/ is tot weynich meer profijts als om te branden: want en heeft sonderlinghen geen substantie/ eñ is gelijck oft het half versenght waer/soo dat het schijnt sonder twyfel datter eertijdts eenighen Vulcano gheweest is/ ghelijck in't ghemeen alle die Eylanden het vuyr seer onder worpen zijn: want men vint alhier op sommige plaetsen Solfer en Swebel; alst die Portugesen eerst ontdeckten/ so en wasser gants gheen ghedierten/noch eenige fruyten/ dan alleenlijck abondant van soet water/dat seer goet is/ende comt van de berghen af vallen/ ende stort also inde Valeye by groote menighten/aldaer het Kercxken staet/ende loopt alsoo

Grōote ende hooghte.

Gedaente vant Eylandt.

Wat de Portugesen op't Eyland vonden als zy't eerst ontdeckten.

alsoo niet sommighe cleyne Beecken tot inde Zee/al Waer die Portugesen hare vaten vullẽ met water/ende wassen die cleeren/ so dat het een seer groot gheryf is/ ende is een playsier om sien/die claerheydt ende menichte van het water/ dat tusschen die berghen af stort in de Valeye/datmen soude segghen een mirakel te wesen/aenmerckende die drooghte van't land ende Steen-clippen die't heeft/die Portugesen hebbende allencxkens veel gedierten ghebracht/ende allerley fruyten gheplant inde Valeyen/die in soo grooten abondantien aen ghewasschen en ghegroeyt zijn/ dat het ongelooflijcken schijnt te wesen: wãt is so vol Geyten/Bocken/wilde Verckens/Velt-hoenderen/Patrysen/Duyven/by duysenden/ so dat een yeghelijck die wil mach jaghen ende doot smyten/ ende men vint daer altoos genoech/ al quamen daer noch soo veel Schepen/ men machse met steenen ende houten doot smyten door die groote menichtẽ; Nu van alle vruchten als Portugaelsche Vijgen/ Granaet Appelen/Oraengien Appelen/ ende Lymoenen/ Lymen/ ende dierghelijcken/zijnder soo veel aen ghegroeyt/sonder poten noch planten/vã haer selfs dat alle Valeyen vol zijn/ dat een playsier om sien is/ende schijnt een aerts Paradijs te wesen/ eñ hebben 'tgeheele jaer duer vruchten/oorsake dat het alle dagen met vlaghen vijf oft ses malen regent/ en dan weder Sonne-schijn/ soo dat al watmen daer plant daer seer wel wast/ ende door die weynige curieusheydt van de Portugesen/ en zijnder van alle fruyten van Portugael ende Indien niet: want souden daer sonder twyfel wel wassen/ naer die goede ghetemperheydt van de lucht ende 'tlandt/ende dat meer is: hebben daer soo grooten abondantien van Visch/dicht by het landt ende rontom 't Eylandt/ dat het schijnt een wonder van God te wesen: want met cromme spijckers ende naghelen/ kanmen so veel Visch vanghen alsmen begheert/ soo dat haer alle die Schepen vervullen en versien vã Visch/ die zy op hangen ende droogen/is van veel soorten/ ende van soo goeden smaeck als ick opt Visch ghesmaeckt hebbe/ ghelijck zy oock alle affirmeren die't gepasseert hebben/ ende tot noch meerder gherijf/ so vintmen op die Steen-clippẽ aen die Zee-cant/Soutligghen/ 'twelcke ghenoech kan voldoen tot die nootdruft/ in somma is in het corte een aerts Paradijs/ voor die Portugaelsche Schepen/ ende schijnt dat het aldaer mirakeluselijcken ontdeckt is/tot verversinghe ende dienste vãde Schepen: want aensiende die cleynheyt eñ hoocheyt van't landt/ gheleghen in't midden vande Zee Oceanus, en so verscheyden van't vaste landt ofte eenighe ander Eylanden/soo dat het schijnt by ghelijckenis te wesen/ een Boeye in't midden vande Spaensche Zee/eñ so dit Eylandt niet en waer/en waer niet wel moghelijck dat die Schepen soude goede ende behouden reyse mogen doen: want is wel gebuert dat het sommige Schepen gemist hebben/die welcke die grootste miseryen van de werelt passeerden/ ende moesten inde Custe van Guyne loopen/om aldaer te verwachten die vlaghen vande reghen/ om alsoo water te crygen/ ende quamen half doot ende vergaen in Portugael; 'Tis een manier dat alle die cranck zijn/ende niet wel met en moghen/ die laetmen in't Eylandt/men gheeftse provande van wat Rijs/Busschuyt/Olye/eñ wat Specerye; wãt Visch en vleesch crygẽ zy genoech: want als die Schepen wech zijn/soo comt alle 'tghedierte (dat door't ghesicht van't volck op die berghen ghevloden is) weder inde Valeyen/ al waer zyse met de handt grypen ende dooden; Dese crancken blyven daer tot 'tander jaer/als d'ander Schepen comen/ die nemense van mede/ zy werden daer gemeenlijcken terstondt ghesont: want is een seer gesonde ende lieffelijcke lucht/ ende ghebuert weynich datter yemant sterft/en vinden 'tgeheele jaer altoos een ghetemperthept ende wint/ en altoos vruchten sonder weynighe veranderinghe; De Coningh en wil niet toelaten datter yemant woont/ om dat zijt landt niet en souden destrueren/ende eyghenen/ op dat een yeghelijcken zijn gherijf/ ende alle dingen even naer souden hebben; daer bleef inde vorige jaren een Hermitaen ofte Cluysenaer sommighe jaren/ onder decksel van penitentie te doen/ende het Kercxken te onderhouden; Dese dooden veel Geyten ende Bocken/ soo dat hy alle jaren vijf oft ses hondert vellen vercocht/ ende daer goet profijt mede dede/ dat die Coningh ter ooren quam/ deden hem terstont naer Portugael brenghen/ desghelijcks soo ontliepender eens uyt die Schepen twee Caffres ofte Swarten van Moçambique, eñ een Iava met twee Slavinnen/ dese hadden haer verborgen inde geberchte/die seer hoogh ende wilt zijn/ soo datmense qualijck can passeren; Dese voechden haer by den anderen eñ genereerden/in somma dat zy al byde 20. persoonen waren aengheteelt/ende als die Schepen wech waren/ liepen het gheheele Eyland duer/ende deden groote schade/ hadden hare woonplaetsen ende huysinghe gemaeckt tusschen sommighe Berghen/ daer noyt Portugees gheweest hadde/ eñ qualijck comen conste/ al waer zy haer verberchden den tijdt als die Schepen daer laghen; men wordense in't eyndt ghewaer/ en men dede alle neerstichept om haer te vanghen: maer zy wisten haer soo wel te beschermen ende te verbergẽ/ datmense in sommighe jaren niet crygen en konst: maer in't leste vreesende dat dese metter tijdt haer mochten schadich wesen/ en grooten hinder doen/ hebben door expressen bevel vande Coningh/ haer naer langhe moeyten ende arbeyt ghevanghen ghebracht naer Portugael/ soo datter nu ter tijdt niemandt en is noch blijft/ dan alleenlijck die siecken/als ghesept is; Als die Schepen daer comen/ een yegelijck neemt zijn logement onder eenen boom/ende maken daer een Tent om: want die boomen daer seer veel zijn/ soo dat het terstondt schijnt een Stadt ofte legher te wesen/ een yegelijck versiet hem van jacht/ fruyt/ visch/en hout/etc. want voor yeghelijcken ghenoech is/ een yeghelijck reynicht hem van Lywaet met wassen en plassen/ende men hout eenen generalen Biecht ende Nachtmael/met hare dagelijckse Missen/die men aldaer met grooter devotien doet/met Processien en Lof-sanghen/ en ander Hymnus, vã dat haer God vande Cabo de bona Esperança bewaert heeft/ eñ al daer ghebracht/ ende een yeghelijck procureert tot een eeuwighe memorie/hare namen eñ mercken inde stammen ende tacken vande boomẽ te snyden/ al waerder veel honderden staen/ welcke letteren met het wassen vande boomẽ oock op wassen/ende groot worden; wy vonden daer namen van't jaer van 1510. 1515. eñ alle ander jaren daer aen volghende/welcke namen op Vijgh-boomen stondẽ/wesende

Veel versch water in S. Helena.

Yegelijck mach in S. Helena jaghen.

Veel Oraegie Citroenen/ Lymoenen/ Granaten/ eñ Vyghen.

Oorsaec waerom datter alle dingh wel wast.

Veel Visch/ licht om te vanghen.

Plaets daermen sout vindt.

Gelegentheyt van dit Eylandt.

Helena is heel noodich tot de Indische vaert.

Manier van de Portugese uyt Helena seylende.

Een gesonde lucht in S. Helena.

Oorsaec waerom de Coning niet en wil [illegible] op Helena wone.

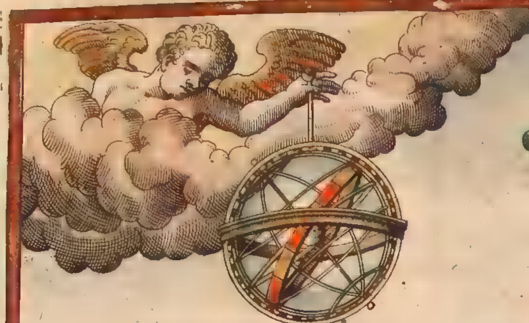
Verhael van twee Swarte die in Helena woonden.

De Swarten werden gevanghen ende na Portugael ghebracht.

In wat huysen dat zy op S. Helena woonden.

[illegible] op S. Helena.

elcke

Vera effigies et delineatio Inſulæ Sanctæ Helenæ, qua Ortum Occaſum, et Septentrionem ſpectat, ſitæ in altitudine 16. graduum ad Auſtrum Lineæ æquinoctialis.

Waerachtighe affbeeldinghe ē̄ gedaente vant Eylant Sancta Helena, vande Ooſt, Noort, ē̄ West zyde geleeghen op die hoochte van 16. graeden, aende Zuyt-zyde vande Linea equinoctiael.

Dit is den eerſten hoeck diemen [illegible] loopt, ontrent ē̄ roer ſchoet daer by heen ſeylende.

Aldus verthoont hem d' Ooſt zyde vant Eylant Santa Helena alsmen vande Cabo de boa eſperança aff comende daer op aen ſeylt en daer langes heen nae de Noort weſter hoeck toe loopt.

Den eerſten hoeck alsmenſe om geloopen is, ſoo ſeyltmen Weſt ē̄n Weſt ten Noorden daer langs by heen.

Den tweeden hoeck

Aldus verthoont hem de Noort zyde vant Eylant Santa Helena alsmender tot op een roer ſchort nae by heen ſeylt

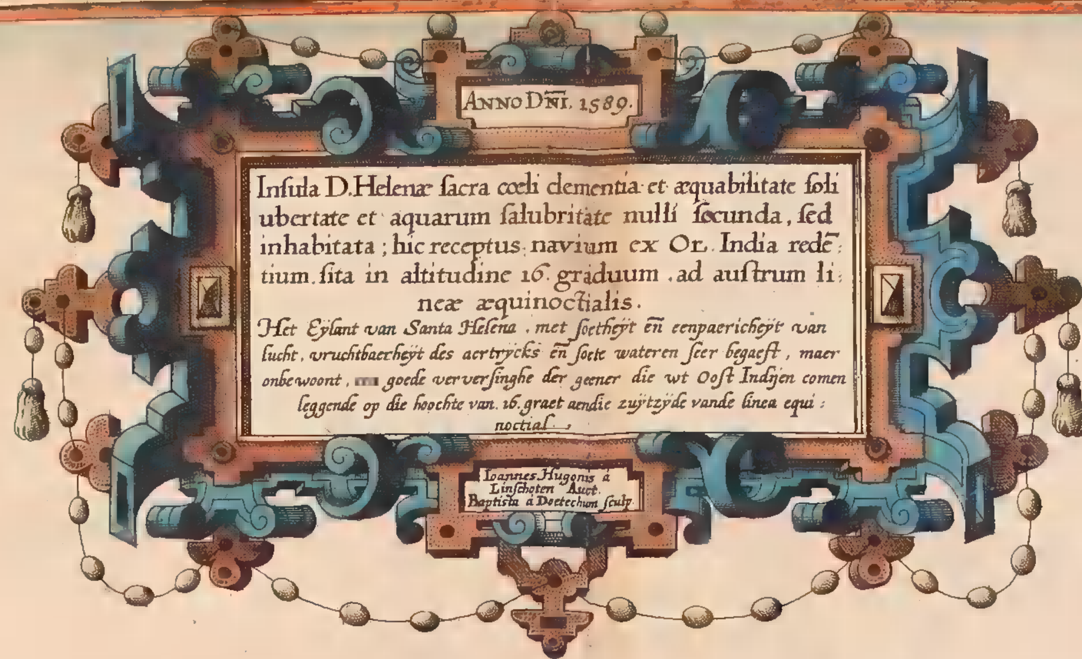
Alsmen deeſen tweeden hoeck om is, ſoo ſietmen terſtont die Reede daermē̄ anckert

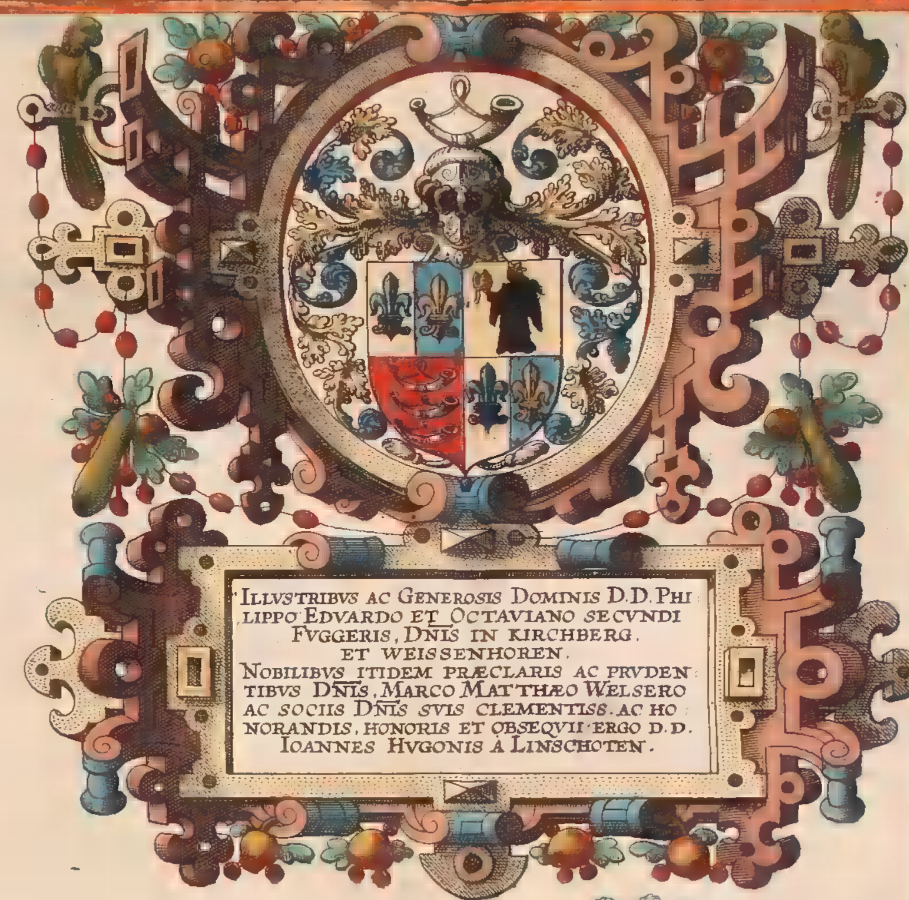
Aldus verthoont hem de weſt zyde vant eylant Santa Helena alsmender op de Reede geanckert leyt ontrent een roer ſchoet want lant aff.

140 en 141

Baptiſta à Doetechum ſculp.

Aguada velha

Sta Helena

O galliaõ de Malacca

A. naõ nossa Sra da conçepçaõ

A. naõ Capitayna S. Xpuaõ

A. naõ Sa. Maria Souta Capitayna

A. naõ S. Antº

A. naõ Santa Cruz

elcke letter vande groote van een span/door't wassen ende outheydt van de boomen/ waermede ghenoech is om in het corte te verstaen/ die gheleghentheydt van het Eylandt Santa Helena.

Wanneer dat zy van S. Helena voeren.

Den 21. Meye/ wesende den dagh van Santa Helena, ende Pincxter dagh/ naer dat wy alle onse verversinghe ende nootdruft in haddē/zijn weder alle ghelijck in compaengie t'seyl ghegaen/onse wegh naer Portugael/latende op't Eylandt ontrent 15. crancken/ende sommighe Slaven die ontloopen waren/ vande Schepen.

Zy spreken teghē verscheydē Schepen.

Den 26. Meye des savondts/quamen te spraeck met het Schip Santa Maria, ende des anderen daeghs spraken met het Galleon vā Malacca, des smorghens ende des naer middaechs met den Admirael/ende beval dat wy hem souden volghen naer't Eylandt genaemt Ascencion, den selfdē dagh viel ons eē Slaef over boort/ende hoe wel wy veel neersticheyt deden/nochtans en konsten hem niet crygen/ om dat wy voor de windt ginghen; Den selfden dagh des savondts / saghen het Eylandt Ascencion, ende blevē alle die nacht laverende/om het Eylandt niet voorby te loopen/des anderen daeghs smorghens / was den 28. Meye/ liepen het Eylandt rondtom/ om te sien oft wy daer ancker gront konden crygē/ om dat den Admirael so leck was/ dat zy het Schip niet langer boven en konsten houden/ ende het Volck requereerden aen de Officierē van't Schip / datment goet souden op't Eylandt Ascencion lossen / ende daer laten met goede wacht ende nootdruft / ende het leeghe Schip naer Portugael senden/ eñ aldaer procureren om het goet te doen halen / meenende dat het hier ghenoech versekerheyt hadde/om wel bewaert te wesen: want altemet al hier in 20. jaer gheen Schepen en komen/om dat daer niet te halen is / wy liepen daer dicht by heen/ by eenen schoonē witten ende seer grooten strant / ende den Admirael wierp het loot upt/ende wy desgelijcken/ vonden van 80. tot 50. ende 40. vadem/ende hoe wel dat zy daer wel dichter consten aen landt comen/doch die Officieren excuseerden haer/seggende: dat zy daer niet dichter aen en konsten/ ende dat het te diep en te perijckelues was / om aldaer te anckeren / ende deden dit al om't volck te vrēden te stellen/ eñ dat zy souden een paer pompen van d'ander Schepen leenen/ende souden alsoo sonder twyfel het Schip sonder perijckel over brengen/hoe wel dat het haer moeylijcken was/moesten geduldigh wesen: want den Admirael / ende alle die Edel-luyden die in't Schip waren/ stonden oock selfs alle daghen ende nachten haer buert aende pompē/ soo wel als die minstē / ende dit al om't volck moet ende corагie te gheven / den Admirael leenden een pomp van't Schip Santa Maria, ende sont ons oock aen met bedinghe om een pomp te hebben/ende hoe wel dat ons Schip oock vande beste niet en was/ ende veel warē van meeninge datmense hem niet en behoorden te gheven : want wy niet en wisten wat ons over comen mocht : want hadden noch eenen verre wegh te varē: maer in't leste siende haren noot ende ootmoedigh bidden/ hebbense haer ghedaen / ende seyden dat den Admirael was van meeninghe/ eenigh stil weer cryghende/sommigh goet te lossen/ ende in de ander Schepen te laden / om wat verlichtinghe te cryghen : maer en quam daer naer niet te pas / waer door zy met ghenoech miseryen ende moeyten over quamen.

Het Schip vā de Admirael wert leck. — Gedaēte vande strant van Ascencion. — Diepte rontō Ascencion. — Verhael vanden grooten noot van't Schip vande Admirael.

Dat 95. Capittel.

Van't Eylandt ghenaemt Ascencion, ofte Hemelvaert.

Hooghte ende ghedaente van Ascencion.

Het Eylandt is ontdeckt gheweest op Hemelvaerts dach/waerom ghenaemt wort Ascencion, ende leydt in't aensien wat grooter als Santa Helena, maer soo hoogh niet / dan is oock vol bergen ende huevelen/leyt op 8 ½. graden/aende zuydt zyde vande Lynia Æquinoctiael, ende leydt van Santa Helena noortwest aen 190. Spaensche mylen/ ende vande Lynia Æquinoctiael 140. mylen / het gheheele Eylandt en heeft gants gheen soet water/noch niet eenen groenen lover oft tack/heeft veel ghebersten van roode coluer / die in't gesicht schynen te wesen een aerde ofte roode verwe/diemē in Spaensch noemt Almagro, voorts ist seer Clipachtigh ende verbrant landt/ ghelyck Santa Helena, want hier hebben sommighe Schepen gheweest/die Santa Helena gemist hadden/meenende hier water te vinden : maer en konsten noyt gheen vinden/ heeft sommighe schoone ende groote witte sandt stranden/ ende uyster veel Visch/ soo dat het daer in Santa Helena te boven gaet: maer op't landt en zijn anders gheen ghedierten/dan oorsaecke/die menichte vande Visch/onthouden haer daer so veel voghelen dat het wonder is / zijn van de groote als jonghe Gansen / quamen ons by duysenden om die stenghen vlieghen / met een groot ghecrijs/ende vloghen al om en tom over het Schip/ ende en waren niet eens schou van't volck : want quamen ons op die schouweren ende armen sitten / soo dat wy daer veel namen / en den hals afwronghen : maer en zijn niet goet om eeten : want smaken Vischachtich/geloove dat die oorsake is van niet schou te wesen/dat zy weynich volck sien/alhier ontrent dit Eylandt / ende oock van Santa Helena, tot die Lynie toe/vintmen veel vliegende Visch/soo groot als Heeringhen ende vlieghen by groote scharen ofte menichten teffens/twee ofte drie vademen boven 't water/ ende vliegen alsoo wel een quart van een myl voort/tot dat haer die vinnen ofte vlueghelen droogh worden/ ende alsdan en moghen niet langher/ende vallen weder inde Zee / eñ maken haer weer nat/ eñ also heffen zy haer wederom hoogh upt het water / d'oorsake daer van is dat zy vande groote Visschē vervolcht lyden/diese eeten/ ende om haer te ontloopen/ so heffen zy haer upt het water ende vliegen/ comen altemet wel inde Schepen : want in ons Schip quamender veel in ghevallen/ die haer te hoogh op heffen/ende als die vlueghelen ofte vinnen droogh zijn / moeten vallen. Van dit Eylandt Ascencion, soo neemtmen die cours gemeenlijck noordwest ten westen/ tot een graedt over die lynie aende zyde van't noorden/ alwaer leydt een Clippe ghenaemt/ Penedo de sam Pedro, diemē somtijts comt te sien/ ende is tot hier op dese cours van het Eylandt Ascencion af 300. mylen.

Gelegentheyt van't selve Eylandt. — Veel Visschen in Ascencion. — Veel Vogelen soo groot als Gansen/ die met menighte op de Schepen vlieghen. — Beschryvinge ende gedaente van de vliegēde Visschen. — Oorsaeck waerom dat sy vlieghen. — Cours na een Clip 300. mylen van Ascencion.

Den 5. Junius passeerden weder die Lynie Æquinoctiael, ende begosten weder te siē de noordt Sterre/ die wy verloren haddē van de Lynie/ 10. graden van Cochijn, ende als nu verloren weder die zuydt Sterre/ende als dā so hebbē wy weder de Son des middaechs

in't zuyden/

Op wat hoochde datse haer den 8. Junij vonden

in't zuyden / die ons aende ander zyde van de lynie des middaeghs in't noorden staet; Den 8. Junij / wesende in vier graden aen't noorden/ soo verloren onsen generalen zuydoosten wint/die ons vandeCabo tot hier toe ghelept hadde/door de wint/ ende als nu begosten die stilten ende regenen : want begonsten te comẽ inde hoochte van de Custe van Guyne, welcke duert tot 9. graden toe/dese stilten eñ regenen duerden ons tot 11. graden / tot den 20. Junio/waer mede die Schepen van malcanderen raecten / door die stilte/dat zy haer niet en konsten bestieren / ende in 11. graden quamen weer by malcanderen/ eñ creghen alhier eenen noordtoosten wint/diemen den generalen windt heet : want altoos in dese contreye waeyt/ende duert tot 30.ende 32.graden toe/ ende begint dickwils van 6.7. graden: maer wy creghense eerst op 11.graden; dese wint is wat scherp : want moeten altoos aende wint seylen/ om dat onsen meesten cours is noordwest ende noorden/die wy aen moeten seylen.

De Schepen dwalen van malcanderen.

Hoochte vande Cabo Verde.

Den 23. passeerden die hooghte vãde Cabo Verde, welcke leyt op 15.gradẽ/eñ den 26. daer na passeerdẽ die Eylandẽ van C.Verde, welcke zijn 10. der som/dese beginnen op 15. graden/ende voleijnden op 19.graden/liggen van't vaste land vande Cabo Verde, van 70. tot 160. mylen te Zeewaert in / alsdoen quamen wy inde Zee/diemen noemt van Sargasso : want is altemael bedeckt met cruyt / soo dat het gheheele velden schynen te wesen/datmen altemet qualijck 'twater daer door kan sien/eñ die Schepen hebben ghenoech te doen dat zy daer duer comen : want moeten met cracht van windt daer duer schueren; 'tis een cruyt als Peterselye/ diemen heet vande Zee: maer is van coluer geelachtich / eñ heeft Besien / ghelijck Cruys-besien : maer zijn ydel van binnen/die Portugesen noement Sargasso, om die ghelyckenis van de cruyderen die in de putten groeyen /dat zy Sargasso heeten/ waer van dese Zee ghenaemt wert / die Zee van Sargasso, men en kan niet weten waert van daen comt : want daer en is gheen landt ofte Eylanden diemen weet daer ontrent: want is meer dan 400. mylen vande Custe van Africa / vermoeden dat het vande gront comt/hoe wel datmen daer gheen grondt en kan vinden/ in't gints varen naer Indien en comtmen onder dit cruyt niet: want die schepen loopen dan dichter by de Custe heen / soo datmen daer alsdan gheen memorie af en heeft/dan int weerom komen/ende men vint het nieuwers op alle de vaert / als alleenlijck in dese contreye/ende begint van 20. graden/ duert tot 34. graden toe / soo dick en vol met gheheele Eylanden aen malcanderen/dat een wonder dinck om conciderẽrẽ is / in dese contreye ist oock cout / ghelijck in dese landen inde winter/alst niet en vriest/dat die Portugesen voor een groote coude houden / ende haer daer dapper op versien/ende toe maken; Den lesten Junij waren inde hooghte van 23.graden/wesende recht onder die Son/om dat die Son inde selfde hooghte was/ende warẽ onder die Tropico van Cancker / welcke is het uyterste daer die Son comt/aende zyde van't noorden/ende alsdan keert weder naer die lynie/ ende van daer naer't zuyden / en hebben oock ghepasseert tweemaels die lynie van de Tropico van Capricorno/te weten/aende zyde van't zuyden/ eens by't eijnde van het Eylandt van San Lourenço, ende noch eens op 23. graden / naer dat wy die Cabo de bona Esperança ghepasseert hadden; Den 2. Julij waren inde hoochte vande Eylandẽ van Canarien/ welcke ligghen op 28. 29. graden/eñ ligghen vande Custe van Berbarye ende Africa/van 30.tot 80. mylen/ ende blyven ons aen de rechte hant/ende om dat inde selfde eylanden sommighe dinghen zijn die weerdigh zijn om te noteren/so en hebbe ick niet willen laten daer een corte verhalinghe af te maken.

Beschrijvinge vande Zee vã Sargasso.

Besien vã Sargasso.

Verscheyden ghevoelens vãt heercomen van de Sargasso.

Waer datmẽ de Sargasso begint te crygen/ eñ waer omse verliest

Hooghte vãde Eylandẽ van Canaryen.

Dat 96.Capittel.

Een corte verclaringe vande Eylanden van Canarien.

Namen vãde Canarische Eylanden.

DJe Eylanden van Canarien zijn seven/welcke voortijts ghenoemt worden die Fortunadas, ende hedẽsdaechs vande Spaengiaerden die Canaries, door die menichten vande honden die zy daer vonden/alsse eerst ontdeckt werden ; Die namen vande Eylanden zijn dese/te wetẽ/groot Canarie/ Teneriffe, La Palma, La Gomera, El Hierro, Lansarotte, Fuerte Ventura; in't Eylandt Teneriffe is eenen bergh genaemt/ Pico de Terraira , diemen jugeert te wesen den hooghsten bergh/ diemen op geen plaetse dierghelijcke en vindt/ ende men machse claer ende bescheydelijcken sien/ 60. mylen in Zee/ eermen daer by comt/ men en mach daer niet op climmen dan in de maenden van Julio en Augusto : want alle d'ander maendẽ leyt vol sneeu/hoe wel datmen beneden in't Eylandt eñ alle die omligghende Eylanden noyt sneeu ghesien heeft ; men heeft drie daghen wercks om boven op te climmen/ is op den top plat/ ende wãneert claer ende stil weer is/so machmen van daer seer bescheylijcken sien / alle die omligghende Eylanden / niet teghenstaende dat sommighe daer 50. mylen van daen liggen/ende so veel in't ront begrypen; Die twee voorseyde maenden/ alsmen daer op climt/so haeltmen van't opperste van desen berch veel Solffer steen/van waerment veel nae Spaẽgien voert/ende is my ghewesen/wesende in't Eylandt van Tercera, van een Schipper die van Teneriffe quam/die my een Solffer-steẽ daer van schonck/ tot een ghedachtenisse ; een van dese seven Eylandẽ/ ghenaemt del Hierro, ofte van't yser/is een wonder ende vreemt dinck t'aenschouwen/ende geloove wel is een vande vreemste dingen vande werelt; dit Eylandt is wel een vande grootste van alle sevẽ; is een onvruchtbaer ende onbebout landt/ eñ soo droogh / datmen in't heele Eylandt niet een drop soet water en vindt/ dan op sommighe plaetsen aendẽ oever vandeZee/ al waert verde vande hant is / soo dat het die inwoonders niet/ofte weynich te profijt comt : maer dese noot van water heeft God willen versiẽ/ tot nootdruft vande inwoonders eñ het Vee/ op dese manier/dat daer eenen grooten boom is/van niemant bekent : want zijn ghelijckenisse nieuwers gevonden wort/ wiens bladeren zijn smal eñ lanck/ende staen altoos groẽ/ sonder nimmermeer te veranderen / welcken boom is bedeckt eñ omcinghelt met een cleyn wolcke/ die altoos blijft in een wesen / sonder nimmermeer te veranderen noch te vermeerderen/ dese wolcke bedauwen die bladen vande boom/die stargh door / altijdts sonder ophouden staen en druppen / een claer dun ende fijn water/het welcke valt in backen / die om den boom van de inwoonders daer toe zijn ghemaeckt/

Beschrijvinge vanden berch Pico de Terceira.

Desen berch is drie dagh climmens hoogh.

Veel Solpher in Teneriffe.

Beschrijvinge van Hierro.

Verhael van een wonderlijcke water boom in Hierro.

Gedaente v.d. de boom ende bladen.

Hoe / eñ waer in dat zy het water ontfanghen.

Aldus verthoont hem t'Eylant van Asçençion alsmen van Santa Helena daer Noort west op aen comt seylen

DOCTISSIMO DÑO BERNALDO PALLVDANO ENCHVSANÆ REIPVB. MEDICO PERITISSIMO, DÑO ET AMICO SVO SINGVLARI IOÃNES HVGONIS A LINSCHOTEN D.D.

Vera effigies et delineatio Insulæ, Ascenscio nuncupatæ, sitæ in altitudine 8 graduum, ad austrum lineæ æquinoctialis.

Waerachtighe affbeeldinghe en verthooninghe vant Eylant Asçençion ofte Hemelvaert gelegen op 8. graeden aẽn zuyt zyde vande linea Equinoctial.

Den eersten hoeck die wy om liepen.

Aldus verthoont hem tselffde Eylant alsmender een roerschoet van aff by heen loopt van dit merck aff noert toe.

Den eersten hoeck alsmense om is.

Aldus is het Eylant van d'ander zyde alsmender tot op een roerschoet langs by heen loopt.

Witte sant strant.

Nullius mihi terra ferax atque indiga potus
Piscatu dives littus et aucupio:
Tota rubore satur mediis atollor in Vndis,
Quæ videt austrinum torrida zona polum.
Hooger:

Baptista à Doetechum sculp.

ghemaeckt/ om 'twater daer in te conserverē ofte bewaren/ ende dit water is in soo groote menichte/ dat sy daer haer niet gheryven/ genoech tegens haren nootdruft/niet alleenlijck het volck: maer oock alle het Vee eñ Beesten van't Eylandt/ eñ daer en is niemant die can weten/wanneer dit wonder teeckē een beginsel gehadt heeft; Aende rechter hant van dese Eylanden/ by de 100. mylen verscheyden/ is noch een ander wonder om te considereren/ eñ is dat dickwils daer ghesien wert/een Eyland dat sy noemen San Borondon, waer vā veel persoonen op't landt geweest hebbē/ van die daer onverdacht op een quamē gevaren/ eñ affirmeren dat het een groen eñ seer lustich landt is/ende vol boomen en victualien/ ende dat het bewoont is van volck die Christenen zijn:maer en konnen niet weten van wat Natie/noch wat tael dat sy spreken; die Spaengiaerts vande Eylanden van Canarien/ zijn daer tot menighe reyse heen gevaren/ om het selfde t'ondersoecken: maer en hebbent noyt konnen vindē/waerom diversche opinie daer van zijn: want sommighe meenen dat het betoovert is/ eñ datment maer op sekere dagen sien mach/ ander meenen dat het cleijn is/ eñ altoos met wolcken bedect/en datment daerom niet sien noch vindē en mach/ en oock dat die groote stroomē eñ cracht van't water die Schepē daer af drijft/in somma wert altoos voor waerachtigh gehouden/dat het Eyland daer leyt/naer seggen van al die daer van daē comen. Die Eylandē van Canarien zijn seer vruchtbaer/ende vol op van alle dinghen/als victualien ende lijftochten/ hebben oock veel greynen van alle soorten/ende principalijc excelente Wynen/die van daer over al vervoert werden; men maeckter oock veel Suycker/ en van grooten estime/die oock als die Wynē over al verhandelt eñ vervoert werdē/ waerom daer grooten trafijck is/soo van Spaengien/Portugael/ ende ander weghen/ ende is in't ghemeen die stapel van de Schepen/ die van Spaengien naer Spaensch Indien varen/die comen altoos hare verversinghe nemen/ ende voorsiē van alle nootdruft/en proveren van Wynen diemen naer Spaensch Indien verhandelt/ heeft oock abondantie van Vee ende Camelen; alle dese Eylanden werden hedens daeghs bewoont vāde Spaēgiaerden/ ende hebben noch oock veel van de naturalen van't lādt/die sy heetē Guanchas, die met die langhe comunicatie die manieren vande Spaengiaerden aenghewent hebben; het hooft van dese Eylanden is groot Canarie/ al waer is den Bisschop ende inquisitie/ en audientie ofte Tribunael Royael/ ende het govenement over alle d'ander Eylandē/diemen heet van Canarien.

Verhael van een wonderlijck Eylandt San Borondon.

Verscheyden ghevoelens waerom dat men dit Eyland niet vinden can.

Veel greynen eñ Wynen in Canaria.

Desghelijcks Suycker.

Veel Vee/Camelen/namen van het volck vā Canaria.

Den 6. Julius warē inde hoochte van 32. graden/eñ doen verloren den generalen noord oosten windt/ende creghen een stilte/en sagen noch veel van dat cruyt ghenaemt Sargasso, dat die Zee over al bedeckt; den 10. van den selfde creghen weder voor de windt/ wesende in 34. graden/en alsdoen verloren het cruydt Sargasso, ende creghen weder eenen schoonen claren Zee ende water; den 18. Julius warē inde hoochte van 39. gradē/op welcke hoochte leyt het Eylandt genaemt de Corvo, ende 't Eylandt van Tercera, ende oock die Revier van Lisbonen/ wy hadden alle dese daghen veel stilten; des anderen daechs creghen eenen westen wint/ was recht voor wint/ende sagē veel vlieghende Visch/ by naer soo groot als Schelvisch/ ende vloghen bovent water drie ofte vier vadem hoogh; Den 22. geduerende noch dese windt ontrent smiddaechs/ saghen het Eylandt genaemt Flores ende de Corvo, welcke liggen by den anderen/ van daer oost aen tot het Eyland van Tercera zijn 70. mylen; in dese tijt begonst ons volck veel cranck te werden/te weten vande ooghen/ende borst en schuerbuyck/oorsake die langhe reyse/ende om dat die kost eñ victualie begost alle hare smaeck ende substantie te verliesen/ eñ ooc die meeste de spyse gebrack/ ende waren daer wel in't Schip/ die van waters gebreck eñ noots halven/ het Rijs met sout water moesten koken/ waren oock sommighe van noots wegē ghestorven/ diemen altemet onder 'tverdeck doot ende stijf vont/ van twee oft drie dagen/ sonder datter yemant af wist/'twelc een deerlijck dinck om sien is/aenmerckende die miserien diemen op dese Schepen is passerende/ daer zijn ons tot hier toe vā de geheele voyagie ghestorven/op ons Schip/soo onder witten ende Slaven/over die 24. persoonen; Den selfden dagh teghens den avont/ wesende by de Eylanden van Flores ende Corvo, saghen tegens ons comen drie seylen/die van onder't landt van daen quamen/ ende maeckten ons ghenoech confuys en verveert: want quamen dicht by onsen Admirael/ende schoten langen tijt met hem/ende met noch een ander Schip van onse compaengie/waer door wy genoech verstonden dat het Engelschen waren: want hadden elcks op hare groote stenghe een Enghelsche vlagge/ en waren elcks bovē die 30. vaten niet groot t'aensien; teghens den nacht soo volchden sy ons van achteren naer/ ende deden malcanderen alle de nacht vier teeckenen uyt de Mers; den selfden nacht wesende lichte Maen/ passeerden dicht voor by't Eylandt ghenaemt Fayael; des anderen daeghs wesende tusschen het Eylandt Sant Iorgie, welcke ons lagh aende rechter hant/ende tusschen het Eylandeken Graciosa, dat ons bleef aende slincker hant/hebbende die drie Engelsche jachten noch in onse vervolch/ die te samen raet hielden/ ende een van haer liep achter uyt/meenende by avontueren datter noch eenighe mancke Schepen achter quamen/ ende was een wijl uyt het gesicht/doch quam haest weder by d'ander/alsdoen hielden raet/ ende quamen alle drie ghelijck op ons Schip aen/ om dat wy waren inde ly van alle onse Schepen/ ende hadden het Eylandt van San Iorgie tot een legher wal/ ende meenden ons schadeloos te maken/ ende alsoo aende wal te jaghen/dat niet veel en scheelden/quamen lustigh aen met ontbonden vlaggen/ ende Musijck van Trompetten/ ende liepen ons rontom tot drie reysen toe/ ons dapper treffende met Musketten ende Haken/ ende oock sommige Gotlingen: maer deden ons weynich schade aen het Schip/dan maeckten alle onse seylen ende hooft-touwen schadeloos/in somma wy waren soo betuetert/ dat niemant en dorst het hooft uyt steecken/ ende als wy een stuck af schoten/hadden wel een ure van doen eer wijt weder laden consten/ en hadden soo grooten ghekrijs en ghewoel in't Schip/ dat het scheen dat wy alle verloren waren/ sō dat die Enghelschen selve haren spot met ons dreven/met duysent schimpighe woorden die sy ons toe riepen;ende alle d'ander Schepen setten hare seylen inden top/ende deden haer best om haren

Op wat hooghte datse den 6. Julius waren.

Desgelijcx de 18. Julius.

Hooghte van Corvo ende Tercera.

Oorsaet waerom dattet een groote sieckte in het Schip quam.

Hoe veel volcx datter onder weegh op het Schip storf.

Drie Enghelsche Schepen loopen na den Admirael.

De Engelschē vervolgen de vloot.

Oorsaet waerom d'Engelsche de vloot vervolchden.

Op wat manier d'Engelsche op de vloot aen liepen.

Groote vreese in Jan Huyghens Schip.

De vloot loopt van malcander.

om haren wegh te voorderen naer't Eylandt van Tercera, sonder d'een nae d'ander om te sien / eñ meenden dat zy gheen tijts ghenoech en hadden/ en dat zy te laet ghecomen souden hebben/sonder eens naer ons om te sien: wãt meenden als zy't lijf daer af konsten bergen/ soo haddense haer dingen wel beschickt/waer

Merct de getrouwicheydt vande Portugesen.

by men mach sien en verstaen die compaengie ende oorden die zy met malcanderen houden; in't eynde die Engelsche sieñe weynigh voordeel: maer weynigh wetende hoe wy ontstelt eñ te moede waren/eñ oock om dat wy begosten te ghenaken 't Eylandt van Tercera, lietẽ

De Engelsche laten de vloot met vreden.

ons met vredẽ / dat ons niet luttel en verblyden: want meenden dat wy vande doot veresen warẽ/ hoe wel wy ons noch niet en versekerden/ noch die vreese achter de rugge stelde/voor dat wy voor Tercera op de Ree lagẽ/ onder 'tbeschermsel van de Portugesche fortresse/en om daer by tijts te comen/deden alle onse upterste neersticheyt;ten anderen waren

Oorsaeck van een groote bedroefheyt in Jan Huygens Schip.

grootelijcks in't lydẽ / om dat wy niet en wisten hoe dat het met die Eylanden stont / niet wetende oft zy onse vrienden oft vyandẽ waren/eñ deden ons noch meer vreesen/om dieswille dat wy aldaer gants geen Armade ofte eenige Carveelen met advijs van Portugael en vonden / ghelijck als wy altoos onse rekeninghe ghemaeckt hadden te vinden/om ons te convoyeren ofte ten minsten te avisẽrẽ / gelijct altoos d'usantie is in die contreye te vinden/ ende om dat die Enghelschen aldaer soo vrymoedich ende victorieus haer onthielden/ gaf ons quade suspitie dat die sakẽ vã Spaẽgien niet wel en ginghen; Die van't Eylandt

Die van Tercera zijn bevreest vande vloot.

Tercera en warẽ niet minder beteest / ende in oproer: want siende onse vlote/ meenden dat wy Engelschen waren/ende dat wy 't Eylãdt quamen over vallen/om dieswille dat die drie Engelsche Schepen hadden hare vlaggen op gewonden/eñ quamen alsoo met ons in compaengie loopẽ/om dieswille dat die van't Eylandt souden een paer Carveelen die aldaer la-

De Engelsche loopen met de vloot na Tercera.

ghen/ met advyse van de Coningh / voor die Schepen vã Indien/daer comende/ dese quamen ons onder kennen/ ende nae ons toe loopen/naer dat zy ons bekent hadden/waerom ons die Enghelsche Schepen voor by liepen/ om die t'overvallen en te nemen/mits dat die Carveelen meenden dat het altemael vriendẽ waren/eñ haer daer voor niet en wachtẽ:wãt

De Engelsche loopen nae de Carveelen vã Tercera.

in schijn van vriendẽ met ons in compaengie quamen: maer wy schoten vier of vyf mael/ ende maecten haer teeckenen/ dat zy haer souden onder't Eylandt begeven/ 'twelcke zy deden; dit die Enghelschen siende/zijn duer ghegaen te Zeewaert in/eñ also zijn ons die Car-

De Carveelen comen Jan Huygẽs schip aen boort/eñ verclaren haer 'tbevel van de Coningh.

veelen aen boort gecomen/segghende: dat die van't Eylandt altemael in wapenen stonden: want hadden advijs van Portugael/dat Capiteyn Draeck hem toe gemaeckt hadde/ om d'Eylanden t'overvallen/oock gaven ons tydinge van't verlies vande Armade op Engelandt/ende hoe dat die Enghelschen tot aende poorten van Lisbonen geweest haddẽ/waerom ons die Coningh liet avisẽrẽ/dat wy souden loopen op de Reede van Tercera, onder bescherminghe van de fortresse/tot ander advijs van hẽ/in contrarie/en dat hy ons soude doen aviseren / waer dat wy souden in loopẽ:

Door de tydinghe vande Coning is de vloot in grooter benautheyt

want nae Lisbonen scheen haer te periculues te wesen; Dese tydinghe stelden onse vlote in grooter benautheyt ende verschrickinge/ ende sagen malcanderen vast aen / sonder te weten wat segghen/ ende hoe wel dat het haer docht periculues te wesen/ op die Ree te loopen/ om dieswille dat het een Ree is van een openbaer Zee/soo dat daer noyt Schepen van Indien/ door expres bevel van de Coningh en hebben dorven anckeren/ dan plagen alleenlijck daer te comen/ ende hielden altoos die Zee met la-

Een periculuese Zee om te anckeren in Tercera.

veren/ ende sondẽ hare Boots om verversinghe aen't landt / sonder daer opt te anckeren: maer gedwongen wesende door noots wegẽ/ soo wel van't bevel van de Coningh / als om dat wy notitie haddẽ/ als dat Milort Commerlandt daer daghelijcks voor by't Eyland liep/met sommige oorloogs Schepen / alle 'twelcke ons dede die Ree kiesen/ eñ dicht onder't landt te loopen / onder beschutsel van de fortresse/daer wy alle gelijck anckerden/ ver-

Zy blyvẽ tot Tercera op de Ree/verwachten advys vã de Coningh.

wachtende advijs eñ oorden vande Coningh om onse voyagie te volbrengen / was den 24. dagh Julius/op sint Jacobs dagh / wesende onser 6. Schepen/te weten/vijf van oost Indien/ ende een van Malacca, ende lagen op de Ree/voor de Stadt genaemt Angra, vã waer wy terstont sonden drie ofte vier Carveelẽ na

Vier Carveels seylen na Portugael/ om de Coning vã de comst vande vloot te verwittighen.

Portugael / met advijs aen de Coningh van ons comste / wy laghen op de selfde Ree met een groote vreese ende perijckel/ovemits dat als Augustus begint/ so begint het daer periculues te wesen om te ligghen: want dan beginnen die tormenten; men leyt daer van alle winden beschut /behalven van den zuyden en zuydoosten wint/want als die waeyt/ soo lyden die Schepen duysent lasten/principalijck die Schepen van oost Indien/die seer lastigh en swaer zijn / ende comen gheladen tot sinckens toe/en zijn qualijcken om bestieren.

Een groote storm met een zuyden wint.

Den 4. Augustus snachts/ soo quam daer eenen zuyden windt upter Zee/ eñ begost so te stormen/dat alle die Schepen in groot perijckel waren van te verliesen/ ende aende wal te loopen/en waren in grooter noot / deden niet dan schieten om hulpe/ ende oock die Officieren eñ 'tmeeste Zee-volck was aen land/ende die Schepen hadden maer sommige Putgers

De vloot is door de storm in grooten noot.

ende Slaven in't Schip / dat die Portugesen ghemeenlijck voor een manier hebben / waer dat zy comen/ terstondt altemael aen landt te springen/ende latent Schip met een jonghen oft twee so liggen; Men luyden alle die clockẽ die inde Stadt waren om bystant/ ende daer was sulcken geruchte en gecrijsch over die geheele Stadt/datmẽ hooren noch siẽ en mocht: want die van't landt en consten duert groote geruchte eñ gebeyr van de Zee/aende Schepẽ niet comen/en die van de Schepen en mochtẽ aen landt niet comen;ons Schip Santa Crus was in groot perijckel / eñ meenden altemet/ het souden sonder twyfel aende wal geslagen

Het Schip vã Malacca breeckt zijn cabels/ kerft zyn mast/eñ stoot aen een Clip aen stucken,

hebben: maer God versacht; het Schip van Malacca brack zijn cabels/eñ en hadden geen volck ghenoech in't Schip/noch die bedreven warẽ/om een ander cabel eñ ancker weer upt te werpen/in somma zy kerfden de masten/eñ quamen op de Clippen / daer't op stiet eñ op bersten/ eñ bleef alsoo sitten/ eñ sonck terstont onder't water/tot den oppersten overloop/eñ hier mede schoot de wint naer't noordtwestẽ/ waermede die storm cesseerden / ende 'twater weder slecht werde/sonder dat/ alle die ander Schepen hadden die selfde ganck gegaẽ: wãt stonden sommigẽ al gereet om masten en cabels af te houwen/om't leven te salverẽ:maer Godt en heeft het niet willen hebben; In dit Schip van Malacca verloor veel costelijcke

waren: want is altoos rijcker als eenich van de Schepen van Indien / compt altoos vol van alle rijckdommen van Chyna, Maluco, Iava, ende alle die contreyen / soo dat het een jammer om sien was / die costelijcke stucken / soo van Zyden / Damasten / Labueren / van Gout en Silver werck / costelijcke Porseleynen / ende ander diergelijcke waren / daer van die Zee ende den oever rontomme en tom bedeckt lagh / ende aen stucken ghesmeten / men salveerden noch veel goedts / dat boven by de handt lagh / ende met lanckheydt van tyden met Duyckers / noch sommighe Peper / Naghelen / ende Muscaten bloemen : maer die meestendeel was wegh en vergaen / ende vernielt ; ende noch dat ghesalveert wert / was meest al bedorven / ende van weynigh estimatie / het welcke terstondt wert van de Officieren van des Coninghs weghen / op het Eylandt aenghetast / ende ghebeneficieert met hulpe vande eyghenaers / ende altemael ghesloten inde Allandega, ofte Tol-huys / om des Coninghs Tollen ende Rechten te verseeckeren / ende ten was niet genoech het verlies van het arme Volck / ende hare langduerighe ende periculuese voyage / die drie jaren gheduert hadden / met soo veel contrasten ende moeyten als zy in Malacca gepasseert hadden / als wy op een ander gheroert hebben / en consten noyt so veel van de Coningh verwerven / noch van zijn Officieren / datmen haer van het over ghebleven ende half bedorven ghesalveert goet / op haer eyghen kosten / een penninck daer van wilden gheven / hoe wel zy offreceerden borgh te setten / voor den Tol / ofte soo veel goets in pandt te laten / als die waerdye vande Tollen souden moghen bedraghen / ende hoe wel dat zy jammerlijcken ende dagelijcks claghende waren / dat zy niet en hadden waer af te leven / dat zy begeerden op haer avontuer Schepen ofte Carveelen te bevrachten / op hare eyghen kosten / ende het goet leveren met goeden borgh / binnen den Tol van Lisbonen / alle het welcke haer noyt gheconsenteert is gheweest / dan creghen voor antwoort / dat die Coningh tot voorseeckerheydt van zijn Tollen ende alle het goet / souden senden een Armade van sommighe oorloghs Schepen / om het goet te halen / welcke halen duerden by de twee jaer en een halve / so dat het noyt ten effecten en quam / om de Armade te comen / ende daer en tusschen verginghen die arme luyden van het Schip / die door desperaetheyt haer selven / ende den Coningh / met zijn Officieren vervloeckten / ende noch ten langhen lesten door groote importunatie van de verpachters van de Peper / heeft een yeghelijcken oorlof gegeven / zijn goet te schepen in wat Schip datmen begheerde / nae dat het daer derdehalf jaer ghelegen hadde / mits borgh stellende / het goet te leveren binnē Lisbonen / in het huys van Indien / al waer men alsdan noch van het goet meer als die helft moet betalen van Tol / sonder eenich respect / van alle ongheluck ende miserien / die't volck gepasseert hebben / ende die gherijst ende haest vertolt wil wesen / moet staegh gaen vullen die handen vande Officieren vande Tol / met giften en gaven / ofte anders looptet altemet een maendt drie oft vier naer eer men't goedt kan uyt den Tol krijghen / ende die beste curieusheyden / ofte eenighe fraeye dinghen diemen brenght van Indien / voor zijn eyghen sinnelijckheydt / als zy die Officieren maer wel aen staen / ende daer behaghen in hebben / nement naer haer / doch met een beloften van betalen : maer daer en comt anders niet meer af / en men is noch blij datmen stil swijcht / en dissimuleert.

Vertellinghe van't ondergaen van een Schip van Malacca.

Veel dinghen werdē weder gevischt vā de Duyckers.

Merckt de Portugesche onrechtveerdighe gierigheydt.

De Portugesen onthoudē d'Eygenaers het ghevischte goet teghen reden.

Het goet wert gescheept naer dat het derdehalf jaer geleghen had / nae Lisbona.

Merckt de onredelijckheyt van de Portugesen.

Den achtsten Augustus hebben die van de Schepen raet ghehouden / met de Governuer van't Eylandt / wat haer te doen stont : want haer niet goet en docht het advijs vande Coningh te verwachten / siende het langhe toeven / ende vreesden weder voor een ander ongheluck / daer langhe blyvende / ende om dat daer een groot ende sterck Galleon van oorloch lagh / welcke hadden op den Governuer van Bresilien / ende was door quaet weer weder aldaer ghearriveert / soo ordineerden zy dat dit Galleon / dat wel ghemonteert was / met die Schepen soude varen naer Lisbonen / hoe wel dat zy dit deden sonder advijs ende bevel vande Coningh / hadden nochtans haer liever alsoo te avontuereren inde Zee / dan al daer weder het perijckel vande Haven te verwachten : want het alle daeghs later in het jaer worde / waerom gheen der beteringe van weer te verwachten en was / zijn alsoo met dit accoort versien / wesende vā alle nootdruft met malkanderen t'seyl ghegaen / den selfden dagh op Gods genaden / met ghenoech vreese van eenich teghenspoet onder weghen te vinden / ende overmidts dat het verlies van't Schip van Malacca veel dede blyven / om het goet dat moghelijck was te salveren / ende te beneficieren / onder welcke was den Factoor van de Peper / mijnder kennisse ende goede vrient / door wiens bedinghe / ende oock om dat die Peper van dit Schip / ende oock van alle d'ander Schepen / was altemael van een Pachters / van wien ick mijn obligatie vande Factorye hadde / siende den noot / ende dat hy alleen qualijcken sulcks konste beneficieren / hebbe mijn particuliere affairen gherecommandeert / ende het selfde afghevcerdicht met d'ander Schepen / ende zy aldaer om die selfde oorsaecke gebleven / om alsoo met malkanderen te salveren / ende beneficieren het ghene dat ons mogelijck was tot ander orden ende advijs van de Pachters ende Eygenaers vande selfde Peper / ende ander Speceryen en droghen / waer van wy een goede somme / so met Duyckers ende ander instrumenten af uyt creghen / met advijs ende orden van de Pachters ende den Coningh / datmen ons terstondt souden halen / waerom ons beval te vertoeven / met goede toesicht van de selfde ghesalveerde goeden / welcke vertoevinghe ende halen ons duerden / als ghesepdt is / derdehalf jaer / waer by men kan considereren die goede ordinantie ende policien van den Admiraliteyt van Portugael / ende met wat neerstigheydt haer bevlytighen tot het ghemeene profijt / ende het landts welvaert / ende voorstant / en hulpe van haer ondersaten / die zy in als behooren te vervorderen / ē favorabel te wesen : maer het contrarie van dien sal hy wel bevinden / die hare daghelijckschе handel in Portugael doen / ende die daghelijcksche ervarentheydt van dien oirkont is ; Den dertighsten Augustus quamen die selfde Schepen weder alle ghelijck by het Eylandt Tercera, sonder te anckeren / om dat zy altoos contrarie wint gehadt hadden / ende door waters noot

Die van het Schip beraetslaghen haer met die van't Eylandt / belanghende het advijs van de Coningh.

Sy werden met een Galleon nae Lisbona ghecanvoyeert.

Sy vaert met groote vrees na Lisbona.

Bedenckinge vande goede ordinantien van de Admiraliteyt van Portugael.

Op wat tijt de Schepen weder by Tercera quamen.

Hoe sterck dat zy Millort Commerlandt voorby Tercera saghen seylen.

waren wederom ghecomen; ende daeghs te voren soo was voorby het Eylandt Tercera gheloopen / Millort Commerlandt, met ses ofte seven Schepen / ende was tot alle haer gheluck / weder upt het ghesicht / waer door haer haestigh afveerdighde / ende namen tot meerder versekertheydt ende bescherminghe 400. Spaengiaerden in / van die in Tercera in guarnisoen laghen / waer mede zijn weder heen ghereyst / en creghen eenen goeden wint / soo dat zy in elf dagen tot Lisbonen inde Revier quamen / met een groote blyschap ende triumphe / ende hadden zy noch een dach buyten die Revier ghebeyt om in te komen / hadden altemael ghenomen gheweest van Capiteyn Draeck / die met veertigh Schepen quã voor Cascaps / recht dat die Schepen vã Indien hare anckers lichten / ende met ghewelt vande Galeyen binnen gebracht werden / soo datmen in't discours van dese langhduerighe ende periculuese reyse / kan genoech verstaen / hoe dat alleenlijck duer particulier gratie / ende fabuer van Godt / dese Schepen hare reyse volbrenghen / met ghenoech miserien ende arbeyt / verlies ende schade / upt welcke men ghenoech mach colligeren / hare daghelijckse Navigatie / hare ordinantien / ghebruyck / ende style / van hare Schepen / regieringhe / ende handel / soo datmen dese reyse noch mach met der waerheyt estimeren voor een prospere ende gheluckighe reyse: want dickwils geschiet datter altemet maer een oft twee Schepen overcomen / van vijf / die jaerlijcx derwaerts af gheveerdicht werden / alsmen nu binnen corten jaren herwaers ghesien heeft / die eensdeels ghenomen / eensdeels verloren worden / ende dit altemael meest door haer eygen misbruycken / ende quade ordinantie / alst genoech by dese een ghewesen ende betoont is / etc.

De Schepen comen tot Lisbona / werden heerlijck inghehaelt.

Dat 97. Capittel.

Beschryvinghe van de Eylanden van Açores, ofte die Vlaemsche Eylanden.

't Ghetal ende namen vande Vlaemsche Eylanden.

DIe Eylandẽ van Açores ofte Vlaemsche Eylanden / zijn seven / te weten / Tercera, Sant Michiel, Santa Maria, Sant Iorgie, Gratiosa, Pico, en Fayael; dan zijn daer noch twee Eylanden / te weten / Flores ende Corvo; dese zijn onder den naem van Açores niet begrepen / doch zijn nu ter tijt met onder subjectie ende governement vande ander Eylanden / so dat zy met dese twee zijn in als neghen te samen / zijn ghenaemt Açores, dat is te segghen / Sperwers ofte Havicken / om dieswille dat als zy eerst ontdeckt worden / daer veel Sperwers vonden / waer van den naem behouden hebben / hoewel datter hedens daeghs gants gheen en zijn; Men heetse oock die Vlaemsche Eylanden / te weten / van onse Nederlanders / om dieswille dat in het Eylandt van Fayael, hebben die eerste inwoonders gheweest / Neerlanders / waer van noch hedens daeghs een grooten afcomste en gheslacht ghebleven is / die alle in't wesen / ende persoonen / ende van haer Neerlanders ghelijck zijn / ende daer is noch in't selfde Eylandt een duerloopinghe van een water ofte Beecke / dat upt een gheberchte comt / ende alsoo ghelijck een Revierken ofte Beecke inde Zee loopt / daer dese ghes lachte ende afcomste noch habiteren / ende wort gheheeten / Aribera dos Framengos, dat is: die Vlaemsche Beecke / ofte Beecke vande Vlaminghen;

Oorsaec waeromme dat zy Asores genaẽt werden.

Desghelijcx waerom datse de Vlaemsche Eylanden ghenaemt werdẽ.

Het hooft van alle dese Eylanden / is het Eylandt van Tercera, ghenaemt Insula de Iesus Xp̄us van Tercera, heeft ontrent vijfthiẽ ofte seithien mylen in het ront; is een hoogh Clipachtigh landt / soo dat het onwinbaer is: want is rontom als oft het bemuert waer / ende daer yewers een strandeken is / leyt terstont een goede fortresse; Ten heeft geen Havens noch inganghen van water / tot seeckerheydt ende bewaernis van de Schepen / dan alleenlijck voor de hooft Stadt / ghenaemt Angra, heeft een open Haven / is ghelijck een open mont ofte halve Maen / welcke die Portugesen noemen Angra, waer van die Stadt den naem ghecreghen heeft / heeft aen die een zyde met een uptsteeckende elle boogh / twee hooghe berghen ghenaemt Bresijl, die comen gheheel in Zee / soo dat het van verre schijnt af ghescheyden te wesen van het landt; Dese berghen zijn seer hoogh / soo datmen daer altoos wel thien ofte twaelf mylen / en somtijts wel vijfthien mylen / ende meer / in Zee mach sien / met claer weer; op dese bergen staen twee cleyne steenen Pilaren / al waer een Wachter is om schilt wacht te houden / van de Schepen diemen in Zee siet / om die van't Eylandt te waerschouwen: want soo menich Schip als hy siet van Westen komen / dat is: van Spaenschs Indien / Bresilien / Cabo Verde, Guinea, ende Portugaels Indien / ende ander weghen van het zuyden ende westen / soo set hy soo menighen vlagghe op die Pilaer van het westen / ende als die Schepen die hy siet meer dan vijf zijn / soo set hy een groot Vaendel op / dat beduyt een gheheele vloot Schepen; Desghelijcks doet op d'ander Pilaer / die in't oostẽ staet / vande Schepen die van Portugael ofte ander weghen van het oosten ofte noorden comen; dese Pilaren machmen door die gheheele Stadt gemackelijcken sien / door de hooghte van de berghen / so datter niet een Schip ofte seyl het Eylandt mach ghenaken / ofte men weet het terstondt over die gheheele Stadt / ende het gheheele Eylandt duer: want dese wacht en wordt niet alleenlijck ghehouden op dese berghen ende hoeck van het Eylandt / dan oock op alle ander hoecken / berghen / ende huevelen / het gheheele Eylandt duer / die haer ghesicht in de Zee hebben / ende yet siende / wordt terstont den Governuer ende Regierders gheadverteert / om alle goede toesicht te hebben / die haer noot dunckt te wesen; onder aen de voet van den voorseyden hooghen Berch van Bresijl ghenaemt / op den uptersten hoeck in de Zee / staet een fortresse die correspondeert met een ander fortresse / die daer recht teghen over compt / soo dat dese twee fortressen besluyten ende beschermen de mondt ofte open Haven van de Stadt / daer die Schepen op de Ree ligghen / soo dat daer niet een Schip upt ofte in mach / sonder ghelieven van dese fortressen; Alhier is die principaelste Stadt Angra, ende is het hooft niet alleen van het Eylandt Tercera, maer oock van alle de ander omliggende Eylanden / al hier is die Cathedrael van het Bisdom ende het Governement ende Tribunael van alle de Eylanden van Açores: drie mylen van dese Stadt / leydt noch een Stadt noordtoost waert aen / ghenaemt

Gedaente ende groote van Tercera.

Beschryvinge van de stercte vã Tercera.

Gedaente vãde Haven by Angra.

Beschryvinge vande 2. bergẽ ende Wachter van Tercera.

Op alle bergẽ houden zy wacht.

Gheleghentheyt van twee fortressen.

De stoel vant Bisdom is tot Angra.

Villa

Beschryvinge van Villa da Praya.

Villa da Praya, om dat Praya is te segghen/ strant: want leyt by een groote strant/ waerom daer weynich handel ofte vaert is: want gheen bequaemheydt en heeft om die Schepen daer aen te komen; doch comter altemet wel een die door contrarie wint voor Angra niet comen en kan / dat sy door noots halven aldaer hare goet lossen / ende wort alsoo naer Angra ghebracht / ende eensdeels daer ghesleten; is bemuert/ende van goede timmeragie: maer heeft weynich volck / die haer meest generen met landtwerck: want heeft seer schoone Corenlanden / ende oock is het Eylandt seer vruchtbaer ende playsantigh; Heeft veel Corens/ Wyn: maer die Wynen en zijn niet seer goet om te vervoerẽ: want zijn vã cleynder cracht ende onduerigh / worden aldaer in het landt ghedroncken van het gemeen volck: maer die van macht zijn/drincken meest Wynen van het Eylandt van Madera ende Canarien; van vleesch/visch/ende andere gedierten ist abondant / ende heeft soo veel van alle nootdruft / van lijfwaerighe spysen / dat sy haer inder noot met souden connen behelpen; Olye en hebben sy niet/ moet van Portugael comen; desghelijcks sout/ potten/pannen/ende alle aerde-werck/ Calck ende dierghelijcke materie/moeten al van buyten crygHen; van fruyten/hebben besonder veel Persen/die van veelderley soorten / ende in soo grooten abondantien/dattet wonder is; Kerssen/Pruymẽ/ Noten / Haesnoten / Castaengien / en zijnder niet dat te beduyden heeft; Appelen / Peeren/ Oraengien/Lymoenen/eñ dierghelijcke sooyten/zijnder ghenoech van als; Van alle cruyden en planten/als Cool/Radysen/ ende dierghelijcke / hebben een sekeren tijdt van't jaer; Hebben daer een besonder fruyt / wast onder d'aerde ghelijck Radijs/ ofte ander wortelen: maer die bladen ofte planten zijn boomen gelijck Wijngaerden/doch different van bladẽ/ ende wordt al lancks die aerde ghelept / heeft een fruyt die sy noemen Batatas, die seer goet zijn/ van de groote van een pondt / sommigh meer sommigh min/worden weynigh geestimeert/doch is een groote onderhout/ eñ voetsel van het ghemeen volck / men maeckt daer groot werck af in Portugael / al waermense altemet brengt voor een present ; ende die van het Eylandt / om die groote abondantien die daer zijn / achtense weynich ; Daer is oock een ander tuych/ wordt ghesaept ghelijck ander greynen / ende is een fruyt / wast aen de wortel van het gras ofte bladen / zijn ronde greynen/vande groote van een groote Eerte/ maer en is soo rondt niet / is in het eeten soet ghelijck Aerd-noten : maer is harder in het byten/is oock een goede kost / en seer gheestimeert op andere plaetsen : maer duer die menichte/wordt veel ghebruyckt op het Eyland om de Verckens met te mesten/ is ghenaemt Iunssa; Daer is noch in het Eyland een plante / diemen het gheheele Eylandt duer vint in het wilde/ is van de hooghte van een Mans lenckte/en heeft gheen fruyten/dan alleenlijck die wortel daer van/ is een materie vã de dicte van een paer vuysten / ende is naetueralijcken als oft het geel Gout hayr waer in't aensien / ende in het tasten ghelijck sachte zyde/ welcke aldaer ghebruycken om die Bedden met te vullen / inde plaets van pluymen ende Wolle/ende ghelooove wel/ soo daer yemandt waer van curieusheydt / datmen daer wel eenich gheweeft werck af soude maecken ; Die

Waer mede haer 'tvolck van Villa da Praya erneert.

Schoone Coorn-landt.

Veel Vleesch en Visch.

Veelderley Perssen ende andere Boom vruchten.

Beschryvinge van de vrucht Batatas.

Beschryvinge vande Junssa

Gedaente vã de wortel daer sy haer beddẽ met vullen.

principaelste neeringhe ende onderhout van alle dese Eylandẽ/ is den handel van het Pastel/ofte weet daermẽ met verft/ datmen daer veel maeckt/ende wordt daer ghesocht vande Enghelschen/Schotten/ ende Fransoysen/in wisselinghe van Lakenen ende ander waren/ die aldaer hare daghelijckse traffijcke dryven / hoe wel dat niet dese arrest van de Enghelschen / haer verboden is te comen / evenwel op den naem van Fransoysen en Schotten / doen al even sterck haren handel ; Het landt en heeft sonderlingh gheen wilde ghedierten noch Voghelen/dan seer weynich/dan alleenlijck Canarie Vogeltgiens/die zijn daer by duysenden/ waerom haer daer veel Vogelaers onthouden / die daer hare daghelijckschen neeringhe af maken/ met die te vervoeren ; heeft oock wonder veel Quackels/die sy Codornysen heeten / tamme Voghels als Hoenderen/ Calcoense Hoenderen zijnder seer veel/ jacht en is daer sonderlinghen niet / dan alleenlijck Conynen/die zijn daer veel aen gegroeyt/Hasen/Herten/Patrysen/ Venesoenẽ/ ende dierghelijcke/ en zijnder gheen / ofte sonderlingh niet/ door de weynighe curieusheydt van de inwoonders; Visch is daer veel / ende van veel soorten/ende seer goet; inden Somer wert by groote menichten ghevangen : want inden Winter kanmen qualijcken die Zee gebruycken ; Die principaelste Maenden vanden Winter/storm/reghen/ende onweer / zijn Januarius/ Februarius/ Martius/ eñ Aprilis/ ende oock de Maendt van September is oock ghemeen stormachtigh / alle de ander Maenden ist ghemeenlijck goet weer; 'tlandt is seer berghachtigh / ende op veel plaetsen woest/ vol Bosschen eñ boomen/ is seer quaet om reysen: want zijn meestendeel louter Clippen ende Steen-rootsen/ soo datmen dicwils een mijl oft anderhalf/ anders niet en siet dan Rootsen ende Clipachtighe huevelen op ende neer / dat altemael schynen te wesen punten van Diamanten / van scherpheyt ende ongelijckheyt/ soo datmen daer niet een dinck ander kan onderscheyden/ en men mach het qualijck betreden/ door vrees van de schoenen ende voeten te duersnydẽ/ even wel dit altemael is beplant met Wijngaerden/ soo vol/ datmẽ daer inden Somer niet duersien en mach/ ende heeft haren wortel tusschen die steenen in/ dat het schijnt onmoghelijck te wesen / datter yet soude wassen/ende dat meer is/ schijnt op sommige plaetsen onmogelijck te wesen / dat het van menschen mach betreden worden/ so wilt ende woest ist in't aensien / al van louter Clippen ende Steen-rootsen/ eñ op goet land en wil de Wijngaert niet wassen / dan in dese steenachtighe ende wilde plaetsen / die daeromme in groote estimatie worden ghehouden; het goet landt ende platte velden / die op sommighe plaetsen veel zijn/ principalijck by de Villa da Praya wert besaeyt met Coorn eñ Pastel / ende 't Coren is soo veel dat sy gheen van buyten van doen en hebben / hoe wel dat sy behalven hare ingheboren eñ inwoonders noch voeden / veerthien Vaendelen Spaengiaerden/die alle van't Coorn van het selfde Eyland gevoet werden/ ofte ten waer dat het een seer onvruchtbaer jaer viel / als het wel gheschiet/ dat sy alsdan haer moetẽ behelpen met buyten landts Coorn/ ende dit principalijck om die Soldaten wille die sy op den hals hebben; Doch het is een verwonderinghe dat het Coorn / ende oock alle dinghen van het

Wat de principaelste neeringe van alle de Eylanden is.

De Engelsche uyten naem vande Schotten / handelen met Eylanders.

Veel Quackels en andere Voghelen.

Verhael vã de principaelste storm-tijdt.

Ghedaente van't landt.

Veel Wijngaerden op de Rootsen gheplant.

Warom dat de wilde plaetsen gheacht werden.

Hoe veel datse met haer ghewassen Coorn kunnen voeden.

Eylandt/en duert niet meer als een jaer/ende wat bovent jaer passeert en duecht niet meer/ ofte is van weynigh valuer / ende om alsoo noch het Coorn te concerveren ende te bewaren / soo moetment begraven vier ofte vijf Maenden onder die aerde/waer toe elck burgher zijn put heeft/op een eynt vande Stadt/ onder de wegh ofte straet/ die daer toe gheordineert is/ en een yegelijcken heeft zijn merck op zijn put staen/ is maer slechtelijc inde aerde ghegraven/van binnen rondt/en die aerde maer slechtelijck af ghesteken / ende heeft boven een mont / soo wijt datter effen een Man mach duer cruppen/waer toe is een steen ghemaeckt als een decksel /die daer op sluyt ende past; Dese putten zijn sommighen daer twee ofte drie last Coorns moghen in gaen / sommighe cleynder / ander grooter / naer dat een yghelijck Coorn heeft/alsoo haest alst Coorn ghemaeyt ende ghedorst is; inde maendt van Julius doet een yghelijck zijn Coorn in dese putten/legghen daer wat stroy onder en̄ ront om/ende vullent alsoo/oft half/naer het haer te pas comt/ende stoppen dan die putten met die steen ofte decksel toe / en bedeckent alsdan met aerde / ende latent alsoo staen tot voor by Kersmis/ alsdan haelt een yghelijck zijn Coorn thuys/ die wil / sommighe latent langher daer in ligghen/ende halent allencxkens uyt als zy het van doen hebben/ende 't Coorn is soo goet als zy't daer uyt halen/als d'eerste ure dat zy't daer in doen/hoewel dat over dese plaets die ghemeen passagie van Carren/ Peerden/ende Menschen is/ende dat het daer op reghent/nochtans en comter niet een drop waters in/ noch eenighe vochticheydt/ ende datmen het Coorn soo niet en begraefden / en souden gheen vier Maenden konnen dueren/ ofte het waer altemael bedorven; Als zijt die voorseyden tijt alsoo begraven ghehadt hebben / soo duert het daer naer voorts het gheheele jaer duer / ende bewarent alsdan in kisten/ ofte maken een dinck ghelijck een cuyp van Riet-matten/daer bewaertment in/ sonder eens te verschieten noch te verroerē / ende blijft seer goet; Het meeste gherijf dat zy in't Eylandt hebben / ende den besten dienst zijn die Ossen / gheloof wel zijn die grootste ende schoonste die in Christen-rijck gevonden werden / met uyter maten ende verschrickelijcke groote horens / ende elcken Os heeft zynen sonderlinghen naem/ghelijck menschen/ende al gaen daer duysent by malkanderen in de wey/ ende datter een met zynen naem geroepen wert/ comt terstont uyt den hoop by zijn Heer die hem roept; Het landt is seer hoogh ende huevelachtigh / ende in het schijnsel hol: want dickwils gaetmen over Berghen die van louter Steen-rootsen zijn/ende in't gaen soo ghevet van onderen een ghelupt ghelijck een Kelder/soo dat het schijnt op veel plaetsen eenighe holle ende verborghen Spelonckens te hebben/ waer door oock seer onderworpen is d'aertbevinghe / ende alle dese Eylanden: want het daer een gemeen dinck is/ ende hebben dickwils aertbevinghe/ende oock hebben alle dese Eylanden meest al Vulcanos ghehadt: want men vindt noch op veel plaetsen/ als op Tercera, en Sant Michiel, sommighe plecken/ daer noch dagelijcks roock en̄ domp uytgaet/ende 'tlandt alomentom versengt en verbrant is; Desghelijcks plaetsen daer men water ofte Fonteynen vint/daermen een Ey sieden mach/ al oft over een vyer hinck; Op't Eylandt Tercera drie myl en van Angra, is een Fonteyn op een plaets ghenaemt Gualva, dese heeft een proprieteyt dat alle het hout datter in valt / converteert met lanckheydt van tyden in steen ende harde Clippen / ghelijck ick selfs by experientie gesien hebbe/ van eenen boom die de helft van de wortel onder dese Fonteyn comt onder het water / ende is gants in soo harden steen verandert / als oft Stael waer / ende d'ander deel van de wortel daer het water niet aen en raect/is noch hout ende wortel / ghelijck alle wortelen van boomen behooren te wesen; Het Eylandt heeft veel ende seer excellent hout / insonder Cedren hout/datter by soo grooten menichten is/dat men daer alle Schuyten en Carren/en ander grove wercken af maeckt / ende is het meeste branthout/ soo dat het wort ghehouden voor het minste gheachte hout datter is / ende dat duer de menichte; Daer is noch een hout datmen heet Sanguinho, is seer schoon vā rootachtighe verwe; noch een ander soorte dat zy noemen wit hout : want is van hem selfs soo wit als crijt ; desghelijcks ander dat perfeckt geel is/en altemael vande natuer/sonder gheverwt te wesen/waerom woonen in Tercera veel fraeye wercklieden / van Schrijn-werckers die schoone dinghen maken/en seer meesterlijck/als van Schriftorien/Boffetten/kisten/ en ander duysent wercken / die veel vervoert werden naer Portugael/ ende veel ghestimeert/ soo wel om die schoonheyt van het hout/als om't werck/principalijc vāde vloot van Spaenschs Indien/die altoos daer hare verversinge comen nemē/ slyten seer veel van dit werck / is wel van de beste ende curieuste datmen in Spaengien en Portugael maeckt/ hoewel dat het niet te gelijckē is byde Schriftorien en̄ konstige wercken van Norenberch/ ende die contreyen: maer in het hout gaet alle ander plaetsen te boven : want crygen oock met die voorseyde Spaensche vloten / behalven die voornoemde houten / duysent derley soorten van hout/ dat een wonder om sien is: want comt van alle colueren / diemen soude mogen versieren/ soo datment niet schoonder en soude mogen schilderen; Daer is een hout in't Eylandt Pico, 12. mylen van Tercera, datmen heet Teixo, is een heerlijck ende Coninghs hout/waerom het verboden is datter niemandt en mach af houwen / dan van des Coninghs ofte zijn Officiers weghen; is een hout soo hart als yser / heeft een coluer van binnen alst ghewrocht is/gelijck root Camelot/met die selfde wateren / ende hoe't ouwer wert ende meer gheuseert is/ hoe't schoonder van coluer wert / soo dat het waert is om te estimeren / ghelijckt oock ghedaen wert ; alle dese Eylanden zijn bewoont vande Portugesen/dan naer dese Trubbel in Portugael/ soo zijnder Spaensche Soldaten op ghesonden/ met een Spaensch Governuer/die hebben alle fortressen ende stercken beset/ ende in haer gewelt/ hoe wel datter die Portugesen gants gheen onkosten af en hebben / noch eenigh overdaet af lyden : want worden dapper onder dwanck ghehouden / soo datter niet een Soldaet en mach buyten die Stadt te landewaert in gaen/sonder oorlof/soo datmen vry en vranck het gheheele Eylandt mach duer reysen/by daegh ende nachte/al waert alleen/ sonder dat u yet quaets sal ghemoeten ; oock soo en willen gheen vreemdelinghen consenteren dat zy het Eyland om ryden om te sien/

welcke

Margin notes:

Een wonderlijck verhael van't Coorn.

Hoe die op het Eylandt haer Coorn bewaren.

Hoe lang dat zy haer Coorn onder de aerde laten liggē.

Oorsaec waerom dat zy het Coorn so lang onder d'aerde graven.

De Ossen zijn 'tmeeste gerijf van't Eylād.

Gehoorsaemheydt vande Ossen.

't Eylandt is de aertbevinghe onderworpen.

Sommighe plaetsen daer rooc en damp uyt gaet.

Vande cracht vāde Fonteyn Gualva.

Cedren met groote menichten.

Diversche schoone houte.

Veelderley schoone houtwercken ghemaeckt in Tercera.

Duysent derhande soorten van hout.

Beschryvinge van het hout Teixo.

Van wie dat d'Eylanden bewoont zijn.

welcke oorden en is niet vande Spaengiaerts daer gebracht/ dan van de selfde Portugesen/ al voor den Trubbel / sulcks noyt en hebben willen consenteren/ende dat meer was/ assigneerden den vreemden Man een sekere straet/ om zijn coopmanschappen te vercoopen / ende en moest nieuwers verder buytē die straet gaen/ dat nu soo nau niet onderhouden wert: want moghen wy over die gheheele Stadt gaen / ende het Eylandt binnewaerts: maer niet rontom om die Custe te besien / dat ons vande Gouvernuer ghegunt wert / ende leenden daer ons zijn Peerden toe/ om alsoo 'tgeheele Eylandt om te ryden / ende alle fortressen te besien/dat hedens daeghs die eyghen eñ ingheboren Portugesen niet toe gelaten noch betrout en wert/wy reden het Eylandt tweemael rontom/dat hy ons gunde/om particulier vrientschappe die wy met hem hadden/ ende oock en konstent ons die Portugesen niet beletten/ om dat wy inden dienste ende factorye van des Coninghs goet laghen/ en dat zy ons soo goet als voor naturalen eñ inwoonders van Portugael hielden: want den Gouvernuer hadde gheerne ghehadt dat ick hem het gheheele Eylandt uyt ghewor pen hadde/ om aen zijn Mayesteyt te seynden/ waer van my excuseerde/ doch maecten hem die Stadt van Angra, met zijn Haven / fortressen/ ende incomste/het welcke hy nae dē Coningh sant/ wiens weergaey ende ghelijckenisse men hier naer mach sien / waer mede my den Gouvernuer grootelijck gheaffectioneert was / ende veel vrientschappen bewees / wy hadden een Fransoys Coopman ende een Schot by ons in het logement/die geern met ons souden het Eylandt gaen besien hebben : maer en constē noyt consent daer toe crygen: want die Portugesen meenen datmen daer met het Eylant souden af teeckenen / ende haer alsoo af handigh maecken ; Keerende weder tot onse materie/soo zijnt seer goede Eylanden/ van ghesonde lucht; Die cranckheyden die daer ghemeen zijn / doch niet seer overvloedigh/ dan hier en daer een/ is een sieckte die zy heeten O Ax, dat is: die gheraecktheyt vande lucht/ soo dat een persoon blijft somtijdts heel oft half lam/ oft van eenighe leden; desghelijcks een ander sieckte die zy heeten O Sange, dat is: het bloet dat eenen haestelijck over comt/ als een swelsel aende oogen/ofte ander plaetsen van het aenghesicht ofte van het lijf / ende comt soo root als bloedt: want is naer haer segghen louter bloedt; dit zijn twee sieckten ghelijck plaghen/ die daer de ghemeenste zijn/ ende causeert dat die Eylanden zijn seer wintachtigh/ ende alle stormen ende tormentē onderworpen / en zijn oock upter maten vochtich/ welcke te vermoeden is een van de principaelste oorsake van dese twee plaghen ofte cranckheyden : want die winden zijn al daer so sterck ende dangerues/ dat zy het yser ende steen vande huysen gants en dal op eeten/ ende in stof maken : want ick hebbe ghesien die yseren tralyen van een arm dick/ van het Coninghs Tol-huys / ende die steenen altemael van uyt ghehouwen Clippen/ die de windt so verteert hadt / dat het yser was van de dunte van een strop gheworden op sommige plaetsen/ desghelijcks de steen / waer toe ghemeenlijck ghebruycken die gevels van de huysen te maken/ van steenen die zy onder die Zee ende het water/ aen den oever van het Eylandt uyt trecken/ op die welcke de wint soo geen cracht en heeft/ om te verteren; Ende dit Tol-huys en hadden doen noch boven de ses oft seven jaer niet ghetimmert gheweest/ altemael van nieus op; Het Eyland heeft behalven de twee Steden / noch veel treffelijcke Dorpen / als San Sebastiaen, Sante Barboran, Altares, Gualua, Villa Nova, ende veel ander Parochien ende plecken/soo dat het altemael meest bebout ende bewoont is / behalven die plaetsen die woestende wildernissen zijn / diemen qualijck can duer passeren / hoe veel te meer bewoonen; Hare meeste onderhout ende principale neeringhe is/ ghelijck ghesepdt is/ het Pastel/te weten : voor die gheen die haer met coophandelingh generen /ende die Bouluyden die het maecken : maer het ander volck is te wachten op die vlote van Spaensche ende Portugaels Indien / van Bresilien / Cabo Verde, Guyne, ende alle die contreyen die ghemeenlijck comen aen Tercera, om verversinghe te halen : want leydt seer propies daer toe/waer mede alle die inwoonders haer rijckelijck onderhouden/ende alle hare waren/so van haer hant-wercken als victualien in dese vloten verhandelen ; ende alle die omligghende Eylanden comen alsdan naer Tercera met haer waren / om te vercoopen / door welcke oorsaecke die Enghelschen ende ander Zee-roovers / haer altoos tusschen dese Eylanden onthouden/wel wetende dat alle schepen door noots halven aldaer moeten aen comen/ hoe wel datter veel Schepen hedens daeghs die Eylanden om schouwen/ tot achterdeel van de Eylanden/ende oock ongheryf van de Schepen ; Van Tercera zuydt oostwaert aen 27. oft 28. mylen / leydt het Eyland San Michiel, dat is by de 20. mylē lanck ende is oock vol Steden ende Dorpen / van Portugesen/vande selfde lucht/ende alle d'ander dingen als Tercera, die principaelste stadt is ghenaemt/ Punta del Gada, al waer grooten handel geschiet vande Engelschē/ Schotten/ende Fransoysen / meer als in Tercera, oorsaecke van het Pastels weghen / die daer meer valt als in gheen van alle d'ander Eylanden / soo datter alle jaren ghemaect worden over die 200. duysent Quintalē Pastels/ heeft oock groote abondantien van Coorn-lād/ soo dat zy altemet alle die omligghende Eylanden helpen spysen/ ten heeft oock geen Havens ofte Revieren/dan die vlacke Zee / ende hebbē noch minder beschutsel als die vā Tercera, dan en ligghen onder gheen bedwanck van fortresse / ende moghen met allē winden hare anckers lichten / ende ter Zeewaerts in loopen/ dat zy op de Ree van Tercera niet en mogen doen/ waerom oock die vreemde schepen liever naer Sant Michiel varen : want men en kanse niet bedwinghen / dan als zy selver willē/ daer is oock een Vaendel Spaengiaerden op een Casteel dat daer staet / tot bewaringhe vande Stadt van Punta del Gada ; Van het Eylandt Sant Michiel zuydtwaerts 12. mylen / leydt het Eylandt Santa Maria, dat is van 10. oft 12. mylen in't ront/ ende heeft sonderlingh gheen handel dan van Pot-aerde / dat die van de ander Eylanden al daer halen / ten heeft gheen Pastel / dan is vol van alle victualie als Tercera, ende altemael bewoont van Portugesen/hebben geen Spaengiaerts op: wāt is als Tercera, Clipachtich/en qualijck om aen te comē/waerom het die inwoonders genoech beschermē connen; Dē tijt dat ick in Tercera was/so quam

Men mach byna sonder sorch dagh en nacht alleen door't Eylant reysen.

Niemant mach rontom het Eylandt gaen.

Jan Huyghen ontworpt Angra voor den Gouvernuer.

Een Schot eñ een Frans wert gheweygert 't Eyland om te gaen.

Wat de ghemeenste cranckheyt in't Eylandt is.

Vande sieckte diese O Sange heeten.

Oorsaken van dese sieckten.

Wonderlijcke cracht van de windt in Tercera.

S. Sebastiaē. S. Barbora. Altares/ Gualua/ Villa Nova.

Om wat oorsaken dat de Enghelschen haer tusschen de Eylanden houden.

Gelegentheyt van Sant Michiel.

Punta del Gada de principaelste Stadt van S. Michiel.

Waerom de Schepē liever in S. Michiel loopen dan in Tercera.

Groote van't Eylandt S. Maria.

Millort Commerlandt aldaer / om water te nemen/ende eenighe victualie te halen: maer 'twordē hem belet vande inwoonders/ so dat zy hem veel volcx eñ hem selven wonden / eñ moester weer af treckē sonder yet te bedryvē; Vā Tercera n.n.w.aen 7.oft 8.mylē/leyt het Eylandeken genaemt Gratiosa, is maer 5.oft 6. mylē in't ront/een seer playsant eñ lieffelijc Eyland/vol van alle vruchten eñ victualie/so dat het niet alleenlijck zijn selven spijst: maer oock Tercera eñ d'ander Eylanden met alle victualie voorsiet/ eñ en heeft anders geē waren van coophādel; is bebout eñ seer bewoont vande Portugesen/ ten heeft gheen Soldaten op/ om dat het die oncosten niet en mach af worpē; Millort Commerlant quā daer dē tijt mijnder residentie in Tercera, eñ ginck selver met 7.oft 8. persoonen op't Eyland/eñ eyschen een deel Vees/en Hoenderē/ en ander victualie eñ Wynē / met verversinge van water dat zy hem gewillichlijcken gavē/waer mede weder daer uyt trock/ sonder eenige schade te doen/ waer van die inwoonders haer seer bedanckten/ende grootelijck presen zijn courtosie ende beleeftheyt; Van Tercera west noord west 8.oft 9.mylen/leyt het Eyland San Iorgie, heeft over die 12. mylen inde lenghte: maer is smal van 2. oft 3. mylen ten hoochsten/is woest ende berchachtich/heeft sonderlingh gheen handel/ dan heeft oock sommigh Pastel/ maer weynich; die inwoonders generen haer meest met Vee ende landtbouwinge/ ende brenghen die lijftochtighe waren in het Eylandt Tercera te vercoop; oock heeft veel Sedren hout ende ander soortē/dat van daer al naer Tercera ghebracht ende verhandelt wert/ onder die Schrijn-werckers/ die alleēlijck woonen om die ghelegentheyts wille in Tercera; Van San Iorgie west zuydt west 7. mylen / leydt het Eylandt ghenaemt Fayael, dat heeft 17. oft 18. mylen in't rondt / is een vande beste Eylanden na Tercera, ende Sant Michiel, is seer abondant van alle victualie/ ende Vee/ en Visch / soo dat van dit Eylandt die meeste victualie / ende alle nootdruft daghelijcks comt / met gheheele Carveelen vol naer Tercera toe; heeft oock veel Pastel/ soo datter veeltijts oock Enghelsche schepen varen handelen; Die principaelste Ree eñ plaets is de Stadt genaemt Villa Dorta; die schepē ligghen oock op die vlacke Zee onder't landt/ ghelijck van alle d'ander Eylanden; by dese Stadt leyt een fortresse van weynigh importance / eñ om dat die inwoonders haer offreceerden/ het Eylandt te beschermen van alle aenstoot eñ vyanden/ wordē haer die Soldaten af ghetrocken/ die daer op laghen: want claechden dat zyse niet onderhouden noch logeren en mochten; den selfden tijt dat Millort Commerlant aen't Eylandt Gratiosa was/ soo quam hy oock aen Fayael, al waer zy in't eerste bewesen een weynich resistentie te doē: maer door oneenicheyt die zy onder malcāderen hadden / lieten hem aen landt comen / die welcke het casteel raseerden/eñ sonckē al 'tgeschut inde Zee/eñ namen sommige Schepen eñ Carveelen/die daer op de Ree lagē/in somma namē provāde/en al dat zy wildē/en trocken daer weder van daē/waerom de Coninck die principael hoofden dede castigerē/ eñ sont weder vande Soldatē van Tercera een Vendel knechten/ met alle munitie eñ gheschut/ eñ rechten die fortresse weder op/ om 'tEylandt te beter te beschermen/ sonder die Portugesen

Gelegentheyt van't Eyland Gratiosa.

Beschrijvinge vande overvloedicheydt van vruchten in Gratiosa.

Millort Commerland haelt proviande van Gratiosa.

Gedaēte van S. Iorgie.

Gelegentheyt groote/ eñ gedaente van Fayael.

Desgelijcx vā S. Michiel.

Millort Commerland verderft het Casteel van't Eylandt Fayael.

De Fortresse wert weer op ghebout.

meer te betrouwen; op dit Eylandt zijnt meestendeel van de afcomste van Neerlanders/ doch ghebruycken die Portugaelsche tale/om dat zy met haer van langen tijt vermengt/ eñ onder een zijn ghecomen/ ende die de duytsche tale useerden/ al verstorvē zijn; zy zijn seer geaffectioneert tot de Neerlanders ende vreemdelingē; Van Fayael 3. mylē zuydooftwaert/ ende van San Iorgie 4. mylen zuydwest/ende van Tercera zuydt west ten westen 12. mylē/ soo leydt het Eylandt ghenaemt Pico, welcke is over die 15. mylen lanck/is alsoo genoemt van eenen hooghen bergh/ diemen Pico heet/ die is vande hooghte dat sommighe meenen/ dat zy die Pico van Canarien in hooghte te boven gaet/men canse dicwils alst claer weer is/ op het Eylandt van Tercera soo perfeckt sien/ al ofmen daer geen half mijl af en waer/ ende leyter meer als 25. mylen af: want is op het uyterste van't Eylandt van naer Fayael toe; men siet den top bovē inde clare lucht uyt steecken / ende onder is bedeckt vande Wolcken vanden Hemel/ende Orisont/ waer door dit Eylandt seer vermaert is; is seer vruchtbaer van alle victualie / ghelijck Fayael, ende heeft seer veel houts / als Sedren ende ander soorten / ende dat costelijck hout Teixo; men bout hier altemet veel Carveelen ende cleyn Scheepkēs/ door die abondantie van't hout/ oock van hier proveren haer die andere Eylandē van hout/ voorts is bewoont als d'ander / ende is hare handel met Vee ende landtbouwinghe: want heeft veel Wijns / ende is de beste van alle dese Eylanden/ heeft de smakelijckste Oraengie-Appelen / die voor de beste ghehouden worden van gheheel Portugael/ waer door ghebracht werden in Tercera voor een present / ende worden seer gheestimeert/ende zijn naer mijn wetenschap die beste dien ick oyt ghegheten hebbe/ ende om dat die Stadt van Angra in het Eylandt Tercera het hooft ende regieringhe is / van alle die Vlaemsche Eylanden/soo hebbe hem hier by willen voeghen nae het leven af ghewor pen/ met alle zijn straten/ fortressen/ende Ree/ofte open Haven/met die berghen/ghenaemt Bresijl, daermen de schilt wacht op het uyt van de Schepen / alles ghelijck het waerachtelijck gheleghen is / naer mijn beste vermoghen afgheteeckent.

Wat volck dat Fayael bewoont.

Gedaente vāt Eylandt Pico.

Oorsaecken waerom Pico seer vermaert is.

Beschrijvinge van de vruchtē van Pico.

Oorsaecken waerom Angra hier by gevoecht is.

Dat 98. Capittel.

Vande Eylanden van Corvo eñ Flores.

VAn Tercera west aen/tot het Eylandt genaemt Flores zijn 70. mylen/ mach wesen ontrent 7. mylen groot/ is ooc bewoont vāde Portugesen/ heeft sonderlingh geen waer/ dan hebbende oock sommigh Pastel/is vol Vees ende ander lijftochten/het is voor een yeghelijck open / wie daer wil comen / soo wel Enghelschen als andere: want d'inwoonders en hebben gheen macht om dat te beletten; een mijl ofte soo noordtwaerts van dit Eylandt/leydt een cleyn Eylandeken van 2. oft 3. mylen in't rondt/ ghenaemt de Corvo, heeft vande selfde inwoonders van Flores; tusschen dese twee Eylandekens onthouden haer gheméenlijcken/ ende oock rontom die Engelschē/om te verwachtē alle schepen die van Westen comen: want dit zijn d'eerste Eylanden diemen comt soeckē eñ verkennē/vā die na Tercera willē varē/waer door de inwoonders weynich prospereren: want

't Eylandt Flores 70. mylen van Tercera/is 7. mylen groot.

't Eylandt Corvo leyt eē mijl van Flores/is 3. mylē groot/ leydt open/blyven arm door dat zy dagelijcks berooft wordē

A CIDADE DE ANGRA NA ILHA DE IESV XPO DA TERCERA QVE ESTA EM 39 GRAOS.

Ipsa frequens populo agricolis hæc Angra receptus
Pinguia Terceræ qui iuga bobus arant.
Tuta quod arce, sacro quod præside & aucta senatu
Imperium rex huc transtulit omne maris.
Insulæ ubi quas falconum conspectus Azores.
Nescius id; Flandras nauita Belga facit.
Hoogerb.

ILLVSTRI ET GENEROSO DNO CHRISTOPHORO A MOVRA VIRO INTER CVBICVLI REGII PROCERES PRIMARIO, REGNIQVE ORDINVM CONSILIARIO, RERVM LVSITANICARVM, ADMINISTRATORI VIGILANTISSIMO, ALCANTARÆ COMMENDATORI ET INSVLARVM TERCERÆ ET SCTI GEORGII PRÆFECTO DIGNISSIMO DNO SVO MVLTIS NOMINIBVS COLENDO IOANNES HVGONIVS A LINSCOTEN OBSERVANTISSIME DEDICABAT.

Baptista a Doetechum sculp.

S. Sebastiao

S. Antonio

Angræ Vrbis Terceræ que insularum quas Azores vocant maxima & copioso glasti proventu ditiss.ª accurata cum arce delineatio Hanc ob Episcopi præfecti et regij senatus auctoritates aliæ tanque supremam respiciunt. Auctor. Ioannes Hugonius A. linschoten. aº. 1595.

Affbeeldinge vande Stat Angra, met het Slot op het Eylant Tercera, welcke alle de Eylanden onderworpen zyn, diemen Azores ofte de Vlaemsche Eylanden noemt, door de residentie des Bisschops, ende des Coninckx Governeur, ende Raet aldaer, zynde Tercera wel de grootste, ende ryckste, van allen door het gewas, ende verhandelinge van het Pastel. door Jan Huygen van Linschoten. aº. 1595.

Uda mari saxo stabilis ditissima glasto
Fruges ferre bonas non renuente solo
Maxima vicinas inter Terçera profundi
Hac specie occiduis eminet alta vadis.
Hoogerb.

want sitten daer tot ghelieven van alle die haer willen besoecken / ende 'thaer benemen ghelijck het dickwils gheschiet/ doch om haer armoede/ ende landt en goet niet te verlaten/ moeten patientie hebben / ende hanghen den huyck met alle winden; Het Eylandt Tercera leydt op 39. graden / op die selfde hoochte van Lisbonen/ ende leydt van Lisbonen verscheyden oost en west 250. Spaensche myllen/ waer mede ghenoech geseyt is van de vlaemsche Eylanden / diemen heet de los Assores, ende oock die daghelijckse ervarentheydt/ die ghenoech in kennisse heeft ghebracht: want nu oock veel van onse Natie bevaren worde/ waer van zy ghenoech onder die ghemeene Coopliedẽ verbreyt zijn/ hebbe alleenlijc dese corte verclaringhe willen doen / voor die gheen die haer in cophandelingh niet en generen/ en voor die't niet bekent en is/ om op't cort die particulariteyten van de selfden een yder ghemeen te maken/ etc.

Tercera leydt op 39. graden op de selfde hoochte als Lisbon.

Dat 99. Capittel.

Van sommighe notable gheschenissen, den tijdt mijnder residentie in het Eylandt Tercera.

Den tweeden October Anno 89. worden in't Eyland Tercera, inde Stadt ghenaemt Villa dan Praya, twee persoonen van den Blixem doot gheslagen / wesende in het Velt dicht buyten de Stadt.

2. Vanden Blixem doot gheslagen.

Den neghenthienden vandẽ selfden quamẽ in Tercera veerthien Schepẽ van Spaensch Indien/ gheladen met Cochenillie, Huyden/ Gout/ Silver / Peerlen / ende ander waren/ ende waren gheweest vijftigh inde compaengie/ als zy uyt het Eylandt van de Havana scheyden / waer van in't uyt comen inde Canael 11. Schepen versoncken met torment/ d'ander waren verstroyt ende van malcanderen ghescheyden met het onweer/ des anderen daeghs daer naer quam noch een Schip vande selfde compaengie / dicht onder't Eylandt/ om naer die Zee te loopen/ ende ghemoeten een Enghels Schip/ dat maer drie Gotelingen op hadde / ende het Spaensche Schip wel twaelf / zy vochten langhen tijdt dat wy het van't Eylandt saghen / soo dat den Govemuer van het Eylandt derwaerts sondt twee Boots met Musketiers/ om het Schip te ontsetten: maer eer zy daer by quamẽ hadden d'Enghelschen al in de grondt gheschoten/ ende saghent voor ons ooghen te grondt gaen/ met op staende seylen / sonder daer yet af boven te blyven / soo dat die Enghelschen noch ontrent dertich persoonen met de Capiteyn/ daer af berchden in haer Boot / sonder een penninck aen goet / ende het Schip hadde wel over die twee hondert duysent Ducaten aen Gout / Silver/ ende Peerlen in/ die reste van het volck verdronck / die mochten wesen by de vijftigh persoonen / waer onder waren sommighe Monicken ende Vrouwen/ die de Enghelschen niet en wilden bergen/ ende het volck dat zy gheborcht hadden/ settense aen landt/ ende voeren weer ter Zeewaert in; Den 27. daer naer / soo voerẽn die veerthien Schepen weder van Tercera naer Sevilien/ naer dat zy voorsien waren van alle verversinghe / ende comende dicht by de Custe van Spaengien / werden van de Enghelschẽ

[illegible] 14. Schepen in Tercera uyt Spaensche Indien.

Noch eẽ schip vande selfde compaengie [illegible] van de Engelschen in de grondt geschoten/ daer [illegible] Gout eñ silver in was 200. duysent Ducaten.

[illegible] boven genoemde 14. schepen worden onder Spaengien ghenomen/ eñ in Engelandt ghebracht.

Schepen (die daer laghen en wachten) ghenomen/ uyt ghesondert twee die het ontliepen/ ende worden altemael naer Enghelandt ghevoert.

In dese selfde daghen soo onthielt hem om dese Eylanden Millort Commerlandt, met een Coningins Schip / met noch vijf oft ses andere Schepen/ ende quamen dickwils soo dicht aen het Eylandt/ ende die Ree van Angra loopen / datmen al zijn volck ghemackelijck conste ghetellen/ ende kennen die op den overloop ginghen wandelen / sonder dat die van't Eyland uyt naer hem schoten/ wel moghende: want liepen altemet gheen Musket schoot ver van het Eylandt en de fortressen; onthielt hem in dese contreye over die twee Maenden / ende liep al omentom / ginck aen d'ander Eylandẽ/ als aen Gratiosa, ende Fayael aen het landt / als wy inde beschryvinghe vandẽ selfde ghesepdt hebben / ende nam veel Schepen ende Carveelen/ dien hy al naer Enghelandt sondt / ende het volck weder op het landt setten/ soo dat die vande Eylanden niet eens en dorsten het hooft uyt steecken; in dese selfde tijdt drie ofte vier daghen naer dat Millort Commerlandt in het Eylandt Fayael geweest hadde / ende weder vertrocken was/ quamen in het Eylandt Fayael ses Indiaensche Schepen/ wiens overste was eenen Iuan Doryues, ende losten aldaer in het Eylandt veertigh millioenen in Gout ende Silver/ ende versaghen hare Schepen metter haest van de nootdruft/ door vreese die zy hadden vande Enghelschen/ ende zijn weder t'seyl ghegaen/ ende ghecomen tot Sant Lucas in saluement/ sonder yet te ghemoeten / tot een groot gheluck van de Spaengiaerts / ende ongheluck vande Enghelschen: want gheen twee dagen daer nae dat het Silver en Gout weer gheladẽ en wegh was/ quam Millort Commerlandt daer weder voor by loopen/ soo dat het scheen dat het Godt niet en wilden hebben/ dat zy het creghen: want hadden zy't maer in't ghesicht ghehadt/ soudense sonder twyfel overweldicht hebben/ gelijck als die Spaengiaerts selfs bekenden.

6. oft 7. Schepen van Millort Commerlant/ passeerden somtyts so na by het hooft ende Reede van Angra/ dat een Musket conde beschieten.

4. dagẽ naer't passeren vã de Enghelschen/ comen in Fayael 6. Indische Schepen/ losten al daer 40. millioenẽ in [illegible] Silver.

Inde maendt van November/ so quamen in Tercera twee groote Schepen/ ende waren den Admirael ende Vice-admirael van de vloot van het Silver / die met torment vande vloot waren ghescheyden / ende hadden in groot perijckel geweest van te gronde te gaẽ/ soo dat zy't al pompende mosten boven houwen / soo dat zy duysent mael wenschten die Enghelschen te ghemoeten/ ende souden haer gewillichlijcken alle het Silver (eñ al wat zy brochten/) gegeven hebben/ dat zy daer maer het leven ghesalveert hadden / ende hoe wel dat Millort Commerlandt daer noch in de contreyen omentom liep / en ghemoetense nopt/ soo dat zy noch naer lange moeyten geraecten op de Ree van Angra, al waer zy met alle haest ende neerstichepdt ghelost werden/ ende ontladen over die vijf millioenen Silver/ altemael in stucken van acht ende thien pondt groot / soo dat het gheheele hooft ende strant bedeckt lagh met silveren platen ende kisten/ vol ghemunte Realen van achten/ dat een wonder om sien was/ elck millioen weert wesende thiẽmaels hondert duysent Ducatẽ/ behalven noch die Peerlen/ Gout/ ende ander gesteenten/ die niet geregistreert en comen; den overstẽ oft Admirael vã dese schepẽ eñ vloot/ met namen Alvaro Flores de Quiniones,

Dẽ Admirael eñ Vice-admirael vã Indien comen voor [illegible]

Het heele hooft eñ strãt vã Angra lach vol Silveren platen/ gelost in haest uyt dese Schepen.

die sieck was van het Morbo Napolitano, soo dat hy aen landt ghedraghen wert/ waer van daer naer in Sevilia ghestorven is; Dese bracht Patente ende volle macht van zijn Mayesteyt / te wesen generael ende Oversten van de Zee / ende alle vloten ofte Schepen/ende van alle die plaetsen/van Eylanden ofte Landen daer hy soude moghen komen/ waerom hem die Gouvernuer van Tercera grootelijcks eerde/hebben onder haer ghesloten / siende die swackheydt van de Schepen ende oock het perijckel van de Enghelschen/ datmen die Schepen souden met Soldaten in haer Convoy leegh seynden / naer Lisbonen ofte Sevilien / waer dat zy eerst kosten aen komen/ ende adviseren zijn Mayesteyt van dat daer passeerde/ende dat hy daer in wilden orden gheven/om het Silver te doen halen/ met goede versekerheydt ende gheley / waerom den selfden Alvaro Flores aldaer bleef/onder decksel van het Silver te bewaren / ende niet te verlaten : maer was meest om zijn sieckten / ende dat zy vervaert waren van de Enghelschen; Dese Alvaro de Flores hadde alleenlijck voor zijn particuliere eyghendom/ over de sestich duysent Ducaten aen Peerlen/ welcke ons liet sien ende veylde ofmense hem wilden af coopen/ ende in Specerie betalen/ ofte met wissel brieven; Dese twee Schepen als voorseydt is / voeren met ontrent 3. oft 400. Mannen/soo van het volck van de selfde Schepen/ als Soldaten om te convojeré/ ende creghen onder weegh eenen storm/so dat den Admirael op verste/ ende te grondt ginck met volck met al / sonder yemant te berghen; Die Vice-admirael kerfde de masten/ ende liepen by Sentuval aen de Custe het Schip aen stucken/ daerder sommige al swemmende af quamen/die de tydinghe brachten / ende die rest verdroncken.

Die van Tercera seynden om ordre van de Coningh om't Silver in te brengen.

Alvaro de Flores brengt voor 60000. Ducaten aen Peerlen uyt Indien.

De Admirael berst en gaet met volck met al te gront.

In dese selfde maendt quamen twee groote Schepen van Spaensch Indien / ontrent een half mijl vande Ree/van het Eyland Tercera, om in te loopen/ende gemoeten een Enghels Schip diese beyde te samen nam/ schoten langhen tijdt / soo dat wy't alle van het Eylandt saghen / ende om dat in Tercera seven ofte acht maenden verleden/daer een Enghels Schip gheweest hadde/dat op den naem van Fransoysen quam traffijckeren / ende Pastel laden/en worden bekent / ende 'tselfde Schip gheconfiskeert/ ende alle het goet vercocht van sConinghs weghen/ende het volck altemael ghevanghen / doch ginghen langhs de straten los /om haer kost te moghen met wercken winnen/ghelijck Slaven / om datse in het Eylandt ghenoech bewaert waren/ende soo veel als een ghevanghen huys is/ hoewel dat zy noch in het leste alle die Bootsghesellen op een Sondagh achter den Berch/genaemt Bresijl af ginghen/al waer zy een Visschers Boot vonden/ daer zy in spronghen/ ende ter Zeewaert in roeyden/ eer ment ghewaer werde / ende voeren aen het Schip van Millott Commerlandt, die tot alle haer gheluck daer voor by quam / ende ginghen met die Schepen anckeren / een half mijl van de Ree van Angra, by twee kleyne Eylandekens/welcke ligghen ontrent een Bas schoot van het Eylandt / ende zijn vol Geyten / Bocken / ende Schapen / van de inwoonders van het Eylandt Tercera , dat dese Bootsghesellen wel wisten / waer door daer aen voeren met haer Boots / ligghende wel

De Engelsche nemen twee Schepē dicht by Tercera.

Oorsaec waer om de Engelsche dees twee Schepē namē.

De gevangen Engelschen vliegen in een Boot en daer wegh.

De Engelsche halen vā twee Eylandekens menichte van Schapen en Geyten.

ghemackelijck aen het ancker / den gheheelen dagh/ ende haelden daer soo veel Schapen en Geyten af/als zy van doen hadden/dattet die van de Stadt ende het Eylandt aen saghen/ sonder daer teghens te doen/ noch eens uyt te derven varen / aldus bleven alleenlijcken de Stuerman ende Coopman van het selfde Enghels Schip aen landt/ die borgh ghestelt hadden; Desen Stuerman hadde een Swagher/zijn Huysvrouwen Broeder in Enghelandt/ die de tydinghe hoorden van het arrestende ghevanghenis van zijn Swager/heeft aen de Coninginne verworven dat hy mocht een Schip toe maecken / ende soecken zijn schade te verhalen op die Spaengiaerts / om eenighe van dien te krijghen/ tot rantsoen ende verlossinghe van zijn Swager/die in Tercera(als gheseydt is/) ghevanghen was; Dese was den selfden / die de twee Spaensche Schepen voor ons ooghen nam/ staende den selfden Enghelschen Stuerman by my / siende het regiment aen : want mijn spiciael kennisse was; Die Schepen ghenomen wesende die over die 300. duysent Ducaten rijck waren/sonden alle het volck aen landt/ behalven twee van de principaelste Edel-luyden / die hielt hy by hem / om door haer middel zijn Swagher te rantsoneren / ende sondt den Stuerman van de Indiaensche ghenomen Schepen / met een Brief aen de Gouvernuer van Tercera, hem declarerende zijn intentie/ dat hy hem zijn Swagher soude leveren/ soo wilden hy die twee Edel-luyden los ende vry laten/soo niet / meendese met hem naer Enghelandt te nemen/ als hy dede : want den Gouvernuer sulcks niet en begeerden te doen/ segghende : dat die selfde Edel-luyden sulcks mochten requereren aenden Coningh van Spaengien; Desen Spaenschen Stuerman hadden wy by ons te gast/in presentie van de Enghelschen Stuerman/ ende vertelden ons van haer vechten/ende prees seer die ordinantie ende manier van het vechten van de Enghelschen/ende oock dat zy met haer courtoiselijck geleeft hadden; Dese Engelsche Stuerman is oock noch opt rijnde wegh geloopen/ met een Fransoys Schip/ sonder rantsoē ofte yet te betalen.

Wat Schip en wie dat de twee Spaensche nam.

Waerdye van beyde de schepen.

Sy seynden een Stuerman met een brief aende Gouvernuer van Tercera.

De Engelsche Stuerman loopt wegh.

Inde maent Januarij Anno 1590. quam in Tercera een Schip alleen van Spaensch Indien/ende bracht tydinghe/ hoe datter een vloot van 100. Schepen ghescheyden waren van het vaste landt van Spaensch Indien/ ende waren met storm ghedreven op die Custe/ diemen heet de Florida aen / waer zy alle ghebleven waren / ende dit Schip was daer alleenlijck af gecomen/al waer grooten schat ende volck ghebleven is/ alsmen wel considereren mach/ in somma datter rekeninge ghemaect worde/dat van ontrent 220. Schepen diemē wist voorseker gescheyden waren van nieuw Spaengien/Santa Domingo, Havana, Cabo Verde, Brasilien, Guyne, &c. het jaer van 89. om naer Spaengien ende Portugael te komen/en zijnder maer veerthiē oft vijfthien af in saluement ghekomen / en alle die rest ghebleven/soo verdroncken/vergaen/ ende ghenomen.

Et Schip uyt Spaensche Indien brengt tyding datter 99. Schepen omtrent Florida gebleven zijn.

Inde selfde maendt Januarijs quamen in Tercera van Sivilia vijfthien oft sesthien Schepen / waren meest Neerlanders Vliebooten/ende sommighe Vertoenen die daer toe ghearresteert waren / quamen vol Soldaten/ende wel voorsien van alle munitie om het Silver

Op wat tijdt dat de Convoy in Tercera quam om't Silver te convoyeren.

het Silver te laden/en Alvaro de Flores over te brenghen/door bevel vande Coningh/ende ghelijck alst in dese tijdt aldaer in de Eylanden altoos meest stormt ende onweer is/soo en dorsten die Haven ofte Ree niet wel kiesen: want waeyden eenen duergaenden grooten storm/soo dat sommighe Schepen die daer van haer gheanckert hadden/moesten van noots weghen hare masten kerven/ende waren in duysent periculen van te verliesen/ende een Bisthaps Schip van de compaengie/smeet teghens de wal aen stucken: maer het volck berchden haer altemael/die ander schepen moesten de Zee houden/ende liepen verspreyt van malkanderen/daer haer die wint wilden heen werpen/tot den vijfthiendē vande Maendt Martius/soo dat alle dese tijdt noyt eenen dagh was om te moghen ancken/ende op de Ree komen/soo dat zy grootē miserien passeerden/ende ghenoech het Silver/ende die Eylanden vervloecten; dese tormenten wat over wesende/ghemoeten een cleyn Enghels Scheepken/van ontrent 20. vaten/het welckē door die groote windt alle zijn seylen niet voeren mocht/soo dat zy het over vielen/ende met ghewelt in namen/waer mede quamen naer die Ree toe ghestreecken/met die Enghelsche vlagghe achter op het Schip/met soo grooten hooghmoet/al oft zy gheheel Enghelandt ghewonnen hadden: maer comende niet verre van de Ree om in te komen/quamen hem twee Enghelschen jachten by/die hem soo dapper wat achter gaven/dat zy altemael misericordia riepen/ende soudense sonder twyfel ghenomen hebben/hadden zy hem een mijl voorder in Zee ghehadt: maer om dat zy haer terstondt onder die fortresse van het Eylandt begaven/die oock begosten te schieten/soo dat zy die Enghelschen moesten laten/ende liepen weer ter Zeewaert in/ende hadden daer vijf of ses Man doot gheschoten; die ghenomen Engelschen saten altemael ghevangen aen boeyen/twee en twee ghekoppelt/ende naer dat zy drie ofte vier daghen ghevanghen gheweest hadden/soo was daer in het selfde Schip een Spaensch Vaendragher/die een Broeder inde vloot van Enghelandt verloozen hadde/ende wilde als nu zijn verlies wreecken/ende zijn vromicheydt thoonen/aende ghevangen ende ghebonden Engelschen die in het Schip waren/van het voorseyde Enghelsche jacht/dat zy genomen hadden/heeft een Poingiaert ghenomen/ende is beneden onder het verdeck ghegaen/daer die Enghelschen saten/ende heeft daer ses aende ry doot ghesteecken/ende twee ander dat siende/om van zijn handen niet te sterven/hebben malkanderen omhelst/ende alsoo de armen om malkanderens lijf/inde Zee ghespronghen/ende alsoo verdroncken; dit feyt werde van alle die ander Spaengiaerts seer verfoeyt/ende qualijck af ghenomen/hebben den selven Vaendragher naer Lisbonen ghevangen ghebracht/ende de Coningh tententieerden datmen hem naer Enghelandt souden ghevanghen seynden/op dat daer die Coninginne met souden handelen na haer beliefte/dat noch van zijn vrienden verbeden wert/doch beval datmen hem sonder ghenade souden onthalsen: maer wesende op den goeden Vrydagh tot Lisbonē/hebben alle de ander Capiteynen ende bevelhebbers soo veel vercreghen/met bidden aen de Cardinael/dat hy't hem vergaf/welcke in het

De gecomen Schepen lydē grooten noot vande stormē sommige kerven haer masten.

De verstroyde Schepen nemē eē cleyn Enghels Scheepken eñ brenghent tot Tercera.

Twee Engelsche jachten schieten tegen de Schepē by 't incomen vā Tercera.

Een Spaensche vromicheyt teghens sommige ghevanghen Enghelschen.

Twee Engelschen springen in de Zee.

'Womis eñ loon van de vromicheydt vandē Spaenschen Vaendragher.

particulier hebbe willen verhalen/om datmē soude verstaen die bloetgierigheydt ende vromicheydt vande Spaengiaerts/alsse yewers die over handt hebben.

Die selfde twee Enghelsche Schepen/die den Admirael van de vloot vervolchden/tot onder die fortresse/als voorseydt is/liepen ter Zeewaert in/ende gemoeten een ander Schip van de Spaengiaerts/van de selfde Armade/dat oock met het onweder versteecken hadde gheweest/ende dit alleenlijck ghebrack daer van de gheheele vloot: want alle d'ander waren al weer op de Ree; Dit Schipken namen die Enghelschen/ende setten het volck altemael aen landt/sonder yemant leet te doē aen haer persoonen: maer hadden zy gheweten van dat daer ghepasseert was/met die ghenomen Enghelschen/gheloove wel souden haer wel ghewroken hebben aende selfde/ghelijck het oock daer naer menighen onnoselen heeft moeten vergelden; Dit Schipken dat die Enghelschen weerom namen/was het selfde dat in Tercera aen ghehouden ende geconfisqueert was van deEngelschen/die wegh liepen/als boven verhaelt is/ende was vercocht gheweest aen de Spaengiaerts/die daer van Spaenschs Indien quamen/waren daer met naer San Lucas gheseylt/doen het van de Hertogh mede arresteerden/om het Silver te halen/om dat het een vermaert jacht van seylen was/wesende in zijn Meesters ofte Enghelschen handen: maer onder die Spaengiaerts handen wast die slimpste van alle de vloot/waer door weder genomen wert/ende ghevoert naer Enghelandt/daer het zijn Heer eñ toebehoorder weder creegh/die daer haer gissinghe weynigh op gemaeckt hadden.

Den neghenthienden Martius soo gingen die bovenghenoemde Schepen t'seyl/wesende in ghetal neghenthien/hebbende gheladen het Silver vande Coningh/met den generael Alvaro de Flores de Quiniones, ende zijn gheselschap/altemael wel voorsien van alle nootdruft/munitie/ende Soldaten/ende geresolveert om haer te verweeren/ende te beschermen/yet gemoetende tot den lesten Man toe/als zy haer thoonden/ende hoe wel dat zy haren tours naer San Lucas namen: maer die wint dreef haer naer Lisbonen/die scheen haer met cracht te willen helpen/ende in salvement brenghen/hoe wel Alvaro de Flores jeghens weer ende windt naer San Lucas wilde: maer ghedwonghen wesende van de windt/ende van het requerement van zijn compaengie/die hem protesteerden op alle schade ende interesse/waer mede is in de Revier van Lisbonen ghelooopen/van waer het Silver over landt ghevoert wert naer Sevilien: want aen de Cabo de San Vincente, laghen twintgh Enghelsche Schepen/ende wachten op dese Armade/soo dat zy daer souden recht inde handen ghevallen hebben/hadde haer die windt plaets ghegheven/ende mochten segghen dat die haer favorable reyse verleent hadden: want haddē zy d'Enghelschen ghemoet/souden groot peryckel gepasseert hebben/ende misschien weynich afghecomen/naer die vrees die haer bevangen hadde/om dat haer die fortuyn in als jegens liep/welcke ghenoech oorsaecke is om die Spaengiaerts beschroomt te maecken/ende te contrarie die Enghelschen die haer victorieus vinden/met een grooten hooghmoet/

stout

De Engelsche jachten nemē een Spaensch Schip/ende seynden het volck aen landt.

Wat Schip dat het was dat de Engelschen namen.

Tijt wanneer de Schepē vā Tercera nae Lisbona t'seyl gingen.

De windt brengt de Spaengiarts teghen wil in behouden Haven.

Twintich Engelschē laghen by Cabo de Vincente en wachten de vloot.

stout ende coragieus thoonen / siende dat alle hare aenslaghen geluckelijck af loopen / waer mede Heer ende Meester van de Zee zijn / ende op niemandt en passen / alst wel blijckt / ende men eensdeels in dese memoriael verstaen mach.

Een Ster met een steert.

Inde maendt Martius Anno 90. worden ghesien in het Eylandt Tercera een Comeet / ofte Sterre met eenen steert / ende duerde 4. nachten lanck / streckende die steert naer het zuyden.

Een Carveel vol lijftochten vergaet by Angra.

Inde maendt vande Meye / quam hier in Tercera in de Haven ofte Ree van Angra, een Carveel van het Eylandt Fayael, gheladen met Ossen / Schapen / ende Hoenderen / ende ander lijftochten / en vol volcx / ende door torment brack het Roer / soo dat zy van de Zee om ghesmeten worden / waer van verdroncken drie Kinderen / ende een minder Broeder / alle d'ander menschen berghden haer met swemmen / ende hulpe van het Landt / ende voorts alle het Vee ende Hoenderen / quamen verdroncken aen landt / en den minder Broeder werden met grooter Prosessien ende Roosen-hoeden begraven / ende hielden hem voor een Santo, om datmen hem doot vischte met zijn ghety boeck in zijn armen / waerom hem een yghelijck voor een mirakel quam besien / met een groote offerande / om siel Missen te segghen.

Een minne Broeder verdronc en wert heerlijc begraven.

Schryven uyt Spaengien aende Goverrnuer van 12. Enghelsche Schepen.

Den eersten Augustus quam schryven aen de Governuer van Tercera, uyt Portugael ende Spaengien / hoe datter over twee jaren verleden uyt Enghelandt ghezeylt waren / 12. wel ghemonteerde Schepen / met resolutie te reysen seven van dien naer Portugaels Indien / ende d'ander vijf naer Malacca, van welcke vijf zijn ghebleven twee / in het passeren vande Estrecho van Magallianes, ende die resterende drie zijn by het landt van Malacca gheloopen : maer wat zy daer uyt gherecht hebben / en was geen schryven af / d'ander seven zijn ghepasseert die Cabo de bona Esperança, ende ghearriveert in Indien / ende liepen naer die Custe van Malabar, al waer namen ses Fusten van de selfde Malabaren: maer lietense weer loopen / desghelijcks namen twee Galeyen van de Turcken / die uyt die Estrecho van Mecca, ofte het roode Meer quamen / die zy oock weder haren sack gaven / ende hebben haer Schepen gheladen met Specerye / ende zijn weder duer ghegaen / vervolghende haren wegh : maer waer ende op wat plaetsen dat zy die ladinghe ghedaen hebben / en hebbe noyt die claerheydt konnen weten / dan alleenlijck dat dit aldus ghescreven is gheweest / van de Governuer van Indien / ende ghesonden over landt naer Venetien / ende van daer naer Madrid.

De Engelschen nemen 2 Turcsche Galeyen die uyt 't roode Meer comen.

Die van Tercera creyghen 20. Engelsche Schepen in't ghesicht / daer Furbischer overste van was; om te wachten op de vlote van Spaenschs Indien; de Enghelschen seynden een gesante met een Trompetter aen die van't Eyland Fayael / wort doot ghesmeten.

Den sevensten Augustus / soo quamen in't gesicht van Tercera een Armade van de Enghelschen / waren in als twintigh Schepen / ende vijf van dien Coningins Schepen / waer van was overste eenen Marten Furbischer, ghelijck wy daer naer verstonden / ende quamen met intentie om te verwachten die vlote van Spaenschs Indien / ende die Schepen van ander weghen van westen / het welcke die van het Eylandt in groote beroerte stelden / ende die van het Eylandt Fayael principalijck: want die Enghelschen sonden daer een Trompetter aende Governuer / en deden hem eyschen Wijn en vleysch / ende ander lijftochten / om haer gelt / ende met goede vrientschap ; die van Fayael en gavense niet alleen gheen ghehoor : maer schoten daer en boven den Ambassaet ofte Trompetter doot / dat die Engelschen seer qualijck namen / ende ontboden haer dat zy souden op haer hoede wesen : want zy meenden haer te komen besoecken / wast haer lief ofte leet / den Governuer dede haer antwoorden dat hy daer was van zijn Mayesteyt van Spaengien weghen / ende dat hy zijn best soude doen / om dat te beschermen / ghelijck hy geobligeert was : maer daer en volchden niet naer / doch die van het Fayael waren wel dapper bevreest / ende deden aen die van Tercera assistentie eysschen / ende die van Tercera sonden haer sommighe Barcken met Buscruyt / en ander munitie van oorloghe / oock veel Busschuyt / en ander nootsakelijcke dinghen.

Den dertighsten Augustus creghen sekere tydinghe uyt Portugael / hoe datter uyt die Carunho waren ghevaren tachtentich Schepen met victualie / munitie / ghelt / ende Soldaten / naer die Custe van Bertangien / tot assistentie van de Catholijcken / ende Liguers van Vranckrijck / teghens de Coningh van Naverre.

Comt tydinge datter 80. Schepen met victualy ende anders / tot assistentie vā de Liguers / tegē Navarre uyt de Carungia ghevaren waren.

Op den selfden tijdt komende twee Neerlandtsche Hulcken uyt Portugael naer Tercera, vonden ter halver Zee vier Coningins Schepen / waer van was overste Meester Iohan Harckles, dese haelden die Hulcken aen: maer lieten haer weer los / sonder yet te misdoen / welcke gaven tydinghe hoe dat elck Schip hadde by de 80. stucken gheschuts op / ende dat Capiteyn Draecke lagh in het Canael van Engelandt / met veertigh Schepen / wachtende op die Armade van de Carungia; ende oock lagen aen de Cabo de San Vincente, ander thien Enghelsche Schepen / om ofter eenighe Schepen esschapeerden van de Eylanden / die aldaer waer te nemen ; met dese tydinghe bleven die van de Eylanden wel dapper verbaest : want vreesden soo zy die Spaensche vlote misten / ende gheen buyt en creghen / dat zy't dan op die Eylanden souden willen verhalen / om niet ledigh thuys te keeren / waer door dappere ende ghestadighe wacht hielden / met ayse aende Coningh van datter passeerden.

2. Hulcken brengē tydinge dat de Coningins schepē elck op hebbē 80. stucken gheschut.

Houden dapper wacht op Tercera.

Den eersten September quam in het Eylandt San Michiel, een Portugees jacht van Bresilien / uyt die Haven van Pernanbuco, die bracht tydinghe hoe dat in Pernanbuco ghearriveert was / den Admirael vande vlote van Portugaels Indien / ende om dat hy't Eylandt van Santa Helena ghemist hadde / moest van noots weghen Pernanbuco nemen / hoe wel dat de Coningh sulcks op groote pene verbiet / om die worm die de Schepen beschadighen; Dese Admirael met namen Bernaldijn Rybeiro, was het verleden jaer van 89. uyt Lisbonen naer Indien ghescheyden met vijf Schepen / waer van maer vier in Indien quamen / ende van het vijfde en is noyt meer tydinghe af gheweest / vermoeden dat het verloren is / de ander vier quamen behouden in Portugael / hoe wel dat den Admirael seer schadeloos quam / om dat hem twee Enghelsche jachten ghemoeten / die langhe tijdt jeghens hen vochten / ende dooden hem veel volcks / doch is behouden over ghecomen.

Een Barcke brēgt tydinge vande Admirael van de vlote van oost Indien.

4. Schepē van oost Indien comen te Lisbona / daer de Admirael seer beschadicht in quam door't bestormen der Enghelschen.

Den vijfden van de selfde maendt / quam in Tercera een Carveel van het Eylandt de

Corvo,

50. Beroofde brenghẽ tydinge tot Tercera vande Engelschen/ eñ hoe sterck dat zy zijn.

Corvo, ende bracht wel vijftigh persoonen die berooft waren vande Enghelschen/ die zy op de Corvo aen gheset hadden / ende waren van een Schip van Spaenschs Indien / gaven tydinghe hoe dat (behalven haer) die Enghelschen noch ander vier Schepen genomen hadden/ ende een Carveel met des Coninghs van Spaengien advyse/ voor de Schepẽ van Portugaels Indien / ende waren wel by de veertigh Enghelsche Schepen vergaert/ met die zy genomen hadden/ soo dat haer niet een Barck en ontginck / oft het quam haer al in handen / waerom die Schepen van Portugaels Indien / en dorsten die Eylanden niet besoecken / dan liepen in de hooghte van 40. ende 42. graden/ en van daer naer Lisbonen/ schouwende desghelijcks die Cabo de San Vincente, sonder dat hadden qualijck behouden reys konnen doen : want het over al bedeckt was van de Enghelsthen/ waer door de

De Coningh beveelt de vloot in Havana te blyvẽ om de Engelschen.

Coningh dede de vlote adviserẽ/ die inde Havana lagh van Spaenschs Indien/ om naer Spaengien te komen / dat zy daer dat jaer souden vertoeven/ tot het ander jaer / om het perijckel dat daer was van de Enghelschen/ welcke was tot grootẽ achterdeel eñ onkostẽ van de selfde vlote: want die Schepen daer ligghen en vergaen/ en eten malcanderen op door de menichte van het volck/ ende gebreck van alle dinghen/ soo datter veel Schepen een ende een haer liever wilden avontueren / dan daer te ligghen wachten / die altesamen in de

De Engelsche doen groote schae onder de Spaensche vloot.

Enghelschen handen raeckten/ waer van veel van het volck op het Eylandt Tercera ghebracht wert / daermen eenen gheheelen dagh anders niet en siet/ als gherooft volck comẽ/ van d'een Schip voor en d'ander naer / dat een jammer om sien is / die dan niet en doen dan verbloecken die Enghelschen / ende haer fortuijn / ende die gheen die oorsake hebben gheweest/ d'Enghelschen tot oorloghe te verwecken/ ende van de weynighe remedie die daer des Coninghs Officieren van Spaengien in stellen.

Den 19. van de selfde maendt / quam in

Eñ Cardinael coint tot Tercera om 'tgesalveerde goet te Schepẽ/ &c.

Tercera een Carveel van Lisbonen / met een Officier van des Coninghs weghen / om te doen laden het ghesalveert goet / ende Specerien van het Schip van Malacca, waerom wy daer laghen en wachten / ende daer was upt die Carunha vertrocken Don Alonso de Bassan , met veertigh groote oorlochs Schepen/ om te komen aende Eylanden / die vlote van Spaenschs ende Portugaels Indien te verwachten / en souden met een het goet van

De vloot ghesonden om de Spaensche vloot te convoyeren.

het Schip van Malacca laden ende convoyeren/ tot die Revier van Lisbonen : maer wesende sommighe daghen onder weghen / altoos met contrarie windt / en consten aen de Eylanden niet comen / dan alleenlijck twee Schepen / die van de Armade versteken waren; doen dese de Armade inde Eylanden niet en vonden / zijn weder ghekeert om haer te soecken / binnen dese tyden veranderden den Coningh van sin ende raet / en heeft die vlote van Indien doen vertoeven/ als ghesëydt is/

De gesonden vloot weerom ontboden sonder yet upt te rechten.

waerom deden aviseren aen Don Alonso de Bassan , dat hy weder soude keeren naer die Carungia , dat hy terstondt dede sonder yet upt te rechten / noch eens aen de Eylanden te ghenaken / dan alleenlijck die voorseyde twee Schepen / wel wetende dat die Enghelschen by het Eylandt de Corvo laghen : maer en besochtense niet eens / liepen weder in de Haven van de Carunha, al waer zy van dit jaer niet eens weer upt en keken / waer mede ons goet te schepen/ van het Schip van Malacca, weer opgeschorst wert/ tot een beter conjunctie/ en moesten patientie hebben per fors.

Den 23. Octobris quam in Tercera een Carveel/ met advijs upt Lisbonen / brenghende tydinghe hoe dat van vyf Schepen/ die vã dat selfde jaer van 90. upt Lisbonen nae In-

Tydinghe in Tercera vã de Indische vloot.

dien ghevaren waren / de vier waren wederom ghekeert in Portugael / naer dat zy vier Maenden upt hadden gheweest/ ende den Admirael / waer op den Viçorey Mathias Dalburkercke was / die alleenlijck ghepasseert was naer Indien/ ghelijckmen naemaels tydinghe vande selfde over landt creegh/ wesende wel elf maenden onder weegh sonder landt te sien / ende quamen met groote desolatie tot Malacca, ende hem waren af ghestorven 180. persoonen/ nae inhouden van een memoriael/ dien hy selfs gheschreven hadde aende Cardinael tot Lisbonen / met name ende toename van de overleden persoonen / met het succes

Op een Schip storven nae Indien varẽde 280. menschen.

van alle zijn trabalio/ ende miserie die zy ghepasseert hadden / welcke was alleenlijck gheschiet/ om dat hy het Gouvernement van Indien niet en soude verliesen/ waeromme ghesworen hadde te blyven/ ofte in Indien te komen/ ghelijck hy oock dede tot achterdeel van zijn mede ghesellen/ die het met haer leven becoopen moesten/ ende dat duer ghebrecks halven/ alsmen ghenoech kan vermoeden : want hy wist wel/ hadden hy weer naer Portugael

Oorsaecken waerom den Governuer alleen voort voer nã Indiẽ.

ghekeert / als d'ander Schepen / souden ghecasseert hebben geworden / van zijn regieringhe van Indien / om datmen van hem dapper begost te murmureren / van zijn vermetenheydt ende hoveerdye / onder andere cueren hadden doen schilderen achter aent schip/ boven die Galerye/ die Fortuijn/ ende zijn selven daer by/ met een stock in zijn handt / als dreyghende die Fortuijn met dese woorden: Queroque Vencas , dat is : ick wil dat ghy verwint/ dat van de Cardinael/ ende anderen

Een schilderye achter 'tschip vande Governuer.

Edelen die hem gheleyden / om hem te eeren tot aen het selfde Schip / die het selfde lasen/ ghehouden wert voor een hoveerdighe sottichеydt/ het welcke niet vreemts en is onder die Natie van Portugael : want moeten altoos boven alle ander de Sot upt de mouwe laten kijcken / principalijck als zy eenich bevel hebben : want dese Mathias Dalburkercke hebbe ick ghekent in Indien / wesende Soldaet ende Capiteijn/ ende was gheacht en geestimeert voor een van de beste / ende van een yeghelijck seer bemint : want beweeѕ hem seer ootmoedigh met een yeder/ soo dat zy alle seer haeckten naer hem/ om Viçorey te wesen: maer doen hy nu vande Coningh die Patente ende volle macht van het Gouvernemẽt wech hadde / veranderden soo van conditie/ dat zy hem al begosten te vreesen ende te lasteren/ door zijn opgheblasentheyt/ al eer hy upt Lisbonen t'seyl ginck / ghelijckmen dickwils aen veel persoonen siet gheschieden/ in verhoginghe van state en officien.

Verhael vãde Governuers manieren/ eer hy Governuer was.

Oorsaeck van de veryding vande Governuer.

Den 20. January Anno 1591. quam in Tercera advijs van Portugael / hoe dat die Enghelschen ghenomen hadden een Schip/ dat die Coningh naer Portugaels Indien sondt / met advijs voor die Viçorey van het weder keeren van de Schepen / ende om dat die Schepen wederom waren ghecomen/ soo was dit Schip soo vol goets ghestout / alst

Tydinge dat d'Engelschen een Schip genomẽ hadden.

gaen

gaen mocht / ende hadden alleenlijck in contant ghelt 500. duysent Ducaten / in Realen van achten / behalven ander waren / liep die Revier uyt van Lisbonen / de maent van November van het jaer 90. en gemoeten die Enghelschen / daer het een wijl met vocht: maer wert in't leste ghenomen / ende naer Enghelandt ghebracht / met het volck met al / doch werden aldaer vry ende los ghegheven / haer persoonen alleenlijck / ende quamen tot Lisbonen / al waer die Capiteyn gevangen wert: maer hy gaf zijn ontschult / en werden weder los ghelaten / al waer ick hem selfs ghesproken hebbe / die't ons vertelde; Desghelijcks namen inde selfde tijdt een Schip dat van de Myna quam met Gout gheladen / ende noch twee Schepen die met Peper ende Specerien naer Italien souden varen / weert wesende die Peper alleenlijck 170. duysent Ducaten / alle welcke worden naer Enghelandt ghebracht / en vry buyt ghemaeckt.

Waerdye vã't ghenomen Schip.

De Capiteyn van't genomẽ Schip wert ghevanghen.

Noch 2. schepen vãde Enghelschen ghenomen.

Inde Maendt van Julius Anno 91. soo isser een aertbevinghe gheweest in het Eylant van Sante Michiel, welcke duerden van de 26. tot den 12. Augustus / soo dat van alle dese tijdt / niemandt en dorst inde huysen blyven / ende vloden altemael in't Velt / met vasten en bidden / ende groote ghekerm: want daer vielen veel huysen ter neder / ende een Stadt ghenaemt Villa Francka, worden bynaer gheheel gheraseert / alle die Cloosters ende Huysen onder die voet / waer sommigh volck versmoorden / het landt is op sommige plaetsen op ghegaen / ende die Clippen van de een plaets op d'ander verandert / en sommighe gheberchten ghevallen ende gheraseert / en was soo grooten schuddinghe ende beven / dat die Schepen die op de Ree laghen / ende die Zee beefden ende schudden / al oft hem die werelt wilden om keeren; oock soo isser een Fonteyn uyt d'aerde ghesprongen / die vier daghen vloeyden seer schoon ende claer water / en daer naer weer toe stopte; Desgelijcks hoorde men soo grooten gherucht van Donder / ende geraes onder die aerde / dat het scheẽ alle die Duyvelen daer vergadert te wesen / soo datter veel van vreesen beswijmden ende storven; Desghelijcks beefden het Eylandt Tercera tot viermaels toe / dat het scheẽ hem om te keeren: maer daer en gheschiede sonderlingh gheen schade; Dese aertbevinghe is in dese Eylanden seer ghemeen / soo dat twintigh jaer voor dees tijdt / gheschieden een ander aertbevinghe / dat eenen hooghen bergh / welcke leydt by de selfde Stadt van Villa Francka, boven verhaelt / half af storten / ende bedeckten die gheheele Stadt met aerde / ende versmoorden veel menschen.

Een groote aertbevinghe in't Eylandt S. Michiel.

Villa Franca valt door de aertbevinghe neer / eñ doot veel volcks.

Groote Donder ende Blixem.

Groote aertbevinghe in Tercera.

Den 25. Augustus is ghecomen in Tercera des Coninghs Armade uyt Farol, wesende in als 30. groote Schepen / so Bischayers als Portugesen en Spaengiaerts / ende noch thien duytsche Vlieboten / die in Lisbonen gearresteert waren / om de Coningh te dienen / behalven ander cleyne jachten ende Pataxos, die quamen tot dienste vande Armade / om af en aen te loopen / ende alle dinghen te ontdecken; Dese Armade quam om te verwachten en te convoyeren die vlote van Spaensch Indien / ende die Vliebooten waren gheordineert om in die wederom reys het goet van het verloren Schip van Malacca in Tercera te laden / ende dat te convoyeren tot Lisbonen.

Tijt wanneer de Coninghs Armade in Tercera quã.

Oorsaer waer om de Armade in Tercera quam.

Den 13. September is die voorseyde Armade ghecomen by het Eylandt vande Corvo, al waer laghen die Enghelschen met ontrent sesthien Schepen / ende verwachten die Spaensche vlote / waer van sommighe ofte meestendeel ghecomen waren / ende hadden daer al eenen hoop af ghenomen; als zy nu des Coninghs Armade saghen / die so machtich was / heeft den Admirael Thomas Hauwer, overste van de Enghelschen / bevolen datmen geen Schepen en souden aen vallen / noch van hem scheyden / sonder zijn bevel / des niet jeghenstaende / soo is den Vice-admirael Richert Groenvelt, met het Schip Revenge ghenaemt / gheloopen onder alle die Spaẽsche Armade / ende heeft rontom af gheschoten / ende groote schade ghedaen / meynende dat hem die ander van zijn compaengie ghevolcht souden hebben / dat zy niet en deden / dã lieten hem inden noot / en gingen duer / d'oorsake daer van en weetmen niet; Dit die spaẽgiaerts siende / clampten hem met seven oft acht Schepen teffens aen boort / ende hy hielt noch alsoo teghens / al vechtende / meer als twaelf uren lanck / ende schoot twee Schepen in de grondt / te weten: een dubbelt Vlieboot / dat noch spelderniew was / van ses hondert vaten / ende was den Admirael van de Vliebooten / het ander was een Bischayers Schip: maer zijn in het leste overweldicht / duer die menichte / ende hebbent in genomen / ghenoech met haren schade: want hadden verloren / so verdroncken als inde furye doot ghebleven / over die 400. persoonen / ende van de Enghelschen by de hondert / wesende den selfden Groenvelt binnen in zijn hersenen geschoten / waer van daer naer storf; Dese Vice-admirael werde ghebracht in het Schip San Paulo, van Don Alonso de Bassan, Generael van de Spaensche Armade / al waer hy verbonden wert van de Spaensche Chirurgijn: maer Don Alonso en wilden hem noyt sien noch spreken: maer alle d'ander Capiteynen ende Eel-mannen quamen hem visiteren ende troosten in zijn ongheluck / ende waren verwondert van zijn stantvasticheydt / ende groot hert: want en bewees noyt eenich ghelaet van flaeuwicheydt / noch veranderinghe van wesen / ende ghevoelende die ure ghecomen wesende / van zijn doot / heeft in Spaẽsch ghesepdt dese woorden: Ick Richart Groenvelt, sterf blyde ende gherust van geest: want voleynde mijn leven als een goedt Soldaet toe behoort / die ghevochten heeft voor zijn landt / Coninginne / gheloof / ende eere / waermede mijn siele vrolijc uyt dit lichaem scheyt / ende sal altoos naer laten een eeuwighe fame van een volherdigh ende vroom Soldaet / die ghedaen heeft al wat hy gheobligeert was: maer die ander van mijn compaengie / hebbẽ ghedaen als verraders ende Bloet-honden / waer van alle hare leven sullen gevitupereert werden / ende eene eeuwelijcke schandelijcke naem nae laten / dese woorden voleyndt wesende / heeft zynen gheest ghegheven / met een groote stantvasticheyt / soo datmen noyt eenighe wesentlijcke veranderinghe aen hem konste bemercken / van beswaernisse / doot wesende / is terstondt inde Zee ghewORpen; Dese Richart Groenvelt was een groot ende rijck Eelman in Enghelandt / en hadden groote jaerlijcxe incomsten / van zijn eyghen patrimonie: maer was seer ongherust van gheeste / ende gheaffectioneert tot oorloge ende

Wanneer dat de vloot in Corvo quam.

De Vice-admirael vande Enghelschen loopt alleen onder de spaẽsche vloot.

Vertellingh wat hy uyt rechte / eñ hoe hy verwonnen wert.

Den Vice-admirael gheschoten.

Verhael vãde leste woorden van Richert Groenvelt / Vice-admirael vande Enghelschen.

Richarts groote stantvasticheyt.

tyrannie / soo dat hy uyt zijn eyghen motijf/ hem offreceerden tot des Conincgins dienst/ soo dat hy veel vrome feyten bedreven hadde/ ende was seer ontsien in alle die Eylanden/ ende van een yegelijck bekēt/ doch was wreet van conditie/ waerom hem zijn eyghen volck haten/om zijn tyrannicheydt/ ende ontsaghen hem grootelijcks: want doē zy eerst inde vlote ofte de Armade quamen / hadden altoos haer groot seyl inden rant/ende mochten ghemackelijck ghenoech ontseylt hebben : want was een van de beseylste Schepen van Engheland; Die Schipper siende dat haer d'ander gheselschap niet en volchden/ beval men soude het groot seyl los snyden om te ontseylen : maer Groenvelt dreychden hem/ ende al die in het Schip waren / soo daer yemandt handt aen sloech/dat hyse soude doen op hanghen / door welcke oorsake moesten vechten/ ende genomen werden/ hy was soo hart van complexie dat het altemet ghebuerden als hy d'ander Capiteynen by hem te gast hadde/ dat hy voor een fraeyicheyt/drie ofte vier Romers die Wijn uytghedroncken hebbende/de Roemer tusschen zijn tanden nam / ende aenstucken knaeuden / ende alsoo in swelchden/ dat hem het bloet by de mont uyt liep/sonder daer eenigh letsel meer af te hebben / ghelijck my gheloofweerdighe persoonen vertrocken hebben/ die het hem selven sien doen hebben/ by meenighe reysen; Die overghebleven Enghelschen / te weten / die Capiteyn van de infanterye/ ofte Soldaten op het selfde Schip/ ende die Schipper / ende ander / worden ghedeelt op die Schepen/die zy genomen hadden/ ende daer souden by naer een nieuw ghevecht op gheresen hebben/ tusschen die Bisschapers ende Portugesen : want elck wilde die eere hebben van die het eerst aen boort gheclamt hadden/soo datter groote questie ende geschille om was : want d'een nam die vlagghen/ d'ander die Standarten / ende de Capiteyn/ ende soo hielt een yegelijck het zijn; Die schepen die zy geabordeert hadden/ waren gants ende gheheel ontstelt en ghebroken/ende hadden veel ghequetsten/waerom ghedwonghen waren te comen aen het Eylandt Tercera, om haer weder te repareren / daer comende/ door nieuwicheyt ginck ick met mijn Camarade die Schepen besien/om te vernemen hoe het gepasseert was / ende quamen by't schip/ welcke was eenen grooten Bischayer/een vā de twaelf Apostelen / wiens Capiteyn was eenen ghenaemt Bertandono, die Generael geweest hadde van de Bischayers / inde vloot naer Enghelandt; dese ons siende heeft ons boven inde Galerye doen roepen/alwaer ons vrientlijck ontfinck ende nooden : want sat en hielt noch maeltijdt / met den ghevanghen Enghelschen Capiteyn / die by hem sat en at/ in't swert fluweel ghecleet : maer en wist ons niet te vertellen : want anders gheen spraeck en konst/als Enghels ende Latijn/ het welcke Bartandono oock een weynich sprack/ hy verworf vande Governuer/dat hy aen landt mochte komen / met zijn gheweer op zijn zyde/ende was in ons logement/by een Engelsman/die op het Eyland onthouden was van het Schip/waer van die Bootsghesellē wech waren gheloopen/als voren ghesevdt is;Den Gouvernuer van Tercera noodē hem te gast/ ende deden hem veel eere aen; Desghelijcks quam die Schipper aen landt/met oorlof vā Bartendono, ende was in ons logemēt/hadden wel thien oft twaelf wonden ende quetsueren / soo op het hooft als in het lijf / waer van daer naer tusschen d'Eylanden ende Lisbonen ghestorven is; De Capiteyn schreef eenen brief / waer inne verhaelden alle die gheschiedenisse in het particulier/ eñ liet dien aenden voorseyden Enghels Coopman / die met ons ghelogeert was / om die te bestellen aenden Admirael van Enghelandt ; Dese Capiteyn daer naer tot Lisbonen comende / worden wel ontfangen/ ende gants niet misdaen: maer met goet ghelevy ghesonden naer Sentuval,ende alsoo weder naer Engelandt/met alle d'ander ghevanghen Enghelschen.

Richart was door zijn dadē seer ontsien.

Oorsaec waerom hy gehaet wert.

Wonderlijcke harde complexie van Richart Groenvelt.

De overghebleve Engelschen werden op de Schepē verdeelt.

Twist tusschē de Bischapers ende Portugesen.

Zy loopē met 't veroverde Schip nae Tercera.

Jan Huyghen gaet in't schip vande Capiteyn Bartendono, etc.

De ghevangē Enghelsche Capiteyn gaet te lande.

De Capiteyn sterft tusschen d'Eylanden eñ Lisbonē.

Die Spaensche Armade bleef by het Eylandt de Corvo, om die rest van de vlote te vergaderen/tot het leste van September/ soo datter by een quamen over die 140. Schepē/ soo vande Indiaensche vlote / als vande Armade/dus by den anderen wesende/ om alsoo in goeder gheselschap weder naer Tercera te comen / soo isser metter haest ende subytelijck een soo grooten storm ende onweer op ghecomen/dat die van de Eylanden affirmeren/by menschen ghedencken sulcks noyt te voren ghesien / noch ghehoort en hebben : want een scheen anders niet dan of de Zee het Eylandt Tercera souden in gheswolgen hebben: want het water spronck boven op die Clippen ende het land/ dat so hooch is/dat het een grouwel is om af te sien / op dese plaetsen quam de Zee, ende worden levende Visschen op geworpen / en dese tormente en was niet alleen een ofte twee daghen met eenen windt : maer seven ofte acht daghen gheduerende / loopende de wint het Compas wel tweemaels om / eñ al even ghestadigh / met eenen gheduerighen tempeest ende onweer / dat het een verschricken om hooren was/ van wy die op het land stonden / hoe veel te meer die in de Schepen op de Zee swermden / soo dat alleenlijck op de Custe ende Clippen / rontom van het Eylandt Tercera bleven / over die twaelf Schepen/ende dat niet alleenlijck van d'een zyde/ ofte een plaets van het Eylandt : maer rontom op alle hoecken ende plaetsen/soo datmen anders niet en hoorden dan claghen / cryten/ eñ kermen / ende segghen / daer is een Schip aen de Clippe aen stucken gheloopen/ende daer een ander / ende alle het Volck verdroncken/ soo datmen wel twintigh dagen naer dit torment / anders niet en deden als dooden menschen visschen/ die aende Clippen eñ stranden quamen ghedreven ; onder dese was oock het ghenomen Enghels Schip de Revenge, het welcke bleef op een Clippe dicht aen de Custe van Tercera , soo dat het in hondert stucken te gronde ginck/hadden 70. Mannen op/ soo Gallegos/Bischayers / ende noch sommighe ghevangen Enghelschen/ van alle dese quam daer maer een levent die Steen-rootsen opgheclommen / met het lijf ende hooft gants ontstucken / ende vol doode wonden/ van het stoten aende Clippen/ dese comende op't land gaf die tydinghe / ende eyschte datmen hem biechten wilden/ende is terstont daer nae gestorven; Dit Schip Revenge haddē seer veel schoone Metalen stucken op/die allē te gront ginghen/ die die van het Eylandt noch hoopten / teghens de Somer uyt te halen ; Onder dese schepen die op Tercera bleven/was oock een Vlieboot vande ghearresteerde van Portugael/ ghenaemt die witte Duyve / Schipper Cornelis Maertensz. van Schiedam/ in

Hollands

Waer de Spaensche Armade vergaderden.

Een grouwelijcke storm by Tercera.

Hoe lange desen storm aenghehouden heeft.

12. Schepen blyven om Tercera/ door dese storm.

't Ghenomen Engels Schip stoot aen stucken/ eñ gaet te gront.

Een Enghels comt met veel periculen te landt.

Een Schip vā Schiedam blijft by Tercera.

Hollandt; Dese hebbende uyde hondert Soldaten op / ghelijck sy altemael deden / ende overweldicht wesende van zijn Capiteyn / soo dat hy/noch den zynen / gants gheen ghebiet in het Schip en hadde/ loopende met dit torment hier en daer op Gods ghenade/ quamē in het ghesicht van't Eylandt Tercera, welcke die Spaengiaerts siende/meenden dat alle haer salvasion stont naer het Eylandt te loopen / ende bedwonghen den Schipper ende Bootsghesellen/ dat sy naer het landt souden stieren / hoe wel dat den Schipper sulcks teghensprack/segghende: dat het hare ghewisse verlies was/ende gheheele verderffenis:maer die Capiteyn heeft hem ghescholden voor een dronckaert ende Ketter/ ende met eenen stock ghesmeten/ dat hy soude doen dat hy hem beveelden; Dit die Schipper siende / ende ghedwonghen wesende/heeft ghesepdt wel / aenghesien dat ghylieden alle om den hals wilt wesen / het kost my maer een lijf/ en zijn daer alsoo met desperaethept op aen gheseylt/ende was aen de zyde van het Eylandt / daer't altemael louter steylen ende hooghe Clippen en Steen-rootsen zijn/ als berghen / soo dat het een grouwel is om af te sien/ al waer sommighe inwoonders stonden/ met koorden / ende aen het eynde curck ghebonden/ om alsoo het Volck toe te werpen / dat sy daer die handen aen mochten slaen : maer quamen weynich soo naer/waren al meest doot/ende in stucken eer sy aende wal ghenaeckten;Dit Schip aldus seylende / als ghesepdt is / comende dicht by de wal/is den Schipper/ dat een out ende bedaecht Man was/gecomen by zynē Soon die met hem op het Schip was/ ende hebben malcanderen omhelst / ende den lesten adieu ghesepdt / bevelende den ouden Vader den Soon / dat hy naer hem niet sien en souden/ dan alleenlijck pretenderen om zijn lijf te berghen: want seyden hy / ghy zijt jonck ende moecht noch eenighe hoop hebben om het leven te berghen: maer aen my is weynich gheleghen ; dit aldus seggende met overvloedich van tranen/ als een yeder Vaderlijcke hert / ende Kints liefden by hem selven mach considereren/ soo ist Schip aen de Clippen ghecomen/ende in stucken ghestooten/vallende den Vader aen d'een / ende de Soon aen de ander zyde/ ende een yeghelijck heeft ghegrepen het eerste dat hem uyde hant quam:maer profiteerden weynigh: want die Zee was soo ontstelt ende ontsteecken / dat sy meest al verdroncken/soo datter van alle het volck/ maer veerthien oft vijfthien af quamen / ende die noch armen en beenen half ghebroken en uyt haer leden/waer onder was den Soon vande voorseyden Schipper/ ende ander vier duytschen jongers/ die reste van de Spaengiaerts ende Zee-volck/Capiteyn en Schipper / zijn daer ghebleven / wie en souden zijn hart niet weenen met dusdanige spectacle / en dat meer is/dat die principaelste oorsake daer van is/ die beestichepdt ende onbedrevenheydt vande Spaengiaerts/ alsmen hier by ghenoech kan verstaen/waer by men kan considereren/ dat het met die ander alsoo oock toe ghegaen is/ als wy ghenoech blijckelijck voor ons oogen saghen / ende van de over ghebleven verstonden/ ghelijck sulcks wel moghen ghetuyghen onse mede Patriotten / die haer in de selfde captivichepdt ende miserie vonden;Op d'ander Eylanden en was niet min die schade als op Tercera; want op het Eyland San Iorgie

Op wat manier die van Tercera 'tghebleven volck soeckden te berghen.

De Schipper neemt zijn afscheyt van zijn Soon.

Zy stooten teghen de Clippen aen stucken.

Wie en hoe veel datter bā dit Schip gebercht werdē.

Wat d'oorsake is datter so veel duysent menschē verdrencken ende blyven.

bleven twee Schepen; op het Eylandt de Pico twee Schepen ; op het Eylandt Graciosa drie Schepen; ende behalven dese/ soo quamē alomentom aen de wallen vol stucken gedreven/soo dat die Zee over al bedeckt was / dat een afgrysen om sien was ; Aen het Eylandt San Michiel bleven vier Schepen;en tusschen Tercera ende San Michiel warender drie te grondt ghegaen / diemen sagh ende hoorden crycen/ daermen niet een mensch af en berghden / ander liepen te Zeewaert in masteloos ende gants ontstelt / soo dat van de gheheele vloot ende Armade / van 140. Schepen die by den anderen waren : maer 32. oft 33. in Spaengien ende Portugael gearriveert zijn/ ende die noch met sulcken miserie / schade/ende moeyten / datter noyt twee ghelijck in en quamen/dan heden een/ ende morgen een ander/alle d'ander zijn ghebleven/soo op die Eylanden/ als in de Zee vergaen / een yeghelijck mach considereren die schade ende het verlies datter gheschiet is / soo datmen wilde affirmeren dat het meer was/ als het verlies van de Armade op Enghelandt / waer by men merckelijcken ghenoech kan verstaen/dat het anders niet en is dan een loutere plaghe/ende Gods straffe voor de Spaengiaerts / ende moghen met recht wel segghen/ dat het nemē van de revenge , dat is : de wraecke wel te recht op haer ghewroken worden / niet door menschen cracht : maer door Gods toe doen ende stercke / gelijck als sommighe van haer openbaer seyden in Tercera,dat sy niet en geloofden ofte Godt wilde haer gants vernielen / ende dat hy die Ketters ende Lutrianen voorstondt; oock seyden dat naer dat sy het doode lijf van de Vice-admirael / Richart Groenvelt inde Zee ghewoorpen hadden / dat sy enckelijck ghelooofden/ dat ghelijck als den selfden een Duyvels geloof hadde/ende daerom die Duyvels hem gheliefden/dat hy doen terstont is ghesoncken inden afgront van de Zee ende Helle / ende dat hy aldaer heeft verweckt alle die Duyvels/ tot een wraecke van zijn doot / ende dat die alle dese tormenten en distructie ghedaen hadde onder die Spaegiaerden/om dat sy alleenlijck het Catholijcke ende Roomsche gheloof voor stonden/ dese en dierghelijcken blasphemien lieten sy openbaerlijck uyt hare monden gaen/ sonder datter yemant was die haer in dese openbare laster Gods / ende valsche opinie berispte / dan meest alsulcks toe stonden / en affirmeerden alsoo waerachtich moeste wesen. Als een van dese Indiaensche vloten uyt nieu Spaengien scheyden/soo bleven daer af met storm en torment 35. Schepen / die alles in de Zee verdroncken/ wesende in compaengie 50. Schepen/soo datter vijfthien over bleven; Van de vlote van Santo Domingo bleven in het uyt loopen van het Canael van Havana veerthiē Schepen/waer onder was den Admirael ende Vice-admirael;ende van Terra Firme van Indien / quamen twee Schepen met Silver ende Gout gheladen/ die de Enghelschen namen/ ende al eer die Armade van Spaengien by de Corvo quam / soo hadden die Enghelschen al over die twintigh Schepen by reysen genomen/soo van Santo Domingo,Indien/ Brasilien / etc. ende al naer Enghelandt ghestuert/waer by ghenoech blijckelijck is/datse Godt enckelijck wil plagen/ ende haer gantschelijck verblint heeft / soo dat sy't noch niet eens en verstaen / en blyven al even opiniaet: maer

Hoe veel schepen datter by d'ander Eylandē bleven.

Drie Schepen tusschen Sant Michiel ende Tercera gaen te gronde.

Van de vloot van 140. schepen comter maer 33. in Spaengien.

De Spaengiaerts seggē dat God haer vernielen wil en de Luterianen voorstaet.

Vreede woorden van het sincken van Groenvelts lichaem inde Zee.

35. Schepen blyven op een reys in Spaensch Indien.

Van de vloot van S. Domingo bleven 14. Schepen.

De Engelschē namen 20. Schepen v. de Spaensche Armade.

maer het is verloren teghens Godt te stryden / ende op menschen vernuft te bouwen: want zijn al fondamenten die op sandt ghetimmert zijn / ende met die windt ginder heen ghesmeten worden / als wy daghelijcks ghenoech voor onse ooghen sien / ende nu binnen corten tyden herwaerts / merckelijck op veel plaetsen ghebleecken is / een yeghelijck mach hem aen zijn selven spieghelen / ende aen ons eyghen Vader-landt exempel nemen / soo dat wy sulcks niemant te wyten en hebben / dan onse eyghen sonden die ons soo verblinden / dat wy alle Gods benefitien ende weldaden vergheten / ende den Satan ende zijn jock onderdanigh blyven / waer van ons Godt onse ooghen ende herten wil openen / op dat wy alleenlyck moghen kennen onsen eenigen Heyl ende Salichmaker Christus / die ons alleen mach helpen / regieren / ende bewaren / ende onse saken eenen goeden uytganck geven; met dese distructie ende Succes / is weder achter ghebleven / die ladinghe ende schepinghe van het verloren Schip van Malacca in Tercera, so dat wy moesten patientie hebben / ende verwachten ander oorden ende advijs van zijn Mayesteyt van Spaengien.

Hy wyst ons op ons Vaderlants / oorsaeck van straffe.

Oorsaec van't achterblyven van't laden van't verdorven Schip.

Dit aldus ghepasseert wesende / ende siende die pachters van de Peper / ende die ander Cooplieden / die haer goeden in Tercera hadden / van het verloren Schip van Malacca, ende oock dat den hoop van de Armade ofte eenighe Schepen van des Coninghs wegen / gants te niet was / hebben gherequereert aen zijn Mayesteyt / dat hy haer oorlof wilde gheven / om een yeghelijck zijn eyghen ende particulier goet te moghen brenghen op zijn eyghen avontuer ende kosten / het welck haer de Coningh door langhe bidden ghegunt heeft / midts dat een yeghelijck borgh soude stellen / die selfde goederen te leveren binnen 't huys van Indien te Lisbonen / tot voorseeckeringhe van zijn Tollen ende rechten / ende datmen haer aldaer in Tercera het goet souden leveren / met register / etc. Hier op hebben die Pachters van de Peper een Vlissingher bevracht / om alle het ghene dat haer aenginck van Naghelen / Noten / Massa ofte Muscaten bloemen / en ander Speceryen / mitsgaders veel ander Cooplieden ghelijckelijck het schip af gheveerdicht / om alle het goet te halen / behalven die Peper / het welcke zy noch van de Coningh niet verwerven en konsten; dit voorseyde Schip is in Tercera ghearriveert / in't leste van de Maendt November / ende om dat het periculues was / om dat het in't leste van het jaer was / deden alle neersticheydt om het Schip te laden: want was nu alder veplichste van de Enghelschen / in somma het Schip gheladen wesende / met het meestendeel van't goet / behalven die Peper / die daer bleef / zijn te seyl ghegaen naer Lisbonen / passeerden sommighe cleyne tormenten / sonder yet te gemoeten / dan dicht by de Custe thien Hollandtsche Schepen / die met Coren naer Lyorna ende Italien seylden / zijn met Gods hulpe den 2. Januarij Anno 1592. inde Revier van Lisbonen ghearriveert / wesende neghen jaren dat ick daer uyt ghescheyden was / al waer bleef mijn dingen af veerdigen / tot die maent Julius / ende ben den 17. naer Setuval ghereyst / daer sommighe Hollandtsche Schepen laghen / waer inne ghegaen zy / ende ghescheyden uyt Setuval; Den 22. Julius nemende onsen cours na Hollandt / wesende in compaengie twaelf Schepen / liepen ter Zeewaert in / om dat wy contrarie windt hadden; Den 27. vanden selfden / hebbende eenen duergaende storm / quamé een ander Schip aen boort / soo dat wy in hondert periculen waren van beyde te gronde te gaen / en ten scheelden geen span / dat wy malkanderen raeckten: maer Godt versacht / dat wy weder van malcanderen quamen / dat ons onmoghelijck scheen te wesen / soo dat de boegh-spriet van het ander Schip / stiet teghens onse Fock-ra / ende brack zynen boegh-spriet aen stucken / ende terstondt daer naer viel zijn Fock-mast daer by over boort / ende moest die vloot verlaten / desghelijcks een ander van onse compaengie worden leck / die wederom liep naer die Custe toe / al waer hy het Schip aende strant liep / om het volck te berghen / als wy naemaels verstonden / aldus bleven noch thien Schepé in compaengie.

Wat zy aende Coningh versochten om de vloot thuys te cryghen.

Met wie dat zy het goet vã 't verlozé schip thuys haeldë.

Op wat tijt datse in Lisbona quamen

Tijt va Huyghens reys na Hollandt.

Verhael van twee Schepen uyt Jan Huyghen vloot.

Den eersten Augustus / wesende 90. mylen te Zeewaert in / om dat ons die windt altoos contrarie was / onsen rechten cours te volgé / saghen drie vreemde Schepen: maer bleven weder uyt het ghesicht; Den vierden quamen ons weder drie Schepé onder die vloot / ende vermoeyden dat het Visschapers waren / wy liepen naer haer toe / ende schoten sommighe schoten naer haer / waer mede ons verlieten; Den 16. gheduerende noch contrarie windt / ende om dat wy over de vijfthien Passagiers waren / begost onse victualie / ende principalijck den dranck te faelgeren / soo dat wy moesten regel stellen / ende het selfde met mate uyt deelen: want waren noch 120. mylen van Heysant / te Zeewaert / op 46. graden / datmen heet ter halver Zee; Den 18. creghen eenen storm / waer mede drie Schepen van onse vloote achter bleven / om dat zy ons niet volghen en mochté; Den 24. wierpen het loot uyt ende vonden gront / waer mede groote blyschap in het Schip was: want was den inganck van het Canael / van Engelandt ende Vranckrijck; Den 27. wesende in't Canael / quamen ons twee Enghelsche jachten onder die vloot besien: maer liepen weder naer die Custe van Enghelandt toe; Den 28. sagen landt te loefwaert / eñ was Goutsterre eñ Dortmuyen; Des anderen daeghs liepen voor by het Eylandt genaemt Wicht / loopende altoos lancx die Custe; Den 30. quamen in de hoofden / al waer lagh een Conincgins Schip op het ancker: maer haelden zijn ancker op / ende liep naer die Custe van Enghelandt toe / sonder ons te besoecken / ende wy setten by d'Overé vier Mans op het landt / ende cregen terstont daer naer eenen harden windt / waer mede in de noorder Zee liepen / sonder aenstoot van yemant; Den eersten September wesende doncker weder / hadden altoos storm-weder uyt den noordtwesten / soo dat wy geen landt en konsten verkennen: maer op den avondt ghemoeten twee Schepen die van Oosten quamen / die seyden ons het landt verkent te hebben / te weté / Texel / ende bevalen ons dat wy haer volghen souden / waer mede wy het landt ontdeckten / ende was Vlie-landt: maer meendé dat het Texel was / waer om en wilden d'ander Schepen niet volghen / liepender op aen / ende quamen soo dicht by de wal / dat wy in groot perijckel waren: want bekenden dat wy ons selven bedroghen hadden / ende sagen de ander Schepen eenen anderen cours naer Texel loopen / ende wy hadden de windt

Zy sien drie Schepen.

Zy crygé gebreck van de dranck op 46. graden wesende.

Op wat tijt datse in't Canael quamen.

Desgelijcx by de Custe van Engeland / eñ inde Noordt-Zee.

Zy comen by Texel / eñ kunnent om de storm niet verkennen.

soo scherp

soo scherp/ende waren soo seer vervallen/ dat wy qualijcken van de leeger wal konsten comen/ende noch daer en boven creghen een subyten ende haestighen storm/ soo dat onsen Fock-mast schuerden / wesende desghelijcks die groote mast te voren ghecraeckt/waerom gants ghedelibreert waren/om aldaer op het ancker te ryden / waer op onsen troost ende hope souden ghestaen hebben : maer God die versacht/soo dat die wint een weynich ruymde/ende deden noch so veel met groote moeyten ende sorghe / dat wy recht onder den ondergance vande Son Texel in liepen/ sonder Lootsman : want door die harde windt en dorsten niet uyt comen/in somma zijn binnen ghecomen/ al waer wy met dancksegginghe tot God/ons ancker hebben uyt ghewórpen; Des smorghens wesende den tweeden September/willende onsen Constapel het geschut ontladen ende schoon maecken / om voor die Stadt van blyschap te schieten/ so is het vier inde Lepel met cruyt ghecomen/in het laden/ ende heeft hem die rechter handt gheheel afghespronghen / ende op veel plaetsen van het lijf verbrant/waer mede onse blyschap weder vermindert/ende gants ghetempert wert.

Wy loopen sonder Lootsman in Texel.

Wat ongeluc dat een Constapel over quam in het schoon maken van't geschut.

Den derden van de selfden/zy gecomẽ binnen die Stadt van Enckhuysen / alwaer ick hebbe gevonden Moeder/Broeder/ende Suster in goeder ghesontheydt/wesende derthien jaren min derde half maent/ dat ick daer van daen ghescheyden was /waer mede zy gelooft ende ghebenedijt die Heere ende almachtighe Godt / door zynen Sone Jesum Christum / wien alleen is die cracht/ eere/ende heerlijckheydt/ inder eeuwicheyt/ AMEN.

Jan Huyghen comt tot Enckhuysen.

FINIS.

Beschryvinghe van de gantsche Custe van Guinea, Manicongo, Angola, Monomotapa, ende tegen over de Cabo de S. Augustijn in Brasilien / de eyghenschappen des gheheelen Oceanische Zees; Midtsgaders harer Eylanden / als daer zijn S. Thome, S. Helena, 't Eyland Ascencion, met alle hare Havenen / diepten / droochten / sanden / gronden / wonderlijcke vertellinghen vande Zeevaerden vandie van Hollandt / als oock de beschryvinghe vande binnen landen.

Midtsgaders de voorder beschryvinge op de Caerte van Madagascar, anders 't Eylandt S. Laurens ghenoemt / met de ontdeckinge aller droochten / Clippen / mennichte van Eylanden in dese Indische Zee liggende / als oock de ghelegentheyt van't vaste landt vande Cabo de boa Esperança, langhs Monomotapa, Zefala, tot Mossambique toe / ende soo voorby Quioloa, Gorga, Melinde, Amara, Barú, Magadoxo, Doara, &c. tot die Roo-Zee toe / en wat u dan voorts vande beschryvinge ontbreect / hebdy in 't boeck van Ian Huyghen van Linschoten int langhe; Met oock alle de navigatien van alle vaerden die de Portugesche Piloten ende Stier-luyden opt beseylt hebben / uyt haer Zee-caert-boecken ende geexperimenteerde stucken ghetrocken / ende in ons tale in't licht ghebracht.

Daerom is de oncoste van dese nette, perfecte Caerten ghedaen, met oock dese beschryvinghe daer op, om dat sulcks eyste aen't heerlijck werck van Ian Huyghen voorschreven.

Volcht noch de beschryvinge van West Indien int langhe / met hare Caerte.

t'AMSTELREDAM.

By Cornelis Claesz. op't VVater, in't Schrijf-boeck, by die oude Brugghe, A°. M. D. XCVI.

Beſchryvinge van Guinea/ Manicongo ende Angola/ ende voorts tot voor by de C. de boa Sperança, midtſgaders de Eylanden in Zee ligghende/ als S. Tome, Aſcencion, S. Helena, &c.

OM dat die Indie-vaervers het meeſte deel van Aphrica omvaren / ſo zijn alhier by dit boeck ſekere Caerten ghevoecht / die de deelen Aphricæ afteecken/ daer den cours langs ſtrect/ latende dan ligghen achter rugghe die voortreffelijcke Eylanden van Canarie en van C. Verde, als wel bekẽt/ ende daer tegen over in Aphrica die Coninckrijcken Gualata, Tombuto ende Melli, waer van Gualata ſeer kleyn is ende arm: van victualie voor gewas / weynich anders van Milie hebbende. Tomburum, grooter en rijcker van volck/ Koorẽ/ Beeſten/ Melck en Botter/ dan arm van Sout. Melli, rijck van Coren/ Vleeſch en Cottoen. Comen voorder in Guineã, noch eẽ ander en machtiger Conincrijcke liggẽde in Æthiopien, ofte der Swartẽ landt.

Beſchryvinge van die Coninckrijcken in Aphrica ghelegghen.

Om deſe ſake beter te verſtaen/ ſal mẽ voor eerſt aenmercken/ dat die ouders Aphricæ afgedeelt hebben in 4. hooft deelen/ in Barbaryẽ, Numidiẽ, Lybiẽ en Æthiopiẽ, ofte der Mooren landt / uytſluytende Ægypten en Abexin, nu Prieſter Iohãs land gheheetẽ / dat oock Mooren zijn / en die rechte na der ſchrift aenwijſinge/ ende mede onder die Hooft Provincien van Aphrica gerekẽt hoorẽ te werdẽ: dan hier van machmen die beſchryvers van die Werelt / en inſonderheyt van Aphrica leſen.

Aphrica by den Ouden in 4. deelen afghedeelt.

Egypten en Abexin buyten Aphrica gherekent.

Comende dan weder tot het Coninckrijck van Guinea, waer in die Portugeſen en Franſoyſen vele jaren harẽ handel gedrevẽ hebben: en daer ons volc nu oock begint te varen/ ſtrect ſulcks aen't Coninckrijck van Melli, en aẽ die groote rivier Niger, vaſt in die lengte vã 500. mylẽ/ 'twelck zijn ontrent 100. duytſche. Hier in hebben die Portugeſen eenige ſterckten/ als het Caſteel van die Mine, op die Goudt cuſte. Hier is oock die Greyn Cuſte / Melegete gheheeten. Alſo ons volc dit jaer aldaer gheweeſt zijn/ ſo zijn zy eerſt aengecomen tuſſchen C. de las Palmas, en die C. de 3. Pũtas, hebbẽ op 20. vadẽ ſteeck gront gevonden/ en met die Jacht na landt varende / zijn ghecomen ontrent een plaetſe daer veel hutten ſtonden/ en een ſterckte op eẽ Rotſe/ waer by vele Swartẽ warẽ/ daer ſo na gheſchoten werde/ dat zy afwijcken moeſten: Die vlecke was genaẽt Achombene, en het landt Chaine, (ick denck Ginea.) Dit Caſteelken hebben die Portugeſen in / dan ten is niet ſterck/ en voor dit Caſteelken/ ontrent een Gotelinck ſchoot weeghs in die Zee / ligghen 2. Clippen/ alſo datmẽ tuſſchen die Clippẽ in/ recht nae't Caſteel toe roeyt / ligghende in een cromte. Dit Caſteel leyt ontrẽt 3. ofte 4. mylẽ van die C. de tres Puntas, eẽ weynich voorder klipachtich en berghachtich lant/ met veel geboomte/ en onder anderen boomen die 16. oft 17. vademen dick int ront zijn; Daer nae ghecomen ontrent eẽ dorp/ ghenheeten Cermẽtijn, daer veel volcks en handelinge ghedaen wert. Alhier haer trafycke gedaen hebbẽde int wiſſelen van Linnen teghens gelt/ zijn met goede koelte uyt den Z. W. ten Z. en al Z. O. aengaẽde/ in twee dagẽ niet voorder dan op 2. gr. gecomen/ alſoo dat zy in 2. etmalen niet meer dan 1. gr. gewonnen hebben hoe wel het moye koelte altoos was/ en dat om dẽ ſtroom die daer valt/ om d'ooſt n. o. en o ten n. nae de walle toe/ alſo die van die Goudt-havẽs wil ſeylen na die C. de Lopo Gonçales, ofte na S. Tome, die moet ſo zuydelijck aẽ gaẽ als hy mach/ geenen wint overgevẽde / dã al tẽ naeſtẽ by/ ſalt noch quaet genoech hebbẽ/ ofte vervallẽ beneden die Caep aen Rio di Gabã, dat is die rivier vã Gabam, ofte elders / ofte het moeſte weſen dat die wint heel weſtelijck was/ oft dat zy eenighe Dorade kreghen upten noorden/ en dat zy alſo om den zuyden quam / anders iſt niet wel doenlijck: want daer zijn wel ſommige die daer vijf ofte ſes weken over varen.

Verhael/ waer dat de Hollantſche ſchepen in Guinea eerſt aengecomen zijn/ ende wat haer ontmoet is/ aen lant comẽde.

Geſtelteniſſe ende ghelegentheyt van een Caſteelken.

Boomẽ 16. oft 17. vadẽ dick.

Comſchappen met die van Cermentijn.

Wat coers datmen aen gaen moet vande Gout-havens nae S. Thome en C. de Lopo Gonſales.

Hier ſtaet te mercken hoe datmen naerder die Linie comt / hoe dat den wint zuydelijcker waeyt/ alſoo als men door die Linie comt/ den wint Z. en Z. ten O. en wel hooger. Ooc is te noteren/ dat alsmen die groote vliegẽde Viſſchen ſiet/ datmẽ alsdan niet verre vã S. Thomas is.

Wat winden datter by de Linie Equinoctia l waeyt.

Met het volck van Guinea is wel te trafiqueren / inſonderheyt met die / die ſoo niet bedwongẽ zijn vãde Portugeſen / die de menſchẽ weghvoeren/ en daer over gehaedt werdẽ. Het landt is volck-rijck / dan alle vᵒ vreemt van Godt/ en vã goede diſciplinẽ/ Heydenen en afgodẽ dienaers/ ſonder regel en ordinãtie; abundant vã Gout/ Olyphants tandẽ ofte Yvoor/ Greyn/ Ethiopiſche Peper / Rijs / Garſte/ Boomwolle / en velerhande vruchten/ die my van daer over die 100. onderſcheydelijcke alle onbekende ende onbeſchrevene ſoorte gebracht zijn / behalvẽ dat waſſen aldaer alderley ſoorten van groote Boonen/ ſommige aẽ boomen/ in pueلẽ eender ellebogẽ groot / en eender hant breedt / andere roode en ſwarte vã onſe Turcſche boonkẽs aert/ dã grooter/ ſommige witte en ronde / elck in een dopken alleẽ/ ghelijck die Ciceren; noch andere ronde en cleyne/ ſeer root als Coraelkẽs/ weſende met ſwarte ſtiepkens gelijck ooc diergelijcke in Egypten waſſen / al waer ick die geſien hebbe/ en worden genoemt Abrus, zijn beſchrevẽ van den hooghgeleerden D. Proſper Alpinus, in zijn voortreffelijcke boeck van die Egyptiſche kruyden/ noch waſſender andere harde / gheſprinckelde ende ghemarmelde/ etc.

Aert en ghewoonte van die van Guinea.

Waren die in Guinea vallen.

D. Paludanus zyn over de 100. derley vruchten uyt Guinea ghebracht.

Viervoetige beeſten ende vogelen/ zijnder in grooter menichte/ inſonderhz Pauwen/ wilde Hoenderen/ grauwe Papegayẽ/ Pſittagen ofte Sparweers/ kleyn gevogelte/ die aẽ die tacken der boomen ſeer kunſtich hare neſtẽ hangẽ (als my ſodane mede zijn gebracht) om vande ghewormte en ſlangen bevrijt te weſen; niet minder overvloet iſſer vã Viſch / in ſomma datter niet gebreect/ dan een ontdeckinge/ vã Chriſto en zijn woort/ om die arme menſchẽ tot eenige geregeltheyt en ſalicheyt te brengen? Het landt is ſeer heet en ongetẽpert voor onſe luyden / en inſonder-

Wat vogelen datter in Guinea zijn.

Overvloet van Viſch.

insonderheyt is schadelick die regen/ die groote vuylnisse en wormen by brenght / om datse vocht en warm/ een moeder is vä putrefactie/ hier door ontstaen vele sieckten / insonderheyt heete Cortsen/ Buyck-loop/ en het Roode Melizoen/ ende dierghelycke.

Den reghen in Guinea is oorsaeck van verscheyden sieckten.

Vervolgende de Custe / passeren zy het Eylandt Principe, en voorder onder die Linie S. Thomas. also gheheeten/ om dat het op des H. Apostels S. Thomas dach eerst ontdeckt is.

Beschryvinge van't Eylandt S. Thome.

Dit Eylandt is breedt ontrët 66. Italiaensche mylë/ beloopt 12. van die onse/ heeft contsomme 180. zyn 36. duytsche / is van gedaente by naer ront / overvloedich van Suycker ende Genghber/ en alderley victualie/ om die regen en vochticheyt des dauws / die alle morghens het aertrycke aldaer ververschen/ dienende tot wasdom sulcker vruchten.

Van S. Thome 3. o. të o. aengaende/ zyn gecomen voor Rio, ofte Revier van Gabä, waer voor een banc ligt op 3. en 4. vadë/ daer't dapper bernt om die stroomë die uyt de Rivier en Zee tsamë stooten. Dese Revier is wel 2. mylen oft meer breedt / hebbende aen beyde zyden veel geboomtë/ dan hier ontrët hebben zy geen volck vernomë/ waeromme voortgevaren na gelegëtheyt der winden/ nu aë die wal/ nu daer af: Die Custe streckt hier zuyen en noorden; is geheel ondiep / datmen wel eë myl ofte anderhalf van die wal niet en heeft over 12. ofte 13. vadë diepte / en naderhät by't lant op eë halve myle 4 5. 6. ofte 7. vadë/ dan men mach na genoech by comë/ om datter is klare steec gront/ ende gheméenlyck heeft men des nachts koelte van't landt/ gheheeten Vento di Terra, insonderheyt na by wesende; Een weynigh voorder begint die Custe wat westelycker / na die C. di Lopo Gonçalim toe / al waer zy ettelicke dagen gelegen hebben/ met dat volck handelende/ dan weynich uytrechtende / om dat die Fransoysen voor een corte tyt daer geweest waren/ en alles bedorven haddë/ ende om dat zy alhier eenige dagen gebleven hebben/ so hebbë zy vele vreemde manieren van dit volck geannoteert.

Een banck voor Rio Gabam die sorgelyck is.

Diepte langs die custe van Rio Gabam.

Eerstelycken belanghende hare Religie / en weten van God ofte zyn ghebodt gants niet/ de sommige aenbiddë de Sonne en Mane; andere sekere boomen / ofte die aerde / om dat zy daer voetsel van genietë; Achtent ooc voor onweert op die aerde te spouwen; Gaen weynich over straet/ ofte hebben een groot/ breet/ bloot Mes in haer handen; Zy zyn alle / soo Mans als Vrouwen gepickeert op veelerhande manierë/ seer vreët/ dit doë zy met Messen/ snyden in die huyt/ en strycken daer eenige smeringen met verwe vermëgt in. Zy en sullë niet drincken sonder eerst wat uyt den pot ofte kanne te gieten; Drincken ooc niet over maeltyt/ dan na die voleyndet is/ drincken zy eenen hertigen dronck waters/ oft van haren wyn de Palma, ofte water met honich gesoden en vermenght.

Religie ende manierë vant volck by de selfde Cabo di Lopes Gonsalim.

Des morgens oft door den dagh by een comende/ ofte haren Oversten groetende/ in teecken van reverentie / vallen zy op haer knien/ kloppende met die handen te samen/ en so lange sittende / tot dat hy weder clopt/ anders kloppen zy ooc elcks eens tegens malcanderë / met dese woorden/ Fuio, Fuio, Fuio, daer mede zy oorlof gelëyde en pas gheven/ en alles goets daer door verstaë. Het volc des lants is seer genegen tot dieverye tegens die vreemde/ dan niet tegës haer eygen volck; En het Vrouwen volck seer genegen tot onkuysheyt ende hoererye/ insonderheyt met vreemde natien/ 'twelck daer oock geen schande is. Sommige mans zynder ooc

Gebruyck in goedë dach biedingh.

Nature ofte ghenegentheyt van die van Guinea.

die ronde bussen aendë hals dragen vä schorssen gemaeckt/ cleyne ende groote/ niet ongelyck die bussen/ die men alhier by ons in die herbergen hanght voor die armen/ dan willen gheensins toelaten datmen siet watter in is. Het loopen meesten deel Mans ende Vrouwen bloots hoofts / het hayr wonderlyck geschoren en gevlochten/ doch alle cort/ eenighe draghen hoetgiens/ die gemeenlyck uyt basten van boomen/ ofte Indische Noten gemaeckt werden. Sommighe dragen oock bosschen van vederen ende plujmen / die met yserkens aen't hayr vast gemaeckt zyn / ghelycker wy veelerley soorten mede ghebracht zyn/ van dese hoetgiens en vederen. Daer zyn sommige die gaten hebben in die bovenste lippe/ en ooc door't binnenstë van die neuse. In die gatë der lippen steken zy stucken van Elpen been/ van die grootë van eenen Daelder/ met eë steel daer in dat gat sluytende/ 'twelck inghesteken zynde/ comt boven aenden Neus en over den mont. Sommighe hebben ooc wel ringen door't midelschot van die nuese ofte door die lippen hangen; andere zynder ooc die kleyne hoornkens ofte tandë daer door steken en dragen: als zy meenen tot een cieraet; andere doorboorën ooc die onderste lippe/ ende spelen daer met die tonghe door. Veel van die Mannen en Vrouwen dragen ooc ringen door die ooren/ waer van de sommige 7. ofte 8. loot swaer zyn; Sommige hebben daer stockens door steken/ 5. ofte 6 vingheren lanck.

Ghedaente van Hoeykens ende Vederen bosschen.

Waeromme/ ende hoe dat se haer aengesicht versieren.

Oorringhen van 7. ofte 8. loot swaer.

Voorder/ belangende haer kleedinge/ hebben niet dan een matken van basten van boomen gemaeckt/ 'twelck root ghevervet is/ om haer schamelheyt te bedecken. Op sodanighe matkens hanghen die sommighe vellen van Apen/ Meercatten/ ofte andere wilde dieren/ met een Belle int midden / ghelyck by ons die Koeyen ofte Schapen aen gehängen wert. Hare lichamen schilderen zy root / met verwe van root hout gemaect/ gelyck wy mede daer van daen gebracht is; geeft een goede verwe/ dan is veel lichter als Brasili hout: zy maken ooc dicwils d'een ooge root/ en het ander wit ofte geel/ ende noch wel eë streeck ofte twee doort aengesicht.

Hoe datse haer lichaem verciere.

Het meestendeel deses volcks draecht eenen riem ofte bant om't lyf van eën Buffels huyt/ met het hayr noch daer aë/ welcke comt voren ontrent een handt breedt nae by een / aen elck eynde een stuck uytstekende/ en wert voren met een kleyn bandeken vast gebonden/ en voor op den buyck hebben zy een cort en breedt yseren Mes steken/ die scheyde ooc van yser wesende. Dese banden zyn sommighe een handt breedt/ sommige 2. sommighe 3. en oock wel breeder: Beneffens dese Messen / ghebruycken zy noch werp Messen / met 3. oft 4. hoecken (als men oock by wy sien mach) die gantsch vreeslicken zyn. Boven dit so hebben de Vrouwen të meesten deel groote yseren / oft roode coperen ofte tennen ringen om de beenen/ sommige eë/ sommige twee/ die dickwils 3. ofte 4. onser pondë swaer zyn/ rontsom die beenë bycäs sluytende/ also datmen nauwelick weten mach hoe zy die daeromme ghecreghen hebben. Dese worden oock van sommighe mans ghedraghen / dan niet so veel. Daer zyn ooc sommige Vrouwen die voorschootgiens draghen van Biesen ghemaeckt/ gelycker wy ooc mede ghebracht zyn/ en dus vele belanghende hare cleedinghen ende vercierselë des lichaës / die grouwelyc en mismaeckt zyn / niet weyniger disordre is in haer huys houdinge/ leven als beesten/ en slapen op der aerden op matten: Harë cost nemen zy van groote witte wortelen der aerden / Iniamos

Gheweer dat het meestendeel des volcx draecht.

Ysere ringhen om der Vrouwen beenen van 3. ofte 4. pont.

Vrouwen Voorschooten van Biesen.

 gheheeten/

geheeten/lieffelijck van smake/gelijc/die spaensche Batatis ofte Castanien: worden ghesoden eñ gebraden / eñ andere wortelẽ/ eñ Suijcker riet; Eñ Bananas zijn vruchten van boomẽ/so d'Indische Vygen in dit boeck geheeten worden/lanc gelijc Comcommerẽ/ eñ upt dẽ soeten suer/lieflijck van smaeck; Eten oock ten tyden visch ofte vleesch/ dan leggent altemael in eenẽ back by den anderen / waerõ zy haer setten gelijck een hoop beesten/ eñ drinckẽ niet/ dan nae den eeten. Die oversten eeten gemeenlijc alleen upt een tennen back / d'andere upt een leelijcke aerde/sittende op een matken op die aerde uptgespreyt. Die Vrouwen / harẽ meesten arbeyt is water eñ vruchten te halen / eñ die te koken. Haer gevoech sullen zy geensins op der aerden doen: achtẽ sulcks voor groot quaet / dan hebbẽ hier toe groote kuylen in d'aerde gegraven; Sommige mans makẽ matkens/eñ verhãdelen die tegens malcanderen; gebruycken gheen gheweer ofte Messen/dan vuysten ofte stocken tegens den vyanden/ allerley hostiliteyt/na die maniere des landts; Zijn beter gewapẽt / dan die by die Mine woonen met Spiessen / Bogẽ met Pylen/Rondassen in die lengte gevlochten van basten van boomen eñ dierghelijcke; Haer Trõmelen zijn onder nauw eñ boven wijt; Cornetten van Oliphãts tanden; Alle dese instrumenten eñ wapenen zijn my mede ghebracht.

Wat Inia-mas eñ Ba-nanas zijn.

Wat gebruyse de Oversten in haer eeten hebben.

Wat de vrouwen meesten arbeyt is.

Beschryvinghe vant gheweer datse tot de oorloch ghebruycken.

Ons volck in Rio di Gabam, oft die Revier van Gabam komẽde op sekere Eylanden / zijn ingevoert van eẽ Swarte/ die een grootẽ tant hadde door zijn overste lippe uptstekende/ met een breedt Mes in zijn handẽ ende zijn gheheel lichaem gepickeert/ als verhaelt: Bracht haer in een hutte onder die Swartẽ/ al waer eenige Tapeten van schorsen van boomẽ op die aerde nedergeleyt waren/zy daerop sittende/ ende op geẽ ander sakẽ lettẽde/ wert haer op die schouderen geclopt ende aengewesen opwaerts met dese woordẽ Mani Gabam, zy niet gedenckẽde ofte wetende wat het was/ saghen om hooghe al waer een swart mensche sat / op sekere trappen verhooght/schier onbeweeghlijck/ gelijck een Afgodt/ met vele ketenkens van beenkens eñ ringen omhangen/vreeselick om aen te sien; Dese hadde aen zijn voetẽ liggẽ eenige swarte Vrouwẽ met Olpphants steerten/hẽ die Vliegen afkeerende eñ wint makende / daer upt zy verstonden dat hy een Heer moest wesen van sulcken Eylandt/zijn terstont op een knie ghevallen/reverẽtie doende na die wyse des lants/ in haer handẽ kloppendẽ/ so langhe tot dat die Mani ofte Heere weder teeckẽ gaf/ ende klopte in zijn handẽ/doen zijn zy opgestaen/ende haer zijn vereert van dese heerlijcke Matkens van basten gemaeckt/als Coninckljjcke presenten/ ghelijck men die selvighe eenigerhande soorten met het Linnen by my sien mach.

Wat dat ons volck in Rio de Gabam beieghent is.

Ons volck vallen den Man te voet en cloppen in haer handen.

Werden met Matkens vereert vande Mani.

Andere upt die Jacht van ons volck/zijnde ghecomen aen een ander uptloop der selfder Revier van Gabã, ontrent 2. mylen opgevarẽ/zijn by eẽ groot Dorp gecomen ontrent die riviere ligghende/ alsoo na by / datmẽ met eenen steen op die huttẽ werpen mochte / eñ op 2. schips lenghte na by de wal wesende / hebben daer het ancker inde gront gesmetẽ/ alwaer stonden over die 1000. Swarten op't landt/ soo mans/ vrouwen als kinders / daer van eenighe Spiessen / andere Messen/ eñ diergelijcke geweer hadden/ eñ riepẽ met luyder stẽme Io, lo, eñ andere woorden/ kloppende tsamentlijcken in haer handen / nae die maniere des landts / 'twelck vreemt was om te sien eñ hooren. Een weynich daer nae is eẽ sekere Swarte/ die zy 4. oft 5. mylẽ daer vã ingenomen hadden/int water getreden/eñ aen landt gegaen; Aen landt comende/viel hem dat volc/eñ principalick dat Vrou-volck om't lyf/ alsoo dat hy niet voort conste comen/ singhende gelijcker hant/eñ hẽ bestroyẽde met groẽ gras datmẽ nauwelijcks sien oft hoorẽ mocht. Desen aen land wesende/en lieten zy van haer ghewoel niet na/dan hoe langer hoe meerder/dansende eñ springhende/ snydende al het gras dat aen die strant stont / met hare Messen af. Onder tusschen isser een upt die Vlecke ghecomen/ hebbẽde eenẽ langẽ stoc in die hant / alst scheen eenich bevel tẽ hebben / verbiedende d'ander af te laten van sulcke gekrysch/eñ van't water te rugge dryvende/dã het holp niet/ door die menichte die daer vergadert was; Oock so is die Swarte/die ons volc upt die Jacht daer hadde ghewesen/met een Canuyten, (soo heeten zy haer schuytkens) weder aen boort gecomẽ/met hẽ brengende 2. mans ende een outachtich wijf: die welcke eẽ van des overstẽ vrouwe was/ eñ die selfde was int middẽ met wat groenschept bemaelt/eñ hadden in elcke hant eẽ groen tacxken/wenckẽde met beyde die handẽ/ eñ die ander 2. mannẽ kloppẽde die handen tsamen/bediedende/so zy daer upt verstaẽ konden/ na die maniere des lands/ alle vrede des vrientschap.

Verhael wat het ander volc beiegent is opte selve revier Gabam.

Wonderlijcke manier vãde Swarte/als zy ons volck gesien hebbẽ.

Wat teeckenẽ de Swarte ghebruycken om vrientschap te versoecken.

Met dit volc zijnder 2. upt die Jacht aen lant ghevaren/ al waer van't volck sulcken rumoer eñ blyschap gethoont is/ met dansen/singen eñ springen/ende dierghelijckẽ gesten. Aldus nae den oversten toegaende/is wel die helft van dit volck gevolcht / insonderheyt de Vrouwẽ achter ende voren/ loopende eñ springende/gelijck uptsinnighẽ menschen/eñ het meesten deel hebbende van die vre eñ groote messen in de hant/ kloppẽde die alsoo te samẽ/ dattet vreeslijc was om te sien / dan ten was gheen wonder dat dit volck aldus veel speels maeckte: want zy hadden noyt Witten gesien/ die daer noch tot geener tijt getrafiquert hadden. Daer waren wel Portugesen voor inde Revier geweest/dan niet soo veel mylen opwaerts ; want zy waren wel 8. oft 10. mylẽ van't schip/ende die revier was gelijcke wel ontrent dit dorp/ (t'welck Cermẽtijn geheeten is) meer als een myle breedt/ over d'ander zyde een ander dorp liggende. Voor dit dorp ligghende met een Jacht/ schoten zy eens met een steen-stuck / waer door al het volck te rugghe liep/ verbaest zijnde/ dan quamen ghelijcke wel stracx weder. Eñ als sommighe van ons scheeps volck gingen na den overstẽ/ werden zy met beyde armen geleydet/ al singhende ende vrolijcke teeckenen bewijsende / dat daer witten in haer landt waren. By den oversten zijn huys comende/t'welc vã riet gemaect was hebben by nae een half ure ghewacht al eer hy upt quam/ ondertusschen liet dat volc dat ghevolcht was/ niet af van singen eñ dansen. Als nu den oversten quã / worden hẽ eerst 3. Matten eñ 2. stoelẽ/ eẽ groote eñ eẽ kleyne gebracht van eenige Swarten die na volchden. Hy was over zijn lijf/als oock in't aenghesicht wit ghemaeckt met Krijt/ofte met ander witsel / ende hem werde een sacxken met witsel na ghedraghen. Op zijn hooft hadde hy een Mutse van een vel vol van vederen / ende een Keten van beentgiens ghemaeckt / meer als 100. mael om den hals eñ om armen ende beenen. Inden stoel sittende/ quam by hẽ een outachtich wijf/ hem van dit witsel langhende/ vede ghelijck of hy zijn handen daer mede ghewassen hadde/ stropde die reste in zijn aengesicht/ eñ stack als doen beyde zijn handen om hoogh / ende zijn Wijf wert oor witsel ghegheven: Dit ghedaen

zijnde/

Twee van ons volck varen tot te Swarte.

Met wat gezaes en ander manieren zy die totten Oversten ghebracht hebbẽ.

De Swarte bewysen groote vrucht datter Witten int landt zyn.

Ghedaente van des Overstẽ huys.

Desghelijcks vanden Oversten selfs midtsgaders verhael van zyn kleederen ende wit ghemaeckt aensicht/etc.

zijnde / begonste die Vrouwe te singhen ende te dansen ten huys waert uyt / haer volgende ende van ghelijcken doende alle die andere Vrouwen: daer na sprack die Heere sommige woorden / en riep den Swarten die ons volck mede ghebracht hadden van die vorige plaetse / hem seggende dat ons volck wellecom was / die handen tsamen cloppende / met dese woordē / Fuio, Fuio, als gewoonlijck / ende na andere propoosten seyde hy dat zy Yser souden halen / datter tanden ghenoech waren / hebben also ghedaen / ende sekere tanden gheruylt.

Dese riviere als ghesept is / is seer breet / vol van Crocodillen en Zee-peerden / heeft veel inwijcken / streckt zuyd oost int afvaren van Cermentijn, laveerden inden nacht wel 2. ofte 3. uren / dan raeckten twee mael aenden grondt. Int vervolgen van haer reyse / zijn een Eylant ghepasseert in die mont van die reviere liggende / ghelijcker vele zijn / om datter leech slecht landt / en vol boomen is / dit wordt gheheeten Catacombo. Van dit Eylandt is ghecomen aen onse schepen een Canutien met 18. persoonen / hebbende by haer een trommelken met een uytghehoolde stock / daer op zy speelden; aen boort comende / isser 4. ofte 5. overgetredē / daer onder een was geheel wit toeghemaeckt int aengesicht over die burst ende armen. Dese hadde een groen meyken in die handt / met een schelleken / ende oock een gebreyt dinck / van die groote van een Mussche / oft wat grooter / ende hadde oock witsel in zijn handen / 'twelck hy opt schip stroeyde / en ginck met het schelleken alle het schip langes ringelende / en als zy wat spraken ofte wy oock / so schelde hy recht oft hy eenige consecratie ofte benedictie gaf: daer nae sittende / en in zijn woorden bevende / gelijck een mensche die beseten is / oft die eē bevende kortse heeft / werter ghelanght eenen grooten pot met Wijn de Palma, daer zy den anderen af toe droncken / wel ontrent een half ure gheduerende / zijn daer na weder in haer schuytken gegaen / en nae landt gevaren / hebben ons oock daer henen gewesen / om te comen ruylen / ghelijck wy deden / ons Yser daer brenghende / inrydende int palleys des Oversten / hier wesende ende het dorp doorgaende / hebben onder anderen gesien een kleyne hutte / ontrent 3. voeten hoogh / boven ghedeckt met een dack / ter zyden wat open / onder welcke stont een kleyne galge / daer aen eē cleyn knick-hoornkē hinck / daer sommigh goet in was / dat zy niet besien wilden hebben / en beneven die galghe stont een storxken / met een doodts hooft daer op vā een jonck kint / int eene ooge hebbende een beenken bykās gelijck die Schelvisschen int hooft hebben / (by ons maecktmen die Peerden toomen / en die honden hals banden hier af.) Beneden aen't storxken lach allerley gebeente van visch ende van gedierten / onder anderen / lach aldaer oock een snuyt van een Pristis, 'twelck onse luyden een swert Visch noemen / was sonder tanden / dat die schipper voor my mede nam / ende my ghebracht heeft / vraghende wat dit mochte beduyden / seyden zy datter een doodt was. In een ander dorp wesende / en dat doorgaende / sagē sitten eē hoop mans / wel tot 20. toe voor een duerē van een hutte / waer onder sommighe schenen van die overicheyt te zijn / in die hutte was sulcken ghesanck van allerley stemmen / kleyn ende groot / dat het wonder om hooren was / vraghende wat sulcks beduyden / seyden datter een doode was. Die Vrouwen in barens noot zijnde / isser gants gheen schaemte / loopter al toe wat wil / jonck en out / mans en jonghers / ghelijck die Vrouwen / die dueren opē stellende; Eensdeels is te verwonderen / dat die kinderen alle besneden worden / dat zy nochtans gheen wet ofte regel / ofte kennis van Godt hebben; Het lant is vruchtbaer als ghesept is / van allerley vreemde vruchten / vol van dieren en vogelen van veellerley aert / groote en kleyne; men vindt boomen / daer aen die tacken van eenen boom / over die 100. vogels nesten hanghen / wonderbaerlijck in een gevlochten / dat het eē lust om aen te schouwen is; hange neder aen sekere stroeyen draetkens / vast aen eē tacke / om der Slangen willen / daer uyt dat die jonghskens niet en mochten vernielt werden. Dese nestkens zijn my oock veel mede ghebracht / schoon om sien / ende dus vele belangēde die Custe van Guinea, volcht voorder die Custe van het machtighe Coninckrijck Congo.

Die Ouden hebben een opinie ghehadt / dat dit landt niet bewoont en was / ende noemden dat selvige Torridam Zonā, dat is / een plaetse des aertbodems / die gantselijck door die hitte der Sonnē verbernt is / dan zijn geheel bedrogen gheweest: want ghelijck betuycht Odoardus Lopez, Portugees / die daer layge gewoōt heeft / met vele andere Portugesen / is aldaer goet woonen; Die lucht boven aller meeninge also ghetempert / datmen des winters gheen felle coude ghevoelt / die aldaer niet anders en is / als den Herfst tot Roomen / ghebruycken geen voeder ofte bont / noch veranderinge van kleederen / noch soeckent vuer niet / soo ist oock niet kouder op't hooghste der bergen / alst is in die evene veldē / doch int generael ist indē winter warmer dan inden somer / ende dat om die ghestadigen reghen / insonderheyt op den middach / twee uren voor en na den eeten / welcke hitte seer qualijck is om verdraghen voor ons luyden: Het volck des landts is swarte / doch sommighe van die vrouwen een weynich treckende nae't geele / hebben meest swart ende gekrolt hayr andere ros ofte root / zijn van middelbare groote / dē Portugesen hier in niet ongeelijck. Die ooghappelen hebben zy van veelerley coleuren / swart ende Zeeverwich; die lippen niet soo dick als die van Nubien en andere Swarten / haer aenghesicht alderhandt / vet / magher / middelbaer / die Portugesen ghelijck / ende niet andere Swarten van Guinea, die mismaeckt en leelijck zijn. In die lenghte van dagh ende nacht / is weynich onderscheyt: want in't gheheele jaer scheelt het nauwelijck een quart van een ure / soo men mercken kan; Haren winter dan gheruymelijck sprekende / begint in onse Lente / ontrent int midden vande Meert / en haren Somer int middē van September; Inden winter reghent het aldaer gestadelijcken vijf maendē aen een / nametlijcken / April, Mey, Iunij, Iulij, Augustus, in welcke tijt weynich klare daghen zijn / ende die reghen valt daer so heftich met soo groote droppelen / dat het te verwonderen is / welck watter altesamen van die dorre aerde werdt ingetrocken: so dat die voorgaende wermte ghedroocht is / in welcke tijdt het nauwelijck in ses maenden reghent. Hier door werden oock die Reviere met dick slymich water vervult / en over't lant lopende bevochten het aertrijck.

Die winden die op die selvighe Somers tijt ghestadich wayen / zijn / de welcke Hippocrates, en na hē Iulius die eerste Roōsche Keyser met een Griecksche name genoemt hebben

Van't Eylād Caracombo is aen onse schepen gecomen eē scheepken met 18. persoonen in ons schip comende met wonderlijcke ceremonien.

Waren wederom aen't landt / wysen ons mede aē landt te varē / 'twelck wy deden / ende ons yser ende andere warē mede brachten.

Vertellinghe van vele vreemde dinghen die zy aen landt zynde gesien hebbē.

Onsen schipper vant daer een snuyt van een swert Visch / die by D. Paludanus te sien is.

Worden in eē hutte veel ghesancks / om oorsake datter eē doot was.

Een Vrouwe in barens noot zynde / loopen alle daer toe te besien wat zy te werelt sal brenghen.

Alhier is veel ghevogelte / aen eenē tack van eenen boō hangen dickwils over de hondert nesten.

Die Ouden hebben dit machtige Coninckrijck Congo voor woest en onwoonbaer geacht / t'welck nu contrarie blijckt.

Indē winter warmer als inden somer / welke warmte seer quaet om verdragen is.

Hebben op't hooft swart oft root ghekrolt hayr. Hare ooghappelen van veelderley couleur.

Haren winter begint int midden van Martius / haren somer int midden van September.

Des winters isser ghestadighen regen / en des somers ghestadighe droochte.

 Etesios,

De noordtweste wint waeyt gestadich des meers hier sekeren tyt/brenght vele mist ende reghen mede.

Etesios, dat zijn noord westen van die Portugesen Vento maestro, ofte generale gheheeten/ als ordinarie in die tyt des jaers in dat landt/ die oock oorsaken zijn van den reghen / door't opdryven vā veel mists eñ nevels op't hooghste der berghen/ die aldaer aenstootende eñ naderhandt in water resolverende/met regen het aerdtryck vervullen; Hier door comt het/dat men siet die hooghe berghen met nevel bedeckt alst regenen sal. Dese ghestodigh-duerende regen dan/is oock oorsake van die wasdom der groote Revieren/ die in Ethiopien eñ Egypten zijn/gelijck Niger ende Nilus, ende alle andere daer ontrent / so eens deels in die Midlandsche Zee / andere in de groote Oceanum insoopen/ bevoechtende ende vruchtbaerheyt brengende in die dorre landen daer zy door loopen: door haer slijm eñ vettichèyt die zy met haer brengen. Nu om dat het jaerlycks in onse somers tyt('twelck haer winter is)int Rijcke van Cōgo eñ Æthiopien meestendeel regent/ so ist ooc niet te verwonderen dat aldaer die revieren grooter worden ende overloopen / dan in die voordere eñ seer drooge landen / gelijck Egypten is (uytghenomen Alexandrien eñ die plaetsen daer ontrent) daer het nummermeer regēt/ is ghehouden voor een seer vreemdt ende wonderbare sake / hoe die Reviere van Nilus soo hoogh mochte wassen vā dick troubel water/ eñ dat alle jaers op een sekere tijdt / sonder int aller minste daer af te wijcken / ververschende het aerdtrijck/ende ghevende voetsel menschen ende dieren/waer door die Ouden dese Reviere sacrificien ghedaen hebben / die noemende als Ptolomeus in zijn vierde boeck aenteeckent/ een goeden Geest; Ende noch huydens daechs houden veel Christenen sulcks voor een mirakel: want sonder sulck wasdom des waters moesten zy van hongher vergaen / haer leven (gelijck Iohannes Chrysostomus seyt) aen het wasdom deses waters hangende. So zijn dan die Noordt westen winden / die by ons des somers wayen / 'twelck haer winter is/ die daer dryven ende vergaderē wolcken ende damp op die hooge gheberchten ende doen reghenen/ om welcker regens wille (als oock geseyt is) haren winter niet so kout en valt/ghenererende in sodane warme provintien law water. Dese reghenen dan/zijn oorsake van het wasdom der Reviere Nilus,ende andere revierē deser plaetsen/daer van die ouden so veel questien ende fabulen vertelt hebben: Maer in haren Somer/ 'twelck onsen Winter is/wayē contrarie winden van die vorighe / als nae't Compas te rekenen zuydt oosten eñ noordoosten/ die welcke sonder alle twyfel kout zijn / als van die jegen partye vanden Polo Antarctico wayende / eñ alle die landen verkoelende/ ghelijck oock even onse windē alhier in onse landen doen/ende gelijck zy aldaer by haer makē een heldere schoone lucht/ alsoo komen zy ons tot met veelvoudighe reghen / door een sekere naturele dispositie des aerdtbodems van dē Hemel eñ vande climen ghegouverneert wesende door die hooghe voorsieninghe van God die den Hemel afgedeelt heeft / ende den loop der Sonnen ende andere Planeten op sulcken maniere / dat alle ghedeelten des aerdtbodems van haer licht ghenieten/ in warmte/ en koude/ eñ int byblyven met seer groote proportie ende evendrachtichèyt/ eñ voor seker/ so die frischeyt ofte verkoelinge van sodane winden niet ververschede die landen van Ethiopien ende van Congo, ende andere omliggende landen/ ten waer niet moghelijcken te lyden die hitte. Dese elfde koelte ghenieten oock die Inwoonders van Griecken landt/ eñ van die Eylanden van Cādien, eñ Cypres, ende die van cleyn Asien, als oock die van Syrien eñ Ægypten,die daer leven door het verquicken van dese voorghenoemde Maestrale / n. w. ofte w. winden / die wel te rechte met die Griecksche namen Zoephoroi, dat is/Levent brengende/geheeten wordē. So is oock te letten / dat noch int gheberchte van Æthiopien, noch in Congo, ofte andere naestligghende plaetsen nimmermeer en sneeut ooc niet op't hooghste der berghen / ten ware dan voorder na die C. di buena Sperança toe / oft in andere sekere plaetsen / van die Portugesen Snee-berghen geheeten/ ghelijckmen ooc niet en vindt Ys ofte Snee in Congo, die boven Gout geestimeert souden wordē/ om die dranc daermede te verkoelen / alsoo dat die Revieren niet toenemen mogē/door't smelten des sneus/ dan door het ghestadich reghenen van die vijf winters maenden/ghelijck ghesept is.

De noordtweste winden ghetempert worden — *In Egypten regenet nimmermeer/het landt wordt bevochtighet met het overloopen vande riviere Nilus eñ den slijm diet water mede brenght maket vet.*

Den reghen maeckt groot in wasdom ende reviere.

De Christenē houden voor een mirakel het overloopē van dese Reviere/ anders moest dit lant woest blyvē.

In haren somer wayen die Z. O. ende N. O. winden/ welcke oorsaken zyn dat die groote hitte met dese winden ghetempert worden.

Ten ware niet mogelijc voor het volck alhier de groote hitte te lyden/ ten ware de verkoelende deser coelwayēde winden.

Snee ofte Ys soude in Congo bovē gout gheestimeert zyn.

De revieren vermeerderen haer door de ghestadigen reghen inde 5. winters maenden.

Nu weder comēde tot ons voornemē/ mach men nae Congo varen op tweederley manieren/ oft door die hooge Zee op S. Helena, ende so verder over ofte langs die Custe vā Aphrica, op het Eylandt van S. Thomas, nae die Capo van Lupo Gonzales, liggende op eenen graed/aen die zuydzyde van die Linie wesende ontrent 21. duytsche mylen van S. Thomas, eñ van daer seyltmen met windt van't landt/ altoos neffens die Custe heen/ende alle avondt werpt men het ancker op een sekere plaetse/ after eenighen hoeck/ofte in een haven/ tot dat men comt daermen wesen wil.

Alle avondts langhs tlandt varende/ canmen om den eenen hoeck ofte den anderen seker ligghen.

Het Coninckrijck van Congo streckt hem tot C. di S. Catharina toe / 'twelck licht aen die zuydt zijde van dē Æquinoctiael, ontrent op 2. graden eñ een half/ vervolgende voorder die Custe/ passeertmen eenige bergen eñ stranden niet weert te verhalen/ tot twee inhammē ofte inwijcken die de Zee maeckt/ eenighe ghelijckheyt hebbende van eenen briel / al waer een goede haven is / gheheeten Baja d'Alvaro Gonzales,dat is/ den inhoet van Aluaro Gonzales. Eē weynich voorder loopt eē kleijn Revierken in die Zee / ghehecten van die Portugesen om zijnder roodicheyt willen / De las Boreras rossas, om dat sodanich water zynen loop heeft over eenighe roode aerde/ verwende dat water. Alhier om dese contreye begint eenich hoogh gheberchte/ van die selvige Portugesen la Sierra Complida genoēt/dat is/ lanck geberchte. Passerende voorts/ comt een ander Reviere/geheetē Baja de las Almadias, 'twelck so veel te seggen is/als inhoeck vā Barckē/om datter veel Bercken getimmert werden. Inde mont vā dese revier liggē 3. Eylanden/daer af het grootste int midden leyt/ eñ bewoont wert/ ontrent dit selvige is eē havē voor kleyne schepen/ d'andere twee onbewoont; Van hier vertreckende comtmen aen die grooee revier van Congo, welcke Zaire genoēt wert/oorsprōck nemēde eens deels uyt de selfde Lack / daer uyt die Nilus voort comt. Dese revier gheeft so overvloedigē water uyt/dat het ongelooflijc is/ want al eer zy in die Zee loopt/ is zy by die $5\frac{1}{2}$. myle breet/ eñ giet soet water opt hooghste/ wel 8. ofte 10. ende somtijts 16. onser mylen in die groote Zee / waer uyt die Stierluyden rekeningē makē waer ontrent zy zijn/ eñ mē mach ontrēt 5. mylen dese revier opwaert varē met groote berkē/hooger niet/om des afvals wille daer zy vā een hooge velsen afvalt / als ooc die Nilus,

Dese plaetse heet den inhoeck vande Bercken / om dat hier veel houts valt/ eñ daerom vele bercken ghetimmert worden.

Zaire/de aldergrootste revier van't Coninckryck Congo giet seer veel waters uyt in de Zee.

Nilus, Donouw, ende den Rhijn op ſommige plaetſen doen/ datmen Cataractas noemt/ dat zijn waterſtortinghen ofte vallen/ brenghende ſulcken grooten gelupt/ datmen ſeer veer hooren mach. In deſe Revier ontrent die Zee zijn veel Eylanden/ alle met veel volcks bewoont/ waer over ſekere Heeren ghebieden/ den Coninck van Congo onderworpen. Het heeft ſich op eenighe tyt toeghedragen/ dat deſe Eylanders teghens den anderen oorloch voerden in ſekere ſchuytkens/ die gemaeckt waren upt een tronck van een ſeer grooten boom/ Licōdo op haer ſprake gheheeten/ daer af ſommighe ſo dick zijn/ dat zy niet mogen van 6. mannen omvaemt werden/hoogh eñ lanck daer by/ na proportie/ alſo dat een van die grootſte uptgeholet weſende/by die 200. mannē dragē mach.

Op deſe Reviere maeckt-men ſchepen upt een hout die 200. mannen draghen konnen.

Deſe ſchupten roepen zy met vrye riemen in die handen/ varende ſeer ſnel voort/ een ieghelijck eenen riem houdende/ende een boghe daer by/ welcke zy int vechten van haer werpen/eñ behelpen haer met den boghe. Int ſtieren ende wenden deſer ſchupten/ ghebruijcken zy oock niet anders dan even deſe riemen. In deſe revier houden haer veelerley vreemde gedierten/ inſonderhept die Crocodil/ die ſeer groot hier geſien wort/eñ op haer tale Caiman geheeten/ eñ het Zee-peert/ eñ een ander dat twee handē ſchijnt te hebben/eñ eenē ſteert/ op die maniere ghelijck een Fleſſche/ 'twelck zy noemen Ambize Angulo, dat is/ Meyr ſwijn/ om dat het ſo vet is als een Swijn/ hebbende goet ſmakelijck vleyſch/ niet ghelijck een Viſch/ hoe wel het een Viſch is/ die niet upt dat ſoet water komt: maer eet dat gras vanden Oever der Revieren/ ende heeft een hooft ghelijck als een Oſſe/eñ duſdanige vintmen die 500. ℔ wegē. De Viſſchers deſe vanghende/ zijn ghehouden den Coninck die te brenghen op lijf ſtraffe.

Crocodillen houden haer in deſe revier/ oot Zee-peerden eñ Meer-ſwynen/ die 500. pont ſwaer zyn/ ſeer goet van ſmaeck.

De Verckens ghevanghen zynde/ moeten voor den Coninc gebracht worden.

Alhier comt weder eenen upthoeck/ die zy heeten Capo di Padrā, eñ een weynich wyder vā die reviere Lelunda, die upt een kleyn Lac comt/ boven int land liggende/ waer upt meer revieren comen/inſonderhept een die Coanza heet/ daer af int vervolch gheſproken ſal worden. Deſe riviere Lelunda, in tydē alſt niet en reghent/ is ſeer droogh/ datmen die te voete mach over gaen/ loopt onder aent ghebercthte heen/ daer op Congo die hooftſtadt ghebout ſtaet. Van hier ſtreckt die couts na die reviere Ambrizi, welck groot is/ eñ een Haven heeft/ loopt oock niet verre van die ſtadt Congo, nae die Zee toe. Noch wyder komt men aē een ander Loze gheheeten/ welcke ſonder haven is. Eñ van hier vaertmen tot Onzo, een ander revier die een goede haven geeft/ende oorſpronck heeft upt het ſelfde Lac/ daer die Nilus upt comt; noch zuydelijcker volght Lemba, oock een revier/dan geen haven hebbende/ noch niet ſchiprijck weſende. Na deſe komt men aen Dāde, een ſeer groote revier/ daerop ſchepen moghen varen van 100. vaten. Wt deſe reviere loopt een arm zuydelijcker op/ Bengo genoet/ makende met Coanza (een ander ſeer groote revier)het Eyland Loanda, beyde water ſtroomen te ſamen loopende/ uptvoerren veel ſandts eñ ſlijms/ die't Eylandt vergrooten. Bengo is een groote ſtroom ofte Revier/ die men wel 25. Italiaenſche mylen mach opvaren/ dat zijn ontrent 5. onſer duytſche mylen. Soo leyt dan tuſſchen beyde deſe voorſz. rivieren/ het vertreffelijck Eyland Loanda, met zijn haven/ die name van't Eylandt verkrijghende/ ende wordt oock Loanda geheeten/ 'twelck te ſeggen is/even oft plat landt/ ſonder gheberchte.

De Rebier Lelunda/daer de hooftſtadt Congo ghebout is.

Op de Revier Dande moghen ſchepen varē van 300. vaten.

Dit Eylandt is ontrent 4. mylen lanck/ eñ weyniger als een vierendeel eender myle breet/ eñ op ſommighe plaetſen niet meerder als eender boghen ſchoot/ in't welcke dit ſeer te verwonderen ſtaet/ dat gravende op't landt twee ofte drie palmen diep/ als die Zee vol is/ eñ op het hooghſte/ datmen alsdan ſoet ende drinckbaer water vint/ eñ die Zee leegh zynde/ ende dan gravende/ iſt ſelvige ſout ende brack.

Opt Eyland Loanda gravende 2. oft 3. palmen diep/ als de Zee vol is hebt ghy ſoet water/ ende leegh water zynde iſt brack.

Op dit Eyland Loanda worden gewiſſchet die ſchulpkens/ die men int gantſche Coninckryck van Congo, eñ ander omliggende deelen/ in plaetſe van ghelt gebruijckt ende uptgheeft/ welcke viſſcherye op deſe maniere gheſchiet: Daer zijn ſekere Vrouwen die aen den Oever des Meers haer een weynich in die Zee beghevē/ eñ ſcheppen eenighe korven op met ſandt; Deſe ghevult zynde/ brenghen zy die te lande/ eñ waſſchen het ſandt van die ſchulpkens ofte hoornkens/ die ſeer kleyn zijn ende veelderley/ doch by haer meeſt tweederley/ſommige mannekens/ andere wijfkens gheheeten/ welcke die ſchoonſte zijn int aenſien van glants ende verwe. Eñ oft wel duſdanighe hoornkens op vele ſtranden van Congo ghevonden werden/ ſo zijn doch deſe van Loanda die weertſte ende ſchoonſte/ende die alleen gheacht werden/ zijn ſeer ſubtijl blinckende/ende aſ verwich/ andere ſorteringe van coleuren zijn van geender prijs.

Opt Eyland Loanda worden ghevist die ſchulpkēs die in al dit rijck voor gelt wert uptghegheven.

Hoe deſe Hoorenkens ghevist worden.

Voor duſdanighe hoornkens/ koopt men aldaer alle dingen/ ja ſelfs Gout eñ Silver/ende alle victualie/ waer upt te aenmercken ſtaet/ datmen niet alleene int Coninckrijck van Cōgo, eñ naeſtliggende landen: maer oock in andere plaetſen van Aphrica, ende int rijck van China, ende ſommighe deelen van Indien/ andere materien van gelt ghebruijckt heeft/ als by ons ghebruijckelijcken is/ van Gout/ Silver ofte Coper/ ofte eenige vermenginghe van deſen: want in Ethiopien gheven zy Peper upt voor gelt/ eñ int Coninckrijck van Tombuto ontrent die Revier Niger, Zee Hoornkens eñ Porcelleten/ als oock in China eñ Bengala, alſo dat door die geheele werelt het Metael niet in ſulcker weerdichept is/ gelijck in Europa/ ende andere omligghende plaetſen.

Voor deſe Hoornkens cooptmē victualie eñ alle dingen/ oock Gout ende Silver.

Nerghens is het Gout en Silver in ſulken weerden als in Europa.

Op dit Eylandt zijn 7. oft 8. dorpkens/ gheheeten nae die tale der landen Libatā, waer af het voornaemſte genoemt wort die Heylighe Gheeſt, in't welcke die Gouverneur reſideert/van Congo ghesonden weſende/ die aldaer het recht verwaert ende op het viſſchen deſer Slacken-huijskens ofte Zee-hoornkens acht neemt: Hier houden oock veelerley beeſtē/ Geyten ende wilde Swynen/ want die tamme wildt ghewordēn zijn/ ende haer nu in die boſſchagien onderhouden.

De Gouverneur neemt wel acht opt viſſchen deſer ſchelpen.

Oock groeyt alhier eenen grooten eñ wonderen boom/ gheheeten Enſanda, altoos groen weſende/ van ſeer vreemde duechden/ namentlijcken door zijn tacken die hoogh op waſſende/ nederwaert werpen ſekere dunne draepkens/ die welcke rakende op die aerde/ wortelen voorts brenghen/ waer upt andere planten ofte boomē voorts ſpruyten: ſeer overvloedich vermenichfuldighende. Onder die eerſte rinde ofte baſt deſer boomen/ groeyt een ſekere ſorteringhe van Linnen/ 'twelck gheklopt ende ghereynight zynde int breede ende lenghte upt ghetrocken wert/ende van dit Linnen kleeden zy haer gheineene ende arme luyden.

Eenen boom die in veel ſtammē hem uptbreydet. en al voort waſt/ is onder den baſt vlas daermē Linnen van maeckt.

Op dit Eylandt ghebruijcken zy oock ſchepen gemaeckt van Palm/ ofte Indiaenſche Note boom/die borders te ſamen gevoecht/ op

Maken ſchepen van hout van Indiaenſche Note boomen.

de maniere als die Portugeesche Bercken/ die met seylen ende riemen voorts gaen / ende met dese visschen zy in alle revieren daer ontrent/ die seer rijck van visch zijn; oock varen zy daer mede nae't vaste landt. Op die zyde /, welcke daer streckt nae't landt / wassen in sekere diepten boomen/ aen die wortelen dalende het water van die Zee / alwaer Oesters groeyen een handt groot wesende/seer goet om te eeten/ende wel bekent van dat volck / die sodanighe noemē Ambiziamatare, 'twelck te seggē is/ Visch van steenen. Dit Eylandt op het alder nauste is nae by't vaste landt / ende de Canael werdt menichmael van dat volck overgeswommen/ ende in dese engte sietmen sekere Eylandekens/ die ten tyden als die Zee hoogh is/bedeckt zijn met water/eñ ten tyden boven water. Ondect wesende/ vintmen aen die wortelē des booms/ die voorgenoemde Oesters. Nae by dit Eylād aen die buytenste zyde / swemmen ontallijcke veel Walvisschen/ die swart schynen te wesen/ eñ vechten tegens een/malcanderen doodende/ welcke van die Swarten ghevischt wesende/ branden daer Traen uyt/ met dit eñ met Peck die schepen versorghende. Die voorsz. haven heeft haren mont nae't noorden / wijt ontrent zijnde een halve Italiaensche mijl / daer seer groote diepte is/eñ recht tegens over aēt vaste land/ is dat dorp geheeten S. Paulus, niet vast ofte gefortificeert wesende/ bewoont vāde Portugesen / die aldaer gevuert zijn met Wijf ende Kinderen uyt Portugael. Dese geheel Canael is seer vischrijck / insonderheyt vā Sardijns eñ Enchioues, die welcke in winters tyden alsoo veel daer zijn/ dat zy van selfs opt landt springen / als oock veelderley andere goede visschen/ Tongen/ Stueren/ Barbelen/ groote Krefstē/ die seer gesont ende overvloedich daer zijn / dat het meeste volck hem daer mede gheneert.

Oesters wassen onder de wortels vāde boomen/ aen den Oever staende.

Vechten der Walvisschen maken dat de Indianen Traen krygē.

Op't Dorp S. Paulus wonen die Portugesen/ die daer gesonden zijn met Wijf eñ kinderen.

Overvloet vā Visch.

Van Loanda noch wyder varende / comt men aē die Revier Coanza, welcke revier met Bengo een ander voorghenoemt/ het Eylandt Loanda maken. So heeft dā Coanza oock haren oorspronck uyt een kleyn Lack/'twelck een revier maeckt / die daer vloeyt uyt het selfde groote Lack / daer uyt die Nilus, eñ meer andere revieren haer beginsel hebbē/ welck Lack in dese Caerte geheetē wort Zaire ende Zēbre, van den ouden Tritonis Lanis, om dat hier in (so men seyt) Zee-goden eñ Meerminnen ghevonden werden.

Het Eylandt Loanda.

Int Lac Zaire oft Zembre houden haer veel Meermans ende Meerminnen.

Comēde weder tot die Reviere Coanza, is die selvighe int invaren ontrent een halve mijl breedt/ende men mach teghens stroom op met kleyne schuytkens varen/ ontrēt 20. onser mylen / dan heeft gheen bysondere haven. Hier ontrent begint het Coninckrijck van Angola, 'twelck wel eertijts oock ghehoort heeft onder het gebiet des Conings van Congo, dan voor weynich jarē/door een seker Gouverneur daer van afgebracht/ eñ een bysondere heerschappie ghewordden/ die hem hout voor vrient / eñ niet voor onderdaen ofte Vasal des Coninghs van Congo, schickt hē nochtans ten tyden eenighe giften/op de maniere als schattinghe.

Hier begint dat Coninckrijck Angola.

Angola pleech onderdanich te zijn dē Coninck van Congo/ noch geven sy hem giften.

Van Coanza volcht een uythoeck/ genoemt Capo Ledo, om die welcke ghepasseert zijnde/ comt mē noch aen sommige andere Revieren. Die eerste diemē beseylt / wort Songa geheetē/ diemen ontrent 25. Italiaensche/ofte 5. duytsche mylē mach opvarē; Die ander Bengleli, al waer un eender van die onderdanē des Coninckx van Angola het commandement ofte ghebiet heeft/ ten lesten comt men aen een middelbare havē van groot goet/eñ bequaem voor allerley schepen / gheheeten den uhoeck der Koyen/ van sommighe den Oever der Koyen/ om dat aldaer groote menichte van Koeyen weyden / wesende plat landt/ vruchtbaer van Graz eñ allerley victualie / eñ men heeft hier oock openbaerlijcken op eenighe tijt te koope ghevonden eenigerley metalen / ende insonderheyt Silver / als Lopez ende Pigafetta zijn oversetter betuyghen / waer uyt dit ten meesten genomen is. Ende dus verre plach te strecken die Custe langhs het groote eñ machtighe Coninckrijck van Congo, al waer die meeste vaert ende handelinghe der Portugesen int beginsel der ontdeckinge gheweest is/ende vangt aen $4\frac{1}{2}$. graden / aen die Zuydt zyde van den Æquinoctiael, vervolgende tot op die hoochte van 13. gradē welcke makē 630. Italiaensche mylen/eñ 126. duytsche/ 5. mylen voor een gerekent. Eñ oft wel dit landt/ghelijck oock alle andere provintien vierderley zyden ofte grentsen heeft/ oost/west/ zuyen eñ noorden / soo sal dit ghenoech wesen / dat beschreven is die west zyde deses Coninckrijcks/soo verre het streckt langhs die Zee Custe / dienstelijcken tot die Aphritanische ende Indische navigatie: Hier by sal ick noch voeghen eenighe discoursen. Dit Coninckrijck ende dese vruchtbaerheyt beter ontdeckende / soo staet dan te mercken dat het gheheele rijck van Congo, afghedeelt wort in ses voornaemste Provintien / die gheheeten worden Bamba, Sogno, Sundi, Pango, Batta ende Pemba.

De Rebiere Songa.

De Rebiere Bengleli.

Een havē die gheheeten is de havē vande Koyen/ om datter sulcke menichte van Koeyen zijn.

De custe van Angola strecken vanden 4. en half graet / tot den 13. graet.

Dese beschryvinghe is dienstelijck tot die Aphricaensche ende Indische Zeevaert.

Het Coninckrijc van Congo is ghedeelt in diversche provintien.

Bamba is die grootste eñ die rijckste / streckt langhs die Zee custe/ van die Revier Ambrisi tot die revier Coanza toe / hebbēde onder haer veel Heeren; Dese namen niet noodich te verhalen/ wordē alle geheeten Mani, dat is Heere/ als Mani Bamba, Heer vā Bāba; Mani Loanda, Mani Coanza, Heer van Loanda, Heer van Coanza. Dese provintie van Bamba is de sleutel/het schilt/ eñ die bescherminge van't geheel Coninckrijck Congo, daer uyt alle ghewelt eñ tegenstant den vyanden geschiet; want zy wederstaen alle rebellē van die omliggende plaetsen; Hebben dapper volck/ die alletijt inde wapenen zijn / den Coninck in allen swaricheden eñ rebellen hulpe bewysende. In tijdt van noot/ mach hy alleen uyt dese eenige provintie by die 400000. wel gewapende mannen (verstaet nae die maniere des landts) opbrenghen.

De Heeren in Congo heeten Mani Bamba Mani Loanda/ etc.

Bamba is de bescheriner vant heele Coninckrijck Congo.

De provintie Bamba kan opbrenghen 4. hondert duysent ghewapēde mannen/ nae de maniere des landts.

De voornaemste Stadt van dese provintie light in een even velt / 'twelck hem streckt tusschen die Reviere Loze ende Ambrisi, ende is gheheeten Panza, 'twelck een ghemeene name is van alle steden / al waer die Gouverneur woont: light van die Zee ontrent 100. Italiaensche mylen/ 'twelck 20. vande onse zijn. In dese provintie heeft oorsprōck het geberchte/ inde welcke Myuen zijn van Silver/ eñ allerley andere Metalen: streckende nae't Coninckrijck van Angola, seer rijck zijnde / om datmen oock aen die Zee-strandt vindt die Slecken huysken/ die haer dienen voor gelt/ so is oock hier die grootste coopmanschap vā Slaven / ghebracht zijnde van Angola, welcke die Portugesen alle iaers in groote menichte tot duysenden toe aldaer koopen / ende die vervueren in differente landen / om aldaer te vercoopen.

De hooftstat Pansa/ daer hem dē Gouverneur in onthout.

In dese gheberghten zijn Mynen van Gout ende Silver.

Hier valt grooten handel van Slaven.

Het volck van dit landt zijn dapper in wapenen / dragen lange eñ breede ghewèeren ofte rappierē/ gelijck die Slavoons eñ Switsers/ die haer toegevuert werden van die Portugesen/

Dappere Kryghslandē ẽ seer stercke mannen zijn de inwoonders deses landts.

sen; Men vindt so stercke mannen aldaer/ dat zy een Slave in eenen slach midden door houwen/ ja eenen levenden Osse den kop af; Dat meer is/ men heefter ghevonden die het vierdé deel van een boote Wyns/ weghende ontrent 325. ponden op haren arm ghedragen hebben: Beneffens dese gheweeren voeren zy oock boghen/ daer op zy wel gheoeffent zijn/ met langhe Bokelaers van schorssen tsamen ghevlochten/ als men by my sien mach.

Inde provintie van Pamba zijn menichte van Olyphanten/ haer leven is 150. jaer.

In dese Provintie van Pamba vintmen veelderley vreemde dieren/ als eerstelycken Olyphanten/ die men hier seer veel vindt/ om die overvloet der bosschen/ weyden ende stroomen die overvloedich water by brenghen/ die hier seer groot zijn: want zy wassen die halve tijt haers levens/ ghelyck men seyt/ ẽ leven 150. jaren/ die in Portugael ende by ons gesien zijn/ zijn kleyn/ om dat zy jonck ende tot haer volcomen wasdom niet en zijn ghecomen. Dat dese beesten dus groot werden/ mach men oock afmeten uyt die grootheyt ẽ swaerheyt sommiger tanden/ die daer van ghebracht werdẽ: want men heefter ghevonden die 200. medicinael ponden/ het pont van 24. loot ghewegen hebben. In die tale van Congo wert een Elephants tant ghenoemt: Mene Manzao, dat is/ Olyphants tant; Die jonghe Olyphanten noemen zy Moana Manzo, dat is een jongsken van een Olyphant; Haer ooren zijn niet minder als een der grootste Rondassen die de Turcken voeren/ ses spannen lanck/ van ghedaente ofte forme eenes Eys/ treckende na de schouderen scherp toe/ ẽ met het kloppen der ooren ẽ des steerts verdryven zy die vlieghen/ als oock met het froncelen ofte tsamen persen des vels/ die selvighe doodende; Het haer van den steert hebbẽ zy seer dick/ als kleyne biesen/ swart ende glinserende/ ende inden ouden veel schoonder ẽ stercker dan inden jonghen/ oock meerder van weerden. Dese hayren werden van die volckeren ghebruyckt/ tot vereiersels des halses/ insonderheyt de Mannen ẽ edele vrouwen int rijck van Angola, ende de omligghende plaetsen/ die seer weert ende lief houdende om des beestes/ daer zy afgenomẽ zijn/ ende der hayrẽ schoonheyt ẽ sterckheyt: want zy so sterck zijn/ dat men die niet met handen breken mach. Men vint sommighe die haer leven in perijckel stellen om dese hayren te becomen/ ẽ dat op de maniere als volght; Den Olyphant in eenighe engte comende/ dat hy hem niet drayen en kan/ springhen zy daer op/ ofte comen van achteren met scherpe Messen ende snyden die af/ die verkoopende/ welcke ghevlochten werden/ ofte ringhs wyse ofte anders/ ende ghedraghen om den hals/ om die armen ende aen die vingheren. Dusdanighe heele steerten/ met die schoenẽ daer op zy gaen/ ende veelderley ringen van dit hayr ghemaect van die Swarten/ mach men by Paludanum sien. Die Ouden hebben gheen goede kennisse van die Olyphanten ghehadt/ indien dat zy schryven dat zy haer niet konsten buyghen/ ẽ dat zy moesten aen boomen rusten/ waer door zy stelden datmen die vingh/ dan die experientie van ons volck/ als oock hier te voren van die Portugesen/ hebbẽ die sake veel anders bevonden/ hare beenen met juncturen/ haer konnende buygen/ haer twee beenẽ opheffende aen boomen/ om het loof daer af te eeten/ ẽ na het leeghe water te bucken/ ende daer uyt te drincken/ ghelijck men sulcke juncturen ẽ het ghebeente daer by sien mach by my; Wat veerder

Worden Olyphants tanden gevonden 220 pont swaer.

Hoe die Olyphants tandẽ op haer sprake ghenoemt werden.

Hoe de Olyphanten haer voor de vlieghen weten te beschermen.

De haren vã Olyphãts steerten in grooter waerden gehoudẽ.

Een hayr uyt haren steert kan men met handen niet breken/ en om die te krygen stellen zy haer in perijckel haers levens.

Dit cieraet vã Olyphants steerten can men by D. Paludanus sien.

Valsch is de opinie vandẽ Ouden/ dat de Olyphanten haer niet konnẽ buygẽ.

belanght die beschryvinge vanden Olyphant/ dewyl veel autheuren sodanich beschreven hebben/ achte het niet noodtwendich breeder hier te verhalen. Noch so zijn in dese Provintie veel Tiger dieren/ van ghelijcke forme ẽ gedaente als die ten tyden in dese landen gesien werden. Het vertelt Lopez van dese beesten een wonderbaerlijcke maniere/ ẽ is/ dat zy nimmermeer sullen aenvallen witte menschen/ maer wel die swarte/ ẽ ligghende by een te slapen witte ende swarte/ sullen zy die swarten dooden ende eeten/ ende die witten onbeschadicht laten; In honghers noot nemen zy die beesten (sonder vreese van die huysen) wech/ wel verstaende int velt gheen ghedierte vindende: want zy gheenderley sorte van dieren sparen/ werden ghenoemt in die tale van Congo, Engoi, zijn wreede beesten ghelijck die Leew/ dan anders van hayr ende geplect/ werden gevangẽ met vergift/ sulcks in vleys verbergende/ ofte in stricken ofte met pylen ofte Roers geschotẽ. Men hout aldaer die knevelen van den Tiger voor een boos ende schadelijck vergift/ daer af ghegheten wesende/ een rasende doot volcht/ waer door zy oock vanden Coninck ghestraft werden/ die het vel brenghen sonder die knevels. Dese selve provintie brenght oock voort een ander ghedierte Zebra ghenoemt/ in allen ghelyck een Muyl/ alleẽ daer in uytgesondert/ dat het voort teelt/ 'twelck die Muyl niet en doet; Dit beest is seer vreemt van hayr: want is van die rugghe graet af tot die buyck toe al gestreept/ met dryderley verwe/ swart/ wit/ ende donckerroot/ die strepen ofte lysten met proportie vervolghende/ ende ontrent 3. vinghéren breet wesende/ ghelyck sulcken figuer ghestelt is int Boeck tot Roomen ghedruckt/ datmen daer af sien ende lesen mach; Dese beesten/ om dat zy alle jaers voorts teelen/ zijnder seer veel/ ẽ alle wilt/ ẽ boven maten snel int loopẽ/ also dat die Portugesen hier af eẽ spreeckwoort hebben: soo snel als een Zebra, willende daermede beduyden die uytterste snellicheyt; Tam ghemaect wesende/ souden seer wel dienen in plaetse van Peerden/ om te loopen ẽ te trecken; oock inde oorloch ẽ andere nootwendighe saken/ also dat hier uyt kennelyck is die versorgher der naturen/ die alle landen versorcht heeft met nootwendicheyt/ soo van beesten als andere dingen/ ẽ victualie der selver: Maer de wyl int gheheel Coninckrijck van Congo gheen Peerden en zijn/ ẽ oock niet en werẽ te ghebruyckẽ/ die Ossen die daer veel zyn/ veel min weten dese beestẽ tam te makẽ/ om sadels daer op te leggẽ/ ẽ met toomẽ te regierẽ/ so ghebruycken zy in plaetse der beesten/ dienst van menschen/ die daer op afgericht zijn/ ẽ op hoeckẽ vande stratẽ haer houden/ d'andere op veelderley manieren te draghen/ ofte in sekere Velt-kutsen liggende (ghelijc die Indianẽ in die Palankyns) ofte op stoelẽ sittende/ als mẽ sien mach in de conterfeytsels int selfde boeck tot Roomẽ gedruct. Daeromme die snel begheert voort te wesen in dese landen/ ghelijck by ons op die post/ die neemt veel Slaven/ ẽ verwisselt die partyen als zy moede zijn/ mach alsoo seer haestich zijn reyse volbrenghen. Men vint noch veelderley andere beesten/ daer sommige van die groote eender Osse/ sommighe kleynder/ die zy Empalanga heetẽ; Veel Wilde Buffelen/ Wolven die seer nauwe riecken/ ẽ wonder beminnen die Olye/ die zy uyt den Palmboom trecken. Vossen/ Herten/ Hinden/ Geyten/ Conynen/ Hasen in seer groote menichte:

want

Wanderlijcke vertellinghen van Tiger dieren.

Dat zy gheen witte menschen maer wel swarten aenvallen en verscheuren.

De Tiger dieren heeten zy Engoy.

De knevelen vande Tiger dieren is een boos fenyn/ daerom verboden de vellen uyt gheven daer te brenghen sonder de knevels.

Worden in Congo Muylen ghevonde van grooter snelheyt/ also dat de Italianen een spreeckwoort daer van hebben.

Dat Godt elck landt tot haer onderhout van als gheeft.

In plaetse vã Peerden ende ander last draghende beesten/ ghebruyckt men hier de menschen.

Ee beest Empalanga/ oock Buffelen ẽ Wolven.

Vossen/ Herten/ Hinden/ Geyten/ Conynen/ Hasen in groote menichte.

Oorsake waerõ datse de Civet-catte vanghen.

want zy werden niet ghejaecht noch ghedoodet. Men vint oock alhier veel Zivet-catte/die zy tam maken / om die Zivette daer af te nemen/ hebbende groote lust aen den rueck.

Slanghen die 25. palmen lanck zijn.

Slangen ẽ Aderen zijnder van vreẽde ghedaenten by die onse te ghelijcken/ẽ seer groot: want mẽ vinter die 25. palmen lanc zijn/ ẽ 5. breet: den buijck ende de mont soo groot hebbende/dat zy konnen verslindẽ een Harte / ofte een ander ghedierte van die groote: weyden op't landt ende bergen ẽ int water/ghebruijcken beyde elementen. Dese beesten harẽ buijck vol ghegheten hebbende / blyven dickwils ligghen als droncken ende slapende/ ende worden alsdan ghedoodet/ẽ van dat volck ghegeten/ achtende dit vleijsch beter als wy Hoenderen doen moghen. Daer zijn seer veel vergifte Aderen / die den menschen bytende / in 24. uren dooden. Noch zijnder sekere andere beestẽ/ van die groote eenes Rãs / op de manier als Draken/ die vloghelen ẽ eenen steert hebben / met eenen langen beck / daer in veel regelen vã tanden/ eeten raw vleysch/zijn van verwe blau ẽ groen/ ẽ met een geschildert vel / ẽ twee voeten; Dese worden van sommighe Swarten aenghebeden. Noch vindtmen aldaer vele Cameleonten / zijn van die groote als een Haghedisse/met een hooge rugge/ ẽ vier voeten/veranderen hare verwen/etc.

Door wat middel dees Slangen gevangen werden/ẽ daer nae tot spijs ghebruijckt.

Aderen die de menschen in 24. uren dooden.

Ghedaente van Draken die sommighe Swarten aẽbidden.

Natuer ende ghedaente vã den Cameleõ.

Verscheyden soorten van water ende landt vogels.

Belangende de ghevogelte / zijnder oock in groote menichte / insonderheyt Indiaensche Hennen/ Pauwen/Gansen/Endtvogels/ wilde ẽ tamme Patrysen / Fasanen / Duyven/ Torteldyuven seer abondant / als oock Adlers/Valcken/Sperwers/Pellicanen/ ẽ dierghelijcke. Behalven die voorghenoemde/zijnder ooc veel Papegayen / grone ende grauwe: seer schoone roode voghelen / Fiamenghi gheheeten / ontallijcke soorte vã kleijn ghevogelte/ niet minder lieflijck van ghesanck / als eenige Canary vogelkens moghen wesen.

Op wat hooghde Songo/de tweede provincie van Congo leyt.

Die tweede provintie van Congo,Songo ghenaemt / light ontrent die Reviere Zaire ẽ Loango , strect tot die Reviere Ambrisi,nae't noorden/ op $7\frac{1}{2}$.graden / ende endight aen die roode Steen-rotsen/ die welcke ligghen op die bepalinghe van't Coninckrijck Loango. Int midden van dese Provintie is een stadt Songo gheheeten / alwaer die Gouverneur woont: daer af die Provintie oock haren name heeft. In dit landtschap zijn veel Olyphantẽ/ waeromme hier grooten handel is int verwisselen der tanden teghens Yser. Oock zijn hier veelderley Apen ende Meerkatten / groote ende kleyne/ van menigherley sorteringhe/daer onder sommighe seer vriendelijck ende lieffelijck zijn/dryven veelderley tijtcortinghen / ẽ doen alles na wat menschen voor doen. Mẽ maeckt oock in dese Provintie veelderley Lijnwaet van die Indianische Palm boõ/ daer zy grooten handel mede dryven. Van dusdanighe sorteringhen machmen veelderley by my sien. Zy zijn rijck van Kopen / ẽ van andere voorghenoemde beesten.

Veel Olyphãten/ Apen/ Meerkatten van veel soorten.

Lijnwaet van Indische Palmboomẽ.

Cleedingh/ manieren ẽ religie vã die van Songo.

Belangende haer gheloove / zijn Heydenen/ ende aenbidden wat haer ghelieft / houdende die Sonne als die Man / voor den grootsten God/ ende die Mane als die vrouwe voor den tweeden . Haer kleedinghe is ghelijck die van Congo , voeren oorloch met haer nabueren/die van Anzicana.

De derde provintie Sundi/ oorsaec waerom deze van des Conincx eerste Soon gheregeert wert.

Sundi die derde Provintie is die eerste/ende een beleeninghe des Conincks / waerõme dese alletijt geregiert wert van des Coninghs eerst ghebooren Soon/ ofte van Princen des bloets/ die in die regieringhe volghen sullen ; light ontrent die stadt Congo , van die Portugesen S. Salvator gheheeten/ ẽ strect van daer ontrent 40. Italiaensche mylen/ ofte 8. duytsche mylẽ/ tot aen die Reviere Zaire toe.

Waerinne daer meeste hãdelingh is/ ẽ wat gelt zy gebruijckẽ.

Die volckeren deses Landts / als oock die van Pango , handelen veel met Sout ẽ gecoluert Lijnwaet uyt Indien ẽ Portugal ghebracht/ voor haer gelt schelpkẽs gebruijckẽde: Zy ontfangen voor dese Waren Linnen vander Palm boom/ Olyphants tanden/Zabelẽ/ Marteren/ẽ eenige banden ofte gordelen van die selvighe Palmbooms bladeren gemaeckt/ seer weert gehouden in die landen: gelijckmen sodanige ooc by my siẽ mach . Het wast in dese Provintie veel Christaels / ẽ veelerley soorte van Metalen / doch so beminnen zy bovẽ allen het Yser / segghende dat andere Metalen niet nut ofte profytelijck zijn: want uyt het Yser maken zy Messen/Swaerden ẽ wapenen/ẽ dierghelijcke instrumenten / nootwendich tot onderhoudinghe der menschelijcken natueren.

By D. Pal. zijn verscheyden warẽ van Sundi te siẽ.

Veel Christal ende Metael.

Waerom dat zy het Yser beminnen.

Beschryvinge van Pango.

Pango, die vierde Provintie / is in vorighe tyden eẽ vry Coninckrijck gheweest/zijns selfs regieringhe houdende / streckt nae't noordẽ aẽ Sundi, nae't Zuyen aen Batta, nae't westẽ aent landtschap van Congo, ẽ nae't Oosten aẽ die gheberchte van die Sonne. Die voornaemste stadt heet ooc Pango, leyt op die west zyde van de Reviere Barbela , die oorspronck neemt uyt het groote Lack / daer uyt die Nilus vloeyt. Haren handel is eenderley met die van Sundi.

Handel van die van Pãgo

Gelegentheyt van Batta.

Batta, dat 5. landschap grenst nae't noorden aen Pango , ẽ nae't oosten aen de Revier Barbela, ẽ streckt voorts aen die gheberchten der Sonne / ende aen die voet van die Salpeeters bergen/ ẽ nae't Zuydẽ van't selfde geberchte/ voecht hẽ aen Barbela, tot die verbernde bergh toe. Die voornaemste stadt woort ooc Batta geheeten/ al waer die Gouverneur woont/den welcken toeghelaten werden Busschutten / ẽ dat om oorsake/ dewyle oost op / over die gheberchten van die Sonne/ẽ van Salpeter aen die oost ende west zyde van die Revier Nilus woonachtich is eenigerley volck/ Giaquas geheeten van die van Congo, ende in haer eygen land Agag, seer wreedt en strijtbaer/ gheneycht om wapenen te handelen / ẽ rooverye te dryven/van welcke dagelijcksche invallingen gheschieden in die naest liggende landen/ẽ ten tyden oock in Batta, daeromme het van noot is/ dat zy gerust ẽ op haer wacht staen om haer te beschermen.

Die voornaẽste stadt in Batta.

Oorsaeck waerom hier Busschieters woonen moghen.

Wat volck de Giaquas zijn / haer natuer en ghebruijck.

Dese provintie mach opbrengen 70 oft 80. duysent wel ghewapende mannen/ende alhier van daen brenght men vele Zabelen ẽ Fluymen/hebben eenderley handel / ghelijck die van Pango ende Sundi.

Batta kan 70. duysent ghewapende mannen op brenghen.

Beschryvinghe van Pẽba ẽ Banza.

In Pemba, wesende die seste Provintie/ligt de Hooftstadt van Congo, eertijts Banza gheheeten/ dat is 't Hof / ẽ nu van de Portugesen Sant Salvator, light op een gheberchte/ 'tlandwaert in/verre van die Zee/150. Italiaensche mylen/zijn 30. onsere. Dit gheberchte is groot ẽ hooch/ende meest steen / die nochtans Yser gheeft / ontrent 2. onser mylen int ronde hebbende al bebout met vele dorpen ẽ huysen/bewoont met meer dan 100. duysent menschen.

Banza sietmẽ 150. Italiaensche mylen inde Zee.

Van hoe veel menschen Bansa bewoont wordt.

Het aertrijck deser bergẽ is seer vruchtbaer/ door de versche lucht die seer claer ẽ ghesont is; Geeft oock veel goet waters/ den menschen nimmermeer schade ghevende / is rijck van gras ende allerley beesten ; vã vruchtbare boomen/

Rijck van Gras/ Boomen/ Beesten ẽ Greynen.

men / die altoos groen zijn / overvloedich van allerley soorte van Greynen / diemen in die landen ghebruijckt / insonderheyt van eenderley specie / die zy Luco heeten / eñ voor het voornaemst eñ beste Greyn houdẽ / als wy Terwe / doch is kleijnder / ende heeft eenighe ghelijckheyt met het Mostaert saet / uytghesondert [redacted] het wat grooter is / 'twelcke zy malen op handt muelekens / daer af zy [redacted] seer wit meel becomen / blanck / ghesont / ende seer smakelijck broodt ghevende / is van goetheyt niet minder als ons Tarwen broodt / eñ dusdanich greijn is in Congo seer veel / 'twelck voor weynighe jaren daer eerst ghebracht is van die Reviere Nilus, insonderheyt van die plaetse daer die Nilus die tweede Lack vervult.

Luco het beste eñ profijtelijcste Greyn.

Ghedaente van Luco.

Dit greijn Luco eerst vā [redacted] Reviere Nilus gebracht.

Oock soo isser veel witte Milie ofte Gheers / ghenoemt Mazza di Congo, dat is ghesept Greijn van Congo, ende oock abundant ofte overvloedich Maiz, dat is / Turckische Terwe / die welcke aldaer weynich van weerden ghehouden wordt / ende van haer luyden ghenoemt Mazza Manprito, dat is greijn van Portugael / met dit mesten zy haer Verckens. Rys isser oock overvloedich / dan van gheen weerdie: Dit landt is oock vol van veelderley onderscheydelijcke vruchtbare boomen / alsoo dat het meestendeel van't gemeene volck / haer van die vruchten onderhouden / als Citroenen / Limoenen / ende insonderheyt seer smakelijcke Oraengie appelen / die niets te soet ofte suer / dan middelbaer zijn / eñ worden sonder schade ghegheten. Bananes zijnder oock seer veel / het welcke sommighe meenen dat het vruchten zijn / die in Syrien eñ Egypten Muse gheheeten werden / ende in dit boeck Indische Vyghẽ / zijn seer lieffelijck ende welsmakende fruyten / uyt den soeten suer / ende goet voetsel gevende.

Turcksche Tarwe / daer meste zy haer Verkēs mede

Oraengien / Limoenen / Citroenen / hier seer goet.

Indische Vyghen / liefijck ende wel smakende.

In die platte velden wassen veelderley specien van Palmboomen / als die Indiaensche Noten / ende die Dayen voorts brenghen. Noch groeyter een andere soorte van Palmboome / die vorige twee specien gelijck / van die welcke zy nemen Olye / Wijn / Azijn / Fruijt eñ Broot. Die Olye persen zy uyt die pulpe van't fruijt / ghelijckmen doet uyt die Olyven / welcke van verwe ende substantie onse Botter ghelijck is / alleene wat groener / na't geele treckende / [redacted] welcke zy ghebruijcken in plaetse van Olye eñ Botter / ende branden die oock in Lampen / smeeren oock hare lichamen daer mede / om die selvighe gheradt te maken / in somma / is goet om te eeten in tijt van noode / ghelijckerwijs alst ons volck overcomen is / die sonder dese Olye van honger hadden moeten vergaẽ. Dusdanighe machmen by my oock sien / van die plaetse ghebracht / als oock den Wijn eñ den Azijn van die selvighe Palm-boom. Die wijn tappen zy boven uyt die boomen / die selvighe doorboorende / waer uyt loopt ofte druypt een sap ghelijck Melck / wesende koel ende fris om te drincken / is ten eersten ghetapt / lieffelijck eñ soet / daer na wert het suer / eñ ten lesten Azijn / datment tot Salaet ghebruijcken mach: maer versch ghedroncken zijnde / drijft het die urine ofte het water af / waer door dat in die landen weynich ghevonden werden / die lenden ofte blasen steen hebben; Hier oock te veel af drinckende / maeckt het droncken / ende gheeft groot voetsel. Het broodt maken zy van die Steenen deser vruchten welcke zijn van fatsoen gelijck Amandelen: maer veel harder. In dese steenen zijn kerlen seer smakelijck [redacted] te eeten / ghesont [redacted] goet voetsel bybrenghende / eñ dese gheheele vrucht is soo wel uytwendich als inwendich groen / eñ wert raw ofte gekockt gegetẽ. Daer zijn andere boomen die een fruijt voorts brenghen / 'twelcke zy noemen Cola, vā die grootte eender Pijn-appel / hebbende in sich andere vruchte ghelijck Castanien / in welcke zijn 4. roode ofte incarnate pitkens / die welcke zy in die mondt houden / die zuygende eñ knauwẽde om den durst te blusschẽ; Dese fruyten in water ghedaen / maken dit selvige suer eñ smakelijck / sterrken die Mage / eñ zijn boven maten goet tot een quade Lever; Andere sorteringhe van wilde Palm-boomen worden daer oock ghevonden / die veelderley eetbare vruchten voorts gheven / waer af die bladeren dienen om die Matkens te maken / die hutten tẽ decken / korfkens eñ andere nootwẽdicheden des huyses te vlichten / ghelijck men veelderley vā sodanige sorteringhe by my sien mach.

Van dese Palmboom komt Olye / Wijn / Azijn / Fruijt ende Broot.

Door gebruijc van desen Wijn / is nie[redacted] metten Steen gequelt.

Waer zy Broodt van maken.

De vruchten vanden boom Cola is lieflijck van smake / eñ sterckt de Maghe / is oock goet tot een quade Lever.

D. Paludanus can veelderley sien laten van dese Palmboomẽ / Matten van bladen ghemaeckt.

Noch so zijnder andere boomen / ghenoemt Ogheghe, die fruyten voortbrengen / van ghedaente ghelijck geele Pruymen / lieflijck van rueck eñ smaeck. Van dese boomen houwen zy tacken / die zy dicht by [redacted] planten / eñ aen malkanderen vast maken / gelijck men by ons van Bucken ofte Hagedoornen boomen doet / maken alsoo schuttinghen om haer huysen / die geplantende tacken in een ghevloecht / wassende; Oock so maken zy hier uyt galeryen eñ somerhuijskens om haer daer in te beschermẽ voor die hitte der Sonnen. Behalven die voorghenoemde vruchten werden aldaer noch veellerhande ghevonden / seer dienstelijck in die medecijn / eñ oock om te eeten / insonderheyt Tamarinden, die uyt den sueren seer lieflijck van smaec / eñ in heete cortsen wõder aengenaẽ zijn. Die Moozen [redacted] Turcken over land reysende / nemen die Pulpe vā Thamarinden voor haer / vermenghen die met water / drinckende sulcks tot verkoelinghe der inwendighe hitten / insonderheyt der Lever eñ nieren / oock om sachten camerganck daer af te hebben: gelijck oock Cassia Fistula, die daer abundant is / eñ Ederẽ Meloenen / Peponen / Concommeren / eñ allerley ander aert van aertvruchten / die breeder instructie hier af begeert / die lese Odoardum Lopez, overgheset van Pigafetta, eñ tot Roomen ghedruckt / daer uyt dit ten meesten deel ghenomen is.

Beschrijvinge van eenen Boom Ogeghe.

De planten van desen boom / daer makẽ zy haer schuttinghen van.

Vele vruchten inde medecynen goet.

Hier wast veel Cassia Fistula / Meloenẽ / Pompoenen / Concommerẽ.

Ende hoe wel die wooninghen in Congo kleijn ende nederigh zijn / soo en ghebreeckt het haer nochtans niet aen die materialen / insonderheyt aen den steen: want daer steens ghenoech groeyt / daermen gheheele columnen eñ vierkante stucken van fijnẽ roode Marmer uythouwen mach / dat meer is / men vinter soo groote stucken / dat men uyt een stuck een gheheele kerck soude houwen moghen. Boven die verhaelde sorteringhe van Marmer / vintmen noch berghen van Jaspis / van Porpher / ofte roode Marmer / van witte ende andere coleuren / die tot Roomen gheheeten worden Marmer van Numidien, van Aphrica eñ Ethiopien / daer af men veellerley colummẽ tot Roomen siet / ende by my eenighe klooten van dusdanighe Marmoren gheslepen / van Roomen gebracht zijn. Men vint oock aldaer veelderley gekorlte steenen / onder andere so zijnder waer in seer wonderbaerlijcke Hyacinthen ghesprenckelt ligghen / die men uyt nemen mach / eñ afscheyden van die ander steenen / daer in zy ghegroeyt zijn. Men mach oock van dese gheheele columnen maken Obelisquen ofte andere wercken / daer in men gespreydet soude

Allerley steen in Congo.

Heele bergen in Conga vā Jaspis / van Porphir oft roode Marmer / vā witte ende ander coleuren.

Heerlijcke steenen daermen Colomnen Obelisken van can maken.

sien

sien blincken dese steentgiens. Noch so zijnder andere vreemde Steenen / Metael houdende / veelerley van verwen/als daer Coper/ int sien groen eñ blinckende: daer af men Statuen eñ andere wercken/schoon van ghedaente maken mach. So is dan niet het gebreck van materie oorsake der kleynheyt haerder wooninghen: want noch aen steen / kalck / hout/ noch aen beesten om sulcks voorts te brenghen en ontbreeckt/dan alleen aen Steen-houwers/Timmerluyden eñ Metselaers/die daer gants geen en zijn / waer door zy haer behelpen met hare hutten. Hier mocht nu verhaelt werden / hoe dat dit Coninckrijck int ontdecken van Oost Indien/ int jaer 1490. eñ 91. gebracht is door die Portugesen tot het Christelijcke gheloove; Item/hoe schandelijcken dat naederhandt dat volck is verlaten gheworden / doen het Gout begonst te ghebreken: Ick segghe niet door afganck ofte verminderinghe des Goudts/ dan dat den Coninck van Congo gheraden was van eenen Portugees selfs / die Myne niet te ontdecken: oock die quade regieringhe der Bisschoppen/Papen eñ Monicken aldaer ghesonden/achterlatende: blijckt ghenoech uyt die historie van Lopez beschreven / dat zy niet die salicheyt der arme menschen: (maer veel meer die grootsheyt eñ regieringhe/ eñ haer onmatighe begeerlijckheyt des Goudts te versadigen) gesocht hebben: So heeft noch voor weynich jaren die tegenwoordighe Coninck tweemael zyne gesanten gesonden aen den Coninck van Spaengien / eñ den Paus van Roomen/ gants vriendelijcken biddende / om Herders eñ Leeraers zynes volcks/ daer by aenbiedende eñ presenterende die ontdeckinghe der rijcke Goudt-mynen die in zijn landt zijn / om daer door Dienaers ende Leeraers zynes armen volcks in zijn rijck te trecken/dan in die Christenheyt is/anders te doen/ die moet men tsamen hanghen/onderdrucken/verbolghen ende vernielen / doch dit buyten myne professie wesende/hier af veel te spreken.

Die van Congo ghebreeckt Metsers/ Steenhouwers om goede huysen te bouwen.

Congo is an. 1491. totten Christen gheloove bekeert.

De Coninck van Congo verbercht den Christenen zyne Goudt-myne.

De Coninck van Congo schrijft om herders ende leeraers aen Spaengien eñ aenden Paus.

Comende weder tot verbolgh der Custen van Angola, na die groote Cape van Goeder hope toe. Eerst Angola belanghende/is sulcks boven alle gelooflijckheyt seer volckrijck: oock overvloedich van Silver / Coper ende ander Metael; rijck van allerley victualie eñ beestẽ/ insonderheyt Koyen.

De vruchtbaerheyt der kuste van Angola.

In Angola is overvloedich Silver / Coper eñ ander Metael / eñ gants gheen gebreck van victualie eñ beestẽ/insonderheyt Koyen/ nochtans eet dat volck liever Honde-vleys dan Koyen vleys / die zy slachten eñ duerder betalen/dan eenigh ander vleys.

Die vruchtbaerheyt van Angola/eeten geeren Honde vleys/haer gelt zijn horenkens.

Haer gelt zijn schulpkens ofte hoornkens/ ghelijck oock die van Congo, als oock die tale/ doch onderscheyden van uytsprake in sommighe woorden/als tusschen Spaens eñ Portugees. Haren Coninc is eenen Afgoden dienaer ofte Heyden; Zy nemen soo veel Vrouwen als zy selfs willen / waer door so grootẽ overvloet van volc is / dat Angola alleen by een milioen ghewapende mannen kan op brengen/ alle bereyt tot dienste haerder Heeren / inde oorloch te gaen. Dit volck gebruyckt vele glasen Paternosterkens van Venetien/ van differente coluеren tot haer verciersels om den hals ende armen / noemen die op haer tale Anzolos, ende een snoerkens ghemaeckt wesende Mizanga.

Angola can opbrenghen ten oorloch een milioen Krijgs volck ten dienst hares Heeren.

Ghepasseert zijnde het Coninckrijck van Angola, eñ die Oever der Koyen/ Scno delle Vacche gheheeten / Zuyen aen/ tot die swarte Cape ofte upthoeck / die Custe streckt langhs die Zee ontrent 220. Italiaensche mylen. Op dese Custe is vast eenderley landt / ghelijck als in Angola is/ende staet onder tghebiet vã vele Heeren / eñ van desen swarten upthoeck streckt een linie oost aen/ afdeelende het geberchte/ die men noemt Die koude/ die oock in sommighe hooge plaetsen naerder den Æquinoctiael geheeten werden die Sneeberghen van die Portugesen / welcke endighen aen die voet van die Cristal bergen/die name nemende vã die overvloedicheyt des Cristals/ so zy uyt gheven.

Seno delle Vaccho/ oft den Oever der Koyen.

Groote overvloet van Cristal.

Wt dese Snee-berghen nemen oorspronck die wateren die de Lack maken/ van die Portugesen Dumbea Zocche ghenoemt / ende dit Cristal gheberchte streckt voorder nae't noorden / na die Silver berghen tot Malomba toe/ al waer endight het Coninckrijck vã Congo. Die Revier Coari sulcks afdeelende / vervolgende die custe van't Coninckrijck van Angola, nae die C. di buena Sperança toe/ streckt die cours langs het Coninckrijcke Climbebi, alwaer regiert den Coninck Matama, ende dit landt streckt hẽ tot die Revier Bavaghul, oorspronck nemende uyt die geberchten vã Luna ofte die Mane / eñ te samen loopende met die Revier Magnice, welcke vloeyt uyt het voorghenoemde groote Lack/eñ hier na volcht den Tropicus Capricorni, eñ tusschen desen Tropicum eñ die C di buena Sperança en regeert geen eenen Coninck/ maer veel differente Heeren. Dit landt is beset met hooge/scherpe ende koude onbewoonde berghen; 't Volck datter is leeft int veldt/ ghelijck die Arabiers in hutten/ bekleedet met beeste vellen / wilt ruych volck/ eñ niet om te betrouwen / laten oock die vreemdelinghen gheen conversatie oft trafique toe. Hare Wapenen zijn Flitzen ende Pylen; Haer spyse vruchtẽ der aerdẽ /eñ Vleesch der beesten.

Silver bergen tot Malõba.

Int Coninckrijck Climbebi regiert den Coninc Matama.

t Landt byden Tropico Capricorni is gants berghachtich/ van volck bewoõt die gheen gedurige plaets en hebben.

In het gheberchte van die Mane / hebben die Oude gemeẽt dat de Nilus harẽ oorsprõck hadde/dan qualijck/als te vooren verclaert is.

In dit geberchte nae't westẽ/ leyt een kleyn Lac / Gale gheheeten / uyt het welcke vloeyt de Reviere Camissa, van die Portugesen / die soete Reviere ghenoemt / welcke ontrent den valschen hoeck van die C. di bunea Sperança haren uytloop heeft in die Zee; Desen hoeck wort daeromme die valsche ofte onrechte gheheeten/ om dat die schepen die van Indien nae Portugal varen/ eerst eenẽ grooten hoeck ofte hooft/ontdecken/genoemt Delli Agũglie, ende daer na dit kleyndere / waeromme zy het noemen dat valsche hooft / wesende ontdect van't oprechte ende groote hooft. Die spacie die tusschen dese twee hoofdẽ ofte hoecken is/ beloopt ontrent 20. duytsche mylen/eñ de wyle die selfde uytsteken gelijck twee hoornen / maken zy een Inham ofte Golf / in de welcke die Portugaelsche schepen ten tyden water in nemen uyt die soete voorgenoẽde Revier/ eñ het volck ontrent dese Revier woonende / is oock swart/ (hoe wel die Polus Antarcticus hem aldaer verheft op 35. gradẽ) als oock die bewoonders van die koude geberchten van die Mane: also dat niet die hitte der Sonne: maer veel meer die eygenschap des landts mogen toeschryven. Eñ om dat dit den alder grootsten hoeck is/ die alderverst in die Zee uytstreckt voor alle d'andere van die geheele Werelt / eñ seer periculoes om te passeren/ (als oock alle andere uyt hoecken) ende oock om dat die Zee alhier seer schrickelijck tiert/ende dat vande landheftighe

In dit gheberchte vande Mane meynt men dat de Reviere Nilus harẽ oorsprong hadde.

Dit wert aldus den valschen hoeck/om dat de schepẽ daer door bedrogen worden.

winden

winden vallen / die selvighe Zee in groote beroerte stellende / waer door ghebleven zijn soo veel groote schepen van Portugael / en dewijl van die oude Historie schrijvers hier weynich afgheschreven is / voor ende aleer die Portugesen sulcks ontdeckten / achte ick raedtsaem hier die mate ende die sekere erkentenisse te stellen: hoe groot die navigatie zy van Portugael nae Indien / dewijl alleen dese grooten uythoeck om te varen by die 6000. Italiaensche mylen bedraghen: want van die Revier van Ferdinando Poo, al waer dit hooft aenvanght uyt te loopen in die Zee / tot zijn uytterste punt toe / 'twelck wy gheseyt hebben te heeten Delle Aguglie, dat is / van die Naelden / rekent men die Custe langhs van't noorden tot het Zuyden / meer dan 2200. Italiaensche mylen / eñ aen die ander zyde van't selvighe punt tot die hoeck Guardafu, teghens over het Eylandt van Socotora, telt men die Custe van't zuyden nae't noorden volgende / over die 3300. Italiaensche mylen / waer van die 1000. tweehondert duytsche maken / beloopen 660. alsoo dat van Lisbona omvarende / die custe van Aphrica / ende die C. di buena Sperança, tot het Coninckrijck van Goa, zijn omtrent 15. duysent Italiaensche mylen. Van daer voorder nae Malacca ende China, is noch soo wyden reyse / dat nimmer van geen volck op aerden soo grooten eñ swaren Zeevaert is voorghenomen / als van die Portugesen ghedaen / uytghesondert nu in weynich jaren van sekere Englische Edelluyden / die niet alleen dese reyse: maer vast die gheheele werelt hebben omseylt. Men noemt dit hooft di buena Sperança, dat is / het hooft vã Goeder hope: want alle die schepen die nae Indien seylen / ofte van Indien comen naer Portugael / besorgen alleen dit hooft om te comen / meenen sulcks gheschiet wesende / alle periculen te hebben gepasseert / eñ om dese begeerte / hebbẽ ghestelt de name vã Goede hope.

Hoe veel mylen dattet is van Lisbona [...] Indien.

Vã Lisbona tot Goa is 15. duysent Italiaensche mylen seylẽs / de 1000. Italiaensche mylen / is 200. duytsche mylen.

C. de bona Speransa / eft thooft vande goede Hope.

Nu om weder te comen ten propooste van die Custe van Aphrica / voorby zynde Di C. dell' Aguglie, volghen verder vele bequame plaetsen eñ havens om schepen te berghen / als die voornaemste gheheeten Seno Formoso, eñ Il Seno del Lago, om dz die Zee aldaer maect een Golf ofte Inwijck / inde welcke sekere Eylandekens eñ Havenen zijn / ende wat voorder loopt in die Zee die Revier / gheheeten S. Christophoro, in welckes mont drie Eylandekens ligghen / eñ noch wyder comt een Revier afloopende door't land / 'twelck die Portugesen ghenoemt hebben / Terra della Nativita, dat is / tlandt van Christmis / om dat het op diẽ dagh ontdect is / tot die C. de la Pescheria. Tusschen dese Cape eñ die revier Magnice leyt het Coninckrijck Burtua, 'twelck streckt aen die gheberchten van die Mane tot dese Revier toe nae het noorden / al waer het landt Monomotapa is / ende nae't westen tot die Revier Bauagul.

Alhier seer goede havẽs.

In dit landt zijn veel Gout aderen / eñ het volck zijn vast van eenen doene / met die van Monomotapa. Aldus die Custe van die Zee vervolghende / ontdeckt hem die Revier Magnice, alwaer dan begint het Coninckrijck van Sofala, ende het rijck van Monomotapa.

Int land vã Monomotapa zijn veel Gout aderen.

Dese Revier heeft oock oorspronck uyt het selfde Lac / daer uyt de Nilus vloeyt / eñ loopt in die Zee / int midden van den Inhã / tusschen twee uythoecken / die eene Della Pesscheria, eñ d'ander Delli Correnti gheheeten / ghelegen op 23. graden eñ een half / aen die Zuydt zyde vã dẽ Polus, onder den Tropicus Capricorni.

Tot dese Revier vloyen niet verre van die Zee / drie andere kennelycke Revieren / waer af die voornaemste die name van S. Christoffel heeft / eñ van die Inwoonders des lãds Nagoa, om dat het op dien dagh ontdeckt is. Die tweede heeft haren name van een particulier persoon / gheheeten Lorenzo Marchos, om dat hy't eerst ghevonden heeft; Dese twee Revieren comen vant gheberchte der Manen / die in dat landt Toroa gheheeten werden. Die derde Revier wordt genoemt Arroe, oorspronck nemende van d'ander zyde der gheberchten / daer die Goudt Mynen zijn van Monomotapa, Op sommighe plaetsen van dese Revier vintmen corlachtich Gout ghelijck sant. Dese drie Revieren dan te samen loopende / met die groote Revier Magnice, ontrẽt die Zee / gieten overvloedich water uyt / eñ van die mont deser Revieren verspreydet sich het Coninckrijck vã Sofala, tot die Reviere Cuama toe: welcke haren name heeft ontfangen van een Casteelkẽ / die selve name hebbende; bewoont van Mahometanen. Dese Revier van Cuama deelt haer af in seven Ostien / met vijf Eylanden / behalven die opwaert aen zijn / ende alle volckrijck. Dese Revier vloeyt oock uyt die selfde Fonteyne ofte Lack / daer uyt die Nilus comt.

Verhael van een Revier daer Goudtachtich sant ghevonden wordt.

So streckt dan aldus het Coninckrijck vã Sofala, tusschen dese twee Revieren Magnice eñ Cuama, langhs die Custe van die Zee / doch is kleyn eñ met weynich plecken eñ stedẽ / waer van het hooft is Sofala, op een Eylandt van die selvige revier ligghende / het gheheele landt die name ghevende / alles bewoont vande Mahometanen / haren Coninck oock van die Secte wesende / onderworpen die Croone van Portugael / ende dat alleẽ om niet te willẽ obedieren die regieringhe van Monomotapa.

't Coninckrijck van Sofala leyt tusschen twee Revieren / zijn alle Mahometanen / eñ de Croone vã Portugael onderdaen.

Alhier in die mont van die reviere Cuama, hebben die Portugesen een stercke / alwaer veel handelinghe valt van Gout / Yvoor / Ambra / 'twelck op die Custe gevonden wordt van de Slaven / verwisselende sulcks tegens Lijnwaet van Cottoen eñ Zyde / ghebracht wesende van Cambaia. Die volckeren ofte Mahometanen / die teghenwoordich aldaer woonen / zijn in dat landt niet gheboren: maer aleer die Portugesen die custe ontdeckten / quã dit volck uyt vruchtbaer Arabien / met kleyne Vercskẽn aldaer om te handelen / eñ nu onderbracht wesende van die Portugesen / zijn daer ghebleven / noch Turcks noch Heydens wesende; In die binnen landen / tusschen dese twee Revieren / streckt het Rijck van Monomotapa, alwaer overdadich veel Goudt Mynen zijn / 'twelck vervuert wert in alle omliggende plaetsen / soo in Sofala als in gheheel Aphrica, eñ sommige hebben dat ghevoorzien / dat van dese contreyen Salomon het Gout heeft doen halen / ende het Yvoor / 'twelck oock niet en schijnt onwaerachtich te wesen: want in dit Rijck van Monomotapa worden gesien veel oude heerlijcke ghebouwen / seer kostelijck van timmeragie / uyt steen / kalck ende hout / ghelijckmen diergelijckẽ niet en siet in die naestliggẽde provintiẽ.

Inden mont vande revier Cuama hebben de Portugesen een Casteel / hier valt veel handels vã Gout Yvoor eñ Ambra.

De Mahometanen die in dit landt woonen / zijn hier niet gheboren.

Van hier wordt Gouds ghebracht door gants Africa.

Het schijnt seker te zijn / dat Salomon hier t'Goudt ende Yvooren been heeft laten halen.

Die regieringhe van Monomotapa is seer groot / ende streckt verre over vele strijtbare volckeren / alle Heydenen eñ Paganen / swart van coluer / eñ onversaecht inden oorloch / van middelbare stature / ende snel / ende dese regieringhe zijn veel Coninckskens onderworpen / die welcke dickwils teghens hẽ opstaen; Hare wapenen zijn Flitzen / ende lichte schilden.

Den Coninck van Monomotapa heeft vele cleyne Coninghen onder hem.

Desen Keyser hout veel Leghers in onder-

schepden

scheyden provintien/ afgedeelt in legioenen/ op die Roomsche maniere / om zijn groote landt te beschermen / eñ zynen staet te onderhouden. Onder zijn oorlochs volck houtmẽ voor best die legionen der Vrouwẽ/ die in grooter weerden by den Coninck zijn / daer op zijn meeste kracht staet. Dese brandẽ met vuer haer eygen borsten af / om dat zy haer niet beletten soude int schieten / na die oude gewoõheyt der Amasonen, daer af die oude historiẽ so heerelijcken ghescreven hebben ; Dese zijn seer snel / moedich ende kloeck int schieten met die boghen; Ghebruijcken inden strijdt een heerlijcke list/ veijnsende oft zy te rugge vluchteden / ende geschoort ofte ghedeelt waren/ eñ alsoo dickwils dat hooft biedende / eñ den vyanden grooten afbrueck doende / insonderheyt die meenende victorie gevoechtẽ te hebben / eñ dat door haer krijghs ordeninghe schooren. Dese ghenieten vanden Coninck sekere plaetsen/ alwaer zy alleen woonen / eñ voegen sich tot eenighe tyden by de mannen/om voort te teelen / ende soo zy knechtkens voortsbrenghen / gheven zy die de Mannen/ die dochterkẽs by haer houdẽde.

Het krijghs volck deses landts is gedeelt in legionen/ daer van het legioẽ der Vrouwen het beste is.

Dese knechtkens voortsbrengende/ die schicken zy de Mans toe / de meijskens behouden zy.

Het landt van desen Coninck van Monomotapa leyt op de maniere gelijck eẽ Eylandt/ geformeert wesende van die Custe der Zee / eñ die Reviere Magnice, met eẽ deel van het Lac/ daer uyt die Revier oorspronck heeft / eñ die Revier Cuama, ende grenst nae't Zuyden met die Heeren van die C. di buena Sperança, eñ nae't noorden met het rijck van Monemugi.

De gelegentheyt van het Coninckrijck Monomotapa.

Voorby gheseylt wesende langhs die Custe die Revier van Cuama, komtmen ontrent een kleijn rijck/ liggende op dẽ Oever des Meers/ eñ wert gheheeten Angoscia, zynen name ontfanghende van sommige Eylandekens / die de selfde name hebben/ recht daer tegen overligghende / eñ oock bewoont vande Mahometanen eñ Heydenen / die in kleyne scheepkẽs haren handel dryven/ met die selfde Waren / ghelijck die van Sofala. Een weynich wyder varende/ ontdeckt hẽ het Coninckrijck Moçambique, gheleghen op 14. graden ende een half. Hier af is ghenoech verhaelt int boeck / als oock van't naestvolghende Eylandt Quiloa, eñ van't groote Eylandt S. Lorenzo, die Canael makende / welcks int incomen nae't westen 340. Italiaensche mylen breedt is / eñ int midden teghens Moçambique op het smalste 170. volgens naer Indien gheheel breedt/ veel Eylandekens begrypende.

Beschryvinghe van het rijck Angoscia.

Het Coninckrijck Moçambique leyt op 14. en half. graden.

Die schepen van Spaengien naer Indien/ ofte van Indien na Spaengien varende / nemen ghemeenlijck harẽ cours door desen Canael / ten waer zy van die winden anders te doen ghedwonghen waren / eñ voorwaer dit Eylandt eyste beter volck te hebben / als daer op zijn / om die goede gheleghentheyt wille die't heeft/ van vele sekere havens/ ende om die overvloet der soete Revierẽ eñ wateren/ welcke doen het landt voorts brengẽ veelderley fruyten ende specerypen / als allerley legumina ofte aerdt vruchten / Boonen/ Erwitten/ Phaseolen/ Rijs/ ende andere greynen/ Oraengien/ Limoenen/ Citroenen/ ende allerley sorteringe vã vleijsch/ tamme eñ wilde Hoenderen/ Swynẽ/ eñ Herten/ van seer smakelijck vleijsch/ om die vetticheyt der aerden/ ende overgoede Visschẽ; De Inwoonders zijn Heydenen/ eñ sommige van die Mahometanische secte / fraey van verwe ofte mulaten; seer ghenevcht tẽ oorloch/ eñ tot wapenen/ insonderheyt met Boghen eñ Hellebaerden van hout.

De goede gheleghentheyt eyst beter volck opt Eylandt van S. Laurens.

De vruchtbaerheyt van het Eylandt S. Laurens.

Dit Eylandt is afghedeelt in veelderley regieringhen/ alle onder den anderen oorloch voerende ; Daer zijn veel Mynen van Gout/ Silver/ Coper/ Yser/ eñ ander Metalen: maer het wilde volck heeft geen ghewoonheyt te trafiqueren buyten landts : maer varen alleen langhs die Custe tot den anderen in schuytkens van eenen boom uytgeholt / eñ het meestendeel deses volcks en laet den vreemdelinghen noch trafijck noch handel op het Eylãdt toe : nochtans handelen ten tyden die Portugesen in eenighe van dese havens: maer begevẽ haer niet te lande / brenghen daer van daen Ambar grijs/ Was/ Silver/ Coper/ Rijs/ ende andere dierghelijcke comenschappen.

Mynen van Gout eñ Silver/ Coper eñ Yser.

Beschryvinghe van de volckeren deses Eylands.

In dese Canael/ tusschen tvaste landt van Aphrica eñ dit Eylandt/ liggen noch vele andere groote ende kleyne Eylanden / alle bewoont vande Mahometanẽ / onder welcke het voornaẽste is S. Christophoro, eñ daer na S. Spirito, eñ een ander Magliaglie, als oock Comoro Anzoame, Maiotto, ende dierghelijcke.

Comende weder op die custe van die Zee eñ Chiloa, ghepasseert zijnde / ontdeckt men daer nae het Koninckrijck Mombaza, ligghende op 3. graden eñ een half aen die Zuydt zyde / den name ontfangende van een seker Eyland oock so gheheeten / alwaer op een schoone stadt met seer fraye huysen gelegen is / verciert met beelden eñ figueren/ waer af den Coninck eẽ Mahometaen is / de welcke hem opposerende teghens die Portugesen/ is hem gegaen ghelijck die van Chiloa, dat zy inghenomen ende gheplundert hebben / alwaer die Portugesen veel Goudts/ Silver/ Peerlen ende Lijnwaet van Cottoen / Zyde eñ Goude Lakens ende dierghelijcke ghevonden hebben.

Het Coninckrijck Mombaza/ want hoofstadt vande Portugesen gheplundert is/ daer vindẽde veel Gout/ Silver ende Peerlen.

Dit Eylandt grenst al Chiloa ende Melinde, ende is bewoont van Heydenen eñ Mahometanen/ die onderworpen zijn die regieringhe van Monemugi.

Noch verder seylende / comt men aen't Coninckrijck Melinde, 'twelck oock kleijn is/ het welck hem streckt langhs den Oever des Meers/ tot die Revier Chimamchi, ligghende op die hooghte van 2½. graden / eñ die Reviere opwaerts / streckt het tot een seker Lack Calice gheheeten/ ontrent 100. Italiaensche/ ofte 20. duytsche mylen. In dit landt / ontrent den Oever des Meers / is eẽ seer groote stadt/ bewoont bykans van wit volck / alle Heydenen ende Mahometanen. Haer huysinghe zijn bykans ghetimmert op die maniere van Portugael ; Die Schapen zijn aldaer bykans eens so groot als in Portugael/ met steertẽ/ diemen voor een quartier rekenen mach / weghende ten tyden 25. ofte 30. ponden. Die vrouwẽ aldaer zijn blanck / eñ vercieren haer op die maniere van Arabien / seer hovaerdich eñ pompeus / met Zyden lakenen ; Draghen aen den hals / om die armen eñ beenen gouden juweelen/ ringen eñ armbanden/ eñ gaen bedeckt met haren aenghesichten / in maniere ghelijck die Egyptische Vrouwen / mogen niet gesien ofte bekent werdẽ oft zy willen selfs. In dese stadt is een goede haven om schepen in te bergen/ eñ int ghemeen is dit volck seer vriendelijck / oprechtich in haer woorden eñ handel / eñ houdẽ goede gemeenschap eñ eenicheyt met vreemdelingẽ/ insonderheyt met Portugesen/ haer wel vertrouwẽde / eñ tot geenen tyden leet doende.

Het Coninckrijck Melinde streckt hem langhs de Zee tot de Reviere Chimamchi.

Schapen eens so groot als in Portugael/ haren steert wegende 25. eñ 30. pont.

De hoofstat vã Melinde light 100. Italiaensche mylen int landt.

Ghedaente ende maniere der Vrouwẽ.

In die Zee tusschen dese twee hoofden van Mombaza eñ Melinde, liggen drie Eylanden/ waer af het eerste Momfie, ende het tweede

Zanzibar

Typus orarum maritimarum Guineæ, Manicongo, & Angôlæ ultra promontorium Bonæ spei usq; , cum omnib' portubus, Insulis, Scopulis, pulvinis, & Vadis, veraq; latitudine Oceani Aethiopici, ab ortu in occasum ad Fernambucum & promont; S. Augustini in ora Brasiliensi, vergentis: unà cum eiusdem oceani Insulis, præcipuè verò S.Thoma, S.Helena, Insula Ascensionis, multisq; alijs, earumque genuino tractu: accuratè omnia ex optimis Indicis tabulis hydrographicis decerpta & emend.
Afbeeldinghe der custen des landts Guinea, Manicongo, ende Angóla, ende voorts tot voorby de C·de boa esperança: met alle de havenen, eylanden, clippē, droochten, ende ondiepten, met de gheheele breede des Aethiopischen Oceani, de welcke vanden oosten na den westen tot Fernambuco en C·de S Augustino (aen de custen van Brasil gheleghen) is streckende; midts-gaders alle de eylanden der selver, als voornamelijck S.Thome, S.Helena, d'eylandt Açemçaon ghenē, ende andere meer, met de waerachtighe streckinghe van dien, alles seer correctelijck ghetrocken eñ na d'allerbeste Indische pascaerten oversien eñ verbē.
Arnoldus F. à Langren delineauit, & scalpsit
Milliaria Germanica, quorum 15 uni gradui respondent
Hispanicæ leucę 17½ uni gradui competentia
GUINEÆ PARS
MELEGHETEN
AEQUINOCTIALIS
OCEANUS
AETHIOPICUS
TROPICUS CAPRICORNI
BIAFRA
MEDRA
TIGRAI
AFRICAE
PARS
VANGUE
DAMUTE
hic effodicur aurum in magna copia
MANICONGO
Angola
Zaire lacus
Zembre lacus
CAFATES
GOIAME
BAGAMETRO
MAITAGA
MONOBUTUA
MOTAPAE
PARS
I. de Fernando poo
I.del Principe
I. S.Thome
I. das Rolas
I. da Nobon
I. de S. Matheus
I. de S. Helena
Açemçaon
I. Trinidade
S. Maria Dangos
I. de Martim Vaz
I. dos Pitos
I. de Fernando de Loronha
Rocas
C. de S. Roque
Pernambuco
C. de S. Augustino
C. Ledo
C. do Padram
ASCENSION
S. HELENA
C. de Boa Esperança
C. das Aguilhas
I. da Tristaom da cunha

Zanzibar, het derde Pemba gheheeten is / alleen van Mahometanen bewoont/die wit van coluer zijn/ryc eñ overvloedich / niet geoeffent om wapenen te handelen: maer die aerde te bouwen. In dese Eylanden wast veel Suyckers / twelck zy met kleyne schuytkens brengen aen't vaste landt / met andere vruchtē van die Eylanden. Landtwaert in / boven die 3. voornoemde Coninckrijcken/ Chiloa, Melinde eñ Mombaza, streckt sich breedt eñ wijt upt het rijck van Monemugi, het welcke streckt nae't zuyen aen't rijcke van Moçambique, eñ met die van Mononiotapa, by die Reviere Coauo, eñ aent westen met die reviere Nilus, tusschen die twee Lacken / eñ nae het noorden streckt sulckes aen Priester Jans landt; Hout vrede met die drie voorgenoemde Coninghen/ eñ goede onderhandelinghe om die traficque van Cottoen / Lijnwaet / 'twelck upt Cambayen daer ghebracht wort in zijn landt/ ende andere diergelijcke saken/ die upt Indien ghebracht worden / 'twelck zy verwisselen tegens Gout/Silver/Coper eñ Yvoor: maer aen die ander zyde nae Monomotapa, heeft hy ghedurighe oorloch/eñ die so wreedt eñ bloedich/ dat men nauwelijck bekennen mach by wat partye die victorie gheweest is: want op dese contreyen comen te samen twee machtige partyē/ eñ die ten besten gheoeffent zijn totten oorloch voor alle andere Aphricanen: want van wegen die van Monomotapa, comen int veldt die Vrouwen/Amazoni gheheeten / daer af verhaelt is / eñ van die zyde van Monemugi, die Giachi, also geheeten van die van Moncongi, eñ in haer sprake Agagi, die welcke in vorighe tyden seer plachten te plagē het Coninckrijck van Congo, die niet minder zijn in sterckheyt eñ dapperheyt als die Amazones. Dit volck heeft voor een ghewoonheyt / dat zy haer aenghesicht / eñ insonderheyt haer bovēste lippen branden met gloeyende yser/ ende maken alsoo strymen eñ linien: ooc keeren zy die oogedecksels opwaert eñ omme / Zijnde swart van vel/ glants ghevende / het witte der ooghen/in soodanighe swartheyt / dat by die teecken en des aenghesichts / schynen vreemde eñ schrickelijcke monsterē te wesen; Zy zijn leelick eñ groot van lichaē/ eñ leven als beesten int velt/ eetēde menschen vleesch. Inden oorloch zijn zy boven maten coragieus / ende comen met schrickelijck ghebaer aen om haer vyanden te verschricken: haer wapenen zijn werp pylen / die zy met alle kloeckheyt weten te ghebruijcken.

Dye Eylandē / Monsie/ Zanzibar eñ Pemba/het volck wit van coluer / seer rijck.

Het rijck Monemugi streckt hem tot Priester Jans lāt/ wordt upt Cambayen hier ghebracht Cottoen ende Lijnwaet.

Hebbē altoos ghestadighen oorloch/daer de Amazones de voorvechters zijn teghens haer partye.

Dese mēschen maken haer seer afgryselick leelijck/ twelck by haer manne-lijck is.

Comen met werp pylen snel werpen.

Comende weder tot die Custe/ ende voorby zijnde het Coninckrijck van Melinde, nae de C.Guarda fuy, ligghen noch veel ander plaetsen/bewoont van witte Mahometanē / onder welcke sommighe goede havens hebben / daer schepen van vreemde plaetsen met haer coopmanschappen comen / waer af die voornaēste plaetse gheheeten is Pate, die tweede Brava, die derde Magadoxo, de vierde Affion, eñ hier nae streckt breedt eñ wijt upt dat voortreffelijcke hooft Guarda fuy, het welcke om zijnder grootheyt willen / verre uptstekende in die Zee / wordt van allerley schepen / die van Indien/Arabien/Ormus / eñ andere plaetse comen/bekēt; Eñ ontrent desen upthoeck wachten die Portugesen vast alle jaers op die Turkische schepen/ die met kostelijcke waren / sonder oorlof van die Portugesen varende / alhier aengerandet eñ gheplundert werden/ om dat zy presumeren heeren van die trafijcque ende handel te wesen / ende willen andere natien sulcks niet toe laten.

Voorby Melinde zijn goede havens/ als Pate/ Brava/ Magadoxo.

Hende Cabo Guarda fuy liggē de Portugesche schepen alle iaren. en wachtē op de Turckische schepen / haer beroovende die sonder haer oorlof op Indien handelen.

Om dese C. de Guarda fuy ghesevlt zijnde/ eñ den cours nemēde nae't Roode Meer / ontdeckt men noch ander steden eñ havens / van Mahometanen bewoont / waer af die eerste gheheeten is Meth, d'ander wat voorder Barbora, eñ hier zijn die leste blācke menschē / daer na volghen Swarten/eñ men comt wyder tot Ceila, Dalaca, Malaca, eñ Carachin, ende dese Custe noemen zy op haer tale Baragiam, al waer swart volck woont / wel gheoeffent in wapenen/eñ haer kleedinghe vant midden tot boven toe is vā Cottoene lijnwaet. Die voornaemste onder haer dragen Cappoten/ welcke zy Bermissi noemen. Dit landt is rijck van Gout/Yvoor/ Metael/eñ allerley victualie. Van hier comt men aen die mont vant roode Meer / in die welcke een Eylandt leyt/ Babelmandel gheheeten / ten beyden zyden van dit gaet een Canael int roode Meer / waer af die nae het westen streckende 15. Italiaensche/ ofte 3. duytsche mylen breedt is / waer door alle schepen upt ende in varen / die Canael aen d'ander zyde liggēde/is ondiep/vol droochten/ van sanden eñ Clippen / alsoo dat die gheheele mont ontrent 6. duytsche mylen wijt is / waer af die eene Cape / aen die Aphricaansche zyde gheleghen/ genoemt wort Rasbel, eñ het ander aen die zyde van vruchtbaer Arabien / Ara, waer ontrent dat oock Aden die gheweldighe coopstadt comt/waer af in't boeck mentie ghemaeckt is. Dese Golf loopt inwaert tot Swes toe/ligghende van die incomste ontrent 1200. Italiaensche mylen / eñ is aē beyde zydē gants droogh eñ ondiep / eñ vol Eylandekens / heeft int midden alleen diepte / daer die schepen in varen moghen / eñ dat door die groote schueringe van't water / die Canael suyver eñ diep houdende / ende het sandt aen beyde zyden opwerpende.

Wijst aen sekere goede havenen inde mont van't roode Meer hier woonen al Swarten ten oorloch gheoeffent.

Dit landt is rijck van gout Yvooren eñ ander Metael.

Beschryvinghe vande sandē/droochten eñ clippen vant roode Meer.

Aden/ de gheweldige coopstadt in Arabien.

Openbaert de diepte die't roode Meer heeft.

Nu om een weynich te sprekē van Priester Jan/die die grootste eñ machtichste Heer is vā gantsch Aphrica / begint zijn landt van't incomste des Rooden Meers / tot het Eylandt Siene toe/ ghelegen onder den Tropico Cācri, uptghenomen die Custe vant selfde Meer / het welcke hem den Turck ontrent voor 50. jaren afgenomen heeft/also dat zijn regieringe nae't noordtwesten ende oosten is meestendeel vant Roode Meer / eñ nae't noordtoosten Egypti/ ende die woestynē van Nubien / eñ naet zuyen aen Monomugi, in maniere dat rekenende int generael die grootheyt der landen / daer over dese Christen Coninck commandeert / mach int ronde 4000. Italiaensche mylen bedragen. Die hooftstadt daer hy ten meesten resideert ende zijn hof houdet / is geheeeen Belmalechi, zijn regieringhe streckt over vele landen ende Coninckrijcken / die rijck ende overvloedich zijn van Gout/Silver/ Edel gesteenten / ende allerley soorten van Metalen. Zijn volck is van veel colueren / wit / swart / ende tusschen tween/van goede stature ende proportie. Die Hovelingen ende Heeren vant landt bekleeden haer met Zyde lakenen / verciert met Goudt ende klenodien.

Hier vanghet aen het rijck van Priester Jan.

De hooft stat daer Priester Jā hem onthout / is Belmalechi/ zyne Hovelinghen kleeden haer met Zyde/ met Gout eñ ghesteenten doorwrocht.

Alhier in dit land zijn wetten van kleedinghen ghelijck in Portugael / onder die graden der menschen: want sommige zijnder die't niet toeghelaten is andere kleedinghe / dan van Vel-werck te draghen.

In dit landt zijn Wetten vāde cleedinghen ghelijck in Portugael

Dit volck zijn Christenen / doch houden eenighe ceremonien van die Joden ende oude wet / ende op die feeste van onse lieve Vrouwe

inden

inden Oost / comen alle onderworpen Coninghen ende voornaemste Heeren in die voorgenoemde stadt te samen/om het feest te houden/ brengende met haer de schat eñ den tribuyt/die zy jaerlijcks gheven moeten: Eñ op dese feeste comt het volck in Pelgrimagie / om die feeste te onderhouden. Men doet op dien dagh een groote ende ghemeene processie / ende van die kercke daer zy uytgaē / nemen zy een beelt van onse Vrouwe/gelijck een mensche/gheheel van Goudt ghemaeckt zijnde / in die plaetse van ooghen/hebbende twee groote Robynen / ende die reste van't gheheele beelt is verciert met konstigh werck/eñ veellerley ghesteentē / ende dit beelt wordt gedragē op een gouden berrye/ seer constich ghemaeckt.

Op ons lief Vrouwē dach inden sijner coninc inde coopstadt Belmalechi te samen alle de kleyne Coninghen ende ander Heere/ mede brengē de haer tribuyt/ wordt dan een proces generael ghehouden/ met groote toeloopinghe des volcks.

In desē processie komt mede in eygener persoone Priester Jan/ op een gulden Karre/ ofte op een Olyphant/in ghelijcken verciert/ gantschelijcken met klenodien/ edel ghesteenten / eñ met so seer vreemde ende costelijcke goude Lakenen/dat het niet om te ghelooven en is. Om dese feest eñ dit beeldt te sien/ loopt so grouwelijcken volck te samen / datter veel door't ghedrangh doot blyven.

De costelijckheyt vā Priester Jan.

Men noemt desen Coninck Priester Jan/ met een verkeert woordt: want het rechte is Bel Jan / Bel beteeckent het hooghste / perfeckste ende excellenste van eenighe saken/ ende Gian, Heere ofte Prince: 'twelck dan toe comt alle die de heerschappie ofte ghebiet hebben. So is dan Belgian te seggen die voornaemste ofte hooghste Prince/ eñ behoort desē tytel aen een gevoecht zijnde/ alleen den Coninc toe; Eñ dese heeft ooc die toenaem van David / gelijck onse Keyseren / Cæsares heeten/ ofte Augusti.

Desen Coninck heeft den toename van David/ ghelijck ons Keyseren Cesaris ofte Augusti.

Alhier mochtmen ooc een weynich discorreren van den Nilus,die gheen oorspronc heeft in Belgians landt / noch oock niet uyt die gheberchten van die Mane / ofte als Ptolomeus schrijft van die twee Lacken / die hy stelt int midden/ tusschen oosten eñ westen / met die distantie van ontrent 450. Italiaensche mylen van een: want op die hooghte van die selfde Polus, daer Ptolomeus die twee voorgenoemde Lacken stelt/leyt ooc het Coninckrijck van Congo ende van Angola,na het westen / ende aen d'ander zyde nae't oosten het rijck vā Monomotapa,eñ het rijck van Sofala,met distantie van die eene Zee tot die ander/ van ontrent 1200. Italiaensche mylen.

Nu so betuycht Odoardus, dat in dese contreyen niet meer dan een Lack alleen bevondē wordt/het welcke leyt op die grensen van Angola ende Monomotapa, het welcke heeft die grootte van ontrent 195. Italiaensche mylē/ eñ van dit Lac alleen/ hebben wy goede informatie eñ sekerheyt van die van Angola, ende aen die ander oost zyde van die van Sofala eñ Monomotapa gheen mentie int minste makende van eenighe ander Lacken / daeromme men hier uyt besluyten mach/ dat op die selfde hooghte van graden gheen ander Lacken aldaer zijn; wel is waer / datter noch twee ander Lacken zijn: maer gantsch contrarie ghelegen van die/ daer af Ptolomeus ghescreven heeft:want hy/ghelijck ghesept is/ leyt die zyne niet even tusschen westen eñ oosten/ eñ die/ soo men tegenwoordelijcken siet/zijn ghelegen tusschent zuyden nae't noordē vast met een rechte linie/met die wyde van een ontrent 400.mylē.

Discoureert hier vande reviere Nilus

Sommighe luyden van dit landt hebben een opinie / dat die Nilus oorspronck neemt uyt dat eerste Lack / ende daer na verberghse haer onder die aerde / ende weder het voortcomen/ 'twelck oock sommige andere ontkennen/ dan Odoardus betuycht / dat die warachtichste opinie hier af is/ dat die Nilus haer niet onder die aerde verberght / maer dat zy door eenighe schrickelijcke eñ woeste valleyen / sonder seker Canael vloeyt / daer gheen menschen handelen / ende datmen daer om seyt/ dat zy onder die aerde daelt.

Andere opinie vanden oorspronck vande reviere Nilus/ comēde van onder het geberchte daer gheen menschen en connen noch woonen.

Soo vloeyt dan warachtelijcken die Nilus uyt dit eerste Lac / het welcke leyt op 12.graden / nae die Polus Antarcticus, welck Lack bycans rondtsomme beringelt is met seer hooghe berghen/ van welcke die so nae't oostē liggen/ gheheeten worden Cafates, eñ rotsen van Salpeter eñ van Silver aen d'een zyde/eñ aen d'ander zyde ander gheberchten/alwaer Nilus dan daelt ontrent 400.mylē/recht nae't noorden/eñ comt in een ander grooter / 'twelck die inwoonders een Zee ofte Meer noemen / om dat het grooter is alst vorige/ heeft in die breede 220.mylen / ligghende recht onder die linie. Van dit tweede Lack heeft men sekere informatie van die Anzich, naestgrensende aen Congo, die welcke handelen in die contreye/ eñ segghen daer by / dat in dit Lack volck is/ welck in groote schepen varen / die schryven konnen/gewichte eñ mate gebruyckē/ d'welck zy niet hadden in die deelen van Congo, die oock hare wooningen ofte huysen timmerden van steen ende kalck/ gelijck vast/in manieren met het volck van Portugael / daer uyt men argumenteren eñ afmeten mach/ dat Priester Jans land niet verre vā daen is. Van't voornoemde tweede Lack/ loopt die Nilus nae het Eyland Meroe, wesende die distantie tusschen beyden 240.onser mylen/ tot die welcke dā andere revieren loopē/ als de reviere Colues,&c. liggende op die grense van Melinde. Die Nilus comende aen't Eyland Meroe,deelt sich in twee stroomen/ eñ omcingelt eē hooch lādt gheeten Meroe; Op die rechte zyde van Meroe, nae't oosten toe/loopt eē ander revier/ghenoēt Abagni,spruytēde uyt eē Lac Bracina, welcke revier streckt langhs Priester Jans landt/tot het voorñ. Eylandt toe/eñ aen die ander zyde naer westen/loopē andere revierē/onder welcke is Saraboe. Dese revier inde Nilus comēde eñ omloopēde 't Eylandt vā Meroe,vereenicht haer veel breeder weder te samē in een Canael ofte stroō door Ethiopiē/die dē name heeft Ethiopien tot Egyptē/streckt tot den afval toe/ al waer die Nilus in eē hooge valleye te samen loopēde eñ sluytēde / naderhant vā die hoochte afvalt/ontrent 't Eylandt Siene, met sulckē schrickelijckē gheluyt/ dat die luydē daer ontrēt meestendeel doof oft herthoorich zijn / eñ van hier door Egypti landt loopende / bevocht zy dat gheheele landt / eñ maeckt het vruchtbaer/ eñ loopt naderhant in de Midlandsche Zee/tegēs Cyperē over/ eñ dat voornamelijcken met 2.schiprijcke stroomē/behalvē d'andere/ waer af die eene tot Rossetto, een dagh reysens van Alexandrien in die Zee loopt / d'ander tot Pelusio, nu Damiata geheeten. Concluderēde vā dese sake/ soo is d'oorsake vāt wasdō des Nili in Egypten eñ Zaire in Congo, eñ des Nigri in Ethiopiē/alle op eenen tijt die overvloedige regenen/ die 5.maenden gestadich in Cōgo, eñ die omliggēde plaetsen vallē: Wat belangt die custe van Aden, langhs vruchtbaer Arabiē/eñ voorby die golf vā Persien na Goa toe/ is ghenoechsaē ontdect in dit boeck / daer toe ick den Leser remittere.

Inde revier Nilus leyt een Zee die 220. Italiaensche mylen groot is.

Loopen verscheyden revieren inde reviere Nilus.

Ontrent dat eyland Siene maeckt dese reviere sulck afval/ dat het volck daer by woonende doof oft half doof zijn.

Den ghestadighen regen in Congo eñ ander ontrēt gelegē plaetsen/ makē dat den Nilus sekeren tijt in Egypten overvloeyt.

FINIS.

Beschrijvinge van America mitsgaders de deelen der selver / als Nova Francia / Florida, de Eylanden diemen Antillas, Iucaya, Cuba, Iamaica, &c. noemt / desghelijcks vande gheleghentheyt / hoochte der graden / ende streckinghen hoe veel mylen die vanden anderen ghescheyden ligghen / midtsgaders de vruchtbaerheyt eñ overvloedicheyt vande dieren / Voghelen / Visschen / ende aerdt-ghewassen des selven landts / als mede de manieren / ghedaenten / kleedinghen / ende Religien / ende de voornaemste gheschiedenissen der menschen die inde selve landen woonen / etc.

Oorsaeck van dese beschrijvinghe.

ALsoo den Autheur dese voyagie, als oock den Drucker groote costen ende moeyten ghedaen hebben in dit Boeck te brenghen, eenighe seeckere ende perfecte Caerten van America: om dat menichmael die Indische Schepen in't henen varen oft weder keeren, op dese custen vervallen, insonderheyt op die Brasiliaensche, die alhier haer meest ontdect, heeft het haer oock goet ghedocht eenige kleyne beschryvinge van't selfde landt hier by te stellen, den goethertighen Leser alsoo aenwysende die voornaemste plaetsen daer huydens daeghs die meeste Schipvaert valt, hopende dat den Leser daerinne een goet genoeghen sal hebben, ende sulcken werck ten besten in danck aennemen.

Oorsaeck waer om America byden Ouden onbekent was. Wanneer / eñ door wie het selve ontdeckt is.

Et vierde deel van die Werelt / 'twelck wy huydens daeghs Americam ofte West Indien noemen / is om zijnder verheyt wille / den Ouden onbekent ghebleven / tot op het jaer naer Christi onses Salichmakers gheboorte / 1492. doen sulcks eerst van Christophoro Columbo Genevoys is ontdeckt / ende vijf jaren daer naer van Americo Vespucio, die uyt bevel des Conincks van Castilien derwaert ghevaren zijnde / het gheheele landt nae synen name Americam ghenoemt heeft / wort oock om zijnder grootheyt / een nieuwe werelt gheheeten / eñ streckt na die opinie ende meeninghe Postelli, van den eenen Pool tot den anderen / uytghesondert by die strate van Magellana, al waer het endight op 52. graden aen die zuydt zyde vanden Æquinoctiael; Dit landt wert van velen / velerley afghedeelt / sommighe stellent alleen voor een deel des gheheelen werelts; noement het vierde deel / ende met eenen name Americam, andere maken uyt dit gheheele landt twee andere deelen der Werelt / die selvighe afdeelende in 6. deelen / als Asiam, Aphricam, Europam, Mexicana, ofte Nieu Spaengien / Peruanam, ende Magellanicam, alst seste deel daer by voeghende / 'twelck noch weynich ontdeckt is; andere deelent in drie deelen / in Peru, Nieu Spaengien / anders Mexico, eñ Nieu Vranckrijck: die't eerst ghevonden hebben / hebbent voor een deel ghehouden / daer nae die Spaengiaerts meerder landt ontdeckende / deeldent af in tween / in Mexico ofte Nieu Spaengien ende Peru, daer na die Fransoysen noch verder ontdeckende / hebbent nieu Vranckrijck / het landt van haer ghevonden / alsoo ghenoemt / 'twelck naederhandt van den Spaengiaerden / die Fransoysen daer uyt drijvende / onder Nieu Spaengien ghereeckent wert; ten lesten / die Strate van Magellan ontdeckt zijnde / is alst seste deel Magellanica van Petro Plantio, Dienaer des Godtlijcken woordts daer by ghestelt: Maer alsoo onse Caerte niet veerder streckt dan tot eenighe limiten van Noua Francia, naementlijcken tot die provintie Florida, sullen weynich hier af verhalen / ende voort gaen tot die ander deelen / eñ sekeren voornoemde Eylandẽ in onse Caerte Antillas ofte voorlanden gheheeten / dat sy voor't vaste landt ligghen / ende sulcks beschermen ende bedecken / ghelijck een Henne hare Kieckens doet onder haer vleughelen.

Waer om dat het America ghenoemt is.

Verscheyden deelinghen van America.

Die Magellanica / het seste deel van de werelt eerst ghenoemt heeft.

Dat landt dan / 'twelck na dẽ Polum Arcticum, ofte naer't noorden streckt / is ghenaemt Noua Francia, ofte Nieu Vranckrijck: Want Anno 1524. Iohannes Verrazanus van Florents gesondẽ wesende vandẽ Coninck Francisco den eersten / ende zijn Moeder als Gouvernantin van Vranckrijck / in die nieuwe Werelt heeft die gheheele Custe by naest ontdeckt / beghinnende van den Tropico Cancri, ontrent op 24. graden / tot op 50. toe / ende noch veerder nae't noorden / aldaer oprechtẽde des Conincks van Vranckrijcks wapenen eñ standers: alsoo dat dit landt hier toe naederhandt den name van Nieu Vranckrijck ende van Villagagno Francia, Antarctica gheheeten; Die breede van dit landt is van 25. gradẽ / tot op 54. nae't noorden: die lenckte van 280. tot 330. waer af het ooste deel van die teghenwoordighe schryvers Norumbega genoẽt is / streckende tot de Golf Gamas, al waer sulcks vã Canada onderscheyden is. Ontrẽt dit land / 'twelck niet kleijnder is dan Europa / ofte die gheheele Christenheyt / ligghen vele Eylanden / onder andere Terra di Laborador, na Groenlandt streckende / al waer ontrent vele schepen / soo van den Spaengiaerden / als oock Fransoysen eñ Enghelschen toeghevoecht / ghesocht hebben / eenige strate ofte pas na die Oost-Indische aromatique Eylanden / dan al te vergeefs / hebben haer selven meest geconsumeert / ende veel Ys eñ Sneeus ghevonden. Het volck van dit Eylandt is fraey gheproportioneert van lijf ende leden: wel ghestelt ende bequaem om te arbeydẽ; Sy schilderẽ haer lichamen om schoon te wesen / ende draghen Silvere eñ Coperen ringen aen die ooren; Haer cleedinghe is Bont werck / Fluynen / Marteren ende diergheliicke / des Winters het bonte binnen naer't lijf / eñ des somers contrarie dragende / ghelijck oock die Lappen eñ Vinnen doen; Sy omgorden haer met Cottoen banden / ofte met pesen van Visschen ofte dierghelijcke dinghen; Haer meeste spyse is Visch / insonderheyt Salm / hoe wel sy voghelen ende fruijt ghenoech hebben; Haer huysen zijn van hout gemaeckt / 'twelck

Die Noba Francia ofte nieu Vranckrijck eerst ghevonden ende ontdect heeft.

Waer de Coninck van Vranckrijcks wapenen in Noba Francia eerst opgherecht zijn.

Groote van Noba Francia.

Norumbega / het ooste deel van Noua Francia.

Terra di Laborador is vol berghen ende Bosscayen / daer in veel wildts ende voghelen / dit landt light vã Fayal 460. mylen / ende streckt langs die Snee Rebier / Rio Nebado tot 200. mylen / van daer tot die Baya de Malvas oock 200. mylen / aen die zuydtzyde heeft het der Duyvelen Eylandt ende andere / alsmẽ in die Caerte sien mach.

sy over

zy overvloedich hebben / bedect met Visch vellen ofte beesten huyden; Op dit landt seytmen Griffoens te wesen eñ witte Beyren ende Voghelkens. Noch light alhier een landt op 44½. graden/Baccalaos geheeten/ die name ontfanghende van sommighe Visschen/sulcken name hebbende/die daer ontrent so overvloedich zijn dat zy oock die schepen int seylen beletten.

Dit landt Baccalaos streckt 900. mylen, namentlijcke van die C. di Bacalaos tot Florida, die rekeninghe nemende aldus:

Van't punt Baccalao, tot die Baya del Rio, zijn 70. mylen.

Van Baya del Rio, tot Baya de los Islos 70. mylen.

Van hier tot Rio Fundo noch 70. mylen.

Van daer tot Cabo Baxo, 160. ende weder tot die Riviere van S. Anthonio 100. mylen.

Van daer tot des fursten Capo, 180. mylen. Ende wyder tot die Capo vã Sint Elena, 110. mylen.

Van S. Elena tot die Punta van Canaveral ofte den riethoeck 100. mylen.

Voorts tot Florida 40. mylen, Somma 900. mylen.

Dit is die groote deses landts, waer af die minste latitudo van die Linea Æquinoctiael 48. graden, ende een halve houdt. Dit landt is aen die Zee-cant veel volckrijcker als elders, ende ghelijck Nederlandt, om dat zy op een hoochte liggen, doch dit wel so kout. Dit landt heeft veel Eylanden ontrent hem ligghen, als zijn: Curia regia, Baya Bica stella, Het hooft vande Hope, Die C. der Britonen.

Al eer men tot Florida comt, is by die Reviere Iordan die province Cichora, hier comt dicht aen een ander Guada Lupa ghenoemt.

Quivira. Cevola. Astatlan. Tetlichichimichi/ zijn provintien/ aen de west zyde van Nova Francia.

Die west zyde van Noua Francia, heeft veel Provintien nu ontdeckt ende bekent / als daer zijn Quivira, Cevola, Astatlan, Tetlichichimichi. Die zuydtzy vã Florida, om dat sulckẽ landt op dẽ Palm dach/welck die Spaẽgiaerden Floridum Pascha noemen / van Iohannes Pontio Legionensi, int jaer 1512. ghevonden is/niet om die groenicheyt ofte bloeyentheydt des landts / als Theveth gheschreven heeft/ die noort zyde van Noua Francia, is noch niet ontdeckt.

Ende om dat onse Caerte niet verder en streect dan tot Florida, sullen hier af beginnen/ eñ een weynigh deses landts gheleghentheydt verhalen/om dat dese provintie memorabel is/ daer vele Spaengiaerden eñ Fransoysen haer leven ghelaten hebben / om dat dese die voornaẽste eñ bekentste is van gheheel nieu Vranckerijck/ waer toe die Fransoysen haer Schipvaert ghehadt hebben; oock eenighe sterckte by tyden Caroli noni, welcke van zynẽ name Carels burgh gheheeten werdt/dan is van die Spaengiaerden gewonnen/ende die Fransoysen alle doot gheslaghen / boven beloofte ende eere / insonderheydt van die welcke haer vrywillich in hare handen ghegheven hadden; dan alsoo mijn meeninghe niet en is Historien te verhalen / remittere den Leser tot die boecken die daer af gheschreven zijn.

Carelsburch/ een sterckte in Florida.

Beschryvinge vanden hoeck van Florida.

FLORIDA heeft eenen hoeck verre in die Zee/zuyden uytstekende/tonghsche wyse/ ghefurmeert ende streckende 100. mylen/die mate comende van die benedenste noorder hoeck tot die zuydtlijcke punt toe.

Desen uythoeck / ghelijck geseyt is/is lanck ende smal/gelijck Italien/lanck 100. eñ breedt 20. ofte 50. mylen/ op't alderbreedtste. Heeft aen die oost zyde die Eylanden Cichora, Bahaima eñ Lucaya, aen die west zyde nae Spaengien/ende de Golf van Mexico, wordt afghedeelt van Nieu Spaengien/door het landt van Anavaca, aen de noordt zyde grenst het aen't vaste landt/ light teghens die punt over naer't zuyden; 25. mylen in die Zee licht het vermaerde Eylandt Cubá, anders Isabella gheheeten/ die Zee die tusschen desen uythoeck van Florida ende Yucatan doorloopt/ wordt genaemt Mare Catayum, van anderen die Golf Ferdinandi Cortosy, ofte die Golf van Florida, ofte die Golf van Mexico.

Cichora. Bahaina. Lucaya/Eylanden van Florida.

Gelegentheyt van't Eylãdt Cuba.

Waer Mare Catayum leyt.

Florida is een plat lant/door het welcke vele Rivieren loopen/ ende dat selfde bevochtighen ende vruchtbaer maeckende; aen die Oever der Zee sandich/alwaer veel Pijn-boomen groeyẽ/ doch sonder Nootkens ofte pitten; oock veel Aeckers / wilde Kersen / Moerbesien / Castanien die wilder van smaeck zijn als die onse; Veel Mastix boomen / Cederen / Cipressen/ Laurieren / Palm-boomen / Huls ende wilde Wijngaerden aen die naeste boomen op klimmende/ende eetbare Druyven voortbrenghende; Oock eenighe aert van Mispelen/die grooter ende beter zijn dan die onse; Daer zijn oock Pruymen schoon van aensien: maer niet goet van smaeck, Oock zijn daer Framboysen oft Hinnebesien / ende sommighe seer cleyne ronde besekens/lieflijck van smaeck/ onse Clappe besien niet ongelijck. Daer groeyen oock wortelen/ welcke zy op harẽ spraecke Hatle noemen/ vã die welcke zy in hongers noot broot makẽ.

Ghedaente van Florida.

Wat boomen in Florida wassen.

Hatle ghebruycken de Floridos in plaets van broot.

Van viervoetige beesten zijn daer overvloedich/ Herten/ Hinden/ Reen/Geyten/ Beyren/ Luypaerden/ Luyen/ ende veellerley aert van Wolven/wilde Honden/Hasen/ Conynen/etc. Die Voghelen die zy hebben / zijn Pauwen/ Patrysen/ Papegaeyen/Duyven/Ringh-duyven / Turtelduyven / Meerlen/ Kraeyen/Havicken/Valcken/ Meerlijns / Reyghers/Cranen/ Oyvaers/ wilde Gansen/ Enden/ water Ravens/witte/roode/swarte ende afverwighe Reygers/ende veelderley ander watervogelen; Crocodilen zijnder in soo groote menichte/ dat het niet om seggẽ en is/ die dickwils die luyden al swemmende aengrypen ende vernielen/oock zijnder veelderley specien van Slanghen/ ende een ghedaente van een dier / die Aphricanische Leeuw niet ongelijck. Gout ende Silver daer mede zy haren handel doen / becomen zy (nae haer verclaren) uyt die schepen/ die op de Cape stranden/'twelck oock niet ongeloofli jck schijnt/ om dat die meeste Schepen ontrent dese punte ofte Cape blyven / soo is oock op desen hoeck meerder gelts dan in't noorder deel. Oock vertellen zy dat in die gheberchten Apalatcy æris Goudt ghevonden wordt. Alhier groeyt oock die wortel China, die door Keyser Caerle een groote name verkreghen heeft / ende van die Medicijns veel ghebruyckt werdt/waer mede oock sommighe willen pocken ghenesen. Behalven die voorghenoemde / zijnder noch veellerley saden ende kruyden/ daer uyt menigherley sorteringhe van verwen ghemaeckt konnen worden/seer profytelijcken voor die Schilders / om daer mede te schilderen / die Inwoonders weten die wel te ghebruijcken / om Vel-werck van allerley coleuren te verwen.

Verhael vãde vierboetighe dieren eñ Voghelen die in Florida met menichte zijn.

Crocodilen in Florida met grooter menichte.

Veelerley soorte van Slanghen.

Waer door datse haer Gout en Silver krijghen.

Die wortel China groeyt in Florida.

Veel kruyden en saden in Florida.

So veel het volck aengaet/zijn uyt den swartẽ geel eñ leelijck/ nochtans sterck ende van goede proportie des lichaems. Hare schamelheyt bedecken

Beschryvinge des volcks van Florida.

Haer gedaentes/ kleederen/ ende vercierselen.

decken zy met seer schoone bereyde Herte-vellekens; Het meest deel van't volck schilderen hare lichamen; oock die armen ende die gyen met schoone aerdighe figueren/ welcke verwen niet uytgaen ofte afghewasschen moghen worden/ so zijn zy int vel ingheprickelt eñ ghewreven; Zy hebben swart hayr tot die huepen toe/ lanck zijnde/ t'welck zy fraey ende kunstich weten op te binden.

Manieren int handelen van die van Florida.

Wat wapenē die van Florida gebruycken.

In haren handel zijn zy gheheel gheveynst ende ontrou/ nochtans stout ende onversaecht in wapenen ende inde oorloch/ daer toe zy ghebruycken boghen ende pylen/ waer af die pesen ghemaeckt zijn uyt Herten darmen ofte van't vel/ onderschepdelijck gheverwet/ ende dat soo schoon ende aerdigh/ datment hier in dese landen niet verbeteren mochte/ in plaetse van die yseren punten/ doen zy visch-tandē ofte scherpe houtkens daer aen.

Hoe ende waer in zy de Jonghelingen oeffenen.

Hare Jongelingen doen zy oeffenen in loopen/ booch-schieten ende Balspelen; Hebben oock groote vermakelijckheydt int jaghen ende visschen. Haer Coninghen voeren ghestadich oorloch;

Waerom datse haer verwonnen vyanden onthoofden.

Vrouwē ende kinderen werdē/ overwonnen zijnde niet ghedoot.

niemandt haerder vyanden die zy overweldigen/ sparende/ dan die stracks dat hooft afslaende/ om die huyt met dat hayr te hebben/ welcke zy thuys comende/ als triumph teeckenē opsteecken; Vrouwen ende kinderen sparen zy/ die by haer behoudende ende opvoedende. Vande oorloch thuys comende/ beroepen zy alle hare onderdanen/ ende maken drie daghen ende nachten feest ende goet chier/ met singhen ende dansen.

Wat manieren zy ghebruycken int triumpheren van haer vyanden.

Die oude Vrouwen die zy hebben/ gheven zy die huyt met dat hayr/ van die hoofden harer vyanden afghesneden in die handen/ dwinghende haer om te dansen/ ende Lofsanghen de Sonne te singhen/ als door welcke zy victorie bevochten hebben:

Die Sonne ende Mane zijn Goden van die van Florida.

Waer op datse haer betrouwen.

Zy hebben geen religie ofte eenige kennisse vandē waerachtigen God/ dan eeren in plaetse van dié/ als oock andere Americanen/ die Sonne ende die Mane. Haer Priesterē vreesen zy/ ende betrouwen haer veel/ om dat het groote Toovenaers/ teecken beduyders/ ende Duyvels aenroepers zijn/ eñ door vreeslijcke dinghen ten tyden voortsbrengen;

Wat de grootste sieckte in Florida is.

Dese selfde Priesters zijn oock hare Medicijns ende Chirurgijns/ om welcke oorsaecke zy altoos eenen sack met Cruyden ende Medecynen omme draghen/ die siecken te ghenesen/ die ten meesten deel Pocken hebben: want zijn seer heet ende wonder gheneghen tot onkuyschheyt/

Echte staet onderhouden by die van Florida.

waer door het comt dat zy die Vrouwen ende Maechden/ Kinderen der Sonnē noemen. Een yeder heeft zijn eyghen Vrouwe/ uytbesondert die Coninck/ die't toe ghelaten is twee ofte drie te hebben/

Wat Vrouwe voor de Coninghen onder houden wert.

nochtans met die conditie/ dat die eerst ghetroude gheeert wordt voor die anderen/ ende alleen voor die Coninghinne ghehouden/ hare Kinderen die goederen erbende/ eñ die regeringhe op haer comende. De Vrouwen besorghen alle het huys-werck/ ende dese swangher gheworden zijnde/ worden van haer mans niet meer bekent; Eeten oock geen spyse van haer aengheroert/ op die tijdt als zy haer sieckte hebben.

Veel Hermaphroditen in Florida.

Waer toe die ghebruyckt werden.

Kleedinge vā de Hermaphroditen.

Boven dit/ soo is dit gheheele landt vol Hermaphroditen, dat zijn halfslachtighe/ ofte die beyde naetueren hebben/ die ghehouden werden om het werck te doen/ ja oock om ammonitie ende provande inden oorloch te draghen. Dese schilderen haer aengesichten/ ende vlechten in't hayr eenige vogels vederen/ dat zy dies te aensienlijcker ende schrickelijcker schynen mochten;

Wat voorraet tot den oorloch die vā Florida ghebruycken.

Haer voorraet van provande is Broodt ende Meel van Maiz/ Honich/ het Meel roosten ende braden zy/ om dat het te langer goet blyven mach; Ten tyden laten zy haer oock ghebraden visschen nadragen die ghedroocht werden. In honghers noot eeten zy veel onsuyverheyts/ oock sandt ende kolen onder dat meel roerende.

Maniere hoe die van Florida ten oorloch trecken.

Inden oorloch treckt die Coninck voor aen/ eenen staf in die eene handt houdende/ ende in d'ander een Boghe/ ende den koker met zijn pylen op die schouderen/ d'anders volghen hem met boghen ende pylen in't hayr draghende ofte in kokers. In't aencomen ende inden slach roepen ende krijsschen zy met schrickelijck getier/ als oock alle andere Barbaren/ Turcken ende Tarteren doen.

Hoe zy haer oorloch aenveerden ende beginnen.

De oorloch sullen zy niet aenveerden/ voor ende al eer zy eerst daer af ghemeene raet ghehouden hebben/ comen daer omme alle morghens te samen/ houden in haer vergaderinghe ende by een comste/ een seer vreemde maniere/ daer wel op te letten is:

Vreemde ghewoonte in haer raetslaghen.

want tsamen gecomen zijnde/ settē zy haer ontrent den Coninck ten beyde zyden/ in forme ofte ghedaente van een halve Mane/ die Coninck int midden op eenen stoel alleen/ van neghen ronde houten te samen ghelept sittende/ op dat hy voor andere bekent mach wesen/ daer na comen zy alle hem reverentie ende eere doende/ met een groetenisse/ van den oudtsten beginnēde/ die handē over het hooft opheffende ende sprekende: Ha, he, ya, ha, ha, die ander daer op antwoordende; Ha, ha.

Met wat maniere ende woorden zy den Coninck groeten inden raet sittende.

Die groetenisse ghedaen zijnde/ set hem een yeghelijck op zijn banck/ ende indien men van eenighe sware ernstelijcke sake handelen sal/ soo doet die Coninck die Priesteren/ welck zy Iavas noemen/ ende Ouderlinghen roepen/ van een yeghelijck zijn gevoelen ende meeninghe vraghende:

Casina een dranck den sweet dryvende.

Onder tusschen ghebiet den Coninck sekere Vrouwen/ dat zy Casinam ('twelck een dranck is van eenighe bladeren gheperst) koken/ welcke daer na als zy ghekockt is/ afgheclaert wordt.

Waer toe/ wanneer/ ende hoe zy die ghebruycken.

Aldus dan die Coninck met zijn edelen in ordinantie sittende/ comt die schencker voor hem staen met uytghereckte armen in die hoochte/ hem eñ den bysittenden/ die desen dranck drincken sullen/ segenende ende gheluck wenschende: neemt daer nae den dranck ende geeft den Coninck/ ten eerstē een groote Parle moeder schelpe vol vā die selfde heete dranck/ voorts ghebiedende den anderē oock te geven.

Desen dranck wert in grooter waerden by die van Florida ghehouden.

Desen dranck achten zy seer hoogh/ eñ houden die in grooter waerden/ sullen die oock niemant inde vergaderinghe laten drincken/ voor ende aleer hy eenighe manlijcke daet inden oorloch bewesen heeft. So is oock desen dranc vā sulcke cracht/ dat zy terstont als hy gedroncken is tot sweeten verweckt/

Oorsake waeromme wie gheen bevel inde oorloch hebben mach.

daeromme welcke die drincken ende niet in en houden: maer terstont overgeven/ dien wort gheen sware sake toebetrout/ mach oock geen offitie ofte bevel inde oorloch bedienen/ als onbequaem: want men moet menichmael inde oorloch treckende/ twee ofte drie daghen vasten/ waer toe dan desen dranck voorderlijck is:

Haren dranck maeckt datmen 24. uren vasten mach.

want die ghedroncken wesende/ mach men hem 24. uren van alle dranck ende spyse onthouden/ waer door zy oock inde oorloch reysende/ die Hermaphrodyten veel Flesschen vol van desen dranck nae laten draghen/ welck het lichaem onderhoudet/ voedet ende stercket/ sonder dat hooft int minste te beswaren.

Maniere eñ tijt van sayen in Florida.

Zy saeyen tweemael des jaers haer Maiz ofte Terwe/ naementlijcken in Meerte

ende inde Hoymaent / ende sulcx op een landt/ wordt in drie maenden ryp ende bequaem om in te samelen/ die ander ses maenden rustet die aerde/ende blyft onbebout. Zy hebben aldaer seer groote Pompoené ende water Meloenen/ oock goede Boonen. Het aertrijck messen zy niet: maer branden dat kruyt af/ 'twelck in die ses maenden van selfs opghe slaghen was/ ende maken also vet met dese asschye / als oock op vele plaetsen in Italien geschiet. Die aerde omploegé ende graven zy met een houten spit ofte schuppe / ende werpen teenemael in een putké 2. ofte drie greyné Maiz, op de maniere als men by ons erwitten plandt. Als men dat Coren saeyen sal/ghebiet die Coninck door een van zyne Dienaers / dat het volck haer versamelen om het aerdtrijck te bearbeyden ende om te delven / doet als dan veel van die voorghenoemde dranck maecken / om die aerbeyts luyden daer af te schencken; die vergaderde Terwe brenghen zy te samen in ghemeyne schueren: waer af een yeghelijck nae zijn verdienst ende weerdicheyt wert ghegheven. Zy saeyen gants sober ende spaerlick/niet meer dan zy vermoeden datter van doen sal wesen voor ses maenden/ sorghen niet wyder. Oock soo vertrecken zy alle jaers in Boscayen des Winters / 3. ofte 4. maenden daer blyvende / haer generende in seeckere hutkens met Palm tacken ghedeckt / ondertusschen Akers / vleijsch van Herten/Visch ende Oesters/ Paeuwen eñ ander Voghelen etende/alle haer spyse braden zy op kolen / ende maecken die eenighsins hart ende gaer door den roock ende hitte; Onder andere spysen eten seer gheerne Crocodilen vleijsch / 'twelck wit ende schoon schijnt / ghelijck Calf vleijsch: maer heeft eenen smaeck na verrotte Moschus: yemandt sieck wesende/in plaetse van aderlaten/is by haer een gewoonte dat die crancke op die plaetse daer hy die meeste pyne bevindt/ van hare Priesters ofte Medecyns soo langhe ghesoghen werdt tot datter bloet uyt comt.

Groote Pompoenen ende water Meloenen.

Waer mede zy de aerde om ploeghen.

Bevelen die de Coninck ghebiet eermen saeyt.

Alle de Terwe wert in ghemeene schueren vergaert / en elck zyn deel ghegheven.

Wat woonplaetsen zy s'winters verkiesen.

Spyse die zy dan gebruycké.

Ghedaente ende smarck van Crocodilen vleesch.

Die Vrouwen in Florida zijn groot ende kloeck / ende alleens ghecoleurt ghelijck die mannen/ende oock over't lichaem/armen ende beenen ghepickeert / ende met verwen die niet af en gaen / ingheſtreken: maer die Vrouwen als zy eerst ter Werelt comen / zijn soo swart geel niet: maer veel witter / die swart geele verwe maken zy haer selven met eenighe smeeringhe/ als hier te lande die Tarteré ofte Heydenen doen / welcke smeeringhe zy doen met eenighe Olye in haer ceremonien: oock veranderen haer naetuerlijcke witte verwe/door dien dat zy naeckt gaen/ eñ door die hitte der Sonnen verbranden: soo zijn oock dese Vrouwen wonder rasch ende kloeck/ ghelijck die van Egypten/ konnen swemmen over groote Revieren/die kinderé met eenen arm vast houdende/ oock op die alderhoochste boomen te climmen die int gheheele landt ghevonden werden.

Ghedaente eñ kleedinge van die Vrouwen van Florida.

Oorsake waeromme dat de Vrouwen daer soo swert werdé.

Die voornaemste Provincien van Florida, die de Spaengiaerden voor ende nae ghevonden eñ ontdeckt hebben/zijn dese navolghende: Ten eersten Panuca, op die grensen van Nieu Spaengien ligghende / ontdeckt van Franco de Garay, anno 1518. die veel Spaengiaerden aldaer ghelaten heeft / van die wilden doot gesmeten/ghevilt ende ghegheten/ ende die vellen ghedrooght zijnde in haer tempelen gehangen voor memorialen ende victory teeckenen. Dit volck is seer onkuyjsch / hielden openbare bordeelen / daer zy des nachts te samen liepen / zy doorbooren die neuse ghelijck die ooren / om yet daer aen te hanghen / zy raspen hare tanden om die schoon te maken/trouwé niet voor 40. jaren/hoe wel die dochters van 10. ofte 12. jaren al gheschoffiert zijn.

Provincien van Florida. Panuca is de voornaemste.

Veel Spaengiaerden werden verslagen in't innemen van Panuca.

Tijt wanneer datse trouwé.

Noch ligghen in Florida die landtschappen Anavares, Albardaosia, Iaguazia, Apalachia, Autia, Samouia, ende andere / alle eenderley religie eñ maniere van leven onderhoudende/ verre verscheyden van Godtvreesentheyt / politie/menschelijckheyt ende redelijckheyt. Het beste eñ vruchtbaerste deel van Florida grenst aen nieu Spaengien / tot die Reviere eñ landtschap Panuco, welcke Reviere sulcke groote stroomen in die Zee uyt gietet/dat die selvighe mogé goede havens voor schepen verstrecken.

Anavares/ Albardaosia/ Iaguazia/ Apalachia/ Autia/ Samouia/ landschappen van Florida. Gelegentheyt van't beste deel van Florida.

Volcht die beschryvinghe van die Custe van Florida, soo veel onse Caerte daer af hout.

DE streckinghe van den uytersten hoeck van Terra di Laborador tot die Capo van S. Elena toe / ligghende in Florida, is hier voren ghestelt / volcht wyder die aenteeckeninghe die onse Caerte settet / beginnende van S. Elena, 'twelck leyt op 32. graden/dit is een seer breede ende schoone Reviere/ die alle andere van die gheheele Noordt Custe verre te boven gaet / waeromme zy van den Fransoysen ghenoemt is Porto Real, ofte Conincklijcke Haven / hebbende bevonden voor in die Reviere 16. vadem waters. Ontrent dese Reviere zijn veel bosschayen van Eeken ende Cederen hout / daer in veel Herten ende Wildt/ oock veel Indiaensche Paeuwen hielden. Die mondt van die Reviere is breedt drie mylen/ ende heeft 2. uythoecken/waer af die eene nae't westen/d'ander nae't noorden streckt; Op desé Reviere hadden die Fransoysen een vasticheyt ghetimmert/genoemt Charle fort, ofte Carls burgh / ende men wil segghen dat dese Reviere streckt tot die Reviere Iordan toe/ eñ uytcomt in d'ander Zee. Tusschen beyde dese hoecken/ voor in die mondt van die Reviere / light een schoon Eylandt vol van boomen.

S. Elena op 32. graden/ heeft een schoone Revier.

Oorsaeck waerom datse Porto Royal ghenoemt wert.

Streckinghe van verscheyden plaetsen.

Van S. Elena tot die Rio secco, rekent men 40. Spaensche mylen / die welcke 17½. eenen graedt maecken/ende dese Reviere light op 31. graden.

Fiumo secco/ op 31. graden.

Van Rio secco zijn 20. mylen tot S. Croce, ende van daer tot die punte van Cannaveral, (welck leyt op 28. graden/zijn oock 40. mylen.

S. Croce. C. di Cannaveral op 28. graden.

Alhier moeten wy een weynich stille houden/ende dese Custe / welcke naederhandt van die Fransoysen eyghentlijcker ontdeckt eñ beschreven is/een weynich betrachten.

Soo rekenen die Fransoysen van S. Elena zuyden op varende die Custe langhes 4. fransche mylen / al waer light die Reviere Magnus ofte Grandis, dat is die groote Reviere.

De Rabiae Magnum ofte magnus.

Daer na Guade, ofte so in onse Caerte staet Guate, ende voorder Bellum ofte Bellus, van daer tot Gironda, wyder tot Garumna, ende voorts tot Charenta, van Charenta tot Ligerim ofte die Loire ses mylen.

Guate/Bellus/ Gironda Garumna ofte Garona/ Charenta/ Ligeris/ Axona/ Sequana.

Van die Loire tot Axona, in welcker revieren mont oock een Eylandt light / ende in onse Caerte R. di S. Pero, ghebeeten is.

Van Axona tot Sequana, ofte die Seine, om dat zy die reviere/ die door Paris nae Ruanen loopt / ghelijck was / light ses mylen van Axona.

Axona, ende alle dese 9. Revieren ligghen binnen die spacie van 60. fransche mylẽ. Die Seyne verlatende/ ende zuydtwaert aen die strant volghende/ passeert men sekere cleyne revieren/ als Ay, Serrauahi, ende daer nae comt men aen die groote Reviere Maius, van den Fransoysen ghenoemt/ dat is die Reviere vanden Mey/ om dat zy op den eersten dagh van Mey van Landoiero ghevonden is/ light 14. mylen van die Sequana ofte Seyne; Hier ontrent stonden vele roode ende witte Moerbesie-boomen/ aen welcks bovenste tacken vele Zijdt-wormen hinghen; Van dese Reviere comt men aen een Golf die wat landtwaert in streckt/ al waer Landonerius eerst uyt Vranckrijck aen quam/ ende sach daer ontrent in die Zee veel Meyr Swynen ofte Delphinen/ by de mont van een Reviere/ d'welck hy nae dese Visschen die Reviere van die Delphinen ofte Meyr Swynen ghenoemt heeft. Aen die zuydezyde van die Golf/ light het Fransche hooft/ ontrent 30. graden van die Linie alsoo gheheeten/ om dat die Fransoysen daer eerst aen quamen/ eñ dese Cape is niet hoogh: maer een vlacke strandt/ ende met seer groote ende hooghe Bosschagien ende boomen besettet.

Ay.
Sarrauahi.
Maius een reviere die op den eersten dagh der Meymaent gevonden is.
F. Delphin/ ghesept Meyr Swynen/ in dese Reviere veel gevondẽ/ daerom de Reviere daer nae genoemt.

Van die Fransche Cape comt men tot Cannaveral, een ander Cape/ 35. mylen van die Fransche Cape gheleghen/ die name hebbende van't Riet. Die Spaengiaerden als oock onse Caerte laten vele van dese Revieren blyven/ eñ die grootste van haer ghestelt zijn die namen verandert: want die Reviere van Mey noemẽ zy Matanca.

Die Fransche Cape.
Cannaberal.

Die Seyne noemen zy S. Augustijn.

Die Garumna noemen zy S. Mathæo, ende die groote S. Pero.

Matanca.
S. Augustijn.
S. Matheo.
S. Pedro.

Van Cannaveral tot die Capo de la Florida, heeft men 40. mylen/ eñ tusschen dese twee Capen ligghen vele vlacken/ die Cape light op 25. graden: Voor die Cape ligghen vele Clippen/ die zy Martyres ofte Martelaren noemen/ ende aen d'ander zyde kleyne Eylandekens/ gheheeten Testudines, dat zijn Schilt-padden/ om dat zy die ghedaente van sulcken beesten hebben. Die punt van Florida heeft in die breete 20. mylen/ ende men heeft van daer tot Ancon Baxo 100. mylen/ 'twelck is ghelegen vijftich mylen oost ende west met Rio Secco, 'twelck is die breete van Florida.

Cape de la Florida.
Martyres.
Testudines.
Ancon Baxo.
Rio Secco.

Beschryvinghe sommigher Eylanden, die teghens dese Custe van Florida over ligghen.

Eerstelijcken is aen te mercken/ dat dese gheheele Zee van Florida vol Eylanden/ Clippen/ Bancken/ Platen/ ende diergheliicke sorghelijcke plaetsen light/ ende aengaende die Eylandẽ zijn der kleynen meer dan 400. behalven die groote Lucaiæ gheheeten/ de andere alle die name ghevende/ ende Bahama, welck alle noordt af ligghen van Cuba ende S. Dominico, die ghemeene opinie is dat dese Eylanden alle aen een zijn gheweest/ aen die groote/ ende door't scheuren van die Zee van den anderen ghedeelt/ ghelijck oock die opinie is van Sicilien ende Italien/ ligghen op 17. ende 18. graden; Het volck van dese Eylanden zijn blancker ende beter gheproportioneert dan die van Cuba ende Spangnuola, insonderheyt die Vrouwen/ die seer schoon zijn/ om welcke oorsake willen vele van de vaste landen daer zijn ghetrocken met der woon/ als van Florida, Cichora ende Iucatan, om dat daer meerder beleeftheydt was by't volck/ als in andere Eylanden/ ende vele onderscheyt in die tale; Hier af is die ghemeene opinie ghecomen/ dat men ghemeent heeft/ dat hier d'Amasones, dat zijn Vrouwen die d'eene burst branden/ woonen souden/ ende dat hier een Fonteyne was/ die de oude jonck maeckte. Dit Mans volck gaet naeckt/ uytbesondert in tijdt vanden oorloch/ ende op hare feesten/ ende dansen/ alsdan doen zy een cleet van Cottoen aen/ eñ van veelderley ghecoleurde vederen/ schoon ghewrocht/ ende op het hooft groote veder bosschen. Belanghende die Vrouwen/ is by haer een seer vreemde maniere; Die ghehoude Vrouwen/ ofte die by gheleghen hebben/ bedecken haer schamelheydt van't midden tot op die knien/ met eenighe Mantelkens/ nets wyse ghevlochten van Cottoen/ daer in sekere bladeren door gesteken zijn/ anders gaen zy naect/ tot dat zy hare stonden becomen/ als dan noodighen zy hare vrienden/ eñ maken een groote feeste ofte bancket/ gelijck ofter bruyloft ware/ alle teeckenen van blyschap doende/ eñ als dan dat kleet voorhangende/ ende sulcks dragende soo langhe zy ongetrout blyven. Haer Heeren zijn zy boven maten onderdanich/ jae al gheboden die dat zy haer selven van een Bergh souden af smyten/ ofte yet anders heetende/ sullent niet naelaten/ hoe groot perijckel oock daer in gheleghen is/ ende dat sonder te vragen waeromme/ alleen om des ghebodts willen. Hier staet aen te mercken/ waer in des Coninckx regieringhe bestaet/ die niet veerder streckt als van't Saeyen/ Jaghen ende Visschen/ al wat ghesaeyt/ gheplantet/ ghejaecht ende ghevischt wert/ ofte minsten ghedaen/ is alleen in des Coninckx zijn macht ende ghebiet/ die sulcke wercken uytdeelt/ ende een yeghelijcken ghebiet wat hy doen sal. Die vergaerde vruchten werden inde schueren te samen ghebracht/ ende worden daer uyt het gheheele jaer door een yeghelijcken nae die groote ende veelvuldicheydt zynes huysghesins uytghedeelt/ also dat hare Heeren niet anders zijn dan Coninghen der Byen/ dispensiers eñ uytdeelders der ghemeene goederen/ ach wat een gulden tijdt hadden dese goede luyden/ daer noch mijn noch dijn ghebruyckt werden/ als oorspronck ende fonteynen van alle twist ende oneenicheyt/ die nae den Oost niet anders dan met Balspelen/ met Visschen ende Jaghen haer behielpen/ daermen niet hoorde van eenighe kyvagie van rechten ofte pleyten/ daer alleen des Coninckx willekeur voor een Wet ghehouden wert/ ende dit sminsten in allen met een seer gheringhes te vreden waren. Zy visten eenighe roode steenkens uyt schelpen/ seer aenghenaem ende weerdt by haer/ 'twelck zy aen die ooren droeghen. Noch andere die zy weerder ende kostelijcker achteden/ die zy uyt groote snecken ofte slacken hersenen kreghen: welcks vleysch seer smakelijck ende goet om te eeten was/ seer schoon vuer-root ende doorsichtich ghelijck Robynen/ dat men die nauwelijck van den anderen erkennen mocht/ waer af die Slacke ghenoemt is op haer sprake Cohobo, ende die steenkens Cohibici. Zy vergaderen oock uyt het sandt van die Oever des Meyrs eenighe doorsichtighe steenkens geel/ swarte/ ende van andere verwen/ daer af zy halsbanden eñ andere diergelijcke juweelen

De Zee van Florida vol bancken/ clippen/ Eylandẽ meer dã 400.
Lucaya ofte Jucaya
Bagaina.
Op de Eylãden Lucaya eñ Bahama is seer schoon Vrou-volck daerom op't vaste landt seer begeert.
Hier segghen de Ouden/ dat de Amasones souden woonen.
Een Fonteyn die de ouden jonck maken.
Maniere vã kleedinghe.
De Vrouwen houden groote feest als een bruyloft als zy eerst haer stonde krygẽ/ ende dan haer schamelheyt eerst decken.
Boven maten groot gebodt deser Heeren over haer ondersatẽ/ 'twelc tot inder doot onder houden wort.
Hare vruchtẽ worden in schueren te samẽ gebracht ende daer nae van hare Coninck elck nae grootheyt zyns ghesindes uytghedeelt.
Hoe beschamẽ dese luyden de Christenen.
Slecken seer smakelijck.
Wt deser slecken steenkens ghehaelt/ by haer seer weert/ ende die inde ooren hanghende.
Cohobo.
Cohibici.

maken om die hals / armen ende beenen te draghen. In vele plaetse van dese Eylanden hebben zy gheen vleysch/eetent oock niet; Haer spyse is visch/ende broot van Maiz, sommighe wortelen ende eenighe fruyten. Het volck van dese Eylanden vervuert zijnde naer S. Dominico ofte nae Cuba, storven om dat zy vleesch aten / om dat haer die Spaengiaerden min ofte meer vleysch gaven. In sommighe van dese Eylanden zijn soo veel Duyven ende andere Voghelen / die haer nesten maken op die boomen/dat veel volcks/die van't vaste landt/ als oock van die Eylanden comen ende vanghender schuytkens vol / ende varender mede wech; die boomen daer in zy nestelen / zijn van ghedaente ghelijck Granate-boomen/ende die basten daer af hebben eenighe ghelijckenisse in smaeck met die Cancel / ende wat beter ende heet ghelijck Genghber / ende rieckende als Naghelen / worden nochtans niet onder die Speceryen gherekent. Onder andere fruyten hebben zy eene sorteringhe in haer tale ghcheeten Iaruma, smakelijck ende ghesont ontrent onderhalve span lanck / van ghelijckenisse als een Vyghe in weeckheyt; die boom is oock int loof den Vygheboom niet onghelijck/ende van de groote ghelijck een populier / niet dicht wesende ghelijck ander boomen / oock niet ydel als Riet: maer vast ghelijck Vlier/ daer af die bladeren wonderbaerlijck zijn om wonden te ghenesen / ghelijck sulcks die Spaengiaerts bevonden / hier meer af te verhalen is niet noodich. Dese Eylanden van Lucaya zijn nu alle desolaet ende onbewoont: want om dat zy selven geen Gout hadden/hebben die Spaengiaerden veel duysent menschen hier af vervoert / ende die int Gout soecken vernielt ende vermoort.

Swarte steenkens die doorsichtich zijn daer zy banden van maken/ die zy om den hals/ beenen eñ armen draghen.

Dese inwoonders vermogē gheen vleysch te eten.

Duyven ende ander ghevoghelte in soo grooter menichte / datter heele schuyten mede geladen werden.

Iaruma / een liefelicke boom vrucht.

Dese Eylanden zijn onbewoont.

Volgen andere Eylanden ontrent dese Custe gelegen, voor eerst Cuba, een van die voornaemste onder die Antillas.

CVBA een ander seer groot Eylandt onder die Antillas ghetelt / ende anno 1492. van Columbo eerst ontdeckt ende ghevondē/ welck hy genoemt heeft Fernandinam ende Iohannam, oock Alpha ende Omega, na Petri Martyres ghevoelen: wort oock van andere het Eylandt van S. Iacob ghenoemt / nae die voornaemste Stadt / die van weghen die groote haven/ als oock van weghen der groote trafijcque die aldaer ghedreven wert; heeft aen die oost zyde het Eylandt S. Dominigo, aen die westkant Iucatan; naer't noorden den grooten uythoeck van Florida, ende die Eylanden Lucaya, naer't zuyden het Eylandt Iamaica, alle in dese onse Caerte ghestelt. Cuba, soo vele die forme aengaet / mach vergheleken worden een Willigen bladt/om dat sulcks langher dan breeder is: want heeft in die lenghte van't eene eynde/oost af/ tot het ander ten westen 300. myplen/van't noorden tot dat zuyden/ 70. myplen/in die breede op sommige maer 15. eñ op sommige 19. myplen. Het middē des Eylandts light op die longitudo van 91. graden/ ende op die latitudo ofte hooghte van 20. Men heeft dit Eylandt lange tijt voor een vast landt gehouden/om zijnder groothept wille/ 'twelck niet te verwonderen is: want die inwoonders selfs niet anders ofte beters wisten/dan dattet geen eynde en hadde/oock lange na der Spaēgiaerden aencomste / om dat dit volck arm eñ naeckt is/ hem latende met seer weynich/ ende met zijn eyghen ghenoeghen sonder verder te soecken/sorghende oock niet wat haer ghebueren deden / daeromme en wisten zy oock niet ofter eenigh ander landt was onder dē Hemel dan tselfde dat zy bewoonden; Het aertrijck is hoogh/rou/eñ scherp van berghen / die Zee op vele plaetsen wit/eñ die revieren kleyn/ eñ van goet water/ eñ rijck van Gout eñ goet Coper; die locht is ghetempert/doch wel soo cout. So wast oock aldaer vele Verwers Krappe ofte Mecde/om Wolle/Lakenen ende Leer te verwen. 'Tis oock vol dichte Boscayen / vol Vyvers ende schoone revieren van soete wateren: oock andere Vyvers die sout water van naetuere hebben. In den Bosschen geneeren haer vele Swynen ende Ossen. Die Revieren gieten dickwils Goudt uyt. In dit Eylandt zijn ses steden vande Spaengiaerden bewoont / waer af de eerste ende voornaemste is S. Iacob de residentie eñ stoel des Bisschops maer Havana is des gheheelen Eylandts koopstadt/ende der schepen Timmerwerf. Twee voorname aenmerckelijcke dinghen werden van Gonsalo Onetano in dit Eylandt beschreven: waer af het eerste is / dat alhier een valleye light tusschen twee Berghen/twee ofte drie Spaensche myplen verre streckende / waer in van selfs die natuere sekere seer ronde klootē voorts brēgt/ datmen die niet ronder door kunst slypen ofte maken mach/eñ sulcke in so grootē overvloet/ datmen gheheele schepen daer mede ballasten eñ laden mochten / welcke ghebruyckt werden int gheschut/ in plaetse van looden ofte yseren. Het ander wonder is een bergh niet verre van die Zee / daer uyt Peck vloeyt in groote overvloet/ tot in die Zee/ al waer het op drijft ende wert herwaert ende derwaert met den winden ghedreven/na dat die waeyen. Dit Peck wert ghebruyckt vanden inwoonders ende Spaengiaerden om haer schepē daer mede te pecken. Het volck van dit Eylandt zijn vast ghelijck die van Hispaniola/doch so isser eenigh onderschept in die sprake; Beyde die Mannen ende vrouwen gaen naect: in die bruyloften houden zy een vreemde maniere: want die trout slaept selfs niet ten eerste male by zijn Bruyt: maer wesende een Heere/ noodicht alle Heeren / ende die verwaren sulcks voor hem. Soo het een Coopman is / soo bewaren sulcks die Cooplupden / ende eenich Boer wesende / doent die Heeren ofte die Papen; Om een gheringe ende slechte oorsaken/ verlaten die Mannen haer vrouwen: maer die vrouwen mogen om geenderley oorsaken die mans verlaten; die Mans zijn seer onkuysch/ ende leven boos. Het landt heeft groot gewormte eñ Slanghen/ doch niet vergiftich/eñ goet om te vangen/die zy luyden sonder schade eeten/eñ dese Slangē onderhouden haer met sekere beestkens/ ghcheeten Guabiniquinazes, daer af zy menichmael 7. oft 8. in die Magen hebben; Zijn van die groote als Hasen/van gedaente als Vossen/ alleen dat die voeten zijn gelijck de Conyne voeten; het hooft gelijck een Wesel/Vossen steert/ lanck hayr als een Das/vā verwe een weynich ros; het vleys smakelijck ende gesont; Dit Eylandt was seer volckrijck/maer nu weynich volcks/dan eenige spaengiaerden daer op/die andere meest uyt gheroept/oock ghestorven door hongers noot.

Cuba een der voornaemste Eylanden onder die Antillas/ontdect anno 1492. van Columbo.

Cuba is van ghedaenten als een Willigen blat/is 300. myplen lanck.

Meesten eersten meynde men dat aen't vaste landt vast waer/ jae de inwoonders selfs.

Inde bosschē van Cuba vele Ossen eñ Verckens.

De Revieren gieten Gout uyt.

Havana is des heelen landts coopstadt ende der Schepen timmerwerf.

Een valeye in Cuba die ghene steene clootē voorts brenght al ofs zy ghedraeyt waren.

Een Reviere die Peck uytwerpt in overvloet.

Een Vrouwe de bruyt zijnde bewaert een ander haer dē eersten nacht.

Sekere Slanghen op Cuba als een Vos niet fenynich ende goet om te eten.

Het volck op Cuba seer gemindert.

Iamaica.

Tegens Cuba over leyt een ander Eylandt/ 'twelck zijn oude name (die't in vorighe tyden ghehadt heeft) noch behout / wordt gheheeten Iamaica,

Het Eylandt Iamaica eñ hoe/eñ waer't gheleghen is.

Iamaica, en van die Spaengiaerden S. Iacob, light tusschen die 17. ende 18. graden aen dese zijde vanden Æquinoctiael, heeft aen die oost zijde S. Dominico, waer af het ontrēt 25. mijlen leyt; Nae't westen die hoeck van Iucatana, nae't noorden Cubam, datter oock 25. mijlen af leyt / ofte wat meerder; nae't zuyden een ander kleijn Eylandt / ghenoemt Lacerana, op een wijde daer af ligghende. Dit Eylandt is ontdeckt van Christophoro Columbo, in zijn tweede navigatie naer dese landen / en is inghenomen van zijn Soon Don Diego, regierende het Eylandt van S. Dominico, door Iohan di Squibel, en andere Capiteynen. Die breede deses Eylandts overwint die lenghte / heeft van't oosten tot den westen ontrent 50. mijlen; van't noorden tot den zuyden ontrent 20. wort vanden Spaengiaerden ten meesten bewoont / die inwoonders oock verjaeert en vermelt zijn de door die Spaengiaerden / ghelijck die van Lucaya. Het midden van dit Eylandt heeft die longitudo van 191. die latitudo 18. graden / en light van die linie 17. graden / aen die noortzijde. Dit Eylandt heeft eenen bergh / haer verhevende van alle kanten: innewaert aen tot int midden van't Eylandt / ende dat alsoo proportionelijck ofte evendrachtich / datment nauwelijck ghewaer worden mach / is aen die Oever des Meyrs en tlandt seer vruchtbaer en vol volcks gheweest / die scherpsinnigher ende cloecker waren / dan andere omligghende Eylanders / so tot den oorloch als oock tot handtwercken; daer groeyt oot Gout ende seer fijne Boomwolle / is nu vol van ghedierten / die uyt Spaengien over ghevoert zijn ende daer voort teelen / soo is oock dat Verckens vleijsch beter daer / dan in eenich landt. Die voornaemste stadt op dit Eylandt wordt gheheeten Hispalis oft Sivilien / om der Abdien willen die daer opghericht is / al waer die eerste Abt gheweest is / Petrus Martyr van Milanen / een seer gheleert Man / die dese Historien ten meesten beschreven heeft.

Dit Eylandt is van Christophoro Columbo eerst ontdeckt in zijn navigatie is nu meest met Spaengiaerden bewont.

Dese inwoonders zijn cloecker als in d'ander Eylanden.

Petrus Martir den eersten Abt inde stad men Civilien een seer gheleert Man.

Hispaniola ofte Haiti.

Het tweede seer groote Eylandt onder die Antillas ghetelt / is van die eerste inwoonders Quisqitæia ofte Quisquesia gheheeten / daer na Haiti, ende naederhandt Cipanga; Haiti is te segghen rouwichept ofte scherphept / ende Quisquæia, groot aerdtrijck / Christophorus Columbo, heeftet gheheeten Hispaniola / en nu so heetment S. Dominico, nae die voornaemste stadt die in't Eylandt leydt; is ontdeckt anno 1493. Aen die oost zijde van Sint Domingo, light het Eylandt S. Iohan, en vele andere naet westen Cuba ende Iamaica; nae't noorden die Eylanden van die Canibalen, ende naer middagh / ofte zuyden aen't vaste landt / die hoeck ofte die C. Vela by Venezuela, ofte kleijn Venegien. Die omloop deses Eylandts bedraecht 350 mijlen. Benzo stelt 400. fransche mijlen / is vast eens / soo is oock dit Eylandt langher als breeder: want heeft in die lenghte van't oosten tot den westen 150. mijlen / ende van't noorden tot den zuyden / 40. mijlen. Het midden deses Eylandts light op die longitudo van 300. graden / die latitudo 19. In dit Eylandt zijn seer vele en groote Havenen / groote en profijtelijcke Revieren / als zijn Hatibanico Iuva, Ozoma, Neyva, Nizao, Nigua, Hayva ende Yaques, die alle in die Zee uyt loopen / daer zijn noch andere kleijndere als Macorix, Cibao ende Cotui, daer af Macorix seer visch-

Het Eylandt Hispaniola heeft vele Eylanden.

Heet [illegible] S. Domingo na de hooftstadt.

Hoe zijn ghebuerlanden geheeten zijn / zijn groote en breede.

Het Eylandt S. Domingo is wel versien vā goede Havenen en seer schoone Revieren.

rijck is / en die ander twee abundant vā Gout. In dit Eylandt zijn twee seer vreemde Lacken / het eene door zijn goethept ofte profijtelijckhept / het ander door zijn vreemdichepdt; het eene comende uyt die Berghen / al waer die Reviere Nizao oorsprounck uyt heeft / en voordeelt niemant; gheeft alleen een vreese / en weynich zijnder sulcks. Het ander van Xaragua is sout / hoe wel daer seer vele soete Revieren in loopen / en oock veel Visschen in groepen / ende onder dese seer groote Schilt-padden ende Tiburonen ofte Hayen, is dichte by die Zee / ende heeft 11. mijlen int ronde. Die oeveren der revieren waren seer bewoont / uytbesondert die Salme ende schoone haven / ende die reviere Iaques; al waer een groote Bergh van Sout is: oock wast in dit Eylandt veel blaeuwe verwe seer fijn / over dadich veel Brasily hout: Boomwolle / weten nochtans gheen kleederen daer uyt te maken; Ambra, rijcke Mijnen vā Gout / oock wordt sulcks ghevischt uyt Lacken ende Revieren / oock Silver ende ander Metalen / abundant van Suijcker / ende seer vruchtbare grondt; Radijs / Latton / Kool wordt aldaer ghesaeyt / zijn op den 16. dagh nae't saeyen bequaem om te eeten; Meloenen / Comcommeren / Cauwoerden / op den 36. rijp ende seer smakelijck boven alle die in ander landen ghevonden werden. Die figuere deses Eylandts is ghelijck een Castanie bladt. Midden doort Eylandt streckt een steenighe en rouwe kluft van berghen / die ghedaente eender ruggen hebbende / welck Cibani oft Cipangi gheheeten wordt / waer uyt veel Gouts in voorighe tyden ghebracht worde. Van dit gheberchte loopen vier groote Revieren / het gheheele Eylandt in vieren afdeelende / waer af die eene teghens den opganck loopt / ende is Iunna ghenoemt / d'ander tegens den nederganck ende Attibunicus; Die derde / teghen middernacht / Iachem; Die vierde tegens middagh / Naxbam, al waer ontrent vele Brasily hout is / ende Bosrapen van sekere Specerijen / dan zijn onse Specerijen niet ghelijck / die zij vermanghelen teghens andere waren / insonderhept tegens stoelen ende schotelen van swart Eben hout ghemaeckt; op het gheberchte van Cibano light het Castel S. Thomas. Voorts soo zijnder vele steden in dit Eylandt / onder welcke die voornaemste is S. Domingo, ghebout van Bartholomeo Columbo, ende die name vercregen / om dat zij op S. Dominici dach aldaer aengecomē zijn / light op een even velt / aen die Oever des Meyrs / op die zijde heeftet over die 500. Huysen / al gebout op die spaensche maniere. Aen die west zijde vā S. Domingo loopt die Reviere Ozama oft Ozonca in die Zee / alwaer een goede Haven is / daer in men vele schepē bergē mach / waer ontrent liggen seer dichte en groote Bosrapen; die meeste handel naer afgaē des Gouts / die alhier gedrevē wort / is met Suijcker en Huydē / wāt allerley viervoetigē beesten uyt spaengien derwaert gevuert seer wonderlickē aldaer voorts teelen / also datter oock Spaengiaerdē op land zijn / die 6000. ofte 8000. beesten hebben. Isabella, ende een stadt int selfde Eyland op d'ander zijde ghelegen in een valley. Van die ghelegenthept deser volckerē harē religie en manierē mach men lesen die spaensche Historie schrijvers die sulcks genoech verclaert hebben; noch sal ic verhalē / twelc te verwonderē is / in dit eylandt zijn sekere wormkēs seer gemeen van die inwoonders Cuuero gheheeten / groot wesende als een

Twee vreemde Lacken.

Een Reviere van sout water.

Seer groote Schilt-padden.

De vruchten van dese landē daer ghesaeyt / was daer seer goet / als Radijs / Latton / Kool / Meloenen / Comcommeren / Cauwoerden.

Iunna. Attibunicus. Iachem. Naxbam.

Bosschagien van Brasilis hout / ende vā Specerijen.

Vele steden in dit Eylādt.

Van wien die stadt S. Domingo ghebout is.

De meeste handel op S. Domingo is in Suycker ende Huyden.

als een lidt van een vingher/ met vier vleugelkens/ twee seer kleyne/ ende d'ander twee wat grooter ende harder/ die als decksels zijn der kleynen. Dese beestkens luchten des nachts als by ons die Nacht-mugghen/ welcks licht ende glants niet alleen in die ooghskens is als sterkens/ stralende ende glants gevende: maer oock in't lichaem ofte die zyden van sulcke: want als zy vlieghen ende hare vleughelkens uytspreyen/ gheven meer lichts ende glants van haer/ dan als zy stille zijn/ alhier in dese kleyne Wormkens machmen aenmercken die wonderbare goedertierentheyt ende voorsichticheydt van Godt/ ende zijn seer vreemde gaven in zijn schepselen: want door die glants deser cleyne wormen/ mach oock die alderduysterste camer in't midden van die donckerste nacht verlichtet worden: dat men lesen/ schryven/ ende alle werck doen mach/ sonder behulp van eenich ander licht. Item soo yemant eens deser Wormkens in zijn handen draecht/ sal gheen minder lucht daer af ghenieten/ dan ofte hy een lanteerne ofte fackel droech/ ende mach andere daermede voorlichten inder nacht; Die menichte deser Wormkens vermeerdert oock dat licht: want hoe meerder ofte veelder/ hoe grooter ende claerder.

Dese Wormē gheven sulckē licht/ dannen daer by lesen ende schryven can/ ende yemant daer mede voorlichten als met een Lanteerne.

Niet verre van Hispaniola light een ander kleyn Eylandeken Mona ghenoemt/ tusschen Hispaniola ende Boriquena ofte S. Iohan, 17. graden aen die noordt zyde van die Linie; Dit Eylandt is kleyn/ heeft plat ende even landt/ die groote is ontrent drie mylen/ bewoont van weynich Indianen ende Christenen/ hoe wel sulcks goede wateren heeft/ ende rijck is van visch/ insonderheyt van seer goede Kreeften.

Mona/ een vruchtbaer Eylandt van Visschen ende Kreeftē/ wenich bewoont.

Boriquen.

Van dit Eylandt comt men aen Boriquen, nu ghenoemt S. Iohan, een rijcke haven/ heeft aen die oost zyde het Eylandt de S. Croce, ende sekere andere cleyne nae't westen ende noorden het Eylandt Hispaniola ofte S. Domingo, 'twelck 25. mylen daer af light naer't zuyden den hoeck van Paria, die daer af verscheyden is ontrent 136. mylen; Deses Eylandts lenghte is oock meerder dan die breede; want heeft van't oosten tot den westen 50. mylen/ van't noorden tot dē zuyden 18. ende wort afgedeelt in twee deelen int noordt ende zuydt quartier. Het midden van't Eylandt comt op die longitudo van 303. graden/ latitudo 18. graden/ is van forme ofte ghedaente bykans vierkantich/ vol van volck/ ende wel bebout/ veel goede havenen ende boscayen hebbende; De inwoonders voeren ghestadichlijcken oorloch teghens die Canibalen ofte menschen eeters; Aen die noordt zyde is dit Eylandt Goudt-rijck gheweest/ ende naer middagh vruchtbaer van broot/ fruyten/ gras ende visschen; Men seydt van dese volckeren/ dat zy gheen ghewoonheyt hadden vleysch te eeten/ 'twelck te verstaen is van't vreemder beesten vleysch; maer aten wel voghelen/ duyven ende dierghelijcken. In andere saken zijnse vast ghelijck met die van Hispaniola/ uytghesondert dat zy beter Soldaten zijn/ ende ghebruycken boghen ende pylen. Alhier op't landt is een seeckere Gomme/ die zy heeten Tabunuco, onghesont ende smerigh als Talck/ met welcke ende met Olye zy haer Schepen pecken/ ende om zijnder bitterheyts wille bewaert het die Schepen wel voor ghewormte; oock groeyt aldaer veel Pockhout/ datmen ghebruyckt om Pocken ende andere sieckten te ghenesen, Dit Eylandt is ontdeckt van Christophoro Columbo, in zijn tweede voyagie naer Indien. Men vertelt van die Inwoonders deses Eylandts een seer vreemde eñ notable Historie/ hoe dat die in die eerste aencomste der Spaengiaerden ghemeent hebben/ dat die Spaengiaerts onsterffelijck waren/ ende om hier af sekerheyt te hebben/ heeft op eenen tijt een van haer Cariquen ofte Heeren/ gheheeten Vraioa de Yaguara, eenen Spaengiaert doen nemen/ ende ondersocht oft hy onsterffelijck ware ofte niet/ hem doende in een Reviere onder't water steken eñ vast houden/ om also te sien ofte hy levendich bleve ofte niet/ dan versmoort wesende/ eñ ghebracht zijnde voor den Coninck/ heeft daer door sekerheyt verkreghen van haer sterflijckheydt/ waer door hy teghens haer opghestaen/ eñ op eenen tijdt 150. Spaengiaerden/ die gheoccupeert waren om Goudt te soecken/ ghedoodet heeft.

Boriquen is bycans vierçant ende wel bewoont.

De inwoonders voeren altoos orloch teghens de Canibalen ofte menschen eters.

De inwoonders zijn goede Cryghsluyden/ ghebruycken boghen ende pylen/ hier valt eē Gomme daer zy haer schepen mede pecken.

De inwoonders deses landts meynden dat de Spaēgiaerts onsterffelijck waren.

S. Crus, Hay, Hay.

Van Boriquien comt men aen't Eylandt S. Crus, in vorighe tyden van die Inwoonders Hay, Hay gheheeten/ 'twelck van Canibalen ofte Mensch-eeters bewoont was/ als oock die naest aen ligghende Guadalupea, dat zy Quiera, Quiera noemen/ welcke Caribes ofte Canibalen in korter tijdt over die 5000. menschen uyt die omligghende Eylanden gherooft hadden ende ghegheten. Daer na komt men aen seer veel andere Eylanden/ die niet anders ligghen als een Archipelago, hebben oock die selvighe name/ dan die Eylanden zijn vele ghenoemt nae haer figuere ofte ghestaltenisse/ ghelijck Anguilla, dat te segghen is een Ael/ want die lanck/ crom ende smal is. Redonda Maria, om dat het eender spheren ghelijck is/ ende seer rondt. Mons serratus, dat is besloten bergh/ om dat sulck Eylandt hooghe Berghen rondtsom heeft/ vol volcks ende victualie/ sommige vā Santē ofte Santinnen/ als S. Martin, S. Bartholomeo, S. Barbara, Beata Virgo antigua, tot de oude lieve Vrouwen/ die alle op eenen streeck ligghen/ schoon van aensien/ sommighe groen van gras ofte van verwen/ andere root/ andere blaeuw/ geel/ violet/ dat het een verwonderinghe is voor die voorby varende/ konnen oock veelderley verwen daer uyt ghemaeckt worden.

S. Crus/ Hay/ Hay/ oft Ay/ Ay.

Quera/ Quera.

Hier op woonen Canibalē die in corter tyt over 5000 menschen van ander Eylanden gherooft ende ghegeten hadden.

Anguilla.

Redonda.

Mons serratus light 36. myen van Guadalupea teghens midden acht heeft int ronde 40. mylen.

S. Martyn.

S. Bartholomeo.

S. Barbara.

Guadalupea,

By Antigua leydt Guadalupea, het voornaemste ende grootste Eylandt der Canibalen, vier graden van den Æquinoctiael, heeft in't ronde over die 130. mylen/ ende is met twee stroomen afghedeelt/ ghelijck Engelandt ende Schotlandt/ alsoo datter bykans twee Eylandē schynē te wesen; Heeft veel heerlijcke Havenen/ ende zynen name verkreghen van Onser Vrouwen Di Guadalupea, is vol plecken ende dorpen/ elck van 20. ofte 30. huysen/ alle van hout ghemaeckt/ in't ronde opghebout van seer groote Eecken boomen die zy in d'aerde stellen/ daer uyt den omganck der huysen te maecken/ daer nae setten zy ander kleyndere/ daer onder die de uytwendighe vast houden dat zy niet om vallen/ die hooghste scherpe toppen zijn tsamen gevoecht gelijck Tenten/ die zy decken met ghevlochten Palmbladeren voor die regen/ van binnen spannē zy

Antigua leyt van Guadalupea ontrent 30. mylē heeft int ronde 40. mylen.

Guadalupea/ vande Canibalen bewoōt is met eenen stroom vandē anderen ghedeelt.

De Dorpen in Guadalupea van 20. oft 30. huysen van groote langhe huysen voor vele persoonen.

van die

van die eene cleyne balcke tot die ander/ boom wollen touwen/ ofte van Bieſen ghevlochten/ waer op zy legghen Catoenen matraſſen/ende hanghende bedden om in te ſlapen.

Wat haer bedden zijn.

Dit landt heeft ſeven ſchoone Revieren/ die inwoonders worden ghenoemt Carucuerum. Dit land heeft ſeer ſchoone groote Papegaeyẽ onderſcheydelijck van andere/ achter en voren gheheel root/ met langhe vederen/die vleughelen root ghesprenckelt/ſommige geel/ſommige blaeuw onder een ghemenght/ende deſe zijnder ſoo veel als in onſe landen Spreeuwen. Op dit Eylandt groeyt oock een witte Gomme Anime gheheeten / wit Bernſteen niet onghelijck / met deſe Gomme het hooft gheroockt weſende / verdrijft den ſnoy ende verkoutheyt. Die ſelfde Boom brenght voort een vrucht gelijck Daepen/ eender ſpannen lanck / welcke open ghedaen weſende/ wit en ſoet Meel in heeft. Deſe vruchten bewaren zy over Winter / ghelijck men by ons Caſtanien doet: die Boomen zijn van ghedaente ghelijck Vyghe-boomen. Beneffens deſe/ ſoo hebben zy in dit Eylandt allerley hof vruchten/ jae ſommigher meeninghe is / dat alle ſoete vruchten eerſt uyt dit Eylandt ghebracht ende verplant zijn/ in die naeſtligghende Eylanden: want het zijn menſchen jaghers / om die te vanghen ende te eeten/ trecken daer comme etlijcke hondert myle / ende loopen die landen door wijt en breet/ ende wat zy hier ende daer vonden/ dat brachten zy met haer thuys ende plantedent; Sy zijn onvriendelijck / wreedt ende ſtuer; laten gheen vreemden ghemeenſchap onder haer/ beyde Mannen ende Vrouwen zijn ſeer cloeck ende ervaren int ſchieten met die Boghen/ende dat met vergifte pylen; Als die Mans uytreyſen/ beſchermen die Vrouwen haer recht ende plaetſen met cloeckheyt ende dapperheyt voor alle aenloop/in ſomma alle berghen ende dalen zijn ſeer vruchtbaer. In die holle boomen ende in die kluften der Berghen ende Steenrootſen groeyt Honich.

In Guadalupa zijn ſeve ſchoone revieren/ende ſoo veel ſchoone Papegaeyen in ſoorte als by ons Spreeuwen.

Anime een witte Gomme/ ſeer goet voor verkoutheyt/ de vruchten van den boom daer deſe Gomme aen waſt is haer [Winter] Meel.

Alle hofvruchten worden uyt dit Eylãt op ander plaetſen ghebracht.

De Inwoonders zijn menſchen Jaegers/ wreet/cloeck met haer gheweer en Boghen/ ſchietẽde vergifte pylẽ.

De Mans [uytgaende] beſchermen de Vrouwen met dapperheyt haer dorpen.

Deſiada oft Deſiderata.

Ontrent 18. mylen van Guadalupe tegens den opganck light Deſiada, een ander Eyland int ronde 20. mylen groot weſende. Deſiada ofte Deſiderata, dat is / het begeerde geheeten/ om der ſchoonheyt wille/ ende thien mylen van Guadalupea, teghen middagh light Galanta, hebbende int ronde ontrent 30. mylen / is een even ende ſchoon landt / daer af ſulck Eylandt oock den name verkreghen heeft: want Galanta is op Spaenſch te ſegghen Schoon. Hier op waſſen welrieckende boomen / ſchorſſen/ wortelen ende bladeren / ende oock zijn aldaer groote Egdiſſen. Neghen mylen van Guadalupea, tegens den opganck / ligghen ſes cleyne Eylanden / gheheeten Todos los ſanctos, ofte alle Heylighen / ende Barbara, daer af te voren geſeyt is. Deſe zijn ſeer klippich/ſteenachtich ende onvruchtbaer: 'twelck die Stierluyden wel moeten aenmercken om der periculen willen; Noch voorder leyt Dominica, den name vanden dagh ontfanghende; want op eenen Sondach/ die men op latijn Dominica noemt/ ontdeckt is/ ende oock een Eylandt der Cambalen, vol ende dicht van boomen/ datter nauwelijck een elle vry ſpacie van aertrijcks was. Hier ontrent comt noch een ander Madannina, ofte het Vrouwen Eylandt / daer men ghemeent heeft datter alleen Vrouwen op woonden/ op de maniere als die Amazones ende die Canibalen tot ſommighe tyden over trocken/ haer by deſe Vrouwen leyden/ ende Dochters becomende / behielden die by haer / die Soons den Canibalen toe ſchickende/ leydt 40. mylen van Mons Serratus. Hier volghen noch drie Eylanden / behalven die cleyne ende die Clippen/ S. Vincent, Granada, S. Luzia.

Deſiada is 18. mylen van Guadalupa.

Galanta is gheſeyt Schoon.

Todos ſanctos. Barbara.

Dominica volgebootmte.

Madannina [illegible]

Comende weder tot die Cuſte van Florida aldaer wy't ghelaten hebben / ligghende daer teghens over eenighe cleyne Clippen / die zy noemen Martyres, ende die Eylandekens Tortugas, om die ghedaente die zy hebben van een Schilt-padde.

Martyres. Tortugas.

Van die punt van Florida tot Ancon Baxo 100. mylen light vyftich mylen ooſt ende weſt met Rio Secco, 'twelck is die breede van Florida.

Ancon Baxo. Rio Secco.

Van Ancon Baxo, 100. mylen tot Rio de Nieues.

R. de Nieues.

Van daer tot Revier Flores 20. mylen oft wat meer.

Van Rio de Flores 70. mylen tot die Bay a Bahya del Eſpirito ſancto, die men met een anderen naeme heet la Culata, welcke is in die incomſte 30. mylen breedt.

R. Flores. B. del Eſpiritu ſancto. R. Culata.

Van deſe Bahya, (welcke leyt op 29. graet) zijn 70. mylẽ tot die revier Rio de Peſcadores.

R. de Peſcadores.

Van Rio de Peſcadores, (welcke light op $28\frac{1}{2}$. graden) heeft men 100. mylen tot de Reviere Rio de las Palmas, al waer ontrent den Tropicus van Cancer heenen ſtreckt.

R. de las Palmas. Tropicus Cancri.

Van Rio de Palmas, tot die Revier Panuco zijn 30. mylen/ ende van daer tot Villa riça ofte Vera Crus, 70. mylen/ in deſe ſpatie blijft Almeria vã Vera Crus, twelck leyt op 19. gra. zijn 30. mylen / tot de Revier van Alvarado, die de Indianen noemen Papa loapan,

Panuco. Villa ricca ofte Vera Crus. Almeria. R. Alvarado/ ofte Papa loapan.

Van die Revier Alvarado, tot die Revier Coazacoalço ſtelt men 50. mylen / van daer tot die Revier Gritalua, heeft men 40. mylen/ ende die ſelfde twee Revieren / zijn ghelegen op ontrent 18. graden.

R. Coazacoalco. R. Gritalua.

Van die Revier Gritalua tot Cabo Redondo, heeft men 80. mylen/ in die ſtreckinghe van die Cuſte/ waer in ghelegen zijn Champoton ende Lazaro.

C. Redondo. C. di Cotoche ofte Iucatan.

Van Cabo Redondo tot Cabo di Cotoche ofte Iucatan, telt men 90. mylen / ende leyt ontrent op 21. graden / in voeghen datter zijn 900. mylen in die ſtreckinghe van die Cuſte van Florida tot Iucatan toe / welck eenen anderen hoeck is / die hem van't landt af noordtwaerts aen ſtreckt / ende hoe dat hy veerder in die Zee comt / hoe dat hy hem meer verbreyt ende om croomt / ende light 60. mylen af van Cuba, Dat Eylandt daer af wy gheſeyt hebben / het welcke by naeſt die inloopende Zee/ die tuſſchen Florida ende Iucatan inloopt toe ſluyt / welcke Zee van ſommighe genoemt wordt die Golfo van Mexico, van anderen die Golfo van Florida, van etlijcke Cortes, die Zee comt in deſe Golfe/ tuſſchen Iucatan ende Cuba door/ met een gheweldighe ſtroom/ ende loopt weder tuſſchen Florida ende Cuba uyt/ ſonder datſe opt anders loopt.

Iucatan en Florida comẽ ſo na aen den anderen/ dat ſchynt de Zee af te ſluyten.

Een kort verhael van Noua Hiſpania ofte Nieu Spaengien.

HEt tweede deel van America wordt gheheeten Noua Hiſpania, ofte Nieu Spaengien/ heeft zijn beghin nae't Noorden ontrent die Reviere Panuco, by die grenſen van Florida, ſtreckt nae't Zuyden aen die provincie Dariena,

Noua Hiſpania. Panuco.

Dariena, al waer het afghedeelt wordt van Peru, aen die Oost zyde die groote Zee / ende nae den onderganck die zuydt Zee / Mare Australe ghcheeten. Dese ghehecle landtschap placht in vorighe tyden van die Inwoonders Cichimecan, Culhuacan ofte Coiacan gheheeten te werden / welck volck uyt het landt Culhua boven Xalisco gheleghen / ghecomen was / eñ hare wooninghen ghenomen ontrent die Moorzen van Tenuchtitlan, al waer huyden ten daghe leyt die stadt Mexico, nu dit selfde volck noch eenighe landen aen ghewonnen hebbende / hebben zy dit verkoren voor't beste ende voornaemste / sulcks bebouwende ende bewoonende / ende hebben alsoo alle nieuwe ende oude vlecken ende steden onder't ghebiet van Culhuacan gestelt / die geheele landtschap ghelycke name behoudende.

Cichimecan. Culhuacan. Coiacan.

Culhua / hier in leyt de groote stadt Mexico.

Dit landt is groot / ende heeft veellerley volckeren ende landen onder hem: maer die eerste ende voornaemste van die Spaengiaerden gevonden eñ verovert is Mexicana, oock Temistitan ofte Culhuacan, als gheseyt is / geheeten. Andere Provincien zyn Guatimala, Xaliscus, Hondura, Chalcos, Taica, Chamolla, Claortomaca, Huacacholla, ende die Coninckrycken Michuacan, Tescuco, Tlazcalla, Tenuacan, Maxcalcinco ende Mixtecapan.

Mexicana. Temistitan. Culhuacan.

Mexico ofte Culhuacan, is onder't ghebiet der Koninghen van Hispanien ghebracht / Anno 1518. door Ferdinande Cortes Marches della Vallo, welck landt Goudt ende Silver ryck is: want vele Revieren mede in haer sandt Goudt afgieten; Die Zee strandt deser landen: gheeft veel Peerl Mosschelen ofte Oesters / daer men die Peerlen uyt vergaert / waer af aldaer groote visscherye eñ coopmanschap is. Oock so zyn alhier int land veel stille staende Lacken ofte Meyren / die door de hitte der Sonnen in Sout veranderen / niet weynigher overvloet isser van Cassia Fistula, als in Egypten / wassende aen boomen / den grooten Walsche Noteboomen gelyck / soo veel die bladeren belanght / met geele bloemkens / daer uyt dan die yppen ofte roers van Cassia groeyen / diemen ghebruyckt om saechten camerganck te maken in heete Cortsen / die Galle ende dat herte bloet te verkoelen ende te suyveren; oock dienstelyck tot preservatie van Lenden-steen ende andere siecken; oock soo groeyt aldaer int landt in overvloet een vrucht / welcke zy op hare tale Cacao noemen / is gantsch ghelyck een Amandel die uyt die doppe ghedaen is / met een dun vliesken bedeckt / waer af die korle mach in drie ofte twee deelen ghedeelt werden / doncker geel / met swarte aderkens doorloopende / tsamẽ die mont treckende / ende onlieflyck van smaeck / is seer weerdt by haer / maecken daer af / ghestooten wesende met water eñ hare Peper die zy hebben / eenen dranck die zy kostelyck houden / ende groote Heeren ende vrienden schencken / ghelyck wy Muscadel ofte Malvasie. De Zee die aen dit landt strandet / als oock de Revieren die door't landt loopen / zyn gheheel visch-ryck / waer in oock Crocodilen ghevonden worden / ghelyck in Egypten: welck vleysch zy hoogh achten / ende boven allen prysen om te eeten / houdent voor Coninckl yck wildt braet; worden aldaer over die 20. voeten groot.

Mexico is onder het ghebiet der Coninghen van Spaengien / anno 1518. door Cortesius gebracht / is Gout ende Silver ryck / gheeft vele Oesters daer Peerlen in groeyen. Soute Lacke. Cassia Fistula / ende zyn ghebruyck.

Cacao / waer af haren beste dranck ghemaeckt wort.

Vischrycke rivieren / ende Crocodilen 20. voeten lanck / dat by haer voor't beste wiltbraet gheacht wort / eñ etent gheerne.

So is oock dit gheheele landt berghachtich ende vol scherpe rootsen / eñ groot onderscheet in die sprake / alsoo dat zy d'een noch d'ander qualycken sonder taelmans verstaen moghen.

Groot onderscheyt in haer sprake / alsoo datmen door Tolcken haer moet verstae.

Die plaetsen daer in die Spaengiaerden haer volck gheplant hebben / zyn ten eersten Compostella, al waer die Bisschop ende des Conincks raden haer woon plaetse hebben. Item / Colima, welck zy noemen Purification ofte onser Vrouwen reyninghe. In nieu Galicien is die voortreffelyckste Guadalajara, jae het hooft deses rycks. Mecheocan oock een Bisschoplyck stoel. Cacatula, die stadt der Enghelen / een hooftstadt ende Bisdom. Mexico, een Coninckl ycke stadt / jae Coninghinne aller steden der gheheele nieuwe Werelt op een Oever van een Lack ofte Moras gheleghen / ende dat meer is / die merckt ende plaetse selven midden daer in ligghende / datmen niet dan over brugghen daer toe mach comen. Dese Lack is ghesouten / ende heeft in die lenghte 6. leucas oft 12. myle n / eñ in die breete thien mylen / sonder visschen / dan alleen eenighe kleyne: die men eer Wurmkens als Visschen heeten mach / ende uyt welcker vuylicheyt ende stanck in die Somer die lucht alsoo besmettet ofte gheinfecteert wert / dat het daer door seer onghesont om te woonen is: maer dies niet teghenstaende / is ghelycke wel van soo veel Coopluyden bewoont / als eenighe ander stadt in gheheel Europa / die stadt is groot / ende heeft wel drie mylen int ronde. Alhier zyn veel tempelen / dat het onmoghelycken schynt om te wesen; Die particulariteyt van dien sullen wy in corter tyt overgeset hebben uyt het Spaensch in Nederduyts / door onsen Autheur diemen daer af lesen mach.

In Compostella is des Conincks eñ des Bisschoppen Raet. Colima ofte Purification.

Guadalajara. Mecheocan. Cacatula. Mexico een Coninginne aller steden der gheheele nieuwe Werelt / daer niet is in te comen dan met bruggen / leyt als Venegien int water.

In Mexico, seer veel Tempelen.

Niet verre van dese Stadt light een ander soete Lack / seer visch-ryck / in de welcke / als oock aen die Oever vele steden liggen. Als dese stadt eerst van die Spaengiaerden was inghenomen / regierde aldaer een Coninck / ghenoemt Montezuma, welcke die neghende was onder hare Coninghen / ende doen was dese stadt niet meer dan 140. jaren oudt / 'twelck te verwonderen is / hoe't moghelycken is / dat in so weynich jaren soo grooten eñ heerlycken stadt soo verre ghebracht zy. De waren die meest uyt dit land gevuert worden / zyn Gout / Silver / Peerlen / Balsem / Coccinilie / die witte wortel Mecheocan, om te purgieren / Sarsa Pariglia, een ander wortel om te doen sweeten / Swevel / ende Huyden van beesten / oock visch / etc. Ende dus vele van Nieu Spaengien int generael / ende van Mexico int particulier / eñ willen niet meer hier af verhalen / om dat onse Caerte weynich daer van aenwyst. Comende dan weder ten propooste ende aenwysinghe van onse Caerte / soo heeft die nederganckl ycke zyde van't Eylandt Cuba, eenen uythoeck / genoemt P. de S. Anthonio, welcke bequaem is om water te nemen / ende die schepen te calefaten. Van desen hoeck af varende 65. mylen naer't vaste landt toe / comt men aen den hoeck van Iucatan, welcke ghelyck een half Eylandt in die Zee uytsteeckt. Tectetan is te segghen in die Indische tale / Ick verstae u niet: want op eenen tydt als seeckere Spaengiaerden uyt die voorghenoemde Haven van S. Anthonio afghevaren waren om nieuwe landen te soecken / ende op dit landt vervielen / door teeckenen vraghende van dit volck / hoe dat het landt gheheeten was / riepen zy O Tectetan, Tectetan, dat is / wy verstaen u niet / ende alsoo hebben die Spaengiaerden dien name corrumperende van Tectetan, door gheval dit landt

Een ander soet Lack.

Mexico. Montezuma die neghende Coninck van Mexico.

De koopmanschappen die uyt nieu Spaengien ghebracht worden / zyn Gout / Silver Peerlen / Balsem / etc.

P. di S. Anthonio / hier worden de schepen vertimmert.

Iucatan / waerom alsoo gheheeten.

Iucatan

Eccampi.

Iucatan ghenoemt / hoe wel dat die upterste hoeck van dien / Eccampi in hare sprake gheheeten was. Dese punt van Iucatan light op 21. graden / ende men verstaet onder dese name een seer groot landtschap / die van sommighe een peinsula (dat is / een plaetse bycans omringelt met water) ghenoemt wort: want hoe verder dese upthoeck in die Zee streckt / hoe breeder zy werdt / hoe wel dat zy op't smalste 80. mylen breedt is / ofte 90. Spaensche: want soo verre ist van Xicalanco.

Franciscus Cordua / heeft dit landt ghevonden Anno 1517. en daer op ghevonden slecht onnoosel volck / Visschers / en die tot Slaven in zyne Mynen ghenomen. Guanaxos. Caguanaxa. Capo di Honduras.

Waeromme die Zee-Caerten / welcke dit landt nauwer ofte smaller stellen / seer dwalen / want is lanck vanden opganck totten nederganck 200. mylen / en ontdeckt van Francisco Hermandez van Cordua, in't jaer 1517. hoe wel niet in't gheheel / die welcke van S. Iacob uyt Cuba varende / om eenighe landen te soecken / ofte ghelijck andere segghen / om eenigh volck te halen in zijn Mynen te arbeyden / ende comende ontrent het Eylandt Guanaxos, alhier ghenoemt Caguanaxa, by die Capo di Honduras, al waer zy goet / vroom / tam ende simpel volck vonden / en waren Visschers / die gheen wapenen en hadden / noch oorloch voerden / ende quam verder aen eenen onbekende hoeck / daer Sout pannen waren / dien hy die name Donne, dat zijn Vrouwen / ghegheven heeft / om dat aldaer steenen torenkens waren met trappen / ende Cappellekens bedeckt met hout ende stroo / al waer in een seer schoone ordinantie gheset waren sekere vele Afgoden / die gelijck vrouwen schenen / die Spaengiaerden verwonderden haer dat zy huysen van steen saghen / die zy tot noch toe niet ghesien en hadden: ende dat die inwoonders rijck ende proper ghekleedet ginghen met Hemden ende Mantelkens van Cottoen / witte ende oock ghecoleurt zijnde met vederbosschen / juweelen ende pendenten van ghesteente in Goudt ende Silver / ende die Vrouwen bedeckt van't midden tot benedẽ toe / en oock dat hooft ende borsten; Zijn oock niet hier ghebleven: maer ghetrocken naer een ander punt / welcke hy die name van Cotoche ghestelt heeft / al waer hem ghemoeteden eenighe Visschers / die door schrick ende vreese vluchteden op't landt / ende antwoorden ofte riepen hem toe Cotehe, Cotehe, 'twelck te seggen is / thuys / thuys / meenende dat zy ghevraecht werden naer't landt om daer te gaen / al waer van desen hoeck die name van C. Cotehe behouden heeft. Zy vonden aldaer int landt op den Oever des Meyrs een seer groote stadt / welcke zy om der grootheyt willen Alkayr ghenoemt hebben / nae die stadts name die in Egypten leydt / (dan ick achte die niet half soo groot te wesen als zy roepen /) al waer zy vriendelijcken van die inwoonders ontfangen werden / daer in comende / verwonderden haer / om dat zy vonden huysen met hooghe toornen / magnifijcke kercken / gheplaveyde straten / ende groote coopmanschap ende handel; die huysen waren van ghehouwen ende ghebacken steenen / met kalck konstich ghearbeyt / doch met stroo ende kruyt ghedeckt / die cameren die daer in zijn / zijn 10. oft 12. trappen hoogh. Aengaende dit volck is oock ghekleedet / doch niet met Wullen laken / om dat zy gheen Schapen en hebben / dan met Cottoen ghewaet / op veel manieren / seer schoon ende aerdich ghecoleurt; Die Vrouwen zijn oock van't midden tot op die voeten bekleedet / bedecken oock hare hoofden ende borsten met veellerley sluyeren; soeckẽ met alle sorghvuldicheyt haer beenen ende voeten te bedecken / om die niet laten te sien; gaen neerstich te kercken / waer toe die voornaemste en rijckste haer eyghen gheplaveyde steenen straten hadden / van haer wooninghe af tot die kercke toe / doch zijn Afgoden Dienaers / ende oft zy wel haren Afgoden menschen opofferden / soo eeten zy nochtans der menschen vleysch niet / ende worden besneden / hoe wel men niet en weet waer van zy sulcks hebben / ten waer dat die Duyvel / die over dese Afgoden Dienaers heerschede / haer sulcks wijs ghemaeckt heeft. In haren handel zijn zy oprecht / en houden goet gheloove; doen haer coopmanschap sonder gelt / met verwisselinghe / insonderheydt met Cottoen ende kleederen ofte rockskens daer uyt ghemaeckt / sonder mouwen nochtans / ende dit is haer meeste schat die zy hare Heeren op brenghen / ende die zy voor coomenschap vervoeren nae Mexico, C. di Honduras, ende nae Cuba, oock soo hebben zy overvloedich veel Byen / Honich ende Was / dan wisten Was niet te ghebruycken voor der Spaengiaerden aenkomst, Gout ofte Silver Mynen hadden zy gheheel niet / hoe wel het een rou / scherp ende steenachtich landt is / nochtans vruchtbaer van Maiz ofte Turcksche Terwe / ende overvloedich van visch.

Ghebent den name van C. Donne / somẽ de Vrouwen noẽt / om dat zy in hare Capellekens Afgoden haddẽ / die als Vrouwen saghen.

Volck alhier ghekleet ende verciert met Juweelen.

C. Cotoche is ghesept nae huys / want de Visschers vluchtende / alsso riepen.

In't landt by den Oever een groote stadt ghevonden / gaven die den name Alcairo worden vriendelick ontfanghen / vonden daer in huysẽ met hooghe toornẽ / schoone kercken / schoone coopmanschap en handel.

De Vrouwen bedecken haer seer neerstich van de midde af tot haer voeten om daer niet besien te zyn.

De ricke hebben gheplaveyde straten vã haer huys af tot de kercke toe.

Oprecht in haer handel / sonder gelt / ware om ware / gheven oock ware tot schattinghe.

Overvloedich van Honich ende veel Turcksche Tarwe.

In dese landtschap waren voor der Spaengiaerden aencomste over die 400. duysent inwoonders / waer van nauwelijck 8000. over ghebleven en zijn / so zijn zy uytgheroept van den Spaengiaerden / eensdeels ghedoodet / eensdeels tot slavernye verkocht ende verveert in wilde onbewoonde plaetsen om Gout te soecken ende te graven; oock om haer selven voor die Spaengiaerden in Bosschen te verberghen.

Dit land vermocht voor de Spaengiaerden aencomst 4. hondert duysent / ende is ghemindert op 8. duysent.

Guatimala.

Aen Iucatan landtwaert in / komt die provincie ofte landtschap van Guatimala, daer in oock een stadt gheweest is / die selvige name hebbende / die welcke den 8. Septembris / anno 1541. door ghedurigh onweder ende reghen gantschelijcke gheruyneert is / daer in doot blyvende ontrent 120. Spaengiaerden. Des daechs te voren / al eer dit ghesciede / zijnder sommighe Indianen tot den Bisschop van Guatimala ghegaen / gheheeten Franciscus Maroquin, hem segghende dat zy aen den voet vanden bergh / daer aen die stadt lach so grouwlijcken ende vreeslijcken gheluyt gehoort hadden / dat het niet om segghen en is / daer op die Bisschop haer straffende / seyde: Heb ick u L. niet dickwils vermaent naer sulcken dinghen niet te hooren / terstont daer naer ontrent twee uren nae midtnacht is sulcken overtollijcken water af / ende uyt die Bergh ghevallen / dat zy seer groote steenen met genomẽ hebbẽ: alles vernielende waer zy aen quamen. Het worden oock in die lucht vreeselijcke stemmen ende geluyt ghehoort / oock eenighe specteren ghesien / daer nae is die stadt op een ander plaetse / drie mijlkens verscheyden van dese / in een even velt nae't oosten streckende herbout / hebbende ontrent 80. ofte 90. huysen van ghebacken steen ghebout / ende met teghelen ghedeckt. In dese provincie gheschieden vele aertbevinghen / als Benzo verhaelt / die daer langhe ghewandelt heeft / anders is in't landt een sachte ende ghetemperde Lucht / vruchtbaer van Coren / van boomen uyt Spaengien aldaer vervuert / comende weynich voort / dan Vyghe-boomen /

De stad Guatimala van onweder en water gants verniellt / ende zyn 120. Spaengiaerts daer inne omghecomen.

Den bisschop straft de Indianen die hem bootschapte dat toecomende ongheluck.

De stad Guatimala wort op een ander plaetse ghetimmert.

Vele aertbevinghe alhier.

ende

ende Apriconen, nochtans gheen ſmakelijcke vruchten hebbende/ daer groeyen oock veel Cacavaren. Belanghende die Religie eñ manieren deſes volcks / zijn vaſt eenderley met die van Mexico ende van Nicaragua, waer af volghen ſal / dryven oock haren handel te ſamẽ: maer om dat deſe provintie in onſe Caerte niet en ſtaet/ is ghenoech hier af / volcht een ander.

Fonduras.

Fonduras/ eertijts ſterck 410000. inwoonders/nu ſeer vermindert.

Naeſt aẽ Guatimala komt dat groote landtſchap Fonduras, in welcke eer zy van den Spaengiaerden was inghenomen over die 410000. inwoonders waren / waer van al voor veel jaren nauwelijck 8000. overghebleven zijn / een deel van die Spaengiaerden ghedoodet/ een deel vervuert tot ſlavernye eñ gheconſumeert in Goudt te ſoecken / andere ſelfs verloopen in woeſte plaetſen ende holen der aerden / door der Spaengiaerden tyrannye vluchtẽde. In deſe provincie hebbẽ die Spaẽgiaerts vijf ſteden opgherichte / die nauwelijck alteſamen 120. oft 130. huyſen upt makẽ moghen/ ende ten meeſten deel van riet ende ſtroo opghebout/oock nu niet ſeer bewoont/om dat het Goudt 'twelck zy meeſt ſoecken beghint te ontbreken.

Vijf ſteden alhier vande Spaẽgiaerts gebout / te ſamen ſterck 130. huyſen.

Truxillo/de principael ſtadt deſer provincie.

Die voornaemſte van deſe plaetſen is gheſtelt in onſe Caerte Truxillo, anders Trugillium ofte Turris Iulia, al waer een Biſdom is. Deſe ſtadt is ghebout op een kleyn berghsken/ aen den Oever des Meyrs/ op die noordtzyde: die andere ſteden ſullen volghen int verhael van die Cuſte. Comende dan weder tot die hoeck van Iucatan, leyt daer tegens over een welrieckende lieflijck Eylandt/ Coſumel, van een Coninck Cozumelao, wiens voorouderen dat bewoont hebben / alſoo gheheeten / 'twelck vanden uytterſten hoeck van Cuba Porto di S. Anthonio verſcheyden is 70. myIen / ende van Iucatan 5. mylen / heeft int ronde ontrent 45. mylen / een plat eñ even landt / ſeer vruchtbaer; daer is oock Goudt: maer van andere plaetſen ghebracht; overvloedich veel Honich ende Was / ende allerley fruyten ende hofkruyden / voghelen ende viervoetighe beeſten. In anderen dinghen gantſch ghelijck Iucatana, in kercken/huyſen/ſtraten/ handelinghe/ manieren ende kleedinghen; die huyſen zijn ſommighe met ſtroo bedeckt/ door dien datter ſteens ghebreck is: maer in abundantie zijnder oock ſteenen platen / oock zijn in ſommighe huyſen Marmoren columnen/ ghelijck in Spaengien.

Het Eylandt Coſumel/ van waer 't den name heeft.

Cosumel/ anders gheheeten het Eylandt S. Crus/ om dat op kruijs dach is ghevonden.

Die Spaengiaerden in dit Eylandt comende/ zijn eerſt niet aenghenomen / daer nae wel ontfanghen ende vereert van haer overſte / eñ naederhandt van den ſelvighen op een toren ghevuert/ende daer op gheſtelt een Cruys/ om dat zy den 5. dagh van Mey op Cruijs dagh daer aen ghecomen waren / hebben oock het Eylandt S. Crus ghenoemt/ doch hout in onſe Caerte zijn eyghen oude name. Zy hebben in deſe torens camers ghevonden / waer in veel Marmoren eñ aerden Afgoden laghen/ onder varen/beelden gemenghelt/ welcke zy met luyder ſtemme ende gheſanck aenroepen / oor met lieflijcke reucken roocken / ghelijck andere Afgodiſten ende Heydenen haer huijsgoden deden/ende aldaer volbrenghen zy haren Godtsdienſt/dit volck wert oock beſneden.

R. Grande.

Van den hoeck van Iucatan tot Rio Grando, zijn 110. mylen / ende daer blyven onderweghen La punta de las Mugeres, ende de Bahya de la Aſcencion.

La punta de las Mugeres. Bahya de la Aſcencion.

Rio grande light op 16½. graden / ende van daer heeftmen 150. mylen / tot Cabo di Camaron gherekent / op deſe wyſe / eerſt van die groote Rivier tot die haven van Higueras 30. mylen.

P. Higueras. P. di Cavallos.

Van P. Higueras tot die Haven El Puerto di Cavallos, andere 30. mylẽ/dit is die tweede plaetſe vanden Spaengiaerden tot een Colonia ghemaeckt / ende een dagh reyſens vã hier light S. Pedro, op een even velt/ dichte by verghen / die derde Colonia der Spaengiaerden/ ende niet verre van hier loopt die Rivier Vlua, ende die Lack in't midden / van't welcke eenighe aerdtachtighe hooghten zijn / ghelijck Eylandekens / met kruijt ende ſtruyvellen bedeckt ende bewaſſen / ende nae dat die winden waeyen/hier ende daer dryvende.

S. Pedro. R. Vllua.

P. del triumpho de la Croce. Guamoreta. S. Iacao. Truxillo.

Van Puerto di Cavallos, tot Puerto del triumpho di la Crus, noch 30. mylen / eñ hier tuſſchen ligghen Guamoreta, S. Iacob ende Truxillo.

C. de Honduras.

Van Puerto del triumpho de la Crus, tot C. de Honduras, andere 30. mylen/ ende van daer tot Cabo del Camaron, 20. mylen.

C. de Camaron. C. de gratias a Dios. Carthago.

Van daer tot Cabo de Gracias à Dios, gheleghen op 14. graet/ ſteltmen 70. mylen; dit is oock een ſpaenſche Colonia ofte ſtadt van haer luyden ghetimmert ende bewoont/ eñ tuſſchen beyden blijft liggen aen deſe Cuſte Carthago, oock een Spaenſche ſtadt.

Deſaguadera.

Van Gracias à Dios zijn 70. mylẽ tot Deſaguadera, welcke ſpruijt upt het Lack ofte Meyr van Nicaragua, wordt alhier qualijck Aguadaco ghenoemt; Alhier ſullen wy die Cuſte wederomme wat verlatẽ/ ende beſchryven int corte die provincie ofte landtſchap van Nicaragua.

Nicaragua.

Nicaragua/ qualyck in die Caerte/ Nacaragua gheheeten/is des ſomers de hette te ſeer onverdraghelijcken heet/dannen niet dan des ſnachts can reyſen.

Wt Fondura reyſende / ende paſſerende die gruenen ofte fodinen Chiulutecca commen aen die provincie Nicaragua, ſtreckende nae die zuyder Zee toe/is een rijck/niet ſoo ſeer groot/ maer vruchtbaer ende ſchoon / ende van ſoo onverdraechlijcker hitten / datmẽ des ſomers die wegen om der hitten willen niet ghebruijcken mach by daghe / dan alleen des nachts; Het reghent aldaer ſes gheſtadighe maenden/ van den Mey af beghinnende / die ander ſes maenden zijn gheheel droogh/ ende die daghen ende nachten even lanck; Honich/Was/Boõwolle ende Balſem groeyter overvloedich / eñ veel ſorteringhe van vruchten / die in andere provintien niet ghevonden en worden / noch in Hiſpaniola noch elders / onder andere een maniere van appelen; hebben bykans die ghedaente eender Peyren/ eñ van binnen een ronde Note / anderhalf mael grooter als onſe ghemeene Noten / ſoet ende lieflijck van ſmaeck/ waer af die Boom groot is / hebbende kleyne bladerkens; Weynich Koeyen zijnder: maer ſeer veel Verckens / die upt Spaengien overgevoert zijn om voort te teelen. Het landt heeft vele kleyne Indiaenſche Dorpkẽs/van kleyne riede huijs kens met ſtroo ghedeckt; Hebben oock gheen Metael/ hoe wel in die eerſte overwinninghe van die Spaengiaerden die Inwoonders eenich ghemeen ende ſlecht Goudt hadden/ 'twelck haer van andere plaetſen toegevoert worde. Groote menichte iſſer van Papegaepen/die groote ſchade aen't ſaet doen/ ende ſouden noch meerder doen / ten ware zy

Hier groeyt Balſem.

Wort gheheeten Cacao oft Cacavate/ ſiet hier nae wyder daer af.

door

door teeckenen van riedt ofte door slingheren verdreven werden. Die Spaengiaerden hebben in haer aencomste dese provintie om haer overvloets willen die zy daer sagen, gheheeten het paradys van Mahomet / daer zyn seer vele Calcoensche hoenderen / en een vrucht die zy noemen Cacavate, die welcke zy gebruycken in plaetse van ghelt/groeyt aen een middelbare groote boom/ ende niet dan in warme en schaduachtighe plaetsen. Soo haest sulcks van die Sonne gheraeckt is/soo vergaet / daeromme wert het ghesaeyt in Boscagien onder boomen ende in vochte plaetsen/ 'twelck noch niet ghenoech is: maer die boomen daer by het geplant wort/moeten hooger wesen/ende also te samen ghevlochten/dat zy dese bedecken ende beschermen moghen van die hitte der Sonnen; Die vruchten zyn van gedaente den Amandel steenen gelijck/ende uytghedaen wesende/ zijn met een kleyn swart vlieskén bedeckt / die pitten uytghedaen zijnde / mach men die in twee ofte drie deelen scheyden / bruyn met grauwe aderkens tsamé treckéde/ en onlieflijck van smaec; Als zy dranck daer uyt maken sullen/ droogen zy die in een pot by't vuer / en daer na kloppen zy die met steenen / dat gheklopte doen zy in uytgeholde Cauwoorden/ en vermenghent al sachtkens met water / en doen somtyden oock een weynich van haer Peper daer by en drinckent. Desen dranck is een weynich bitter/ verkoelt het lichaem / sonder droncken te maken/ en wort van haer luyden in grooter weerden ghehouden door't gheheele landt voor alle andere dinghen / schencken dese oock groote Heeren / als men by ons Malvasye ofte Hippocras doet. De manieren deser volcké zijn niet onderschepdelijck van die vā Mexico, zy eeten menschen vleysch; hare mantelkens ende lijfrockkens zijn sonder mouwen ; het vier ontsteken zy door't wryven van twee houtkens teghens malcanderen/en dit door gheheel Indien; ende oft zy wel Was ghenoech hebben/so wisten zy dat nochtans niet te ghebruycken: want in plaetse van keerssen / ghebruyckten zy fackelen van Pijn-boom hout. Die tale die zy spreken zijn vielderley / waer af dit Mexicaensche die schoonste is/ en die wyder streckt: want men mach daer mede reysen over die 1500. mylen / en is goet om te leeren. In haer dansen houden zy een vreéde maniere / al waer een duysent drie ofte vier / ja ten tyden meer te samen comen/na die groothеyt ende overvloedichеyt des volcks. Op't veldt daer zy dansen sullen / by een ghecomen zijnde / keeren zy die plaetse seer schoon / daer nae gaet eener voor aen/ die dansers aenvoerende/ gemeenlijck het lichaem te rugge waert en crom draeyende/ ten tyden omkeerende / die andere alle sulcke onbequame bewegingen nae volghende/ by dryen ofte vieren in gleden gaende ; Hare speel-luyden ende tamborins singhen ende spelen eenighe liedekens / daer op die aenvuerder antwoort / en terstont na hem oock alle d'andere/ die eenighe waperkens in die handt draghen/ en sommighe oock uytgeholde Couwoorden vol steenkens / daer mede ratelende ; andere hebben die hoofden met pluymen ende vederen besteken / andere die armen ende beenen met vijftigskens van schulpkens omboden/ die eene over dweers/ die ander crom/ die lichamen om draeyende / sommighe die beenen oft voeten opheffende / d'andere die armen / die eenen den dooven / d'andere den blinden man conterfeytende/ander lacchen/ andere greyen/ met dusdanighe vreemde manieren houde zy hare feesten/ en drincken het Cacavate den geheelen dach over tot inder nacht.

De Spaengiaerts noemen dese provintie om haer overvloets wille/ dat Paradys van Mahomet.

Cacavate / welc zy gebruycke in plaets van ghelt.

Den dranck Cacavate gemaeckt by haer so hooch gheestimeert als by ons den Ypocrás.

Maken vyer met wryven tusschen twee houtkens.

Vreemde maniere van dansen van't landt Nicaragua.

Maken int dansen den blinden man/ d'ander den dooven/ende so voort.

Die Schepen welcke over die zuydt Zee nae Nicaragua varen / comen door een enghe stroom/ ontrent 25. mylen landtwaert in/ tot een dorp Realegio, al waer eenige rieden huysen zyn / van Spaengiaerden bewoont. Hier ligghen die schepen om die goede haven/ en om thouts willen. Een daghreyse van dese plaetse oost aen light Legio, oft Leon, des Bisschops stoel van Nicaragua, is ghebout op die Oever des Lacks/ vā Francisco Fernendez, als oock Granaten ende andere spaensche steden/ op dit selvighe Lack gheleghen / 50. mylen van die ander/ bykans op't ander eynde daer die Lack uytloopt nae die Noordt-Zee: Dese twee steden hebben nauwelijck 80. huysen beyde te samen / die welcke eens deels uyt materie / eensdeels uyt ghebacken steen opghebout zijn.

Legio ofte Leō des Bisschops stoel van Nicaragua.

Van Leon 35. mylen light een bergh / vuer uytwerpende / en dat so overvloedich/ datmen menichmael by nachte 100000. treden die vlā sien mach; Vele Spaengiaerden hebben die opinie ghehadt / dat hier Gout in was / het vuer ghestadich materie ghevende / waer door vele ondersoecks is gheweest/ dan alle qualijck ghéloont/dan dit niet noodich te verhalen.

Eenen berch vuer uytwerpende hōdert duysent trede wyt.

Comende weder tot dit Lack van Nicaragua, waer in zijn seer groote visschen / onder andere een geslachte geheeten in spaensch Manati, de vinnen by't hooft hebbende/ en ghelijck twee handen. Dese visch is bycans van ghedaente een Otter gelijck/ 35. voeten lanck/ 12. voeten dick / het hooft ende die steert hebbende als een Osse/ kleyne ooghen/ hert ende hayrich vel / licht blauw van coleur / met twee voeten ghelijck die Olyphanten voeten zijn / waer af die wijfkens voort teelen ghelijck Koyen ende brenghen hare jongen op met hare Mammen. Dese Visschen gheneren haer opt landt ende in't water / zijn tegés den menschen seer vriendelijck/ waer af die Indianen eē wonderlijcke ongheloofflijcke historie verhalen / datter een Coninck is gheweest / gheheeten Caratamayvis, die een kleyne Manate ghevangen hadde/ welcke hy 26. jaren in een Lack Guainabo, dichte by zijn huys ligghende / onderhouden heeft door brossemen van broot / welcke visch door lanckheyt van tijt so tam ende mack ghewordeni is / dat hy den Delphijn / daer af men leest/ verre te boven ginc/ want op wat tijt des daechs hy van des Conincks dienaers geroepen wert Matto, Matto, welck by Indiaens te segghen is/ magnifijck ofte genereus / is hy daer door als een kenbaer teecké uyt die diepte opgecomen/ en uyt die handt ghegeten/ is oock uyt dat water in't huys gecomen om zijn voeder te halen/ en met die kinderen te spelen/ ende als yemandt lust halven over die Lack wilde/ so nam hy somtijts 8. oft 10. op zijn rugge en swemde daer mede sonder moylickheyt over; Met desen visch aldus spelende/ hebbé die Indianen langhe tijdt hare gheneuchte ende lust ghehadt/ tot dat hy door eenighe injurie moede ghemaeckt is / ende hem eenen tijdt lanck onderhouden heeft van menschelijcke conversatie : want als eenmael eenen Spaengiaert ondersoecken wilde oft zijn vel oock soo hardt was als men wel seyde / oft door dertelheyt eené pijl in hem smytende / die visch hoe wel hy door den worp niet ghequetst wert/

Manati een Visch die beenen heeft als een Olyphant/ can opt landt en onder water gaen/ oock swemmen.

Een wonderlijcke historie van desen Visch.

Desen Visch cōt int huys met de kinderen spelen.

C heeft

heeft nochtans die scherpe punte gevoelt/ ende nae die tydt vermerckende datter ghebaerde ofte ghecleede menschen by der handt waren/ riepmen hem vergheeflijcken: want verscheen niet meer / lestlicken als die Revière Attibunicus, eens seer hoogh wert ende overliep / oock tot dit Lack Guainabo comende / is die visch die stroom ghevolcht / ende weder nae die Zee gheswommen / dusdanighe visschen werden in dat landt seer veel ghesien ende ghevangen: want zy smaeckelijck vleysch hebben / ghelijck Swynen vleysch/ dat ghesouten nae Nombre de Dios ende andere plaetsen vervuert wordt.

Een Spaengiaert desen Visch quaet doende is nae den gront des waters ghe-swommen en niet wederom ghecomen.

Dit Lack van Nicaragua light weynich mylen van die zuydt Zee / ende ontrent 100. van die noordt Zee / loopt door een schiprijck water/'twelck die Spaengiaerden Desaguadera, dat is afwateringhe te segghen/daer in. Alhier ontrent/ ende in dese Reviere houden vele Crocodillen/ leggen hare eyeren opt landt int sant/ zijn vande groote als Gansen eyeren / op een steen gestooten/ knoessen wel/ dan breken niet: Dese werden mede van die Spaengiaerden door honghers noot ghegheten: Haren smaeck is ghelijck een half verrotte Moschus / gelijck oock alsoo het vleysch smaeckt / van den Indianen seer aenghenaem ende weert.

Desaguadera een water / hier in houdē hoer veel Crocodilen/ die hoe wel zy niet seer smakelick nochtans gegeten worden in honghers noot.

Nae Nicaragua volcht dit landtschap rou ende scherp om der dichte Boscapen ende onwandelbare berghen/daer niet alleen die Peerden moghen passeren: maer nauwelijck die menschen door ofte over moghen / dan met seer groote moeyte ende arbeyt / ontrent dit landt houden vier maenden in die Zee/ende op den Oever seer groote Schilt padden/die haer Eyeren ghelijck die Crocodilen oock int sandt legghen/ uyt die welcke terstont door die groote hitte der Sonnen jongē comen. Het vleysch deser Schiltpadden versch wesende/is ghesont ende lieflijck om te eeten.

Ghedaente van het landschap Nicaragua.

Van C. de gratias a Dios tot de Rio grande ofte Desaguadera, als ghesevt is/ zijn 70. mylen. Van Desaguadera tot Corobaro zijn 40. mylen / ende van Corobaro tot Nombre de Dios, 50. mylen/tusschen Corobaro eñ Nombre de Dios light Veragua, eñ de Rio Sweros, dese 90. mylen staen op 9½. graden / alsoo dat vanden hoeck van Iucatan tot Nombre de Dios zijn 500. mylen.

Desaugadera ofte R. grāde. Corobaro. Veragua. Nombre de Dios. R. Sweros.

Aengaende die maniere der Sweren Indianen/ontrent die R. Swerus, woonende by Veragua , zijn weynich onderschepden van die andere/alleen dat zy geen menschē vleys eeten; In haer landt werden veel wilde Beeren ende wreede Tigren ghevonden / oock Leeuwen: maer vreesachtich/ eñ die voor menschē vluchten; Daer zijn oock seer groote Slanghen/doch niet vergiftich/ende vele Meerkatkens. Daer is oock een andere specie van een gedierte Cascui gheheeten / van ghedaente als een swart Vercken/ hayrich/ ende een harde huyt/kleyne ooghen/opene ooren ghelijck een Olyphandt/ doch so wijt niet open / noch afhangende/ ghekloofde klauwen/ eñ een kleyne snuyte/ gewapent ghelijck den Olyphant/so vreeselijck van gheluyt / dat het die menschen verdooft; heeft goet ende smakelijck vleysch.

Cascuy/een vreemt ghedierte/welck vreeselijck geluyt maket dat den mensche verdooft.

Noch so is aldaer een ander wonderbaer eñ vreemdt beest/ vā Gesnero Vos-aype geheeten/ een welckes buyck die natuere noch eenen anderen buyck/als eenē buydel geforniëert heeft/ in die welcke alst ergens loopt/dit selvighe zijn jonghen als in een sack verberght eñ draecht.

Ghedaente van een Vos aep.

Dit beest heeft eē lichaem eñ schaemte ghelijck een Vos/ voeten ghelijck menschen handen oft Meerkattē voetē/ ooren als een Vleer-muys/ men merckt niet dat dit beest zijn jonghen uyt laet comen/ dan als zy zuygen sullen/ ofte haer pet vermaken/ die altoos daer in dragēde / tot dat zy hare spyse selven soecken konnen.

Noch so hout aldaer ontrent eē ander wreēt viervoetich beest / Iguanna ofte Iuanna gheheeten / is niet seer ongelijck onsere Hegedissen / welcke een quas onder die kinne hebben hanghen ghelijck een baert/eñ op het hooft een schoone kam ghelijck die hanen / op zijn rugge eenighe scherpe pennen / die ghelijck doornen over eynde staē/ onder andere eenighe met tacken ghelijck een saghe/een langhe steert/scherp uytloopende / ende om vouwende ghelijck die Adderen; Dit beest werdt onder die onschadelijcke Slanghen ghetelt/ leght op eenmael 40. ofte 50. eyeren/rondt/ ende van die groote eender noten/waer af het geele ende witte van een onderschevden is / ghelijck in Hennen eyeren/ zijn goet om te eeten/ende smakelijcker dan het vleysch / doch niet in Oly ofte Botter ghebraden/ maer in water; dit beest ghenеert hem op der aerdē eñ int water / klimt oock op boomen/ is vreēselijck om aen te sien/ insonderheyt voor dien/ welcke dese natuere niet bekent en is / is so mack eñ stille/ dat het gantsch gheen gheluyt ofte rumoer en maeckt/ gevanghen zijnde ende ghebonden werdende / het mach 10. ofte 12. daghen sonder eeten leven / heeft goet eñ smakelijck vleysch / ende wort voor lerkernie ghehouden/ insonderheyt die wijfkens/ alleen dat die welcke pocken ghehadt hebben / sulcken vleysch eetēde/ hare pynen weder vernieuwen.

Iguanna oft Iuanna een wreēt gedierte.

Dit beest legghet op eenmael 40. ofte 50. eyeren/ vande grootte als noten/can 12. dagē leven sonder eeten.

Nombre de Dios.

Nombre de Dios, een coopstadt gheleghen aen die noordt Zee / dien name becomen hebbende vā Diego di Niquesa, een Spaengiaert/ die quaet avontuer ghehadt hadde/ende alhier in dese haven op't landt tredende / met zijn overgheblevén volck/ sprack In nōbre de Dios, dat is/ in die name Godts/ zijn werck / soo hy voorgenomen hadde weder beginnende eenige huyskens hier op richtende / ende die name de stadt latende; Soo streckt dan dese stadt in die lenghte oost ende west langs die Zee / midden aen een seer groote Boscaye / op een ongesondē plaetse / insonderheyt des winters / eñ dat om die groote hitte eñ vochticheyt der aerden / als oock om het moer dat die stadt nae't westen mede omringelt wert/ waer door vele der Inwoonderen stervē: Die huysen zijn op de spaeńsche maniere gebout/als oock die van Panama, al waer in eenighe grossiers woonen die haer comenschap in't gros dryven/d'andere huysen zijn voor die vreemde gasten/ eñ herbergen/ als oock kruydeniers/handwercks luyden eñ diergelijcke; die meeste cooplupdē van Nombre de Dios hebben oock huysen in Panama, want die coopmanschap ghedreven wort uyt Peru nae Panama, eñ uyt spaengien na Nōbre de Dios, eñ houdē met dē anderē alhier haer residentie/ so lange tijt tot dat zy rijck ghenoech zijn / als dan vertrecken zy na andere plaetsen ofte nae Spaengien.

Ghedaente eñ streckinge vā Nombre de Dios.

De coopluyden van Nombre de Dios hebben haer huysen oock tot Panama/ want dese twee steden moeten haer te samen gheneren.

De coopluyden rijck zijnde trecke weerom nae Spaengien.

Aen't noordt eynde van die stadt is die Haven / daer in men vele Schepen berghen mach; Vande vruchten ofte fruyten die men uyt Spaengien overvoert / wassen aldaer in die quade ongetēperde ende onghesonde locht/ weynich Limoenē/ Oraēgiē/kleyne Rodysen/ Kool

Beschrijvinge van Nombre de Dios.

Kool ende Lattou/ doch kleyn/ weynich/ende niet seer goet. Andere eetbare waren moeten aldaer upt het Eylandt Hispaniola, Cuba, en upt die provintie van Nicaragua ghebracht werden/ als Indische Tarwe oft Maiz, het broot Cazabi, ghesouten Vleysch/ Swynen/ Batatas. Vā Panama, Koyē en versch vleysch/ allerley andere waren wordē haer va Spaengien toeghevuert: want daer comen alle jaers sekere schepen upt Spaengien kleyn en groot met Wynen/ Meel/ Broot/ Bisschupt/ Olyven/ Oly/ Vygen/ Rozynen/ Zyden en wollen Lakenen/ende andere dierghelycke/tot onderhout des levens van nooden: Die waren alhier ghebracht wesende/ werden daer nae door de Reviere Chiara met kleyne schuytkens vervoert tot een plaetse Cruyce gheheeten/ ligghende 15. myien van Panama, alwaer het eenen spaenschen Factoor ghelevert wort/ die sulcke waren opteeckent ende bewaert/ totter tydt dat zy door middel van beesten van daer vervuert werden nae Panama, een stadt aen d'ander zyde des Meers gheleghen/ van waer zy niet andere schepen noch wyder vervuert werden/ ende door gheheel Peru, Chaicas ende Chila oock noordwaerdt aen upt deelen in alle spaensche Colonien ofte woonplaetsen.

De waren, werden ghevoert door de revier op tot Cruce/ende daer eenen spaenschen Factoor ghelevert diese dan te lande ten voerē tot Panama toe.

Die gheheele breede des landts/ tusschen Nombre de Dios ende Panama, van die eene Zee tot die ander is niet meer dan 17. myien/ makende dat Peru gheen Eylandt is; Die Spaengiaerden maken dese Stadt Venetien ghelyck/ dan ghedencke dat zy sulcke niet ghesien en hebben/ souden sonder twyfel van andere meninghen wesen.

Van Nombre de Dios tot Panama ist 17. myien.

Latende van ligghen Panama tot op andere gheleghentheyt/ comen voorder tot vervolghinghe der Custen van Nombre de Dios af beghinnende/ zyn tot die Farallones del Darien, gheleghen op 8. graden/ 70. myien aenlangheude/ Dariene die stadt gheheeten tot der oude lieve Vrouwen light aen een ongheſonde plaetse/ waeromme dat alle die inwoonders geel bleeck zyn/ als die welcke gheel sucht hebben/ nochtans en comt dit niet van die nature des landts: want men siet op andere plaetsen onder ghelycke hooghte des hemels goede lucht/ te weten daer het landt versche fonteynen ende clare wateren heeft/ ende daer men in die hooghte op berghen woont/ niet in valeyen als Dariene light/ in een diepe valeye/ aen die Oever der Revieren Dariene, rondts heromme met hooge bergen omgeven/ daeromme ontfanghen zy oock der Sonnen stralen op den middagh/ vast recht van boven neder/ en ten beyden zyden/ voren ende achter worden zy niet weyniger van die wederschyn der Sonnen stralen beswaert/ brenghende by seer swaere onverdraechlycke hitte/ dat also die wooninghe tot Dariene niet van natuere des landts: maer vander sonderlinge plaetsen weghen schadelycken is. Die plaetse is ooc doodtlyck om die eyghenschap des aerdtrycks/ om dat zy omgheven is met moerachighen stinckenden wateren/ jae dat dorp selven is een put ofte moras/ ende als men water op den vloer der huysen gietet/ so groeyen terstont Padden daer upt/ en als zy graven anderhalve spannen diep/ soo openbaren hem terstont Aderen van quade vergiftighe wateren van die verdorven aert deser revieren/ die seer traech en vol slicks tot die Zee door dese diepe valleye vloeyt. In Dariene zyn Tygren/ Leeuwē en Crocodilen:

Farallones del Darien/ dat zyn klippen van Darien.

Te Darien een ongesonde plaetse/ de mensche hebben een ongesonde coluer.

Gheleghentheyt van Darien.

Verhael vā de ongesontheyt deser plaetsen

Ossen/ Swynen en Peerden/ seer overbloedich ende grooter als die upt Spaengien daer ghevuert zyn/ seer veelderley groote boomen ende fruyten/ ende allerley vruchten der aerden ende kruyden om te eten. Dat volck van Darien zyn tusschen doncker root geel van goede proportie/ weynich hayren ofte baerts/ uytbesondert op het hooft en wynbrauwen/ insonderheyt de vrouwen/ die sulcke afdoen met eenich kruyt/ zy gaen naeckt in't generael/ insonderheyt om't hooft. Zy draghen die manlickheyt ofte in een slacken schulpe/ ofte in een rot/ oft bedecken die met een Cottoenen lynwaet/ die vrouwen bedecken haer van't midden tot op die knien/ ende so zy edel zyn tot op die voeten. In dat landt en is gheen winter: want den uytganck des vloets Dariensis light men 8. graden vandē Æquinoctiael, daeromme dagh ende nacht vast ghelyck aldaer is.

De inwoonders hebben weynich haers ofte baerts/ deckē allet die schamelheyt.

Vander eersten sterren die haer inder Zee streckt/ ligt een dorp int landtschap Caribana. 9. myien van Darien, Futeraca genoemt/ ende van daer op drie myien Vraba, waer af die gheele stroom haren name heeft/ is in vorighe tyden die hooftstadt des rycks ghewecst; Van daer op 6. myien light Feti, van Feti tot Zereme 9. myien/ van Zereme 12. myien tot Sorache. Dese plecke ware al vol mensch-eeters/ ende als zy geen vyandē hebben daer zy tegens stryden/ so rasen zy teghens malcanderen/ ende vernielen den anderen.

Futeraca/ een dorp der Caribanen.

Vraba daer den heelen stroom zynen naem van heeft.

Fete.

Zereme.

Sorache.

Vraba, die Golfe is 14. myien lanck/ in die mont 6. myle breedt/ en hoe naerder het vaste landt/ hoe enger. In die reviere valle vele watere/ en een dat ghelückigher is als die Nilus; Wat men in Vraba saeyt ofte plantet dat beklyft upter maten rasch/ men heeft aen den 28. dagh/ rype vruchten als Comcommeren/ Cauwoorden/ Meloenen/ etc. In Dariene ende Vraba wassen veelerley vruchten seer lieflick en aenghenaem van smaeck/ alle onsere vruchten seer ongelyck/ die van sulcke begheert breeder instructie/ die lese die historie schryvers/ insonderheyt Petrum Martyren, in't 9. boeck van't vermeynde vaste landt.

Beschreevinge van Vraba anders Caribana gheheeten.

Aen die mondt van die Golf Vraba light een kleyn Eylandt Tortuga, 't Schilt-padden Eyland/ ofte om die gedaete die het heeft/ ofte om dat daer vele Schilt-padden houden ende wat voorder op die selvighe Custe I fuerte, strecket t'Eylandt/ welcke light int middē tusschen Vraba en Carthago, waer op ooc mensch eeters woonen/ wreede menschen/ en van hier comt men tot P. de Caribana, die haven van Caribana oft Menschen moorders en eeters/ waer van die Carybes haren name ontfangen hebbē. Van daer aen die R. de Guerra, en noch voorder de reviere Zenu, welck een groote haven heeft/ en die stadt ontrēt 7. oft 8½. spaēsche myien van die Zee/ in welcke grootē handel is van Sout en Visch/ fyn Gout en Silverwerkers. Dese versamelē Gout upt de revieren in groote waterstortinghe ende regenen/ stellende dichte netten daer in zy dat Gout ophouden en groote korlen becomē. Is ontdeckt van Roderigo de Bastidas, an. 1502. en 2. iarē daer nae vā Giovanni della cosa, noch naderhant in't jaer 1509. D. Ancisus hē volgende/ Alonso di Hoieda, die volck in't landt sandt om sulcks te ontdecken/ ofte eenige wissel te doen met die ingeborē/ ooc om die sprake te leerē/ en die rychdom te ervarē/ dan die Indianen hebben haer gestelt te vechtē/ waer tegēs die spaengiaerts/

Tortuga/ oft Schiltpadde Eylandt.

I. Fuerte.

P. de Carebana.

Ghedaente vā de Caribes Caribes zyn Priesters ofte Propheten op Brasiliaens.

Beschryvinge vande Reviere Zenu.

Anno 1509. is dit landt ontdeckt van Hoieda.

treckens van vrede ghegheven hebben / ende haer doen aenspreken door een Tolck / die Franciscus Pizarro gevoert hadde van Vraua, haer aenseggende dat hy ende zijn medtghesellen die Spaengiaerden Christenen waren/ vreedtsame menschen / die de groote Zee in lanckheyt van tijdt overghevaren zijnde / nu ghebreck hadden van allerley nootwendighe victualie ende van Goudt / haer biddende dat sy sulcks met haer wilden verwisselen teghens andere kostelijcke waren / dierghelijcken sy nummermeer ghesien hadden / waer op die Caryben van Zenu voor antwoordt gaven/ dat het wel wesen mochte dat sy sulcken vreedtsaem volck waren / nochtans die ghedaente van vreedtsame niet voerden / oock dat sy terstont souden vertrecken uyt haer landt: want wilden van niemandt bespot zijn / oock niet van meeninghe waren eenighe bravada van wapenen van eenighe vreemdelinghen in haer landt te lyden/waer op Doctor Ancisus replicerende voor antwoordt gaf / dat hy niet konste met eeren vertrecken voor ende aleer hy zijn bootschap haer aenghedient hadde/ waer toe hy gesonden was ende een groote Oratie doende/ om haer tot het gheloove te bekeeren/ eñ tot die doope te voorderen/ ghefondeert alleen op eenen Godt / schepper des Hemels / der aerden ende den menschen / ende ten laetsten daer by voeghende / hoe dat die Heylige Vader de Paus van Roomen / als Christi Luytenant over die gantsche aerdtbodem als absolute eñ macht hebbende over die Sielen ende die Religion sulcke landen ghegheven hadde den machtighen Coninck van Spaengien / zynen Heere / ende hoe dat hy ghesonden was om die possessie van dien in te nemen/dat sy daeromme hem niet souden opposeren ende verstooten / inghevalle sy Christenen wilden werden ende haer onderworpen so machtigen Prince / ende dat met bewijs van een kleyn tribuyt van Gout jaerlijcks opbrenghende/ waer op sy schimpelijck ende lachende gheantwoort hebben / vast op de maniere / als oock ghelesen wort van Attabalipa, dattet haer wel aenstondt / 'twelck sy by brachten van eenen God: maer dat sy daer af niet wilden disputeren / noch haer religion verlaten / ende dat den Paus wel moeste liberael wesen / van ander lieder goeder die hem niet toe quamen/ofte ten minsten sot dat hy wegh gaf 'twelck hy niet leveren mochte: oock dat den Coninc arm moeste wesen / iet noch van doen hebbende eñ begheerende / ofte seer stout / die dreyghende/ welcke hy niet kende / ende in ghevalle hy quame haer landt te overvallen ende in te nemen/ dat sy souden zijn hooft op een pael setten / tot een teecken als sy andere zijns ghelijcke hare vyanden gedaen hadden/etc. maer die Spaengiaerden sulcks niet achtende / zijn daer op aenghetrocken ende haer overweldicht.

De Spaengiaerden versoecken met de Cariben te handelen/dan zy en gheloofden de spaengiaerdẽ niet/ haer bevelẽde uyt haer landt te gaen.

De Spaengiaerts antwoorden niet te connẽ vertrecken oft moesten hare bootschap eerst doen/eñ doen also haer oratie daert punt af is haer te bekeeren.

Even op die maniere antwoorde Atabalipa/ dat zijn landen eñ al datter in was/zijn Vader eñ voorouders ghewonnen hadden/eñ dat hy niet con ste verstaen hoe dat S. Peeter sulckes ymãden konste gheven/dat hy daer mede niet te breden was/noch oock niet mede te doen hadde.

So is dan van die Golf Vraba tot Cartagena 70. mylen/ tusschen welcke twee plaetsen die voorghestelde revieren eñ havens ligghen/ daer die gheschiedenissen ghepasseert zijn/ ende oock P. de Naos, dat is die havẽ vãde Schepen.

Van Carthagena telt men 50. mylen tot S. Martha.

Carthagena.

Carthagena heeft den name verkregen / om dat in die mont deses havens een Eylandt light op Indisch Codego ghenoemt / ghelijck als oock nieu Carthago, in Spaengien Scombria, ofte om dat alle die Spaengiaerden die daer woonachtich van Carthago uyt Spaengien daer ghecomen waren. Dit Eylandt is ontrent 2. mylen lanck ende eene breedt. Als die Spaengiaerden ten eersten in dese landtschap quamẽ/woonden het land vol visschers/ waeraff nu nauwelijck eenigh overblijfsel gesien wert / 'twelck niet te verwonderẽ is: want niet alleen in dese provincie / maer alle andere inlandische / die de Spaengiaerden overloopen hebben: nauwelijcken Indianen ghebleven zijn / om oorsake dat dit volck soo langhe als sy vermocht hebben die Spaengiaerden teghen te staen / gheen vriendtschap om haer wreedtheyt ende Tyrannie willen met haer hebbẽ willen houden. Dit landtschap is rijck van visschen / vruchten / ende allerley eetbare waren / die tot der menschen onderhout van nooden zijn: Haer schaẽte bedeckẽ sy met kleederen van Cottoen. Inden oorloch trecken beyde mans ende Vrouwen / het heeft sich toeghedraghen anno 1509. dat een Spaengiaert gheheeten Martinus Amisus oorloch voerde teghens die ghebueren van Carthagena die van Xenu, dat sy een Vrouwe ghevanghen kreghen/out 20. jaren/ die 28. Christenen met haer handen ghedoodet hadde/ hare pylen zijn vergift: Sy eeten haer der vyanden vleysch/ hebben vele Spaengiaerden also vernielt. Op hare feesten die sy in voorighe tyden plachten te houden / vercieren hare lichamen op dat alderschoonste met vele juweelen ende Gouden armbanden / van Parlen ende Smaragden ghemaeckt / die draghende om dat aengesicht / armen / beenen / ende andere ghedeelten des lichaems. Hare voornaemste waren ofte coopmanschappen zijn Sout / Visch / Peper/ 'twelck die gheheele Custe langhs overvloedigh wast / is lanck van ghedaente ende veel scherper dan die Indische Peper / oock aromaticker ende lieflijcker van reuck als die ghemeene Brasily Peper. Dese waren vervoeren sy in plaetsen daer sulcke ghebreecken / die verwisselende. In voorighe tyden eer sy van die Spaengiaerden overwonnen waren / hadden sy veelerley fruyten der aerden ende der boomen / Boom-wolle / Vederen/ Gouden armbanden. Item Gout / veellerley Parlen / Smaragden / Slaven ende andere aerdt-vruchten / daer sy hare coopmanschap mede dreven / die verwisselende sonder eenigh achterdencken / begheerte ofte gierichheyt/ met dese woorden: Neemt sulcks/ ende gheeeft my wat voor sulcks daer teghen ; Nochtans was by haer gheen aenghenamer waer / dan die eetbare / hoe wel sy nu al mede beghinnen nae Goudt ende anderẽ dinghen te trachten / sulcks vande Spaengiaerden gheleert hebbende.

Codego. Scombria. Cartagena so genoemt/ om dat sy meest alle van Cartagena waren die daer woõden.

Is visch rijck en overvloedich van alle eetbare warẽ.

De vrouwen van dese landen trecken met haer mãs inden krijch/ anno 1509. is van de Spaengiaerden een vrou ghevanghen / die met hare handen 28. Christenẽ omghebracht hadde.

Draghen op hare feesten costelijcke hals eñ armbanden / beset met peerlen eñ ghesteenten.

In voor tydẽ is by haer gheẽ gierichheyt gewe[e]st / wisselden sonder ghewijf / waer om ware alleẽ wel versien van eetbare spyse is van haer principael begeert gheweest/dan nu hebben sy gheleert gierich te zijn na Gout ende Peerlen ende ghesteenten.

Benzo vertelt hier af een notabel exempel / in het tweede Boeck zijnder Indische Historien / in het vijfde Capittel / als dat hy eens hongherigh wesende / in een Indiaens Boeren huys ghegaen sy / biddende hem om een Kiecken te willen vercoopen / den Indiaen vraeghde hem wat hy daer voren wilde gheven / hy eenen Reael uyt treckende ende dien langhende / neemt die Indiaen den Reael tusschen die tanden/segghende : ghy wilt van my eetbare waren hebben / ende my

weder

Een Spaengiaert ende een Indiaen.

weder gheven dat men niet eeten mach / ende van gheender weerden is / hout ghy het uwe / ende ick salt myne behouden / etc.

Rio grande.

Tusschẽ Carthagena ende S. Martha, loopt eẽ groote snelle revier Rio grande in die Caerte gestelt / die welcke met sulcken gewalt in die Zee vloeyt / insonderheyt des winters / dat zy die stroom des Meers te rugghe set / dat oock die schepen daer voor by varende / lichtelijcken moghen water nemen. Dese reviere opvarende nae het Coninckrijck Bogota, nu van die Spaengiaerden Granada ghehecten / werden Ameraude Mynen ghevonden / in die valeye Tunia, qualijck in dese Caerte Tomana ghenoemt / al waer ontrent die Spaengiaerden nieu Carthago ghebout hebben.

Bogota. Granada. Inde valey Tunia wordẽ ghevonden Mynen van Ameraudẽ.

Die Inwoonders van die valleye Tunia, eñ die omliggende volckeren eeren die Sonne voor haren voornaemsten Godt / ja oock also dat zy niet dorven daerop sterren ofte dien recht aensien. Die Mane bewijsen zy oock Goddelijcke eere / doch minder dan die Sonne. In hare oorlogen / in die plaetse van Bandiren ofte vanen / draghen zy hieromme aen rieden stocken / die ghebeenten van eenighe menschen / die haer manlijck inden oorlogh ofte elders ghedraghen hebben / om andere alsoo tot hare deuchden te verwecken ende aen te porren / ende dies te wackerder tot den oorloch te maken. Hare wapenen ende pylen zijn spiesen uyt Palm tacken ende steenẽ swaerden. Haer Coninghen begraven zy met Gouden hals banden met Ameraude / broodt ende wijn. Die Spaengiaerden hebben vele dusdanighe graven ghevonden ende gheopent. Die volckeren welcke op die voorghenoemde groote Reviere ofte R. Grande woonen / zijn alle menschen eeters ofte Caribes, als oock die welcke ontrent S. Martha haer residentie houden / doch eyghentlijcken te spreken waren Caribes in vorighe tyden. Die inwoonders van die Eylanden Boriquen, Dominica, Matitini Cibuchinæ, nu S. Croce ghcheeten / ende die van Guadalupe, als oock in die beschrijvinge deser Eylanden ghesept is / die met scheepkens uyt een hout ghemaeckt Canois ghenoemt op die Zee voeren / ende die menschen van Hispaniola ende oock van't vaste landt oorloch aendeden / ende sodane roofden ende aten. Die ghemeene opinie is / dat dese Eylandische menschẽ eeters eerst ghecomen zijn van dit vaste landt Caribana by Vraba, endẽ voorts ontrent Nombre de Dios, op de indiaensche sprake heeten Caribes, strenge ende dappere mannẽ / nu noemtmen se Caribes, alle die met boghen ende pylen wel weten omme te gaen. Die Brasilianen noemen hare Propheten ofte Waerseggħers ende Papen Caribes. Dit selfde volck van die valleye Tunia, verghiften oock die spitsen der Pylen / eñ alleer die Spaengiaerden haer overwonnen / voerden zy groote oorloch met die van Bagota ofte Bogota, zijn dappere soldaten wreedt ende wraeckgierich. Indẽ oorloch voeren zy haren Afgodt Chiappen, als een richter der victorien met haer / den welcken zy oock al eer zy inden krijch ofte tot den slach op trecken / vele sacrificie ofte offerhanden doen van eenighe levende menschen van slaven kinderkens ofte van haren vyanden: het gheheele beelt met bloet bestrijckende / eñ dat vleys der menschen eetende. Thuys komende ende overwonnen hebbende / hielden zy groote feesten met dansen / springhen ende singhen / den anderen tot droncken drinckẽ porrende / haren Afgodt weder met bloet bestrijckende. Overwonnen zijnde van hare vyanden / waeren droevich ende ghestoort / ende soecken met nieuwe sacrificien harẽ Chappen te versoenen dat hy haer voortaen hulpe ende bystant wilde doen / eñ victorie tegẽs hare vyandẽ verleenen.

Zy eeren de Sonne / ende bewijsen de Mane godtlijcke eere.

Draghen in plaetse van vanẽ spietsen met doodtsbeenen van hare voorvechters.

Haer Coninghen begraven zy met goude halsbanden.

Dit volck is gecomen vant vaste lant / eñ zijn strengh dapper mannen / die met boghen ende pylen wel mede weten om te gaen.

Chiappe een Afgodt / den welcken zy mede inden krijchvoeren.

Als zy qualijck varen soecken zy haer met haren Afgodt te versoenen.

S. Martha.

S. Martha is oock een stadt ende haven der Spaengiaerden aen't vaste landt / 11. graden aen die noordt zyde vanden Æquinoctiael, ligghende ontrent 50. spaensche mylen / als gesept is vã Cartagena, light onder seer hooge berghen / dat het onghelooflijck ende wonder om te seggen is / hoe dat in so seer groote hitte / sulcken overvloedighen ende diepen snee op die toppen der berghen alhier leyt / datmen sulcks ooc van verre in die Zee mach sien / ende daer door die haven erkennen.

S. Martha gheleghen 11. graden aende noordt zyde vandẽ Equinoctiael.

Dit landt is ontdeckt ende inghenomen / anno 1524. van Roderigo de Bastidas, die het oock zyn leven ghecostet heeft / doch van zijn eyghen volck / inden slaep met 5. wonden doorsteken zijnde. Het volck van dese contreye is soo wreedt ende dapper / dat zy dickmaels die Spaengiaerdẽ met gewelt van haer landt afgheslaghen ende soo verdreven hebben / niet passende op die schepen / tot aen die borst in die Zee loopende / ende met duysenderley vergifte pylen schietende / ende soude niet naeghelaten hebben / ten ware zy door't geschut ende 'tghelupt van dien vervaert wesende ghevluchtet hadden / meenende dat sulcks donderslaghen waren / die daer seer veel gheschieden / om die eyghenschap des landtschaps / eñ die hooghte der berghen. Die omvanck deser haven is 3. spaensche mylen / ende so schoon datmen op die gront steenkens sien mach / hoe wel dat zy wel 20. ellen diep is. Daer vloeyen twee loopende waterkens in die haven / dan niet bequaẽ voor groote schepen / dan alleen voor kleyne uyt een hout ghemaeckt; Lustich ist om te hooren het ghene dat zy vertellen / vande menichte ende goeden smaeck der visschen die aldaer in soete eñ soute wateren gevangen werde / waeromme dat zy vele visschers daer vonden / eñ vele netten van taye kruyden ghevloechten / ende aen Cattoenen touwen gehecht / eñ dit was haren meesten handel: want voor visch kreghen zy al wat zy wilden van hare ghebueren. In dit landt worden ghevonden Sapphyren / Ameraude / Chalcedonien / Jaspiden / Bernsteen / Brezilp hout / Gout eñ Parlen / welverstaende die twee gheheele landtschappen Caramaira ende Saturma, daer dese twee havens Carthagena eñ S. Martha ligghen. Caramaira is een seer vruchtbaer eñ saligh / lustich land / dat geen harde winters ofte heete somers moeyelijcken valt / eñ daer dagh eñ nacht vast even lanck altoos zijn. Dit landt innemende / vondẽ zy aldaer geplantede hoven / die wordẽ door vreemde waterkens bevoechtet / gelijck die hoven in Italien. Hare gemeene spijsẽ zijn Ages, Yuca, Maiz, Batatas, eñ eenige vruchten der boomen / als ooc by andere volkerẽ daer ontrẽt / zy eeten ooc tẽ tydẽ visch maer seldẽ menschen vleysch.

De haven wordt bekent vande overvloet vande sneeu / die tusschẽ de hooge bergen blinct.

Dapperheyt ende manlijckheyt deser inwoonders.

Door de klaerheyt des waters canmen 20. ellen diep op den gront sien / eñ sulcke menichte van vischen / dat zy haer gebueren daer mede spysen.

Caramaira. Saturma. Caramaira is salich landt / dat geẽ groote hette noch coude en heeft eñ den dach eñ nacht bykans altoos even lanck.

Ages. Yuca. Maiz. Batatas.

Ages zijn wortelẽ van die groote eñ gedaẽte als die steeck-rapẽ zijn in Italien / lieflijck van smaeck / niet ongelijck de malsen Castaniẽ / die zy gebruyckẽ voor bãcket / in plaetse vã fruyt.

Ages zijn wortelen ghelijck steeckrapen.

Yuca is oock een aert van een wortel / daer af zy haer broodt maken. Die Yuca die in Cuba Hayti, ende in andere Eylanden wast /

is seer schadelijck rau ghegeten: ter contrarie/ die hier groeyt ontrent S. Martha gheheel ghesont: want ofte rau ofte ghesoden en ghebraden/ ofte anders ghegheten / is seer lieflijck van smaeck / worden voort geplant door die wortelē/ende niet door't saet / welck rijp wesende/ die groote hebben van [redacted] arm ofte schenckel van een been / welck gheschiet in een half jaer/maer twee jaren lanck staende / gheeft zy beter broot / rijp zijnde wert uyt gheperst tusschen twee steenen / [redacted] het sop daer af comt/ 'twelck seer schadelijck in [redacted] Eylanden is / ten [redacted] datmen te voren koke / als [redacted] by ons Welck doet / anders ghedroncken van [redacted]schen ofte beesten: salt die doodē / als [redacted] sterck ende ghewis vergift: maer ghesoden wesende tot op die helfte / ende dan kout gheworden/ mach [redacted] sulck sop gebruijcken in die plaetse vā goede wijn azijn. Dit selfde sop noch meer ghekockt tot [redacted] het dick is / soo wort het soet ghelijck honich / so ghebruycken zy dan dit sop op't vaste landt rau voor dranck/ende gesoden voor Azijn oft Honigh; Ick segghe op't vaste landt; want [redacted] die Eylanden [redacted] seer periculoos eñ fenynich: Van die Pulpa der uytgheperste wortelen / die ghelijck als ghestooten Amandelen schijnt te wesen: maken zy ronde koecxkens ghelijck daelders die [redacted] backen / ende dit is haer Cacaui ofte broot/ daer die Indianen haer so langhe tijt mede onderhouden hebben: maer [redacted] broot verseert die keel [redacted] wat / ten zy datment int water weeckt / ofte onder ander spijsen vermenght: Doch soo soude ick liever eeten het broodt van Maiz, dat is Brasilischē Terwe / dewijl sulcx niet minder voetsel geeft als onse Terwe ende ghesont is/ oock [redacted] Maghen aenghenaem / uyt het welcke broot ghemaeckt wordt / op de maniere als van onse Terwe.

Iuca groote wortelen ghelyck beenen van menschē. Hier van maken zy haer broot worden geplant ende [redacted] ghesaeyt.

T'sap vande wortel Yuca is fenijn/ ghekockt zijnde is Azijn/ ende tot pap ghesoden/wertet soet als honich.

Cacabi heett zy haer broot.

Het broot van Maiz is ghesonder als ons [redacted] broot.

Batatas, zijn oock ghemeen ende overvloedich in dit landt / zijn wortelen van die dickte eens arms / sommighe oock kleyner / lieflijck van smaeck / ende seer goet voetsel ghevende/ van middelbare substantie tusschen vleijsch eñ [redacted] vruchten / doch maken winden / ten zy dat men [redacted] bradet/ so verliesen [redacted] dese eygēschap/ insonderheyt met eenighe goede wijn gegeten; wt dese wortelen maecktmen oock Conserven/ [redacted] onlieflijcker dan die van Queappelen ghemaeckt wort/oock koecxkens ende andere lieflijcke spijsen; Wassen [redacted] seer veel in Spaengien / van waer zy oock ten tyden tot ons ghebracht werden / die meerder bescheyt hier af begeert te weten / die lese die historie schrijvers der nieuwe werelt / ofte die boeckē des hoogh gheleerden Caroli Clusij, [redacted] sulcker beschrijvinghe op't breedtste by een ghebracht heeft/ daer uyt dit oock ghenomen is.

Batatas.

Worden [redacted] conserven ghemaect vande wortel Batatas.

In S. Martha is grooten handel van visschen ende van weghen des Cottoens [redacted] Vederen; Hare huysinghe zijn aerdich verciert [redacted] matten van Biesen ghemaeckt / die wanden op menigherhande maniere gheverwet. Hebben vele tapetten van Cottoen / daer in Tygeren/ Leeuwen / Arents ende diergelijcke figueren ghewrocht staen.

De inwoonders op S. Marta connen Tapeten maken van Catoen/ vercieren haer huysen daer mede.

[redacted] S. Martha [redacted] die C. de la Vela, dat is den hoeck van't Seyl / zijn 50. mylen / desen hoeck leyt op 12. gra[redacted] / ende is 100. mylen van S. Dominico.

Tusschen S. Martha ende C. de la Vela, ligghen dese plaetsen.

C. de la Vela.

C. de la Guia, den hoeck vande Naelde oft van't Compas.

Ancon de Gacha, een opē haven vā Gacha.
Rio de Palominas, de reviere vā Palominas.
R. de la Hacha, R. van [redacted] Toertse.
R. de Piedras. R. van Steenen.
Laguna de S. Iuan, 't Lack van S. Joan.

C. del Aguia.
Ancon de Gacha.
R. de Palominas.
R. de la Hacha.
R. de Piedras
Laguna de S. Iuan
Coquibocoa.

Van C. de la Vela, zijn 40. mylen tot Coquibocoa in onse Caerte met twee afghedeelde worden ghestelt behooren [redacted] eē te wesen; Dit is [redacted] anderen hoeck / gheleghen op die selfde hoochte / achter welcke begint die Golfe vā Venezuela, die rondtsomme ende in die breete heeft [redacted] C. di S. Roman 80. mylen.

Porrete Veneçuela, kleyn Venegien.

Die gheheele Custe van den hoeck De la Vela, tot die Golfo van Paria is ontdeckt [redacted] ghevonden van Christophoro Colombo, int jaer 1498. Die eerste Gouverneur van Venezuela [redacted] gheweest [redacted] Hooghduyts / gheheeten Ambrosius Alfingher, die uyt die name der Welsaren aldaer ghetrocken is; Die Keyser haer die stadt verset hebbēde int jaer 1518. welcke ghestorven is van een vergifte pyle / [redacted] zijn volck meest van hongher vergaen / [redacted] Honden [redacted] oock eenige Indianen. Alhier is een Bisdom / ende die stadt wort Veneçuela gheheeten / [redacted] dat zy int water op een evene [redacted] ghebout is / welck water [redacted] Lack is/ ghenoemt Maracaibo, ende van die Spaengiaerden Lago di nosta Donna; Die Vrouwen vā hier zijn veel hoflijcker ende beter ghemaniert / dan die van de naestligghende provincien / zy schilderen haer borst ende armen/ gaen anders naeckt / doch bedeckē hare schaēte met eenich kleet / ende het waer een groote schande sulcks aflatende; Soo oock jemandt sulcks ophefte / dede haer [redacted] groote oneere eñ injurie. Die Dochters kent men [redacted] die verwe [redacted] die grootheyt van die banden die zy draghen / ende sulcke draghende [redacted] ghewis teecken van haer maechdelijcke staet. Die mannen int generael draghen haer manlijckheyt in eenighe schulpen; Aenbaden Afgoden ende de Sathan / dien zy afmaelden ghelijck [redacted] hem hoorden spreken / ofte ghelijck hy hem openbaerde. Inde oorlogh gebruijcken zy oock vergifte pylen ende lancien van 25. palmen lanck; Riede Messen / groote Rondassen [redacted] schorsen ende leder; Hare Papen [redacted] oock [redacted]decijns zijn/draghen die siecken [redacted] zy geroepen zijn / ofte zy oor gheloven dat zy haer helpen moghen / legghen hare handen op [redacted] plaetse daer die pyne ofte die apostemate / ofte dat ghes wel is / schreyen ofte roepen / ende [redacted] ghevalle zy niet ghenesen/ werpen zy die schult ofte op den krancken / ofte op [redacted] Goden / aldus handelē alle haer medecijns. Des nachts beweenen zy hare Heeren / het [redacted] is singhen van zijn dapperheyt / daer nae braden [redacted] hem/ende stooten hem cleen/ eñ alsoo drincken zy sulcks in Wijn / 'twelck een groote eer by haer is.

Porrette Venecuela ofte kleyn Venegien/ de eerste Gouverneur een Hooghduytsch.

Maracaibo. Lago di nuestra Signum. alhier seer geschickte vrouwen die haer schaemte decken.

De mans draghen haer manlyckheyt in schelpen.

Sekesame draghe van haer Papen die haer Medecyns zyn.

De dooden van haer Heeren [redacted] by nacht beweent.

Van Veneçuela tot C. di S. Roman 80. mylen.

Van S. Roman [redacted] Golfo triste, zijn 50. mylen/waer in gheleghen is Curiana.

Curiana.

Curiana heeft een haven ghelijck die tot Calis in Spaengien is / alwaer [redacted] 8. huijskens op den Oever laghen: maer een

Curiana een havē als Calis in Spaegiē.

kleyne

kleyne myle verder int landt lach een volckrijck dorp/ die oock naeckt gingen: maer vrindelijck / simpel / onnoosel ende gastvrij volck/ hebben die Spaengiaerden [redacted] blijschap ontfanghen; Voor Spelden/ Naelden/ Bellekens/ Glasen paternosterkens/ vele snoeren van Parlen ghegheven / die Spaengiaerden in hare huysen opghenomen / wel ghetracteert met spijsen/ voor vier spelden [redacted] Pauwe gevende/ voor een Phasant twee spelden/ voor een Tortel duyve oft blockduyve [redacted] spelde / voor een Gans een Glasen steenken ofte oock een spelde ofte twee; Vraghende wat zy met de spelden doen souden / de wijl zy naeckt ginghen / antwoorden haer die Spaengiaerden/ dat zy goet waren die tanden [redacted] stokelé/ aen die Bellekens [redacted] zy seer groote lust om des geluijts ende schoonheyt willen. Het landt is seer rijck van sodanen ghevoghelte als voren ghenoemt is/ oock van Herten/ wilde Verckens/ Conynen/ [redacted] verwe en grootte ghelijck onse Hasen / en dese voghelen ende dieren vleysch is haer spyse/ als oock die Parlen-oesters die daer ontrent seer veel ghevanghen ende ghegheten worden/ zijn alle kloecke Wildt-schutten : schieten seer recht [redacted] die Voghelen ende die Wilde dieren/ Hare scheepkens zijn oock van eenen boom uytghehoolt : maer veel plomper [redacted] die Canibalen ofte die van Hispaniola / welcke zy Gallitos [redacted] ; Hare huysen zijn van hout ghemaeckt/ ende met Palm bladeren gedeckt/ [redacted] die welcke liggende/ men over nacht hooren mochte het grouwelijck geschrey ende ghehuyt der wilde beesten/ die nochtans niemant schade doen : want die inwoonders gaen vry naeckt hem [redacted] inden bosschen alleen met pylen [redacted] boghen ghewapent/ soo ist [redacted] noyt by haer luyden ghehoort / [redacted] yemandt van die wilde dieren vernielt is / brachten den Spaengiaerden soo veele Harten ende wilde Swijnen/ als [redacted] begeerden/ alle met pylen gheschoten. Haer broot [redacted] van wortelen ofte van Maiz, ghelijck [redacted] ander Indianen. Het volck hadde swart/half gekrolt hayr /doch lanck ; Zy maken hare tanden wit met een kruijt dat zy den gheheelen dagh meest knauwen ende inden mont draghen / dit uytspouwende / wasschen zy den mont. Die Vrouwen zijn neerstigher [redacted] huys te houden/ [redacted] om't velt te bouwen. Die mans zijn meer op dat weyde werck / oft opt't Jaghen/ neerstigher tot [redacted] strijt/ en tot dansen [redacted] spelen. In hare huysen hebben zy menigherley aerde-werck/Cruijcken/Potten ende dierghelijcke / 'twelck haer van andere plaetsen toeghebracht wordt ; houden sekere jaermerckten / [redacted] jeghelijck den anderen toevoerende [redacted] haer ghebreeckt. Zy droeghen alle aen den hals Parlen snoeren/ soo ghemeen als die Boerinnen in Italien glasen Paternosterkens/ [redacted] die welcke hinghen menigherley dierkens ende voghelkens van slecht Gout ghelijck rijns Gout ghewrocht / twelck hem van andere plaetsen van Catichieta 6. dagen reysens teghens den nederganck toeghevoert wordt: doen die Spaengiaerden vraechden van waer/ gaven zy [redacted] teeckenen te kennen/ binnen uyt [redacted] landt / doch rieden haer af daer niet [redacted] trecken / om datter menschen eeters woonden. Die mans holen een Cauwoerde uyt / ende dragen die voor een voorbroeck / die welcke zy met een snoer vast binden om die lenden / verberghen haer schamelheyt daer in/ ofte in een Slacken huijsken / met die reste des lichaems gaen zy gheheel naeckt / ende so vele van Curiana, hare manieren ende eyghenschappen.

Curiana die der int landt worden [redacted] Spaegiaerts seer wel ontfanghen/ gaven voor 4. spelden een Pau.

Die inwoonders seer kloecke wilt-schutten.

Gallitos heeten haer schupen.
Des nachts hoorimen in hare hutten seer vreeselijck gheschrey der wilder beesté/ noyt [redacted] ijet iemant vande wilde dieren vernielt.

Hebben aerde potten ende kruycken/ houden oock jaermerckten/ daer elck nia[redacted] dat zy vá [redacted] hebben.

Waerschouwen [redacted] Spaegiaerts dattet menschen eeters zijn.

Tusschen de C. di San Roman ende Golfo Triste, ligghen dese nae beschrevene plaetsen: Core, Taratara, P. Seca.

Van die Golfo Triste tot die Golfo van Cariari, zijn 100. mylen in die streckinge van die Custe light op 10. graden / ende tusschen beyden ligghen vele havens ende revieren / insonderheyt dese: Puerto de Canna Fistola, P. Fleichado, dat is die punte daermen met die pyle gheschoten heeft.

P. Muerte, die doode haven.

C. de Ioan Blanco, die hoeck van Jan de Wit.

C. la Colhera, R. Dunari. I. de Pirico. Maracopana. Chelheribiche. S. Fee, 't Heylighe gheloove. Rio de Cumana, ende Punta d'Araia, Cumana ende Maracapana.

Langhs dese voorgenoemde Custe ligghen vele Eylandekens/ als Monies, dat is/ 't Monicken Eylandt. Quiracao, Buen aire, goede lucht. Rocques ofte Roça, steenrotsen. De Aues, de Voghelen. Tortuga, Schilt-padden/ ende daer nae Cubagna ofte Margaritha, het Parlen Eylandt.

C. de S. Roman. Core. Taratara. P. Seca. Cariari.
Puerto de Canna Fistola. P. Fleichado P. Muerte. C. de Ioan blanco. C. la Colhera R. Dunari. I. de Pirico. Maracopana. Punto di Araia. Rio di Cumana etc.

Eenighe aenteeckeninghe by Maracapana ende Cumana.

CUmana beteeckent een landtschap [redacted] een reviere / waer op eé stadt en Clooster van die grauwe Monicken staet / [redacted] die Paerl-rijcke Custe die daer ontrent is. Het volck van [redacted] landt ginck oock naeckt / uytbesondert [redacted] zy haer manlickheyt bedeckt ende insluyten/oft in eenige uytgheholde Cauwoorden ofte Slacken huysken/ ofte Rieden ofte Boom-wollen banden ende decksels. Inden oorloch hangen zy mantels omme/ende vercie[redacted] haer met vederen; op haer feesten ende dansen verschilderen zy haer / ofte zy bestrijcken haer met eenighe Gommen ende klevende salven/ daer in zy vederé kleven ende dragen van allerley colueren / maken alsoo gheen leelijcke ghedaente. Het hayr scheren zy bové die ooren/ ende soo eenighe hayren uytliepen op die kinne ofte plaetse des baerts / die doen zy wegh/ willen geen hayr aen eenighe plaetse des lichaems velen / hoe wel zy meest van natueren sonder baerden ofte hayr zijn / welcke oock het hayr laten groeyen op zijn spaensch/ noemen zy beesten. Dit volck doet oock groote moeyte te maken swarte tanden / anders die sulcke wit hebben / schelden zy vrouwen te zijn/ indien hy gheen arbeyt doet om die swart te maken/ twelck zy [redacted] met eenich sop ofte poyer van bladeren eenes kruyts by haer ghenoemt Hay ofte Gay, welcke bladeren zijn seer sacht / ghelijck die van den Termentijn boom/ ende vant fatsoen ghelijck Moriella. Ontrent 15. jaren oudt wordende/ als die moet beghint [redacted] rysen/ vanghen zy [redacted] dese bladeren inden mont te draghen / ende die [redacted] kauwen / tot dat die tanden swart zijn gelijck kolen / welcke swartigheyt blijft tot der doodt toe / maken hier door dat die tanden noch verrotten noch breken/ noch pyne krijghen / zy vermenghen die poyer met een ander sorte van poyer eenes houts/ ende [redacted] kalck van wit ghebrande schulpen: Even op dese maniere ghebruycken [redacted] Oost Indianen haer Betre met Areccas, ende met

[redacted]

Cumana ende Maracapana.

Bekleben. haer lijf met vederen/ ende inden krijch doen zy mantels om.

[redacted] oft Gay met dit sap bestrijcken zy haer tanden daer zy swart af worden/ Die witte tanden hebben achten zy als Vrouwen.

kalck van Oesters / daer af die historie verhaelt van Oost Indien. Dit pyper dan van dese bladeren/ hout ende kalck/ draghen zy gestadich inden mont/ daer aen knauwende / het welck zy bewaren in gevlochte korfkens/ ende in dooskens van riet ghemaeckt / om te verkoopen ende te vermangheleu op hare mercten aen de naestliggende volckeren voor eenich Gout/ voor Slaven ende voor Cottoen/ oock andere coopmanschappen. Alle die jonghen dochters gaen naeckt / draghen sekere banden om die knien/die welcke zy seer stijf toe trecken om dat die heupen ende beenen dick moghen worden/ twelck zy voor een verciersel houden; Die ghehoude draghen eenighe schoenkens/ ende leven eerlijck; overspel drijvende worden verlaten ende ghestraft. Die Heeren eñ rijcken des landts namen soo veel Vrouwen alst haer ghelieft / ende gheven den gasten die by haer comen logeren die alderschoonste / die andere nemen eene ofte weynich. Die Vrouwen bearbeyden dat landt / ende versorghent thuijs/ die mans niet inden oorloch wesende / jaghen ofte visschen/ zijn hooghmoedich / wraeckgierich ende verrasschent. Hare voornaemste wapenen zijn vergifte pylen / die zy op menigherley wyse doen bereyden van't bloet der Slanghen van't sop der kruyden / ende oock van vermenghinghe veler dinghen onder een/ daer nauwelijck raet toe is / daer mede ghequetst zijnde / sulcks te helpen.

Dicke hupen ende dicke beenen is by die vã Cuma een groote schoonheyt.

Overspel wort by haer ghestraft.

De rijckẽ deses landes de vreemde gastẽ by haer comende/ vereeren haer met een van haer seer ghestraft.

Die kinderen/ vrouwen ende mannen / leeren van joncks op met die boghen schieten. Haer spyse zijn Egdissen / Vleer-muysen/ Sprinckhanen / Kreeften / Spinnen Bien/ rauwe / ghekockte ende ghebraden Luysen/ laten niet af van eenigherley levendigh creatuer om haer gulsicheyt te boeten / 'twelck te verwonderen is alsulcken landt daer goet broot/ wijn/ fruyten/ visch/ eñ allerley vleijsch overdloedich is / waer af het oock komt dat dit volck ghemeenlijck plecken op die ooghen ofte duysterheydts des ghesichts krygen/ het welck nochtans sommighe willen toeschryven die eyghenschap des waters van de Reviere Cumana, zy besluyten hare hoven eñ erven met eenighe Cottoenen garen/ welck zy Bexuco noemen / stellende oft scheerende sulcks een halve mans hooghte/ende het wort by haer voor een groote sonde ghehouden te klimmen oft over dit garen / ofte onder door te bucken / ende zy houdent daer voor dat die sekerlijcken haestigh sterft die alsulcken garen breeckt ofte schuert. Het man volck van Cumana zijn seer ghenepcht als ghesept is / tot jaghen/ waer in zy oock seer ervaren zijn. Jaghen ende dooden Leeuwen/Tygers/Capretten/ Yseren Verckens/ eñ allerley andere viervoetighe dieren die zy met boghen schieten/ofte in hare netten vanghen. So zijn oock in dese provintien veelerley seer vreemde ghedierten/ eensdeels te voren beschreven / eensdeels niet/ die beter instructie hier af begheert / lese die spaensche historie schryvers / die daer af goet onderwijs doen. Die Vrouwen bearbeyden ghelijck gesept is/die ackeren/sayen Maiz ende allerley Koren / planten Bataten ende andere boomen/die begietende/ insonderheyt dat Hay daer zy die tanden met swart maken; Zy planten oock boomen die ghesneden werden / daer uyt vloeyt een wit sop ghelijck Melck / dat in een lieflijcke Gomme verandert / seer dienstelijck om te riecken. Zy planten noch andere

Een seer seltsame ghedierte.

Bexuco noemen zy hare schuttinghen om haer hovẽ ende is een groote misdaet daer over te climmen oft door te kruypen.

De vrouwen bearbeyden tland/ ackerẽ/ sayen/plantet van alles dat zy behoeven/ ende de mans gaen inden krijch/ ofte op de wilsbanck

boomen/ ghenoemt Guareima, welcker fruyten die ghedaente hebben van Moerbesien/ doch haerder / van welcke zy een gesodẽ Most maken / welcke gheneest verkoudinghe / uyt het hout wryven zy vier. Noch hebben zy een andere aert van hooge welrieckende boomen/ schynen Cederen te wesen / waer af het hout seer goet is om kofferen ende kassen te maken/ om die lieflijckheyt des reucks goet daer in te bewaren; maer broodt daerin settende/wordt sulcks so bitter datment niet eeten en kan; dat hout is oock bequaem om schepen daer af te timmeren; want vergaet niet noch door't ghewormte ofte anders int water ; daer zijn noch andere boomen / daer zy Lijm van becomen/ daer mede zy die Voghelen vangen / ende haer bestrijcken / vederkens daer in stekende. Het landt brenght van selfs Cassia voort: maer zy atense niet / noch wisten die oock niet te ghebruijcken; Daer zijn soo vele Roosen ende welrieckende kruyden / dat zy pyne des hoofts maken/overwinnende in reuck die kracht van Muscus. Ghewormte / als Sprinckhanen/ Kreveren / ende dierghelijcke zijnder seer vele/ het saet vernielende/ oock soo zijn daer aderen van steẽ kolen niet anders als Peck bernende/ daer zy groot profijt mede doen : Ende so veel aengaende die vruchtbaerheyt des lants/ hare manieren ende usantien int planten/ jagen/ etc. behalven dit / soo heeft dit volck noch in twee dingen seer groote lust/ in dansen eñ drincken/ brenghen menichmael acht dagen toe in banketten/ dansen ende droncken drincken/ behalven hare ordinaris dansen ende byeenkomste; Op die feesten ende krooninghen haerder Koninghen ende Heeren/ ofte in ghemeene vergaderinghe ende publijcke feesten / komen haerder seer veel by een/elck op diversche manieren toe gherust / sommighe met kroonen van vederen/andere met rammelende schuelpen/ ofte fruyten om die beenen / ghelijck die goechlars hier te lande doen/allerley draepingen ende beweegnissen drijvende/ sommige rechts/andere slincks/ voorwaert / achterwaert/ graeyende/ lacchende/ den dooven/den blinden / den kruepelen spelende/ visschende/ wevende / ende alle wercken doende / ende dit een 5. ofte 6. uren hardende: want wiet langhs doet/ is die beste man / die sterck drinckt is oock die dapperste/ ghedanst hebbende / setten haer ghelijck die snyders/ende maken goet rier/droncken drinckende op des Conincks kosten ; dan van dese ofte dierghelijcke dansen is ghesept op een ander plaetse / niet noodich hier breeder te verhalen. Het volck van Cumana zijn groote afgoden dienaers/aenbidden die Sonne ende die Mane: ghelooven dat sulcke Man ende Wijf zijn ende groote Goden / vruchten die Sonne seer wanneer dondert ende blicxemt/seggende dat zy vertoornt is op haer ; Vastẽ alst Eclipsis der Manen is/ insonderheyt die Vrouwen: want die ghehoude trecken het hayr / eñ krabben het aengesicht met haer Naghelen / ende die Dochters steken haer met doornen van visschen in die armen / ende trecken alsoo bloet af/meenen als die Mane vol is/ dat zy alsdan gheschoten ofte ghequetst zy van die Sonne om eenige twist ende toorn die zy daer teghens mochte ghehadt hebben. In tyden als eenige Comeet verschijnt / maken zy groot remoer met Cornetten/ met trommelen ende gheroep/ ghelooven dat die Comeet daer door wijckt ende verdwijnt; Zy ghelooven dat die Cometen

Guareima.

Sekere boomen welcks hout lieflijck rieckt / ende daer comen geen wormen in/tot schepen te timmeren seer bequaem.

Roosen ende welrieckende kruydẽ so veel dat zy pyne int hooft verwecken.

Dit volck hebben sulcks lust tot dansen dat zy dickmaels 8. dagẽ lanck dansen ende drincken

Connen 5. ofte 6. urẽ dansen sonder ophouden.

Alst Eclipsis is dan zijnse verveert seggende dat de goden op haer vertoornt zijn.

groot

groot quaet beduyden. Onder vele Afgoden ende figueren die zy aenbidden voor Goden/ hebben zy een teecken gelyck een besloten Borgoensch Cruys/ het welcke zy den nieuwgheboren kinderkens aenhanghen/ meenen dat zy daer door bewaert zijn voor nachtgespoken. Haer Priesters noemē zy Piaces die daer wegh nemen die eere der jonghe dochteren/ welcke trouwen sullen. Haer officie is oock te genesen die siecken/ waer te segghen/ den Duyvel aen te roepen/ in somma zijn swarte konstenaers ofte Toovenaers; genesen met kruyden eñ wortelen/ beyde rau ende ghesoden zijnde/ ghestooten ende vermenght met vet van voghelen/ visschen ofte ghedierten/ met hout ende andere dinghen die de ghemeene man niet en kent/ ende met verkeerde woorden/ die zy selfs niet verstaen; Suyghen ende lecken die plaetse daer die pyne is/ om die boose vochticheyt also uyt te trecken. Ingevalle die pyne ofte die cortse vermeerdert/ segghen hare Priesters dat zy geesten hebben/ ende strycken hare handen over 't gheheele lyf/ ende spreken Toovenaers woorden ende eenighe besweeringen/ suyghen daer na hert/ ende dickwils ghevende te verstaen/ dat zy also roepen ende aenlocken die geest/ nemē daer na stracks een seker hout/ waeraf niemandt die eyghenschap ende kraft weet/ dan die Papen selven/ met welck zy wryven den mont ende keel/ soo langhe tot dat zy overgheven al wat inde Mage is/ ende dat met sulcken ghewalt/ dat zy dickwils bloet mede overgheven/ ondertusschen suchtende/ bevende/ roepende/ trappende met die voeten teghens die aerde/ ende doende duysenderley beuselmerckten hier niet noodigh te verhalen.

Piaces zijn hare Priesters die oock hare Medecijnmeesters ende waersegghers zijn/ welcke moeten de vrouwē eerst beslapen.

Seltsame curteringhe ende ghenesinghen die altemets so zijn/ dat haer dē adem by naest uyt gaet.

Cubagua ofte Margaritha.

Cubagua ofte Margarita is't Parlen Eylandt/ heeft 3. myleu int ronde/ leyt op 12. gr. ende een halve/ op die noordtzyde vanden Æquinoctiael, 4. mylen van die Punta d'Arya, een landt daer veel Souts is/ ende oft et landt wel plat eñ effen is/ so ist nochtans onvruchtbaer ende droogh/ sonder water ende sonder geboomte/ waer weynich anders ghevonden wordt dan Conynkens ende eenighe Zee-voghelen. Die Inwoonders hebben hare lichamen seer verschildert. Eeten Oesters daer uyt die Parlen ghenomen werden: Halen haer versch water van't vaste landt/ sulcks voor Parlen vermanghelende; Men vint geen Eylandt ter werelt soo cleyn/ 'twelck soo vele incomsten opgebracht heeft/ ende die omliggende volckeren ende vreemdelinghen ryck ghemaeckt heeft dan even dit; Die Paerlen die in weynich jaren daer af ghecomen zijn/ bedraghen over die twee milioenen Goudts/ doch zijn daer door veel Spaengiaerden ende Slaven gheconsumeert.

Cubagua oft Margaritha. Punta d'Arya.

t'Eylandt Margarita vallen vele Peerlen/ anders een dor landeken sonder water.

Dit dorre landeken gheeft meer ryckdommen naer zijn groote uyt als eenich landt.

Vervolch der Custen van die Punte d'Arya, tot die C. de Salines, dat is die hoeck van die Soutpannen/ zijn 70. mylen/ ende tusschen beyden ligghen Caribes ende C. de 3. Puntas, 'twelck is den hoeck van drie Punten.

Van die C. de Salines tot P. Anegado, dat is de verdroncken haven/ zijn meer als 70. mylen in die streckinghe van die Custe door die Golfo van Paria, die't landt maeckt mettet Eylandt Trinidad.

C. de Salines
Caribes.
C. de 3. pūtas
P. Anegado.
Golfo de Paria.
Paria.

Paria.
La Trinidad.

Paria.

In die mont van die Golfo van Paria light het Eylandt la Trinidad, die name hebbende verkreghen door een beloofte/ die Colombus ghedaē hadde op zijn tweede reyse/, anno 1497. in peryckel wesende/ ofte om des willen dat hy ten eersten drie berghen sach/ als hy versch water socht/ zijn volck van dorst vergaende. Die mondt van dese Golf wordt gheheeten Os Draconis, dat is die Draken mont/ om die grousaemheyt des strooms die daer loopt. Die gheheele contreye ende den Oever van Paria, nae't zuyden ofte middagh streckende is aller plaetsen van Indië verre die schoonste ende vruchtbaerste/ als Benzo ende Colombus ghetuyghen/ alsoo dat van sommighe dit landt het aerdts Paradys ghenoemt is. Is een groot plat ende even landt overvloedich ende vruchtbare aerde/ altyt bloemen voorts brengende van seer lieflijcke ende onlieffelycke reucke. Die boomen altoos groen ghelyck in die Mey ofte Lente. Hoe wel weynich vruchtbare ende ghesonde boomen; Doch wort alhier in sommige plaetsen overvloedigh vele Cassia Fistula ghevonden.

Os Draconis heet dese stroom om zijn grouwelijk uytloopē.

Dit landt Paria is om zijne vruchtbaerheyt ende lieflickheyt met rechte te noemen een aerdts Paradys.

Hier wort veel Cassia Fistula gevonden.

Die gheheele provincie is int generael warm ende vocht/ waer door veelderley ghewormte aldaer groeyen/ waer onder mugghen zijn/ die des nachts den menschen gants moeyelycken vallen/ ooc seer vele Sprinckhanen groote schade doende. Dese inwoonders dragen oock haer manlijckheyt in een uytgheholde Cauwoorde ofte riet/ als in een scheyde/ die reste buyten hanghen latende; Voor der Spaengiaerden aenkomst droeghen zy dusdanighe voorbroeckxkens met Gout ende Paerlen gheborduert/ ende dierghelijcke/ welcke maniere haer die Spaengiaerden afghebracht hebben. Die ghehoude Vrouwen bedeckē hare schaēte met een schorte die zy Pampanillas heeten/ die dochters ombinden haer met banden van Cottoen; Hare Coningen nemen so veel vrouwen alst haer ghelieft/ nochtans wordt eene alleene voor die echte ende rechte ghehouden/ die oock 'tghebiet over alle die anderen heeft. Het ghemeene volck neemt 3. ofte 4. nae haer ghelieven welcke als zy oudt worden/ doen zy die wegh/ ende nemē jongen daer voor; Laten oock hare Piacchos ofte Papen die Jonckvrouwen eerst beslapen/ ende die maechdom benemen. Dit volck als oock het meeste deel aller Indianen onderhouden haer met visch ende wyn van Maiz, 'twelck haer in plaetse van Koren is/ ende met andere vruchten ende wortelen/ sommige als verhaelt is/ eeten oock menschen vleysch/ ghelijck alle Caribes, sommighe oock Luysen ghelijck die Apen ende Meerkatten/ Vorschen/ Wormen ende dierghelijcke onnutticheden/ als oock die van Cumana. Een salve om die tanden te bevestigen/ maken zy op de maniere der Cumaner aldus: Zy nemen schulpen daer uyt die Paerlen comen/ met die bladeren van den boom Axis, (welcks boomvruchten zy als een sause ofte Peper t'gheheele jaer over eeten) die zy te samen branden/ daer na ghebrandt wesende/ doen zy een weynich waters daer toe/ dat het wit schijnt ghelijck Kalck; Met dese salve maken zy haer tanden so swart als kolen/ ende doen oock dat zy gheen pyne daer in kryghen. Die nuese/ lippen ende ooren doorbooren zy/ ende hare lichamen verschilderen zy met roode ende swarte coleuren uyt sappen van kruyden gheperst/ hoe leelijcker sulcks is/ hoe schoonder het haer dunckt te wesen. Hare beddingen zijn

Bedecken hare manlijckheyt met een riet als een scheyde/ met gout eñ peerlen gheborduert.

Pampanillas.

Hare Coningen hebben vele Vrouwē.

Eeten Meercatten/ Apen/ Wormē/ Luysen ende andere onnutticheden.

Maken salve daer zy haer tanden mede swart verwē/ is by haer een groote schoonheyt.

ghelyck

ghelijck netten ghevlochten uyt Cottoen / die zy aen twee palen vast maken / ende daer in ligghen. Int velt slapende/ hebben altoos aen die eene zyde van't bedde eē vuer/ om die nacht coude te verdryven; Hare wapenen zijn pylen/ ofte van Rieden ofte vā Palm-hout gemaect/ daer aen zy scherpe steenkens ofte beenkens maken voor die punte van't yser/ / die zy met swart peck bestrijckē/ 't welck een seer vergifte materie/ uyt wortelē/ kruyden/ Myren/ vruchten/ ende eenighe stinckende sappen ghemaeckt is / 't welck die oude Vrouwen met Slanghen bloet / neerstich koken ende bereyden ; onder het koken beswymen ende sterven vele door die vergifte lucht / soo daer yemandt af comt met een nieuwe pyle hier in gesteken / gequetst zijnde / loopt het lijf daer van op / ende sterft rasende in corter tijt ; Het vergift wat ouder wordende / verliest zijn meeste kraft . Die remedie teghens sodanich vergift / is een gloeyende yser in die wonde gesteken ende gebrant. Alle Slaven die de Spaengiaerdē in dit landt kreghen/ worden over ghevoert in Cubagua, ende met een letter C. in haer aenghesicht ghebrant / eñ ghehouden tot Parlen visschers / eñ door dese middel zijn vele menschen vervoert/ ende die Custe meest desolaet : want het Parel visschen ghedaen is / ende het Goudt naeghelaten wordt / 't welck die Spaengiaerden aenlockte hier te gaen woonen.

Vergift daer zy haer pylen mede bestrycken.

Met dese vergiftige pylen gequetst zijnde/ ysser anders gheen remedie toe dan dye te branden.

Vervolch der Custen van Paria, nae die strate van Magellanes.

VAn die P. Anegado , 't welck leyt op 8. graden / heeft men 50. mylen tot Rio dulce, gheleghen op 6. graden.

Rio de las Amazones.

Van Rio dulce , dat is die soete Revier tot Rio de Orellana , diemen oock heet Rio de las Amazones zijn 110. mylen / in voeghen datmen rekent 800. spaensche mylen / ofte 1200. Italiaensche mijlkens in die streckinghe van die Custe van Nombre de Dios af tot dese reviere Orellana toe/ die welcke in die Zee uyt loopt (nae men seyt) hebbende 15. mylen in die uytloop ofte in die breede des monts / eñ dat ten meesten onder die linea Æquinoctiael.

Van dese reviere sullen wy een weynich verhalen / doch eerst stellende die name van die havens ende ander Revieren / die tusschen P. Anegado ligghen tot hier toe.

R. Grande. *R. Dolce.*

Eerst Rio grande, die groote Revier.

Daer na Rio dulce, die soete Revier.

R. de Canoas

Rio de Canoas, de Reviere van Canos.

Conoas zijn schuytkens der Indianen/ uyt eenen boom ghemaeckt/ die zy uyt holen/ ende daermede zy visschen ende varen.

C. de Corrien. *Al Dea.* *C. de los Farillones.* *R. de Lagar.* *R. de Lagartos.*

C. de Corrientes, den hoec vā die stroomen.

Aldea, het Dorp.

C. de los Farillonez , dē hoec vande Clippē.

R. de Ancones, Reviere vā die opē havens.

R. de Lagartos , de Reviere van die Crocodilen.

R. de Vincēte *R. de Cacique*

R. de Vincente Pinçon.

R. de Cacique , der Coninghen revier/ wāt Cacici heeten op Indiaens Coningen.

Costa brava. *C. de Corrētez* *R. de Caribes*

Costa brava, woeste hoeck.

C. de Corrientes.

R. de Caribes , de Reviere der Cariben ofte menschen eters.

R. de Canoas *R. de Arbola.* *R. de Mōta.*

R. de Canoas.

R. de Arboledas, de Reviere vant gebooste.

R. de Mōtanna, de reviere vant gheberchte

R. Aparcell. *B. de Canoa.*

R. Apercellado, de Revier van die bancken.

B. de Canoas , de Bay van Canoas ofte schuytkens.

Atalaya. *R. dos fumos* *R. de Pracel.* *C. de Norte.* *R. Maragnō*

Atalaya, Schiltwacht ofte guardee.

R. dos Fumos ; de Reviere vanden Roock.

R. de Pracel, Reviere van bancken.

C. de Norte, den hoeck van't Noorden.

Ende alhier om desen hoeck comt uytloopen die seer groote Reviere Oregliana, op spaensch Orellana/ welcke die grootste is aller revieren van Indien/ ja de gheheele werelt. Sommige noemen dese Reviere die soete Zee / heeft inden mont 15. spaensche mylen / daer zijnder die segghen dat dese Reviere ende Maragnon een ander Reviere die volghen sal / eenderley oorspronck nemende/ in Quito, by Mullubamba; Soo loopt dan dese Reviere ten meesten deele onder die Linea Æquinoctiael 1500. spaensche mylen/ nae dat Orelian ende zijn metghesellen vertellen / die welcke uyt Peru van die zuydt Zee / dweers door't landt dese Reviere afgecomen zijn in groote hongher eñ kommer / tot in die noordt Zee / niet sulcks te verstaen/ recht af : maer om die vele cromten / die zy slanghs wyse loopende maeckt : want ten zijn oock niet meer van den oorspronck deser revieren recht af te rekenen tot die Zee toe/ dā 700. spaensche mylen.

Ghedaente eñ oorspronck der reviere Quito.

Dese Reviere is landtwaert in / op sommighe plaetsen 4. op sommighe 5. mylen breedt/ makende seer veel Eylanden : die ghemeene opinie is oock dat op dese Reviere Vrouwen woonen die de rechter borst afbranden / om te ghevoechlijcker die boghen te moghen ghebruijcken inden oorloch / werden Amazones gheheeten vanden ouden/ ende hebbē een groot deel van Asien inne ghehadt.

Landtwaert is dese Reviere 5. mylen breedt/ makēde vele Eylanden.

Van die Reviere Orellana zijn 100. mylen tot die Reviere vā Marannon ofte Maragnon, die welcke heeft 15. mylen inden mont / ende is gheleghen op 3. graden aende zuydtzyde vanden Æquinoctiael , in dese zijn oock vele Eylandekens / ende hier ontrent groeyt oock goede Wieroock / die men beter hout als die van Arabien; Hier ontrent heeftmen ooc eenighe Ameraulden ghevonden / ende oock teeckenen van Goudt/ ende andere rijckdommen; Zy maken wijn van veellerley fruyten/ insonderheyt van groote Dayen / niet kleijnder als spaensche Queappelen/ die goet is/ ende mach wel behouden worden. Die Mannen draghen vercierſels aen die ooren/ ende 3. ofte 4. ringen door de lippē / die welcke zy ooc voor eē schoōheyt op splyten ; Slapen in ghebreyde bedden aen boomen vast ghemaeckt / hoogh vander aerden / sonder eenighe deeckens / vast op eenderley maniere/ als alle andere Indianen van Nombre de Dios af / tot die strate van Magellan toe. Het houden op dese Reviere seer boose Vlieghen ofte Mugghen / die lammigheyt causeren / iemandt daer af ghebeten ofte ghesteken zijnde/ ten zy datmen die angels hastich uytneemt. Daer zijn vele van die opinie/ meenende dat dese Reviere Maragnon , eñ die voorghenoemde Orellana eenderley zijn oorspronck nemende in Peru , dan die sekerheyt daer af is noch niet bevonden.

R. Orellana. Maragnō/ een reviere inden mont 15. myle breedt.

De vruchtbaerheyt deses landts/ eñ gedaente des volcks.

Vlighen die door het steken lammie leden maken.

Van Maranhon tot Terra de Humos ofte Fumos, dat is 'tlandt van die Roock / door de welcke passerende/ is die Linea van die repartitie/ heeftmen andere hondert mylen. Vā daer tot Angla di S. Lucar, zijn andere 100. mylen/ eñ van daer tot C. di S. Augustijn , gheleghen

Terra di Fumos.

op

op 8½. graden aen die zuydt zyde vande Linie synde 70. myle.

Custe van de reviere Maranhon tot die C. de S. Augustijn.

Eerst een Eylandt I. de S. Sebastiaen.
Acençao, Hemelvaert.
P. de Pracel, die haven van bancken.
P. de Corrientes, die haven vande stroomē.
R. de Ilheo, die reviere van't Eylandeken.
Costa branca, de witte Custe.
R. de Coroa, die Reviere vande Croone.
C. de l'Este, d'Ooster Custe.
R. des Lixos, die Reviere van vuylicheyt.
R. dos reciffes, die Reviere vande Cliffen.
R. S. Miguel, die Reviere van S. Michiel.
B. dos Tortugas, die Baya van die Schiltpadden.
Gran Baya, die groote Baya.
C. de S. Roque, het hooft van S. Rochus.
C. de S. Raphael.
B. de Traicam, de Baye van't verraet.
Paraiba.
Os Petiguares.
Pernambuco.
C. de S. Augustijn is ontdeckt int Jaer 1500. van Vincentio Ianes Pinzon, in die eerste maent des jaers.

BRASILIA.

Gedaente en streckinge vā Brasilien.

Nu volcht die Oostelijcke provintie van America ofte van Peruana int generael ghesproken/ Brasyl gheheeten/ die welcke ten meesten deel ontdeckt is vande Portugesen/ ende van haer t'onder ghebracht/ hebben daer in ghehadt van't noorden ten zuyden ontrent 40. mylen/ eñ van't oosten ten westen 160. die zee custe vervolgende/ meer dan 700. mylen. Dit landtschap heeft die name van Brasyl verkreghen/ om die overvloet des rooden Brasily hout/ die van hier in groote menichte naer onse landen ghebracht wordt; Hier in ligghen veel provintien ende volckeren/ sommige die Portugesen/ sommighe die Fransoysen toeghedaen gheweest/ als daer zijn Margaiaten, Tabaiarren, Ovetacaten, Tovoupinambaultien, ende Morpions, alle wreede menschen/ ende tē meestendeele Menschen eeters/ daer wy int vervolch van die Custe eē weynich spreken sullen.

Margaiates Tabaiarres Ovetacates Tovoupinābaultij. Morpion.

Niet verre van die Cabo de S. Augustijn light Pernābuco, een plaetse daer veel vaerts is van die Portugesen/ die van daer Suycker, ende Brasily hout brenghen. Dese Cabo light op 8½. graden aē die Zuydzyde vanden Æquinoctiael, ende is ontdeckt van Vincente Ianez Pintzon, int jaer 1500. in Januario/ ende dese Cabo is die naeste plaetse gheleghen aen Aphrica ende Spaengien van alle die andere contreyen van America: want mē rekēt niet meer dan 500. mylen van C. Verde in Aphrica tot desen hoeck toe/ naer ghemeene rekeninghe van die Zeevarende luyden/ hoe wel dat andere weynigher stellen.

C. de S. Aug. Pernambuco hier valt het beste Brasily hout eñ vele Suyckers/ is ontdeckt an. 1500.

Vā dese Cabo tot die Baja de todos santos, welcke light op 13. graden/ rekentmen 100. mylen/ ende tusschen beyden laetmen ligghen dese plaetsen/ als S. Alexio, S. Miguel, R. de Aguada, dat is die Reviere vande wateringhe. R. di Francisco, R. de Cana Fistola, om dat aldaer vele Cassie wast/ ghelijck in Egypten. R. Real, s'Conincks Revier. R. de Tapuan, A. Povoacam, tvleck ofte gemeynte/ etc. waer na dan de B. de todos Sanctos volcht.

Baia de todos santos. S. Alexio. S. Miguel. R. de Aguada R. de S. Frā. R. de Cana fistula. R. Real. R. Tapuan. A. Povoacam

Van dese B. rekent men oock 100. mylen tot die C. dos Abrolhos, ofte dos Baixos, dat is die Cabo vande droochten/ welcke light op een weynich meer dan 18. graden/ eñ tusschen beyden ligghen dese contreyen/ als die R. de S. Giano, dat is die Reviere van S. Iuliaen, Os Ilhos, d'Eylandekens R. de S. Antonio, R. de S. Crus, P. Seguro, die seker haven R. de Brasil, R. de Carvelas, &c.

C. de Abrolhos ofte Baixos. R. de S. Giano. Os Ilheos. R. de S. Ant. R. de S. Crus P. Siguro.

Margaiates.

Margaiates zijn volckeren met die Portugesen vereenight/ Menschen eeters; Het landt dat zy bewoonen is des Winters eñ Somers al even groen/ ghelijck by ons in die Mey oft Junio. Die Mannen eñ Vrouwē gaen naeckt ghelijck zy gheboren zijn/ hare lichamen met swarte verwen aenstrijckende/ ghelijck die Tarteren by ons doen. Die Mans laten haer scheren op zijn Monnincks/ gheheel van die hals eñ dat voorhooft af/ ende in die necke lanck latende. Die onderste lippen doorbooren zy/ daer in eenighe groene polyste Jaspis steenkens draghende/ met de welcke zy sulcke gaetkens sluyten ende openen/ draghen die selfde als een ciragie ende schoonheyt/ welcke nochtans uyt die gaetkens ghenomen zijnde/ haer seer leelick ende mismaeckt maken/ als oft zy twee monden boven den anderen hadden; Die Vrouwen laten haer lanck wassen als die onsere/ doorbooren die lippē niet: maer wel die ooren/ alsoo datmen een vingher daer door steken mach/ waer in zy witte beenkens draghen/ die op die axelen comen te hanghen. Dit landt gheeft oock veel Brasily hout.

Beschryvinghe vande Margaiates.

Die onderste lippen doorbooren zy, eñ steken daer geslepen steenen in/ die uyt vallende schynen twee monden te hebben.

Van die C. dos Baixos rekent men 100. mylen/ tot die C. Frio, welcke leyt ghelijck een Eylandt/ tusschen dese twee hoecken ligghen vele havens ende Revieren/ insonderheyt dese,

C. dos Baix. C. Frio.

P. dal Aguado, Rioduce, Reios magos, Spirito Santo; al waer die Portugesen een Casteel hebbē/ twelc die Margaiatē oft Barbaren Moab noemen; Van Moab comt men aen Tapenury, al waer ontrent eenighe eylandekens ligghen/ vrinden vande Fransoysen/ daer na comt men aen Paraiba, volckeren die in hutten woonen ghelijck backovens; Van hier de Custe vervolghende/ comt men aen eenighe verloopen sanden/ waer onder oock eenighe uytstekende klippen zijn op die welcke die Stier-luyden goet regardt moetē nemen. Teghens over dese ondiepten ofte platen light een even ofte pladt landt/ groot ontrent 20. mylen/ bewoont van die Ovetacaten, seer wreede menschen.

P. dal Agua. R. Duce. Reios magos. Spirito Sant. Moab. Tapenury.

Paraiba woonen in hutten als backovens.

Ovetacates.

Dit volck en oorlocht niet alleen teghens zijn ghebueren; maer oock selfs teghens den anderen/ ende alle vreemdelinghen; Laten niemandt handelinghe ofte trafycke by haer toe: die welcke inden oorloch van hare vyanden benaut wesende (daer zy nochtans nimmermeer zijn van overwonnen) met sulcken snelheyt weten te ontloopen/ dat zy oock sommighe Herten daer in overtreffen/ alst ghebleken heeft in hare jachten van de wilde beesten.

Ovetacates seer wreede menschen/ oorloogen altoos teghens haer gebueren/ oock dickwils teghens malcanderen.

Dit volck gaet oock gheheel naeckt/ ghelijck andere Brasilianen/ laten het haer lanck wassen tot op het middel des lijfs/ buyten alle ander Brasilianen ghewoonheyt/ doch voeren

vozen van't hooft eñ uyt die necke wech schèren/ als ooc die andere. Dese wreede menschen bewoonen een seer kleijn onwinnelijck landeken / eeten raw vleijsch gelijck honden eñ wolven / hebben een verscheyden tale/van haer gebueren / eñ om haerder wreetheyt willen kryghen weynich waren uyt onse landen / eñ die selfde die zy hebben / verkryghen zy door verwisselinghe teghens groene steenkens ofte vederen.

Haren handel gheschiet sonder om ander te betrouwen/ eñ na gedané handel bestryden zy de anderen.

Dese wissel gheschiet van verre op etlijcke 100.treden / den anderen die waren wysende sonder te spreken/eñ een jegelijck die zyne aen een bestemde plaetse nederlegghende/ ende sulcks weghnemende / houden onder den anderen niet langher ghelooue / dan tot dat zy die verwisselde goederen ghenomen hebben/ daer na eé yeder op zijn plaetse gekeert zijnde/ doen haer beste om die selfde buyten een den anderen af te rooven/waer in die Ovetacaten, als sneller loopende dan d'andere (jae ghelijck honden/) menichmael die overhandt hebben.

Maq-he / dit volck slaept altoos ongherust/ sorgende overvallen te worden.

Het Landtschap der Ovetacaten ghepasseert zijnde / comtmen aen een ander provintie Maq-He geheeten / ooc van barbarische wreede menschen bewoont/ die nochtans niet seker ofte gherust moghen slapen om haer quade ghebueren die Ovetacaten. Op die Custe van dit landtschap light een groote ende hooghe steenrotse in die Zee/torens wyse verheuen/op die welcke de Sonne schynende/soo glinsert eñ luchtet als eenigh Smaragde / dat vele ghemeent hebbé sulcke een Smaragde ofte Rotse van dien te wesen / waerom zy oock van Fráçoysen ende Portugesen daer voorby varende Mag-hensis, dat is/ Smaragde gheheeten is/ men mach tot dese Rotse noch te schepe / noch te voete comen om die clippen willé daer mede zy beringelt is / eñ aldaer aen zijnde/ is gheen wegh ofte middel voort op te comen.

Mag-hensis ofte Smaragde/een Rotse in die locht strekende als een toren/ ende blinckende als eé edel steen.

Ontrent dese contreye ligghen drie kleyne onbewoonde eylandekens Mag-henses gheheeten / seer vol van voghelen/ die welcke so tam zijn / datménse met die handen vangen ende met stocken dootslaen mach.

Voghelen soo tam datmen die metter handt vangt.

C. Frio handelen de Fráçoysen.

Van hier comt men aen die C.Frio, een seer goede haven / ende wel bekent om der Fransoysen navigatie / waer ontrent die volckeren Tovoupinambaultij, der Fransoysen bondtghenooten woonen.

Pristes zijn groote Walvisschen/die haer hier in menichte houden.

Ontrent dese Cabo houden in die Zee vele seer groote Walvisschen/ die men Pristes noemt / op Latijn ende in onse tale Sweerdt-visschen: hoe wel het eyghentlijcken gheen Sweert visschen zijn: want die snabel die zy hebben ten beyden zydé vol scherpe tanden is/ ghelijck een saghe/ ooc so houden op dese C.de Frio, groote mennichte van Papegayen/ ghelijck in onse landt Crayen.

R.Ganabara R.Janeiro.

Ontrent dese Cabo light die inwijck vá die Barbaren / Ganabara ghenoemt / van die Portugesen R. de Ganeiro, om dat zy in die eerste maent des jaers ontdeckt ende ghevonden is/ ende die Baya fermoza, desen inwijck is van den Fransoysen wel bekent : want die daer eenighe jaren ghevaren hebben / ende aldaer een vastichept ghemaeckt.

B. Fermosa/ desen inwijck van de Fransoysen wel bekent/om dat zy daer langhe hebbé getrafiqueert.

Desen inwijck ligt op 23.graden/ aen die Zuydt zyde vanden Æquinoctiael, recht onder den Tropico Capricorni, heeft in die mont 6. spaensche mylen/ op andere plaetsen innewaert breedt 3.ende 4. mylen / alleen dat hier rondtsomme kleyner berghen ligghen van daer. Die mondt van desen inwijck is seer sorghelijck: want men die Zee verlatende / voorby drie kleyne onbewoonde Eylandekens varen moet / waer in groote sorghe is dat die schepen aen stucken stooten mochten aen eenighe klippen ofte velsen / soo moet men oock varen voorby een hooft / niet over 300.treden breedt/'twelck slincks afdaelt van een spitsighe bergh/ die ghedaente van een Pyramide hebbende/ die niet alleen seer groot: maer oock van verren / als oft zy door menschen arbeyt alsoo ghewrocht ware;

De mont van desen inwijck seer sorgelijck.

Le pot de biuere ofte botter pot.

Dese om der rondicheyt willen / ende oock om dat zy die ghedaente heeft van een tooren/ wort vanden Fransoysen gheheeten / Le pot de Buere, dat is die Botter pot.

Retier.

Een weynich voorder inden Inwijck is een evene rotse/ontrent 120. treden groot / van die Fransoysen Retier ofte Muys valle gheheeten / op die welcke Villagagno, eerst daer comende zijn bogagie ghebracht hadde/ meenende aldaer eenige sterckte op te bouwen / dan wert van die baren des waters daer af ghedreven.

De Fransoysen nemen een onbewoont Eylandeken in/dat zy noemdé Coligni/twelck van natueren sterck waer.

Een halue myle voorder light het Eylandt dat die Fransoysen bewoont hebben / 'twelck voor haer aencomst woest was:heeft int ronde ontrét 1000. treden / doch die breede sés mael die lenghte overtreffende/ rondts omme met klippen/ ghelijck het water comende beset / dat die schepen niet sonder groot perijckel daer aen moghen comen/ ende dat op eene plaetse alleen / eñ met kleyne scheepkens / waer uyt blijckt dat dit Eylandt om der gheleghentheyt der plaetsen van natueren seer sterck eñ vast is. Aen beyde zyden verheft hé in dit Eylandeken een kleijn huevelken/ waer op die overste zijn hutte ghestelt hadde/ende op een Rotse/ ontrent 50. ofte 60. voeten hoogh int midden vant landt zijn hof oftet Casteel Coligni, ter eeren vanden Admirael van Vranckrijck / die hem aldaer gesonden hadde/alsó gheheeten. In andere om ligghende evene velden laghen die hutten der Fransoysen uyt ronde houten gemaeckt / ende met kruijt ghedeckt / het ghetal der Fransoysen/ die hy by hem hadde / waren ontrent 80. persoonen.

Noch by de Fransoysen een ander kleyn Eylädt ontdeckt seer vruchtbaer gheheeten t'groot Eylandt.

Thien duysent treden ofte $2\frac{1}{2}$. mylen spaensch voorder van dit Eylandt / light een ander seer vruchtbaer Eylandt int ronde/ hebbende 3. mylen van die Fransoysen / het groote Eylandt ghenoemt/ bewoont van Tovoubinambautijs, bontghenooten der Fransoysen / waer toe zy menichmael over voeren om Meel ende andere nootwendighe dinghen te halé. Noch so zijn in dese inwijc des Meers vele andere kleyne onbewoonde Eylandekens/ daer seer goede Oesters ghevonden worden. Die Barbaren duycken aen die stranden ondert water / ende vatten met den handen eenighe groote steenen die zy mede boven brengen/ aen die welcke rondts omme veel Oosters / so vast hanghen / dat men die nauwelijck aftrecken mach/ smakelijck om te eeten / ende sommighe oock kleyne Peerlkens in hebbende/ worden van haer luyden Leripes gheheeten.

Leripes zijn Oesters die uyt de gront ghehaelt worden.

Dit water is vol vreemde visschen / insonderheyt Barbeelen ende Zee Swynen / oock soo houden daer ontrent vele groote Walvissché/ seer vet ende dick van huijt. Hier comen oock uyt het binnenste landt in desen inwijck loopen twee soete ofte versche Revieren/op welcke aen beyden zyden vele dorpen der wilden ligghen.

R. de Plata.

Thien ofte 15. mylen voorder die Custe vervolghende nae die R.de Plata, ofte die Strate van Magellan toe / is eé ander groote inwijck van die Fransoysen Vasarum gheheeten/ daer zy oock haer seplagie toe hebben / ghelijck tot desen/

Vasarum een ander inwijck.

desen/welcken zy eerst verkreghen hebben.

Volcht de maniere ende ghedaente deses volcks.

Beschrijvinge der Toupinambaultij.

DIe Toupinambaultij zijn van de ghedaente ons luyden niet ongheleyck/ wel gheproportioneert van lijf ende leden / stercker ende ghesonder dan wy/ oock weynigher siecktē onderworpen/ by haer sietmen weynich lammen / kreupelen/ blinden ofte mismaeckte menschen/ al hoe wel sommighe tot 120. jaren leven/ die jaren by de Manen rekenende ; oock werden weynich by

Ghedaente deses landts.

haer graeu/ eē getuychnisse van die getēpertyz deses landts / als van gheen koude ofte quade tyt schade lydende / het gheele jaer over groen boomen/ cruyden eñ velden hebbende; Oock om dat zy sonder swaricheyt eñ sorge levē blyven even jonck: want hebben geen schadelycke vergifte ofte vuyle wateren (daer allerley sieckten uyt groeyen) die zy drincken/ zy hebben ooc gheenderley quade passien eñ affecten des ghemoets/ (die de lichamen eñ de gheesten stooren eñ verteeren) by haer plaetse: want weten van gheen afgunst/ giericheydt/ kyvagie/ haet ofte nijt / die ons luyden tot onser schandē ten meesten krencken. Belanghende die coleuren haerder lichamen zijn niet gheheel swart : maer bruyn/ ghelijck Spaengiaerden / om die hitte der Sonnen; Mannen/ Vrouwen eñ Kinderen gaen alle naect gelijc zy geboren zijn/ (ten ware ten tyden van feesten ofte oorloch) sonder eenighe beschaemtheyt; Men vinter oock die twee groote bladeren van kruyt te samen bindē/ om haer schaemte daer mede te bedecken / niet soo seer om der eeren willen / dan veel meer dat zy eenighe mismaecthept ofte siecten der plaetsen (die dickwils int ouder comen) daer mede bedecken; Zijn niet rou ofte harigh ghelijck sommighe gheschreven eñ ghemeent hebben: want laten geen hayren aen haer lijf blyven/ terstont eens voorē comende / plucken zy sulcke met die nagelen ofte met scheerkens (die zy vanden Fransoysen ofte Portugesen becomen) uyt/ eñ dat niet alleen vande kin ende baert : maer oock van die ooghen braen ende ooghen / het welcke maeckt dat zy ten meesten scheel ende wreedt van ghesichte zijn ; Het achterste deel des hoofts is met hayr bedeckt ; Den Knechtkens werden van kindts been aen tot haer ouder toe altoos het hayr van die kruyne ofte den schedel af / het gheheele voorhooft over afgeschorē/ dat het schijnt een Moninncks kruyne te wesen ; op het achterste deel des hoofts laten zy die hayren wassen/ op onser voorouderen maniere/ welcke tot die necke comende/ afghecortet werden. Noch so hebben zy voor een ghewoonte / dat zy die knechtkens in haer jonckheyt die onderste lippen doorboorē/ daer in spitse ende scherpe beenkens steeckende soo wit als Yvooren/ die zy in eñ uyt doen nae haer believen / wat ouder eñ manlijcker wordende / namen dese witte beenkens wech/ ende dragen in plaetse van die groene Jaspis/ steenkens ende aert van een bastaert Ameraude/ inwendich plat met een hooftken / daer met zy niet uytvallen mogen; daer zijn sommighe die dusdanighe steenkens draghen eenen vingher lanck ende scherp/ ten tyden dese steenen uytnemende/ spelen met die tonge door die gaten/ een onghenuechlijck spectakel om aen te sien: want schynen twee monden te hebben. Sommighe van dit volck dragen niet alleen die steenē door die lippen: maer ooc door beyde wangen; Aenlangende hare neusen/ hebben die selvighe plat/ meest door kunst ende cracht in haer gheboorte ingheduckt / contrarie onse maniere / hebben geerne goede gevels: maer zy achten die inghedruckte eñ platte neusen voor een schoonheydt; Haer lichamen verschilderen zy met veeloerley verwen / insonderheyt ende boven allen/ die beenen eñ schenen met swarte coleuren uyt een sop van een kruyt gheperst / van haer Genipat ghenoemt/ also dat mense van verre siende/ meent swarte stevalen ofte Papen broecxkens aen te hebben ; Die swarticheyt van dit sop kleeft so vast aen/ dat die in 10. ofte 15. daghen oock dickmaels ghewasschen wesende / niet af en gaet. Oock so hebben zy halsbandekens ontrent 8. vingheren lanck / uyt gheslepen witte beenkens/ soo wit als Alabaster/ welcke zy Iaci noemen/ nae die Mane deser figuere diese hebben / ende dese vlechten zy met Cottoen snoerkens aen een/ ende draghense aen den hals/ als oock noch eenighe andere ronde ende platte beenkens / ghelijck stuyvers / die in't midden doorboort/ ende aen een ghereghen/ ghedraghen worden / als by ons die Gouden kettenkens; Dese noemen zy Bou-re, behalven dese maken noch van swart blinckende hout ronde steenkens/ die zy te samen voeghen als vijftigen / eñ om den hals draghen / welcke soo schoon schynen ende blincken / als by ons eenighe getten. Zy hebben oock seer vele Hoenderen van onse aert / die de Portugesen daer eerst ghebracht hebben/ waer af zy die witten nemen / eñ plucken ofte roppen die seer kleyne vederkens ofte pluijmkens daer af / die zy naederhandt met ijserkens kleen/ hacken ende root verwen / bestrijcken daer nae hare lichamen met eenighe klevende Gomme / ende stroeyen die pluijmkens daer in / dat zy schynen nieuwe uytghebickte voghelen ghelijck / waer door dan oock dese dwalinge gecomen is/ dat sommighe eerst in dese landen comende / ende die menschen aldus mismaeckt siende / ghedacht hebben dat zy van natueren alsoo rou waren . Die voorhoofden vercieren zy met vederen van allerley coleuren / seer aerdich tsamen ghevlochten/ op de maniere als die Fransche Jofvrouwen pareersel van vreemt haer voorstellen / croons wyse / alle dusdanighe accoutrementen van vederen ende steenkens / als oock die Ratelen/ daer zy ghelupt mede maken/ hare houten hellebaerden/ en wat diergelijcken aengaet/ machmen by Paludanum te samen sien; Dese kroonen des hoofts noemen zy Yempenambi. Aen die ooren draghen zy oock ten meestendeel witte beenkens / niet onghelijck die de Kinderen in haer jonckheyt door die lippen draghen. In Brasil zijn eenderhande swarte Voghelen ghelijck Kraeyen : die zy op hare tale Toucan noemen / dese hebben om den hals kleyne plecxkens ende ringhs van gheele ende roode seer fyne vederkens / welcke zy met het vel af blasen ende drooghen die : ghedroocht wesende werden oock Toucan gheheeten nae die Voghelen / welcke zy op beyde de wanghen draghen / die met Was aen klevende / ten oorloch treckende/ ofte op hare feesten/ als zy een mensche dooden ende eten willen nae haer ghewoonheyt / op dat het aen cieraet niet en ghebreke / trecken zy dusdanighe kleederen van vederen aen / setten hoeden op het hooft / ende armbanden van groene / roode / blaeuwe ofte andere coleuren van vederen om die armen/

Marginal notes:

Het coleur harer lichamē is als die in Spaengien.

Pluckē al het hayr uyt / uyt de kin als andersins/ etc. waer door zy een wreedt gesicht hebbē.

Vreemde maniere vā haer hayr te scherē.

Van jonckx op booren zy de knechtkēs de onderste lip door / daer in stekende beenkens/ eñ naederhant in hanghende steenen een vinger lanck.

Seltsaem spectakel als zy met de tonge door de gaten spelen.

Inghedructe neusen by haer schoon.

Genipat welcks sap zy haer mede beschilderen.

Iaci/ soo noemen zy de hals banden van beenkens ghemaeckt.

Bou-re ghebruycken zy in plaetse als by ons de goude ketene.

De Indianen smeren haer lijf met Gomme / ende van plecke zy haer lijf vol vederkens ende schynen soo wildemans.

Harē voorhoofden vercieren zy met vederen/ als de Jouffrauwen hier te lande doen.

Yempenambi zijn beenkens die zy inde ooren hangen.

Toucan / dese Voghelkens uytgheblasen/ plecken op elcke wanghe de helft.

In hare feesten ofte ten oorloch treckende/doen zy al haer cieraet aen.

seer aerdich tsamen gevlochten/datmen sulcks niet schoonder by ons mach doen/schynen niet anders dan oft zy van gebloemt Fluweel ghesneden waren / als men sulcke by Paludanum oock sien mach/ ende dusdanighe vederen binden zy oock aen hare houte Hellebaerden / die byrans als een swarte spit lappe zijn van hart hout/ root ofte swart wesende ghemaeckt. Zy draghen oock over haer schouderen eenighe schorten van groote Struys vederen/ (eẽ teecken datter Struijssen in haer landt zijn) die seer aerdich tsamen ghevlochten zijn / ende lanck af hanghen/ van haer Araroye gheheeten. Die manlijck ende dapper by haer willen ghehouden zijn / ende den roem dat zy vele menschen vermoort ende ghegheten hebben / snyden die borst/ die hysen/ dyen met langhe sneden open/ also eenighe verheven strymen makẽde / welck zy met een swart poeper bestroyen ende swart maken/ welcke verwe niet afgaet so langhe zy leven / schynen van verre doorsneden kolders aen te hebben ghelijck die Switsers draghen/ als zy willen eenige droncken feesten ofte dansen houden / waer toe zy seer gheneghen zijn/ omme die vrolijckheyt te vermeerderen/boven het seer vreeselijck ghelujt ende gheschrep dat zy dryven / hebben zy eenigherley uytgeholde vruchten / welcke Thevetus Ahonay noemt/ die pitten wech doende/sommige met steenkẽs vullende/sommighe so latende/ rygen die selfde aen Cottoen snoerkens / ende binden die om die beenen / daer mede dansende ghelijck die goechlaers by ons doẽ met Nuerumburchsche bellen. Van ghelijcken draghen zy in die handen sekere drooghe uytgeholde Cauwoerden/ die zy oock met steenkens vullen/ ende met een langhe steel van hout houden / daer mede ghelujt makende als die Kinderen in ons landt doen met een blase vol Boonen; Dit instrument aldus toeghemaeckt/ wort van haer gheheeten Maraca. Belanghende die Vrouwen gaen naeckt ghelijck de Mannen/trecken oock alle het hayr uyt/ ja mede om/ende van die ooghen/ dan houdent int gheheel op't hooft/ghelijck die onsere/havenent niet minder met wasschen ende kemmen / bebindent oock ten tyden met root gheverwde Cottoen huyven / als van outs by ons oock ghebruijckelijck / nochtans ten meesten met hanghent ende ghesprept hayr gaende tot op die schouderen/waer in zy groote vermakelijckheyt hebben. Die Vrouwen en doorbooren noch lippen noch wanghen: maer wel die ooren/ jae soo wijt datmen een vingher daer door steken mach / daer in zy van slacken huijskens langhe dinghskens draghen tot op de borst eñ schouderen afhanghende/ als ooren van Winden ofte Water-honden. Het aenghesicht verschilderen zy met allerley verwen/ waer toe zy hare ghebueren ofte andere Vrouwen ghebruijcken / die midden op die wanghe met een pinceel een ronde circkel maken / ende allerley linekens daer om trecken van allerley colueren / tot dat het gheheele aenghesicht vol is/ oock niet die oogẽ dexels eñ ledẽ vry latẽde. Zy dragen ooc armbandẽ uyt witte beenkens seer dun ghesneden als schilferen/eñ die seer bequamelijcken met Was eñ Gomme te samen gevoecht/ dattet niet om seggen is/ oock witte hals banden / die zy Bou-re heeten / die zy niet aen den hals ghelijck die mannen: maer alleen om die armen draghen/ hier toe begheerden zy seer van die glasen Pater-nosterkens uyt onse landen die van allerley coleuren waren/eñ van haer Maurobi genaemt. Te verwonderẽ staet dat dit volck ooc eenige cleederen gegeven wesende / zy die selfde niet willen oft Legheeren te dragen/haer excuserende dattet by haer luyden gheen ghewoonheyt is/sullen liever opt bloote lijf steenen ofte yet anders draghen/dan op die kleederen; Hebben voor een maniere dat zy by alle revieren op die hacken neder hucken / ende dat hooft met water besprepden/ soo gheheurt het oock menichmael / dat zy op eenen dagh/ in maniere van vogelen teenmael onder duycken in't water/souden zy soo dickwils die kleederen uyt doen/is al te moeyelijck eñ ongelegẽ/ jae dat meer is/die Slavinnen selfs ghedwonghen zijnde van hare meesters om kleederen te dragen/ sullen noch om haer lust te voeren/ des avonts die hemden ende kleederen uyttrecken/ eñ door't landt omme loopen; Alhier staet een weynich te verhalen vã die kleyne kinderkens die 4. ofte 5. jaren out zijn/vet vã lichaem/met witte beenkens in die lippen/ ende het hayr geschoren/oock ten tyden die lichamen ghemaelt eñ met coleuren aenghestreken/die met hoopen tsamen loopen eñ dansen / dat sulcks een wonder ende seer genoechlick is om aen te sien/lestlijcken so is noch hier aen te mercken / dat vele van die opinie zijn / dat die naeckt heydt deser Vrouwen porren soude tot dertelheyt ende onkuijsheydt / 'twelck nochtans inder daet contrarie bevonden wort: want door dese onghecierde naeckthept die mannen meer een tegenheyt dan lust verkrygẽ / ter contrarie die groote cieragie eñ costelheyt der kleederẽ/die blanketsels eñ vercierfels/het valsche hayr / die kostelijcke paterlsses des hoofts / die hals ende armbanden van Gout eñ ghesteenten/ die onse Vrouwen gebruijcken/ porren eñ bewegen die Mannen meer als dese onnoosele naeckthept/ hoe wel die nochtans tegens Gods ordinantie eñ niet te prysen is/oock op sulcke maniere niet voren ghestelt wert / dan ghelijck zy hier in die limiten der regulen Gods eñ der eerbaerheyt te buyten gaen/ alsoo doen die onsere niet minder sonde in haer overdaet eñ Heydensche ghewoonheyt/etc.

Hoe hare sweerden zijn.

Araroye is eẽ schoorte kleet van Voghel vederen.

Die manlijck by haer zijn/ ende veel menschen vermoort eñ ghegeten hebben/ die snyden de borst / de billẽ ende dyen op/ daer poyer instroyende/ genesen zijnde/ gaet nimmermeer af.

Ahonay zijn Ratels.

Maraca.

De Vrouwen draghen Cottoene huyven.

De Vrouwen doorboorẽ die ooren/ daer in dragende slecke huijskens/ schilderẽ haer aenghesicht.

Bou-re zijn de Vrouwen armbanden. Mauroli soo heeten zy de Pater-noster-kens.

Zy begheeren gheen kleederen te draghen jae sullen liever steenen op't bloote lijf draghen/ als cleederen daer onder te hebben.

Zy connen geen cleederẽ draghen/ de wyle zy by de Revieren comende/ daer dickmaels gaen duycken als de Endẽ.

Is ghenoechlijck te sien de kleyn kinderẽ te sien dansen so verschilderẽ wesende.

Volcht vã die spyse eñ dranck der Brasilianẽ.

Die Brasilianẽ hebbẽ tweederley wortelen/ met name Aypi eñ Maniot, welck geplant wesende/in 3. oft 4. maendẽ die groote verkrygen vã anderhalf voet/ eñ so dick als eẽ mans dye. Dese uyt der aerden gedolvẽ zijnde/wordẽ van die vrouwẽ alleẽ (sonder toe doẽ vã mannẽ) gedroocht by't vuer op een Boucano geleyt/wordẽ ooc ten tyden op scherpe steenẽ gewrevẽ/ gelijck wy Note Moscate doen/tot een wit meel/ dit rouwe meel geheel die smaeck hebbẽde van ons versche stijfsel. Om dit meel te bereyden/ hebbẽ die Brasiliaensche Vrouwen seer groote aerde potẽ/ daer in zy sulcx koken/eñ gestadelijckẽ roeren / tot dat het die dickte vã een pap verkrijcht/doch maken tweederley Meel / het eene gesoden tot hardichept/t'welck zy noemen Ovy-entan, dat is hart Meel/'twelck om dat het dueren kan/inden oorloch gebruijckt wort; het ander is weyniger ghesoden/ende weecker/ Ovy-pou genoemt/dat is weeck Meel/t'welck die smaeck heeft van witte broots brossem/ insonderheyt versch ghegeten zijnde. Eñ ofte wel beyde dese sorteringẽ vã Meel noch versch wesende/seer goet van smaeck zijn/oock crachtich voedẽ/zijn nochtãs onbequaem om broot daer af te backen / men mach wel een deech daer uyt maecken/ niet onghelijck het Terwen deesem/

Aypi. Maniot/ dat zijn wortelen daer zy haer meel vã wryven/dat al van Vrouwen beschickt wordt.

Ovy-entan is hart Meel dat dueren kan.

Ovy-pou is weeck Meel.

Vã haer meel cannen gheen broot maken.

seer goet eñ blanck : maer gebacken werdende/ salt van buyten verdroogen eñ verbernen/ende inwendich Meel blyven alst was / uyt beyderley Meel/ met vet vleysch sop machmen gorde bry ofte pap maken/lieflijck van smaeck/ ende ghelijck ghesoden Rijs schynende / van haer Mingant gheheeten. Zy persen oock tusschen die handen uyt dese wortelen versch ghestooten eenigh sop / wit ghelijck Melck / welck in aerde potten aen die Sonne gheset zijnde / te samen loopt als wrongel / dat zy naederhandt in aerde schotelen / ghelijck wy Eyeren doen/ braden ende eeten. Die wortelen Aypi worden oock vele ghegheten ghebraden: want worden weeck/ende smaken ghelijck Castanien / d'andere moeten tot Meel ghemaeckt eñ ghekockt wesen / souden anders periculoos zijn te eeten. Beyderley wortelen stelen zijn van het fatsoen niet onghelijck / die groote hebbende van een kleyn Genever boomken/ende bladeren gelijck Peonie; Die verwonderinghe deser wortelen bestaet in die veelvoudicheyt:wāt die tacxkens die soo bros zijn als Henneppen steelkens/ hoe mennichmael zy ghebroken werden/ ende diep begraven/geē ander cultinatie daer tot doēde/ brenghen in 3. ofte 4. maenden een groot ghetal deser wortelen voort. Oock soo hebben zy vele Indische Terwe/ van haer Anati, vā andere Maiz gheheeten/daer zy oock meel af maken/kokent eñ eetent. Hier volcht nu vā haren dranck / die zy uyt dese tweederley wortelen eñ oock van't Maiz maken/op dese maniere doch alleen van Vrouwen: want hebben die opinie/ so sulcks van mannen geschiede/dat die dranck geen smaeck hebben soude. Soo snyden zy dan dese wortelen aen kleyne stucxkens / ghelijck men by ons die Rapen doet/die men koken sal/ sieden die daer nae in gheele potten / tot dat zy weeck zijn/setten die alsdan vant vuer af/daer nae sitten haerder een deel om dese groote potten/ eñ kauwen desē weecke eñ gesodene wortelen/ eñ die in haer handen ontfanghende / werpense in een ander pot daer toe bereyt / eñ aen't vuer ghestelt / al waer zy wederomme werden ghesoden/eñ ghestadich met een stock geroert/ soo lange alst haer dunct dat zy ghenoech zijn/ worden daer nae in andere groote rjede vaten gheghoten / sonder af te klaren / wederomme ghesoden hebbende/ ende geschuijmt zijnde/bedecken zy die rieden/ ende bewaren den dranck om te drincken op hare maniere/als ick stellen sal. Op de selfde maniere maken ooc die Vrouwen eenen dranck vā Maiz ofte Indische Terwe. Desen dranc noemē zy Caou-in, die turbel eñ dick is/eñ bykans een smaeck heeft ghelijck Melck/desen hebbē zy wit eñ root/ghelijck wy Wijn/ eñ om dat dese wortelē eñ dat Maiz seer overvloedich hier wassen/daeromme moghen zy oock so veel dranc maké als zy willē/twelc in groote mennichte van haer ghedaen wort/ sulcks by een vergaderende tot dat zy om te drincken by een comen.

Mingant/ pap van wortelen Meel.

Aypi/ eē wortel ghebraden smaeckt als Castanien.

Maiz ofte Anati.

Dranck der Brasilianen van Vrouwen toe ghemaect/ eñ hoe zy die bereyden.

Caou-in/een dranck van Maiz ghemaeckt/root ende wit/als wy hebben rooden ende witten Wijn.

Als zy dā tot dese drincfeestē vergaderē/ofte als zy yemant willē slachten op hare maniere/ so maken die vrouwen vuer ontrent die vaten/ dat die dranck lauw werde / daer nae wort het eerste vat gheopent/ ende daer uyt scheppen die Vrouwen een halve groote Cauwoerde vol/ welck die Mannen al dansende uyt die handen der Vrouwen ontfangen/ eñ met eenen dronck uytdrincken/eñ dit doen zy so dickwils/ dat in alle die vaten niet een droppel dranckx overblijft/ alsoo dat ghesien is van Lerio, daer uyt dit alles overgheset ende ghenomen is / dat zy 3. dagen aen een droncken sonder ophoudē/ eñ alsо vol zijnde/ dat zy niet meer dragen consten lieten nochtās niet af om de strijt te behouden. Onder dit drincken zijn de Americanen seer vrolijck/singhen/springhen/dansen/ vermanen den anderen tot manlijckheyt inden krygh om vele vyanden te vangen : daer na loopen zy after een gelijck die Cranen vliegen/ springhende soo lange tot dat die vaten leedigh zyn/ende op dese feesten insonderheyt als zy een menschē slachtē sullen/ zijn zy met schoone vederen ende hals ende arm bandē becleedet/ in hare dansen comen geen vrouwē tusschen te gaen/dan dansen elck voor sich selvē/eñ dit drincken geschiet/ als die geheele mennichte van een Dorp by een komt/die gebueren drincken oock wel met den anderen in haer hangh beddekens sittende/dan matelijcker / soo zijn hier by noch tweederley dinghen te mercken / ten eersten dat die Brasilianen nimmermeer over haer eeten drincken als wy doen / noch onder haer drincken eeten/ ten anderen dat zy oock eeten sonder sprekē/ eñ so zy yet te seggen hebben tegens den anderen/ dat doen zy na die maeltijt/houden oock gheen seeckere ure om te eeten/dan doen sulcks als zy hongher hebben / soo wel des nachts als des daechs / zijn nochtans seer sober int eeten / die handē eñ mont wassende voor eñ na den eeten/ dan ick achte dat zy dit meest doen om die slymerich van haer Meel af te wasschen.

De Americanen zijn groote dronckaerts/ eñ in hare feesten vermanē zy den anderē tot manlijck te zijn inden krijch.

De Indianen eeten sonder drincken/ende als zy drincken soo eeten zy niet / ende als zy eeten soo spreken zy niet.

Van sommighe groote beesten ende Crocodilen van Brasilien.

Erstlijck is te weten dat in Brasil gants gheen viervoetighe Beesten zijn d'onsere gelijck. Zy hebben eene sorteringe gants overvloedich/ die zy Tapiroussu noemē/ van middelbare ghedaente eender Koeyen ende Esels. Dit beest heeft rosachtich eñ lanck hayr/ vande gedaente eñ groote als verhaelt is/ghelijck een Koeye/doch sonder hoornen/eñ korter van hals/langhe ende hangende ooren / dorrer ende slancker beenen/ een gheheele klaeu gelijck de Esselen / datmen niet onrecht / om beyde eyghenschappen dit beest Koey-esel heeten mach/ is nochtans van beyden onderschеyden / eerstlijcken om dat het een corte steert heeft (gelijck vele beesten in America, gheheel geen steerten hebben) ende scherpe tanden/ nochtans sonder eenige sorge: want vluchtet voor den menschē. Die Barbaren schieten dese met hare pylen/ ofte zy vanghen die in kuylen/ die zy delven/eñ houden die gants weerdt om des huyts willen/welcke als zy afghetrocken hebben/snyden zy die huyt vanden rugghe aen ronde schyven/ eñ droogen sulcke aen die Sonne/eñ makē hier uyt Beukelaers/ waer op zy haerder vyanden pylen af keeren: want werdē door die hitte der Sonnen so hert/ dat geen pijl daer door mach/ hoe fel zy oock gheschoten zy. Het vleysch deser beestē smaect bycans gelijck ons runt vleysch/ wordt van die Brasilianen op hare roosters ghebraden eñ bewaert : want om dat zy gheen sout hebben / braden al haer vleysch op houte roosters/ende bewarent alsoo/men vint in alle Dorpen dusdanige roosters/die mennichmael vol van geslachtede menschen vleysch ligghen.

Tapiroussu oft Koey-esel/ welck vleysch als Rundtvleesch van smake is/ de huyt dient tot beukelaers/ daer gheen pyl door come hoe hert die gheschoten wordt.

Koey-esels vleysch/oock menschen vleysch braden zy op houte roosters/ ende bovent vier ghedrooght ende so bewaert.

Ten tweeden hebben zy een sekere aert van Herten/ Seouassous gheheeten/ doch kleynder als die onsere oock met cleynder hoornen/ende het hayr hanghende als de Geyten.

Seouassou zijn Indiaensche Herten.

Het wilde Americaensche Swijn / 'twelck

Taiossou oft Indiaens wilt swyn/kleyn/der/magherder/nochtans felder als de onse/hebben een gat op de rugghe daer den adem door gaet.

zy Taiossou heeten/ is vande groote des lichaems/ ooren/ hooft/ voeten/ het onser gantsch ghelijck/ oock met die grootheyt en scherpheyt der tanden seer schadelijck/ nochtans om dat het magerder ende rancker is/ende om dat het schricklijcken bromt: soo ist hierom mismaecter. Oock so heeft sulck beest van natueren een open gat op die rugge/ gelijck het Meyr-swijn opt hooft den adem daer upt ende in treckende. Noch so is alhier int landt een lijfverwigh beest Agouti gheheeten/ mede een aert van een Herte/met ghekloven klaeuwen/ eenen korten steert/met een snupte en ooren vast ghelijck een Hase/lieflijck en aengenaem van smaeck.

Agouti/een ander soorte van een Vert.

Noch soo zijnder 2. ofte drieder ley aert van dieren die zy Tapitis noemen/onse Hasen niet onghelijck/ root ofte ros van hayr. In den Bosschen houden oock groote Ratten/ van de groote ende 'thayr ghelijck Eeck-hoornkens/smaken niet on ghelijck onse Conynen.

Capitis.

Hare Ratten smaken als onse Conyné.

Pag ofte Pague, een dier van die hooghte ende groote als een middelbare Wint/ met een leelijck hooft/ een schoon vel/ ende met swarte ende witte plecken onderschepden/ van smaeck vast ghelijck Calf vleijsch.

Pag ofte Pague.

Daer is noch een ander beest Sarigoy gheheeten/ 'twelck om zijn stancks wille van die Wilden niet ghegheten wert/ hoe wel het goet ende smakelijck vleijsch heeft/ insonderheyt die vetticheyt der nieren daer af ghenomen zijnde/ daer in die stanck is; Daer zijn oock Tatous ofte Armadillen/ van welcke op andere plaetse ghesept is; heeft wit seer goet en smaecklijck vleijsch; Daer is oock by haer een aert van Crocodilen/welcke zy Iacare noemé/ die dickte van een been hebbende/ ende tamelijck lanck/ niet schadelijck/zijn in alle huysen/ dat die kinderen daer mede spelen/ sonder eenigh perijckel. Die Crocodilen die aldaer zijn/hebben een wyder mondt/ hooghe voeten/ die steert noch ront noch scherp: maer aent eynde seer dunne.

Sarigoy/ een dier dat seer stinckt.

Tatou.

Iacare ofte kleyne Crocodillen zijn in alle huysen dat de kinderen daer mede spelen.

Noch soo zijnder eenighe sorteringhen van Heghedissen/ gheplecky ende ghesprinckelt gelijck onse kleyne/en of dese wel 4. en 5. voeten lanck zijn/matelijck van dickte/en schricklijck van't aensien/ soo houden zy nochtans ghelijck die Vorschen in Revieren en Morassen/ende doen niemant schade/ heeten van haer Tovous, dese ghestropt zijnde en gekoockt/passeren alle spyse van Brasilien in smaeck/ hebben een vleys soo wit als een Cappoen/ lecker/ cort ende lieflijck. Zy hebben oock groote Padden/ die de Toupinambaultij geheel gebraden eeten/ dan moeten niet wesen als onse Padden/die verghiftich zijn. Zy eeten oock Slanghen/van die dickte eenes arms/lanck 5. voeten/doch zijn niet sonderlinghe van smaeck. Het groeyen ooc aldaer velerley ander Slanghen/ insonderheyt in die Revieren/ die so groen als gras schynen/ lanck en dunne/wiens steeck seer periculeus is. Oock so houden in sommighe Wolden ofte Bosschen seer groote en periculose Hagadissen. Iohannes Lerius schrijft/ dat hy eens door't Bosch gaende/ hem eene ghemoetet is/de dickte van een Man hebbende/ 5. ofte 6. voeten lanck/geheel met witte schubben blinckende/als Oester schulpen bedect/ die de eene voor voet ophefte/ ende den kop om hoogh stack met glinserende ooghen hem aenschouwende/ en met een open mont den asem wijt ophalende/ dat sulck spectakel vreeselijcken was om aen te sien/ ende na dien hy hem met zijn ghesellen die by hem wa-sen wel ontrent een vierendeel van een ure hadde aengesien/ is terstont den berch aengeclommen met sulcken ghedruys/ door ende over die struyvellen en boomen/dat gheen Herte door't bosch loopende/sulcken ghelupt conste maken.

Tovous/een dier dat lieflijck om eeten is/ boven alle ander vleesch.

Zy eeté Slanghen/Padde/ dan zijn niet als de onse.

Ioannes Lerius ontmoete in een bos een Haghedis soo dicke als een Man/seer vreeselijck om aen te sien.

Noch soo is in dit landt een ander vreemt dier/ Ian-ovare gheheeten/ alleen door het roof hem onderhoudende. Dit beest is vande hooghte der beenen ende der snelheyt niet onghelijck een Windt-hondt/dan heeft onder die kinne eenen baert ofte lanck hayr/ een gesprenckelde huijt/ seer schoon ghelijck een Lux/ ende ooc in anderen den Lux seer ghelijck. Voor dit beest vreesen die Brasilianen seer: want alle die't becomt scheurt het/ en vernielt die gelijck een Leeuw/ zijn aes daer af nemende; die Indianen dese Beesten weder in kuylen vanghende/ om haer leedt te wreecken/ doen haer in lancksaemheyt sterven/ die pyne alsoo willende verdubbelen.

Ian-ovare/ een beest als een Wint-hont dat seer snel is/ende verscheurt menschen en beesten/die eetende.

Noch soo zijn in dit landt vele Meyr-catkens/ cleyne ende swarte/die zy Cay noemen/ onder andere eenderley aert van hayr/ Sagovin gheheeten/ van die groote ende coleur des hayrs/ ghelijck een Eeckhoornken: maer soo veel die ghedaente belanght/ des snabels/ borstes ende halses/ ende andere deelen een Leeuw ghelijck/ oock seer stout/ en het schoonste van alle cleyne Beestkens die dat landt heeft/ dan mach om zijn teederheyt willen niet over Zee ghevoert worden.

Cay.
Sagovin/ een Meyr-catte/ schoonder als d'ander/ maer seer teer.

Een ander seer vreemdt Beest isser noch/ van die Wilden Hay ghenoemt/ van die groote eenes Honts/ een aenghesicht hebbende ghelijck een Meyr-catte/ een hanghende buijck ghelijck een Soch die ghewerpen heeft/ van hayr upt den witten swart/ gheheel bleeck/ een langhe steert/ met rouwe voeten ghelijck een Bors/ langhe klaeuwen/ ende ofte dit beest int bosch houdende/seer wilt is/ so machmen nochtans ghevanghen hebbende tam maken. Die naeckte Tovoupinambaultij spelen daer niet gheerne mede/om die scherpe claeuwen willen die het heeft; Niemant (als die Indianen vertellen) heeft dit beest/ noch int bosch/noch ghevanghen wesende/ sien eeten/ meenen dat het leeft van die lucht/ dan hier af is oock op andere plaetse gehandelt.

Hay/een beest dat niet en eet/leeft vā de locht.

Ten laetsten so is daer noch een beestken seer vreemt Coaty geheeten/ soo hoogh als een Hase/met cort ende gesprinckelt haer/ cleyne scherpe oorkens/een hooft dat cleijn is/en van die oogen een verheven snuypte/ langher als een voet/ ront als een stock/ op een corte spatie aen't eijnde af nemende/ alsoo dat het vast even dick is/ met so enghen mont/ dat men nauwelijck die alder cleijnste vinger daer in brenghen mach/ seer vreemt om te sien; ghevangen wesende/ leijt zijn 4. voetkés tsamé/ en valt op d'een zyde ofte d'ander/ ende laet sich niet opheven/ ten zy datment eenighe Myren gheve/ daer af het oock leeft int bosch.

Coaty/een cleyn beestken dat nerghens als van mieren leeft.

Dit landt is oock rijck van allerley vogelen/ daer af sommighe eetbaer/ sommige niet eetbaer zijn. Calcoensche ofte Indische Hennen/ van haer Arignou-Oussou geheeten/ gemeen hierlandische Henné/ vā die Portugesen daer eerst gebracht/ en onder dese aert zijn de witté daer seer weert om die vederkens upt te plucken/ die root te verwé/ haer daermede te vercieré/ doch so eeten die Indiané geen van beyden; meenen ooc dat die Eyeren verghiftich zijn/ en vreesden/ siende datse die Fransoysen aten/ hier door cōt het dat in die dorpé daer weynich vreemdelingé hādelen so overvloedich veel Henné zijn/ datmen om een penninc een coopé mach. Nevés die Henné teelen die Barbaré ooc vele Eyntvogelé/ Vpec

Arignou-oussou.

Hennen soo overvloedich datmen een coopt om een cleyn penninc.

ghenoemé

Uyet.
De Indianen eeten niet gheerne van water Voghelen/noch Visschen die traech swemmen.

noemt / van de wijl zy sulcken superstitie hebben/ dat so verre zy van alsulcken traghen voghel aten / dat zy oock soo traegh souden werden / eñ also van haer vyanden mochten overvalt worden / daerom willen zy dese oock niet proeven / als oock gheen ander ghedierte dat lancksaem voort gaet / ofte visschen die traech swemmen. Noch soo zijnder vele van die ghesprenckelde Hoenderen / insonderheyt driederley gheslachten/alle swart/ met witte plecken/ van smaeck seer lieflijck / ghelijck Phasanen.

Melcagrides

Mouton zijn hoenderen soo groot als Paeuwen.
Macocava.
Ynambou ovassou zijn Patrysen soo groot als Eyntvogels.

Noch so zijnder tweederley aert vā seer schoone Hoenderen/geheeten Mouton, vā die groote ghelijck Paeuwen / ghesprenckelt met witte plecken eñ swarte vederen. Macocava, Ynambou-ouassou, zijn tweederley aert van Patrysen/vande groote ghelijck Eyndt-voghels/ ende van smaeck ghelijck Phasanen; Houdtduyven / Tortel-duyven/ ende noch een ander aert van Patrysen / vindtmen daer oock alle vast van eenderley smaeck; van andere vreemde voghelen niet eetbaer vindtmen aldaer seer veelderley sorteringhen / als veellerley gheslachten van Papegaepen/ daer onder sommige so schoon/datmen in die werelt geen schoonder vinden mach / als insonderheyt die twee die zy Aras ende Canide heeten / van welcke pluymen ofte vederen zy hare cleedingen/ kappen eñ armbanden maken; Hebben seer schoone/roode/ blaeuwe ende gout-geele blinckende vederen / dat zy oock eyghen liedekens daer af singhen.

Aras.
Canide zijn de schoonste Papegaepen die inde werelt zijn.

Beneffens dese hebben noch vierderley aert vā seer groote eñ schoone Papegaepen/ daer onder een aert is die selden tot ons ghebracht wert/ by haer gheheeten Aiourous, die de hoofden van roode / geele ende violette vederen hebben onderschepden / die vleughelen schoon root / die langhe steerten geel / ende het lichaem groen; Dese leeren die woorden so perfect spreken/als ofte zy van menschen ghesproken waren: men leest van eenen die als ment gheboot/danste/ spranck/ sanck/ ende dreef alle perten die de Wilde bedryven. Inden oorloch treckende/ende gheboden zijnde stil te swygen/ sweegh ofte hy stom gheweest hadde / noch tonghe noch voeten roerende.

Aiourous/een soorte van Papegaepen/ die spreken connen oft menschen waren.

Margana zijn Papegaepen die by ons ghebracht worden.

Sodane Papegaepen als men tot ons brengt/hieten zy Marganas, achten die seer weynich: want zijnder so vele als by ons Duyven/ welcke ofte zy wel hert vleysch hebben / bykans ghelijck Velthoenderen / werden nochtans vele aldaer ghegheten. Noch so zijnder cleyne Papegaepen/die oock wel tot ons ghebracht worden: maer onder die voornaemste vogelen deser landtschap/ is een seer kleyn Toucan gheheetē/ vā die groote eender Duyven/swart als een Rave/ uytbesondert die borst/ 'twelck geel is / met een root ringhsken ghelijck hier voren verhaelt is / dat zy op die wanghen draghen / insonderheyt tot eenighe feesten ofte dansen gaende/ waer af het die name heeft Toucan-tabourace, dat zijn vederen om te dansen; Den beck deses voghels is grooter dan 'tgeheele lichaem/ eñ is eens vā die vreemste dinghen die men sien mach.

Toucan-tabourace is eē voghel wiens neb so groot is als het heele lijf.

Noch een ander isser van die groote eñ verwe gelijck een Meerle / uyt besondert die borst/ welcke in roodicheyt Ossen bloet gelijck is/wert oor van de Wilden afgheblasen eñ ghedroocht/ghelijck Toucan, eñ dit voghelken noemen zy Panou.

Panou.

Noch soo isser een ander van grootheyt gelijck een Lijster/gheheel Scharlaken root / die zy Quempian noemen.

Quanpian.

So ist oock niet te vergeten een seer wonderlijck cleyn voghelken / niet grooter als een Scalbyter ofte Peerts-vliege/ met witte blinckende vederkens/dat so grootē ende lieflycken ghelupt int singen gheeft/ onsen Nachtegael niet wijckende/datmen seggē soude dattet onmogelijcken ware dat uyt soo cleynen lithaem/so grooten gheluyt conste comen/ dit vogelken noemē die Wilden Gonambuch.

Beschrijvinge van Gonambuch/ een ghedierte so groot als een Peerde vliegh.

Noch soo zijnder andere seer veelderley voghelen/roode/ violette/witte/purper verwige/etc. alle seer onderschepden van die onsere / eñ hier oock niet noodich te verhalen. Eenderley isser daer op die Wilden seer letten willen oock niet dat soodanighe leet gheschiet/ofte ghevanghen moghen worden / daer van zy eenighe Auguria nemen / is van die groote eender Duyve/ graeu van verwe/ eñ geeft van hē droevich geluyt/ 'twelck des nachts meer dan des daechs gehoort wort; Die Tovoupinambaultij houdent daer voren / dat sodanige vogelkens haer toegesonden werden van haer verstorvē vrienden om eenige goede tydinge te brengen/ eñ om haer te porren/eñ een harte te geven tegēs hare vyanden inden oorloch.

Auguria / een Vogelken dat des nachts seer droeflijck singht.

Zy meenen oock soo verre zy ten rechten op dit voghel gesanck acht nemen/eñ al inden krijch geslagen werden/dat zy nae haer sterven tot haer voorouderen varen sullen after tgheberchte/ om aldaer eewich vrolijck te zijn eñ te dansen. Zy beelden haer in dat dese vogelen bootschappē brengen vā haer voorouderen / dat zy hier door blyder eñ stercker worden/ die zy wel op sulck gheschrey acht nemen. Het zijn oock in dit landt groote Vleedermuysen / gelijck Craepen die des nachts in die huysen comen / eñ yemandt vindende bloot liggen/zuygen het bloet uyt die teenen in grooten overvloet/ hier af is oor op eē ander plaetse ghesept.

Vleedermuysen ghelijck Craepen.

Hare Byen zijn ongheltjck kleijnder als d'onse / ghelijck als swarte Vlieghen/ ende maken haer honich in uytgeholde boomē / het Was eñ Honich weten die Wilden wel te vergaren/dan ghebruijcken 't Was niet om te bernen/dan alleen die redē niet toe te stoppen/daer in zy haer vederen van die Wormen bewaren.

Byen hier soo kleijn als Vlieghen.

Van andere cleyn ghewormte ghelijck Vloyen eñ Muggen/als oock vā Scorpioenen eñ aertkreeften/ die alle den menschen schadelijck is/ niet noodich te schryven. Volcht van sommige Visschen hier gemeen: Tweederley Barbeelen hebben zy/Kurema het eeñ geslachte/het ander Parati gheheeten/ beyde gesoden ofte gebraden seer goet van smaeck/de welcke om dat zy met hoopē swemmē van haer met werp pylen geschoten werdē/ ten tyden twee oft drie ten eenē mael. Het vleys deser visschen is seer mals eñ kort/waerom zy oock vanden Barbaren ghedroocht werden eñ Meel daer uyt ghemaeckt.

Kurema.
Parati.

Driederley andere seer groote visschen zijnder/ waer af die eene Camoroupouy Ouassau gheheeten wort/ d'ander Ovara, eñ die derde Acara Ovassou, alle seer goet vā smaec eñ eetbaer.

Camouroupouy Ouassou/dat is groote Visch.
Ovara.
Acara Ouassou

Noch so isser een platte visch Acarapep genoēt die welcke int koken eenige gele vettichept van haer geeft/ 'twelck zy houdē voor eē sause.

Acarapep een plat visch.

Dese visch heeft oock seer goet vleys Acarabouten, is een slymerich visch vā verwē doncker root/ is beter dan die vorige/dan minder aengenaem den mont.

Acarabouten een roode visch.

Pira-Ypochi een lange visch/gelijck een Ael/doch niet eetbaer.

Pira-ypochi.

De Kocchen die in den inwijck Ganabara eñ Zee daer ontrent gevangen werden/zijn veel grooter van die onse/ ende hebben twee langhe hoornen voren uytsteecken / ende vijf oft ses kloven inden buijck/ die men meenen soude niet van die naetuere:

Kochen grooter vā de onsē ende eenen grooten steert die vergift is.

Tamovata/ een goet Visschen.

maer door kunst ghemaeckt te wesen/ met een langhe dunne ende vergifte steert: In hare revieren worden oock vreemde visschen ghevanghen/insonderheyt een specie/die zy Tamovata noemen/ welck eender Palm lanck is/ met een groote monstreuse kop/etc. d'ander noemen zy Pana, Pana, oock met een seer leelijck eñ vreeslijck hooft/beyde goet van smaeck.

Pana/Pana/ oock een goeden Visch.

Volcht van eenighe boomen, vruchten, ende kruyden deser landtschap.

Araboutan is den Brasily boom/ onser Eeken boomē ghelijck/ somtijts 3. vadem dick.

TEn eersten wassen aldaer veel Brasily boomen/ waer af dat landt zynen name becomen heeft/ desen boom wordt van haer luyden Araboutan gheheeten van groote ende overvloet der tacken/ onsen Eecken-boom niet ongelijck/ men vinter sommighe die drie vademen dicke zijn: heeft bladeren gelijck Bus-boom ofte Palm/ ende geen vruchten/ dit hout wort met groote moeyte in die schepen gebracht/ende dat daer toe die wilde niet en holpen/ die Cooplupden souden in een gheheel jaer niet een Schip moghen laden/ om die herdicheyt ende swaerheyt int klieven/ oock om datter gheen beesten zijn die't mochten draghen ofte trecken tot die Schepen/ dan moet alleen door menschen daer ghebracht worden/ die met kleederen/ hemden/ hoeden/ messen ende dierghelijcke dinghen daer toe gecocht worden; Dit hout te houwen/te klieven/ te ronden/ ende op haer schouderen uyt verre bosschen tot die schepen te draghen/ wort daer vele ghebrant/ is van naetueren droogh/ ende aenghesteken zijnde/ maeckt weynich roocks/ die assche daer af/ gheeft oock een roode coleur. Die Tovoupinambaultij, verwonderen haer seer wat ons volck met al dat hout doen/ vraechden eens ofter gheen hout in ons landt was om te branden/ dien voor antwoort ghegheven werdt/ dat men by ons daer mede veruwde/gelijck zy oock deden/ hare coukens/ etc. Dese Historie is te voren verhaelt.

Op wat manieren het Brasily hout ghescheept wordt.

Vraghen ons volck oft in ons landt geē brandthout en is.

Behalven die Brasily boomen zijnder vijfderley specien van Palm-boomen/ waer van die voornaemste Gerau, d'andere Yri geheeten worden; Van dese boomen is ghenoech gheschreven in die Historie van Oost Indien/ende in die beschryvinghe van die Custe van Aphrica. Noch soo isser een boom vanden Barbaren Ayri gheheeten/ een aert van Ebenhout/ heeft bladeren niet seer onghelijck den Palm-boom/ die trunck met scherpe doornen becleedet/ die vrucht daer van tamelijcke groot/ daer in een pit soo wit als Sneeu/ nochtans niet eetbaer; Dit hout is swart ende seer hert/waer uyt die Barbaren hare Hellebaerden/ Kolven eñ Pylen maken; is oock seer swaer dattet int water sincket/ men vindt noch veellerley hout in dit landt/sommighe geel/ghelijck buyxboom/ sommigh violet/ anders wit/ ghelijck pampier/ bleeck root/ vernis root/ doncker root/ daer uyt zy oock Hellebaerden maken. Noch eenderley houdt is aldaer/ dat zy Copau noemen/ waer af die boomen onse groote Noteboomen ghelijck zijn/ nochtans gheen Noten draghende. Het hout daer van gheschaeft wesende/heeft plecken gelijck ons Note-boomen; Men vindt noch aldaer veellerley Boomen/ waer af die sommighe cleyne bladerkens hebben ghelijck penninghen/ andere groote ende anderhalf voet langhe. Noch soo groeyter een boom seer schoon om aen te sien/eñ soo lieflijck van reuck dat zy een welrieckende Roose te boven gaet/insonderheyt ghesneden werdende.

Gerau.
Yri.

Den boom Ayri/wiens hout stinckt/ maken de Wilden hare colven ende pylen hier van.

Copau/als onse Noteboomen hebben bladen van anderhalf voet lāg.

Een boom wiens hout riecket als een Roose.

Ter contrarien wast al daer oock een ander Aou-ai, welck hout so grouwelijck stinckt als ment saecht ofte brandt/ datmen daer ontrent niet dueren mach/ heeft bladeren vast gelijck onse Appel-boom/ ende een vrucht niet onghelijck den Eeghel/ die Note daer af is soo verghift/ dat zy ghegheten wesende/ terstont haer cracht verthoont; Nochtans om dat die Wilden uyt dese vruchten hare Ratelkens maken/ achten zy die hoogh. Behalven dit soo groeyen in Brasil veellerley sorteringhe van fruyten ende appelkens schoon om aen te sien/ insonderheyt by die Zee-kant/ doch alle onbequaem om te eeten ende schadelijck/daer af die sommighe de ghedaente hebben van Mispelen/ waer van die wilden ons volck waerschouden.

Aou-ai/een boom wiens hout seer stinct eñ zyne vrucht vergift

Hivourae, is een schorsse eender halven vinger dicke/goet van smaec/ insonderheyt versch zijnde/is een specie van Pock-hout; Dese ghebruycken die Wilden tot een sieckte Pians gheheeten/welcke alsoo schadelijck by haer is/ als by ons die Pocken. Noch soo isser een boom/ welcke die Barbaren Choyne heeten/ van middelbare hooghte/ ende van bladeren/ tfatsoen ende die groenicheyt den Laurier gelijck/ die vruchten so groot als kinder hoofden/ van ghedaente ghelijck Struysen Eyeren/ niet eetbaer. Hier uyt maken die Tovoupinambaultij haer Ratelers/die zy Maracas noemen/oock soo maken zy hier uyt drinck vaten ende dierghelijcke dinghen/die midden van een klievende. Die boom van haer luyden Sabaucaie gheheeten/ draecht vruchten grooter als twee vuysten/ daer uyt zy drinck-breekers maken/ heeft vast die ghedaente van een beker. In dese Note zijn beneden eenighe pitten/ niet onghelijck van ghedaente ende smaeck den Amandelen. Noch soo isser een boom van die groote als een Sorben boom/welcks vrucht die Brasilianen Aca-jou noemē/ is vande groote ende ghedaente/ ghelijck een Hennen Ey/ 'twelck ryp werdende/gout geel (als een Queappel) is goet ende smakelijck om te eeten: want is wat treckende nae't suer/ ende heeft een sop/ t'welck die hitte verkoelt: maer om dat dese vruchten niet wel te becomē zijn van die hooge boomen/ eeten die Meyr-catten ten meesten/ de selvighe die zy af werpen/ vallen den menschen te deel.

Hivourae een schorsse goet om eeten.
Pians een sieckte.

Choyne.

Maraca zijn hare Ratelen.

Sabaucaie zijn hare drinck beeckers.

Aca-jou een appel op hooghe boomen/ die de Meyrkatten seer vernielen.

Paco-aire is een spruyte 10. ofte 12. voeten hoogh/die tronck soo dick wesende/ als die dye eens Mans/ nochtans soo weeck datmen die met eenen slach mach afhouwen/ die vruchten daer af noemen zy Paco, die welcke een Palm lanck zijn/ van ghedaente ghelijck Comcommeren/ oock ghelijck van verwen/ ryp zijnde. Dese vruchten wassen by die 20. ofte 25. ofte meer aen een tacke/ die de Americanen af houwen/eñ in haer huysen draghen/soo veel als zy met een hant draghen connen/ zijn seer lieflijck van smaeck: dan hier af is genoech in die Oost Indische Historie verhaelt/die Leser mach die selvighe daer af lesen.

Paco-aire zijn Oost Indiaensche Vyghen/ ofte Musa Serapionis.

Die spruyten die Cottoen voorts brenghen hebben zy oock in seer groote mennichte/ werden middelmatich groot/ brenghen blomkens gelijck gele clockens van die Citrullen/ waer uyt een appelken groeyt/ niet kleynder dan die vrucht van Bueken/ 'twelck ryp wesende in 4. deelen hem opent/ het Cottoen uytghevende/ 'twelck die Barbaren Ameni-iou noemen,

Ameni-jou is den boom die Cottoen draecht.

noemen. Int midden van dese Wolle ofte dit Cottoen zijn eenighe swarte kornkens tsamen ghedruckt/ghelijck Nieren van menschen/van die groote ghelijck Boonen. Dit Cottoen vergaderen die Brasiliaensche Vrouwen/eñ spinnent/daer uyt zy veelderley saken maken.

Citroenen eñ Limoenen van die Portugesen aldaer gheplantet/ wassender in groote mennichte/ seer smakelijck ende goet/ als oock Suijcker rieden/ daer van veel Suijckers in Portugael ghebracht wort. Het is te verwonderen/ dat dewijl dese Rieden versch wesende/ soo vele soete vochtichept inne hebben/ende een weynich vergaen ofte verschimmelende/ in water ghedaen/ maken soo goeden Azijn als men vinden mach. Behalven die Suijcker rieden/wassen noch hier eñ daer in die bosschen andere Rieden/ van die dickte eenes Mans been/ welcke groen wesende/ lichtelijck met eenen slach af ghehouwen worden/ dan drooch zijnde/ werden seer tay ende hart/ maken Pylen daer uyt/ende stocken om by te gaen. Oock so groeyt hier veel Mastix/ een seer edele Gomme/ die men anders uyt Chio placht te brenghen/ende oor andere ontallijcke welrieckende bloemen ende cruyden. Ende ofte wel ontrent dese Capo Frio veel donder slaghen/ reghenen ende felle winden vallen/ wesende gheleghen onder den Tropicum Capricorni, nochtans om datter gheen Vorst/Snee ofte Haghel ghesien wordt/ soo zijn die boomen altoos groen/ ghelijck by ons in die Mey. In Decembri/als die daghen by ons opt cortste ende coutste zijn/ zijn zy aldaer opt langhste eñ heetste/ doch wel verstaende/ dat zy nimmer soo lanck ofte kort vallen als by ons/ want hebben eveudrachtigher daghen ende nachten dan wy/ende ghetemperder Hemel.

Suijcker rieden in grooter menichte in Brasilien.

Van dit suijcker rieden oor gorden Azijn ghemaeckt worden.

Mastix groeyt hier soo goet als in Chio.

De boomen hier altoos groen ghelijck by ons in den Mey.

Van vruchten die dit landt heeft/ zijn de beste welcke zy Ananas noemen: Het kruijdt daer af heeft bladeren ghelijck Iris ofte Aloe/ ende weynich ommecrommt/ende rondtsom gedeelt/die fruyten zijn lanck/ghelijck Comcommeren ofte Spinroekens/ men perst een sop daer uyt als zy versch zijn/ 'twelck soo lieflijck is als Malvasie/ van dese vruchten is oock verhaelt in die Oost Indische Historie/ niet noodigh breeder mentie ofte verclaringhe hier af te doen/die Leser mach hem daer vervoegẽ. Eenderley kruijt groeyt in Brasil/ 'twelck die Tovoupinambaultij Petum noemen/ende wy Tabacum ofte Nicotiana, hebbent nu oock in onse hoven/dan niet so goet ofte krachtigh alst hare; is ghenoechsaem van den Heere Clusio ende andere beschreven/ oock vast wel bekent/ heeft bladen ghelijck onse groote Walwortelen/ ofte Consolida major, &c. Dit kruijt houden die Wilden seer weert/ vergaderen sulcks ende maken bondekens daer af die zy drooghen/daer nae nemen zy vier ofte vijf bladeren/wickelen die in een ander/steken die bladeren aen/ ende ontfanghen den roock die haer also onderhout/ dat zy inden oorloch 2. ofte 3. daghen daer op vasten moghen/ als oock Lerius ondersocht heeft/ dat het den hãger stelpt/ oock soo trecken zy door desen roock die slijmen uyt dat hooft/ draghen daeromme bondelkens van dit kruijt op haer borst om den roock te nemen. Vanden wortelen Manior eñ Aypi, is te vooren gheschreven; Zy hebben noch een ander aert van wortelen/Herich gheheeten/ welcke van driederley aert ghevonden worden: want sommighe werden nu koken blaeu/ andere geel/ ghelijck Quee-appelen/ andere wit ghelijck Pestnaken; zijn alle goet van smaeck/in sonderheyt die geele ghebraden/ zijn soo goet als onse Peeren/ groeyen aldaer soo overvloedich als in Savoyen die Rapen/twee duijsten dick/ ende ander half voet lanck/ het kruijt daer af kruijpt langhs die aerde/ heeft bladeren ghelijck Comcommeren ofte groote Spinagie/nochtans verscheyden in die verwe/ naeder comende die Bryonie ofte witte wilde Wijngaert; Dese wortelen/ om dat zy gheen saet voorts brenghen/ werden door stucxkens ghesaeyt/ die meer hier af begheert te weten/ lese des Heeren Clusij boecken/ sal daer in ghenoechsaem vinden tot onderrichtinghe. Noch so groeyt in dit land onder die aerde/een soorte van Noten/ by haer Manobi ghenoemt/ hanghen met cleyne draeykens aen een/pitten hebbende van die groote ende die smaeck ghelijck onse Hazel Noten/uyt den witten swart/schellen ghelijck die bolsters van Erwitten. Van Brasily Peper/ die nu oock ten tyden in onse hoven groeyt/ ende seer heet/ is van Mathiolo Siliquastrum ghenoemt/ als oock van Brasilische Boonen ende Erwitten/ is niet noodigh te verhalen/ zijn vast alle Man bekent. Tot conclusie is te weten/ dat ghelijck Brasilien gheen wilde Beesten/ Vogelen/ Visschen ofte levende creatueren heeft/ ghelijck in gheheel Europa/ alsoo oock gheen boomen ofte kruyden/alleen uyt besondert Porceleyn/ Basilicum ende Vaarn ofte Felix/ die op sommighe plaetsen aldaer groeyen/ datmen wel met den Propheet David mach seggen inden 104. Psalm:

Ananas een goede vrucht/ tsap uyt ghe-perst is als Malevesey.

Beschryvinge van't kruyt Petum.

Herich zijn Batatas ende driederley/ blaeu/geel/ wit/ seer goet eñ in sodane overvloet als by ons de Rapen.

Manobi eerdt-noten.

Brasily Peper.

O God hoe heerlijck eñ hoe wõderbaer,
Zijn uwe wonder wercken veer end' naer,
Hoe wijsselijck doet ghy doch alle saken,
Alle creatueren u goetheyt smaken,
Wie kan uyt spreken tot eenigher tijt,
De dieren die hẽ roeren int Meyr wijt, &c.

Wel te recht waren dese luyden ghelucksalich/ so zy den Schepper van alles erkenden/etc.

Een cort relaes van haer oorloghen ende wapenen.

Aenlanghende den oorloch/ wort van den Americanen voor't meeste deel niet ghedaen/ om rijckdom uyt den roof te becomen: ofte om haer landen ende grensen wyder te verbreyden: maer alleen door een affectie ende begeerlijckheyt hare voorouderen te wreecken van hare vyanden ghevanghen ende ghegheten/ waer in zy soo yverich zijn/dat alle die zy krijghen/ die selvighe doot moeten sterven ende ghegeten werden: jae dat meer is eenmael oorloch aennemende teghens hare ghebueren/ sullen nimmermeer weder vereenicht worden/ dan vernielen den anderen waer zy konnen ofte moghen. Die maniere van't oorloghen/ die de Tovoupinambaultier volghen/ is aldus: Ofte zy wel gheen Coninghen ofte Princen onder haer hebben: wesende ten meesten die eene niet meerder als d'ander/ soo is haer nochtans dit aen gheboren/ dat zy die Oude welcke zy Peoreru Picheb noemen/ om der ervarentheyt willen eeren/ ende een yeghelijck staet in zijn Dorp den Ouden tot dienste. Dese nemen menichmael occasie ondert wandelen ofte sunsten in haer hanghende Cottoen beddekens sittende/ die andere aldus aen te spreken.

De Indianen die oorloghen tegen den anderẽ om haer voorvaderen te wreken/ waer in zy so yverich zijn datter gheen peys is te maken ende eeten malcanderen.

Peoreru Picheb/ dat zijn de overste onder haer die zy eeren.

Zijn dan niet (tot den anderen sprekende/

sonder

sonder aflatinghe van haer woorden) onse voorouderen / die soo vele vyanden hebben bekryghet? overwonnen? gheslachtet en gegeten? ons tot exempelen altoos thuys op den heert te blyven? Sullen wy ons volck/die in vorighe tyden alle tot een verschrickinge zijn gheweest/ dat zy haer ghesichten niet consten dulden tot ons groote schande ende smaet aldus laten bespotten? dat wy in onse eyghen huysen van onse vyanden worden besocht? Sullē wy door onse luyicheyt ende traecheyt dulden ende verwachten dat die Margaiaten ende die Peros Engaipa, dat zijn die schalckachtighe volckeren ofte Portugesen eerst haer ghewalt aen ons oeffenen ende ons overvallen? Dusdanighe vermaninghe ghedaen hebbende / klopt daer nae met zijn handen op zijn axelen en billen roepende: Erima, Erima, Tovoupinambaults Conomi ouassou Tan, Tan, &c. 'twelck te segghen is: Gheensins mijn vrienden / ghy stercke jonghelinghen / staet ons dit te doen: laet wy ons veel eer tot den krijgh wapenen / ende ons selven om gheslachtet te worden overgheven / ofte die onsere wreken; Door dierghelijcke Oratien der Ouden/ die ten tyden ses uren lanck dueren / ende vanden omstanders met groote patientie ende stilheyt aenghehoort / die niet eens daer onder kicken/ verweckt ende ghesterckt zijnde / comen seer haestich uyt alle Dorpen te samen op een bestemde plaetse / in groote mennichte met haer sweerden ofte Hellebaerden / Tacapes gheheeten/van root ofte swart hout / seer swaer wesende ghelijck buyboom ghemaeckt vijf oft ses voeten lanck / voorn rondt ghelijck een spitlappe/ eenen voet breedt / ende een duym dicke int midden/ anders rondtomme scherp. Nevens dese wapenen hebben zy noch Orapats, dat zijn boghen/ oock uyt swart ofte root hout ghemaeckt/ daer mede zy soo ghewis ende snel schieten/dat zy gheen meesters daer in hebben. Dese boghen ende pylen / om dat zy vele tot ons ghebracht worden / is niet noodigh breeder verclaringhe daer af te doen: Hier by soo hebben zy beukelaers van die huyt van Tapiroussou, breedt / plat ende rondt / ghelijck een Tromme vel / met die welcke zy haer niet bedecken: maer alle die pylen haerder vyanden daer op ontfanghen; Dit zijn hare wapenen/ ende gheen andere / uytghenomen eenighe accoutrementen van vederen/daer zy hare lichamen mede vercieren/ jae willen op die tijdt als zy ten oorloch sullen/ niet aenhebben/ al waert maer een hemde/om niet belet te zijn. Aldus ghewapent wesende / trecken tot den oorloch ontrent 8. oft 10000. tsamē (met eenige vrouwen daer by / niet om te oorloghen: maer om allerley saken te draghen / ende die victualie.) Int Legher comende / werden die Ouden die vele van hare vyanden ghedoodet ende ghegheten hebben / tot Bevel-hebberen ende aenvuerders gheordineert/welcker ghebiet zy volghen/ende gheven haer nae den vyant toe/ende ofte zy wel sonder ordre optrecken / houden nochtans int reysen by een / die sterckste vooraen treckende / het is te verwonderen / dat soo groote mennichte sonder Velt-overste sich weten te schicken / ende tot hare teeckenen in slachorde te begheven. Onder haer zijnder die op groote hoornen/ (van haer Inubia gheheeten/) ghelijck by ons Trompetten blasen/daer door het volck op voorderen/ende tot den slach porren. Andere hebben pypen ofte Luyten van menschen beenen haerder vyanden / die zy te vorens ghedoodet ende ghegheten hebben ghemaeckt / daer op zy die gheheele wegh pypen/ om die herten haerder medtghesellen te verwecken / van gelijcken te doen met hare vyanden: die te vanghen / te slachten ende te eeten; Indien zy te water trecken om haer vyanden te overvallen / houden zy de strandt niet verre in Zee varende / om dat haer schepen die zy daer toe maken uyt schorssen van boomen/ niet moghen teghens tempeesten / zijn alleen bequaem in stillicheyt des Meyrs/soo moghen zy in eene van dusdanige Vloten 50. menschen stellen/ die alle staen en roepen soo snel voorts/ dattet onmoghelijcken te gelooven is / op dusdanighe maniere trecken zy ten tyden 10. oft 12. mylen weeghs in haerder vyanden landt/ ghebruyjcken een fraeye aenslach / die sterckste trecken voorn aen / achterlatende die swacke met die Vrouwen een dagh reyse ofte twee/ trecken voort in groote stilheyt/en nemen eenighe bosschapen in daer zy haer verberghen/ ende ten tyden een etmael ligghen; Onder dien/soo haer eenighe vyanden ghemoeten/ Mannen/ Vrouwen ofte Kinderen/die houden zy niet ghevanghen/ ofte voeren die niet nae: maer slachten die / ende bradense op hare Boucans ofte Roosters/ ende etense/ ende des te lichter overvallen zy den anderen dat hare Dorpen sonder Mueren zijn / ende hare wooninghen die wel 80. ofte 100. treden lanck/sonder deuren/daer voren eenighe tacken van Palm-boomen ofte van't kruyt Pindo stellende: Nochtans soo zijnder sommige Dorpen by haer/ ten naesten aen die vyandt ligghende/die met ses voetighe palen haer bevesticht hebben / op die welcke/ als zy oock eenich exploot vernemen / so besetten zy den rechten wech / die dan uyt ofte in trecken vluchtende ofte vechtende / zijn ghevanghen / ende worden gheslachtet ende ghegheten: Maer als zy openbare slach int velt doen / gheschiet sulcks met soodane furie ende wreetheyt / dat het ongheloofllijck is / als Iohannes Lerius Borgondion / selfs ghesien heeft / daer uyt dit alles overghesett is: Want loopen met sulcken rasentheyt ende wreetheyt te samen/ datment niet uytspreken mach: Die Tovoupinambautier eerst hare vyanden siende / hebben sulcken vreeselijcken gheluyt ghemaeckt / dat by ons Wolven vanghen niet meerder moghen slaen/welck gheluyt so groot was / datmen nauwelijck die donder slaghen daer boven hooren mochte. Naerder aen een comende verdubbelde dat gheroep; Het horen blasen ende dat spelen op die pypen / niet minder met dreyghementen den anderen toeroepende / ghebeenten der dooden vyanden verthoonende / ende die tanden haerder vyanden die zy aen snoeren wel twee ellen lanck te samen ghereghen / aen den hals droeghen / gheluyt makende/ende met allerley maniere vreeslijckheyt bewysende. Tot den slach comende/ gaet het noch quader: want die pylen als swermen van Vlieghen die lucht bedecken / met allerley coleur van vederen / dat het een wonder schoonen schijn gheeft / mochtmen sulcks sonder vreese aenschouwen / ende die ghesschoten werden/ die pylen uyt treckende / ende daer op byttende als rasende honden/ daeromme nochtans van der oorloch niet af wijcken: Want dit volck alsoo wreedt ende schrickelijck is/dat zy niet af en laten/soo langhe eenige cracht in't lijf is / ende vluchten nimmermeer / ende alle

die zy

Peros Engaipa.

In hare dansen vermanen zy den anderē tot der wapen om vyanden te vangen oft om selfs ghevanghen te worden.

Wapenen der Brasilianen. Hare sweerdē van root ofte swart hout/ zijn 5. ofte 6. voeten lanck.

Orapats zijn boghen van root/oock van swart hout ghemaeckt/ daer zy seer meesterlijck mede schietē.

Tapiroussou/ een beest alsoo gheheeten/ de huyt dienende tot beukelaers.

Maniere hoe de Wilde ten oorloch treckē Die veel vyāden ghedoodet heeft worden tot aenvoerders gheordineert.

Inubia grootte hoornen die zy in plaetse van trompetten ghebruyken.

Pypen van menschen beenen harer vyanden/ ghebruycken die oock inden krijch.

Maniere hoe zy te water voorts treckē.

Hare blote ofte schuyten van basten vā boomen/ connen 50. laden/ en roepent seer snel voorts.

Boucans zijn houten Roosters op gaffelen vā hout ghemaeckt.

Pindo een groot kruyd voor hare deuren.

Veltslach der Brasilianen/ gemoeten den anderen met groot gheroep en met groote wreetheyt.

[illegible] vyandē tanden geregē aen snoeren hangen zy om haren hals.

Gheschoten zijnde trecken die pylen uyt/ die bytende ghelijck [illegible] den.

die zy met hare houte hellebaerdē treffen/ vallen ghelijck die Ossen van den slagh der bylen. Dus danighen eenen velt-slagh Lerius siende/ hielt zijn partye die Tovoupinambaultier, die overhant nae drie uren vechtens/ eñ na dat seer veel doot ende verwont waren/ brachten ontrent 30. mannen eñ vrouwē tot den haren ghevanghen/ die zy int midden van haren heer stelden/ eñ die sterckste onder haer met touwen ghebonden/ ende alsoo weder trocken nae die inwijck Ganabara, ende van dese ghevangenen werden 10. knechtkens ghekocht/ die den Cōninck van Vranckrijck/ Henrico secundo ghesonden worden. Lerius selfs hadde een vrouwe met een kindt ghecocht/ ende meende haer te vertroostē/ dat hy haer in Vranckrijck wilde seynden/ dan antwoorden dat zy liever wilde van haer vyandē gegeten wesen/ ofte te ontcomen/ eñ noch eens wrakere helpen doen over hare vyanden die haer ghevangen hadden/ soo vast hanght dit volck op haer boose voornemen/ connen noch vergeten noch vergeven alsoo langhe zy leven.

Thien gevanghen knechtkens werden den Coninck van Vranckrijck Henricus ghesonden.

Lerius cochte een Vrouwe met een kint/ wenste te ontcomen om noch eens wrake te doen over hare vyanden.

Maniere hoe zy met hare gevangenē handelen, eñ wat voor ceremonien zy ghebruijcken, in die te slachten ende te eeten.

DIe ghevanghens ghebracht wesende int landt vā die haer overwonnen hebben/ werden niet alleen wel ghespijst: maer de mannen werden oock vrouwen ghegheven/ (niet den Vrouwen Mans) jae dat meer is/ die een ghevanghen by sich heeft/ en sal sich niet ontsien zijn Dochter ofte Suster hem tot een vrouwe te gheven/ die haren man ghetrouwelijcken dienen mach: maer om dat gheen sekerheyt ghehouden wordt in die tijdt des offers ofte des slachtens/ 'twelck nu eer/ nu spader gheschiet/ nae dat zy't goet vinden/ soo werden die mans opt voghel vanghen/ die jachten ende visscheryen/ die vrouwen om die hoven te beplanten ende Oesters te vanghen ghehouden/ eñ als zy ghelijck Swynen vet gemaeckt zijn/ werden gheslachtet/ ende op volghende maniere ghegheten. Ten eersten wordt sulcken feest alle den omligghende kundtbaer ghemaeckt ende te kennen ghegheven/ al waer dan een groote menichte tsamen come/ van mannen/ vrouwen ende kinderen/ den gheheelen morghen stont met drincken over brenghende; Onder welcke die ghevanghenen/ die wel weten dat het hem costet/ met vederen verciert/ niet alleen voor de doot vreest: maer dansende/ springhende ende drinckende/ overtreft alle die andere. Ende aldus 6. ofte 7. uren ghetiert eñ geraest hebbende met die anderen/ grypen hem 2. ofte 3. van die aldersterckste/ eñ binden hem int midden met Cottoenen touwen/ ofte met basten eens booms Iuire ghehceten/ die den Linden boom gelijck is: hy niet teghens spartelende/ hoe wel hy beyde de armen ende handen vry heeft/ ende leyden hem alsoo als een spectakel van triumph ende overwinninghe doort Dorp/ sonder dat hy eens zijn hooft laet hanghen/ als by ons doen die ghērichtet ofte ghedoodet sullen worden: maer ter contrarie met een ongheloofelijcke stoutichept/ zyne daden roemende ende vertellende by dien die hem ghevanghen hebben/ met dusdanige woorden: Ick stercke hebbe in vorighe tyden uwe Cozijns aldus ghebonden/ ende sich selven noch meerder roemende ende groot maeckende: nu

Dē ghevanghenen gheven zy vrouwen/ maken die vet teghen dat zy die in hare feesten slachten willē.

Dese feeste wort een omligghenden kundtbaer ghemaeckt.

Iuire/ een boom daer af zy basten maken hare ghevanghens te binden.

Vrolijcke roem vande ghevangenen prysende haer stercke daden.

het aenghesicht hier waert/ nu derwaerts keerende/ spreeckt den eenen dus aen: Hoorstu/ dynen Vader heb ick ghegheten: den anderen: O broeder/ dyn broederen heb ick gheslachtet ende ghebraden/ eñ soo veel mannen/ vrouwen ende kinderen van u luyden heb ick ghevangen ende ghegheten/ dat ick die niet tellen mach. Doch laet u niet voorstaen dat mijn vrienden die Margaiaten mijn doot ongewroken sullen laten/ ende al slachtēn die zy van de uwe weder krijghen sullen; Aldus een tijdt lanck alle menschen vertoont wesende/ die twee die hem ghebonden houden van hem ontrent drie ellen afwijckende/ ende het touw daer mede hy ghebonden is/ ghelijckelijck treckende/ alsoo dat die ghevangen vast moet staen/ noch voorwaert/ noch afterwaert moghende wijcken/ soo worden als dan den ghebonden ofte ghevanghen/ Men steenen ofte pot scherven toe ghebracht/ ende die so hem ghebonden houden/ met schilden van Tapirousſu bedeckt wesende/ spreken den ghevanghen aldus aen: Wilt voor u sterven u doot wreken/ waer nae hy terstont met furie ende cracht op haer werpt/ ende alle andere die daer omme staen/ welcke ten tyden meer dan 4000 zijn/ niet daer op achtende/ hoe vele datter ghequetst ofte verwont worden/ al smeet hy yemant het been aen stucken. Zijn steenen ende aerde/ ende alles wat hy becomen can/ verworpen hebbende/ treet hy voorden die hem slachten sal/ die den gheheelen dagh verborghen gheweest is/ hebbende een houten hellebaerdt met vederen verciert in zijn handen/ eñ selfs met allerley accoutrementen van vederen aen ghedaen/ die tot hem comende/ spreeckt hem aldus aen; Zijt ghy niet eender van die Margaiaten onser vyanden? hebt ghy selfs oock niet sommige van onse vrienden ende verwanten ghedoodet ende ghegheten? waer op die ghevanghene met een onversaecht herte antwoort/ Pa,che,tan,tan, aiouca atoupaue, dat is/ ick ben die stercke/ ende hebbe vele van die uwe ghedoodet ende ghegheten. Ende om zijn vyanden meerder leet te doen/ leyt beyde handen op zijn hooft/ ende spreeckt dese woorden: Hey/ wie dapper heb ick my daer in gedragen? wie ernstafrigh heb ick die uwe inden oorloch vervolcht ende ghevangen/ oock ontallijcke ghegheten ende dierghelijcke reden; Daer op die hem dooden sal antwoort: Daeromme ghy die nu in onse ghewalt zijt/ sult oock terstont van my ghedoodet werden/ ende ghebraden zijnde/ ghegheten: waer op hy nochmaels als onversaecht antwoort: Hey wat leyt daer aen/ die myne sullen mijn doot wel wreken/ ende aldus den anderen toespreкende/ wert die arme mensche met de Hellebaerdt doot gheslaghen. Ende inghevalle dese ghevanghen een vrouwe hadde (ghelijck haer ten tyden ghegheven worden) so valt die vrouwe ten eerstē op het doode lichaem/ ende weent een weynich/ doch Crocodiels tranen/ daer men af seyt/ dat hy oock eerst weent al eer hy dat ghedoodet lichaem eetet. Op de selvige maniere doet zy oock: want die valsche tranen uyt gheperst zijnde/ soude wel die eerste zijn die van't vleysch soude willen eeten. Dit dus ghedaen wesende/ d'andere vrouwen/ insonderheyt die oude/ als ten meesten begeerlijck nae menschen vleysch/ vermanen die jonge vrouwen/ welcke die gevangens bewaren ghestadelijck/ dat zy haesten moghen met het dooden/ ende comen met warm water by het lichaem/ 'twelck zy wryven/ broeyen eñ

Ghebonden gevanghenen oorlof zijn doot te wreken daer hy oock zijn best toe doet.

Tacapes zijn houte hellebaerden/ daer gaen zy den ghevangenen mede toe.

Pa che tan tan aiouca atoupaue/ dat is so veel gheseyt: ick hebbe van den uwe ghedoot/ ick ben de stercke.

Sterven blydelijck/ segghende/ de myne sullen mijn doot wel wreken.

wasschen dat die huyt af gaet/ende dat het soo blanck schijnt te wesen/als een gebroept Vercken. Daer nae comt die Heere van den gevanghen/ met soo vele midtghesellen als hy selven wil/ en deelt dat doode lichaē in grooter haest/ dat nauwlijck eenich slachter by ons een Weer so spoedich deelen mach. Ende ghelijck by ons die Jagers Herten ghevanghen hebbende/ den honden dat inghewant toe werpen/alsoo oock dese Barbaren bestrijcken hare Kinderen met het bloet der doode vyanden: om haer also tot wreetheyt te porren ende te aenvueren; Voor die aencomste der Christenen in dese landen/ deelden zy die doode lichamē met scherpe steenen/'twelck zy nu doen met messen: Die mensche aldus aen stucken ghehouwen zijnde/ende het inghewant ghewasschen ende ghesuyvert werden/daer naer op die Boucans ofte houten roosters gheleyt/ ende soo lange sulcke stucken braden/ worden die roosters van die oude Wyven bewaert/ die seer begherich zijn nae't menschen vleysch/ ende dat vet dat afdruypt vergaren/ ende met hare vingheren ontfanghen en aflecken/oock die jonghelinghen ghestadich vermanende/om andere vyanden te vanghen/ ende sulcke spyse aen te brenghen/etc.

Als zy de mensche slacht[en]/ broeyen zy de huyt/ghelijck wy hier die Verckens/ ende bestrijcken hare Kinderen met bloet.

De stucken werden op houte rosters ghebraden/ welcke roosters vande oude Wyven bewaert worden/die seer begeerich zyn naer menschē vleesch.

Aldus dan een/ twee ofte drie/ ghelijck ten tyden gheschiet/ ghedoodet wesende ende ghebraden: gaet die gheheele mennichte van menschen/die by't slachten gheweest hebben/om de Boucan, 'twelck roosters zijn op houten gafselkens ghemaeckt: want die Indianen braden gheen vleysch aen speten/ als sommighe qualijck malen/ (om dat zy meenē dat het unmogelijck soude zijn yet gaer te krygen/twelck omme ghedraeyt en beweecht wort) verblyden haer/ ende springhen/ ende sien die ghebraden stucken met wreede ghesichten aen/ en grypen een yeghelick een stuck daer af/ niet omt eetens wille (als sommige vermoeden mochten) ende dat oock sonder twyfel het menschelijcke vleys aldaer smakelijckst is: maer veel meer hier in respecterende die wrake als die spyse/ uytbesondert die oude Wyven/die seer begeerich nae menschen vleysch zijn. Haer principael voornemen is/ die dooden tot die uyterste beenen te knaghen/ om alsoo den over gheblevenen een vreese aen te brengen: want om haer vreeslijcke ende wreede gemoet te voldoen/blijfter niet een stucxken des gheheelen lichaems/ van die uyterste naghelen/ neuse ende ooren af/ dat van haer niet ghegheten wert/ (uytbesondert die hersenen) ende die panne/welck zy in groote mennichte bewaren/ ghelijck wy op de Kerckhoven in die doode beenen huyskens hier te lande alle die ghebeenten doen/ thoonen die tot victory teeckens van haer sterckheyt en dapperheyt. Het grootste ghebeente van armen en schenen/ bewaren zy seer neerstich/ en makē fluyten daer uyt/ ende die tanden ryghen zy aen snoerkens/ende draghen die aenden hals. Die slachters die de menschen also hebben doot gheslaghen/houden sulcks voor een heerlijcke ende prijselijcke daet/ende wijcken vant gheselschap af/ ende snyden in haer borst/ armen/ beenen/ ende andere musculose plaetsen/ groote sneden/ in welcke zy strijcken eenighe salve/ om die lickteeckens daer af altoos te houden/ stroyen oock swart poyer daer over/ twelck nummermeer afgaet; Die opinie by haer is/ hoe meerder stryme yemant heeft/dies te meerder menschen vermoort te hebben/ende dies te dapperder ende stercker te wesen. Ende om een eynde

Roosters der Indianen.

Is niet soo seer om de smaeck vant menschen vleesch/als om de wrake van hare vyanden.

De gebeenten haerder vyanden bewaren zy als een teeken van victorie/de tandē geregen hangen zy om haer lijf.

te maecken van dese wreede Traghedie/by soo verre die vrouwe/die den man ghegeven was/ bevruchtet werde van hem/ (twelc schrickelijck ende vreeslijck is om aen te hooren) soo nemen zy ten tyden die eerst gheboren kinderkens/ (die zy selden laten groot worden) ende eetense/ voor oorsaecke ghevende/ dat sulcke gheboren zijn uyt haerder vyanden saet. So soecken dese Barbaren oock niet alleen dat hare vyanden gants uytgheroeyt mochten werden: maer wilden wel dat oock die daer van vreemde natien tot haer comen/ gelijcke wreetheyt pleechden/ende mede menschen vleysch aten/ 'twelck van sommighe ghedaen/ alle menschelijckheyt uyt treckende.

Zy laten de ghevanghenen vrouwen hebben/ de kinderen hier af comen/eten zy mede/als van haren vyant afghecomen.

Van die Religie der Brasilianen, ende van die dwalingen, in welcken die arme menschē van hare Caraiben gebracht werden, ghenen God altoos erkennende,

In die Historie van Peru, een Provincie aen die zuydt zee liggende/een vast landt met ditte/wort verhaelt/dat die selvighe die Sonne ende Mane sacrificie doen/ maer dese Toupins hebben gheen Goden altoos noch Hemelsche noch Aerdische: waerom zy oock gheen plaetsen ofte Tempelen hebben/ daer zy om die te dienen te samen mochten comen teghens ghewoonheyt aller andere Heydenen ende Afgoden dienaers der gheheele werelt; weten niet van die scheppinge der werelt/ noch onderscheyden gheen daghen/met namen die eene niet weerder houdende als d'ander/ op weecken/ maenden ende jaren niet lettende/ dan alleen die tijdt by die Manen af metende; Van Godtlijcke ofte Weerlijcke schriftuere en weten zy niet alleen niet: maer oock gheheel van gheenderley letteren; Verwonderden haer dat die Fransoysen yet op Pampier schryvende des anderen daeghs sulcks wisten te vertellen/ daeromme wy Godt niet te volle connen dancken/ die ons sulcken ghenade verleent heeft/ dat wy den anderen onse meeninghen oock van verre moghen door brieven te kennē gheven/ ende daer door oock kennisse becomen van die waren Godt/ Schepper Hemels ende der Aerden/ van den welcken als men dese arme luyden vermaende/ riepen zy met verwonderinghe Teh? staende stom ende verbaest. En om dat zy seer bevreest zijn voor die Donder slaghen/ 'twelcke zy Toupan noemen/ als die Fransoysen hier uyt occasie namen hare slechtichheyt te ghemoeten/ ende haer wilde leeren/ dat Godt sulcks dede/ die om zijn macht te bewysen/Hemel ende Aerde doet schudden ende beven/ soo antwoorden zy dat soodanen Godt een Schalck moeste wesen/ die den menschen sulcken schrick aenbrachte/ dus ellendich is deser armen menschen gheleghentheyt: Maer mocht yemandt vraghen? leven zy dan als Beesten/ sonder eenighe kennisse van Godt? dien voor antwoort dienen sal/ datter niet veel aen ghebreeckt/ ofte dit volck is gants sonder eenighe kennisse Gods boven alle andere menschen/ nochtans in so grove duysterheyt dwalende/ gelooven onsterflijckheyt der sielen/ende houden voor ghewis/ dat die sielen der selvige/ die alhier dueghent ghehanteert hebben (wel verstaende haer luyden duegent in haer vyanden te dooden ende te eeten) achter hooghe berghen vlieghen/ al waer zy by die sielen haerder voorouderen ende vaderen in schoone hoven eeuwich-

Toupins hebben gheen goden altoos/ zy verwonderden haer als zy de onse saghen schryven en des anderen daechs tselfde conden lesen/want zy Wet noch schrift noch niet hebben.

Toupan heeten zy donder slaghen.

Nochtans in dese groote duysterheyt ghelooven zy een onsterflijckheyt der sielen.

eeuwichlijcken in lust / vrolijckheyt ende dansinghe verharren ende blijven.

Ter contrarie / dat den traghen geesten (die sonder een leven / ende het Vaderlandt niet beschermen) wech ghevoert werden van den Aygnan, (alsoo noemē zy den Duyvel) by welcke zy in eeuwighe pyne leven.

Aygnan die Duyvel.

Wat meer is / soo worden dese arme Barbaren oock menichmael in dit leven van den Sathan gepijnicht / (die zy oock noemen Kaagerre,) ick seyt Lerius, hebbe selfs ghesien dat zy met ons spraken / ende als rasende menschen begonsten te roepē: Hey / hey / helpt ons / want wy worden gheslaghen vanden Aygnan: Jae zy ghetuyghden dat zy hem dickwils sagen / nu in die gedaente eenes beestes / nu in die ghelijckenisse eenes Voghels / oock ten tyden in een ander schrickelijcke ghedaente.

Kaagerre / oock der Duyvel.

Ghequel der arme menschē vanden Duyvel menigheley.

Ende om dat zy seer verwondert waren / dat wy van hem niet ghequelt werden / gaven wy haer voor antwoort / dat wy door Godt / die veel krachtigher is dan den Aygnan, bevrydet worden / waeromme zy oock ten tyden in perijckel van aenvechtinghe wesende / beloofden het gheloove aen te nemen aen den eenighen Godt: maer verlost zijnde / terstont haer beloften in de wint sloegen. Ende voorseker is te weten / dat dusdanighe tormenten gheen spot zijn: want Lerius seyt / dat hyse menichmael ghesien heeft / alleen aen dese tormenten gedenckende / so vreesende ende sitterende / dat zy van bangicheyt sweeteden / ende met die handen op die dyen kloppende / aldus klaechden: Mair atourassap Acequerey Aygnan Atoupaue, dat is / mijn Zot / mijn marker / den boosen Sathan vreese ick voor alle het ander quaet / ende hy daer op antwoordende dat hy hem niet vreesde / zy dan haren ongeluckighen staet beclaghende: Ach wie gheluckich souden wy zijn / bevrydet wesende van hē. Om sulcks te werden / sprack Lerius, soo ghelooft in dien die machtigher is als den Aygnan, 'twelck zy wel beloofden te doen in noot wesende: maer verlost zijnde / stracks in de windt sloeghen;

Wat hare klacht is als zy vanden Duyvel ghequelt worden.

hier is oock te mercken / dat die Peruvianen ende inwoonders van Cusco niet alleen ghelooft hebbē die onsterflijckheyt der sielen: maer oock die verrijssenisse der lichamen / ghelijck wy in die Historie van Peru verhaelt hebben door't exempel der Indianen / die de Spaengiaerden (welcke die graven openden om die schatten daer uyt te halen) baden dat zy doch die ghebeenten niet wilden verstroyen ofte verwerpen / op dat den verstorvenen sulcks niet mochte beletten in die verrijssenisse:

Peruvianen gelooven oock verrijssenisse der lichamen / begheeren op de Spaengiaerden dat zy de gebeenten souden laten rusten / als zy om des Gouds willen de graven openden.

Dit is tot dien eynde gheschreven / dat alle godloose menschen / (welcke ghemeenschap hebben met dese arme Tovoupinambaultijs,) haer overredende / ende voorstellende datter gheen God en is / dat zy doch dit van die Wilde ellendighe menschen willen leeren datter boose Gheesten zijn / die oock in dit leven die Godloosen plagē / die Godt ende zijn cracht loochenen. Ende oft zy wel wilden seggen / ghelijck sommige doen / dat die boose gheesten niet anders en zijn dan quade passien ende affecten des gemoets / ende dat daeromme sottelijcken die Barbaren haer inbeelden 'twelck niet en is / den welcken voor antwoort dient / so men op die stucken vā ons verhaelt wel lettet / dat de Americanen sichtbaerlijck ende waerachtelijck van den boosen gheest ghequelt worden / waer uyt ghenoech blijckt / dat sulcke tormenten gheen menschelijcke affecten zijn / die oock die alderstercxste Mannen soo dapper aen tasten.

Ten tweeden / ofte wel dese Godloosen onweerdich zijn / datmen haer voor houde het geene twelck die heylighe schrifture getuycht van die onsterflijckheyt der sielen / so machmen nochtans haer dese tweederley Barbaren voorstellen / daer van dese die onsterflijckheyt der sielen ghelooven / ende die andere / naementlijck Peruaensche / die onsterflijckheyt van beyde der sielen ende lichaems / dat zy haer behoorden te schamen / ende van dese Wilden leeren. Ende ofte wel dit volck wunste vry te zijn van allerley stooringhen ende passien / soo beven zy nochtans seer / donderslagen hoorende / als van vreese eender macht / welck zy niet connen teghen staen / die zy nochtans niet erkennen willen / waeromme wel te rechte die Evangelist seyt / in die wercken der Apostelen int 14. in't 17. vers. Die in voorleden tyden alle die Heydenen heeft laten wandelen in hare weghen / hoe wel hy hem selven niet ongetuycht ghelaten heeft / ons goet doende / ende ons regen van den Hemel / ende vruchtbare tyden ghevende / ende onse herten vervullende met spyse ende vrolijckheyt.

Vreesen seer de donderslaghen / als een dinck dat zy niet connen wederstaen.

So ghebreect het dan alleen aen die boosheyt der menschen / dat zy tot hares scheppers kennisse niet en comen. Op een ander plaetse oock tot den Romeynen in't eerste int 20. vers. staet alsoo: Wāt dat in hem onsienlijck is (namentlijck zyne eeuwige mogentheyt ende Godtheyt) wert uyt der scheppinghe der werelt doorsien etc. Daeromme ofte wel dese volckeren Godt met den mont niet en belyden / soo worden zy nochtans uyt haer eyghen stucken overwonnen datter een Godt is / ende dat zy daeromme niet onschuldich zijn / ofte eenighe onwetentheyt moghen voorworpen. Behalven 'tghene dat verhaelt is van die onsterffelijckheyt der sielen / welcke zy ghelooven / van den donder die haer doet verschricken / van de boose gheesten die haer quellen / soo hebben zy oock Propheten ofte Priesters / die zy Caraibes noemen / die langhs die Dorpen gaen / ende dat arme volck wijs maken dat zy ghemeenschap met die gheesten hebben / ē dat zy sterckheyt konnen mede deelen den ghenen die zy willen / om die vyanden te over winnen. Item hoe dat door haer hulpe die vruchten ē die groote wortelen wassen die 't landt voortsbrenght.

Caraibes zijn Prophetē ofte Priesters der Brasilianen.

Behalven dit soo comen zy ten 3. ofte 4. jaren eens te samen / ende houden feesten / Mannen / Vrouwen ende Kinderen / doch elck in verscheyden huysen / dicht by een / dat zy den anderen wel hooren moghen / eerst met vreeselijck ghesanck / ende eenighe dansinghen / Caraiben daer onder gaende / die Vrouwen schuymbeeckende ofte zy die vallende sieckte hadden / die burst kloppende / ē vreeselijck ghehuyl slaende / dat men segghen soude dat zy met boose geesten inghenomen waren / als oock die kinderen.

Feest der Brasiliansche Tovoupinābaultier.

Dit ghecroep volyndet wesende / zijn een weynich stil / ende singhen daer nae so fraey ende eendrachtich onder een / dat sulcks een groote lust gheeft om aen te hooren / daer onder een ronden dans dansende / gaende in een rinck aen een / doch den anderen die handen niet reyckende / die lichamen wat vooren over buygende / het rechter been een weynich schuddende ende buyghende / die rechter handt op die billen leggende / latende die slincker by't lijf neder hanghen / ende op dusdanighe maniere songen ende dansen zy / ē maken drie ringhen / ē in elck drie ofte vier Caraiben met hoeden /

Connen seer ordentlijck met den anderen singhen.

Vertelt hier haer maniere van dansen.

kleederen

Maraca is een Ratele.

kleederen ende armbanden van vederen verciert/ elck in die handen een Maraca ofte ratelen houdende / ende sulcks tot dien eynde / dat zy die luyden wijs maken/dat daer uyt die gheest spreeckt/ die Caraiben nu voorwaert / nu achterwaert tredende / ende niet (ghelijck die andere) op eene plaetse stille blyvende. Oock soo namen zy mennichmael langhe ryden/ daer in zy Petum, een kruyt aenghesteken deden/ ende

Maniere van sterckheyt aen te blasen.

hier ende daer haer wendende/bliesen den roock op die omstanders met dese woorden : Ontfanght alle den gheest der sterckheyt/daer door ghy u vyanden moecht overwinnen/ ende dusdanighe ceremonien gheduert wel seven uren lanck/ ende dat met sulcken lieflijcken melodie/ dat yemant niet ervaren wesende in die Musique (als dit volck zijn) souden segghen dattet onmogelijck ware / ten eynde van't liet altoos die aerde met die rechter voet hert kloppende/ ende alle uyt spouwende / ende met een heeserighe stemme dese woorden dickwils singhende:

He/he/hua/he hua/hua/hua singhen zy heerlijck/ gheduert twee uren lanc/ haer dansen met veel vreemde manieren/ende lieflijck singen.

He, He, Hua, He, Hua, Hua, Hua. In dese ceremonien beschreyen zy ten eersten haer verstorven stercke voorouderen/ daer in nemen zy eenighe vertroostinghe hier uyt / dat zy hopen dattet daer toe comen sal/dat zy dese achter die berghen moghen volghen/ ende met haer dansen ende blyde feesten houden/ daer nae swaerlijcken dreyghende (die Ovetacaten, wreede volckeren/ die ontrent haer woonen) dat zy die in corter tijdt hopen te vernielen/ ten lesten een weynich singhende van die Deluvie / die de

Zy weten oock vande Deluvie te seggen.

geheele werelt overstolpt heeft/ ende alle menschen verdroncken / uytbesondert hare voorouderen / die op hooghe boomen haer souden ghesalveert hebben / waer uyt schynen souden/ dat zy eenighe kennisse ghehadt hebben van die Sundt-vloet / doch nu een verkeerde / om dat zy gheen schriften hebben . Nae dese ceremonien tracteren zy die Caraiben heerlijck met leckere spyse ende dranck/en maken goet chier. Dese selfde Caraiben trecken oock wel door die Dorpen met hare Ratelen ofte Maracans, ende doen die vercieren met vederen/ steken die aen een stock/ dien zy vast stellen inder aerden/ ende laten daer spyse ende dranck voor offeren/ als voor Goden/ende overreden die arme menschen / dat sodane uytghehoolde ende vercierde ratelen die spyse verteeren/waeromme dat alle huys-vaders haer sorchvuldich voorstellen/ niet alleen meel/vleysch ende visch / maer oock haer Caouin, dat is haren dranck / ende doen aldus: Dese Maracken/ (inder aerden aen een stock ghesteken) 15. daghen lanck/met groote neersticheyt dienen/ betooveren also dese arme luyden / den ratelen heylighs toe schryvende/ ende hier door die gheesten die zy segghen sprekende. Die Fransoysen hier willende teghen

De Christenen haer straffende van dese afgoderye/comen daerom in grooter haet.

spreken / wert van haer luyden soo qualijcken ghenomen / waerom zy oock seer gehatet worden van die Caraiben / niet minder als die Baals Propheten Eliam hare listicheyt ende bedroch ontdeckende / ende dus vele van die ceremonien ende religie deser armen menschen/ die meer begeert te weten/lese die historien daer af ghescreven / insonderheydt Ioan: Lerium, daer uyt dit ten meesten ghenomen is/die seer heerlijck alles beschreven heeft/ wat hem in zijn reyse/ ende in dit landt is bejeeghnet.

Beschryvinge van haer houwelijck, veelheyt der Vrouwē, ende die trappen des maechschaps die zy onderhouden, oock van't op brenghen haerder Kinderen.

IN't houwelijck onderhouden zy alleen dese graden van maechschap; Niemant trout zyn Moeder/Suster ofte Dochter in anderen is gheen opsicht / die Ooms nemen haer Nichten/ende soo voort/ghebruycken in die tsamen comsten gheen ceremonien;

De maniere hoe zy haer Vrouwen trouwen.

die een Weduwe ofte Dochter begheert te hebben/spreeckt die vrienden/so zy vrienden heeft/ ofte ghebueren/by ghebreck van vrienden daer omme aen / vraghende oftet haer ghelieve dat sodane persoone met hem trouwe / segghen zy jae/soo neemt hy die stracks voor hem / sonder yet anders te doen / ende hout haer voor zijn huysvrouwe : wort hem die ontseyt/ soo sal hy sonder verstooringhe daer van aflaten : Maer hier is te weten / dat by haer veelvoudicheydt van Vrouwen te nemen is toe ghelaten: want een yeder neemt soo vele alst hem ghelieft / jae hoe meerder hoe stercker ende edeler hy ghehouden wert/daer zijnder dier acht hebben/ die alle in sulcken eendracht leven / dat ofte wel d'eene voor d'ander vanden man bemint wert/ nochtans gheen jalousie onder haer plaetse heeft / ofte int minste daer teghens murmelen: maer gherust ende eendrachtich onder een levende; hare Cottoenen bedden wevende ende dreyende/het huyswerck doende/die hoven besorghende/ende die wortelen plantende/etc.

Hebben vele vrouwen/ hoe wel de eene van den man liever is/ nochtans gheen jaloersy onder d'ander en is.

Die Overspelderschē Vrouwen zijn by den Americanen uyt de Wet der natuere soo abominabel/dat het in des Mans macht staet/ die te dooden / ofte met schande van hem te verstooten / wel is waer dat zy op der onghetroude maechden weynich achten / laten die doen wat zy willen : maer ghetrout zijnde / moeten haer echt houden/ op peene voren verhaelt/van ghedoodet ofte verstooten te wesen met schande; zijn oock niet seer gheneecht tot onkuysheydt/ ghelijck die van Oost-Indien. De bevruchte Vrouwen laten van swaer arbeyt af/ende doen ander ghewoonlijcke wercken. Soo doen oock die Vrouwen meer wercks dan die Mannen: want die Mannen alleen des morghens/ nimmer op den dagh eenighe boomen om die hoven stellen/ brenghen haer meesten tijdt toe inden oorloch/in't jaghen ende visschen/oock om Brasilische Kolven ofte Hellebaerden van hout/ Boghen ende Pylen te maken. Belanghende het baren/die Mannen ontfanghen die Kinderen/byten met de tanden die nabel af/ drucken die neuse in / houden sulcks voor schoon; Het

Overspel staet in des mans macht te straffen nae zijn gelieven.

Maghet zijnde mogen nae haer believen by slapen.

De Mannen ontfanghen int baren die kinderen/byten haer de nabel af/ drucken haer de neuse in.

Kindeken geboren wesende/ wert vanden Vader terstont ghewasschen/ ende met roode ende swarte verwen verschildert/wort niet bewonden : maer alleen in een ghedreydet Cottoenen hangh beddeken gheleyt;Ende een Knechtken wesende / sal hem die Vader terstont een houten mes ken/ een booghskens/ ende kleyne pylkens van jueghent op gheven / ende by hem in zijn beddeken legghen/ dat Kindeken kussen en aldus toe spreken : Mijn soon/ groot ghewor den zijnde / wilt sterck wesen om u vyanden te wreken. Belanghende die namen/ gheven den Kinderkens namen van die dinghen die zy erkennen/als Orapacen, dat is Boghe en Pyle. Sarigoy, vier voetich dier. Arignan Henne/ Arabouten, Brasily boom/Pindo, groot kruyt/ etc. Die spyse der Kinderkens/is benevens het

Wat namen zy de kinderen gheven.

sock

sock des moeders: gekaut meel en eenige sachte spyse. Die Craem vrouwe leyt 2. ofte ten hooghsten 3. dagen/ daer nae set zy het kindeken een Cottoené mutské op/ en gaet ofte indé hof oft om andere wercken te doen/ 'twelck onse vroukens niet doen mogen/ die van teerder/ en swacker nature zijn/ ende in een ongetemperde lucht leven. Beneffens dit soo souden wy meenen wanneer ons kinderkens niet ghebonden werden: dat zy crom mochté groyen/ daer van dese gantsch geen ghebreck hebben: maer gaen rechter als eenighe andere ter werelt/ 'twelck ooc toe te schryven is die ghetemperthevt des lochts: Opgroeyende wert haer niet anders geleert/ dan wrake van haer vyanden te nemen/ en die te eeten. Item werdé gehouden (als oprechte navolgers van Lamech, Nimrod en Esau,) tot die jacht/ ende tot den oorloch om beesten ende menschen te vernielen ende te eeten.

Een Craemvrouwe twee daghen oudt zynde/ gaet haer werck doen als andere.

De kinderen worden anders niet gheleert als tot den oorloch/ oock om beesten te jaghen en te vangen.

Wat Wetté en Politie by die Brasilianen heeten mogen. Item hoe vriendelijcken zy die gasté ontfangé, van't weenen en die woorden daer mede die gasté eerst aencomende van den vrouwen werden opghenomen.

Wat die Politie der Barbaré aenlangt is naulick te geloové/ wie redelick ende natuerlick zy haer hier in dragen/ doch welverstaende onder die van eenderley factie zijn/ want hoe zy haer tegens hare vyanden dragen/ is ghenoech verklaert/ en so eenich geschil onder haer valt/ sullen die omstaenders sulcken twist niet nederleggé: maer sullen haer laten na haer voornemé handelen/ al souden zy den anderen die ooghen uyt schoren: Maer jemant dé anderen quetsende/ en gecregen zijnde wert weder verwont op die selfde plaetse daer hy dé anderé verwondet heeft/ en so verre dat na die wonde die doot volghde/ sal die dootslager oock van die verwanten des verstorvenen gedoodet werden/ also dat levé voor levé/ ooge voor ooge/ tant voor tant gegeven wert: Hare goederen zijn huysen ende ackeré die zy grooter hebbé/ als zy vá doen hebbé. So veel die hutté aengaet/ is te weten dat een jeghelick dorp ontrent 600. hoofdé heeft/ waerom vele in eéder hutte wooné moeté/ nochtans een jegelijck familie zijn besondere plaetse hebbéde/ doch sonder afschuttinge: want daer is niet tussché beyden dat beletten mochte/ het ghesichte van dit eene eynde der hutten tot het ander/ hoe wel die wel 60. tredé lanck zijn/ en jegelijc huijs vader heeft zijn wijf en kinderen onderschepdelicken. Noch so is te ver wonderen dat dese Americanen nimmermeer over 5. ofte 6. maenden op eene plaetse blyven: maer nemen die materialen en dat groote kruijt Pindo, daer uyt zy getimmert werden/ en vervoeren sulcks dickwils/ ja wel tot 1000. treden/ doch die dorpen hare oude name onverandert houdende/ daer uyt men afmeté mach wat grooter huysen zy timmeren/ de wijl het dickwils ghebuert dat een man zijn rechte tijdt levende/ 20. mael zijn huijs versetten moet. Ende soo yemandt haer vraechde waerom zy dus dickmael die plaetse veranderen geven voor antwoort/ dat die veranderinge gesont zy. Ité dat haer voorouders sodane gewoonheyt gehouden hebben/ van die welcke so zy afweken/ niet lange leven souden; Wat hare ackeren aenlanght/ een jeghelijck Moussacat, dat is huijsvader heeft wel eenighe eyghene hoven/ die hy na zijn begeerte ghebruijckt: maer sodane sorghvuldicheyt in die gronden ende ackeren te deelen/ als by ons luyden ghebruijckelijck is/ heeft gheen plaetse by haer; Wat die huijshoudinghe aenlanght/ die vrouwen arbeyden in Cottoen ofte boomwolle/ daer uyt toukens ende gebreyde bedden makende/ welcke bedden zy Inis heeten/ werden eensdeels als netten ghebreydet/ 6. ofte 7. voeten lanck/ ofte oock dichter/ gelijck by ons dun doeck/ met groote stercke lissen en touwen aen elck eynde/ om die te hanghen ende vast te maken van om dat dusdanige bedden nu oock tot ons ghebracht worden ende wel bekent/ is niet noodich hier af meer te verhalen/ als oock niet van die maniere hoe zy die wolle spinnen/ en dese bedden breyden en weven/ die sulcks begheert te weten/ lese Lerium, onse meeninghe is alleen die voornaemste ghebruijcken te verhalen die zy onderhouden. Die manné tot den oorloch/ jachten ofte visscheryen treckende/ nemen sulcks mede/ maken die vast aen twee boomen/ ende liggen also daer in. Dese bedden vuijl ghewórden zijnde/ ofte van stof/ ofte van roock/ ofte anders/ worden op een bysondere maniere van die vrouwen ghereynicht. Die vrouwen soecken int bosch eenighe vruchten/ niet onghelijck onse Cauwoerden/ doch grooter/ datmen nauwelijck eene van dese met een handt mach opheffen ofte dragen. Dese vrucht stooten zy kleyn/ en doen die in een groote aerde pot/ die met water weeckende/ daer na roeren zy dat water en die vrucht sterck met een stock/ dat het dapper schuijmt/ welck schuijm zy in plaetse van Seepe ghebruijcken/ daer mede zy haer bedden so wit en schoon maken/ als een voller eenich laken doen sal/ en op dese bedden ist des somers ofte indem oorloch beter te slapen/ als op onsere; Wat anderen huijsraet aenlangt/ die vrouwen maken groote aerde potten/ om haren dranck Caouin daer in te doen; Maken oock potten van veelerley formen/ kleyne en middelbare beckekens/ breede schotelkens/ en dierghelijcke andere vaten/ die uytwendich niet seer ghepolijst zijn: maer van binnen so net en wit met eenige coleur aen ghestreken/ dat zy onse Potbackers daer in de boven gaen/ soo maken zy oock uyt swart en wit eenich blancketsel ofte eenighe aenstrykinghe/ die zy met water weecken/ daer mede velerley figueren in hare potten ende schotelen schilderende/ insonderheyt in die daer in zy haer wel en andere spysen bewaren; Het ghebruijck van dit aerde werck is lieflijcker en vele aenghenamer als eenighe houten schotelen by ons/ dan dese vrouwé die de potté aldus schilderen/ hebben die faute dat zy een dinck niet weder malen konné/ om dat zy sulcks niet door const: maer uyt fantasie doen: So hebben ooc dese Barbaren sekere Cauwoordé en andere vruchten die zy in tween deelé en uytholen/ die gebruijckéde voor bekers/ welcke zy Coui heeté. Zy hebbé oock groote en middelbare korven/ uyt gheele biesen/ niet ongelijck het terwen stroo/ aerdich gevlochten/ die zy Panacon noemen/ daer zy het meel en andere dingé in houden. Hare wapenen zijn houte hellebaerden/ boogen en pylé/ vederen kleederen en cappen. Ité armbanden en die instrumenten ofte Ratelen/ Maraca geheeten/ is hier bovens ghenoechsaem ghesproken/ niet noodich meer te verhalen. Nu dan opghericht zijnde die hutten ofte wooninghen der Barbaren met haren huijsraet ende imboel/ wapenen/ bedden ende kleederen/ sullen voortcomen haer besoecken.

Als den anderen quetset/ wort met sodane quetsure ghestraft/ ofte sterft hy/ wordt met de doot gestraft.

Brasilianen verbaren alle ses maenden, Pindo.

Waerom dat zy so dickwils die plaetsen veranderen.

Moussacat vader des huijsgesins.

Huijshoudinghe der Brasilianen.

Inis/ bedden der Brasilianen worden van Cattoen gare gemaect hangen die aen boomen.

Maniere van't wassen der bedden. Hare Zeepe is een seker ghewas dat de vrouwen int bosch hael.

Potten om Caouin in te doen. Hebben schoonder aerde werck als wy by ons die zy fray connen aenstryken.

Hare geschilderde aerde werck wordt al van vrouwen gemaect.

Coui/ drinckbekers.

Panacon manden daer in zy haer meel bewaren/ wordt ghemaeckt uyt Terwen stroo.

E Ende

Eñ ofte wel die Tovoupinambaultier vrindelijcken hare gasten ontfangen / so zijn nochtās den onbekenden die vreemde manieren schrickelijck / als Lerius vertelt hem wedervaren te wesen/eerst haer versoeckende: want doen hy in eene van haer dorpen quam / liepen rondts om hem die Barberen / eñ spraké hem dusdanighe woorden aen: Marape derere, Marape derere, dat is/hoe heet ghy/ ofte wat hebt ghy voor een name / die eene zynen hoet hem afnemēde/eñ die op zijn hooft settēde / d'ander zijn gordel eñ sweert op zijn bloote lijf hanghende/ die derde zynen rock aen treckende / seer roepende eñ kryende / eñ hier eñ daer aldus aengedaen wesende / met zijn kleederen loopende/ dat hy meijnde die quijt te zijn/ eñ in sorge van zijn leven daer by. Twelck hy naederhandt bevonde heeft dattet een onnutte sorghe was/ comende upt onwetenthept haerder manieré: want zy sulcks allen den selfden doen die eerst tot haer comen/eñ niet van haer gesien zijn/ eñ als zy haren lust aldus ghekleedet eñ weynich omgeloopen ghebluft hebben/gheven daer nae alles perfectelicken weder/so heeft hē dē Tolck vermaēt/ dat zy seer begheerich waren om zijn name te weten: maer int aenghéven van dien/ moetmen aflaten vā woordē by ons gebruijcklick / om dat zy die niet uptspreken konnen/ daeromme in die plaetse van Iohan, Nian seggende/eñ sulck woort niet connēde onthouden/ heeft moeten van een bekent dinck den name nemē / eñ dewijl Lerius een Oester beteeckent/ heeft hy hē Lery-oussou ghenoemt/'twelck zy met verwonderinghe hoordē eñ spraken: Teh Mair, hey Fransman / dit is een heerlijcke name/ wiēs gelijcken wy van geen Fransoys gehoort hebben. Eñ voorwaer tot geender plaetsen heeft Circe door haer kruyderen een menschen so licht in een Oester verandert / als hier gheschiet / na welcke tijt Lerius veel malē met haer gesproken heeft/ eñ hier is te mercken dat zy soo vast van memorie zijn/ dat zy een name eens ghehoort hebbende/niet lichtelijcken vergeten sullen; vervolghende verhaelt Lerius hoe het voort met hem gegaen is in dese zyne eerste uptvlucht tot den Wilden / hy treckende wyder met zynen Tolck / comt op den avondt in een dorp vā die wilden Euramiri, vā die Frāsoysen Goset genoemt / al waer zijn Tolck een tijt lanck ghewoont hadde / daer comēde/vonden zy die Barbaré dansende/eñ haer Coauin drinckende: want hadden dien dagh eene van hare vyanden gheslachtet / daer af zy't feest hielden/waer van die stucké noch op den Boucā lagé/hoe hem te moede is geweest/dit vreede spectakel aensiende / is niet noodich te vragen/ 'twelck nochtans weynich sal zijn/ lettende opt gene dat nae gebuerde. Zy comende int huijs worden na haer gewoonhept in eē hanghent bedde gesettet / die vrouwen op maniere als volgen sal weenende / die huijs vader met vriendelijcke woorden haer ontfangende. Zijn Tolck die hier toe gewent was/eñ oock gants gheneghen tot haren dranc/ heeft Lerium sonder aen te spreken / ofte hē te groeten verlaten/ eñ hem tot drincken eñ dansen onder die Indianen begheven; Ende hy vermoept zijnde/eñ wat meels eñ andere voorgestelde spyse gegheten hebbende / heeft hem ghelept om te rusten: maer is nochtans door't ghelüijt der dansende Barbaren/die daer droncken wel wacker ghehouden/ insonderhept doen een van die Wildē quam tot hem loopen met een gebraden menschen schenckel inde handt/ ende hem vraechde ofte hy mede eeten wilde / ghedenckt ofte doen die vreese hem die slaep niet upt den ooghen heeft verdrevē/ insonderhept (gelijc hy schrijft) dat hy die ghedachten hadde / noch niet verstaende hare sprake / die Wilden wesen hē dat zy hem oot so wilden doen / eñ voort upt vreese suspicerende / dat hy door zynen macker ende Tolck mochte verraden wesen / die hem alsoo in die handen der Barbaren ghelevert hadde/ waeromme hy voornam / so hy ontloopē conste sulcks te doen: maer rondsomme van die Barbaren beset zijnde / (die niet quaets met hem voor hadden) was sulcks onmogelijckē/ hy van vreese ingenomen zijnde / die niet minderde: maer hē altoos inbeeldede / dat hy oock terstont soude gheslachtet worden / heeft den gantsen nacht met beden overghebracht. Des morghens ter goeder tijt comt zijn Tolck (die den gantschen nacht over met den Barbaren ghedroncken hadde) tot hem / siende dat hy bleeck eñ met cortsé bevanghen / vraechde oft hy sieck was/ eñ ofte hy niet wel gherust hadde / dien hy doenmaels dappet strafte / dat hy hem alleen sonder die sprake van haer te verstaen/onder die Barbaren gelaten hadde/ ende om dat hy die vreese niet conste verwerpen/ badt zynen Tolck op dat aller vriendelijckste dat zy doch met aller haest van daer mochten; Hy ter contrarie hem vertroostende / dat hy goets moets soude wesen/eñ segghende dat die Wilden gants niet qualijck teghens hem ghesint waren/dat meer is/ontdect dese zyne vreese den Barbaré/die om hē den gheheelen nacht ghewaeckt hadden / om dat hy haer willecom was; Die Wilden dit verstaende/ antwoorden dat zy sulcks wel eenigsins gemerckt hadden/ eñ dat het haer leedt was dat hy den gheheelen nacht in sorge overghebracht hadde / beginnen ten lesten te lacchen / 'twelck was die ontbindinge zijnder vreesen. Daer na is hy met zynē Tolck tot eenige andere Dorpen ghetrocken. Manieren die zy houden in die gasten haerder vrienden te ontfangen zijn dese: Ten eersten is vā noode int huijs des Maussacats ofte huijsvaders/daer ghy in keert ('twelck men in alle dorpen moet doen / eñ nerghens anders gaen/ wilmen in haer gunst eñ gratie blyven) in een Cottoén hanck bedde te gaen sitten / eñ aldaer hem stillekens een weynich houden / terstont treden die vrouwen daer toe/ eñ omcringhelent bedde/eñ hucken op hare hacké op der aerden/ met hare handen die ooghen bedeckende/ eñ dē gast willecom heetende / zijn aencōst beschreyende/eñ vele tot zijnder eeren sprekēde/ als namentlicken: ghy hebt alleē om ons te besoecken sulcken moeylijcken reyse aengenomé/ ghy zijt goet/ghy zijt sterck/ eñ so het eē Fransman is/ segghen zy daer by / ghy hebt ons veel schoone waré gebracht/die wy niet haddé: In somma met dusdanige valsche tranen eñ pluijmstrijckēde woorden ontfangé eñ groeté zy die gasté/ die gast int Cottoene beddeké sittēde / moet hē ooc veijnsen van gelijcken toe doen/ zijn hāden voor die oogē houdēde eñ mede greyēde/ twelc sommige kleijn hertige wel ernstlick na gedaē hebben / beweeght zijnde door die tranen deser vrouwē/alle tijt so moet die gast yet antwoorden/eñ eenige suchtkens van hem geven/ alsoo veynsende oft hy greyde. Dese dwase eñ sotte groetenisse vā die vrouwen ghedaen zijnde/die Moussacat, dat is die huijs vader/die hem stelt gantsch gheoccupeert te wesen in Pylen te snyden/zijn oogen afkeerēde/eñ elders hen siende/ insonderhept op zijn werck/ als ofte hy niet en lettede

Marape derere.
Marape derere.

Teh Mair.

Euramiri / een dorp van die Fransoysen Goset genoemt

Den Tolck van Lerius die verlaet hem/gaet terstont tot den Wilden haer dranck/ende met haer dansen.

Lept in vreese om datter eenen comt met eenen gebraden menschen schenckel by hem knaghende.

Lach in vreese/sorghende hy oock soude gheslacht worden.

Zyn Tolck die troost hē ende gheeft hem moet dat hy geen vreese behoeft te hebben.

Lerius siende dat zy hem snachts bewaeckte/conde van vreese niet slapen/ dan dit is haer wyse.

Maniere om die gasten te ontfanghen.

Vreemde manieren van groetingen en seltsame willecom heetinge teghen de vreemde.

Hare gasten die ontfangen zy met greyen ende huylen en suchten/ desghelijcks antwoordt hy haer wederom met suchten.

lettede op den gast (een maniere gants vreemt van die onse) treedt also tot dē gast/ eñ spreeckt hem aldus aen: Ere ioube? dat is/ zyt ghy gecomen? daer na/ hoe zyt ghy daer aen? en wat is v begeeren? wat soecut ghy? etc. gelyck Lerius een gantsche tsamen sprekinghe hier af ghemaeckt heeft. Daer na vraecht hy ofte ghy oock honghert/ so ghy wyst jae/ sal hy terstont allerley spysen voorstellen/ als meel/ 'twelck haer broot verstreckt/ Wildt-braet/ Voghelen/ Visschen/ ende dierghelycke spysen/ die hy in aerde schotelen opdraecht: maer om dat zy noch bancken noch tafelen hebben/ soo set hy dit alles op der aerden. Belanghende dranck/ so ghy Caouin begheerden/ eñ datter in't huys is/ salmen v oock die gheven: lestlicken/ als die vrouwen langhe ghenoech schreyende/ den gasten willecome gheheeten hebben/ comen zy oock daer by/ brenghen eenighe vruchten ofte andere ghesehencken/ eñ eysschen ofte begeeren bedecktelijcken daer voor spieghelkens/ kamkens ofte glasen pater nosterkens/ die zy om die armen draghen. Voorder/ soo verre ghy in dat dorp over nacht wilt blyven/ soo sal die Maussacat bevelen dat men v een suyver bedde aenhanght/ om 'twelcke hy eenighe vuerkens sal doen aensteken/ die hy des nachts dicwils sal met sekere blaesbalckens van haer Tatapecoua gheheeten/ doen blasen/ zijn rondeborde kens/ niet ongheliijck die weaerkens daer die Iofferen die hitte des vuers in ons landt mede af keeren. Dese vueren werdē aenghesteken/ niet om die coude des landts: maer om des nachts vochticheyt te verdryven/ ende oock om dat zy sulcks voor een ghewoonte hebben. Ende de wijl hier mentie ghemaeckt wort van't vuer/ bedunckt my niet onraedtsaem een weynich daer af te verhalen. Het vuer noemen zy Tata, den roock Tatatin, om oorsake dat zy reysende/ ofte indē oorloch ofte op jachten/ ofte om te visschen/ altoos gheerne vuer hebbē om den Aygnan, dat is/ den Duyvel die haer swaerlijcken plaecht/ daer mede te verdryvē/ twelck zy dan niet uyt steen op stael gheslaghen kloppen: maer wryven uyt tweederley hout/ een weeck teghens een hardt/ op dese maniere: Zy nemen een roede van't harde hout/ eenen voet lanck/ 'twelck zy aen't eene eyndt scherp maken ghelijck een spille/ ende dese scherpte steken zy in't weeke hout/ alsdan soo drayen zy met die bal der handen/ die spille des harden houts seer snel/ niet anders dan oft zy dat ondergheleyt hout wilde doorbooren/ door dese snelle beweegnisse wordt niet alleen roock gemaeckt: maer oot vuer/ waer toe zy nemen Cottoen ofte drooghe bladeren van boomen/ ende stekē daer mede haer vuer aen: Nu aldus die gasten ontfangē/ ende getracteert wesende/ oock in haer wooningen in een reyn bedde geslapen hebbende/ sō verre zy liberael zijn/ geven zy de mannen messen ofte scheren om die hayren uyt te plucken/ de vrouwen kammen ofte spieghelen/ den kinderen hoecken om visch te vanghen/ ende ingheval die vreemde eenige victualie van doen hebben/ met haer overghecomē zijnde vanden prijs/ mach allerley wech nemen: Eñ om dat int selve land gheen beesten en zijn/ om menschen ofte tgoet te draghen/ soo moetmen oock over al te voet gaen. Ingheval nu de vreemdelingen moede waren/ ende eenigh mesken den barbaren gheven/ sullen die terstont/ (om dat zy seer ghewilligh ende dienstich zijn) den last op haer nemen: Ja dat meer is draghen die menschen selven/ ende ofte men haer vermaende om te rusten/ geven voor antwoort: meent ghy dat wy so kleyn eñ versaecht van ghemoet zyn als vrouwen/ dat wy onder den last souden blijven ligghen? wy droeghen u liever een gheheelen dagh/ etc. Onder haer houden zy door ingheven der natueren/ die liefde meerder als wy: want geven den anderen daghelycks wildtbraet/ visch/ vruchten/ jae het soude haer leedt wesen yet te hebben dat haren even naesten so wel niet en hadde als zy. Dese selfde liberaliteyt ghebruycken zy oock teghens die vreemdelinghen/ 'twelck uyt die eene exempel ghenoechsaem blijcken mach den Lerio selven wedervaren: want als hy eens met twee fransoysen door't bosch dwalende/ ghecomen was in perijcken zijns levens door een verschrickelijcke Hagedisse/ ende oock dat hy onversiens int reysen verdwalende op die grensen der Margaiaten, haerder bondtghenoten vyanden/ die haer ghevanghen hebbende/ souden eeten/ alsoo hare lichamen stekende aen die doornen/ eñ twee dagen honger lydende/ quamen ten lesten in een dorp Pauo ghenoemt/ alwaer zy vandē Barbaren seer vriendelijcken zijn ontfanghen/ ende die verstaende die groote periculen daer in zy gheweest waren van dat schrickelijcke beest/ als oock vanden Margaiaten, daer by zijnde die verwontheyt haerder lichamen aen die doornen/ hebben met sulcken erberminghe ende medodooghentheyt haer aenghenomen/ datmen voorwaer segghen mochte/ dat dit simpele barbarische volck sulck niet en veynsden: maer uyt eernst meenden: want hebben ten eersten met schoon water (naē der ouder hare ghewoonheyt) haer die voeten ghewasschen/ een jeghelyck apart in een suyver ende schoon hanghende bedde sittende. Daer nae die huys vader die de spyse al besorght hadde/ versch meel/ niet slimmer van smaeck als die brossem van ons witte broot/ geschaeft met wildtbraet/ visschē/ voghelen/ ende die alder beste vruchten/ haer verquickēde eñ voorstellende/ eñ die nacht aencomende/ heeft die selfde Moussacat ofte die weerdt alle die kinderen wech ghedaen/ om dat zy dies te beter rusten mochten/ des anderen daechs des morgens vroech by haer comende/ vraecht: Agite Atourassap, dat is beminde bondtghenooten/ hebt ghy oock wel desen nacht gheslapen/ zy antwoordende/ ja gherustlicken/ daer op hy seyt/ rust dan noch mijn kinderen: want ick weet dat ghy gisteren seer moede zijt geweest. In somma met geen woorden machment ghenoech verclaren/ hoe vriendelijcken zy vā den Barbaren ontfangen zijn/ eyndelick gelijc die Wilden wreet zijn teghens hare vyanden/ so zijn zy ooc niet minder vriendelick teghens hare bondtghenooten.

Ere Ioube? zyt ghy gecomen/ dat is t'seggen tegen syn gast die hem is toegecomen.

Setten haer eeten op der aerden want zy hebbē geen tafels.

Caouin harē dranck.

So den gast te nacht daer blyft/ wordt hem daer een schoō hanghende gehanghen/ eñ vuer des nachts op stoken.

Tatapecoua/ blaesbalcken vreemt ghemaeckt.

Tata/ vuer. Tatatin/ rooc.

Die wilden verdryven dē Aygnan/ dat is den Satan door vuer.

Haer vuer dat wryven zy tusschen een hert ende een weeck hout/ tot dat het Cottoen ofte tgene zy daer by brenghen brant.

Wat geschēcken de gast tot recompēs wederom gevē de mannē/ vrouwē ende kinderen.

Groote goetwillicheyt by dese luyden om de vreemdelinghen te helpen draghē/ ia draghen eñ vermoeyen selfs.

Pauo een dorp der Wilden. Lerius daer aen comende/ vertelt hoe vriendelick hy daer ontfanghen worde.

Agite atourassap spreeckt den huysvader des morghens/ haer bevelende wel uyt te rusten/ haer beklaghende.

Volght van die ghenesinge der sieckten der Barbaren, van haer begraeffenisse eñ uytvaerden, ende van haer soete droeffenis over die dooden.

IEmand sieck wesende vā dit volck/ wijst hy die plaetse daer hy die meeste pyne heeft/ eñ doet die suycken van eenige die daer by zijn/ ofte oock ten tyden van die landloopers ende bedriegers/ die zy Pages, dat is Medecijns noemen/ welcke noch een ander bedieninghe is dan der Caraiben, dese segghen oock dat zy die pyne uyttrecken/ eñ dat leven verlangē; Cortsen/ eñ andere gemeene siecten is dit volc onderworpen: maer niet so gemeen als

Pages/ Medecijns ofte Chirurgyns.

by ons. Benevens dese soo regiert onder haer een ongenesselijcke sieckte / die welcke zy Pians noemen / oorspronck hebbende van luxurie/ hoe wel oock kinderkens ghesien worden ten tyden hier met gheplaecht/ op de maniere ghelijck kinder porckens by ons. Dese sieckte maeckt pustulen ofte blaren/grooter als leden van duymen/ die over 'tghelheele lichaem ende int aengesicht comen. Ende dese sieckte is niet minder schandelick by haer / als by ons die fransopsen ofte groote pocken. Den krancken geven zy gheen spyse(ten zy dat hy die begheerde) al soude hy oock van honger sterven. Ende ofte wel die sieckte periculoos eñ swaer is / laten die ghesonden daeromme niet af van dansen springhen / singhen ende drincken nae haer ghewoonheyt / den kranckē met haer rumoer verdoovende / daer over die krancke oock niet klaghen sal al krijght hy geen voordeel : Maer indien hy sterft/ende insonderheyt wesende een huysvader/sal terstont dat ghesanck veranderen in treuren eñ weenen/ met sulcken grooten ghebaer / datter die ghelheele nacht over gants geen rust voorhanden is; Insonderheyt hoort men die vrouwē boven alle d'andere jammerlijckē karmen eñ roepen/ gelupt makende niet als die menschen : maer ghelijck Wolven ende Honden / dusdanige klachten met een bevende stemme voortbrenghende : Die stercke man is ghestorven / die ons wel eer soo veel menschen toe ghebracht heeft om te etē ? daer op die andere: O wat een dapperen eñ kloecken jagher/ eñ wat een kloecken visscher : O wat een ghestrengen dooder zijnder vyanden der Margaiaten eñ Portugesen. In somma die vrouwen porren haer selven tot susdanighe klachten/ den anderen met die armen omhelsende / ende niet eer ophoudende van dit gheschrey eer het lichaem uytghedragen is; segghen ooc dicwils daer toe: Hy is doot/ hy is ghepasseert dien wy nu beschreyē / eñ die mannen Eheu hy is doot/ eñ wy sullen hē niet weder sien voor en al eer wy tot hem comen achter die groote berghen met hem te dansen/ als ons onse Prophetē die Caraiben leeren/ eñ meer diergelijcke lamēten dryven zy/welcke geduerē tot 6. uren toe: want langer houdē zy haer doodē niet onbegraven/ alsdan setten zy dat lichaem in een ronde put ofte graf gelijck een wijn pype/recht over eynde. Ende so die verstorven een huys vader is/ wert hy int midden van't huys in zijn Cottoene beddekē gewijckelt begraven/by hē leggende vederen eñ andere diergelijcke dinghen daer in / of hy noch levēde vermakelickheyt hadde/ op die selfde maniere als die Peruanen hare Coningen begravē met hare schatten / etc. gelijck dat verhaelt sal worden. Die eerste nacht na dat het lijck begraven is/ om dat dese arme menschen van sulcken meeningen zijn / dat die Aygnan, dat is de Satan / het lichaem soude uyt der aerden halen / ten ware dat hy vonde ander spyse om te eeten/so stellen zy sommighe vatē met meel/ visch/ vleysch/ alles wel bereydet/ met Caouin harē drant ontrent het graf/ welcke offerhande zy soo langhe doen / tot dat haer gedunct dat het lichaē ten vollen vergaen is/ eñ van dese dwalinge zijn zy niet af te brengen al wijst men haer des morghens die spyse noch int geheel staē/ gelijck zy des avonts ghestelt was/etc. Dese dwalinge schijnt oorspronc te hebbē uyt die valsche glosen sommiger Rabbinen/ die daer meer af begeert te wetē/die lese Lerium. Eñ om dat die Americanen / ghelijck gesept is / dickwils hare woonplaetsen veranderen/ghelheele dorpen vervoeren/soo bedecken zy int vervaren die verstorvenen hare graven met dat groote kruyt Pindo, waer uyt die reysende luyden erkennen mogen waer jemant begraven is/ voorby welcke plaetsen/ so zy int tyden dwalende door die bosschen passeren/soo grooten ghelupt maken / dat het vreeslijck is om aen te hooren. Ende so veel belangende die maniere int generael aller Brasilianen/ comen weder tot vervolgh der Zee custen van Cabo Frio, tot die strate van Magellan.

Alhier is noc een maniere van pocken/ by haer luydē soo schadelijck als by ons die pocken.

Gheven den krancken geē eeten al soude hy sterbē / ten ware dat hy dat eyste.

Zy beschreyē hare dooden/ schreende als Wolven/ ende so langhe by uytgedragen wort.

Wat sy singen eñ hare clachten doen over de verstorvenen.

Houden hare dooden niet langher van 6. uren/makē hare graven als een lange smalle wijn pype over eynde.

Van sorghe dat dē Satan t'lichaē soude uythalen uyt t'graf/stellē zy opt graf seker tijt cost en dranck tot een offerande.

Verhuysen wel met hare heele dorpen.

Vervolch der Zee-custen.

Van C. Frio tot die Punta di buen Abrigo, (in onse Caerte qualijcken Abitrioga ghestelt) zijn 100. myplen/over dese punt strect die Tropico Capricorni, eñ die Linea van repartitie/ 'welc zijn voornaemde besteecken. Van buen Abrigo, zijn 50. myplen tot die Baja de S. Miguel, eñ van daer tot die reviere van S. Francisco, welck leyt op 26. gr. zijn 70. myplen.

C. Frio.
P. de buen Abrigo.
B. de S. Miguel.
R. de S. Francisco.

Van S.Francisco tot R. Tibiquire, zijn 100. myplen / al waer blyven Puerto de Patos, light op 28. graden/eñ hier tegens over een Eyland S.Catharina ghelheeten/ Puerto del Faraiol, eñ andere van Tibiquiri tot R. de la Plata, steltmen meer als 50. myplen/in voegen datter zijn 660. myplen van C. di S. Augustijn, tot R. de la Plata, dat is de Silver Reviere / welcke is ghelegen op 35. graden aen die zuyd zyde vanden Æquinoctiael. Dese Revier wort van die Wilden die Re. van Parana gelheeten / ofte Paranaguasu, twelc te seggen is groot water/ oft eē reviere gelijck die Zee/hebbēde eenige ostien die seer breedt zijn/ende veel Eylanden/is rijck vā Silver/ Parlen/edel gesteenten eñ vā visch/ heeft in die breede 20. mypl. eñ veel eylandekēs/ tusschē beyde die hoeckē naemlijck(de S.Maria tot C.blanco, dese revier wast ende loopt over gelijck die Nilus, het lant vruchtbaer makende/ eñ dat ooc op eenē tyt des iaers/ na sōmige opinie heeft zijnē oorspronck uyt die geberchte des Coninckrijcx vā Peru, eñ in dese revier comen veel andere groote revieren / als Avācay, Vicas, Purina eñ Xauxa, die haren oorspronck hebben int hooge landt Bombon. Die Spaengiaerden die op dese reviere woonen/ zijn sommige so hoogh opgecomen/dat zy aē Peru ende die Mynen van Potosi strectē. Die geheele custe langs vā C. Frio af/tot die R. de Plata, ofte R. Solis toe/ zijn groote schoone mannen/ wel geproportioneert/dā etē alle menschen vleys/ het land is vol Brasily houts / ende vol witte Anime. Van R. de Plata tot die P. di S. Elena heeftmen 65. myplen. Van S. Elena tot Arenas Gordas, zijn 30. myp. Van daer tot Baros Anegados 40. mypl. Van daer tot Terra Baixa 50. mypl. Van Terra Baixa tot Bahya Sin Fondo 65. mypl. Vā dese Bahya, welcke valt op 41. gr. stellen zy 40. mypl. tot die Arrecifes de Lobos. Hier grenst aen het landschap van die Patagones, al waer die inwoonders Reusen zijn haer aengesicht met het sop van kruyderen schilderende. Van Lobos, welck heeft in die hooghte 44.gr. heeftmē 45. mypl. tot dē hoec van S.Dominigo. Van desen hoeck tot een anderen / genaēt C. Blāco, zijn 20. mypl. Van C. Blāco zijn 60. mypl. tot die Re van Iohā Serrano, welck leyt op 49.gr. eñ wort van andere genoemt R. de Trabajos, tusschen beyden ligt de Baja de S. Iuliaen, in welcke een goede havē is/het volck wilt sonder wapen/met huydē bekleet/ sonder wetten/ende seer groot van stature.

R. Tibiquire.
R. Avancay.
R. Vicas.
R. Purina.
R. Xauxa.
Landt Bombon.
R. de Plata.
P. di S. Elena.
Arenas Gordas.
Baros Anegados.
Terra Baixa.
B. Sin Fōdo
Arrecifes de lobos.
Patagones.
S. Dominigo
C. Blanco.
R. de Johan Serrano.

Van

Van daer telt men 80. mylen tot [redacted] Promontorium ofte [redacted] uythoeck de las 1100. Virgines, Van die elf duysent Maechden/ welck leyt op 52. graden ½. op d'incomste [redacted] die strate van Magellanes, die welcke streckende is op een ghelycke hooghte van Oost ende West 110. mylen lanck/ andere stellen 130. mylen/ ende de zuyden ende noorden van Veneçula 1200. mylen/ heeft in die breede 2. mylen/ ende op sommighe plaetsen een weynich meer seer diep/ neemt meer toe dan af/ en loopt na middagh. In dese strate zyn seer veel Eylandekens ende havens/ die custe ten beyden zyden seer hoogh/ en [redacted] groote rotsen/ het landt onvruchtbaer/ heeft ghéén greynen/ ende kout/ heeft vast het gheheele iaer snee/ daer ontrent zyn groote boomen/ en vele Cederen/ ende eenighe andere boomen/ vruchten voortbrenghende ghelyck Bisnole ofte Kriecken; Daer houden [redacted] Struys voghelen/ ende andere groote voghelen/ veel vreemde ghedierten/ daer zyn Sardinen ende vliegende visschen ende zy [redacted] [redacted] spyse [redacted] die andere/ vele Zeewolven/ [redacted] welcker vellen zy haer kleeden/ Walvisschē uyt welcker gebeeten zy Barcuskens maken/ als oock van rinden van boomen. Dese Strate is ontdeckt ende gevonden [redacted] Fernando Maggellanes Portugees/ int jaer ons Heeren 1521. naer anderen haer rekeninghen 1519. den 21. Octobr. daer [redacted] comēde/ en in Decembri daer uyt/ alwaer [redacted] die langhste daghen waren ende die cortse nachten. Van dese Strate mach men lesen die Historie van Indien/ ende die Navigatie der Englischen/ [redacted] oock hier door ghevaren zyn. Die Coninck van Spaengien heeft int jaer 1582. bevolen/ datmē op die hoeck [redacted] incomste van dese Strate eenighe Casteelen bouwen soude/ om andere natien [redacted] beletten/ die doorvaert in die zuyd Zee nae Peru, daer [redacted] zyn meeste schat van daen kryght/ etc. Ontrent [redacted] Strate woonen seer groote Reusen/ die 10. ende 11. voeten/ [redacted] grooter ghescreven [redacted] zyn.

De Eylandē in Streto. Magellanes zyn hoogh van ghebercheten/ en al onvruchtbaer.

Maken scheepkens van ghebeenten van Walvisschen ende rinden van boomen.

Anno 1521. is dese Strate eerst gevondē.

Magellanica het seste deel vande Werlet.

MAgellanica, is het seste deel vā die Werelt/ welck noch ten alderminstē bekent [redacted]/ dan sonder alle twyfel seer groot en verre streckende. Die provincē deses lands/ die tegens die Strate [redacted] Magellana over leyt/ is gheheeten Terra del Fuego. Beach een ander landtschap in [redacted] deel des Werelts ghelegen/ wort gehouden gants Goudt ryck te zyn/ die voornaemste Eylanden zyn Iava minor, ofte kleyn Iava, in 8. Coninckrijckē [redacted] voort brengende velerley specerijen/ ons noch onbekent. Iava major, Timor, vā waer men brengt witte en bleeke Sandalē hout. Bāda van waer die Note Moscaten comen ende die Foelie/ [redacted] Eylanden [redacted] Molucken, daer die Nagelkens groeyen Los Romeros, en die Eylandē Salomonis, doch hier van op ander ghelegenthept/ sullen voort treden tot Peru, beginnende van Panama, teghens Nombre de Dios over/ ende brengen [redacted]se beschryvinghe weder op't alder cortste/ [redacted] die Capo Deseado, ofte die begeerde hoeck/ liggende [redacted] die Strate van Magellana, daer't hier gelatē is/ doch eerst een kleyne relaes doende int ghemeen van Peru.

Terra del Fugo/ Goutryck.

Kleyn Java in 8. Coninckrijckē gedeelt.

[redacted] ons de Note Muscaten van daen comen.

Peru is een ghemeen woort/ ende beteeckent drieerley dinghen. Ten eersten een arm kleyn landeken [redacted] haven van [redacted] Spaengiaerden/ onder't beleyt van Pizarro ende Almagro ontdeckt ontrent Panama, liggende op 2. gra. aen die noord zyde van die linea. Ten tweeden verstaet [redacted] woort die gheheele landtschap van dese haven af. Die Custe vā die zuydt Zee vervolgende tot Chile toe/ begrypende 8. provintien/ namentlick Quito, Cagnaresia, Porto veio di S. Iacomo, Cassamalca, Cuscoa, Cagnasia, Calloa ende Charcassia.

Peru beteeckent drieerley dinghen.

Quito. Cagnaresia. Porto veio di S. Jacomo. Cassamalca. Cuscoa. Cagnasia. Calloa. Charcassia.

Ten derden beteeckent dese name Peru oft Peruvia, het gheheele seste deel van die Werelt/ namentlycken dat zuydtlycke ghedeelte van America, 'twelck vā Nieu Spaengiē/ door een enge ofte nauwe spacie van land niet meer dan 17. mylen breet wesende onderschepden wort/ beletende dat Peru ('twelck anders rondtsom met die Zee beloopē) geen eyland heeten mach: want heeft naer ondergangh die Zuyder-zee/ daer men in vaert door die Strate van Magellanes. Naer middach is die Strate selfs dit landt afdeelende van het overliggende landt/ noch niet ten vollen ontdeckt van sommighe Tierra de Fuegos, dat is t'landt van Vier gheheeten. Dese Strate ofte engte is van Magellan gevondē int jaer 1519. en [redacted] andere haer ghevoelen int jaer 1521. streckt nae die rechte linie oost en west ontrent 110. mylen/ light op die hoochte van 52. gra. 30. minut. en is op't breedtste 2. mylen/ die stranden ten beyden zyden niet hooge Steen-rotsen beset wesende/ en dit deel des Werelts heeft 5. voornaēde groote landē/ als zyn Castilia del Oro, ofte 't Gouden Castilien/ Popajana, Brasilia, Chile ende Peru, wort onderschepdē van Nieu Spaengien/ door die Province en reviere van Darien, van hier af beginsel nemende/ en streckēde tot die strate van Magellan toe. Door Peru dan verstaende eē geheel seste [redacted] van die Werelt/ streckt sulcks wyt en breedt/ [redacted] over die 64. gr. 30. minutē/ namentlycken comende aen die Zuyd-zee [redacted] die linie/ tot [redacted] 52½. graden/ en op 12. graden aen die noordt zyde [redacted] S. Martha toe/ 'twelck het uyterste hooft is vant landt nae't noorden. Op die grootste lenghte heeft dit deel 53. gr. [redacted] rekeninghe nemende van den Meridiaen/ loopende over die C. van S. Augustijn, twelck ligt [redacted] 8. gr. 30. mi. zuydlickē tot dē Meridiā/ daer op dat hooft vā S. Frācisco gelegen is/ [redacted] die hoochte [redacted] 2. deelē zuydlicker. Dit gheheele seste deel des werelts heeft by na die figure vā eē herte ofte vā eē Triangel/ uyt 3. gelycke linien bestaēde/ getrocken van die 3. hoecken des landts/ als die eerste vā die C. di S. Augustin, tot [redacted] Strate van Magellan, d'ander vā Magellan [redacted] S. Martha, dit derde van S. Martha weder [redacted] S. Augustin, het welck men op dusdanighe spherische maniere bewysen mach/ want stellende die eene hoeck des Triangels die Capo di S. Augustijn op die hooghte van 8. graden 30. minuten zuydelycker/ die lengte 341. graden; d'ander hoeck des Triangels die Strate van Magellan/ op die hooghte van 52. gr. 30. mi. zuydtlick/ die lenghte 303. graden/ de Linea die tusschen dese 2. hoofden gelegen is/ comt te hebbē 60. gr. gelyc die Meridiaen 360. heeft/ so veel dan ofte eē weynich meer/ heeft die Linia genomē vandē hoec van Magellan tot S. Martha, welck cōt [redacted] liggē [redacted] die hoochte vā 12. gr. en op [redacted] lengte [redacted] 294. ergo heeft dit land vast die gedaēte vā een drykantige figure ofte triangel; andere seggent [redacted] hebbē die figure vā eē Ey/ twelck aē beydē zyden scherp toeloopt/ ende int midden breedt is.

Tierra de fuegos.

Castilia di Oro. Popajana. Brasilia. Chile. Peru.

S. Martha[redacted] het uyterste hooft van Peru.

Capo [redacted] S. Augustin.

C. di Sine Francisco. Figure van Peru ghelyck [redacted] triangel ofte een herte.

Peru heeft die ghedaente van een Ey.

Omme hier af particuliere ende beter kennisse te hebben/ sullen eerst handelen van Peru ende den coers hoe die Portugesen hare seylagie nemen van Panama nae Peru. In vorighe tyden verstont men door Peru alle provincien die daer ligghen van Paltoa tot Chile, ende die reviere Maule zuyden ende noorden aen tot die reviere Anchasmay: Nu verstaet men alleen by den Spaengiaerden/ onder het woort Peru, dat gheweste ofte landt dat gheleghen is tusschen die reviere Argyropilis, ofte die Villa della Plata, ende die Province Quito, 'twelck een vruchtbaer/ gesont/ volckrijck ende wel bebout landt is/ lanc wesende van't noorden tot zuyen ontrent 700. myien/ breedt oost ende west ontrent 100. Soo zijn dan die grensen oost ende zuyden Argyropolis, nae den nederganck die zuyder Zee/ nae't noorden die Provinte Pastoa, dit landt wordt afghedeelt in driederley deelen/ in Planitiem, Sierras, Andes, dat is in even ofte plat landt aen die Zee ligghende/ in berghen ofte in berghachtighe landen/ die midden door't landt strecken/ ende in Peru over het gheberchte nae't oosten. Dit landt is Goudt ende Silver rijck boven alle andere landtschappen der gantsche wereldt/ 'twelck blijcken mach daer uyt/ datmen jaerlijcks so grooten schat van Silver ende Gout van daer brenght/ dat het ongheloofljjcken is. Ick ghes wyghe dat die Peruvianen noch roemen derven/ dat sulcks niet meer te beduyden heeft/ dan oft men van een gheheele sack Terwen een eenigh koornken afghenomen hadde. Soo mach dit oock bekent werden uyt die historie van Francisco Xeresio, daer hy schrijft dat in Cusco huysen zijn gheweest/ welcker voorhoven/ wanden ende dacken/ om ende al om met Gouden platen waren bedeckt. Nevens dit so schrijft Girava, dat die inwoonders van die provinte Anzerma haer gheheele wapenen vanden hoofde tot de voeten van Gout hadden/ hare borst-stucken/ rinck-kollers ende scheen-platen al van fijn Gout. Dese selfde ghetuyght oock/ dat ontrent Quito Goudtberghen waren/ daer meer Gouds dan aerde uyt quam. So bevestighen oock alle die historie schryvers/ die mentie makē van't rantsoen des Coninckx Atabaliba, even dit selvige 'twelck so overdadigh groot is/ dat men noyt van dierghelijcken ghelesen heeft: want dede die camer daer in hy ghevangen lach/ wesende 22. voeten lanck/ ende 17. breet) so hoogh met Gout vullen/ als hy overeynde staende/ zynen arm uyt streckende met die langhste vingher afreyckte/ presenteerde daer by/ soo zy liever Silver hadden/ wilde haer in plaetse des Goudts/ die selfde camer tweemael gheheel vol van Silver maken/ dan die Spaengiaerden namen 't Goudt/ welcke somma bedroech den Coninck voor zijn vijfste part over die 6. hondert seven tien duysent/ ses hondert eñ sevenen veertich Carls gulden/ eñ dertich duysent merck Silvers. Een jeghelijck Ruyter 12000. Castilianen/ elck vã 14. Realen sonder het Silver/ een voetknecht 1450. Castilianen/ behalven t'Silver/ bedraghende 180. merck. In somma dat het Goudt alleen bedroech nae onse Munte meer dan drie melioenen/ achten de tachentich duysent twee hondert vijf ende dertich Carls guldens/ behalven het Silver daer uyt men erkennen mach die seer groote overvloet des Goudts ende des Silvers deser landtschap. Ende hoe wel dat Atabaliba so grooten schat op brachte/ soo was dese noch niet te vergheljjcken/ by die zijn oudtste broeder Guascar beloofde op te brenghen/ soo hy zyn leven mochte behouden: want dese die schatten zijnder voorouderen/ ende zynes vaders hadde/ die den Atabaliba verborghen waren/ als eerst in't rijck gecomen zijnde/ daer uyt hy desen zynen broeder Guascar hadde ghestooten/ ende hem selven daer in gheset. Men leest oock dat die Spaengiaerden (dit landt eerst in krygende) hare peerden deden beslaen met Gouden hoef ysers/ wat het noch jaerlijcks voor overdadige schatten op brengt/ blijckt ghenoechsaem uyt die Armade voorleden iaer in Spaengien aengecomen/ niet noodich hier te verhalen/ etc.

Wat men verstaen heeft in vorige tyden door't woort Peru.

R. Maule.

R. Ancgasmay.

R. de la plata Silver revier.

Peru afghedeelt in drie deelen.

Peru Goudt ende Silver rijck.

Anzerma.

Rantsoen van Atabaliba.

Guascar oudste broeder van Atabaliba presenteert meerder rantsoen.

Goudē hoefysers.

Comende dan tot het vervolgh der custen van Panama nae Peru, is voor eerst te weten/ dat Panama ende Nombre de Dios twee steden zijn teghens den anderen over ligghende/ die eene aē die noordt Zee ofte die noordtzyde van Peru, d'ander aen die zuydt Zee/ 17. mylen vanden anderen onderschepden. Panama ligghende in een kleyne valeye/ alsoo dichte aen die Zee/ dat ten vollen Mane die stroom vant water des Meers in die naestligghende huysen comt. Die huysen deser stadt zyn eensdeels uyt riet/ eensdeels uyt andere materialen t'samen ghevoecht/ ende meest al met tegelen ghedeckt/ die nochtans niet seer veel en zijn. Dese stadt heeft een bequame eñ sekere haven/ doch seer kleyn/ met die stroom ofte die voorvloet comen die schepen in die haven/ ende met ebbe gaen zy af/ doch licht geladen: want die swaer geladen zijn/ souden lichteljjckē op die droochten blyven steken. Oock soo gaet hier groote ebbe ende vloet/ dat daer die eene ure hoogh ende diep water/ d'ander droochte is/ die schepen moeten een weynich wijt af houden vant landt/ ende door schuytkens die waren lossen ende laden/ soo wel die uyt Spaengien na Peru ghevoert worden/ als diese van Peru nae Spaengien voeren. Dese stadt ontfanght uyt Peru Maiz/ eenich Meel/ Hoenderen ende Honich heeft selven Koeyen eñ Swynen vleysch/ Oraengien/ Limoenen/ Cool/ Ayun/ Lattou/ Meloenen/ ende dierghelijcke dinghen in seer groote overvloet/ oock wert dese Provinte van Panama, in vorighe tyden van vele Indianen bewoont ende besocht/ ende alle die Revieren brachtē Gout voort/ doch nu ten meesten van die Spaengiaerden uyt gheputtet. Als men van Panama na Nombre de Dios reysen wil over landt/ is die eerste dachreyse goet ende bequame wech/ daer na comen boscayen/ streckende tot Nombre de Dios, op't midden van die wegh comt men aen een water/ daer men nauweljjcks in drie uren mach overcomē/ om der veelvoudighen kromten willen/ vele blyvender oock/ die stroom gelijck in winters tydinge alser groote stort reghenen vallen/ heftigh op loopende. Die dese stadt ofte Nombre de Dios verghelijcken by Venetien/ dwalen seer/ want beyde te samen ghevoecht/ ende noch vele Americaēsche steden van die Spaengiaerden opghericht daer by moghen niet comen om by Venetien ghenoemt te wesen/ doch een jeghelijck hebbe zijn oordeel ende gevoelen vry.

Verbolch der Custen van Panama nae Peru.

Panama eñ Nombre de Dios twee steden teghens den anderen over.

Beschryvinge van Panama.

Reyse van Panama nae Nombre de Dios over het landt.

Belanghende dan die maniere van't varen op die streken ende graden diemen houden moet/ van Panama nae Peru, als oock ten tijdt des jaers/ is te werē dat die beste eñ bequaēste tyden zijn in die drie eerste maenden des iaers/

Bequame tijt om te varen van Panama nae Peru.

als

als Ianuarius, Februarius, Martius, tot inden April, want die Zee als dan open is / die somer overhandt hebbende / ende vele vā die Brylen, (dat zijn winden upt den oosten ende noordtwesten) wayende / sonder dat eenighe westen ofte zuyen winden alsdan regnerē / waer mede die schepen seer lichtelijcken hare reyse volbrenghen / ende comen ghemeenlijcken daer sy willen wesen / al eer datter eenige andere winden / insonderheyt upt den zuyden / (die welcke 'tmeeste deel van't jaer / langhs die Custe van Peru wayen / op steken) mogen van gelijcken ooch uptloopen in Augusto ende Septembri, doch en doen soo goeden reyse niet / als in die voorseyde maenden. Soo daer eenighe schepen buyten desen tijt van Panama af varen / sullen een moyelijcke ende langhe reyse hebben / ende ooch soo moetender dickwils eenighe van dese schepen weder te rugghe / sonder die Custe te krijghen / ende worden (om die zuyden winden die ten meesten deel van't gheheele jaer op die Custe wayen / ghelijck ghesept is / als oock om die groote teghenstroomen) in swaere periculen ommeghedreven. Het is seer goet met de wint van Peru af te varen nae Panama ende Nicaragua, ende andere quartieren daer ontrent: maer om derwaerts te gaen ist periculoos ende seer onghewis.

Taboga een Eylandt der Parlen. Die schepen dan met spaensche waren gheladen zijnde / ende scheydende van Panama, comen ten eersten in Taboga, ende andere naest ligghende Eylanden / welcke van die Parlen harē namē verkreghen hebben / al waer sy versch water nemen.

Islas de Parlas. In dese Eylanden die wel ontrent 25. ofte 30. by een ligghen / hebben die Spaengiaerts in vorighe tyden veel Paerlen ghevonden / waer af sy oock die name behouden hebben Islas de Parlas, zijn gheleghen schaers op 8. graden aen die noordt zyde der limiten. Het grootste van alle dese placht in vorighe tyden bewoont te wesen: maer nu niet om dat die visscherye van Parlen afgaet / ende die welcke dese Eylanden

Slaven van Nicaragua ende Cubagua. toe comen / houden daer op swarte Slaven eñ Indianen van Nicaragua ende Cubagua, die aldaer het Vee hoeden / ende die velden besayē: want zijn seer vruchtbaer. Van hier af neemt

P. van Carrachine. men die hooghte van die Zee nae't westen / eñ men comt verkennen die punt van Carrachine, die welcke noordtwest ende zuydt oost ligt met het groote Eylandt der Perlen Taboga, ontrent 30. Italiaensche mijlkens / zijn $7\frac{1}{2}$. spaensche daer af. Die ghenighe die op desen hoeck aen comen / sullen sien dattet een hoogh ende berghachtich landt is / gheleghen op $7\frac{1}{3}$.

R. de Pinas. graet. Van dese punt loopt die Custe tot die R. de Pinas, ofte haven van Pijn-boom zuydt west / eñ zuydtwest ten zuyden / ende light van die voorghenoemde Capo 24. mijlkens / zijn 6. spaensche / op $6\frac{1}{4}$. graden / is een hoogh landt van groote heuvelen ende berghen; Men heeft alhier by die Zee-cant seer groote Pijnboomen / waeromme het geheeten wort die haven

C. dellas Correntes. van Pijnboomen. Van hier af streect die custe nae't zuyen / ende zuyden ten westen / tot die C. dellas Correntes, dat is / den hoeck van stroomen / die welcke seer smal is / ende 't Zeewaert in steeckt / eñ aenlangēde die stercke stroomen / die als ghewaldighe afwateringhen: ghelijck revieren nae't oosten afloopen / moeten vele maels die Portugesche schepen / die dese reyse doen / des snachts aen die anckeren liggen blyven / ende des smorghens voort varende ghebuert het menichmael / dat als sy meenen te winnen / dat sy opghehouden ende te rugghe ghedreven werden / ende 15. ofte 20. daghen om een hooft blyven henghelen / sonder voort toe comen. Vervolghende den wech op die verscheyde streckinghe / comt men daer nae

R. de Palmas. aen't Eylandt eñ die R. de Palmas, alsoo gheheeten om die overvloedicheyt der Palm ofte Indiaensche note-boomen die daer op zijn. Dit Eylandt mach hebben int ommegaens een weynich meer als 5. mylen / 'twelck is een duijtsche myle ende $1\frac{1}{4}$. spaensche / ende placht bewoont te wesen / light van Cabo des Correntes 75. mylen op $4\frac{1}{3}$. graden / hier ontrent heeft men vele revieren / alle van seer goet water / ende niet verre van hier light oock het landeken ende die Reviere Peru, daer Pizarius

R. Peru / waer af het gheheele landt naederhandt ghenoemt is worden. aen quam / ende nae wiens name naederhandt die geheele landtschap gheheeten is Peru. Van't Eylandt dellas Palmas, die custe vervolgende op die selfde streckinge / comt men by die strant van Bonaventura, welcke gheleghen is van't

Bonaventura. voornoemde Eylandt / luttel meer dan 9. mylen / zijn $2\frac{1}{4}$. spaensche mylen. Dichte by de strandt / (die welcke seer groot is) light eē hooghe clippe ofte steenrotse / ende d'incomste van die Bay op $3\frac{2}{3}$. graden / alle dese zyde is vol vā seer groote berghen / ende daer loopen t'Zeewaert in vele ende seer groote Revieren / die in die gheberchten haren oorspronck hebbē door een van desen loopen die schepen tot binnen int landt ofte haven van Bonaventura, doch die stier luyden / die hier in begeren te loopen / moeten seer goede kennisse vāde Reviere hebben: want so sy niet ervaren zijn / sullen groote moeyte ende perijckel upt staen / als sulcks velen gebuert is / die nieuwe stierluyden hadden. Van dese Bay af loopt die cust oost ende oost

Gorgona een Eylandt. ten zuyen tot aen't Eylandt Gorgona, twelck is van die strant 75. mylen / zijn 19. spaensche mylen wel gherekent / die Custe die men in dese streckinge heeft / is seer leech / vol van geboōte / ende ander wildernissen eñ gheberchten. Daer loopen veel groote Revierē van dese Custe af / onder welcke die voornaeste eñ alder grootste is de Reviere van S. Ioan, die welcke bewoont

R. di S. Ioan. is van Barbaris volck / eñ hebben die huysen ghebout op groote stylen ende balcken / op manierē van Schavotten ende Taneelen / eñ leven tsamen veler / som by eene / om dat die huysen seer lanck ende breedt zijn. Dese Indianen zijn rijck van Goudt / ende tlandt dat sy besitten is seer vruchtbaer / ende die revieren brengen met die stroomen voort overvloedich Gout: maer is so slijckig ende morassich / dat ment in gheenderley manieren kan overwinnen / dan met verlies van veel volcks / ende met

Gorgona een Eylandt. groote moeyten. Dit Eylandt van Gorgona is uytnemende hoogh / al waert 8. maenden int jaer / nimmermeer op en hout van regenen ende van donderen / alsoo dattet schijnt dat die elementen teghens den anderen strijden / is int ommegaen tot ontrent 2. mylen / ofte 6. Italiaensche / altemael van seer hooghe gheberchten / ende op die geboomten siet men vele Pauwen / Phasanen / geplecKte ofte besprinckelde Cattē / groote Serpentē / veel Zee-crabbē / ende andere nachtvogelē / eñ schijnt dattet noyt bewoont ghewerst is / heeft oock vele seer soete wateren; Die somer begint hier int eynde van die Mey / ter contrarie als in Panama, waer alsdan die winter begint. Op dit Eylādt heeft hem Franciscus Pizarius met zijn 13. medtgesellen / die welcke Peru ontdect eñ gevonden hebben /

hebben/vele daghen onthouden/ groote noyte ende hongher gheleden/ al eer zy tot overwinninghe des landts quamen. Dit Eylandt van Gorgona light op drie graet / ende aenlangende die mylē die wy in dit diſcours / als oock int Braſiliaenſche ende elders gehouden hebben/ zijn al ſpaenſche mylen/die 17½. eē graedt maken. Van dit Eylandt ſtreckt die cuſte weſt

I. Gallo.

zuydt weſt / tot het Eylandt Del Gallo, ofte vanden Haen/ende alle deſe Cuſte is leech ende heuvelachtich/ eñ daer comen vele revierē uyt loopen. Dit Eylandt is cleyn / heeft int ommegaen nauwelijck een myle / ofte ontrent 3. Italiaenſche mylen; Heeft ſekere roode duynen. Van die ſelfde cuſte van't vaſte landt tot hier toe/light op twee gradē vanden Æquinoctiael. Vā hier keert die cuſte zuydtweſtwaert tot by die punt die men heet de Manglares(dat zijn boomen alſoo gheheeten) in onſe Caerte qualijck Manglalos gheſtelt / die welcke gheleghen is op ander 2. graden ſchaers / eñ vant Eylandt af / tot die Punta toe: ('twelck 6. ſpaenſche mylen zijn/ luttel min ofte meer / oft 24 Italiaenſche) is die cuſte leech eñ heuvelachtich / ende daer comen eenighe revieren in die Zee loopen / die welcke te landtwaerts in bewoont zijn. Van hier af loopt die Cuſte zuyde weſt tot die ſtrandt die men noemt van S. Iacob, S. Tiago, ende maeckt eenen grooten inwijck / al waer een open haven ofte reede leyt/gheheeten van die Sardinen / ende alhier loopt uyt die groote ende gheweldighe reviere van S. Jacob / al waer die regieringe van Pizarro begonſte / ende deſe ſtrandt is 9. mylen ende een quart van die punt van Manglares, ende 'tgheſchiet wel / dat die voorſteuen van die ſchepen op 80. vadem diepten ligghen / eñ raken met die after ſteuen aen die gront. Van ghelijcken ghebuert het wel / datmen ſeylende is op twee vadē diepten / eñ metter haeſt ouer die 90. krijcht / twelck den gheweldighen loop ende furie van die reuiere veroorſakende is/ doch alhoe wel datmender deſe Banckē heeft/ en zijn euen wel niet periculoos/ eñ die ſchepen en laten daeromme niet tot haren wille daer uyt ende in te comen / ende die ſtrandt van S. Mattheus, in onſe Caerte Mathias geſtelt/ ligt op een graet ruym / van hier af ſtreckt die cuſte weſt aen / nae die C.S.Franciſco, die welcke gheleghen is van die ſtrandt 30. Italiaenſche mylen/zijn 7½. ſpaenſche. Deſen hoeck leyt een hoogh landt / ende men heeft dicht daer by ſekere roode eñ witte duynen/ die van ghelijcken hooch zijn / ende deſen hoeck van S.Franciſco leyt op eenen graet / aen die noordt zyde vā die linea Æquinoctiael. Van hier af loopt die cuſte zuydt weſt/ tot den hoeck Paſſao, welcke die eerſte haven is van Peru, over welcke die linea Æquinoctiael paſſeert. Tuſſchen deſe twee hoecken ofte punten loopen 4. ſeer groote revieren in die Zee/die welcke ghenaemt worden Liquixinus, op Latijn Quiſinuæ, eñ hier ontrent een ſeer redelijcke haven / al waer die ſchepen goet water ende bern-hout nemen. Men heeft vanden hoec de Paſſaos naer vaſte landt toe ſekere hooghe berghen/die ghenaemt worden De Quaque. Den hoeck is een landt/ 'twelck niet te laech en is/ eñ men ſieter ſekere duynen gelijc die voorgaende.

Roode duynen aent vaſte landt.

P. de Manglares.

C. S. Tiago.

R. S. Matheo.

C. S. Franciſco.

C. Paſſao.

Quiſinuæ/ vier Revieren.

De Quaque.

Vervolch der Navigatie van die Linea, tot die ſtadt der Coninghen, Lima ghenoemt.

TOt noch toe hebben wy verclaert der Cuſten van Panama, over die zuyd zee/ tot die haven van Quixinus, welck al in die landtſchap van Peru light/ ſullen nu den cours vervolghen tot die ſtadt der Coninghen. Scheydende dan van die C. di Paſſaos ſoo ſtreckt die Cuſte zuyden/ ende zuyden ten weſten / tot die hauen Porto veio, ofte die oude Haven/ ende al eer men daer cōt/ heeft men die ſtrandt die men van die Charaqui noemt / in die welcke die ſchepen moghen ſonder eenigh perijckel in loopen / eñ is ſoodanich / datmen die ſchepen aldaer ophalen ende verſien mach / al waren die oock van die aldergrootſte/ heeft een ſeer goede uyt eñ incomſte / uytbeſondert datter ten midden weghen van die incomſte ſekere ſteenen ofte rudtſighe Eylandekens ligghen : maer die ſchepen moghen/van welcke zyde datſe begheren / ſonder eenich perijckel voor by loopen : want men en heeft anders niet te ſchouwen / dan tghene datmen voor ooghen ſiet. Die oude hauen leyt op eenen graedt/ aen die zuydt zyde van die linea Æquinoctiael, ende is een van die 5. ſtedē die de Chriſtenen ofte Spaengiaerdē ghebout hebben int platte landt van Peru, alſoo dat Porto veio, eē name/ is beteeckenēde die ſtadt ende die landtſchap die daer ontrent is / welck vaſt verwoeſt ende vernielt is / om datter een arm ongheſont landt is / doch hebben eenighe Mynen van Smaragden / die zy langhe tydt verborghen ghehouden / ende door gheen tormenten ofte pynen wilden ontdecken / als zy noch doen. Hadden oock in vorighe tyden veel Gouden ende Silveren vaten / alle van die Spaengiaerden gherooft ende vervoert. Nu door Coninghs placaten vry ghegheven zynde / betalen haer overheeren niet anders als tienden van haer aerdt-vruchten / waer door oock vele Spaengiaerden vertrecken/ die proſyten afgaende. Het landt ontrent Porto veio was Gondtrijck / die volckeren maecktē hare hutten boven op die tacken der boomen / ghelijck die voghelen hare neſten. Deſe Cuſte om dat zy moraſſigh is/mochtmen gheen peerden daer brenghen / waer door zy ſpader van die Spaengiaerden is t'onder ghebracht / oock om dat zy dapper uyt hare holen met ſteenen/Javelijns/potten met heet water/ ende wat voor die hant quam nederſmeten / vernielden veel volcks: want die Spaengiaerden moeſtē haer met borden bedecken / ende die boomen nederhouwen/ſouden zy haer winnen ende bedwinghen / oock om dat het landt rou / ſcherp ende woeſt is / waer door qualijck proviande voor een legher te becomē is/ blijft noch veel landts hier ontrent onbewoont. By die oude hauen twee mylen landtwaert in / heeftmen die ſtadt S. Jacob ofte S.Tiago, welcke niet minder van huyſen ende inwoonders is / als Porto veio, ende hier ontrent is die doorganck ofte pas van Gainacapa, alſo vā die Spaengiaerden gheheeten om deſe oorſake. Gainacaua, de vader van Attabaliba heeft op een ſekere tijdt ghesonden eene van zijn velt-overſten/ met een groote macht van volck / om deſe landtſchap in te nemen. Deſe / als hy wilde zijn volck overſetten over die reviere / heeft die volckeren belaſtet vloten te maken van balckens / om daer

Quixinus.

Porto Velo een hauen/ ſtadt eñ landſchap daer in die Myne van Ameranden.

De ſtadt ghebout an. 1535

Porto veio een ſtadt der Spaengiaerden int platte landt van Peru.

Porto veio beteeckent een landtſchap en Stadt/een arm landt/ hier zijn mynen van Smaragden.

De inwoonders vant landt ontrent Porto veio maken haer hutte in boomen als die vogelen doen.

Hoe deſe lupden vande Spaegiaerts bedwōgē zijn.

S. Tiago.

Pas van Gainacapa.

De vader van Atalıba heeft dit lant met comen bedwinghen.

daermede over te raken / welcke ghemaeckt zijnde / als zijn volck met hare rustinghen ende ammonitie op die vlote waren / hebben hare vyanden die touwen daer die vloten aen vast waren afghesneden / waer door vele van die sterckheyt des strooms zijn versopen / ende die reste vanden vyanden vernielt. Gainacapa verstaende dese zyne nederlage / heeft een groote mennichte van volck by een ghebracht / ende is van Quito afghetrocken / ende van die gheberchten int platte velt ghecomen / ende heeft dit volck door een gheweldige slach overwonnen.

Gainacana treckt van Quito af.

Na dese victorie heeft hy lust ende begeerte ghehadt een dijck te slaen door die reviere / om te voete daer over te trecken alst hem beliefde. Ende nu veel steenen tsamen ghebrocht zijnde / als oock aerde / ende die in die reviere ghesmeten / die dijck over die 20. treden groot wesende / ende Gainacava siende dat om der breetheyt willen / als oock om die groote diepte ende snelheyt des strooms al watter in ghewerpen worde / van die cracht des strooms wech dreef / heeft afghelaten van zijn voorgenomen werck / waeromme dan die Spaengiaerden dese plaetse die name ghegheven hebben : van den overganck Gainacaux, ende daer ontrent als gheseyt is / die stadt S. Jacob ghetimmert.

Gaynacana wil een dyck maken door de reviere / dan waest daer ... scheyden.

Wenden overganck Gaynacana de stadt S. Jacob ghetimmert.

Anderhalve spaensche myle van S. Jacob / nae't zuyden light eenen ronden bergh / die zy Christus bergh heeten. Van Porto veio voorder aen op die selfde streckinghe ontrent 4. mylen schaers nae't zuyden / is gheleghen den hoeck S. Lorenço, ende twee mylen ende een quart van daer zuydt west aen / light een eylandt van die selfde name / oock S. Laurenço gheheeten / twelck ruijm een myle int ommegaens heeft / al waer die Indianen ofte Peruanen van't vaste landt in vorighe tyden hare sacrificien ofte offerhanden plachten te houden / ende doodender vele Lammeren / Schapen / ende sommighe kinderen / offerende tbloet van dien aen heure Afgoden ofte Duyvelen / welcker figueren zy in steenen afghebeeldet hebben / die zy aenbidden. Als Franciscus Pizarrus met zijn 13. ghesellen ghetrocken waren om Peru te ontdecken / quamen zy mede aen dit Eylandt / ende vondender sommich Silveren / Gouden jouweelen / vele mantels ende hemden van seer gheschilderde ende schoone wolle. Van die tijt af / ende om dier oorsaken willen / heeft dit Eylandt die name van't Silver behouden; Die hoeck van S. Lorenço, is op eenen graet aen die zuydt zyde van die Linea, ende gelijck verhaelt is / so begint Peru van die Linea af / streckende zuydwaert op tot Chile toe.

Monte Christo.

P. de Sint Laurenço.

S. Laurens heeft een myle int omgaens / plachten de Indianen hare afgoden te offeren Schapen ende Lammeren / oock kinderen.

Peru streckt tot Chile toe.

Het volck dat onder die Linea ende daer ontrent woonachtich is / hebben een maniere van wesen ende leven / vast bykans ghelijck die Joden / waer door oock vele van meeninghe zyn / dat zy afcomelinghen zijn van Joden ofte van Cham, spreken heeserigh ende binnens mons / ghelijck die Mooren / ende zijn gans gheneghen tot onkuijscheyt / tegens nature / waer door het comt dat zy qualijck met hare huijsvrouwen leven ende die weynich achten. Die Vrouwen draghen gheen haer noch gheen kleedinghen / dan alleen voor haer schaemte een voorschootken. Planten / sayen / maeyen ende malen het koorn ende die Terwe Maiz daermen broot af backt / ende dese Terwe wort in Peru, Zara geheeten; Die mannen draghen corte hemden sonder mouwen / tot den navel toe / die schaemte bloot; sommighe gaen gheheel naeckt / ende verschilderen hare lichamen gheheel swart / ende hebben het hayr gheschoren / op de maniere bykans ghelyck by ons die Moniken / doch voren ende achter gheen hayr latende / dan alleen op die zyden.

Spreken heeserich binnen smonts ghelyck de Mooren.

Terwe Maiz.

Oock ist by haer seer gebruyckelycken veel gouden juweelen aen die ooren ende neusgaten te draghen / insonderheyt Ameraulden / die voornaemlick in dese landtschap ghevonden worden / hoe wel dat die inwoonders die Mynen niet hebben willen ontdecken / soo heeft men nochtans aen eenighe rouwe steenen teeckenen daer af gesien / dat zy daer groyen. Aen armen ende beenen draghen zy vele Pater nosters / seer dubbelt omghewrongen van Gout / Silver ende kleyne Turkoysen / oock van witte ende roode teeckens ende flecken huyskens / doch laten hare wyven niet toe eenigh van sulcks te draghen.

Draghen hemden tot den navel toe / ende draghen in hare nuesen ende ooren costelycke Ameraulden / aen armen ende beenen draghen zy Paternosters.

Belanghende die ghelegentheyt des landts is seer heet ende ongesont / ende aldaer regiert een maniere van pynlycke ende sweerende wratten / groot ghelijck Ocker-noten / int aenghesicht ende andere leden / met diepe wortelen / mismaeckter ende booser dan Pocken / ende moeten afgebonden wesen met dunne draykens / als zy wel rijp ghewerden zyn.

Maniere van Wratten die hier regieren.

Dit volck verschildert oock den mont / doorbooren die Nuese / die Lippen / Wanghen ende Ooren / ende draghen op hare feesten juweelen ende Perlen daer in / zijn seer ghenegen tot visschen. Die schuijtkens die zy daer toe ghebruycken / so om te visschen als oock om te seylen / zyn ghelijck vloten / uyt 3. 5. 7. ende ten tyden uyt 9. ofte 11. lichte balckens tsamen ghevoecht / op maniere ende ghedaente ghelyck een uytghespreyde landt : want worden also te samen ghebonden / dat die middenste balck die langste is / ende die andere alle tijt na proportie corter / ende nae dat die lenghte ofte breede van dese vloten is / soo werden oock die seylen kleijnder ofte grooter ghemaeckt. Ende als zy dusdanige vloten een tijt lant in stilheyt des Meers gheroeyt ende voorts ghetrocken hebben / soo werpen zy als een offer in die Zee / broot / vruchten / ende dierghelycke dinghen / biddende om eenen goeden voorwint / als moede wesende / ende nu krachteloos om meer te roeyen.

Doorbooren die nuese mede ooren / wanghen / lippen.

Vloten der Peruanen hoedanich die zyn.

In zee seylende so doen zy der zee offerande om goeden wint te hebben.

Die poorten van die kercken in dese contreye / staen int oosten / behanghen met sekere Cottoenen lynwaet / ende in alle tempelen staen twee ghehouwen beelden ofte Afgoden / vande gedaente ghelijck swarte Bocken / voor die welcke altoos een vier brandt van welrieckende hout / dz daer veel groeyt / waer af als men die schorssen af doet / eenighe stercke ende welrieckende Gomme vloeyt. Ick achte sulck hout Cederen te wesen / daer uyt die Gomme Elemi comt / welcke ghehouden wordt het leven der dooden / ende die doot der levenden / om dat zy die doode lichamen voor putrefactie bewaert.

Poorten der kercken.

Gomme Elemi / het leven der dooden / ende die doot der levenden.

Desghelycken soo zijn in dese tempelen beelden van groote Serpenten / die zy aenbaden / ende behalven dese alghemeene Afgoden heeft een jegelijck noch zyne besondere / elck nae zijn handelinghe daer hy mede ommegaet / als die visschers eenen seer grooten visch / die jaghers een Harte ofte eenigh beelt van een Wilt. By die Capo Passao waren in sommighe kercken aen alle Pilaren ghestelt / ghekruijste menschen ende kinderen / die also wel bewaert waren ende ghebrocht dat zy niet mochten verrotten ofte eenighe quade reuck van haer gheven / noch verwonderen hoofden van Indianen met naghelen aenghehecht / die zy niet eenigherley substantie

C. Passao.

soo hadden

ſo hadde doen verdwynẽ / dat zy niet meer als een vuyſte groot ghebleven waren. Hare huyſinghen maken zy van groote dicke rieden die aldaer waſſen / ende hier ontrent zijn weynich vruchten.

C. de S. Elena.

Comende weder tot vervolch der Cuſten/ eñ die reyſe vervolghende zuydt eñ zuyden ten weſten / tot die Punt van S.Elena, al eer dat men by deſe punt comt/heeft mẽ twee hauens/

Colao een hauen Calengo.

die eene ghenoemt Colao, eñ d'ander Calemgo, al waer die ſchepen ſetten/ ende verſch water ende bernhout nemen/eñ men heeft vanden hoeck van S.Laurens, tot die punt van S.Elena ruym 9.myle / eñ light op 2.gradẽ ruym/ het maeckt eenen inwijck / van die punt af nae't noorden/ 'twelck is een ſeer goede hauen. Een ſchoot van een Voet-boge/daer van daen

Een fonteyne van Peck.

ſtaet een Fonteyne / die in die Zee met ſekere aderkens loopt/ tot 4.ofte 5.toe / al waer een ſorteringhe van Bitumen / niet anders van ghedaente als Peck ſiende / uytcomt / twelck oock in die plaetſe van Teer by den Spaengiaerden tot hare ſchepen ghebruyckt wordt. Oock ſo vertellen die Peruvianen / dat ontrẽt dit hooft in vorighe tyden ghewoont hebben

Reuſen hier ontrent ghewoont.

ſeer groote menſchen ofte Reuſen / ongheliјck grooter dan andere ghemeene / doch wiſten niet waer zy van daen ghecomen waren / onderhielden haer met ghelijcke ſpyſe / als die naeſtligghende volckeren / doch inſonderheyt met viſſchen. Deſe Reuſen viſten oock op vloten/elck op eene ſittende / ende quamen ten tyden te voet te lande / daer die Zee noch twee vademen eñ meerder diepte hadde ; Zy gingen naeckt/ waren wreedt ende fel/ ende doodeden veel volckeren daer ontrent woonende. Die Spaengiaerden in die hauen van Porto vejo

Twee ghehouden beelden/man en vrou/na Reuſen gemaket.

comende / vonden aldaer twee gehouwen beelden/na die ghelijckeniſſe van deſe Reuſen eens mans ende eender Vrouwen. Die Peruanen vertellen van die vernielinge deſer Reuſen/ ſegghende dat uyt den Hemel een jongelinck ghecomen zy / blinckende ghelijck die Sonne die teghens haer met vierighe vlammen gheſtreden heeft / waer door die ſteenen ende rotſen daer die vlammen op raeckten/ ſchuerdẽ/ ghelijck men noch huydighes daechs daer merckelijcke teeckenen ende gaten af ſiet / zijn alſoo in ſekere holen ghevluchtet/ende daer te ſamen vernielt. Deſe Hiſtorien hebben weynigh gheloofs ghehadt by den Spaengiaerden/ totter

Den Gouverneur Jan de Holmes heeft ghegraven/ ende de Reuſe ghebeenten ghevonden ſeer groot/ de tanden 3. vingerẽ breedt/deſe ghebeenten in verſcheydẽ plaetſen door een nieuwicheyt gefondẽ.

tijt toe dat eenen Spaengiaert Ian de Helmos, ghebooren van Truxillo, Gouverneur vã Porto veio, int jaer 1543.heeft doen graven/ die alſoo groote ribben eñ ghebeenten ghevonden/ dattet ongheloofliјck is ſoodane van menſchen te weſen / ten ware datmen die hoofden daer by ghevonden hadde / die tanden daer aff waren drie vingheren breedt / ende vier vingheren lanck/vijf quartier ſwaer/zijn gheſonden in diverſche plaetſen vã Peru, eñ van dien tijdt heeft men dit relaes der Peruanen voor ſeker ghehouden. Die Spaengiaerden hare opinie is (alſoo deſe volckeren ende Reuſen geneecht waren teghens die natuere te ſondigen) dat die rechtvaerdicheyt Gods/ die ſelve van der aerden door zynen Enghel / als tot Sodoma verſlonden heeft / doch hier af mach men gheen ſekerheyt gheuen / om dat die Americanen gheen hiſtorien / boecken ofte ſchriftẽ hebben / dan alleen het relaes van ouders tot ouders / ende by die ſommighe eenighe teeckenen ende memorialen van allerley gheſchilderde

Quippos/ coordekens ende memorialen der Americanen/ waer op zy hare jaren tellen.

Cottoen Coordekens / welcke zy Quippos noemden/beteeckenẽde door't ghetal der knoopen/op verſcheyden manieren ghemaeckt/van die welcke zy opwaerts telden / van eene tot tiene/eñ ſo voorts / verſchilderende de coorden met alſulcken coleur alſt gheenighe was dat zy daer door wilden beteeckenen ; dusdanighe hebben die Spaengiaerden door haer barbariſche wreedtheyt ende onwetentheyt vele vernielt. In een yeghelijck landtſchap warẽ luyden daer toe gheſtelt om die gheſchiedeniſſen op dusdanighe maniere aen te teeckenen / als men ſulcks ſien mach in die Hiſtorie van Mexico, daer veel hier af verhaelt wordt. Die perſoonen die dit werck deden / werdẽ by haer luyden ghenoemt Quippo Camayos, eñ van

Quippo Camayos.

deſe coorden vant men gheheele huyſen vol / eñ conſten lichtelijcken uytghelept worden / van die daer in gheoeffent waren/ al hoe wel die ſaken voor veel jaren waren gheſchiet. Nu wedercomende tot het vervolch der Cuſten: Van die punt van S.Elena looptmen nae die

R. de Tũbez.

Reviere van Tumbez, welcke van daer gheleghen is 19.mylen ſchaers/ ende die punt leyt met die Reviere 3.ende 3. ten W. Tuſſchen die punt eñ die Revieren comt een andere groote Inwijck nae't noordt ooſten / van de Reviere Tumbez,ende alhier af 4.mylen light het Eylandt Puna, anders het Eylandt van S.Iacob

Het Eylandt Puna/anders S.Jacob geheeten.

gheheeten/heeft meer dan 7½.int ronde / 'twelc ſeer rijck is/ende bewoont/ jae ſoo ſeer dat die volckeren hier van met die van Tumbez, ende met die anderen van het vaſte landt gheſtadelijcken oorloch voerden ; hebben teghens den anderen vele veltſlaghen ghehadt / ende door lanckheyt van tijt eñ overcomſte der Spaengiaerden gants t'onder ghecomen. Dit Ey-

Beſchrijvinge van Puna.

landt is ſeer vruchtbaer ende vol vã gheboomten/overvloedich van wilt eñ van viſch / oock van ſoet water; Voor kleederen ghebruyckten zy hemden/ende ſommighe doeckxkens. Zy viſſchen met vloten van lichte balckxkẽs / op twee ander houten tſamen ghebonden/ ghelijck verhaelt is van die ander ghebueren; Sommighe van deſe vloten maken zy ſo groot / datter 50. perſoonen ende 3. peerden op gheſtelt moghen worden/ die men ofte met ſeylen / ofte met riemen voortkrijcht / daer af dit volck groote meeſters zijn. 'tIs ghebeurt op eenighe tijdt/ dat die Peruanen Spaengiaerden hadden op deſe vlote/ dat zy ſeer behendigh die vlotẽ ontdeden/ ende die balckxkens verdeelden / ſoo dat die Spaengiaerden verdroncken/ende die Indianen op die houten ontquamen/ ja oock ſonder behulp van hout : want connen meeſter-

Hare wapenẽ zijn ſlingeren/ ſchichtẽ/bylen van Siluer ende coper.

lijck ſwemmen. Die wapenen van dit volck zijn ſlingheren / ſchichten / ſtrijdt koluen ende bylen van Siluer ende coper / oock lancien ofte ſpieſen / met punten van ghemeen ende ſlecht Gout. Beyde die mannen ende vrouwen dragen veel juweelen/ ende hare drinckbekers eñ ſeruice waren van Goudt ende Siluer. Die Heere van't Eylandt was van zijn onderſaten ſeer ontſien/ ende was ſoo jaloers / dat hy zijn knechten die zijn vrouwen bewaerden/ die Neuſe ende die ſchamelheyt dede af ſnyden. In dit Eylandt was Pizarrus wel vriendelijcken ontfangen: maer die overſte ſiende haer groote wreedtheyt int roouen van't Goudt ende Siluer/als oock int ſchoffieren der vrouwen/ is op haer gheuallen met een groote menichte van Indianen / dan niet connende wederſtaen / heeft die vlucht moeten nemen / ende in

die Boſ-

die Bosschen ghewecken / welcke victorie Pizarius naederhandt wreedelijcken heeft misbruyckt / ende is daer na met zijn Spaengiaerden overghevaren in de Provincie van Tumbez, liggende ontrent 12. mylen daer af: Maer die inwoonders verstaen hebbende die wreetheyt die hy ghepleecht hadde in Puna, zijn ghevluchtet in een Casteelken / een weynich van die Zee afligghende. Pizarrus daer en teghen den oversté door zijn boden ontbiedéde / veynsende ofte hy zijn vrindtschap seer sochte / die Gouverneur alleen niet comende: maer hem sterck makende / om hem teghens te gaen / hem soeckende te vernielen / doch die Spaengiaerden haer voorcomende / ende des nachts over die Reviere met haer volck schepéde / onder't cõduyt van goede leytsluydé / door scherpe ende rouwe weghen / hebben die Peruanen des snachts slapende / onversiens overvallen ẽ gheslaghen / nae die slach ghetrocken in die stadt Tumbez; eene name met die provincie hebbende / heeft die stadt ghepiundert / ende die rijcke Kercke van die Sonne gherooft. Wt dese stadt heeft hy oock kennisse ghekreghen van die rijckdomme van Peru. Ẽ om weder te comen tot het Eyland Puna. By dé Spaéngiaerden ẽ Indianen is een gemeene opinie / dat in vorighe tyden alhier in hare tempelen veel Goudts ẽ Silvers begrauen zy geweest / oock so seggen die Eylanders die noch huyden ten daghe leuen / dat hare vooronderen seer religieus waren / ende gants geneecht tot waersseggerie ẽ andere abusen / ẽ datse seer dertel waren / ende dat bouen allen is / ghebruyckten die vervloeckte sonde van Sodomie / slapen by haer vleyslicke susters / doende andere groote sonden. In dit Eylandt vluchtede Broeder Vincentius de Valle viridi, (een Monninck / die oorsake was van't oorloch tegens die Peruanen / ende naederhant eerste Bisschop van Peru) met 42. Spaengiaerden voor die wreetheyt Didaci Almagri; ende als hy hem des nachts verborghen hadden / hebben die Eylãders hem ende alle die zyne met kolven doodt gheslagen / loon nae zijn wercken verkrygéde. In Puna ẽ die contreyen van Guaiaquil ẽ Porto veio, wast die wortel / die wy hier te lande Zarzaparillia noemen / die men teghens pocken ẽ andere kranckheden ghebruyckt. Op't Eylandt kloppen zy die tusschen twee keselinghen / ẽ persen tsop daer uyt / daer toe vermẽghende een weynich warm waters / ẽ gevent die krancken / die welcke daer op sweeten soo veel zy moghen / ende desen dranck drincken zy sommighe daghen / daer toe etende een weynich beschuyt / met een ghebraden hoenken; Hier te lande snydé wy die wortelen aen kleyne stuckens / ende koken die / latende sulcken dranck die krancken eenen tijt lanck drincken. By dit Eylandt van Puna leyt noch eẽ ander wat bet tZeewaert in / ghenaemt S. Clara, niet dat sulcks teghenwoordich / ofte oock in vorighe tyden bewoont is gheweest / noch oock water ofte hout heeft: maer dat die voorouderen van Puna die begraeffenissen van hare voorsaten daer hadden / ende dedender hare sacrificien / die plaetse was seer hooch daer zy hare doodé begroeuen / met die welcke groote sommen van Gout / Siluer ende fijn gewaet ghelept worden / alles opgheoffert ẽ toegheeygnet tot dienste van hare afgoden / 'twelck zy tot incomste der Spaengiaerden verborgẽ hebben / datment niet weten mach waert ghebleuen is. Die Reviere van Tumbez is seer bewoont / ende was in ouden tyden noch veel meer bewoont. By die selfde placht te staen een seer stercke ẽ wel ghebouwde fortresse / ghemaeckt door die Ingas ofte die Conyngen van Cusco, die welcke commandeerde over gheheel Peru, ende hadden hier eenen grooten schat / ẽ daer was een tempel der Sonnen / ẽ eẽ Convent van Mamaconas, twelck te segghen is / voornaemste vrouwen ende maechden / die tot des tempels dienst gheconsacreert waren / die welcke by nae op die maniere ẽ usantie van Virgines Vestales in Roomen leefden / ẽ haer onthoudende waren / ende om dat van dese Clooster Iufferen / ẽ hare wercken ẽ diensten noch op ander plaetse verhaelt sal worden / sullent hier by laten; Belanghende het gebouw van dese sterckte / is langhe vernielt gheweest / doch niet soo gheheel / datmen niet sien en mach die grootheyt ende magnificẽce die't ghehadt heeft. Die mont van die Reviere Tũbez leyt op 4. graden aende zuydtzyde / alhier oock op't vaste landt teghens Puna over vint men volc die de bouenste 5. ofte 6. tanden uytghetrocken hebben / sommighe vermelden dat zy sulcks doen om hovardye / daer schoonheyt afmakende / andere segghen dat zy haer uytghetrocken werden / tot een straffe om sekere injurie die zy in vorighe tyden die Coninghen ofte Ingen van Peru ghedaen hebben / andere verhalen oock dat zy dese hare Afgoden opofferen.

Van die Reviere Tumbez loopt die Custe zuydt west tot Cabo blanco ofte die witte hoeck / zyn onderscheyden van een 11. mylen ruym / ende light op $3\frac{1}{2}$. graden / van waer die Custe weder zuyden aen loopt / tot het Eylãt de Lobos ofte vande Wolven. Tusschen C. Blanco ende Isla de Lobos light een hoeck ofte punt / diemen noẽt Deparina, ẽ in onse Caerte Pariana, streckt by naest so verre tzeewaerts in / als die Cabo blanco. Van dese punt streckt die Custe weder zuydwest tot Paita toe. Tusschen C. blanco ende Paita light die stadt S. Miguel, welcke die eerste is van die Spaengiaerden ghebout in gheheel Peru, ende was ghenoemt Noua Castilia, is begonnen int jaer 1531 van Pizarro, al waer ooc die eerste kerke der Christenen gheweest is / doch nu van weynich importantie / waeromme wy het oock hier by laten sullen. Die gheheele Custe van Tumbez is sonder heuvelen ofte gheberchten / ẽ daer eenighe heuvelen zyn / die selfde cael / vol van steen ende van sandt / ende daer comen weynich revieren van uyt loopen. Die Hauen van Paita is voorby die Punte een weynich meer dan 6. mylen. Paita is een seer goede hauen / al waer men die schepen schoon maeckt / ende op een nieuws versiet ende teert / ẽ is de principaelste Stapel van gheheel Peru, ende van alle die schepen die daer na toe comen. Dese haven van Paita leyt op 5. graden. Van het Eylandt van die Wolven voorseyt loopt men tot hier toe oost ẽ west / 'twelck zijn 3. mylen spaensch / ofte 12. Italiaensche mylen; Ende van daer vervolghende die Custe zuyden aen / so commen te arriveren tot aen die Punt de la Cora, ter halver weghen van't Eylandt vande Wolven / ende dese Punt maectet eenen seer grooten Inwijck / ẽ heeft een seer groot beschutsel om schepen te legghen / leyt op 6. graden aen die zuyd zyde van die Linea. Van daer siet men twee Eylanden / beyde gheheeten

Islas

Vluchten die van Tumbes tot hare versekeringhe in een Casteelke.

Tumbes een stadt ẽ valleye van de Spaẽgiaerts inghenomen / de kercke van de Sonne gerooft.

Broeder Vincentius van't groene dal in Puna gedoodet / dese was de eerste Bisschop in Peru

Zarzaparillia wast in dese contreyen / menichten gebracht ende ghebruyckt.

I. S. Clara is de begraefenisse van die vã Puna.

Mamacone Nonnen van Peru / die inden tempel der Sonnen geconsacreert waren by nae op de maniere van Virginus Vastalis.

Tvolck op dese Reviere Tumbes / die zijn al haer bouenste tanden uyt ghetrocken.

Paita een goede hauen.

P. de la Cora

Islas de Lobos.

Islas de Lobos, dat zijn Eylanden vã die Zeewolven / door die groote mennichte die daer zijn noorden ende Zuyen / met die eerste Punt is gheleghen het eerste Eylandt verscheyden van't vaste land drie spaensche mylen ofte 12. Milken, alle die schepen moghender aen die zyde van't landt door heen. Het ander Eylant is gheleghen 9. mylen / van dit eerste voor der aen/ende op 7. graden schaers / van die Custe nae't zuydwesten / tot die Haven die men noẽt van Casina, van't eerste Eylandt af loopt men noordt oost ende zuyd west tot Malabrigo, (twelck te segghen is/het quaet beschutsel) al waer een havẽ is daer die schepen alleen met goet weder moghen in loopen / ende die gheen die't noodigh is om zijn reyse te vervoorderen.

Casina.
Malabrigo.

Seven mylen ende een halve verder/ heeftmen T'arreciffe (dat is tCliff) vã Truxillo, twelck een seer quade haven is / ende en heeft anders gheen beschutsel/ dan het houden van die Anckers / die schepen nemen hier bywylen verversinghe. Anderhalve myle binnen int landt is gheleghen die stadt Truxillo, welcke oock eene is van die spaensche steden die int platte landt van Peru ligghen / is ghebout op die cant van een reviere/in de valleye Chimo. Het land hier ontrent is seer vruchtbaer overvloedich van Terwe/Maiz, Vee eñ water / ende die stadt is seer ordentlick ghebout / waer in by die 300. spaensche huysen; Heeft breede straten/ende een groote plaetse ofte merckt velt / rondtsomme die stadt zijn veel schoone lust-hoven/ ende uyt die Reviere wordt het water ghelеydet in alle huysen / ende door alle die hoven / die alletydt groen ende bloeyende zijn : waerom gherekent wordt dat dese stadt op een seer gesonde plaetse leyt/ als ten allen zijden / ende rondtsomme int midden van een schoone landouwe eñ hoven / al waer die inwoonders hare beestẽ houden/ haer saet ende vruchten af becomen / hier ontrent hebben die Spaengiaerden gheplant veel spaensche fruyten : Granaten/ Orangien/ Limoenen/Citroenen/Vyghen/ende oock vele van haer eyghen vruchten/ seer abondant ende goet. Behalven dit/ soo houden zy vele ghevogelte / Hoenderen / Cappoenen / alsoo dat die Spaengiaerden hier versorght zijn van allerley dinghen / van vleysch in grooter abondantie / van Visschen uyt die Zee die daer dichte by is / als ooc uyt die Reviere. Die Indianen die ontrent die stadt woonen / staen tot dienste der Spaengiaerden/ ende versorghen die stadt van alles dattet landt voortbrenght / alhier werden ghelheele schepen ghеladen met Cottoene/lijnwaet/ghemaeckt van die Indianen/ om te vercoopen in andere plaetsen. Dese stadt is ghefundeert ende ghebout van die Marquis, Francisco Pizarro, eerste Gouverneur van Peru, int jaer 1533. Van Truxillo over landt te reysen na S. Michiel, oock een Colonia der Spaengiaerden/ende die eerste wooninghe der selvighe zijn ontrent 45. Spaensche mylen/ ofte 180. Italiaensche / een weynich min oft meer : want treckende uyt S. Michiel tot die valleye Motupe zijn 15½. mylen / gheheel een sandt wech ende boose passagie / insonderheyt daermen henen reysen moet / die 15½. mylen gepasseert zijnde / comt men aen sekere valeykens/ende ofte wel hier ontrent eenighe kleyne revierkens van die hooghe berghen vallen/soo comen zy nochtans niet tot die valeykens: maer verdrijven eer int sant / also datter gheen voordeel af en comt/ ende om dese reyse te doen moet men des avondts scheyden uyt S. Michiel, om den gantschen nacht te gaen / des morgens vroech comt men aen eenighe plaetse daermen water vindt om te drinckẽ / ende des nachts doet die hitte der Sonnen geen schade/ sommighe draghen haer Flesschen met water ofte Wyn mede. Comende tot die valeye Motupe, sietmẽ daer die Coninckliche wech/ breet ende schoon ghewrocht / ghelijck wy hier naemaels handelende van die Coninghen van Peru verhalen sullen. Dese valeye is breet ende vruchtbaer / hoe wel die Reviere die van't gheberchte af valt / verdwijnt al eer zy tot die Zee comt / nochtans om dat het aerdtrijck onder veel waters heeft / groeyender vele boomen/ Het volck schept haer water uyt putten die zy graven ; Haren handel drijven zy met Cottoen ende doecken daer af ghemaeckt. Drie mylen van Motupe leyt die schoone ende koele ofte frissche valeye van Xayanca, die welcke oock 3. mylen groot is/waer door een schoone reviere loopt / daer uyt zy water leyden / om alles te bevochtighen wat zy willen ; ende dese valleye is in vorighe tyden seer volckrijck gheweest / als oock d'andere / ende hier in waren vele huysen van die groote Heeren / die aldaer hadden hare Hove-meesters / die over die onderdanen commandeerden/eñ waren seer gheeert ende ghevreest van't volck. Van dese valleye gaetmen tot eẽ ander Tuqueme genoemt/ die ooc groot is/ ende vol schoonder boscapen/ eñ die ruynen van die groote huysen eñ paleysen die daer noch ghesien worden/ gheven goede aenwijsinghe / dat hier oock in vorighe tyden veel volcks ghewoont heeft. Een dagh reyse voorder is noch een ander seer schoone valleye Cinto gheheeten / eñ het is te weten dat tusschen die valleyen niet als sandt weghen zijn/ende drooghe steen-rotsen/ daermen gheen levent creatuer/boomen ofte kruyden siet / dan eenighe voghelen daer over vlieghende / ende die dese passagie willen doen / moeten goede gheleyts luyden hebben om niet te verdwalen in die sandt duynen/ ende door die groote hitte der Sonnen ende ghebreck des waters te versmachten van dorst. Van die valeye Cinto comt men tot een ander Coliche, waer door een groote reviere loopt / van die self de name. Dit dal is oock in ouden tyden volckrijck gheweest / dan nu ten meesten ghelijck alle andere door die oorloghen gheconsumeert. Van hier comt men tot Zana vast van een gelegentheyt met die vorige/eñ noch wyder tot Pascamayo wesende / die alder volckrijckste ende vruchtbaerste van alle die andere. Het volck van dese valeye / al eer zy overwonnen waren van den Ingis ofte Coningen van Peru, waren machtich ende seer gheestimeert van haer gebueren. Hadden groote kercken / daer in zy hare sacrificien deden/doch alle gheruineert/daer waren oock vele graven van Indianen / door dit dal loopt oock een groote revier / bevochtende alle die ackeren eñ die Coninckliјcke passagie ofte strate streckt hier door / eñ daer in waren vele huysen tot dienst des Coninckx. In dese valleye wercken zy vele goederen van Cottoen/ ende onderhouden wel allerley bestialen / als Koyen/ Swynen / Geyten ende dierghelijcke/ eñ is seer wel ghetempert / ende van dese comt men tot een ander / ghenaemt Cancama, niet minder lustich eñ vruchtbaer als die vorighe/ hebbende boven andere veel Suyker-rieden ende goede fruyten / waer in een Clooster leyt van

[Truxillo een] quade haven heeft geen anckerbeschutsel van de anckers.

Valleye Chimo.

Vertelt hier de schoone gheleghentheyt/vruchtbaerheyt en schoon ordinantie der stadt Truxillo/ eñ [worden] hier gheladen heele schepen met Catoen eñ lywaet.

Pas over landt van S. Michiel tot Truxillo/ is 180. Italiaensche mylen/ sandt wech eñ quade passagie.

Valleye Motupe.

Zynde by de valleye Motupe/so sietmen den Coninckliјcken wech.

Valleye Xayanca die plecht seer bewoont te zyn/ oock van vele Heeren die over andere tghebiet [illegible] de.

Tuqueme.

Valleye Cinto.

Mẽ can sonder leytsluyden niet reysen/want al sant eñ rotsen zyn.

Valleye Coliche plecht oock volckrijck te zyn.

Valleye Zana Pascamayo/ de inwoonders plechten machtich te zyn.

Cancama.

van S. Dominicus oorden gebout ofte gestiftet. Van broeder Dom. di S. Thomaso, eñ 3. mylen voorder light Truxillo, in die valleye Cimo, ghelijck verhaelt is/ die de name behouden heeft van een Heere Cimo gheheeten / dat een dapper krijghsman was / ende vele oorloghen ghevoert heeft. Die Coninghen van Peru estimeerden dese valleye groot / eñ bouden aldaer vele lust-huysen ende paleysen/ waer door oock passeert die Coninckliijcke strate met zijn muren.

Truxillo in die valleye Cimo.

Comende weder tot die Custe der Zee nae Lima toe/ so light dan die Haven van Truxillo, op $7\frac{2}{3}$. graden/ ende van hier loopt men nae die Haven van Guanape, welck is ruijm vijf mylen vande stadt Truxillo gheleghen/ op $8\frac{1}{3}$. graet. Eñ noch verder zuyden aen leyt die Haven Santa ofte die Heylighe/ daer die Schepen in loopen/ by die selfde heeftmen een seer groote Reviere/ ende een seer smakelijck water; alle die Custe is sonder geberchte/ eñ als voren gesept/ sandt eñ kale steenighe heuvelen. Dese Haven Porto Santo leyt op 9. graedt. Noch voorder zuyden aen is gheleghen een Haven vier mylen schaers van hier / ghenaemt Ferrol; seer goet ende seecker: maer en heeft noch water noch barn-hout. Vier mylē ende een halve voorder/ heeft men die Haven Casma, alwaer een Reviere is/ ende veel barnhout/ daer die Schepen altoos verversinge nemen/ leyt op 10. graden. Van Casma loopt die Custe zuydē tot die clippen/ Los Farollones di Guaura geheeten / wat voorder is Guarmey, al waer eē Reviere door loopt; Ende van hier vaertmen op die selfde streckinghe tot die Barranca ofte duijn toe/ welcke is 15. mylen nae't zuyden. Noch $4\frac{1}{2}$. mylen voorder/ heeft men die haven van Guaura; al waer die Schepen soo veel quantiteyts van Sout moghen nemen als zy begheeren: want daer is soo veel / datmen ghenoechsaem geheel Spaengien ende Italien daer mede mocht besorghen / ende daer soude noch over blyven. Drie mylen voorder ligghen die Clippen ofte Farollones; Men loopt van die punt die't lant maeckt mette selfde noordt oost eñ zuydt west 6. mylen/ die eerste Clippe is ghelegen t'Zeewaert. Dese Clippen ligghen op $8\frac{1}{3}$. graden. Van daer keert die Custe weder zuydt oost tottet Eylandt van Lima. Ter halver wegen een weynich meer nae Lima tot light een Butse/ die ghenoemt is Salmerina, die welcke gheleghen is ontrent 7. ofte $7\frac{1}{2}$. myle van't landt. Dit Eylandt maeckt een beschutsel voor Callao, welcke is die Haven van die stadt der Coninghen ofte van Lima, ende met dese beschuttinghe van't Eylandt is die Haven seer versekert/ dat die schepen daer wel ligghen. Callao light op $12\frac{1}{3}$. graden.

Seylagie van Truxillo nae Lima. Guanapi. P. Santa. Ferrol. Porto di Casma. Los Farollones. Guarmey. Guaura. Farollones. Lima. Salmerina. Callao.

Reyse overt landt van Truxillo tot Lima.

Lima.

Die stadt van Truxillo light van Lyma 60. spaensche mylen/ ofte 48. duytsche/ zijn 240. Italiaensche / die gheheele wegh is sandich / uytbesondert ten tyden eenige valleyen. Treckende dan uyt Truxillo, comt men ten eersten aen die valleye Guanape, ruijm vijf spaensche mylen daer af / ofte 21. Italiaensche: welcke in vorighe tyden seer bekent was om die goethept des dranckx Cica, die zy daer maeckten / niet minder als in Italien Monte Fiascon, ende in Spaengien Sant Martijn, om die goede Wynen die daer vergaert worden; ende dese valleye wordt ghebouwt ende bevochtet / ghelijck d'andere / heeft een seer goede haven/ daer die schepen haer versorghen van alle provisie: van hier comt men tot een kley daelken / daer gheen Reviere door loopt: maer heeft een kleijn water/ daer uyt die Peruanen ende reysende lieden water nemen om te drincken. Noch voorder reysende comt men tot die valleye Santa, die in vorighe tyden volckrijck is gheweest/ eñ heeft ghehadt bravē Soldaten ende Capiteynen tot Over-heeren/ die't hert teghens ghehouden hebben. Den Coninghen van Peru zijn meer door listichept overwonnen / dan door forte van wapenen/ zijn oock groot gheachtet gheweest van haer Coninghen / die daer veel huysen ende palleysen hadden doen timmeren: want dit eene van die aldergrootste ende breedtste valleyen van allen is/ waer door een seer strenghe eñ groote Reviere loopt / die seer toe neemt alst in't gheberchte Winter is / daer in oock veel Spaengiaerden zijn verdroncken; Nu ter tijt houden zy aldaer eenighe Balzen ofte Vloten / om die passagiers over te setten. In oudē tyden woonden hier veel duysent menschen / daer nu nauwlijcks 400. van over ghebleven zijn / gaen ghekleedet/ soo wel die Mannen als die Vrouwen met eenighe Mantelkens ende Hemden / ende om het hooft eenighe banden ofte teeckens/ allerley vruchten der boomen/ als oot der aerden uyt Spaengien over gheplantet / wassen alhier in groote mennichte / ende vangen oock veel visch. Die schepen welcke die Custe vervolghen / nemen hier water eñ allerley provisie. Twee daghen reysens van dese / leydt een ander Guambacio genoemt / van vruchtbaerhept ende andere dinghen/ alle die vorighe ghelijck/ ende noch voorder anderhalve dagh reysens/ die valleye Guarmey, waer in vele beestē koeyen/ swynen ende peerden gheteelt werden. Van dese valleye Guarmey comt men tot die van Parmongo, niet minder lustich als die vorighe. In dese valleye sietmen noch eenighe schoone sterckten op hare maniere ghebout/ in't welcke aen die Mueren gheschildert zijn eenighe wilde Dieren ende Voghelen / ende te verwonderen ist / als men aensiet hoe zijt water uyt die Revieren soo hooch leyden/ eñ brenghent om al die Ackeren te bevochten. Anderhalve myle van dese valley is die Reviere Guaman, twelck is segghen is op onse tale de Reviere der Valcken / ende gemeenlijcken noemen zy dese Barranca, ende dese valleye heeft die eyghenschappen van alle die andere / ende alst in die gheberchten seer reghent / soo is dese Reviere seer periculoos. Een dagh reyse van hier light die valleye Guaura, van die welcke men trect tot Lima; Die valleye daer in Lima leyt/ is die grootste ende breedtste van alle die daer zijn van hier tot Tumbez toe/ ende na die grootste/ soo was zy oock seer volckrijck/ daer nochtans nu weynich van zijn overghebleven: want als die stadt begon bewoont te werden/ heeft dat volck van die stadt de buyten luyden 'tlandt afghenomen / die daer nae verstropt eñ uytgheroept zijn. Dese stadt is nae Cusco die grootste van't gheheele Rijck Peru ende die voornaemste / want alhier nu ten tyden resideren die Vice-roy van Peru, ende den Aertsbisschop. Item 't Hof met die Cancelerye/ hebben hier oock haer residentie/ al waer alle processen van't Hoff afghedaen werden / ende die justitie vā't gantsche Coninckrijck bedient/ waer door tot Lima grooten handel is: want daer veel volcks comt uyt alle omligghende steden.

Guanapi. Cica der Peruanen dranc. Santa. By ouden tyden woonden alhier veel duysent menschen/ daer nu nauwelijcks 400. overghebleven zijn. Guambacio. De valleye Guarmey/ waer inne veel beesten geteelt worden. Parmonga. R. Guaman/ ofte de Reviere der Valcken. Barranca. Guaura. Lima. Cusco die hooftstadt vā gheheel Peru.

Ghedaente van de stadt Lima.

In dese stadt zijn goede huysen/ eñ die sommige seer schoone met toornkens eñ galeryen. Het merckt velt is groot/ende die straten breet/alle recht op de merct aencomende/ van waer men oock in alle hoecké sien mach/eñ ten beyden zyden het vlack velt/ eñ door't meeste deel van die huysen gaen Canalen uyt / die Reviere versch water aenbrengẽde / eñ seer groote cõmoditeyt eñ gerieflijckheyt der Borgheren/moghen hier door alle haré bogaerdẽ eñ kruythoven begieten/die zy schoon eñ genoechlijck hebben. Oock so liggen in dese Reviere veel water molens op onse landts aert/ daer zy haer Coren op malẽ/ in somma hier woonen seer rijcke borgerẽ/ die sommige 150. duysent ducatẽ hebben. Eñ van dese stadt varen ten tyden schepẽ 800. duysent ducaten waerdich/ eñ noch sommighe van een milioen. Aen die oost zyde/boven in die stadt is een hooge bergh/ waer op een Crucefix staet. Aen een ander zyde buyten die stadt hebbẽ die Borgeren hare wooningen eñ plaetsen daer zy die beesten houdẽ / ende haer duyf huysen/hare Wijngaerdẽ/ doch geen goede druyven/om die aert des landts/schoone hoven / niet alleen vol van allerley vruchten van dat landt: maer oock van die spaensche/ als Vygen/ Granaten/ Limoenẽ/Citroenẽ/ Oraengien/ Meloenẽ/Boonẽ/Erwitten eñ Suycker rieden/alle seer smakelijck/jae beter dã in spaengien / eñ voorwaer om het menschelijcke levẽ met vreuchde te passeren/als die schandale oneenichedẽ eñ oorlogẽ daer niet en warẽ/ is voorseker dese plaetse een van die schoonste van die geheele werelt: want die landtschap daer ontrẽt so getẽpert / dat het geheele jaer over gheen excessive hitte ofte schadelijcke koude daer is/oock heeft men noyt gesien dat daer honger ofte pest/ofte eenige regen ofte donderslagen/ofte blixem vanden Hemel geslagen: maer ter contrarie altoos eẽ helder/ klare eñ schoone Hemel/is gesticht van dẽ Admirael Don Francisco Pizarro, int jaer 1535. is genaẽt der Coningẽ stadt/ om dat het volck op drie Coningen dagh / daer in gebracht zijn/ aenlangẽde lijftocht / behalven die visch/die zy uyt die Zee ende Reviere in grooter overvloet hebbẽ/als oock vleijsch eñ vruchtẽ der boomen eñ der aerdẽ/ gelijck gesept is/niet minder isser oock overvloedich Terwe eñ greijn / eñ die vier maendẽ alst in spaengiẽ somer is / so ist aldaer winter/ende een weynich kouder als op ander tijt. In dese 4. winters maendẽ valt alle daghe voor dẽ middagh eẽ kleyne dauw ofte mist ghelijck nevel/doch niet als by ons ongesont: wãt die welcke pyne int hooft hebbẽ/ haer hier mede wasschende/krygen verlichtinghe. Tis seer apparent/dat dese stadt Lima dagelijcks meer toe nemẽ sal van volck eñ rijckdõ/hoe wel daer voor veel jaren over die 500. huysen gheweest hebben/eñ die stadt is seer wijt ghebout/datter wel 2000 staẽ mogen/ want die straten breedt zijn/ eñ dat merckt velt groot / elck huijs heeft 80. voetẽ erfs/eñ 160. voeten lengten. Eñ om datter geen bequaem hout en is om solders af te maken; want wort binnen 2. ofte 3. jarẽ vã die wormen vernielt/so worden die huysen niet dan van eene verdiepinge gebout/ nochtãs seer kostelijck eñ magnifijck met vele cameren/salẽ eñ saletten/bequaem om te woonẽ/eñ vreemde gasten te herbergen; Die wanden zijn gemaect van eenige materialen die zy aen malkanderen backẽ seer dick/eñ vullẽ die met aerde. Zy decken hare huysen met gheschilderde matten/oft geschildert lijnwaet/ eñ rondts omme eñ bovẽ op die wanden makẽ zy prieelkens van meyen daer zy in schuylen voor die Sonne. Voor den regen dorvẽ zy niet sorgẽ : wãt ten regent daer niet. Dese stadt heeft onder haer alle dese stedẽ daer Bisschoppen woonen / Quito , Cusco, Guamanga, Arequipa , Pax, Plata, Trugillo, Guanuco, Chachapoia , Portus vetus , Guaiaquil,Popaian,Carchi,S.Michael,S.Francisco. Hier bevorens is gesept dat Peru afgedeelt wordt in drierley landtschappen. In plat lãdt aen die Zee in bergen ofte berghachtich landt midden door Peru loopende / eñ in landt over die gheberchten. Van het platte landt/aen die oever des Meyrs hebben wy tot noch gehandelt/ beginnende vã die Linea eñ die C. Passao tot hier toe/so is noch te weten/dat van Tumbez af niet alleen tot Lima : maer noch veel verder die Zee Cust zuyden op seer drooch ende vol groote woeste sandt plaetsen is / daer't op 10. mylen weeghs noch dondert/blixemt noch regent: maer over die 10. mylẽ wel/ofte so veel min ofte meer alst gheberchte van die Zee leyt; Daer zijn oock in dit platte landt geen fonteynen ofte puttẽ : maer wel 4. ofte 5. staende wateren die brack zijn / om dat zy nae by die Zee ligghen. Die Inwoonders onderhouden haer met het water uyt die Revierẽ / die van die gebercht comen / die door de sneeu eñ regẽ die in de bergẽ vallen oorspronck nemẽ/ niet uyt fonteynen die weynich int gheberchte zijn. Die distantie deser Revieren zijn eensdeels hier te bevorens beschrevẽ/liggen 7. 8. 10. 12. 15. eñ 20. mylẽ vandẽ anderẽ/doch meest 7. ofte 8. waer na die reysende luydẽ haer regulerẽ/ om dat zy geẽ ander water elders vindẽ. Ten beydẽ zydẽ vã dese revierẽ/een mijl weeghs breet/ofte oock wyder / somtijts meer / somtijts min / nae die gelegentheyt vant landt/zijn differente vruchtbare boomẽ eñ coren landen die vant volck gevochtet eñ besaeyt werden/ 'twelck zy het gheheele jaer over doen moghen; Oock wassen ontrent dese revierẽ veellerley wilde boomẽ/Cottoen/Riet/Distelen/Biesen eñ Lis/etc. Eñ nae dat die Spaengiaerden het landt inghenomen hebbẽ/saeyen oock Terwe / die landẽ vocht makende door eenighe Canalen die zy uyt dese Revieren leyden / welcke om dat zy van hooghe bergen snel af loopen / datmen qualijck sonder hulpe over varen mach / eñ veel daer inne verdroncken. Die langs het platte land hare reyse doen/houden gemeenlijck so dichte aen die Zee kant/dat zy die altoos int gesichte hebbẽ. Alst winter int geberchte is eñ veel regent/so ist periculoos daer te reysen/om't aenloopen der revieren die men passeren moet/ofte met seeckere vloten die zy daer toe hebben / ofte met een net dat zy met Cauwoerden dichte vullen/daer op die reysende man uytgestreckt moet liggen/ eñ eender van die Indianen swemt voren/dat net ofte die vlote met een coorde voorts treckende/ eñ een ander vã achterẽ stuerẽde. Het volck vant platte landt woonẽ onder hutten van meyẽ gemaeckt. Die mans dragen hemdẽ eñ doecken op die knien eñ daer over streckẽde/eẽ opperste kleet gelijck eẽ mantel. Die vrouwẽ eẽ Cours vã Cottoen nae die lengte des lijfs / eñ hoe wel tfatsoẽ van die cleedinge vast over al eenderley is/so isser nochtans eenich onderscheyt int pareelsel des hoofts : wãt sommige enckele coordekẽs/sommige gevlochtẽ/ eenige vã eẽderley/ andere van verscheyden coleuren die dragẽ / eñ niemant isser ofte hy draecht yet opt hooft / eñ alle onderscheydẽ/na gewoonheyt des landts.

Vele Water-molens/waer mede zy haer Coren malen.

Beschrijvinge der vruchtbaerheyt deses landts.

Waer door die Coningen stadt haren naem verkreghen heeft/ eñ is ghebout int jaer 1535.

De breede eñ lenghte der huysen van Lima.

Ghedaente vande huysen

In Peru ten platte lande gheen reghen ofte seer weynich.

1. Quito.
2. Cusco.
3. Guamang.
4. Arequipa.
5. Pax.
6. Plata.
7. Trugillo.
8. Guanuco.
2. Chachapo.
10. Portus vetus.
12. Popaian.
13. Carchi.
14 S. Michael.
15. S. Francisco.

Men mach altijt saeyen sonder aensien van tijt.

De vruchtbaerheyt deses landts ontrent de Reviere.

Huysen van't volck des platten lants.

1. Iungas.
2. Tallanes.
3. Mochicas.

Deſe Peruanen van't platte landt zijn noch afghedeelt in drieerley volckeren alle verſcheyden namen hebbēde/ waeraf zy die eerſte Yungas noemen / dat zijn die in warm landt woonen; d'andere Tallanes, ende die derde Mochicas, eñ een yegelijck heeft zijn eygen ſprake/ uyt beſondert dat die Heeren ten meeſten deel die ſprake van Cuſco konden / ghelijck onſe hovelinghen fränſoys / d'oorſake is dattet die Coninghen voor onweert hielden met yemant vā hare vaſallen te ſprekē door Tolckē/ waeromme Guaynacapa, die vader van Atabaleba ghebood/ dat alle Heeren van't landt hare kinderen moeſten aen zijn Hof ſeynden om te dienen onder het pretext van die ſprake te leeren/ hoe wel zijn principaelſte voornemen dit niet en was: maer veel meer om zijn rijck eñ ſtaet te verſekeren voor die ghenige die in zijn landt teghens hem mochten opſtaen / als hebbende by hen hare kinderen in Gyſelinge / ende daeromme ſoo konnen alle die Edelen die gemeene ſprake diemen int Hof gebruyckte/ waer mede men 'tgheheele landt mocht door reyſen.

Onder pretext van die ſprake te leeren moeſten alle kinderen int hof van den Koninck Guaynacapa dienen.

Van die wint die in Peru tē platte lāde waeyt, oock van die oorſaken der droochten, eñ van die andere ſteden eñ plaetſen die noch int vervolgh van die Zee cuſten zijn.

Lima.
Arequipa.

Al eer ick wederomme keere tot het vervolch der Zee cuſten van Lima nae Arequipa dunckt my niet onraetſaem alhier eerſt te verclarē/ waeromme het int platte landt van Peru die Zee cuſt langhes niet en regent/ daer nochtans ſoo groote occaſien tot regen zijn/ gemerct dat die Zee ghemeenlijcken vochtichept op brengt op d'eene zyde daer aen ſtoot/ eñ over d'ander zyde 'tgheberchte daer altoos veel waters ende ſneeus is. Soo is voor eerſt te weten dat int geberchte die Somer begint inden April/ eñ duert Mey, Iunius, Iulius, Auguſtus, September. In October begint die winter/ eñ gheduert die ander maenden tot die Meerte toe/ niet ſeer verſcheydē van onſe lantsaert ofte vā Spaengiē. In deſen tijt plantē eñ bouwē zy/ vergaderen die vruchten eñ het ſaet. Dach eñ nacht zijn oock vaſt even lanck/ alleen dat zy in Novēber een weynich toe nemē. Ter contrarie iſt int platte landt/ want Somer int geberchte weſende/ iſt daer winter / om dat die Somer int platte landt in October begint/ eñ gheduert tot inden April/ waer nae als dan die winter begint/ eñ voorwaer ſoo is dit eene van die vreemſte ſaken te bedencken/ hoe dat ſo grooten onderſchept in een landtſchap gheſchieden mach: want men mach op eenē dach des morghens uyt trecken van't gheberchte daer het veel regent / voor den avondt comen int platte landt daer't ſulcks nimmer doet / ofte ymmer ſeer ſelden: want van't beghin van October af en regent het gantſelijcken niet die gheheele ſomer over in't platte landt / dan alleen eenighe ſeer kleyne douw vallende/ die op vele plaetſen nauwelijck het ſtuyvē van't ſant belettē mach/ waeromme die inwoonders van't platte landt gheſtadelijcken hare ackeren moeten begieten/ ende bebouwen niet meer landts/ dan daer zy't water van die Revieren leyden mogen/ op andere plaetſe om der onvruchtbaerheydt willen en iſſer gheen gras: want het gheheel drooghe ſanden eñ ſteenē zijn / eñ die boomen die aldaer groeyen zijn onvruchtbaer/ ende hebben gants weynich bladeren; Oock ſo waſſen aldaer eenighe diſtelē eñ doornen/ eñ op ſommige plaetſen geheel niet; Alſt dan winter is int platte landt/ ſoo ſietmen eenighe dichte ofte dicke wolcken/ niet anders dan ofte die locht vol regēs hinge/ daer doch niet meer na volcht dan een ſeer gheringe ſtofregē/ die nauwlijck het ſtuyven van't ſandt beletten mach / 'twelck nochtans wel vreemde ende wonderbare ſaken zijn/ die locht ſoo betrocken weſende met dicke wolcken/ datter niet meer dan dusdanighen miſt ofte ſtofreghen nae volcht / al hoe wel die Sonne oock in vele daghen door die wolcken niet mach geſien worden/ ende gelijck die bergen ſeer hooch/ die platte landen ende die Cuſte ter contrarien ſeer leech / ſo ſchijnt het dat die bergē die wolcken aen haer trecken / niet toelatende dat zy in die platte velden neder vallen/ alſoo dat als die wateren naetuerlijckheyt houden/ reghent het veel int gheberchte / ende gants niet in't platte veldt: maer maeckt aldaer oock groote hitte. Eñ op die tijt als die daw valt / ſo iſt bovē het geberchte klare lucht/ ende regent oock aldaer dan niet. Van ghelijcken ſoo is noch alhier een ſeer vreemde ſake aen te mercken/ eñ is dat ten meeſten deele van't gheheele jaer in deſe platte landen maer eenderhande wint waeyt/ te wetē die Zuydt weſten/ die welcke / al hoe wel zy in alle andere landtſchappen vochtich zijn / ende moeders van reghen/ ſo doen zy nochtans hier gants contrarie; Ick achte om dat zy bedwonghen zijn van die hooghe gheberchten / langhs die welcke zy waeyen/ dat zy geen vochtichedē noch dompen uyt die Zee ofte van't landt laten optrecken tot in't middelſte ghedeelte des luchts/ waer door eenige groote regen mochte volgen. Door deſe ſelfde wint geſchiet het oock dat het water in die Zuydt Zee altoos nae het noorden loopt/ eñ ſoo ſware navigatie maeckt van Panama na Peru, tegens wint eñ ſtroom/ alſo datmen die niet voldoen en can ſonder laveren/ eñ teghens wint te arbeyden. Noch ſoo ſtaet hier een ander ſake wel te mercken / eñ is dat onder die Linea op ſommige plaetſen heet eñ vocht is/ op andere kout ende vocht/ eñ deſe platte landen van Peru heet ende droogh/ ende daer uyt comende ter eender ofte te ander zyden/ ſalmen altoos reghen hebben.

Waeromme het in Peru ten platte landt niet en reghent.

Beſchryvinge vanden Somer ende Winter.

Waeromme de inwoonders van het platte landt geſtadelycken hare ackeren begieten.

Beſchryvinge des reghens ende dauws op deſe cuſte ende ten platte lande.

Eenderhande wint ten meeſten in Peru waeyende.

Zuydt weſte winden oorſake van droochte in Peru.

Waeromme die zuydt zee nae't noorden loopt.

Vervolch der Cuſten van't platte landt van Peru, waer in verhaelt worden die Havens ende Revieren die daer zijn, tuſſchen die ſtadt Lima eñ die province Dechia, oock die graden waer op zy ligghen, ende die maniere van't ſeylen.

P.S.Galla 26. myleu van Lima.

Die ſchepen varende van die ſtadt Lima ofte der Coningen/ nemen haren coers na Middagh toe/ dat zy comen aen die haven Sangalla, die ſeer goet is / waeromme men ooc int beginſel die meeninge heeft ghehadt alhier die ſtadt der Coninghen te bouwen/ light van Lima 26. ſpaenſche mylē ruym ofte 105. Italiaenſche/ waer af 5. een duytſche maken/ comē 21. onſer mylē / light ſchaers op 14. gra. aē die zuydt zyde vā die Linea. Dichte by die haven Sangalla light een Eylandt/ zynē name hebbēde van die Zee wolven; Die geheele Cuſte voortaen vā hier af te rekenē is leech/ hoe wel dat in ſommige plaetſe kleyne berghſkens zijn van kale ſteen / ende eenighe ſandtduynen / in welcke het noyt niet / noch nu/ noch in voorighē tyden ghereghent heeft / daer oock niet anders valt dan deſe ſeer kleyne douw / daer af hier voren oock verhaelt is.

I. Lebos.

Seve oft acht kleyne Eylandekens in een triangel ligghende / eñ hier plechten die van't vaste landt haer offerhanden te doen/ daer om men hier noch schatten vermoeyt.

Ontrent dit Eylandt der Zee-wolvẽ/ zijn noch 7. oft 8. andere kleyne Eylandekens/ die in een dryhoeck ofte Triangel van den anderẽ liggẽ/ waer af die sommige hooch/ die sommige leech zijn/ eñ onbewoont / daer op oock gheen water noch barnhout / noch boomen noch gras ofte kruyt/ ofte eenich dinck / dan alleen Zee-wolven eñ veel sandts. Het plachten die Peruanen van't vaste landt / ghelijck sy selven vertellen/ op dese Eylanden te trecken/ eñ alhier hare offerhandẽ te doen/ al waer men oock vermoedet datter noch veel schatten begraven liggẽ/ ende dese Eylandekẽs zijn van't vaste landt ontrẽt 3 mylẽ. Noch wat voorder op die selfde streeck op 14⅓. gr. ligt een ander Eylandt vã die selfde name/ eñ van hier af die seylagie continuerẽde eñ die custe vervolgẽde 3.W. eñ 3.W. ten 3. eñ gecomen wesende 9. mylen van't Eylandt/ comt men tot een hoeck die men noemt Nasca, liggẽde op 15. gr. min een quart/ waer onder men schepen bergẽ mach/ doch niet om met bercken te lande te comen/ ofte die Bocken uyt te werpen. Op die selfde streeck aen varende/ op 15⅓. gr. is een ander hooft ofte punt S. Nicolao geheeten/ eñ van desen hoeck draeyt die custe 3.W. eñ alsmen alsoo ghevaren heeft 9. mylen/ comt men tot die haven Hacari, al waer die schepen proviande nemen eñ halẽ water eñ barn-hout uyt een valleye/ schaers 4. mylen van die havẽ; Eñ dese havẽ van Hacari light op 16. graden. Van dese voorder die custe vervolgende / comt men tot die reviere Diocouna. Eñ op dese zyde is die custe gheheel woest; Een weynich voorder is een ander Reviere / gheheeten Camana, eñ noch wyder Quilca, oock een reviere/ al waer een halve myle voorder een schoone goede eñ sekere vlackte is / daer die schepen haer moghen bergen eñ onthouden/ eñ dese haven wort oock Quilca gheheeten/ gelijck die reviere/ eñ van die waren die men hier uyt set/ wort versorght die stadt Arequipa, welcke is 12½. mylẽ van dese haven/ eñ die haven eñ die stadt liggen op 17½. gr. Die custe langhs seylende van desẽ haven/ siet men op 3. mylen voren uyt eenige Eylandekens op die welcke Indiaensche visschers vãt vaste landt haer houden om te visschen. Van dese noch 2. mylen voorder is een ander Eylãd dichte by't vaste land/ al waer aen die luefzyde die schepen haer bergen mogen/ wort genoemt Chulli, van waer men oock goederen eñ waren schickt na Arequipa, is van Quilca 9. mylen/ light op die hoochte van 17½. graden.

Nasca. *C. di S. Nicolao.* *P. Hacari.* *R. [illegible]* *R. Camana.* *R. Quilca.* *Quilca een haven ende Reviere Arequipa.* *Chulli.*

Reyse van Lima oft Cidado de los Reies nae Arequipa over landt.

Pachacama beteeckent een schepper eñ ẽ valeye/ seer vermaert om dien costelijcken eñ rijcken Tempel.

Treckende van Lima ende die Custe vervolgẽde tot 3. mylen/ ofte 12. Italiaensche / comt men aen die valleye Pachacama, in onse Caerte Pachamma, eẽ seer genoechlijcke plaetse/ ende wel bekent onder de Peruanẽ/ om die seer costelijcke Tẽpel die daer ghewreest is/ alle andere van't gheheele landt in rijckdom te boven gaende/ welcke gebout was op een kleyn berghsken/ ghemaeckt van viercante steenen eñ van aerde / waer boven op die tẽpel hebbende vele verschilderde poortẽ/ mueren/ eñ van wilde beesten. Int middel des tempels daer den Afgodt gestelt was / stonden die Priesters / die haer gantsch heyligh veynsden te wesen/ eñ als sy hare sacrificien voor die gheele mennichte des volcks deden/ soo keerden sy haer aengesichten nae die poortẽ des tẽpels/ eñ die rugghe nae den Afgodt/ die oogen nederwaert slaende/ eñ vol van schrickelijcke beanghstinge eñ bevinge / eñ met sulcken groote stooringe/ (gelijck dat selvige eenige oude Indianẽ vertellen) datment vergelijckẽ mochte het ghenighe dat gelesen wort van Apollo zyne Priesters in tyden als die Heydenen verwachteden op hare ydele waersegghtughen. Dese verhalen noch hier by/ datmen voor dit duyvelsche beelt offerde eẽ groot getal van beesten/ eñ ooc eenige levende menschen/ eñ op die voornaẽste feesten die sy hielden, gaf dit beelt antwoort/ ende tgene dat sy daer af verstondẽ / geloofdẽ sulcx. In desen Tẽpel was een groote schat verborgen van Gout eñ Silver/ eñ die Papen daer af waren in grootẽ aensien/ eñ die Heeren waren haer gebodẽ seer onderdanich/ eñ rondtsomme den tempel waren vele gemeene huysen getimmert voor die Pelgrims / eñ men achtede niemant waerdich ghenoech daer ontrent begraven te werden / dan alleen die Heeren ofte Coningẽ eñ de Priesters die daer quamẽ als Pelgrims/ eñ eenige offerhanden brachten. Als sy hare grootste feestẽ vant jaer hieldẽ/ vergaderde daer veel volcks / spelende op instrumenten na haer ghewoonheyt. Naderhant als die Coninghen van Cusco dese valleye veroverden/ bewijl sy voor een ghewoonheyt hadden over al te gebieden tempelen der Sonnen op te richten/ en siende die grootheyt eñ dẽ ouderdõ deses tẽpels / eñ die persuasie van heylicheyt die desẽ plaetse by die gemeene man hadde/ eñ oock die seer groote devotie die sy hier pleechden/ duchten hẽ niet raedsaẽ dese kercke te vernielẽ/ heeft daerõ goet gevondẽ datmen neffens dese noch een ander voor die Sonne soude timmerẽ/ ende voor die grootste houden/ 'twelc alst voleyndet was nae't gebot des Conincks/ heeft hy tselve rijckelijckẽ begiftet/ eñ aldaer gesonden eenige Joufferẽ / met welck accoort de duyvel vã Pachacama wel is te vreden gheweest/ als sulcks blijckt uyt zijn antwoorden/ die hy naderhant gaf/ wesende so wel indẽ eenẽ als indẽ anderen tẽpel gedient/ eñ houde alsoo die arme sielen der eẽvoudige in zijn macht eñ stricken/ eñ nu vernielt zijnde dese tempelen/ laet nochtans niet af int heymelijck met eenige te spreken/ haer wijs makende/ dat diẽ God/ welcke die Spaẽgiaerdẽ predicktẽ eñ hy eẽderley zy/ om die menschẽ alsoo in zijn dienst te behouden/ eñ haer van den doop af te leydẽ. In plaetsen van desen Afgod zijn opgericht cruycen/ den duyvel te trots/ als sy meenẽ; den name des duyvels was schepper des werelts: want Camac is schepper/ eñ Pacha werelt. Eñ God toelatẽde dat Fr. Pizarrus den Coninck Attabalibã gevangẽ creech/ heeft hy zynẽ broeder Hernãdum Pizarrũ gesonden om dese tempelen te ruynerẽ/ eñ den schat daer uyt te halen/ hoe wel die Papen al te voren het meeste deel van't selfde gelicht ende verborgen hadden/ daermẽt noch niet en weet waert verborgẽ mach wesen/ doch bequã een groote menichte. Dese valleye is seer vruchtbaer/ rijck eñ vol van geboõte/ overvloedich van Koeyen eñ ander beestẽ/ oock goede Peerdẽ. Van die valley Pachacama comtmẽ tot Cilca, al waer een notabel sake te aenmercken is / om der vreemdicheyt willen/ want het reghent daer gantsch niet/ noch en heeft oock gheen Reviere daer uyt sy eenich water mochte afleyden die ackeren te begieten/ eñ noch evẽ wel is het meeste deel van die valeye vol Maiz eñ andere eetbare wortelen eñ vruchtbare boomen / eñ het is waerdich om aen te teeckenẽ/ de maniere die in dese valey ander-

Maniere om Pachacama te offeren. *Desen Afgode gaf antwoort ende sprack.* *In desẽ Tempel waren groote schãtte.* *Den Coninck dese valleye veroverende/ timmert noch een Kercke/ eñ den Duyvel spreeckt in beyde plaetsen.* *Camac schepper/ Pacha werelt/ alsoo heeten sy haer Afgodt.* *Cilca een valleye daer't niet en reget/ noch gheen Reviere en is/ nochtans wast hier soo overvloedich Mays.*

onderhouden wordt: want om nootwendighe vochtichheyt te becomen / maken die Indianen ſeeckere diepe putten ofte kuylen / in die welcke

Hoe breemt zy haer ſMaiz ſaeyen met viſch-hoofdẽ by't ſaet.

zy ſaeyen haer Mayz ende andere wortelẽ ende fruyten / ende door die ſchoonheyt eñ klaerheyt des luchts / als oock door die cleyne dauw ende vochtichheyt / gheeft den grooten Godt aldaer overvloedich Maiz ende anderẽ dinghen / doch gheen ander greynen / oock ſouden deſe daer niet waſſen / ten ware dat zy by een yegelijck greyn wierpen een ofte twee Sardijns hoofden / die zy met hare netten uyt die Zee vanghen / werpen die int ſaeyen mede in die ſelfde putkens met het ſaet / ende aldus groeyt het abundantelijcken voort / dat het volck hem wel daer op erneren mach. Het water dat zy drinckẽ / ſcheppen zy uyt ſeer groote ende diepe putten / ende tot voorſorghe vanghen uyt die Zee ſoo veel Sardynen als zy van noode hebben te eeten ende haer Coren te ſaeyen. Oock hebben in deſe valeye gheweeſt veel proviande ende ammonitie huyſen der Coningen van Peru, om daer in te overnachten ende te logieren / als zy hare provincien doortrocken. Twee mylen ende een vierendeel ofte een quart van Cilca is die valeye Mala, al waer eẽ ſchoone reviere paſſeert / wiens cuſten vol van boomen zijn / eñ ſchaers vier mylen voorder light Goarcó, een andere wel bekent in dat landt / groot ende breet / ende vol vruchtbare boomen / inſonderheyt is daer groote overvloet van Guuyas, dat zijn Indiſche vruchten / ſeer lieflijck vã reuck eñ ſmaeck / eñ noch meerder Guavas; Maiz vergadert mẽ aldaer in ſeer groote quantiteyt / eñ alle andere ſaken / geſaeyt ſo van Indiſche / als van Spaẽſche ſaden. Boven deſen ſoo iſſer groote abundantie van Duyven / Torteldunyven ende andere aert van voghelen / ende die boſcapen ende wilderniſſen / die in deſe valeye een goede ſchaduwe gheven / onder die welcke paſſeren ende loopen ſtroomkens van ſoet water. Die inwoonders deſer plaetſen vertellen dat in vorighe tyden vele volcks hier woonachtich was / eñ dat zy mede regierden over ſommighe vant gheberchte eñ van't platte landt / eñ als die Ingen, dat zijn Coninghen van Peru ofte Cuſco quamen haer te onderbrenghen / hebben wel 4. jaren dapper teghens ghehouden / niet willende die vryheyt die zy van hare vooroudeeren ontfanghen hadden / overgheven / in welcke tijt vele vreemde dinghen voorgevallen zijn niet noodich hier te verhalen / om dat wy geen Hiſtorie / maer alleen het vervolgh der Cuſten beſchryve. Eñ ofte wel die Ingen des Somers om de groote hitten wille vertrocken nae Cuſco, ſo onderhieldẽ zy nochtãs door haer volck den oorloch / eñ om dat die beter voorganck eñ uytcomſte mochte hebben / ſo heeft die Inga in dit dal een nieu Cuſco laten bouwen / comende met zijn edeldom vant oude Cuſco, die ſtraten eñ hoochten die ſelvighe name ghevende die zy hadden int oude Cuſco, ende naederhandt dit volck onderbrengẽde / is deſe vergaderinge eñ ſtadt vergaen / doch heeft in plaetſe van dien een ſeer ſchoone ſtercte / tot eẽ triumph teeckẽ zijnder victorien op een berghsken aen een luſtige valeye gelegen / gebout / eñ ſulcks op een fondament van groote viercante ſteenen / ſoo aerdich tſamen gevoecht / datmen niet ſien mach waer die conjunctueren zijn. Wt dit Coninckklijcke Paleijs ginck een trappe tot aen die Zee / alſoo dat die baren ofte golven daer tegens ſloeghen met ſulcken cracht / dat te verwonderen is / hoe

Valleye Cilca.
Valleye Mala.

Goarco.

Guuyas zijn fruyten.
Guavas andere fruyten.

Ingen zijn Coningen vã Peru / comen deſe dwingen / houden vier jaren teghen om haer vryheyt te behouden.

Een nieu Cuſco vant den Coninck van Peru om den cryrch tegẽ dit volck te onderhouden.

Beſchryvinge van hare coſtelycke ghebouſtien.

dat werck ghemaeckt mocht weſen / welcke ſterckte met vele ſchilderyen verciert was / waer op oock een groot ſchat der Ingen ofte Coninghen. Die Ruynen van dit Cuſco, eñ vã deſe ſterckte behooren tot eewich lof der Peruanen niet voorder vernielt te weſen: wãt zijn wercken vã ſodanich volck gedaẽ / by ons ongeloofllijck / tẽ ware datmẽ die ſage. Anderhalf myle voorder opwaert van die ſterckte van Guarco, is een ander Reviere / ghenaemt Lunaguana, in onſe Caerte Laguna, welcke valeye is in alle manierẽ gelijck die vorige. Noch 4½. myle voorder is die groote valeye Chincha, ſeer vermaert in Peru, inſonderheyt by dẽ ouden. In deſe valeye is een Clooſter van S. Dominicus oorden: Tot der Spaengiaerden aencõſt waren over die 25000. menſchẽ / daer nu nauwelick 5000. van over ghebleuen zijn / overwonnen van Inga Yupangue, eñ vã Topaynga, Iupangue, die aldaer hebben haer bevelhebbers gehouden / vele ruſt huyſen / eñ een tempel der Sonnen opghericht / hoe wel deſe volckeren / daeromme niet nae gelaten hebben haren ouden Afgodt Cynciayçama aẽ te roepẽ. Die Coningẽ hieldẽ oock in deſe valeye veel verwoerde volckerẽ / eñ gebodẽ dat ſommighe maendẽ die heerẽ tẽ houe moeſte comẽ / eñ met hẽ tẽ oorloch treckẽ. Deſe valeye Cincia is eẽ vã die aldergrootſte vã't geheele lant vã Peru, eñ een ſeer ſchoone ſake om te ſiẽ die groenheyt der boomẽ eñ die loopende waterkẽs daer onder / eñ die ſeer lieflick eñ welrieckẽde Cidronẽ / niet van aert gelijck die ſpaẽſche / hoe wel zy in die gedaẽte eenige gelijckeniſſe hebbẽ: wãt deſe gheſchelt weſende / zijn geel eñ goet vã ſmaeck / datmen niet genoech daer af eetẽ mach. In die Boſcapen hoortmen veellerley gevogelte / beeſtẽ zijnder weynich om die geſtadige oorloch. Het waren oock in vorige tyden vele begraeffeniſſen hier / op eenige verheuen plaetſen / waer uyt die Spaengiaerdẽ veel gout genomẽ hebben. Vã deſe ſchoone province vã Cincia, reyſende voorder over't platte landt / comt men tot die lieflijcke valeye Yca, die niet kleynder bewoõt is dan die vorige / door die welcke oock een reviere loopt / die in ſommige maenden ſoo kleyn wordt / dat zy gebreck van water ſouden hebbẽ / ten ware dat zy haddẽ door eẽ Canael / water uyt die hooge bergẽ geleydet; veel fruyten groeyen hier / eñ men teelt daer oock veel jõge Peerdẽ / Koyẽ / Geyten / Duyvẽ / Torteldunyven. Vervolgende die reyſe vã Yca, comt men wyder aẽ die valeye eñ Reviere Naſca, anders Caxa malca gheheetẽ / oock in vorige tydẽ volcrijck / al waer men die ackerẽ bout eñ vochtich maeckt / als boven verhaelt is / eñ deſe volckeren zijn ten meeſten deele gheruineert door die oneenichheyt der ſpaengiaerden. Alhier warẽ veel groote paleyſen eñ ammonitie huyſen der Coninghen van Peru, eñ veel begraeffeniſſen / die alle van die Spaengiaerdẽ berooft eñ geplundert zijn / die valleyen van Naſca zijnder veel int ghetal / waer onder eene is daer veel Suyker rieden waſſen / waer af zy ſeer veel Suykers maken / hebben oock veel fruyten die zy te coope brenghen in die naeſte ſteden. Door alle deſe valleyen paſſeert die ſchoone ende groote Coninckklijcke Strate / ende in ſommighe ſandtplaetſen heeft men als noch eenighe teeckenen / om niet te dwalen inden wegh. Van deſe Strate ofte wegh ſal volghen / als wy handelen ſullen van die Ingen ofte Coninghen van Peru.

Guarco.
Lunaguana.

Chincha te rechte Cincia.

Deſe cõtreye bewoont met 25000. menſchen in der Spaẽgiaerts aencomſt nu gemindert op 5000.

Cinciaycama een Afgodt.

Cincia een van die grootſte valleye van gheheel Peru ſeer lieflijck ende welrieckende.
Beſchryvinge der vruchtbaerheyt deſes landts.

Valleye Yca / men teelt hier oock Peerdẽ.

Verwoeſtinghe deſer landouwe door de Spaengiaerden.

Vele valleyen van Naſca.

Vallep Hacary. Ocuna. Ycamanna. Yquilca.

Van dese valeye in't ghemeen Nasca genoemt/ comt men tot Hacary, ende noch voorder tot Ocuna, Ycamanna, Yquilca, al waer groote Revieren zijn / ende ofter wel in teghenwoordighe tijdt weynich inwoonders zyn/ soo hebben daer doch in vorighe tyden niet minder gheweest dan in die andere; Zijn vruchtbaer ende overvloedich om Beesten voorts te teelen.

Quilca/een valeye. Arequipa een stadt ende bisdom.

In die valeye Quilca is die haven van Arequipa ende die stadt / alsoo dat van Lima ofte die Coninghen stadt tot Arequipa zijn 90. spaensche myilen/ofte 360. Italiaensche mijlkens. Die stadt light in die valeye van Quilca ontrent 11. mylen van die Zee/ op die beste ende bequaemste plaetse van die valeye/daer men bouwen mochte / al waer een seer goede ende ghetemperde lucht is / datmen die prijst voor eene van die ghesontste plaetsen van Peru, ende alder ghenoechlijckste om te woonen / oock een Bisschoplijcke stadt onder Lima ghehoorende / ontrent 300. wooninghen van Spaengiaerden hebbende. Die landouwe daer ontrent is seer overvloedigh/ ende gheeft costelijck greyn/ daer men seer goet ende smakelijck broodt af maeckt.

Die Limiten van Arequipa van Hacary tot Tarapaca. Condesuyo een Province. Hubinas. Ciqui. Guanitta. Quimistaca. Colagnas.

Die limiten deser stadt strecken van die vallepe Hacari tot Tarapaca, ende in die Province oft landtschap van Condesuyo, hebben zy oock eenighe plaetsen onderworpen / waer over die Spaengiaerden ghebieden.

Die van Hubinas ende Ciqui Guanitta, ende Quimistaca ende die Colagnas zijn alle volckeren onder het ghebiedt deser stadt / in vorighe tyden in groote menichte gheweest/ ende nu ten meesten door die Spaengiaerden vernielt.

Charcas een landtschap Potosi silver mynen/ als oock Porco.

Aenbidden die Sonne ghelijck die andere / ende draghen hemden ende Mantelkens daer over. Hier wordt ghebracht het meeste Silver ende schat van Charcas, ende die Mynen van Potoisi ende Porco, van waer het vervoert wert nae Lima, ende voort nae Panama ende Spaengien.

Een Swebel bergh.

Ontrent dese Stadt is een Swebel-bergh die altoos brandt / alsoo datmen bevreest is/ dat die selfde eens mochte uytbersten / ende doen groote schade aen't landt ende die stadt. Tot sommighe tyden heeftmen hier eenighe schuddinghe ende aerdtbevinghe / oock om die selfde oorsake. Die stadt is ghebout van Francisco Pizarro, uyt die name vā zijn Majesteyt/ in't jaer 1536.

Tot Arequipa worden vele spaensche waren ghebracht.

Hier worden veellerley Spaensche waren/als Wynen/ Oly/Olyven/ Meel/ Coren ofte Terwe / etc. ghebracht/ om dit landt Charcas ende die Mynen van Potoisi ende Porco daer mede te versorghen.

Oock soo handelen hier vele volckeren van het platte landt/ om die voorghenoemde Mynen / uyt welcke groote schatten van Silver in dese stadt ghebracht werden / omme voort nae andere plaetsen te vervoeren / langhs die

Groote Gier langhs de Zee custe.

Zeestrandt houden een sekere aert van groote Gieren/ die haer vluegelen 15. oft 16. palmen uytspreyden; gheneeren haer met Zee-wolven die zy vanghen / die ooghen uyt picken/ ende haer aes daer af nemen. Noch soo zijnder groote menichte van Meeuwē/ die de Spaēgiaerden Alcatraces heeten/ die haer oock gheneeren met Zee visch ende Zee Crabben / ende dierghelijcke ende deser Voghelen vleysch is stinckent ende ongheesondt / datter veel af ghestorven zijn / die door noot sulcks ghegheten hebben / ende dus vele voor het eerste van het platte landt van Peru, 'twelck aen die Zee light / sullen al eer wy voort gaen een weynich handelen van die Peruanen die op het gheberghte woonen / ende van hare steden / niet vergheetende daer by die Coningen/ die sulcken volck ende Goudtrijcken lande geregiert ende onder ghehadt hebben.

Alcatraces Meeuwen ofte Zeehanē.

Die lengte van Peru.

Peru heeft in die lenghte 525. spaensche mylen / ofte 420. duytsche / ofte 2100. Italiaensche / in die breede op sommighe plaetsen 75. spaensche/ofte 60. duytsche mylen / op sommighe ghedeelten breeder / op andere smaller/rekenende die lenghte van Quito af tot die Villa della Plata, ende in dit Peru zijn driederley hoochten van berghen / daer in gheenderley manieren menschen moghen woonen / die eerste streckinghe ende hoochte der berghen noemen wy Andes, welcke vol groote Boscapen zijn/ende het landt onbequaem ende ongesont te bewoonen / 'twelcke oock noyt bewoont zijn gheweest / dan wel over't gheberchte.

Quito. Villa della plata. In Peru drieerley hoochten van berghen. 1. Andes.

2. Snee-berghen.

De andere streckinghe ende hooghte der berghen heeft haren coers langhs die Andes heen / die seer kout / waer af die toppen groote snee berghen zijn / alsoo dat oock in gheenderley manieren hier eenich volck woonen mach / om die groote koude ende overvloet des sneeus/ die alles versenght datter niet mach wassen/ die derde hooghte zijn die sandt Duynen / die door het platte landt van Peru hare streckinghen hebben van Tumbez af tot Tarapaca toe/daer op groote hitte/ gheen water / gheen boomen / gheen gras / noch eenich levendigh creatuer van ghevoghelte die daer over vlieghen.

3. Sandt duynen.

In Peru vele woeste ende onbewoōde plaetsen.

Wesende van Peru soo lanck ende aldus ghestelt/ so zijnder oock vele woeste ende onbewoonde plaetsen om oorsaken verhaelt / ende die so bewoont werden; 'tgheschiet dat tusschē die gheberchten groote vallepen ende kluften vallen / die bevrydet zijn om die berghen wille van die winden ende van't sneeu / waeromme dese vallepen ende groote velden gantsch vruchtbaer zijn / dat alles watter ghesaeyt wert / overvloedelijcken weder wert ghewonnen / die boscapen daer by veellerley Voghelen ende ghedierten voorts teelende.

De Peruanē van die berghen kloecker dan die van't platte landt.

Die Peruanen die tusschen dese gheberchten woonen / zijn veel kloecker / stercker ende verstandigher dan die van het platte landt aen die Zee cant / ende zijn veel gheschickter in regieringhe ende Politie; woonen in huysen van steen ghemaeckt / waer af die sommighe uyt aerde / d'andere met stroo ghedeckt zijn om des reghens wille / daer af die andere die int platte landt neffens die Zee woonen gheen noot hebben / decken hare huysen om van die Sonne beschermt te wesen / met gheschilderde matten ofte met tacken van boomen. Wt dese valepen die tusschen tgheberchte ligghen / loopen vele stroomen van goet water : nae die Zuydt zee toe/ ende bevochten dat platte landt van Peru, doende daer groeyen vele vruchtbare boomen / greynen ende andere dinghen/ noodich tot onderhout des menschelijcken levens/ gelijck wy sulcks op breedtste verklaert hebben.

Van die volckeren ende landen die daer zijn van Pasto tot Quito.

Pasto in die vallepe Atris Quillacinga.

Die plecke Pasto is ghelegghen in die vallepe Atris, welcke leyt in't landt Quillacinga, volckeren sonder schaemte ende sonder manieren / als oock die van

Pasto,

Pasto, weynich gheacht van haer ghebueren.

Funes. Iles. Gualnatan. Ipiules. Papas zijn wortelen. De Guaca.

Reysende van Pasto comt tot Funez, ende 2 $\frac{1}{2}$. voorder tot Iles, van hier tot Gualnatan 2 $\frac{1}{2}$. ende voorder 2$\frac{1}{2}$. Ipiules. In alle dese plecken wordt seer weynich Maiz voort gheteelt om die koude willen/ hoe wel zy so nae by die linea woonen: maer veel Papas ende andere eetbare wortelen. Van Ipiules reyst men nae de Guaca, doch al eer men daer comt/ siet men die Strate der Coningen van Peru, die niet minder te verwonderen is/ als den pas door die Alpes van Hannibal ghemaeckt/ dan hier af sal volghen; ooc passeert men eerst een reviere/ op welcken oever die Coningen van Peru, een stercke fortresse hadden/ daer zy den oorloch upt voerden teghens die van Pasto, ende over dese reviere gaet een Brugghe van die natuere so propies ghewrocht/dat die kunst sulcke niet verbeteren mochte is van een levēdige hooge/ ende dicke Rootse/ int midden een ooghe hebbende/ al waer die stroom met groote furie ē snellichept doorloopt/ daer men over passeren mach. Dese Brugghe noemen zy op hare tale Lumichaca, dat is steenen Brugghe. Hier ontrent is een warme fonteyne/ daer mē in geenderley manieren die handen langhe in houden mach/ hoe wel het landt daer by/ als oock het water van die Reviere seer kout zijn/ datmen met moeyelichept daer passeert/ so hebben oock die Coninghen van Peru by dese Brugghe een ander sterckte willen bouwen om daer wacht te houden/ dan is belettet door der Spaengiaerden aencomste. In dese contreyen wast een seker fruyt/ kleyn als Pruymen/ eñ swart/ die zy Mortunnos heeten: waer af eenige etē de/ die menschen droncken werden ende uptsinnigh/ vast 24. uren lanck. Van dese kleyne landtschap Guaca comt men tot Tusa, al waer die Provincie van Pasto endicht; Een weynigh van hier comt men tot een kleyn berchsken/ waer op die Ingen oock een stercke hadden van grooten aensien by die Peruanen/ ende noch voorder reysende/ arriveert men tot die Reviere Mira, waer ontrent groote warmte ende vele fruyten ende sonderlinghe schoone Meloenen ende goede Conynen/ Tortelduyven/ Patrysen/ oock groote overvloet van greynen/ Garste ende Maiz. Van dese reviere reyst men nederwaert tot die groote ende kostelijcke huysinghen van Carangue, ende al eer men hier by comt/ passeert men eerst voor over een Lack/ op Indisch Aguarcocia gheheeten/ op onse tale die bloet Zee/ om oorsake dat Guaynacapa, die Coninck van Peru int aencomen der Spaengiaerden/ aldaer over die 20000. menschen van die omliggende contreyen hadde doen ombrenghen/ om eenigh despect hem aenghedaen/ die alle in dese Lack ghesmeten waren/ ende dat water met haer bloet root maeckten. Die huysinghen van Carangue zijn op een kleyne plaetse/ in die welcke een schoone Cisterne in fyne steen ghewrocht/ ende in die selfde contreye zijn oock eenighe palleysen der Ingen van groote schoone steenen opghericht/ als oock een tempel der Sonnen/ daer in over die 200. maechden ghehouden wierden tot dienste des tempels/ ende scherpelijcken ofte sorchvuldelijcken bewaert om reynichept te houden/ werden anders wreedelijcken ghestraft ende ghehanghen/ oft levendich begraven; hier by woonden oock eenighe Priesters/ sacrificien ende offerhanden doende nae haer religions ghewoonte.

Een Brugghe van die natuere constich ghemaeckt.

Lumichaca is een steenen brugghe. Een warme fonteyne.

Mortunnos vruchten als Pruymen. Guaca. Tusa.

R. Mira.

Carangue. Aguarcocia die bloet Zee.

Carangue een plecke.

Desen Tempel der Sonnen was in tijdt der Ingen in grooter weerdyen/ dien zy sorchvuldichlijcken deden bewaren/ ende met groote reverentie eerden/ al waer veel gouden ende silvere vaten/ juweelen ende rijckdommen: want die Mueren waren bedeckt met Gouden ende Silvere platen/ ende ofte wel alles vernielt is/ so siet men nochtans upt die Reviere die groote magnificentie van dien. In oude tyden hielden die Ingen hare ordinaris garnisoenen in dese huysinghe de Carangue, met hare Capiteynen/ die in tijdt van vrede ende van oorloch daer bleven/ om die moetwillighe te straffen. Verreysende van die logementen van Carangue, comt men aen andere van Otaballo, oock machtich ende rijck/ ende van dese tot Cocesqui, ende al eer men hier comt/ passeert men eenighe snee-berghen/ al waer het soo kout is/ dat men met moeyte daer over treckt. Van Cocesqui comt men tot Guallabamba, welck van Quito drie myle is/ eñ om dat het landt hier ontrent nederigh ende vast onder die Linie is/ so ister oock seer heet/ nochtans niet also dat die hitte belette die menschen aldaer te woonen/ ofte die vruchtbaerhept van alle nootsakelijckhept te verminderen. Wt dit relaes mach men verstaē dat die oude ghedwaelt hebben/ stellende dat onder die Linea om der hitten willen niemandt woonen mochte/ ter contrarie blijckt dat zy oock op hare maniere somer ende winter/ ende op sommighe plaetse koude/ op sommighe hitte hebben/ ende datter oock veel volcks woont/ ende vele saden ende vruchten groeyen. Op dese wech passeert men vele Revieren over brugghen/ waer ontrent groote huysen ligghen ende vreemdicheden te sien/ in sommighe van dese houden die Spaengiaerden nu hare beesten.

Den Tempel der Sonnen wert bewaert door die daer veel juweelen ende rijcdommen in waer.

Ottaballo. Cocesqui.

Guallabamba.

Onder die Linea oock Winter ende Somer.

Beschryvinghe van Quito.

Onder die Steden die in't gheberchte van Peru die Christenen bewoonen/ is Quito een van die voornaemsten/ light in die valleye Anaquito, ontrent 5. mylen over die Zuydtzyde van den Æquinoctiael, placht een schoone seer heerlijcke ende lustighe stadt te wesen/ insonderhept in die jaren 44. ende 45. doen zy floreerde/ als die goutrijcke Mynen/ die alleman aenlocken daer ontrent eerst ghevonden waren/ dan is door den oorloch van Pizarro meest verwoest/ dat aertrijck dat hier ontrent schijnt onvruchtbaer te wesen/ daer't nochtans seer vruchtbaer is: want daer worden vele beesten voortgheteelt/ als oock allerley andere provisie van greyn/ koren/ vruchten/ voghelen/ die ghelegthenthept des landts is seer ghesont ende liefiyck/ niet seer onghelijck Spaengien in kruyden ende den tijt: want die Somer begint aldaer inden April ende Meerte/ ende duert tot half November/ ende ofter wel coudt is/ soo vergaren zy nochtans niet minder saet dan in Spaengien/ daer worden oock vele Spaensche fruyten voortgheteelt. Dit volck is int ghemeen deugentsamer ende vriendelijcker dan die van Pasto ende van middelbare statuere ghekleedet/ nu ter tijdt op maniere als andere Peruanen. Ontrent Quito placht een groote menichte te wesen van Schapen/ die eenighe ghelijckhept hadden naer die Cameel/ niet in groote/ maer in ghedaente/ bequaem om last ende menschen te draghen/ doch niet over een myle drie ofte viere des daechs/ moede zijnde gaen

Quito ghelegen in die valleye Anaquito.

Het aertrijck ontrent Quito is seer vruchtbaer.

neder

neder ligghen/alsoo datmen die met geen forte voorts krygchen en can/ oock soo zijn alhier vele Verckens ende Hoenderen/ van onse aert voort ghecomen/ ende overvloedich Conynen van liefflicke smaeck; Geyten/Patrysen/Duyven/ Torteldupven/ ende diergelijcke wilt niet minder; Onder andere provision die de Peruanen op doen beneffens het Maiz, zijn die wortelen Papas, ront als Rapen/ die ghesoden ofte ghebraden wesende/ niet anders smaken als Castaengien. Noch hebben zy een ander Quinua ghehéeten/ bladeren hebbende als wilde Beete/die Tronck een Mans lenghte hoogh/ waer aē kleyne saepkens groepen/eenighe wit/ eenighe root/ daer af zy haer dranck maken/ ende eeten die oock ghelijck wy Rijs.

Papas/ronde wortelen ghelijck Rapen/ smaken als Castaengien.

Dit volck alhier is seer kloeck om die ackeren te bouwen/nochtans niet op onse maniere: want sulcks by den vrouwen aldaer ghedaen wordt; Die mannen ter contrarie spinnende/ wevende ende kleederen makende; oock hare wapenen onder houdende.

De mans spinnē alhier/ ende de vrouwen die ackeren eñ bouwē het landt.

Van Quito comt men tot eē ander stadt S. Francisco del Quito gheheeten/ light aen die noordt zyde in die benedenste provincie van Peru. Die stadt is kouder dan warmer/ende heeft weynich uytsichts van velden: want light in een kleyne valleye/ als in een grafte/ rondtsomme met eenighe berghkens beset.

S. Francisco del Quito.

Van S. Francisco reyst men tot die palleysen van Tomebamba, die daer ontrent 30. mylen af zijn/eñ van hier treckende/ quam men terstont aen een plaetse Panzaleo ghéheeten. Die inwoonders van dese contreye zijn een weynich onderscheyden van haer ghebeuren in't binden des hoofdes/ daer door men alle Indianen onderkennen mach; hadden oock een andere tale die zy ghebruijckten/ different van haer ghebueren/ hoe wel alle die ghemeene sprake van Cusco leeren moesten/ op groote straffe als die ouderen hare kinderen daer niet toe hielden;

Tomebamba Pansaleo haer volc zijn seer different in sprake met haer naebuerē maer moesten als gedwonghen oock de sprake van Cusco leeren.

Die Mans droeghen lanck hayr met een lindt op ghebonden/ gaen ghekleedet met haer hemden sonder kraghen ende mouwen/ niet meer open aen die zyden/ dan daer zy haer armen ende dat hooft moghen steecken/ daer over zy langhe mantelen hadden van Wolle/ ende sommighe van Cottoen. Die Heeren droeghen dese seer fijn/ende met vele coleuren afgheschildert; Hare schoenen waren ghevlochten van kruijt; Die vrouwen gaen met langhe rocken/ die haer gheheel lichaem bedecken/ int midden omgordet/ met een breede wollen bandt/dickmaels rondtsom het lijf ghewonden/ makende daer mede een lanck lijf/ waer over zy noch een fyne wollen rock draghen/ die om den hals ghespeldet zijn/ met eenighe gouden ofte silveren spelde/ die zy Topos noemen in hare sprake/hebbende groote platte hoofden/ ende seer scherpe punten; Om't hooft winden zy oock een schoone bant/ gheheeten Nincia, in summa die maniere van kleeden deser volckeren/ als ooc die vā Cusco, is die schoonste ende beste van geheel America, doen groote neerstichèyt om het hayr te kemmen/ 'twelck zy lanck draghen/ zijn wit van aenghesicht/ van goede seden ende manieren/ waer in zy seer verschillen van die vrouwen van't platte landt.

Hare kleedinghe is een breede bant daer zy haer lijf mede bewinden. Topos zijn speiden. Nincia zijn hoaft banden. Dese zijn de schoonste Indien van heel America.

Twee mylen van Pancalco light Mulahallo, oock in vorige tydē volckrijck/doch nu meest uytgeroeyt; Aen die rechte zyde van dit pleck light een Swevel bergh/ die in't uytbersten groote steenen uytwerpt/eñ schrickelijck ghelupt en de ghesichten by bracht;

Mulahallo.

Een weynich voorder light Tacunga, in oude tyden niet minder als Quito, so in huysen als andere dinghen/ ghelijck men noch uyt die Ruynen sien mach.

Tacunga.

Van Tacunga comt men op Muliambato. Van hier tot die Reviere Ambato. Noch twee mylen voorder tot Mocia, ende van daer tot Riobamba, ligghende in die Provincie Puruaes, al waer schoone velden zijn/in ghetempertheyt cruyden ende bloemen Spaengien gheheel ghelijck. Van Riobamba comt men tot Cajambi, ende voorder tot Tābos ofte Teocallas eñ Ticiquiambi, ende van daer tot Thomebamba, in die Provincie van Canares, ende hier waren oock groote Coninckliijcke ammonitie huysen/ ghelijck door het gantsche landt/ten elcken 8.10.oft 12.mylen/ daer alles wat tot den oorloch diende/ bewaert werde/ daer oock bevel-hebberen des Conincks resideerden/ die landen in vrede te houden/ eñ die moetwillighen ende rebellen te straffen/ al warent oock haer eyghen Soons.

Muliambato. R. Ambato. Mocia. R. Bamba. Puruaes een Provincie. Caiambi. Tambos. Teocallas. Ticiquiambi. Thomebamba. Canares een Provincie.

Thomebamba lach ontrent daer twee reviercekens tsamen liepen in een valeye/ 9. mylen int ronde hebbende/ aen een koude plaetse/ daer nochtans veel wildt ghedierte hielt/ als Geyten/Conynen/etc. Hier was oock een Tempel der Sonnen uyt groote/ swarte ende groene steenen/ ghelijck Jaspiden ghebout/ die Poorte van des Conincks palleys/ schoon ende seer gheschildert/ waer in eenighe Amerauden ghéset waren ende gheplastert met gouden platen;

Thomebamba.

Een Tempel der Sonnen uyt steen van Jaspis ghebout.

Van Thomebamba comt men aen't landt Bracamoros in onse Caerte Barcamoros ghestelt/ ghevonden ende ontdect van Iohan Porzel ende Capiteijn Vergara, die aldaer twee ofte drie plaetsen ghetimmert hadden/ omme daer door die naestligghende landen t'onder te brenghen. Ende dese landtschap Bracamoros is ontrent 60. mylen van Quito, het gheberchte langhs reysende.

Bracamoros een landtschap.

Noch 45. mylen voorder light het landtschap Chychapoyas ofte Cachapoyas, daer in die Spaengiaerden oock een stadt hebben/Frontiera ghéheeten/ghebout op Levanto, waer ontrent die landtschap vruchtbaer is van eetbare spysen/ eñ van rijcke gout-mynen. Levanto is van wegen die ghelegentheyt des oorts seer sterck ende wel versorcht: want is bykans rondtsom beringhelt met een diepe valleye/ waer door ten meesten deel een Reviere loopt/ also dat die stadt Frontiera gheheeten/die op Levanto ghebout was/ niet wel te winnen is als die brugghen af ghebroken zijn. Dese Provincie is bebout/eñ met Spaengiaerden besettet van Alonzo de Alvarado int jaer 1536. Alhier woont schoon ende blanck vrouwen volck/dat nauwelijck in geheel Peru schoonder/ oock seer gratieus ende courtoys/ daer by wel ghekleedet.

Levanto leyt op de stadt Frontiera.

Van hier treckt men in een ander Provincie Guancas ghéheeten/ een seer ghesont landt/ ende beyde dese volckeren van Cachapoya ende Guanca, dienen die Spaengiaerden van Frontiera, als oock doen die van Calcayunga, volck van een ander provincie.

Guancas een Provincie. Cachapoya.

In alle dese landtschappen hebben oock gheweest die ammonitie huyser der Coninghen van Cusco, ende in sommighe zijn rijcke mynen van Gout/beyde die Mannen eñ die Vrouwen in dese landen gaen ghekleedet. In oude tyden hadden hare tempelen/ende offerden hare Afgoden/ waren gheheel rijck van Vee/ ende maeckten veellerley kostelijcke kleederen voor die Coninghen/ als zy oock noch huydighes daeghs die seer fijn maken/ gelijck

Calcayunga seer rijck van Goude/zijn wercklieden om de costelijcke kleederē van Coningē te maken/ gelijck zy die huydē daechs noch fraey wercken.

oock Täpeten/datter te verwonderen is. In dese Provincie zijn veel vruchtbare boomen/ die landen zijn oock vruchtbaer van Greynen ende van Garste. In manieren/ ceremonien/ begraeffenissen eñ offerhanden/zijn sy ghelijck alle die andere; begraven met haer dooden veel Goudts ende Silvers / ende eenighe levende vrouwen; offeren die Sonne/etc. ghelijck volghen sal in die beschrijvinghe der Ingen, ofte Coninghen van Peru. Over die Andes ofte 't gheberchte ghepasseert zijnde/ comt men aen Mayobamba ofte Moyobamba, ende ander groote Revieren/ ende eenige bewoonde plaetsen. Van Mayobamba reyst men naer Guanuco, oock een stadt van Spaengiaerden bewoont / leyt ontrent 40. mylen van Cachapoya, wordt anders gheheeten Leon de Guanucō, die naeme van een spaensche stadt hebbēde/ door't bevel van Vacca di Castro, gheboren van Leon, die gheleghentheyt van dese stadt is seer goet ende ghesont / om dat die nachten ende die morghen stonden gheheel ghetempert zijn/ al waer die menschen oock om die goede ghetempertheyt willen ghesont leven; Men samlet hier veel Maiz ende granen Que-appelen/Vyghen/Cederen/ Limoenen uyt Spaengien over gheplantet / als oock vele van haer eyghen landts vruchten. Boven desen soo zijnder vele Platain, also datter een seer goede landouwe is / eñ goede hope van verbeteringe der stadt: want in die velden worden vele Koeyen/ Geyten/Paerden/ ende andere beesten gehouden; Daer zijn oock vele Patrysen / Duyven ende andere voghelen/ wilde Valcken eñ tamme/ om andere vogelen daer mede te vanghen. In't gheberchte zijn oock eenighe Leeuwen ende groote Beyren eñ andere ghedierten; Eñ ten meesten deele van alle die plaetsen die dese stadt onderworpen zijn/ passeert die Coninckliicke wech/ende staen vele ammonitie huysen. Onder dese volckeren waren eenighe Waersegghers ende teecken beduyders / die op die steernen acht namen. In oude tyden waren hier soo veel Schapen van haer aert / dat het ongheloofliick is / die door den oorloch der Spaengiaerden ten meesten deele vernielt zijn. Hare huysen zijn van steen ende met stroo bedeckt; Met die doode Mannen werden die levende vrouwen begraven/ zijn anders niet soo onkuysch als sommighe andere. In haer land zijn goede Mynen van Silver. Noch 40. mylen van Guanuco di Leone light een ander stadt/oock van Spaengiaerden bewoont/ende ghetimmert aen't gheberchte van Francisco Pizarro, uyt die naeme van zijn Majesteyt/int jaer 1539. gheheeten S. Iohan di la vitoria di Guamanga. Die oorsake waeromme dese getimmert is / is ten meesten deele om die pas tusschen Cusco eñ Lima te bevryden voor den aenloop der Peruanen / al eert landt gheheel t'onder ghebracht was. By dese stadt passeert een Reviere van goet drinckbaer water / ende alhier zijn seer schoone steene huysen/ende sommige torenkens/ het merckt velt is geheel plat ende groot/eñ aldaer is een gesonde locht: wāt noch de Sonne noch die locht/ noch eenige andere elementen schade doen/ niet te vocht noch te warm wesende/ dan seer ghetempert/ rontsomme die stadt hebben die Spaengiaerden hare Vee huysen/in die valleykens / op die Revieren. Die grootste Reviere die welcke hier passeert / heet Vinaque, al waer ontrent ruynen ghesien werden/ van groote viercante palleysen / gantsch op een ander maniere ghetimmert dan andere Peruanen/ die lanck eñ smal bouwen. Sy willen segghen dat soodane huysen getimmert zijn gheweest in oude tyden van vreemde volckeren/hoe sulcks sy/ can daer niet af oordeelen; Men vergadert oock alhier seer schoone Terwe/ daer men soo fynen broot af maeckt / als in gheheel Spaengien mach ghedaen worden/ende allerley fruyten zijnder ooc in overvloet. Van Guamanga tot Cusco zijn 45. mylen/een weynich min ofte meer. Op dese strate passeert men die velden van Chiupas, al waer die wreede slach ghedaen is tusschen Vacca di Castro ende Don Diego di Almagro, ende 8 mylen van Guamanga ghecomen zijnde/ light Vilcas, 't welck men seyt int midden te wesen van alle die landen die de Ingen regierden: want Vilcas licht tusschen beyden/ is even verre van Quito als van Chilo, al waer oock Conincklijcke seer costelijcke palleysen/ ende een Tempel der Sonnen is. Van hier 5. mylen voorder vervolcht men die Conincklijcke strate tot Vramarca, waer ontrent een Brugghe over een reviere met twee bogen seer constich gewrocht/groot 166. treden. Die Reviere Vilcas comt uyt die provintie van Soras, seer vruchtbaer ende overvloedich van vivres / Goudt ende Silver Mynen / ende van strijdtbaer volck/ ghekleedet met wollen kleederen/ende wel ghesien by die Ingen. Van hier tot Andaguayla, op de reviere Abamcay seven mylen/ende van hier noch 6. mylen verder reysende/ comt men aen een ander groote Reviere Apurima ghenoemt / die weghen zijn hier seer quaet / rouw ende scherp / over berghen ende steenrootsen / periculoos om te dalen / dat vele Peerden Goudt draghende / afghestort zijn in die revieren eñ verloren. Van Apurima comt men tot Matambo, eñ passerende die gheberchten van Vilcaconga, comt men aen die valleye Xaqui Xaguana, die seer even is / doch niet seer lanck ofte breedt. In dese valleye waren eenighe costelijcke lust-huysen ende palleysen der Coninghen van Cusco, die aldaer trocken om haer te vermaken/ zijn schaers 4. mylen van Cusco, ende hier door passeert oock die Conincklicke strate/anders souden men qualijcken door reysen moghen: want daer eenige morassen / daer over die wech met hare mueren passeert/ ende van hier comt men tot Cusco, hooft stadt / in voorighe tyden van gheheel Peru, eñ des gantsen rijcks der Ingaren/ ghebout van Mango Capo, die eerste Coninck deses stams / in een rouwe seer scherpe plaetse rondtsomme beset met gheberchte / tusschen twee kleyne revierkens / waer af die eene midden door die stadt loopt / is bewoont ten beyden zyden / heeft een valleye aen die oost zyde ende die stroom die door de stadt passeert/ neēt haren cours nae den nederganck / in dese valleye/ om dat sy kout is / zijn weynich vruchtbare boomen/ dan alleen eenighe Molles, daer van wy segghen sullen hier naemaels/ om dat sy hier haren dranck af maken: Aen die noortzyde hadde dese stadt op een bergh dichte by een stercte / die om der grootheyt ende vasticheyt willen seer kostelijck ghehouden wert/ doch nu meest vernielt/hoe wel die fundamenten ende sommighe toornen noch daer af staen. So heeft oock dese stadt aen die oost eñ noordt zyde die Provintie van Andesuyo ende Cinciasuyo nae't zuyden die landtschap Callao eñ Condesuyo, onder welcken Callao light/ tusschen

Mayobamba.

Guanuco een Bisschoplicke stadt/ Leon di Guanuco.

Zijn oock veel Valcken ende andere voghelen eñ beesten.

S. Johan de la victoria di Guamanga van Pizarro ghetimmert voor den aenloop der Peruanen.

Vinaque een reviere/ wordt vele ruynen ghesien van groote ghestichten/ hier wast Terwe soo goet als in Spaengien.

Guamanga.

Velden Chiupas.

Vilcas int midden aller landen der Coningen van Peru.

R. Vramarca

Soras een Provincie.

Andaguayla.

R. Abamcay.

R. Apurima.

Matambo.

Vilcaconga gheberchten.

Valleye Xaquixaguana.

Cusco/die hooftstadt in voorighe tyden van gheheel Peru.

Molles boomen daer sy haren dranck af maken.

Andesuyo een provintie.

Cinciasuyo een ander.

Callao.

schen oosten ende zuyden. Condeluyo tusschen zuyden ende westen.

Condesuyo.
Havan Cusco
Oren Cusco.

Een gedeelte van dese stadt wordt ghehecten Havan Cusco, ende d'ander Oren Cusco, plaetsen daer die edelen woonden ende voornaemsten der stadt / aen een ander zyde / was die bergh Carmenga, al waer eenighe kleyne toornkens stonden / daer op zy den loop der Sonnen teeckenden; Int midden daer't meeste volck woonde / was een groote plaetse / van welcke vier Coninckl ycke straten ginghen / nae de vier ghedeelten des Rycks / ende dese stadt was alleẽ ordentlick ende fray ghebout met steenen huysen / boven alle andere steden van gheheel Peru, ryck eñ machtich want daer mocht gheen Gout (op des levens verbeurte) upt ghevoert worden.

Carmenga.

Hier was die alderryckste tempel der Sonnen van die gheheele werelt / genoemt Curicanche, ende daer in die hooghe Priester / die zy noemden Villaona, een deel vã die stadt was van Mitimaes, dat zyn vreẽde vervoerde volckeren bewoont / die alle onder goede politique wetten eñ ceremonien der Afgoden ghehouden werden / dat het een wonder om te hooren is.

Curicanche.
Villaona / hooghe Priester.
Mitimaes.

Het Casteel was van so groote viercante steenen ghebout / dat 10. paer Ossen nauwelijcken eene soude voort trecken / alsoo dat men niet bedencken mach / hoe die door menschen arbeyt daer ghebracht zyn / de wyl zy gheen Ossen ofte Peerden / ofte ander creatueren hadden / om daer door te arbeyden. Die huysen die de Spaengiaerden nu bewoonen / zyn meest van't volck des landts ghetimmert / doch zyn wat gherepareert ende grooter gemaeckt. By der Ingen tyden wort dese stadt in vier wijcken afgedeelt / ghelijck geseyt nae die vier deelen des werelts / namen hebbẽde van die vierderley landtschappen / die op elcke hoeck van de stadt lagen / ende ten tyden als die Ingen noch in hare regieringhe waren / mocht niemant met der woon in een ander wijck trecken op groote peene / ende ofte wel dese stadt aen een koude plaetse zy / is nochtans ghesont ende beter versorcht van allerley victualie / oock grooter dan eenighe andere van gheheel Peru; Rondtsom plachten kostelijcke Mynen te wesen van Goudt / dan vergaen / ende worden oock verlaten door die Silver Mynen van Potosi, om dat die winninghe grooter is nu ter tijt op't Silver / ende die periculen weynigher.

Cusco in vier wijcken afgedeelt / nae die vier winden der Werelt.

In dese stadt was groote toeloop van allerley volckeren den Ingen, onderworpen: want alle die Heeren moesten alhier hare kinderen seynden onder't dexel van die sprake te leeren ende den Coninck te dienen: doch waren meer daer als gyselaers dat hare ouderen niet mochten opstaen tegens die Ingen, andere omligghende volckerẽ moesten daer comen om huysen te bouwẽ / die straten te suyveren / ende diergheljcke wercken te doen die men haer gheboot. Ontrent die stadt lach een groote bergh Guanacaure gheheeten / in grooter waerdye by die Ingen, al waer zy offerhanden deden van menschen ende beesten / ende ofte wel in dese stadt allerley Natien van volckeren waren / als van Chile, Pasto, Cagnares, Bracamoros, Chacapoyas, Guancas, Charcas, Collao, &c. soo woonden nochtans alle die selvighe die upt eenderley landtschap waren by een in een plaetse haer ghedestineert; onderhielden hare oude Vaderlijcke ceremonien in allen / alleen dat zy die Sonne moesten aenbidden ende eeren / als den hoochsten Godt dien zy Mocia heeten.

Guanacaure een groote bergh by Cusco.
Chile.
Pasto.
Cagnares.
Bracamoros.
Chacapoyas.
Guancas.
Charcassa.
Collao.

Mocia die Sonne en de die hooghste Godt.

Het waren oock in dese stadt veellerley groote ghebouten onder die aerde / eñ hier in hieldẽ sommige Tooverdaers ende Waersegghers ofte teecken bedieders / die als noch niet al uytgheroept zyn / ende in dese spelonckken worden noch daghelijcks groote schatten ghevonden; Ontrent die stadt zyn veel ghetemperde valleyen / alwaer eenighe vruchtbare boomen ende granen zyn / doch alles worde daer in vorighe tyden in seer groote overvloet toe ghevoert; In die reviere die door die stadt loopt / hebben zy hare Coren muelens. Nu worden alhier vele Spaensche Cappoenen eñ Hoenderen vet ghemaeckt / soo goet alsmen die in Spaengien hebben mach / als ooc Koppen / Geyten ende andere ghedierten / ende ofter wel weynich geboomten zyn / so groeyen nochtans aldaer overvloedich veel Legumina, dat zyn Erwitten / Booñe / Ciceren / Phascolẽ / etc.

Ghetemperde valleyen.

De vruchtbaerheyt deses Landts.

Ende om dat in dese stadt ghewceest is die seer rijcke Tempel der Sonnen / ende die Hooghepriester / oock die Coninckl ijcke residentie der Ingen, bedunckt my niet ongheraedtsaem een weynich van hare Religie ende afcomste der Coninghen van Peru te verhalen / eñ daer nae te vervolghen op't cortste die pas der bergh steden van Peru tot Arequipa, als oock die Custe tot die Strate van Maglianes.

Religion der Peruanen.

Vat aenlanghet hare Religion / alsoo zy wisten ende vereerden op hare maniere eenẽ Schepper des Hemels ende der aerden / dien zy noemden Pachacama, 'twelck Schepper te segghen is / ende een Sone van Sonne ende Mane / ghelijck zy dien in die valleye van Pachacama, eenen grooten tempel ghebout hadden / so hielden zy nochtãs voor den grootsten ende hoochsten Godt die Sonne / als een Schepper van alle gheschapen wercken / die zy op die tale van Cusco noemden Ticebiracoce, ende ofte zy wel dese erkentenisse hadden / baden nochtans van outs aen / niet alleen die Sonne ende Mane: maer oock boomen ende steenen ende andere saken / die Duyvel haer hier door antwoordt ghevende / ende om dat zy gheen sekere kennisse upt eenighe schriftueren ofte boecken van Godt / ende die scheppinghe der Werelt / noch van die delubie hebben / soo houden zy alleen ghedachtenisse van't ghenighe dat zy van haer ouderen ghehoort hadden / namentlijcken datter een voortreffelijck man / (die zy Con heeten) van't noorden in vorighe tyden in die landen met seer groote snellicheyt zy ghecomen / die zyn lichaem op gheen ghebeente stonde / noch met gheenderley banden te samen gebonden was / die de berghen conste slechten met een ghedachte ende wenckent / ende die diepe valleye vullen / hem eenen wegh door onwegen makende.

Pachacama Schepper des Hemels ende der aerdẽ / gelooden zy te woonen in den Hemel.

Valleye van Pachacama.
Ticebiracoce.

Con gheeert voor Godt eñ als een Sone van de Sonne ende Mane.

Ende dat de selfde die ouden van dat landt gheschapen hadde / haer kruyden ende wilde vruchten tot onderhout des levens ghevende. Die oock gheoffenseert wesende van die Peruanen die in't platte landt woonden / hare vruchtbare landen in dorre sanden verkeert heeft / ende die regenen daer over doen ophouden / doch door bermhertichheyt beweecht om die beesten in die dorre velden te onder houden / fonteynen ende revieren gheopent / daer door die volckeren hare landen mochten begieten. Desen Con, als wesende een Soone van die Sonne ende Mane / hebben zy in oude tyden voor den hooghsten Godt gheeert / ter tijdt toe

dat

Pachacama voor een Soone van de Sonne ende Mane.

dat van't Tuyden een ander ghecomen is/ met namen Pachacama, ('twelck Schepper beteeckent) oock voort gheteelt van die Sonne ende Mane / ende veel machtigher dan Con, tot welckes aencomste Con verdwenen is/ ende dese heeft die menschen van Con gheschapen verkeert/ sommighe in Meer-katten/ Beyre/ Leeuwen/ Papegayen ende andere voghelen / ende weder gheschapen die voorouderen van die Peruanen nu levende / ende haer gheleert die plantagie ende aerdtbouwinghe/ dien zy naderhandt voor haren God ghehouden hebben/ hem Kercken opghericht/ en Godlycke eere bewesen/ ende oock een provincie nae zynen name ghenoemt Pachacama, ligghende vier mylen van Lima, ghelijck wy daer verhaelt hebben/ al waer in vorighe tyden die Coninghen ende Oversten des landts stervende wilden begraven wesen. Ende deser Pachacama is vele jaren van haer gheeert worden tot aencomste der Spaengiaerden in Peru, is naderhandt niet meer gheeert. Het staet te ghelooven dat sulcks een Duyvel gheweest is/ die met dusdanigh bedrogh / om het arme volck te bedrieghen / hem ten tyden verthoont heeft in menschelycke ghedaente / het welck oock blijckt om dat hy voor der Spaengiaerden aencomst in dese costelijcke Tempel hem opghericht in menschelijcke ghedaente den Priesteren antwoordt gaf / en die Priesteren sulcks voort den volcke relateerden. Int ghemeen ghelooven ende vertellen zy oock datter in oude tyden een groote Diluvie zy gheweest/ waer door alle menschen zijn verdroncken/ uytbesondert weynighe / die haer in holen van hooghe berghen verborghen hadden / ende met proviande versorcht / ende die inganghen verstopt / also het ghemeene onghelijck ontcomen. Ende als dese menschen nu vermoedende dat die reghenen ende wateren verloopen waren/ hebben zy twee honden uyt ghesonden/ de welcke als zy nat weder quamen/ gisten daer uyt/ dat noch die wateren niet verloopen moesten wesen/ ende daeromme noch niet raetsaem uyt te comen. Naderhandt wederomme twee Honden uytsendende / ende siende dat die slijckich weder quamen / gisten die wateren verloopen te wesen / ende zijn uyt ghegaen / hebben ghevonden groote menichte van Slanghen/ die de slijckighe aerde voort gheteelt hadden/ met welcke zy genoech te doen hadden om die te vernielen. Oock soo vertellen zy dat die Werelt vergaen sal / doch niet eer / ten zy dat eerst een seer groote droochte / ende ghelijck een verberninghe des luchts come / daer door die Sonne ende Mane oock wech ghenomen werden/ waeromme zy ten tyden als daer eenighe Eclipsis ofte verduysterheden zijn / insonderheyt van die Sonne / droevighe lieden singhen/ ende groot gheschrey maken meenende dat die Werelt vergae / ende dat eynde ghenake; Wat/ zijn dit noch niet voncken van oprechte Religie? die de Duyvel in soo groote duysterheyt ende barbarischeyt niet heeft uyt deser arme Heydenen herten nemen moghen; dat die van Brasilien ghelooven die onsterflickheyt der Sielen / is hier voren verhaelt. Dese Peruanen gheloofden niet alleen der Sielen onsterflickheyt: maer oock die verrijsenisse der lichamen/ gelijck sulcks blijckt/ niet alleen uyt die maniere van haer begraeffenissen: maer oock uyt die bede / daer mede zy die Spaengiaerden (haerder voorouderen ende

Pachacama oock een provincie vier mylen van Lima.

Opinie van een Diluvie by de Peruanen.

Onder ganck der Werelt ghelooft van die Peruanen.

Peruanen gheloofden onsterffelijckheyt der Sielen en verrijsenisse des lichaems.

Conninghen graven openende / om die schatten daer uyt te nemen) baden/ datter haer gelieven wilde / doch dat ghebeente der verstorvenen niet te verwerpen ofte verstroyen / daer met haer sulckes niet mochte beletten in die verrijsenisse.

Wat aenlanght die maniere der begraeffenisse / hare Conninghen ende Heeren begraven zy heerlijck ende magnifyck / die in setels inde graven settende / bekleedet ende ghewonden in de beste kleederen/ begraven oock met hem een ofte twee van zijn vrouwen / die alder schoonste/ ende die hy levende liefst ghehadt heeft/ waer op onder die vrouwen ten tyden groote questie ende gheschil valt/ (welcke weet by den Coninck / noch int leven wesende / ghedetermineert ende neder ghelegt) begraven/ inghelijcken met hem drie ofte twee van zijn knechten / ende veel ghewrocht Gout ende Silver/ jae het beste service dat zy hadden / oock fruyten/ Broot / Maiz ende dierghelijcke dinghen/ ende dat meer is / die uytvaerden die de vrienden doen / zijn dat zy gieten door een riet ofte pype menichmael van haren dranck (welcken zy Cicha noemen) eenighe maten tot des verstorvenen mont / alleen om deser oorsaken willen / op dat hem niet mochte ghebreken tot zijn aencomste in die ander werelt / ondertusschen sulcke spysen ghebruyckende / met zijn vrouwen ende dienaeren; Ende dese maniere wert vast ghegeel Peru ende Mexico door / by allen onderhouden / alleen dat een yeghelijck min ofte meer doet nae zijn qualiteyt/ doch ten meesten in Peru, die vrouwen levendigh mede begravende: welck misbruyck/ oorspronck genomen hadde uyt des Duyvels verblendinge: die tot eenighe tyden sommighe levendighe menschen verschenen was / in ghedaente van verstorvene / wandelende ende Vrouwen by sich hebbende / dusdanigh is die verblintheyt ende macht des Duyvels in den kinderen der ongheloovighen. Merckt in oost Indien hadde die duyvel daer toe gebracht/ dat die vrouwen haer levendich met die doode Mans verbranden ende hier / dat zy haer levende by den dooden begraven. Zy beschreyen hare dooden veel daghen / ende op die graven stellen zy des verstorvenen figuere ende beeldt van hout ghemaeckt. Het ghemeene volck ende die handtwercks lieden / stelden oock yet van hare hanteringhe op die graven / als oock die Soldaten eenighe wapenen die men inden oorloch ghebruijckte/ daer aen men sien mach wie daer begraven lach.

Maniere vande begraeffenisse.

Cicha der Peruanen dranck.

Waer om die vrouwen levendigh mede begraven worden.

Beschryvinge haerer dooden en hoe zy die begraven.

Soo aenbidden dan ende bekennen die Peruanen voor den hooghsten Godt Sonne ende Mane / ende sweeren daer by als oock by die aerde / die zy houden voor haer Moeder/ ende ofte zy wel eenighe tsamen spreeckinghen met den boosen gheesten hielden / met haer raedtslaechden / ende antwoort van haer verwachteden/ soo deden zy sulcks meer door vreese om niet beschadicht te wesen / dan om die te eeren/ dat zy die Sonne voor den voornaemsten ende hooghsten Godt hielden / blijckt ten eersten uyt die veelvoudighe seer kostelijcke tempelen/ die zy door't gheheele rijck ghebout hadden. Item oock uyt die antwoorde des Conincks Atabaliba teghens den Dominicaner Moninck / Broeder Vincentius de Valle viridi, naederhandt eerste Bisschop van Peru, dien hem verkondichde die scheppinghe van die Werelt door Godt / ende die verlossinghe door

Zy bekennen en aenbidden de Sonne en Mane als haren hooghsten Godt.

Christi

Christi doot / daer op hy antwoorde dat niemandt yet ghemaeckt hadde / dan zijn God die Sonne / die niet storve als Christus ghedaen heeft / dat wy ghelooven mochten inden ghecruysten ende ghestorvenen Christum / hy wilde blyven by zijn Godt ende zijn Guacas, die niet en sterven / 'twelcke sekere steenen waren/ die zy met wernen eerden ende aenbaden.

Guacas godẽ van Peru neffens die Sonne.

Maniere van aenbiddinghe der Sonnen.

Maniere van aenbiddinghe der Sonnen.

Alsoo verhaelt is / hadden die Peruanen seer groote ende costelijcke Kercken der Sonnen over al 'tlandt ghebout / die wanden ende mueren met Gouden ende Silvere platen bedeckt/ costelijcke stoelen ende setels daer in. Als die Vorsten ofte Heeren des landts ofte die Priesters eenighe weldaet van die Sonne sullen bidden /, soo klimmen zy des morghens vroech in't oprysen der Sonnen op een hooghe steenen schavot daer toe gemaect/ al waer zy met neder ghebuyghden hoofden/ ende met ghevouwen ende tsamen ghewreven handen die terstont opheffende in die hooghte ende uyt spreydende / niet anders dan ofte zy die Sonne wilden omgrypen / ende in haer armen ontfanghen/ende murmelen alsoo eenighe ghebeden/waer in zy hare begeerten voortbrenghen/op de selfde maniere als zy die Sonne plachten te aenbiddẽ/dien zy nu die Spaengiaerden ghequelt wesende van haer bidden/ de dat zy bermhertichlijcken met haer willen handelen ende haer niet schaden. Op sommige plaetsen/ insonderheyt onder die Linie ende daer ontrent/ maecten zy die poorten der tempelen nae't oosten / behinghen die met seeckere Cottoene lijnwaet. In alle hare Kercken stonden twee uytghehouwen Afgoden / ghedaente hebbende van swarte Bocken / voor welcke altoos vuer brande / van welrieckende houdt/ 'twelck ick achte Cederen te wesen/ om dat die vast afghedaen zynde / daer uyt vloeyt eenighe stercke welrieckende Gomme / die doode lichamen voor putrefactie ofte vervuyltheyt bewarende / ende die levende corrumperende. Insghelijcken soo zijn in dese Kercken beelden van groote Serpenten die zy aenbiden/ etc. doch dit ontrent die Linea in Peru ofte Cusco, niet daer zy die Guacas, dat zijn steenen hebben / waer ontrent niemant comen mach dan alleen die Priesters / die in witte kleederen ghekleedet gaen / ende daer nevens tomende/ nemen in die handen wit laken ende vallen neder ter aerden / spreken met den Afgoden in een vreemde tale / op dat die ghemeene luyden sulcks niet mochten verstaen / ende dese Papen ontfanghen alle die offerhanden die den Afgoden gheoffert werden / ende begraven die ten deele in die Kercken / die reste voor haer behouwende. Soo is oock te weten dat alle die offerhanden / die men doen sal/ moeten wesen ghewrocht van Gout ofte Silver / ende van sulcken ghedaente / als het ghenighe is dat men van den Guaca biddet / doen offerhanden van levende menschen ende allerley beesten/acht nemende op eenighe teeckenen aen't herte / ende aen die lichtighe vande menschen ofte die beesten die zy offeren/ ende soo langhe zy dese teeckenen niet en vonden aen die voorghenoemde partyen/ so langhe hielden zy aen/ tot dat zy die vonden : want sochten so langhe hem soodane teeckenen niet openbaerden / dat die Afgoden met sulcken offerhanden niet voldaen waren. Dese Priesters / als zy offerhanden sullen doen/ so onthouden zy haer van hare Vrouwen/ende laten niet af van roepen den gheheelen nacht/ ende den Duyvel aen te bidden int velt loopende / ende op die plaetsen daer die Guacas staen : want sodanighe aldaer seer vele waren/ alsoo dat voor een yeghelijck huys een stont/ende als zy met den Duyvel spreken souden/ soo vasteden zy eerst/ sommighe verbonden hare ooghen/sommighe staken die uyt / ghelijck men ghesien heeft / dat eenighe van haer uyt devotie ghedaen hebben. Die Vorsten ende Heeren beghinnen gheen saken voor ende aleer zy haer met die Priesteren beraetslaecht hebben / ende die Papen met die Afgoden tot sacrifitie nemen zy niet alleen beesten : maer oock menschen ende kinderen/ nochtans het vleysch der menschen niet etende/als die Cannibalen : want die Spaẽgiaerden die tempelen der Sonnen vernielende/hebben ghevonden veel kruycken met ghedrooch de kinderkens die gheoffert waren. Zy offeren oock voghelen ende ander ghedierten/ende met het bloet deser offerhanden bestrijcken zy die monden haerder Afgoden / ende die poorten der Kercken; Men heeft oock onder het Goudt dat by hare Afgoden lach/ ghevonden/ staven ende myters van Bisschoppen / als onse Bisschoppen in hare pontificael gaende/ draghen/ ofte als men een S. Niclaes af schildert. Soodane figueren heeft men oock onder haer Afgoden ofte Guacas ghevonden / doch haer vraghende / wisten niet wat sulcke mochten beduyden/ ofte waer zy van daen quamen. Behalven dese groote Tempelen der Sonnen ende der Guacas zijn noch gheheel Peru door veel ander Kercken ofte Cloosteren voor jonghe maechden/ waer van in die sommige 100. in andere 200. ende meer zijn / alle reynicheyt houdende / ofte ten minsten belovende / ende die Sonne gheheylicht / ghelijck by die Romeynen die Virgines Vestales, ende nu by ons die Clooster Iofferen ofte Nonnen. Dese noemden zy Mamacomas, moesten haer leven lanck in een Clooster blyven / ende van daer niet wijcken / oock gheen ander wercken doen dan spinnen/weven ende naeyen/seer fijn laken van Cottoen ende wolle accoutrementen ende verciersels voor hare Afgoden/ofte als andere segghen / dat sulcke doecken van haer gemaect zynde / daer nae verbrant werden met gebeente van witte Schapen/welcke assche zy als een teecken van Godtlijcke eere ende reverentie tegens die Sonne wierpen ende uyt saeyden. Eñ dese dochters werden heel scherp bewaert van sekere luyden ende Priesteren daer toe gheordineert / waer af die sommighe oock ghecastrijnt waren om haer niet te buyten te gaen/ werden anders ghedoodet ofte levendigh begraven / ten ware dat die bevruchtede wilde met ede bevestighen / sulcks van die Sonne ghedaen te wesen / so wast 't Kindt vry van die doot. Ende alle jaer inden Oogst/als men het Maiz ofte Koorn inghevoert hadden / hieldeñ die Peruanen van't gheberchte een groote feest. Zy richteden op in't midden vañ hare merckten twee hooghe Mast-boomen/ (als wy Mey-boomen) ende op den top vañ dien seeckere beelden nae menschen ghemaeckt / in't midden van eenẽ rinck vol bloemen/ eñ aldaer hoop wyse/doch in goede ordre comẽde/ slaẽde haerluyder Trommelen/wierpen ende schoten gelijckelijck/ elcke schare met haer roeden ende schichten

Maniere van aenbiddinghe der Sonnen.

Hoogh steenẽ schavot.

Poorten der Tempelen onder die Linea nae't oosten.

Swarte Bocken Afgoden.

Cederen ofte welrieckent houtghebrant voor die Afgoden.

Beelden van groote Serpenten.

Guacas zijn steenen ende Peruaensche Afgoden.

Kleederen der Priesteren.

Maniere ende voorbereydinge om die offerhanden te doen.

De Heeren beghinnen niet sonder advys vande Papen.

Offeren hare goden/ menschen/ beesten/ voghelen/ bestrijcken de monden met dat bloet.

Vele Cloosteren van ionge maechden/ daer in een Clooster somtijts 100. oock wel 200. in zijn.

Mamacome/ zijn Nonnen van Peru/ weven seer fijn doeck van Cattoene garen.

Dese Dochters worden seer nauwe bewaert.

Feest der Loverhutten by den Peruanen ghehouden hoe vreemt dat toe gaet/ leest hier.

schichten / nae die figuren / seer groot misbaer ende gheluydt met roepen makende / ende alle gheschoten ende ghewor pen hebbende / brengen die Priesters een ander beelt / 'twelck beneden aen die mast ghesett werdt / waer over zy offerhande doen / ofte van een mensche ofte schaep / bestrijckende met dat bloet het beelt / en na dat zy aent herte en aen die lichtighe de teeckenen bemerckten / verkondichden zy die de volcke / en nae dat die teeckenen vervolchden / werdt het feest oock / ofte met blyschap ofte met droefheyt voleyndet / meest drinckende daer toe zy seer gheneghen zijn / en door malcanderen loopende en dansen met bylen / strijdt-colven ende andere wapenen in die handen hebbende / die meer van haer ceremonien ende valsche Afgoden diensten begheert te weten / mach daer af lesen die spaensche historie schryvers.

Ingen Coningen ende regieerders van Peru. Lack Titicara ofte Titicaca. heeft gheen gront / loopt onder die aerde door.

Het landt Peru is eerst gheregiert van Ingis, dat zijn Coningen ofte Oversten / die ghecomē zijn van't groote Lack Titicara, ofte als sommige schryven Titicaca, liggende in Charcas, groot 80. mylen int ronde / welck eenen uytloop heeft west aen / door een groote Reviere / die op sommighe plaetsen een halve myle breedt is / en loopt daer na in een ander kleyne Lack / 40. mylen daer van gheleghen / ende het is te verwonderen / hoe dat al dit overvloedighe water des grooten Lacks verdwijnt in so kleynen / datmen niet sien en mach dat sulckes wasset / de wijl die spacie kleyn is / ende het water seer veel / doch seggen sommighe dat in dese kleyne Lack gheen gront zy / en dat het water onder die aerde door loopt in een ander Zee ofte Reviere / ghelijck men vertelt van de Reviere Alpheus, die uyt Peloponees ofte Morca, tot in Sicilien onder die aerde door soude comen / en van dit Lack ofte hier ontrent / seyt men dat die Ingen ofte Coninghen van Peru ghesproten zijn. Die afcomste deser Coningen wort van Iacobo Ferdinando, Spaengiaert aldus vertelt.

Vertellinghe vande afcōste der Coningen van Peru.

Mango Capa / eerste Coninck van dese stam.

Mango Capa is die eerste / welcke nae't segghen der Indianen niet ghebooren is van een vrouwe: maer uyt een steen ghesproten / welcke noch huyden ten daghe ontrent Cusco van haer ghewesen wort. Dese heeft by zijn vrouwe Mama Guaco, een sone ghehadt / met namen Sicheroca, die nae hem regierde / ende die tweede Inga ofte Coninck is. Hier is te mercken dat die regieringhe blijft by die soons in die rechte Linie / en dat tusschen die ingeboornen die kinderen niet en succederen / dan eerst die broeder die nae den aflyvinghe die oudtste is / dien oock stervende / comt die regieringhe wederom op des oudtsten broeders soon / ende na hem op zynen broeder / en daer nae weder op des outsten broeders soon / sonder veranderinghe. Desen Sicheroca was dapperder inden oorloch als zijn vader / heeft vele van die naestliggende volckeren overwonnen / ende onder sich ghebracht / ende heeft uyt Mama Cura een erfghenaem verkreghen. Locuco Pangue, die derde Inga ofte Coninck / die meer getracht heeft zijn aengeerfde landen te beschermen / dan andere daer toe te winnen / heeft in zijn ouderdom een vrouwe genomen / Mama Anauerque, die hem een sone ende erve gheteelt heeft / Mayta Capa ghenoemt / die welcke zijn rijck vermeerdert heeft / ende die province van Cusco ghewonnen / ende by zijnder vrouwen Mama Yacchi dela, een sone verkreghen / gheheeten Capa Cyupangu, die oock niet weerdichs ofte memorabels heeft aenghericht / dan een sone nae ghelaten by zyn vrouwe Mama Cagna, met namen Inga Ruca, die oock niet besonders in zijn leven heeft bedreven / alleen dat hy by zijn vrouwe Mama Micay veel soons ghehadt heeft / onder welcke eene is gheweest / met namen Yaguar Guacinga Iupangue, daer af een seer vreemde historie vertelt wort / dat hy een kint wesende van drie jaren / ghenomen zy gheweest van eenighe Caciquen, 'twelck oock Heeren ofte Coninghen zijn / die hem meenden te dooden / en onder tusschen dat zy raet hielden ofte zy het kindeken dooden souden ofte niet / ghebuerde dat het kindeken greyende / bloedige traenkens / droppels wyse van zijn ooghskens liepen: waer door zy verschrickt zijnde / ende dit voor een wonder beduydende / spaerdent kindeken ende leydent wech / 'twelck naederhant van een ander opghenomen wesende / is weder tot zynen vader ghebracht / ende is opghewassen tot een manlick en dapper krijghsman / alsoo dat hy veel van die naest omligghende landen heeft overwonnen / en onder zijn regieringe ende ghehoorsaemheyt gebracht / ende tot eender vrouwen hebbende Mama Chipuia, is zijn eerste ghebooorene sone gheweest Vira Cocham, die hem in regieringhe volchde / ende zijn rijck seer verbreyde. Nae desen heeft gheregiert Pachacoti, zijn sone / ghebooren van Mama Yunto Cayan, en dese is kloecker gheweest inden oorloch / als alle zijn voorvaders / also dat hy veel volckeren overwonnen heeft / en door hem zijn oot die eerste fundamenten van't Casteel Cusco geleyt / ende stervende voor erfgenaem ende successeur int rijck ghelaten Topa Inga Yupangue, een sone hem ghebooren uyt Mama Anaberque, die een naevolgher is gheweest zynes vaders / veel volckeren bekryghende ende overwinnende / en dat Casteel tot Cusco van zynen vader begonnen tot volcomenheyt opbouwende / die landen die hy inghenomen heeft zijn Chile en Quito, En dese heeft die Coninclijcke strate / daer af die gheheele werelt haer verwondert / van Cusco door die landtschap Charcas tot in Chile eerst doen maken en oprichten / op die welcke hy ghestelt hadde posten die zy Chasquis noemen / van halve myle tot halve myle / die de Indianen selver liepen veel snelder dan by ons die post-peerden / tot groot voordeel en contentement der reysende luyden: want door dit middel mochten haren wegh corten / en in 3. daghen reysen 110. leuken / dat 240. mylen zijn / en dat door het snel voort loopen deser menschen / die den anderen droeghen in poste / op die Aphricanische maniere van Congo, als wy daer verhaelt hebbē: want voor der Spaengiaerden aencomste waren gantsch gheen Peerdē / Esels ofte Muylen in dat landt / daer op die menschē ryden / ofte over wech comen mochten. Dese Coninck stervende / heeft naeghelaten over die 150. soons / onder welcke eender met namen Guaynacapa, dien hy uyt Mama Oclo zijn vrouwe vercreghen heeft. In die regieringhe succedeerde hy zynen Vader in manlickheyt / cloeckheyt en raet / die in tijt van vrede als inden oorloch verre te boven gegaē / die limiten van zijn landt boven allen anderen grootelijcken vermeerderende / goede gherechticheyt ende oordre in alle saken houdende die bedieninghe van't recht / en die administratie van landt ende luyden / in betere forme stelde. Veel oude Wetten die onbequaem waren / zijn

Mama Guaco zijn vrouwe. 2. Sicheroca / een dapper krijghsman.

Mama Cura 3. Locuco Paugue.

Mama Anauerque. 4. Mayta Capa. Mama Yacci dela. 5. Capa Cyupangu.

Mama Cagna. 6. Ingoa Ruca. Mama Micap. 7. Yaguar Guacinga Iupangue.

Caciquen / zyn Heeren.

Mama Chipuia. 8. Vira Cocham. 9. Pachacoti. Mama Yunto Cayan.

10. Topa Inga Yugangue Mama Anaberque.

Chile ende Quito. Coninclijcke strate van Cusco tot Chile.

Posten van Peru door menschen ghedaen.

Menschen in die plaetse van Peerden ghebruyckt.

11. Guaynacapa. Mama Oclo zijn vrouwe.

van hem wech ghenomen/ ende nieuwe betere in die plaetse ghestelt. Hy troude een vrouwe Coyam Pilico Vaco, by die welcke als hy geē kinderen kreech/ heeft hy vele andere neffens haer ghenomen/ alsoo dat hier door het ghetal zijnder kinderen groot ende meerder wert dan zynes vaders/ die nochtans 150. soons achter liet. Onder dese kinderen was die eerst ghe-borene Guascar Inga, wiens moeder ghenoemt was Rava Oclo, ende als verhaelt is/ heeft Guaynacapa zijn landt dapper verbetert/ ende vele volckeren overwonnen/ eñ sulcken goeden ordere ende gheregeltheyt daer onder ghehouden/ datmen achten soude sulcks onmoghelijcken te wesen/ insonderheyt onder sulcken groven eñ slechten volck/ die noch lesen noch schryven consten. Een seer merckelijck exempel van dese zijn vasallen groote onderdanicheyt ende liefde teghēs hare natuerlijcken heeren/ blijckt hier upt/ dat zy tot zijnder eeren eñ dienst ghe-maect hebben die twee heerlijcke eñ costelycke Conincklijcke straten/ die by alle die Werelt voor miraculoos ghehouden werden/ eñ wel ghetelt mogen wesen onder die 7. wonderheden der Ouden: Want doē desen Guaynacapa met zijn legher ghetrocken was van Cusco, om den oorloch te voeren teghens tlandtschap eñ die stadt Quito by die 500. mylen vanden anderen ghelegen/ moeste hy hooghe gheberchte passeren/ waer in hy met zijn volck grootē moyte ende armoede hadde/ om dat den wech met rauwe eñ scherpe steenrotse besettet was. Als nu Guaynacapa victoriöselijckē vechtende die stadt ende lantschap Quito overwan/ hebben zijn ondersaten hem tot een welghevallen/ eñ tot eere ende dienst/ om die swaricheyt ende moylickheyt die hy ghehadt hadde int reysen te verlichten/ die gheheele berghwech ghesllecht-tet/ die hooghe steen Clippen neder geworpen/ eñ al dat oneffen slechtende ende ghelijck makende (soo dat op sommighe plaetsen eenighē valleyen 15. ende 20. mans lenghten hoogh uptghevult waren/ ende dit gheduerende vijf hondert mylen/ altoos so slecht ende even/ datter eenen waghen wel op varen mochte/ welcke wech nae der Spaengiaerden aencomstē op vele plaetsen is gheruineert/ om haer die passagie te beletten. Ende dese noch niet ghenoech wesende/ als de selfde Guaynacapa noch eens wilde reysen nae Quito, zijn aenghewonnen landt te besoecken/ eñ zynē wech naer over tplatte landt/ hebben hem aldaer eenen anderen nieuwen wech ghemaeckt/ waer in zy niet min arbeyts ende moyten gehadt hebben/ als in d'ander over tgheberchte/ om alle valleyen ende morassen die hier waren te slechten ende upt te vullen/ ende desen wech was ontrent 40. voeten breedt/ op beyde zyden met hooge wanden/ ende in die sandt velden groote baken met coorden daer aen/ om den wech niet te verliesen noch te dwalen/ die ooch 500. mylen streckte/ die wandē staen noch op sommige plaetsen int gheheel: maer die bakēs zijn door tēn oorloch meest uptghetrocken eñ verbrant. Ende dit noch niet ghenoech wesende/ heeft selfs vele costelijcke tempelen der Sonnen ende den Afgoden/ ende ontallijcke vele Tambos, dat zijn ammonitie ende rust huysen (tot behoef zijnder nacomelingen in de tijt des oorlochs) opghericht/ soo wel op die gheberchten als int plat te landt aen die oeveren van die Revieren op alle weghen eñ straten/ ghelijck men hier af noch vele ruynē huydiges daechs

Coyam Pilico Vaco.

Guascar Inge.

Rava Oclo.

Twee Conincklijcke straten door Peru 500. mylen lanck wel mach voor een wonder der werelt gherekent worden.

Quito een landtschap ende stadt.

Een ander wech over tplatte landt van 40. voetē breedt/ eñ 500 mylen lanck.

Bakens op den wech gestelt om niet te dwalen.

Tambos zijn ammonitie huysen/ dienende om leghers te logerē als ooch wapenen/ kleederen/ victualie daer in bewaert worde.

het gheheele landt door sien mach/ daer upt men lichtelijcken afmeten mach die grootheyt ende rijckdom deser Coninghen/ ende die goede versorghē die zy deden tot beschermighe haerder landen: want boven dien dat zy door't landt reysende/ met al haer volck in dese huysen mochten logieren/ so warē die selvige noch alsoo versien (van die rondts om woonēde volkeren) niet alleen met provande/ als voor een gheheel legher van nodde: maer ooc met kleederen ende allerley wapenen die men inden oorloch ghebruyckte/ om het volck stracks te kleeden ende weeraftich te maken/ als Bōgen/ Pylen/ Pyken/ Hellebaerden/ Strijt-colven/ Bylen/ etc. om 20000. ofte 30000. menschen inder yl daer mede te wapenen/ alsoo datter niet aen en ghebrack/ ende dusdanighe huysen stonden op 8. ofte 10. ofte ten hoochsten 20. mylen van een/ doch ten meesten op een daghreysens.

Ende aenlanghende het cieraet der Coninghen van Peru, 'twelck zy in die plaetse der Croonen ende des Conincklijcken Scepters ghebruyckte hare macht ende Majesteyt daer mede te bewysen/ waren Quispels van roode wolle die om't hooft ghewonden waren/ van die eene slaep tot die ander afhanghende/ ende by nae haer die ooghen bedeckende/ waer aen noch eenen anderen draet afhinck dien zy ghebruyckten als zy yet wilde ghebieden ofte ghedaen hebben/ den self den draet ghevende aen eene van die Heeren die haer dienden/ ende upt haer bevel die landen regierden/ gheboden by dit teecken al wat haer gheliefde/ 'twelck met sulcken ghehoorsaemheyt vanden onderdanen volbracht wert/ datmen in gheen deel van die gheheele werelt diergheliijcke vant/ jae al ghebuerdet dat hy gheboot een geheel landtschap te bederven ende upt te roeden van menschen ende creatueren/ wie die mochten wesen/ jonck ende out/ schickende eenen alleen van dese zijn dienaers/ al hadden die geen ander macht van volck/ ofte ander commissie by hem/ dā alleenlick dusdanigen draet van desen Quispel was ghenoech/ eñ gaven haer ghewillichlicken den selven siende/ in alle perstukē ende tot de doot. Dese Coninghen worden ghedraghen in Rosbaren van gouden platen ghemaeckt/ daer toe van meer dan 1000. Heeren ende Conseliers waren/ die hem op harē schouderen droeghen/ waer af soo yemandt onversiens struyckelde/ ghedoodet wert/ endē niemant quam den Coninck spreken tot eenigher tijt sonder presenten ofte schenckagien te brenghen/ ende al ghebuerdet dat hy tien mael op eenen dagh quam/ bracht altoos verscheyden gaven/ ooc wordet voor een groote onbeleefcheyt ghehouden den Coninck int aenghesicht te sien. Inden oorloch wesende/ ende eenighe landen overwinnende/ onderhielden die oude Roomsche manierē/ om die volckeren te vervoeren/ daer met zy niet weder teghens haer mochten rebelleren eñ opstaen/ doch met meerder bescheydenheyt als die Romeynen: want een landt in nemēde/ na dat het volckrijck was/ namen daer weynich ofte veel upt/ ende ingheballe dat die overwonnen volckeren een warm landt bewoont hadden/ worden zy weder in een ander warm landt vervoert/ als ooc so haer landt kout is/ in een kout/ al waer haer landen uptghedeelt worden/ daer zy haer mochten op erneren/ eñ so verre dat inghebooren volck tegens den Coninck wilden opstaen/ ghebruyckten die Capiteynen

Cieraet der Coninghen van Peru.

Een Quispel in plaetse van de Croone op zijn hooft.

Vertelt hier vande wonderlickē groote ghehoorsaemheyt der onderdanen teghen den Coninck.

Maniere hoemen die Coninghen draech/ ende wort in een Rosbare van gout ghedraghen van zijn heeren/ ende eenen struyckelende/ moet sterven/ eñ is een groote onbeleefthept den Coninck int aensicht te sien/ comt niemant tot hem/ dan altoos met gheschencken.

pitaynen ende Stadt-houders des Coninckx; die Mitimaes, dat zijn die vervoerde volckeren daer toe om die anderen te bedwinghen / wilden die Mitimaes niet wel / hielden zy die door die inwoonders in ghehoorsaemheyt/ende met dusdanighe kloeckheyt hielden zy hare landen in groote gherustheyt. Benevens dit ghebruyckten een ander list om niet ghehatet te wordē van haer onderdanen: want zy namen nimmermeer het ghebiet van die overwonnen Caciquen ofte Heeren dat ghebooren Heeren waren / ende ofte al yemandt van desen hem vergreep / soo straffen zy den selvighen/ doch ghevende zijn officie / ofte aen zijn kinderē ofte aen zijn broeders / ende gheboden haer onderdanich te wesen.

Mitimaes zijn vervoerde volckeren / op dese maniere leven zy gherust.

Een iacht uyt lust aenstellende/ welck zy Chico noemen/ beriepen seer veel te samen / nae die gheleghentheyt des landts/ tē tydē tot 4. oft 5. duysent toe/ min ofte meer/ deden die alle in eenen rinck stellen / beslaende een myle 2. ofte 3. ende daer nae op sekere ghesanck te samen treckende voet voor voet / tot dat zy so nae aen een comen / dat zy den anderen die handen moghen reycken / ende noch dichter / dat zy die armen over malcanderen slaen/ hoe naerder den anderen comende / hoe dichter ende vaster die rinck sluytende / alsoo alle het ghedierte inden rinck besettende / daer zy van vangen ende dooden wat haer ghelieft/ met sulcken gheroep ende misbaer / dat het vreeselijck is om aen te hooren / niet seer verscheyden is der duytschē Vorsten maniere int grof Wilt / ende sonderlinghe op die Wolven jacht / uytbesondert dat zy soo vele volcks niet en hebben noch niet singhen: maer wel vele remoers maken. Die ghedierten die zy vangen/ zijn wilde Schapē/Rheen/ Vossen/ Leeuwen/ swarte Beeren/ Catten/ veelderley Simmen/ ende ander beesten. Van vogelen/ Turtelduyven/ Quackelen/ Spechtē/ Papegayen/ Nachtuylen/ etc.

Chico een lust iacht/ om wilt te iaghen/ op dese maniere van iaghen can haer niet ontgaen.

Die Trybuyten ende schattinghen die de Coninghen van hare onderdanen ontfanghen waren van haer eyghen ghewassen; uyt onvruchtbare landen brachten zy hem hoopwerck van Crocodilen / die zy Caymans noemen/ ende veelerley ander ghewormten.

Tribuyten en schatten zijn Crocodilen en ander ghewormten. Caymans/ Crocodilen.

Guayna capa heeft oock den tempel der Sonnen binnen Cusco vernieut / die mueren ende daken bedeckende met gouden eñ silvere platen/ eñ als voren verhaelt / is door hem die landtschap ende die stadt Quito ghewonnen/ welcke landtschappen hem so wel behaechden/ dat hy daer een tijt lanck ghebleven is / onder tusschen zijn oudt sone Guascar, Inga Mango ende andere Kinderen tot Cusco, in die regieringhe latende / ende troude tot Quito een andere vrouwe / een dochter van die Heere der selfden provincien / ende by dese ghewan hy Atabalipam, een sone dien hy seer beminde/ hem latende onder mombers tot Quito, doen hy wederom nae Cusco verreysde / doch is noch eens voor zijn doot nae Quito ghetrocken / eensdeels om dat hem die provincie wel aenstondt / ende voort oock om zynen soon Atabalipam, te besoecken / heeft aldaer voor zijn doot gheordineert/ dat die landtschap ende die stadt Quito succederen ende erven soude op desen Atabalipam, als wesende zyne vooroudern afghenomen / 'twelck Guascar nae het overleden zijns vaders niet wilde toestaen/ eñ daeromme een wreede oorloch teghens zynen broeder aenghenomen/ oorsake wesende

Guascar de 12. Koninck ofte Inga van Peru/ krijcht een sone alhier gheheeten Atabalipam/ die hy hier Heere maecte in Quito.

van die onderganck ende distructie van Peru, dan hier af int leven van Guascar, die na zijn vader volghde in regieringhe aller landen tot Quito toe. Guascar is te segghen Coorde ofte Cabel: want ten tyden dat dese soon ghebozen is/ dede die Coninc een Cabel van Gout maken/ soo groot dat die niet wel 200. Indianen draghen mochten / ghebruyckte oock een gouden plate daer hy op sat / wel 25000. ducaten weerdich / die naederhant Don Francisco Pizarro, eerste Gouverneur van Peru tot deele gevallen is. Zijn geheele service was ooc van Gout / daer uyt men bekennen mach dat het Gout oock by haer in weerden was.

Den Koninc doet een Kabel van Gout maken / dat 200. Indiane daer genoech aen te dragen hadden. Een plate van Gout was zijn stoel/ weert 25000. ducaten.

Die Coninghen hadden tot Cusco veel Goudt-smedē winckels / om allerley goudē vaten/ juweelen/ figuren van menschen / beesten / voghelen ende kruyden/ van Gout nae't leven te arbeyden. Ende oft dese Goudt-smeden gants geen yjsere instrumenten ghebruyckten / maeckten nochtans wonderlijcke eñ constighe wercken/ hoe wel die een weynich grover ende plomper waren dan die onsere. Die maniere die zy ghebruyckten in haer werckē/ was dese: Ten eersten deden zy het Silver ofte Goudt dat zy smelten wilden in een ronde ofte lange smeltdeegel/ welcke zy maeckten uyt doec / met aerde betrocken ende ghestoote kolen. Dese ghedroocht wesende / stelden die int vier met soo veel Gouts ende Silvers als zy wilden smelten/ ofte als daer in mochte terstont met 5. oft 6. rietkens daerom so langhe blasende/ tot dat het metael gesmolten eñ glinserent wert / ende alle het schuym daer af/ daer na uyt die deegelen ghedaen / wert een jeghelijck zijn deel daer van ghegheven / 'twelck zy op der aerden sittende met swerte keselinck steenē (die daer toe aerdich ghemaeckt waren ghelijck hameren) wisten te kloppen ende daer uyt te maken statuen ofte beelden van hare Afgoden/ Gouden vaten ende juweelen/ als banden/ ghelijckenissen van allerley ghedierten van voghelen ende van kruyden/ ende wat haer ghelief de.

Maniere van gout te wercken in Peru.

Konden allerley beelden van gout maken.

Om weder te comen tot onsen propooste/ so zijn die kinderen van Guayna capa, namentlijcken Guascar eñ Atabalipa oorsakē geweest van die desolaetheyt / ruine ende vernielinghe van Peru, om den oorlogh die zy van weghen die regieringhe tegens malcanderen voerden/ welcke so heet ende bitter was / dat zy eens 3. daghen aen een sonder ophouden ghevochten hebben/ aldaer veel volcks ghebleven/ ende Atabalipa inden slach ghevanghen in dit landtschap Tomebamba, eñ op eē Casteel des Conincks wel scherpelijcken bewaert / doch met list een vrouwe beyratēde/ die hem een Koperen handtboom gelanght heeft / daer mede hy die muerē van't palleys Tomebamba brack/ uytghecomen / op die tijdt als zijns broeders Guascar, Capiteynē ende Soldaten haer victorie feesten (met droncken drincken in haer Cicha, daer zy seer toe gheneghen zijn/ eñ dansen) hieldē. Los ende vry wesende/ is gevluchtet nae Quito, zijn volck wijs makende / dat hy van zynen vader verkeert was in een slanghe/ ende alsoo door een kleyn gat was uytgheraeckt / die vader hem toesegghende victorie/ so zy wederomme met hem wilden optrecken ten oorloch/ door welcke redē zijn volc sulcken corragie genomē heeft / dat zy met hē te velde ghecomen zijn/ ende het gheluck hem dienende ende victorie verwachtende/ heeft zynen broeder Guascar, (diens ghevanghen hy corteliјck

In eenen slach van drie daghen ghevochte / wordt Atabalipa ghevanghen/ geraeckt los/ comt weder te velde.

Guascar ghevanghen.
13. Atabalipa Coninck van Peru.

ghewееst was) ghenomen / ende met hem overwonnen het gheheele landt / hem meester daer af makende / zynen broeder in Cusco ghevangen houdende. Ontrent dese tijt arriveerde in Peru Franciscus Pizarrus, die Opvaer gheweest is deser twee machtighe Coningen / en die door haer oneenichheyt hem meester ghemaeckt heeft van so grooten ende goutrijcken landt / die breeder aenwijsinge hier af begeeren / moghen lesen die spaensche autheuren / die de nieuwe werelt beschreven hebben. Pizarrus int landt ghecomen wesende / heeft den oorlogh teghens Atabalipam aengeveerdet / hem overwinnende ende gevancklijck een tijt lanc houdende / ondertusschen is Atabalipa over een ghecomen van zijn rantzoen met Pizarro, ende in die tijdt dat sulcks by een ghebracht wordе / heeft zynen ghevanghenen broeder Guascar uyt Cusco doen halen / ende met list eer hy by hem quam op den wegh doen omme brengen / om vreese die niet sonder oorsaken was / dat so Guascar by den Spaengiaerden mochte comen ende ghehoort werden / dat hy meerder rantsoen soude beloven (als hy oock ghedaen hadde /) ende dat hy daer door mochte blyven in ghevanckenisse / als hebbende alle zijns voorouderen ende vaders thresoor en schatte. Atabalipa zijn beloofde rantsoen opghebracht hebbende / beloopende 3. millioenen / 88. duysent twee hondert en 35. Carolus guldens / is daer na door wreedtheyt der Spaengiaerden sonder reden / boven beloofte en eedt schandelijcke van sekere Swarten op de merckt / door't bevel Pizarri verworght / en als sommige schryven / naderhandt verbrant. Aldus t'eynden miserabelen eynde heeft ghehadt die machtighe Coninck Atabalipa, een man van middelbare statuere / wijs / kloeck ende onvertsaecht van ghemoet / ende gheneecht tot regieren / voor wiens doot 20. daghen te voren een Comeet verschenen is / welcke als zy selven ghesien hadde / daer af propheteerde / datter op een corten tijt / een groot meester in dat landt sterven soude / niet ghedenckende dat hy selven die was. Guascar en Atabalipa beyde doot zijnde / is naederhant die regieringe gecomen op Mango Inga, die derde broeder / en dese overlydende / heeft die regieringe gelaten zynen soon Xaires Topa Inga, die ghetrout heeft tot een vrouwe Coya, die dochter Cuxi Varcay Guascaris. Dese al eer hy die Croone bequam / heeft zynen name verandert / hem noemende Mango Capa Pachuti Yupan, daer toe hem den Coninck van Hispanien Philippo, als Vasal onderwerpende / 't welck ghschiet is anno 1557. den 6. Januarij / op drie Coninghen dagh / en dus vele van die Coninghen van Peru.

Die Spaengiaerden comen in Peru / onder het beleyt vã Franzisco Pizarro.

Atabalipa vã den Spaengiaerden ghevanghen.
Atabalipa ge rantsoent.
Guascar ghedoodt.

Atabalipa brenght tot zijn rantsoen op 88. mael duysent / duysent 2. hõdert duysent 35. gul.

Verschõnt voor Atabalipas doot een Comeet.

14. Mango Inga.
15. Xaires Topa Inga.
Copa dochter.
Cuxi Varcay Guascaris.
Mango Capa.
Pachuti Yupan.

Relaes van die plaetsen die in't ghe-berchte ligghen.

Drie mylen vã Cusco is die valeye Iucay, seer schoon tusschen hooge bergen / ghesont van locht ende fris: want het daer noch te heet / noch te kout is / ende 2. mylen hier af leyt Tambo, een ander / in welcke beyde groote ruynen ghesien werden / van ammonitie huysen der Coninghen / ende verder reysende / comt men in Condesuyo, een provincie waer in sommighe strijtbare mannen geweest zijn / hare steden hebbende tusschen hooghe bergen / daer veel wilde en tamme beesten; hare huysinge zijn van steen / en die dacken van stroo; Oock waren alhier veel Heerẽ woo-

Valley Iucay.
Tambo.
Condesuyo een provincie.

ningen ende logementen / hebbẽ eenderley maniere gelijck die anderen / en offeren lammeren en ander dieren in hare kercke / in welcke hem die Satan ten tyden laet sien. Die revieren zijn goudtrijck / en mẽ maeckt aldaer fyne Tapeté van schoone wolle gewrocht / en wel met coleuren onderscheyden. Dese streckinge der hooge bergen / so wy Andes hier voren genoẽt hebbẽ / gaet seer verre: want loopt geheel Peru door / tot die Strate van Magaglianes toe: waer in vele provincien en steden liggen / en vele hooge berghen / sommige met snee bedect / andere met Swevel vlãmen / dat het qualijck daer over te reysen is / insonderheyt die wijl het die meeste tijt oock aldaer regent. Noch veel mylen verder ghetrocken zijnde / comt men aen't landt Collao, in't welck is die Lac Titicaca, waer in een Eylandt / daer op oock een tempel der Sonnen / en alhier sayden zy haer Maiz, ende bewaerden haer schatten; rondtsomme dese Lack zijn veel plecken / en hier in werdẽ goede smakelijcke visschen gevangen. Noch voorder comt mẽ aen die stadt Plata, welck light 150. mylen van Cusco, in die landtschap Charcas, aen een koude plaetse / meer dan eenige andere steden van't gheberchte; daer zijn weynich inwoõders: maer seer rijck / en dese zijn het meeste deel van die tijt by die Mynen van Porco en Potosi, wãt Potosi niet meer dan 18. mylen van die stadt Plata ghelegen is / ontdeckt onder 't beleyt van Capiteyn Caruaial, als sommige Indianen met eenen Ian de Villa Roel, borger vã Plata gingen langhs 't landt / hebben ghevonden een hoogen bergh / ligghende in een vlacke en effene landouwe / aen die welcke als zy merckten eenige teeckenen van Silver / hebben een weynich van die Myne gesmolten / en bevonden die soo rijck / dat een quintal tot 80. merck Silvers quam / desghelijcken men noyt gesien ofte ghehoort heeft. Dese tydinge bregende in Plata, is terstont die overheyt daer heen getrocken / die welcke uytgedeelt en afghemetẽ hebben / een jeghelijck so veel als zy bearbeyden consten / waer door sulcken toeloop alhier ghecomen is / dat in corte tijt dese plaetse van meer dan 7000. menschen is bewoont worden. Die Indianen werckẽde / en met der Spaengiaerdẽ hare meesters uytcoop makende wat zy ter weken op brengen moesten. Dese Myne was van wonderbaerlijcke aert: want wilden niet geen blaesbalcken ghesmolten wesen / noch in forneysen als andere Mynẽ / dan alleẽ in sommige kleyne forneyskẽs / die zy Guairas noemden / welcke zy op't hooghste der bergen maecten / met dẽ mondt zuydwaerts / van waer die wint altijt waeyt / en doende hier in dit Myne met colen en Schapen mist / so werdt door die wint het vier so gloyende / dat door geen blaesbalcken oft ander instrumenten sulcks bequamer en beter geschieden mochte. Die Peruanẽ aldus werckende / trockẽ door dit slechte middel met vele kleynder moyten so grooten ghewin / dat zy boven haer ordinaris pacht / die zy haer heeren ter weken op brachten / sommighe over die 4000. Pezos rijck warẽ: maer om die groote toeloop die daer quam / wert daer oock groote dierte: want andere Mynen vã silver / als Porco, ende die reviere Carabaya, daer men Gout vant / door dese verlaten werde / om dat zy hier meer profijts vonden. In dese bergen het geheele landt door / zijn oock vele Aderẽ van allerley coleuren / daermẽ schoone verwen af maken mach. Het Silver dat in dese Mynen ghevonden

Maken hier van wollen garen van allen coleuren / fraye tapessereyen.

Collao.

Plata ẽ stat seer rijck / 150. mylen van Cusco.

Potosi 18. mylen van Plata gelegẽ / seer Silver rijck.

Guairas seltsame forneysskens.

Dese maniere wordt breeder verclaert int boeck Iosephi a costa dat op een taerte uytcomen sal in duytsch.
Porco
Carabaya.

Aderen inde berghen van alle coleuren / dat alle soorte van verwen wt gheeft.

ghebonden / eñ den Coninck krijcht voor zijn deel / wert over landt nae Arequipa ghevoert/ eñ van daer nae Lima, Panama, Nombre de Dios ende Spaengien.

Comen weder tot het vervolch der zee-custen van Arequipa langhs Chile, tot die Strate van Magliana.

Chulli.
R. Tambopalla.
Yllo ofte R. de Yllo.

CHulli een Haven van Arequipa, light op 17½.gr. ende van hier af is 1½.myle / die groote reviere Tambopalla, eñ noch 7½. myle voorder streckt in die Zee een punt ofte hoec/ schaers eẽ myle voor alle het ander lãdt/ eñ het zijn op desen hoeck 3. Clippen. Ontrent dese hoeck schaers een myle daer boven / is een sekere haven / ghenaemt Yllo, in onse Caerte R. de Yllo ghestelt/ eñ alhier loopt een Reviere in die Zee die goet water heeft/wort oock ghenoemt Yllo, met die selfde name die de haven heeft/ ligghende op 18⅓.gr. Van hier streckt die Custe z.o.eñ z.o.ten o.Eñ 5¼.myle voorder/ is een hooft / 'twelc die Zee-luyden noemẽ Morro del diauolo, dat is een ronde huevel vã die Duyvelen. Dese geheele Custe/als wy ghesept hebben/is woest/eñ vã groote Balzen, schaers 4.mylen voorder van dit hooft / is een ander Reviere/niet seer groot: maer van goet water; eñ van dese Reviere z.o.ende z.o.ten oosten varende 7.mylen eñ een halve / streckt een ander ronde huevel uyt/seer hooch/ eñ maeckt sekere duynen; Boven dit hooft is een Eylandt/ende daer ontrent is die Hauen Arica, die welcke light op 19⅓.gr. Van dese Haven di Arica, die Custe z.w.aen / schaers 7.mylen / loopt in die Zee een Reviere Pizagua genoemt / ende op de selvighe maniere den cours int seylen langhs die Custe houdende / tot die Haven Taracapa zijn 19.mylen een quart. Dichte by Taracapa licht een Eylandt/heeft int ronde een weynich meer dan een myle / eñ is van't vaste landt ontrent 1½.myle / eñ maect aldaer een strant ofte sandt-baye by die hauen op 21.gr. Van Taracapa vervolcht men die Custe noch al z.ten w. ontrent 4.mylen schaers/ als dan comt mẽ tot den hoeck oftet hooft Decacanna. Gepasseert zijnde 12.mylen van desen hoeck/so comt men tot die Havẽ Moxilloni, welcke light op 22½. graden.

Morro del diabolo.
Arica.
R. Pizagua.
P. Taracapa
Decacanna.
P. Moxilloni.

Van dese haven noch opwaert varende zuydt zuydt west / tot ontrent 67½. mylen/ streckt die Custe op eenderley maniere heel gherecht / eñ het comen aen die Custe eenighe hoeken eñ inwijcken/oock sandtbayen/eñ ten eynde van dese is een groote inwijck / alwaer een goede haven is / ghenoemt Copayo, welck leyt op 27.graden. Boven desen Inwijck light een kleyn Eylandeken / een halue myle van't vaste landt / eñ van hier af begint tlandtschap Chile, met volck bewoont te werden. Ghepasseert zijnde dese havẽ van Copayapo, so streckt een weynich van daer een hooft ofte punt uyt/ eñ maeckt eenen anderen Inwijck / op welcke staen twee kleyne Clippen/ ende ten eynde van desen is eẽ Reviere die goet water heeft/wiens name is El Glasco, eñ dien hoeck light op 28. gr. een quart. Wyder noch die Custe vervolgende zuydt west op/ontrent 8½.mylen / streckt een ander hoeck hier voren / makende een goede hauen voor die schepẽ / doch heeft noch water noch hout. Dichte by desen hoeck is die Haven Coquinbo, ende tusschen desen eñ den hoeck passerende 7. Eylandekens/ is een Haven op 29½.gr. Noch 7½.myle voorder/die selfde cours achtervolghende / streckt noch hier voren een ander hoeck / ontrent welcke is een groote Inwijck ofte Bay / ghenoemt Antogayo, eñ in die Caerte B. de Tage. Vier mylen schaers voorder light die Reviere Limara, in die Caerte Lemare ghestelt. Van dese Reviere hout men die selfde cours / tot een ander Inwijck ofte Baye/die 7.mylen schaers daer van daen is/die welcke een Clippe heeft ende gheen water/ ende light op 31. graden / is gheheeten Choapa, in onse Caerte Cupa. Noch verder op die selfde streckinghe ende cours ontrent 15. mylen/is een seer goede Haven / gheheeten De Quintero, in onse Caerte Cutero al Quintero, light op 32. graden / ende noch 7½. mylen voorder/is die Haven Val Paraize, ende van die stadt S. Iacomo, welcke die is die wy Chile heeten / name hebbende van't landt. Ende aenlanghende dese landtschap Chile, is seer groot langhs die zuydt Zee / streckende boven Charcas ende Peru, een koude provincie/ doch nae gheleghentheyt des landts : want light by den Polo Antarctico, waer omme dit landt oot Chile, dat is/het coude landt gheheeten is/eensdeels om die groote coude / die men passeert int optrecken over die Andes, nae dese landtschap toe / ende oock om die coude die in't landt is / hoe wel het vele Spaengien vergheliicken / soo veel die ghetempertheyt des lochts aengaet.

Copayapo.
Chile.
El Glasco.
P. Coquinbo
B. Antogayo
R. Limara.
Choapa.
De Quintero leyt op 32. gr. by zuyden Val Paraize S. Jacomo/ oock Chile [illegible] heeten nae't landt/is ghesept coude landt.

Dit landtschap is eerst ontdeckt van Petro di Valdivia, in't jaer 1539. ende is vast over al bewoont aen sommighe plaetsẽ berghachtich / aen andere even velt / hoeckachtich ende seer crom loopende / door die inflectien ofte buyghinghen van die Zee. Aenlanghende andere gheleghentheyt / ghelijck verhaelt is / wel ghetempert hebbende Winter ende Somer / ghelijck in Spaengien / doch op contrarie tyden : want haren Somer is der Spaengiaerden Winter / ende der Spaengiaerden Winter haren Somer. Die Zuydtsterre die met onse Noordt sterre over een comen moet / can men daer te lande niet sien/ dan alleen by een kleyn wit wolcxken / makende tusschen dagh ende nacht een kleyne omloopende draeyinghe ontrent sekere plaetsen des Poli Antarctici. Insghelijcken siet men aldaer vier Sterren / nae die figuere van een cruyce / met drie andere Sterren daer aen volghende / die welcke een seven Sterren maken/gelijck die onse/ sonder eenigh onderschept / dat men mercken mach / dan alleen dat die viere die op het Zuyden een cruyce maken/dichter aen malcanderen staen/ dan die van onsen Polo Arctico. Wat aengaet die daghen ende nachten / die zijn in Chile nae gheleghentheyt der tijdt cort ende lanck / ghelijck by ons / hoc wel contrarie/ te weten / dat die cortste daghen by ons aldaer die langhste zijn/etc.

Dit landt is eerst ontdeckt anno 1539. van Petro de Valdivia/is ghetempert als in Spaengien.
Onse cortste daghen zijn in Chile de lanckste.

Hare kleedinghe ende spysen zijn eenderley met die van Peru, zijn van goede seden ende manieren / beyde Mans ende Vrouwen. Op die Custen van dit landt zijn diversche Revieren / die des daechs loopen / daer des nachts gheen water en is / om oorsake dat die Snee des daechs van die hitte der Sonnen smeltet / ende van het gheberchte loopt / die des nachts door die coude weder verstyft ende niet en loopt.

Revieren die des daechs loopen/ende des snachts droogh zijn/ vertelt hier de oorsake.

In Chile

Schapen in Chili die een mensche 5. myplen op een dach connen draghen.
Dese schapen connen met weynich spyse onderhouden worden.

In Chile ende Charcas hebben zy vele Schapen/ die van ghedaente zyn ghelyck Camelen/ alleen dat zy gheen bulten hebben als die Camelen. Die Spaengiaerden ghebruycken dese om daer op te ryden: want mogen een mensche 4. ofte 5. myplen op een dach dragen / ende moede beginnende te werden / gaen teghens die aerde liggen/ willen oock niet opstaen wat men daer toe doet/al sloech mense noch so veel. Iemandt daer op rydende / ende dat beest moede wesende / nochtans daerenbouen ghepoort zynde verder te gaen / salt zyn hooft opwaert keeren nae den gheenen die daer op sit/ ende hem eenen vuylen stanck toe blasen / om alsoo verlaten te worden. Dese beesten zyn seer nutlyck ende profytelick / niet minder als in Egypten ende Aphrica die Camelen: want mogen oock met weynich Maiz ende spyse onderhouden werden / insonderheyt die men ghebruyckten om te arbeyden/te ryden ende te draghen; Connen ghelyck Camelen 4. ofte 5. dagen gaen sonder drincken / met sober eeten. Sommighe van dese die zy Pachos noemen / hebben seer fyne wolle/ ende langhe vlocken / seer goet ghesont ende smakelyck vleesch / niet slimmer als ons Hamelen. Die haven Chile ofte van S. Iacomo light op 32. graden ende twee tertien.

Dese Schapen connen 4. ofte 5. daghen sonder drincken gaen/ ghelijck die Kamelen.

P. Kalma.

Vervolghende noch wyder die Custe op de selfde maniere / arriveert men aen die Haven Calma, ghelegen van die voorghenoemde 18. myplen. Soo is hier noch te mercken/dat dese gheheele Custe van Tumbez af tot hier toe/ seer goet varen is / ende een stille Zee / sonder eenighe tempeesten ofte onweder/ dat die schepen aen een ancker moghen blyven ligghen waer dat zy willen.

Van Calma 9. myplen / siet men den hoeck van die Reviere/ geheeten Manque ofte Maule, in onse Caerte R. de Maole. Noch 10½. myplen voorder is een ander Reviere / ghenaemt Ytata, in onse Caerte R. Tatuta, ende vervolghende zuyen ende zuyen ten westen 18. myplen/ is noch een ander / ghebeeten Biobio, op die hoochte van 38. graden schaers / op die selfde streckinghe ende coers. Die Custe langs houdende / elf myplen ruym / is een groot Eylandt/ 'twelck men seyt dat bewoont is / light van't vaste landt schaers 4. myplen / is ghebeeten I. Luchengo. Noch wat voorder van dit Eylandt is een inwyck die groot ende breedt is/ghebeeten Valdiuia, in onse Caerte La Baldibia, alwaer een groote Reviere in loopt/ genoemt Aynilendo, in onse Caerte R. Ainilendos, ende dese Baye ofte Inwyck light op die hoochte van 39. graden ende twee tertien. Noch die Custe ende streckinghe van hier af hooger vervolgende nae't zuydt zuyd westen/ comt men aen die C. di S. Maria, welck light op 42. graden ende een tertie nae't zuyen / ende van hier nae het seggen der stuerluyden/ streckt die Custe zuydt oost tot die Strate van Magaglianes, ende tusschen beyden ligghen vele havens ende plaetsen / hier onnoodich te verhalen / de wyl die in die Caerte wel aengeteeckent staen. t'Landtwaert in vint men het landtschap der Patagonen, alwaer Giganten zyn van 9. ende 10. voeten lanck / die haer aenghesichten schilderen met veellerley verwen van kruyden/het sop uytpersende/ende hier mede endigende/aenwyse den Leser tot die Caerte.

R. Manque ofte Maule.
R. Ytata.
R. Biobio.
I. Luchengo.
Valdivia.
R. Aynilendo.
C. di S. Maria.
Int landtschap der Patagonen woonen grooter volcken als Ruesen.

FINIS.

Waerschouwinge voor de Boeckbinders/ van hoe ende waer dat de Figueren ende Caerten die tot dit Boeck behooren/ ghebonden moeten wesen.

In't eerste deel d'Itinerario.

Zijn in als 35. platen ofte stucks/ behalven de Caerten die hier na volghen.

Dese navolghende Caerten moeten ghebonden wesen in d'Itinerario ofte 't eerste deel verhaelt/ ofte oock wel in't tweede deel int Reysgheschrift by de navigatien/ nae't ghelieuen vanden cooper byde aengewesen pagien ofte folien/ als volcht.

REYS-GHESCHRIFT

Vande Navigatien der Portugaloyſers in Orienten/ inhoudende de Zeevaert/ ſoo van Portugael naer Ooſt Indien/als van Ooſt Indien weder naer Portugael; Inſgelijcx van Portugaels Indien/nae Malacca, China, Iapan, d'Eylanden van Iava ende Sunda, ſoo in't heen varen/ als in't weder keeren; Item van China nae Spaenſchs Indien/ ende wederom van daer nae China; Als oock van de gantſche Cuſten van Braſilien/ende alle die Havens van dien; Item van't vaſte landt/ende die voor Eylanden (Las Antillas ghenaemt) van Spaenſchs Indien/met noch de Navigatie vande Cabo de Lopo Gonſalues, naer Angola toe/aen de Cuſte van Æthiopien; Mitſgaders alle die Courſen/Havens/Eylanden/diepten ende ondiepten/ſanden/drooghten/Riffen ende Clippen/met die gheleghentheydt ende ſtreckinghe van dien. Deſghelijcks die tyden vanden jare dat de winden waeyen / met die waerachtighe teeckenen ende kenniſſe van de tyden / ende het weer/wateren/ ende ſtroomen/ op alle die Orientaelſche Cuſten ende Havens/ghelijck ſulcks alles gheobſerveert ende aen gheteyckent is/van de Piloten ende s'Coninghs Stuer-luyden / door de gheſtadighe Navigatie/ende experientie byde ſelfde ghedaen ende bevonden.

Alles ſeer ghetrouvvelijcken met grooter neerſticheyt ende correctie by een vergadert, ende uyt die Portugaloyſche ende Spaenſche in onſe ghemeene Nederlandtſche Tale ghetranſlateert ende overgheſet,

Door IAN HVYGHEN van LINSCHOTEN.

t'AMSTELREDAM.

By Cornelis Claeſz. op't VVater, in't Schrijf-boeck, by de oude Brugghe.

Anno M. D. XCV.

AENDEN HOOGH-GEBOREN VORST ENDE HEERE MAVRITZ GHEBOREN PRINCE VAN ORANGIEN, GRAve van Nassau, Catzenelleboghe, &c. Marquis vander Veere, ende Vlisingen, &c. Gouverneur ende Capiteyn Generael van Gelderlandt, Hollandt, Zeelandt, West-vrieslandt, Zutphen, Vtrecht, ende Over-yssel; Admirael Generael vander Zee deser Nederlanden.

Ende aende Erntfesten, eersamen, Hoogh-gheleerden, wysen, ende voorsienighe Heeren, de Gecommiteerde Raden vande Admiraliteyt in Hollandt, Zeelandt, ende West-vrieslandt.

HOe wel dat onder alle oeffeninghen daer de menschen haer meest mede generen, de Landt-winninghe de alderoutste, voornaemste, ende heerlickste altoos gheacht is geweest, nochtans soo dunct mijn (onder verbeteringhe) dat de Zeevaert niet sonder wichtighe reden, daer mede wel mach vergheleken, ende in ghelijcke weerden ghehouden werden, sonderlinghe soo wy opte gheleghentheyt der landen maer yet willen letten, het is wel waer dat door de Landtwinninghe des aertrijcks, vetticheydt moet uyt ghetrocken, ende alle nootdruft der menschen ghewonnen werden: maer door dien dat een landt (als den Poët seyt) niet alle dinck voortbrenght, ende seer weynich, ofte geen soo vruchtbaer ghevonden werden, die haer van alles ter maten soo besorgen mogen, of haer ontbreeckt soo veel aen't een, als aen't ander overschiet; derhalven soo heeft de noot gheraden, elders onderstant des nootdrufts te soecken, het vvelcke kennelijck is dat noch overvloedigher, noch tot minder costen gheschieden can, dan door behulpsaemheyt van Schepen, principalijck daer toe helpende de bequaemheyt van de Havenen ende Zee, welcke ongetwyfelt haer vernste ende wijtste verstreckt, ende ghemerckt dat des eene behoefticheydt uyt des anderen overvloet moet vervult werden, ten waer dat door de Scheepvaert tot zijn weerde ghebracht werde, dat een landtschappe in menichte overschiet, so souden, ofte veel landē ongebout blyven, ofte den Bou-man des arbeyts ten laesten verdrieten, waer aen't ghemeene welvaren soo veel gheleghen is, als inde noot ontset te werden; Ick bekenne hier jegens wel, dat de bouwerye min gevaerlijckheyts ende perijckels onderworpen is, dan dat verbetert de Scheepvaerte met menichte ende verscheydenheydt van waren, ende is allesins blijckelijck datse niet alleen inbrengt ruijmte ende welvaert: maer oock de macht om een Stadt teghen gewelt te verdedigen; Die seer vermaerde rijckdommen ende pracht der Coninghen van Ægipten, zijn principalijcken uyter Zee gehaelt; Der Athenienser macht bestont principalijcken in haer Schepen; Eñ wat heeft de Venetianen tot het jegenwoordich ghewelt ende heerlijckheyt gebracht, dan dat van Visschers geworden Schippers, ende allencxkens verder trachtende, Tracien, Sirien, ende Ægipten, als met een brugge aen haer oever hebben gebracht? Ende wy (des God ghelooft zy) hebben ons oock diens niet te ontdancken, siende merckelijck de welstant onses lieve Vaders-landts, daer door veel verbetert ende verstijft te zijn; Blijft niet te min de Landtwinninghe onvermindert haer oude heerlijckheyt en weerde, alleen is van ons soo veel geseyt, om te bewysen dat uyt een heerlijck gemoet oock gedreven werden, ende nutbare ingesetenen zijn, die haer tot dienste van haer Vaders-landt, ofte des getrouwe Coopmans ter Zee generen, onder welcke der onseren moet, trouwe, ende geraddicheydt, mach by anderen oock met recht wel ghepresen werden, ende om daer benevens loopender wyse te bedencken gheven, wat handel ende voordeel te

 verwachten

verwachten staet,tot verbeteringhe vande ghemeene welvaert, uyt het heerlijck voornemen van uwe F. G. om t'ondersoecken de twyfelachtige enghte tusschen de Schitische ende Tartarische Zee, 'twelcke teghen meenighe van veele soo geluckelijck volbracht,als wijsselijck voor gheslagen ende begonst, ons alreede heeft opgedaen een gerade ende welhandelbare vaerte,tot aen de uyterste ende rijckste palen van Asien, ende der Eylanden Oceâni, gelijck wy op onse wedercomste voor uwer F. G. door onderstant des Eerentfesten ende hoogh-gheleerden Heere D. François Maelson, Raet van State neffens uwer Excel. verhopen in trouwe eñ waerheydt gerapporteert ende verthoont te hebben, ende eer langhe metter daet te sullen ervinden, ende uyt ghewisse ervarentheyt onder uwe Princelijcke ende heerlijcke name, voor alle de vverelt te doen blijcken; Voor nu beraden zijnde,om mijn schuldige danckbaerheyt te bevvysen, ende 'tnieuvve werck voorstant te beradẽ, in druck te voorderen, het jegenwoordigh REYS-GHESCHRIFT vande Portugaloysers, Navigatien van alle de contreyen van Orienten, ende meer andere; Bidde onderdanelijck V. F. G. ende uwe E. willen haer dat middeler tijdt laten een onderpant zijn van mijn gantswilligen dienst ende genegentheyt, gelijck ick my oock anders niet laet, noch oyt heb gelaten voorstaen, dan dattet insonderheyt behoorde uvve F. G ende E. eygentlijck toegeschreven en opgedragen te worden,soo yet daer in zy, dat eenigen tot vermakelijckheyt,of anderen tot onderrichtinge souden mogen strecken, als onder der selver dienst ende eerlijcke besoldinghe eerst voor den dach ghebracht, soo vant ick oock niet wien een beschryvinge vande Zeevaert behoorlijcker mocht toegedocht werden, dan den genen die by haer selfs diens wetenschap ende oordeel hebben, ende vvettelijcken bestelt zijn, om de voorderinge ende de veylicheydt van dien te besorghen,als wel gebleken is,dat in haer ghetrouwen dienst een grooten deel des gemeene welvaerts berustende is; Ick bekenne geerne 'tselve te gheringhe te zijn, om soo heerlijcke ende uyt-muntende name voor te wenden,dan vertrouwe my wat aen const ende cierlijckheyt ontbreeckt, inde welcke ick niet geoeffent en ben,dat 'tselve bevonden sal werden met gewisse ervarentheyts aenwysinghe verbetert te zijn, mogende in goeder gewisheyt verlekeren niet daerby gevoecht te hebben, dan dat ick selfs bevondẽ hebbe, ende van veel ende verscheyden der cloeckste Stuer-luyden in Oost Indien, ende elders wel ende wijsselijck onderricht ben waer te zijn,vvaer mede mijn seer onderdanichlijck ghebiedende; Bidde gants hertelijcke den oppersten Coninck, V. F. G. Princelijcke ghemoet, heerlijcke voorslagen,ende entreprinsen,ende Vaderlijcke sorchvuldicheyt; Mitsgaders V. E. getrouvven arbeyt, ende menichvuldighe moeyten te begh'nadigen, eñ stueren tot grootmakinghe zijns heylighen naems,ende tot welstant van onsen lieven Vaderslandt, t'Enckhuysen,&c.

V. F. G. ende E.

onderdanighen Dienaer

Ian Huyghen van Linschoten van Haerlem.

AD IO.

AD IO. HVG. LINSCOTIVM IN DETECTIONEM FRETI ARCTICI *VAIGATS* BARBARIS, AB EO NASSOVY NVNCVPATI.

HActenus aſſiduo geminæ ſub flatibus vrſæ
Æquora credidimus ſtricta ſtetiſſe gelū
Detegis errorem pelagi provectus in altum
Algida campeſtris per freta Tartariæ.
Quæ deſcripta tibi radio haud fallace, recludunt
Ad famoſa patens oſtia Gangis iter.
Vt mihi nec fervens poſt hac Hyperionis aſtrum
Nec Lybiæ ad fines vis metuenda Nothi
Terreat aut quemquam glacies, ne divitis agri
Cerula decurrens æquora portet opes
Nocte per æſtivos quæ nec fax aurea menſes
Deſerit eöis æquora juncta vadis
Macte, Magellani voto par, nec minor auſu
Gloria virtutis propria vtrique ſua eſt.
At tibi Naſſoui donec freta navita ſcindet
Conjunctum tanto cum duce nomen erit.
Nos reduci edomitum frigus gratamur & æſtum
Torrida quo ſqualet, Zona ſub axe riget.

Sapere aude.

AD LECTOREM DE NOVA VERSVS ARCTICVM INVENTA NAVIGATIONE, PER *D. IOHANNEM HVGONEM A LYNSCOTEN.*

ANtipodum regna ampla viris incognita priſcis,
Cognita nunc cuius arte requiris? Habe.
Eſt Batauos inter Iuuenis lectisſimus, alter
Vcalegon, Ianus *nomine, Ianus ope.*
Nam velut Auſoniam Ianus *cognomine bifrons,*
Lynſchotus *petijt ſic patriam Antipodum:*
Per ſala, perque ſolum, ſyluas per, & arua pererrans
Nec metuens famem, frigora, tela, ſitum,
Nobis quo posſit mores oſtendere gentis
Cuius non ullis cognita fama prius.
Ergo Lynſchoto *Iuſtas per ſæcula laudes,*
Perpetuum & nomen fata dedere. VALE.

D. H. B.

Op de Noordtſche onderckinghe van Ian Huyghen van Linſchoten.

SONET.

DEr wapenen roem in heerlijcke verthoone
Heeft langh' ghevoert de Spaenſche Soldaet/
Stout in't ghemoet/dringhend' aen/ſnel van raet/
En ghevvorden dwanck van Europa ſchoone/
Was tot een ſchrick de Barbariſche Croone
Als d'Hollander upt noot heeft aenghevaet
't Swaert inde vuyſt om te vryen zijn ſtaet
Liet hem niet langh' zijn eyghen daet te loone:
En bont vrees met vrees/des roept Vive Orangien
'tMartiaelſch' hert/eere van Alemangien,
't Lof van't opdoen der onbeſeylde Beken
En rijcken vergheplant was noch by Spangien;
Maer Linſchoten coen heeft haer af gheſtreken
Den ranck: des blijft by Magellaen gheleken.

Schaemt u niet te beteren.

Ander SONET totte ſelve.

VVAer ſet ghy nu u cours? met yvers luſt bevanghen,
Door't vvoedende ghedruijs datmen vallend' ſiet ryſen?
En doen u niet, vermenght Ys,Haghel,Sneeu,eens gryſen?
Oft hebt gh' om te ſien 'tbegin des Noordts verlanghen?
Maer neen, de groote raet *Neptuni* heeft ghehanghen
De triumphelijcke crans die met ſeer groote pryſen
Sal ghejont vvorden dien,die cloecklijck can bewyſen
Te zijn een vverelt nieu,ontdeckt door nieuvve gänghen.
Palinurus, Typhis, Peter die van *Medynen*,
Neptuni Waghevaer, noch *Magelanes* cloeck
Noch dien, die oock in't ronr, *Tethim* ſloot door't verſoeck.
Maer *Lintſchoten* u, die voorſichtigh deet verſchynen
Het ongh ebaende pat, daer de *Tabin* den hoeck
Daegh'lijcks van den *Tartar* doet meeren en verdvvynen.

'tStreckt al tot een.
H. Compoltel.

Aen Ian Huyghen van Linſchoten, op't onderbinden ende vernemen van Vaygats.

SONET.

SOo langh als ſal de wijt-vlieghende fame
uptroepen ſnel over water en velt
't Naſſauſche bloet voor een cloeck ſtrijtbaer Helt
Voortdringhend' vroom en van ſeden bequame
Wiens d'hooghe ſtam van Orangien niet ſchame
Linſchoten ſal u lof worden ghemelt
Die ons den ganck onder 't Beerckens ghewelt
Ontdeckt en ſtelt een onſterflijcke name
Des ſal eer langh Spaengien hooren met rauwe
Dat een plomp Volck door de Straet van Naſſauwe
Eermael Vaygats met upgheſtreckte ſeylen
Ghedronghen ſpoort al door de Cathayſche baren
Sonder verlet/nae de ſoet-reucke waren
Om Ganges voort u ſtranden te beyeylen.

Schaemt u niet te beteren.

Aen

Aen mijn Heeren/mijn Heeren

de Superintendente Raden vande Admiraliteyten in Hollandt/Zeelandt/ende West vrieslandt/tot lof vanden Aucteur.

ODE.

O Wonderlijck bestaen! o stoutheyt ongehoort!
O ghevaerlijcke reijs! o onbuygh'lijcke moeden
Der vrome Bataviers/die borst'lend' voort en voort
Hebt door coud' Mist/Ys/Sneeu/en Neptuns strenghe vloeden;
Jae teghens 'tgroot ghehuyl van Boreas gheblaes
(Dat de Zee wit beschuymt doet om de Clippen branden
Dies dan schricklijck ghehoort wert Scyllaes groot gheraes)
Ghespeurt om tot ons nut t'ontdecken nieuwe stranden.
Want doen u Leeus ghemoet gheruckt had uyt den vuyst
Martis bloedighe Swaert/vande trotse Spaengiaerden:
Die met Heyrcrachten groot (van menigh menigh duyst
Voetvolcks/en oock niet min van swaer' en lichte Peerden.)
Trachten om u vryheyt te werpen in het sandt
En haer bloedigh ghemoet thoonden met veel wreetheden:
(Ghelijck zy de'en en doen in 't Gout-barende landt)
Verdelghend' met strafheyt u sterck' en schoone Steden.
En doen onsen Hector met Crijchs-list en ghewelt
Had haer beschanste cracht voor Koeverden verdreven/
Wrekende soo de doot als een vroom-dadigh Helt
Van d'Oraensch' Vorst zijn Vaer moordigh berooft van't leven.
Heeft u voordachte raet o Vaer-landts Vaders wijs/
Nae ongehoorde vaert oock Crijch-schepen doen trecken
Op dat wy (als het Swaert) haer afruckten den prijs
Die zy hebben verdient met nieuw' landen t'ontdecken.
En zijnd' verwitticht van ons Huyghens vroom ghemoet
Dat van zijn jonckheydt af de werelt ginck doorsoecken/
Van daer 't vlammigh ghespan rijst uyt de bracke vloet
Tot daer het weder daelt in Tethijs vochte hoecken.
Hebt hem onder de vloot als een Commis ghevoecht
Om dat zijn versochtheyt haer cours soude beleyden;
(Want hy het vochte Velt Neptunis heeft beploecht
Siende van't Indisch' Volck al de verscheydentheyden.)
Ghelijck een Kiecken-dief die al swevende jaecht
Gaet tusschen Aerd' en Locht d'oogh-rijcke fame vlieghen
Onbegrypelijck snel in't spreken onversaecht/
Nae-segghend' dat waer is/en oock 'tgheen datmen lieghen.
Dese toe-rustingh' heeft zy niet soo haest ghehoort
Of haer held're Trompet blaest sulcks door s'werelts wijcken/
Dit comt als 'tmoede Hert swoeghende snellijck voort
In't Aerd' omcleppend' Hof/en inde ooren strijcken
Vande Grijs-haerde Vaer/die heeft straff'lijck ghefronst
'tGheborstelde Voorhooft/verheffend' de Wijnbreuwen/
En spalckend' d'ooghen op heeft vol gramschaps begonst
Met een luyd heesche keel seer ijsselijck te schreuwen.
Wel/wat stoutheyt is dit: sal ons dit botte Volck
Inde bevrosen hoeck oock beginnen te quellen?
Doet u Hiel-vleughels aen ghy Goden trouste Tolck

Wilt tot

Wilt tot Diſcordia; en Hyems u verſnellen;
De Wolck-verdryvende Boreas niet vergeet
(Als houwend' d'eerſte plaets van d'Yſ-coude Kadetten)
Op dat zijn ſtrenghe cracht t'onſen dienſt zy ghereet
En dat ſamender hant wy deſe tocht beletten.
Seght dat de Batauiers met ſtoutmoedighe cracht
Pooghen om door Waygat een nieuwe vaert te ſtichten/
Soo dat onſ' heerlijckheyt ſal tot niet zijn ghebracht
En 'tghevleughelt hout ſal ons rijck ſtadigh bevichten.
Tot weerſtant doe elck 'tbeſt/d'een met ſtormende wint
d'Ander met Ys en Sneeu/Miſt/en herd' Haghel-ſteenen/
't Fenijn zy niet gheſpaert dat d'Eendrachts bant ontbint
Ick ſal 'tgheſchubde Heyr oock brenghen op de beenen.
Hy had nauwlijcx volſeyt Mayæ Soon maeckt hem ree
Met de ghewieckte Hoet gaet hy 'twijſ' hooft vercieren/
't Mantelken ſlaet hy om/neemt de Slangh-roede mee
Die ſeer vaſt ſlapen doet menſchen en wrede dieren.
Met een ſpoedighe vlucht kappende ſlach op ſlach
Gaet hy de ſoete Lucht op ende neer doorboren
Tot dat hy 'tcoud' Yſlandt onder zijn voeten ſach
Waer Pluto in Hecla de ſielen ſchijnt te ſmoren.
En ſoomen d'Arent ſiet om Reyghers te beſpien
Met een door-ſichtigh oogh' om Strimons kanten ſweven/
Welck' hebbend' in't gheſicht gaet ſnellijck neder vlien;
Soo comt die ſnelle Poſt op den Bergh neer ghedreven.
Wiens onbetreden ſpits/doordringht de koude Lucht
Zijnde 'theel' jaer rontſom met Meel-wit ſtof bevanghen/
Des wints twiſtigh ghedwarl vol vervaerlijcx gherucht
Ruyſcht hier in plaets van der Syrenen ſoete ſanghen.
Hier woont d'huyvrigh' Hyems op wiens knorrigh aenſchijn
Rollen met groot ghedruys de dwarlinghen met hoopen/
't Betiſt' hayr rinckelt van teuck'len t'allen termijn/
En zijn rugh-deckent Vlies hanght vol ſeer groote droopen.
Als ghewill'ghe Dienaers ſtaen om zijn Throon in't ront
Haghel/Vorſt/Nevel/Sneeu/Rijm/Hyſel/vochte reghen/
De Clip-ſchudd' Aquilo met d'uytpuylende mont
Bereyt om Zee en Lucht tot ſtormen te beweghen.
De Rooſ-wanghd' Aurora had s'Hemels poort ontdaen
En d'al-doorſiende Sonn' ginck zijn claerheyt verthoonen/
Doen dees vlieghende Bood zijn reden dus vingh aen,
O Hyems door wiens cracht beven die noordtwaerts woonen
Die Rudſen beven doet/en rooft des Velts ſchoonheyt/
Die met een yſſich toom breydelt Zee en Revieren/
En die Heuvel en Dal met 'tcoude Sneeu beſpreyt;
Aquilo ghy die doet de Lucht heen en weer ſwieren/
En de woeſt' Oceâen ſchuyft aen't ghesternde vaut
Wilt t'ſamen u ghewelt (bidt d'Om-helſer der Aerden)
Tot zijn byſtant ontdoen/op dat werden benaut
De plompe Batauiers die moedichlijck aenvaerden
Zijn vocht' rijcx waerdicheyt een groot' afbreuck te doen
Om het Chinaſche rijck by Noorden te ontdecken/
Vrieſt/Haghelt/Sneeut/en way't/wilt u nae Waygat ſpoen
Om hare ſtrijtbare macht onder 't Water te trecken.
Hy volſeyd' en vloogh nae de tweedracht/en met ſpoet
Sendenſ' haer wree Dienaers verdubb'lend' hare machten/

Die vlieghen

Die vlieghen spoedigh heen om met een straffe moet
En eendrachtighe cracht op de Schepen te wachten.
Niet langh d'Atlandtsche Bood' daelt in't donck're Spelonck
Daer in twist en gheraes de menschen hen verblyen/
En 'tschrickelijck ghe swerm seer onmanierlijck clonck
Verweckt door vrees van vreed' en lust tot twistigh stryen.
Hier sadt Discordia duysent-cleurigh ghecleet
Wiens gheschackierde rock los was en opghebonden/
En 'tbonte ghekruyst hayr hier droogh en daer besweet
Vloogh inde Lucht d'een los/en d'ander vlecht bewonden.
d'Handen waren ghevult met menigh snoot Libel
Met menigherley vraegh'/glosen/raden/en keuren
Voor haer/achter/ter zyd' maeckten seer groot gherel
Schryvers sonder ghetal/Voor-spraken/Procureuren.
Zy was hertlijck bedroeft door dien datse' uyt den raet
Met 'teendrachtigh ghemoet der Staten was ghedreven/
Dies knaeghd' zy 't nydigh Hert soeckend' met listen quaet
Dees vast ghevestе knoop door twist weder t'ontweven.
Maer d'eeuwighe Wijshеyt die in d'Eendracht verheucht
Had door zijn dond'rend' woort haer sulcks te doen verboden/
Soo dat dees herten-bant te vaster wert ghevеucht
Hoe zy met twisten meer d'Eendracht soeckt uyt te roden.
Mercurius haer siend' heeft grammelijck ghеseyt
Staet op ghy oude Teef en vervoecht u seer spoedigh
By die 't coude Waygat na trachten/en verspreyt
Daer stracx byde Stierluy strijt ende twist verwoedigh;
Op dat indrinckend' al een waen-wetend' gheschil
Door schoon-schynende raet t'samen werden bedroghen/
't Is in u macht te doen Neptuni hooghste wil
Zijn last zijnde volbracht is weer opwaerts ghevloghen.
De nydighe Tweedracht had des Zee-Gods ghebot
Soo haestigh niet ghehoort of blyhjck ginckse' haer richten/
Grypend' een quastigh hout inde hant/liet de Grot
Tredend' ras nae de vloot sonder van gaen te swichten
Verkoos zy de ghedaent' van een Cosmographist
En onder de Stierluy vol cout vergifts ghecomen/
Heeft secretelijck d'een teghen d'ander ghehist
Door valsche inbeeldingh' van noyt ghehoorde stroomen/
Onderclookend' d'een voor d'ander nae't swert fenijn
Gaet Slanghende door't Hert/Nieren/en ooghen lopen/
Dat wint allenghskens Velt/en vult d'herten met pijn
Terwijl 'tradde Boots-volck na wint en weder hopen
Soo haest dan Auster blaest winden zy d'Anckers op
En de heesche Stierman die roept een jonghman boven/
De velt spoedigh de Fock/'tMers-seyl hijstmen in top/
Het Roer sweeft heen en weer/en 't Schip wert voort gheschoven.
De ghevleughelde wint drijft haer ras eens-loefs voort
(Als een gheveerde strael die snellijck comt ghevloghen)
Onse Scheep-rijck Hollandt schijnt inde vloet ghesmoort
Dies zy Water en Lucht alleen crygen voor ooghen.
De Strijt-baer' Enghelsman/en Crijch-soeckende Schot
Werden uyt het ghesicht veer aen't bagboord ghelaten/
Aen't stuyrboord siens' alleen de Noorman slecht en bot
En hoe tot d'Hemel hoogh strecken zijn woeste straten.
Zy verlaten d'uytsiers/Berghen/Stadt/Berеsont

Witholm

Witholm/Grijp/Momendael/Traen-oogh/en't Eylandt Ruſte
De woeſte Muſkeſtroom (die ſlorpend' welt in't ront)
Lofvoet/Weſtrol/Arnou/en de Clip-rijcke Cuſte
Van Vinmarck en Biarm/daer nae ſoo buyghen zy

Om de coude Noordt-caep/richtend' het cromme ſteven
Nae Caep de Candenos, trachtend' met herten bly
De onbevaren Straet ſpoedigh te zijn beneven.

Op d'Olympiſſche top ſadt d'alder-kraepſte hoop
Met grooter heerlijckheyt van de machtighe Goden/
Die met gheneught aenſien der Schepen ſnelle loop
Gaende met ſoet ghedruijs over d'Oceâen ſchoden.

De Nereïden oock maeckten met vrolijckheyt
Een wel ghevlochten dans opte Azure baren/
Zijnde (t'ſaem ringhſ-ghewijs) om't vlieghend' hout ghesprеyt/
Terwijl d'oude Neptùn' zijn crachten deed' vergaren/

Bevelend' dat Triton ſoud' ſpannen in't gareel
Vande blaeu-verfde Koets ſnel-ſwemmende Dolphynen/
Die hy dan moedichlijck leyt met het ſchubbich ſeel
Doende zijn Majeſteyt op't vochte Velt verſchynen.

Als inde morghenſtont met veel kleuren gheciert
De dagh-brenghende Bood haer Paerden doet aenſporen/
Soo triumphlijck hy zijn Waghen door't water ſtiert
Mette vorck inde vuyſt: om de vloot te verſmoren.

Gh'lijck de golven des Zees die aende dorre ſtrant
Door Zephyrs ſoet gheblaes allenghſkens zijn gheſchoven/
Maken een ſacht ghedruijs datmen van hant te hant
Door ſ'windts waſſende cracht hoort meer en meer vergroven.

Soo hoortmen terwijl oock een murmurigh gheluyt
Onder al de Stierluy beginnende te twiſten
Om de cours daer haer reijs door ſoud' werden gheuyt
Meerende voort en voort door Tweedrachts arghelisten.

d'Een riep ons cours behoort Noordwaerts te zijn gherecht
Bet Zuyd'lijcker riep d'aer moeten wy 'tſteven wenden/
Dees koos een ander padt/die wilde ſulck ghevecht
Sonder wat anders voor te ſlaen niet laten enden.

Sulcks dat nae groot gheroep zy op't laeſt twee en twee
Om t'ontdecken/ de vaert gaen cloeckelijck beginnen/
Richtende ſonderlingh (met op-ghehijſte Ree)
Hun cours om 'thaerder eer die reijs eerſt te ghewinnen.

Maer Huyghen tot ghedacht van dit haperigh ghekijf
Den Caep ghelaten naem van Twiſthoeck, ginck voort rennen
Door de ſchuymighe Zee vord'rend' met cloeck bedrijf
Zijn reyſe naer Waygat. Dit ſiend' Hyems gaet ſennen

Een verduyſt'rende Miſt die hun ſoo dicht bedeckt
Als ſomwijl 'tmodd'righ' ſlijck 'tclaer water der Revieren/
Of ſoo de donck're nacht zijn ſwerte vlecken ſtreckt
Over de Waghen glantz die Phaëton woud' ſtieren

Jae dat Lijncei oogh' niet ſoud' hebben gheſchout
Deſe Scheeps lenghte verr': en om d'ancxt te vermeeren
Met klat'rende gheſlagh ſtort Haghel menighfout
Voorboden van een ſtorm en ſchrickelijck onweeren.

Ghelijck 't Noordweſt gheblaes ſomwijl crachtelijck ſchut
De Dodoniſſche Eyck/doende d'Eyckels met hoopen
Storten op Gras/op Aerd'/op Loof/op Beeſt/op Hutt'/
Sulcks dat haer ſnelle val niet mogh'lijck is t'ontloopen;

Soo valt

Soo valt met groot ghebaer dit vochte Criſtalijn
Op't verdeck/op koebrugh/op't hooft/op voet/op handen/
Slaende 'tmoedigh Bootſ-volck met ſmertelijcke pijn
Die loopen vlytigh ſchuyl/verlatend' des Scheeps banden;
Maer mette cleenſte wenck comenſ' onbeſchroomt weer
Trecken met groote cracht aen de ſwert pickte touwen/
Verachtende 'tghebruys des waters/en 'tghebaer
Van 'tclappende gheſteent' dat hun herd' comt bedouwen.
Ghy onbeſchaemden hoop/nu zydy vaſt in't ſtrick
(Riep de dolle Neptun') ghy ſult my niet ontſtueren
Ick verſmoor u alt'ſaem binnen een ooghenblick
Doend' u deſe ſtoutheyt met lijf en goet beſueren.
Doen ſtiet hy zijn Drie-tand met een verbolghen cracht
Inde woeſt' Oceâen om t'neerſt' boven te roeren/
Die heeft hy met ghedruys driemael weer op ghebracht
En ſoo veel reyſen oock tot aen de gront gaen voeren.
Stracx wert de Zee beſchuymt/en het barighe Sout
Door Boreas gheblaes aenden Hemel gheſchoven
Dat valt ſtopelinghs neer over 'tbevende hout
Makend dat al 't Bootſ-volck in't water ſtaet bedoven.
Een droeve ſwerte Lucht wert rontom uytgheſtreckt
Berovend' hun van't licht/ men gaet het Seyl inhalen/
Slaende teghen de Maſt/elck roept/elck crijt/elck treckt/
Om dat ſeer ſpoedelijck binnen 't Boord te doen dalen.
De fluytingh van't ghetou/de ruyſſchingh van de wint/
't Murmureren des Zees/de luyde Donderſlaghen/
Maken ſchrickigh gherucht/d'een maeckt los/d'ander bint/
't Scheen of Zee/Wint/en Lucht/over hoop te Veld' laghen.
Boreas drijft voor hem een luyd-loepende hoop
Van Golven peerlſigh wit: de Wolcken gaen vermeeren
De Zee met ſoete Zeen; die doet met ſnelle loop
Een ſoute regheningh weder ten Hemel keeren.
Nu ſchijnt de heele Lucht los te vallen in Zee
Dan ſchijnt de Zee weerom tot aen d'Hemel te dringhen/
De winden zijn alt'ſaem teghens 't Schip dat ſeer dree
(Als een hipp'lende Bal) op ende neer moet ſpringhen.
Nu hanght het op een Golf van daer 't Volck dunckt te ſien
't Diepſte vanden afgront: dan ſchijnt ghy weer te ryſen
Tot aende ſternde vaut. Dus moet gh' op en neer vlien
Om dat zijn gramme moet Neptun' recht ſoud' bewyſen.
Maer u onverſaecht hert/en ſtantvaſtigh ghemoet
O wijt-verſochte Huygh'! gaet zijn ghebaer verachten/
Poghend' altijt voort voort/en door beleydingh' vroet
't Beḧyſelde Waygats gheluckigh te betrachten.
Hier teghens ſtelt hem weer Hyems met Ys en Snee
Dat beſpringht u ſeer dicht en keert t'Zee ſpouwend' ſteven
Bruyſt/breeckt/barſt voor de boech/ſchuyft 'teen op 'tander mee
En wert met groot ghekraeck rontſom u Schip ghedreven.
Dat klooft allengſkens door't bar-barſtende ghebaer
Morſelende met cracht de hert ghebacken ſtucken/
Dat knarſt met heeſch gheluyt/en parſt teghen malcaer
Schynend' of zy het Schip aen ſteters ſouden rucken.
Neptunus ſent hier toe noch een ſeer groulijck dier
Klimmend' op't driftigh Ys met onbreecklijcke tanden/
Huylend' ſeer vreſelijck toont een ghesicht als vier

En ſchijnt

En schijnt schier te versmaen de Rues met hondert handen.
Doch blijft ghy onverschrickt/en 't Volck stelt hun ter weer
Varend' onbevreest heen/houwen met scherpen bylen
Op de verstaelde Huyt/die springhen op van't leer
Als of de slagh gheschiet was op Diamants stylen.
't Moet nochtans wijcken oock/met al't Neptuns ghespuys
En Hyems felle cracht/coud' Ys/en groote reghen/
Oock 't sluytende gheraes van Boreas ghedruys
Die u met groot ghewelt dacht vande Zee te veghen.
O vrome Bataviers! Ey! wat sal schricken doch
V onversaecht ghemoet nu niet en kan beletten
V stout en cloeck bestaen/dit rasen? noch 't bedroch
Dat de snoode Tweedracht loosdlijck had gaen uytsetten?
Want nae al dit ghevaer crijght ghy vreuchdich aen boort
De langh-ghewenschte Straet/gaende hier door laveren
Tot inden Oceâen, van daermen spoedigh voort
Met de Chinasche schat ons rijckdom sal vermeren.
Dit onbetreden padt hebt ghy moedigh betre'en
Tot nutticheyt van ons met arbeyt onverdroten;
Waer toe u nootlijck diend' het cloeck-sinnigh bele'en
En d'ervarentheyt van Ian Huyghen van Linschoten.
Dies vliecht door dese tocht/en seer loflijck' daet/
O Linschoten! u naem vande Zuyd'-Pool/tot d'ander
Daer't Beerken zynen poot nimmer in't water slaet;
En verr' voorby d'Outaers vande groot' Alexander.
Sulcks dat noch Bacchi reys'/ noch d'ontillijcke stien
By Herculem ghestelt op de Spaensche Zee-stranden/
Noch die Gamaes cloeckheyt door seer neerstigh bespien
Sett' in't Cal'coutsche rijck van d'Oost-Indissche Landen;
Noch 't omseylen van Draeck (wel waert eeuwighe prijs)
Noch 't stout bestaen/waer door 't rijcke Vlies wert vercreghen/
Noch 't gheen d'Itaecsche Vorst/verstandigh/cloeck/en wijs/
Deed' met zijn snelle vloot op s'Midlandts vochte weghen.
Niet te ghelijcken zijn by dees sorgh'lijcke tocht
En d'eeuwighe Tropheen die ghy hier hebt doen stellen/
Tot teeckens dat u reys' gheluckigh is volbrocht
In spijt van alle 'tgunt dat u sochte te quellen.
Want wat heeft hun ghekrenckt dan een golvighe Zee
Verweckt door het gheblaes vande ruysschende winden?
Waer u queld' strackelijck Haghel/Ys/Mist/en Snee/
Reghen/Rijm/groote wint/ die Neptuns toorn ginck senden.
Voor wat waerdigh gheschenck mach dan werden beloont
Dit perijckel en vrees van u moedigh gheleden
Met onverschrickt ghemoet? kan't ghenoech zijn becroont
Door't seer-gheachte Gout aen duyst stucken ghesneden?
O neen: Dies heeft de faem met een eeuwigh gheluyt
V seer loflijcke naem in elcks ooren gheschoten/
Soo dat landt/sandt/en strant ghestadigh roepen uyt
Lof/prijs/en eer/zy u Ian Huyghen van Linschoten.

In Amor' Perseverando.

C. Taemss.

Sommige Derouten ofte Coursen vande Navigatie ende vaert / so van Portugael naer Indien/als van Indien weder nae Portugael;

Desghelijcks van Indien naer Malacca, China, Iapon, d'Eylanden van Iava eñ Sunda, so in't gints varen/als in't wederom keeren; eñ van China na Spaensch Indien/eñ wederom van daer na China, als oock vande gantsche Custe van Brasilien / eñ alle die Havens van dien. Item/ van't vaste landt / eñ die voor Eylanden (Las Antillas ghenaemt) van Spaensch Indien/ met noch de Navigatie van de C. de Lopo Gonsalues, naer Angola toe / aende Custe van Ethiopien: midtsgaders alle de Courssen/ Havens/ Eylanden/ Drooghten/ Riffen/ Clippen/ Sanden/ Ondiepten eñ Diepten/ met die gheleghentheyt eñ streckinghe van dien; Insgelijcks die tyden vanden Iare dat die windē wayen/ met die warachtighe teyckenen eñ kennisse vande tyden eñ het weder/ wateren eñ stroomen op alle die Orientaelsche Custen eñ Havens / ghelijck als sulcks alles gheappoincteert eñ aengheteijckent is vande Piloten eñ sConinghs Stuer-luyden/ met die dagelijcksche Navigatie ende experientie door die selfde gedaen/ alles door Ian Huygen van Linschoten seer ghetrouwelijcken met grooter neerstighheyt eñ correctie by een vergadert/ eñ uyt die Portugaloysche ende Spaensche in onse Nederlandtsche tale ghetranslateert ende overgheset.

Dat eerste Capittel.

Vande Deroutē ofte Coursen vande voyage van Portugael naer Oost-Indien.

'tGantsche Christen-rijck leyt aende noordzyde vā den Equinoctiael.

Lisbona leydt op 39. eē half graden.

Madera op 32.

TEn eersten is te weten dat het gansche Christenrijck ghelegen is aende noordzyde vanden Æquinoctiael, ende Lisboenen op $39\frac{1}{2}$. gradē/ welcke leyt met het Eylandt Madera noordt oost ende zuydt west / ende de cours is 172. Spaensche myllen/ 't Eylandt Madera leydt op 32. graden/ ende leydt van't Eylandt La Palma (dat die Schepen die naer Indien gaen konnen verkennen) noordt noordtoost/ ende zuydt zuydwest 63. myllen; het Eylandt La Palma leydt op $28\frac{3}{4}$. graden / van hier moetmen zynen wegh nemen zuyden aen/ so verde als den tijt sulcks toegheeft: want ghemeenlijck alsmen kompt op 5. en 6. graden/ so vintmen zuydtooste winden/ ende moeten dan zuydtwest aen gaen / so veel alsmen mach/ tot datmen voorby de Cabo van S. Augustijn is/ welcke leyt op $8\frac{1}{2}$. graden aende zuydtzyde/ te weten aende custe van Brasilien; Van't Eyland La Palma tot dese Cabo de S. Augustijn, zijn 900. myllen/ op de cours van noordoost ende zuydwest; alsmen den hoeck voorby is/ salmen terstont zynen cours nemen zuydtwest aen: wāt men heeft gemeenlijck de winden van't zuyden eñ zuydtoostē/ men sal hem houden naer't zuydtweste vande Eylanden van Tristan da Cunha, gheleghen op 34. graden aende zuydtzyde vanden Æquinoctiael.

La Palma op 28. drie vierē deel graden.

Cabo de S. Augustijn 8. een half.

Hooghte en Coursen vāde Eylanden vā Tristan da Cunha.

Alsmen naer gissinge d'Eylanden van Tristan da Cunha voorby is/ salmen loopen tot op 36. graden/ ende alsdan zynen cours oost aen nemen/ tot datmen die Cabo de bona Esperança voorby is/ so salmen dan noordtoost aen loopen naer't landt toe / ende 'tlandt verkent hebbēde / ende naer't lant datmē neemt/ salmen zynen cours aensetten naer Moçambique toe/ ofte van buyten om 't Eyland San Lourenço. Vande Cabo de S. Augustijn tot de Cabo de bona Esperança toe zijn 1060. myllen/ welcke Cabo de bona Esperança leyt op $34\frac{1}{2}$. graden ruym/ aende zuydzyde vande Æquinoctiael, ende leyt met de Cabo das Agulhas oost zuydoost/ eñ west noordtwest 32. myllen; Cabo das Agulhas is ghelegen op 35. gradē ruym/ liggēde met de Cabo do Infante oost eñ w. eñ heeft wat vā oost ten noorden/ eñ west ten zuyden/ de cours is 26. myllen; Cabo do Infante leyt op $34\frac{1}{2}$. graden schaers/ eñ is gelegē met de Cabo Talhado o. n. o. eñ w. z. w. 19. myllē. Cabo Talhado leyt op 34. graden ruym / leyt met die Bahija Fermosa o. eñ w. 10. myllen. Bahija Fermosa is gelegē op de selfde hooghte van Cabo Talhado, ende leyt met die Eylandekens Chaōs oost noordtoost eñ west zuydtwest 37. myllen / eñ leyt met die eerste punt diemē hiet Punta Primeira noord oost eñ zuytwest/ eñ heeft wat van n. o. ten o. eñ z. w. ten w. de cours is 50. myllē. Die Punta Primeira is gelegen op 32. graden schaers/ eñ leyt van't laeste lant datmen heet Terra do Natal 50. myllen / 'twelcke leyt op $30\frac{1}{2}$. graden/ eñ is gheleghen mettet land datmen heet Terra dos Fumos, noordoost ende zuydwest ende heeft wat van noordtoost ten noorden/ ende zuydtwest ten zuyden / de cours is 75. myllen. Het landt ofte Terra dos Fumos leydt op $27\frac{1}{2}$. graden / ende is gheleghen met de Cabo das Correntes noordtoost ende zuydtwest/ ende heeft wat van noordtoost ten oostē eñ zuydtwest ten westen/ de cours is 95. myllen. Cabo das Correntes leydt op $24\frac{1}{2}$. gradē/ eñ leyt met d'Insulas Primeiras noordoost eñ zuydwest/ eñ heeft wat van noordtoost ten noorden/ eñ zuydtwest ten z. de cours is 132. myllē. d'Insulas Primeiras liggē op $17\frac{1}{2}$. graden schaers/ liggen met Moçambique n. o. eñ z. w. de cours is 52. myllē. Moçambique leyt op 15. gradē/ loopēde uyt Moçambique naer Indien/ moetmen zynen cours nemen noord oost aen / tot datmen voor by't Eylandt de Comoro is/ de cours is 80. myllen tot op 11. graden/ alsdan salmen noch zynen cours nemen noordtoost aen/ tot datmen by d'Eylanden As Ylhas do Almirante is / welcke zijn gelegen op $3\frac{1}{2}$. graden aent zuyden; Dese Eylanden voorby wesende salmen zynen cours nemē n. o. eñ n. o. ten o. aē/ waermede mē sal komē by d'Eylanden As Ylhas Queimadas, welcke liggen op 16. graden aende custe van Goa ofte Indien; oock mede so is te weten dat op dese tijt de stroomē op dese contreye altoos naer't n. w. loopē/ te wetē naer de Estrecho de Meca, ofte 'troode Meer toe/ daerom so haest alsmē de hooghte vā 16. gradē heeft (om zynē rechtē wegh aē te settē) salmē altoos de voorseyde cours behoudē/ nemēde zynē wegh o. n. o. ofte wat meer aē vā doē wesende/ doch het

Vande C. de S. Augustijn tot de Cabo de bona Esperāsa zijn 1060. myllen.

Hooghte van verscheyden Coursen / van verscheyden plaetsen.

Punta Primeira leyt op 32. graden.

Terra do Natal op 30. een half graden.

Terra dos Fumos op 27 eē half gradē.

C. das Correntes op 24. een half graden.

d'Insulas Primeiras op 17. eē half gradē.

Moçambique op 15. graden.

Ylhas do Almirante op 3. eē half gradē.

Ylhas Queimadas op 16.

Compas salt altoos wel wysen wat datmen doen sal: men sal aldus aen gaen tot op 200. mylen nae de Custe van Indien / hem wel wachtende niet leegher te loopen als op 15. graden / om te schouwen die drooghten diemen heet Os baixos de Pandua, welcke ligghen op 13. graden aen't noorden: oock mede wanneermen zijn gissinge ghemaeckt heeft/ te wesen by de Custe van Indien/ salmen hem altoos boven de 16. graden houden : want de stroomen ende wateren altoos aende Custe zuyden aen loopen / ende men heeft aldaer ghemeenlijck de winden van upten noorden ende noord westen ; Om nu te weten oftmen by de Custe van Indien is / soo salmen dese teeckenen vinden / te weten / Crabben / op 300. mylen vande Custe aff ; ende wesende vande Custe vijftigh mylen/ veel Slanghen int water dryven / vande groote ghelijck Ael ende Palinghen / welck altoos seker is / ende op twintigh mylen van het landt heeftmen gront op 80. vadem diepte / en 14. 15. mylen daer van tseventigh vadem; en hebt gheen vreese stoutelicken nae de Custe toe te loopen: want is over al suyver ende schoon / met goeden ancker grondt / ende alle d'Eylanden ende Clippen die aende Custe zijn / ligghende dicht aen't landt heen/ so datmender gants gheen perijckel af en heeft. Alle de Custen diemen heet van Indien / strecken noorden ende zuyen/ ende heeft wat van n. ten westen/ ende zuyden ten oosten.

Drooghten ontrent Indië opten 13. graet

De stroomen van Indien loopen zuydē aen.

Merckteeckē om te sien ofmen aende Indische cust is.

Oock soo is te weten dat alle de Custe van Indien/ Persien/ Arabien/ die Estrecho de Mecca, ofte het Roode meer / de Custe van Choramandel, Seylon, Bengalen, Pegu, Sian, Malacca, Camboja, Cauchinchina, China, Iapon, &c. is altemael gheleghen aende noordt zyde vande linea Æquinoctiael.

Allē die Custe van Indien/ etc. aende noord zyde vanden Equinoctiael.

Dat 2. Capittel.

Roteiro ofte Deroute, dat zijn de coursen vande vaert van Oost Indien, uytgetrocken ofte gheappoincteert door des Coninghs Piloot, Diego Affonso, Portugees.

Varende van Lisboenen nae het Eylandt van Madera, soo sult ghy uwen cours nemen zuyd west aē/ ende gaen verkennen het Eyland Porto Santo, ende van daer voortaen tusschen d'Eylanden van Deserta ende Madera, u wachtende vande Eylandekens ofte Clippen ghenaemt Os Salvagiens, welcke ligghen twee mylen nae't Zuyd westen van Madera af/ wantet aldaer altemael drooghtē zijn/ die inder nacht seer periculeus zijn / men macher aende oost zyde langhs heen voorby passeren / loopende alsoo uwen wegh nae die Canarien toe; De Eylanden van Canarien ghepasseert wesende / sult uwen wegh nemen zuyen aen / tot op de hooghte vā 14. graden/ doēde uwen cours 50. mylen van Cabo Verde, nederwaerts/ ende van daer voort aen sult uwen cours doen zuyd west ende zuyd west tē westen aen/ tot dat ghy comt op de hooghte van 6. gradē/ ende van daer voorts zuyd west / ende z. w. ten z. aen/ so dat ghy uwē cours comt te doen 70. mylen vande drooghte vande Revier / ghenaemt Rio grande, ende 80. mylen van Sant Anna, altoos u beste doende om aende linea Æquinoctiael te comen / uwen cours altoos boven 'tzuyden aen doende ; ende soo de wint zuyden liep/ so kiest liever die zyde van't oostē als van't westen/ al zijt ghy schoon onder die Linea/ ende so langhe als ghy gheenen zuydoosten wint en krijght / soo hout altoos den boech vant oosten/ sonder te genaken het lādt genaemt Terra do Mallagetta tot op 50. oft 60. mylen nae/ ende als ghy die hooghte ende lenghte hebt van ghepasseert te wesen de C. das Palmas, soo maeckt int laveren corte streken/ te weten / onder die Linie ofte aen dees zyde/ op dat u de stroomen ende wateren niet en dryven binnen die voorsz. Cabo / strijckt liever alle u seylen/ als daer in te dryven: wāt en cont u anders niet salveren / noch nae Indien comen. Ick hebbe u hier boven verclaert wat dat ghy doen sult op 140. mylen onder die Linie wesende / soo loopt alsdan dwers over om voorby Brasilien te passeren : want volghende den wegh ende coursen boven verclaert/ en moecht niet faelgierē/ ofte sult Brasilien voorby loopen.

Wegh-wyser hoe datmen zijn cours nae Oost Indien nemen moet.

Clippen Os Salvagiens.

Drooghten Rio grande.

Waerschouwinge vande C. das Palmas.

Aen dese voorsz. custe van Mallagetta, soo loopen de wateren ende stroomen (te weten/ met de nieuwe Maen) nae het z. w. toe / daerom en sult u alsdan niet begheven te nemen de cours nae Brasilien toe / onder die Linie wesende ; ende soo wanneer ghy uwen cours zuyd west aen stelt / u daer op houdende / soo langhe als de wint duert / soo doet alle neerstighept/ als ghesepdt is / de Linie te passeren over den boech van Brasilien / om te comen op de hooghte vā 8. gradē/ op welcke hooghte gheleghen is den hoeck ghenaemt Cabo de S. Augustijn ; Ende soo ghy op dese 8. graden begeerde 'tghesicht van't landt te hebben/ soo en wiltet niet op den anderen boech wenden : maer werpt liever het ancker uyt / tot dat de wint ruymt om uwen wegh te vervolghen; oock so is te weten dat die stroomen (aen dese zyde van Brasilien C. de S. Augustijn eñ die contreyen) na die Antilhas, (dat zijn die voor-eylanden van nieu Spaengien) toeloopen/ waeromme u voor best rade niet te laveren: want sulcks doende moest sonder twyfel wederom nae Portugael keeren.

De stroomen by Mallagetta loopen nae het zuydwesten mette nieuwe Maē.

Waerschouwinghe om niet te rugghe na Portugael te varen.

Van hier af sult ghy een anderen wegh nemen/ nae die Eylanden van Martijn Vaaz toe/ die Linie ghepasseert wesende / ende hoe ghy desen wegh rechter neemt / hoe het beter is.

Eylanden vā Martyn Vaaz.

Vande Eylanden van Martijn Vaaz af/ ofte vande hooghte daer zy op ligghen nae d'Eylanden van Tristan da Cunha toe / voor de wint hebbende / sult uwen rechten cours nemen / sonder eenigh wraken ofte abatiment te rekenen : want dese Eylanden ligghen metten anderen altemael op een longitudo ofte lenghde / mette differentie die het Compas in dese contreye heeft / te weten / by d'Eylanden van Tristan da Cunha, soo wraeckt ofte noordoosteert de Naelde van het Compas ander halven streeck / ende alst een ure nae den middagh is op het Compas/ soo ist op den Astrolabio eerst middagh.

Onderschept vant Cōpas eñ de Astrolabij vande middagh by d'Eylanden van Tristan.

Om te weten oft ghy dicht by de Eylanden zijt / soo sult ghy't by dese teyckenen comen te weten / als ghy sommighe Voghelen siet / vijf ende vijf te samen vlieghen / so ismen daer by/ eñ van daer voort aen sullen u volghen etlicke Voghelen vande Portugesen

Teijckenen alsmen by de Eylanden vā Tristan is.

Feigions

ORBIS TERRÆ COMPENDIOSA DESCRIPTIO ex peritissimorum totius orbis Gæographorum operibus desumta. Antverpiæ, apud Joannem Baptistam Vrient.
Polus Arcticus
Circulus Arcticus
AMERICA
MEXICANA
Tropicus Cancri
MAR DEL ZUR
MAR DEL NORT
Circulus Aequinoctialis
Oceanus Peruuianus
Insulæ Salomonis
Tropicus Capricorni
EL MAR PACIFICO
TERRA AUSTRALIS
MAGALLANICA
Circulus Antarcticus
Polus Antarcticus
Oceanus Tartaricus
AFRICA
OCEANUS INDICUS
Aequator
OCEANUS AETHIOPICUS
Mare Lantchidol
Arnoldus, & Henricus Florenti à Langren fratres sculpserunt.

Feygios zijn voghelen met wit eñ swarte veren.

Feigions ghenaemt / zijn van witte eñ swarte vlecken beplackt / so datse hierom seer goet te kennen zijn; met dese Eylandē z. eñ n. over een zijnde / soo sult ghy inde Zee vinden drijven/ eñ genaemt vande Portugesen Sargasso gheheeten / is by naest ghelijck het Wier datmen by Wieringhen in Hollandt vint.

Tusschē Tristan eñ C. de bona Esperāsa drijft veel van't cruijt Sargassa.

Van dese Eylanden vā Tristan da Cunha nae de Cabo de bona Esperança toe / wesende in dese contreye tot ontrent den achtsten Iunius, sult int water sien drijven sommighe hoopen van het kruijdt Sargasso met Trombas, dat zijn ghelijck struijcken van dick Riet; dese Rieden zijn cort ende tackachtigh/ ende en zijn soo langh niet als diemen vindt by de Cabo de bona Esperança, sult alhier uwen wegh vervolghende allenxkens / hier van minder vinden/ en laet u sulcks niet verdrieten: want comt door dien/ dat hoe dattet op d'Eylanden meer stormt ende onweert/ hoe het meer van dese Riet struijcken ende kruijt uyt smijt / dat also met het water ende wint (die van achter ende over d'Eylanden heen comt) nae de Cabo de bona Esperança toe ghedreven wert / waerom ick u advertere/ so ghy dese kruyderen ende Rieden vint/ te willen hondert vijftigh mylen vande Eylanden van Tristan da Cunha, voorder aen loopen: want zijn teijckenen van dat ick boven verhaelt hebbe.

Oorsake waer om dat de Sargassa opt water drijft.

Kenteijckenē alsmen bijde C. de bona Esperansa is.

Comende op die hooghte van 35. graden/ ruijm ofte schaers/ nae de Cabo de bona Esperança toe / sult vande Trombas (ofte vande dicke Riet struijcken) in't water sien drijven; Als ghy dese comt te sien/ so weest voorsekert vande Cabo de bona Esperança te wesen: want ghy zijt die vande Eylanden al ghepasseert ende voorby; alsmen dese Trombas vint / soo ismen maer 30. ofte 40. mylen vande Cabo de Bona Esperança; Dese Riet struijcken zijn lanckachtigh / by naest van fatsoen als Basuynen: Maer so ghy quaemt op 35½. graedt/ en sult dese teijckenen niet sien/ dan moghelijcken sommighe Voghelen soo groot als Ravens; hebben witte ende platachtighe becken/ swart van veeren; dese vlieghen maer 20. ofte 30. myle vande Cabo de bona Esperança, ende noch andere grauwe Voghels vande Portugesen Alcatrases ghenaemt; Dit zijn de rechte teijckenen vande Cabo de bona Esperança, tot die Cabo das Agulhas toe.

Dertigh mijlen vande C. de bona Esperansa vlieghen Alcatrases eñ ander voghelen.

De dwers wegh vā Brasilien tot de C. de bona Esperansa is veel corter als inde Caerte begrepen is.

Oock soo is te weten dat die traversie ofte dweers wegh / te weten van Brasilien af tot die Cabo de bona Esperança toe/ veel corter ofte minder is alsmense inde Pascaerten stelt/ niemandt en beghere te weten/ d'oorsake hier van / wanter doch niet aen gheleghen en is / die Navigatie aengaende / ende al waert schoon alsoo / soo en ist niet goet datment van verde ofte van vreemde Natien verstaet: wāt souden teghens ons selven wesen; Men vint oock tusschen d'Eylanden van Tristan da Cunha, ende de Cabo de bona Esperança sommighe Zee-wolven: maer wesende in dese contreye int laeste van Iunius, mocht wel wesen dat ghyse dan niet en saecht / overmidts datse haer alsdan vertrecken door de coude/ onder het landt.

Zee-wolven ontrent de C. de bona Esperansa / ende d'Eylanden van Tristan.

Waerschouwinghe voor een westen wint boven de 35. graden.

Soo het ghebuerde dat ghy u vondt tot den thienden Meye/ luttel min ofte meer/ in die contreye van dese Eylanden van Tristan de Cunha, soo en sult ghy boven die 35. graden niet passeren/ om dies wille dat die weste winden daer alsdan dapper en gheweldigh regneren ende wayen met een groote furie ende verbolghentheyt / namelicken wesende met een nieuwe Maen / op dattet u niet en wedervare / ghelijck het gheschiede mettet Schip Bom Iesus, het welcke de Zee in swelchde door den grooten overval ende furie vande wint / ghelijck als ick Diego Afonso dat selfs aenghesien hebbe/ wesende int Schip S. Clara.

't Schip Bom Iesus vande Zee ingeswolghen.

Tusschen de C. de bona Esperansa eñ C. das Agulhas vintmen voghels Antenays ende Vis-been.

Als ghy by de Cabo de bona Esperanca sommighe voghelen vint in't water sitten/ diese Antenays heeten / 'twelck zijn groote ende beplackte Voghels / soo zijt ghy by de Cabo das Agulhas; Sult oock vinden in het water drijvē sommigh vis-been ofte sas-been van dat de Goudt-smieden besighen/ ende soo ghy het gesicht van't landt hebt op de hooghte als boven verhaelt / wesende dertigh mylen vande Cabo de bona Esperança, als ooc mede comende op de hooghte van 36. graden / suldy dese voghelen Antenales vinden. Soo haest als ghy de Cabo de bona Esperança ghepasseert zijt / ende het landt ghesien hebt / 't zy vande Cabo de bona Esperança ofte van de Cabo das Agulhas, oft voorder/ oft hender / soo hout terstont van landt af tot dertigh mylen t'Zeewaert in / ende soo ghy nae Moçambique meent te gaen / soo moet ghy uwen cours nemen noord oost aen/ te weten nae de Baixos ofte droogthen van India toe.

Droochten vā Iudia.

Op de cours van Brasilien / nae de Cabo de bona Esperança toe/ volghen u altoos veel voghels nae: maer so haest als ghy comt recht int aenghesicht vande Cabo de bona Esperança, soo verliestmense / ende oock somtijts de swarte Ravens / daer boven aff vermaent is / op datmen te sekerder mach weten de Cabo binnewaerts te wesen/ te weten aende oost zyde van Indien.

Veel Vogels opte cours vā Brasilien nae C. de bona Esperansa.

Waer datme de Zee-varen upten oosten nae't westen verliest.

De Zee-varen die u volghen van de Cabo af van upt den oosten nae't westen/ sultse verliesen soo haest als ghy zijt by de Cabo das Agulhas binnewaerts/ tot dat ghy andere van upten zuydt westen crijght / welcke is ghelijck als de Custe streckt / te weten vande Cabo binnewaerts; oock mede soo zijn hier by dese Cabo de Naelde vanden Compassen fix ende effen/ soo dat wanneert middagh opt Astrolabio is / soo ist van ghelijcken op de Sonne-wyser of het Compas comende beyde te gaer over een / 'twelck een goet teijcken is te wesen noorden en zuyden met die Cabo das Agulhas, ofte tusschen beyde (te weten/ tusschen de Cabo de bona Esperança, ende die Cabo das Agulhas,) dit is een goet teijcken/ soo wel van Portugael nae Indien / als oock van Indien nae Portugael / ende comende van hier nae Indien / soo noordt-oosteeren ofte wraecken de Naelden van de Cōpassen weder.

By de C. de Agulhas accorderen het Compas eñ d'Astrolabie.

Goede teijckenen voor de Schippers.

Waerschouwinghe by de Cabo das Agulhas nae Mossambique.

Dertigh mylen vā de Cabo das Agulhas nae Moçambique toe/ soo looptmen de Custe oost ende west / ende sult voor u sien/ (wesende voor by de Cabo das Agulhas, ses ofte seven mylen t'Zeewaert van het landt ghenaemt Aguada de Sanbras) niet te nemen den wech naer de Cabo toe: maer nae het zuydt westen/ ende zuydt west ten westen/ wantet alsoo noodigh is om dese wech te salveren / door oorsake vande stroomen eñ wateren die nae die Bayen ende Inwijcken te landwaerts in loopen.

Waerschouwinghen alsmen te veer vande Cabo afgheseylt is.

Soo het ghebuerden dat ghy de Cabo wijt aff passeerden/ so dat ghy geen van dees teyckenen en quaemt te sien / soo sult ghy de hooghte nemen/ ende besiē nae't Sonne-wyser:maer moet seker wesen/ēn met eenen rechten draet / ende soo ghy waert 150.myplen de Cabo binnewaerts wesende middagh op de Astrolabio / soo en comt de schaduwe van't Sonne-wyser noch niet op den middagh / ēn scheelt een streeck / ende wanneer't middagh is op't Sonne-wyser/ so sal de Son op de Astrolabio een halve graedt ghedaelt en afghegaen wesen/so ghy dit vint / soo weest voorsekert te wesen 150. myplen vāde Cabo de bona Esperança , ofte Das Agulhas binnewaerts/ ende oversietet wel: want sultet alsoo bevinden ; ende soo ghy u cours neemt om binnen San Lourenço door te seylen/ sult sommighe cleyne witte vogels by hoopen te samen vinden ; Dese vlieghen ontrent 20.myplen van't landt naer de droochten van Judia toe/ ende comende op 20.graden/ sult voor sekere teyckenen vinden de voghelen Garagiaus ēn Alcatrases , welcke zijn gelijck als Meeuwen/ alsdan gaet ghy eenen goedē cours aen/ ende soo ghy niet met allen van dese teyckenen en siet/soo siet wel voor u : want soo zijt ghy by het Eylandt van San Laurenço , ofte op de bancken vande Custe van Soffala , ende veel voghelen siende/ soo en zijt ghy maer 10.myplen vande drochten van Judia / so loopt van daer n.o.ende n.o.ten n.aen/ nemende op dese manier uwen wegh tot op $19\frac{1}{4}$.graden / ende daer nae soo loopt noord oost aen tot op 18. graden; Van dese 18.graedē sult n.ende n.ten o.aen loopen / tot dat ghy zijt op de hooghte van $16\frac{3}{4}$.graden / wesende in dese hooghte/ ende siende veel vande voghelen Alcatrases, te weten 6.7.8. ende 10.te samen vlieghen/ so zijt ghy maer 10. ofte 15. myplen van't Eylandt van Ioan de Nova , daerom doet alle neerstigheyt by daegh en by nacht daer van daen te comen/namelijcken soo't met een nieu Maen waer/ende loopt n.w.aen / so sult ghy comen by d'Eylanden ghenaemt dos Angoxes, ende hoe dat ghy van daer meer noorden aen loopt / hoe dat ghy beter cours sult doen nae Moçambique toe / voor u siende by dit landt niet te passeren onder de 15.vadem nae't landt toe: want zijn altemael drooghten/ alwaer Don Ioan pereira op liep / ende heeft rondom 13.vadem diepte.

Middel om te weten hoe verre datmen vande C. das Agulhas is.

Teeckenen alsmen by S.Lorenco is.

De bancken vande Custen van Soffala liggen 10.myplen vande, drooghten van Judia.

Coursen vāde drochten tot het Eylandt van Joan de Noba.

D'Eylanden dos Angoxas.

Waerschouwinghe om aen't landt vā Mossambique niet te loopen.

Dat 3.Capittel.

De Navigatie vande Cabo das Correntes nae de drooghten , ghenaemt Os baixos da Iudia , ende van daer nae Moçambique.

Soo het gheschiede dat ghy quaemt te sien de Cabo das Correntes,ses oft seven myplen daer van af wesende/ willende nae Moçambique seylen/ soo loopt oost noordt-oost aen / hebbendt scherpe windt / ende comende op twee-entwintigh graden (op welcke hooghte ligghen de drooghten van Judia) sult veel vande Voghelen Garagiaus by hoopen sien vlieghen / ende soo ghy de wint wat ruymer hebt / soo loopt noordt oost / ende noord oost tē oosten aē tot op de voorseyde hooghte. Om nu te weten oft ghy dicht by de drooghten zijt / soo sult ghy veel vande Voghelen Garagiaus ende Alcatrases by hoopen teffens sien vlieghen / ende soo ghy veel Alcatrasen siet/so zijt ghy by de drooghten: maer siende de Garagiaus alleen sonder de Alcatrasen , soo zijt ghy noch 25. myplen daer van ; Van hier af sult ghy noord oost ende noord oost ten noorden aen loopen / tot op $19\frac{1}{4}$.graden/ende daer nae soo loopt noord oost aen tot op 18. graden / ende van daer noorden ende noorden ten oosten tot op $16\frac{3}{4}$. graden; Wesende op dese hooghte / sult veel vande voghelen Alcatrases sien / soo weest versekert dicht by't Eylandt van Ioan de Noua te wesen; ende soo ghy d'Alcatrasen siet / te weten / ses ende seven by een / soo en zijt ghy maer thien ofte vijfthien myplen van't selve / om datse aldaer haer aes comen halen / daeromme doet alle neerstigheydt om u uyt dese hooghten van't Eylandt te crygen / welck leyt op $16\frac{1}{2}$. graden ; Ende om versekerder te gaen / soo loopt noordtwest aen / waermede ghy sult comen by d'Eylanden van Angoxas , die dicht aen de Custe naer Moçambique toe ligghen / ende hoe dat ghy noordelicker aen gaet / hoe dat ghy naerder Moçambique sult ghenaken; sult voor u sien int aenloopen van de Eylanden Angoxas naer Moçambique toe/ dat ghy niet en passeert onder die 25. vademen over de Coralen / daer hem Don Ioan Pereira op verloor / ende heeft daer rondtom derthien vademen diepte . Dese Eylanden van Angoxas ghepasseert wesende nae het noord oosten / soo loopt noordt oost ten oosten aen / twelck eenen goeden cours is / u altoos wachtende onder de 15. vademen niet te passeren/ als gheseyt is.

De drooghten van Judia ligghen opte 22.graedt.

Teyckenen alsmen dicht by de drooghten is.

Teyckenen alsmē 25. myplen vande drooghten is.

Het Eylandt Joan de noba leyt op 16.en half graedt.

D'eylanden van Angoxas

Waerschouwinge vande Coralen.

Dese boven gheseyde coursen vande Cabo das Correntes voorder aen/sult doen / soo ghy u vont by de voorseyde Cabo / ende hebbende de zuydt ooste winden / soo sult ghy loopen langhs het Eylandt gheleghen op de bancken van Soffala , om te haestigher tot Moçambique te comen / ende mette ooste winden op de hooghte ende teijckenen/ als boven verhaelt is ; Sult oock schouwen de drooghten van Iudia , ende de bancken van het Eylandt San Lourenço , die naerder de drooghten van Iudia toe ligghen; tusschen beyde dese drooghten heeftmen 95.vadem diepten.

Een Eylandt op de banckē van Sofala.

Waerschouwinghe voor de drooghten van Judia ēn banckē by S.Lorenco.

Soo ghy begheert te loopen op de Ree van Moçambique , soo moet ghy passeren int innecomen de twee Eylandekens van San Iorgie ende San Iago , ende sultse laten aende zyde vant zuyd-westen / wat van Sant Iorgie afloopende op ses ende seven vademen diepte / loopende alsoo voorts naer binnen toe (altoos goet opsicht hebbende vande bancken daer ghy het water op siet breecken/tot dicht voor het Eylandt ende fortresse van Moçambique.,&c.

S.Jorgie ēn S.Jago twee Eylanden by Mossambique.

Dat 4.Capittel.

De Navigatie van Moçambique naer Indien toe.

Scheydende van Moçambique aff naer Indien toe / soo loopt noordt oost aen / waer mede sult ghy het Eylandt A Ilha do Comoro comen te sien /'twelcke leyt van Moçambique 94. myplen op elf en half graden / te weten het

't Eylandt Ylha do Comor op 11.en half graed 94. myplen van Mossambique.

uyterste

upterste eynde nae het noorden; is een seer hoogh landt; Vyfthien mylen daer van sult ghy sommighe vande voghelen Rabos de Iuncos sien (dat is ghesept Biesen steerten:) want hebben een enckele langhe uytgaende steert ghelijck een Biese/ ende sult des nachts de Voghels Garagiaus hooren singhen ofte gherucht maken.

Voghelen Rabos de Iuncos.

Voghel Garagiaus.

Vervolgende uwen wegh van dit Eyland af naer Indien/ soo is te weten (soo haest als ghy ondeckt den uptersten hoeck na het noorden van het Eylandt San Laurenço,) dat de wateren ende stroomen noorden ende noordwestwaert aen loopen/ naer de C. de Guardafu, ende de mont vande Estrecho de Mecca ofte 't Roode meer toe; Sult geadverteer wesen/ dat soo't gheschiede/ ghy met halve wint ende ruyme schotē/ ofte voor de wint seylden/ soo en moecht ghy daerom den wegh niet rekenen naer de cours die ghy aen gaet/ neemt altoos een streeck voor abatement ofte afslach/ ende wesende by de wint twee streken/ om oorsake dat de wateren ende stroomen u altoos drijven nae't noord-westen/ ende siet wel voor u/ dat wanneer ghy veel hooghten vint/ is daerom dat u de wateren op drijven als voorsept is; Ende om versekerder te wesen de Custe van Indien te moghen krijgen/ so moet ghy u wachten vande Naelden vande Compassen/ die een streeck eñ meer noordoosteeren/ soo ghy de cours rekent nae den roem ofte streeck die't Schip aengaet/ soo verliest ghy alle 'tgheen dat de Naelde van't Compas wraeckt ofte noordoosteert/ ende 'tghene u de wateren nae't noord westen drijven/ waer mede die te cort ende in faulte blijft vande Custe van Indien te moghen krijgen; De stroomen ofte het trecken vande wateren na't Roode meer toe/ is van 4. tot 7. graden; Hebt altoos goet opsicht op u voordeel te wesen/ en niet te cort te komen. In dese contreye ende wech sult altoos sien veel vande vogelen Rabos de Iuncos, ofte Biesen steerten/ ende als ghy ghenaeckt de Custe ende drooghten de Pandua, en sult van daer voortaen gheen meer sien/ dan alleenlicken in de Zee sien drijven (50. mylen ende meer van landt) veel Slanghen ghelijck als Ael/ ende grooter.

Cabo de Guardafu.

Onderrichtinghe om de Custen van Indien te krijghen.

De Drooghte van Pangua.

Oock is te weten dat de stroomen vant water aende Cabo de bona Esperança tot desen voorseyden tijdt toe altoos loopen vande Cabo Delgado af naer de Cabo de bona Esperança toe zuyd westwaert aen/ niet teghenstaende datter sommighe dweerse stroomen onder loopen/ te weten/ langhs d'Eylanden As Ilhas primeiras, loopense naet westen/ op de bancken vande Cabo das Correntes tot de Revier ghenaemt Aguada de Boapaz, loopen de stroomen van ghelijcken nae het westen/ treckende nae de Inwijcken toe die by de Cabo das Agulhas ligghen; by de Aguada de san Bras, loopen de stroomen nae het landt toe/ ende op dese Custe sult ghy bevinden dat hoe het stercker waeyt uyt den westen/ hoe dat de wateren ofte stroomen meerder tegens den windt aendringhen.

Hoe dat de stroomē byde Cabo de bona Esperance loopen.

Aguada de Boapaz.

Hoe de stroomen by de Aguada de San Bras loopen.

Dat 5. Capittel.

Deroute ofte de Navigatie ende Coursen van Lisboenen naer Oost Indien, gheappoincteert door des Coninghs Stuerman, Vincente Rodriges de Lagos, Portugees.

Soo haest alsmen scheypt uyt de Revier van Lisboenen/ om te loopen nae het Eylandt ghenaemt Porto Santo, moet men zuydtwest aen loopen/ eñ varende uyt Lisboenen/ salmen de Son mercken met het Compas om dat te proberen/ te weten int op ende ondergaen van de Son/ ende het midden van daerse op ende onder gaet/ dat is noorden ende zuyden/ ende alle het ghene dat ghy bevindt de Naelde van het Compas te noordoosteeren/ dat selfde sult ghy zuydwaerts aē loopen: want Porto santo leyt noord oost ende zuyd west met de Revier van Lisboenen/ waer met het vol ende ghelijck over een comt.

Porto Santo leyt n. o. ende z. w. met de revier van Lisboenen.

Wanneer dat ghy comt te siē Porto Santo, ofte het Eylandt Madera, varende nae het Eylandt La Palma, so sult ghy alle het ghene dat de Naelde vā het Compas noordoosteert hem toe gheven/ ende wat meer: want leyt meer nae het oosten alst inde Pas-caerten gestelt is; ende van daer nae het Eylandt Do Ferro, welck Eylandt van ghelijcken een weynigh meer sult vinden na het westen/ dan het inde Pascaerte leyt/ daerom en wiltet niet versuymen met onachtsaemheyt: want al ist dat ghy van het Eylandt La Palma 10. mylen af uwen cours neemt/ ghelijck alst inde Pascaerte leyt/ sulter recht op aen loopen.

Hoemen nae het Eylandt Madera/ la Palma/ ende do Ferro loopen sal.

Wanneer ghy het Eylandt La Palma gepasseert zijt/ soo ist goet zuyden aen te loopen vande Eylanden van Cabo Verde dertigh mylen af/ altoos toegheveende alle het ghene dat de Naelde vā het Cōpas noordoosteert/ ofte inde twee etmalen sult loopen/ te weten/ het eene etmael zuyden/ ende het ander zuyen ten oosten aen/ toegevende de cours nae het zuyen/ ofte om beter te verstaen alle het ghene dat de naelde van het Compas wraeckt/ het welcke mach wesen een halve streeck/ eer min dan meer.

d'Eylanden van Cabo Verde.

Comende vanden 22. tot op 18. graedt/ sult ghy groen water sien/ het welcke is van den hoeck ghenaemt Cabo Branco, eñ vanden inwijck daer de fortressen van Arguijn leyt/ soo ghy dit groen water meer dan twee etmalen siet/ so ist een teecken van dicht by de Custe te wesen: maer weynigh groen water siende/ te weten minder dan de twee etmalen/ so zijt ghy naerder aende Eylanden.

Groen water byde Cabo Branco. Teycken alsmen dicht by de Cabo Branco is.

Comende op thien graden/ soo langhe als ghy zijt by de Custe van Guinea, soo en sult ghy de Naelde van het Compas gheen abatiment ofte afslach gheven/ door oorsake dat het water nae het landt toe treckt/ waer mede blijft het noordoosteeren vande Naelde van het Compas/ (het welcke mach wesen een derdendeel van een streeck) in verghelijckinghe van het trecken van het water/ eñ oock so gaet het Schip zuyd oost aē/ eñ het water eñ stroomen comē altoos uyt den zuyē/ waer mede naet land toe gedrevē wert.

De Cust van Guinea.

Loopende vande 5. tot op 3. graden/ so ist goet hem vande Custe af te houden van de tseventich tot hondert mylen toe/ ende niet meer: want meer wesende/ en soude niet goet zijn voor u reyse/ om reden/ te weten/

Waerschouwinge vande 5. tot 3. graden.

ſoo wanneer ghy zijt 100. ofte meer mylen vande Cuſte af/ ſoo hebt ghy weynigh zuydweſte winden om nae't landt toe te comen: maer kryght eer alle die Donderen eñ Blixemen vanden ooſten tot den zuyden en z.o. die u verhinderen het landt te ghenaken.

Hoe datmen hem hoeden ſal opte twee en half graed.

Eñ om dat u deſe Donderen over comen van alle canten / ſoo iſt goet te loopen ende hem te houden/moghelijcken weſende/vande 70. tot op de 80. mylen / te weten/ tot op twee en half graden / al waer ghy de zuyd-ooſte winden ſult kryghen/ weſende vanden 20. April tot den vijfſten Meye: want later zijnde/ ſullen u de zuyd ooſte winden aen comen op meer graden ofte hooghte / als op 3. ende 3½. graden/weſende tot den 10. Meye: maer zijnde noch tot het eynde van Aprilis/ ſoo macht wel comen dat ghy dan die z. o. winden niet en ſult kryghen / dan op een graedt aende Æquinoctiael. Die teyckenen diemen heeft aen deſe Cuſte van Guinea, zijn ſommighe vande Voghelen Garagiaus, ende ſoo die Donderen curſeren van uyt den ooſten weſende van de 60. tot op de 70. mylen van't landt/ſult ſommighe Swaeluen en Duijckers ſien.

Teijckenen vande cuſte van Guinea.

Soo wanneer dat ghy crijght de zuydooſte winden / ende u maeckte op den boech naer Braſilien / al iſt dattet u die eerſte daghen vande Navigatie ſoo wel niet en diminueert in de hooghte / ſoo en laet u dat niet eens verdrieten : want al wat ghy bevindt van weynigh te diminueren / en is altemael gheen water ofte ſtroomen die u verhinderen / ghelijcker veel ende den meeſten hoop meenen: want deſe gradē dicht by den Æquinoctiael, zijn grooter als d'ander van meer hooghten/ ghelijck alſmen ſal bevinden/ naer Indien varende/ ofte van daer komende met een voor windt/aende Linie comende/ſoo diminueertmen ooc weynigh / waer mede men mach beveſtighen / dat alle de weynighe diminutie ofte voortganck altemael gheen wateren ofte ſtroomen zijn die nae die Antilhas ofte voor-Eylanden van Spaenſch Indien toe loopen.

De graden by den Equinoctiael/zijn grooter als andere.

Antilhas zijn voor Eylandē van Indien.

Comende aende Linea tot op een graedt ofte voorder/ſoo en wilt op gheenderley wyſe weder nae Guinea keeren : want ſoude u ſelven inden wegh weſen / ende onnuttelijck uwen tijt verſlyten: want ſommighe Schepen ghebuert is / die in mijn compaengie uyt Liſbonen ſcheyden /datſe haer van de Linea af op den boech naer Guinea toe wenden/ 'twelck ick niet en begheerden te doen: maer liep in't contrarie over den boech naer Braſilien toe/ waer door d'ander Schepen een gheel Maent nae my in Indien quamen.

Waerſchouwinghe alſmē op den eerſten graet is.

Op deſen boech naer Braſilien ſult uwen coers aen ſetten / naer dat u de wint plaets gheeft / ende hebt goede acht op het Compas: want ſoo haeſt als ghy de Linea ghepaſſeert zijt / ſoo noordt-ooſtert de Naelde van het Compas een halve ſtreec ende meer/ ende comende van de acht tot die achthien graden/ hoe dat u van de Naelde van't Compas meer noordooſteert / hoe dat ghy verder vande Cuſte van Braſielien af zijt / in voeghen dat weſende / ooſt ende weſt met de Cabo de ſant Auguſtijn, ende dat die Naelde van't Compas twee derdendeelen van een ſtreeck noordt-ooſterden / ſoo zijt ghy daer hondert vijftich mylen van/ t'Zeewaert in; Dit is te verſtaen/dat ſoo wanneer 'tſelve Compas in Portugael ghemaeckt is/ aldaer een halve ſtreeck noord-ooſterende / ſoo zy goet ende oprecht zijn ; Het ſelfde ſult oock doen aende Cuſte van Braſiliē / weſende ooſt ende weſt met die Abrolhos op 170. ofte 200. mylen naer / ſoo ſal de naelde van het Compas noordt-ooſteren een geheele ſtreeck ofte wat meer/overmidts dat de Meridiaen (van het Compas dat eenen halven ſtreeck noordt-ooſtert in Portugael) maeckt die Meridiaen hondert ende ſoo veel mylen binnen in't landt van Braſilien / het welcke alſoo van gelijcken reſpondeert met die Zee; Op deſen voorſeyden cours ſietmen ſommighe Voghelen van diemen heet Rabos Forcados, dat is gheſeyt/ hanghende ſteerten/ eñ by alle d'Eylanden van Martijn Vaas, witte Garagiaus ofte Meeuwen.

Acht op't Cōpas te nemen alſmen de Linea gepaſſeert is.

Rabos Forcados/ op de cours van Braſilien.

Soo wanneer dat ghy comt op die voorſeyde hooghte / kryghende ruymen wint/ in voeghen dat ghy ooſt zuydt-ooſt moecht aenſeylen / wraeckbiende het Compas een ſtreeck ofte anderhalf / het welcke ſoo veel wraecken ſal / comende op dertigh graden/ ende al iſt ſchoon dat het Compas anderhalf ſtreeck wraeckt / en ſult daerom op uwen cours gheen abatiment ofte afſlach rekenen/ meer dan een halve ſtreeck: want deſen wech een geheele ſtreeck corter is dan zy in de Paſcaerte gheſtelt wort.

Hoe datmen het Compas rekenen ſal comende op den 30. graet.

Doet altoos alle neerſtigheyt / dat ghy niet hoogher en loopt als op twee en dertigh tot 33. graden / te weten tot die Eylanden van Triſtan da Cunha toe: want ſult beter cours hebben ende ſekerder gaen van groot onweder ende tormenten minder te hebben: want meeſtendeel vanden tijt heeftmen aldaer de winden van uyt den Noorden ende Noord-ooſten / die u dan beter te ſlach comen/ doe u deſe vermaninghe / om dat ick het altemael ſeer wel gheexperimenteert hebbe.

Niet hoogher loopen als op 32. tot 33. graden.

Comende by de voorſchreven Eylanden van Triſtan da Cunha, ſoo ſult ghy comen te ſien ſommighe hoopen van't cruijt Sargaſſo in het water dryven / met Trombas, dat zijn vande dicke ſtruijck rieden / als ghy dit compt te ſien / ſoo zijt ghy aen gheen zyde vande Eylanden ; Sult oock alhier ſien vande groote Zee-ravens / ende ſommighe cleyne met witte becken / welcke dicht by de Eylanden vlieghen / ſoo wanneer ghy met d'Eylanden Zuyden ende Noorden over een zijt / ſoo beghintet Noord-ooſteren van't Compas te minderen / ende en wraeckt niet meer als een ſtreeck / ende het vierendeel van een ander: want 70. ofte 80. mylen van deſe Eylanden af/ſoo iſmen in't midden ofte en ten half weghen vande Meridiaen/ van tuſſchen Braſilien ende die C. das Agulhas.

Teyckenē alſmē by de Eylanden van Triſtan is.

Alſmen by de Eylanden vā Triſtan is / ſo iſmen ten halven ofte in't midden vanden Meridiaen/etc.

Ooc mede ſo is te verſtaē datmen (op deſe hooghte van 35. graden luttel min ofte meer) 330. mylen voor elcke ſtreeck van't Compas van't Noordt-ooſten heeft; als ghy de voorſchreven teijckenen comt te ſien als geſeijt is/ ſo ſult ghy loopen tot op 35½. graden/ 'twelcke een goede hooghte is / doende uwen cours ooſt ende ooſt ten noordē aen/tot op 100. mylen naer de Cabo de bona Eſperança, alſdan ſoo en ſal het Compas niet meer als een ⅓ van een ſtreeck wraecken / deſghelijcks ſo ſal v het water oock naer't noort weſt/ ofte noordē toe trecken.

Op den 35. graedt heeftmen 330. mylen voor elcke ſtreeck van't Compas/etc.

Soo

Teyckenen alsmē verballen is opte 35. graden.

Soo ghy quaemt te verballen door eenige onachtsaemheyt / ofte daer toe vande winden ghedwonghen wesende op de 35. graden / soo sult ghy 30. 40. mylen vande Cabo de bona Esperança af / vande dicke rietstruycken ende oock Zee-wolven vindē / 'twelcke ghy niet en sult sien/wesende op de 36. graden 'tzy ruym ofte schaers.

Comende op 40. mylen naer de Cabo de bona Esperança, 'tzy op de 36. ofte 35. graden/so sult ghy comen te sien vergaderinge ofte ravelinghe van water/te weten wesende by daegh : want des nachts en mochtet niet sien/ om dies wille dat alsmender in is/soo en kanment niet vermercken; men vinter veel vogelen in sitten / van de Portugesen Gavoitoijns ghenaemt/ende van hier af naer de Cabo toe/ soo heeftmen sommighe vande Zee-ravens mette witte beckē / 'twelcke een seer goet teycken is : want mach wel komen dat ghy gront vint/sonder de voghelen Alcatrasen te sien.

Zee-ravens met witte becken.

So wanneer ghy komt noorden eñ zuyden met de Cabo de bona Esperança, vande 35. tot op de 36. gradē/ so sult ghy modder gront vinden tot de Cabo das Agulhas toe/ende als v dese modder ofte slyck gront volleynt/ sult eē geelachtige gront vinden/ende wat meer binne waerts aen/ te weten byde Cabo das Vaquas, 'twelcke is naer D'aguade de san bras toe/heeftmen schulpen ende steen gront.

Wat gront datter by zuyden en noordē vande Cabo de bona Esperanca/ eñ byde Cabo das vaquas is.

Die Compassen (als ghesept is) die fix eñ gelyck aende Cabo das Agulhas zyn/moeten in Lisbonen ghemerckt ofte aengestreken wesen/ datse aldaer een halve streec noortoosterē/ ende moetense seer wel weten te mercken/ niet tegenstaende dat sommige Stuerluyden meenen niet noodigh te wesen / om te weten wat dz het Compas noortoost ofte noortwestert/ ghevende voor reden dat onse Voor-ouders 'tCompas niet en verstonden/ende also de custen afghetepckent hebbē / waer op antwoorde datmen sulcx in sommige Navigatien wel mach excuseren: maer op't meestendeel vande vaerdē eñ Navigatien ist seer noodigh/ te weten van't noortoost ende noortwesten / gelyck als daer is te varen van de Cabo de bona Esperança naer Moçambique toe/ soo wel inde coursen als om te mogen loopen te midde weghen tusschen 't Eylandt san Lourenco ende Soffala, moet hebben een streeck van't noortwesten/ te weten: om te seylen door't midden van't Cannael / eñ dit is noodigh alle Stuerluyden (die naer Indien varen)te weten: Aengesien datser dicwils vinden als nu aen't Eylant/alsdan op de bancken van Soffala,en dat door oorsaecke vande wateren ofte stroomen.

De Compassen die fix by de Cabo das Agulhas zyn/ moeten tot Lissebon aengestreckē zyn

Nootwēdigh weten voor dē Stuerluyden.

Als ghy uwen cours neempt vande Cabo das Agulhas naer Moçābique toe / so ist goet te seylen 100. mylen oost aen / om de custe te schouwē / door oorsaecke vande wateren ende stroomē/die naer't zuytwesten toe loopē/ende komende noorden en zuydē met die Bahya de lagoa gheheeten/soo sal de naelde van't Compas $\frac{1}{4}$ van eē streeck en niet minder noortwesteren/van hier af voortaen/so en wilt de custe onder de 60. mylen naer niet ghenaken/uwen cours doende als ghesept is om v daer van af te houdē; van hier af sullen v de Ravens mette witte becken volghen / tot dat de Cabo das Correntes noortwest van v blyft/ eñ so wanneer v dese Cabo blyvende is op de voorseyde streecke/soo sullen v die voornoemde Ravens verlaten: wantmen die niet en vint dan vande Cabo das Correntes af / naer de Cabo de bona Esperança toe/ zynde noordē en zuydē met die voorschreven hoeck/ soo sal het Compas $\frac{1}{4}$ van eē streec eer meer dan min noortwesterē/ ende int midden van't Cannael een ghcheele streeck.

Bahya de Lagoa.

Teyckenen alsmen byde Cabo das Correntes is.

Comende byde droogtē Os baixos da Iudia, wesende westwaert daer vā af sonder die te sien/soo sult ghy veel vande voghelen Alcatrasen sien / te weten daer 10. ofte 15. mylen daer af zynde: maer daer 20. mylē van af wesende aende selfde zyde/ soo sulter oock etlycke sien/eñ het Compas en sal gheen streeck wraken: maer so ghy waert aende zyde van't Eylant san Lourenco, 10. 12. tot 15. mylē toe/ so moghtet wel comē dat ghyse niet en saeght.

Teyckenen alsmen 10. of 20. mylen vā de drooghten van Indiē is.

Soo wanneer ghy inde hooghte van dese drooghten (welcke liggen op 22. gradē ruym) de voghelen Alcatrases siet / soo en wiltet Eylant van san Lourenco niet voorby passeren: want aende zyde naer't Eylandt toe en sultse niet sien/dan seer dicht by; eñ vande zyde van Soffala salmense sien tot op 20. mylē/ dit is te verstaen op den tyt vande Monson, dat is den tyt dat de Schepen van Portugael (die in de Meert upt Portugael scheyden) daer voorby komen: want die inde Monson ofte tyt vande Winter komen/mach wel wesen dat zyse dan niet en vinden/om dattet my ghebuert is/ dat komende inde Monson vande Winter/ in geselschap vanden Grave Don Luis de Tayde, loopēde 20. mylen ofte meer vā dese drooghtē af aende zyde van Soffala, en saghen niet een Voghel/evenwel hadden des daeghs te voorē 10. of 12. vande voghelen Alcatrasen gesien; soo haest als ghy de voorschreven teyckenen comt te sien / so en wilt noch niet noordē noch noorden ten oosten aenloopen/tot dat ghy zyt op 16$\frac{3}{4}$. graden/op welcke hooghten zyn ghelegē d'Eylanden As Ylhas primeiras, en wat meer naer't westen: wāt treckende uwē cours upten noortoosten / soo loopen de stroomen so seer/dat ghy terstont op de banckē van Soffala sout komen.

De drooghten van Indien ligghen op 22 graden ruym.

De Eylanden as Ylhas primeiras liggen op 16 drie vierendeel gradē.

Soo't ghebuerden dat ghy quaemt te sien d'Eylandē As Ylhas Primeiras, so en betrout v niet op de Coursen en Derouten van dien: want al ist datmense daer in oost noordtoost voorby heen loopt/is nochtās valsch/ om dat het eerste met het laeste ghelegen is by na oost en west metten anderē ; van daer tot een santdrooghte/ ghenaemt A Coroa de Sanguase, (dat is die Croon van Sangase,) so looptmen by d'Eylanden vān Angoxas heen/oost noort oost ende west zuyt west; van dese Croon van Sangase tot Moçambique toe/looptmē lancx de custe noordtoost ende zuydtwest heen.

Vermaninge eñ waerschouwinghe alsmē de Ylhas primeiras siet.

De santdrooghte A Coroa de Sanguase.

Van hier af naer Moçambique heeftmen sommighe reen ofte Ancker plaetsen/van 18. tot 25. vadem diepte : maer myn goetdunckē waer soment excuserē kan/ beter te wesen niet te anckeren/ om datter langhs dese custe heen veel klippen ende steenen liggen/ diemen dickwils niet en siet / soo daer 'twater niet op en breeckt.

Reen van 18. tot 25. vadem van Sanguase tot Mossambique.

Die teyckenen diemen heeft 14. mylen/ alsmen tot Moçambique kompt/is een groot dick landt/ ende anderhalf myl vande custe af leydt een bancke daermen op 15. vadem over loopt; Dit voorschreven landt wert geheeten Moginquale, heeft langhs de Zee-kant sommighe boomen ghelyck Pyn-appelen boomē staen; van daer tot Maçambique zyn 12. mylen/ende tot Mocango 5. mylē/hebbende daer altemael langes heen de voorschrevē boomē/

Kenteycken vā Mossambique.

ende

ende by wylen soo brant ofte breecktet water/ een myl van't lant af.

Hoemen in Mossambique loopē sal.

Om nu in Moçambique te loopen/soo salmen zynen cours doen van te midde weghen tusschē het Eylant sant Iorgie, eñ die drooghten van Cabaceira, sulter 7. 8. en somtijts 9. vaem diepten vinden/ te wetē met hoogh water/ende wesendē soo verde als 't Eylandt/ soo dattet schijnt dat hem 't Eylandt sant Iorgie over d'Eylanden van sant Iago eñ Darvores steeckt/ soo zijt ghy dan mettet Eylant gelijck over een/ ende loopende van hier naer binnen toe/sult uwen cours recht op de strant vā sant Antonio van't Eylant Moçambique aensetten/tot dat ghy op goede dieptē comt / 'twelcke sal wesen in een Canael/ streckende noorden en zuyden; comende met de voorschrevē cours op 12. vadem diepten / soo wentet terstondt noorden aen/ v altoos wachtende vande punt van Nossa senhora do Baluarte, ('twelcke is een Kercxken dat op een hoeck van't Eylant op't water buyten de fortresse van Moçambique staet) ende oock vande drooghten van Cabaceira, 'twelcke is van d'ander zyde tegens over Moçambique; Dese Bay vā Moçambique is ghelegen op 15. graden schaers; In dese haven van Moçambique so noordtwesteert het Compas schaers een streeck / eñ van hier af naer't Eylant A Ylha de Comoro salmen noordtoost aen loopen/welcke Eylant gelegen is op $11\frac{2}{3}$. graden/te wetē 'teynde van't zuytwesten; de cours van dit Eylant af naer de linie toe / is noortoost eñ noortoost ten oosten.

De drooghten van Cabaceira.

Wat Nossa Senhora do Baluarte is.

De Bay van Mossambique op 15. graden schaers.

Ylha de Comoro op 11. twee derdendeel graden.

Van hier voortaen tot die linie toe/salmen sommighe nachten wit ofte blinckent water sien op 3. ende 4. graden / ende sult hebben de wint van uyten zuytoostē/eñ van daer voortaen sult beginnen te kryghen de zuytweste eñ zuyde winden / overmidts datmen begint te komen inde Winter van Indien.

Opte 3. en 4. graden blinckent water.

Vande linea Æquinoctiael af tot op de hoochte van Goa, te wetē op $15\frac{1}{3}$. gradē/salmē altoos oost noortoost aen loopē/ eñ het Compas sal op dese wech noordwesterē ander half streeck / ende alle het gheene dattet noordtwesteert sult hem toegheven naer't noordtoosten tot op de voorschreven hooghte van Goa.

Goa leyt op 15. een derden deel gradē vāde Equinoctiael.

Die teyckenen diemen op dese wegh vindt zijn dese/men heeft altemet op 10. graden des nachts wit ende blinckent water / eñ van dese 10. graden voortaen tot die custe van Indien toe / sietmen somtijts veel ghevogelt die van't lant ende custe versteken zijn (te weten vande custe vā Arabien) als Quartels en ander dierghelijcke Velt-vincxkens; ende 180. en 200. mylen van de custe van Indien af/ soo begint het Compas te minderen int noordtwesteren: want inde haven van Goa en noortwesteertet niet meer dan een streeck/ ende $\frac{1}{3}$ van eē ander eer min als meer.

Teyckenen op de wegh nae Goa.

Dat 6. Capittel.

Om met dese Schepen te seylen van Goa naer Cochijn toe.

't Eylandeken Batecola.

VAn Goa naer Batecola toe sult ghy seylē van twee tot drie mylē van lant af/ vande 20. tot op 25. vaem diepten: wantet alhier dieper is als naer Cochijn toe/ men heeft omtrent eē half myl vā't Eylandeken Batecola af 26. vaem dieptē / vā daer af ist goet zuydoost eñ zuydoost tē zuydē aē te loopē/naer de fortresse van Barcelor toe.

Om te weten oftmen by Barcelor of in de hooghte van dien is/ so is te weten datter komen hooghe bergen/beginnende van Batecola af tot Barcelor toe/ende recht boven Barcelor heeftet eenen ronden huevel ligghen / in gelijckenisse van eenen donckeren mist ofte wolcke/ welcke staet aen't eynde van die hooghe berghen/te weten aende zuytzyde van Batecola, tot dese haven zijn 4. ofte 5. mylen/eñ een half myl van't lant af ist altemael steen.

Kenteycken ofmen by Barcelor is.

Sult by Barcelor anckeren op 10. vaem diepten / te weten ander half myl van't landt af/ eñ begerende te seylen naer Cochijn toe/ so moet ghy uwen cours zuydt zuydwest eñ wat meer zeewaert in/aē loopē/v daer in regulerēde naer die wint sulcx toelaet: wāt men heeft aldaer ander Eylandekens ende Klippen liggē / daermē op 14. vaem (als boven geroert is) dicht voorby loopt; 'tis een goeden cours te loopen op 16. vaem; van dese Eylandekens tot 3. ofte 4. mylen voortaen / zijnt altemael Eylandekens ende Klippen/ die voorby wesende/sult die fortresse van Mangalor bescheydelijcken komen te sien/ loopende byde 2. mylen van lant op 15. vaem diepten; Vā daer af voortaen looptmē op die selfde manier tot de fortresse van Cananor toe; Van Cananor tot die Eylandekēs as Ylhas Cagadas zijn 7. mylen/doet alhier uwen cours wel naer't zuydt zuytoosten op 18. vaem; Vāde Eylandekens Cagadas tot Chale zijn 7. mylen/ eñ de cours is zuyt zuytoost aen op 18. vaem diepten; Vā Chale tot Panane zijn 9. mylen/op de cours als vooren; Vā Panane tot Cochijn zijn 16. mylen/ op de cours van zuyd zuydoost/ eñ op 12. ende oock op 10. vaem diepten / 'twelcke eenen goeden wegh is/etc.

Hoemen by Barcelor anckeren sal.
Wat cours datmen nae Cochyn nemē moet.

Veel Eylādekens eñ Klippē na Cochyn.
De fortresse vā Mangalor

De fortresse van Cananor.
Eylandekens As Ylhas Cagadas.

Streckinghen van verscheyden plactsen.

Dat 7. Capittel.

De route ofte die Coursen vande Navigatie van Cochijn naer Portugael, beschreven door den selfdē Piloot Vincente Rodriges de Lagos.

DE stadt van Cochijn is gheleghen op $9\frac{3}{4}$. graden/eer min als meer/scheydēde uyt Cochijn naer Portugael / soo doetmen de cours west aen en wel soo noordelijc tot op 30. mylen van Cochijn af/ alhier wesende sult uwen cours nemē in sulcker voeghen/dat als ghy door d'Eylanden vā Maldiva eñ Mamale loopt/ moght komen op de hooghte van 8. ende $8\frac{1}{2}$. graden/om gheen Eylanden te ghemoeten / hoewel dat die Pascaerte op dese streckinghe sommige Eylanden heeft/niet teghenstaende en zijnder niet.

De stadt van Cochyn leydt op 9. drie vierendeel gradē

Coursen nae d'Eylanden vā Maldiva.

Dese Eylanden ghepasseert wesende / so ist goet uwen cours te nemē zuytwest aen tot op 4. graden/ ende van daer voortaen zuyt zuytwest aen/tot op 3. graden aen de zuytzyde vāde linea Æquinoctiael; vā Cochijn af op die voorschreven wegh tot hier toe/ soo noortwesteert het Compas anderhalve streeck/komēde op de 3. gradē aende zuytzyde vande linea/ so sult ghy de donderen beginnen tē crygē van uyten westen ende noordtwesten met stercke winden; van hier af sult zuyden eñ zuyden ten westen aenloopen/tot op 10. ofte 12. graden/ in welcke contreye sult kryghen de zuydtooste winden; op dese 12. graden soo noortwesteert het Compas een streeck ende $\frac{2}{3}$ van een ander/ en sult daerom gheen abatiment ofte afslach rekenen: wantmen somtijts vint dat de wateren ofte stroomē alhier naer't westē toe loopē/ 'twelcke

Hoemen zijn cours nemen sal tot opte 3. graden.

Opte 3. graed aende zuytzy vande Linea crijghtmen de Donder uyte westen.

Hoe veel 't Cōpas op 12. graden noortwesteert.

'twelcke dan twee fauté soude wesen/ in voegé dz naer ic het te recht verstaé cã op dese cours/ so moetmen alle 'tgeen toegeven ofte rekenen datmen gist het schip voor te gaen/ om datmé van gelijcken sal vinden stroomen die naer't zuytoosten toe trecken.

Comende op de 12. graden (als voren) tot op de 15. graden/ soo krijghtmen somtijts de winden van upten zuyt zuytoosten/ so en wilt dan niet op den boech naer't westen toe loopé: wantet niet goet en is: maer loopt eer naer't oosté ende oost zuytoosté/ altoos goede wacht houdende tot op de 18. graden / op welcke hooghte ghelegen zijn de drooghten genaemt Os Baixos dos Garagiaus, eñ krijghende de zuytooste winden/ so ist goet uwe cours te nemen zuytwest aen/ tot dat ghy comt te sien het Eylant vã Diego Rodriges, ende soot u recht voor uyt leijt/ so sult ghy sommige vande voghelen Alcatrasen sien / ende oock sommighe hoopen van't kruijt Sargasso in't water drijvé/ alhier so en noortwestcertet Compas niet hoogher: maer begint van daer voortaen weder te diminueren ofte te minderen.

Os Baixos dos Garagiaus.

't Eyland van Diego Rodriges.

Als ghy dit voorschreven Eylandt ofte de hooghte van dié gepasseert zijt/ so loopt zuytwest ende zuydwest ten westen aen tot op 26. graden/ op welcke hooghte gheleghen is 'tuyterste lant vã sant Lourenço; so haest als ghy op dese hooghte zijt / soo sult ghy uwen cours west zuydwest aen doen tot op de 29. graden/ ende van daer af west eñ west ten zuyden aen.

Coursen van 26. graden na S. Lourenco.

Om te weten wanneermen noorden ende zuyden met het Eylandt sant Lourenço over een is / te weten mettet midden van't uyterste lant aende zuytzijde/ soo merckt het Compas wel/ ende so ghy waert op de voorschrevé contreye/ soo salt Compas een streeck ende ¼. van een ander noortwesteré; Van hier af voortaen salmen de cours nemen naer dé tijt ende 'tweder sulcks toe-gheeft: want wesende vanden 15. April tot het laetste van de Mey maendt/ soo ist noodigh in tijts 'tvaste landt aen voort te krijghen: wantmen in desen tijdt alhier de winden van upten noordén ende noortwesten heeft; ende komende in Februarius eñ Martius/ so heeftmen de winden upten oosten ende zuyden / waer door men hem moet reguleren naer den tijt datmen hem daer vint.

Teijckenen ofmen noordé en zuyden by S. Lourenco is.

Verhael hoe de windé hier waeyen.

Wesende noorden ende zuyden mettet lant over een / so salt Compas een gheheele streeck eer meer dan min noortwesteren / 'twelcke een gewisse teijcké is daer met over een te wesen: maer soot meer waer/ so weest verseeckert dat ghy by't lant niet en zijt/ dan 30. ofte 40. mylen daer van af/ ende soo ghy maer 30. mylen van lant en zijt/ sult groen water sié/ doch evéwel gheen gront vinden; Die Compassen die ick gheseijt hebbe sullen fix ende gelijck wesen aende Cabo das Agulhas, eñ die dese differentie doen noortoosteren in Portugael/ een halve streeck eer min dan meer / eñ soo wanneer dat ghy comt aen de Cabo das Agulhas, ofte herwaerder/ so langhe als ghy niet en comt op de gront vã modder ofte slijc / so en zijt ghy noch aende Cabo das Agulhas niet/ daerom en laet niet/ het loot dicwils uyt te worpen: want sal v altoos wel wijsen wat dat ghy doen sult.

30. mylé vant landt S. Lourenco is groen water.

't Loot dickwils uytworpen/ &c.

Passerende de Cabo das Agulhas naer de Cabo de bona Esperança toe / soo en ist niet goet noortwest aen te seylen / terwyle dat ghy gront neemt: want en sout daer met de Cabo de bona Esperança niet om loopen: maer die ghepasseert wesende/ soo loopt alsdan noordtwest aen tot op 16. graden/ op welcke hooghte is gheleghen het Eylandt Sancta Helena, ofte tot op 16¼. graden/ so haest als ghy comt op dese hooghte sult west eñ een weynigh zuydelijcker aen loopen / ofte d'eerste etmael west ten zuyden/ om oorsaecke van't Compas / de Zee eñ sommighe stroomen: want meene wel dat ghy gheen meer hooghten krijghen sult/ al seylde ghy west ten zuyden aen.

Hoemé onder Cabo de bona Esperansa loopen sal.

S. Helena op 16. graden.

Hoemen aenloopen moet alsmé opte 16 een vierendeel graden is.

Seylende op dese cours sult op die selfde hooghte noch 50. mylen voort aé loopé: maer meer niet/ ende als ghy't Eylant comt te sien/ en daer by daech niet en moght aenloopen / so strijckt alle u kleyne seylen/ u overstaech houdende ontrent vijf mylen daer van af / in sulcker voeghen dat ghy't snachts moeght sien/ u altoos houdende naer't westen ende west ten noorden; alhier so noortoosteert het Compas ruijm een halve streeck/ eñ soo ghy u rekeninghe wel maeckt vande cours vande Cabo de bona Esperança, tot op dit Eylant met toegevinge op't Compas naer behooren/ sult bevinden dattet meer dan 70. mylen westwaerder leijt/ alst inde Pas-caerte staet.

't Eyland van S. Helena leijt 70. mylen westwaerder alst inde Pas-caert doet.

Scheydende van dit Eylandt om te seylen naer Portugael / ende te gaen sien 't Eylandt Acencaon genaemt/ sult noortwest eñ noortwest ten westen aen loopen 70. mylen / so sult ghy wat naert oosten af gaen.

Coursen omme 't Eylandt Acencaon te sien.

Soo't by gevalle gebuerdé dat die Compassen ¼. van een streeck noortoosteerdé/ als sommige doen/ als dan sout noodigh wesen te seylen 100. mylen noordtwest ten westen aen/ eñ van daer voortaen noortwest aen/ tot dat ghy komt byde generale winden: maer en genaect het landt niet meer: want en sout gheen goede reyse doen / al ist dat de zuyde winden u wat langher op dese cours beyden / welcke u brengen tot op 12. eñ 14. graden aende zijde van't noorden/ en wilt u daer niet op verlaten/ noch en begeeft v niet dicht onder de custe vã Guynea, als ghy de generale wint crijcht/ al ist dat ghy maer west moeght aenseylé/ en laet daerom niet die cours te volghen: want 'tsal wel ruymen/ overmits hy somtijts niet en ruijmt om datmen dicht by't lant is.

Waerschouwinghe oft Compas drie vierendeel streeck noortoosteerden.

Vermaninge datmen niet dicht onder Guynea comé sal.

'Tis goet datmen 150. tot 200. mylen toe vande custe af loopt : want al ist schoon datmen naer de Pas-caerten 200. mylen vande custe af loopt/ niet teghenstaende/ so ismender een goet stuck dichter by/ de reden daer van is dese: als datmen scheijdt vanden hoeck van't Eylant Sancta Helena, dat inde Pas-caerté leijdt/ ende niet van't Eylandt dat 70. mylen westwaerder leijt/ als boven/ ende al ist schoõ dat die punten seecker uytkomen tot het Eylant Flores toe /en gheeft daerom gheen reden dit aldus niet te wesen/ als ick segghe: want de cours van duer de Zee vant kruijt Sargasso, dewyle de wint daer altoos noortoost is / soo loopen die wateren ofte stroomé naer de Antilhas, ofte voor Eylandé van Spaensch Indien toe/ uyt welcke oorsaecke die Schepen so weynigh multipliceren inde cours van Sargasso; ende soo dese wateren ende stroomen de Schepen comen te gemoeten /loopende op dese cours van Sargasso, so gebuert het wel dat de Schepen te loefwaert komen/ doch selden; oock ghebuertet wel dat somtijts by Guynea de stroomen naer't noorden loopen / ende wesende yet wat by't lant / so treet u 'twater terstont voorts naert lant toe/ oock mede so curserender de winden meest uyten noordtwesten ende noordé/ 'twelcke u belet noortwest aen te seylen/

Het Eylandé Flores.

Oorsaec waerom de schepen soo weynigh multipliceren inde cours van Sargasso.

Oorsaec waer door't noordtwest seylen belet wert.

seylen/eñ te Zeewaert wesende sult de noordtooste winden t'eerder krygen / in voegen datmē veel voordels heeft niet dicht onder de custe van Guynea te loopen; doe dese verclaringhe hier by om dat ick het selfs altemael wel ghenoteert hebbe: want alle die Schepen t'zy in wat voeghen dattet mach wesen/ die haer terstont wenden te loefwaert vanGuynea af/ en krygen inde cours van Sargasso geen ruyme windt/ dan alleenlijcken noordooste winden/ende somtijts stilten / 'twelckmen niet en vint seylende te lywaert/ alwaer men de winden oost ende oost zuydoost heeft.

De scherpste winden byde Spaenschs Indische Eylanden/waeyen uytē oosten

Alle die Schepen die vande Antillas ofte voor Eylanden van Spaenschs Indien komen/die scherpste winden diese vinden zijn vã upten oosten/waer by men verstaē mach/dat als wy wijt van Guynea af loopen/geen oorsaecke en is van eē langer reyse te hebbē: maer sullen eer beter ende ruymer winden vinden/ ende so wanneermen komt op 20. graden/ eñ dat het Compas fix ende ghelijck komt tot op 25.gradē toe/so en zijt ghy niet te lywaert; alhier begintmen het kruyt Sargasso te sien/ waer van dese Zee ghenaemt wort van Sargasso, en maeckt gheen rekeninge van te loefwaert ofte te lywaert : want daer en is gheen seeckerheyt af.

De Zee van Sargasso.

Teyckenen of 't Eylandt Flores recht voor u leyt.

So wanneer ghy noorden ende noordoost aengaet/eñ dat die naelde van't Compas niet en noordwesteert/soo zijt seecker het Eylandt Flores recht voor uyt te hebben/ gheduerende also tot het Eylant Fayael toe (dit zijn van de vlaemsche Eylanden diemē noemt As Ylhas dos Alores) te weten : die Compassen die int Sancta Helena ruijm een halve streeck noort oosteren/somen die wel weet te mercken/ wãneer ghy comt vande 36. tot op de $39\frac{1}{3}$. gradē/so suldy t'Eylant Flores komē te sien/ met sommighe Schilt-padden int water dryven; ende wesende van't Eylant Flores 40. mylen naer de custe toe/ soo sult ghy vande voghelen Garagiaus ende Duijckers sien/ ende 't Compas sal by naer fix wesen / ende soo't eenighe differentie heeft/sal wesen van een weynich te noordoosteren: want by't Eylandt Flores tot het Eylant Fayael toe/soo zijn de Compassen fix ende ghelijck als boven.

Opte 36. ende 39. een derdē deel gradē siet mē 't Eylandt Flores met veel Schilt-padden.

Dat 8. Capittel.

Die Coursen eñ Navigatie van Indien naer de Cabo de bona Esperança toe, door een ander Portugesche Piloot ofte Stuerman aengheteijckent.

Als ghy scheijdt van Cochijn om uwe cours te doen naer Portugael / soo doet altoos v uyterste neerstigheyt te loopen op $10\frac{1}{2}$. graden / tot op 50. mylen west zuydtwest daer van/soo dat ghy comt op 10. graden schaers / op welcke hooghte zijn geleghen d'EylandenMamales: want de stroomē sullen v altoos trecken naer't midden van't Cannael/ tusschen dese Eylanden ende d'Eylanden van Maldiva,op $9\frac{1}{2}$. gradē/so moecht ghy dan ruijm passeren sonder eenigh van de Eylanden te sien/ ende gaet altoos seecker op $9\frac{1}{4}$. graden/hoewel datse indePas-caertē veel valsche Eylanden stellen.

d'Eylanden Mamales liggen op 10. graden.

Inde Pas-caerten veel valsche Eylanden.

Hoe datmen zijn cours van Cochijn nemē moet/alsmen den 20. Januarij t'seijl gaet.

Ende soo't ghesciede dat ghy 'tseijl ginckt van Cochijn den 20. Januarius luttel min ofte meer/ soo loopt also dat ghy d'Eylanden comt te passeren aen't zuydwesten/ ende zuyd west tē zuydē/ tot dat ghy zijt onder de Linea Æquinoctiael, om oorsake dat ghy laet t'seijl gaet/ende 'tmach komen dat u de windt ende 'tweder soo wel niet voegen en sal; ende om te houden de zyde van ter Zeewaert van't Eylandt Brandaon, so moeght ghy uwen cours nemen tusschen d'Eylanden ghenaemt Dos Yrmaos,gheleghen op 4. graden aen't zuydē/ ende van daer moecht ghy uwen cours nemē naer d'Eylanden van Pedro Mascharenhas, also uwen wegh volghende; soo't ghesechieden wesende op 4. gradē aen't zuydē/u veel Donderen/Blixemen/ende Reghens over vallende/waer om datmenter ghemeenlijcken inde maent Februarius also vint: want ick het also ghevonden hebbe tot op de 14. graden toe/ daerom doet altoos u beste om te komen op 14. ofte 15. graden: want sult ghemeenlijckē op 15. ofte 16. graden zuydooste windē vinden/en wilt alsdan niet meer ter Zeewaert in loopen:maer loopt tusschen hetEylant Brandaon ende 't Eylant vanLopo Soares,'twelcke eenen goeden cours is / so haest als ghy dit Eylandt voorby zijt/ soo neempt uwen wegh langhs 't Eylandt van Ioan de Lisboa heen/ tusschen ditEylant ende d'Eylanden van Pedro Mascherenhas, heeftmen eenen goeden wegh/so dat ghy komt te loopen 14. ofte 15. mylen van't Eylant san Lourenço;van daer af neemt uwen cours tot op 29. graden/west zuydwest aen / ende daer naer soo loopt west ende west ten zuyden aen tot op 34.gradē ofte soo verde als ghy wilt.

d'Eylanden dos Yrmaos ligghen op 4. graden.

Optē 4.graed aent zuyden veel Donders in Februario.

't Eyland van Lopo Soares.

Met dese cours aldus aenloopende/komēde op 50. ofte 60. mylen naer't lant genaemt A terra do Natal, sult seer veel voghelen sien ende hoe meer stormt ende onweert/hoe ghy der meer sien sult/ende soo ghyder veel siet/soo zijt verseeckert verde van lant te wesen/eñ als ghyse verliest/so siet voor u: want zijt dichter by lant/sultse altemael verliesen / behalven de swarte Ravens mette witte becken/ ende hoe ghy dichter by't lant comt/ hoe ghyder meerder sult vinden/ al hoewel datmē die oock heeft tot 20. mylē van't lant af: maer veerder niet; so haest als ghy begint het Eylandt san Lourenço voorby te komen/ soo neemt de bovengeseyde cours / ende als ghy begint te ontdecken den mondt van't Cannael / tusschen san Lourenço eñMoçambique,soo hebt ghy terstont het loopen vande stroomen naer de Cabo de bona Esperança toe/ en twyfelt niet in dese contreye uwen cours te nemen zuydwest aen: want hebt gemeenlijckē de wint terstont naer't zuyden toe/ende al wat ghy west noort west aenghcloopen zijt / dat zijt ghy voorder aen / waeromme u waerschouwe u altoos te houden by de custe/so sult ghy beter reyse doē: want de stroomen sullen u naer de Cabo toe dryven / al ist schoon dat u de winden niet en helpen; ende dit is te verstaen als ghy laet vã Cochijn scheijt/ so sult ghy hier altoos vindē grote cracht vã weste windē;Ooc so is te wetē dat alhier (in Martius eñAprilis op desen gheheelen wegh/vanden uytersten hoeck van san Lourenço af tot de Cabo toe) ghemeenlijcken noorden eñ noordooste winden waeyen/ende soot een ofte twee daghen uyten zuyd oost ofte zuydē waeyt/is by mirakel/daerom en maeckt daer gheen rekeninghe op : want waeyender in desen tijt seer selden/ op alle den voorschreven wegh tot de Cabo toe/ ende hoe naerder de Cabo,hoe meerder noorde windē: maer als de noorde windt met Mist eñ Nevel komt / so verwacht voorseecker weste windē: want

By A terra do Natal veel voghelen.

Alsmen veel vogelen siet ismen veer vã landt.

Coursen als hem 't Canael tusschen S. Lourenco eñ Mossambique vertoont.

In Martius ende Aprilis waeyen ghemeenlijcken noordt ende noordtooste windē/ vandē hoeck van S. Lourenco tot de Cabo de bona Esperansa toe.

Teyckenē alsmen weste winden verwacht.

want dat is zijn natuereel in dese contreyen; sult geadverteert wesen / dat so ghy in dese cōtreyen quaemt in een schrickel jaer: want die self de periculueser zijn dan d'ander jaren/ om oorsaecke dat die Conjunctien vande Hemelsche Planeté ende lichamen als dan different zijn/ als oock die inferiore lichamen/ die de superioren ofte opperste subjert ende onderworpen zijn: waer door zy gheregeert worden/ soo sult bevindē in dese contreyen vande 30. graden opwaerts / dat so haest als ghy de windt upten noorden crijght met een stof-regen/ een groot onweer daer uyt te rysen / soo siet wel voor u/ ende weest op u hoede/ op dattet v niet en verrast: want soot u van voren onversiens overviel / en sout gheen remedie hebben om u boven te houden en te salveren/ sonder besonder hulpe en ghenade van God: want komen met grooter furie en desperaethevt.

't Schrickel jaer periculueser als ander jaren.

Oorsaeck waerom une.

Soo't ghebuerden dat ghy v vondt int beginsel van Februarius/ bydē uptersten hoeck van san Lourenço, 70. ofte 80. mylen t'Zeewaert in/ soo neemt uwen cours nae de Cabo das Agulhas toe: want sulter de winden alsdā altoos zuijdoost vindē/ so dat ghy niet en passeert op de 36. graden t'Zeewaert in / welcke Navigatie ghy doen sult/ scheydende upt Indien inde maendt van December; sult by dese Cabo das Agulhas gront hebbē 20. ende 25. mylen van't lant af/ op 100. ende 130. vaem diepten/ te weten op de hooghte van $36\frac{1}{2}$. graden/ etc.

Vermaninge hoemen in Februarij byden uptersten hoeck van S. Lourence is zijn cours nemen sal.

Dat 9. Capittel.

Die Navigatie vande Monte Delijn naer Portugael, 'twelcke is den vernaemsten bergh gheleghen in Indien, te weten: op de custe van Malabar 6. mylen van Cananor noordwaerts, eñ van Goa 61. mylen zuydwaerts.

Afvarende vanden Bergh ofte Monte Delijn naer Portugael / den wegh van buyten het Eylandt san Lourenço, soo stelt u noordtoost ende zuijdtwest met den Bergh Monte Delijn, uwen cours nemende oost ende oost ten zuyden aen / soo sult ghy komen by een Eylandt ghelegen op $10\frac{1}{2}$. graden/ te wetē 50. mylen van Monte Delijn af/ sult alsdan uwen wegh nemen zuijdwest/ ende zuijdwest ten westen aen/ so sult ghy komen 25. mylen van dese Eylanden af/ op de hooghte van $9\frac{3}{4}$. graden / u wachtende niet zuydelijcker naer d'Eylanden van Maldiva te loopen; een half mijl daer van af is het diep ende schoon / soo haest als ghy dese Eylanden voorby zijt/ 'tzy vroech ofte laet int jaer / soo loopt zuijdwest ende zuijdwest ten zuyden aē/ tot dat ghy over de linea zijt/ ende so ghy daer de winden van upten westen vindt / soo loopt zuyden ende zuyden ten westen aen/ mogelijck wesende/ soo niet/ zuyden aen / 'twelcke eenen goedē wegh is / ghy moecht op dese cours vry uwen wegh vervolgen sonder vrees.

Coursen van Monte Delijn buyten 't Eylandt S. Lourenco.

Een Eylandt opte 10. een half graden.

Soo't gheschiede dat ghy op dese cours/ te weten vande 13. graden opwaerts veel voghels Garagiaus vont/ vlieghende by hoopen by den anderen / en wilt daerom niet vreesen uwen cours te vervolghen/ ende wesende laet int jaer/ so hout u altoos aēde zyde van't zuyden/ om te schouwen de drooghten ghenaemt Os Baixos de Lopo Soares, ende Garagiaus, gheleghen op 16. graden; dese cours aldus doende/ moecht wel vry en vranck by daegh en by nacht sonder om sien/ heen seylen: want sult niet met allen ghemoeten/ ghelijck als ick het selver gheexpermenteert hebbe.

Os Baixos de Lopo Soares ende Garagiaus liggē op 16. graden.

Die 16. graden niet ghepasseert wesende/ moecht oock loopen tusschen de voorschreven drooghten ende het Eylandt van Brandaon, ende comende op de hooghte so wilt liever eenē nacht verliesen/ om altoos verseckerder te gaen / ende sulter op letten dat wanneer ghy vindt veel vande voghels Garagiaus, met ander beplackte voghels onder een vlieghen / te weten by hoopen te samen/ so zijt ghy van dit Eylandt 40. mylen voortaen/ van hier af soo loopt zuijdtwest eñ zuijdtwest ten zuyden aen sommige etmalen / ende wesende noch vroech int jaer als ghy van Indien scheijt / so schout alle dese Eylanden ende drooghten/ doende uwen cours t'Zeewaert aen naer de Cabo das Agulhas toe.

Teijckens als men 40. mylē is van't Eylant Brandaon.

Soo't geschiede dat ghy u vont den 6. ofte dē 7. Februarius 100. mylen luttel min ofte meer vanden uptersten hoeck van't Eylandt san Lourenço, te weten op zijn hooghtē ghelijck ick die ghevonden hebbe / soo loopt west zuijdtwest aen/ tot dat ghy zijt op de hooghte vande Cabo, u altoos wachtende vāde stroomen die u mochten bedrieghen: wantse in Februarius alder crachtichste loopen / door de ooste winden die alsdan gheweldigh regneren / soo neempt uren cours naer de Cabo de bona Esperança toe/ tot op $36\frac{1}{2}$. graden/ ende als ghy by de Cabo das Agulhas zijt/ so besiet wanneert op die Astrolabio middach is/ ende soot alsdan op de Sonne-wyser oock middach waer/ ofte schelende die dicte van eenen draet/ so ist een goet teijcken/ soo wel int gaen als int komen van Portugael/ so zijn de naelden van de Compassen hier fix ende ghelijck/ ende wesende aen d'eē ofte d'ander zyde/ sullēse noordoost ofte noordtwesteren/ naer dat ghy vande Linea Meridionael verscheyden zijt/ soo veel scheelt het van ghelijcken op het Sonne-wyser.

Vermaninge wat coursen men nemen sal den 6. Februarij 100. mylen van S. Lourenco/ wesende nae de Cabo de bona Esperansa.

Item so wanneer ghy komt naer de Cabo das Agulhas ofte vorder aē/ so besietet water/ ende soo't groen is/ so keert weder op de $36\frac{1}{2}$. gradē/ ende worpter loot upt / so sult ghy vinden 30. vadem; ende wesende op de $36\frac{2}{3}$. graden sult 90. vadem hebben/ eñ en sult niet veel swarte Ravēs met witte beckē noch Alcatrasen siē; sulter aē weer zydē van dese Cabo das Agulhas veel sien/ soo aende Custe als tot 20. mylen t'Zeewaert in: maer verder niet; sult het water (so langhe dat ghy niet en komt op de voorseyde diepten) licht ende groenachtigh vinden/ als oock mede van dat Saf-been in't water dryven.

So haest als ghy grondt ghevonden hebt/ sonder 'tland vande Cabo de bona Esperança te willen sien/ so loopt also lancx dese gront heen tot dat ghyse weder verliest/ so weest alsdan seecker de Cabo das Agulhas voor by te wesen/ ende doet dan uwen cours west noord west aen/ soo sult ghy 12. mylen vande Cabo af vervallen / als ghy daer begint af te scheydē/ so sult ghy in't water vindē dryvē de dicke Riet-struijcken/ te weten tot 10. ende 15. mylen daer van af op de voorschreven cours; als ghy dese comt te sien/ so ist een goet teijcken/ eñ moecht vry verseeckert wesen dat ghy de Cabo de bona Esperança om zijt; by de Cabo das Agulhas, so mercktet Sonne-wyser ende 'twater vande gront/ zy sullen u wel thoonen wanneer ghy daer by zijt; wāt by desen hoeck

Teijckē als mē voorby de C. das Agulhas is.

Teijckens als men de C. de bon Esperansa om is.

so zijn

so zijn de naelden vande Compassen ficx ende gelijck/ ende binnen ofte buyten dien so noord oost ofte noordwesterense altoos/ als dicwils ghesept is.

Vande C. de bona Esperãsa tot den Equinoctiael is geen perijckel.

Die Navigatie van de Cabo de bona Esperança naer Portugael/ is sonder perijckel tot die Linea Æquinoctiael toe: want men heefter altoos eenen zuijdtoosten duergaende wint/ende van de linea af naer Portugael toe wort genoegh daghelijcx bevaren/ waer door de ghemeen Stuerluyden ghenoegh bekent is / doch die daer lust toe heeft mach het hier voor lesen/daer't ooc aẽgeteijckent is/ als ooc in myne Itenerario ende Navigatie op mijn wederom komste vã Indien naer Portugael/ alwaert in't perticulier verhaelt wordt tot Lisbonen toe/etc.

Dat 10. Capittel.

Vande rechte teijckenẽ ende kennisse vande Cabo das Correntes, ende d'Eylanden As Ylhas Primeiras, van alle de Havens, ende custe tot Moçambique toe,

Bancken van Soffala beginnende aende C. de S. Sebastiaẽ/ streckende/etc.

Die bancken van Soffala beginnen aen de Cabo de san Sebastiaen, eñ streckẽ tot die Eylanden Primeiras langhes de custe heen/ende de custe strect noorden ende zuydẽ tot Soffala toe/ ende heeft wat van noordẽn ten westen/ ende zuyden ten oosten/alhier zijn sommige Revieren: maer zijn alleenlijcken voor kleyne schepen.

De Revier vã Mataca leyt op 21. een half graden.

De Revier van genaemt Mataca ofte Monemone leyt op 21 ½ gradẽ/ is een kleyne Revier hebbende binnen in de Haven met hoogh water 3. vadem diepten/eñ heeft tot een teijcken eenen hoogen / boom staende aende zuijdzyde / ende langhs de strant heen sommighe santduynen / die int schijnsel hem verthoonen als Eylandekens sonder boomẽ/aende noord zyde ligghen sommighe ondiepten/men looper in de Haven noordwest aen/ te weten aende zyde vande boomen/en daer lancx by heen/ als ghy binnẽ den hoeck zijt/so moechtet anckeren op 5. ende 6. vadem diepten.

Teijckenẽ van de Revier van Mataca.

Sommighe ondiepten aen de noordzyde.

Quiloan leyt op 20. een half graden.

Quiloan ofte Quiloane, is gheleghen op 20 ½. graden/ende heeft aende zuijdzyde eenen hooghen Palm-boom / ende 'tlandt van die selfde zyde heeftet fatsoen van eenen hoet; So ghy in Quiloane begheert te loopen/alwaert met een schip van 200. vaten /moechtet wel doen/wesende met hoogh water: maer moet u wachten van een drooghte/drie mylen vande Haven af gheleghen; dese Haven heeft met hoogh water 5. vadem diepten / ende als ghy daer binnen in zijt so ghenaeckt de punt vande Revier/sulter 5. ende 6. vadem diepten met modder-grondt vinden/ men loopter in west zuijdwest ende zuijdwest ten westen aen/ ende de voorschreven drooghten ligghen oost zuijd oost / ende west zuijdt west ghelijck als Quiloane.

Kenteijckenen vande Haven van Quiloan.

Een drooghte 3. mylen van de Haven.

Van Mataca ofte Monemone tot Quiloane sultet landt komen te sien op 13. 14. vadem diepten/ ende komende op 21. graden eñ op 60. vadem diepten / so sult ghy 15. mylen van landt wesen/ende sult op de gront Corael vinden/ eñ van daer binnewaerts kleyn sant/ seylende van Quiloane af naer Soffala toe/ so loopt noorden ende noorden ten oosten aen/te weten buyten de punt ofte hoeck om op 12. 13. vadem diepten/tot dat ghy Soffala int gesicht crijght/ eñ so ghy daer begheert te setten/ soo loopt tot op 6. 7. vadem / 'twelcke is 6. ofte 7. mylen van landt af.

Als mẽ opte 21 graden eñ 60. vadem dieptẽ is/so is men 15 mylẽ van't lãt Mataca/etc.

De Haven van Soffala verloopt alle jarẽ/ daerom en moechter sonder Loots-man vã't landt niet wel in komen/ Soffala heeft tot een teijcken om te kennẽ/ een hoop Palm-boomẽ by den anderen staẽ/ te wetẽ aen de zyde van't noorden/ loopende van hier af naer Moçambique toe / sult oost aen loopen / tot dat ghy komt op de 40. vadem/ ende van daer af oost noordtoost aen / loopende 15. ofte 16. mylen vande Eylanden Primeiras af / sult altoos in dese contreye/te weten: de gheheele custe lancx kleijn/dun/swart sant(met aerde ghemenckt) op de gront vinden / al ist schoon dat ghy vry dicht ende int ghesicht van't lant loopt.

De Haven vã Soffala verloopt alle jarẽ

Teijckẽ vã de Haven van Soffala.

Soffala is ghelegen op 20. graden/ende die Haven genaemt Bango op 19½. en die Revier van Cuama op 18 ¾. graden / men loopt langes de custe van Soffala tot Cuama toe noort oost ende zuijdtwest / wesende inde cours 30. mylen/ soo't u noodigh waer in dese Revier van Cuama te loopẽ om versch water te halen/so moechter met een kleijn jacht in loopẽ: want 'tis binnen in altemael soet ofte versch water.

Soffala leijdt op 20 graden. De Haven Bango op 19. een half. De Revier Cuama op 18 drie vierẽdeel.

Van Cuama af naer d'Eylanden Primeiras looptmen langhes de custe heen oost ende west/ende heeft wat van oost ten noorden/ eñ west ten zuyden/ men heeft twee verthooninghen van landt/ende komende op 18. graden sult 35. vadem diepten vinden/hebbende ghesicht van land: want die banckẽ van dese contreyen seer smal zijn/de cours is 50. mylen.

Hoemen van Cuama naer d'Eylanden Primeiras loopen moet.

De Revier ghenaemt Dos bonis Synais ofte vande goede teijckenen leyt op 17 ¾. graden/ende heeft dese teijckenen om te kennen/te weten vande zyde van't noordoosten staen eenen hoop boomen aende mont vande Haven/ ende aen de zuijdzyde heeftet eenẽ sant strant/ ende op den uytersten hoeck naer't zuijdtwesten staet een Sant-bergh ofte Duijn/welcke hem van verde verthoont als een Eylandekẽ/ d'in-komste is aen de zyde van't zuijdwestẽ/ langhes het sant heen; Die Haven heeft met leegh water in't inkomen 2. vadem/ende binnen in wesende machment setten op 6. ende 7. vadem diepten; Men en kan van buyten af d'in-komste niet sien: want men siet van buyten komende den inganck vande noordtwest zyde / welcken inganck heeft een deel boomen by een staen/die hen van verde verthoonẽ als een Marsch van een Schip/eñ hoemen naerder 'tlant genaect/hoe datmen't minder comt te sien/ so datment inde Revier wesende gãsch niet sien en kan/ om dattet van die ander tacken belet wort.

De Revier Dos bonis Synais leijdt op 17. drie vierendeel.

Teijckenen vande Revier Dos bonis Synais.

Beschrijvinge vandẽ ingang vande Revier.

Het Canael van de Eylanden Primeiras, ende d'Eylanden van Angoxas is altemael een/men loopter duer oost noordoost eñ west zuijdtwest / ende heeft inde cours 30. mylen met 10. 12. vadem dieptẽ/te wetẽ: wat naerder aende Eylanden als aen't vaste landt / so ghijt by eenigh van dese Eylanden wilt settẽ/ met eenige weste winden/so comter vry dicht by: want isser over al diep ende schoon.

Hoemen door d'Eylanden Primeiras eñ Angoxas loopt.

Het eerste Eylandt Primeira leyt op 17 ½. graden/ ende so ghy daer begheert tusschen in te loopen/so neemt uwen cours zuijdwest aen van't Eyland af/eñ moecht vry sonder schromen in't Cannael loopẽ/ 'tisser over al diep genoech: want die drooghten liggen wel anderhalve mijl van't Eylandt af/ende so ghy daer begheert in te loopen met weste winden/so ghenaeckt dicht by't Eyland/ loopende tot de

't Eerste Eylandt Primeira leydt op 17. een half.

midde-

AFRICÆ PARS
Tigremahon
BAGA MIDRI
hic Argenti fodine sunt.
Prete Giam magnus impe-rator Abissini
Amara mons, hic Æthiopie imperatoris filÿ & nepotes in custodia a præsidÿs detinentur.
AMARA
DOARA
AMBIAN
XOA
QUARA
GAVI
GASABELA
ZET
TIRUT
Lunæ montes
MELINDE
QUILOA
MOZAMBIQUE
AGAG
MONOMO
ZEFALA
BUTUA
Pemba
Zanzibar
Monfia
Comoro
MADAGASCAR, quæ et S. Laurentÿ insula dicitur.
AEQUINOCTIALIS
TROPICUS CAPRICORNI
Baixos das Chagos
Baixos de S. Miguel
Saya de Malha
Da Galega
Ilhas de Cosmoledo
Maldiua
Ceylon
Delineacio Orarum maritimarum, Terræ vulgo indigetatæ Terra do Natal, item Sofalæ, Mozambicæ, & Melindæ, Insulæq Sancti Laurentÿ, Insularum Maldiuicarum, Seylon insulæ, & Promontorÿ Comorini, ad Indiam siti unà cum Insulis, Scopulis, Pulinus, Vadis, veris Ventorum tractibus, & genuino singulorum locorum situ, ad exactissimas Ichnographicas Indicarum tabulas recognita atq emendata.
Affbeeldinghe der custen des landts genaempt Terra do Natal, Item van alle de custen van Çoffala, Mozambique, Melinde, ende t'eylandt van S. Lorenzo: met alle haere eylanden, clippen, droochten, ende ondiepten. Item d'eylanden van Maldiua tot het eylandt Çeylon, ende den hoeck van Comori toe, aende custen van Indien liggende, met de waerachtighe streckinghe ende gheleghentheyt der zeluer, alles seer correctelick naer d'allerbeste Indiaensche Pas ende Lees-caerten, ouersien ende verbeetert.
Miliaria Germanica, quorum 15. uni gradui respondent.
Hispanicæ leucæ 17½. uni gradui competentia.

De drooghten vande Eylanden Primeiras liggen int noordt ooſten.

middeweghen van dien aende zuydtzyde / al waer ghy moecht anckeren tot op een ſchoot van een gotelingh daer vã af/ op 6.7. vadem diepten / eñ begerende tuſſchen de drooghten/ (ghelegen int n.o.) in ofte uyt te ſeylen/ moecht tet ſeer wel doen/ jae met alle de ſeylen op willende/ altoos wat naerder de ſandẽ van't Eylandt / als de drooghten eñ het middelſte Eylandt: want is al even veel van wat zyde van het Eylãdt dat het is/ en hebt nieuwers voor te vreeſen/ dan van daer ghy het water op ſiet breken.

Goede ancker grõt by't middelſte Eylãdt op 12. vadem met leegh water.

Begerende te anckeren by't middelſte Eyland/ ghy moechtet vry wel doẽ/ te weten/ comende vry dicht aen landt: want heefter 12. v[...]em diepten met leegh water / dit is te weten [...]met weſte windẽ: maer met ooſte winden m[...]te middeweghen van op het vaſte landt/ h[...]men een hoop boomen by den anderen ſtaen / by de welcke ſult vinden een Lack met ſoet water/ om u te verſien noodigh weſende; is een weynigh vande ſtrand af binnewaerts aen; eñ ſo het u geen gelegentheyt geeft by het Lack te gaen/ ſo graeft maer inde ſelfde ſtrãt/ ſulter terſtont verſch water vinden: maer dit moet weſen met ooſte winden: want met w. winden ſo ſmyter het water ſo ſterck op/ datment met het Boot aende ſtrandt niet houwen en can.

Een lack van ſoet water opt middelſte Eylandt.

Het middelſte Eylandt lypt nae't n.o. De drooghtẽ A Coroa de S. Anthonio/ liggen 7. mylen van't middelſte eylandt.

Het middelſte Eylandt (twelck is geleghen nae het n.o.) eñ heeft gants geen doorgangen nae de Zee toe; Van hier af tot die drooghtẽ/ ghenaemt A Coroa de ſant Antonio, zijn 7. mylen/ eñ tot d'eerſte Eylanden van Angoxa 5. mylen/ ende is op de ſelfde cours van d'Eylanden; moechter vry by het land heen loopẽ/ het zy met wat Schepen dat ghy wilt: want iſſer diep ghenoech/ alle d'Eylanden van Angoxas hebben doorganghen/ d'een door d'ander heen loopende/ altemael van diepe eñ ſuyvere gront; oock ſo heeftmen tuſſchen d'Eylãden en het vaſte landt/ het alderminſten 8. vadem diepten; ſult altoos het vaſte lãdt naeder liggen als aen d'Eylanden; Daer is een ſantdrooghte/ gheleghen tuſſchen d'Eylanden vã Angoxas in/ die ooc vã beyde zyden doorganghen heeft. Deſe Eylanden vã Angoxas zijn vier/ eñ tuſſchen die twee middelſte liggen de voorſz. ſandt drooghtẽ/ daerom en wilter niet te na by comen: want zijn wat periculeus.

Suyvere diepe grondt by d'Eylanden van Angoxas/ die 4. int ghetal zijn.

Vier mylen van het eerſte Eylandt na Moſſambique eẽ drooghtẽ

Daer lypt een drooghte vã ſandt/ vier mylen van het eerſte Eylandt van Angoxa af na Moçambique toe/ die mette ſprinck-vloeden bedect wort van die Zee/ hebbende daer rõts om noch andere ſanden ligghen / die altoos va[...]e Zee bedeckt zijn/ waerom ick u adverter[...] u hoede te weſen; moecht van daer af la[...]s het laudt heen loopen / al waert ſeer diep is. Van deſe ſandt drooghten af na Moçambique toe 14. oft 15. mylen weeghs / lypt een Haven/ ghenaemt Os Corais, (dat is die Coralen geſeyt) van welcke Haven af / ontrẽt an[...]rhalf mijl tZeewaert in/ lypt een Clippe die ſeer dangereus is / ende men en canſe niet ghewaer worden/ dan alſmẽder by na boven open is/ eñ mettet hoogh water vã een ſprincvloet/ ſo eñ breeckter het water niet op/ waerom ù daer van ſult wachten: want daer al et[...]lic[...] Schepen aen gheſtooten hebben / ende D[...] Joan Periera heefter met zijn Schip op gheweeſt; Als ghy alhier voorby paſſeert/ ſulter altoos 3. mylen van af tZeewaert in loopen / te weten / n.o. ende n. o. ten ooſten aen/ weſende by nacht: maer zijnde by dacgh/

De Havẽ Os Corais lypt na Moſſambique 15. mylen vande drooghte. Een periculeuſe Clippe by deſe havẽ.

Hoemen aenloopen moet om deſe Clippe te ſchouwen.

moecht altoos ſekerder varen / en van u ſien/ doch altoos onder de 25. vadem na landt toe niet paſſerende. Op deſe cours ſult ghy de drooghten van Muſicatte voorby loopen / eñ doende de cours van noordt ooſt aen/ ſoo ſult ghy recht op d'Eylanden van Moçambique aen comen.

Drooghten vã Muſicatte.

Soo't u noodigh waer te anckeren eer dat ghy tot Muſicate comt/ ſoo houdt u van deſe Clippe af nae het landt toe/ tot dat ghy comt op 15. vadem diepten/ aldaer mochtet ſetten: want is een ſchoone gront / doch even wel op weynigh plaetſen / dan alleenelicken onder den hoeck van Muſicate, te weten op 20. vadem ende meer/ ſult reyne ende ſuyvere gront hebben. Den hoec van Muſicate met die Eylanden van Angoxas, ligghen n.o. ende z.w. vanden anderen zijnde 18. mylen inde cours; van daer na Moçambique toe/ ſoo looptmen langhs de Cuſte heen noordt ooſt aen.

Waer datmẽ anckeren ſal eermen by Muſicate comt.

Den hoeck met Muſicate lypt n.o.

De ooſt zyde van't Eylandt Primeira, lypt met de drooghtẽ n.o. ende z.w. ende heeft wat van n.o. ten o. ende z.w. ten w. Het landt van de Eylanden Primeiras, te weten aende zyde van Moçambique lypt op 16½. graden; Men loopt voorby alle deſe Eylanden ende ſanden, o. ende weſt/ ende o. ten n. ende w. ten z. ſo ghy u alhier vondt/ te weten/ binnewaerts in / op 12.13. eñ minder vademen diepte/ een ſchoot van een goetelingh vande Eylanden af/ ſo en vreeſt daerom niet: maer wacht u alleenelijcken vande buyten zyde / d'welcke veel ſteenen ende onreynigheyt heeft/ daermen in geenderley wyſe anckeren mach / want niet dan ſteen ende hout en is.

Het landt vã de Eylanden aende zyde van Moſſambique lept op 16. vry omtrent deel gradẽ.

Quade anckergrondt bey de Eylanden/ etc.

So het gheboerde dat ghy u vont te middeweghen van onder d'Eylanden eñ drooghten met eenighe ooſte winden/ ſo moecht ghy tuſſchen d'eerſte Eylanden eñ ſandt droochtẽ (die te middewegen van deſe Eylanden Primeiras liggen) uyt ende in varen/ te weten/ vã de zyde van Soffala, als oock van't derde Eylandt nae Moçambique toe/ loopende aende w. zyde langhs / op 7. 10. ende 12. vadẽ diepten; die ander drooghten liggen te middeweghen van onder de ſteen-clippen / daerom en hebter niet voor te vreeſen: maer tuſſchen het Eylandt vande boomen/ (dat aende ooſt zyde blijft) en moecht op gheenderley manier paſſeren: want over al drooghten ende ondiepten zijn.

Sãdt drooghten int midde vande Eylãden Primeiras.

Tuſſchen het Eylandt dat aende ooſt zy blijft/ mach men geenſins ſeylen.

Vande zuydt weſt zyde van deſe Eylanden Primeiras, ende noordt ooſt en zuyd weſt/ met het eerſte Eylandt vande weſt zyde/ te weten 7. mylen daer van af / is gheleghen een ſandt drooghte van 4. vadem diepten / weſende ſo inde lenghte als inde breede / van een gotelingh ſchuet groot; Van deſe Eylanden Primeiras 10. oft 12. mylen / lypt de Revier van Quylimani, al waer de Cuſte ſtreckende is ooſt ende weſt/ ende heeft wat van ooſt ten noorden/ ende weſt ten zuyen; ſult altoos tot op 3. mylen vant land af. 6.7. vadem diepten vinden/ al waermen anders gheen drooghten en heeft/ dan die van Quylimani, waer van ghy u moet wachten / want ſtrecken tot 6.7. mylen in Zee; ende ſo ghy u vindt vãde Cabo das Correntes binnewaerts/ moechtet altoos ſetten: want ſult over al grondt vinden/ om dat ghy op de bancken zijt/ en hebt nieuwers voor te vreeſen / door dien dat de wint hẽ wel ſal houwen van over het landt/ waermede altoos alſt u belieft t'Zeewaert in moecht loopen/ etc.

Een ſandt drooghte van 4. vadem/ 7. mylen vant eerſte Eylãd.

De Revier Quylimani.

Byde Cabo das Corentes goeden ancker grondt.

Cc Dat

Dat 11. Capittel.

Deroute ofte die Navigatie ende Coursen van uyt Indien nae Porto Piqueno de S. Iago, (dat is de cleyne haven van S. Iacob, 'twelc de mont van de Revier Ganges is,) ghelegen in't Coninghrijck van Bengalen, &c.

Porto Piqueno leyt in Bengalen.

DIe begheert te seylen van uyt Indien na Porto Piqueno, ofte die cleyne haven/ gheleghen in Bengalen, te weten/ van buyten om't Eyland Seylon, sal 'tseyl gaen uyt de haven van Cochijn, vāden 10. tot den 20. April toe/ zynen cours nemende langhs de Custe heen/ tot een plaets ghenaemt Brinjao toe('twelc leyt by de Caep ofte hoeck van Comorijn, te weten/ den uyttersten hoeck ofte eynde v ande Indiaensche Custe zuydwestwaerts aen) nemende vā daer af zynen cours zuyen aen/ tot op 6⅔. gradē/ en van daer z.o. aen/ tot op 5⅔. graden; Alhier wesende/ sult oost aen loopen/ tot dat ghy het Eylandt Seylon int ghesicht crijght: want den hoeck van Seylon, ghenaemt A ponta de Gualle, (dat is de punt vande Galleye geseyt) is het verste landt van hem gelegē in't zuyen op de hooghte van 6. gradē/ daerom soo men dese cours oost aen doet op 5⅔. graden/ en moecht niet laten ghesicht te hebben van het selfde Eylandt Seylon. Desen wegh eñ coursen sult aldus doen/ scheydende uyt Cochijn, vanden 10. tot den 20. April/ als voren: want so ghy later van daer scheydt/ sult ghy u meer moeten wachten/ om dat de winden alsdan seer sterck vā uyt den zuyen beginnē te wayē/ hebbēde op d'ander tydē de windē vā uyten z. w. eñ n. w. wayēde seer furieus en geweldigh.

Brinjao leyt by de Caep de Comorijn.

A ponta de Gualle (is een hoeck van't Eyland Seylon/) leyt op 6. graden.

Coursen van Cochijn na Seylon.

Als ghy dit Eylandt Seylon comt te siē/ so sult ghy daer langhs de Custe by heen loopē; (men loopt die Custe o. eñ w. eñ heeft wat vā o. ten n. eñ w. ten z.) tot die eerste droogthē gelegen op 6. gradē schaers/ eñ d'ander drooghten ligghen noch voorder aen op 6½. graden/ zijnde vāden anderen 7. myelen verscheydē/ op de selfde streckinge van o. eñ w. en o. ten n. eñ w. ten z. Van den hoeck A punta de Galle, tot d'eerste drooghten/ zijn ontrēt 28. mylē. Wesende 10. oft 15. mylen voorby dese drooghtē/ sult uwē cours n. o. aē setten/ tot op de hooghte van 16½. graden/ loopēde van daer af n. aē/ waer mede ghy sult comen byde Custe vā het vaste land/ te wetē 10. oft 12. mylen vāt lādt/ ghenaemt O Pagode de Iorganatte, (dat is den Afgodt ofte Afgodts tempel van Iorganatte gheseyt) het welck een seer goede course is voor dese vaert.

Drooghten van Seylō op 6. eñ 6. en half graden.

A punta de Gualle leyt 28. mylē vāde eerste drooghten.

Wat dat O Pagode de Iorganatte is ende waerse leyt.

Als ghy dit lādt comt te sien/ 'twelcke sommige hooghe gebercghten heeft/ so sult ghy eteliche ronde huevelen (te weten/ ronder ende hoogher als die selfde gheberghten) boven op sien staen/ ghenaemt Palur; sult alhier daer langhs by heen loopen; men loopter voor by n. o. eñ z. w. eñ heeft wat vā n. o. ten o. eñ z. w. ten w. tot datmen comt by't dunne eñ leeghe landt/ alwaer langhs loopēde/ sult by een Revier comen/ welcke heeft tot een kenteyckē een vlack hoogh velt van sant/ ende noch een ander pleyn met een huevel/ hebbende aende een zyde wat verder heen 'tschijnsel van eenen anderen dicken huevel met gheboomten; eñ loopende uwen wegh aen tot recht teghens over dese Revier/ soo schynen dese voorsz. huevelen mettet ander dicke landt ghelijck over een te comen; Dese verthooninghe salmen hebben/ wesende ontrēt 1½. mijl daer vā af t'Zeewaert in. Van dese Revier tot d'eerste Pagode ofte Afgod toe/ heeftmen ontrent 3. ofte 4. mylen/ eñ van dese eerste Pagode voortaē/ so en sietmen geen hooge bergen meer/ gelijck als diemen voorby is/ eñ loopende daer recht vā aff/ schynen sommige als tafelen ofte pleynen bovē op te wesen. Dese voorsz. Pagode ofte Afgodt/ is gheleghen op 20. graden ruym/ sult altoos u beste doē om die te comen verkennē: wāt is u noodigh om eē goede reyse te hebbē.

Ronde huevelen opte bergē Palur ghenaemt.

Een Revier by't leeghe landt.

Teyckenen van dese Revier.

D'eerste Pagode leyt op 20. graden ruym.

Voorby dese eerste Pagode staet eenē anderē Pagode/ so groot als d'eerste/ hebbende noch andere 2. ofte 3. cleyne Pagode wat voorder aē staē; Men heeft vā d'eerste Pagode tot dese tweede ontrēt 4. mylē weeghs/ eñ de Custe vā d'een tot d'ander is streckēde o. eñ w. en wilt alhier niet te dicht onder 'tlandt loopē: want is quaet daer wederom af te rakē/ om dattet een inwijck maeckt; Van gelijckē al eermē by de eerste Pagode comt/ salmē van't landt afhouwen: want men heeft (op 2. mylen aleermender by comt) een cleyne drooghte ligghen/ een mijl t'Zeewaert in streckende.

Vier mylen van d'eerste Pagode een ander Pagode.

Waerschouwinghe voor dese Pagode.

Vā d'eerste Pagode tot die tweede/ sietmen sommige bewassen huevelen/ eñ geboomtē/ eñ vāde tweede Pagode tot Sataguan toe/ ist eē leeger landt vā ondichte wildernisse/ wesende boven op gants cael tot dē hoeck toe/ ghenaēt A punta das Palmeiras, dat is/ de punt vāde Palm-boomē/ eñ men loop de custe w. aen.

A punta das Palmeiras.

Vā de voorsz. Pagode tot eē punt met een Riffe) gelegen 12. mylen/ aleermen by de punt vāde Palmeiras comt) heeftmē een Revier liggen; Dit voorsz. punt steect eē groote half mijl t'Zeewaert in; men loopt de Custe o. n. o. aen/ eñ vande voorsz. riffige punt tot die Palmeiras toe/ looptmen de Custe n. o. eñ n. o. tē o. aē; Om nu het Riff eñ het landt van dien te kennen/ soo is te weten dat het landt van dit Riff grover eñ dicker is als het ander landt vāde Custe/ makende daer langhs by heen tschijnsel vā een eylādt/ eñ sult terstont wat voorder aē 9. ofte 10. boomē sien staē/ die hē vertoonē gelijck als ronde bewasse huevels; vande Pagode tot dese Riffe zijn ontrent 12. mylen.

Twaelf mylē vande Punt das Palmeiras leyt een Revier.

Teyckenen vant Rif voor de Punt das Palmeiras.

Van hier af voortaē/ sult langhs de Custe heen loopen op 9. ofte 10. vadē diepten/ tot by de voorsz. Palmeyras, waer van het voorenste vant landt seer leegh is/ hebbende eenen kalen huevel/ welcke hē verthoont ghelijck als die Arenas gordas, ofte roode Duynen/ gelegen by S. Lucas de Barremeda, aen de custe van Spaengien; Van dese Duyne ofte huevel af tot die Palmeiras toe/ ist altemael een kael eñ leege strandt/ sonder eenighe geboomten ofte wildernisse; Die Palmeiras plaghen te wesen 10. ofte 12. Palm-boomen: maer tegenwoordigh so stater maer eē alleen; Dicht by de selfde Palmeiras, te weten/ aende zyde van Sataguan, staen eenighe bewassen huevelen; Van daer voortaen soo en heeftmen gants gheen punten ofte hoecken/ boomen/ noch eenighe wildernisse meer/ dan het landt is een mijl weeghs altemael ghelijck als een Rif.

Een kalen huevel van ghedaente als de Arenas gordas by S. Lucas.

Eenighe bewassen huevelen aende zyde van Sataguan.

So wanneer dat ghy de punt ofte hoeck vāde Palmeiras comt te sien/ so sult ghy uwē cours o. aen doen/ tot op de diepten van 12. vadem/ ende vā daer af n. o. aen tot op 8½. vadem/ ende wesende by daegh/ sult terstont landt sien/ het welck sal wesen beneden alle de Riffen/ eñ so het landt bedeckt waer met eenighe dysinge ofte dampē/ en sultet niet mogen sien/ voor dat ghy op de 4. vadē dieptē comt.

Dese

Deliniantur hac tabula, Oræ maritimæ Abexiæ, freti Mecani al. Maris Rubri. Arabiæ, Ormi. Persiæ, suprà Sindam usq. Fluminis Indi, Cambaiæ Indiæ & Malabaris, Insulæ, Çeylon, Choromandeliæ, & Orixæ, fluvij Gangis, & Regni Bengale situs item Sinuum, Insularum, Scopulorum, Pulvinorum. Vadorum, profunditatumq. die his oris adjacentium, cum genuinis singulorum locorum Nominibus, prout expertissimis navium Gubernatoribus Lusitanicis, indigetatur magno studio ex optimis tabulis Indicis recognita, omnia atq. emendata.
Afbeeldinge der custen van Abex, der engte Mecha, anders ghenaempt de Roode Zee, Item de custen van Arabien, Ormus, Persen, tot Sinde toe, vãde Rieviere Indus, Cambayen, Indien, ende Malabar; des eylants Çeylon, Choromandel, ende Orixa, de Ryviere Ganges, ende t'Coninckrijcke van Bengala. Item vande ghelegentheijt der Inwijcken, Eylanden, Clippen, Bancken, Ondiepten ende Diepten byde voorsz custen liggende, met de rechte Namen van igelijcke plaetse, alsoo de Zelue byde ervarenste Portugeesche Pilooten ghenaempt worden, alles met grooter vlijt uijt de beste Indiaensche ende Lees-caerten, oversien ende verbeetert.
Miliaria Germanica, quorum 15 uni gradui respondent.
Hispanicæ leucæ 17½ uni gradui competentes.
NATOLIAE PARS
MAR DE SALA, vel de Bachu, olim Caspium.
MARIS MEDITERRANEI PARS
Cyprus
ARMENIA
ASIA
PERSIA
PARTHIA
MESOPOTAMIA
CHALDEA
ARABIA DESERTA
Sinus Persicus
AYAMAN
ARABIA FELIX
MARE RVBRVM
MAR ROXO
AEGYPTUS
AFRICAE PARS
TROPICVS CANCRI
MARE ARABICVM ET INDICVM
INDIA INTRA GANGEM
INDIA EXTRA GANGEM
GOLFO DE BENGALA
SINVS GANGETICVS
Maldiuæ Insulæ
MAGADOXO
Babelmandel
ÆQVINOCTIALIS
Henricus F. ab Langren Sculpsit

Pa
no
B

By
vp
Co

A
S
ho
E
lan
6.

Co
C
P

D
va
6.
ge

A
S
28
ee
te

A
P
Jc
en
le

N
le
P
na

E
vp
la
T
va
vi

Ghedaente van't Landt beneden de Riffen.

Champana is eē Indiaẜſche Carveel.

De Riffe van t'landt van Orixa.

De diepte op de Riffe van Orixa/is 3. vadem/ de gront ſwart ſant.

[De]ſe cours ſalmen aldus doen / met een Cō-p[a]s dat niet en wraeckt/eñ ſo het yet wraeck-t[e]n/ſult ghy u rekeninge daer na maken; Dit l[a]ndt daer ghy by comen ſult / ſal weſen een vlack leegh landt ſonder eenige gheboomten ofte wilderniſſe/ eñ loopende langhs de Cuſte heen / ſult aende ooſt zyde comen te ſien eenen ſwarten lanckwerpēde bewaſſen huevel/op't [f]atſoen van een Champana ſonder maſt/(het [w]elcke een Indiaenſche Carveel is;) eñ wat [v]oorder van deſen bewaſſen huevel aen/ſtaen een hoop boomē by dē anderen/onder welcke zijn 3.ofte 4.boomen/die wat grover ſchynen te weſen als den bewaſſen huevel; Deſe gheboomten ſtaen wat leeghachtigh; Een weynigh van deſe gheboomten af/ ſoo begint de Riffe van't landt van Orixa;Deſe in't geſicht krygheude / ſult terſtont tZeewaert aen / het water ſien breken/ het welck is op de droochten van Bengalen: want alhier is het Canael op zijn ſmalſte/eñ laet achter u veel Riffen/ te weten/aende zyde van Bengalen,die u alteſamen tZeewaert aen blyven/waerom ghy die niet ſien en moecht;alhier paſſerende/ſoo ghenaeckt altoos de Riffe van't landt vā Orixa, want al iſt ſchoon dat ghy daer dicht by heen loopt/en hebt nieuwers af te vreeſen/dan van dat ghy voor ooghen ſiet/ die diepten zijn drie vadem/ met cleyn ſwart ſant op de gront.

Waerſchouwinge voor de gront aende zyde van Bengalen/etc.

Hoemen op't landt Orixa loopen ſal.

Twee Revieren by Orixa.

Vloeyende Beken met gheboomten.

De Revier Chandecan.

Courſen om door't Canael te loopē.

Sult vande zyde vā Bengalen 4.ofte 5.vadem diepten hebben van modder gront / van welcke zyde u ſult wachtē: want ſout vā deſe modder gront op't eynde van een bancke ofte d[r]ooghten van Bengalen comen; ſo ghy deſe gront vint/ſult n.o.eñ n.(noodigh weſende)aē lo[ope]n / tot dat ghy weder op de 3.vademen c[o]mt:wāt dit is dē rechten wech;Die voorſz. Riffe van Orixa gepaſſeert weſende / ſult terſtont meer diepten beghinnen te krygheu / eñ ſ[o] ghy begeerden te loopen langhs het landt van Orixa heen/ ſo doet uwen cours recht op d'eerſte punct(die ghy voor u uyt ſiet)aen; De minſte diepten die ghy ſult vinden / zijn 3.vadem;dit is den rechten wegh/tot dat ghy wel dicht by het landt zijt / alwaer ghy alsdā ſult vindē 5.6.vadē diepte;eñ ſo ghy eenigh barnhout van doen hadde/ ſoo loopt naer d'ander zyde aen't landt van Bengalen: want men heeft aldaer beter barn-hout/als aē dees zyde van Orixa, maer moet daer na weder nae de zyde van Orixa comen / tot dat ghy voorby twee Revieren zijt/ ghelegen aende ſelfde zyde van Orixa,waer van d'eerſte meer eenen Inwijck van een Revier gelijck is;D'ander leyt ontrent een mijl weeghs voorder aē/ de welcke eenen grooten mont ofte Inkomſte heeft; Twee ofte 3.mylē voorby deſe Revier voortaen / heeftmen eenighe vloeyende Bekē met gheboomten/ eñ een mijl voorby deſe Beken/ ſtaet een boſſchagie ofte wilderniſſe vol en dicht van gheboomten / in ghelijckeniſſe van Palm-boomen; Van't beghinſel vā deſe boſſchagie af ſalmē zynē cours dwers over doē; loopende na't d'ander zyde(van het landt/genaemt Guynette)toe/ te weten recht op eenen boom(die aende ſelfde zyde ſtaet) aen dē welcken inde hoochtē bovē alle d'ander uytkijckt; ſtaet aende ſlincker handt vande Revier ghenaēt Chandecan. Vā hier af voort aen zijn't altemael ondieptē/ daerom en ſult niet voorder aen loopen/ dan mette volle vloet.

So ghy begheerde te loopen duer het Canael vā't landt heen/ſult de cours doē als boven geſeyt is/eñ vāde Palmeiras na't n.o.toe/ſultet ſetten op 5.vadē/eñ weſende indē dagh/ ſultet houdē op de 3.vadem / loopēde alſo op deſe diepten langs het land heen/ al comt ghy ſchoō altemets op wat minder dieptē/en wilt daerō niet vreeſen / met welcke courſe ſult comen te ſien de Riffe van Orixa;als ghy die int gheſicht hebt/ ſo ſulter by ghenaken/ in voegē dat ghy twee derdendeelen nae het landt / eñ een derdendeel nae de Riffe toe loopt ; alhier heeftmen den rechtē wegh/als bovē geſeyt is.

Dat 12.Capittel.

Een ander deſchriptie vāde ſelfde vaert eñ courſen vā Indiē na Porto Piqueno ofte de cleyne haven van Bengalen door een ander Piloot aengheteijckent,breeder eñ correcter verhaelt, met alle die gelegentheyt ende ſtreckinghe van dien.

Porto Piqueno leyt in Bengalen.

Brinjaō leyt by de C. de Comorijn.

Barreiras vā Brinjaon.

Wat cours datmen op 5. graden zynde aen loopē ſal.

Den hoeck vā Gualle leyt op 6. graden.

Tanadare leyt 5.mylen van Punta de Galle.

Havens daer de Portugeſen haer vaert hebben.

Gedaente eñ teyckenē vā't landt Tanadare.

SEylende vande Cuſte vā Indien/nae de Haven genaēt Porto Piqueno, int Coninghrijck van Bengalen, te wetē vā buyten om't Eylandt Seylon, ſoo ſult ghy uwen cours nemē neffens de cuſten vā Indien / tot dat ghy comt te ſien Brinjaō, ghelegen by de C. de Comorijn ,het uyterſte eynde vāde cuſte vā Indiē / nemende vā daer af uwen wegh/dwers over:want is van hier af een goede contreye / eñ maeckt den cortſten dwers wech/als ooc voorſekert te gaen / van niet te vervallen binnen ofte tuſſchen het Eylādt Seylon in. So wāneer ghy comt te ſiē de Barreiras, dat zijn de Duynen van Brinjaon voorſz.ſo ſult ghy zuyē aen loopē/doende alſo uwē cours vāde 15.tot die 20.mylē toe/eñ vā daer voortaen ſult uwē wech vercorten/ naer dattet u beſt goet dunct en gelegēt heyt geeft/ om te comē op de 5.gradē;alhier weſende ſult o.aē loopē/ ſo veel alſt u noodigh dunct te zijn om u te verſekerē/ de pūt ofte hoec vā Gualle te moghen om loopē/ 'twelcke is het uyterſte eynde vant eylandt Seylon,aēde 3.w.zyde/gelegen op de hooghte vā 6.graden / als u dunct te weſen inde cōtreye vāde Pūta de Galle verſeker om te weſen / ſo wiltet Eylandt genakē om dat te verkennē/al eer ghy by die drooghten comt/ te weten/ tuſſchen Tanadare, (het welcke 5.mylē vāde Punta de Galle is) eñ de eerſte droochten/ al waer int ghemeen alle die ſchepen het landt connē verkennē/ vā die geen die na Bengalen willen ſeylen/ het zy na eenighe havens vā diē / als daer is Porto piqueno, ofte Porto grande, dat is / de cleyne ofte groote Haven / alwaer de Portugeſen hare vaert eñ handelingē hebben ; Het landt aende voorſz.contreye int gheſicht hebbēde / ſo ghenaeckter ſo dicht by als ghy begeert/doch onder de 12.vadē nae't landt toe niet paſſerēde/ om datter ſommige clippē langhs lādt heen ligghen/ daermen ſonderlingē ſo geē kenniſſe af en heeft/behalven de drooghten / tuſſchen welcken eñ het lādt men door heen mach loopen/als hier nae gheſeyt ſal worden.

Loopēde aldus/ als geſeyt is lāghs 'tlandt/ ſo is te wetē dat het lādt vā Tanadare(om dz te kennē)te wetē/vā daer af 5.mylē voortaen tot de drooghtē toe altemael aendē Oever vā de Zee eē laech landt is ; Eñ als ghy voorder aen te landewaerts binnē/ begint te ſiē eenige geberghtē/te wetē/3.groote bergen/daer met over eē comēde/ſo ſult ghy die eerſte droochtē terſtōt comē te ſiē/tuſſchē welcke eñ tlādt mē wel paſſerē mach: want die meeſte ſchepē die voorby het Eylādt gaen eñ comen/loopender door heen;ſulter vindē/te wetē te middewegē

van tusschen dien eñ het landt 11. 12. vadem diepten/ van schoone/ en op sommige plaetsen steenighe gront / en hebter nieuwers voor te vreesen/ dan van dat ghy voor ooghen siet. Dese eerste drooghte leyt op de hooghte van 6½. graden ruym / eñ daer recht teghens over sult op het landt eenen eenighen steenen huevel sien / sonder andere meer op alle dese contreye te sien: Van dese eerste eñ groote droochten 6. mylen voorder men leyt noch een ander: maer cleynder drooghten / men loopt d'een met d'ander n.o. eñ z.w. ende heeft wat van n.o. ten o. eñ z.w. ten w. Dese cleyne droochte is gheleghen op 6¾. graden/ ontrent twee mylen van't landt verscheyden / so ghy begheert tusschen 'tland eñ dien door te loopē/ ghy moechtet wel doen: want men heefter 5. 6. vadem dieptē met leegh water vã sant gront/ 'twelc ick weet vande geen dieder meer als 30. mael duer gepasseert heeft/ so in't gaen als in't wederom keeren: maer somen een groot Schip heeft / soo ist beter van buytē om t'Zeewaert daer van af te loopen.

D'eerste drooghte by Canadare leyt op 6. en half graden ruym.

Ses mylen vãde drooghte noch eē cleynder drooghte.

Die voorsz. droochten gepasseert zijnde/ so loopt langhes 'tlandt heen / sonder daer af te wycken / wantet eenen goeden cours is daer dicht by heen te loopen / eñ comende voor by het eyndt vande gheberchten eñ het hooghe landt/ sult eenen hoogen spitsighen top comen te sien / staende tusschen andere gheberghten in/ van de welcke loopt een uytstekende punt nae't z.w. afdalende; Desen top wort genoēt O Capello de frade, dat is/ de Moninckx tovel ofte caproen; is op de hooghde van 8. graden ruym. Ick en stelle alhier de courssen niet diemen langhs dese Custe tot die voorsz. Capello de Frade heen doet/ om datmēt op geen rechte streeck langhs en loopt. Dese Capello de Frade maect eenen hoec ofte punt landts/ vande welck een Rif afloopt / stekende tot op een half myl 't Zeewaert in/ daermen het water op sommighe plaetsen op siet breken. Van dese pūct af tot Trinquanamale zijn 17. mylen; mē loopt de custe n. eñ z. welcke altemael van een leegh landt is/ hebbende daer langhs heen een banckachtige gront/ en sulter gants geen landt van sien / dan te landtwaerts binnen. Op 5. mylē aleer men comt by Trinquanamale heeftmen een cleyne revier ligghen. Trinquanamale is een groote Haven / hebbende in de mont meer als 3. mylen inde breede; is aen d'incomste van dien van een leegh lãdt/ wesende over al diep; die daer in wil wesen om te anckeren/ mach het setten onder het beschutsel van eenich vande Eylandē; is van binnen in een Revier / welck loopt tot Seyta Vaqua toe; tot hier toe ist altemael een leegh landt. Om Trinquanamale van verde te kennen/ so is te weten datter aēde mont vã dien aende noordt zyde ghelegen is een Duyn van gheelachtighe coluer/ ende heeft aenden eenen hoeck ofte punct twee lanck streckende gheberchten van een verheven landt / streckende recht te lande binnewaerts aē / sonder datmē voor ofte achter eenigh ander hoogh landt meer siet langhs de Zee-cant heen. Comende by Trinquanamale, en dat verkent hebbēde/ mocht van daer af terstont uwen cours naer dweers over setten: want dit de beste plaets is/ om uwen wech te vervolgen; sult van hier af noorden / ende n. ten o. aen loopen / midts altoos u rekeninge makende van't declineren ofte 'twraken vant Compas / eñ so het waer inde Monson vande winden van Augustus,

Coursen vãde drooghten na O Capello de Frade.

O Capello de frade leyt op 8. graden.

Een Riffe by O Capello de Frade.

Een Revier die inde mont 3. mylen breet is/ Trinquanamale ghenaemt.

De revier die na Seyta Vaqua loopt.

Teyckenen vande Revier Trinquanamale.

Waerschouwinghe hoe mē inde Monson vande winden in Augusto aenloopen sal.

so sult alsdan n.aē gaen/ om dieswille dat die stroomen alsdan seer sterc t'Zeewaert in loopen; sult dese coursen aldus doen tot op de hooghte van 17. gradē/ twelck is de hooghte vanden hoeck ghenaemt A ponta de Guadovarijn, ghelegē aen't landt eñ Custe vã Choramandel, beginsel vant land ende Coninghrijck van Orixa.

A punta de Guadovarijn leyt op 17. graden.

Comende op de 17. graden / sult van daer voortaē na de Custe vant vaste landt toe loopen/ om een goede reyse te doē/ waerschouwe u boven de 19½. graden niet te passeren sonder lant te sien/ om dieswille datter op de 19. graden een Revier leyt / ghenaemt Puacota, van welcker mont af 3. mylen t'Zeewaert in / is ghelegē een steen Clippe van een schips lēgte groot/ welck men bescheydelickē genoech sien kan: want het boven water uyt steeckt; Men mach tusschen dien eñ het landt duer loopen/ willende/ sonder yet meer te vreesen / dan dat men voor oogen siet. Alle dese Custe/ te weten vande punct Guadovarijn voortaen/ is altemael van grof dick landt en gheberghten diemen van verde sien kan. Van die voorsz. Revier Puacota af / tot een ander Revier genaēt Palvor ofte Palura, zijn 12. mylen; men loopt de Custe n.o. eñ z.w. Boven dese Revier van Palura leyt eenen seer hoogen bergh / ghenaēt A Serra de Palura, dat is het gheberghte van Palura, welck is den hooghsten bergh vã dese Custe. Dese Revier leyt op 19½. gradē ruym. Van dese Revier tot den hoec genaēt A Derradeira terra alta, dat is / het laetste hoogh landt/ looptmen de Custe op de selfde streeck/ eñ is inde streckinge 7. mylen; is ghelegen op de hooghte van 19⅔. gradē ruym; Doet alhier dese vermaninge van't laetste hooge land/ op dat de gene die by dese custe heen loopt/ mach weten dat alhier alle de geberchten eñ thooge landt voleyndicht / eñ van daer voort aen ist altemael leegh landt eñ sandt strandē / tot die plaets ghenaemt As Palmeiras ofte Palmboomen toe.

Vermaninge niet boven de 19. en half graden te loopen.

Een Revier Puacota op 19. graden.

Drie mylen van Puacota een groote Clip.

De Revier Paluor leyt 12. mylen van Puacota.

Paluor leyt op 19. en half Serra de Palura.

A derradeira terra alta leyt op 19 tweederdendeel graden.

Oorsake waerom hy van Derradeira terra alta vermaent.

Vant laetste hooghe landt ofte Derradeira terra alta af tot de Revier genaemt Rio de Manicapatan looptmē de Custe n.o. eñ z.w. ende is inde cours 5. mylen. Om nu te weten wanneer datmen recht teghens over dese Revier vã Manicapatan is/ so salmen eenē hooghen ronden boom alleen langhs de zeekant heen sien staen/ eñ is een seer vlack landt/ hebbende aende Zee kant een banckachtighe ofte ondiepē grondt. Dese voorsz. boom staet aēde slincker handt vande mont vãde Revier. Vã Manicapatan looptmē de Custe o.n.o. eñ w.z.w. tot die Pagode de Iorganate toe (dat is den Afgod ofte Afgodts tēpel van Iorganate ghesept) zijnde inde cours 3. mylen. Dese Pagode vã Iorganate leyt op de hooghte vã 20¼. graed. Van dese Pagode de Iorganate tot eenen anderen groote ende swarte Pagode ofte Afgodt/ looptmen de custe o. ende w. eñ heeft van o. ten n. eñ w. ten z. is inde cours 7. mylē; Dese swarte Pagode leyt op de hooghte van 20½. graden schaers.

Coursen vant hooghe landt na Rio de Manicatapã

Teyckenē vã Rio de Manicatapan.

Pagode de Iorganate.

Pagode Iorganate leyt op 20. eē vierendeel gradē.

Den swarte Pagode op 20. en half graden.

Vã dese swarte Pagode tot de Revier Cayegare looptmen de custe n.o. eñ z.w. eñ heeft wat vã n.o. ten o. eñ z.w. ten w. is inde coers 10. mylē. De Revier vã Cayegare leyt op 21. gradē schaers/ eñ op 4. mylē nae/ aleer mē daer by comt ligghen 5. bewassen hueveltgiens/ welcke hem verthoonen int schijnsel ghelijck een haven vander Zee / met hutten bebout. Inde mont vande voorsz. Revier liggen twee sandt

De Revier Cayegare op 21. graden.

4. mylen van Cayegare liggen 5. huevelen eñ van de revier twee droochten.

ſant drooghtē/ſtreckēde eē goede myl weeghs zuydt weſtwaert aen / eñ heeft noch aende inkomſte van dien een Riffe ligghen / ſtreckēde langhs de Zee-cuſte heen tot een half myl t'Zeewaert in ; D'incomſte van deſe Revier heeft 4.vadem diepten/men loopter uyt eñ in n.w.eñ z.o. De voorſz.drooghten ſullen u int inloopen blyven aende ſlincker handt / ende die diepten is daer langhs henen.

Teyckenen om Cayegare van verre te kennen.

Om Cayegare van verde te kennē/ ſo is te weten / dat wanneer ghy de voorſz. bewaſſen hueveltgiens ghepaſſeert zijt/ſo ſchijnt Cayegare een eyland te weſen / hebbende 3. ofte 4. boomen boven alle d'ander uytſteken / eñ een weynigh daer voorby ſtaet eē cleyne Pagode; Wat voorby deſe Pagode heeftmen een wildernisſe ofte boſſchagie/ſeer dicht eñ ſwart vā geboomten / welcke ſchijnt van Cayegare te weſen/ en hebt daer voorby anders geē ſwarte wilderniſſe dan deſe. Voorby die voorſz. Pagode ſtaen ſommige ſandt Duynen van roode coluer / met ſommighe water beecken.

Courſen van Cayegare tot A punta das Palmeyras.

Vande Revier van Cayegare, tot dē hoeck genaēt A ponta das Palmeiras, looptmen de cuſte n.o.eñ z.w. eñ heeft wat van n.o.tē o.eñ z.w.ten w.is inde cours 11.mylen/al eer men op 2.mylen nae bydē punct vande Palmeiras

Teyckenen vā A punta das Palmeiras.

comt/ ſo ſult ghy ſommighe bewaſſen ſwarte huevelen comē te ſien/ ſtaende op eē landt dat hoogher is als alle het ander daer ontrent/eñ vā daer af na de punct toe / ſo begintet weder leegh te worden; eñ recht teghens die bewaſſe huevelē over/ſult op de ſtrāt ſommige cleyne: maer niets tē witte ſandt Duynen ſien ; Dit zijn de teyckenen ende rechte kenniſſe diemen heeft/weſende dicht by de punt vāde Palmeiras, want op de punt gants geen gheboomte noch wilderniſſe en ſtaet/eñ hoe wel dattet dē naem vande punt vāde Palm-boomen heeft/ en heeft niet tegenſtaende rechte-voort maer eenen boom alleen . Soo u de nacht overviel/

Hoe datmen by nacht by Cayegare zijnde/ voort gaen ſal.

zijnde by Cayagare, eñ even wel uwen wegh begeerden te vervolgen/ſo loopt op de diepten van 12.vadem n.o.eñ n.o.ten o.aen / altoos met het loot inde hant/met goede wacht ende opſicht ;eñ comende op 16.vadē/ſult u terſtōt nae't n.o.aen houwen / tot dat ghy weder op dē 12. vadem comt / altoos makende op deſe diepten te blyvē/tot dat ghy comt op 7.vadē; ende weſende alhier by nacht/ ſultet ſetten tot dattet dagh wert/eñ metten dagheraet u anckers lichten/ loopende op de ſelfde wegh ende cours van n.o.eñ n.o.ten n.aen / tot dat ghy comt op 4.vademen.

Teyckenen van't Landt over de cuſte van Orixa.

Sult alhier comēde/ een Man inde Maers hebbē/ om wacht te houden eñ 'tlandt te verkennen; Deſe cuſte ſtreckt o.n.o.aen/ tot datmen comt tē ſien een bewaſſen huevel /welcke hē verthoont int ſchijnſel als een Champana ſonder maſt / met een boot achter aen; (Deſe Champanas zijn de Caravielen vāde Indianen/daerſe hare Navigatie over Zee eñ lāges de Cuſte met doen;) Dit is de beſte kenniſſe diemen heeft aen deſe cuſte van Orixa ; hebt altoos goede acht op't diepē/ dat ſo u de diep-

Waerſchouwinge vande diepten.

ten begonſte te vermeerderē/te wetē/ tot over de 5.vadem/ſo ſult ghy terſtont wederkeeren op de 3.3½.eñ 4.vadem ſchaers/om dat dit de rechte cours is:wāt ſo ghy bleeft loopēde op de 5.eñ 6.vadē/ſout int eynde aēde grōt rakē.

So wāneer ghy comt te ſien dē voorſz. bewaſſen huevel de Champana genaēt (als geſeyt is)ſo ſult ghy daer langhs by heen loopē/ tot dat ghy comt te ſien 3.boomē by een ſtaē/ verſcheyden vandē anderen/ welcke boomen genaēt worden As arvores da Conhecença, dat is de boomen vāde kenniſſe geſeyt;) Recht teghens over deſe boomen leyt de Riffe van Orixa, eñ ſiende 't Zeewaert aen / ſulter twater op ſien brekē/te weten / aende zyde van Bengalen , en ſult deſe voorſz.teyckenen niet mogē ſien/dā met claer weer / eñ ſo't miſtich/ doncker ofte dyſich weer waer/ſo hebt altoos tloot inde hant/ ſonder daer onachtſaem in te weſen:want moet daer op in loopen/te wetē/ op de 3½.eñ 4.vademē ſchaers; ſult ooc weten datmen aende zyde van Bengalen harde ſant gront/ende aende zydt van Orixa modder en ſwart cleyn ſant heeft; Doe deſe verclaringe/ om dat ick het ſelver dickwils duer geloopen ben met groote ſchepen

As arvores da Conhecença.

Teyckenen van't Rif van Orixa.

Aende zyde van Bengala harde ſant gront.

Aende zyde van Orixa modder grōt met cleyn ſant.

Gepaſſeert zijnde beyde de Riffen (te wetē/ die van Orixa ende Bengalen) ſult comen te ſien het Eylandt ghenaemt A Ylha dos Gallos,dat is/ het Eylandt vande Hanen / ſulter recht op aen loopen/ſonder vreeſen : want is over al diep ghenoech/ ende van d'ander zyde van Orixa iſt altemael banckachtigh / daeromme u vermane het Eylandt Dos Gallos wel te genaken/daer langhs by heen loopēde/ waer mede ghy terſtont by een Revier comen ſult/genaēt Rio de Chandequan; die voorby paſſerende/ ſultet vā daer dwers over loopen na de zyde vā Orixa toe/ alwaer gy ſult comē te ſien eenen hoeck ofte punt/welcke is vande Revier Angelijn genaemt.Deſe punt landts ſal u blyven int noorden ; alhier comende ſult altoos mettet loot inde handt loopen / die diepten die ghy alhier ſult vinden ſal weſen 3. 3½.eñ 4.vadē: maer weſende volle Zee / ſal daer meer diepte weſen/ twelck alſoo ſal dueren tot dat ghy met de Revier van Angelijn over een zijt : want men aldaer langhes heen veel diepten heeft . Comende met de Revier Angelijn over een / ſoo ſult ghy langhs den oever heen loopen tot een Revier toe/ghenaēt Gilingoa,met deſe Revier over een zijnde/ſoo en wilt alsdan niet te ſeer van landt af wijcken nae de rechter handt toe: want men aldaer een ſandt-drooghte heeft/daer hem Bartolomeus Rodriges de Moraijs op verloor/ met een gheladen ſchip/ te wetē/int uytloopē/ waerom ick u advertere de ſlincker handt te houden : want het is daer over al diep ghenoech.

'Teylandt vande Hanen A Ylha dos Gallos.

Rio de Chandequan.

Den hoeck vande Revier Angelijn.

Diepten ontrēt Angelijn.

Een Revier Gilingoa genaemt.

Een ſandt-drooghte daer hem Bar. Rodriges de Morays op verlorē heeft.

Van deſe Revier af tot eenighe hooghe Beecken ofte afwateringhen toe/ machmen barn-hout kryghen / wiltmen; mochtet van deſe voorſeyde Beecken af nae de ander zyde van Guynette toe / dwers over loopen (alwaer terſtont vijf ofte ſes boomen boven alle d'ander ſult ſien uyt kijcken) tot dat ghy wel dicht aen d'ander zyde zijt. Deſe voorſeyde boomen ſtaen by de mont vande Revier Chandecan, te weten/ aende ooſt zyde.

De diepten diemen op deſe bancke ſal vinden / zijn 2½. ende drie vademen ſchaers tot aen de ander zyde toe : want hebt aldaer veel diepten.

Van hier voort aen en is u niet meer noodigh eenigh advertiſſement : want de Viſſchers u alsdan wel brenghen ſullen daer ghy weſen wilt / ghy ſult daer over heen loopen met het water van de halve vloet voort aen/etc.

Jck advertere u wederomme/ dat ſoo ghy by ghevalle quaemt teghens den dagheraet by de voorſeyde Reviere Cayegare, boven

 verhaelt/

Waerſchouwinge ofmen inden daghevaert by Capegate quam/ hoe datmen dan aenloopē ſal/etc.

verhaelt/ ſo loopt langhes de Cuſte heen / tot aenden hoeck .de Punta das Palmeyras , ende van daer ooſt aen tot op 17. vadem diepten/ doende van hier af uwen cours n.w. eñ n.w. ten noorden aen; Deſen wegh moetmē aldus doen met een Compas dat de ſtreeck wraect/ tot dat ghy comt op de 12.vadem diepte/ende dan noch alſo op de ſelfde cours aenloopende tot op 4.ende $3\frac{1}{2}$.vadem / waer mede ſult terſtont(ſo't klaer weder waer)'tlandt vā Orixa moghen ſien : maer ſoo't doncker en miſtigh waer/ ſo en wilt niet meer na't lād toe loopē/ u altoos houdēde op de 4.eñ $3\frac{1}{2}$.vadē ſchaers/ loopende ooſt aen/ wāt het loot ende die diepten ſal u wel binnen leyden / eñ wacht u van op veel diepten te comen / u houdende als geſeyt is op de weynigh diepten. So u die nacht overviel/weſende op de 17.vademen/ſo loopt nae de twee Eylanden toe / in voeghen dat ghy't niet en ſet:wānt is quaet te ancKeren.

Waer datmē loopen ſal/ is dat u de nacht overvalt.

Paſſerende voorby de voorſz. Punta das Palmeyras,binnen door loopēde inder nacht/ ſo en ſult boven de 7. eñ 8.vadem niet paſſerē tot dat dē dagh aen comt/ waer mede alsdan binnen door ſult loopen / ende ſoo het ghebiel dat ghy daer waert met een cleyn Schip / ſoo hout u op de 2.eñ $2\frac{1}{2}$.vadem / tot int gheſicht vande Riffe van Orixa , als ghy met die begint over een te comen/ ſoo loopter tot op een ſchuet van een Roer nae by: want 'tiſſer diep genoech eñ vandē zyde vā Orixa iſt altemael banckachtigē en ondiepe gront; Deſe voorſz. Riffe ſal u blyven aen u rechter hant/te wetē/ 'tZeewaert van u ; van daer afſcheydende/ mochtet houden recht op't Eylandt Aylha dos Gallos aen/ ofte willēde na de punt lādts vande Revier Angelijn toe/ alwaer vrylickē mocht op aen loopen:want ſultēr $2\frac{1}{2}$.eñ 3.vadem diepten hebben:maer moet weſen met eē cleyn ſchip/ als boven.

Aendē zyde van Orixa banckachtigh ende ondiep.

Dat 15.Capittel.

De Navigatie eñ Courſen van uyt Indien nae de Haven van Aracan toe, 'twelck is den ſelfden wegh diemen doet naer die Porto grande,ofte Groote haven, gheleghen in't landt van Bengalen.

De courſen na Aracan ſalmen nae Eylan nemē.

SEylende van Indien ofte Cochijn af nae de Haven van Aracan toe/ ſalmē zynen cours doen nae't Eyland Seylon toe / in ſulcker voeghen als hier voren(inde deſchriptie vande courſen eñ vaert nae die Porto Piqueno ofte cleyne Haven) verclaert is/ loopende alſo naer de punct ofte 'teynde vande droochten toe (gheleghen op 6. graden ruijm) ende op den hoeck vant landt (twelcke ſtrect ooſt eñ weſt)aē; By deſe punct ofte hoeck comende/ſultet van daer vant lādt af ſteken/loopende 7.oft 8.myleu n.o.aen/om van onder het Eylādt af te comen/ eñ alsdan uwen cours doen n.o. eñ n.o. ten n.tot op de 12.graden/ſo dat u Manacoſta comt te blyvē int 3.w.eñ van hier af ſult n.o. aen loopen tot op de 20.gradē ſchaers/ twelck is de hoochte van Aracan, eñ ſo ghy alsdan noch geen lādt en ſaecht/ſultet o. aen houden na Aracan toe.

Aracan leyt op 20. graden ſchaers.

Op de ſelfde hoochte van 20.graden/ 3.oft 4.mylen van landt af leyt een Riffe daert water op breeckt / eñ is met leegh water ondect; mach weſen vande groote vā 7.ſcheeps lencte/ ſo inde breedt als inde lenghte;als ghy dit riff comt te ſien/ ſo ſult ghy u daer van wachten/ tot op een ſchoot van een goetelinck nae. De Haven van Aracan leyt op 20. graden / ende

Op 20. gradē 3.mylen vant landt leyt een Riff 7.ſcheeps lenghtē lāgh.

weſende 5.ofte 6. mylen tZeewaert daer vā/ ſult daer 20.vadē diepten vindē/ſandt gront; Eñ comende op de $19\frac{1}{2}$.graden by't landt / ſo ſult ghy 6.mylen vā landt diepe modder grōt vinden/ eñ maer 3.ofte 4.mylen vā landt weſende 30. vadem modder gront ; ghy moet u wachten op deſe hooghte vande $19\frac{1}{2}$.graden nae't landt niet te loopen:maer ſult doen als boven gheſeyt is.

Teeckenen vā de haven van Aracan.

Dat 14.Capittel.

Die Navigatie en courſen van uyt Indien nae de Haven vanMartavan toe, gelegen int Coninghrijck van Pegu , met alle die gheleghentheyt van dien.

SEylende vā Indien af nae Martavan oft nae't Coninghrijck vā Pegu toe/ ſult uwen cours doen (tot dat ghy't Eylandt vā Seylon ghepaſſeert zijt) gelijck als de geen die na Bengalen wil ſeylē/ eñ het Eylād om weſende/ ſult na d'Eylandē As Ylhas d'Andemaō toe loopē / welcke liggen/ te wetē het upterſte eyndt vāde Eylāden aēde 3.zyde op 11. gradē / eñ het upterſte lādt aende n.zyde op 14.graden; Mē loopter aēde zyde vant ooſten voorby heen op de cours vā n.o.eñ 3.w.Vande Eylandē d'Andeman, tot het vaſte lādt toe/zijn over de 60.mypl.weechs Loopende na Andemaon toe/ ſult u beſt doē om aēde n.zyde daer vā af te paſſeren/eñ daer voorby weſende/ willēde loopē als gheſeyt is nae Martavan toe (twelck leyt op 16.graden) ſult op de 14.graden / comende nae het landt toe loopen / oftē om beters op de 13. graedt/ om oorſake vanden Inwijck van Martavan, daermen ſeer ſtercke ſtroomen heeft / altoos nae het n.w.treckende;eñ ſo ghy nae het landt toe liept/weſende op de 14.graden/ſo ſult ghy veel Eylandē comē te ſiē/alwaer ghy moecht vry dicht by comen : want is over al ſchoon en diep; men heefter dicht by aende zyde vāde Zee 12.13.vadem diepten modder gront/behalven het Eylandt Pulo Comuda , twelck mach liggē ontrent 6.ofte 7.myplē vande Haven vā Martavan af; tuſſchen dit Eylandt eñ het vaſte landt liggen veel Riffen / niet tegenſtaende/ ſo het gebiel dat ghy tuſſchē deſe Eylanden vervielt/ ſo ſult ghy de zyde van't Eylandt genaken:maer niet te dicht/alwaer ghy eē Canael ſult vinden van 3.vadē diepte/ende aende zyde van't vaſte landt heeftmē op veel plaetſen ondiepten ende drooghten/ loopende van hier af naer de haven vā Martavan toe/ (dit Eylād voorby weſende) ſult by't land heē loopen/alwaer ghy ſult comē te ſien ſommige clippē 'tZeewaerts liggē / die int ſchijnſel hen verthoonē als Almadias(dat zijn Indiaēſche ſchuytgiens/ dientē inde Revieren gebruijct.) Deſe voorſz. clippē liggen vā Pulo Comuda af na Martavan, ontrent 2.mylen weeghs na het landt toe;Recht teghens over deſe clippen heeftmen aent vaſte landt eē punct ofte hoeck van't hooge landt; aende n.zyde van dit punt is eē ſtrant van ſandt gelegē aent leege landt; Dit land behoort Xemijn Vegarum toe/dat is op de Peguſche tale die Heere van Vegarū geſeyt:want Xemijn is ſo veel als Heere gheſeyt/eñ Vegarum,den naem vant landt; Van hier af n.aen/ſo loopt het land hoogh op/hebbende op ſommige plaetſen Inwijcken/Clippen eñ Eylandekens.

As Ylhas d'Andemaō het upterſte eynd aende 3.zyde leyt op 11. eñ het upterſte vāde n.zyde op 14.graden.

Op 14. gradē ſietmen veel Eylanden.

Het Eyland Pulo Comuda leyt 7.mylen vā Martavan.

Ghedaenten ende opdoeninghe van't lād by Martavan.

Almadias zijn cleyne Indiſche ſchuytgiens.

Pulo Comuda leyt twee mylen van Martavan.

Al eermē comt by de havē van Martavan, ſo heeftmen een wit huevelt gien ofte verhevē landt/ dienendē voor een kenteyckē ofte bake/ hebbende dicht by hē 2.Palm-boomen ſtaen;

Teyckenen' ende kēnplaetſen eermen by de Haven van Martavan komt.

Ontrent

Ontrent 2. mylé verder sult ghy eē dicke top landts sien aent eynde/ van de welcke/ te weté tZeewaert aē leyt een Eylandeké/ twelck mé niet sien/ noch vant lādt onderschepdē en can/ tot datmender met over een/ ende die Revier van binnen (daer die Haven van Martavan leyt) ondeckt siet; dit Eylandtgien gepasseert wesende sult een wit hueveltgen komen te sié/ dat u vande ghelijcken aende zuijdzyde blijft; binnen int Eylandt heeftmen een lack ofte besloten water ligghen van een goede Visscherye/ aleermen by dese Havé van Martavan comt/ (komende van't Eylandt Comudo af) sult te Zeewaert ontrent eē mijl ofte ander half vā't landt af/ een ront Eylandeken vol wildernisse sien ligghen/ ghenaemt A Ylha das Cebollas, dat is t'Eyland vanden Aiuyn/ by welck Eylandeken/ te weten aende zuijdzyde daer van/ leyt een Klippe daermen de Zee op siet breecken; van dit Eylandeken af tot de Haven van Martavan toe/ mach wesen ontrent twee mylen; Comende van Pulo Comuda af sult verdacht wesen/ daer van af te loopen aende zyde van't landt/ doende de cours als boven geseyt is: want en hebt nieuwers af te vreesen/ dan van het gheene ghy voor oogen siet; sult oock weten datmen van dit Eyland Das Cebollas voortaen naer't noorden toe anders geē Eylanden noch Klippen meer en heeft/ 'twelck een seer goede kenteijcken van desen inwijck is: want wesende aen dees zyde/ so en isimen so haest niet by 'teen Eylandt ofte men siet een ander/ ende van daer af voortaen soo en sietmender gants gheen/ als ghesept is; moet wel voor u sien voorby de Haven van Martavan niet te passeren: want wesende op 12. vadem soudt eē weynigh daer naer op droogh komé.

Dese Haven van Martavan is ontrent een mijl ofte anderhalf breet/ hebbēde vāde noord zyde een laegh ofte vlack landt/ wesende water pas met de Zee/ eñ is een Eylandt 'twelcke ghenaemt wordt Momuay, men mach het sien alsmen langhes 'landt heen (te weten van Pulo Comuda af) naer dese Haven toe comt/ sult altoos loopen op de diepten van 12. vadem/ ende komende op 8. 9. vadem/ soo sultet setten: want zijt alsdan inde Haven/ ende en wiltet landt niet naerder ghenaken/ noch en loopt niet verder naer den inwijck/ ende die bancke toe/ sulter t'elcke mael minder diepten vindé; Dese Revier vāMartavan loopt noord oost ende zuijdtwest upt end' in: maer men en mach daer sonder Lootsman niet in loopen: want heeft binnen inde Revier (te weten aende oost zyde) een Steen-klippe ligghen/ welcke alle 'twater naer hen toe treckt/ daerom en machmé daer sonder Lootsman niet in loopen; oock mede so heeftmen in d'inkomste vā dese Revier ende Haven (te weten aende rechter hant) een bancke ofte drooghte ligghen/ al waer te midde-wegé een Cannael door loopt van 6. 7. vadem diepten/ 'twelcke sult mogen kennen by dese teijckenen/ te weten/ heeft op't diepste veel visch diemen sien mach; Dese Haven van Martavan is ghelegen op 16 $\frac{3}{4}$. graden/ ende de Stadt Martavan op 16. graden.

Aen't upterste eyndt vande Eylanden van Andeman, te weten aende noordtzyde heeftmen twee Eylanden ligghen/ tusschen welcke ende d'Eylanden Andeman men wel passeré mach/ van ghelijcken aende upttersten hoeck van't zuijdeijnde vande Eylanden Andeman (ghelegen op 11. graden) heeftmen oock sommighe Eylandekens ligghen/ ende van daer af naer d'Eylanden As Ylhas de Nicobar, te weten zuyden aen/ so streckt eenen anderen reghel Eylanden; oock mede soo ghy quaemt te loopen van d'Eylanden d'Andeman af/ naer de Custe toe/ ghemoetende sommighe vergaderinghe ofte ravelinghe van wateren/ soo en wiltet niet voor vreesen: want en is anders niet dan 'tselfde water/ sonder datmen alhier eenighe drooghten heeft/ al hoewel datter aen de custe etlijcke liggen; men heefter alleenlijcken te midde-weghen een Eylandt ligghen/ 'twelcke die Inghesetenen noemen Viacondam, is een cleijn Eyland/ wesende daer rontom over al schoon: maer heeft seer weynigh versch water/ anders niet hebbēde dan Pijnboomen/ waerom niet noodigh is daer aen te loopen.

A Ylha das Cebollas vol wildernissen.

Aende zuytzyde van dit Eylāt een Klip.

Goede teyckenen by Ylha das Cebollas.

De Havé van Martavan is een mijl breet eñ het is een Eylandt ghenaemt Momuay.

De Revier vā Martavan loopt noordt oost eñ zuijdtwest.

Aende oostzyde een steen Klip inde Revier.

De Havé van Martavan leijt op 16. drie vierendeel graden.

De Stadt op 16. graden.

Twee Eylandekens by't Eylandt Andeman.

't Eyland Andeman leijdt aende zuydtzyde op 11. graden.

As Ylhas de Nicobar.

Eenighe drooghten by Andeman.

Viacondam is een kleijn Eylandeken.

Dat 15. Capittel.

Deroute ofte die Navigatie van Cochijn uyt Indien naer Malacca toe.

Die naer Malacca wil varé inde groote Monson, (dat is de principaelsté tijt dat de winden daer toe dienende courseeren) inde maent van April/ so salmé (om zijn reyse te verseeckeren) maken 'tseijl te gaen van Cochijn af tot den 26. Aprilis toe/ ende upt de Haven wesende/ terstont de cours zuyden aen setten tot op 7. graden/ ende van daer af zuijdt zuijdtoost aen tot op 6. graden/ wesende op dese hooghte salmen zuijdtoost aē loopen/ tot op 5. graden schaers/ ende vā daer oost aen tot datmen het Eyland Seylon voor by is/ wesende in dese contreye sult aenloopé/ in voegen dat ghy komt op 5 $\frac{1}{3}$. ende 5 $\frac{1}{2}$. graden; van desé hooghte sult uwen cours doen naer d'Eylandekens van Gomespola toe/ (welcke liggen op 6. graden bijden hoeck van d'Acheijn van't Eylandt Samatra.)

Comende by d'Eylanden Gomespola, soo ghy gheen vrees en hebt vande Acheijns, (dat zijn d'Ingesetenen van't Coningh-rijck van Acheijn, int Eyland Samatra, doot vyanden vande Portugesen) so neemt uwen cours langhes 't Eylandt Samatra heen/ tot de Cabo (ghenaemt) Tanjamburo toe/ gheleghen aen de selfde Custe van't Eylandt op 5. graden ruijm/ ontrent bpde 30. mylen van d'Eylanden Gomespola, ende van hier af sult uwen cours nemen naer de Custe van Malacca toe/ loopēde so veel te loefwaert als ghy ymmers moecht/ om te gaé verkenné Pulo Sambilao, 'twelcke is een Eylandeken gheleghen dicht aende custe op 4 $\frac{2}{3}$. gradē van Malacca, noord west ten noorden 40. mylé: want die dese Eylanden komt te verkennen/ heeft een reyse om haest tot Malacca te komé/ ende die daer van te lywaert aen kompt naer Pulo Pinan toe/ ('twelcke een ander Eylandt is/ gheleghen op 5 $\frac{1}{2}$. graden/ ligghende van Pulo Sambilao noorden ten westen 12. mylen/ soo heeftmen naer Pulo Batun toe/ een ander Eylandt/ van Pulo Pynao gheleghen noordtwest ten noorden 10. mylen op 6. gradē) sout by avontueren zuijdooste winden vinden/ die aen dese custe seer veel waeyé/ daerom die laet t'seijl gaet is een lange reyse verwachtende/ waeromme 'tbeste is vroech van Cochijn te schepden/ om een beter voyage te hebben/ etc.

Wat tijt datmen 'tseijl gaé sal nae Goa.

Coursen van Cochijn tot dé Eylandekens van Gomespola.

d'Eylanden Gomespola ligghen op 6. graden.

De Acheijns zijn doot vyanden vande Portugesen.

Cabo Tanjamburo leijt op 5. graden.

't Eylandeken Pulo Sambilaon leyt op 4. twee derdendeel graden/ n. w. ten n. 40 mylen van Malacca.

Pulo Pinan leyt op 5. een half graed.

Pulo Batun leijdt op 6. graden.

Dat 16. Capittel.

Een ander breeder verclaringhe vande Navigatien ende Coursen, om te seylen van Goa uyt Indien naer Malacca, met alle die streckinge eñ gelegentheyt van dien.

Die

Coursen van Goa nae Malacca.

Die geen die begeert te seylen van Goa, ofte uyt Indien naer Malacca, sal tot 20. mylen weeghs t'Zeewaert in loopen/ in sulcker voegen dat hy het Eylandt Seylon mach buyten om loopen / naer d'Eylanden As Ylhas de Nicobar toe/ te weten door't middelste Cannael heen/ 't welcke leyt op 7 ½. graden / sult gheadverteert wesen op dese contreye acht te hebben op de stroomen: wantse mette weste winden naer de golve van Bengalen toe loopen/ende mette ooste winden t'Zeewaert aen; 20. ofte 30. mylen vandeEylanden af heeftmen so groote vergaderinge ofte ravelinge van water ende stroomen/dat het drooghten schynen te wesen.

't Middelste Eylandt van Nicobar leyt op 7. een half graden.

Waerschouwinghe voor de stroomen.

Soo ghy quaemt op't midden van d'Eylanden Nicobar aen/so weet datmen daer een Cannael heeft/liggēde op 6 ½. gradē/ wesende d'Eylanden vanden anderen verscheyden ontrent anderhalf myl / daermen wel tusschen door mach loopen sonder schromen: want en hebt anders niet te vreesen / dan alleenlijcken dat ghy voor ooghen siet; de diepten diemen daer heeft zijn 12. 13. vadem; aen't eynt van dit Cannael/ te weten by't noorder Eylandt van d'Eylanden Nicobar, leyt een Eylandeken daermen tusschen door mach passeren/ mettet grootste schip datmen vint; het zuyder eynt van dit Eylandt is ghelegen op 6 ¼. graden/eñ 't bovenghenoemde Cannael op seven en half graden/als voren.

Opt midden vā d'Eylandē Nicobar/op 6. een half gradē leyt een Cannael.

Een Eylandeken op 6. een vierendeel graden.

Soo ghy quaemt by't middelste Cannael gelegen op 6. graden/sult by't inkomen van't Eylandt vier Eylandekens sien/waer van de drie een half myl van't Eylandt af ligghen/ zijnde twee van dien groot ende hoogh / ende 't ander kleyn/ende 't vierde leydt verscheyden van't Eyland ontrent drie mylen; is eē groot ront Eylandeken vlack boven op/ende naer't noorden sult een ander Eylandt sien ghelegen op 8. graden; d'inkomste van dit Eylandt heeft eenen dicken hooghen rugghe/ wesende aen't eynde vlack; komende int midden van't Cannael sult noch een ander Eylandt sien/gelegen dicht by dat vande 8. graden van een vlack land/ liggende vanden anderen ontrent twee mylen weeghs; van d'Eylanden Nicobar tot dit noorder Eylandt/zijn ontrent sevē mylen weeghs/en hebt alhier nieuwers van te vreesen; aen't eynt van dit Cannael heeftet Eylandt Nicobar eenen ronden huevel / hebbende aende voet van dien een Eylandekē ligghen/sult gheadverteert wesen aende zuijdzyde van Nicobar niet te passeren/ om te schouwen die vā Acheijn van't Eylandt Samatra, die hen alhier onthouwen: want zijn doot vyanden vande Portugesen; doet eer u beste om te passeren/ als boven gheroert is / al waert schoon dat ghy u vont op 8 ¼. ende 8 ⅓. gradē/ moechter evenwel passeren sonder vreese: wāt zijn altemael Cannalen ofte Duer-tochten.

Vier Eylādekens.

Een Eylandt op 8. graden.

Ontrent 2. mylen veerder noch eē Eylād

Waerschouwinge voor de zuijdtzyde van Nicobar.

Desghelijcks voor de Acheyn vā't Eylād Samatra.

Ghepasseert wesende d'Eylanden van Nicobar, als ghesept is: sult uwen cours nemen naer't Eyland Pulo Cuto toe; men loopt Pulo Cuto met Nicobar oost ende west/eñ heeft wat van oost ten zuyden/ ende west ten noorden/ is inde cours 9. mylen / ende leydt op de hooghte van 6 ⅔. graden; Om Pulo Cuto te kennen komende van uyter Zee daer op aen/ so sult ghy vāde oostzyde een hoogh ront lant sien / wesende aenden oever vande Zee laegh/ zijn drie kleyne Eylandekens by een/ hebbende vande zuijdtzyde/ te weten: aenden uytersten hoeck van dien 3. ofte 4. klippen ondect ligghen/eñ vande noordtzyde een ander mont ofte open/ loopende tusschen 'tgroote Eyland ende 't Eylandt van ter Zee; In dit Eylandt naer't landt toe / te weten: aende zyde van't zuijdtoosten / is een plaets daermen seer goet versch Water heeft / by eenen leeghen punt landts.

't Eylandt Pulo Cuto leyt op 6. twee derdendeel graden.

Teyckenē om Pulo Cuto te kennen.

Moecht oock wel uwen cours nemen van d'Eylanden Nicobar af/naer't Eylandt Pulo Pera toe / 't welcke is een kleyn ront Eylandt sonder eenighe gheboomten/ ghelegen op 5 ⅔. graden/wesende inde cours van Nicobar tot Pulo Pera ontrent 100. mylen; men loopter oost zuijdtoost eñ west noordtwest; Van Pulo Pera tot het Eylandt Pulo Pinaon zijn 15. mylen/ ende liggen vanden anderen oost ende west/ en heeft wat van oost ten zuyden/ ende west ten noorden; Dit Eylandt Pulo Pinaon leyt 5. mylen van't vaste landt af/op 5 ¼. graden ruijm; die kēnisse van diē is/dattet hoogh int midden is / hebbende aenden hoeck van't noorden eenen rondē huevel/ ende een Eylandeken te midde-weghen van't selfde Eylandt ligghen; ende komende langhes 'tlandt heen/ so heeftet eenen grooten inwijck met een sant strant/hebbende aen't eynde vande strant een Eylandeken liggen/daermen die plaets van't versch water heeft/ ende aēde punt van't zuyden ist laegh landt/ maeckende een ander Eylandeken; Men loopt Pulo Pinaon met het Eylandt Pulo Sambilaon noorden eñ zuydē/ moet alhier wel voor u siē: want van dit Eyland Pulo Pinaon streckt een bancke af/ streckēde tot een punt ofte hoeck hoogh lants toe/ (die t'Zeewaert in komt) ende streckt tot op twee mylen t'Zeewaert aen/ sulter op vinden 5. vadem diepten / ende wat meer naer't lant toe wesende minder.

't Eylandt Pulo Pera leyt op 5. twee derdendeel graden.

Pulo Pinaon leyt op 5. een vierendeel graden ruijm.

Kenteyckē vā Pulo Pinaō.

Pulo Sambilaon.

Een banck by Pulo Pinaō.

Sult weten dat wanneer u dese voorschreven punt blijft int oostē ende oosten ten noorden/soo sult ghy Sambilaon komen te sien; de cours van Pulo Pinaon tot Pulo Sambilaon zijn 22. mylen/leyt op de hooghte van 4. graden schaers; oost ende west van Pulo Sambilaon t'Zeewaert 4. ofte 5. mylen/leyt het Eylandt genaemt A Ylha das Iarres, is eē kleyn ront Eylandt bedeckt met Bosschagie / ende heeft aende zyde van't zuijdtwestē versch water/doch is weynigh: maer in Pulo Sambilaon heeftmen seer goet versch water / te weten op de 4. Eylanden van dien / waer van het grootste aldernaest het landt toe leyt int midden/van't welcke aen de zyde van't noordtoosten staet eenen huevel/ van welcker beyde zyden men stranden van sant heeft / aē dese beyde stranden heeftmen versch water; Van gelijckē die ander drie Eylandē/welcke int midden blyvē/hebbē aende zyde van't oost noordtoosten altemael sant-stranden/int middē van de welcke/te weten daer't een opē heeft/ vintmen seer goet versch water / aende voet van eenen grooten boom; by alle dese Eylanden/ so wel aende zyde vande Zee als van't land/ als oock door de Cannalen daer tusschen heē/ machmen vrylijck passerē sonder vrees: wāt is over al diep genoegh / ende moechtet setten int gesicht van't landt op 20. ende 15. vadem diepten.

Pulo Sambilaon leyt op 4 graden.

A Ylha das Iarras.

Ghedaente eñ gelegentheyt.

In Pulo Sambilaon is goet versch water.

Beschryvinge van 3. Eylanden.

Begheerende te passeren doort groot Cannael van Pulo Sambilaon, so sult ghy zuyden ende zuyden ten oosten aen loopē / naer d'Eylanden As Ylhas d'Aru toe/welcke liggen aen de custe van't Eyland Samatra, zijn drie kleyne eñ laghe Eylanden/bedect met Boschagie/

Coursen om door't groot Cannael van Pulo Sambilaon te seylen.

As Ylhas d'Aru.

als ghy

als ghy so verde zijt als dese voorschreve Eylanden / tot op een mijl daer voorby wesende/ sult uwen cours nemen zuijdtoost/ zuijdtoost ten oosten/ende oost zuydtoost aen / loopende

Pulo Parselar is een hooghen Bergh aende cust vā Malacca.

op de diepten van 10. vadem/naer Pulo Parcelar toe / 'twelcke is eenen hooghen Bergh/ gheleghen aende custe van Malacca, eñ schijnt van verde een Eylandt te wesen / staet in een vlack landt/so datmen 't landt niet en siet dan alsmender dicht by is; Van Pulo Parcelar tot den hoeck ghenaemt Cabo Rachado, dat is de ghecloven hoeck/gheleghen op 1 ½. graden ruym/ looptmen van daer tot Malacca oost zuijdtoost eñ west noordtwest; lancks de custe heen ist altemael een puntigh ende huevelachtigh landt: maer niet te hoogh ; Comende te midde-weghen / te weten : vande Cabo Rachado naer Malacca , sult terstont onderken d'Eylanden die ontrent een half mijl voorby Malacca (dicht by't landt heen) ligghen.

Cabo Rachado leydt op 2. een half graed

Beschryvinge vāde custe vā Malacca.

Dat 17. Capittel.

Om te seylen van Pulo Sambilaon af door't groote Cannael naer Malacca toe.

d'Eylandē As Ylhas d'Aru ligghen aende cust van Samatra.

Seylende vā Pulo Sambilaon af naer d'Eylanden As Ylhas d'Aru, gelegen aende custe van't Eylandt Samatra, sult uwen cours doen zuyden aen tot op 13. mylē toe/ waermede op de bancke sult komen/ soo dattet al eveleens is te seylen van Pulo Sambilaon zuyden aen / als van't Eylandt Ylha das Iarras (dat is 't Eylandt vande potten) zuijdtoost ende zuijdtoost ten zuyden aen : want komt altemael op een plaets uyt / ende als d'Eylanden d'Aru blyven west ende west ten noorden van u / so werptet loot uyt/sulter sant gront vinden; van hier af sult uwen cours doen zuijdtoost aen / altoos het loot ghestadigh uytworpende/ ende vindende 10. vadem (de selfde cours behoudende tot op de 13. vadem/'twelcke modder gront sal wesen) sult zuijdt zuijdtoost ende zuijdtoost ten oosten aen loopen: maer vindende 16. 17. vadem sant gront/ soo wentet naer die zyde van Malacca toe tot op de 12. 13. vadem/ doende alhier weder uwen cours naer't zuijdtoost eñ zuijdoost ten oosten; ende soo't geviel dat ghy quaemt op de 10. vademen/ soo keert weder naer't zuydoosten/altoos u best doende om te loopen op die 10. 12. tot 13. vadem toe: want is de beste diepten eñ gront van dit Cannael;

Ylha das Iarras is 't Eylāt vande potten.

Coursen van Pulo Sambilaon na Malacca.

Kenteyckē van Pulo Parselar.

Soo wanneer ghy komt te sien recht voor u uyt eenen ronden Bergh / 'twelcke hem verthoont als een Eylandt/soo sult weten dattet Pulo Parselar is/ tot welcke cōtreye die voorschreven drooghten streckende is/niet teghenstaende en sult daerom niet laten uwen wegh te vervolghen / Pulo Parselar niet genakende tot op 2. mylen naer't noordtoosten toe: want alsdan soo ismen de voorschreven drooghten voorby / van hier af voortaen so genaeckt het landt tot op een mijl/naer uwen cours nemende zuijdtoost aen / naer den hoeck Cabo Rachado toe/al eermen op drie mylen naer bijde Cabo Rachado comt/ soo heeftmen een Riffe 4. mylen vande custe af ligghen / welcke niet meer als 4. vadem dieptē heeft/ te weten met hoogh water / ende t'Zeewaert daer van af loopt een Cannael van 10. vadem diepten/ loopende van d'Eylanden d'Aru naer Pulo Parcelar toe / sult u beste doen dattet grootste Eylandt van Aru zuijdtwest ende zuijdtwest ten westen van u blijft / uwen cours doende

3. mylen van Cabo Rachado leyt eē Rif/ dat 4. vadem diepten heeft.

Een Cannael vā 10. vadem diepten,

zuydtoost aen/ altoos op 18. ende 'tondiepste op 17. vadem; Willende loopē van Pulo Parcelar naer d'Eylanden d'Aru toe/sult maken dat u Parcelar int noordtoost ende noordoost ten oosten blijft/ noordtwest ende noordtwest ten westen aenloopende/ altoos op de 16. 17. 18. tot op 15. vadem diepten; dese wegh en is anders niet te doen : want ick hebse altoos so selver ghepasseert / ende my daer wel met bevonden.

Coursen van Pulo Parcelar nae d'Eylanden d'Aru.

Dat 18. Capittel.

Deroute ofte de Coursen vande Navigatie van Malacca naer Goa, met alle die streckinge ende ghelegentheyt van dien op't breest verclaert.

Coursen van Malacca nae Goa.

Scheydende vā Malacca naer Goa ofte Indien / soo is den besten cours te seylen een mijl eñ anderhalf/ de Custe van Malacca langhes heen/ altoos int ghesicht houdende de struijcken ende 'tonderste vande boomen die op't landt staen/ te wetē tot Pulo Parcelar toe; men heeft alhier vande 16. tot 27. ende 28. vadem diepten / sult gheadverteert wesen beneden de 14. vadem niet te passeren / aen d'een noch aen d'ander zyde/ loopende van uyt Malacca af tot ontrent derde half ofte drie mylen/ so heeftmen twee ofte drie drooghten van steen eñ klippen (ontrent een half mijl t'Zeewaert in steeckende) liggē/ recht teghens over de Cisterno ofte sConincx back ghenaemt/ vande Portugesen Tanque del Rey geheeten; Van gelijcken sult u wachten van te ghenaken den inwijck vande Cabo Rachado, (welcke Cabo leyt op 2 ½. graden aende selfde custe van Malacca, noordtwest tē noorden af 10. mylen) soo veel vande zuijdtoost zyde als vande zyde van't noordwesten/ eñ compter op gheen mijl naer by't landt/ als ghesept is ; alhier soo heeftmen een goede mijl weeghs tot anderhalf toe/ t'principaelste vā't Cannael tot Parcelar toe.

Vermaninghe vā niet beneden de 14. vadem te passerē

Ontrent drie mylen van Malacca liggē 3. drooghtē

Tanque del Rey.

Cabo Rachado leydt op 2. eē half gradē.

Comende by Pulo Parcelar, ende begerende de drooghten dwers over te loopen / sult u ontrent twee mylē van Pulo Parcelar af houden/ overmidts datter vande custe van Parcelar een bancke af steect/ streckende tot ontrent een half mijl in Zee/ wesende als gesept is/ tot ontrent 2. mylen van het land af/ om over de drooghten te passeren ; zijnde mettet wassen van het water/ soo sal u Pulo Parcelar blyven int oosten / ende mettet vallen vant water int oost noordoosten/ waerom u noodigh is goede opsicht te hebben mettet ghety/ op dattet u niet en bedrieghe ; Comende op deser manier in dese contreye/ sult west noordtwest aen loopen/u altoos naer d'eē ofte d'ander zyde houdende/ naer dattet ghety loopt; ende soot saecke waer dat ghy quaemt (int dwers over loopen) te sien Pulo Parcelar, so ist goet dattet u blijft int oosten ende oost ten zuyden/ ende komende een half weghen naer d'Eylandekens van Aru toe/ (ghelegen dicht aende custe van Samatra op 3. graden/ te weten west noordtwest 30. mylen van Malacca) al ist dat u Pulo Parcelar alsdan blijft tusschen't oost zuijdtoosten/ ende oost ten zuyden/ soo hebt ghy niet teghenstaende eenen goeden cours / in voegen dat komende naer Pulo Parcelar, soo ist goet datmender met over eē comt/ oost noordtoost ende west zuijdwest/ dit is te weten twee mylen daer van af: maer int afwijckē naer d'Eylanden d'Aru toe / so ist best dattet u blijft int

Coursen om dwers over de drooghten te loopen.

d'Eylandekens van Aru ligghen dicht aende custe vā Samatra op 3. graden.

Vermaninge om na 't groote Eylandt d'Aru toe te houden.

oost

oost ende oost ten zuyden/wesende int ghesicht vande voorschreven Eylanden d'Aru, u houdende naer 't groote Eylandt van d'Aru toe/ moechter op een mijl ofte twee naer by komé soo dicht alst u belieft: want is daer rontom diep ghenoegh/ die diepten diemen sal vinden by de voorschreven drooghté/loopende door't Cannael/sal wesen vande 10. tot 21. vadem/ doch sult weynigh worpen van 21. vadé hebben/ eñ die meeste diepten diemen heeft door't Cannael loopende/ is 12. 13. 14. 15. 16. 17. vadem; ende al ist schoon dat ghy komt op de 10. 9. ende 8. vadem drie ofte vier worpen/te weté van kleyn/fijn/eñ swart sant ofte modder-grondt / is evenwel eenen goeden cours: want sult terstont weder op 12. 13. 14. vadem komen/hebbende dese diepte ende gront/ ende doende dese cours als geseyt is/al ist dat ghy sommige worpé van kleyn/ fijn/wit sant cryght/ist noch al eenen goeden cours: maer so ghy grof sant ofte schulpen cryght/ so weét dat ghy buyten 't Canael zijt; weest op u hoede/dat soo wanneer ghy de gront van swarte schulpen/ende grof sant vindt/dat ghy weder kleyn/dun/ swart sant ofte modder gaet soecken: want de gront van grof sant eñ schulpen is buyten 't Canael/ daerom sult in alles goet advijs hebben/ het loot ghestadigh upt worpende/ om u te verseeckeren; is oock goet met twee looden te diepen/te weten: van elcke zyde van't schip eé/met goede opsicht eñ wacht/ ende u Anckers altoos ghereet te hebben/met een Cabel van 12. oft 15. vadem bots / soo't noodigh waer/om u daermede te helpen; Nu om dat wy hier veel reysen mentie maken vā Pulo Parcelar, so hebbe alhier by willen voeghen waer ende op wat hooghte 'tselfde gelegen is/hoe wel dattet genoegh inde Pas-caerten afgheteyckent staet;'tis een landt 'twelcke eenen hoeck maeckt / in ghelijckenisse van een Cabo, gheleghen aende selfde custe van Malacca,te weten by de 15. mylen noordwest ten n. daer van af / op de hooghte van 3. graden ruijm; oock mede doe u gedencké dat nemende uwé wegh vā Pulo Parcelar af/naer d'Eylanden d'Aru toe/comende ter halver wegen/ so moet u Pulo Parcelar blyven int oosten eñ oost ten zuyden/ende wat naerder d'Eylandé komende/so blijft u Pulo Parcelar bynaest int oost zuydtoosté/dit is te weten als ghy d'Eylanden begint te ghenaken:want loopende op dese manier hebt eenen goedé cours / ende zijt verseeckert en vry vande drooghten/ ende soo ghy dese drooghten inder nacht over loopt/so sult des daeghs 'tlandt mercken als boven/ hebbende eenen goedé wint / altoos acht hebbende op de ghetyden van't water/ op dat het u niet en bedrieghe / en aen d'een ofte d'ander zyde drijft: want de stroomé alhier seer sterck loopen/soo wel int vloeyen als int ebben/u in als conformerende naer't ghety / doende uwé cours in sulcker voegen/dat ghy altoos 'tloot moecht upt worpen.

Diepten vant Cannael.

Teijcké alsmé buyté 't Canael is.

Waerschouwinge vande gront buyten 't Cannael.

Beschryvinge van Pulo Parcelar.

Pulo Parcelar leydt op 3. graden ruijm.

Teijckené alsmé vry vande drooghten is.

Vermaninge om acht op de ghetyden te hebben.

Als u 'tvoorschreven groote Eylandt d'Aru int zuijdwesté blijft/ wesende ontrent twee mylen daer van af / so sult ghy u stellen mette Pulo Sambilao recht over een / in voeghen dat ghy niet en wijckt ofte vervalt vāde Eylanden af/naer de zyde van Samatra toe/uwé cours als ghesept is / vervolgende naer Pulo Sambilao toe / sonder yet te vreesen / om dat de Monson ofte den tijt vande winden/ alsdā van over't landt nae de Zee toe waeyen/ ende somen hier in onachtsaem waer / soude groot achterdeel ende verhinderinge inde reyse konnen doen; de diepten ende gront diemen heeft van d'Eylanden d'Aru naer Pulo Sambilao toe/is van 27. tot 40. vadem modder gront/ ende op sommighe plaetsen sant;ende loopende byde Eylanden d'Aru, so heeftmender van de 40. tot 50. vadem diepten; Van dese Eylanden Pulo Sambilao af/ naer d'Eylanden van Pulo Pinao toe/ sult altoos langes 'tlādt heen seylé/sonder daer af te wijcken / u wachtende van een bancke (gheleghen recht tegens over 'tlandt ghenaemt Baruas, tusschen Pulo Sambilao ende Pulo Pinao) is van modder-gront/ende segghen datmen daer drie vadem diepté op heeft/ sult u altoos mettet loot behelpen/onder de 15.vadem naer't landt toe niet passerende/noch boven de 30.vadé t'Zeewaert / om dieswille dat de buyen alhier altemets van over't landt(uptet gheberchte van Queda komen vallé) upten n. o. ende n. n. o. en somtijts noch scherper/ by wylen wel ruymer lancks de Custe loopende / als gheseyt is; sult uwen vaert sonder schromen moghen doen/ vande custe van het Eylandt Samatra, daermen in dese Monson aldermeest voor vreest / daerom sult uwen cours doen sonder van het landt af te wijcké/te weten tot d'Eylanden van Pulo Pinao toe / daer by wesende ofte op de hooghte ende lenghte van dien/ ende de Monson (dat is: de winden die alsdan regneren en u favorabel zijn)krygéde/moecht dan wel van het landt af wijcké/u best altoos doéde om te loefwaert van Pulo Pera te passeren/ twelcke eenen goeden cours is:maer so u de wint diende om te gaen verkennen t'Eylandt van Pulo Batum,is noch beter: want moecht van hier af uwé cours nemen na het Canael/van op de $7\frac{1}{2}$.graden: maer de Monson crygheude als boven/al ist wat te rugge/ sult den tijt verliesen: want de Monson somtijts int eerste scherp is / ende begint daer nae allenskens te ruymen/ gelijck alsmen het land ende custe afwijckende is.

De diepté vā d'Aru tot Pulo Sambilao is van 27. tot 40. vadem.

Waerschouwinge voor de bancke Baruas.

Beschryvinge vā Baruas.

Buyen upt 'tgheberghte van Queda.

Vermaninge om zyn best te doen datmen loefwaert van Pulo Pera passeert.

De Cannael Pulo Batum op 7. een half graden.

Op dese cours sult ghy loopé naert Canael van op de $7\frac{1}{2}$. graden daer door passerende/ ende eer dat ghy komt van op de $7\frac{1}{2}$. graden/ tot op $7\frac{2}{3}$. ende minder d'Eylandé gepasseert wesende / sult u altoos houden op de voorseyde $7\frac{1}{2}$. graden / om dieswille datmen in dese Golffo ofte contreye altemets/ende veel tijts n. n. o. eñ n. winden heeft;Inde cours naert Eylandt Seylon toe/sult loopen op $7\frac{1}{3}$. eñ op 7. graden / met welcke gangh sult komen opt Eylandt Seylon aen/ by een plaets ghenaemt Matecalou, 'twelcke te loefwaert van de drooghten is; alhier en heeftmen gheen gront dan vande 2. mylen naer het landt toe;sult oock gheadverteert wesen/dat van te middewegen vande Golffo af/tot het Eylandt Seylon toe / de stroomen ende wateren (in desen tijt ofte Monson) naer buyté toe t'Zeewaert in loopen/van gelijcken so wraeckt het Compas elcke reijs meer naert noordtwesten/opt welcke ghy altemael sult goet regard nemen/ ende komende by het Eylandt Seylon,dat int ghesicht krygheude sult et niet weder verlaté/ altoos de gront houdende/ te weten vā onder de 30. vadem/ (wel voor u siende/ eñ u wachtende vande drooghten die quaet ende periculeus zijn / wesende d'uyterste van dien van steen ende klippé/ de lenghte van een Galeye/ sonder eenige andere meer te hebben dan datmen siet) loopende op de diepté van 14. ende 16. vadem/ten halfwegé ofte te midde-wegé van

Coursen naet Eyland Seylon.

Loefwaert vā de drooghten van Ceylon leydt Matecalou.

Vermaninge hoe de stroomen hier loopen inde Monsen/ etc.

Waerschouwinghe voor periculose drooghten.

Een verborgē drooochte. Oorsaeck waeromme datse verborghen is.

van dien ende 'tland sult de voorschreve dieptē vinden/ende een ander drooghtē die u achter blijft / welcke is d'eerste/en machmen niet sien dan datter de Zee op breeckt; seggen datmen met kleyne schepen tusschē dien eñ 'tland mach passeren/wesende van 4. vadem dieptē/ niet teghenstaende is beter t'Zeewaert daer van af te loopen ; is van hier af tot het landt een mijl weeghs/sulter tot op 16. ende 18. vadem naer aenkomen / ende so ghy u alhier by gevallen vont tegens den nacht/ salt noodigh wesen mettet Fock-seyl alleen te seylen/te weten alsmen ghesicht van onbekent landt heeft/ onder die 18. vadem naer't landt/noch boven de 30. vadem t'Zeewaert niet passerende.

Hoe datmen hem reguleren sal alsmen by nacht ontrent dees drooghte kompt.

Waerschouwinge om nz nae d'Eylādē van Maldiva te vervallen.

Van dese drooghte af salmen langhs de custe heen loopen/op de diepten van 15. 16. ende 20. 25. 30. vademnaer in sulcker voegē dat ghy de gront niet en verliest: want mochter stilten crygē/dat verliesende gront/u de stroomen eñ wateren mochten dryven naer d'Eylanden van Maldiva toe / waer door noodigh is goet opsicht te hebben tot datmen comt by Negumbo ('twelcke int Eylandt Seylon is) van daert goet is dwers over naer't vaste lãt te loopen / tot Negumbo komende en sulter van't landt niet afwijcken / dan vanden 15. Februarius voort aen:want van dien tijt af/ so beginnen de stroomen ende wateren weder binnewaerts aen te loopen/ende wesende vãden 15. Februarius voort aen moecht van't landt (te weten van't Eylandeken Verberijn, 'twelcke dicht aende custē van Seylon leyt) af loopen/tot die fortresse vande Portugesen genaemt Columbo toe / naer dat tet u best gheleghentheyt sal gheven / op dattet u niet en wedervare alst met veel schepen gheschiet is / die door onachtsaemheyt gedreven worden naer d'Eylanden van Maldiva toe.

Negumbo leydt in't Eylandt Seylon.

Van Negumbo niet voor dē 15 Februarij af varen.

Dicht aē Seylon legt d'Eylandekē Verberyn.

De fortresse Columbo.

Gedaente vãt land Tanadare tot A punta de Galle.

Van dese laetste drooghten af naer Tanadare, ende tot den hoeck genaemt A Punta de Galle toe/te weten langhes de custe ende Zeekant heē/ist landt over al bynaest even gelijck eñ hoogh/ eñ recht teghens die voorschreven drooghten over / te landewaerts binnen sietmen drie hooghe bergen; Van hier af tot Tanadare toe heeft men sant strandē; sult altoos langhes 'tland heen loopen sonder schromen/ tot int ghesicht van Tanadare, 'twelcke seer wel bekent is / en latet selfde u niet bedriegen: want hem van buytē aen komēde verthoont als die Punta de Galle; de teeckenen eñ rechte kennisse daer van is als volcht/ te wetē heeft een uytsteeckende hoeck van dun landt/maeckende 'tfatsoen van een tonghe / met een Riffe van steen daer van t'Zeewaert af steeckende/ de lenckte van eenen goeden steen worp; Dese punt landts ofte uytsteeckende tonghe is vol Indiaensche Palm-boomē/die hen seer schoō en cierlijck int ghesicht verthoonen / ende eer datmē daer op eē mijl ofte twee naer by comt so verthoont hem dese hoeck ofte punt landts int schijnsel van een tonge/te weten buyten de Palm-boomē naer de Zee toe:maer het bosch vande Palm-boomen in zijn selven is dick eñ schoon int aensien/ende aleermen by Tanadare komt/so heeftmen twee oft drie sant bayē/ waer van niet noodigh is mentie te maken.

Drie hooghe bergē tegen over de drooghten.

Van dese bergen tot Tanadare is sant gront.

Gelijckformicheyt van A punta de Galle ende Tanadare.

Kenteyckē vã Tanadare.

By Tanadare 2. of 3. sant Bayen.

So wanneer ghy komt met dit bosch vande Palm-boomen over een/ sult int middē vã dien een witte Pagode(dat is eenen Indiaenschen Afgoden Tempel ofte Afgodt)sien/van dese Pagode af naer de zyde van't noorden/ sult ghy sommighe Doelen ofte Duynen van witte eñ roode aerde sien/'t welcke goede teyckenē ende de rechte kennisse van dese contreye is; sult niet te dicht aen't landt komen : want heeft een kleyne drooghte wat te Zeewaert in steecken/ doch weynigh; als ghy dese voorsz. Doelen ontdeckt/so sult ghy loopen op 18. eñ 20. vadem diepten:want soo de wint begonst te stillen/ende de gront dieper te werdē / sultet Ancker uyt worpen : want so ghy sulcks versuymde/sout metter haest gront af wesen/om dat de stroomen eñ wateren seer sterck t'Zeewaert in loopen.

En witte Pagode in het Bosch vande Palmboomē.

Duynen van wit en roode aerde aende noordtzy.

Warse betrachtenen.

Een kleyne drooghte.

Vermaninge voor de stroomen.

Van Tanadare tot Belliguao zijn ontrent 6. myplen; dese plaets van Belliguao is een seer grooten inwijck / ende vande zuydtzyde van dien verthoonen hem sommighe groote Doelen ofte Huevelen van roode aerde/te weten binnen indē inwijck : want men en machse niet siē / dan alsmen den inwijck geheel ontdeckt heeft ; ende vande noordtzyde heeftet 2. kleyne Eylandekēs dicht by't landt/vã welcke Eylandekēs een kleyne drooghte af steect: maer is vande zuydt-zyde naer't landt toe; Van Belliguao tot Gallee zijn 5. myplen ; dese wegh van Belliguao tot Gallee is altemael langhes de Zee-kant heen vol Palm-boomē/ ende tusschen beyden leydt een Eylandeken (dicht by't landt) van Steen-klippen.

Beschryvinge vã Belliguaō.

Gedaente eñ gelegentheyt.

Aēde noordzy 2. kleyne Eylandekēs met een drooghte.

Een Eylãdeken vã Steenklippen.

So wanneer ghy loopt naer Gallee toe/so sult ghy komen te sien een hoogh vlack landt vol Bosschagie/ende een effen wildernisse / eñ vande zyde van't noorden vande Bay heeftet een groot bosch van Palm-boomē/ende soo't u noodigh waer inde Bay te Anckerē/moechter wel in loopen tot op 15. ende 14. vadem diepten : maer die zynen wegh begeert te vervolghen en heefter niet van doen in te loopen; Van Tanadare tot dese Haven van Guallee, ('twelcke zijn 12. myplen) looptmen van d'een tot d'ander n. w. ende z. o. ende heeft wat vã n. w. ten w. ende z. o. ten o. sult geadverteert wesen desen wegh langes dese custe tot Guallee toe/niet te doen sonder gront.

Beschryvinge vã de gedaēte van Gallee.

Coursen van Tanadare tot de Haven van Guallee.

Van Guallce tot die punt ghenaemt Belitòte, zijn vijf ofte ses myplen/ welcke punt een dicke Bosschagie van Palm-boomen heeft/ (ende daer recht tegens over ontrent een half mijl weeghs / heeftet een groote Klippe) ende tusschen beyden ligghen veel Steen-klippen langhes 'tlandt heen; by dese punt de Guallee liggen twee drooghten daert water op breect/ d'eene is gelegen eer datmen by de punt comt/ welcke ¼. mijls t'Zeewaert in steeckt / ende d'ander recht teghens over de Bay / aende noortzyde een kleyne mijl t'Zeewaert in steeckende/ende van dese moet ghy u principalijcken wachtē ; mē mach alhier wel inder nacht voorby loopen/te pas komende op de 20. vadem diepten / so en isser geen vrees te hebben; op dese drooghte breeckt de Zee altemet seer verlancksaem / te weten alst hoogh water is.

't Punt Belitote.

Kenteycken vande voorsz. punt.

Twee droochten / desgelycx de gheleghentheyt der selver

Waerschouwinghe voor dese drooghtē.

Alhier langhes heen salmen zynen cours nemen tot Columbo toe/ghelijck als de custe streckende is / ende vant Eylandt Verberijn voort aen/so is de gront banckachtigher ofte ondieper; Comende dicht by Columbo te weten op 3. ofte 4. myplen naer tot by Negumbo soo machmen altoos Anckeren op 8. ende 9. vadem: maer by Columbo en sultet niet doē/ dan soot grootelijcks vã doē waer/so moecht ghijt setten vande 18. vadem naert landt toe; men heefter steen gront/tselfde is het oock vã gelijcken boven de 25. vadem t'Zeewaert in/ en dit op de meeste plaetsen / sult altoos op u-

't Eylandt Verberijn.

Negumbo leyt 4. myplen vã Columbo.

Steen-gront by Negumbo.

hoede

Verscheyden colueren van sant langhs dese cust.

hoede wesen als ghijt Ancker uyt worpt / dat eerst beproevende met het loot; de gront van dese contreye ende custe is op sommige plaetsen cleyn en op ander grof sant / 'twelcke 'tseker ste is/ heeft oock by wylen root sant; Insghelijcks plaetsen van wit ende swart sandt; dit zijn de teyckenen vande gronden langhes dese Custe / op alle welcke gronden men Anckeren mach.

Beschrijvinge väde fortresse Columbo.

De rechte teyckenē ende kennisse van Columbo (twelcke is daer de Portugesen haer fortresse hebben) zijn dese/ te weten alsmen inde Haven is/ so sal de Pico van Adam ghcheeten (dat is een hooghen spits/ 'thooghste van alle de omligghende contreye) blyven int oosten;

Pico d'Adam

Teyckenē van Columbo.

Doende uwen cours naer de Haven van dese fortresse/ so sult gyp allencxkens alle die berghen ende hueveleu comen te verliesen/ en beginnen te comen by dun ofte vlack laegh landt twelcke een teycken vande Haven ende een seer goede kennisse is;

Wat de Viräsoins zyn.

De winden diemen alhier sal vinden t'meestendeel van desen tijdt ofte Monson sullen wesen n. n. oost/ n. o. by wylen o. n. oost ende oock ooste winden;

De Virasoins blyvē veeltijts int noorden.

De Viraçoins (dat zijn de winden die van upter Zee waeyen) blyven veeltydts int noorden eñ n. w. Toe dese verclaringhe op dat hem niemant en verwondere sulcx aldaer vindende; Van ghelijcken so vintmen daer oock wel w. n. w/ w. ende w. z. w. winden/ naer de Conjunctie vanden tijt datmen by dese custe come;

De Virasoins waeyen inden westen vande naemiddach tot de middernacht.

Dese winden diemen noemt Viraçoins, welcke ghemeenlijcken van upten westen waeyen door gheheel Indien/ te weten den tijt datmē de Zee ghebruyckt/ (twelcke is des Somers vande namiddach tot de middernacht) komē van upter Zee nae het landt toe/ waerom vā de Portugesen ghenaemt worden Viraçoins, dat is te verstaen winden van upter Zee;

Wat winden datter vande middernacht totten middagh waeyen.

Terreinhos/ dat is winden van over lādt.

Nu vande middernacht af tot des middaechs/ waeyen ghemeenlijck de winden van upten oosten/ welcke comen van over't land naer de Zee toe/ vande Portugesen Terreinhos ghenaemt/ dat is winden van over't land naer de Zee toe ghesept: ghelijck als wy alles dies beroerende breeder verclaert hebben in myne Itinerario ende beschrijvinghe van Indien/ wort alleenlijckē hier verhaelt op dat het niemant vreemt en schijnt/ de maniere vande beschrijvinghe van dien/ ende 'twaeyen van dese winden langhes alle dese custe;

Waerschouwinghe vande winden.

Als ghy des nachts wilt seyl gaē met die Terreinhos, (ofte Landt-winden) soose gheen noordtoost en warē/ so en sult niet seyl gaē / dan vande middernacht voortaen/ ende sose niet en ruijmden (tZeewaert in loopēde) so en wilt u niet te seer van't landt af steecken: want souden u quaet wesen verde tZeewaert in te loopen/ om daer naer weder by't land te comen/ om dat de Viraçoins ofte Zee-winden van upten noorden ende noordtwesten dickwils verlancksaem eñ slap aenkomen.

Coursen van Negumbo na C. de Comerijn.

't Landt das Areas Gordas leyt 12. mylen vān Comorijn.

Oorsaec waer om dat het hier goet aen te komen is.

Van Negumbo af salmē dwers over loopen naer de Cabo de Comorijn toe / loopende naer de oostzyde vande Cabo, te wetē aen't landt (ghenaemt) das Areas Gordas, (dat is vande vette ofte grove Duynē gesept) twelcke is 12. mylen vande Cabo de Comorijn aende zyde van Choromandel: want is goet hier aen te comen/ om oorsaecke vande stroomen/ die seer sterck naer buytē toe loopē met scherpe winden; by dese Areas Gordas als oor een stuck weeghs naer de Cabo toe / so vindtmen grondt (aleer men het landt komt te sien om dattet leegh is) van 40. ende minder vadem diepten.

Waerschouwinge ofmen inde nacht bumen de C. quam.

Soo't gebuerde dat ghy vande Cabo binnewaerts quaemt/ wesende by nacht/ eñ gront vont/ so moeght vrpelijcken op dese gront heē loopen/ te weten vande 12. tot op de 18. vadē diepten: want alsmen mette Cabo over een comt/ so is de gront veel steylder afgaende vā wit sant / en sult boven de 20. vadem t'Zeewaert niet in loopen / te weten vande Areas Gordas naer de Cabo toe: want vande Areas Gordas binnewaerts aē/ so is de gront banc achtigh/ ende van kleyn swart sant/ sult loopē op een myl ofte anderhalf tot op twee mylen van't landt af / op de grondt ende diepten als ghesept is.

Bancachtige gront by de Areas Gordas.

Hoemen väde C. de Comorijn loopen sal na Coulaon.

So wanneer ghy komt byde Cabo de Comorijn naer Coulaon toe/ soo sult ghy uwen cours nemen langhes de custe heen tot by een myl vant lant af om te mogen Anckeren/ onder de 12. vadem naer't landt toe niet passerende/ is goet te loopen van 15. tot op 18. vadem/ u altoos wachtende vande Rudsen ende steenen van Trauancor, welcke ligghen tusschē de Cabo ende Coulaon, ende wesende by nacht/ so is het alderseeckerste teycken (om te weten ofmen by Coulaon is) de gront banckachtigher te vinden:

Waerschouwinge door de Rudsen ende steenen van Travancor.

Teeckenē van Coulaon.

Gelegentheyt vā Batequola

want van Coulaon tot Batequola toe (dat is by Onor niet verde vā Goa) soo heeftmen de gront banckachtigh/ eñ moechtet op de 8. vadem setten sonder vrees; Vā Batecola tot Goa toe is de gront op sommighe plaetsen steylder en dieper / waer naer u moecht reguleren met te Anckeren;

Van Cochijn nae Cananor niet te sorghen dan voort Eylandt Ylho Cagado.

Vā Cochijn af tot Cananor toe en hebt nieuwers af te vreesen/ dan alleenlijckē u te wachten van't Eylandeken ghenaemt Ylheo Cagado, gheleghen 7. mylen van Cananor zuydtwaert / eñ 3. mylen noordtwaerts;

3. mylē vande fortresse van Mangalor veel Eylandekens/ Klippē/ &c. tot Barcelar toe.

vande fortresse van Mangalor leyt noch een reghel Eylandekens/ Klippen / ende Rudsen langhes de custe heen/ tot datmen compt by de fortresse van Barcelor; van daer tot Batecola heeftmen sommighe Rudsen maer staen dicht by't landt/ ende die twee Eylandekens van Batecola moeght passeren tusschen 'tuyterste van dien/ eñ 'tvaste landt sonder schroomē: want hebter 15. 16. vadem dieptē;

Gelegentheyt van 't Eylādt Honor. d'Eylandē vā Angediva.

Wat voorder aen leyt het Eylandeken van Honor dicht aent vaste landt/ daer naer volghen d'Eylanden van Angediva, welcke strecken ghelijck als de custe / ende soo't laet inden tijdt van't jaer waer/ en sult u niet seer inden inwijck van Ancola steecken:

Waerschouwinge voor de inwijck van Ancola.

want en hebt alsdan gheen Terreinhos ofte Landt-winden om u weder uyt te dryven/ so is het alsdan beter langhes alle dese custe wat verde vant Landt af te loopen: want hebter dickwils de Viraçoins ofte Zee-winden wat verde af/ ende wesende dicht by't land/ en souden u niet te baet komē/ dit is te verstaen van den 20. Meert voortaen.

Plaetsen noodigh zijnde Ree te soeckē.

Soo't gheschieden dat ghy u vont by Angediva, ende u noodigh waer eenige Ree ende beschutsel te soecken/ so moecht ghy loopen in Angediva, te weten aende noordtzyde/ so verde van't Eylandt als van't vaste landt / ende een wat naerder 't Eylandt dan't vaste landt/ al waer ghy een goede Ree eñ beschutsel hebt: want alhier somtijts wel schepen verwinterē alst noot doet; men heefter binnē in 6. vadem diepten;

Een weynigh van Angediva ligghen 5. Eylandekens.

Wat voorder van Angediva liggen de 4. ofte 5. Eylandekens vande Revier Sanguisijn dicht aen't vaste landt; van hier af eē half myl voortaen / soo leyt het Eylandt van

Goa

Het Eylandt Goa velha.

Goa velha, (dat is/oudt Goa,) en daer en zijn anders gheen Eylandekens meer daermen mentie af maken mach.

Advertensie vande winde/ en waerschouwinge vande selve.

Advertere u dattet dickwils geschiet/ datmen langhs dese Custe heen/ de winden van uyte n.w. en n.n.w. krijcht sonder om loopē/ die terstōt crachtigh en sterck op stekē/ waer om ick u rade met sodanige winden niet seyl te gaen/al waert schoon datse uyt den noordē waeyen/dan wesende met den claren dagh/so moecht ghy alsdan u anckers lichten/ ende t'Zeewaert in loopē/ en so de wint niet om en liep nae't n.o.wesende by de 4.mylen vā land/ en des voormiddaeghs vande 9.ofte 10.uren voort aen/soo sultet setten tot op den naemiddagh toe/ dat u die Viraçoins ofte Zee-winden by comen/ om weder nae het landt toe te seylen: want op dese maniere sult yet comē te winnen van te loefwaert te gheraken/ al ist met moeyte; oock mede so sal den tijdt u wel wysen wat u te doen staet.

Vermaninge hoement aen legghen sal/so de wint niet om liep nae noord oosten.

Tweede vermaninge vā de custe van Seylan/ ende coursen tot Comorijn.

Advertere u noch eens/dat wanneer ghy u vint by de Custe van Seylon, wesende vandē 15.Febr.voort aē/ so en derft niet verder loopen als tot het Eylandeken Verberijn toe/en van daer af uwen cours doē na de C.de Comorijn toe: want en hebt in desen tijdt niet tē schroomen voor water nochte stroomen/ om u buyten te drijven/ doch niet teghenstaende daer altoos opsicht op hebbende: want sommige jaren later/en by wylen vroegher comt/ nae dat de winden loopen/ op alle het welcke acht sult hebben; En wesende vanden 15.Februarius voort aen/ sult verdacht wesen op den boech na binnen toe niet te loopen/u daer van wachtende: want de stroomen alsdan na binnen toe trecken/ t'welcke u aldermeest bedrieghen moecht/ en hoe het later in Februarijs is/hoe zy crachtiger na binnen toe loopē.

Den 15.Feb. is hier ontrēt niet te schroomen voor de stroomen ofte 't water.

Comende in Cochijn, vandē 15.tot dē 20. Meert toe/moechtet wel bestaen/om vā daer na Goa te loopē/ hoe wel de reyse twijffelachtigh is:maer wesende vāden 20.Meert voort aen/ so soude mynen raet wesen dat niet te bestaen; want van veel jaren herwaerts/ soo heeftmen aen dese Custe van Indien/ (te weten/met de Maen van April/ende het beginsel vande Meye/) buyen en stormen vande traversie ofte dweers winden op de wal met bedomde lucht ende bedectē Hemel/ waer mede u in groot perijckel sout stellen/ daerō ist best teghens desen tijt een goede haven te kiesen/ niet te min/Godt kan tot allen tyden en stonden goet weer ende wint gheven.

Van 15. tottē 20. Meert mach mē wel van Cochin na Goa loopē.

Buyen ende stormen in April en Mey aende Custe van Indien.

Vermaninge om een Havē in desen tijt te kiesen.

Om te loopen inde Haven vāde Fortresse van Barcelor, aēde Custe vā Malabar voorsz. so sult ghy weten/ dat wanneer ghy eenē ronden huevel siet/ staende aen het eynde vande berghen van Batecola nae het n.o. en n.o.ten o.alsdan so zijt ghy met die Fortresse vā Barcelor over een/ en moechter wel tot op 7.badem in loopen/ in sulcker voegen/ dat ghy die Fortresse oost/en ter halver streeck van o.ten n.van u hout/ sult comen te sien alle die Clippen en Rudtsen die langhs de Custe heen ligghen tot die Eylanden As Ylhas de S.Maria toe/het welcke altemael Rudtsen ende steenen zijn:maer staen dicht by het landt.

Gelegentheyt van de Fortresse van Barcelor.

Op wat diepten datmen in loopen mach.

Dat 19.Capittel.

Beschryvinge van alle die Havens, plaetsen, Custen en drooghtē vande oost en zuydt zyde van't Eylād Seylō, met haer hooghten, coursen, streckinghe ende de gelegentheyt vā diē, met die Navigatie daer lāghs heenen, tot die Fortresse van Columbo toe, daer de Portugesen haer residentie houden.

In den eersten/beginnēde van Trinquanamale, 't welck leyt op de hooghte vā 9.graden/te weten/ aen de o.zyde van't Eylandt Seylon; Van hier af 8.mylen zuyen aen leyt een cleyne Revier/al eer men by dese Revier comt/ comende van Trinquanamale af/so heeftmen sommige Eylanden/ (die vanden voghelen dreck witachtigh zijn.) Aen de mont van dese voorsz. Revier ligghen oock twee cleyne Eylandekens/die vol gheboomten staen. Van Trinquanamale tot dese Revier toe is de cours n.en z.en n.ten o.ende z.ten w. loopende langhs de Custe heen na dese revier toe/so sult ghy de voorsz. Eylandē aende zyde van het landt laten/daer buyten om varende: want tusschen dien en het landt heeftmē veel steenen en rudtsen. Dese Revier ende Trinquanamale ligghen vanden anderen ontrent 8.ofte 9.mylen/als voren.

Trinquanamale leyt op 9.graden aen de oost zyde van Eylan.

Aende mont vande Revier twee cleyne Eylandekēs.

Tusschen het landt ende de Eylandē veel rudtsen ende Clippen.

Van die voorsz. revier (met d'Eylanden aende mont ofte inkomste) tot die Revier van Mataqualou toe/zijn 12.mylen/en is gelegen op de hooghde van $7\frac{1}{3}$.gradē; de cours vā d'eē tot d'ander is n.w.en z.o. Dese Revier gepasseert wesende/ comende tusschē d'Eylandē en inden mont/moecht het landt genaken so nae als ghy wilt: want is altemael schoon en suyver; Men loopt een schuet van een guetelingh van het landt op 20.vadem diepten.

Dē Revier Mataqualō/ leyt op 7.een derdendeel graden.

Van Mataqualou tot ontrent 5. ofte 6.mylē weeghs/so is de cours n.en z.tot eē punt ofte hoec toe. Van dit punt af/ noch andere 5.ofte 6.mylen voort aen/ sō looptmen de custe langhes n.en z. en n.ten o.en z.ten w. Wat voorder aen nae d'eerste drooghten toe/ tot ontrēt 5.ofte 6.mylen nae het n.toe/ staet een bosch van Palm-boomē/daer met over een comende/ so looptmen dese Cust n.n.o. en z.z.w. en wat van n.ten o. en z.ten w. Van dese 5.mylē tot die eerste drooghte/is de cours n.o.ende z. w.en n.o.ten o.en z.w.ten w. Al eer men op 4. ofte 5.mylen nae by dese drooghten comt/ soo sult ghy sommige hrevelen en hooghten van roode aerde sien/te wetē/ langhs de Zee-cant by de strant heen/en te landewaerts in so verthoonen hem sommighe hooghe berghen/ en den aldernoordelickste van dese berghen heeft een huevelgien boven uyt steken/ het welck een Block-huys schijnt te wesen/ en is van roode aerde. Men mach tusschen dese eerste drooghten ende het land door loopen op 7.en 8.vadem diepten/ te weten/ soo verde vande drooghten/als van het landt: want men heeft van daer tot het landt een mijl weeghs; ende loopende van buytē t'Zeewaert om/sult over al sandt grōdt vinden. Dese voorsz. drooghte is gelegē op de hooghde vā 6.gradē. Vā dese eerste drooghte ontrēt 6.oft 7.mylē z.aē/heeft men noch eē ander drooghte/en mē loopt van d'eē tot d'ander o.n.o.en w.z.w. de cust lāgs. Dese tweede drooghte leyt op de hooghde vā 6.gradē schaers/tusschē welck en 't vaste lādt heeftmē 12.13.vadē dieptē/al suyver gront. Van dese laetste drooghte tot eenē inwijc/ genaēt Ajalla, looptmē de cust o.en w.en o.tē n. en w.tē z. Vier ofte 5.mylē vā desen Inwijck Ajalla voort aen/leyt een ander Inwijck/ghenaemt Hulpulam, van waer tot Tanadare mach wesen 7. mylen. Tanadare is een punt lāds/daer eē bosch vā Palm-boomē op staet/ so wāneer men alhier recht met over eē cōt/so salmen

Coursen van Mataqualou tot een punt.

Een bosch vā Palm-boomen nae het noorden.

Verscheyde coursen ende streckinghen.

Teeckenen eermen by de drooghten comt.

Diepten tusschen 't lands en d'eerste drooghte.

De drooghte leyt op 6. gr. Noch een op 6. graden schaers.

Cours vandē drooghte tot Ajalla.

Hulpulam is een Inwijck 7.mylen van Tanadare.

ſalmen comen te ſien een witte Pagode / (dat is een Indiaenſche Afgoden tempel;) eñ aẽde noordt zyde van deſe Pagode/ſtaen ſommighe doelen ofte huevelen van witte eñ roode aerde; Alhier voor by loopende/ en ſult niet ſeer dicht by't landt comen: want daer ſommighe drooghten ligghen. Dit punt ghepaſſeert weſende/ſo loopt terſtont tot op 20. vadẽ diepte: want is over al ſeer goede en ſuyvere grondt/ eñ ſo u de wint ſtilden/iſt daer goet anckeren.

Waerſchouwinghe om niet dicht aen het landt te loopen.

Van Tanadare tot Belliguon, zijn ontrent 6. myplen. Belliguon is eenen ſeer grooten Inwijck/hebbende van de zuydt zyde ſommighe groote huevelen van roode aerde / ſtaen van binnen inden Inwijck: wantmenſe niet ſien en mach/ voor aleer datmen den Inwijck gheheel ontdeckt heeft / ende aende noordt zyde heeft twee Eylandekens dicht by't landt legghen; langhes deſe Eylandekens loopt een Riffe ofte drooghte aende zuydt zyde daer vã af. Van Belliguon tot Gualle zijn 5. myplen; Deſen wech van d'een tot d'ander/is het lãdt altemael dicht/ ende vol van Palm-boomen/ te weten langhs de Zee-cuſte heen. Ontrent ter halver wegen van Belliguon tot Gualle, leyt een Clippigh eylandeken dicht by't land/ eñ noch een ander aende zuydt zyde vã Gualle, daer na toeloopende / ſult een hoogh plat landt ſien/vol gheboomten/ ende van een effen wilderniſſe/eñ aende noordt zyde vande Bay heeftet een groot boſch van Palm-boomen ſtaen/aenden Oever vande Zee/ende ſult binnen in de Haven een wit huys ſien / 'twelcke een Kerckſken vã onſe lief Vrouwe is. Loopende van Belliguon nae Gualle , (ende comende met dit punt over een) aende zuyd zyde nae de Bay toe / ſo ſult ghy u wachten van te Zeewaert in te loopen / om te ſchouwen een drooghten daermen het water op ſiet breken/ ende om te anckeren / ſult loopen n. ende n. n. w. aen/in ſulcker voegen dat ghy altoos ſommighe Clippen (die aende noordt zyde ſtaen) ontdeckt ſiet/ ende vande Bay binnewaerts/ ſult het gheboomte vande Palm-boomen ſien/ 'twelck u ſal blyven aende zuydt zyde nã Belliguon toe / dat u met de punt bedeckt blijft; ſulter vinden 14. 15. vadem diepten/ eñ loopende tot op 13. vadem/ende ſandt grondt vindende/ ſult het ſetten: want ter Zeewaert iſt altemael ſteen. Van Tanadare tot deſe haven van Gualle, (twelck zijn 12. myplen/) looptmen van d'een tot d'ander n. w. ende z. o. ende n. w. ten w. ende zuydt ooſt ten ooſten. Deſe Haven van Gualle leyt op 5⅓. graden. Van Gualle vervolghende de Cuſte om loopende nae de Fortreſſe vande Portugeſen toe (ghenaemt Columbo.) Deſe ſtreckinghe ende Navigatie hebben wy ghenoech in't beſonder verclaert/ inde Navigatie van Malacca naer Indien / waerom niet noodigh en is ſulcks weder te verhalen.

Beſchryvinge van Belliguon.

Aende n. zyde twee Eylandekens met een Riffe.

Streckinghe vã Belliguon tot Gualle.

Een Clippich Eylandeken aende zuydt zyde van Gualle.

Een groot boſch van Palm-boomẽ aende N. zyde van een Bay.

Eẽ wit kerckken van onſe L. Vrouwe.

Waerſchouwinghe voor een drooghte.

Plaetſen om goedẽ ancker gront te vindẽ

De Haven vã Gualle leyt op 5. een derdendeel graden.

Dat 20. Capittel.

Die Navigatie ende rechte Courſen van Malacca af nae Macau in China, met alle die gheleghentheyt vande ſelfde vaert, alles in't breedt ende op't correctſte aenghewesen.

De Straet Singapura.

SCheydẽde uyt Malacca na de Straet van Sincapura ende naer China toe/ ſult uwen cours nemen nae het Eylandt ghenaemt Ylha grande,) gheleghen drie myplen vande Haven van Malacca) paſſerende (tot meerder ſekerheyt) d'Eylandekens buyten om. Van deſe Eylanden tot de Revier van Muar zijn drie myplen / de welcke heeft tot een kenteycken eenen huevel vol gheboomte / ſtaende aende zyde van het zuydt ooſten / ſonder eenigh ander hoogh landt meer daer ontrent te hebben.

Ylha Grande leyt 3. myplen vã Malacca.

De Revier vã Muar leyt 3. myplen vãde Eylandekẽs.

Kenteycken vande Haven om Muar.

Vande Revier Muar , tot de Revier ghenaemt Ryo Fermoſo, looptmen de Cuſte noordt weſt ende zuyd ooſt/ ende noordt weſt ten weſten/ende zuyd ooſt ten ooſten / is inde diſtantie 9. myplen. Deſe Revier Fermoſo is groot ende ſchoon / hebbende in't incomen 6. 7. vadem diepten / als oock binnen in; men loopter in by de voet vã eenen hoogen bergh langhs/te weten aende zuyd ooſt zyde; is gheleghen aende zuydt zyde van Malacca, heeft ſommighe bancken (vande punt van het n. o. het welcke een plat ende vlack landt is) af ſteken tot een half mijl t'Zeewaert in/van welcke u ſult wachten.

Streckinghe ende courſen vande Revier Muar tot Ryo Fermoſo.

Ghedaente/ diepte/ ende gheleghentheyt van Ryo Fermoſo.

Sommighe Bancken.

Van deſe Ryo Fermoſo af tot het Eyland Pulo Picon, looptmen de Cuſte op de ſelfde ſtreckinge van zuydt ooſt ten ooſten toe; (Dit Eylandt Pulo Picon is gheleghen een half mijl vande Cuſte af/ hebbende drie Eylandekens by hem liggen / te weten / twee vande zyde vande Zee / ende een vande zyde van het landt / ende ſult tuſſchen dien ende het landt niet loopen: want het altemael drooghtẽ zijn) is inde diſtantie ſeven myplen.

Het Eylandt Pulo Picon met 3. Eylandekens/ gheleghentheyt ende plaets.

Van Pulo Picon, t'Zeewaert zuyd ooſt af/ leyt een groot ende ſeer hoogh Eylandt / met veel Eylandekens om hem / ghenaemt Pulo Carimon; Langhs het ſelfde Eylandt/ te weten aende weſt zyde heen looptmen nae die Straet van Sabon toe/ 'twelck den wech nae Sunda ende het Eylandt Iava is/ welcke Navigatie eñ courſen wy op een ander beſchryven/waer om die voor deſe mael voor by ſlae/ keerende weder op onſe begonnen Navigatie ende vaert nae China toe.

Een groot eñ hoogh Eylãdt Pulo Carimon met geſelſchapt met veel Eylandekens.

Cours nae de ſtraet van Sabon.

Het Eylandt Iava.

Van dit Eylandt Pulo Picõ af / tot een uytſtekende punt landts toe/ghenaemt Tanjamburo, looptmen de Cuſte ooſt aen/weſende ontrent drie myplen. Dit voorſeyde punt maeckt eenen hoeck/ ende van daer voort aen ſoo wijckt het landt ende Cuſte binnewaerts aen/ ghelijck een Inham / comende daer nae weder recht nae het zuyen uyt. Ontrent een mijl van deſe punt af leyt een Revier / ende een cleyn mijl voorder aen / heeftmen een ander Revier/met eenen grooten mont / alwaer een Eylandeken leyt / ghenaemt oudt Sincapura, hebbende diepe ende ſuyvere gront. Deſe Revier comt inde haven van Iantana weder uyt / alwaer eens onverhoets in ghelopen is Antonio de Mello, met een Schip van acht hondert Bharen groot / (weſende elcke Bhar drie en half Quintalen / ghewicht van Portugael /) ende quamen inde Revier van Iantana weder uyt. Van deſe voorſeyde Revier af ſteeckt het landt nae het zuyen uyt (als gheſeyt is) 'twelck eenen hoeck maeckt/ alwaer de mont ofte inganck vande eerſte Straet (daer ghy door moet) beghint. Het landt vande noordt-zyde van deſen Inwijck is hoogher als dat van het zuyen/ het welcke leegh ende oneffen is / hebbende eenen huevel van gheboomten / boven alle de andere uytkijcken; Alhier heeftmẽ het eynde ofte den uyterſten hoeck van dit landt: want

Tanjamburo is een punt landts.

Een mijl van Tanjamburo een Revier.

Een Revier met het Eylandt Sincapura/ de revier eyndicht in Iantana.

Gheſchiedeniſſe van Antonio de Mello inde Revier van Iantana.

De Mont vande eerſte Straet.

Ghedaente van het landt aen beyde zyden.

Exacta & accurata delineatio cum orarum maritimarum tum etiam locorum terrestrium quæ in regionibus China, Cauchinchina, Camboja sive Champa, Syao, Malacca, Arracan & Pegu, unà cum omnium vicinarum insularum descriptione ut sunt Samatra, Java, Timora, Moluccæ, Philippinæ, Luconia & de Leqveos dictæ: nec non insulæ Japan & Corea, reliquæq omnes adiacentes. ubi etiam adnotavimus scopulos, brevia, omniaq vadosa loca, & siqua alia à quibus periculum navigantibus. Quemadmodum singula hoc ævo à Lusitanis navium gubernatoribus comperta, indigetata & in tabulas relata fuere: E quorum recentibus emendatis tabulis perqvam studiose hæc describi exprimiq curavimus, in eorum hominum cõmodum qvibus ista usui voluptatiq esse consueverit
Waerachtige ontworpinghe ofte afbeeldinge van alle die custen ende landen van China, Cauchinchina, Camboja, Syao, Malacca, Arracan ende Pegu: Mitsgaders alle die bijleggende Eylanden groote ende cleinen. Mit noch die Clippen, Riffen, Sanden, Droochten ende Ondiepten alles wt de alder correckste Pas ende Lees-caarten getrocken die de Portugaloische stuijrluyden huijdendaechs gebruijcken.
Arnoldus F. a Langren delineavit.
TROPICVS CANCRI
QVINOCTIALIS
SINENSIS OCEANVS
CHINÆ PARS
NANQVII
CHEQVIAM
FOQVIEM
HONAO
FVQVAM
QVICHEV
QVANCII
SANCII
IVNNA
SVCHVAN
SVINAM
CANTAM
CAVCHINCHINA
CAMBOIA
SIAM
PEGV
IAPONES
ILHA DE COREA
INSVLÆ PHILIPPINÆ
BORNEO
CELEBES
Moluccæ
OS PAPVAS
IAVA MAYOR
IAVA MENOR
SVMATRA
Malacca
BEACH provincia aurifera
Lequeo grande
Lequeo pequeno
I. Fermosa
Las dos hermosas
I dos Ladrones
Mindanao
Timor
Banda
Ternate
I. de Lamao
Pulo condor
Naruna
Achem
Palimbam
INDIA INTRA GANGEM
BRAMAS R.
Lacus Cincui Hay
Chiama Lacus
Bengala
Andemaon
I. de Nicubar

Wa
wu
met
het
voo

Bes
van
gud

Een
twe
dek
een
Str
vā
tot

Een
Epi
aen
zyd
Gu

Een
bos
Pa
mē
zyd
Ba
Eē
ken
L.

Wa
wi
een

Pla
goe
gro

De
Gu
op
den
den

D
Si

Eylanden en steen-clippen streckinghen vande selve.

want oostwaerder voortaen/soo crijghtmen Eylanden ende steen-clippen/welcke strecken eerst zuyen aen/ en comen daer na weder nae het oosten uyt/ makende 'tfatsoen van eenen Inwyck. Vande voorsz. hoec van Tanjamburo af/ tot de mont ofte inganck van dese straet/is de cours o.ende w.5. mylē weeghs/ met 7.ende 8.vadem diepten.

Beschryvinge hoemē in Iunius van Pulo Picon door Sincapura loopen sal.

Gheleghentheyt vande mont vande straet.

Die door Sincapura naer China wil loopē/(comēde by Pulo Picon, int beginsel vāde maent Iulius)sal genakē de zyde van't groote Eylādt Carymon, om dieswille dz die windē vande Monson vā Iava, (twelck in desen tyt is)altoos vāde zyde van Sumatra af wayen. Vā gelijcken/ so wanneermen de zyde va Carymon hout(daer voorby wesende) heeftmen terstont de mont ofte inganck vande Straet voor hem open/met die voorsz.teeckenen. Op desen wegh heeftmen veel diepten; en loopēde aende zyde vā Tanjamburo, so leyt het landt vandē inganck vāde Straet(in't schijnsel)gelijck of het d'een door d'ander staeck/ 'twelck een gemeen en seker merckteijcken is/ hout u te loefwaert/ om also nae uwen wille daer in te loopen.

Gedaente vā het Eylandt Carimon.

Twee Riffen int incomen vande straet.

Geheelen reghel Eylanden die de straet maken.

Vermaninge om in dese Straet te comen.

Dese eerste Straet heeft in't incomen twee Riffen/te weten/van elcke zyde een/die vande uytstekende punten ofte hoecken van't landt af comen; 'tlandt vande zuijdt zyde/ (beginnende vande incomste af) zijn altemael Eylāden/ eenen geheelen regel oost aen streckende/ welcke de Straet maken; Om nu daer in te comen/sult altoos wat meer genaken de zyde van't zuyen/als d'ander zyde/sulter in't eerste incomen 12.10.ende 9.vadem diepten vindē; en wesende soo verde binnen in/ dat het landt vande zuijdt zyde/ ('twelcke d'Eylanden zijn) maer een punt alleen maeckt/ so sult ghy aen d'ander zyde voor u heen een hoeckskken ofte punt sien/ daer eenen cleynen roodē huevel op staet; als ghy dit comt te sien/ so wilt allenckxkens vande rechter handt af na desen cleynen huevel toe wijcken/ om dieswille dattet d'eerste Eylandt/ 'twelck ghy langhs gheloopen zijt volleyndt; en van het selfde Eylandt voort aen/so beghint een ander Eylandt. Tusschen dese twee Eylandē leyt eē Riffe ofte drooghte/ diemen eensdeels met leegh water ontdeckt siet/ende streckt tot in't midden van't Canael toe;sult altoos met het loot inde hand loopē/ 'twelcke u wel wysen sal waer dat ghy zijt. Comende by de voorsz. punt vanden cleynen huevel/ soo wijckt weder nae het landt vande rechter handt toe/ ('twelcke d'Eylanden zijn/ als gesept is/) want heeft alleenlicken tusschē die voorsz. Eylanden de boven-ghenoemde Riffe/sult aldus oost aen loopen/ ontrent een half mijl op de voorsz.diepten van 8.en 9.vadem/en van daer voortaen/ so strect desen reghel Eylandē(die ghy langhs seylt)z.o.waert aen/en sult terstont(wat voorder aende selfde Eylanden vande rechter handt) een ront Eyland sien/ eē weynigh vā d'ander uytstekēde/ 'twelck u oock sal blyven aende rechter hand; ghy sulter langhs heen loopen/ met goeder opsicht; sulter altoos vinden 8. ende 10.vadem diepten modder gront. Het landt vande slincker handt/te weten/vande noord zyde/is van inwijcken ende openen; heeft eenen grooten Inwijck/ die zynen keer nae het zuyden neemt/ aen welcke zyde is gheleghen een ander rondt Eylandt/ dat u vande selfde zyde blijft. Sult u van dese zyde van't noorden ('twelcke als ghesept is/ altemael Inwijcken zijn)wachten:want zijn altesamen vol Riffen ende ondiepten/loopēde als ghesept is/ lāghs d'Eylanden vande rechter handt heen. Comende by't voorsz. rondt eylandeken vande rechter handt/sult recht voor u uyt(te weten/ aen't eynde vande reghel Eylanden/daer ghy by heen loopt)comen te sien een cleijn vlack en gherampaneert Eylandeken/ met weynigh geboomten/ hebbende een witte sandt strant/ 'twelck leyt oost en west/ met de mont vande Straet van Sincapura; Sult op dit Eylandt aen loopen/ en soo wanneer ghy daer aen begint te ghenaken/ so begint u die Straet te openen en te ontdecken/ sulter nae toe seylen/ boechs ghewijs om loopende/om te schouwē die Riffen en ondiepten vande noordt zyde/ als oock om niet te vervallen (nae de zuydt zyde vande mont vande Straet af) met het ghety datter loopt: want hebter veel diepten ende vuyle grondt; Sult u altoos houden na de noordt zyde toe/alwaermen een sandtstrāt heeft (vande lenghde van een schuet grof gheschuts/) makende aen't eyndt van dien 'tfatsoen van een sandt-bay/ daermen versch water heeft/ende so verde als dese strant is streckende/ ist daer over al langhes heen suyvere grondt om te anckeren noodigh wesende. Comende by dese strādt/so krijghtmen die stroomen/ die u langhs het landt na de mont vāde straet toe dryven/ het welck men niet en heeft daer verde van af loopende: want dryven u dan nae die diepe ende onsuyvere grondt toe/ die het aende zuyd zyde heeft/ als voren. Advertere u noch eens niet te passeren (van het eyndt van dese strandt af) nae het noordē toe/ want hebter altemael Riffen ende ondiepten/ als ghesept is.

Poringe tot het loot ghestadigh inde handt te hebben.

Een drooghte tusschen twee Eylanden.

Een rond eylandt hier ontrent modder grondt met 8. ofte 10.vadem diepten.

Ghedaente van het landt aende n.zyde.

Veel Clippen en drooghten aende noordt zyde.

Waerschouwinghe voor de selve.

Beschryvinge van een cleyn Eylandeken byde mont van Sincapura.

Cours om te schouwen de ondiepten vā de N.zyde/ en het vervallen na de Z.zyde.

Een Sandtbay daer vers water is.

Wat stroomē dattmē crycht alsmen by de Straet comt.

Tweede vermaninghe.

De mont ofte inkomste van dese Straet/ comt tusschen twee hooghe berghen in/ wesende van ontrent een steenworp inde breede/ ende streckt oostwaert aen/ mach hebben inde lenghte ontrent een schuet van een gueteling. Het Canael van dese Straet heeft op het leeghsten $4\frac{1}{2}$. vadem diepten. In't incomen aenden voet van den bergh vande noordt zyde/ is gheleghen een steen-clippe/ welcke inde verthooninge een Pylaer schijnt te wesen; Dese wort int gemeen van alle Natien (die dese passagie bevaren) ghenaemt die Varella vande Chinen;ende vande zuyd zyde/ te weten/een stuck weeghs vande mont/ van de Straet voort aen maectet eenen Inwijck. Int midden vā desen Inwijck leyt een Clippe onder water/ van welck een bancke af loopt nae het midden van het Canael toe. Wat voorder aen/aende selfde zyde/de lenghde van een Roer schuet/ heeftet een open/ het welc tot inde Zee aē d'ander zyde door loopt/ makende een Eylandt. Dit open is over al vol ondiepten; dient alleen om met cleyne Fusten door te passeren. Te middeweghen van desen Inwijck daer dit open staet/ leyt een Clippe ofte steen-plaet/ twee vadem onder water/ welcke steen plaet soo verde buyten den Inwijck comt/als de punten van het landt uytsteken/ ende wat meer nae het midden van het Canael toe. Voor by desen Inwijck wesende/ soo heeftet landt eenen hoeck ofte punt van eenen steylen afgebieckten huevel/alwaer de Straet volleyndt;ende int omloopen van dien/heeftet eenen rooden huevel/ by de welcke men diepe ende suyvere grondt heeft/ en alsmender om geloopen is/ so strect hem het landt van daer af z.o.waert aen.

Gedaente vā de mont vāde straet/ wyde/ gelegentheyt en diepte.

Een steen clip in't incomen/ ghenaemt de Varella vande Chinē.

Een Clip in een Inwyck/ aende z.zyde onder water.

Een banc ofte drooghte.

Een Clippe twee vadem onder water/ hoe de selve gheleghen is.

Ghedaente daer de straet volleyndt.

Een rooden huevel.

Drie inwijcken aende noord-zyde. Gheleghentheyt vande grootste/ mitsgaders een Clippe by de selve.

Men heeft aende noord zyde vā dese straet/ te weten/ van't beginsel tot het eynde toe drie inwijcken/ waer vā die twee eerste cleyn zijn/ wesende de derde groot/ welck is gheleghen recht teghens over den hoeck ofte punt vanden roodē huevel/ daer de straet voleyndicht; Desen derden inwijck heeft een bancke van steen/die mettet leegh water van een sprinckvloet ontdeckt is/ende streckt van d'een punt tot d'ander; men sal hem wachten daer op te vervallen / alle 'twelcke vāde noordt zyde is/ ende buyten den Inwijck ist over't gheheel Cannael van d'een punt tot d'ander suyver ende schoon.

Int uytloopē vande straet twee Riffen plaetsen vāde selve.

In't uytloopen vande Straet / soo heeftmen daer buyten zijnde/twee Riffen/waer vā d'eene recht teghens over den uytganck vāde straet leyt / een schuet van een lepel-stuck nae het oostē toe/ comēde van't land vande noord zyde af / streckende zuyen aen; D'ander is gheleghen in't zuyen/te weten/ een schuet van een goetelingh/ vandē uytganck van't landt/van de Straet af / streckende oostwaert aen/ soo datse beyde gaer duer den anderen een cruys maken/ eñ tusschē dese twee Riffen doorloopt het Cannael heen / ende men mach beyde dese Riffen (mettet leegh water van een sprinck

Beyde de riffen maken eenen cours.

vloet)ondeckt sien. Dit Cannael/ welck tusschen beyden door loopt / heeft schaers 4.vadem diepte; De grondt binnen in't Canael is modder/ende buyten 'tCannael sandt; Hebbe dit alles also in't particulier willen verhalen/ tot dienst ende gherif voor den genen die daer van nu voort aen begheert door te passeren: want die deschriptie vande oude Verouten ofte Navigatie voor dese ghemaeckt / zijn seer cort ende duyster te verstaen/ voor de geen die daer noyt door geweest en hebbē/door welcke oorsake daer veel schepen aende grondt gheraeckt/ ghestooten / ende groot perijckel ghepasseert hebben/jae etlicke verloren. Keerende weder op onse materie/ende vervolghende de voorgenoemde reyse/ als ghy so verde zijt als de mont ofte Inganck vande straet/ so sulter recht te middeweghen door loopen/ altoos eē weynighsken naerder de noord zyde/om oorsake vande drooghten (daer van geseyt is) die binnen in dese straet ligghen / altoos met het loot inde handt/eñ d'ooghen rondtom gaēde: want 'talder ondiepste van't midden van het Cannael zijn $4\frac{1}{2}$.vadem. Oock mede/dewyle dat het so smal is/datmē qualick plaets heeft het loot uyt te worpen/so soude na mijn goetduncken het aller sekerste te wesen / op elcke drooghte een schuyt ofte ander teyckē vast te legghen / om u te dienen tot Bakens / die te moghen schouwen; eñ comende een weynichsken voor by dē Inwijck/ die't open heeft (dat aen d'ander zyde vande Zee uyt comt / te weten / daer de Clippe ofte steen-plate twee vadem onder het water leyt (soo hout u terstont nae den huevel (aende rechter-handt) toe/ welcke den hoeck vande voorseydē Inwijck maeckt / daer alsoo langes hem loopende op het Compas aen/ ghelijck als te voren by het landt vande slincker handt/te wetē/ daer wat naerder aen/als aen d'ander zyde/tot dat ghy uyt de straet zijt / u altoos wachtende van't landt ende Inwijck vande zyde vā het noorden gheleghen / recht teghens over desen huevel: want is altemael vol steen ende Rudtsen/ als ghesept is. Van ghelijcken sult u wachten vande Zee in't oosten/te weten/recht teghens over den uytganck vande straet: want een

Oorsake waeromme dit particulier verhaelt wert.

Waer/ eñ hoe datmen door de straet loopen sal.

Ghestadigh het loot inde handt hebbē.

Diepte vant midden vāde Canael.

Waerschouwinghe voor Clippen / Inwijcken/etc. door de straet varende.

Waerschouwinghe voor de Zee int Oosten.

schuet van een lepel stuck daer af / zijn het altemael Riffen/ als boven ghercert is/als ghy uyt de Straet zijt / ende begeerden te anckeren/ so loopt nae de zyde van het zuyen/te weten/langhs het landt heen/ soo dat ghy uyt de stroomen raeckt / so moecht ghy't op 6.vademen setten : want so ghy inde stroomen vā de Straet bleeft / mocht wel ghebueren dat ghy eenige anckeren quaemt te verliesen door het draeyen ende slingheren van het schip / ofte dat ghy uyt slibberde eñ op het droogh dreeft; Op dese Ree ismen recht teghens over een strandt daer versch water is / soo men't van doen hadde.

Plaetsen om te anckeren alsmen door de straet is.

Wt de Straet wesende / in voeghen als boven verhaelt is/ so sult uwen cours nemen langhes het landt vande rechter handt heen/ altoos het loot uytworpende/ende beneden de 4.vadem schaers nae het landt noch te Zeewaert niet wijckende ; ende als ghy ten half weghen vande strandt ghepasseert zijt / comende buyten de Straet/en sult niet meer als ruym vier vadem diepte hebben ; Ghepasseert wesende dese eerste strant/met een huevel ende Clippen / die aen het eynde staen / eñ een sandt-bay gheleghen teghens desen huevel over/ comende ten half weghen van den anderen huevel/die aent eynde vande voorseyde sandt-baep staet / achter welcken (dat open dat binnen de Straet comt)weder uyt loopt/ so neemt alsdan uwen cours oost aen/ te weten / onder de 4.vadem/aen d'een oft d'ander zyde niet wijckēde:wāt sout terstont drooghten ende sanden vinden; het Cannael is modder gront ; sult altoos met het loot inde hant loopen / tot dat ghy meer diepte crijght / het welcke niet langhe sal duren/eñ om het sekerste/so is het beste met een schuytgien voor uyt te loopen om het Cannael te sien : want sal u beyde de Canalen wysen. Als ghy comt op de diepten van 12.tot 15.vadem toe/ soo wacht u vande zuydt zyde / tot dat ghy over een myl vande Straet oost af zijt: want vande 15.vadē sout op 10.komē/eñ van daer opt droogh: want zijn altemael Riffen van sant.

Wat diepten datmen buytē de straet heeft

Clippen/een huevel met eē Sandtbay.

Beschryvinge vande grondt van't Canael

Vermaninge om seker door de straet te varen.

Dese straet heeft 6.Eylandekens / gelegen aen het eynde van het landt van Iantana, het welcke de zyde van't noordē is/eñ mē loopter langhs o.eñ w.is inde distantie ontrēt 8.mylen/ eñ sult tusschen dien eñ het landt niet passeren; De Zee daer by/ te weten / ontrent een half myl nae het zuyen/ is altemael suyver eñ schoon/van 15.vadem dieptē/ met sant grōt. Te middeweghen van desen wegh vande Straet/ nae d'Eylandekens toe / luttel min ofte meer / leyt de Revier van Iantana, den welcken eenen grooten mont heeft / wesende d'incomste van dien langhs het landt vande oost zyde heen/ alwaer dickwils groote schepen in gheloopen zijn / ende aende west zyde/ daer een huevel van roode aerde staet) heeftet over de geheele mont vāde Revier een bancke van hart sant / ontrent anderhalf myl t'Zeewaert in streckende/daer veel schepen op gheraeckt zijn/waer van ghy u sult wachten. Vā den hoeck van d'Eylanden boven geroert(gelegen aen't eynde van het land van Iantana,) loopt een Riffe af / stekende o.n.o.t'Zeewaert in twee groote mylē/ eñ alst stil weer is/ so en canmender het water niet op sien breken/dan maect alleenlick wat wit schuyms bovē op/ het welck men terstōt kan sien en onderscheydē/eñ alst hart weer is/so breeckter het water over al op . Tusschē dese Riffe eñ de Eylāden

Ses Eylandē aent landt Iantana.

Te middeweghen vande straet leyt de revier Iantana.

Beschryvinge van Iantana

Een swarte sandt banck over de mont vande Revier.

Een Rif ten eynde van het lādt Iantana.

Teeckenen vande sandt banck.

loopt

Eē groot Canael met een steenachtighe gront.
Diepten van het selve.

loopt een groot Canael / altemael vā een steenigen gront/ eñ het aller ondiepste dat ic daer gevonden hebbe/ zijn 5½. vadē/ eñ vā dese diepten comtmen op 7½. vadem / ende dan weder op ses en 8½. vadem ; het mach wesen vande breete vā een schuet grof gheschuts/ te weten/ recht dwers over. Die dit Canael wil passeren/ moet een half mijl vā d'Eylanden af loopen / sonder daer naeder by te comen : want soudt op't droogh loopen; Mijn goedtdunckt waer datter gheen groote schepen met haren wille door en liepē/ ten waer dat huer dē noot daer toe dwongh/ ghelijck als Francisco Daginar dede/ die daer aende gront stict/ eñ was in perijckel van't schip te verliesen / om dieswille dat hy te na aende Riffen geloopē was/ en dat hem de wint scherpte. Van dese Eylādekens 2. myleu z.z.o. aen/ is gelegē die Pedra Branqua, (dat is/ witte steen gesept) welck is een Eylandeken van witte steen-rootsen ofte Clippen/ hebbende daer dicht by noch etlicke andere Rudtsen eñ Clippen/ gheleghen aende zuydt zyde daer van af / van welcke zyde insghelijcks ghelegen is 't Eylandt van Binton, 'twelck seer lanc is / hebbende in't midden vā dien eenen hoogen huevel/ by de welcke langs heen mē diepe gront heeft: maer is quaet om te anckerē voor die vā China comē; Mē heeft rōtsom die Pedra brāqua, en daer dicht by 6. vadē dieptē/ suyver grōt; sult u altoos wachten vāde Clippen eñ Rudtsen daer by gelegē.

Cours om door het Canael te loopē.
Verhael van 'tghene Fran. Daguiar in dit Canael wederbarē is.
Gelegēthept van Pedra branqua.
Desghelijcks, van't Eylādt Binton / ende de ghedaente der selver.

Ick heb hier voor bevolen in't uptloopen vande Straet (als ghy over de drooghten op de 15. vadem diepten zijt/ in voeghen als ghesept is) oost aen te seylen naer d'Eylandekens toe/ die ghy terstont sult comen te sien / te weten / soo haest als ghy de Revier van Iantana ghepasseert zijt/ eñ als ghyse beghint te genakē/ so sult ghy u houdē na die Pedra branqua ofte witte steen toe / in voeghen dat ghy daer een half mijl van af loopt / u wachtende vāde zyde vande Eylanden/ om twee redenen; Ten eersten/ om dat de winden (in desen tijt datmē nā China vaert) altoos vāde zyde vā Binton af wayen/ welcke is de Monson van upten z. eñ z.w. eñ so u de wint scherpten/ eñ nae het z.o. liep/ (alst dickwils in dese contreye gebuert) wesende aende zyde van d'Eylanden / en sout de Riffen niet voor by moghen comen / waer door gedwongē soudt wesen te loopen door't Canael (dat tusschē Pedra branqua eñ d'Eylanden loopt) ofte sout so veel tijts te soecken makē en daer te vertoevē/ dz ghy de Monson, (dat is / den tijt vande Voyage) verliesen sout nae China te varen. Ten tweeden is / dat so ghy u daer vont met een slap ghety eñ wint/ ofte met weynigh seylen op / so soude u water eñ stroomen op de Riffen dryven / sonder dat eens ghewaer te worden/ gelijck alst ghebuerden met het Schip van Don Diego de Meneses, vā welcke Stuer-man was Goncalo Vyera, die't water op 10. vadem dreef / daer hy het sette/ eñ quam een weynigh daer na op 7. vadem / waer door hy by de 3. daghen om bracht / om hem met d'anckers weer upt te winden. Door dese twee Reeden advertere u/ dat ghy u hout aende zyde van Pedra branqua, ofte de witte Clippen boven verhaelt.

Courssen alsmen over 15. vadem dieptē is by de Revier Iantana.
Waerschouwinghe vāde Eylandē om twee oorsakē.
D'eerste oorsake is vande winden.
De tweede oorsake is/ alsmen met eē slap ghety en weynigh seyls daer ontrent waer/ souden op de Rif dryven.
Gheschiedenisse vā Diego de Meneses ontrent dees Eylanden.

Van Pedra branqua af nae het Eylandt Pulo Tinge, soo looptmen n. eñ z. eñ n. ten o. eñ z. ten w. is inde cours 13. mylen. Dit Eylandt is rontachtigh eñ hoogh / hebbende int midden eenen hoogen spitsen bergh vol gheboomten/ is ghelegen by de Custe van't vaste landt/ eñ tusschē dien eñ het vaste landt is een goede Navigatie : maer en is niet oorbaer. Dit Eylandt leijt met Pulo Timon, n.o. ende z.w. zijnde ontrent 7. mylen inde cours.

Coursen van Pedra branqua/ nae het Eylant Pulo Tinge

Om te seylen nae Pulo Tinge, sult uwen cours nemen (vā Pedra branqua af) eē groote mijl oost aen/ eñ van daer n. eñ n. ten o. aē/ altoos met het loot inde handt / tot dat ghy de Riffen ghepasseert zijt; eñ comende op 14. vadem / wesende nae u gissinge in dese contreye/ so sult u terstont tZeewaert daer van af houwen; daer voor by wesende/ en hebt niet meer te vreesen/ dan dat ghy voor ooghen siet. Op dese cours nae Pulo Tinge toe/ te weten/ in't ghesicht van't Eylandt ligghen 4. ofte 5. Eylandekens/ welcke u sullen blyven aende zyde van het landt/ ende alsmē dicht by Pulo Tinge is/ so machmen Pulo Timon terstont sien.

Gheleghentheyt van Pulo Tinge/ met Pulo Timon.
Opte cours na Pulo Tinge 4. ofte 5. Eylandekēs.

't Eyland Pulo Timon is groot eñ hoogh/ hebbende van dese zyde daermender nae toe loopt/ twee ooren van landt/ staende vol gheboomten van groote houtē/ om cleyne mastē eñ anckers af te maken (om datmen in dese contreye sodanighe anckers van hout is ghebruyckende/) is den meesten tijt met mist eñ damp bedeckt ; heeft over al eenen suyveren modder gront; Daer zijn twee plaetsen daermen versch/ ende seer goet water vindt/ te weten/ d'eene plaets is aende zyde van het land/ in het midden van een langhe strandt / een weynigh te lādewaerts in / by de welcke men een goede Reede heeft : maer alsmen vroech comt/ te weten/ in de maent van Iunius, ende het beghinsel van Iulius, soo ist daer periculues te anckeren / om oorsake vande weste winden / die daer in desen tijdt seer furieus en verbolghen wayen / daer om waert mijns bedunckens beter te loopē na d'ander plaets daermen oock versch water heeft / te weten/ aende oost zyde van te Zeewaert / loopende recht op't aenghesicht van het Eylandt aen/ ende langhs de oost zyde heen / ende ghepasseert wesende eenen huevel/ den welcken eenen hoeck maeckt / so sult ghy een sandt-bay krijghen / al waer ghy moecht in loopen nae het landt toe / ende soo wanneer u de voorseyde hoec ofte punt blijft int zuijd oosten / so sultet setten alwaermen ghenoech mach liggē voor de winden vande Monson ; sulter 20. vadem diepten modder gront hebben ; Men heefterooc een groote visscherye vā seer goedē visch/ ende binnen inde sandt-bay/ soo heeftmen die plaets om versch water te halen / comt inde Zee uptloopen ; oock mede soo heeftmen van dese zyde veel beter hout / ende naeder by de hant/ ende leghter seker en beschut vāde weste winden. Vande zyde van het landt heeftmender etlicke Eylandē langhs heen leggē. Vāde noorder hoeck van dit Eylandt Pulo Timon (ontrent een schoot van een stuck grof gheschuts af) leijt een ander Eylandt / eñ byden hoeck van het zuyen heeftet ooc een Eylandeken. Van ghelijcken ontrent 3. mylen nae het z.o. tZeewaert in/ ligghen noch 3. ander Eylanden/ waer van het eene groot/ hoogh ende ront is/ wesende de ander twee wat cleijnder/ wordē geheetē Pulo Laor. tEylandt vā Pulo Timon leyt op die hoochte vā $2\frac{2}{3}$. gradē aēde n. zyde vāden Æquinoctiael, eñ n.w. daer van af 12. mylē/ is gelegē die Revier Pan aēt vaste lādt/ tegē welcke Revier over/ te wetē 2. mylē tZeewaert in/ is gelegē eē cleijn ront Eylādekē/ hebbēde eenē rondē effen boō int middē/ eñ eē ½. mijl daer vā/ heeftmē 6. vadē suyver grōt

Ghedaente/ gelegentheyt/ eñ kenteycke vā Pulo Timon.
Goede Ree ontrent Pulo Timon in Iunius.
Oorsaeck waerom dat het in Iulius hier quaet ancken is.
Een Sandtbay met versch water eñ goeden visch.
Vande noord hoeck van Pulo Timon leyt een ander Eylandt.
'tEylandt vā Pulo Timon leyt op 2. twee derdendeel graden aende noordt zyde, vanden Equinoctiael.
Ghelegētheyt vande Revier Pan.

Cours van Pulo Tymaon tot Pulo Condor.

Pulo Condor op 8. twee derdedeel gradẽ.

Van Pulo Tymao, tot Pulo Condor, is de cours n.n.o. eñ z.z.w. 15. mylen. Het Eylãdt Pulo Condor leyt op de hooghte vã $8\frac{2}{3}$. graden; is een groot Eylandt met hooge bergen/ hebbende dicht by hem 5. ofte 6. Eylanden eñ Clippen liggen; van de zyde van het n.o. heeftet een Eylandeken ofte steen-clippe/ 'twelck hem van verde verthoont / ghelijck een seylẽt schip/ heeft over al rondtsom suyvere grõt vã 10. eñ 12. vadem diepten/ aende zyde van't n.w. heeftet een plaetse van versch water / leyt n. ende z. met die Revier van Camboja, (diemen noemt de Haven vãde Malajos,) 12. mylen / en is niet seker daer vers water te halen: want alst laet inden tijt is/ so heeftmen alhier stercke winden met donderen van uyten n. eñ n.w / so datmense met een seyl alleen niet verwachten en mach: want sonder seylen wesende soude u te gront smyten en vermelen/ ende alst vroech inden tijt is / soo heeftmender die ooste winden.

Die havẽ vãde Malayos is de Revier Camboja.

'Tis seer periculues ontrẽt Camboja.

Diepte van Pulo Tymaõ tot Pulo Cõdor.

Van Pulo Timao af tot Pulo Condor toe/ sult altoos gront vinden op 35. tot 38. vadem toe; om nu uwen rechten cours nae Pulo Condor te doen/ so sult altoos n.n.o. aen loopen / sonder eenighe wrake ofte afslach vant Compas te rekenen: want so ghy sulcks dede / soudt daer aen de zuydt zyde/ te weten / t'Zeewaert daer van voorby loopen sonder dat te sien/ ghelijck alst veel schepen gebuert is/ twelck eenen quaden cours eñ navigatie is: want de winden altoos in desen tijt vande zyde van't landt waeyen/ als bovẽ geroert is ende soo het sake waer dat (alseer ghy het Eylandt Pulo Condor comt te sien) ghy het water turbulent/ dick ofte grondich vont/ so werpt het loot uyt/ ghy sulter 18. eñ 19. vadem diepten vinden / met de gront vã weecke modder/ so loopt dan ter halver streeck vãde cours aen / tot dat ghy comt op 17. vadem; daer op wesende/ so loopt n.o aen/ eñ comẽde op 16. vadem, aleer ghy het Eylandt siet/ soo doet uwen cours o. eñ o. ten n. aen/ altoos op de voorsz. 16. vadem diepten / waermede sult comen te belanden aende zuydt zyde van het Eylandt / weest wel op u hoede / van twee cleyne eylandekens / gelegen 7. mylen aende w. zyde vã Pulo Condor af; zijn met wildernisse bewassen / eñ ligghen een mijl ofte daer ontrent vanden anderen verscheyden/ eñ soo't moghelick waer / soo en wilter niet tusschen beyden door loopen: wãt men heeft daer buyten om eñ dicht by heen/ suyvere sandt gront; Ick hebbe daer selfs met stilte geanckert geleghen / te weten/ ontrent een cleyne mijl vã't Eylandt/ dat aldernaest het landt leyt; De stroomen loopen alhier seer met het ghety / te weten / n.o. ende z.w.

Waerschouwinghe alsmẽ by Pulo Cõdor comt / het water dick eñ troubel vint.

Coursen om int zuydt eylandt te belanden.

Vermaninge eñ waerschouwinghe van 2. Eylandekens aende west zyde van Pulo Cõdor.

Goe suyvere sandt grondt by dees Eylanden.

Cours van Pulo Condor na Pulo Secir.

Ghedaente van't Eylãdt Secir.

Van dit Eylandt Pulo Condor af nae het Eylandt Pulo Cecir toe/ is de cours n.o. eñ z.w. eñ noordt oost ten oosten/ ende zuyd west ten westẽ/ 45. mylen; Dit Eylandt is een leegh eñ lanckwerpigh landt/ streckende noorden ende zuyden; heeft aenden hoeck van't noorden / een Eylandeken van roode steen / ligghende een half mijl van het landt af; Men mach tusschen dit ende het Eylandt door passeren; Aende zyde van't Oostẽ heeftet een sandtbay/ alwaer eens een Iunco, (dat is een Indiaẽs ofte Chijns groot schip) op't strandt ghehaelt is om te concerteren eñ te versien / toebehoorende eenen Zee-roover van Patane, (een landt ghelegen aende Custe vande oost zyde vã Malacca, na het Coninghrijck van Sian toe;) Ick hebbe een half mijl t'Zeewaert van dese voorsz. sandtbay af ghepasseert/ is altemael van een suyvere grondt. Dit Eylandt leyt verscheyden vande Custe van Camboja ofte Champa neghen mylen.

Een groot eylandt met een Sandtbay.

Vertellinghe van een Iunco/ ende een Zee roover vã Patane.

Die gheen die t'Zeewaert van Pulo Condor af loopt/ sonder dat te sien/ te weten/ op de hooghte van 8. graden/ sal 25. ende 26. vadem diepten vinden/ met swarte modder gront/ eñ veel van dat Zee-schuym ofte Saf-been op't water dryven / ende wesende by de 11. mylen daer voorby/ op de hooghte van $8\frac{1}{2}$. graden/ so sult ghy sommighe Zee Slanghen int water sien dryven/ met 28. eñ 30. vadem diepten/ eñ noch 10. mylen voorder aen veel van't kruyt Sargasso onder het water/ op de selfde dieptẽ/ welcke diepte also vinden sult tot op $9\frac{1}{3}$. graden / tot hier toe sult de cours van't n. o. behouden: want wy en moechten niet hoogher aen loopen/ om dat de weste windẽ seer sterck waeyen / eñ liepen van hier z. o. aen nae Pulo Cam toe / om dat wy wanhoopten de Custe van Champa te moghen krijghen. Als ghy comt op 2. mylen na by twee Eylandekens/ (gheleghen van Pulo Secir, zuydwaert aen 9. mylen, so sult ghy grondigh water vinden; eñ by dese Eylanden comende/ sult de gront verliesen. Dese twee voorsz. Eylanden worden vande Chynen ghenaemt Tomsitom, liggen 3. mylen vanden anderen verscheyden; Men looptse langhes o.z.o. eñ w.n.w. Het Eylãdt van't oosten is hoogh eñ rondt/ zijnde aende Zeekant steyl af ghebickt/ ende den oppersten top heeftet 't fatsoen van een bonet / ghelijc de Mandorijns, (dat zijn de Heeren) vã Chynen draghen; Een half mijl daer van af / leyt een Clippe/ gelijck een Eylandeken/ eñ heeft aẽde west zyde roodtachtighe Clippen/ hebbende vande noordt zyde noch een ander cleyn Eylandeken; Rontsom alle dese Eylandekens eñ Clippen en heeftmen gheen grondt; Doe alhier dese verclaringhe / om dies wille dat ick desen wegh ende contreye bevaren / ende alle het selfde wel ghenoteert hebbe / als oock alle wat in dese beschryvinghe eñ de coursen verhaelt wert; (Wy deden dese voorsz. coursen door faulte vande mast/ want en dorsten onse seylen niet voeren/ door die stercke weste winden) op dat/ so hem yemandt vont in dierghelijcke noot ende moeyte/ niet en wil wanhopẽ de Custe weder aen boort te krijghen. Vã dese Eylandekens af/ sult uwen cours n. aen doẽ/ om te gaen verkennen Pulo Secir, ende van daer nae de Custe van Champa toe, wãt sult weten dat de stroomen (van Pulo Condor af ende vãde Custe van Champa, tot Pulo Cecir, ende dese Eylandekens toe) loopen nae het oosten/ door welcke oorsake men terstont nae de Custe toe loopt/ als wy hier nae sullen verklaren/ ende alsmen passeert voor by dese Eylandekens van Pulo Secir, noordt oostwaert aen / soo trecken die stroomen terstont nae de Custe van Champa toe/ die u derwaerts aen sullen dryven. Van dese voorschreven Eylanden tot Pulo Secir toe/ en heeftmen gants gheen drooghten noch ondiepten / als vele meenden / het quaet datter is / is datmender gheen grondt en heeft. Dese Eylanden liggen achthien mylen verscheyden vande Custe af.

Pulo Condor leyt op 8. graden.

Teyckenẽ alsmen op de hooghte van 8. en half graden is.

Wy wanhoepen van de Custe van Champa te krijghẽ liepen zy na Pulo Cam.

D'Eylanden Tomsitom plaets gheleghentheyt ende ghedaente.

Oorsake waerom alle dese Eylandẽ verhaelt werden.

Coursen om het Eylandt Pulo Secir eñ de Custe van Champa te verkennen.

Vande Eylãden tot Pulo Secir zijn geẽ drooghten.

Wat 'teenigh quaet is tusschen beyde dese plaetsen.

Cours van Pulo Condor tot Champa toe.

Van Pulo Condor af sult terstont nae de Custe van Champa toe loopen/ te weten/ soo ghy daer voorby passeert aẽde z. zyde / so doet uwen cours ter halver streeck van n.n.o. tot dat ghy de Custe int ghesicht hebt / sult ter halver wegẽ van dese cours vindẽ 28. vadem diepten/

dicpten / ende so ghy daer voor by passeerden aende zyde van't noorden / so loopt n. n. ende n. o. ten n. aen/ende niet hooger te loefwaert/ om te schouwen de drooghten daer hem Matheus de Brito op verloor/so ghy inder nacht by't landt quaemt/soo werptet loot upt/ende vindende 15. vadem / soo en loopt niet meer naer't landt toe/dan loopt terstont oost noord oost aen / ghelijck als de Custe streckende is: want de drooghte leyt op de contreye van 13. vadem langhs de Custe heen/te weten 4. mylen daer van af.

Drooghte daer hem Matheus de Brito op verloor.

Vermaninge ofmē by nacht by't landt quaem.

Dese custe van Champa is langes de Zeekant heē/van een laegh landt/ende van groote sant stranden; men loopter langhes heen n. o. n. o. ende w. z. w. tot een punt gheleghen op de hooghte van 10½. graden/ ende aleer men op twee ofte drie mylen naer by dese punt cōt/ so volleyndendt de sant stranden eñ 't lage landt: want dese punt is van een seer hoogh landt/ streckende t'Zeewaert in / so dattet een Cabo maeckt; van hier af voortaen ist altemael seer hoogh landt/ (tot de Varella toe) met groote gheberghten; binnen dese punt ofte hoeck / te weten naer't west zuijdtwesten leyt eenen inwijck / ende 2. mylen herwaerts aen eer datmen daer by komt/ so heeftmē dicht by't land een kleyn/lanck ende leegh Eylandt/altemael van louter Steen-klippen/'twelcke hem van verde verthoont gelijck een bewoonde stadt; Van dit Eylandt tot Pulo Secir toe/ loopt eē bancke af van 10. ende 12. vadem diepten; Aen de voorschreven Custe vande sant-stranden/ te weten 15. mylen aleer men by't voornoemde punt is / so heeftmen een Revier ghenaemt Sidraon, al waermen wel met schepen van 600. Bharen mach in loopē; aen dese Revier is ghelegen de schoonste ende beste steede van't gheheele Coningh-rijck van Champa, heeft tot een kenteycken een langhwerpenden huevel / met twee ofte drie toppen boven op; Ick hebbe op een schoot van een Gotelingh naer ghepasseert by't Eylandt vande Steen-klippen/boven verhaelt / ende vont altoos 8. vadem diepten/ altemael effen steē gront met veel van't kruijt Sargasso, so dat ick het loot daer qualijck konste door rocken/ende langes de voorschreven hooge punt ofte hoeck heeftmen 20. vadem diepten.

Gedaente vā de Custe van Champa.

Een punt op de 10. drie vierdeel graden die een Cabo maeckt.

Vā dese C. tot Varella ist al hoogh landt met groote gheberghten.

Een Eylandt vā klippē dat hem gelijc een bewoonde stadt vertoōt.

Van dit Eylandt tot Pulo Secir leyt een banck.

Plaets waer de Revier Sidraon leyt.

Teycken van de Revier Sidraon.

Diepten omtrent 't Eylād vande klippē.

Als ghy byde Custe van Champa zijt / soo sulter langhes heen loopen o. n. o. aen/tot op twee ofte drie mylen nae/ ten alderhooghstē/ is altemael suyvere ende goede Ancker gront tot die voorschreven punt ofte Cabo toe; sult het Eylandt vande Steen-klippē aende zyde van't landt laten/daer niet binnen door passerende; Van dese voorschreven punt af voortaen tot een ander punt zijn 12. mylen/eñ men loopter noordtoost langhes heen; Van dese tweede punt noch 12. mylen voortaen heeftmen een ander punt; dese cours doetmen ter halver streeck van n. n. o. tusschen dese 2. eñ 3. punt zijn gheleghen twee inwijcken / waer van d'eerste de Haven is daermen 'tswarte hout laept/ ('twelcke men noempt het hout Deiraon; Van dit derde punt af tot die Varella toe/looptmē de Custe noorden aen/ ende al eermē by de Varella comt op 7. mylē naer/ so heeftmen eenen inwijck daer een vleck ofte steede leydt/ ende 2. mylen voortaen leydt een Eylandeken van Steen-klippen/dicht aen't landt/ 'twelck hem van verde verthoont gheleijck een man die staet en visscht ofte hengelt/ waer van ghenaemt wort vande Portugesen

Goe Ancker gront aende Custe van Champa.

Beschrijvinge vā 2. punten.

d'Haven daer men 'thout Deiraō laeb.

Gelegentheyt vande cust van't punt tot Varella.

Beschrijvinge vā verscheyde plaetsen.

O Pescadar, ofte den Visscher; ende so men begheert te loopen naer de Varella toe / (dit Eylandeken voorby wesende) so salmen terstont 't land genaken/al waermen een groote strant met een suyvere gront heeft.

't Eylandt O Pescador.

Dese Varella is eenen hooghen Bergh die t'Zeewaert in steeckt/ende heeft opt bovenste vanden top een seer hooghe Steen-rootse/ in ghelijckenisse van eenen toorn ofte pilaer/ diemen van seer verde kan sien: waerom vande Portugesen Varella ghenheeten wort(dat is soo veel als een Caep baecke ofte merckteycken ghesept;) aenden voet van desen Bergh/ te weten aēde zuydtzyde heeftet eenē seer grooten inwijck streckende noordē in / over al met suyvere ende schoone modder-gront van 15. vadem diepten/ men en kanse van verde niet sien / om dat hem 'teene landt door't ander steeckt: maer als ghy bydde voorseyde strandt komt/ende die Varella begint te ghenaken/ so begint hem den inwijck te openen/den welckē heeft een seer wyde inkomste / ende heeft binnen in twee loopende beeckē / van seer goet eñ versch water; die daer met een schip cōt/waer mijn advijs daer niet in te loopen: want sal moepten hebben om weer upt te komen / om datmen daer de wint scherp heeft; men mach het wel buyten setten / te weten aende inkomste ofte mont van dien / als ick gedaen hebbe/ ofte men mach d'ander plaetsen daer versch water is gaen besoecken/te weten die aē d'ander zyde vanden Bergh (naer't noorden staē) aende voet van dien / daer't hooghe landt dat in Zee steeckt volleyndicht / al waermen een seer groote voet-strant begint te crijghen; om dese wateringhe te krijghen / soo moetmen de punt van desen Bergh wel dicht ghenaecken/ ende soo ghy daer langhes heen loopt/ sult int om loopen van dien een kleyne sant Bay sien/ met die voorseyde groote strandt ende plaetse vande wateringhe / alwaer ghy't naer uwen wille moeght settē: want heeft seer goede Ancker gront: maer heeft een groot inconvenient ofte quaet/dat ghy legt om besprongē te werden van die van't landt: want zijn hier over al vyanden vande Portugesen ende Roovers; daerom sulter altoos op u hoede wesen/ met goet opsicht int versch water te halen / so wel van binnen als van buyten/ om dat die van't landt voor een manier hebbē het volck t'overvallen/en te verrasschen; Dese Varella leyt op de hoochte van 13. graden.

Gedaente van Varella.

Wat dat Varella gesept is eñ beteeckent.

Een groote inwijck aende voet van Varella.

Twee loopende Beecken.

Advijs om niet inden inwijck te loopē.

Oorsaeck waeromme.

Een kleyne sant Bay by een groote strant.

Hier by is goede Ancker gront/ doch periculeus vande Inwoonders.

De Varella leyt op 13. graden.

Dit landt vande Varella is eenen hoeck/eñ van daer voortaē tot Pulo Catao, is de cours n. ende n. ten w. 48. mylē/ende 'tlandt begint van hier af veel legher te wesen / dan dat ghepasseert is / hebbende op veel plaetsen sandtstranden/al waermen over al Anckerē mach; Thien mylen van dese Varella voortaen/ te weten een mijl van landt is gelegen een lanck ende vlack Eylandt ghenaemt Pulo Cambir, tusschen dit Eylandt ende 'tlandt heeftmē 12. vadem diepten sant-grondt/ ende int midden van't Eylandt vāde zyde van't landt/al waer een kleyne sant Bay is/ heeftet versch water daermen 't mach setten noodigh wesende: wāt is suyvere gront / ende te midde-wegen van't Cannael van tusschen 't Eylandt ende 'tlandt ist altemael schoon/ wesende van een kleyne mijl weeghs; Van dit Eylandt ontrent twee mylen noorden aen maecktet landt een punt/ ende van daer naer't Eylandt toe / heeftet eenen grooten inwijck / ende van binnen naer't noordtwesten / te weten daer't hooghe landt volleynt

Gedaente van Varella midtsgaders de cours vā daer na Pulo Catao.

Plaets vā het Eylandt Pulo Cambir.

Goet Ancker gront.

Gelegentheyt vā een Revier by't ghebroken landt. Diepte der selver.

volcynt ('twelcke van dese punt af naer binnē toe west aen gaet) heeftet een open ofte gebroken leegh landt; alhier is een Revier van drie vadem diepten/inde Haven met sant grondt/ ende is van eenen grooten mont ofte inkomste/ ende heeft binnen in een put van 13. vadē dieptē; Dese Revier loopt verde te lādewaerts in/ende 4. ofte 5. myleu vande mont af naer binnē toe/leyt een groot bewoont vleck / daer veel victualye ende lyftochten zyn; Int inkomen van dese Revier heeftet eenen hoogē heuvel aende oostzyde / wesende aende west zyde van een leegh landt eñ santstrant/ sulter recht te midde-weghen door heen in loopen/al hoewel dattet wyt is/binnē in wesende sult u wel vast binden en versien van Anckers en Touwen/te weten vande westzyde: wāt soot noch vroech inden tyt waer/so heeftmen alhier seer stercke weste winden / so datse u souden dryvē aen d'ander zyde vande Revier; Dese Revier heeft veel visch/eñ men heefter ooc opt landt menighte van Venesoenen/ wilde Verckens/ Tygren/Reynoserotten/eñ diergelycke jacht; 't Volck vant land placht goet te wesen: maer wy hebbense suspect ghemaeckt door argernisse die wy hen aengedaen hebben. Van dese Revier af vyf mylen voortaen/ te weten langhes de Custe heen/ so heeftmen twee Eylandekens met sommighe Klippen ligghen / ontrent een half myl van't landt af / ende men mach tusschen dien ende 'tlandt door passerē; Van dese Eylandekens 12. mylen voortaen/ liggen ander Eylandekens by't land/al waer sommige vlacken van root sant staen met een strant/aldaer heeft mē een kleyne Revier daer veel Katte is/ (dat is onghestooten Rys met doppē/ met al gelyc als het wast;) dit is noch 12. mylen van Pulo Caton af/ waer mede hen veel bedroghen hebben daer dwers naer toe loopende / alsset saghen/en quamen op de drooghten.

Ghedaente vant inkomen vande Revier.

Vermaninge tot versorginge vā Cabels eñ Touwen alsmen hier omtrent is.

Veel Visch eñ wilde gedierte hier omtrēt.

Oorsaec waer door 'tvolck vyandē vande Portugesen geworden zyn.

Twee Eylanden met sommige Clippē.

Sommighe Eylanden 12. mylen van Pulo Caton.

Waerschouwinghe voor dees Eylandē.

Beschryvinge van Pulo Catons gedaente ende plaets.

Pulo Caton is een langhwerpent Eylādt/ hebbende twee hooghe berghen aent eynden van dien / ende int midden ist een leegh landt/ so dattet van verde twee Eylanden schynt te wesen/heeft een vlacke ende effen wildernisse/ streckt noordtwest ende zuydoost; Vande zyde van't zuydtoosten heeftet een Riffe daer't water op breeckt/ steeckende tot een schoot vā een stuck grof gheschuts verde t'Zeewaert in; Vande zyde van't landt heeftet versch water/ leyt verscheyden vande Custe derdehalf myl weeghs; dit Cannael van tusschen beyde heeft 30. eñ 35. vadem dieptē / met suyvere gront; recht tegens over dit Eylandt leyt een Revier met een groote mont ofte inkomste / hebbēde inde Haven 5. ende 6. vadem diepten / is seer bewoont eñ bebout/ alhier heeft Gomes Barretto met zyn schip in gheweest; dit Eylandt is gheleghen op de hooghte van $15\frac{2}{3}$. graden/ ende n. n. w. daer van anderhalf myl/ leyt eē ander kleyn ende vlack Eylandt/eñ mē mach tusschen beyden wel door passeren; Naert n. n. westen 14. mylen weeghs / te weten langhes de Custe heen/ is gheleghen het Eylandt van Champello, op de hooghte van $16\frac{2}{3}$. graden ruym; Dit Eylandt Champello is groot eñ hoogh/ hebbende boven op wtsteeckende toppen/ street n. n. w. ende z. z. o. heeft twee hooghe berghen met een dal int midden/ waer vā die van't zuydoosten veel hooger is als d'ander/heeft oock veel gheboomten; Vande zyde van't noordwesten heeftet een seer hoogh Eylandt / met noch twee kleyne Eylandekens daer dicht aende voet by ligghen.

Aende 3. o. zy leyt een Riffe ofte drooghte.

Diepte van't Cannael tusschen beyden.

Teghen over 't Eylandt een Revier van 6. vadem/daer Gomes Barretto geweest is.

Pulo Caton leyt op 15. twee derdendeel graden.

Hoochte/ ghedaente/ eñ gelegentheyt van't Eylādt Cappello.

Aende westzyde heeftet veel ende seer goet versch water/ leydt vande Custe verscheyden ontrent twee mylen; is een seer leegh land langhes de Zee-kant heen van sant stranden; w. n. w. daer van af is gheleghen de Revier van Coaynon, hebbende twee vadem diepten/ inde Haven sant-grondt/daermen oock handel dryft: maer 'tvolck van diē is weynigh te betrouwen; naer't noordtwesten van dit Eylād Champello af / so is het twee ofte drie mylen weeghs vol geboomten/ eñ twee mylen voorder aen so maeckt de Custe eenen groven ende dicken hoeck vol van geboomten; drie mylen voorby desen hoeck leyt eenē grootē inwyck/ welcke int inkomen een Eylandt (tot een beschutsel) heeft ligghen/ende is over al schoon/ alwaermen veel victualye ende goederē heeft die vande Revier Sinoha van binnē af comē; desen inwyc wort altans geheeten die Enseada ofte inwyck van Don Iorgie; heeft veel houts/ende seer goet om schepē af te bouwen; vyf mylen voortaen de Custe langhes leyt de Revier van Sinoha, welcke heeft inde Haven 14. span waters/altemael sant gront; in dese Haven is den gantschen handel ende traffyck vande goederen van Cauchinchina, ende tot hier ende Champello toe looptmen noordtwest aen; Dit Eylandt van Champello heeft een goede Ree ende beschutsel / uytghenomen voor een westen ende zuydtwesten wint/ ende al hoewel dat de wint van over't landt comt/ gheeft u niet teghenstaende groote moeyten door de leeghte van't landt.

Versch water aende w. zyde.

Gelegentheyt vande Revier Coaynon.

Ontrou volc by dese revier.

Plaets vande Revier Sinoha.

D' Inwyck vā Don Iorggs heeft veel hout om schepen af te bouwen.

Inde havē vā Sinoha is de gantschē handel vande goederen van Cauchinchina.

Men sal weten dat op thien mylen (al eermen compt byde Varella) te weten 13. mylen t'Zeewaert in/ so beginnen etlycke drooghten die seer periculeus zyn / de welcke streckē gelyck als de Custe tot op de 17. graden/eñ loopen wat naer't noordtoosten toe / aent eynde vande welcke (den wegh naer China toe) zyn gheleghen 8. Eylanden / te weten drie groote ende vyf kleyne / altemael met gheboomten ende sant-stranden : maer sonder versch water; tusschē dien ende rontom ist over al vlack ende vuyl / dat soo haest alsmen't Ancker laet vallen/ so is terstont de Cabel aen stucken gesneden; men heeft tusschen dese Eylanden in/ vier vadem diepten; Dese informatie hebbe ick gecregen van etlycke persoonen van Sian die haer Iunco ofte schip alhier met stilte verloren / om dieswille datse Anckerden / eñ alle de Cabels (vande gront) aenstucken sneden/ hen int boot salverende/ eñ liepē alle dese Eylandē door om versch water te soeckē/sonder eenigh te vinden; men loopt den hoeck ofte 'teynde van dese drooghten met Pulo Caton, n. o. ende z. w. ende n. o. ten o. ende z. w. ten westen: want strecken boeghs ghewys om/ daerom en wilt u niet betrouwen op d'oude discriptie van dese Navigatie / welcke stellen datse Cannalen hebben; men heeft van daer af tot Pulo Caton toe int dwers over loopen 30. mylen.

Waerschouwinghe voor eenige drooghten omtrent Varella.

Nae de wegh na China liggē 8. Eylandē

Gedaente der selver.

Qua Ancker grout.

Sommighe Coursen van Pulo Caton.

Keerende weder op de Navigatie vande Varella naer Pulo Caton toe/ wanneer ghy so verde zyt als daer de Custe begint noordē aē te strecken/ so sult ghy uwen cours doen op 2. mylen naer langhes de Custe heen / loopende also tot Pulo Caton toe: want soo ghy vroech indē tyt comt/ so hebt ghy daer de weste winden so sterck/ dat so zy u quamē te crygen wat verde vandeCuste af/ souden u met gewelt op de drooghten dryvē / sonder eenige remedie te

Cours om na Pulo Caton toe te loopen.

Waerschouwinge voor de weste winde

hebben

'tCanael tusschen 't Eylãd eñ vaste lande is 2. een half myl breet.

hebben/ghelijck alst ghebuerde mettet Schip Santa Crus, sult passeren tot twee ofte drie mylen ten alderhooghsten/ t'Zeewaert van Pulo Caton af/ ende soo't ghebuerde dat ghy u vont aende zyde van't landt/moechter oock seer wel door passeren/te weten door't Canael dat tusschen 'tvaste landt eñ 't Eylandt loopt/ 'twelcke derdehalf mijl inde breede heeft/altemael van schoone ende suyvere gront/als voren ghesept is.

Gelegentheyt van Pulo Caton.

De zuyder hoeck van het Eylandt Aynon leydt op 18. een half graden.

't Eylãdt Aynon is van ghedaente als een Quadrãt.

Plaets vande Havē Anchio/ met eenighe drooghten.

7. mylen van Anchio liggē groote drooghten.

Aen't zuydteynde van't Eylandt de havē Taalhio met een cleyn Eylandeken.

PuloCaton is gelegen met de zuyder punt van't Eylandt Aynon, n. ende z. en n. ten o. en z. ten w. wat over de 50. mylen weeghs; dese voorsepde zuyder punt van Aynon leydt op de hooghte van $18\frac{1}{2}$. graden schaers; Dit Eylandt streckt van dese voorsepde punt af/ zuijdwestwaert aē 12. ofte 13. mylē weeghs/ ende vande oostzyde af soo is de wegh naer China toe/ 'twelcke men langhes loopt n. o. ende n. o. ten n. aen/tot op de $19\frac{1}{3}$. graden/eñ aende zyde van't vaste landt so street het Eylandt om/tot de punt ofte 'teijnde vande $19\frac{1}{3}$. graden vande noordtoost zyde/ in voegen dat dit Eylandt maeckende is de figuer van een Quadrant;'tCanael van tusschen dat eñ 'tvaste land heeft op zijn smalste 6. mylē weeghs/ (al waer een Haven gheleghen is ghenaemt Anchio,) hebbende etlijcke drooghten tusschē beyden / doch met duergaende Canalen daermen met groote schepen deur heen mach; Vã Anchio 7. mylen oost aen is gheleghen eenen goeden inwijck met beschutsel / ende noch een mijl voorder aen (ontrent drie mylen van't land verschepden) heeftmen groote Riffen ofte drooghten ligghen; Keerende weder op de voorsz. zuyder punt van't voorsepde Eyland/ (welcke is int aenghesicht van een seer hoogh landt/boven alle 'tander van't Eylandt uptsteeckende) soo heeftet aende voet van dien (te weten naer't noordtoosten) een seer goede Haven ghenaemt Taalhio; aen welcker mont is gheleghen een kleijn ront Eylandeken; Van dit voorschreven hoogh landt af strecktet also noordtooftwaert aen 12. mylen weeghs / eñ van daer voortaen ist altemael een leegh lãdt langhes de Zee-cant heen/ hebbende van binnen in/ Huevelen en Berghen.

De noordtoost zy van Aynon leyt op 19. een derdendeel graden.

Coursen van Aynon tot Pulo Gom toe.

De 7. Eylanden Pulo Tio haer beschrijvinghe.

Enseada dos Ladroins.

7. mylen van Pulo Tio een Riffe die 7. mylen van't landt leyt.

Beschrijvinge vã 2. Revierē.

Vant eijnde van't Eylandt Aynon (te weten vande noordtoost zyde / gheleghen op de $19\frac{1}{3}$. graden) af/ naer't Eylandt Pulo Gom toe/op de selfde cours van n. o. en n. o. ten n. aen zijn 8. mylen / ende is gheleghen vijf mylen van't vaste landt af/is van een hoogh lãdt makende 'tfatsoen van een klocke / ende heeft vande zyde van't land eē Ree met een beschutsel / daer't schip Santa Crus gheleghen heeft; men loopt van daer af naer de 7. Eylanden/ (diemen noemt Pulo Tio) op de selfde streckinghe van n. o. ende n. o. ten n. aen/wesende inde cours vijf mylē; Pulo Tio zijn 7. Eylanden onder groot ende kleijn/ligghen verschepden vanden anderen sonder eenighe gheboomten; Van hier voortaen so streckt de custe n. o. ende n. o. ten n. aen/ tot die Enseada dos Ladroins; (dat is den inwijck vande Roovers.) Van Pulo Taio 7. mylen voortaen is gelegen een Riffe/welcke vijf ofte ses mylen van't lãdt af t'Zeewaert in steeckt / ende men heeft aende oostzyde daer van/te weten een half mijl af 4. vadem vlacke sant-grondt / ende een mijl weeghs daer van af voortaen / is gelegen een groote Revier/ daer veel Schepen haer vaert maken en in loopen; Wat van dese Revier af/ voorder aen / leijdt een ander Revier daer ick selver in geweest hebbe / den welcken een goet beschutsel heeft tegens de Monson vã China, ende is met een zuydelijck wint onbedeckt/oock mede so loopender stercke stroomē; d'incomste daer van is dicht aende oostzyde langes eē punt landts heen/isser suyver ende schoon; dese punt landts omwesende / sult loopē tot dat ghy comt by eē sant Bay/ alwaer ghy terstõt sult settē: want binnē in ist ondiep eñ droogh; aende custe van tusschen dese twee Revieren/ zijn gheleghen twee ofte drie Eylanden dicht aen't landt; van dese tweede Revier 6. mylen voortaē leijt de Enseada dos Ladroins,(welcke seer groot is/heeft aende w. z. w. zyde vande mont etlijcke Steen-clippen ligghen/waer van een Riffe af steect/ streckende t'Zeewaert in/daer een vande Portugesche schepen op geweest is ; vande voorschreven tweede Revier af tot desen inwijck toe / so heeftmē tot op een half mijl aende custe / seven ende acht vadem diepten suyvere gront; 't Landt van desen inwijck / te weten vande oost noordtoost zyde/ heeft een seer hoogen hoeck ofte punt landts; desen hoeck omloopende tot op een half mijl langes 'tlandt heen(is het ondiep / doch modder grondt) soo looptmen naer de Haven van Comhay, (waer van dese Custe genaēt wort de Custe van Comhay,) al waer de schepen van Sion ofte Sian plaghen te komen/is van gelijcken een inwijck die seer groot is/hebbende een ander punt ofte eijndt vã hoogh landt/ 'twelcke streckt noorden ende zuyden ; Recht teghens over dese Haven/ te weten zuyden aē is gheleghen het Eylandt van Sanchoan ontrent vijf ofte ses mylen daer van af/ ende is vande boven-gheroerde punt vande Enseada dos Ladroins ofte inwijck vande Roovers af 7. mylen/op de streckinge van zuydtoost; Dit Eylandt Sanchoan is groot ende hoogh van veel gebergtē, onder welcke staet eenē crommen Bergh met hooghe Heuvelen boven op/ makende de gelijckenis vande knokels vande vingeren/van een besloten hant ofte vuyst/ 'twelcke een seeckere ende seer goede kenteijcken is; dit Eylandt heeft veel gheboomten eñ groote inwijcken ofte Bayen/ alwaermē eertijts plach te handelen ; tusschen dit Eylandt ende 'tvaste landt ligghen noch vier ofte vijf andere groote ende hooghe Eylanden/sonder eenighe wildernisse ofte gheboomten/ligghen op de selfde streckinghe ende reghel van't vaste landt ende 't Eylandt Sanchoan, in voegē dat Sanchoan dē uytersten hoeck ofte eijnde maect/ende streckt van daer naer't landt toe/ noordtwest ende zuydtoost/ so dat het vã verde altemael een land schijnt te wesen; Dit zijn d'eerste Eylanden van Canton, welcke liggen op $21\frac{1}{3}$. graden ; Van hier af voortaen naer Lamon toe/ so looptmen buyten d'Eylanden heen oost n. oost aen; men heeft van Sanchoan af naer't landt toe drie Cannalen ofte Overganghen die dese Eylanden maken / door alle welcke men met schepen passeren mach; 'tbeste Cannael is langhes 't Eylandt Sanchoan heen/('twelcke 'tuyterste van te Zeewaert is) van 6. ende 7. vadem diepten ; heeft inde inkomste van diē (aen't selfde Eylandt) een Eylandeken ligghen met wildernisse bewassen/ ende vande zyde van't noordtwesten ligghen twee groote eñ hooge Eylanden/ die de mont ofte inkomste maken; men heeft int inkomen langhes de strant heen/sommighe cleyne Eylandekens ende Rudsen ligghen ; voorby die voorschrevē twee Eylandē naer't landt toe/is gheleghen

Plaets vande incomste van de Revieren/ ende van een Sant-bay.

Drie Eylandekens.

Gedaente van Enseada dos Ladroins.

Eenige Steē-clippen met een Rif.

Diepte tusschē de Revier eñ de inwyck.

Gelegentheyt vande Haven van Comhay.

Plaets van 't Eylandt Sanchoan.

Gedaente vã 't Eylandt Sanchoan.

Kenteijckē vã dit Eylandt.

Ontrēt Sanchoan noch 5. groote eñ hooge Eylanden.

Gedaente vã alle d'Eylanden t'samen.

d'Eerste Eylanden van Canton liggē op 21. een derdēdeel gradē.

Coursen van hier nae Lamon.

Beschrijvinge van 3. Canalē eñ verschepden Eylandē.

gheleghen een ander Eylandt/maeckende een ander mont ofte inkomste van tusschen dit eñ die twee voorschreven Eylanden; Van dit Eylandt naert landt toe soo is de derde mont ofte incomste; door dese twee incomsten passeren de groote schepen mettet ghetij vant water/is altemael van weecke modder gront.

Door wat mont ofte Canaeľ de groote schepẽ passerẽ.

Om 't Eylandt van Sanchoan wel te kennen/behalven die voorschreven teyckens/ofte om te weten oft dese Eylandẽ achter of voor uyt ligghen/ soo sult dese achtinghe hebben/te weten/als dat Sanchoan eenẽ uyterstẽ hoeck maeckt/ende datmen van daer af naert landt toe noordtwest eñ z. o. aenloopt /eñ van daer voortaẽ o.n. o. eñ w. z.w.merct de custe mettet Compas/so sult ghy terstont comẽ/te weten oft ghy voorwaerts of achter zijt/ende so ghy soo verde tZeewaert zijt/ dat ghy siet dat d'eene Custe is streckende o. n.o/ende d'ander n. w/ so zijt ghy daer recht teghens over/ met dese merckinghe heb ick het altoos comen te verkennen: want ick ben d'eerste gheweest diet afghemerckt heeft / ende die't altans weten/ hebbent van my gheleert.

Kenteyckẽ vã Sanchoan eñ d'ander Eylanden.

Middel om te weten ofmen voor of achter de eylandẽ is.

Teyckẽ alsmẽ recht teghens over d'Eylãden is.

Keerende weder tot Pulo Caton, tot die vaert vã daer af naer China toe/ 'twelcke sal wesen op dese maniere / te weten : sulter twee ofte drie mylen ten hooghsten tZeewaert af passeren/om reden als voren verhaelt is; daer voorby wesende/ soo loopt n. n. w. ofte n. w. aen/tot dat ghy tusschen 't Eylandt ende 't vaste landt een open creyght/ende alst u begint te openen / soo loopt terstont ter halver streeck vant n. n. o.aen/naer den hoeck vant Eylãdt Aynon toe/ende passerende tusschẽ 't Eylandt Pulo Caton ende 't vaste landt / sult de selfde cours aengaen/om dieswille dat de stroomen in dese Monson naer den inwijck van Cauchinchina toe loopen / op dese cours sult Aynaõ comen te sien/te weten daer 7.ofte 8.mylen tZeewaert van af wesende/eñ 'tmach wel ghebueren dat so ghy quaemt inde conjunctie van een sprinck-vloet/ofte met slappe windẽ/ dat ghy meerder naer binnen gedreven wort; als ghy't landt ghewaer wordt/soo peylt het terstont mettet Compas/eñ soo de custe streckende waer o. n. oost / so loopt terstont op de selfde cours aen/tot dat ghy't naer u gissinghe voorby zijt/ende so u de custe streckende waer n. o. ende n. o. ten n.ghelijck alst Eylandt gelegen is/ so loopt also heen tot dat ghy't landt wel eñ bescheydelijcken sien moeght/ daer vijf ofte ses mylen van wesende/ende soo ghy van hier af begeerde te seylen naer Sanchoan toe/ so loopt op de selfde cours vã ter halver streec van n. n. o. aen/ waermede sult comen te sien Pulo Tio; so ghy u vont vier ofte vijf mylen daer van af tZeewaert in / so loopt n. o. ende n. o. ten n. aen/ ende so ghy daer maer 2. mylen af waert/ so doet uwen cours van ter halver streeck/ van tusschen n. o. ende n. o. ten n. Op dese cours sult op het Eylandt van Sanchoan aen comen / ende sult comen te sien het Eylandekẽ Do Mandorijn genaemt/ 'twelcke een kleyn/ront/ende hoogh Eylandekẽ is/ ende is gelegen vijf ofte ses mylen vande Eylanden af/ende begheerende te wesen inde Haven van Macau,so loopt n. o. enden. o. ten n. aen/ loopende tZeewaert van Sanchoan vijf ofte ses mylen af; als ghy op 15. ofte 20. mylen naer by d'Eylanden comt/ soo sult ghy de gront van modder vindẽ op 25. vadem diepten/als ghy d'Eylandẽ comt te siẽ / (op u hoede wesende als voren ghewaerschout is) soo

Coursen van Pulo Caton nae China.

Waer dat de stroomen eñ Monson toe loopen.

Cours om Aynon te sien.

Gelegentheyt van't Eyland Aynon.

Cours om na Sanchoan te loopen.

Placts/ghedaent/ eñ beschryvinghe van't Eylandeken Do Mandorijn.

Cours om inde haven van Macau te loopen.

Waerschouwinghe voor de Eylanden.

sulter by ghenaken/eñ daer langhes heen loopen tot op een mijl naer ; men heeft van Sanchoan tot Macau toe 18. mylẽ/ende daer zijn vijf Canalen ofte door-gangẽ / te weten 'teerste is van tusschen Sanchoan ende 't Eylandt van Vasco de Faria, van vijf mylẽ breet; Dit Eylandt van Vasco de Faria is wat meerder naer't landt toe gheleghen als Sanchoan, eñ heeft eenen hooghen spitsighen bergh/ eñ vande zyde vande Zee heeftet eenen hooghen ronden huevel/ wesende tusschẽ dien eñ den bergh seer leegh land/ so dat het hem van verde verthoont als twee Eylanden/ ende alsmen daer dicht by comt / datmen 'tleege landt begint te ontdecken/maeckt het een verthooninge ghelijck een Cameel; heeft een kleyn stuck weeghs tZeewaert daer van af/twee ofte drie Eylandekens ligghen; dit Eylandt is gheleghen n. ende z. met Sanchoan, een mijl daer van af leyt een kleyn langhwerpent Eylandt/sonder eenighe wildernisse/twelcke int gheheel eenen kronmen opgaende rugghe maeckt/gaende weder al dalende aende eynden af;dit Eyland wort ghenaemt Pulo Baby; voor by dit Eylandt/te weten lancks 'tlandt van Sanchoan heen/ leyt een Clippe een weynigh boven water uytkijckende; Stelle alhier alle dese mercken eñ teyckenen van dit Canael / om datmẽt te beter soude moghen kennen/ ende diet van doen is daer door te loopen/mach het vrijelicken doen/ ende ghepasseert wesende d'Eylandekens van't Eylandt van Vasco de Faria; d'eerste diemen van langhes d'Eylandẽ heen siet ligghen / is inde vierde mont ofte inkomste / welcke hem niet opent/om dieswille dat het een Eylandt doort ander steeckt; Vier ofte vijf mylen voortaen liggen andere Eylandekens langhes 't Eylandt (dat u sal blyven aende west zuydtwest zyde) heen/ altemael op een ry/ende schynẽ van verde d'een door d'ander te steecken:maer alsmen daer recht tegens over komt/so ligghense als geseyt is ; zijn onder groot ende cleyn vijf ofte ses int ghetal; Van dese Eylandekens af/ontrent twee mylen weeghs oost noordtoost aen/zijn gheleghen twee Eylanden dicht by den anderẽ/streckende n. ende z. Voorby dese heeftmen daer noch andere op de reghel naert landt toe/ streckende altesamen op de selfde streeck heẽ; In d'incomste dicht by dese twee eerste Eylanden / is ghelegen een groot/hoogh/ ende ront Eylandeken; Tusschen de voorsz. reghel Eylanden/ ende d'Eylandekens boven verhaelt/ maeckt het een groot gat ofte open/door't welcke men den naesten wegh naer Macau toe heeft.

Sanchoan leyt van Macau 18.mylen.

Vijf Canalen by Macau.

'tEerste Canaels gelegẽtheyt/wyde.

'tEylandt Vasco de Faria ghedaente.

Gedaente/gelegentheyt/ eñ beschryvinghe van Pulo Baby.

Langhs 'tlãt vã Sanchoan een Clip/ een weynigh boven't water.

Oorsake waeromme de vierde mõt haer niet opẽt int verthoonẽ

Beschryvinge van verscheyden Eylandẽ.

Twee Eylanden.

Beschryvinge vande naeste wegh nae Macau.

Tot meerder kennisse van dien/so heeftmẽ drie ofte vier mylen (o. n. o. voortaen) drie Eylanden verscheyden vanden anderẽ liggẽ/ de welcke van't landt af op een reghel t'Zeewaert in steken/so datse veel meer uytwaerts aen ligghen/als alle d'ander daer langes heen comt / in voegen datse dwers teghens u over blyven. Keerende weder op de mont ofte incomste van Macau, alsmen daer by comt/ende daer begint in te loopen / (so ist altemael open sonder eenigh Eylandt om te loopen) seylende also recht naert vaste landt toe / 'twelcke van daer af acht mylen weeghs noorden aen is/al waer de mont ofte 'tgat gheleghen is daermen naer Canton toe loopt/ vã de Portugesen genaemt As Orelhas de Lebre, (dat is der Hasen ooren.) In dese mont heeftmen 8. 9. ende 10. vadem dieptẽ/ ende somen daer comt met die ebbe van een sprinckvloet/so loopender de

Gelegentheyt vã 3. Eylandẽ

Gedaente alsmen by de mont vã Macau compt.

Plaetse waer de mont leydt.

De mont nae Caton werd ghenaemt As Orelhas de Lebre.

stroomen

stroomen ende 'twater so sterck en geweldich af/ datter gheen wint tot mach helpen om teghens op te comen/ waerom goet is aldaer te anckeren met opstaende seylen / tot datment kennelijcken siet vloepen/ loopende langes die reghel Eylanden (die aende oostzyde ligghen) heen naer binnen toe / alwaer d'incomste langhes heen loopt/ u wachtende van een Clippe

Waerschouwinghe van een Clip. Plaets vande selve.

gheleghen dicht by dese Eylanden boven water/ daer tZeewaert van af loopende : want men tusschen dien ende d'Eylanden met geen schepẽ en passeert; Oock mede so sal u een ander Clippe blyven aende zyde vant westẽ/ wesende ter halver weghen / ende comende recht voor u uyt te sien een cleyn ende leegh Eylãd/ gheleghen op de selfde reghel Eylanden van't oostẽ daer ghy by heen loopt/ so weet dat ghy

Teecken als men bye mont van't tweede Canael is.

zijt bye mont ofte duergangh vant tweede Cannael/ dat naer Macau toe loopt; dese incomste streckt oost eñ west / ende mach wesen vã een mijl inde breede; sult op dat cleyn Eylandeken aen loopen/ dat latende aende noordzyde / nemende uwen cours tusschen dit Ey-

Coursen tusschen de Eylandekens duer.

landeken ende d'ander Eylanden in naer binnen toe/ houdende altoos 'tEylandekẽ aldernaest/ al waer u de diepten sal beginnẽ te minderen/ ende dan noch veel meer als ghy 't Eylandekẽ gepasseert zijt: want hebter een banc-

Een Banck van 28. spannen waters. Aende zuydtzy van't landt 4. of 5. Eylãdekens.

ke van 28. spannẽ waters/ van weecke modder gront; 'Tlandt vande zuydtzyde van dit Cannael zijn 4. ofte 5. Eylanden/ dicht by dẽ anderen gheleghen; welcke strecken oost ende west/ hebbende aende noordtzyde een groot eñ seer hoogh Eylandt (welcke streckt tot die ha-

Gedaente vã de Havẽ daer de Portugesen haer habitatie hebben.

ven daer der Portugesen habitatie ende ghemeente is) heeft eenen Inwijck ofte Bay/ n. in streckende; In de incomste van dese Haven is gheleghen een groot ende hoogh Eylandeken/ te weten dicht by't Eylandt vant noorden/ tusschen 'twelcke eñ 't Eylandt ist droogh ende ondiep / ende aleermen met dit Eylandt over een comt / soo heeftmen aende zyde vant noorder Eylandt / een Clippe onder't water ligghen / te weten tZeewaert naert midden vant Canael toe/ daerom sult u van dit landt vant noordẽ af houdẽ / en wat meerder naert

Coursen om inde Haven te loopen.

zuyden genakende. So wanneer ghy der Portugesen Steede ende Woonplaetsen begint te ontdecken/ met die Haven daer de schepen geanckert ligghen/ so sult op die oosterhoeck vã d'incomste van dese Haven aen loopen/ u daer

Diepte der selver.

dicht by heen houdende naer binnẽ toe / sulter $4\frac{1}{2}$. ende 5. vadem diepten vinden/ u wachtẽde vãde westzyde: wãt zijn daer over al bancken ende sanden / ende langhes de punt heen heeftmen modder gront; Dese punt ofte hoec is een hoogh landt / ende van daer af binnewaerts aen/ een schuet van een stuck grof geschuts verde/ leyt een ander punt van sant/ eñ

Een Banck vant leeghe landt van 18. spannen. Waerschouwinghe voor een Rif die midden inde Revier leyt.

van het leeghe landt loopt een bancke af (van 18. spannen waters/) streckende dwers over naer d'ander zyde toe/ tot so verde als d'eerste huysen staen / ende aleermen daer by comt/ so heeftmen int midden vande Revier een Riffe ligghen ; daerom sult het landt vande oostzyde houden/ daer by heen loopende tot datmẽt anckert/ is een seer goede modder grondt van $4\frac{1}{2}$. diepten.

Dat 21. Capittel.

Die Navigatie ende Coursen van uyter Coningh-rijck van Sion naer China toe, met die gheleghentheyt van dien.

Een Riffe aẽde N. zy vãde Haven van Bancosea.

SChepende uyt de Haven ofte Revier vande stadt Sion ofte Sian, sult uwẽ cours stellen naer de wester custe toe; daer by comende sult u wachten van een Riffe / gheleghen aende noordtzyde vande Haven ghenaemt Bancosea ; twee mylẽ vant landt af/ tusschen welckẽ ende 'tlandt heeftmẽ

Een Cannael van vier vadem diepten.

een Canael van 4. vadem diepten; niet tegenstaende sulter buyten om passerẽ/ so verde als ghy daer boven cont comen; Dese haven van

Gelegentheyt inde havẽ van Bancosea/ met de Haven van Sian.

Bancosea leyt met de haven van Sion noordoost ende z. w/ ende heeft wat van n. o. ten o. ende z. w. ten w. By de Custe wesende sult uwen wegh daer langhes heen nemen : want hebter over al suyvere gront; alsmen de voorschreven Riffe ghepasseert is / so is dese Custe

Gedaente vãde Cust verby de Haven.

aenden oever vande Zee van een leegh landt/ hebbende binnen in cleyne huevelen/ streckt n. ende z. Vier mylẽ weeghs voorby Bancosea

Een punt op 13. een vierendeel graden.

zuyden aen/ maectet leeghe landt een punt ofte uytstekenden hoeck/ ghelegen op $14\frac{1}{4}$. graden; van daer af voortaen sult een grof ende dick landt sien / twelcke tZeewaert in schijnt te steken ; aleermen hier by comt so heeftmen

Plaets vande Revier Chaõ/ met de gedaẽte.

een Revier/ diemen noemt Chaõ, aen welcker mont staen etlijcke boomen die hen verthoonen als Palm-boomen; Comende by't voor-

Een dick grof land met veel scherpẽ Hootsen.

schreven land/ so sult noch een ander dick/ grof landt comen te sien/ twelcke inde verthooninghe schijnt oost en west / te landewaerts in tẽ strecken/ hebbende veel scherpe Hootsen ; alhier maeckt het landt eenen hoeck ofte eyndt/ welcke int ghemeen ghenaemt wort de punt van Cuy, tot hier toe so streckt het land naert zuydtoosten toe / ende van daer voortaen soo loopt de Custe zuydtwest aen; Dese punt van

De punt van Cuy leyt op 12. twee derdedeel gradẽ. Diepteñ tusschen Cuy eñ 'tgroote lãdt.

Cuy leyt op de hooghte van $12\frac{2}{3}$. graden; tusschen dese punt ende het voorschreven grove dicke landt/ dat u achter blijft / te weten / een mijl vant landt af/ sult 11. ende 12. vadem diepten vinden/ van schoone gront.

Coursen van Cuy tot een Eylãdt dat op 10. gradẽ leyt.

Als ghy dese punt van Cuy voorby ofte daer ontrent zijt / so sult terstont uwen cours doen z. z. o. aen/ tot op 25. mylẽ daer van af/ doende alsdan uwen cours z. o. ende z. o. ten z. aen / waermede sult komen te sien een Eylandt/ het welcke hem van verde verthoonende is als drie Eylanden ; is langhwerpigh eñ vlack / vol gheboomten/ gelegen op 10. graden ruijm/ sal u blyven aende zyde vant oostẽ; op alle desen wegh sult u wachten van te lywaert te vervallen.

Beschrijvinge van eẽ Eylãdt beyde van gedaente eñ gheleghentheyt.

By dit voorschreven Eylandt wesende/ sult zuydtoost aen loopen/ ende liever de loef vant zuyden houdende/ als naert westen te vervallen/ om oorsake vande scherpe winden diemẽ hier ghemeenlijcken heeft ; op dese cours sult noch een ander Eylandt comen te sien/ twelcke grooter is als 'teerste/ streckt oost eñ west/ is van een dick vlack landt boven op/ wesende de wester punt van dien / een groven dicke hoeck/ te weten aende Zeekant steyl afgebict/ ende naert oosten gatet al dalende af naer een

Leyt op 9. een half graed.

swartachtigh landt toe / 'twelcke een dichte ende dicke wildernisse schijnt te wesen/ leyt op $9\frac{1}{2}$. graden ruijm.

Cours nae t'Eylandt Pulo Wy. Beschrijvinge vã Pulo Wy.

Dit Eyland looptmẽ mettet Eylandt Pulo Wy zuydtoost eñ noordtwest/ sulter op dese streeck naer toe loopen/ is inde cours 25. mylen; Pulo Wy zijn twee Eylanden / waer van 'tgrootste streckende is noorden ende zuyden/

Gedaente vã de zuydtzyde vã Pulo Wy.

hebbende eenen hooghen huevel aende zuydtzyde / eñ vande n. zyde twee leeghe huevelen/ met een dal int middẽ; dit is de verthooninge

vande

vande westzyde: maer vande zyde van't zuyden/schijntet altemael hoogh ende ront te wesen/hebbende een kleyne dal int midden/makende twee Kootsen/int schijnsel vā twee mannen; 'tander ende 'tcleijnste Eylandt is gheleghen aende zuijdtoost zyde/wat verscheyden daer van af/maeckende een Cannael tusschen beyden/daermen wel door passerē mach: wāt is schoone gront; Dit kleijn Eylandt heeft aē de zyde vant zuijdtoosten/een Eylandckē van Steen-clippen liggen/waer van een Riffe vā steenen afloopt/daermen hem alleenlijckē vā moet wachtē: want alle d'ander plaetsen zijn schoon/hebbende de diepten van 12. vadem dicht by't Eylandt; ende int grootste Eylādt/te weten aēde zuijdtwest zyde/heeftmē versch water met eē sant Bay; als ghy naer dit Eylandt toe loopt/soo sult ghy (daer ontrent comende) 14. vadem diepten vinden/met harde gront/ende so ghy modder gront vint/soo zijt ghy aende zyde vant landt.

Een Cannael tusschen beyde de Eylanden.

Een steenen Eylandt met een Riffe.

Diepten ende gront omtrēt dit Eylandt.

Van Pulo Wy tot het vaste landt vā Camboja zijn 7. mylen; dese Custe van Camboja is van leegh landt vol geboomten/ende daer langhs heē is het banckachtigh van modder gront/streckt n. w. ende z. o. tot eenen hoeck toe/welcke leyt met Pulo Wy o. n. o. ende w. z. w/ streckende van ghelijcken op de selfde cours vande voorschrevē hoeck af/tot de haven van Camboja toe/die daer 12. mylē van daen leyt; Dese Haven wordt ghenaemt Dos Malyos, (dat is vande Malacquiters ofte die van Malacca) gheleghen recht teghens over Pulo Condor, 'twelcke leijt met dese Haven ofte Revier n. w. ende z. o/ ende n. w. ten n. eñ z. o. ten z. Van Pulo Wy noordtoostwaert aen/is gheleghen aende Custe een seer groote Revier/welcke heeft drie vadem diepten inde Haven/te weten/aende zyden sant gront/ende int midden modder; De Chynen die van Sian naer China varen/passeren aende noordtzyde van Pulo Wy, ende alsser recht met over een komen/soo loopense oost aen/om te gaen verkennen den boven-genoemden hoeck/loopende op de selfde cours naer Pulo Condor toe/twelcke zy komen te sien aende noordtzyde; als ghy met dese Cabo ofte hoeck over een zijt/so sult ghy 10. vadē diepten hebben modder grondt/ende wat voorder aen 13. vadem sant gront/ende sult van dese 13. vadem niet leegher naer landt loopen/hout liever de 14. vadem: want is sekerder; wacht u wel vande twee Eylandekens/die 6. mylen van Pulo Condor af ligghen/welcke u sullen blyven aē de zyde vant zuydē; sult recht voor u upt hebbē de noorder punt vant Eylandt Pulo Condor, gheleghen op de hooghte van 8 $\frac{2}{3}$. gradē/ende mē loopt het met Pulo Wy oost eñ west/ende heeft wat van oost ten zuyden eñ w. ten n. So ghy quaēt te sien Pulo Wy aende zuydzyde/te wetē/dat het u aēde noordtzyde blijft/so sulter tot op eē mijl ofte half mijl naer voor by loopen/u altoos wachtende vande bovenghenoemde Riffe/vande Eylandekens/uwen cours nemende (oost aen) naer Pulo Condor toe/met goet opsicht vande Eylandekens; 'tEylandt daer ghy op aen sult comen aende zuyder punt (passerende aende zuijdtzyde van Pulo Wy tot op drie mylen naer) sulter vindē tot op 16. vadem diepten; ende doende uwen cours naer Pulo Condor toe; op dese voorseyde dieptē/so sult ghy comē te passerē tot op eē half mijl aende zuijdtzyde/vande Eylandekens die 6. mylen van Pulo Condor af liggē;

Gedaente vā de Custe van Camboja.

Plaets vande Haven Dos Malyos.

Aende noordoost zy van Pulo Wy een groote revier.
Gront ende diepten der selver.

Waerschouwinge vande Eylanden die 6. mylen van Pulo Condor ligghen.
't Noorder punt vā Pulo Condor leijt op 8. twee derdedeel gradē.

Diepten ontrēt d'Eylandē 3. mylen vā Pulo Wy.

neemt liever (tot meerder sekerheyt) de dieptē van 17. vadem schaers/waermede sult comē aende zuydtzyde van Pulo Condor, op 3. ofte ten hooghsten 4. mylen naer; als ghy't gesicht vande Eylandekens hebt/so moecht ghy naer Pulo Condor toe loopen/naer uwen wil/latende d'Eylandekens aende noordtzyde.

Diepte om aē Pulo Condor te comen.

Soo ghy passeerde aende zuydtzyde van Pulo Condor, om naert vaste landt te loopē/(te weten aende Custe van Champa) so loopt n. n. o. ende n. o. ten n. aen; op welcke cours sult de Custe comen te sien/om te schouwen de droogthen daer hem Matheus de Brito op verloor/welcke zijn gheleghen 4. mylen vant landt af; somen langhs 'tlandt heen loopt op de 13. vadē diepten/so salmen op dese droochten aenkomen: maer alsmen dese drooghten gepasseert is/so is alle de reste langhes de custe van Champa heen/schoon en suyver; in dese contreye wesende/sult uwen wegh eñ cours nemen/ghelijck als wy inde dischriptie (inde Navigatie van Malacca naer Chinen) hier voren verclaert hebben. Die voorsz. drooghte ghelegen aende Custe van Champa, looptmen met Pulo Condor noorden ende zuydē/ende n. ten o. ende z. ten westen/ende wat van ter halver streeck/etc.

Gelegentheyt vāde droochtē daer Matheus de Brito op verloor.

Courssen om dese drooghtē te schouwen.
Langhes de Custe van Champa is schoon en suyvere gront.

Dat 22. Capittel.

De Navigatie ende Courssen van't Eylandt Pulo Condor af, tot de Haven van Sian toe.

Van Pulo Condor tot Pulo Wy zijn ontrent 20. mylen ruijm/liggen vanden anderen oost ende west/ende heeft wat van oost ten noorden ende west ten zuyden; om nu te loopen naer Pulo Wy, so doet uwen cours recht west aen/sonder te rekenen eenigh afslagh vant wraken vant Cōpas/ende comende wat meer als ter halver weghen/sult een bancke vinden van modder gront/van 8. ende 9. vadem diepten/eñ siende noordwaerts aen van achteren op't schip af/sult de boomen (op't landt vande Custe van Camboja) moghen sien staen/twelcke een seer leegh landt is; Dese voorseyde bancke gepasseert zijnde/so en salt niet langhe dueren/ofte ghy sult Pulo Wy recht voor upt komē te siē/ende so haest als ghy't int gesicht crijght/sulter aende noordtzyde op aen loopen.

Streckinghe van Pulo Condor tot Pulo Wy.

Cours om na Pulo Wy te loopen.
Een Banck van modder gront.

Sult weten dat dit land van Camboja eenen hoeck maeckt/van welcke de voorschrevē bancke af comt loopen; Van desen hoeck af naer de Haven van Sian toe/looptmē langes de Custe n. n. west aen; by de welcke men veel Eylanden heeft liggen/te weten daer langes heen/streckende tot op 12. ende 12 $\frac{1}{4}$. graden; In dese contreye zijn de meeste ende grootste Eylanden by een gheleghen/eñ maken alhier eenen hoeck: want het landt eenen inwijck heeft ghenaemt A Enseada de Lian, welcke een goet stuck weeghs innewaerts aē loopt/ende is ghelegen op 12 $\frac{1}{2}$. graden; De noorder punt vant landt vande mondt van desen Inwijck leijt op 12 $\frac{3}{4}$. graden; 'tLandt van dese voorseyde punt/te weten dat innewaerts o. n. o. aen streckt; heeft veel gheboomten met een sant strandt; Van dese punt af tZeewaert in/zijn gelegē twee hooge eñ ronde Eylandē/sonder eenige geboomtē; men en mach tusschē 'teerste Eylandt ende het landt niet passeren: want het Cannael ofte die passagie is tusschē 'teerste ende tweede/(ofte om beter te verstaē) tusschen

't Landt van Camboja maeckt een hoeck/daer de bāck af loopt.

Veel Eylanden tot op 12. eñ 12. een vierendeel graed.

Den inwijck A Enseada de Lian groot leijt op 12. een half graden.
Noch een op 12. drie vierēdeel graden.

Twee hooghe ronde Eylanden.
Ghedaente van't Canael tusschē beyde de Eylanden.

tusschen beyden door/ is eē smal Canael/ doch seer diep van 60. vadem / ende daer loopt een stercke stroom door. Op de hooghte van dese voorsz. punt van desen Inwijck / luttel min ofte meer/ te weten / een half mijl van't landt vande binnen zyde af/ is ghelegen een seer langhe Clippe/ streckende ghelijck als het landt/ welck men met leegh water sien mach: Men loopt van dese voorsz. punt af nae de Haven van Syan toe/ noorden ende zuyen langhs het landt heen. De boven-gheroerde Eylanden strecken tot op 10. mylen nae vāde selfde Haven/ altesamen langhs het landt heen/ en zijn niet te groot/ noch en hebben gants geen gheboomtē noch versch water/ eñ men heeft daer langhs by heen/ tot op een half mijl/ daer van af schoone gront; en sulter niet dichter by comen / noch u tusschen dien ende 'tlandt in steken: maer latense altesamen blyven aende oost zyde.

Cours van't punt vanden Inwijck inde Haven van Syan.

Gelegentheyt vande Eylāden met de haven.

Comende by Pulo Wy, tot dē 10. Februarij toe / soo heeft men daer veel ooste winden/ waer mede u de wester Custe tot een leegher wal blijft/ daerō sult uwē wegh nemen aende oost zyde van de voorsz. Eylanden (die langhs de Custe liggen) heen/ u altoos wachtēde van daer tusschen in te loopen/ doēde aldus uwen cours noordt noord west aen/ daer langhs by heen/ als ghesept is/ eñ comende aen't uyterste eyndt van dien ('twelck is op de hooghte van 12. graden ruijm) sonder eenighe Eylanden meer te sien / so weet voorseker dat ghy inden Inwijck van Lyon zijt; alhier wesende / sult terstont n.w. ende n.w. ten n. aen loopen/ om van desen Inwijck te gheraken / op dat u de stroomen niet nae binnen toe en drijven; Op dese streckinge sult ghy comen te sien de twee boven ghementioneerde Eylanden/ ghelegen aende noorder hoeck vande voorsz. Inwijck/ ende is in't overloopē 12. mylen weeghs. Als ghy de Custe vā d'ander zyde beghint te ontdecken/ te weten / voorby den Inwijck noorden aen/ soo ligghender die Eylanden langhs heen/ als ghesept is; De punt vandē Inwijck voor by wesende/ sult daer nae toe loopen / eñ daer by comende / sult daer van buyten heen loopen/ tot ontrent een half mijl daer van af. Dese Eylanden voleynden tot op 10. mylen eer men by de haven vā Syan comt / als vorē/ eñ die laetste vā dien zijn 4. ofte vijf cleyne eylanden / ligghende d'een door d'ander langhs 'tlandt heen. Dese Eylanden en hebbē gants gheen gheboomten / ende zijn van roodtachtige aerde. Comende aen't eyndt van dese Eylanden/ so loopt nae't landt toe/ tot dat d'Eylanden recht zuyen van u blyven/ alsdan soo neemt uwen cours recht noorden aen / waermede ghy sult comen te sien de Haven van Syan, welck is gheleghen van dese Eylanden af 10. mylen weeghs.

Wat winden by Pulo Wy in Febr. meest wayen.

Vermaninge hoemen aen loopen sal/ etc.

Het uyterste eyndt van Pulo Wy/ leyt op 12. graden.

Teycken als men seker inden Inwijck van Lyon is.

Custen voorby den Inwijck n. aen.

Vier ofte vijf cleyne Eylanden.

Gedaente vā dese Eylāden.

De haven vā Syan leyt 10. mylen van dese Eylandē.

Dese Haven van Syan is ghelegen aen een leegh landt vol vā geboomten/ en heeft gants gheen sant stranden : maer is altemael van weecke modder ende slijck / ende heeft oock mede een bācke van modder gront/ streckēde derdehalf mijl zuyen aen; In't eerste op comē van dese bancke/ so ist harde modder; Men en mach in dese Haven met gheen groot Schip comen / dan met het ghety van een springh vloet / ende al ist schoon datmen op't droogh van dese modder raeckt / en is daerom niet periculues: wāt moet doch evē wel op drooch comen/ om met de ghetyden uyt ende in te varen. Vande voorsz. Eylanden comende nae de Haven van Syan toe / in boughen als ghesept is/ noordē aenseylende/ als zy u in't zuyen blyven; wesende by nacht / moechtet wel vry op de modder op't droogh aen setten: want sult u des morghens recht teghens de Haven over vinden / soo dat ghyse bescheydelicken ghenoech sien sult: want is een mont ofte incomste van een groote Revier; sult daer al seylende over modder over al heen in loopen/ met de ghetyden ende zuyelicke winden/ die u ghenoech opwaerts aen sullen brenghen.

Gelegentheyt van de haven van Syan.

Ghedaentē vande graden der selver.

Een banck vā modder grōt die niet periculues en is.

Cours vande Eylanden na Syan toe.

Vermaninge ofmē by nacht op de banck quaem.

Ghedaente vande Havē.

Dat 23. Capittel.

De Navigatie ende Coursen vande Haven van Camboja af, tot het Eylandt van Pulo Tymon eñ die Pedra branqua toe.

Scheydende vande punt vande haven van Camboja af/ comende tot op een half mijl ofte daer ontrēt tZeewaert in/ sult uwen cours nemen zuyd west aen / waermede ghy sult comen te sien twee cleyne Eylandekens / ghelegen tusschen Pulo Condor ende Pulo Wy, sult daer een half mijl van af loopen / evenwel zuydt west aen seylende / sonder yet nae't zuyen te houden / om oorsake vande stercke stroomen / die nae het Eylandt van Bornon toe loopen; ende so het sake waer dat de wint begonst te stillen / ende dat ghy't begeerden te anckeren in het midden vande Golfo/ moechtet wel doen: want hebter grondt op 38. ende 40. vadem dieptē/ daerom en laet niet op de voorsz. streeck van het zuydt westen aen te loopen: want met dese cours sult recht op Pulo Tymon aen comen. Het Eylandt Pulo Tymon is groot ende hoogh/ ende vol gheboomten; heeft seer goet versch water / soo't u van doen waer/ moechtet daer ghenoech crijghen / te weten/ recht teghens over een Eylandeken / ghelegen in eenen Inwijck van't selfde Eylandt. Als ghy nae dit Eylandt Pulo Tymon toe loopt/ so sult ghy aenden hoeck van't noordt oosten siēn een rondt Eylandt/ eñ begherende tusschen dat ende tEylandt/ ofte tusschen dat ende het vaste landt te loopen / moechtet wel doen : want moechter over al vryelicken passeren. Comende by Pulo Tymon, sult uwen cours zuyen/ ende wat nae het z. ten w. aen setten nae Pulo Tynge toe/ het welck een seer hoogh ende ront Eylandt is / in gelijckenisse van een Duijn / ofte als eē hoop Corēs; heeft sommighe cleyne Eylandekens by hem liggen. Op dese selfde streeck van z. eñ z. ten w. aen/ sult comen by de Pedra Branqua, ofte witte steen Clippe; Van hier af so begintmen de vaert na de Straet vā Sincapura toe/ loopende ontrent drie ofte vier mylē westwaert aen / etc.

Twee cleyne Eylandekens tusschen Pulo Condor ende Pulo Wy.

Waerschouwinge om een half mijl van dese Eylandē te loopen.

Oorsake waer omme dieptē aende Golfo.

Cours om recht op Pulo Tymon aen te comen.

Gedaēte van Pulo Tymō.

Cours van Pulo Tymon na Pulo Tinge.

Ghedaente van't Eylādt Pulo Tinge.

Het begin vā de Straet van Sincapura.

Dat 24. Capittel.

De Navigatie ende coursen van uyt de Haven van Macau in China, nae't Eylandt van Pulo Tymon, ende die Straet van Sincapura toe.

Die uyt Macau scheypt nae de ander Custe toe / die sal door het ooster gat uyt loopen/ soo de wint nae het noord westen loopt/ so niet/ daer en is niet aē bedreven: wāt moechtet gat van't zuyd westē door seylen/ 'twelck eenen goedē uytganck is/

Cours om de Clippe van Belchior Dal niet da te schouwen.

loopende vande punt vande Varella af/ recht nae het landt vande ander zyde van Macau toe / om te schouwen de Clippe van Belchior Dalmeida, ende als ghy op een schuet van een Roer nae aen d'ander zyde comt / soo sult ghy also langhs heen loopen tot een punt landts/ (welcke 'teynde is) toe/ alwaer ghelegen is het Eylandt van Castro; Van dese punt steeckt die bancke af/ om welcke oorsake sult het Eylandt van Castro naerder loopen/ als de punt landts/ om niet op drooogh te raken: wāt men heeft in dese contreye de meeste ondieptē aen't landt vande slincker handt/ eñ het diepste aen de rechter handt; Men heeft op dese bancke met het hoogh water van een sprinck vloet 4½. vadem diepten; buyten de banck wesende/ sult na het gat toe seylen/ loopende alsdan na de punt vande bancke toe / om niet te loopen op de Clippe (diemen terstont sien mach: wāt sult daer 'twater op sien breken/) tot datse u blijft aende rechter handt; Buyten 'tgat van desen uytganck wesende / sult volgen de coursen hier nae verclaert. Oock mede / als ghy scheypt vande Varella, (een Roer-schuet daer van af wesende/) so moecht ghy loopen nae't Eylandt/ ghenaemt Do Bugio, (dat is vande Meerkatte) en daer met over een comende/ so loopter dicht by: want is eenen goeden wech/ voor de noorde windē diemē daer heeft/ overmidts dat men de winden aen d'ander zyde scherp heeft. De voorsz. Clippe is ghelegen te middeweghen van't Canael/ ghy moecht aen dese zyde van't noorden langhs 'tlandt heen loopen nae het Eylandt van Castro toe.

Plaetse vāde ghelegentheyt van het Eylandt Castro. Plaetsen daer de meeste ondiepten zijn.

Waerschouwinghe voor de Clippe.

Het Eylandt Do Bugio/ dats 't Eylād vande Meerkatten.

Plaets vāde Clippe.

Na dat ghy 'tCanael ofte 'tgat uyt zijt/ sult uwen cours z.w. aen langhs d'Eylandē heen doen/ so't claer weer waer/ tot dat ghy comt te sien het Eylandt vā Sanchon, eñ als ghy't siet daer op 8. mylen nae/ tZeewaert van wesende/ so hebt ghy een goede navigatie: want ick doe dese cours altoos/ en vinder my wel met. Seven ofte 8. mylen tZeewaert vā Sanchon wesende / sult z. w. aen loopen te weten twee etmalen lanck/ ofte tot dat ghy na u gissinghe 12. mylen vanden uytersten hoeck ofte 'tEynde vande drooghten af zijt; alhier wesende/ sult alsdan z. w. aen gaen / so veel als u dunckt dat ghy van't uyterste eynde vande drooghten na Pulo Caton toe binnewaerts zijt/ doende alsdan weder de cours vā z. z. w. aē/ eñ nae't z. eñ z. ten w. op welcke cours sult comē te sien d'Eylāden vā Ieronimo Pretto, welcke coursen ick aldus ghedaen hebbe met goede ende voorspoedighe winden / comende altoos in't ghesichte van d'Eylanden vā Ieronimo Pretto, ende somtijdts daer buyten heen nae Pulo Cambir toe / ende quade wint hebbende/ sonder noordē te wesen/ so salt hem selven wel wysen wat u te doen staet.

Cours uyt het Canael/ tot het ghesicht vā Sanchaō.

Gheleghentheyt van d'eylanden van Ieronimo Pretto.

Pulo Cābir.

Als ghy dese Eylanden in't gesiecht crijcht/ moechter wel by ghenaken so ghy wilt: want hebt alhier over al suyvere ende schoone sant grondt van 15. vadem diepten. Van hier af na Pulo Cambir toe/ loopt de Custe n. ende z. eñ heeft wat van n. ten w. eñ z. ten o. Dit Eylandt Pulo Cambir is lanck eñ vlack / heeft vande zyde vande Zee / sommige roode vlacken / wesende de wildernisse van dien effen eñ ghelijck. Recht tegens over de punt van dien/ te weten nae't noorden op't vaste landt/ is gheleghen een Revier/ welcke is de selfde vā Pulo Cambir. So ghy alhier quaemt inde Mōson vande zuye winden/ moecht hier wel ververshinghe van water nemen/ want is goet. Sult ooc weten/ dat wesende 8. mylē van't Eylādt Sanchoan tZeewaert; moecht oock wel van daer af uwē cours nemē altoos nae't z. z. w. toe/ so sult vā gelijcken d'Eylandē van Ieronimo Pretto comen te sien: maer moet wesen met een Compas dat fix is. Advertere u noch eens/ dat so wanneer ghy in't gesicht vā Pulo Cambir comt/ daer op 3. ofte 4. mylen nae by wesende/ so heeft men daer sommighe Eylandekens ligghen/ ende een half mijl tZeewaert vande punt van't zuyen af/ liggē etlicke steenclippen boven 'twater/ die hē verthoonē ghelijck als Bocken hoornen / ghy moecht wel passeren tusschen alle d'Eylandekens eñ het Eylandt door/ want is altemael schoon.

Diepten ontrent d'Eylāden van Ieronimo Pretto.

Ghedaente vā het Eylandt Pulo Cābir.

De Revier van Pulo Cambir.

Cours alsmē 8. mylen van Sanchon is/ na d'Eylandē van Ieronim. Pretto.

Waerschouwinghe van sommighe cleyne Eylanden.

Van hier af nae de Varella toe / looptmen de Custe n. eñ z. eñ wat van n. ten w. eñ z. ten o. is inde distantie 12. mylen. Dese Varella is eenen seer hoogē toorn/ staende op eenē hoeck landts/ die van binnē 'tlandt uyt comt/ tZeewaert in stekende. By dese Varella heeftmen een Havē/ de welcke men niet sien en kan/ alsmen daer van buyten af na toe comt/ om oorsake dat het een landt door't ander steect: Ooc mede so heeftmen aē desen uytstekendē hoeck / te weten/ vande zuydt zyde een wateringe vā seer goet eñ versch water aen een sant strand. Vande noordt zyde vanden selfden hoeck / is een ander plaets van versch water / aen een ander sandt strādt; Het land heeft alhier sommighe Clippen eñ cleyne Eylandekens liggē/ eñ so wanneermen alhier comt water halen/ moet wesen met een goede conjunctie eñ tijdt: want men en heefter geen ancker grondt / dā seer dicht by het landt; 'tbeste is binnen inde Bay te loopen: want is een goede Haven/ ick hebber selver in gewecst; heeft goet beschutsel voor n. ende z. winden/ met 14. 15. 16. vadem diepten/ sandt grondt/ eñ so ghy begeert wat naerder aen't land te comen/ sult daer 8. eñ 7. vadem diepten vinden vā goede gront. Dese Haven vande Varella is ghelegen op 13. graden. Op dese wech vande Varella, tot het Eylandt Pulo Sesir toe/ heeftmen sommige Eylandekens/ liggende ontrent 9. ofte 10. mylen vande Varella af. Van de punt vāde Varella tot dese Eylanden/ looptmen de Custe n. eñ z. ende van dese Eylandekēs na Pulo Sesir toe/ beghintmen by het landt heen te loopen n. n. o. ende z. z. w. aen. Dit Eyland Pulo Sesir vā het landt ghenaemt / om dat het aende Custe leyt: want daer is noch een ander vande selfde naem tZeewaert in ghelegen/) is een clippigh Eylandt/ sonder eenighe wildernisse/ hebbēde int midden van dien eenen spitsighen bergh ghelijck een Varella; is een vlack Eyland van gheelachtighe coluer van't Zee-water. Om Pulo Sesir te kennen/ daer op een mijl ofte 2. van wesende / soo sult ghy aen het vaste landt een schuersel ofte open sien; is in dese contreye goet op eē paer mylen na langhs 'tland heen te loopen/ alwaer ghy sult op 7. vadem gront hebben van grof sant/ en wilt u van Pulo Sesir af niet tZeewaert in steken: want is eenen quaden wegh/ om datmender maer 4. vadem diepten (met steenighe grondt) heeft. Pulo Sesir van het landt / leyt op thien een derdendeel graden / ende de streckinghe van de Varella tot Pulo Sesir toe/ is ontrent 50. mylen weeghs.

Vermaninge hoe de Custe na Varella loopen. Ghedaente vā Varella.

Een haven in Varella.

Oorsake waeromme datmē dees haven niet en siet.

Sommighe Clippen ende Eylandē sonder ancker grondt.

Een goede haven met 14. 15 16. vadem diepten.

De haven vā Varella leyt op 13. graden.

Sommighe Eylandē tusschen Varella ende Pulo Sesir.

Oorsake waeromme dit Pulo Cesir heet.

Noch een ander Pulo Cesir.

Ghedaente van het selve/ midtsgaders de coluer.

Kenteyeken van Pulo Cesir.

Waerschouwinghe van Pulo Cesir niet 't Zeewaert in te loopen.

Pulo Cesir leyt op 10. een derdendeel graden.

Van Pulo Sesir nae Pulo Condor toe/ sult uwen cours nemen z. z. w. ende z. w. ten z. aen/ op 18. ende 20. vadem diepten / waer mede het Eylandt Pulo Condor sult comen te sien.

Cours van Pulo Cesir na Pulo Cōdir.

Adver-

Waerſchouwinge vande dwers cours van Pulo Seſir/etc.

Advertere u dat wãneer gy deſe d'wers wech van Pulo Seſir na Pulo Condor over loopt/ uwen cours te doẽ vande ſant punt af z.z.w. aen / ſulter hebben 18.eñ 20. vadem diepten/ eñ ſo wanneer ghy 15.vadem vint/ſo zijt ghy dicht bydε cuſte vã Cãbaja,en ſult Pulo Condor niet ſiẽ/dã vãde zyde van't lãdt: maer om beters wille/ ſult u altoos houdẽ op de 18.eñ 20.vadem/boven de 20. vadem t'Zeewaert/ noch onder de 18. na het landt toe niet loopẽde;

Op wat diepten datmen loopen ſal nae Pulo Condor

Met deſe cours ſult recht op't aenghesicht van Pulo Condor aẽ comẽ; is een groot Eylandt/hebbende veel Eylandekens rondtſom hem liggen/eñ over al veel ancker gront/ van ghelijcken ſo heeft men daer verſch water / te weten/aende w.zyde/is ghelegẽ op de hooghte van $8\frac{2}{3}$.graden.

Gedaente eñ hooghte van Pulo Condor

Van Pulo Seſir tot Pulo Condor zijn 50.mylen/ ende van Pulo Condor tot Pulo Tymon, ſult uwen cours doen zuydt zuydt weſt aen op 30. ende 35. vadem diepten/ modder gront.

Gedaente vã een Eylandt liggende over de 7. punten.

Op deſe cours ende diepten ſult comen te ſien een Eylandt/ghelegen recht teghens over die ſeven puntẽ vãde Cuſte;Heeft deſe verthooninge/te weten/ drie berghen / welcke ſtaen op de ſpatie van twee openen die't landt int midden heeft / eñ aende zyde van't noordtweſten/ heeft een Clippigh Eylandeken.

Plaets van een Clippigh Eylandeken.

Van hier nae Pulo Tymon,ſult uwen wech nemen/z. ende z.ten w.aen/ op de diepte van 28.eñ 30.vadem/weſende vã d'een tot d'ander 115.mylen; ſult altoos als geſeyt is / loopen nae het Eylandt vande ſeven punten(ghenaemt Pulo Tyngaron,z.z.w.aẽ/ om oorſake vande wateren eñ ſtroomen/die nae't Eylandt van Bornon toe loopẽ/ en wilt geẽſins vãde cours af wijckẽ/ tot dat ghy't comt te ſien:want leyt van Pulo Tymon 20.mylẽ. Deſe cours is eẽ goede Navigatie.

't Eylandt Tyngaron dats 't Eylãdt byde 7.puntẽ.

Advertere u wederom / dat ſoo wanneer ghy zijt op den wegh van Pulo Condor nae Pulo Tymon toe/ ſult (tot middeweghen van het eene tot het ander) vinden de diepten van 25. vadem/ ende van ter halver wegen (na Pulo Timon) toe/ ſult hebben de diepten van 35.vadem.

Vermaninge en waerſchouwinge vande dieptẽ tuſſchẽ Pulo Condor en Pulo Tymon.

Pulo Tymon leyt op de hooghte van $2\frac{1}{2}$.graden aende noordt zyde; is een groot Eyland/ hebbende ander Eylanden by hem ligghen/ heeft aende noordt zyde verſch water / te weten aen een ſandt ſtrant / daer de ſchepen (die van Sunda af comen/ en naer China loopen) haer water comen halen.

Hooghte ende gedaente van Pulo Tymon

Comende in't gheſicht van Pulo Tymon, ſult vande buyten zyde by heen loopen / tot voorby de zuyder punt langhs heẽ duer t'Canael dat tuſſchen deſe punt eñ een ander Eylandt door loopt/welck Eylandt u ſal blyven ter Zeewaert; Soo haeſt als ghy in't Canael zijt/ ſo ſult terſtont aende zyde van't z.w.een ander ſeer hoogh Eyland ſien: genaemt Pulo Tinge,alwaer ghy ſult nae toe loopen/tot op anderhalf ofte twee mylẽ na;

Plaets van 't Eylandt Pulo Tinge.

Alhier weſende/ ſult uwẽ cours nemẽ (na de Pedra Branqua, ofte witte Clippe toe) zuyen aen / op 18. ende 20.vadem diepten / altoos met het loot inde hant/eñ ſoo ghy op deſe cours quaẽt op minder gront/ſo hout u te Zeewaert / in voeghen dat ghy loopt op de 18.vadem / ontrent vier mylen verſcheyden vande Cuſte/om te ſchouwen de Riffe die vande punt ofte hoeck van Iantana af comt / daer de Eylandekens ligghen / die ghy terſtont ſult comen te ſien / alhier goede opſicht hebbende / dat ghy de Pedra Branqua niet voorby en loopt; als ghyſe comt te ſien/ ſult ghy daer nae toe loopen / die altoos houdende aende ly van u af/ want weſende met de vloet/ ſo loopender de ſtroomen gheweldigh nae het Eyland van Binton toe/ waermede de Pedra Branqua niet voorby en ſout moghen comen : want dede my alhier/ dat ick het met twee anckers ſettẽ moeſt/ ſult altoos(als gheſeyt is)met het loot inde handt loopen/ en ſo wãneer dat ghy vint 15.16.vadem/ſoo zijt ghy aen 't eyndt vande Riffe ende mocht wel weſen dat ghy alsdan die Pedra Branqua noch niet en ſaecht. Comẽde op de 18.vadem/ ſo en loopt niet meer tZeewaert/ aldus heen loopende tot dat ghy binnen de Pedra branqua zijt/ loopende alsdan nae een punt landts toe / die ghy ſult ſien aen't landt van Iantana,welck is het land vande noordt zyde/ ſulter by heen loopen/ tot dat ghy comt te ſien ſommighe roode doelen ofte huevelen/ gheleghen aende Haven van Ior, aleer ghy by deſe haven van Ior comt/ ſulter u eẽ weynigh van af houwen / u niet inde Haven ſteckende: want heeft alhier een bancke liggẽ/ ſult voorby de roode doelen weſende / nae het landt toe loopen/het welck een ſandt ſtrant is/daer alſdan langhs heen loopende / tot de mont ofte incomſte vande ſtraet van Sincapura toe/ goede opſicht hebbendẽ/dat ſoo haeſt als ghy de Pedra branqua binnen zijt / nae het landt van Iantana toe loopt / ſonder nae d'ander zyde te wijcken / want hebt daer ſeer quade grondt / ende de wint ſoude u beletten over te comen. So ghy begheerden te loopen vande binnen zyde vant Eylandt Pulo Tymon, moechtet wel doen/etc.

Cours nae de Pedra Branqua.

Waerſchouwinghe voor 't Riff van Iantana.

Vermaninge om na de yũt Pedra Branqua te loopen.

Plaets waer de ſtroomen na toe loopen.

Kenteeckẽ alſmẽ aen't eynde vande Riffe is.

Cours nae t punt aent lãdt van Iantana.

Vermaninge vande Haven ende 't Riffe van Ior.

Waerſchouwinghe tot de mont van Sincapura.

Dat 25.Capittel.

Deroute ofte de Navigatie ende Courſen van Malacca af na Sunda toe, gheleghen in't Eylandt van Iava major, met alle die gheleghentheyt ende ſtreckinghe van dien op't correctſte verclaert ende aenghewesen.

Loopende van't groote Eylandt (gheleghen drie mylen nae het zuydt ooſten van Malacca) af/ tot die Revier ghenaemt / Rio Fermoſo, ſoo doetmen de cours noordtweſt ende zuydtooſt / ende noordtweſt ten weſten ende zuydtooſt ten ooſten/ ende zijn 13. mylen / moecht op alle deſe wegh(ſo ghy begheert) anckeren/ende en hebter boven de 30. vadem diepten niet/met ſuyvere modder gront;

Cours vant Eylandt 3. mylen van Malacca nae Rio Fermoſo. Streckinghe der ſelver.

Deſe voorſeyde Rio Fermoſo is gheleghen aende ſelfde Cuſte van Malacca, welcke heeft in d'incomſte aende z.o. zyde hoogh landt / weſende vande zyde van't noordtweſten leegh landt; heeft inde Haven 6. 7. vadem diepten;int incomen van dien ſult ghenaken de zyde van't zuydooſten/ u wachtende vande noordtweſt zyde: want zijn daer ondiepten.

Gelegentheyt van Rio Fermoſo/ diepte der ſelver.

Waerſchouwinge voor de n. w. zyde.

Van deſe Rio Fermoſo af/ tot het Eylandt Pulo Picon toe / ('twelcke is gheleghen aende ſelfde Cuſte / te weten / een mijl weeghs van't landt verſcheyden) looptmen noordtweſt ende zuydtooſt / ende noordt weſt ten noorden ende zuydt weſt ten zuyden / tuſſchen dit Eylandt ende 't vaſte landt iſt ondiepe grondt/is inde cours 6. mylen.

Cours van Rio Fermoſo nae Pulo Picon.

Van dit Eylandt Pulo Picon tot Pulo Carymon, ('twelcke een groot ende hoogh Eylandt met gheboomten is / hebbende ſommighe Eylandekens rondtom hem

Cours van Pulo Picon tot Pulo Carymon.

hem ligghen/) so loopt men noorden eñ zuyē/ ende n.ten w.ende z.ten o.is inde distantie 5. mylen. Van dit Eylandt Carymon af, heeftmen ontrent 3.mylen weeghs/ tot de Custe van Samatra; Sult na dit Eylandt toe/ ende daer langhs by heen loopen/ te weten/ aende west zyde/ want is over al schoon.

Ghedaente van Pulo Carimon.

Aen't punt van't zuyden van dit eylant Carymon, ligghen sommige eylandekens. Van dese eylandekens/ twee mylen voort aen/ leyt een ander cleyn ende lanckwerpent eylandt/ ghenaemt Pulo Alonalon, alhier ist Canael op zijn smalste. Van dit Eylandt af/ so begint de Straet diemē noemt Estrecho de Sabon; dat is/ die smalte ofte doorgaende enghte van Sabon, wesende so verde als het selfde eylādt/ so sult ghy ontrent eē half myl van af wesen.

Verscheyden Eylandekēs.

Het Eylandt Pulo Alonalon.

Het beghin van de Straet de Sabon.

Van dit eyland Alonalon af/ tot het grootste eylandt van Sabon toe/ zijn ontrent twee mylen/ in't midden van dit Canael zijn gheleghen andere cleyne eylanden/ die u altemets sullen blyven aende oost zyde/ u altoos wachtende daer niet op te vervallen/ als ghy door dit Canael heen loopt/ soo weest gheadverteert/ dat te middeweghen van dien gheleghen is een verborghen Clippe onder water daer eens eē Schip zijn Roer op aff stiet.

Waerschouwinghe voor een verborgen Clip.

Plaetse der selver.

Comende by het eylandt Alonalon, sult ghy aende zuydt west zyde daer van af/ (te weten/ aende zyde van Samatra,) komen te sien twee kleyne eylandekens/ met noch een ander cleynder van gheboomten/ wesende gants gherampaneert/ met etlicke Clippen daer by gheleghen. Als u dese eylandekens blyven in het zuydt westen/ ende zuydt west ten westen/ so sult uwen cours zuyen aen doē; sult daer 9.vadem diepten vinden/ u altoos wachtende vande Custe van Sabon; ('twelck d'oost zyde is/) want isser ondiep; sult maken dat ghy te middeweghen van't Canael heen loopt/ is altemael modder gront.

Beschryvinghe van sommige Eylanden eñ Clippen.

Een half myl weeghs van't eylandt Sabon af/ is gheleghen een cleyn eylandt/ ghenaemt Pulo Pandha. Dit eylandt heeft in't midden een Steen-clippe. Als ghy soo verde zijt/ dat u Pulo Pandha in't oost zuydt oosten blijft/ doende uwen cours zuyen aen/ soo sult ghy daer 9. vadem diepten vinden/ loopende een half myl van't eylandt Sabon af. Het voorseyde eylandt ende Clippe ghepasseert wesende/ sult harde grondt vinden/ doende alsoo uwen cours zuyen aen/ tot dat u het Eylandt ende Clippe van Pulo Pandha in't n.n.o. blijft/ alwaer ghy terstont modder gront sult vinden/ van daer voort aē moecht anckeren nae u believen. Als u de voorseyde Clippe op de voorsz.streckinghe blyvende is/ so sult ghy comen te sien westwaert aen twee eylandekens ofte Clippen/ waer van d'eerste sommighe boomen op heeft/ ende het ander/ (welcke de mont van Campar in't eylandt Samatra aldernaest is gheleghen/) en heeft gants gheen gheboomten/ ligghen dicht by den anderen. Van daer af nae Samatra, heeftmen veel Steen-clippen ligghen; Als ghy comt om dese eylanden voorby te loopen/ (die u sullen blyven aende zyde van Samatra,) sult maken door't midden van't Canael heen te loopen/ (te weten/ tusschen die eylanden ende de Custe van Sabon,) zuyen aen/ als gheseyt is/ uwen cours altoos doēde langhs de Custe van Sabon, tot ontrent een half mijl daer vā heen/ alwaer ghy altoos sult vindē 8.vadem modder gront/ tot dat ghy comt by een cleyn

Plaetse van het Eylandt Pulo Pādha Ghedaente van't selve.

Goeden ankergrondt int n.n.o.van Pulo Pādha.

Twee Eylāden midtsgaders de mont van Campar.

Veel steenclippen aende zyde van Samatra.

eylandeken/ gheleghen dicht aende Custe van Sabon, hebbēde veel Clippen rondtsom hem; als ghy daer voor by loopt/ soo sult ghy u wat buyten af wachten/ dat latende aende zyde van Sabon, hebt alhier noch modder grondt/ ende een schuet grof gheschuts voorder aen/ so sal u terstont de diepten beginnen te minderen/ tot op 7.ende 6½.vadem. Van hier af sult ghy loopen naer eenen hoeck (van het eylandt Sabon) toe/ gheleghen recht tegēs over een vande monden van Campar; Dese monden ofte gaten zijn ghelegen aende Custe van Samatra,) Recht in't aenghesicht van desen hoeck/ te weten/ ontrent twee boechschoten verde van't landt af/ liggen twee clippen/ diemen altemets met volle Zee niet sien en kan; zijn ghenaemt Batotinge; Men heeft tusschen dien ende het landt/ 6.7.vadem diepten/ ende tusschen beyde 9.vadem; Men mach met een Schip tusschen beyden door passeren/ ende t'Zeewaert daer van af na Samatra toe/ heeftmen daer dicht by 12.13.vadem diepten.

Plaetsen van een cleyn eylandeken.

Wat grondt datmē ontrēt dit Eylandt heeft.

Gheleghentheden vande monden van Campar.

Van twee Clippen die ghenaemt werden Batotinge.

Om wel te mogen na dese Clippen toe/ eñ daer voorby loopen/ so sult ghy uwen cours nemen/ (te weten/ soo haest als ghy't voorsz. Eylandeken (dat by't eyland van Sabon leyt ghepasseert zijt/) ghelijck alsmen langhs Sabon heen loopt/ met het loot inde handt/ op 7.6½.eñ 6.vadem diepten; tot hier toe sal u de diepten minderen/ altoos modder grondt/ welck ghy sult hebben/ tot dat ghy metten hooghsten huevel (van die op den hoeck van Sabon staen/) eñ met een punt van't land van Samatra, van een vande monden van Campar, (genaemt As bocas de Campar) over een comt/ waer van het eene landt met het ander gheleghen is o.eñ w. In dese contreye heeftmen de voorsz. Clippen van Batotinge, als boven; Al hier wesende/ sal u terstont de diepten beginnen te vermeerderen tot op 7.eñ 8. vademen/ op welcke diepten sult loopen/ soo langhe dat u de Clippen achter uyt blyven/ daer t'Zeewaert af loopende/ te weten/ nae de zyde van Samatra toe/ die latende aende zyde van Sabon, u daer altoos van wachtende: want en hebt alhier anders gheen dinck dat u schadich kan wesen/ dan dese Clippen daer de stroomen nae toe loopen; Oock mede sult ghy u wachten van beyde zyde/ soo wel van Sabon als van Samatra: want zijn daer over al dicht langhs heen bancken eñ ondiepten.

Cours om wel voorby dese Clippen te loopen.

Dieptē lāghs Sabon/ desghelijcks de grondt.

As Bocas de Campar is eē vande mondē van Campar.

Waerschouwinghe voor de Custe van Sabon ende Samatra.

Dese voorsz. twee Clippen gepasseert wesende/ (die u by naest recht achter uyt sullen blyven) sult terstont z.o.aen/ loopende nae het landt van Samatra toe/ met het loot inde hāt/ niet passerende onder de 5. vadē nae het landt van Samatra noch boven de 7.vadem t'Zeewaert/ sonder het loot nimmermeer uyt de hant te latē: wāt in dese cōtreye regiertmē hē meer na het loot eñ dieptē/ als nae't Cōpas.

Cours alsmen achter de clippen is na Samatra.

Wat diepten datmen houdē moet.

Als dit Eylandt van Sabon voleynt/ soo heeftmen terstont een ander Eylandt/ genaēt Pulo Dure, welck streckt tot eē ander Eylādt/ ghenaemt Pulo Boyon, eñ dan noch eē ander eylādt/ geheeten Pulo Buron, welcke zijn gelegē so dicht aē Samatra, dat het altemael een landt schijnt te wesen; Aen't eynde vā dit Eyland Dure, liggē 3.eylandekens/ te weten/ eē groot eñ 2.cleyn. Dit eylandt Dure looptmē met den hoeck van Sabon, daer die 2.cleyne clippē liggen/ n.n.w.eñ z.z.o.is inde distantie ontrent 6.ofte 7.mylen/ met die diepten van 6.7.8.vadem diepten/ modder gront.

Gelegentheyt van Pulo Dure.

Pulo Boyon ende Pulo Buron.

Drie Eylandekens.

Als ghy

Cours als men met het Eyland Pulo Buron over een comt/ etc.

Als ghy met het Eyland van Pulo Buron over een comt ('twelck dicht aende Custe van Samatra leyt/) so loopt z. o. ende z.o.ten z.aé. Dese cours aldus doende / tot dat ghy comt op 10. vadem diepte/alsdan so loopt z.o.aen/ tot by eenen hoeck van't landt van Samatra, ghenaemt Tanjanbaro. Van desen hoeck tot het Eyland Pulo Buron, zijn 3. myleu/ 'twelc buyten het Canael is. Als u desen hoeck van Tanjanbaro blijft in't westen/ so loopt z. ende z.ten o.op de drie Eylanden aen/ diemen noét de Calantigas, waer van het eerste een Eylãdeken by hem heeft ligghen / te weten / aende zuyd zyde / eñ het middelste heeft niet met al/ eñ het derde ofte 'talderzuydelickste/ heeft een ander Eylandeken aende zyde van't noorden by hem ligghen ; Dese Eylanden sullen u in't voorby passeren blyven aende oost zyde.

Streckingh van Tanjanbaro tot Pulo Buron.

Cours na de drie Eylandẽ Calentigas.

Ghedaente van alle drie.

Beschryvinge vanden hoeck Tanjanbasso.

Van desen hoeck Tanjanbaro, wat voorder aen/ leyt eenen anderen hoeck / ghenaemt Tanjanbasso, welcke seer ghelijck ende effen met de Zee over een comt; Tusschen dese twee hoecken is gheleghen de Revier van Andargijn. Den voorsz hoec Tanjanbasso, leyt met d'Eylanden oost eñ west/ wesende vanden eenen hoeck tot den anderen 9. myleu. Als ghy desen hoeck in't ghesicht crijght/ so en sult ghy van daer voortaen gheen landt van Samatra meer sien/om dattet Inwijcken zijn. Van desen hoeck looptmen na d'Eylanden Calantigas, n.w. ende z.o. ende is inden cours ontrent 7. mylen. Dese Eylanden zijn gheleghen op een graet aende z. zyde vandẽ Æquinoctiael. Aende oost zyde van dese Eylanden Calantigas, heeftmen veel steen-clippen boven eñ onder het water ligghen/ daerom en sulter tZeewaert niet van af loopen: want tusschen dien ende het Eylandt Linga ist seer vuyjl ende periculues.

Plaets vande revier Andargyn.

Cours vandẽ hoeck na Calantigas.

Hooghte vãde Calantigas.

Waerschouwinge ontrẽt het Eylandt Linga/etc.

Cours vande Calantigas na Varella.

Willende vande Calantigas nae het eylãdt Pulo Varella loopen / soo loopt z.o. eñ z.o. ten o. aen/ waermede daer op aen sult comẽ/ is in de distantie 9. mylen; Ghy sult op desen wegh vinden 7. ende 8. vadem diepten / ende dicht by't Eylandt 16. 17. vadem / te weten/ aende zyde van't noorden / ende vande zuydt zyde sult ghy minder hebben ; Dit Eylandt heeft versch water.

Plactse van het Eylandt van Varella.

Dit Eylandt vande Varella is gheleghen recht teghens over eenen hoeck van't landt van Samatra, ghenaemt Tanjanbon, van welcken hoeck tot het Eylandt zijn twee mylen/ ende mẽ loopt het n.n.w. ende z.z.o. Sult loopen tusschen dit Eylandt ende den hoeck heen / latende 'tEylandt tZeewaert / aende zyde van't back-boort. In't aenghesicht van desen hoeck ligghen drie eylanden / waer van het grootste ghenaemt wort Iambe, ende langhs het landt van Samatra, en heeftmen gants gheen eylandekens noch Clippen.

Gheleghentheyt vã Jãbẽ ende noch 2. Eylanden.

Cours van Varella nae de Straet Palimbon.

Om te loopen van het eylandt Pulo Varella, nae de Straet van Palimbon toe / soo loopt z.o. aen/ altoos op de diepten van 7. vadem modder gront ; Op desen cours sult ghy comen te sien den bergh/ghenaemt Monte de Manopijn, welcke staet recht op het aenghesicht van het eylandt Banca. Als ghy desen bergh in't ghesicht crijght / soo en sult ghy de Custe van Samatra nauwelijcken konnen sien/ om oorsake vande Inwijcken. Sult op de voorsz. cours nae de voorsz. bergh toe loopen/ te weten/ daer anderhalf mijl van af heen loopende/ nae de Custe van Samatra toe / latende den bergh aende zyde van het noordt oostẽ/ u daer van wachtẽde als boven: want heeft een groote Riffe een mijl daer van af ligghen. Als ghy met den bergh van Manopijn over een zijt / soo zijt ghy recht teghens over de monden ofte Inwijcken / (ghenaemt As bocas de Palimbon,) gheleghen aende Custe van Samatra. Een mijl van den voorseyden hoeck van Palimbon voort aen / is gheleghen een smalle ofte dunne punt lands. Aen de zuijdt zyde van de selfde punt steken veel Clippen ende Rudtsen af / tot een mijl tZeewaert in / altemael onder water gheleghen / welcke maken die boven ghementioneerde Riffe / waer om u andermael advertere / daer anderhalf ofte tot twee mylen van af te passeren/ ende en laet u vãde groote diepten diemen langhs dese Riffe heeft niet bedrieghen : want van veel diepten soudt op't droogh raecken / ghelijck alst ghebuerde met een Schip/ 'twelck seylden aen dese zyde/ dicht by't eylandt Banca op 15. vadem diepten/ stiet met zijn Roer aende steenen. Sult oock op u hoede wesen/ niet te seer te ghenaken het landt ghenaemt As bocas de Palimbon, ofte de monden van Palimbon, want zijnder altemael ondiepten ende sanden ; Hebt altoos het loot inde handt / ende en loopt niet onder de $5\frac{1}{2}$. vadem nae het landt vande monden ofte Inwijcken toe/ tot dat ghyse ghepasseert zijt/ noch boven de 8. vadem tZeewaert/ ende so ghy daer op quaemt / soo hout u terstont weder op minder grondt/ als ghesept is.

Mont de Manopijn staet recht opt ghesicht van het Eylandt Banca.

Waerschouwinghe van een groot Rif.

Teycken alsmẽ recht over As Bocas de Palimbons.

Een smal pũt met veel Clippen eñ rutsen.

Twee vermaninghe van't Riffe.

Waerschouwinghe voor het landt As Bocas de Palimbon.

Op wat diepten datmen hier ontrent loopen moet.

Cours vãn Manopyn na't Eylandt Banca.

Sult weten datmen van desen bergh Manopijn af (welcke staet in't eylandt Banca,) loopt nae de monden ofte Inwijcken van Palimbon toe / (die aen d'ander zyde van Samatra ligghen/) n.n.o. ende z.z.w. ende mach wesen in't overloopen vijf mylen weeghs.

Het begin vãde Straet van Palimbon.

Van hier af soo begint de Straet (diemen noemt) van Palimbo. Dese Straet streckt nae het zuydtoosten / hebbende somtijts wat van't oosten/ ende by wylen wat van't zuyen/ tot datmender door is. Den bergh van Manopijn ghepasseert wesende/ tot op twee mylen voorby; sult uwen cours nemẽ naer d'eerste mont ofte Inwijck van Palimbon toe/ met het loot inde hant / te weten / een mijl weeghs daer van af heen loopende / ende comende op $5\frac{1}{2}$. vadem diepten/ so en ghenaeckt het landt vande monden ofte Inwijcken niet naerder : want zijn altemael ondiepten ende sanden ; waer om u vermane onder de vijf en half vadem niet te loopen / ende vande zyde van Banca, en sult over de 8. vadem niet loopen. Doende uwen cours op dese diepten/ tot op een groote mijl/ voorby de laetste mont vã Palimbon, wesende in dese contreye / sult nae het landt van Samatra toe loopen / tot op een half mijl daer vã af; alhier wesende / so maect het landt een mijl recht voor uyt een punt; by dese punt comende / sult noch een ander punt recht voor uyt sien / welck mach ligghen van d'eerste punt vier mylen weeghs / ende men loopt van d'een tot d'ander oost zuydt oost/ ende west noordt west.

Op wat diepten datmen 't Landt vãde eerste mont vande straet Palimbon aen loopen mach.

Beschryvinge van 2. puntẽ.

Comende soo verde als dit tweede punt/ soo heeftmen een myle weeghs voort aen/ aende selfde Custe een cleyn Revierken ligghen ; tusschen desen hoeck ende de Revier looptmen altoos een half mijl vande Custe van Samatra af / met het loot altijdts inde handt.

Plaetsẽ vã een cleyne revier.

Van dese Revier tot een punt 5. mylen verder/ vol van bancken eñ ondiepten.

Van dese voorsz. Revier af voortaen / sult vande Custe af wijcken : want zijn van dese

Revier af/ tot [redacted] ander punt toe / (gheleghen vijf mylen voor uyt / altemael bancken ende ondiepten van modder grondt / daerom ſult daer altoos mettet loot inde handt ſeylen / eñ onder de 5. badem nae de cuſte van Samatra niet loopen: want ſout op't drooogh comen.

Beſchrijvinge van eē hoogh punt van't Eylandt Banca.

Sult op deſe diepte loopen tot dat voorſz. punt toe dat voor u leyt / ende recht teghens over dit voorſz. punt / ſoo heeft het Eylandt Banca, te weten / [redacted] d'ander zyde oock een punt ofte hoeck van een hoogh landt/ alwaer het Canael op zijn ſmalſte is. By deſe voorſz. punt comende / ſult terſtont [redacted] diepten kryghen.

Cours nae't Eylandt Laſapara.

Als ghy by deſe voorſz. punt ofte hoeck comt/ ſoo loopt 3.3.o. aen. Deſe cours aldus doende tot op het Eylandt van Laſapara, het welck [redacted] recht voor uyt leyt / weſende vā deſen hoeck ofte punt 9. mylen.

Ghedaente [redacted] Laſapara.

Dit Eylandt is cleyn/ van [redacted] leegh land/ hebbende daer over al rondtſom drooghtē eñ ondiepten.

Cours om voorby Laſapara te loopē.

Als ghy dit comt te ſien/ ſo loopt 3. eñ 3. ten o. aen/ loopende daer langhs heen tot op 2. mylen nae/ te weten/ aen de zyde vā Samatra, op 6.7. badem diepte: want dit is den rechten wegh eñ cours om voorby dit Eylandt te loopen/ ende ſo ghy vont 10.12. badem / ſoo keert terſtont weder na [redacted] Cuſte van Samatra toe/ ſoeckēde de 5. badem / om te loopen op de 6. eñ 7. badē diepten; alhier comende/ ſult [redacted] op deſen wegh houden / latende dit Eylandt van Laſapara aende ooſt zyde;

Beſchrijvinge vande rechte diepte van deſe vaert.

Als ghy daer begint tuſſchen [redacted] te komen/ ſo ſult zuyen aen loopen/ ende comende met het Eylandt over een / ſoo ſal u [redacted] diepten beghinnen te minderen tot op 5. badem/ [redacted] laet u dat niet verdrieten: want is de rechte diepten diemen daer heeft/ eñ als [redacted] het Eylandt blijft in't ooſtē/ ſo zijt ghy daer recht met over een.

12. mylen van Laſapara noch een Eylandt.

Van't Eylandt Laſapara, 12. mylen voort aen/ ſo heeftmen eē Eyland (gelegen dicht by't landt van Samatra,) 'twelc maect eenē cleynē Inwijck ofte Bay/ heeft tot een kenteycken/

Kenteyckent van't ſelve.

dat die gheboomten van dien hooger zijn/ als die vande Cuſte/ [redacted] ſchynē boſkens te weſen/ men loopt dit Eylandt mettet Eylandt van Laſapara, n.n.o. eñ 3.3.w.

Een Rif ontrent dees Eylanden.

Van welck Eylādt eē Riffe af loopt/ ſtreckēde 2½. mijl 'tzeewaert in/ daer om ſo ghy daer begheerden nae toe [redacted] loopen / weſende inder nacht/ ſult uwē cours zuyen aen doē/ altoos mettet loot inde handt/ op 8. eñ 9. badē diepten/ eñ al iſt dat ghy comt op 11. badē/ en is daer [redacted] geen quade cours: [redacted] en ſult onder [redacted] 7. badē niet loopen. Als ghy nae u giſſinge voor by't Eylandt zijt/ ſoo ſult ghy terſtont weder uwen cours nae het landt toe nemen; ſult daer altoos vinden 8.9. badem diepte. Comende [redacted] dit Eylandt toe by daegh / ſult daer ſoo verde tZeewaert af loopen/ dat ghy alleenlicken die toppen eñ het opperſte vande boomē daer van ſien muecht/

Kenteyckenen alſmen verde by het Riffe is.

eñ [redacted] haeſt [redacted] u blijft in't n.w. ſoo zijt ghy voorby de Riffe / ſoo loopt dan weder nae het landt toe op 8.9. badē diepten/ als voorē: wāt [redacted] rechten wegh [redacted] cours is altoos langhs de Cuſte heen.

Waerſchouwinghe voor een groote Inwijck.

Voor by [redacted] Eylandt voort aē/ ſo heeft het landt [redacted] grooten Inwijck/ den welcken ghy ſchouwē ſult / want het daer altemael ondiepten zijn / eñ den hoeck van dien [redacted] het zuyē/ heeft eē dicke grove punt lādts/ dz bovē alle het ander daer ontrēt uyt kijckt.

Een Revier met eē banck inde ſelve.

Binnen deſen voorſz. hoeck/ te weten/ nae den inwijck toe/ is gelegen eē Revier/ vāde welcke [redacted] bancke af comt/ ſtreckēde tot op 2. mylen tZeewaert in van 4. badem diepten/ altemael hart ſandt/ te weten/ [redacted] deſe cōtreye daer ickſe ghepaſſeert hebbe; Daerom u noch eens advertere/ die diepten vande 8. eñ 9. badē niet te laten/ welcke den rechtē cours eñ wegh is; eñ mē loopt van't voorſz. Eylādt met deſe Riffe 3.3.w. eñ n.n.o. weſende inde diſtātie 10. myl.

Cours vande punt vanden inwijck nae 2. Eylandekēs.

Van [redacted] punt vāden Inwijck af tot twee Eylandekens (gelegen aende ſelfde Cuſte van Samatra voort aen/) ſo looptmen op de ſelfde ſtreeck van n.n.o. eñ 3.3.w. ende is inde cours 10. mylen; Op alle deſen wegh ſult ghy vindē de diepten van 9.10. ende 11. badem diepten. Deſe Eylandekens zijn gheleghen verſcheyden vande Cuſte 3. ofte 4. mylen.

Gedaente [redacted] 'tlandt van Samatra eñ Sunda.

Comende by deſe twee Eylandekens / ſoo maeckt het land eñ Cuſte van Samatra eenen dickē crommē rugge/ eñ ſo't claer weer waer/ ſult recht voor u uyt comen te ſien 2. hooghe landen/ waer van het [redacted] u ſal liggē in't 3.w. welck is het landt van Samatra, eñ het ander in't zuyen / 'twelck is het landt van Sunda, van't Eylandt Iava major.

Wat wegh datmen nemē ſal na Sunda.

Vande voorſz. twee Eylandekens af/ ſult altoos uwē wegh nemen langhs deſen crommen eñ dickē rugge vande Cuſte van Samatra heen / eñ comende [redacted] den hoeck van dien / ſoo begint het landt weder ſeer leegh te worden/ alsdan ſo begintmen ſeer perfect eñ claer die twee voorſz. landen te ſien.

Een Canael tuſſchen Sūda eñ Samatra.

Tuſſchen deſe twee hooghe landen loopt [redacted] Canael ofte doorgaende ſtraet nae buyten tZeewaert in/ te weten / tuſſchen het Eylandt Samatra eñ Iava major, welcke ghenaemt wort de Straet van Sunda.

De ſtraet van Sunda.

Ghepaſſeert weſende die grove dicke rugghe vande Cuſte van Samatra, eñ weder by't leege landt comende / ſoo en loopt niet verder langhs de Cuſte heen; Eñ ſo ghy eē goede en doorgaēde wint hebt/ ſo wilt terſtont vā daer af dweers

Cours nae Sunda.

overloopen / nemende uwen cours 3.3.o. aen nae't hooghe landt van Sunda toe / te weten/ aende 3.o. zyde van [redacted] punt ofte hoeck die't landt aldaer heeft / by de welcke langhs heen [redacted] den wegh nae Sunda toe / daer [redacted] advertere [redacted] / hebbende eenē goeden doorgaēde wint dwers over te loopen: want ſoo u de wint begonſte te ſtillen ter halver weghen/ hebbende 'tghety met u / ſout vande ſtroomen nae het Canael toe ghedreven worden/ 'twelcke [redacted] quaden cours is: want de minſte diepte van't Canael zijn 40. badem eñ meer/ ende de ſtroomen eñ ghetyden loopen daer ſeer geweldigh/ ſo wel uyt als in/ eñ [redacted] ghy 'tſelve daer binnen [redacted] ſettet/ als de ſtroomen uyt loopen/ weſende met [redacted] noordt ooſten ofte ooſten wint/ ſoo ſoudt ghy die baren ende golven vande Zee ſoo hol ende verbolghen hebben/ datter gheen Cabels ſterck ghenoech ſoude weſen [redacted] teghen te houden / ende ſouden u met ghewelt [redacted] buyten toe dryven / dat [redacted] groote moeyte ſoude gheven. Ick doe [redacted] deſe vermaninghe / [redacted] oorſake dat ick het ſelfs ſoo bevonden hebbe / daer binnen in comende/ door quade giſſinghe die wy ghemaeckt hadden/ in't dwers overloopen nae het hooghe landt/ (gheleghen aende zuydt zyde van Sunda) toe/ eñ deden onſen cours recht [redacted] het midden vā dien: maer de ſtroomē drevē ons derwaerts heen/ ſonder dz wy't eēs gewaer wordē/ daer[redacted] waerſchouwe / datmē daer [redacted] loopt met de cours van 3.o. want het gene dat ghy meer [redacted] het ooſten loopt/ ſult ghy [redacted] minder diepten hebben om te anckeren/ ſoo [redacted] de wint quaem [redacted] ſtillen/ eñ [redacted] ſuyvere grondt.

Waerſchouwinghe om met [redacted] doorgaende wint dweers over te loopen.

Deſghelijcks voor't Canael die ſeer periculeus is. Diepte van het ſelve Canael.

Oorſake waer om [redacted] een Stierman in deſe Canael verballen was.

Comende

Beſchrijvinge van een groot Eylandt.

Comende by't voorſchreven landt ſult terſtont comen te ſien/ te weten daer dicht by heẽ een groot ende vlack Eylandt/ vol gheboomten/ niet veel gebergtẽ/ hebbende t'Zeewaert

Naer't n.o. noch een Eylandt.

daer van af naert n. o. een ander vlack Eylandt; Van hier af tot de Haven van Sunda, mach weſen ontrent 4. mylen/ ſult uwẽ cours doen naer d'Haven toe/ langes 't Eylandt (dat aende Cuſte leyt) heen/ t'Zeewaert daer van af tot op een half myl: want is daer over al langes heen ſuyver ende ſchoon/ van 6. 7. vadem diep/ ſulter alſo langhes heen loopen tot het eynde van dien/ aldaer weſende ſult comẽ

Beſchrijvinge van een kleyn Eylandeken.

te ſien tot op een myl weeghs naert zuydooſt/ een cleyn Eylandeken vol geboomten/ 'twelcke ſult laten aende zyde vant zuydooſten/ daer binnen heen loopende/ te weten/ recht op eenẽ ſpitſigen hoogen Bergh (die binnen int landt

Gedaente vã de wooninge van Sunda.

ſtaet) aen/ ende als ghy begint te ghenaken/ ſo ſult terſtondt de wooninghen vande Stede comen te ſien/ welcke is gheleghen langhs de ſtrant heen/ ſultet ſetten op 4. ofte 3. vadem naer u beliefte/ is altemael modder gront.

Courſſen om door een Canael nae de Haven te loopen.

So ghy begheert te loopen naer de Haven toe/ door een Canael ('twelcke loopt tuſſchen 'tgroote Eylandt eñ 'thooghe landt van Sunda heen) moechtet wel doen/ altoos langhes 'tlandt heen loopende/ tot dat ghy byde havẽ comt: want ſult het voorſchreven Eylandt/ eñ noch ander 6. cleyne Eylanden (die wat voorder aen ſtaen) t'Zeewaert laten: maer en ſulter niet meer als 2 ½. vadem diepten hebben/ van ſteenighe gront/ waerom de buyten om wegh alderbeſt is/ als vooren/ etc.

Dat 26. Capittel.

De route ofte die Courſen vande Havẽ van Bantam af, tot die Havẽ van Calapa, diemen noemt Sunda Calapa, beyde Havẽs gheleghen aende noordtzyde van't Eylandt Iava major.

Cours van Bantam na Calapa.

Seylende uyt de Haven van Bantam naer Sunda Calapa, ſult uwen cours nemen tuſſchen 't Eylandekẽ eñ 't Eylandt (ghelegen tegen over den krommen hoeck) door/ om dieſwille dat de ſtroomẽ naert Canael ofte Straet toe loopen/ ſeylende

Diepten omtrent de Eylanden.

ontrent een ſchuet vã een ſtuck geſchuts/ van alle d'Eylanden af daer langhes heen: want iſſer over al ſuyver ende ſchoon van 5. 6. vadem diepten/ modder gront/ overmits datter

Een groote Banck vande krommen hoeck af loopende.

(vandẽ hoeck vande bocht/ ofte den krommẽ hoeck) een groote bancke ofte droogte af ſtreckt; Deſen hoeck om weſende/ ſult gaẽ loopen op 6. 7. vadem diepten/ tot een goede myl daer van af: want van deſen krommen hoeck af/ tot eenen anderen (diemen daer naer aen't ſelfde landt heeft/) iſt altemael banckachtigh ende ondiep van ſanden/ ende t'Zeewaert van

Plaets van t'Eylandt Pulo Tunda/ met eenen heelen reghel Eylanden.

deſe punt af/ leyt een langhwerpigh Eyland/ ghenaemt Pulo Tunda, ende 3. ofte 4. mylen ooſtwaert daer van af/ ſtreckt eenen geheelen regel Eylanden/ onder groote eñ keyne/ welcke altemael op de ſelfde ſtreckinghe heen ligghen; 'teynde van deſe Eylanden ('twelcke zijn 4. Eylanden by een/ te weten/ een groot ende drie cleyne) zijn aenden ander ghehecht met

Diepten omtrent deſe Eylanden.

Kiffen/ ende ſult dicht langes deſe Kiffen heen 24. ende 25. vadem diepten vinden/ ſult alle deſe Eylanden (die op deſen reghel heen ſtrecken) laten t'Zeewaert van u af.

Gelegentheyt vande krommen hoeck tot Calapa toe.

Van de voorſz. punt ghenaemt den krommen hoeck af/ ſo ſtreckt alle de cuſte tot Calapa toe ooſt aen/ eñ heeft wat van o. ten z. ſulter langes heen loopen op de 7. eñ 8. vadẽ dieptẽ: want ſo ghy verder t'Zeewaert in waert/ ſoo loopen de ſtroomen te ſeer naer de Straet ofte 't Canael (dat tuſſchen Iava eñ Samatra naer buyten is loopende) toe/ 'twelcke u tegens is/ ende is van veel diepten; Vier mylen vanden

Vier mylen vandẽ krommen hoeck een punt lants/ eñ daer tegẽ over een Eylandt.

krommen hoeck ofte punt voortaen/ ſo heeft de cuſte een ander punt landts/ alwaer recht tegẽs over/ te weten/ een myl t'Zeewaert daer van af/ is gheleghen een ront Eylandt/ en ſult tuſſchen dit Eylandt eñ 'tlandt niet door loo-

Waerſchouwinghe hier door niet te loopen.

pen: want is over al ſeer ondiep/ eñ ſteenighe gront; daer loopen alleenlijcken cleyne Fuſten door/ ſult een half myl t'Zeewaert daer van af loopẽ: want is daer langhes heen altemael

Beſchrijvinge van verſcheyden Eylandẽ.

ſteen; Een cleyne myl weeghs voorby dit Eyland/ heeftmẽ eẽ ander lanck Eylandt/ eñ dan noch wat voorder aen/ te wetẽ daer dicht by/ leyt noch een ander cleyn Eylandt; Vã deſe 2. Eylandẽ af een myl weeghs z. o. waert aẽ/ te wetẽ dicht by't landt/ liggẽ noch 2. ander Eylandẽ; tuſſchen die boven genoẽde Eylandẽ eñ deſe twee Eylanden heen/ heeftmen een Canael van 6. 7. vadẽ diepten; daer door loopende/ ſult altoos d'Eylanden van ter Zee-waert aldernaeſt loopen/ ende ſo ghy daer niet en begheert door te paſſeren/ ſo loopter buyten om

Diepten buyten om de Eylanden.

t'Zeewaert daer vã af/ al waer ſult vindẽ 12. 13. 15. vadem diepten. Van dit lanck Eylãdt af n. aen/ voleynden d'Eylanden vã ter Zeewaert/ die de Kiffen hebben/ als gheſeyt is/ eñ maken een mont ofte open van een Canael vã eẽ groote myl weeghs/ ſult alhier d'Eylandẽ die nae't landt liggen aldernaeſt loopẽ: want

Waerſchouwinge voor de Kiffen byde Eylanden/ etc.

loopẽde by d'Eylandẽ vã die't Zeewaerts in liggen/ ſult terſtont de Kiffen comen te ſiẽ/ die van ſant eñ oock van ſteẽ zijn/ welcmẽ 'tmeeſtendeel mettet leegh water ontdeckt ſiet.

Ghepaſſeert weſende het langhe Eylandt/ ende 'tander datter een ſchuet vã een ſtuck geſchuts voorby leydt/ als oock die tweede die voorder aen ligghen/ ende 'tland vande Cuſte

Gelegentheyt van vier Eylanden.

die de punt heeft/ ſo heeftmen wat voorby deſe punt/ noch ander vier Eylanden ligghen/ tuſſchen welcke ende 'tlandt men gants niet paſſerẽ en mach/ eñ een cleyne myl ooſtwaert aen/ zijn ghelegen noch ander vier Eylanden/

Beſchrijvinge van vier Eylandẽ met een drooghte.

te weten/ twee ende twee op de ry; op't eynde van deſe 4. Eylanden t'Zeewaert in/ leyt een witte ſant drooghte die altoos ontdeckt leyt; alle deſe ghementioneerde Eylanden ſult ghy laten aende rechter hant/ te weten aende zyde van't landt; Weſende aende zuydzyde voorby deſe witte ſandt drooghte/ ſult komen te ſien binnen int landt twee hooghe bergen/ welcke ligghen ooſt ende weſt vanden anderen verſcheyden/ eñ aende voet vanden bergh int oo-

Gedaente vã de Havẽ van Calapa.

ſten/ is gheleghen de Haven van Calapa, alwaer ghy't ſetten ſult.

Courſſen om inde Haven te loopen.

Als ghy binnen in de Haven wilt loopen/ de voorſz. drooghten eñ dan noch eẽ Eylandt dat van daer naert landt toe leyt/ voorby weſende/ ſo ſullen u blyven int zuydooſten 4. Eylanden die nae't land toe ſtrecken/ eñ noch een ander dicht by't landt/ ſo ſult u wachten van

Waerſchouwinghe voor een ſandt drooghte.

een ſant drooghte/ geleghen int noordtooſten/ ſeer dicht vande Haven af/ welckmen altoos ſien mach/ wort vande vloet wegh gheſpoelt alſt hoogh water is/ ſult naer deſe Eylanden toe loopen/ welcke zijn gheleghen t'Zeewaert vande Haven af/ weſende by daegh om die voorſeyde drooghten te ſchouwen/ etc.

Dat 27. Capittel.

De route ofte die Coursen van't Eyland Pulo Tymon af, naer de Haven van Sunda toe int Eylandt Iava Mayor.

Cours van Pulo Tymon nae't Eyland Binton.

VAn't Eyland Pulo Tymon af/ looptmen naer't Eylandt Binton toe/ (te weten/naer een punt landts die van't selfde Eylandt aldermeest oostwaert in Zee uyt comt) z. z. o. ende n. n. west; dicht by dese punt zijn gheleghen sommighe Riffen van cleyne Rudsen ende Clippen/ en heeft aende noordzyde van dese punt een opē ofte mont ligghen / inde welcke gheleghen is een groot Eylandeken van twee berghen / ende een dal int middē/ ende langhs dese punt/ minder als een half mijl van landt / heeftmen 8. vadem diepten / van vlacke ende suyvere sant gront/ ende en heeft anders gheen vuylicheyt/ als die Steen-clippen ende Rudsen/ die dicht langhs 'tlandt heen ligghen.

Plaets van sommighe Clippen ende Rudsen.

Van een Eylandeken met twee berghen.

Van dese voorseyde punt van't Eylandt Binton af / naer die z. ooster punt van't Eylandt Pulo Panjon toe/ (welcke een Eylandeken t'Zeewaert daer van af heeft) looptmen zuydtoost ende n. w/ ende z. o. ten o. ende n. w. ten w/ tusschen dit Eylandt Pulo Panjon ende 't Eylandt Binton leyt een open/ t'welcke te middewegen twee vlacke cleyne Eylandekens heeft ligghen / staende vol gheboomten/ ende somen Pulo Panjon niet en mach passeren aende oostzyde / so machmen daer binnen door daer langhs by heen loopen / heefter 5. ende 6. vadem diepten van goede gront/ ende hebter nieuwers af te vreesen/ dā van dat ghy voor ooghen siet.

Tusschē Pulo Panjon ende 't Eylandt Binton liggē 2. Eylādekēs.

Diepte tusschen beyden.

Dit Eyland Pulo Panjon is gelegen dicht by't Eylandt Binton, ende soo't ghebuerde datmen hem so dicht by't landt vont / datmen daer aēde zyde van ter Zeewaert niet voorby en mocht / soo salmen loopen naer den hoeck van't noordtwesten toe/ alwaer een ront Eylandeken leydt / 't welcke ghy sult laten aende zyde vant Eylandt/ tusschen dat en 't Eyland niet loopende/ dā daer buytē om dicht by heē: want isser schoon/ loopende alsoo van binnen langhs 't Eylandt heen als gheseyt is; Aende zuydtooster hoeck van dit Eylandt Panjon, zijn gheleghen dicht by't landt veel Eylandekens ende Clippen/ ende twee myle zuydtoost daer van af/ is gheleghen een rondt Eylandt vol gheboomten; sult tusschen dese twee Eylanden door loopē/ naer't Eylandt vā Lynga toe/ 't welcke een schoone suyvere wegh en Zee is/ ende soomen hem vont voorby dese voorsz. mont ofte open / so salmen buyten 't Eylandt om loopen: (want isser schoon) zynen wegh voortaen; Van dit ront Eylandeken af twee mylen naert zuyden toe/ leyt een Riffe vā steē/ vande lenghte van een schuet van een Gotelingh/ ende heeft maer een Rudse die ontdeckt is/ doch men siet het water ofte die Zee op de reste breken/ waer van u sult wachten.

Gelegentheyt van't Eyland Panjon.

Aende z. o. zy vā Pulo Panjon liggē veel Eylandē ende Clippen.

Cours om na 't Eylandt Lynga toe te loopen.

2. mylē vant Eylandt Lynga moetmen een Steen-riff schouwen.

Van dit Eylandt af naer 't eyndt vāde Eylanden van't landt van Lynga, (gelegen dicht aende oostzyde van't selfde Eyland/) sult uwē cours doen z. ende z. ten o. aen/ ende buyten om loopende z. aen / altoos langhs d'Eylanden heen/ die u altesamen sullen blyven aende zyde vant westen.

Hoemen den Cours langs en om d'Eylanden houdē moet/ midts verclaringe vā sommighe merckelijcke Eylanden.

Soo wanneer ghy twaelf mylen gheseylt hebt/ so sult ghy recht voor uyt comen te sien/ te wetē aende zyde vant zuyd westē/ een cleyn ront Eylandt/ liggende wat te Zeewaert van d'ander verscheyden / welck Eylandt by naer een gelijckenis heeft van't Eyland Das larras gheleghen by Malacca, ende aleer men daer op 4. mylen naer by comt / soo sult ghy comen te sien twee andere cleyne ronde Eylandekens/ liggende langhs 'tlandt heen verscheydē vanden anderen/ evenwel niet te veel.

Als ghy so verde zijt alst eerste ront Eylād/ wesende claer weer / so sult ghy 'thooge landt van't Eylandt Lynga comen te sien/ w. z. w. van u ligghende/ te weten/ boven over d'Eylandē (daer ghy langhs heen loopt) heē/ welcke altesamen zijn van leeghe hueveleн en dalen / sult aldus langhs d'Eylanden heen loopen; Comende tot op drie mylē voor by't ront Eylandt / sult comen te sien wat verscheyden vant landt af/ een cleyn Eylandekē/ ('twelcke hem int eerste ghesicht verthoont als 2. Clippen) ende 'tlandt heeft alhier eenē hoeck streckende van daer af innewaerts aen / makende eenen Inwijck (A Enseada de Linga genaēt) als ghy so verde zijt als dit cleyn Eylandekē/ so sult comen te sien int west noordtwestē/ het hooghe landt van Lynga, 'twelcke maect de verthooninghe van twee hooge Rootsen ofte Berghen / ligghende verscheyden vanden anderen/ welcke strecken n. ende zuyden/ ende die van't n. heeft twee spitsen/ makende 'tfatsoen van Hase ooren / ende sult int westē een ander landt sien / 'twelcke maeckt eenen krommen hooghen rugghe/ by wylen wat afdalende.

Waer en wanneer men het eylandt Lynga sien mach.

Gedaente der Landen/ en vā den Inwijck Enseada de Linga.

Gedaente van hem 'thooghe landt van Lynga verthoont.

Op alle desen wegh tot het voorsz. ront Eyland toe/ sult vinden vande 17. tot 18. vadem diepten/ van harde ende schoone gront/ te weten/ tot by desen hoeck ofte eyndt vande Eylanden toe / ende daer voorby sult 28. vadem diepten hebben; Comende voorby desen hoeck (daer ghy't landt ontdeckt/ 'twelcke naert w. z. w. streckt) om te loopen naer Pulo Pon toe/ ('twelcke is een Eylandt/ ghelegen vant landt van Lynga 8. mylen/ hebbende vande noordzyde twee kleyne Eylandekens; ende alsmen daer aende zyde vant noordtoosten af is/ soo schijntet rondt te westn / met eenen spitsighen bergh int midden/ ende vande zuydtoost zyde maecktet de verthooninghe van twee bergen met een dal int midden/ ghelijck het in effeckt is/ so wilt dan z. z. w. aen loopen; wesende vāde voorsz. hoeck drie ofte 4. mylen voortaen/ sult dit eylandt van Pulo Pon terstondt voor uyt sien liggen; op dit eylandt heeftmē versch water/ en 'tisser rontom schoon/ als ghy't int gesichte crijght/ so sulter na toe loopē/ te wetē op de w. zyde aen/ sult een half mijl daer vā af vindē de dieptē vā 15. vadē; by dit eyland wesende/ so loopt z. en z. tē o. aē/ op welcke cours sult comen te sien den Bergh van Manopijn, gheleghen op den hoeck vant eylandt Banca, alwaer de Straet van Palimbon zijn beginsel heeft/ ende die seven eylanden diemen heet Pulo Tayo, sullen u blyven aende zyde vant zuydtoosten/ welcke zijn gheleghen van Pulo Pon af 7. mylen; somen op dese wegh vint de diepten van over de 10. vadem/ so ismen aende oostzyde/ en hebbende 10. vadem/ so ismen van Banca 6. ofte 7. mylen/ ende comende op 8. vadem/ so en salt niet lange toeven/ oft ghy sult het landt van Samatra comen te sien/ soo haest als ghy int ghesicht van Manopijn zijt/ so loopter tot op 2. mylē naer toe/ eer dat ghy de Straet ofte t'Cannael in loopt / doende op dese manier uwen cours naer de monden ofte inwijcken van Palimbon, naer de Custe van Samatra toe/ u wachtende van eenen grooten inwijck

Vande streckingen/ dieptē en gronden nae Lynga.

Pulo Pon leyt 8. mylen van Lynga/ en van de merckē en opdoeninghen des selfden.

Versch water aen't Eylandt Pulo Pon.

De Straet vā Palimbon begint aenden hoeck van Banca/ by den Bergh Manopijn.

Hoemē by die dieptē verstaē can waer omtrent dat men is.

inwijck/gheleghen naert noordwesten vande monden van Palimbon af/aende selfde Custe van Samatra, de welcke een seer groote Haven ende inkomste heeft / soo datter veel schepen met bedroghen zijn gheweest / die daer in liepen/en heeft gheen ondiepten; sult terstont comen te sien (soo ghy langhs de Custe heen loopt)dat het landt van dien z.z.w.aen street; Van hier af voortaē so doetmen die Coursen ende Navigatie naer Sunda toe / ghelijck als wy die op de voyage ende beschrijptie van Malacca naer Sunda ende Iava verclaert hebbē/ waerom niet noodigh is hier weder te verhalen.

Hoemē 't Canael van Samatra inloopt/ ende de inwijck van Palimbon schouwen moet.

Dat 28. Capittel.

Deroute ende Coursen langhs de Custe vā Samatra heen, te weten vande buytē zyde, beginnende van't uyterste eyndt, gheleghen op 5. graden, aende noordtzyde vanden Æquinoctiael, tot die Straet van Sunda van't Eylandt Iava major toe, met alle die gheleghentheyt van dien.

Gelegenthedē der Landouwen/inwijckē eñ bayen lācx de Custe van Samatra.

INden eersten wesende byden uytersten hoeck ofte 'teynde vant Eyland Samatra, te wetē/vande buytē zyde/so looptmen langhs de Custe zuyen aen/is van een seer hooghe eñ lustighe Landouwe t'aensien/ met veel groote Inwijcken ende Bayen langhs de Custe heen.

Van desen eersten ende uytersten hoeck(genaemt van Achein) 12. mylen voortaen / tot eenen anderen hoeck (die tZeewaert in steect) looptmen de custe zuyen langhs heen/ eñ van daer tot die drooghten ghenaemt Os Baixos de Tristan de Tayde (dat is de drooghten vā Tristan de Tayde) looptmen de Custe z.o. eñ z. o. ten z. aen/ ende is inde cours 50. mylen; byde Eylanden van Tristan de Tayde, heeftmen veel drooghten ende ondieptē daer rontom heen ligghen / te weten aende zyden vant westen/noordtwesten/ende noorden/met veel Eylandekens ende Clippen vande selfde zyde; Dese voorsz. eylandē willen wat gelijckenisse hebbē met d'Eylandē vā Pulo Sambilon, gheleghen aende Custe van Malacca; tZeewaert van dese Eylanden van Tristan de Tayde af/ zijn ghelegen twee Eylanden genaemt Ylhas Douro, dat is de gout Eylandē/waer van het naeste 10. ofte 12. mylen daer van af leyt / eñ 'tander noch 12. ofte 13. mylē voorder tZeewaert in / ligghen op de hooghte van 2. ende anderhalf graden/ aende noordtzyde vanden Æquinoctiael, van daer af looptmen naer de Straet van Sunda toe/hebbende veel Eylanden daer langhs heen ligghen/ te weten/inden eersten so heeftmen drie Eylanden/gheleghen op de hooghte van anderhalf graedt/ aende zuydtzyde vandē Æquinoctiael; oost eñ west van dese Eylanden leyt eenē hoeck aende custe van Samatra, genaemt Cabo das Correntes, (dat is den hoeck vande stroomē/om dieswille dat de stroomē alhier seer sterc naer't zuydwesten loopen/ waerom men anders geen remedie en heeft/ dan dicht langhs de Custe heē te loopen.

Waer drooghten ghenoemt Os Baixos de Tristan de Tayde/ende hoemē die ontlegghen moet.

Hoe de 2. gout Eylanden eñ de Stratē van Sunda gheleghen zijn.

Omtrent de Custe vā Samatra moetmen om de stercke stroomen vā C. das Correntes dicht langhs de custe seylē.

Somen begeert te loopen naer die Straet van Sunda, so moetmen goede opsicht hebbē: want men heeft langhs dese Custe so veel eylanden/datse ontelbaer zijn; Van d'Eylanden van Tristan de Tayde, tot die eylanden van Manancabo zijn ontrent 100. mylen/eñ men loopt de Custe n. w. ende z. oost/ eñ heeft wat van n. w. ten n. ende z. o. ten zuyden/sult tusschen d'Eylanden As Ylhas Douro eñ 'tlandt heen loopen; op welcke cours sult comen tot aendē hoeck O Cabo das Correntes, welcke seer hoogh is stekende buyten alle 'tander land tZeewaert in: maer en wilt de punt niet te dicht ghenaken: want daer drooghten ende Clippen van af steken; desen hoeck is gelegen op $1\frac{1}{3}$. graden aende zuydtzyde vandē Æquinoctiael.

Eysch van nootlijcke voorsichtichz int seylen naer de Straet van Sunda.

Ghedaente eñ latitudo vā C. das Correntes.

Ick en verhale alhier anders geen teyckenen ofte kennisse van dese custe van Samatra, om dieswille dat wy de stroomen tZeewaert in dreven/buyten alle dese Eylanden om/ende en konsten niet beter doen / als te loopen tot by het Eylandt ghenaempt Ylha Douro de Manancabo, dat is het goude Eylandt van Manancabo, quamē daer op aen / aende zyde vande Zee/daer vier ofte vijf daghen by heen loopende; is een seer hoogh ende schoon Eylandt int ghesicht/so datmen bescheydelijcken ghenoegh sien ende kennen mach dattet gout heeft; is altemael van een steyl afghebict land langhs de Zeekant heē/heeft ontrent 10. ofte 12. mylen inde lenckte; men loopt het noordē ende zuyden / ende heeft wat van noorden ten westen ende z. ten. o. Heeft vande zyde vande Zee vijf ofte ses Eylanden liggen/ontrent een mijl ofte anderhalf verscheyden van't landt/ op de hooghte van 3. graden; twelcke is de hooghte die icker ghevonden hebbe; mach liggen verscheyden vant vaste landt van Samatra 8. ofte 9. mylen; De Revier van Manancabo, ghelegen aent landt van Samatra, hier tegens over dunckt my een seer groote Revier te wesen: want schiet eenen grooten stroom van hem/met veel drijf-hout ende ander vuylicheydt / en dat wel 10. ofte 12. mylen tZeewaert in.

Verclaringhe hoe de stercke stroomen ons afdrongē naer gout Eylandt van Manancabo/end' van des selfden gelegentheyt.

De beste teyckenen eñ kennisse die wy vonden van dese custe van Samatra, is dese/te weten/datmen de custe nimmermeer en moet laten uyt het ghesicht / dan daer altoos langhs heen loopen: want men sal op dese cours aent Eylandt Ylha Douro aen comen/op schaers 3. ende $3\frac{1}{2}$. graden; Doe dese vermaninge op dat ghy u niet en betrout op't loopen vande stroomen/die naert zuydtwesten trecken / als ghesept is.

Aenwijs der beste kenteyckē op de custe vā Samatra/ met waerschouwingh datmen op't loopen vande stroomen niet mach betrouwen.

Van't Eylandt Ylha Douro, ofte 'tgoude Eylandt af / looptmen naer de Straet van Sunda toe/z. o. ende z. o. ten z. aen/ ende wat voorby 'tgoude Eylandt zijn gheleghen twee eylanden / welcke strecken noorden eñ zuyden d'een met d'ander/ op de selfde streckinge van tgoude Eylandt/ ontrent vijf ofte ses mylen weeghs. Om nu te loopen naer de mont ofte inkomste vande straet van Sunda, so en wilt de Custe vant vaste land niet verlaten/altoos met goet opsicht van d'Eylanden eñ Clippen diemen daer seer veel voor uyt heeft liggen/ so datmen niet en weet waermen de mont vande Straet vinden sal / dan alleenlijcken by de kennisse van d'Eylandē/twelcke is een hooch Eylandeken/ gheleghen recht tegens over een punt landts van Samatra, te weten aende n. zyde daer van af; dit vaste land van Samatra voleyndicht alhier daer het die straet (mettet Eylandt Iava major) maeckt/heeft aende n. w. zyde van dese Custe twee ofte drie eylandekens / ontrent een mijl vant landt gheleghen/ ende op't eylandekē dat aldernaest aent landt leydt/worden eens een schip met Fransoysen ghevangen/waer van het geschut de Coninck

Coursen/ merckē/ Clippē / met ander nootlijcke opsichtē der passagien vant gout Eylandt na de Straet van Sunda.

Een schip met fransoysen gevangen gekomen op eē Eylandt by de Straet van Samatra.

van't

van't Eylandt Banda eñ die van Calapa creghen/ende een myl vant landt af zuyden aen/ leyt dat Eylandeken / welcke eenen hooghen top ofte spitsighen Bergh heeft/ als geseyt is; Aende noordtzyde van desen spitsighen bergh ofte Eylandeken/ zijn ghelegen 4. Eylanden/ waer vã het een seer hoogh is/strecken noordoost eñ zuydwest/liggen wat voorder daer vã af/te weten / byde drie voorsz. Eylandekens/ dicht byden hoeck aende zyde vant noordtoosten/ tusschen alle dese Eylandekens eñ 'tland heeftmen eenen grootẽ Inwijck/van veel ondiepten ende verborgen Clippen onder't water liggen / waer van etlijcke ontdeckt zijn/en latet u niet bedrieghen om door desen inwijck te loopen/ ten waer met een Fuste ofte seer cleijn Schip : want is beter te loopen naer't Eylandt ghelegen aende zuydzyde daer van/ langhs de punt van dien heẽ/ van welcke niet vreesen en dorft: want en heeft niet dat [redacted] beschadighen can/ sult terstont voor u uyt comẽ te sien oost noordtoost [redacted] punt landts/ gheleghen aende zyde vant noordoosten/ ende schijnt twee ofte drie Eylandekens aẽde punt te hebben.

Waerschouwinge voor de periculen der verborghen Clippen end' ondieptẽ des inwijcks tusschen de Eylanden.

Gelegentheyt ende gedaente der Strate eñ des Eylandts Sunda.

Langhs dese voorsz. punt heen / soo heeftmẽ de mont ofte inkomste vande Straet van Sunda, daermen door moet loopen/dese punt streckt noorden ende zuyden / hebbende int n. eenen hooghen huevel / wesende de zuydtzyde het eynde vant selfde landt.

Dicht byde mont vande Straet salmẽ tot een beter teycken comen te sien/te weten naert noordtoosten/een lanckwerpigh Eylandt/ eñ naert zuydtoosten een hoogh landt / 'twelck landt is gheleghen boven Bantam, een haven int Eylandt Iava, alwaer de Portugesen [redacted] Peper gaen laden/ die daer int selfde Eylandt wast ende vergadert wordt ; achter 'tvoorsz. hooghe landt is gheleghen die stede van Bantam.

Havẽ int Eylandt Java daer de Portugesen den Peper des selfden landts laden.

Al [redacted] dat ghy comt by dit voorsz. land dat bovẽ Bantam leyt/ so sult ghy int oost noordoosten comen te sien twee ofte drie Eylandekens / ende soo ghy begheert naer Bantam te loopen/so moecht wel tusschen dese Eylandekens door loopen.

Aenwijs hoe[redacted] vorderlijckst nae Bantam seylẽ mach.

Vermane [redacted] wederom van't Eylandeken gheleghen inde mont van't Cannael ofte die Straet vã Sunda, hier voren geroert/ twelc[redacted] tot [redacted] kennisse ende teyckẽ heeft/ wesende seer hoogh ende diep daer by/ ende heeft die Ree/ dat als ghy de punt ofte eerstẽ hoeck om zijt/so moechtet anckeren op 20. ende 25. vadem diepten/naer't [redacted] te pas comt/ uytghe[redacted] dicht by't landt/ alwaer veel witte steenẽ ende Rudsen liggen/ eñ wat meer t'Zeewaert ist altemael modder / op 20. ende 25. vadem seer goede gront/ sult [redacted] best doen die anckeren naer't landt toe wel te vertuyen [redacted] te verseke-ren:wãt mẽ daer seer stercke buyen van overt landt crijght; Dit hoogh Eylandeken ofte spitsighen top is ghelegen op de hooghte van $5\frac{1}{2}$. graden: want hebbe alhier dickwils die hooghte vande Son ghenomen [redacted] ghepeylt/ daer geanckert wesende; Op [redacted] selfde hooghte leydt van ghelijcken de mont ofte inganck vant't Canael/ofte die Straet van Sunda.

Aenwijs der plaetsen ende diepten daermen inde mõt der Straten van Sunda seylen eñ anckeren mach.

Dẽ mont der Straten van Sunda als ooc het hooge spits liggende Eylandeken ligghen op 5. [redacted] half graed.

Men heeft dese naevolghende Eylanden tZeewaert/alsmen naer de mont ofte incomste vande straet toeloopt/te wetẽ/d'eerste Eylanden zijn ghelegen naert westen tZeewaert in/vande voorsz. spitsighen top ofte 'thooghe Eylandeken af / ende naert west zuydtwesten ses ofte seven mylen weeghs/ heeftmen eenen gantschen regel Eylandẽ met sommige Clippen daer ontrent ligghen /ende naert zuyden ander ses ofte seven mylen/ liggẽ andere hooghe ende groote Eylanden/ als oock mede int zuydtwesten daer van zijn ander Eylanden; tusschen alle dese Eylanden in/heeftmen veel Cannalen / welcke s[redacted] smal tusschen den anderen door loopen/ datmen daer in verwert om weer uyt [redacted] raken; Het beste Cannael [redacted] door te loopen/hebbe ghevonden by de voorsz. hooghen top ofte 'tspitsighe Eylandeken heen / te weten aende zuydoost zyde/streckende noordoost eñ zuydtwest; in alle dese Canalen [redacted] hebt anders niet te vreesen / dan dat ghy voor ooghen siet/etc.

Verhael van verscheyden Eylandẽ ende Clippẽ/diemẽ [redacted] bysonder streken nae de Straet van Sunda passeert.

Veel smalle Canalen tusschen d'Eylã[redacted] daermen in verdwaelt/ mitsgaders [redacted] aenwijs vanden rechtẽ eñ bestẽ Canael.

Dat 29. Capittel.

Om te seylẽ van Calapa uyt het Eylandt Iava major naer China toe, met alle die Coursen ende streckinghe vande selfde Navigatie int particulier verclaert.

Seylende uyt die Haven van Calapa, sult loopen naer een Eylandeken gelegen naer [redacted] punt van Caravon toe/ (te weten 'tnaeste aen't landt) waermede sult terstont comen te sien twee hoecken van sant-duynen/welcke naer d'Eylandekẽs van te Zeewaert toe strecken / als u de selfde aende rechter hant blyven/so moecht ghy tusschen d'Eylanden [redacted] comen loopen/te weten/ doort Cannael daer u de wint best plaets [redacted] gheeft: want zijn altemael schoone eñ suyvere gronden; Dese Eylanden ghepasseert wesende sult langhs de Custe heen loopẽ/naer de punt ofte hoeck van Caravon toe / welcke is oostwaert aen/ streckende ontrent derdehalf ofte drie mylen weechs/om van daer uwen cours dwers over te nemen naert Eyland van Lusepara toe.

Aenwijs der Coursen/ passagien/ kenteekenen/ ende beiegeningen van Calapo nae't Eyland van Lusepara.

Sult weten datmen van dese punt vã Caravon af/ (welcke is gheleghen aende selfde Custe van Iava) loopt naert Eylandt [redacted] Lusepara ofte Lasapara toe/noorden eñ zuyden/ ende heeft wat van noorden ten westen / ende zuyden ten oosten/eñ is inde cours 50. mylen; Men doet dese cours aldus/ om dieswille dat d'ooste ende oost zuydooste windẽ [redacted] dese [redacted]trepe alsdan beginnen te waeyen/ te weten/ so haest als de Mey-maent aen comt; van ghelijcken so beginnen alsdan de waterẽ eñ stroomen te loopen/met die Monson vant jaer(dat is die Conjunctie ende tijt vande besette winden)naer die Straet van Sunda toe/te weten/ naert Canael van Lanpon genaemt/ twelcke begint vande mont af / ende streckt tot [redacted] dicken hoeck ende inwijck met [redacted] Riffe toe/ gheleghen aende Custe van Samatra, ontrent 18. ofte 19. mylen van Lusepara af/wesende inde contreye boven verhaelt / byde punt ofte hoeck van Caravon, (welcke ghelegen [redacted] drie mylen vande Haven van Calapa af) sult uwẽ cours nemen noordt noordoost aen/8. ofte 9. mylen weeghs / waermede sult comen te sien [redacted] ront Eylandt/ twelcke u sal blyven [redacted] zyde vant landt van Sunda ofte Iava; voorby dit Eyland wesende sult westwaert daer van af/eenen gheheelen reghel Eylanden sien / die altesamen noorden ende zuyden aenstrecken/ tot voorby de contreye vande mont [redacted] Straet van Sunda, by dit voorsz. rondt Eylandt sult grondt vinden [redacted] 20. vadem diepten/ op welcke diepten sult uwen cours nemẽ noorden

Op wat tijt int jaer [redacted] na de Straten van Sunda oft den Canael vã Lanpon seylt/ ooc hoe de passagien gelegen zijn/ende [redacted] men ontmoet.

noorden ende noorden ten westen aen / waermede altoos sult blyven int gesicht vande boven gementioneerde Eylanden/ tot het eynde van dien/ altoos met die voorseyde diepté van 20. vadem; Als ghy dese Eylanden beghint te verliesen upt het ghesicht/ daer voorby wesende/ soo sult terstont op de 14. ende 13. vadem comen/ ende op de 13. vadem wesende/ sult de selfde cours van noordé ende noorden ten oosten aen loopen / tot dat ghy naer u gissinghe 't Eylandt van Lusepara op 15. ofte 16. mylen naer zijt; op dese contreye comēde/ so loopt terstont vryelijcken op de streeck van noorden aen / alhier sal u de diepten beginné te minderen tot op 11. vadem / 'twelcke eenen goeden cours is: want op meer diepten loopēde/ sout bupten Lusepara om loopen; Seylende aldus noorden aen als geseyt is op 11. vadem diepten/ so hebt ghy den rechten cours tot dat ghy comt op de diepten van 9. vadem/ aldaer wesende so siet voor u upt: want en sult niet langhe loopen/ ofte ghy sult het Eyland van Lusepara comen te sien/ 'twelcke hem sal opdoen ghelijck twee cleyne huevelen/ streckende oost ende west metten anderen / wesende die van't oosten grooter als d'ander; op alle dese voorseyde wegh/ hebbe inde Mey-maent gevondé ooste ende oost zupdooste winden / als boven gheroert is/ ende naer dat die ghetyden van't water/ windé/ ende stroomen zijn/ sult u reguleren / in sulcker voegé dat ghy altoos in uwé cours noorden behout: want dit is den rechté cours ende wegh/ te weten/ vande punt ofte hoeck van Caravon af/ tot het Eylandt Lusepara toe/ ende so ghy later t'seyl ginckt/ hebbende de winden rupmer/ sonder eenigh abatiment ofte afslagh / sult uwen cours recht n. aen doen: want is seer periculues buyté 't Eylandt van Lusepara om te loopé/ daerom sult uwen wegh nemen / in voeghen dat u 'tselfde Eylandt aende oost zyde blijft / om dies wille datmen van Lusepara 12. mylen oost af een ander Eylandt heeft/ 'twelcke genaemt wort Lusepara falça, dat is: valsch Lusepara, om datter veel Schepen met bedroghen zijn gheweest/ die meenden dat het 'trechte Lusepara was/ comende van't Eylandt Iava af/ waeró dat zy't den naem van Lusepara falça gegevé hebben; men moeter hem van wachten: want heeft noorden daer van af eenen grooten inwijck/ gheleghen int Eylandt van Banca, en die daer in loopt cā qualijc weder op de rechte wegh gheraken: want de winden daer seer scherp zijn / soo datmen daer groote moeyten ende perijckel door heeft / om in de Straet te comen / ghelijck als sommige schepen wel gebuert is/ die haer met valsch Lusepara bedrogé vondé/ daerom waerschouwe eé yeder/ dat so wanneer ghy naer Lusepara toe loopt/ dat ghy boven de 11. vadem diepté niet en loopt/ makende dat u 't Eylandt van Lusepara int oosten blijft/ om uwen cours eñ wegh te versekeren.

Waer ontrēt eñ wanneermen onbeschroomst nae 't Eylandt Lusepara den rechten loop nemen mach.

Merrcken eñ opdoeningen des Eylandts Lusepara/ eñ wat ghetyden eñ streckingen daermen dient te houden.

Waerschouwinghe om door een Eylandt valsch Lusepara ghenoemt niet bedroghen te werden.

Als ghy't Eylandt Lusepara int ghesicht crijght/ daer op aen komende tot op drie mylen naer/ soo sult u wachten daer zupden ende noorden met over een te comen: want aende zyde vant noorden als oock van't zupdé/ zijnt altemael tot over de derdehalf mijl / bancken ende sant-drooghten/ die seer periculues zijn/ waerom u terstondt sult houden aende zyde van't zupdtwesten / in voeghen dat ghy daer twee mylen van af/ naert landt van Samatra toe loopt; ick hebber selver onder een mijl van af ghepasseert / so dat wy die gheheele strant/ als oock een witte sant bancke gants ontdect saghen / welcke bancke is gheleghen aende n. zyde/ hebbe altoos ghevonden op desen wegh ende cours 5 ½. vadem modder gront: maer so haest als ons 't Eylandt bleef int zupdtoosten/ creghen maer 4 ½. ende 4. vadem schaers/ ende raeckten tweemael mettet Roer aende gront: maer waren cleyne stooté/ vondé over al sant gront: maer so haest als wy ons wenden naert landt van Samatra toe/ quamé terstont op dieper grondt; daerom adverteere u altoos bpde twee mylen vant Eyland af/ naer Samatra toe te loopen; als ghy't selfde begint te ghenaken / so sult ghy in die contreye vindé schaers vijf vadem modder gront/ ende alst u blijft int oosté/ so zijt ghy daer recht met over een / alsdan sult ghy terstondt aen't landt van Samatra een punt landts sien / daer ghy naer toe sult loopen/ so sult ghy terstont meer diepten vinden/ ende naer de Custe loopende / soo ghenaeckt de voorsz. punt landts op een half mijl naer / sulter 10. vadem diepten vinden/ van hat de vlacke gront/ tot dat ghy een goet stuck weeghs voorby de punt zijt; men loopt de custe van Samatra, te weten/ vande Straet van Sunda af tot dese punt toe/ noord noordoost ende zupdt zupdtwest.

Op drie mylē by Lusepara moetmen wachten n. eñ z. niet over een te brenghen/ Ende van den cours diemen houden moet.

Merckteyckenen om behouden Coursen te seylē by Samatra/ neffens het punt des Eylants Banca/ ende meer ander punten.

Vā dese eerste punt drie groote mylē voortaen/ heeft de selfde Custe van Samatra een ander punt; sult uwen wegh nemen daer langhs heen/ ontrent een half mijl vande Custe af/ altoos mettet loot inde hant/ alwaer sult vindē de selfde diepten van 9. ende 10. vadem harde gront / als ghy de voorseyde tweede punt begint te genakē/ so sult ghy modder gront vinden / ende daer recht teghens over / te weten/ aent Eylandt van Banca, leijt een ander hooghe punt landts ofte hoeck/ alwaer het Cannael op zijn smalste is/ mach wesen vant eene land tot het ander ontrent drie mylē weeghs; vande eerste punt tot die tweede punt is de cours noorden ende zupden.

Van dese tweede punt ses mylen voortaen/ so heeft de Custe van Samatra noch een ander punt/ welckmen met de tweede punt loopt/ n. n. w. ende z. z. o/ ende is tusschen beyden altemael van banckachtighe ende seer ondiepe modder grondt / 'twelcke alsoo tot ontrent te middeweghen vant Cannael heen street/ hebbende meer dan 4. mylen inde lenckte / te weten/ langhs de Custe van Samatra heen tot eē Revier toe/ die ghy sult comen te sien; wesende soo verde als die voorseyde punt/ soo en weest niet onachtsaem om 'tloot altoos upt te worpen/ sult comen tot op 5. vadē modder gront/ ende beneden dien niet loopen: want sout terstont op 4. vadem comen; moecht u reguleren naer de diepten die ghy vindt / altoos uwen cours nemende aende zyde van Samatra, boven de 7. vadē niet comēde; als ghy de voorsz. Revier int ghesicht crijght / en daer begint by te comen/ so sal u de diepten terstont beginnen te vermeerderen / altoos daer dicht by heen loopende / tot dat ghy daer voor by zijt / de punt tot op een half mijl naer ghenakende.

Streckinghen ende ontmoetinghen des tweeden punts.

Waerschouwinge op wat plaets men wel op't loot moet passen/ ende beneden 5. vademen niet loopen mach.

Van dese derde punt vier mylen voortaen leijt noch een ander punt/ de welcke mē loopt met dese punt oost zupdtoost ende west noord west / uwen cours doēde langhs de custe heē/ tot op een half mijl van landt/ op 7.8. vadem diepten / is altemael tot die vierde punt toe modder gront.

Streckinghen ende mercken des derden punts.

Van dese 4. punt af tot die eerste mont ofte

inwijck

Streckinghen eñ merckē des vierdē punts/ mits waerschauwingh om de mondē Palimbō/ &c. te schouwē/eñ wat dieptē eñ Coursen men houden moet.

inwijck van Palimbon toe/ (genaemt A primeira Boca de Palimbon) mach wesen ontrent twee mylen / en men loopt het oost ende west/ende o. ten z. ende w. ten n. Wesende tot op een mijl weechs voortaē voorby dese vierde punt/so sult u vande Custe afhouwen/naer de Zee toe / om te schouwen de monden van Palimbon, (As Bocas de Palimbon ghenaēt) sult maken dat ghy daer twee mylen van af loopt/ (om oorsake vande veel sandē ende ondiepten diemē daer heeft) altoos met het loot inde hant/onder de 6. vadem naer't landt toe niet loopende / om versekert te wesen: want vande 5. vademen comtmen terstont op de 4. ende van daer op droogh/ en wilt oock niet te diep loopen naer de zyde vant Eyland Banca toe: wantmen aldaer steenen en Rudtsen heeft ligghen/alwaer die Iunco (dat is 'tschip) van Antam de Payva op liep/twelcke was op 15. vadem / ende raeckten met het Roer aende steenen ofte Clippen; daerom advertere u boven de 8. vadem noch onder de 6. tot vijf ofte $5\frac{1}{2}$. vadem toe niet te loopen / tot voor by de

Den inwijck of tweede mōt genaēt A Segunda Boca de Palimbon.

tweede mondt ofte inwijck ghenaemt A Segunda Boca de Palimbon, tot dicht byde derde mont: want als u den bergh vā Manopijn (dat is den hoeck van't Eylandt Banca) blijft int oosten vry en vranck / alsdan sult ghy't dwers over settē / nemende uwen cours twee mylen daer van af/om te schouwen een Riffe die daer zuydtwest van af steeckt.

Vande streckinghen ende mercken inde contreyen/ontrent dē bergh Manopyn.

Wesende in de contreye dat u den bergh vā Manopijn int zuydtoosten blijft/ soo sult ghy noorden ende noorden ten oosten aen loopen/ op welcke cours sult comen te sien seven Eylandekens/altesamen byden anderen gelegen; ghenaemt van die van't landt / Pulo Tayo, zijn gheleghen ontrent 15. mylen van Manopijn af; Dese Eylanden sullen u blyven aende zyde van't zuydtoosten; met dese Eylanden over een zijnde/sult comē te sien een cleyn Eylandt gheleghen int noordtwesten / 'twelcke heeft twee huevelen / makende 'tfatsoen van twee mannen / leyt ontrent seven mylen vande voorschrevē Eylandekens af/is ghenaemt Pulo Pon.

Twee huevelē als twee mānen / liggen 7. mylen van d'eylandekēs Pulo Pon.

Van dese voorseyde Eylandekens af/ so is uwen wegh voorby dit Eylandt heen/eñ soot claer weer waer/ soo sult voorby dit Eylandt voortaen comē te sien het Eylandt vā Linga, 't welcke seer groot is/ hebbende twee hooghe Rootsen noorden ende zuyden vanden anderē verscheyden; op de Rootse vant zuyden/te weten / op de noorder hoeck heeft het eenen spitsighen hoogen top staen/ met twee uytstekende huevelen ghelijck Hasen ooren; sult op dese cours 9. ende 10. vadem diepten vinden/altemael modder gront; Van dese voorseyde Eylandekens ontrent vijf ofte ses mylen noordtoostwaert aen/leyt een ander cleyn Eylandt/ ende dicht by't Eylandt van Banca, sult twee ofte drie Eylandekens sien ligghen; als ghy dese comt te siē/so en wiltse niet voorby passeren: wāt zijn die van Pulo Tayo die ghy soeckt.

Waermē 'teylandt Linga int ghesichte cryght/eñ van des selfden ghedaente.

Merckē/ streckingen eñ dieptē voorby 'teylādt Linga nu 't Eylandt van Banca/eñ wanneer men d'Eylanden vā Pulo Tayo seker heeft.

By dese Eylandekens van Pulo Tayo wesende/als ghesepdt is/soo sult u best doen daer dichter by heen te loopen/ als by't Eyland vā Pulo Pon, doende uwen cours noorden ende noorden ten oosten aen / waermede sult comē te sien het Eylandt van Binton eñ Pulo Panjon,'twelcke daer dicht by (aende ooster hoec) leydt / makende van tusschen beyden door een cleyn Canael; van dit Eylandt Pulo Panjon af/twee mylen naer't zuydtoosten/leyt eē ront Eyland vol gheboomten/ moecht tusschē bey d'Eylanden/ofte buyten 'tronde Eylandeken heen passeren: want is over al schoone ende diepe grondt; u wachtende van een Riffe gheleghen int zuydē/ ontrent twee mylen van dit ront Eylandt af / daermen de Zee op siet breken/ mach wesen van een schuet van een Gotelingh lanck; uyt dese Eylanden van daen zijnde / soo loopt terstont noorden aen/waermede sult comen te sien die Pedra Branqua, dat is: de witte steen ofte Clippe / daer wy in de Navigatie van Malacca naer China dickwils mentie van ghemaeckt hebben; Vā hier af voortaen sult uwen wegh ende cours nemē als inde deschriptie eñ Coursen van Malacca naer China geleert is/ waerom niet noodigh is alhier weder te verhalen.

Cours ende merckē vande Eylanden Pulo Tayo na d'eylanden Binton ende Pulo Panjon

Waerschouwinghe voor een Rif.

Wanneer mē Pedra Branqua/dat is: dē witten steen int ghesicht crijght.

Vande Eylanden Pulo Tayo voren ghesept/tot het voorseyde Eylandt Pulo Panjon, mach wesen inde cours ontrent 37. mylen/ luttel min ofte meer/etc.

Het Eylandt Pulo Panjon leyt 37. mylen van d'Eylanden van Pulo Tayo.

Dat 30. Capittel.

Die Navigatie ende Coursen, midtsgaders de deschriptie van d'Eylanden van Canton, met alle de Custe, hoecken, Havens, ende Eylanden vant Coningh-rijck van China tot Liampo eñ Nanquin toe, met alle die streckinghe eñ gelegentheyt van dien, op't breetste eñ correctste verclaert.

Hoe de streckingē der Canalē vā Malacca nae China ligghen/ midtsgaders verder Coursen langhs d'Eylanden Sanchoan/ eñ Vasco de Faria/etc.

IN de deschriptie vande Navigatie ende Coursen van Malacca naer Chynen toe/ hebben wy aengewesen d'incomstē ende Canalen vande eerste Eylanden diemen noemt van Canton, ghelegen op $21\frac{1}{3}$. graden/ welcke is het Eylandt genaemt Ilha de Sanchoan, ende die andere van daer af/ naer't landt toe ghelegen/als oock het eyland van Vasco de Faria; Sult weten dat van dit eylandt Sanchoan, ('twelcke als ghesepdt is 'teerste ende 'tuyterste t'Zeewaert gheleghen is/) tot eenen hoeck gheleghen 12. mylē van't eylandt Lamon, so looptmen buyten alle dese eylanden af oost noordtoost ende west zuydtwest; Dese eylanden strecken tot op 38. ende 39. mylen voor by't eyland Sanchoan voortaen/ende van't selfde eylandt tot Lampacon zijn 11. mylen/ende tot die Havē van Macau 18. mylen/ende van Macau tot het eyndt van d'eylanden zijn 21. mylen; Dese eylanden van Sanchoan af tot Macau toe/te weten/van die tZeewaert op de ry volghen zijn veel eñ dicht by den anderen / welcke van verde altesamen een land schynen te wesen/ eñ van daer voortaen so beginnense minder ende verscheydēder te worden / soo datmense bescheydelijck ghenoegh can sien ende onderscheyden dattet eylanden zijn; op alle desen wegh tot aen't eyndt van dien/te weten/tZeewaert daer van af/en hebt u nieuwers vā te wachtē / dā vā dat ghy voor oogen siet: maer hebt alleenlijck 10. ofte 12. eylandekens ofte Steen-clippen/ gelegen 10. mylen van Macau voortaē/te wetē/tZeewaert van een eyland af/tusschē welcke Clippen eñ eyland machmen genoech passerē/by't eylandt heen loopende: want is een schoon eñ groot Canael/ ofte willende machmen t'Zeewaert van buytē de Clippē heē vry passerē/so mē daer niet en begeert tusschē door te loopē.

De eylanden vā Sanchoan tot Macau schynen eerst samē een land te wesen/ ende wat Clippen eñ Eylanden voorts aenmoet werden ontrent Macau.

Sullen als nu alhier verclarē de Navigatie ende Coursen / met die Canalen diemen heeft tusschen dese eylanden (diemen noemt As Ylhas de Sanchoan, ofte van Canton) door/ soo is

Beschryvinge der: Coursen/ Canalen ende Eylandē tusschen d'Eylāden ghenoemt Sanchoan of Canton.

soo is te weten dat 14. mylē noord noordoost van't Eylandt Sanchoan af/is gelegen eenen hoeck lands/ welcke van daer af n.aen strect/ tot de Haven van Comay toe / oock mede soo loopt het landt van daer af o. aen/ vyf mylen weeghs/al waert een eyndt maeckt/streckēde van daer af 4. mylen innewaerts n. aen/ van waer het weder o.waert upt comt tot Macau toe; In dit landt dat n. aen streckt heeftmen eenen cleynen inwijck / van waer men o. aen loopt tot Comay toe / wordt bevaren vande Lanteas eñ Bancoins, dat zijn de Chijnse barcken ofte lichters die de coopmanschappen eñ goederen aende Iuncos ofte schepen (die van Syan aldaer comen laden) af end' aen voeren; dit landt maeckt een verscheydē eylād welckmen noemt Taaquinton, drie mylen voor by de voorseyden cleynē inwijck voortaen/ is geleghen een vande monden ofte inkomsten vāde Revier van Canton, die ghenoemt wordt Camon, is van eenen schoonē incomste: wāt daer groote Bancoins ofte Chijnsche lichters door heen varē/ naer de stadt vā Canton toe/ voorby dese mont ofte incomste van Camon voortaen/leyt de Haven van Pinhal, eñ tZeewaert/te weten / dicht byde incomste van diē is ghelegen een sandt drooghte daer men hem van moet wachten; twee mylen voorby dese Haven van Pinhal voortaen/heeftmē d'ander mont ofte incomste daermē naer Canton toe loopt/met die cleyne Lanteas ende Bancoins, 'twelcke wort genoemt vāde Portugesen/ As Orelhas de Lebre, dat is: die Hasen oorē/ om dieswille dattet binnen int land 2. hooge spitsige toppen van bergen heeft/ makende de gelijckenisse van Hasen ooren; een weynigh binnē dese mont ofte incomste leyt een Riffe/ diemen ghenoech sien mach; Van hier af tot de Haven van Macau toe/zijn ontrent 3.mylen/ men loopt langhs 'tlandt heen/door een smal ende ondiep Canael/twelcke maer ander half vadem diepten heeft/ te weten / met hoogh water.

Streckinghe des Havens Comay tot Macau.

Den Inwijck tot Comay wert van Chijnsche lichters bevarē/ om de goederē aēde schepen vā Syan te brenghen.

De Reviere vā Canton is genoemt Camon/ hebbēde voorts voorby haer de haven van Pinhal/met een drooghte ter Zeewaerts diemen schouwen moet.

Een cleynen inwyck nae Canton/ Twee spitsige bergh toppen de Hase ooren genoēt/ daermen een Rif schouwen/eñ een Canael vā anderhalf vadem houden moet op hooch water.

De wester hoeck van Taaquinton voorsz. leyt noorden eñ zuyden mettet midden van't Canael / vande Incomste van Sanchoan ende 't Eylandt van Vasco de Faria; Dit Eylandt van Vasco de Faria streckt oostwaert aen/ghelijck als Taaquinton, eñ liggen noorden ende zuyden metten anderen; Dese Incomste ofte 't Canael (dat beyde dese Eylandē maect) is van een schoone ende suyvere modder grondt/om daer in te anckeren/soo moetmen dicht by't Eylandt van Vasco de Faria setten/te weten/ te middewegen alwaert goet versch water heeft; Vande ooster punt ofte hoeck van dit voorseyde Eylandt af / tot die punt van Taaquinton toe / heeftmen een bancke van drie vadem diepten / modder grondt / wesende het diepste daer op by't Eylandt van Vasco de Faria voorseydt/ ende daer over gepasseert wesende/ heeftmen meer diepten.

Van streckingen/Coursen/ versch water/ diepten/bancken / eñ gronde des hoecks Taaquinton/ ende des Canaels van Sanchoan by 't Eylandt Vasco de Faria eñ voorts.

Die gheen die begheert te varen van't Eylādt Sanchoan af naer Macau toe/heeft twee weghen / waer van die alder sekerste is /uytwaerts aen/te wetē / door de mont ofte 't Canael van tusschen 't Eylandt van Vasco de Faria, loopende t'Zeewaert langhs d'Eylanden heen/ghelijck als de gheen die van buyten upter Zee comt; den anderen wegh is oost aen door't Canael van Taaquinton, eñ Vasco de Faria heen; Comende aent eijnde van dien/ te weten/ vier mylen weeghs noordtoost aen/ sult comen te sien de Haven van Lampacon, welcke zijn twee hooghe ende groote Eylanden met veel gheboomten/streckende o. eñ w. De mont ofte incomste vā dese Havē ('twelcke tusschen die voorseyde Eylanden is) heeft 4.5. vademen diepten binnen in/ van morwe modder gront/ waerom daer quaet te anckeren is/ eñ daer gaet een gheweldighe stroom/ heeft aende incomste van't w. een groot eylādekē ofte Steen-clippe liggē/ te wetē/recht te middeweghen vande mont; die in dese haven begeert te loopen van dese w. zyde/ sal tusschē dese groote Clippe/eñ het z. eyland heē loopē/ alhier heeftmē een bancke van 8. spannē waters modder gront/naer't z. van dese 2. eylāden heeftmen een ander groot eñ hoogh Eylandt/'twelcke streckt n.o.eñ z.w. Tusschen dit Eylandt ende Lampacon machmen wel door passeren. Aende oost zyde vande mont ofte incomste vande Haven van Lampacon, leyt een groot eñ hoogh Eylandt / streckende noorden ende zuyen. De zuyder hoeck van dit Eylandt leyt oost ende west / met den ooster hoeck van het noorder Eylandt van Lampacon, ende het Canael dat tusschen dese twee Eylanden door loopt / 'twelcke streckt noorden aen / is diep ende schoon/ hebbende ontrent een schuet van een Lepel stuck inde breede.

Van't Eylād Sanchoan na Macau zijn twee passen/ eñ welck tbest daer van is wert verhaelt

Waer ontrent datmē de Haven van Lampacon siet / eñ vande merckē daer geleghen

Quaet ancker grondt.

Hoemen inde Haven loopen sal.

Een modder drooghte.

Streckinghe des Eylandts eñ Haven van Lampacon.

Dicht aende ooster-hoec van't zuyder Eylandt van Lampacon, leyt een ronde steen-clippe/eñ wat oostwaerder aen/ is gheleghen een groot eñ hoogh Eylandt/ streckende aēde noordzyde o.eñ w.eñ aende w. zydē n.w.eñ z. oost. Dese Canalen/ welcke dese steen-clippe maeckt/zijn diep eñ schoon. Van dese Steenclippe af z.o.waert aen / heeftmen eenen uytganck ofte Canael/ streckende tZeewaert in/ altemael van sant grond/ met 3.vadē dieptē/ waer door alle de Schepen loopen / die van Lampacon af comen/en buyten begheeren te wesen/'tzy na wat wegē dat het wesen mach; want vande west zyde ist ondiep / als ghesept is. Van Lampacon 7.mylen oost aen/is gheleghen Macau, eñ men heeft een reghel Eylāden op de selfde streckinge tot Macau toe; alle dese Eylanden blyven u aende zuyd zyde/ende van daer af tot het vaste landt toe/zijn ontrēt 5.ofte 6.mylen. Dese Golve / ofte spatie van tusschen d'Eylanden eñ het vaste landt / als oock van Lampacon af tot Macau toe/ is altemael een opē Zee/eñ en heeft niet meer dan 2.ofte 3. Eylandekens / doch is over al een banckachtighe gront: want het alderdiepste van dien is 2.vadem / 'twelcke is tot op een mijl na aen't vaste landt/ende het Canael/het welcke loopt vande Zee af nae de mont ofte incomste vande Revier van Canton toe/ (diemen heet / der Hasen ooren) loopt langhes de Eylanden vande Haven van Macau heen.

Tusschen een Steen-clip eñ een hoogh eylandt eē schoō diep Canael.

Ondiepten eñ streckingē vā Lampacon tot Macau.

Gelegentheyt ende diepte eens golfs.

Streckinghe eens Canaels nae de Revier van Canton.

Keerende weder te rugghe / aen't Eylandt van Vasco de Faria, comende met het eynde van dien over een / soo heeftmen daer by een ander hoogh ende rondt Eylandt / tusschen dese twee Eylanden door looptmen tZeewaert in / ende voorby dit voorseyde Eylandt / heeftmen een reghel van ander Eylanden / welcke strecken tot die mont ofte het Canael toe / (daermen door loopt/ alsmen van upter Zee na Macau toe comt) ende strecken oost noordt oost aen.

Streckinghen mercken/Eylanden/punte Canalen/ eñ diepten van't Eylādt Vasco de Faria/nae Macau ende voorts.

Alle dese Canalen ofte doorganghen / die van upter Zee daer tusschen heen loopen/

zijn almael suyver eñ schoō/ eñ gy hebt daer nieuwers voor te vreesen van dat ghy siet. Sult langhs dese Eylanden heen loopen / die latende aende zuydt zyde/hebbēde aen de zyde van't noorden d'Eylanden van Lampacon. Als ghy met die selfde over een comt/ soo sult ghy in't n.o.comen te sien eē Eyland/ 'twelck een punt landts van eē seer witte sant-strant heeft/ op welcke punt sult aen loopen: want men heeft van daer af/ nae d'Eylanden van Lampacon toe een sandt bancke/ waer vā het alderdiepste langhs dese punt heē is; sult daer by heen loopen/tot op een schuet van een gueteling naer. So wanneer ghy dese punt ghepasseert zijt/ so loopt n.o.aen/ so sal u blyven vande zyde van't n.w.eē groot eñ hoogh Eylandt/ 'twelcke is gheleghen o. eñ w.met het zuyder Eylandt van Lampacon; tusschē dit en Lampacon en heeftmen anders geen verhinderinghe/dan die groote steen-clippe/ hier voren gheroert; Sult loopen op de z.o.punt van dit Eylandt aen / dat latende aende zyde van't noordt west loopēde door't Canael dat tusschen dit eñ een ander Eylandt (dat westwaerder aen leyt) door loopt; Hier door wesende/so ismen in het Canael / 'twelc vā uyter Zee af nae de mont (ghenaēt der Hasen oorē) noorden aen loopt / eñ van't Canael af westwaert aen/so is te wegh na Macau toe. Ic en stelle alhier desen wegh ende cours niet: want hebbe die op een ander verclaert eñ aengewesen/te weten/inde Navigatie vā Malacca nae Chyna. Die tusschen dese Eylanden door vaert / is hem altoos noodigh met het loot ghestadigh inde handt te gaen en te diepen.

Een punt landts van witte strandt daermen op afseylē moet.

Hoemen voorts strekē sal/eñ wat peyckelen te schouwē zijn.

Wanneermen inde Canael (de Hasen ooren genoemt) is/ eñ hoe dat streckt nae Macau.

Van Macau 7.mylen n.o.aen / is ghelegen een seer groot eñ hoogh Eylandt/van een seer hooghen eñ spitsighen top / leyt inde grootste mont ofte incompste van de Revier vā Canton, door welck de groote Iuncos(dat zijn die Spansche coopvaerders) in loopen/daer onse schepen/ (te weten/ de Portugesche) oock wel door mogen passeren / eñ vande wester hoeck van dit Eylandt/te weten/een half mijl zuyden aen zijn ghelegē etlicke steen-clippen / tusschē welcke eñ 't Eylandt het over al diep eñ schoō is/als oock langhs het Eylandt vande zuydt zyde heen. Voor by dese steen-clippen tZeewaert aen/ heeftmen sommige cleyne Eylanden liggen; eñ wat voorby dese Eylandē/ wat meer tZeewaert aen/zijn ghelegen etlicke andere groote Eylandē/en sult tusschen de voorseyde steen Clippen/ende die cleyne Eylanden niet passeren: maer tusschen de cleyne ende de groote Eylanden moecht vrylicken sonder schroomen door loopen.

De noordtooster streckingen/Mercken/Eylandē/ Clippen ende diepten van Macau tot de Revier vā Canton.

Van Macau 4.mylen z.o.aen/leyt eē groot eñ hoogh Eylandt/ wesende in tween gedeylt met een seer cleijn doorloopent water vande Zee/eñ verthoont hē van verde als een schip/ en heeft noch wildernisse noch geboomte / een half mijl daer van af nae het landt toe/ heeftmen een ander langhwerpent Eylandt met geboomte/te middewegen van't Canael; van tusschen dese twee Eylanden/te wetē/inde incomste aende zyde van Macau, is ghelegē een steen ofte Clippe daer't water over spoelt/ waer van u alleen sult wachten: want de rest over al suyver ende schoon is.

Een hoogh Eylandt met ander merckē en diepten zuydt oostwaert van Macau.

Een steene Clip diemen schouwen moet.

Van dit groot Eylandt (dat hem in tween deelt) af / o.z.o.aen 6.mylen / leyt een ander lanckwerpent eñ hoogh Eyland (met een seer swart schynende bosschagie van geboomtē/) welck men noemt Tonquion, eñ van daer af een half mijl tZeewaert aen / leyt een regel vā 10.ofte 12.Eylandekens ofte Clippē/sult loopen tusschē die eñ 't Eyland heē/alwaer schoō is / ofte moecht oock tZeewaert buyten alle d'Eylandekens heen loopen willende. Vā dit voorsz.eylādt af nae't landt toe/ tot op eē mijl ofte daer ontrent is gelegen eē ander laech eñ lanck Eylandt met geboomtē/te middewegē van't Canael; Van tusschen dese 2.Eylanden heeftet een Eylandeken ofte Clippe liggen/eñ noch eē ander by't Eylād vā te landewaerts: Tusschen dese Clippe van te midwegen van't Cannael eñ 't Eyland van tZeewaert ist diep eñ schoon/eñ aende o.n.o.punt van't Eylandt tZeewaert/ aende zyde van't landt/heeftmen eenen cleynen Inwijck ofte Bay/ alwaer een goet beschutsel is voor de Monson vāde zuyd winden/eñ heefter goet versch water; Rontsom dit Eylādt Tonquion,ist over al schoon.

Streckingen/ Mercken/ Eylanden/ Canalen ende diepten/etc. vā het groote Eylandt nae Tonquion eñ ander Eylanden.

Goede beschutsel voor de Monson/ eñ gherief vā versch water.

Keerēde weder op het groote Eylandt vāden hoogen top/gelegen inde mont vande Revier van Canton,te weten/ vāde wester punt van het selfde Eylandt af 7.ofte 8.mylen/o.z.o.aen/is gheleghen een hoogh groot eñ lanckwerpent Eylandt/'twelck is streckende n.w. eñ z.o.is gantsch sonder gheboomten ofte eenighe wildernisse. Vande zuydt ooster punt van't selfde Eylādt af/eē half mijl tZeewaert aen / leyt een ander rondt eñ hoogh Eylandt. tCanael dat tusschen dese twee Eylandē door loopt)is diep eñ schoon. Aende n.o.zyde van dit groot Eylandt/te weten van't midden vā dien nae het landt toe/ zijn ghelegen twee ofte drie lanckwerpende ghecloven Eylandekens ofte Rudtsen / daer dicht by van een rosachtighe aerde/ sonder eenighe gheboomten. Tusschen het eynde van't n.w.vā het voorsz. Eylandt eñ het landt loopt eē cleijn Canael/door het welcke die cleyne Bancoins (dat zijn de Chinische Barcken eñ lichters) heen loopen. Van Canton tot dit voorsz.Eylandt/maeckt het water een Golve ofte inwijck; Door dese contreye looptmen alsmen van Iapon af cōt.

Bejegeninge van tgroote Eylandt nae de Revier vā Canton/tot eē ander Eylādt eñ de plaetsen daermen van Iapon af cōt.

Van dit lanckwerpēt eñ rondt Eylandt af/ te weten/ van de mont van tusschen beyde/ 7. mylen o.n.o.aen / heeft het landt eenen hoeck van een hoogh eñ effen land boven op/ vol vā een swart schynende wildernisse/hebbēde aen dees zyde van het w.z.w. een steijl afghebickt landt/eñ na het o.n.o.loopt het al dalende af. Van dit landt af steeckt een punt tZeewaert in/ende recht teghens dese punt over/tot ontrent een Roer schuet verde / is gheleghen een groot eñ lanck Eylandt / streckende ghelijck als de Custe. Het Canael van tusschen dese punt eñ 't voorsz.Eylandt heeft schaers 3.vadem dieptē. Binnen dit punt na het land toe/ te weten aende w.z.w.zyde / heeftmen veel eñ goede Reeden te anckerē (voor de Monson vā Chyna,)op 7.ende 8.vadem diepten/modder gront; Ick heb daer aen ancker ghelegen/comende van het Eyland Iapon af/ eñ quamen door't voorsz.cleyne Canael geloopen; Alhier volēynden alle de Eylanden van diemen heet As Ylhas de Canton, ofte d'Eylandē vā Cāton. Dese wegh vande 2.voorsz.Eylandē af/ tot dese punt ofte hoeck landts toe/ maect een Golve/door den grooten Inwijck die't heeft; is op dese dwers wegh over al suyver ende schoon/ende alst eenigh hart weer is/soo gaet alhier een seer hol water/namentlicken/dicht by't Canael vande twee Eylanden.

Aencomende mercken ende ghedaenten van't lanckwerpent Eylandt o.n.o. aen/ tot een uytstekende punt landts.

Canalen schaers 3.vademen diep een goede Reede.

Het eynde der Eylanden vā Canton.

Golfe door den grooten Inwijck is doorgaens suyver ende schoon / maer gaet hol in hart weder.

Van dese voorsz.punt vant landt eñ hoeck vā de Eylandē af/ 6.mylen de Custe voortaē/ is ghe-

Een Inwijck hebbẽde ſommighe Eylãdekens ende Clippẽ/zynde gherieffelijck in ſtorm ende onweder.

is gheleghen eenen Inwijck / hebbende ſommighe Eylandekens eñ Clippen inde mont van dien ligghen/te weten / aende zyde van't o.n.o.de welcke een goet beſchutſel zijn voor eenige ſtormen eñ onweder; Men heeft alhier victualie eñ ander lijftochten van doen / weſende 4.mylen tZeewaert daer van af/ is gheleghen een ſteenrootſe ofte Clippe (die hẽ van verde verthoont gelijck een ſeylent Schip) op de hooghte van $22\frac{1}{2}$. graden. Deſe Cuſte is langhs de Zee heen / altemael van een leegh landt eñ ſandt-ſtranden/weſende van binnen een hoogh land/ſtreckt o.n.o.aen/ tot eẽ punt landts toe/ ghelegen 15.mylen van't Eyland Lamon; men mach het over al anckeren/eñ is inde diſtãtie tot deſe pũt land toe 18.mylẽ.

Clippe op 22. en half gradẽ/ verthoont hẽ als een ſeylent ſchip.

Drooghten eñ Riffen vã root ſant / die gheen Canael hebben.

Sult weten/ dat vãde contreye van't eynde van d'Eylanden van Canton af / tot het Eylandt Lamon toe/ te weten / 18.mylen tZeewaert in/ zijn gheleghen etlicke drooghten eñ Riffen vã root ſant/ die met leegh water ontdeckt zijn / op welcke plaetſe de Viſſchers vã alle deſe Cuſte haer viſſcherye houden; Alle deſe voorſz.drooghten eñ Riffen zijn gheſlotẽ/ ſonder eenighe Canalen ofte paſſagien te hebben.

Eẽ punt lãds op den 25.en half graden daer men buytẽ alle hoecken loopt.

Vande boven gementioneerde punt lãdts (die 15.mylen van't Eyland Lamon leyt)af/ tot die Enſeada dos Camorijns,) dat is den Inwijck vande Garnaet)toe/ die vãde Chynen Cayto ghenaemt wort / gheleghen op de hooghte van $25\frac{1}{2}$.graden ruym/looptmen de Cuſte n.o.eñ z.w.eñ n.o.ten o.eñ z.w.ten z. te weten/ buyten alle de punten eñ hoecken heẽ/ is inde cours 86.mylen. Nu keerende weder tot den hoeck/ſo heeftmen van daer af tot Lamon toe 15.mylẽ. Thien mylen vã de voorſz hoeck voortaen/leyt een Revier/ghenaẽt Ryo do Sal, (dat is / de Revier van't Sout/) van waer het Sout na Canton toe gevoert wert; is van een groote Haven eñ incomſte. Deſe Revier van't Sout ghepaſſeert weſende/ te weten/4.mylen voort aen / heeftmen een ander Revier/ ghelegen by een ander punt lãdts ofte hoeck/ welcke Revier van de Chynen genaemt wort Chaocheu, eñ vande Portugeſen O porto de Peças,dat is de Haven vande Stucken: want alhier ghemaeckt worden de goede Chyniſche ſtucken van Zyde/ eñ ander coſtelijck tuych.Deſe Revier is ſeer groot/ eñ heeft veel bewoonde plaetſen ende vlecken te landewaerts in / langhs de watercant heen ligghen; is ghelegẽ met de zuydtweſter hoeck van het Eylandt Lamon,o.z.o.eñ w.n.w.

Gheleghentheyt vã Ryo do Sal/ zynde een groote haven.

De Revier O Porto de Peças/daer de Chyneſche Zyde werckẽ ghemaeckt werden.

Het Eylandt Lamon leyt op 23. een vierendeel gradẽ.

Het Eylandt van Lamon is gheleghen op de hooghte van $23\frac{1}{4}$.graden; is groot eñ ſeer hoogh/bedect van wilderniſſe eñ gheboomtẽ/ ſtreckt ghelijck als de Cuſte leyt/ ontrent een mijl weeghs verſcheyden van't vaſte landt/ alſmen(van Macau af comende) daer langhs by heen ſeylt/te weten / aende zyde van't w.z.w.ſoo doet het hem op ghelijck als twee Eylanden/alhoewel dat het maer een en is;heeft aende z.w.zyde/ofte de zyde van't landt ſommighe ſteen-clippen recht by hem liggen / die met leegh water ontdeckt zijn / eñ met hoogh water/ſo breeckter de Zee op. Voorts ſoo is alle de reſte van't Canael vã tuſſchen 't Eylãt eñ 'tvaſte lãdt)ſchoõ / ſuyver en diep genoech/ evenwel ſo en machmen daer niet door paſſeren; want is vol van wilderniſſe / en ander driftigh tuych/ al hoewel dat ic daer door geweeſt hebbe door nootshalven : maer was met groote moeyten / waer omme niemandt rade daer door te loopen / ten waer met een Soma,) dat is een Chineſche Carveel/ daer zy met langhs de Cuſte varen / en haer handelinge dryven;) aen deſen voorſz. z.weſter hoec van't Eyland/ ſo liggen tZeewaert daer van af / etlicke cleyne vlacke Eylandekens eñ andere Rudtſen / tuſſchen de welcke eñ het Eylandt men niet paſſerẽ en mach/ eñ heeft aẽde noordt ooſter hoeck / aende zyde van't landt/ een ſeer grootẽ Inwijck/ al waermen eẽ goet beſchutſel eñ louwe Reede heeft voor alle winden / daermen van gelijcken met onſe ſchepen mach in loopen/noodigh weſende;heefter $3\frac{1}{2}$. vadem diepten/modder gront ; Om nu daer in te comen / ſoo ſult ghy ghenaken eñ loopen aende zyde van't z.w. want ick hebber ſelver in gheweeſt.

Hoe hem het Eylandt Lamon verthoõt alſmen van Macau comt als mede vã de Clippen eñ perijckelen daer ontrent.

Eylanden eñ Rudtſen daer qualijck te paſſeren is.

Inwijc daermen voor alle winden goede Reede heeft van 3. en half vadem diepte.

Van deſe zuydtweſter punt van't voorſz. Eylandt af/ anderhalf mijl tZeewaert in/ heeftmen een Riffe/ die hẽ boven twater verthoont; is van ſommighe ſwarte ſteenen/ die op een ry ooſtwaert aen ſtrecken/ tot ontrent 3.mylẽ weeghs / eñ heeft aen't eynde vã dien/ 3.vlacke lanckworpende Clippen op een ry ligghen / waer van d'uyterſte de grootſte is; Men en mach in geenderley wyſe over noch tuſſchen deſe Riffe eñ Clippen door loopen; maer tuſſchen de Riffe eñ 't Eylandt / heeftet een ſeer goet Canael: want ick hebber ſelver door ghepaſſeert / heefter 20.vadem diepten van cleyn duin eñ vlack ſandt gront/en hebter anders niet te doẽ / dan u alleenlick te hoeden voor't Eylandt/eñ de voorſz Riffe; 'Tis goet (voor de gheen die van lapon af comt) daer by daegh door te loopen : want ſoomen tZeewaert buyten om loopt(om de Riffe te ſchouwen) ſo ghebuert het wel datmen de winden aldaer ſcherp vint / en daerom qualick aende Cuſte can gheraken/waer door zy(ſo hem het weer verheft)groote moeyten paſſeren.

Een ſwart ſteenigh Rif 3.mylen lanck met 3. Clippẽ aen't eynd.

Goede Canael tuſſchen het Rif eñ het Eylandt van 20.vadem.

Redens waerom beter door het Canael dan buyten om het Rif te loopen is.

Van dit Eylandt Lamon af / 6.ofte 7.mylen o.n.o.aen / is ghelegen de Haven vã Chabaquon, 'twelck is een arm vander Zee / die ſeer diep te landewaerts in loopt / n.o.waert aen/heeft aende incomſte van dien / te weten/ aende z. o. zyde eẽ dicke eñ grove punt landts ligghen/ die hem van daer voort aen ſeer verheft en hoogh op loopt/ende aende zyde van't n.w.iſt een leegh landt van ſandt ſtranden. Vãde voorſz.punt landts af op de ſelfde ſtreckinghe / een ſchuet van een goetelingh verde/ is ghelegen een Riffe vã ſant daer't water op breeckt.Die in deſe haven beghcert te loopen/ moet ghenaken de zyde van't z.o. loopende langhs de punt vande incomſte heen / heefter derdehalf vadem diepten.Een half mijl bovẽ de voorſz.punt landts / te weten / aen't landt van't zuydt ooſten/ is ghelegen eenen cleynen inwijck ofte Bay van modder grond/welcke haven een goet beſchutſel is voor eenigh onweer/ eñ tot meerder verſekertheyt/ ſo machmen daer ſoo dicht aen het landt loopen/ datmen inde modder blijft ſteken/eñ ſpringẽ alſo aent landt van het n. w. het welcke voorby een Eylandeken is / daer een bewoont vleck ofte ſtede leyt / alwaermen veel provande eñ lijftochten vint . Deſe vaert doetmen aldus met Iuncos ende Somas , dat zijn Chineſche ſchepen ende Boots; Deſe Haven is gheleghen op $23\frac{1}{2}$.graden.

De haven vã Chabaquon leyt 7.mylen van't Eyland Lamon/hebbende aende z.o.zyde een punt landts.

Een Sandtrif op de ſelve ſtreckinghe.

Hoemen beſt inde haven loopen mach.

Een cleynen Inwijck by de punt lãdts zynde goet ſchutſel in ſtorm.

Een bewoont vlecke daermen provãde can becomen.

De Haven leyt op 23. een half graden.

Achter deſen inwijck/te weten/ aende zyde vãde Zee/leyt eenẽ anderẽ Inwijck / alwaer langs heẽ(te wetẽ eẽ ſchuet vã eẽ Lepel-ſtuck daer vã (zijn gelegẽ 4.ofte 5.Eylandekẽs ofte

Een ander inwijck met sommighe Clippē/ daermen tusschen 'tlandt eñ de selve passeren mach.

Clippē/ tusschen de welcke eñ 'tland men passeren mach: want isser schoon eñ diep. Desen Inwijck vande Eylanden is een beschutsel voor de Monson van Malacca, (dat is voor de winden die inde tyden datmen vā Malacca af nae Chyna comt wayen/) heeft binnen in seer goede schoone grondt; 'Tlandt gheleghen tusschen dese twee voorsz. Inwijcken/ is van een hooghe eñ groene landouwe/ sonder eenighe wildernisse ofte gheboomten/ eñ de voorseyde Eylandekens zijn ront eñ hoogh/ streckende altemael op een ry langhs 'tland heen.

Ghedaente des landts tusschen de twee inwijckē.

Vande voorsz. Haven van Chambaqueo af tot Chinchon toe/ looptmen de Custe n.o. eñ n.o.ten o.aen/ is inde distantie 22.mylē; is altemael van een hoogh landt/ eñ men heefter dicht by't landt 16.vadē diepten/ en daer loopen veel quade eñ groote stroomen; Keerende op Chabaqueo, so heeftmē van daer af 6.oft 7.mylen voort aen/ A Enseada Pretta, (dat is den swartē Inwijck geseyt/ vā die van't lādt Lauho ghenaemt/) boven welcke is ghelegen een hoogh landt/ met een seer swart schynēde wildernisse/ eñ heeft inde mont vande incōste twee Eylandekens ligghen; is binnen in van een schoone ende goede gront/ wesende een beschutsel voor etlicke windē/ alwaer Ruy Lobo met zijn schip/ eñ noch een groote Iunco ofte Chijns Schip verwintert heeft. Twee mylen tZeewaert daer van af/ ligghen twee Eylandekens van witte Steen-clippen/ dicht by den anderen/ tusschē welcke eñ 'tvaste lādt ist over al schoon.

Van de Havē van Chabaqueo tot Chinchon/ looptmē 22. mylē n. o. eñ n.o.ten o. aen.
Goede diepte ende quade stroomen by't landt.
Vandē swarten inwijck een swarte wildernis gelyckēde/ heeft goede reede.
Twee mylen verder liggen twee witte steen-clippige Eylanden/ zijnde tusschē 'tvaste landt/ eñ de selve over al schoon.

Van dese Enseada Pretta, ofte swarten inwijck/ 7.mylen voort aen/ zijn ghelegen twee hooghe eñ cleyne Eylanden/ (wat meer lanckwerpender dan rondt/ sonder eenighe wildernisse ofte gheboomten) seer dicht by den anderen/ streckende n.w. eñ z.o. hebbende tusschen beyden 3. ofte 4. steen-clippen. Dese Eylanden eñ Clippen liggen verscheydē van't vaste landt/ ontrent een half mijl weeghs/ eñ daer recht tegens over leyt eenē cleynē Inwijc/ vā eenen seer leegē hoeck ofte punt lādts langhs de Zee heen/ eñ aen't Eylandt dat aldernaest het landt leyt/ te weten/ vande z. w. zyde/ is gheleghen een sandt-bay/ 'twelck een goede Ree is van 7. eñ 8. vadem diepten/ so dat u de Clippen die tZeewaert blyven/ een beschutsel maken; sult het landt vande Sandt-bay wel dicht ghenaken: want ick heb daer selfs in geleghen/ om dat ic daer met een groot onweer in liep/ comende van Iapon af. De Japonen hebbender oock wel by wylen met hare schepen in verwintert. D'incomste daer van is aende zyde van't n.o. wel dicht by de pūt vā't Eylandt (die nae't landt toe leyt) heen; sult altoos in't incomen wel dicht nae't Eylandt aē loeven/ om de Havē niet te missen/ eñ moecht altoos (so aende n.o. zyde/ als aēde zyde van't z.w. tusschen 't Eylandt eñ 'tlandt) uyt eñ incomē. Men heeft oock op dit Eylandt versch water. Dese Eylanden worden ghenaemt Chiocon; isser over al suyvere gront/ uytghesondert alleenlicken een steen-clippe daer men het water op siet breken/ gheleghen een schuet van een guetelingh w.waert vande Ree af.

Vande streckinghen/ clippen/ Reeden/ dieptē/ versch water/ ende gronden tusschen den swarten inwijck ende de Eylanden Chiocon.

Van dese Eylanden van Chiocon af/ drie mylen voort aen/ leyt de Haven vā Chinchō, ende twee mylen verscheyden van't landt af/ zijn gheleghen twee Eylandekens van witachtighe Steen-clippen/ tusschen welcken eñ 'tlandt/ als oock daer buyten om tZeewaert ist over al schoon. Van dese Eylandekens af twee mylen voort aen/ ende eē half mijl van't landt/ heeftmen een hoogh eñ rondt Eylādeken ligghen/ waer van een Riffe af steeckt/ tot op een half mijl tZeewaert in/ daer men het water op siet breken; sulter u van wachten. Tusschen 'tlandt eñ dit Eylandeken zijn't altemael ondiepten; Tusschen dit Eylandeken eñ den hoec vande mont van Chinchon leyt eenen cleynen Inwijc/ daer de Schepen (inde Monson van Chyna) setten. Alle dese Custe van Chabaquon af tot Chinchon toe/ is vā een hooghe landouwe/ met diepe ende schoone gront/ uytghesondert alleenlijcken de voorsz. Riffe van't Eylandeken.

Van streckinghen/ Riffen/ Eylanden/ Clippē/ diepten/ hoecken/ inwijcken/ gronden/ tusschen d'Eylāden Chiocon/ eñ de haven van Chinchō.

Die Haven van Chinchon (comende van dese zyde van't z.w. af) heeft boven hem over legghen een seer hoogh landt/ met een steenrotse boven op/ in ghelijckenisse van een pylaer ofte colomne (als de Varella aende Custe van Champa,) dit hooge land ofte geberghte/ gaet al dalende (na eenen uytstekenden hoeck ofte punt landts) af; eñ comende van de zyde van't n.o. te weten/ van uyter Zee/ soo heeftet een groot open/ met sommighe Eylandē inde mont. Vande voorsz. hoeck af/ soo streckt het landt noorden aen/ ontrēt anderhalf mijl/ eñ van daer keert het weder nae't w. n. w. hebbende een arm vāder Zee/ die een groot stuck weeghs te landewaerts in loopt; Op de selfde streckinge/ so heeftmen (aen dit land dat vāde punt vander Zee/ tot dat ander punt/ daer't landt nae't w.n.w. streckt) een lanckwerpent eñ hoogh Eylandt/ sonder eenige wildernisse ofte gheboomten/ streckende gelijck het selfde landt/ eñ leyt een cleyne half mijl van't landt verscheyden/ eñ heeft vande zyde van't landt een goede Sandt-bay/ te middeweghen van't selfde Eylandt/ te weten/ een schuet van een Bas/ west waert aē/ leyt eē verborgē Clippe ofte Steen-plate/ van 18. span waters/ beslaende weynigh plaets/ alle d'ander reste is schoon eñ suyver om te mogen anckeren. Dit Eyland heeft goet versch water; Alhier heeft Diego Pereira met zijn Schip verwinter; Men en loopt by dit Eyland niet aēde z. zyde: maer vande oost zyde buyten om heen; Comende alsoo vande noordt zyde binnen in de voorseyde Haven.

Van streckinghen/ landen/ Rotsen/ punten/ riffen/ Eylanden/ Bayen/ Clippen/ versch water/ grondē ende diepten des havens van Chinchō z.w.waert.

Van dit Eylandt een quartier mijls noorden aen/ zijn gheleghen drie Eylandekens/ streckende metten anderen oost ende w. Van daer af nae't land van't westen toe/ heeftmen een Canael van ontrent een half mijl breedt/ diep ende schoon; Men mach ooc wel tusschen 'teerste ende d'ander twee Eylandekens door passeren/ willende; 'Tooster eylandeken ist langhste eñ tgrootste van alle drie. Dese eylandekens ligghen verscheyden vant noorderlandt/ ontrent een groote mijl/ welck land is een seer hooghe landouwe. Een schuet van een Bas vant ooster Eylandeken noorden aen/ is gheleghen een groot ende hoogh Eylandt/ streckende noorden ende zuyen/ het welcke heeft aende west zyde een Sandtbay; Onder het beschutsel van dese Sandtbay/ te weten/ dicht by het landt heeftmen een goede Ree om te anckeren/ met een seer schoone gront/ alwaer dickwils de Portugesche schepen gelegen hebben/ aldaer goederen eñ waren ladende/ van die daer te lande vallen. Van desen Inwijck een schuet vā een guetelinck/ z.w. aen/ ende een schuet van een Bas vande ghementioneerde Eylandekens/ leyt een Sant-plate van 12. span waters.

Voorts

Vande streckinghen/Eylanden/Landouwen/Canalen/dieptẽ/gronden/Reeden/platen/eñ Inwyck des havens Chincheu/tot het Eylandt Tãtaa/noordwaerts.

voorts so is alle de reste schoon. Op de Ree eñ langhs d'Eylandekens heen/heeftmen groote stroomen. De beste plaets om te anckeren ende het aldersekerste te ligghen / is dicht byde zuyder hoeck / om van de stroomen bevrijt te wesen / ghy en sult den hoeck vande strant (van den Inwijck) nae het noorden toe niet te passeren: want is ondiep. Die van Liampo eñ Iapon af comen/loopẽ in dese haven/door't Canael/ van tusschen dit Eylandt eñ die drie Eylandekens/welcke schoon is/vã 5. eñ 6. vadem waters / twelck men van ghelijcken heeft langhs de Eylandekens heen/ te weten/soo wel aende zyde van't landt/ als te Zeewaert/ uytghenomen de sant plate boven verhaelt. Dit Eylandt wort van de Chynen ghenaemt Tantaa; Twee mylen van die Eylandekens tZeewaert af/ leyt een cleyn eñ gheclooft Eylãdeken/geheeten Tantheaa. Van't Eylant Tantaa tot het noorder landt / is ontrent eẽ mijl weeghs/'twelc altemael ondiepe gront is/ so datmender gheensins door passeren mach/noch oot op eẽ groot stuck weeghs 'Zeewaert daer van af.

Ontrent het Eylandt Tãtaa groote ondiepte te Zeewaert in.

Van dit Eyland Tantaa af/eẽ mijl weeghs westwaert aẽ/ is gelegen de mont ofte incõste vanden arm vande Zee / welcke mach wesen van een half mijl inde breede; eñ 'tlandt vãde Z. zyde/heeft een punt landts/ tegens 'twelcke over (te weten/aen't ander land vãde N. zyde) is gheleghen eenen Inwijck ofte Bay / met seer goet beschutsel/ daer heen die Armadẽ vã des Coninghs vã Chynas Schepen onthouden. Een myl weeghs vãde voorsz. punt lãts af/de Revier innewaerts aen/leyt een eylandt (by't zuyderlant)met sommighe roode Duynen; Te middeweghen van dit eyland/ te weten/ aende zyde van't zuyder landt steeckt een punt landts uyt; Wat voorby dit punt W. aẽ/ heeftmen een cleyn Bay aen't selfde Eyland/ in welcker mont de Schepen anckeren; alhier leytmen buyten alle stroomen / onder het beschutsel vãde voorsz. punt landts. 'Tgebuert oock wel dat de Schepen somtyts door onachtsaemheyt opt droogh blyven/om datse te dicht aen't land comen/doch en doet hen geen schade ofte letsel: wãt is weecke modder grõt.

Vande gheleghentheyt der incomste W. waerts van't Eyland Tantaa/tot een punt landts eñ inwijck daer de Armada des Coninghs China onthoudẽ.

Een Baye eñ punt landts daer de schepẽ beschermt ligghen.

Van dese voorsz. punt af nae den ooster hoeck van't selfde eyland toe/heeftmẽ een seer goede plaetse om de schepen op't landt te halen en te versien / alwaer de Portugesen huer schepen dickwils versien en geconserteert hebbẽ. Van ghelijcken soo heeftmen alhier veel provande eñ lijftochten; Sult weten dat die Schepen/ (by't eylandt Tantaa liggende) aldaer het onweder niet en verwachten: maer so haest als zy eenigh quaet vermoeden van tempeest ofte quaet weder krygẽ/ so lichtense terstont haer anckers op/ eñ coment setten by dit Eylandt: te wetẽ/inde mont vande voorsz. cleyne Bay/ wel dicht by't zuyderlandt heen; op alle desen wegh ist over al schoon. Dese havẽ vã Chinchon leyt op de hooghte van 24¼. graden.

Goede plaetse om de Schepen op te halẽ ende te versien/hebbende oock goede lijftochten.

Onder het Eylandt Tãtaa dientmen geen onweder te verwachtẽ.

De haven vã Chinchõ leyt op 24. eẽ vierendeel grad.

Van't Eylandt Tantaa, eñ het eylandekẽ van dese Haven van Chinchon af 5. mylen O.N.O. aen/is gheleghen een punt landts/ aẽde welcke leyt eenen goeden Inwijck / (voor't quaet weder eñ de Monson van Chyna) ghenaemt Lialoo. De Reede van desen Inwijck is dicht by de voorsz. punt landts: want alle 'tlandt van desen Inwijck af tot het eylandt Tantaa toe/is altemael (te weten daer langhs heen) van een banckachtighe ende ondiepe gront / streckende alsoo tot het eylandt toe/ want tusschen tselfde eylandt ende het landt ist oock altemael droogh ende ondiep/als voren gheseyt is.

Goede Reede eñ Haven vã Chinchon voorby 'tEyland Tantaa om een punt landts in een inwijc Lialoo ghenaemt.

Van desen Inwijck van Lialoo af voortaẽ/so beghint het land wat leeger van hoochten eñ huevelen te worden/sonder eenige hooghe gheberghten/(als de voorgaende) meer te hebben / ende is van luttel wildernisse / en op plaetsen gantsch geen; is eẽ seer schone Custe/ en hebter niet te vreesen / dan dat ghy voor ooghen siet.

Van Chinchon tot de Haven vã Foquiẽ, zijn 40. mylen/eñ men looptet N.O. ende noord oost ten oosten aen.

Chinchon/eñ de Haven van Foquien/ligghen 40. mylen verscheyden.

Van de punt van Lialoo af / twee mylen voort aen/ is ghelegen een vlack eylandeken/ te weten een half mijl verscheydẽ van't land/ eñ noch een ander halve mijl voorder aẽ/ ligghen twee eylandekens by den anderen / wat dichter by't land; Dicht by de selfde heeftmen een Revier / hebbende aende mont van dien sant stranden/met een leegh land. In dese Revier loopen de Somas ofte Chynische schepẽ/ die na de Stadt van Enon willẽ wesen/welcke daer binnen in is gelegen/ al waermen veel Chynische waren eñ goederẽ heeft. De Custe 7. ofte 8. mylen voort aẽ/ so heeftmen de punt van Chencheu ghenaemt / welck is van een hoogh eñ kael landt/van een witte eñ rosachtige coluer / stekende weynigh ter Zeewaert in; Heeft vande noordt ooster zyde eenen cleynen Inwyck ofte Bay / eñ daer boven over een seer hoogh ende steyl afgebickt landt ; In desen Inwyck leyt een groot eylandeken/tusschen twelcke ende de punt landts men daer in loopt. Van dit eylandekẽ af/een schuet van een Roer na't N.O. is ghelegen een steen plate/ een halve vadem onder water / ende nae het noordt westen van't selfde eylandeken af / te weten/tusschen dien ende het landt / leyt een ander steen; eñ aende zyde van't land heeftmẽ by dit eylandeken een goet beschutsel om te anckeren. Ick hebbe in dese Haven selver gheleghen)te weten/ wat naerder aent eylandekẽ als by't lãdt)met twee Iuncos,(dat zijn groote Chynische schepen) wesende een yeder wel van 500. eñ 600. Bharen, rekeninge van Indien/twelcke is over de 90. vaten/ eñ lieyẽder langhs de punt lands heen in; Boven op dese punt landts/te weten / opt opperste / leyt een groote bewoonde Stede. Noordt noordt oost van dit eylandeken af / zijn gheleghen twee lanckwerpende ghecloven eylandekens van rootachtighe coluer : maer en hebben gheen schoone gront noch eenigh beschutsel ; Twee mylen aleermen by dese punt van Chencheu comt/soo heeftmen te landtwaerts in/ te weten/ nae Chencheu toe eenen bergh ligghen/ van ghelijckenisse van Monte Fermoso, ofte de schoone Bergh.

Vande Streckinghen/ Eylandẽ/ Revieren/stranden/platẽ/ Reedẽ/ Berghen/Inwyck/bewoõde Stadt ende Chinische warẽ / voorby 'tpunt van Lialoo/tot het punt van Chincheu.

Desen voorseyden Bergh is gheleghen van Chinchon af 13. mylen. In dese contreye soo heeftmen ses ofte seven mylen van het landt af sommighe Boyẽ met ghecoluerde vlueghelen ende vlagghen ligghen / welcke zijn van de Visschers van het landt / daer zy henlieder netten ende want niet af teyckenẽ; ende de Somas, (dat zijn de Chynische Carveelen) van dese contreye/zijn met overloopen ofte verdecken gants teenemael ghesloten/ met slechts een seyl alleen / sonder eenigh ander ghereetschap meer.

Gedaente vã sommighe Scheepen ende vlagghen van eenige Visschers.

Vanden hoeck van Cheuchon af 7.mylen voort aen/is ghelegen 'tzuyd west eyndt vã't Eyland(vande Portugesen gheheeten)Ilha dos Cavallos,dat is/het Eylandt vande Peerdẽ/ eñ wort vande Chynen ghenaemt Tachoo, hebbende den naem nae een groote stadt/also gheheeten/die daer niet verde van daer en leyt/ te weten/de Revier 2.mylen innewaerts aen. Sult weten/dat dit Eylandt ghelegen is binnen de Custe/omringht wesende van een arm vande Zee (ghelijck als het Eyland van Goa in Indien/) welcke arm vande Zee 5.mylen voort aen aende selfde Custe weder uyt comt/ welcke uytcomste ofte mont gheheeten wort Puysu. D'eerste mont van't z.w.mach wesen van ontrent eẽ half mijl breet/ eñ vande punt van't Eylandt af nae binnen toe / tot op een halve mijl / heeftmen daer langhs heen goede ancker grondt / om te setten voor de winden vande Monson vã China, vã 10.11.vadem diepten/schoone grondt;men sal hem wachtẽ van't landt van z.w. 'twelc leegh is vã santstranden/ eñ is daer langs heen over al banckachtighe eñ ondiepe gront: want ic hebbe dit gantsche Eylandt van binnen in gheheel omgheloopen ; heeft veel ondiepten/ ende daer is eẽ Canael/ waer vã het alderdiepste twee vadem is ; Die daer begheer binnẽ in te loopen/ is noodigh een man van't landt te hebben die daer kuntschap heeft. Wy liepẽ de mõt van't n.o.in / 'twelck de smalste eñ ondiepste is / eñ heeft een verborghen steen clippe onder't water ligghen/te weten / dicht aende zyde van't Eylandt/ontrẽt een schuet van eẽ gueteling/ de punt binnewaerts aen . Van dese Steenclippe af nae de punt toe/ moghen wel Schepen anckeren. Beyde dese Havens zijn sonder drooghten ofte ondiepten. De Custe van tusschen beyden/ te weten / van d'eene mont tot d'ander; is van sommighe roode Duynen/ eñ van een kael landt/ is daer langhs by heen over al schoon. Vã dese mont van't n.o.af.een mijl tZeewaert in/ leyt een cleyn Eylandekẽ. Vande maent van April af tot September toe/so worter in dit voorsz. Eylandt veel Vee gheweyt / als oock Peerden en dierghelijcke/ waer van't de Portugesen dẽ naem van Ilha dos Cavallos,ofte vande Peerden ghegheven hebben/als voren.

Vande strec-kinge/merckẽ strandẽ/ diepten/ Canalen/ drooghten/ verborghen Clippen/ende Reeden/voorby den hoeck van Cheuchõ tot het Eylãd Tachoo/ ende den mont van Puysu.

Vande mont van Puysu van't voorsz.Eylandt vande Peerdẽ/8.mylen de Custe voortaen / heeftmen eẽ grove eñ dicke punt landts/ met een wildernisse boven op . Dicht by dese punt is ghelegẽ een groot rondt Eylandeken/ waer-van het Canael van tusschen beydẽ seer smal(doch schoon) is/ daermen (noodigh wesende) tusschen heen door mach loopen. Vãde voorsz.pũt af nae't z.w.toe/so is het eẽ hoogh landt met wildernisse/ende van daer af nae de Zee toe/ heeftet eẽ groot groẽ velt ofte pleyn; Langhs dit groen velt heen/ ist seer goet anckerẽ voor de windẽ vãde Monson vã China, is modder grondt;Op de voorsz.punt landts leyt eẽ bewoonde Stadt / ghenaemt Pinhay.

Vande strec-kingen/ mercken eñ gedaẽten voorby de mont van Puysu/ etc. tot een punt landts/eñ een rondt eylandt daer de stadt Pinhay op staet.

Van dese punt van Pinhay af / de Custe 5. mylen voort aen/leyt de Haven vã Foquyen, de welcke een groote Ree heeft/eñ is altemael van een grof dick landt met wildernisse/ ende binnẽ by't lãdt van't z.w.so heeft het eẽ groot rondt Eylandeken / met een swart schynende wildernisse. Voor by dit Eylandeken na binnen toe/soo leyt de mont vande Revier/ aende welcke is gelegẽ eẽ seer groote stat omringht met gheweldighe mueren eñ torens / eñ heeft eẽ Brugge van't landt af stekẽde/aẽde welcke (die schepen die huer daer onthoudẽ) gebõden ligghen;dese incomste is schoon ende vry.

Streckinghe eñ mercken voor by het punt vã Pinhay/ tot de haven van Foquien.

Van dese Haven van Foquyen af / 5.mylẽ voort aen/ is gheleghen den Inwijck (vande Portugesen genaemt/A Enseada dos Camarоins,dat is den Inwijck vande Garnaet)eñ vãde Chynen Cayto gheheetẽ.Op desen wegh zijn gheleghen sommige cleyne eñ hooge Eylãdẽ/ sonder eenige geboomtẽ ofte Wildernisse/ te weten/ontrent 3.groote mylen van't landt af tZeewaert aen;Men heeft tusschen dien eñ daer rondtsom over al Riffen eñ Steen-clippen/ eñ schijnt op eenige plaetsen Canalẽ ofte doorgangẽ te hebben: want ic ben daer selver door gheloopen met een Piloot van't landt. Men sal hem van dese Eylanden wachten. Van't eynde van dese Eylanden af / 2.mylen voortaen / so heeft het landt een punt van een dick eñ grof landt/ gants sonder eenighe wildernisse ofte geboomte ; aen't eynde van elcke mijl/soo heeftmen w.z.w.aen twee Eylandekens ligghen/eñ aende z.w.zyde van dit punt is een goet beschutsel / voor de winden vande Monson van Chynen/hebbende schoone sant gront: maer hebt de windẽ scherp om buyten d'Eylandẽ om te loopẽ / door welcke oorsake wy daer tusschen door liepen: maer en is niet goet voor onse schepen. Aen d'ander zyde van het n.o.van dese voorsz.punt / te weten / seer dicht by't landt is gheleghen een cleyn hoogh Eylandt/ streckende n.w.eñ z.o. Het Canael van tusschen dit Eylandt eñ het vaste landt/ wesen van een Bas schuet breedt / met 3.vadem diepten/het meestendeel steenighe gront/ in voegen/dat so haest alsmen de anckers laet vallen/ soo zijn de touwen en Cabels terstont aen stucken ghesneden/ vande scherpte vande steen . Dit Canael en kanmen van verde niet sien/het Eylandt heeft aẽde zyde van het lãdt een cleynen Inwijck ofte Bay. Die gheen die hier met een ongheval quam/ ghelijck het my ghebuerde/sal daer in loopen/ te weten/ dicht by het Eylandt heen/so seer aen loevende/dat hy met die voor-kiel op't droogh vande strãt vande voorsz.cleynen Inwijck loopt / om op het diep vande harde grõt d'anckers te settẽ: want soo ghy't quaemt te setten inde Zee/soo sullen u de Cabels terstont aen stucken ghesneden wesen / als het my ghebuerden. Dit Eylandt blijft onder een punt bedeckt. Van daer af noord oost / ende noordt oost ten oosten aen/so heeft het landt een ander punt/ wesende ontrent ander half mijl vanden anderen verscheyden/makende tusschen beyden eenen Inham.

Streckingen/ merckẽ / strãden / Canalẽ/ steen-grondẽ/ Eylanden/ diepten/inwijcken/ Reeden/landtpunten/etc. den Havens van Foquyen tot dẽ inwijck Caito.

Steene gronden die de cabels in stuckẽ snyden.

Periculeusen inloop/ ende hoemen best in loopen sal.

Van dit voorseyde Eylandt ende punt af/ tot ontrent een half mijl oost noord oost aen/ leyt een Riffe daermen het water op siet breken / streckende noord west ende zuyd oost/ ontrent een half mijl lanck . Van dese Riffe af / tot de noord ooster punt vanden bovengeseyden inwijck/is ontrent eẽ mijl weeghs; alle de reste vandẽ inwijc is schoõ eñ suyver.

Dit is den Inwijck diemẽ noẽt A Enseada dos Camaroins , ofte den inwijck vande Garnaet;Die Reer [?] vã diẽ is onder tbeschutsel vãde n.o.punt ofte hoec bovẽ verhaelt: want is goet voor dẽ tijt vãde windẽ vãde Monson van China,te weten/ voor de schepen die van Liãpo eñ Iapon af comẽ/om daer in te comẽ/ so salmen 'tland genakẽ (aleermẽ by de selfde punt cõt)daer by lãghs comẽde/tot datmẽ de pũt om en daer binnẽ in is daermẽt anckert;

Hoe datmen den Inwijck vã Cajto best in loopen sal/ ende van de hoecken / Eylanden/Riffen/diepten/ ende quade Reedẽ diemẽ onder wegen tot d'eylandẽ Cantõ / Sion ontmoet.

men heefter

men heefter een seer goede modder grondt/ te weten/ by dese noordtooster punt heen/ so dat u de Kiffe sal comen te blyven int zuydwestē; hierom so sult het landt vande punt wel ghenaken/om op de Kiffe niet te vervallen; Van desen Inwijck af voortaen tot den hoeck ofte punt van Sumbor toe/ghelegen op de hooghte van 28 ¼. graden/ looptmē de Custe noordtoost ende noordtoost ten noorden aen/ te weten/buyten 't voorsz. Eylandt/ende de punten vande voorseyden inwijck heen; Nu keerende weder op den inwijck/ soo heeftet landt van daer af 12. ofte 13. mylē voortaen eenē hoec/ ende van daer streckt het landt n. n. w. innewaerts aen/ comende daer naer weer n. o. eñ n. o. ten n. uyt; twee mylen daer van af zijn gheleghen drie Eylanden by den anderen/ te weten/twee groote ende hooge / eñ een cleyn/ wesende daer rondtsom over al schoon: maer en hebben gants gheen beschutsel noch Reede/ om de Schepen daer voor eenigh weer beschermt te wesen ; Dese Eylanden zijn ghenaemt Canton Sion, alle dese Custe vande Enseada dos Camaroins af/tot dese eylandē ende voorseyden hoeck toe/is altemael van eē leegh landt met huevelen / ende dalen van een effen wildernisse/ ende men heeft daer langhs heen een schoone Zee ende grondt.

Gelegenthept der landen eñ dieptē tusschē Caito ende d'Eylanden Canton Sion.

Op de contreye van ter halver wegen/ vā de Enseada dos Camaroins af /tot d'Eylanden van Canton, Sion toe/te weten/daer drie mylen t'Zeewaert af/ zijn gheleghen twee Eylanden byden anderen/ende het Eylandt gheleghen aldernaest het landt / heeft int midden eenen hooghen bergh / welcke gaet al dalende naer d'eynden vant Eylandt af / ende hebben gants geen boomen noch wildernisse / wesende daer ronts om over al schoon.

Vande Eylandē van Canton, Sion voortaen/so strecktet landt ende custe binnewaerts aen/ ende van daer af 10. mylen voortaen/ te weten 2. mylen vant landt af/ zijn gheleghen twee hooge ende groote Eylanden byden anderen / sonder eenigh gheboomte ofte wildernisse/streckende gelijck als de custe/ waer van het eerste (ghelegen aende zuydtwest zyde) seer lanckwerpigh is/ ende 'tander (vande noordtoost zyde) maeckt een forme van Triangula, ofte driekantigh/ende 't Canael dat huer vanden anderen scheyt/ is van een weynigh meer als een steen-worp breet : maer is diep ende schoon: want hebber selver door gheloopen; Wel dicht byde noordtooster punt vant eerste lanckwerpigh Eylandt/ (welcke by't ander uyt comt) heeftmen een sant Bay/ hebbende daer dicht by een seer goede Reede: want dese sandt Bay heeft beschutsel voor alle winden/ ende om dat het van ghelijcken een Haven is/ so wort het vande Chynen ghenaēt Pudeon, dat is : soo veel ghesept als een sack; Van dese sant Bay af/ ontrent een Gotelingh schuet n. w. aen/ leydt een put van seer groote diepten/ daerom sult op u hoede wesen den inwijck te ghenaken:/ alwaermen seer goede gront heeft van 5.6. vadem diepten; In desen inwijck ofte sant Bay vintmen seer goet versch water/ als oock daer recht teghens over aen't ander Eyland/ heeftmē een groote plaets vā versch water / 't Canael van tusschen dese Eylanden ende 't vaste landt/is altemael schoon eñ diep/ als oock van ghelijcken t Zeewaert daer van af ; Aen't landt van't noordtwesten van dese voorseyde Haven af / heeftmen een ander Haven ghenaemt Foychon, te weten een Revier:

Streckingen/ mercken/punten/Canalen/ Reede/etc. voorby Cāton Sion tot de Bay Pudeon

Waerschouwinghe voor periculeuse af gront/putten/ met aenwijs van goede Reede.

Versche wateren.

maer is van een cleyne incomste/ zijnde vande breede van ontrent een schuet van een Gotelingh / met een schoone ende diepe grondt; Vande mont af innewaerts aē/ so heeftet een groot water/loopēde een groot stuck weeghs binnen int landt / ende is over al schoon;die daer begeert in te loopen om te ankerē/moet hem naer't loot ende diepten reguleren; Dese Bay heeft veel steden ende bewoonde vlecken langhs de Revier heen ligghen ; Van't voorseyde eerste Eylandt af/5. ofte 6. mylen t Zeewaert in/zuyden aen/ligghen twee cleyne Eylanden/een half mijl vanden anderē verscheyden / zijn beyde gaer sonder gheboomten ofte eenighe wildernisse; Het Eylandt vande zyde van't landt is vlack/eñ dat van ter Zeewaert is seer hoogh/ende heeft eenen inwijck : maer is cleyn/ ende is alleenlijck met eenen noordtwesten wint onbeschut ; d'incomste van dien is seer cleyn/ wesende van binnē in ront / met goede ende schoone gront; Dit Eylandt heeft het fatsoen van een hoef yser: wāt vande binnen zyde vanden inwijck af / naer de buyten zyde van te Zeewaert / mach wesen van een boech schuet verde/te wetē / inde breede van't Eylandt; beyde dese Eylanden zijn cleyn.

Beschryvinge des Havens van Fuychon hoemen hem daer in moet reguleren/eñ van de ghelegentheyden die daer in ontmoeten;

Van dese Haven van Pudeon af de custe 5. mylen voortaen/ ontrent een mijl van't landt af/zijn gheleghen twee Eylanden/waer van't eerste lanckwerpigh is/ streckende gelijck als de Custe / ende 'tander streckt van't landt af/ naer de Zee toe:want tusschē dat ende 'tlandt en machmen gheensins passeren;de punt van dit Eylandt street tot by de noordooster punt vant voorseyde lange Eyland dat t Zeewaert leydt/heeft van tusschen beyden een cleyn Canael:maer is diep eñ schoon/als oock langhs ende rontom dit Eylandt/ so wel van binnen als van buyten; Van dit Eylandt naer't land toe/heeftmen een schoone modder gront/ met 4. vadem diepten/ eñ is voor de Monson van China een goede Haven : maer is onbeschut van eenen z. w. wint/met welcke wint ick alhier twee Iuncos (dat zijn Chijnsche schepen) verloren hebbe ; Dese Haven wort ghenaemt Guotimony, aleermen op twee mylen naer dese Haven ghenaeckt/so heeftmen aende custe twee inwijcken/gheleghen dicht by den anderen/welcke streckē tot ontrent een mijl te landewaerts in / zijnde wat meer als een schuet van een Gotelingh breet:maer en dienen voor onse schepen niet/ de grondt-isser schoon/ hebbende binnen in bewoonde vlecken.

Streckingen/ mercken/Eylanden/punten/ Canalen/ Havens / Inwijcken/diepten ende grōden voorby de Haven van Pudeon/ tot de Haven Guotimony.

Van dese Haven van Guotimony af/7. ofte 8. mylen oost aen / leydt een seer groot ende hoogh Eylandt / hebbende vande zuydtwest zyde 3. ofte 4. Eylandekens/dicht by hem ligghen / is gheleghen ontrent 7. ofte 8. mylen van't landt af/ende seer verscheydē van d'ander Eylanden ; Heeft aende noordtwest zyde twee inwijcken / gheleghen seer dicht by den anderen/waer van die vant noordtoosten het beste beschutsel heeft / met goede ende schoone gront/streckē tot op eē half mijl innewaerts/ ende hebben binnen in goet versch water/met een sant Bay/ al waermen de schepen op halt mach om te versien/noodigh wesende; is daer ronts om over al schoon; men sal hem alleenlijck wachten te loopen tusschen d'Eylandekens ende 't Eylandt ; dit Eylandt wort ghenaemt Lanquijn.

Streckinghen ende ontmaetinghen van Eylanden/ Inwijcken/ Reeden ende gronden voorby de Haven Guotimony/ tot het Eylandt Lanquijn.

Van dit Eylandt Lanquijn af vijf mylen n. ende n. ten o. aen/ so heeftmen veel Eylandē by een liggē/onder groot en cleyn/ hebbēde

sommighe

sommighe gheboomten: maer staen ondicht ende leegh/strecken langhs de Custe heen/ tot op 10. mylen weeghs voortaen; d'eerste zijn gelegen dicht by den anderen/op een ry t'Zeewaert van d'ander af; De Canalen van tusschen dese Eylandē zijn van drie vadem diepten/ en sommige wat minder/modder gront/

Streckinghen eñ ontmoetingen van eylādē/diepten/ Canalē/gronden/ stroomē/ Clippen/Reeden/eñ Havēs vant Eylandt Lanquijn tot d'Eylanden Tiao eñ tpunt van Sumbor.

diet noodigh waer aldaer beschutsel te soeckē/ met de winden vande Monson van China, salt moghen setten inde monden van dese Canalen/daermen seker ghenoegh leyt: want op dese Monson ofte Conjunctie van die tyden/ en heeftmen gheen onweer op de streeck vande generale winden; En sult van desen eersten reghel Eylanden af t'Zeewaert ghcleghen/ naer't landt toe niet passeren: want is over al banckachtighe gront van sant plaetsen: want 'talder diepste van dese bancken zijn twee vademen; Aende zyde van't noordtoosten/te weten/ van dese Eylanden binnewaerts/ heeftmen twee Eylanden langhs 'tlandt heen ligghen / welcke strecken n. o. ende z. w. waer van dat van't zuydtwesten veel grooter ende hoogher is als 'tander van te landewaerts; 'tCanael vā tusschen beyden door / is diepe eñ schoone modder grondt; den uytganck van't noordtoostē van dit Canael/heeft alle de gront

Schoone Corael gront.

van corael ende kesel- steenen / hebbende veel cleyne Eylandekens ende Steen-clippen / de stroomen loopen alhier met de Monsoins vāde winden aldersterckste.

Periculeusē plaets om met groote schepen door te seylen.

Van dese twee Eylanden een myl ofte wat meer oostwaert aen / soo heeftmen een goede schoone Zee ende grondt; 'Tis tusschen dese Eylanden seer periculues met groote schepen door te seylen: want men daer niet met passeren mach; Aen't landt van teghens over dese Eylanden / heeftmen een Haven ghenaemt Hunchon, eñ d'Eylanden zijn gheheetē Lyon.

Van dese eerste Eylanden van Lyon af tot de punt ofte hoeck van Sumbor toe / zijn ontrent 13. mylen / ende men loopt het als boven geseyt is/noordtoost ende zuydwest; Dese Eylanden strecken tot op 3. mylen naer den hoeck van Sumbor toe: maer zijn van ter halver weghen voortaen minder ende verscheydender vanden anderen; aleermen comt op 6.

Merck te nemen op een Eylandt van rootachtighe aerde/eermen aen't punt vā Sumbor comt.

mylen naer de punt van Sumbor, so heeftmē een Eylandt van rootachtighe aerde/hebbende twee berghen/int fatsoen van twee mammen/ makende int midden een dal / eñ streckt noordtwest ende zuydtoost; heeft aende zuydoost zyde een goede haven/voor de winden vā de Monson van China; Dit Eylandt is een goede kenteycken voor de gheen die vā Iapon af comt; De punt van Sumbor steect eē groot

Ghedaente des punts vā Sumbor.

stuck t'Zeewaert in/is van een dick land/met een hooghe ende verheven rugghe boven op/ heeft aen't eynde vande zuydtwester punt/te weten/seer dicht by een lanck ende hoogh Eylandt/ ende vande noordtooster hoeck van dit Eylandt af leyt een Eylandeken ofte Clippe/

Aenwijs van een Clippe. Enge Canael eñ ander ontmoetinghen.

makende tusschen dit Eylandeken eñ de voorseyde punt een seer engh Canael/daer de barcken van't landt wel door passeren; van de punt binnewaerts van dese zuydtwest zyde/ ende van't Eylandt af/so maecktet landt eenē grooten inwijck/die int omgaens byde 4. mylen groot is;

Inwijck van 4. mylen groot.

Twee mylen vāde punt af naert zuydtwesten toe/ligghen twee ofte drie cleyne Eylanden; tot dese Eylanden toe/ (te weten/ van buyten aen comende)so heeftmen een diepe ende schoone gront: maer van daer af naer de punt ofte hoeck toe/ eñ over alle den inwijc

Van schoone diepte ende vlacke ondiepte.

ist altemael ondiep/soo dat het met leegh water droogh (ende de modder grondt ontdeckt) blijft; boven op't pleyn vande voorseyde punt vande zuydwest zyde/leyt een groot bewoont vleck ofte stede/ hebbē alhier veel ende groote barcken / die overdeckt ende met overloopen en nagelen gebout zijn; Daer zijnder die 200. Vharen groot zijn;

Verhael van een bewoont vlecke/en de groote Chynische barcken.

Aende noordtoost zyde vā de voorseyde punt ofte hoeck/ heeftet van gelijcken eenen inwijck/te landtwaert in loopēde / aen desen hoeck van Sumbor so maecktet landt een eyndt ofte hoeck/is gelegen op 28¼. graden;

Een Inwijck noordtoostwaert van't punt/ende 'teynde van't punt leyt op 28. een vierendeel graden.

Van dese punt 4. mylen t'Zeewaert oost noordoost af/ zijn gheleghen twee groote Eylanden / sonder eenighe gheboomten ofte wildernisse / waer van het eerste streckt oost ende west/ende vande oosterhoeck van dit eylandt af/ so beghint het ander/twelcke streckt noorden ende zuyden; 'tCanael van tusschen beydē mach wesen van een Gotelingh schuet breet/diep ende schoon; Dit eylandt 'twelcke streckende is oost ende west / heeft aen't oosteynde een uytstekende punt naert noordē toe/ in welcke punt men eenen cleynen Inwijck heeft van 5. 6. vadem diepten schoone gront/ alwaermē beschutsel heeft voor alle winden/ behalven van eenen n. w. wint; Het noorder eylandt heeft vande wester hoeck af/ twee eylandekens op een ry ligghen / waer van 'teen groot ende 'tander cleyn eñ lanck is/ tusschen welcke ende 't Eylandt men met cleyne schepē passeren mach/ oock mede so is het ronts om alle dese eylanden over al schoon; Ende men heeft in dese Eylanden seer goet versch water; Dese Eylanden zijn ghenaemt Timbasam;

Streckinghen eñ ontmoetingen van eylādē/Canalen/ dieptē/ puntē/ inwijckē/Reeden/gronden/ eñ versch water/voorby 'tpunt van Sumbor tot d'Eylanden Timbasam/ ende 2. mylen voorts.

Van dese eylanden af 1½. ofte 2. mylen noorden aen/zijn gheleghen twee andere cleyne eylanden / welcke strecken o. z. o. ende w. n. w. Waer van het eene grooter ende langher is alst ander / ligghen seer dicht byden anderen/ ende het Canael van tusschen beyden is diep eñ schoon / met beschutsel voor noord/noordooste/ ende zuydtweste winden: want ick heb daer selver gheanckert gelegen met een groot onweer.

Streckinghen eñ ontmoetingen van eylādē/Steenrootsen/ende Landouwen van't punt Sumbor tot de haven van Chaposy/ hebbende een Revier van versch water ende Stadt.

Van dese punt van Sumbor af naer Liampo toe/ soo looptmen buyten d'Eylandekens heen/n.n.o. ende z. z. w. ende de Custe is van een hooghe Landouwe; Nu van desen hoeck van Sumbor 5. ofte 6. mylen de Custe voortaen / soo heeftmen binnen int landt een hooghe Steen-rootse / welcke int schijnsel hem verthoont als de Moninckx Kovel van't eyland Seylon, ghenaemt O Capello de Frade; Voorby dese Moninckx Kovel ofte Steenrootse ander ses mylen voortaen/leyt de havē van Chaposy, welcke een Revier van soet ofte versch water is / ende heeft van binnen in een groot ende bewoont vleck ofte Stede/alwaer hen van ghelijcken een Armada van 'tlandts schepen onthouden/ tot een bewaringhe vande Custe; De kennisse eñ rechte teyckenen van dese Haven zijn dese/te weten/ so wanneermē dicht by Chaposy comt/soo heeft de Zee sommighe rootachtighe ghevervde vlacken op't water dryven) ende sommighe stucken van Riet-struyck en/ gelijck als Cassia Fistola ofte Spaensch Riet / 'twelcke de selfde Revier uyt smijt;

Merckteyckenen daer by men de haven van dese Revier kennen mach.

Van dese Haven af twee mylen oost zuydtoost t'Zeewaert in/zijn gheleghen twee cleyne ende hooge Eylanden/dicht by den anderen / gantsch sonder gheboomten ofte eenighe wildernisse; men heeft daer ronts om 20. vadem diepten modder gront/eñ vande mont

Vande dieptē ende gronden daer ontrent.

vande

vande Revier af [redacted] half mijl vant landt zuyden aen/leyt een lanck Eyland/ streckende gelijck als de Custe/ tusschen dit ende 'tlandt ist schoone modder gront van drie vadem diepten/ waer van d'incomste van't zuydē 'tdiepste is/ ende langhs 'tlandt heen ist ondiep.

18. mylen ligghen d'eylandē van Liampo ghenaemt Syongicam/ daer de Portugesen plachtē te handelen/ eñ hoemē daer omtrent seylē moet/ &c.

Van Chaposy 18. mylen de custe voortaē/ ligghen d'Eylanden van Liampo, alwaer de Portugesen haren handel plaghen te dryven; Dese Eylanden worden ghenaemt Syongicam, eñ 'tvaste land Liampo, twelcke langhs de Zeekant heen van een hoogh landt is; De Portugesche schepen en varē daer niet langhs by heen: maer tusschen d'Eylanden door; men heeft int eerste beghinsel weynigh ende cleyne Eylanden: maer die ghepasseert wesende/ soo heeftmen (op de ry van d'Eylandē alder uyttersten t'Zeewaert gheleghen/) [redacted] seer groot Eylandt met veel hooghe bergen/ eñ inwijcxkens langhs [redacted] Zeekant heen/ ende is daer ronts om over al schoon/ eñ vande zyde van't westen soo heeftet [redacted] inwijck/ int midden van den welckē heeftet een groot ende hoogh Eylandeken/ tusschen twelcke eñ 'tlandt men de Ree heeft/ voor [redacted] Monson vande zuydē eñ zuydtweste winden; dese incomste is van vijf vadem diepten: maer is [redacted] smal [redacted] 'tschip te moghen om wenden/ daerom moetmen hem wel vast binden/ ofte d'anckers voor eñ achter uyt te brengē;

Waerschouwinghe om in een smalle inwijck de schepen wel te tuyen.

Van dit Eylandt twee mylen west noordtwest af/ is ghelegen een ander groot Eylandt met seer hooghe gebergten/ ende vande zyde van z.z.w. van't selfde Eylandt/ soo heeftet een schoone Haven voor de Monson vande noorde ende n.o. winden/ van welcke zyde het [redacted] seer goede lucht eñ versch water heeft: ende 'tander boven ghementioneerde Eylandt voor de Monson vande zuy[redacted] winden/ is onghesont; Het Canael van tusschen beyden heeft 35. vadem diepten: maer op de Ree heeftmen de diepten diemen selver begheert;

Streckinghen ende ontmoetingē van Eylanden/ versch water/ Canalen/ inwijckē/ havens/ Reeden/ eñ nature des luchts/ voorby Liampo tot de havē Tinay.

Van dit noorder Eylandt af/ tot het landt toe zijn ontrent drie mylen/ hebbende sommighe cleyne Eylanden onder weegh ligghen; men heeft aen't vaste landt naer't west noordtwesten toe/ een cleijn inwijcxken liggē/ ghenaemt Camocon; Van hier af soo looptmen naer [redacted] Haven ghelegen aende custe (vijf mylen voorby't Eylandt/) twelcke [redacted] Revier is gheheeten Tinay, heeft 4. vadem waters inde incomste van dien/ sonder eenige droochten ofte ondiepten;

Schoone diepte des Reviers Tinay.

d'Eylanden Syongicam liggen op 29. twee derdendeel gradē/ eñ d'Eylanden van Liampo op 31. graden/ hebbende schoone Canalen.

Dese twee voorsz. Eylan[redacted] van Syongicam, (daermen plagh te handelen) zijn gheleghen op $29\frac{2}{3}$. graden; Sult weten dat dese Eylanden van Liampo comen te strecken tot op 31. graden ruym/ noorden aen/ [redacted] en zijn niet als d'Eylanden van Canton; wiens Canalen suyver ende schoon zijn/ sonder yewers voor te dorven vreesen/ dan vā datmen alleenlijck voor ooghen siet; Maer tusschen dese Eylanden heeftmen op plaetsen Steen-clippen ende Riffen onder't water ligghen/ te weten/ vande Eylanden van Syongicam voortaen; oock mede soo loopen daer de getyden ende stroomen seer geweldich/ te weten/ een derdendeel waters int vallē/ ende een derdendeel int wassen/ waerom goede opsicht hebben sult op [redacted] dwers stroomen/ die vande veel Canalen ende doortochten procederen/ die seer sterck en ghewelldigh loopen/ so datse een dickwils doen dryven op de punt eñ hoecken van d'Eylanden/ daermē voorby begeert te loopen/ daerom [redacted] door dese Eylandē heen wil seylen/ moet yemandt by hem hebben die daer kuntschap af heeft; t'Zeewaert van dese Eylanden af ist over al schoon.

Sommighe verborghen Clippen ende Riffē/ tusschē de voornoēde Eylandē/ met waerschouwinge voor de dwers stroomen der Canalen.

Vermaē dat men een kundigh Piloot dient te hebbē

Loopēde uyt het Eyland vande verwinteringhe/ voor de zuyde winden (te weten/ vande Reede van't Eylandeken ofte Clippe af/) t'Zeewaert in/ so moet ghy daer altoos dicht by heen loopen/ ende als hem 't Eylandt beghint te strecken naer't oosten/ soo maeckt het een uytstekende punt; al eermen by dese punt comt/ so heeftmen een cleijn leegh ende lanckwerpigh Eylandt/ twelcke int midden [redacted] cleynen inwijck heeft/ wesende binnen in van [redacted] gheckloven afgebickte Steen-rootse/ hebbende aende voet van dien 20. vadem dieptē/ leyt verscheyden van't groote Eylādt ontrent een schuet van een Gotelingh; dit cleyne Eylandt sal [redacted] blyven aende noordtzyde/ ende sult [redacted] altoos naert groote Eylandt toe houden/ so veel als ghy moecht: want dese voorseyde inwijck treckt het water na hem toe/ dat so ghy daer dicht by waert/ souden u daer in halen/ alst my selver ghebuert is/ waer door ick daer groot perijckel ende moeyten om hadde/ [redacted] ick daer weder uyt conste comen.

Hoemen uyt het eyland der verwinteringe loopt/ ende van het punt datmē uyt de Reede van't Eylandt aencomt.

Een cleyne inwijck daetmen op periculeuse strōō moet letten.

Van dit Eylandt af een half mijl noorden aen/ beghint een ander groot ende hoogh Eylandt/ twelcke vā daer af oostwaert aē streckt/ makende een Cannael van tusschen beyden/ t'Zeewaert in loopende; welcke Canael van uyter Zee af/ tot dit cleijn Eylandt toe/ altemael schoon ende suyver is: maer van daer af naer [redacted] punt van't ander noorder eylandt/ en van beyde dese Eylanden naert westen toe/ (twelcke een groote spatie vander Zee is) zijnt altemael Riffen ende steenen onder't water/ streckende alsoo tot het Canael toe/ (twelcke vant eylandt vande verwinteringhe voor de noorde winden af loopt) langhs d'Eylanden die aende zyde van't Landt ligghen heen/ daerom alsmen vant Eylandt vant zuyden af comt/ naer de Zee toe/ so moetmen daer dicht by heen loopen/ tot die boven gheseyde punt/ gheleghen aent selfde Eylandt.

Wat streckingē eñ ontmoetingē van Eylandē/ Canalen/ Riffen/ eñ steē-rudsē/ voorts voorcomen tottet Canael vant Eylandt der verwinteringē

Aenwijs hoe datmē letten moet op die cours/ om 'tboven verhaelde punt te crygen.

Vant eylandt vande verwinteringe (voor de noorde windē) af/ loopt een Canael noordt noordtoost aen/ tusschen d'Eylanden door/ so dat het d'eylanden scheyt/ latende sommighe aende zyde vant landt/ eñ etlijcke t'Zeewaert/ welck Canael hem alteinets eens opent/ hem selven verthoonende.

Hoemen met noorde windē vant Eylandt der verwinteringhe loopen sal/ ende wat hem die wegh verthoont.

Van dit voorsz. eylandt (vande verwinteringe voor de noorde windē) vijf mylē voortaen/ te weten/ op de selfde streckinghe/ soo begint een ander groot ende hoogh eyland/ van vijf mylen lanck/ legghende op de selfde streckinghe van n.n.o. ende z.z.w. Dit eylandt [redacted] seer bewoont van een quaet aerdigh Volck.

Quaet aerdigh Volck.

Vande zuyder punt van dit groot eyland af/ een schuet van een Cartouwe oostwaert aen/ heeftmen een verborghen Clippe ofte Steenplaete onder water ligghen/ alwaer eens een Portugees schip op verloren is/ wesende met Peper ende Speceryen geladen/ (twelcke van Indien af voor dese contreye [redacted] goede coopmanschappe is.) De boven verhaelde Riffen eñ steenen/ strecken [redacted] dese Steen-plaete toe/ daerom die door dit voorseyde Canael ofte diep wil seylen/ sal altoos dicht by d'eylanden (vande west zyde) heen loopen.

Verborghen Clippe.

Hoemē door't Canael seylen sal/ eñ van de mercken [redacted] omtrent gheleghen.

Vande punt van dit groot eylandt af/ drie mylen n.o. aen/ heeftmē noch een ander groot ende hoogh eylandt/ (is een van d'Eylanden die t'Zeewaert op de ry ligghen) alwaer [redacted] Chijnsche Tempel ofte Kercke [redacted] staet/ van

groote

groote ende cierlijcke Edefitie ofte bouwsel/ waerom van de Portugesen ghenaemt wort/ A Ilha da Varella, (dat is het Eylandt vande mercken ofte kenteycken) aleermen hier by comt/ soo laetmen aende zyde van't landt/ twee ofte drie cleyne Eylanden/ ende het groote Eylandt vande vijf mylen/ streckt hem van achter dese Eylanden (van te landewaerts) heen/ ende t'Zeewaert van dese Eylanden af/ is gheleghen een ander groot Eylandt/ streckende vande Steen-plate af/ tot aen't Eylandt vande Varella toe; tusschen dese twee Eylanden loopt een cleyn Canael ofte duertocht; 'tgantsche Canael/ te weten van dese drie mylen af/ tot d'incomste ofte doorganck vande Varella toe/ heeft drie vadem diepten met volle Zee/ ende dat vande Varella als oock de mondt van't Canael/ (twelcke oostwaert aen daer door heen loopt/ naer de Zee toe) is over al diep; Inde Incomste van dit Canael van dit Eylandt (te weten/ aende voet vande Varella) heeft het eenen Inwijck met een sandt Bay/ twelcke een goede Ree is; Vande zuyder punt van dit Eylandt vande Varella, ofte Chijnschen Tempel af/ t'Zeewaert aen/ zijn gheleghen drie Eylandekens/ op een ry dicht by den anderen/ streckende oost ende west; welcke Eylandekens van ghelijcken ghenaemt worden vande Varella, by de welcke het Canael verkent wordt. Dit Eyland vande Varella ofte Chynische Tempel/ leyt op de hooghte van 30. graden ruym/ ende is gheleghen acht mylen vande Eylanden Syongicam, boven verhaelt.

Streckinghen der Eylandē/ Inwycken/ Canalē/ Clippen/ Riffen/ eñ Reeden/ &c. voorby d'Eylanden Syongicam tot het Eylandt Varella.

't Eylādt Varella of Chinische Tempel leydt op 30. graden.

Vande Eylanden Syongicam af 11. ofte 12. mylen voortaen/ soo zijnt altemael groote ende hooghe Eylanden/ ligghende seer dicht by den anderen: maer van daer af tot op 31. graden ruym/ soo beghinnense minder/ verscheydender/ ende oock cleynder te worden; Aen het eyndt van dese Eylanden/ ligghen twee Eylanden by den anderen/ waer van het Canael van tusschen beyden een seer goet beschutsel ende Ree heeft/ wort genaemt Lepion, zijn gheleghen dicht by een groote Revier/ die van veel Volcks ende Cooplyden bewoont ende ghefrequenteert wordt. In dese Haven van Lepion hebben de Iaponen dickwils ghehandelt/ en hare vaert ghehadt/ als oock noch; Van het eynde van dese Eylanden af/ soo is de Custe voortaen van een leegh landt langhs de Zee-kant heen/ ende van een banckachtighe grondt: want men heeft een mijl van het landt maer anderhalf vadem diepten/ wesende de grondt van harde Kesel-steenen; Die van het landt varen daer over heen met ghenagelde barcken/ van bepeckte overloopen ofte decksels/ twee Roers/ Zeylen van Riet ofte matten/ ende een yser dregghe met scherpe tanden; Dese Custe strect noorden aen/ tot op 34. graden/ alwaer gheleghen is een groote Revier die van Nanquijn af comt/ welcke heeft inde mondt ofte Incomste van dien/ een bewoont Eylandt ligghen/ van veel Volcks/ soo te voet als te peerde; Dit Eylandt maeckt dat de Revier twee monden ofte incomsten heeft; Van hier af voortaen soo streckt het Landt noordt noordtoost/ noordoost/ ende oost aen; Comende tot daer het zuydtoost aen streckt/ al waer dit landt een eyndt ofte hoeck heeft/ makende op deser voeghen eenen grooten Inham; Van desen hoeck af voortaen/ soo streckt de Custe weder naer het noorden toe/ wijckende daer naer innewaerts noordtwestwaert aen/ aen welcke Custe comen die van Iapon, traffiicqueren met het Volck van die contreye/ diemen noemt Cooray, ende men heeft daer Havens ende beschutsels/ hebben een tuych van smalle ende ondichte stucken gheweeft werck/ 'twelcke die Iaponen aldaer komen verhandelen/ waer van ick goede/ breede/ ende waerachtighe informatie hebbe/ als oock vande Navigatie naer dit Landt toe/ vande Pilooten die't aldaer ondersocht ende bevaren hebben/ als volght.

d'Eylanden Lepion hebben goede Canael eñ Reede Revier daer door grooten handel gedreven wordt.

Banckachtige Kesel grondt.

Seltsame schepen ende scheeps ghereetschap.

Een Revier op 34. gradē/ comende van Nanquijn.

Streckinghe der voorder Coursen.

Hoeck ende Inham.

Custe Cooray daer die van Iapon comen handelen.

Goede Haven ende Reede.

Van desen hoeck van den Inham van Nanquijn af/ 20. mylen zuydtoostwaert aen/ zijn gheleghen etlijcke Eylanden aen het eynde/ vande welcke/ te weten/ aende oostzyde leydt een seer groot ende hoogh Eylandt van veel Volcks bewoont/ soo te voet als oock te peert.

Streckinghen der Eylandē/ &c. vanden hoeck des Inhams Nanquijn tot eene der Iaponische Eylandē Goto genaēt.

Dese Eylanden worden vande Portugesen gheheeten As Ilhas de Core, ofte d'Eylanden van Core: maer het voorschreven groot Eylandt is ghenaemt Chausien, heeft vande zyde van het noordtwesten eenen cleynen Inwijck/ hebbende een Eylandeken inde mont ligghen/ 'twelcke de Haven is: maer heeft weynigh diepten; alhier houdt de Heer van het landt zijn residentie; Van dit Eylandt af 25. mylen zuydtoost aen/ is gheleghen het Eylandt van Goto, een van d'Eylanden van Iapon, twelcke leyt vanden hoeck vanden Inham van Nanquijn af/ oost ten noorden t'Zeewaert aen/ 60. mylen weeghs ofte weynigh meer.

Namen sommigher Eylanden.

Inwijck ende Haven van weynigh diepten.

Bewijs waer 't Eylandt Goto leydt.

Dese voorseyde informatie hebbe ick ghecreghen van een Portugees Edelman/ ghenaemt Pero da Cunha, die't altemael selfs ghesien ende ghepeylt heeft/ hebbende by hem alle instrumenten daer toe dienende/ als de gheen die daer wel in gheoeffent ende ervaren was: want arriveerden ende verstaken in de voorseyde contreye met een onweer/ teghens haren danck/ willende naer Iapon varē/ ende seylden van daer weder af naer het bovengeseyde Eylandt van Goto toe; Die Eylanden gheleghen van dit Eylandt af naer het landt toe/ hebben tusschen den anderen/ en daer dicht by heen/ over al veel Riffen ende steenen; d'Informatie van den Inwijck ofte Inham van Nanquijn, hebbe ick ghehadt van een ervaren Stuer-man/ natureel van het landt van Algarve in Spaengien/ den welcken zijn Schip verloor op de drooghten die vande Revier van Nanquijn af steken/ hebbende alle desen Inwijck met een Barcke om gheloopende/ ende seyden oock dat binnen in wesende/ de Son in het op gaen van over't landt heen quam/ ende datter vande Revier van Nanquijn af/ sommighe sandt Platen ende drooghten af quamen/ die zuyden aen streckten tot op 32. graden/ ende ter halver weghe vande Golffo van Iapon toe.

Redenen hoe de kēnis deser passagien in wetenschap ghecomen zijn.

Veel Riffen ende steenen daerinne periculen verhoeden moet.

Platen ende drooghten ontrent de Reviere van Nanquijn op 32. graden.

Hier mede voleyndt de beschryptie ende kennisse vande uyterste Navigatie ende vaert der Portugesen langhs het Landt/ de Custe ende Eylanden van het Coningh-rijck van Chynen, 'tgene van die contreye tot huydens daeghs bekent ende ontdeckt is.

Dat

Dat 31. Capittel.

Beschryvinghe van een voyage ofte Schipvaert, ghedaen door een Portugesche Stuerman, van Liampo af tot Iapon toe, in een Soma Chinchea, (dat is: een Schip van Chinchon) met de verclaringe vande Custen van Bungo, Miaco, Cacay, ende van't Eylandt Toca, altesamen landen van Iapon, met alle de Coursen, streckinghen, ende gheleghentheyt van dien.

Inleydinghe der volgender voyagie beschryvinghe.

DEn dertighsten Junij des woensdachs/ wesende den derden dagh vande nieuwe Maen/ inden dagheraet/ ginghen 'tseijl van uyt het Canael vant noordoosten vant Eylandt Syongicam, met eenen z. o. wint/ ende comende buyten d'Eylanden creghen de wint van uyten zuyd zuydoosten/ doende onse cours oost/en altemets wat naer't oost ten noorden aen; teghens den nacht hadden eenen z.z.w. wint/loopende o/ o. ten z. en o. z. o. aen/ hebbende seer groote Zee-baren van uyten zuyden/ soo dat wy qualijck onsen wegh konsten behouden/ hadden de Seylen maer half op/ metten dageraet liepen ter halver streeck van oost ten zuyden/ ende o. z. o. om dat de wint wat ruijmde naert zuydtwesten toe/comende met vlaghen van reghen en gheweldige opheffende Zee-baren/ uyt welcke oorsake de wateren ende stroomen (in dese contreye) naert noorden toe loopen/wy maecten onse gissinghe ende rekeninge van geseylt te hebben/ op dese Coursen van o. ende o. ten n. aen/26. mylen int etmael/twelcke was tot des donderdaeghs smiddaeghs/ wesende den eersten Julij/hadden altoos grooten aenstoot/ ende overval vande Zee-baren/ om dattet de Conjunctie van een sprinck-vloet was/hebbende den geheelen nacht over veel Weer-lichten/ van uyten oosten comende/ van op alle de streken van't Compas van noorden tot het zuyden toe.

Door wat stormen de stroomen en wateren noordwaert gedrongen werden.

Aenstoot der Zee-baren/ door Conjunctie des sprinckvloets.

Den eersten Julij des donderdaeghs/te weten/ van des middaeghs af tot des nachts toe/ hadden eenen zuydtwesten wint/ loopende o. ende o. ten z. aen/ ende wat naer't o. z. o. toe/ met groote vlaghen van reghen/ sonder eenighe verheffinge van wint/ ende wesende twee uren inder nacht/ so besloot hem 'tweder van alle zyden met een seer grooten plas reghen/ waermede de wint begonst te stillen/ loopende naer't noorden/'twelck siende d'Officieren vande Soma, (dat Chijnsche luyden waren) begonsten seer verturbeert te worden: want de Chynen houden voor gewis in dese Maen vande maent Julius/tot datse 12. dagen out is/ (te weten/ aende Custe van geheel China) daer een groot onweer naer te volghen/ ende is naer mijn gissinghe tot den dagh van sint Jacob toe/datmen daer altoos is/verwachtende stormen en onweder: want ick daer op de voorsz. daghen twee groote stormen ghepasseert hebbe. Keerende weder op onse materie vande noorde windt/ welcke allencxkens begonst te vermeerderen/hebbent terstont ghewent op den boegh van't westen weder naer d'Eylanden toe/ ende mochten geloopen hebben vanden middagh af/ tot dese tijt ontrent 10. mylen weeghs/in voeghen dat wy (naer onse rekeninghe) van't landt van China af/ waren ontrent 36. mylen; deden aldus onse cours van west ende west ten noorden aen/crijghende daer naer een betrocken ofte besloten Lucht/met weynigh wints/ soo dat wy sonderlingh niet voorts gingen. Des vrydaeghs begonst de noorde wint wat meer te waeyen/ loopende noch also op de selfde streeck tot des middaeghs toe/ hebbende op dese cours van west aengheseijlt/ ontrent ses mylen weeghs.

Stormen diemen inde maent Julij aen alle Indische custen verwachtende is.

Beschryvinge der streckinge bejegeningen/ en ongevallen die voor en na ontmoet zijn op de reyse na Japon.

Des vrydaeghs van des middaeghs af voortaen/liepen met de selfde noorde wint alle desen avont ende nacht tot des saterdaeghs smorghens/ doen creghen wy eenen noordoosten/ende daer naer oosten windt/ ende liepen noch also west aen/tot des middaeghs toe/ so dat wy gisten gheseijlt te hebben 18. mylen weeghs/ ghevende 'tschip zynen wegh op w. en w. ten n. aen/hadden in alle desen tijt noyt Son noch Sterre/ om de hooghte te moghen nemen.

Des saterdaeghs twee ofte drie uren naer den middach/so liep de wint weer naer't zuyden/beginnende 'tweder wat op te claren/ liepen noch also een sant-looper lanck/ en siende dattet weer een schijnsel gaf van bestandicheyt/ wenden ons weder (inden naem Gods) op den boegh naer Iapon toe/wesende alsdoen naer mijn gissinghe vande Custe van China af/ontrent 12. mylen; deden aldus onsen cours dien avont ende naervolgenden nacht/ te weten/oost ende oost ten zuyden aen/ met eenen slappen wint ende stille Zee.

Des anderen daeghs des sondaeghs smiddaeghs/ nam de hooghte vande Son/op 30. graden min 1/6. ende waren ghescheyden vande hooghte van 29. graden ende 2/3. rekenende voor d'etmael 13. mylen/soo dat ick my giste te wesen van't landt van China af 25. mylen.

Wanneer zy der Sonnen hooghde omtrent 30. graden veyldē/ etc.

Des sondaeghs naer den middagh deden onsen cours op de selfde streeck/van oost ende oost ten zuyden aen/ alle dien avont ende aenvolgende nacht/tot des anderen daeghs smiddaeghs met eenen slappen wint en slecht water/en hadden geen Son om de hooghte te nemen/maeckten mijn rekeninghe van 18. mylen op't etmael/te weten/ter halver streeck van oost/en oost ten noorden aen/wesende de wint scherp zuyden.

Des maendaeghs van des smiddaeghs voortaen/ hadden noch al eenen zuyden slappen wint/ gheduerende alsoo dien avont ende nacht door/ ende teghens den dagheraet des dincxdaeghs/ soo ruijmden de wint wat tot des middaeghs toe/dat ick de hooghte vande Son nam/en vont my op 29 1/4. graden/doende onsen cours oost ende oost ten zuyden aen 22. mylen weeghs.

Wanneer zy 29. drie vierendeel graden vonden.

Des dincxdaeghs vanden middagh voortaen/wesende op de voorseyde hooghte/ hebbe bevolen oost aen te gaen/ (hebbende den selfden windt/ doch wat stilder) allen dien nacht tot des woensdaeghs middaeghs toe/ doen begonsten wy te sien dryven inde Zee/van dat Zee-schuijm ofte Saf-been/hebbende 15. mylen gheseijlt/ maeckten mijn gissinghe noch te wesen van't Eylandt Tanaxuma 30. mylen/ en hadden noch Son noch Sterren om de hooghte te nemen.

Gissinge naer 't Eylandt Tanaxuma.

Van des woensdaeghs middaeghs voortaen/ so begonst de wint wat op te koelen van uyten z. z. w. en om dat ick onderrecht was/ dat de stroomen en wateren (in dese contreye) naer't Eylandt van Lequeo toe loopen/ ende siende oock op etlijcke plaetsen geelachtigh schuijm op't water dryven/(twelcke int schijnsel hem verthoont als rype Lemoenen) so hebbe terstont bevolen dragende te houden/en oost

Kenteycken/ daer by gekent wordt dat de stroomen na 't Eylandt Lequeo loopen.

noordtoost

noordtoost aen te gaen/teghens den avont saghen veel teyckenen van landt/te weten/Riet-struycken/Rysen / ende ander soodanigh dryf tuych/den nacht aencomende / hebbe bevolen oost ende oost ten noordē aen te loopen; d'eerste wacht gedaen wesende / so heeft de Chijnse Piloot in zijn quartier veel weeghs buyten de cours aen ghegaen : want liet het oost aen loopen tot den dagheraet toe; Doen beval ick weder oost ten noorden aen te seylen/ (gedue-rende noch den selfden koelen windt) tot des donderdaeghs ten 10. uren toe / doen begonsten wy te sien (al hoewel dat het eenen donckeren ende besloten Lucht was) een land dat seer benevelt/ende met dys ofte dampe bedect was/ligghende zuydtoost van ons / ende waren daer ontrēt drie mylē vā af; 'tselfde landt hadde langhs by hem heen ligghen twee Eylandekens/dedē onse cours op de selfde streeck aen/ tot dat wy quamen te sien by't selfde eerste land/ te weten/oostwaerder aen/een ander groot/hoogh/ende lanck-streckent land/ende sagen noch aen't eynde van't voorseyde hooch landt/oostelijcker aen/ twee ander Eylanden ligghen/ waer van 'teen seer groot was/streckende noordtoost ende zuydwest/ende 'tander daer dicht by streckten noorden ende zuyden/ 'twelcke 'tcleynste was/wesende vā veel hoecken; Aende noordtzyde van dit cleyne Eylād/ te weten/ ontrent een mijl weeghs daer van af/heeftmen vijf cleyne Eylandekens ofte steē Clippen op een ry ligghen; Van't eerste landt ofte Eylandt dat wy saghen/ ('twelcke is het laetste Eylandt van diemen noemt As Sete Yrmaas, dat is die seven ghesusters/ghelegen aende zyde van't noordtoostē) tot het voorsz. cleyn Eylandt vande veel hoecken toe / mach wesen ontrent ses mylen oostwaert aen / als wy met het voorseyde eerste Eylandt vande Steen-clippen over een quamen / so mochtet wesen indē tijt ontrent vijf uren nae den middagh / hebbende gheloopen naer onse gissinge tot dat wy't landt int ghesicht cregen ontrent 24. mylen; Des donderdaeghs voorsz. hebbe des morghens de hooghte vande noordtsterre ghenomen op 30⅙. graden.

Hoe dē cours eñ streckingē volgens ghehoudē werdē.

Waer zy't ghesicht van lādt eñ van twee Eylandekens creghen.

Gesichte van meer ander Eylanden.

Vijf Eylandē of Clippen op een rye.

'teerste eylādt dat zy saghen was 'tlaetste Eylandt der seven susterē.

Wanneer zy de hoochte der n. Ster op 30. een sestendeel graden haddē

Comende op 2. mylen naer by't Eylandt/ (dat wy eerst saghen) vande Eylandekens ofte Steen-clippen/liepen noordtoost eñ noordoost ten oosten aen / als wy met dit Eylandt over een waren / soo dat het zuyden van ons bleef/daer ontrent drie mylen af wesende / saghen aende noordtzyde van dit Eylandt af/ een ander groot / hoogh / ende lanckwerpigh Eylandt van veel gheboomten/'twelcke ghenaemt is (als wy daer naer quamen/te wetē) Ycoo, streckt oost ende west/ waren daer ontrent drie mylen van af: maer en konstet door die groote donckerheyt van't weer ende mist niet ghesien; daer wat dichter by comende/saghen noch een ander Eyland/gheleghen dicht by de wester hoeck van't voorseyde Eylandt af/ wesende veel cleynder alst ander / ende om dat wy ons vonden by de voorseyde wester hoeck/ (te weten/van tusschen beyden) waren gantsch gheresolveert te loopen door't Canael / dat hem verthoonden van tusschen dese twee Eylanden heen : maer om dieswille datter niemant int Schip was/ die daer eenighe kuntschap van hadde/ vreesende voor eenighe Riffen ofte ondiepten/ en dorstent niet bestaē/ wendent weer op den boeth van't oosten/ om 'thooghe Eylandt om te loopen by de winde heen / aenloevende al wat wy mochten niet

't Ghesichte van't Eyland Ycoo.

Waer zy noch een ander Eylandt saghen.

Waer zy omt vermoeden vā Riffen/&c. door't Canael niet loopen dorsten.

eenen zuyden wint/ hebbende groote Zee-baren die ons naer't land toe setten; deden aldus onse distantie o. z. o. aen/ hadden ontrēt noch twee mylen om by't Eylandt om te loopen: maer den nacht overviel ons met een groote duysternisse / soo dat wy gantsch gheen landt en mochten onderscheyden / hoewel dat wy daer dicht by waren / ende om ons daer van te wachten/liepen op de selfde streeck aen/ tot ontrent over een ure naer den middernacht/ alsdoen soo claerden't weder (met de Maen) op : maer en consten noch evenwel 't Eylandt niet sien/liepen terstont daer naer n. aen / met weynigh seylen op / naer't Eylandt van Tanaxuma toe/ dat naer mijn gissinghe recht voor ons uyt moste ligghen/hier mede brachten wy de rest vande nacht over / tot dat den dagheraet aen quam / waer mede wy quamē te sien 't Eylandt van Tanaxuma, dat recht voor ons uytlach/ daer ontrent twee mylē vā af wesende/was seer benevelt / liepen daer also n. op aen/om dat aende westzyde voorby te passeren : maer en consten't niet by brenghen/ om dat de wint z. w. was / ende wy aende z. hoeck van't selfde Eylandt waren / daer aende oostzyde langhs heen loopende / te weten/ een half mijl daer van af; Dit Eyland streckt n. ende z/ wesende lanckwerpigh/ ende vā een leegh land/hebbende witte sant stranden/met een seer groene Landouwe vā Valeyen; heeft veel Pijn-boomen : maer staen verscheyden/ ende seer ondicht vanden anderen / mach wesen van ontrent 7. ofte 8. mylen lanck / hebbende te middeweghen/te weten/ vande oostzyde dicht by't Landt / een Eylandeken ofte Steen-clippe ligghen/'twelcke hem van verde verthoont/ ghelijck als een seylende Fuste; Dit Eylandt is gheleghen op 30½. graden/te weten/recht int middē/ 'tis daer langhs heen over al schoon.

Wanneer zy nae't Eyland van Tanaxuma liepen / eñ 'tselfde int gesichte cregen.

Vande gedaãte/ streckinge/ eñ groote des Eylandts Tanaxuma.

Steen-clip gelijc een seylende Fuste.

Van dit Eylandt Tanaxuma af n. aen/saghen wy een seer groot eñ hoogh landt/ streckende o. ende w. ontrent 10. mylen weeghs/ makende int schijnsel aende selfde Custe (te weten/ n. o. ende n. o. ten n. van Tanaxuma af/) een open/ 'twelcke is de mont vanden inwijck van Xabuxij genaemt ; Desen inwijck heeft tot een kenteycken/ als dat het land vāde o. zyde van dien/loopt al dalende af/tot den hoeck ofte punt van den inwijck toe/ wesende van een vlacke Landouwe/ende vande westzyde/soo is het landt soo hoogh/alst eerste dat wy saghen n. ende z. met Tanaxuma liggen; Dese voorseyde Custe mach liggen verscheyden van't Eylandt Tanaxuma, inde dwers wegh ontrent seven ofte acht mylen.

Streckinghe van Tanaxuma tot een ander eylādt.

Inwijck Xabuxij / ende hoe dat die wordt.

Vande noorder hoeck van dit Eylandt af/ deden wy onse distantie naer de voorseyde inwijck toe/ende comende ter halver weghen/ liep ons de windt naer't w. z. w. waer door wy mosten by liggen/ ende was een stil weer/ so dat ons het water ('twelcke met het ghety vande vloet naer't o. toe liep) seer af dreef/dat wy qualijck de Haven consten crijghen: maer d'ebbe die daer naer seer sterc in liep/ dede dat wy de Haven creghen met de schemelinghe vanden avont ende lichte Maen/wy quamen in eenen seer grooten Inham / inde welcke is gheleghen de voorseyde Inwijck / te weten/ aende n. zyde/ende heeft binnen in aende oostzyde een Eylandekē vol gheboomten/ liggende ontrent een schuet van een Bas van't landt af; Van dit Eylandeken af oostwaert aen / so heeftet landt eenen hooghen huevel / eñ aende zuydtzyde

Streckinghe nae den Inwijck.

Stercke vloet ende ebbe.

Schoone Inham by den Inwijck.

Merckē oostwaerts van een Eylandt.

zuydt zyde vanden voorseyden huevel/is ghelegen een groot opē / 'twelcke heeft aen d'ander zyde een punt van leech landt ende witte sandt stranden met geboomten. Alhier heeftmen die haven ghenaemt Minatto, 'twelcke een Revier is/wat beter als die van Batecola gheleghen aende Custe van Malabar. Aende noordt zyde van desen huevel af ontrent een cleyne myl / soo heeftmen een ander open/ comende in een landt dat wat leeger is als den huevel/met sommighe geboomten. Dit open heeft recht in't midden een Eylandeken liggen/ binnen 'twelcke is de plaetse van Xibuxij; Dit Xibuxij is een groot bewoont vleck van veel volcks / ende is een Revier van soet ofte versch water:maer is ondiep:want men moet daer met een sprinck vloet in loopen.

De Haven Minatto / eñ een ander open daer by.

Gheleghentheyt van Xiburi/eñ zyn Revier.

Van Xibuxij voort aen/ so strect de Inwijck west aen / altemael van een leegh landt van sandt stranden/ontrent 2.mylen weeghs.Vā daer keert het weder nae't zuyen toe/tot datse comt te stuyten aen een hoogh gheberchte/ 'twelcke is het ghene datmen siet / comende van't Eylandt Tanaxuma af aēde voet van dit gheberchte/ leyt een cleyne Revier van ondiepe grondt.Van dese Revier af/so loopt het landt weder oost aen / tot de mont van daermen in comt / welcke mach hebben een half mijl inde breede.De gront van alle desen Inwijck ende incomste / is sant ende van quade ancker grondt ; alle dit voorsz. hooghe landt wort ghenaemt Quimonsiquy.

Streckinghe van Xiburi voortaen.

Sandtstranden eñ hooge gheberghten.

Ondiepe Revier ende de streckinghen van daer voorts.

Van quade ancker grōt/ ende dat het hooghe landt Quimonsiqu ghenoemt is.

Van desen Inwyck van Xibuxy af 7.mylen/o.n.o.voort aen/is ghelegen den Inwijck van Tanora, 'twelck een vande beste Havens van Iapon is:men loopt de Custe oost eñ oost ten noorden aen.Ter halver weghen van Xibuxij af nae Tanora toe / soo heeftmen eenen cleynen Inwijck ofte Bay/ welcke in't eerste ghesicht een goet beschutsel schijnt te hebben: maer alsmen daer met over een comt / so sietmen terstont hoe't daer ghestelt is / te weten/ heeft veel steen-clippē ende Rudtsen/ eñ loopt weynich te landewaerts in;Stelle alhier dese verclaringhe van desen Inwyck / op datter hem niemant met en bedriege/ die nae Tanora begheert te wesen/ghelijck als wy ghedaen souden hebben.

Streckinghe vā dē Inwyc Xiburg tot dē Inwyck Tanora.

Cleyn Inwyc vol Steē-clippē eñ Rudsen.

Voor by desen cleynen Inwijck wesende/ sult terstont comen te sien dat het landt een eyndt ofte hoeck van hoogh landt maect/van welcken hoeck voort aen/ soo wijckt de Custe binnewaerts aen/ al waer ghy eenē sant strāt sult sien / hebbende daer lancks by heen (twee Eylandekens vol gheboomten) liggen. Aen't eynde van dese Eylandekens / sult ghy noch andere cleijnder Eylandekens sien/ (die van't landt af tZeewaert in steken) met noch ander groote steenen ende Rudtsen. Binnen dese Eylandekens eñ steenen/ is gheleghen de Haven van Tanora;om in dese Haven te comen/ so moetmen loopen nae de punt ende het eynde van dese Eylandekens ende steenen (die tZeewaert uyt steken) toe / daer by wesende/ so sal u tZeewaert daer van af nae het noordt oosten een steen-clippe blyven / met een Eylandt/sonder eenighe gheboomte ofte wildernisse/van een steyl afghebickt landt/streckende noorden ende zuyen;Tusschen dit Eylandt ende het landt / soo maecktet eenen grooten Inwijck/al waer men het setten mach:want heefter recht teghens over 25. vadem dieptē/ maer de rechte Haven en is alhier niet / dan als ghy de punt ende het eynde vande voorsz. Eylandekens ende steenē(die tZeewaert uytsteken) om zijt / soo sult ghy alsdan terstont daer langhs by heen nae't landt van binnen toe loopen / 'twelck men wel sonder schroomen mach doen: want isser schoon ende suyver;doende uwen cours west aen / so sal u een punt landts comen te blyven aende rechter handt. Voor by dese punt wesende / sult daer dicht by heen loopen / schouwende het landt vande west zyde ; Alhier wesende/ soo ismen binnen inde Haven / 'twelcke eenen langhen Inwijck ofte Bay is/streckende noorden aen inne binnen toe; sult het anckerē te midwegen van dien/ op 4.vadem diepten / soo blijft ghy besloten met eenen ronden booch; het is daer altemael van modder gront.

Hoeck van hoogh Landt/ sandt strant/ ende Eylandekens.

Steen-clippe.

Schoone Inwyc eñ goede Reede/niet aē wys waer de rechte Haven is.

Punt landts.

Waermen inde Havē is/ eñ de gelegentheden daer van.

Scheydende vā Tanora af na Fyunga toe/ so looptmen de Custe noordē aen/ tot eē punt landts toe / gheleghen van Tanora af ontrēt 5.mylen. Tusschen dese punt landts eñ Tanora, zijn ghelegen twee Havens/ de eene gheheeten Gico, niet verde van Tanora, eñ d'ander wat voorder aen/(voor by sommighe Eylandekens eñ steen-clippen)genaemt Vmbra; Dese twee Havēs zijn onbeschut voor d'ooste winden/ die veel aen dese Custe wayen. Vāde voorsz. punt landts af tot Fiunga toe / mach wesen noch ander vijf mylen weechs : waer van de Custe eñ 'tlandt innewaerts aē wijct/ ghelijck eenen Inham / comende wat voorder aen weder noorden uyt.Desen Inham is van een leech landt(te weten / langhs de Zeecant heen) met sant stranden/eñ een myl voor by de voorsz.punt landts/ so heeft de Custe eē open ligghen/aen de zuydt zyde van dit open/ so staet daer eenen grooten rondē boom dicht aende Zee-cant ; Alhier heeft men een goede haven/welcke ghenaemt wort Vndo, eñ wat voorder aen/ so leyt een ander haven/ gheheeten Toconofuchy, welck landt hoogher is/ als van d'ander Haven ; heeft aende zuydt zyde sommighe hooghe eñ groote boomen/eñ aende noord zyde een leech landt / het welcke van verde/ ende van buytē af hem verthoont ghelijck als Eylandekens met gheboomten. Dese Haven en is niet goet om in te loopen. Een mijl weechs voor by dese Haven voortaen / heeftmen een ander Haven / ghenaemt Myme, 'twelcke een goede Haven is om met cleyne schepen in te loopen/ende heeft twee incomsten diemen terstondt van buyten aen siet/ende onderscheyden can / hebbende in't midden een vlack Eylandt vol gheboomten; Dese gheboomten maken twee openen / ende men siet boven over't Eylandt heen/te landewaerts in('twelcke hoogher ende vlacker is/) eenen grooten boom staen/'tland vande zuyd zyde heeft een hooghte met een dal.

Streckinge eñ ontmoetinghe van Tanora nae Fyunga.

Voor by een punt de twee Havens Gico ende Vmbra.

Gelegentheyt eens Inhams.

Gelegentheyt der Havens Vndo ende Toconofuchy.

Gelegentheyt des Havens Myme eñ de streckinghen voortaen.

Van dese Haven af derdehalf mijl voortaen / leydt een ander cleyne Revier ghenaemt Tomxijma; Voor by dese Revier anderhalf mijl weeghs/voleyndt het leeghe landt / ende dan beghint het weder hoogh te zijn ; Van hier af twee mylen voortaen / soo maeckt het landt een punt ofte hoeck van hoogh landt / ende schijnt van verde te wesen den hoeck ghenaemt Cabo de Ramos, gheleghen aende Custe van Indien by Goa. Desen hoeck om loopende / heeftmen daer dicht by een Revier / (te weten/noorden aen) ghenaemt Camyco, welcke heeft twee vadem diepten inde Haven ; Dit is het uyterste landt van het Coningh-rijck van Fyunga; Vande boven-ghementioneerde punt landts

Revier Tomxyma.

Punt oft hoec hoogh landt.

Gelegentheyt des Reviers Camyco.

Ghedaente des hoecks van Camico ende daer ontrent.

(gelegen vijf mylen van Tanora af) tot desen hoeck van Camyco toe/soo heeft het landt de manier van eenen Inham/makende 'twater al hier eenen dwersche stroom: want langhs

Stroom altijt Suyden.

'tlandt heen/ soo loopt het water altoos nae't zuyen toe; Men loopt desen hoeck met de voorseyde punt landts noorden ende zuyen ende noorden ten oosten/ en zuydé ten westen/ ende zijn ontrent acht mylen van d'een tot

Schoone diep te inde ancker grondt.

d'ander / over alle desen Inham machment setten langhs 'tlandt heen op 12. ende 15. vadem diepten/schoone sandt grondt.

Streckinghe van Cabo Camico tot de haven van Saquay.

Van desen hoeck/ghenaemt C. de Camico af voort aen / soo looptmen de Custe n.n.w. aen/ alsmen met desen hoeck over een is / soo salmen terstont comen te sien/ int noord oost/ ende noord oost ten oosten/het landt van Toca, 'twelck een Eylandt is / mach hebben ontrent 40. mylen inde lenckte/ ende streckt oost ende west/ en oost ten noorden / ende west ten

Strate tot de haven van Saquay ende 'tlandt van Miaco.

zuyen / heeft aende noordt zyde met het landt van Iapon een Straet ofte doorgaende encte/ welcke streckt tot die Haven van Saquay, eñ 'tlandt van Miaco toe/ende vande zyde van't Eyland/te weté/daer langhs by heen/ heeftet veel cleyne Eylanden; De Navigatie diemen

De haven Saquay leyt lãgs de Custe van Japon.

doet door dese Straet nae de Haven van Saquay ofte Sacay toe / is altemael langhs de Custe ende het landt van Iapon heen/ welcke veel ende goede Havés heeft/aen't eynde van dese straet hebben beyde dese landen elck een uytstekende punt lands/ zijnde van d'eene tot

Banckachtige grondt/ende van een volck die niet te betrouwen zyn.

d'ander ontrent een mijl weeghs; By de punt van het landt Toca is het banckachtighe gront / ende alle het volck van dit landt (te weten/ vande noordt zyde) en is gants niet te betrouwen. Van ghelijcken so machmen loo-

Cours vã Toca na Miaco/ ende vande havens daer ontrent.

pen vande zuydt zyde van dit Eyland Toca, nae het landt van Myaco toe/ alwaer langhs een goede Navigatie is / ende heefter seer goede Havens; D'eerste Haven van dien/ is gheleghen aende eerste punt landts / van de west zyde van't Eylandt / de welcke dicht by hem etlicke Eylanden ende Clippen heeft ligghen;

De haven Focora vol roovers.

Dese Haven is ghenaemt Focora, heeft een goet beschutsel voor alle winden: maer niet voor de Roovers: want hebbé daer veel Fusten daer zy met loopen rooven ende stelen/ 'tooste eynde van dit Eylandt Toca, met het landt van Iapon ghelegen daer teghens over

Een Strate na de stadt Sacay.

maeckt een ander Straet ofte doorganck (gelijck als die vande west zyde) daermen nae de Haven ende Stadt van Sacay toe loopt. Te

Gelegentheyt des havens Ava.

middeweghen vande voorseyde oost zyde van Toca, leyt een Haven ghenaemt Ava, welcke bewoont is van een seer forts ende stouthertigh volck van oorloghe / alhier soo onthout

Armade van Oorloghsche Roof-schepen

haer een groote Armeye van toegheruste oorloghs schepen ende Fusten/daer zy met loopen rooven ende stelé de gheheele Custe langs. De schepen ende Fusten die hier door begeeré te varen/vereysschen alhier vry passen/ waer

Streckinghe des landts Japon tot de hoec Cumano

mede vrylicken sonder eenighe hinder moghen passeren. Vande voorseyde oost zyde/ so streckt het landt van Iapon seer zuytwaerts aen / makende eenen hoeck ofte eynde / ghe-

Havens van rijck volck.

naemt Cumano, ende de Custe die tot daer toe streckt/ is gheheeten Bandol, heeft etlicke Havens die vã seer rijck ende machtich volck

Gelegentheyt des havens Sacay.

bewoõt worden: maer en zijn niet seker noch vry. De Haven van Sacay is ghelegen vanden hoeck ofte het eynde van het Eylandt Toca af noordt oost aen/ ontrent neghen ofte thien mylen weechs. Dese Haven van Sacay is met de weste winden onbeschut/ (die daer veel tijdts wayen/) ende heeft een ondiepe sandt gront / door welcke oorsake men die Schepen (die aldaer met goet gheladen comen/) terstont met aller haesticheyt lost/ende het volck springht op't landt / latende de Schepen vast ghebonden / ofte halense by wylen op't landt.

Streckinghen ende onderrechtinghen van Cabo Camico tot den Inwijck Vsque.

Vande voorseyden hoeck O Cabo de Camico af vijf mylen voortaen tot een punt landts toe/so looptmen de custe noordt noord west aen / ende men heeft onder weghen vier ofte vijf Eylanden ende Clippen langhs de

Punt landts/ Clippen/Eylanden ende Canael.

Custe heen ligghen / ende recht teghens het voorseyde punt over/ zijn gheleghen twee andere Eylanden / dicht by't landt / hebbende van tusschen beyden een smal Canael / ende heeft daer dicht by /soo aen het noorden als aen het zuyen veel Eylandekens ende Clippen (onder groote ende cleyne) ligghen. Dese twee Eylanden met de Eylandekens ende

Toca leyt op 33. een sestensdeel graeds.

Clippen ligghen oost ende west/met dé hoeck ende het eynde van Toca, op de hooghte van $33\frac{1}{2}$. graden. Alle dese custe is van een hoogh

60. oft 70. badem diepte langs tlandt.

landt/met die Eylanden daer langhs by heen ligghende / ende heeft daer 60. 70. vadé diepten/dicht by't landt. Van hier af voort aen/ soo beghint de Straet ofte doorgaende enghte / van tusschen het Eylandt van Toca,

Strate tusschẽ Toca ende Bungo.

ende het landt van Bungo, ende soo het u noodigh waer op dese contreye te anckeren/ so ghenaeckt het landt van Toca, alwaer ghy een modder gront sult vinden. Als ghy den voorseyden hoeck vande twee Eylanden om zijt / soo beghint het landt westwaert aen in te wijcken / altemael van een hoogh landt/

Waerschou voor een Inwyck.

hebbende binnen in dicht aende zuydt zyde een cleijn Eylandeken; Sult u van desen Inwijc wachten/ op datter u de stroomen niet in en trecken. Desen Inwijck voor by zijnde/ sult recht voor u uyt (te weten / te middeweghen van't Canael vande Straet) comen te sien een cleijn rondt Eylandeken / het welcke

Verscheyden Eylanden.

u sal blyven aende zyde van het oosten/ ende langhs de Custe heen vijf mylen voortaen/ sult ghy een ander Eylandt sien / dicht by't landt ligghen / 'twelck tZeewaert van hem af steeckt/ veel steene Clippen ende Rudsen. Voor by dit Eylandt noordtoost aen anderhalf mijl weeghs/ zijn gheleghen twee ander Eylanden by den anderen.

Voorby dese twee Eylanden noch anderhalf mijl voort aen / leyt een ander lanck Eylandt van een vlack pleijn ofte velt boven op / streckende noordt west ende zuydt

Inwijck van Vsquy daer de Coningh van Bungo hem verhout.

oost/wesende het zuydt ooster eynde van dien het allerhooghste. Binnen dese Eylanden na het westen toe leyt den Inwijck van Vsquy, alwaer den Coninck van Bungo zijn residentie hout/die daer in begheert te wesen / sal nae het eerste Eyland toe loopen/ u altoos wach-

Waerschou voor Eylanden ende Clippen.

tende vande voorseyde Eylanden / ende die Eylandekens ende steen Clippen daer by gheleghen / doende uwen cours tusschen dit ende die andere twee Eylanden / (die voorder aen ligghen) binnen door. Dit Eylandt met de Eylandekens eñ Steen-clippen voor by wesende / nae binnen toe / soo sult ghy comen te sien in't westen/ te weten/binnen in-

Hoemen sekerst op een hoogh rondt Eylandt aenloopen sal.

den Inwijck/een groot ront ende hoogh Eylandeken vol gheboomten / op het welcke ghy sult aen loopen/altoos meer ghenakende die twee Eylanden / dan het Eylandt vande Steen-clippen: want by't Eyland vãde steen

Clippen

Clippen heen / heeftmen 70. vadem diepten/ ende binnen de twee Eylandē westwaert aē/ sult ghy 25. vadē vinden/modder grōt/ doēde also uwen cours op't voorseyde Eylandeken (dat inden Inwijck leyt) aen/ houdende de noordt zyde: want is daer over al schoon.

Waer men setten moet om aēwysinghe der havēs te becomen.

Met dit Eylandeken over een zijnde/ sult 20. vadem diepten vinden/ al waer ghy't sult setten/ op datmen u van daer af de Haven mach wyse/ welcke twee zijn/ te weten/ d'eene gheleghen (een cleyne mijl van dit Eylandeken af nae't z.w. toe) by een punt landts/ daer ses oft seven boomen verscheyden vanden anderen) op staen/ met een weynigh wildernisse; Sult op dese punt landts aen loopen / den welcken binnen in eenen cleynen Inwijck ofte Bay heeft/ hebbēde aen't Eynde vā dien/ een Riffe van steen tZeewaert daer vā af uytstekende/ binnen den welcken is gheleghen den voorsz. cleynen Inwijck/ welck heeft een seer goet beschutsel en drie vadē diepten/ goede eñ schoone gront/ alwaer ghy sult anckeren: maer en is niet voor groote schepen; D'ander Haven is nae't n.w. toe/ te weten/ aen d'ander zyde van den Inwijck/ binnen sommighe Eylandekēs eñ steenen in; is een groote Bay/ die te landtwaerts in loopt / makende eenen bocht met seer goet beschutsel. Dese Havē is voor groote schepen.

D'eerste havē gheleghen by een punt lādts met 6. ofte 7. boomen.

Inwijck met goede Reede van 3. vadem voor cleyne schepen.

Waer d'ander haven voor groote schepen gheleghen is.

Streckinghen ende ontmoetinghen vanden Inwijck Vsquy / tot eē revier by het vleck Aquina fama.

Van desen Inwijck van Vsquy af/ wat voorder noorden aen / is gheleghen een ander grooter Inwijck/ welck loopt west noord west innewaerts aen / 't Landt ende den hoec van tusschen dese twee Inwijcken/ mach wesen van d'eene Zee tot d'ander / ontrent een schuet van een Guetelingh breet in't om loopen/ ende een half mijl van't eyndt vande pūt af nae't westen toe/ te weten/ aende zuyd zyde/ leyt een cleijn Eylādt dicht by't landt/ tusschē 'twelcke ende het landt loopt een Canael van 12. vadem diepten / met schoone grondt van grof sandt/ alwaer ick aen't ancker gheleghen hebbe. Recht tegens over dit Eylandt (te weten/ aen't landt van't noordt westen) ontrent een schuet van een Guetelingh daer van af/ leijt eenen cleynen Inwijck/ met een bewoont vleck/ genaemt Sanganaxeque, alwaer Don Francesco Mascharenhas met zijn Schip gelegen heeft met de Monson. Dese Haven is met eenen noord westē wint onbeschut. Van desen Inwijck af ontrent een half mijl voort aen/ so beghintmen een leegh landt te crygen/ hebbende langhs de Zee-cant heen over al sandt-stranden ende gheboomten. By alle dese Custe ende het laeghe landt langhs / ist over al banckachtighe gront/ waerom u daer van sult wachten/ een goede halve mijl / daer van af loopende; te midde weghen van dit leeghe landt / heeftmen twee Monden ofte Inkomste vande Revieren liggē / die seer ondiep zijn / waer om men daer in gheenderley wijs en mach in loopen. Aen't eynde van dit leeghe landt heeftmen een Revier van versch water / van 12. spannen waters inde Haven/ te weten met een sprinckvloet / ende binnen inde Revier blyven de Schepen met leegh water op droogh/ zijnde sandt grondt; Dicht by de Ree ofte Incomste van dese Revier leyt een bewoont Vleck / genaemt Aquina fama, ende de Revier een half mijl innewaerts aen/ is gheleghen de grootste ende gheweldichste Stadt van het gheheele Coninghrijck van Bungo , alwaer de voorleden Coninghen plaghen haer Hoff te houden / daer nu alle de Coopluyden van dese omligghende contreye (die seer rijck ende seer treffelijck zijn) haer residentie hebben.

Diep Canael.

Inwijck Sāganaxeque.

Waerschouwinghe voor bancken ende voor twee monden van Revieren.

Ondiepe Revier vā versch water.

Het vleck Aquina fama.

Plaets der grootste stadt des Rijcks Bungo.

Streckinghen ende ontmoetinghen van dese Revier/ tot de Haven Fingy/ eñ het pant van Morree.

Van dese Revier af/ te weten / aen d'ander zyde van desen Inwijck / is gheleghen een seer goede Haven) met beschutsel voor alle winden / is een cleyne Bay / want de punten ofte hoecken van dien / steken door den anderen / waerom de selfde een goet beschutsel maken voor de zuyde winden. D'incomste van dese Haven is schoon / en hebt anders niet te doen / dan te loopen te middeweghen heen nae binnen toe / alwaer men heeft van vijftehalf tot vijf vadem diepten; Men heefter een groot voordeel: want comt daer voor wint in / te weten / met de Monson ofte conjunctie vande zuye winden/ ende loopter weder voor wint uyt / mette Monson vande noorde winden . Om dit te deghe te verstaen / soo is te weten datmen alle dese contreye (als oock van gheheel Chyna, Malacca, India , ende alle de omligghende Orientaelsche plaetsen) bevaert / met de conjunctie vande winden / die daer ettelicke Maenden over eenen boech wayen / als nu uyten noorden / alsdan uyt den zuyen / en dat op sekere tyden ende daghen van't jaer/ sonder dat men daer eenighe falicant aen heeft / welcke conjunctie ghenoemt worden (als op een ander gheroert is) Monson / te weten / Monson vande zuye winden/ dat is als de winden van uyt den zuyen reghneren / ende Monson van de noorde winden/ van ghelijcken / waer mede men in gants Indien ende Orienten zijn rekeninge maect/ om van d'een plaets op d'ander te varen/ ende door dien datter veelmaels in dese deschriptien mentie ghemaeckt wort van sommighe Havens/ Inwijcken/ Revierē/ Bayē/ ende Eylanden / daer men goet beschutsel eñ verwinteringhe heeft voor de Monson van de noorden ofte zuye winden / te weten/ den tijt dat de selfde courseren/ is daer om geseyt/ (so zy yemant contrarie ende teghens waren/ nae dat hem zynen wech soude moghen strecken) om gheadverteert te wesen / welcke Havens dat goet zijn/ om sodanighen tijt te verbeyden en te verwinteren/ (want men noemt in Orienten winter / alsmen contrarie wint heeft / datmen zijn reyse niet en can volbrenghen / en nootwendich moet wachten nae de wint ende het weder/ dat is/ de Monson / die een met eñ favorabel is / eñ waer datmen een goet beschutsel heeft/ om te verbeydē de Mōson die hem soude moghen dienen / alsdan zijn reyse weder te volbrenghen/ waerom my goet ghedocht heeft alhier dese verclaringhe te doen / om datmen te beter soude verstaē de meeninghe vande Portugesche ende Indiaēsche Piloten / die dese coursen ende Navigatien eerst aenghetejckent / ghenoteert ende selfs bevaren hebben / ghebruijckende daer om alhier de selfde manieren ende rekeninghe van die contreyen / sonder eenighe veranderinghe met het selfde woort van Monson / niet teghenstaende dat wy op ander plaetsen hier voren by wylen oock mentie af ghemaeckt hebben.

Verclaringhe hoe de Monsons ofte winden op de custen van Indien / China/ ende Malacca/ langhdürigh over een boech wayen.

Hoemen achtinghe op de Monsons nemen moet/ ende beste reden daer voor soecken moet.

Waerom datmen in Orienten winter noemt.

Redenen waerom dit verhael gheschiet is.

De Haven Fungy niet vry van Roovers.

Keerende weder op onse voorseyde materie / soo is te weten dat dese voorsz. Haven ofte Bay genoēt wort Fingy, maer en is niet seker noch vry vāde Roovers/ eñ dievē; Vāde

Goede diepte: maer quade Reede.

Hoeck van Moryee.

voorſz. Revier tot deſe Haven / heeftmen ontrent 3. mylen inde dwers wegh. Men heeft op de Ree vande Revier 20. vadem diepten/ te weten/ dicht by't landt heen: maer is een quade gront / ende ten is niet goet aldaer de winden te verwachten: want men en ſoude daer niet een dinck connen berghen. Van deſen inwijck af/ ſo machmen het land in't ooſtẽ ſien; eñ 'teynde vã daer deſen grooten Inwijc volEyndt/ is een leech landt / 'twelcke ghenaemt wort Moryee, ende is daer langhs heen over al ſchoon; De voorſeyde Revier eñ ſtadt zijn gheleghen op de hoochte van $33\frac{1}{3}$. graden.

Streckinghe ende ontmoetinghen van't punt Moryee tot het Eylãd Fimexima.

Van deſe punt ofte 'teynde van Moryee af twee mylen voortaen / comt een ander punt ofte hoeck landts / den welcken is gheleghen met deſe punt noorden ende zuyen; is van een leech landt van ſant ſtranden/ hebbende aen't eynde van dien / etlicke ſteenen ende Rudtſen ligghen. Van daer af voort aen / ſo looptmen de Cuſte noordweſt aen/ ende een mijl weechs daer voor by/ ſo heeftmen een bewoont vleck/ ghenaemt Tamboca; ende noch eẽ ander mijl weechs voort aen / leyt een ander plaets gheheeten Tambico, zijn beyde tſamẽ gheleghen aende Zeekant: maer en hebben geen Havẽs met beſchutſels; oock mede ſo en is het volck vande ſelfde plaetſe niet te betrouwen; met deſe punt landts over een weſende/ ſo ſult ghy langhs de Cuſte heen comen te ſien een lanc-werpent Eylandt / ('twelcke hem van verde verthoont ghelijck als twee Eylanden) ligghende van't landt verſcheyden ontrent twee mylen weechs/ is genaemt Fimexyma. Tuſſchen dit Eylandt ende het landt / zijn't altemael ondiepten. Vande punt vanden Inwijc van Bungo af/ tot dit voorſz. Eylandt toe / ſo is het alle deſe Cuſte langhs tot een groote mijl daer vã af / over al banckachtige gront/ Riffen/ Steenen/ ende ander vuylicheyt. Op alle deſen wech van't beghinſel van't Rijcke van Bungo af tot dit Eylandt toe/ ſoo looptmen aende ooſt zyde/ te weten/ langhs 'tlandt van Tocaa heen.

Waer Tamboca ende Tambico gheleghen eñ het volck niet te betrouwẽ is.

Sommighe Eylanden.

Gedaente des Eylands Fimexima/ ende d'ondiepten aldaer.

Van quade gronden/ ende hoe den gantſchen cours langhs Tocaa ſtreckt.

Van dit voorſeyde Eylandt Fimexima af 9. mylen noorden voort aen / ſo heeftmen een ſeer hoogh land/ 'twelcke ſtreckt ooſt eñ weſt; Dit is het landt van Amanguchen, eẽ groot machtigh ende ſeer rijcke landouwe: wãt alhier heeftmen een van de Mynen van Silver van Iapon; aen deſe Cuſte heeftmẽ goede havens ligghen/ als oock mede het Eyland van Meagyma, 'twelcke in vorighe tyden (aleer die Portugeſen op Iapon voeren) eenen grooten handel hadden: want alhier was de vergaderinghe ofte ſtapel van geheel Iapon, van alle waren ende Cooplieden. Langhs dit landt van Amanguchen, eñ die contreye vã het Eyland Fimexima, (bovẽ verhaelt) heen/ ſo beghint de ſtraet ofte doorganck / die nae Facunda toe loopt/ van welcke Facunda (als van de andere plaetſen van daer ontrent) ſullen wy op een ander tracteren / met de Navigatie / Courſen / ende gheleghentheyt van dien.

Streckinghe van Fimexima tot Amanguchen.

Een vande Iaponſche Silver Mynen.

Goede Haven by het Eylãd Meagyma/ daer de Portugeſen ſtapel plach te weſen.

Waer de ſtrate van Facunda begint.

Hoemẽ loopt van't punt Moryee nae de Haven vã Caminaxique

Om te ſeylen vande punt van Moryee, vanden Inwijck van Bungo af/ na de Haven van Caminaxique toe/ (gheleghen in het Coninghrijck van Amanguchen,) welcke ſeer ſeker ende goet voor alle winden is/ ende van eenen grooten handel ende neeringhe; Ghy ſult uwen cours nemen noordt ooſt / eñ noord ooſt ten ooſten aen/ zijn ontrent ſeſthiẽ mylen weeghs. Dit landt daer ghy nae toe loopt / is een ſeer groot ende hoogh landt/ ende men loopt alle die voorſeyde Cuſte lãgs/ tot eenen hoeck ofte punt landts toe / ooſt eñ weſt/ ende ooſt ten noordẽ/ ende weſt ten zuyden/ ende men heeft vande Haven van Caminaxique af / tot de voorſeyde punt / ontrent veertigh Portugeſche mylen/ te weten / van $17\frac{1}{2}$. in een graedt / ghelijck het oock altemael zijn van die in alle deſe deſchriptien ghementioneert worden / aen welcke Cuſte zijn gheleghen deſe naevolgende Havens / het welcke altemael Bayen zijn / te weten / van Caminaxique tot Tozaque, zijn ontrent derdehalf mijl. Van Tozaque tot het Eylandt Meagyma, heeftmen ſes mylen ende een halfve. De Ree van dit Eylandt/ is tuſſchen dat ende het vaſte landt. Van Meagyma tot Camangarij, zijn anderhalf mijl. Van daer tot het Eylandt van Anooxyma, vijf mylen.

Diſtantie eñ ghedaente der landen tot eenen uythoeck ofte punt.

Particulier verhael der diſtantie ende namen der plaetſen op deſe paſſagie.

Van Anooxima tot Toumoo, zijn oock vijf mylen.

Van daer tot Xynaco, ander 5. mylen.

Van Xynaco tot die Haven van Vxymã-do, vijf mylen.

Van Vxymando tot die Haven van Muroo, vijf mylen. Deſe haven mach ligghen ander vijf mylen vande punt bovẽ verhaelt. Voor by de voorſeyde punt / te weten / drie ofte vier mylen ooſtwaert aen / leyt de Haven van Fyongo, ende van daer af ſes ofte ſeven mylen voort aen / heeft men de Haven eñ Bay van Sacay, alle deſe voorſeyde Cuſte is ſchoon ende ſuyver / hebbende over al ancker gront. Dit zijn altemael als gheſeyt is / Portugeſche mylen. Men ſal weten/ dat twee Iapoenſche mylen/ maken juyſt een Portugaelſche mijl/ 'twelcke gheverificeert ende alſo bevonden is/ door de Portugeſche Piloten / die aldaer de hooghte van de Son gheweylt / eñ nae de Iapoenſche rekeninghe haer calculatie ghemaeckt hebben/ etc.

Streckinghe van't voorſz. punt tot de havens Fungo eñ Sacay.

Ghelegẽtheyt der Cuſten eñ gronden.

Twee Iapaẽſche mylen juyſt een Portugaelſche myl.

Dat 32. Capittel.

De Navigatie ende Courſen van Lampacon af, ('twelck is gheleghen by Macon, aende Cuſte van China) nae het Eyland Iapon, tot het Eylandt Firando toe, met alle die ſtreckinghe ende gheleghentheyt van dien, van een ander Piloot aengheteeckent.

Streckinghe ende ontmoetinghe van Lampacon tot de Cuſte van Chincheo

Seylende van Lampacon af nae het Eylandt van Iapon toe / ſult loopen door d'eerſte uytganck ofte Canael / (van het ſuyder Eylandt/) het welcke ſtreckt zuydt ooſt aen / hebbende een Clippe ofte Eylandeken te middewegen van dien/ tuſſchẽ het welcke eñ die punt van't Eylandt ſult door loopen / om oorſake vande ſcherpe wint / genaeckẽde ſo veel als ghy immers moecht het eynde van het Eylandt/ altoos met het loot inde handt. Comende ter halver weghen van het Canael vande Eylanden die tZeewaert ſtrecken / ſult een Bancke van ſandt vinden / die te middeweghen onder de drie vadem diepten niet en heeft. Sult u beſt doen om te loopen boven een groot ende hoogh Eylandt / dat u in het ooſt zuydt ooſten leyt. Dit Eylandt (met d'ander die tZeewaert op de ſelfde ry liggẽ) om weſende / ſult langhs d'Elandẽ vã

Op't loot te paſſen.

tZeewaert

tZeewaert heen loopen. Van dit Eylandt af 6.mylen voortaen/sult vinden een Regel Eylanden/Eylandekens eñ Clippen/welcke zijn in als negen/stekende buytẽ alle d'ander(daer ghy langhs heen loopt) tZeewaert in/ welck strecken n.n.o. eñ z.z.w. en moechtse niet om loopen / noch en is u oock niet noodich ; sult tusschen dese eñ een groot hoogh Eyland vol gheboomten (dat u aende zyde van't landt blijft) door loopen / welck Eylandt hem verthoont alsmen daer nae toe comt / ghelijck of het rondt waer / om datmen daer recht op de punt aen comt / niet teghenstaende is lanckwerpent/streckende ghelijck als de Custe; een stuck weeghs daer van af geloopẽ hebbende/ heeftet een Canael/ van tusschen dat eñ eẽ ander Eylandt(daer dicht by gheleghen) achter dit laetste Eylandt nae't o.n.o. toe / leyt een Haven daer sommige schepen Chinischẽ goederen eñ waren comen laden en verhandelen; leyt niet verde vande mont ofte 'tgat van Lanton af. Dit boven ghenoemde Eylandt wort vande Chynen genoẽt Tonquion. Vã hier af so loopt o.n.o.aen/ om te comẽ verkẽnẽ de Custe vã tusschẽ Chinchon, eñ Chabaquõ, die schoõ eñ suyver is/ daer 2.mylẽ van af loopẽde/ om te schouwen eẽ Riffe die dicht by Chinchon leyt/ welck heeft een ront ende hoogh Eylandeken seer dicht by't landt ligghen; Men loopt dese custe van Chabaqueo af tot Chinchon toe / n.o.eñ z.w.eñ n.o.tẽ o. en z.w.ten w. Alsmen met Chinchon over een is/so heeftmen 2. mylen tZeewaert in een hoogh ende ront Eylandeken ligghen / ende binnen int landt eenen hoogen bergh met een Steen-rotse boven op/ ghelijck als Pulo Varella, gheleghen aende Custe van Champa, eñ d'incomste is door sommighe Eylandẽ heen. Dit voorsz. rondt Eylandeken wort vande Chinen gheheeten Toanthea.

Cours langs een regel Eylanden.

Merck eens Eylandts.

Canael by het Eyland Tonquion.

Coophandelinghen op de Haven by de mont van Lanton.

Custe tusschẽ Chinchon eñ Chabaquon.

Waerschouwinghe voor een Rif.

Het Eylandt Toanthea een goet merck ontrent Chinchea.

Als ghy met Chincheo over een zijt / als voren / soo loopt oost noord oost aen/tot dat ghy zijt 8.ofte 10.mylen vande Custe af / om buyten alle d'Eylanden te blyven ; In dese contreye wesende/so loopt noord oost aen/ op welcke cours sult komen te sien het Eylandt van Lequeo pequeno, dat is/ cleyn Lequeo, gheleghen op de hooghte van 25.graden / is een seer hoogh ende lanckwerpent Eylandt/ liggende verscheyden vande Custe van Chyna ontrent 18. mylen weeghs ; als ghy Lequeo pequeno voor by zijt / comende op de 25½.graden / soo ghy begheert te wesen nae't landt van Bungo toe/so loopt noord oost / eñ noordt oost ten oosten aen / op welcke cours sult comen op d'Eylanden (gheleghen aende zuydt zyde van't Eyland Tanaxuma af)aen/ welcke Eylandẽ beginnen op 29½. ende strecken tot op de 30½. graden / zijnde in als seven hooghe ende cleyne Eylanden / welcke stretken met den anderen / te weten / d'eerste drie met een Eylandeken ofte Clippe / noord oost ende z.w.ende n.o.ten noorden/ ende z. w.ten zuyden) eñ die ander drie/ o.n.o. ende w.z.w. ende een aen't eynde van dien noorden ende zuyen. Dese seven Eylandẽ voorby wesende/ sult comen te sien ses mylen noord noord oost aen twee ander Eylanden / ligghende oost ende west metten anderen/waer van dat van het oosten het cleynste is ; Het oost eynde van dit Eylandt heeft eenen hoogẽ huevel/welcke gaet al dalende nae't oosten af / makende eenen leeghen punt / ghy moecht wel tusschen dese twee door passeren / begherende : want heeft een goet Canael van tusschẽ beyde heen; Het grootste van dese twee Eylanden (het welcke een hoogh ende lanckwerpent Eylãdt is)is ghenaemt Ycoo. Van den ooster hoeck van dit Eylandt af drie ofte vier mylen noorden aen / is gheleghen het Eylandt van Tanaxuma, 'twelc is een leeghachtigh Eyland/ streckende noorden ende zuyen van 7. ofte 8. mylen lanck; Te middeweghen van't selfde Eylandt/te weten/aende oost zyde/ heeftmen de Haven / het welck is eenẽ cleynen Inwijc/ gheleghen binnen sommighe Steen-clippen in:maer en is de beste niet om in te loopen. West noord west van dese Haven af / anderhalf myl weghs/is gheleghen een cleyn vlack Eylandt / 'twelcke heeft een huevelcgien in't midden. Van Tanaxuma af seven ofte 8.mylen noorden aen / sult comen te sien een groot ende seer hoogh landt ('twelcke streckt 10. mylen oost ende west. Dit is het landt van Iapon, aenden hoeck ofte het eynde van dese Custe/te weten/aende west zyde/is gheleghen den Inwijck van Cangoxuma, ende die Haven van Amango, hebbẽde boven dien eenen hooghen spitsighen top / ende recht teghens over het Eylandt van Tanaxuma, te weten/ noorden / ende noorden ten oosten aen / leyt den Inwijck van Xebuxij, die seer groot is/ hebbende van binnen in de Havens van Minato, Eoxima, ende Xaboxij, alle drie Revieren voor cleyne schepen / altemael gheleghen aende oost zyde/ te weten/ aende rechter hant van alsmen westwaert aen binnen in dẽ Inwijck comt ; Noordt noordt oost langhs de Custe heen 6.oft 7. mylen voort aen / leyt de Haven van Tanora, 'twelcke de beste Haven van gheheel Iapon is.

Streckinghen ende ontmoetinghen van Chincheo tot de Haven vã Tanora.

Het Eylandt Lequeo Pequeno.

Hoemen van de 25. en half graden nae Bungo loopẽ sal.

Eylanden streckende vande 29. en half graden tot de 30. en half graden/ met haer ghedaente ende streckinghen.

Gheleghentheyt ende ghedaenten van andere Eylãden.

Het Eylandt Tanaxuma.

Inwijck met steen-clippen.

Ghesichte eñ gedaente des landts Japõ.

Inwijck van Cangoxima/ eñ die Haven van Amago.

Grooten inwyck Xebuxij begrypende de Havens van Minato Coxima ende Xaboxi.

De Haven Tanora/ ende is de beste vã gheheel Japõ ende hoemen daer toe loopẽ sal.

Soo ghy begheert te loopen nae de voorseyde haven van Tanora toe / soo sult ghy u nae de Custe toe houden/en daer wel dicht by ghenaken: want is over al schoon : maer en heefter gheen ancker gront ofte Reeden / om dat het diep is; So wanneer ghy daer langhs by heen zijt / wesende voor by den Inwijck van Xebuxij, by de Custe heen loopende / soo sult ghy by eenen cleynen Inwijck comen/ welcke in't eerste ghesicht ende verthooninge goet beschutsel schijnt te hebben : maer daer met over een comende / ontdeckt het terstont al wat het heeft / te weten / veel steenen ende Rudtsen/ streckende weynich te landewaerts in. Doe alhier dese vermaninghe/op dat daer hem niemant met en bedrieghe. Voor by desen cleynen Inwijck wesende/krijchtmen terstõnt eenen groven/dicken ende hoogen hoeck ofte punt landts. Van desen hoeck af voort aen/soo wijckt het landt binnewaerts aen/ al waer ghy sult comen te sien een sandt-strant/ ende twee Eylandekens met gheboomten daer langhs by heen ligghen. Aen het eynde van dese Eylanden / comen noch andere cleijnder Eylandekens / ende groote steenen van het landt af steken tZeewaert aen. Binnen dese Eylandekens ende steenen in/ is gheleghen de Haven van Tanora, om daer in te loopen/ sult uwen cours nemen nae het eynde van dese Eylandekens ende steenen / (die tZeewaert in van het landt af steken / als ghy met het eynde van dien over een zijt / soo sal u tZeewaert nae het noordoosten blyven een ander Eylandeken ofte steen-clippe / sult binnen dit Eylandeken

Gheen ancker grondt.

Cleyn Inwyck.

Veel steenrudtsen.

Grooten hooghen hoeck landts.

Mercken vã Eylanden eñ stranden.

Gheleghentheyt des Havens vã Tanora/ eñ hoemen daer in loopt.

Merck eens Eylandts en inwyck van 25. vadem.

heen loopen / tusschen het welcke ende het landt men eenen grooten Inwijck heeft/ daermen op vijfentwintigh vadem mach ancker en / noodich wesende: maer de rechte Haven en is alhier niet / dan als ghy de Eylandekens ende steenẽ (die tZeewaert uyt steken/) om zijt / soo sult ghy daer terstont langhs by heen loopen / te weten / tusschen een punt landts (gheleghen aende rechter handt ofte aende noordtzyde) ende d'eylandekens heen/tot naer binnen in't Canael dat ghy open siet/sonder schroomen. Dese voorseyde punt landts om wesende / sult terstont eenen Inwijck sien / streckende noorden innewaerts aen / sult alsdan ghenaken het landt van dese punt / die u sal blyven aende rechter handt; ghy moechter vry binnen in loopen : want heefter vier vadem diepten/ altemael modder gront / ende set het by het landt van't oosten / u wachtende vande west zyde.

Waer by de rechte haven te kennen is.

Tusschen het punt landts ende sommighe eylandekens int Canael te seylen.

Hoemen nessens het punt landts langhs het landt op goede diepte seylen sal.

Van desen Inwijck van Tanora af voortaen / looptmen de Custe noorden aen / ende is het landt van Fyunga ende Bungo, altemael een schoone Custe / ende en hebt daer nieuwers van te vreesen / dan van dat ghy voor ooghen siet ; ende 18. mylen voort aen/ sult een seer groot Eylandt vinden / dat u sal blyven aende oost zyde / 'twelcke is het landt van Toca, welck streckt oost ende west / en oost ten noorden / ende west ten zuyden over de 40. mylen inde lenghte / comende tot by Sacay ende Miaco uyt ; De zuydt zyde van dit Eyland is altemael van eẽ suyvere Custe/ by de welcke langhs men na Sacay toe loopt; Tusschen dit Eylandt ende de Custe van Bungo, gheleghen aende west zyde daer van af/ heeftet een straet ofte doorgaende enghte van vier/vijf/ ende meer mylen breet;ende die gheen die nae Bungo toe wil / moet hem altoos houwen langhs de Custe van Tanora ende Fyunga heen/ hem wachtẽde vande Custe van Toca.

Streckinghe vandẽ inwyc Tanora lãgs de Custe van Fyunga eñ Bungo.

Hoemen naer Sacay tusschẽ het Eylandt ende de Custe van Bungo loopt.

Alsmen nae Bungo lãgs de Custe van Sanora ende Fiunga loopt moetmen de Custe van Toca schouwen.

Keerende weder op de contreye van $25\frac{1}{2}$. graden voor by't Eylandt van Lequeo pequeno, als voren ghesept is ; Begherende te seylen nae't Eylandt Fyrando, so salmen loopen van daer af op de voorseyde cours van n. o. ende n. o. ten oosten / tot op de hooghte van $28\frac{1}{4}$. graet/allhier wesende n. o. aen / op welcke cours sult comen te sien twee cleyne lanckwerpende / kale ende ghebroken Eylanden/ ligghende noorden ende zuyen met den anderen / ende hebben aende zuydt zyde twee Eylandekens ofte Clippen ligghen/een half mijl vanden anderen verscheyden. Dese voorseyde twee Eylanden zijn gheleghen op $31\frac{1}{4}$. graden. Van dese Eylanden af 3. ofte 4. mylen n. o. aen / leyt een Eylandeken ofte steen-clippe overmidts ghecloven / hebbende boven op 4. ofte 5. spitsen/ ofte uytstekende toppen ; Als ghy met die voorseyde Eylandẽ over een zijt/ so zijt ghy noch 10. mylen vande Custe van Iapon af/te weten/nae't westen toe/ ende loopende op de voorseyde cours van n. o. aẽ / sult recht op een seer groot ende hoogh Eylandt comen / ghenaemt Cojaquijn, ('twelcke is gheleghen oost ende west met die Haven van Angone, ligghende drie ofte vier mylen verscheyden vande Custe af wesende / van drie ofte vier mylen lanck / heeft aende oost zyde/ te weten / nae het landt toe / veel Eylandekens ende Steen-clippen ; Soo het ghebiel dat ghy quaemt te vervallen binnen het Eylandt/u vindende by de Custe van Iapon, soo dat ghy't Eylandt niet en moecht van buyten om loopen / soo neemt uwen cours van binnen tusschen 'tlandt eñ het Eylandt door/ te weten / buyten alle d'Eylanden ende steenen heen/tot op een schoot vã een Guetelingh daer van af: maer en ghenaeckt de Custe niet: want men heeft van't noorder landt aen de ander zyde een punt af steken ; Die lenghte van het Eylandt gepasseert wesende (langhs d'Eylandekens ende Steẽ-clippen heen / als ghesept is) sult terstont aen loeven langhs het Eylandt heen / tZeewaert nae buyten toe/waer mede sult comen te sien in't noorden de punt landts boven gheroert / welcke sommighe Clippen ende Riffen heeft / binnen de welcke gheleghen is noorden aen de Haven van Amacula. Dese punt landts leyt recht teghens een ander punt landts over / die van het Eylandt uyt steeckt / ligghende noorden ende zuyen met den anderen ; Soo wanneer ghy dese punt landts om ende voorby zijt / so sult ghy't draghende houden/om alsoo langhs de Custe heen te loopen tot op eẽ mijl weegs/ tZeewaert daer van af. Dese Custe looptmen/te weten/ van den eenen hoeck ofte punt landts tot den anderen/ noord noord west/eñ zuyd zuyd oost; Ende so ghy buyten 't Eylãdt Cojaquijn om leypt / sult den selfden wech nemen (dat voorby ende om wesende) nae de Custe toe te comen / en daer langhes heen loopende/ als voren. Van de voorseyde punt van Amacula (die de Clippen ende Riffen heeft) af/ drie ofte vier mylen voort aen / soo heeft de Custe een ander punt van een grof ende hoogh landt; Voorby dese punt wesende / sult een groot open ofte Incomste van een Canael sien / het welcke ghenaemt wort O Estrecho d'Arima, dat is/ de Straet van Arima. binnen in dese Straet zijn gheleghen twee goede Havens /waer van d'eerste ghenaemt wort Xiquij, welcke een vande beste Havens van Iapon is ; Dese Haven leyt ontrent een half mijl weeghs vande Incomste af binnen in aende zuyd zyde vãde rechter handt / te weten / westwaert aen aen't eyndt van eenen grooten Inwijck/ welcke heeft beschutsel voor alle winden/met vier ende vijf vadem diepten modder gront: maer in dese Haven worden ons drie Portugesen doot ghesmeten / dencke dat het toeghecomen is / door hare stinckende hovardye ende trotsheyt / want op alle plaetse die Heeren ende Meesters willen wesen / tot verachtinghe ende vercleyninghe vande Inghesetenen / 'twelckmen over al niet lyden en wil / namelijcken in Iapon, daer't een hartneckigh ende opstinaet volck is. Keerende weder op de vaert / soo heeftmen aende noordt zyde van desen Inwijck / te weten aen't landt van d'ander zyde / een hoogh ende ronde Eylandeken ligghen / tot hier toe soo ist over al schoon ende suyvere grondt ende Zee.

Streckingen ende ontmoetinghen van't Eylandt Lequeo pequeno tot het eyland Firando.

Ghebrokẽ eylanden ende twee Clippen op 31. een vierendeel grad.

Steen Clippe met 4. ofte 5. uytstekende spitsen.

Gheleghenheyt des Eylandts Cojaquyn/ ende de haven Angone.

Hoemen hem draghen sal alsmen by de Custe vã Iapon oerviel/ ende buyten om het Eylãt Cojaquyn niet loopen cost.

Waerschouwinghe voor een punt.

Waermen een merckelyck punt te sien kryght/ende van des selvẽ gheleghentheyt.

Streckinghe langhs de Custen van d'een tot het ander punt.

Hoemen buyten om het eylandt Cojaquyn loopen sal.

Cours van het punt lãds dat riffen eñ clippen heeft tot een punt van hoogh landt.

Strate van Arima/ende de Haven Xiquy.

Inwijck hebbende goede diepte ende Reede.

Iaponen zijn hert ende wreet volck.

Een rondt Eyland aende noordt zyde des inwycks.

Om in Arima te loopen / soo sult ghy het landt van't noorden ghenaken : want men heeft aende zuydt zyde (soo haest alsmen den Inwyck van Xiquij ghepasseert is) twee Steenen ligghen / ende zijn daer rondtsom over al vol Riffen / ende ander vuylicheyt. Dese voorseyde straet streckt/ (te weten/alsmender eerst in comt) oost aẽ/ eñ

Hoemen in Arima loopen sal.

Mercken eñ streckinghen voorby een inwyck van Xiquy.

keert daer na naer 't noorden toe/ ende langhs de punt landts heen (daer de Straet zynen keer noorden aen neemt/) gaen gheweldighe stroomen/ jae soo seer dat soo ghy niet wel op u hoede waert/ souden 't Schip om en weerom doen draeyen/ soo verde ghy niet eenen stijven doorgaende windt en hadde/ om de stroomen haer cracht te keeren; dese voorseyde punt om wesende/ soo heeftmen aen 't selfde landt een seer goede Haven ligghen/ ghenaemt Cochinochy, ofte Cochinoquijn, ende van noch d'Haven van Aryma, waer van dese Straet den naem heeft/ is gheleghen een half mijl van Cochinochy af voortaen/ wesende eenen Inwijck/ die onbeschut voor d'ooste winden is/ sonder eenigh beschermsel te hebben voor eenigh onweder; wat voorder aen heeftmen de Haven van Simonbara, welcke heeft drie Eylandekens/ die voor de noorde windt een beschutsel maken: maer de Schepen blyven daer met leegh water op droogh; men en heeft in dese Straet anders gheen Havens die seecker en voor alle winden beschut zijn/ dan alleenlijcke Xiquy ende Cochinochy, als gheseyt is.

Op gheweldighe periculuese stroomen goede achtingh te nemen.

Om de punt landts heeftmen de Haven Cochinoquyn en de haven van Aryma.

Inwijck die quade Reede heeft.

De Haven van Simonbara zynde droogh met leegh water.

Van dese Straet af naer 't Eylandt Fyrando toe/ heeftmen langhs de Custe heen veel Eylanden ende Clippen ligghen/ ende eenen grooten Inwijck/ vande uytcomste vande Straet van Aryma, ses mylen voortaen/ is gheleghen een Eylandt dicht by de Custe ghenaemt Cambexyma, 't welcke is van een groot ende hoogh landt/ hebbende aende zyde van ter Zeewaert daer dicht by/ vier ofte vijf Eylandekens ofte Clippen ligghen; tusschen dit Eylandt ende 't vastelandt heeftmen een goede Reede/ ende int selfde Eylandt leyt een goet bewoont vleck van veel volcks/ met een goet cleyn Inwijcksken ofte Haven/ daermen veel Visschers Barcken/ ende Fusten heeft ligghen; Van hier af so beghinnen d'Eylanden naer Fyrando toe.

Veel Eylanden ende Clippen.

Grooten Inwyck.

Van 't Eylandt Cambexyma/ ende sommighe Eylandekens daer by.

Goede Reede/ bewoont vleck ende een Inwyck.

Hier beginnen d'Eylanden nae Fyrando.

Van dit Eylandt Cambexyma af/ vijf ofte ses mylen voortaen/ soo heeft de Custe een uytsteeckende punt landts/ met veel Eylanden ende Clippen/ die van 't landt af t'Zeewaert in steecken/ sult naer de selfde punt toe loopen/ te weten/ noordt noordtwest aen; Desen wegh van Cambexyma af/ tot de voorseyde punt landts toe/ is altemael van eenen Inwijck/ om dat het landt binnen aen wijckt/ ende overmidts datmen aen dese Custe van Iapon (ghemeenlijcken inden tijdt datmen daer aen komt) donckerachtigh ende mistigh weer heeft/ soo kanmen qualijck de gheleghentheydt van 't landt onderscheyden/ dan soo 't claer weer waer/ sult terstondt d'uytsteeckende punt (die d'Eylanden ende Clippen van hem af steeckt) comen te sien/ ende soo 't mistigh ende doncker weer waer/ soo en wilt alsdan de Custe niet volghen/ dan doet uwen cours ter halver streeck van noordt noordtwest aen/ als boven/ ende als ghy daer dicht by comt/ sult terstondt alle d'Eylanden ende Clippen ondeckt sien; d'alder uyterste t'Zeewaert van dese Eylanden ende Clippen/ zijn twee cleyne Eylanden/ verscheyden vanden anderen/ zijn tusschen hoogh ende leegh/ meer lanckwerpigh dan rondt/ gantsch sonder eenighe gheboomten/ ende dat van het alder uyterste t'Zeewaert steeckt twee Riffen van hem af/ streckende d'een naer het oosten ende d'ander naer het west noordtwesten/ tot ontrent een half mijl veer; by het ooster Eylandt (van dese voorseyde twee Eylanden) is het daer dicht by schoon/ soo my gheseydt is/ als oock naer het scheen te wesen/ ende aende noordtzyde daer van heeft het beschutsel voor de Monson vande zuyde winden/ soo het u noodigh waer/ moechter daer wel setten; Van dese voorseyde twee Eylanden af naer het Landt toe/ zijn gheleghen twee Eylandekens ofte Steen-clippen int fatsoen als Pilaren; tusschen dese Clippen ende noch andere Canalen (die u d'Eylanden altemets beghinnen te openen/) loopen veel Iuncos ofte Chijnsche Schepen door/ gheladen met coopmanschappen/ naer Fyrando ende de Haven van Vmbra toe/ niet teghenstaende sult alle dese Eylanden ende Clippen laten aende oostzyde ofte rechterhandt/ daer ontrent een half mijl t'Zeewaert af loopende; met dese Eylanden over een wesende/ soo heeftmen drie ofte vier mylen op de selfde cours van noordt noordtwest aen/ een ander punt van een Eylandt/ steeckende recht van het landt af westwaert aen/ wesende van een hoogh ende vlack landt boven op/ verthoont hem in 't opdoen ghelijck als drie Eylanden/ al hoewel dat het altemael maer een is/ heeft twee schuersels ofte broken/ waerom het t'schijnsel van dryen maeckt.

Voorby Cambexyma een punt landts daermen nefsens veel Eylanden ende Clippen op toe loopt.

Overmidts gewoonlycke mist en donckerheydt/ canmen hier qualyck 't landts kennis onderscheyden/ ende hoemen dan best doen sal.

Mercken van twee Eylanden.

Twee Riffen.

Plaetse daer 't schoon en goede Reede voor de Monson is.

Ghedaenten van 2. Steenclippen.

Plaetse daer veel Chynsche Schepen na Fyrando en de Haven van Umbra loopen.

Verthoninge des punts 't Eyland Faquyn/ 't en elck 3. Eylanden schynt te wesen

Van de punt van dit Eylandt af/ naer het westen drie mylen t'Zeewaert aen/ sult comen te sien een rondt Eylandeken/ hebbende dicht by hem een cleyn ende lanckwerpigh Eylandt/ ende soo het claer weer waer/ sult naer het west zuydtwesten/ ende westen komen te sien het Eylandt van Goto, 't welcke seer groot ende hoogh is/ van veel schuersels ende cloven/ zijnde boven op altemael van een vlacke effen landt.

Ront Eylandt ende ander mercken daer ontrent.

Ghedaente des Eylandts Goto.

Soo wanneer ghy het voorschreven Eylandt ('t welcke drie schijnt te wesen) int ghesicht hebt/ soo loopt recht op d'uytsteeckende punt van dien aen/ ende soo het waer dat het ghety u teghens waer/ met weynigh windt/ soo maeckt het water (by desen uytsteeckenden hoeck ofte punt landts van het voorseyde Eylandt/) groote ravelinghe/ ende ghekappelt water ende schuym/ dat het ondiepten schynen te wesen daer 't water op breeckt/ niet teghenstaende isser over al schoon ende diep/ daerom moecht daer vry stout ende sonder schroomen op aen loopen/ u alleenlijcken een weynigh vande punt af houdende; op deser voeghen de punt landts om loopende/ soo wilt het daer langhs by heen aenloeven/ alwaermen eenen grooten ende goeden Inwijck heeft/ alwaer sult in loopen tot dat ghy vindt thien/ elf vadem diepten/ is van een harde grondt/ daer ghy het naer uwen wille moecht anckeren/ heeft een goet beschutsel voor de winden vande Monson/ alhier wesende sult terstont ghenoegh Barcken ende Fusten aen boort crijghen/ die u naer Fyrando sullen brenghen; Inde selfde Inwijck/ te weten/ binnen in oostwaert aen/ heeftmen een Reede om te anckeren/ met goet beschutsel voor alle winden; van gelijcke een schuet van een Lepel-stuck naer het noordtoosten/ leydt een ander Haven die een goet beschutsel heeft voor alle winden/ alwaer meer Schepen moghen liggen dan op de Ree van het oosten voorseydt.

Hoemen op het punt landts aenloopen sal sonder de schynende onghevallen te schroomen.

Inwijck daermen op 10. en 11. vadem inloopen ende te willen ancker en mach.

Goede Reede inde Inwijck.

Noch een haven en goede Reede.

Soo 't

Plaetsen van goede Reede: maer perijckel voor Roovers.

Soo't ghebuerden dat ghy alhier in dese contreye quaemt/ten tyden dat ghy vreese of-te vermoeyen hebt van eenigh onweer/ soo moecht ghy u vrypelijcke in een van dese voorseyde Havens comen berghen / daer ghy vry ende vrauck leght / behalven vande Roovers ende Dieven / die daer moghen comen; Dit

'tEylandt Fyrando leijt 5. mylen van 't Eylandt Faquijn.

Eylandt 'twelcke drie schijnt te wesen/is ghenaemt Faquijn, ende van hier af tot het Eylandt Fyrando heeftmen vijf mylen.

In doncker weer quaet merck van 't Eylandt Fyrando te nemen.

Van dit Eylandt Faquijn af/ (soo't claer weer waer) sult seer wel moghen sien het Eylandt van Fyrando, te weten / n. daer van af ligghende:maer om dieswille datmen daer de meesten tijt betrocken ende donckeren Hemel ofte Lucht heeft/so en is hier gheen sekerheyt van : maer vande Haven daer ghy leght/ sult terstondt comen te sien een hoogh ende rondt

Rout eylandt

Eylandeken/hebb nde sommige steenẽ rontsom hem/liggende ontrent een half mijl vande Ree / vande voorseyde Custe daer ghy aen zijt af/ welcke streckt n.n.o/n/ende n. ten w. aen; Ontrent derdehalf mijl van u af/ sult een an-

Lanck/ hoogh eñ vlack Eylandt.

der lanck / hoogh/ ende vlack Eylandt sien/ wesende over midden gheclooft / waerom het schijnsel van twee Eylanden maect/ streckende oost ende west/ ontrent een half mijl vã dit Eylandt af/ is ghelegen een groote ende hoo-

Hooghe ronde Clippe.

ghe ronde Clippe; tusschen dese Clippe ende 'tronde Eylandeken/(dat een half mijl vande Haven van't voorseyde Eyland af leijt) heeft-

Inwijck ende Canael daer door mẽ na de Haven van Vmbra loopt.

men eenen grooten Inwijck/ende maeckt een Canael/waer door men loopt naer de Haven van Vmbra toe; So wanneer ghy comt te siẽ het Eylandt/'twelcke in tween schijnt gedeelt te wesen/ soo loopter recht op aen naer den hoeck ofte 'teijnde van't o.toe/daer by ghena-

Een hoeck daermen op aenloopen moet/by een groote Clippe

kende tot op een schuet van een Voet-boegh naer / als oock byde groote Clippe die u int oosten blijft/naer binnen loopende/ alsdan so sult ghy een seer lanck lãd comen te siẽ/'twelcke de Custe is / die de Straet ofte 't Cannael

Een landt 'twelck de Canael van't eyland Fyrando maeckt daermẽ d'oostzyde wachtẽ moet.

maeckt van tusschen 'tlandt ende 't Eylandt van Fyrando; sult u wachten van alle 'tlandt dat u blijft aende oostzyde : want is daer over al vuyle grondt / als ghy't bovenghenoemde Eylandt om loopt / 'twelcke ghenaemt wordt Caroxijma, dat latende aende westzyde / soo sult ontrent een schuet van een

Twée Eylanden w. waert van't Eylãdt Caroxijma/ daermen een Clippe schouwen moet. Twee ander Clippen.

Voet-boegh van't eijnde van dien af/ twee cleyne Eylanden hebben/waer van dat van't westen lanckwerpigh is/wesende 'tander dat u voor uyt blijft cleijn ende rondt / ende heeft een Steen-clippe daer ghy u van moet wachten/ende sult terstõnt noch twee andere Clippen sien/ 'twelcke u altemael sal blyven aende westzyde/ op dese contreye wesende/ so sult het

Waermen 't Eylandt Fyrando te sie crijght / eñ vry op aenloopen mach.

Eylandt van Fyrando comen te sien voor u uyt ligghen / daer ontrent twee cleyne mylen van af wesende/sulter vry sonder vreesen naer toe loopen : want is daer langhs heen over al schoon/ ende de Custe van't vaste landt vande oostzyde loopter boven heen. Als ghy nu by de Eylandekens ende Clippen zijt /soo heeftet

Cleyne Canalen diemen schouwen moet.

etlijcke cleyne Canalen/ waer vã u sult wachten/u altoos wel dicht houdende by't Eylãdt van Fyrando, 'twelcke u aẽde westzyde blijft/ ende is een seer groot ende lanckwerpigh Ey-

Gedaente des Eylandts Fyrando.

landt/ende verthoont hem (te weten/van dese zyde daer ghyder naer toe loopt/) met eenen grooten hoogen huevel / staende te middewegen op een uytstekende punt van't selfde Eylandt; Als ghy wel dicht by't Eylandt zijt/ so sulter langhs by heen loopen/alwaer ghy een open sult vinden / streckende innewaerts aen ghelijck een Revier/sulter tot ontrent een mijl weeghs voorby passeren / alwaer ghy eenen cleynen Inwijck ofte Bay sult hebben / ghenaemt Cochijn, daer ghy tot op 12. vadem dieyten sult in loopen/ende settent daer neder/ al ist schoon datmen daer met de zuyde winden onbeschut leijt/even wel so gater geen hol water ; alhier wesende/ sult ontbieden 'tzy te water ofte te lande / naer de stede vande havẽ toe/om eenighe Fusten ofte Barcken te crygẽ die u inde Haven brengen/welcke Haven wat voorder aen ghelegen is: want heeft d'incomste vã diẽ seer periculues/ om de groote stroomen die daer loopen.

Instreckende open/als een Revier/'twelcmen voorby loopt.

Den Inwijck Cochijn loopt men in op 12. vadem.

Waermen vertoeven moet eñ eenighe barcken te becomen/die een op brengẽ inde Haven.

So ghy in dese Haven begeerden al seylende in te loopen/te weten / alst water by naer hoogh is:want hebt inde mont vande Haven de windt seer scherp om in te comen/ ende alst water begint te vallen/ so helpt het u inbrenghen/so sult op sulcker voeghen langhs 't Eylandt heen loopen/als voren verhaelt is/ende als ghy den Inwijck van Cochijn gepasseert zijt/te weten/tot die eerste punt landts toe die u ghemoeten sal/die van't selfde Eylandt uyt steeckt/ (van welcke punt twee cleyne Steenclippen af steken/n. aen)so sult de Steen-clippen genaken/om de haven des te beter te moghen crijghen / sult terstondt recht voor u uyt comen te sien/ aende zyde van Fyrando, een groot ende hoogh Eylandeken vol geboomten/als ghy dit int gesicht hebt/so neemt uwẽ cours recht op de wester hoeck van't selfde Eylandeken aen/ tot dat u 'tvoorseyde Eylãdeken gantsch en dal ontdeckt blijft van te lywaert/waermede terstondt binnewaerts aen sult comen te sien den hoeck ofte 'teijnde vande stede ofte 'thewoont vleck/ ende als ghy de huysen daer van beghint 'tondecken/soo wilt het wat bet aenloeven / recht teghens over 'tvoorsz. Eylandeken/ te weten/ aende z. zyde vande slinckerhant / so heeftet Eylandt eenen cleynen eñ leeghen punt landts/comende van eenen hoogen huevel af/t'Zeewaert in steken/ vã welcke punt lãdts een drooghte ofte bancke is af stekende / daerom sult de zyde vande huysen vanden voornoemden hoeck ofte eijnt aldernaest genaken / om u buyten de stroomẽ te houden / als ghy daer uyt zijt/wesende int stille water (soo u de windt niet en diende) soo moechtet setten / ende u van daer af met Fusten ende Barcken ofte met het Boot laten in roepen; d'incomste van dese Haven is west eñ west zuydtwest aen/etc.

Hoemen best inde Haven in ende oploopen sal.

Merck op eẽ punt met twee Clippen/om de Haven te beter in te loopen.

Cours op een w.hoeck van 't Eylandt by Fyrando.

Waermẽ den hoeck des bewoondẽ vlecx te sien crijght/ eñ vande ghedaenten der mercken daer ontrent.

Hoemen aenhoudẽ sal om langhs sekere banckẽ buytẽ de stroomen te houden/ eñ in stil weder door barcken ingehaelt can worden.

Alle dese verclaringhe ende beschrijptie van dese Navigatie besluyt hem in dese corte vermaninghe/ te weten/ dat als ghy comt by de Custe van Iapon, so sult ghy alle d'Eylanden die u op de ry vande Custe ligghen/ laten blyven aende oostzyde / te weten / aende rechterhant/ende loopen daer van buyten af heen/eñ d'Eylanden gheleghen t'Zeewaert daer van af/waer van d'eerste beghinnen van't eijnde van't Eylandt vande Ree af/ (Saquijn gheheeten/ende 'tlange Eylandt van Caroxijma dat voorder aen leijdt/d'welcke strecken n. eñ n. ten w. aen/te wetẽ/van't eijndt vande Ree/ ende de twee cleyne Eylanden/met noch twee cleynẽ Eylandekens ofte Clippen voorder af gheleghen/zijnde in als seven / die altesamen latende aende slinckerhandt/ ofte aende westzyde/met welcke cours recht op het Eylandt van Fyrando sult uyt comen als voren/etc.

Cort begrijp eñ besluyt de dese voor verhaelde streckinghen.

Dat 13. Capittel.

Een voyage ofte reyse gedaen door een Portugees Piloot, met een Soma, dat is: een Chijns Schip, van Macau af uyt China, naer't Eylandt van Iapon ende 'tlandt van Bungo toe, met alle de Coursen ende gheleghentheyt vande selfde vaert.

Hoe 't Eylãdt Ylha das Outeas gheleghen is.

DEn negenthienden Junius des saterdaeghs / schepden wy van't Eylandt / ghenaemt A Ylha das Outeas, (gheleghen aende westzyde vanden uytganck ofte 't Canael van Macau,) loopende na buyten toe t'Zeewaert in / te weten / door't gat daer de schepen van Malacca naer binnen toe komen: maer om dat wy boven 't Eylandt A Ilha grande dos Ladroins (dat is 'tgroote Eylandt vande Dieven / gheleghen 4. myen o.z.o. t'Zeewaert aen / van't Eylandt ende de Haven van Macau af /) niet en konsten comẽ / so zijn wy dat te lywaert voor by gheloopen / tot op een schuet van een Bas daer van af / zijn twee Eylanden die haer vanden anderen schepden / met een seer smal Canael datter tusschen door loopt / door't welcke men met cleyne Banckoins ofte Chijnsche Barcken door loopt; van hier af ontrent een half mijl n. aen / is gheleghen een ander lanckwerpigh Eyland / van seer veel wildernissen ende gheboomten / ende so wanneer men daer van dese zyde / van't w. z. w. in loopt / so heeft het in middeweghen van't Canael / een steen liggẽ daer de Zee over heen spoelt.

Gelegenthepht ende perijckel des Eylandts der Dieven.

Canael tusschen twee Eylanden.

Lanckwerpigh Eylandt.

Een steen te middewegen eens Canaels daer de Zee over spoelt.

Waer / eñ hoe hem 't Eylãdt Tonquian verthoont.

Van dese Eylanden af 6. mylen o.z.o. aen / is gheleghen het Eylandt van Tonquian, 'twelcke een hoogh eñ lanckwerpigh Eyland is / vol van geboomten ende wildernisse / ende heeft aende zyde van ter Zeewaert daer dicht by / 9. ofte 10. cleyne Eylanden ende Clippen ligghen / ende om dat wy de hooghte niet en consten crijghen / om tusschen 't Eylandt ende de Clippen door te loopen / ('twelck een goet ende schoon Canael is /) so passeerden wy't te lywaert / tusschen dit ende een ander Eyland / gheleghen ontrent een cleyne mijl weeghs n. daer van af / 'twelcke een groot Eylandt is / eñ daer ligghen twee Eylandekens ofte Clippen by / te weten / 'tgrootste leyt daer dicht by / eñ 'tander wat verder af / wy lieten dese te samen aende slincker handt / loopende langhs 't Eyland van Tonquian heen / daer't over al schoon is / welck Eylandt heeft aende punt van't o. n.o. te weten / aende zyde van't landt een sandt Bay / 'twelcke een seer goede Race is / voor de Monson vande zuyde winden.

Veel cleyne Eylanden ende Clippen.

Goet Canael by't Eylandt Tonquian.

Gedaẽten vã sommighe ander Eylandẽ.

Goede Reede ontrent het punt van't Eylandt van Tonquian.

Als wy buyten dese Eylanden waren / soo namen wy onse cours o.z.o. aen / tot dat wy soo verde t'Zeewaert waren / als d'uyterste Eylandeken t'Zeewaert aen gheleghen / ende wesende in't ghesicht van dien / namen onse cours o. ende o. ten n. aen / 60. mylen weeghs tot inde hooghte van't Eylandt Lamon; wy deden onse cours aldus / om te schouwen de Zee-roovers ende Dieven / (die op desen tijdt ende in dese contreye hen aldaer onthielden / voerende oorloghe met die Portugesen van Macon,) sagen niet tegenstaende / altoos met dese cours 'tvastelandt / te weten / het bovenste ofte die toppen vande Wildernisse eñ Bosschagien / wesende op plaetsen leegh land; Comende op dese contreye van't Eylandt Lamon, (hoewel wy't niet en sagen /) liepen terstondt n.o. aen / op welcke cours hadden wy ghesicht van't hooge landt van Chabaquon, aende Custe van China, wesende in dese contreye vande Custe / vonden veel quade waterẽ ende stroomen / ende quamẽ te sien de Varella ofte Root-steen / die bovẽ de Haven vã Chinchon staet / sonder yet anders meer te siẽ dan hooghe gheberghten; van hier af voortaen so en saghen wy't landt van Chyhen niet meer / loopende op dese voorseyde cours van't n. o. (die wy van Lamon af altoos deden /) quamen te sien het Eylandt van Lequeo pequeno, ofte cleyn Lequeo, te weten / op de vierde etmael naer dat wy van't Eylandt Macau afgescheyden waren: want sagent des woensdaeghs smorghens inden dagheraet / wy anckerden 8. mylen daer van af / naer de Custe van China toe: want quamen daer by den hoeck van't zuydwest aen; Dit Eylandt Lequeo pequeno, streckt n.o. ende z. w / ende n. o. ten n. ende z. w. ten z / is een seer hoogh Eylandt van ontrent 15. ofte 16. mylen lanck / den uytersten hoeck ofte eynde van't n. o. vã't selfde Eylandt / is gheleghen op 25½. graden ruym: want heb daer de hooghte vande Son selver gheyeylt met stil weder / wesende 5. ofte 6. mylen dwers daer van af; van dese noordtooster hoeck af / so streckt de Custe van't selfde Eylandt naer't z.o. toe / hebbẽde aen't eynde van dien een ander groot ende hoogh Eylandt / makende een cleyn Canael van tusschẽ beyden door / ende schijnt van dese zyde van't n.o. een goede Ree te hebben / voor de Monson vande z. ende z. w. winden; wy hadden alhier langhs dit Eylandt Lequeo drie daghen stilten / die ghepasseert wesende / cregen eenen coelen windt vande Monson; gheloove dat wy dese stilten cregen om dat wy so dicht onder't landt waren.

Wildernis eñ Bosschagien.

Streckinghen ontrent het Eylandt Lamon / om de Dieven te schouwen.

Waer / eñ hoe hem 'tlandt Chabaquon op de Custe van China verthoont.

Ontmoetinge van quade stroomen ende de Root-steen ontrent de Haven van Chinchon.

Verthoninge / gedaente ende streckinghe des Eylandts Lequeo pequeno, op 25. een half graden.

Canael ende goede Reede tusschen 't Eylandt Lequeo eñ een ander Eylandt.

Vanden hoeck van Lequeo (te weten / van de 25½. graden) af / deden onse cours n. o. ende n.o. ten o. aen / loopende op dese cours tot op 29. graden ruym / ende vande 10. mylen voorby Lequeo af voortaen / vonden over al veel Saf-beenen op't water drijven / eñ veel andere dierghelijcke schulpkens / die seer wit waren / so dat het hen van verde verthoont of het Catoen waer: maer duerdẽ weynigh datse dicht ende veel by een dreven: want vondẽse daer naer allencxkens minder / hier eñ daer verschepden vanden anderen / duerende aldus tot op 26. ende meer graden.

Ontmoetinge tusschen den 25. een half graden / tot de 26. eñ verder graden.

Comende op 29. graden ruym / deden onse cours op de halve streeck van oost n. o. aen / loopende aldus 8. ofte 9. mylen tot het ondergaen vande Son / doen saghen wy recht voor ons uyt ligghen / een ront ende hoogh Eyland / ende waren daer ontrent noch 6. mylen van af / dit is 'teerste ende 'tuyterste Eylandt gheleghen int w. vande 7. Eylanden / diemen althans noemt As Sete Yrmaas, dat is: de sevẽ ghesusters / welcke ligghen op 29½. graden.

Waer / eñ hoe hem 'tuyterste Eylandt ten w. vande 7. susteren verthoont.

Dit voorsz. eerste Eyland heeft eenen spitsighen top / int midden hebbende aende voet van dien / aende westzyde / eenen steen ghelijck een Pilaer / int fatsoen als de Varella vande Straet van Singapura by Malacca, eñ aen't oost n. o. heeftet een half mijl daer van af / een ronde swarte Clippe ligghen.

Dit voorseyde Eylandt int gesicht hebbende / liepen terstondt n. ten o. aen / als te voren / alle den nacht over / ende metten dagheraet (wesende met het voorsz. Eylandt over een /) sagen alle d'ander Eylanden / die in als 7. zijn als ghesept is / alhier wesende liepen noch n.o. aen / tot by't laeste vande voorseyde Eylandẽ /

Waer hem d'Eylanden der 7. susteren openbaren.

van

Ghedaente ende streckinge van twee Eylanden voorby de 7. susteren.

van welcke contreye af/ te weten/ 6. mylen n. o. aen/ zyn gheleghen twee Eylanden/ streckende o. ende w/ waer van dat van't o. seer lanck ende hoogh is/ vol van swert schynende geboomten zynde/ dat van't w. veel cleynder ende leegher/ 't eynde ofte den hoeck van't oosten van dit cleynste Eylandt/ heeft eenen hooghen Huevel/ die naer't w. toe al dalenden

Langen punt.

af gaet/ makende eenen leeghen ende langhen punt; dese Eylanden ligghen ontrent een myl weeghs verscheyden vanden anderen; van desen langhen punt af/ derdehalf myl w. waert aen/ heeftmen een ander Eylandt/ so groot ende

Streckinghe van't langhe punt tot het Eylandt Ycoo/ ende ontrent de 7. susteren.

hoogh als dit voorsz. Eylandt/ dat voor ghementioneerde groot ende hoogh lanckwerpigh Eylandt is ghenaemt Ycoo, ende die voorsz. 7. Eylanden sullen u altemael blyven aende zyde van't z.o. ende mogen hebben inde streckinghe van d'eerste tot die laetste 7. ofte 8. mylen/ als wy met het eyndt vande 7. Eylanden

Gelegentheyt eens goeden Canaels tusschen een Eyland ende 'tlanghe punt.

over een waren/ namen onsen cours n.o. aen/ naer't Canael 'twelcke loopt tusschen 'tgroote hooghe Eylandt/ ende 't Eylandt vande leeghe ende langhe punt heen/ daer wy door liepen/ comende aen d'ander zyde van't n. weer uyt; Dit Canael van tusschen dese Eylanden door/ is diep ende schoon/ sonder eenige Clippen ofte steenen te hebben/ vier mylen n. w. aen van dit Canael ofte doorganck af/ leydt

Hoogh rondt Eyland twelc vierige Swavel-brant uyt werpt.

een seer hoogh ende rondt Eylandt/ 'twelcke schynt aende westzyde Clippen te hebbe; Dit Eylandt heeft den meesten tyt een Vulcano, dat is: een Swavel ofte vierighen Bergh/ te weten/ op't opperste van't Eylandt; Van dit vyerighe Eylandt af een myl weeghs n. aen/ is gheleghen een ander cleyn ende leegh Eylandt; Van dit voorseyde vyerighe Eylandt

Gelegentheyt eens Eylandts Tanaxuma/ ende des Eylandts Ycoo.

af/ recht oost aen 8. mylen weeghs/ leydt het Eylandt van Tanaxuma; dat voorsz. groot ende hoogh Eylandt Ycoo, gheleghen aende oostzyde van't Canael/ als voren/ heeft aende n. zyde een leegh landt/ ende daer langhs by

Goede Reede.

heen goede Reede/ zynde over al schoone gront/ streckende vier ofte vyf mylen o. en w. Van't oost eynde van dit Eylandt Ycoo af/ drie mylen n. aen/ leyt het bovenghenoemde Eylandt van Tanaxuma, als oock gheseyt is inde beschryvinghe vande Coursen ende Navigatie naer het Eylandt Fyrando toe; Dit Eylandt

Streckinghe ende gedaente des Eylandts Tanaxuma.

van Tanaxuma strect n. en z. zynde altemael van een leegh landt van huevelen ende dalen/ hebbende Pyn-boomen op/ die seer ondicht ende verscheyden vanden anderen staen/ ende heeft 7. ofte 8. mylen inde lenckte/ ende int midden van dien/ te weten/ aende westzyde/ leydt

Haven hebbende sommighe Clippen.

een Haven ghelegen binnen sommige Steenrootsen ofte Clippen in/ ende van dese Haven af/ anderhalf myl w.n.w. aen/ is ghelegen een seer cleyn ende vlack Eylandt/ met een huevelgien int midden; Dit cleyn Eylandt heeft

Gedaente eens Eylandts ontrent dees haven/ ende vande gronden daer ontrent.

aen't eynde van't n. sommighe uytsteeckende steenen en Rudsen/ streckende so verde als een schuet van een Gotelingh bereycke mach/ alle de reste is schoon; van gelycken tusschen dit Eylandt ende Tanaxuma ist over al schoon ende suyver; Van't Eylandt Tanaxuma af 7.

Iapon leyt 7. of 8. mylen van't Eyland Tanaxuma/ ende hoe 'tselve streckt.

ofte 8. mylen n. aen/ leyt het groote ende hooghe landt van Iapon, welcke Custe streckt (te weten/ aende zuydtzyde) o. ende w. 10. mylen weeghs; Van't Canael bove verhaelt dat tussche de twee Eylanden door loopt/ en canmen Tanaxuma niet sien/ dan soo't claer ende helder weer waer/ wy liepen o. n. o. aen/ ende comende tot ontrent drie mylen verscheyden van't voorseyde Canael af/ soo ontdeckten wy eerst

Waermen Tanaxuma ende Iapon niet sien can/ ende waer zy een landt schynen te wesen.

Tanaxuma, als oock van gelycken het groote landt van Iapon, 'twelcke als geseyt is seer hoogh is/ streckende oost ende west 10. mylen weeghs/ ende om dies wille dat Tanaxuma streckende is n. ende z. wesende leegh/ ende 'tland van Iapon hooch/ so verthoont het hem in die contreye daer wy waren/ altemael een landt te wesen/ om dat het door den anderen strect/ welcke was d'oorsake dat die Chynsche Piloot die wy by ons hadde/ meende dat het altemael een landt was: maer als wy't begonsten te genaken/ so begonst hem 't Canael van

Streckinghe des Canaels tusschen de twee Eylanden.

tusschen beyden allencxkens te opene/ wesende van d'een tot het ander/ van dwers over 7. ofte 8. mylen/ wy liepen op deser voeghen op de halve streeck van o.n.o. aen/ naer't landt van Iapon toe/ wesende int wassen van't water/ waerom het oostwaert aen liep/ te weten/ naert cleyne Eyland (dat by Tanaxuma leyt) toe/ daert ons naer tot dreef/ so dat wy moeytens ghenoegh hadden om daer boven te komen/ passerende tot op een Gotelingh schuet naer daer langhs by heen/ waerom noodigh

Onderrichtinge waer/ ende hoe vert datmen n.o. aen dient te loope.

is n. o. aen te loope/ tot datmen 't voorsz. cleyne Eylandeken voorby is.

Als wy Tanaxuma om waren/ soo liepen wy n.n.o. aen naer de Custe toe/ daer noch 3. mylen van af wesende/ ende creghen recht te-

Stilte ontrent den Inwyck Xebuxy.

ghens den inwyck van Xebuxij over/ een stilte; dit was den laetsten Iunius/ ghescheyden wesende van't Eylandt genaemt A Ylha das

't Eyland das Outeas leyt westwaert van't Canael van Macau.

Outeas, ('twelcke leyt aende westzyde vande mondt ofte 't Canael van Macau af/) den 19. vande selfde maent/ hebbende onder weghen gheweest tot dit landt van Iapon toe 11. daghen/ waer van drie dagen stilten hadden/ dat de seylen voor de mast hinghen/ onder't Eylandt van Lequeo, als gheseyt is/ etc.

Dat 34. Capittel.

Een ander beschryvinghe vande Navigatie ende Coursen vande Haven van Macau af, langhs 'tlandt van China heen, naer't Eylandt Fyrando, ende d'omligghende Eylanden toe, tot die Haven van Vmbora, gheleghen aende Custe van Iapon, met verclaringe van andere Havens daer ontrent ghelegen, daermen handel en traffijcke drijft, met de gheleghentheyt van dien.

Hoemen onbeschroomt voor by een Clippe van Macau loopen sal.

DIe gheen die begeert te seylen van uyt Macau, ofte de van dien af naer Iapon toe/ inde Monson van Iunius ende Iulius/ ende so ghy int uytseylen niet en mocht loopen te loefwaert van de Clippe/ dieme van Macau af genoegh sien can/ welche 'tschynsel van een Seyl maeckt/ en derft daer niet eens om bekommert wesen: want latende 't Eylandt Lanton aende ly/ moecht terstondt loopen waer ghy wesen wilt: want is over al schoon/ ende en hebt daer nieuwers af te vreesen/ als ghy buyten d'Eylanden uyt

Wanneer men den cours nae 'twitte eyland setten sal/ ende wanneerment in't ghesicht crijght.

zijt/ sult uwen cours nemen naer't Eylandt Ylhea Branco toe/ (dat is: 'twitte Eylandt/ ofte eyghentlyck de witte Steen-clippe gheseyt/) loopende o.n.o. aen/ tot naer't Eylandt Lamon toe/ ende al ist dat ghy seer goede windt hebt/ scheydende des avonts vande voorsz. Eylanden af/ soo sult ghy eerst des morghens 't voorsz. Ylhea Branco comen te sien/ als ghy daer met over een zijt/ so sult ghy aen't vastelandt een groot hoogh landt sien/ wesende

aende

Ghedaente des ſelfden Eylandts/ eñ de gronden daer ontrent.

aende ooſtzyde ſteyl afghebickt/hebbende int midden eenen ronden huevel int fatſoen van een broot; de diepten diemen daer langhs heẽ heeft/te weten/twee mylen daer van af/ (luttel min ofte meer) zijn 30. ende 35. vademen modder grondt; Van dit Eylandt ofte Ylhea Branco af naer Lamon toe / ſo heeft de Cuſte van't vaſtelandt cleyne Eylandẽ daer langhs by heen ligghen; Men heeft op deſe contreye (te weten/ 12. mylen of daer ontrent aen deſe zyde Lamon, ende 7. ofte 8. mylen van't vaſtelandt af/)cleyn ſwart ſant met ſommighe ſchulpkens ghemenckt/op de grondt met 27. ende 28. vadem diepten/ en ſult alhier weſende/ niet laten te loopen op de begonnen cours van o. n.o. aen/al en ſiet ghy ſchoon geẽ land: want hebbẽde die voorſeyde diepten eñ grõt/ ſoo gaet ghy vry ende behouden vande Riffe van't Eylandt Lamon, ende ſoo't ſake waer datmen geen landt en ſaegh/ſo kanmen evenwel/door de diepten ende grondt weten waer datmen is: want van't Eylandt Lamon af naer Macau toe/ ſo heeftmen de voorſz. diepten ende grondt van 25. tot 28. vadem / ende voorbyLamon ende daer ontrent/is de gront van wit/cleyn/dun/ met ſommich ſwart ſant gemenckt/ende ſomen by ghevalle alhier paſſeerden met dyſich ende doncker weder/ſo ſalmen zynen cours doen als verhaelt is van o. n.o. aen:want dit is den beſten wegh; alſmen hem giſt by't Eylandt Lamon te weſen / ende vindende de diepten van 15. 16. vadem/ ſo iſt een teycken dat ghy verde t'Zeewaert zijt/ (want in deſe contreye ſo loopen de ſtroomen ſeer crachtigh naer't o. z.o. toe/) daerom ſult alſdan n. o. aen loopen/ om weder den rechtẽ cours te gheraken.

Streckingh eñ ontmoetinghẽ van't witte Eylandt nae Lamon.

Diepte eñ ghedaente des ſants ontrent 7. eñ 8. mylen van Lamon/ met aenwys hoemen loopẽ moet.

Diepten van Lamon tot Macau/ende vande gedaẽte des grondts daer ontrent.

Onderrechtinghe wanneermen uyt den rechten cours is/ ende hoemen ſtrecken moet om den rechten cours te bewaren.

Loopende op de diepten van 25. ofte 28. vadem ſandt grondt / is eenen goeden wegh/ houdende de cours van o. n. o. aen:want zijt op deſe manier op den rechten wech/van te middeweghen van't Canael/ alſmen 't Eylandt Lamon voorby is/te weten/ van naer Chinchon toe / ſo heeftmen de ſtroomẽ ende wateren met hem in zijn favoir / eñ ſomen de wint vande Monſon heeft / ſalmen terſtondt des anderen daeghs landt ſien / van beyde zyden/ te weten/'tlandt datmẽ heeft van ſtuerboort/ is het eynde ende den hoeck van het Eylandt Lequeo pequeno, ofte cleyn Lequeo/eñ 't beginſel van't Eylandt genaemt Ilha Fermoſa, dat is:'tſchoone Eylandt/ ende aende zyde vã het backboort / leydt het landt in fatſoen ghelijck een hoeck/ al hoewel dat het gheen en is/ dan is het Eylandt A Ilha dos Cavallos ofte 't Eyland vande Peerden/'twelcke ſeer hoogh is/legghende op de hooghte van 25 $\frac{1}{3}$.graden/ eñ heeft aen d'een zyde/ te weten/vier ofte vijf mylen t'Zeewaert daer van af het Eylandt van Baboxijn, dit landt int ghesicht hebbende ſalmen zynen cours noordtooſt aen doen/ 'twelcke eenen goedẽ wegh is/ om buyten allẽ d'Eylanden om te loopẽ: want van dit voorſeyde Eylandt vande Peerden af voortaen/ tot de Cabo de Sumbor toe / heeftmen veel Eylanden t'Zeewaert uytſteken/ waerom dit den beſtẽ cours is om naer de Cabo de Sumbor te loopen; alſmen naer zijn giſſinghe met den hoeck ofte Cabo de Sumbor over een is/ al en ſietmenſe niet en is niet aen bedreven: want mẽ iſſer ontrent 8. ofte 10. mylen vã af.

Teyckenẽ alſmẽ in't middẽ van't Canael is.

Beſchryvinge wat landen datmen nae eẽ dagh ſeylens ſien ſal/ſomen de wint vande Monſon heeft.

Hooghte van 't Eyland dos Cavallos.

Plaets van 't Eyland van Baboxijn.

Veel Eylanden van't eyland dos Cavallos tot de C. de Sumbor.

Op deſe contreye weſende / ſalmen zynen cours n. o. aen doen/om te komen verkennen het Eyland van Puloma, ofte Meaxuma, ofte het Eylandt Guoto: want dit is eenen goeden cours voor de winden vande Monſon / ofte ſoomen eenighe ſtormen ofte contrarie winden creegh / ſoo datmen zynen rechten wegh niet houden en mocht / ſoo ſalmen hem in ſulcker voeghen reguleren / datmen daer naer weder op zynen wegh comt/ om eenigh van deſe Eylanden te komen verkennen ; Dit voorſeyde Eylandt van Puloma is gheleghen n.n.o. eñ z. z. w. met het Eylandt Guoto, ontrent 10. ofte 12. mylen vanden anderen verſcheyden/ ende ſcheydt hem in vier ofte vijf ghedeelten/ hebbende veel gaten ende ſtucken daer rontſom heen; men en heeft daerom niet te vreeſen: want heeft daer dicht by noch veel meer ander ſtucken / 'twelcke ick weet om dat ickſe ſelver altemael wel perfecktelijcken ghesien hebbe.

Cours om 't Eylandt Puloma ende andere te verkennen.

Ordonnantie hoemen hem reguleren ſal in contrarie winden.

Gelegentheyt vande Eylãden Puloma eñ Guoto.

Veel ſtucken eñ gaten hier ontrent.

Van dit voorſz. Eylandt af/naer de Haven van Vmbra ofte 't Eylandt van Fyrando toe/ ſalmen zynen ouden cours van n. o. aen loopen/waermede ſult comen te ſien het land beneden Vmbra, 'twelcke ſeer hoogh is/ hebbẽde byde Cuſte langhs heen veel cleyne Eylanden ligghen/ onder welcke zijn twee Clippen/ die ſeer ſcherp ende puntigh uytſteken gelijck als Diamanten; van hier af tot Vmbra toe zijn 6. ofte 7. mylen ; in deſe contreye comende/te weten/tot ontrent een mijl naer't landt/ ſo ſalmen zynen cours n. aen doen / loopende op deſe ſtreec de Cuſte langhs; byde Cuſte comende / ſalmen hem daer wel dicht by heen houden/ om 'tlandt ende de mercken van dien wel te verkennen / welcke zijn deſe/te weten/ alſmen dicht by't land vande rechterhant is/ ſo heeftmen een punt landts / waer van twee Eylanden t'Zeewaert af liggen/welcke is by d'incomſte van Vmbra : want van deſe punt af naer binnen toe/ſo looptmen n. o. aen daer naer toe;op deſe hoeck ofte punt ſtaẽ drie Pijnboomẽ/ ende met deſen hoeck over een weſende/ſalmen t'Zeewaert daer van af/(te weten/ aende ſlinckerhandt/) een cleyn Eylandt met een ronde Clippe ſien ligghen/ ſult binnen deſe voorſeyde Clippe heen loopen / waermede ſult recht voor u uyt comen te ſien het landt van Vmbra.

Cours nae de Haven van Vmbra.

Gedaẽte van een Eylandt beneden Vmbra.

Twee ſcherpe Clippẽ/ ſtreckende vã hier tot Vmbra.

Kenteyckenen 7. mylen van Vmbra zynde

Twee Eylanden byde incomſt van Vmbra.

Gelegentheyt van een ronde Eylandeken.

Alſmen comt te ſien een groot Eylandeken ofte Clippe/ ('twelcke ſeer ſteyl ende afgebickt is/)t'Zeewaert in gheleghen/ ſo ſalmen aende zyde van't land veel cruyt int water ſien dryven;dit Eylandeken ſalmen laten aende zyde van't backboort ofte ſlinckerhandt/loopende tuſſchen dat ende 'tlandt heen : want iſſer by een half mijl breet; van dit Eylandeken af tot de mont ofte incomſte van't Canael zijn twee mylen/op de cours van noordooſt aen/ waermede men terſtont d'incomſte ſien ſal/ die ſeer breet is.

Teyckenẽ alſmen ontrent een groote Clippe ofte Eylandt is.

Gelegentheyt van't ſelve.

Gedaẽte van d'incomſte vã 't Canael.

Van dit Eylandeken ofte Clippe af/ loopt een Riffe van ſteen/ſtreckende tot de mont vã de incomſte toe/liggende eensdeels boven water/en op ſommighe plaetſen bedeckt/ doch moecht het ghenoech ſien/daerom en heeftmẽ daer nieuwers van te vreeſen dan van datmẽ voor ooghen ſiet; tuſſchen deſe Riffe eñ 'tland vande rechterhandt heen/heeftmen te middeweghen 15. ofte 18. vadem diepten modder gront/ alſmen d'incomſte van't Canael comt te ſien/ ſoo ſalmen daer recht naer toe loopen/ ſonder ſchroomen : want is een ſeer goede incomſte / in deſe Straet ofte Canael weſende/ ſo datmẽ de Revier van binnen comt t'onderken/ſoo doetmen zynen cours al by de rechter

Een Rif tot de incomſte van 't Canael.

Diepte tuſſchen 't Rif eñ 'tlandt aende rechter hant.

Cours tot de incomſte van de Revier.

handt

Een Eylandeken met een cruys boven op.

hant heen/ al waermen terſtont een ront Eylandeken ſal ſien/ 't welcke een cruys boven op heeft/ ende al iſt datmē d'incomſte niet en ſiet/ ſo ſalmen evenwel op dit Eylandekē aen loopen: want alſmen daer met over een is/ ſo ſalmen terſtont de Ree comē te ſien/ daer de ſchepen ligghen/ als oock een Portugeſche Kercke op't landt ſien ſtaen/ alhier binnen weſende ſoo looptmen zuyden aen/ tot ontrent een ſchuet van een Gotelingh verder/ al waermē het mach ſetten op 10. vadem diepten/ van ſeer goede modder gront; men ſal hem alhier vaſt binden vande zyde van't n. n. o. ende z. z. w. ende naer dat de wint waeyt/ ſalmen hem met het voorſte van't ſchip keeren/ dat met de anckers onder de ſteenen vaſt makende: wāt is daer enghe/ niet teghenſtaende en dorſt als dan niet vreeſen/ al iſt ſchoon dat het harde waeyt.

Vermaninge datmē vande C. de Sumbor nae Iapan dē cuſt vervolgē ſal/ al waert datmen gheen Eylanden en ſach.

Vermane u wederom/ dat ſo wanneer ghy comt vande Cabo de Sumbor, vande Cuſte van Chynen af/ naer't landt van Iapon toe/ al iſt ſake dat ghy de voor-ghementioneerde Eylanden niet en ſiet/ ſo en laet daer om uwē cours van n. o. aen/ niet te vervolgen/ tot dat ghy aende Cuſte van Iapon comt: want al iſt dat ghy vervalt by de Haven van Aryma, ('twelcke is twaelf mylen van Vmbra,) en is daerom niet aen gheleghen: want men heeft in deſe contreye ſeer goede Havēs; byde voorſchreven Haven van Aryma, is ghelegen een Eylandt (te weten/ een weynigh meer naer't n. als naer't z.) ghenaemt Cabexuma, twelcke aende binnen zyde een ſeer goede Haven heeft/ daermen ſeker ende vry mach ligghen ende handelen/ eñ ſo ghy van hier af begheert naer binnen toe door te loopen/ ſo doet uwen cours n. n. o. ende n. o. ten n. aen/ waermede ſult comen by een Haven genaemt Cochinochy, ghelegen int Coningh-rijck van Aryma; van Cabexuma af ſcheydende/ ſult langhs 'tlandt vande noordtzyde heen loopen/ tot 7. ofte 8. mylen toe/ waermede met Cochinochy over een ſult comē/ 'twelcke eē beter Haven is als die van Vmbra, om dieſwille dat de ſchepen aldaer 'tharen wille mogen liggē/ ende oock dat meer is/ ſo is te wetē/ dat al eer ghy deſe Haven ghenaeckt/ ſoo comen u veel Barcken eñ Schuyten aen boort/ die u vryelijcken ſullen binnen brenghen/ en hebt gheen vreeſen voor den Inwijck van Aryma: want d'oude Piloten hadden daer vreeſe voor/ om dat zyſe ſoo wel niet en conſte als ick/ overmits dat ick daer ſelfs met een Fuſte over al binnen in/ en rontſom hebbe ghevaren/ met ghenoegh moeytens; recht teghens Cochinochy over/ leyt een ander ſeer goede Haven genaemt Oxij, toebehorende den Coningh van Bungo, alwaermē oock vry ende ſeker mach handelen ende traffijckeren.

De Haven van Aryma leyt 12. myleu van Vmbra.

Gelegentheyt vā Cabexuma

Cours om na Cochinochy te loopen.

Gelegentheyt van Cochinochy.

Een ſeer goede Haven tot Cochinochy.

Vermaninge datmen geen vrees hebben ſal voor een Inwijck van Aryma.

Gelegentheyt vande groote Haven Oxij.

Tweede vermaninge voor Aryma.

Advertere u wederom gheen vreeſe te hebben voor d'incomſte van Aryma: want behalven de bovenghenoemde Havens/ daermen vry ende ſeker in liggen mach/ ſo ſullen u menighten van Fuſten ende Barcken terſtondt aen boort comen/ die u ſullen voeren daer ghy weſen wilt/ ende u in alles naer u begeerte te rechte helpen.

Over al de Cuſten van China iſt ſchoon en ſuyver.

Van ghelijcken ſult ghewaerſchout weſen/ datmen hem langhs alle de Cuſte van Chynen heen/ nieuwers af heeft te ſchroomen: want iſſer over al ſchoon eñ ſuyver/ u alleenlijcken buyten alle d'Eylanden heen houdende: want ſo ghy daer tuſſchen in raecten/ ſout daer qualijck weder naer uwen wille konnen uyt comē/ daerom iſt beſt hem daer van buyten af te houden/ doende zynen cours daer langhs by heen/ ſo en heeftmē daer nieuwers af te vreeſen/ ende is over al eē ſchoone wech/ ſoo wel naer't Eylandt Fyrando, als naer de Haven van Vmbra toe/ alleenlijcken dat Fyrando 7. ofte 8. myleu/ vande hoeck ofte punt vande boomē noorderwaerts aen leyt/ in die contreye weſende/ ſult Fyrando terſtondt comen te ſien; int aencomen van dien heeftmen een Varella, dat is: een merckteijcken van een Rootſe ofte ſpitſighen berch/ eyndtlijcken ſult u reguleren als voren gheſeyt is: want is terſtont kennelijck/ zijnde een ſeer hoogh landt/ welcke ſtreckt o. n. o. ende w. z. w. hebbende te middeweghen van dien veel cleyne Eylanden ligghen/ met Canalen van daer tuſſchen heen door/ om van d'een naer d'ander zyde te moghen loopen: maer ſomen van't Eyland Cabexuma af naer Vmbra toe wilt loopē/ moet men hem altoos wel dicht by't landt heen houwen: want int Eylandt vandē Diamant ofte 'tſpitſighe Eylandt ghenaemt/ heeftmen een andere ſeer goede Haven/ daermen terſtōt (alſmen daer int gheſicht is/) met menighten van Barcken ende Fuſten ontfangen wort/ om 'tſchip binnen in te brenghen.

Waerſchouwinge datmē buyten de Eylanden om loopen ſal.

Een ſchoone vaert beyde na Vmbra eñ Fyrando.

Gelegentheyt van Fyrando.

Teeckenē van Fyrando deſghelijcks de ſtreckinge vā 'tſelve.

Een goede Haven en 'tſpitſigh Eylandt.

Die havens diemen in deſe contreye heeft/ zijn deſe naervolgende/ te weten/ ſo aen't land van Iapan, als aende Eylanden daer naeſt by gheleghen/ waer van in deſe beſchrijvinghe mentie ghemaeckt is. Inden eerſten/ ſo heeftmen een ſeer goede Haven int Eylandt van Cabexuma; Item Cochinochy gheleghen int Coningh-rijck ende de Straet van Aryma, is noch beter Haven; De Haven van Oxij, welcke leydt recht tegens over Cochinochy, is oock een goede ende beter Havē; Aen't Eylandeken genaemt O Ilhea do Diamon, (dat is: 't Eylandeken vandē Diamant/ door zijn ſpitſighe ende ſcherpe Rootſen/ heeftmen oock een ſeer goede Haven/ welcke is van't landt van Vmbra; Item de Haven van Vmbra is oock een goede Reede/ etc.

Beſchrijvinge van verſcheyden Havenen op verſcheydē plaetſen.

Een goe havē in't Eylandt O Ilhea do Diamon.

Dat 35. Capittel.

Een corte waerſchouwinghe ende onderrechtſel vande vaert van Macau uyt China af, naer Iapan, eñ 't Eylandt Cabexuma, tot de Haven van Langheſaque ofte Nangeſache toe, welcke is de gheen die huydens daeghs aldermeeſt vande Portugeſen ghefrequenteert wordt, met alle de Courſen ende ſtreckinghen op't cort verhaelt, door een expert Piloot ende bedreven Stuerman, met verclaringhe vande winden, Tuffon ghenaemt.

Soo haeſt als ghy't Eylandt Ilha do Leme voorby zijt/ ('twelcke is comēde van uyt Macau af/) ſoo doet uwen cours o. n. o. aen/ waermede ſult het Eylandt van Lamon comen om te loopen/ eñ ſoo't by nacht waer/ ſult het loot uyt werpē/ ende vindende 22. 23. vadem diepten/ met ſchulpkens ende ſwart ſandt op de gront/ ſoo zijt ghy recht teghens de Riffe over/ ende als ghy die voorby zijt/ ſult wit ende cleijn ſandt vindē/ doende alſdā uwē cours n. o. eñ n. o. ten o. aen/ u altoos wachtende vande Cuſte van Chinchon af/ ſoo veel als ghy ymmers moecht: want den beſten wegh is te loopen te middeweghen van't Canael heen/ te weten/

Cours van 't Eylandt do Leme na't eylandt Lamon.

Teijckenē als men tegē over 't Rif is.

Waerſchouwinge voor de Cuſt van Chinchon.

ſo veer

so verre van't Eylandt vande Visschers/ als vande Custe van Chincheo' af/ ende so ghy't Eylandt vande Visschers (A Ilha dos Pescadores ghenaemt) naerder waert/ sult minder diepten vindē/ daerom sult op u hoede wesen/ so wanneer ghy 't Eylandt Lamao' voor by zijt/ 't loot uyt te worpen/ om oorsake vande Visschers Eylanden/ As Ilhas dos Pescadores. Soo het ghebuerde dat u in dese contreye de stormen vande winden Tuffon ghenaemt overvielen/ eñ so sy quamen van uyt den n.o. af/ so neemt uwen cours op den boech van ter Zeewaert aen/ en dat so veel als ghy immers moecht/ om de Custe te schouwen: want de wint sal sonder twyfel nae het z.o. loopen/ het welcke dwers op de Custe is/ so datse u blijft voor een leegher wal/ ende op dat het u niet op de Custe en jaecht/ so is het goet alle de seylen te strijcken ende in te nemen/ eñ alsso stil te dryven/ tot dat de wint nae't zuyen loopt/ om alsdan uwen wech weder te vervolgen; gheve u desen raet ofte advijs/ om dieswille dat ick my twee jaren achter een ghevonden hebbe in dese contreye altoos met de tormenten Tuffon, so dat wy d'eene reyse by naest teenemael verloren waren/ om op de Custe te gheraken. Om nu te verstaē wat dit woort Tuffon te segghen is/ soo is te weten/ dat het een Chijns woort is/ 'twelck de Portugesen sonder veranderen oock alsoo aenghewent hebben/ eñ is een torment ofte onweder/ diemen ghemeenlijcken crijcht op dese vaerden van Chyna nae Iapan toe/ oft is ten minsten seer selden/ datmense mist; Comt ende beghint vā den eenen hoeck ofte d'ander/ loopende alsoo met een gheduerige storm by naest alle de streken van't Compas om/ altoos even ghestadigh wapende/ so dat het de Zee-luyden ghenoech te doen gheeft/ en dat in sulcker voegē/ datter op alle de vaerden van gants Orientē ofte d'Indische quartieren geen torment ofte onweder soo seer ontsien eñ bevreest wort als dese Tuffons, van tusschen Chynen en Iapan, waer om wel noodich is daer op verdacht eñ voorsien te wesen/ op datmē daer niet onversiens vā overstulpt en wort/ alst somtijts wel ghebuert is/ van die daer met in groot perijckel eñ lyden ghecomen zijn/ als dese selfde Piloot ghetuyght hem gheschiet te wesen/ ghelijck als oock een yeder vā die de voorsz. vaert ghevaren hebben ghenoech weten te vertellē/ eñ sulcks altoos ofte den meesten tijt bevonden hebben.

Diepte by A Ilha dos Pescadores.

Oorsaeck waerom datmen 'tloot uyt werpen moet alsmen voor by Lamao' is.

Wat cours datmen nemē sal/ indiē datmen vande stormwinden overvallen wort.

Hoemen hem regulieren sal in stormwinden.

Uytlegginge vā het woort Tuffon.

Hoe dees stormwinden waeyen.

De Tuffons wayen tusschē Chyna en Iapon.

Als ghy met het Eylandt A Ilha fermosa (ofte 'tschoone Eylandt) over een zijt/ so loopt n.o. aen./ met welcke cours sult recht op de Straet van Aryma aen comen/ 'twelcke eenē goeden gangh is. Nu soo haest als ghy comt gront te nemen/ te weten/ aende zyde van te loefwaert/ eñ dat ghy crijght 75. vadem diepten/ soo sult ghy recht op't midden van't Eylandt Meaxuma aen comen/ eñ hebbēde minder diepten/ so ist eenen quaden wech/ waerō u noodich sal wesen uwen cours te verbeterē/ om weder te recht te comen: maer wesende van te loefwaert/ is goet/ te weten/ soo wanneer ghy het Eylandt Sancta Clara comt te sien/ het welcke een cleyn Eylandt is/ hebbende aende zyde van't noordt oosten twee ofte drie Clippen ligghen/ ende wat voorder aen het Eyland Cojaquijn, het welcke seer groot is/ zijnde in drien ghedeelt. Ick hebbe aende zyde van het landt by heen ghepasseert/ het welcke eenen seer goeden wech is/ en hebt u nieuwers van te wachten/ dan van sommighe steenen/ die langhs het Eylandt heen liggen/ welck men bescheydelijcken ghenoech sien kan: want de Zee daer op breeckt/ sult daer uwen wegh langhs heenen doen/ latende dese Steenen aēde zyde van't back-boort/ ontrent een schuet van een Bas daer af loopende; Als ghy dese ghepasseert zijt/ so loeft soo veel als ghy immer muecht t'Zeewaert aen/ om te schouwen drie Eylandekens ofte Clippen/ die aen d'ander zyde recht teghens het dick ende grof landt over ligghen: want is tusschen beyden altemael vol Riffen/ daerom is het beste te loopen 't Zeewaert van't Eylandt Cojaquijn af/ te middeweghen van het voorseyde grof ende dick landt (dat voorby d'Eylandekens ofte Clippen vande Riffen leyt) is gheleghen de Haven van Amacusa, die seer goet is/ al waer begint den Inwijck van Aryma. Van hier af sult ghy terstont/ (te weten/ int n.n.w. comen te sien het Eylandt van Cabexuma.

Cours van A Ilha fermosa nae de Straet van Aryma.

Wat diepten datmen heeft alsmen recht op Meaxuma aen loopt.

Ghedaente eñ plaets van't Eylandt van S. Clara.

Sommighē steenen langs desen caut.

Waerschouwinghe voor 3. Eylanden eñ veel Riffē.

Plaets vadē haven van Amacusa.

Als ghy met Cabexuma over een zijt/ soo sult ghy voorder aen comen te sien ses Eylandekens ofte Clippen/ daer ghy aende zyde van ter Zeewaert sult by comen/ soo sult ghy terstont comen te sien nae het oosten/ ende oost ten noorden aen het Eylandt/ ghenaemt Ilha dos Cavallos, ofte vande Peerden/ het welcke heeft aende zyde vande Zee eenen groven huevel/ ende aende ander zyde nae het Eylandt Fyrando toe/ twee Clippen langhs de Custe heen liggen/ die in't schijn hem verthoonen als twee seylende Schepen: Oock mede soo heeftmen wat voorder aen nae Fyrando toe/ twee vlacke Eylanden langhs de Custe heen ligghen/ welcke ghenaemt worden As Ilhas das Restingas, dat is/ d'Eylanden vande Riffen ghesept.

Ses Eylandekens diemē siet alsmē met Cabexuma over een is.

Gheleghentheyt vande Eylandē As Ilhas das Restingas.

Soo't u noodich waer (als ghy van uyter Zee aen comt) te anckeren/ al eer ghy inde Haven loopt/ (wesende by d'Eylandekens ofte Clippen) soo set het met nieuwe Cabels/ die wel verseker ende/ op dat ghy daer gheen anckers en verliest: want isser seer diep ende scherp.

Waerschouwinghe oft noodich waer te anckeren.

Met de voorseyde ses ofte seven Eylandekens ofte Clippen over een zijnde/ soo loopt recht op't Eylandt/ A Ilha dos Cavallos aen/ als ghy daer by comt (te weten/ vande punt binnewaerts/) soo sult ghy langhs het selfde Eylandt heen een drooghte boven water sien ligghen/ alle d'ander Eylandekēs ende Clippen die ghy siet/ sullen u blyven aende zyde van't bagboort/ 'twelck is aende zyde van't Eylandt Facunda, sult aldus loopen tot inde Haven vā Langasaque, eñ en hebt daer nieuwers van te schroomen/ dan van dat ghy voor ooghen siet: want men heeft alhier de Zee ende grondt ghelijck aende Custe van Spaengien.

Plaetse van A Ilha dos Cavallos/ midtsgaders een drooghte by't selve Eylandt.

Oock schoone gront inde Haven van Langasaque.

Dat 36. Capittel.

Een voyage ofte Schipvaert, ghedaen van Macau uyt Chyna af, nae de Haven van Langasaque ofte Nangasache in't Eylandt Iapan, met het Schip Sancta Crus, waer van Capiteijn was eenen Portugescher, met namē Francisco Pays, ende Constapel van dien, eenen Dirrick Gerritszoon, Burgher deser Stadt Enckhuysen, in het Iaer 1585. met alle de coursen eñ gheschiedenisse alles gheappoincteert

ende aengheteeckent door den Piloot ofte Stuerman van't selfde Schip ende vaert.

Tijt wanneer dat tschip S. Crus uyt Macau ghe-loopen [redacted].

DEn 5. Julius / anno 1585. wesende des vrydaeghs smorghens / ginghen wy 'tseyl/(te weten / vande punt [redacted] teghẽ 'tClooster van S. Francisco over leyt af)met resolutie [redacted] te loopen te loefwaert vã [redacted] rondt Eylandeken ofte Clippe/gheleghen o.z.o. daer vaer van af: maer [redacted] dat de wint scharp was / en consten niet volbrenghen / [redacted] voeghen dat wy't dragende hielden / [redacted] door het Canael ofte 'tgat van Lanton te loopen / ghelijck als wy deden. De diepten die wy alhier vonden / waren van 5. tot 6. vademẽ toe / [redacted] dit was wicht by't ronde Eylandeken dat tZeewaert van't Eylandt Lanton af leyt / ẽn van daer voort aen / soo beghint het dieper te worden tot 18. ende 20. vadẽ toe; Wy hadden dese dieptẽ / tot dat wy buytẽ 't Eyland A Ilha do Leme, (dat is 't Eyland van't Roer) warẽ.

Diepten in't Canael van Lanton.

Plaetse van het Canael van Lanton.

Diepten tot buytẽ [redacted] Ilha do Leme.

Dit Canael vã Lanton heeft in't aencomẽ van dien eẽ bocht / alwaer de wint seer scherp was / so dat wy ons qualick consten wachten van [redacted] Eylandt / gheleghen aende slincker hant van't Canael / ten waer dat de wateren ẽn stroomẽ so groote cracht niet gehadt hadden / die't schip dwers over te loefwaert daer van af dreven / sonder dat souden wy grooten arbeyt ẽn moeyten ghepasseert hebben om't Canael door te comen / eyntlicken dat wy teghens den nacht mochten wesen ontrent 4. myIen van't Eylandt Ilha do Leme af voort aen. De cours [redacted] wy desen nacht deden / was oost / ẽn o. ten z. aen / [redacted] dieswille dat wy [redacted] scherpe wint hadden / hebbende [redacted] diepten vã 20. tot 26. vadem modder gront; Met [redacted] dagheraet quamen wy by [redacted] recht voor uyt te sien het Eylandeken Ilha branco, ofte de witte Clippe / ẽn door die voorseyde diepten / maeckten onse gissinghe / daer [redacted] groote half mijl van af te passeren.

Ghedaentẽ alsmen by't Canael van Lantõ comt.

Het Eylandeken Ilhea branco ofte witte Clip.

Den 6. Julius des saterdaeghs / [redacted] consten [redacted] hooghte vande Son niet nemen / om datse ons recht over 'thooft was; hadden eenen z. o. ende z. z. o. wint / met seer goet weder des daeghs: [redacted] des snachts wast wat koelder; Deden onsen cours o.n.o / o / ende o. ten n. aen / [redacted] dat [redacted] wint wayde; Wy vonden des midDaeghs van 25. tot 27. vadem diepten / met swart cleyn sandt [redacted] de gront. Dit was altoos in't ghesicht van't landt / ende [redacted] den dagheraet saghen wy 'tland van Lamon, het welcke [redacted] lanck ẽn vlack landt is / in ghelijckenisse van [redacted] tafel ofte vlack velt / hebbende aende zyde van't oost noord oosten [redacted] dunne punt landts tZeewaert uyt steken / ẽn aende zyde van't west zuydt westen / loopt oock [redacted] ander dunne punt tZeewaert in / ende daer dicht by / te weten / aen't dickste van dien / sietmen 'tfatsoen van een witte plaet / welcke is het Eylandt van Lamon, ende tZeewaert daer van af / heeftmen drie Clippen / gheleghen [redacted] het eynde vande Riffe van Lamon; alhier worpen wy 'tloot uyt ende vonden 27. vadem diepten / hebbende wit cleyn ende sommigh swart sant / met kleyne schulpkens onder een ghemenght / wesende van't landt af ontrent 7. ofte 8. myIen.

Hier de Sonne recht bovẽ 'thooft.

Crygen hier landt van Lamon int ghesicht / is lanck ende vlack.

Ontrent 7. oft 8. mylen vant landt Lamon 27. vadẽ diep ẽn wit oock swart sant.

Den sevenden des Sondaeghs / hadden wy stilte / ende altemet [redacted] weynigh: maer niets [redacted] veel wints van uyten zuydt oosten / ende zuyd zuyd oost / doende [redacted] cours oost noord oost / noord oost / [redacted] noord oost [redacted] oosten [redacted] / op de diepten van 24. tot 26. vadem. Soo haest als wy het Eylandt van Lamon ghepasseert waren / kreghen terstont wit / cleyn ende dun sant op de grõt / [redacted] sommighe schulpkens ghemenght; Wy waren [redacted] smorghens ontrent 7. mylen van't landt af / te weten / van het landt van Chincheo, [redacted] saghen v[redacted] ghelijcken het Eylandeken / 'twelcke een ghelijckenisse heeft van't Eylandt / ghenaemt Ilha dos Lymoins, dat is / 't Eylandt vande Lymoenen / gheleghen by Malacca, ende wat voorder aen / saghen een dun landt / met eenen spitsighen top boven op / welck [redacted] seyt te wesen A Varella do Chinchon, (dat is / die kenteyckẽ ofte Bootse van Chinchon;) Dit was den achtsten van[redacted] maent des Maensdaeghs; Des snachts daer [redacted] kreghen wy stilte / waer mede [redacted] wint nae h[redacted] noorden liep / comende wat coel[redacted] aen / altemets met vlaghen reghens: maer met [redacted] zuyd ooste wint / en hadden noyt regẽ; kreghen des snachts twee donderslaghen vã de selfde zyde van't zuyd oosten / met weerlichten van uyten z. o. ende noorden.

Wy sien hier het land van Chincheo / welck wel gelijckt Ilha dos Limons.

Den 9. des dijnsdaeghs / hadden wy de hooghte vande Son op 23½. graden / hebbẽde de wint des snachts ghehadt oost ende o. z. o. met een goede koelte; laghen alle de nacht en dreven sonder seylen / worpende altemets het loot uyt / op [redacted] diepte van 20. tot 24. vadem toe / ẽn creghen eens 18. vadem / waer van [redacted] gront wit cleyn sant was / [redacted] sommighe schulpkens onder een ghemenght. Des smorghens met den dagheraet / kreghen wy eenen noorden wint / waer mede wy ons wendẽ op den boech van't oosten / (hebbende alleen tfocseyl ende de besaen op) tot teghens den avont; Op de voorseyde diepten namen daer nae [redacted] seylen in / om stil te dryven; Des anderẽ daegs sagen wy landt / te weten / dat van den voorleden dagh / ende lach ons in't noorden / ende ter halver streeck van noorden ten westen.

Hebben hier de hooghde op 23. [redacted] half gradẽ / 18. 20. 24. vadem waters.

Hebben alhier stilte.

Den 11. des donderdaeghs / en namen [redacted] hooghte vande Son niet / om oorsaecke / dat wy laghen en dreven sonder seylen / met eenen oosten [redacted] o. z. o. wint / ẽn hadden de Zee-barẽ van uyten z. o. laghen met het schip ghewent nae't n. o. Dit was des snachts: maer des daeghs hadden wy eenẽ n. o. ende n. n. o. wint / in voeghen dat wy als [redacted] op den eenen / als [redacted] op [redacted] anderen boech liepen / nae dat [redacted] wint ende tweer ons plaets gaf / op de diepten van 20. tot 24. vadem toe / van wit cleyn sant / hebbende sommighe worpen op 18. vademen; Wy hadden die voorleden nacht veel weerlichten van uytẽ westen ende zuyen / wesende [redacted] 13. vande nieuwe Maen / hadden [redacted] daeghs [redacted] voren [redacted] hooghte vande Son op 23½. graden ruijm / het landt dat wy sagen costmen qualick onderschepdẽ / evenwel docht ons te wesen / het landt dat wy die vorighe daghen ghesien hadden.

Hebben alhier vele weerlichten uyt den westen ende zuyden.

Den 12. des vrydaeghs / [redacted] hebben [redacted] hooghte vande Son niet ghenomen / [redacted] dieswille dat wy noch laghen [redacted] dreven sonder seylen / met eenen oost zuydt ooste wint / te weten / des snachts / wesende des daeghs noord oost / op de dieptẽ van 20. tot 24. vadẽ / met sommighe worpen [redacted] 18. vadem / waer van [redacted] gront cleyn / dun / wit sant was / zijnde [redacted] gront vande vier [redacted] twintich vadem wat grover sandt / met sommighe schulpkens ghemenght. Als het begonst te dagẽ / so warẽ wy nae [redacted] gissinge 5. ofte 6. mylen van't lãdt af / wy had-

Vele weerlichten ende vele vlaghen reghens.

wy hadden die voorledẽ nacht veel weerlichten van alle canten / hebbende des morghens ſommighe vlaghen regens / ſonder wint / met een overtoghen Hemel ofte lucht / ſoo dat het ſcheen veranderinghe van weer te weſen; Teghens den avont creghen wy eenen z.o. wint / loopende terſtont na het z.z.o. waer mede wy onſe ſeylen lieten vallen / nemende onſen cours n.o. ende n.o. ten o.aen / ende oock ooſt n.o. maer den meeſten tijt n.o. in voeghen dat ons de diepten begonſt te vermeerderen / tot op 32. vadem / met wit cleyn ſandt / weſende inden tijt vande volle Maen; Wy hadden de Zee-baren altoos van upten z.o. eyntlijcke dat wy alhier met deſe voorſeyde winden vijf daghen om brochten.

Hier vermeerdert de diepte tot op 32. vadem.

Den 13. des ſaterdaeghs / namen wy de hooghte vande Son op 24. gradẽ ruym / loopende deſen nacht o.n.o. aen / tot des morgẽs toe / behoudende t'Schip de cours van o. ende o. ten n. wy bevonden 20. myle ghevaren te hebben / zijnde vande Cuſte van Chyna af 8. mylen / ſaghen terſtont des ſmorghen 'tlandt van d'ander zyde. Dẽ grõt vã deſe zyde / was wit / dun / met ſommich ſwart ſant gemengt / ẽ ontrent in't ondergaen van dẽ Son / wierpen 'tloot upt / vonden 35. vadem dieptẽ / met ſeer fijn ſwart ſandt op die gront.

De Son vinden op 24. graden / 20. mylen gevaert hebbende 8. mylen van't landt van Chyna zijnde.

Dẽ 14. des Sondaeghs / namẽ de hoochte vande Son op 25. graden ſchaers / hebbende eenen z.w. wint / met ſeer goet weder / doende onſen cours n.o. ẽ n.o. ten n. aen / den gheheelen nacht over op de diepten van 37. vadem / met ſeer dun ſandt / ẽ ſommige ſwarte modder op de gront / ẽ inde laeſte waecke vanden dagheraet / quamen wy op modder gront / op de voorſz. diepten van 37. vadem / zijnde met ſwart ſant ghemenckt / ẽ beghinnende te daghen / ſaghen 'tlandt vande Cuſte vã Chyna / daer ontrent 4. oft 5. tot 6. mylen toe van af weſende / quamen te verkennen die Lagarto, met die twee Geſuſters (dat is / die Cocodril / etc. gheſeyt) Eylandekens alſo genaemt / worpen 'tloot upt / ende vonden de diepten van 42. vadem modder grondt / die noch ſandtachtich was / ſaghen van ghelijcken op den ſelfden dagh / het Eylandt Ilha Fermoſa gheleghen by Lequeo pequeno, ofte cleyn Lequeo, de wint ſcheen hem te willen voeghen om beter te wapen.

Verkennen die Lagarto met die twee geſuſters / dat is de Cocodril &c. Eylanden alſo geheeten.

Sien Ilha fermoſa / by Lequeo pequeno.

Den 15. des ſmaendaechs / namen wy de hooghte vande Son op $25\frac{1}{3}$. graet / ẽ kregen de wint des ſnachts van uptẽ n. met ſeer goet weder / loopende alſo om nae't n.w. liepen o.n.o / n.o. ẽ n.o. ten o.aen / ẽ als het begonſt te daghen / ſagen 'tlandt / te weten / 'teynde van't Eylandt Ilha Fermoſa, ofte 'tſchoone Eylãd / 'twelcke een lantkwerpent ẽ leech landt is / weſende in't midden gebroken ofte geſchuert / 'twelcke een open ſchijnt te weſen: maer en is anders niet / dan als verhaelt is; Wy ſaghen terſtont in't ooſten een ander hoogher landt / 'twelcke zijn d'Eylanden / As Ilhas dos Reijs Magos, dat is / d'Eylanden van de drie Coninghen / wy paſſeerdẽ daer voor by heen / ontrent 7. ofte 8. mylen van af; Hadden deſen nacht de diepten van 34. vadem / ende begeerende te weten / wat diepten datmen heeft int ghesicht van't boveghementioneerde landt / ſo vonden wy daer 40. ẽ meer vademen / liggende 'tvoorſz land (van Ilha fermoſa) o.z.o. van ons af / ẽ was modder gront. Wy hadden op deſen dagh eenen toelen wint van de Monſon: maer en hieldenſe niet langer dã tot den nacht toe / doen wordent weder ſtil / gheduerende alſo tot des ſmorgens / doen cregen wy hem van upten n.w. loopende alſo vande weſt zyde om / tot dat hy z.w. wordẽ / ẽ wayden tot des ſnachts / wordende doen weder gantſch ſtil; dit was des dynſdaegs / den 16. weſende in't ghesicht vande bovengenoemde eylandẽ; Op deſen dagh haddẽ wy de hoochte vande Son op 26. graden min $\frac{1}{6}$. ẽ 'teynde van't groot Eylandt bleef ons in't o. ẽ o. ten z. ẽ 'tander cleyne in't o.z.o. Dit cleyn Eylãd is hoogher aende zyde van't z.z.w. als vande z.w. zyde. De punt ofte hoeck van't z.w. heeft een brueцke ofte ſchuerſel / 'twelcke / hoe men daer dichter by comt (voorder aen loopende) hoe dat het grooter wert.

Sien 't Eylãd ten eynde Ilha fermoſa / ofte tſchoon Eylandt.

Sien de Eylanden der drie Coningẽ.

Hebben hier de hooghde op 26. graden min een ſeſtedeel.

Dit Eylandt is ſeer hoogh in't midden / ẽ loopt al dalende af nae d'eynden toe / de punt ofte het eynde van't n.o. is leeger / als die vã't z.o. in voeghen dat het een uptſtekende tonge maeckt / die ſeer leegh is. Van daer af nae't o.n.o. toe / heeftmen andere Eylanden ligghen ghelijck als Clippen / de diepten alhier zijn 25. vadem / modder gront.

Comen aen 't Eylandt dat af loopt / ende als een tonge ſmalder wort / nae't ooſtẽ toe ligghen noch Eylandekens als Clippen.

Des woenſdaeghs den 17. kregen wy weder eenen n.n.o. wint / loopende terſtont nae't n.o. ẽ begonſt ſo ſterck te wapen / dat wy gedwongen waren alle onſe ſeylen te ſtrijcken / ẽ het Schip den gheheelen dagh te laten dryven z.o. aen / ẽ des nachts hebbe bevolen op den boech van't n.w. te ſtueren den gheheelen nacht over; teghens den dagheraet begonſt de wint ſo dapper op te ſteken / met ſo gewelдighe Zee-baren / dat wy ghedwonghen waren te loopen met het halve fock-ſeyl op / met alle de touwen wel vaſt aen gheregẽ / gebondẽ ẽ verſien / in voeghen dat deſe tempeeſt ofte Tuffon ſo ſterck ẽ dapper was / dat wy't al moeſten binden wat in't ſchip was / ofte was terſtont geramponeert ende aen ſtucken gheſmeten. Deſe tempeeſt begonſt eerſt op te comen van upt den n.n.o. ẽ liep alſoo om voleyndende in't n.n.w. gevende op't laetſte ende 'taffſcheyden den grootſten ẽ gheweldichſte ſtoot / comẽde met water hoeſen / dat zijn wolken die 't water ſchynen te drincken en op te ſlorpen; Dit was des dõderdaeghs / weſende den 22. dagh vãde nieuwe Maẽ. Des nachts daer aen volghende / liep de wint nae't weſtẽ: maer om dat de Zee noch ſeer hol ẽ verbolgen ginck / en lieten onſe ſeylen noch niet vallen / dan des morghens creghen de wint van upten z.w. lieten onſe ſeylen vallen / makende ghereetſchap om onſe reyſe te vervolgen / met een generale blyſchap door het gheheele ſchip / want meenden voorſeker dat wy de wint vande Monſon ghewiſſelicken hadden: maer teghens den nacht wordent weder ſtil / krygende de wint weder upt den noorden / doende alſo onſe cours ooſtwaert aen: maer worden een wijl daer nae weder gants ſtil / hadden niet teghenſtaende de Zee-baren altoos van upt den zuyden / in voeghen dat wy ontrent ten twee uren de wint upt dẽ z.o. kregẽ / waer mede onſe ſeylen op hijſten / loopẽde n.o. ẽ n.o. ten n. aen / alſt begonſt te dagen / quamẽ te ſiẽ 't Eylandt datmen ſeyt te weſen A Ilha dos Reys magos, (dat is vãde drie Coningẽ) 'twelc ic mercte (liggẽde z. 10. oft 12. mylen vã ons af) ẽ vont daer de hoochte van $26\frac{2}{3}$. graden / weſende den 21. vande maent.

Crygen hier ſo grooten tempeeſt / dat al moeſt ghebonden worden / ofte waren in ſtucken gheſmeten.

De ſtormwint eyndet met aen comſt van wolcken die water op ſlorpen.

Den wint goet waeyende verblijt hem al wat in ſchip waer.

Comen hier by't lãdt Ilha dos Reys magos / is 'tlandt vande drie Coningẽ

Wy ſagen altoos de vorige dagen 't Eylãt Ilha fermoſa, 't welcke eẽ ſeer hoogh land is / ſo datment boven de wolckẽ ſiet upt ſtekẽ / ẽ

Teecken vant onweder/ is eē cleynen peertſen Reghenboghe/ met noch twee groote Regēboghen vol Catten-oogē/ dat zijn cleyne wolckskens ſchynen een vuyſt groot te zijn.

hadden daer de diepten van 45. ende 50. vadē modder gront. Des vrydaeghs met dē dageraet worpent loot uyt / eñ vonden 21. vadem met ſwart ſandt op de gront. 'tEerſte teijcken ende voor-bode die wy hadden vande voorſz. tempeeſt ende onweder / was eenen cleynen Reghen-boogh / dicht by den Horizont vāde Zee heen/van een ſchoon paerſch coluer/ met noch twee andere grooter Reghen-boghen/ waer van de punten ofte eynden by naeſt hen verthoonden / als Olhos de Boys, (dat is/ Katten ooghen gheſeyt/) twelck zijn cleyne wolcxkens/die hen in't ſchijnſel(in't eerſte geſicht) op doen van een vuyſt groot / te weten/ aende Cabo de bona Eſperança, die vande Zee luyden vande ooſt Indiſche vaert ſeer ontſien werden : want zijn teijckenen van ſubytelijcke overvallende tempeeſten ende onlydelijcke tormenten / als wy inde voyage van Indien nae Portugael eenſdeels aengheroert hebben / waerom goet is daer van gheadverteert te weſen / om hen daer voor te wachten en op te voorſien/ tot welcken eynde het ſelfde alhier in't beſonder hebbe willen vermanen.

Waerſchouwinghe u te wachten voor deſe tempeeſten.

Keerende weder op onſe materie / ſoo advertere ick u dat als ghy comt in deſe contreye/ ſo langhe als de wint van uyten noorden (comende) nae't z.weſten loopt en maeckter geen rekeninghe op/ want ſal terſtont weder nae't noorden/noord ooſten eñ ooſten loopen:maer als het gants ſtil wort/ ſoo ſal u de wint van uyten z.o.comen / loopende van daer af nae't zuyen eñ zuydt weſten toe/ 'twelcke de Monſon ende winden van dien tijt zijn:maer ſo hy van weder quam te ſtillen mocht wel gebueren/dat hy nae't ooſt zuydt oooſten liep/ doch ſal terſtont weder nae't z.o. keeren met goedt weder/'twelck wy alſoo bevondē hebben deſe Monçon van Julius/anno 1585.

Des Maēdaechs den 22.haddē de hooghde vande Son op 27½.graden ruijm/ hebbende eenen zuydt ooſten/ eñ z.z.ooſten wint met goet weder / deden onſen cours noordt ooſt aen / ende hadden nae mijn giſſinghe ghelooppen / (ſint het goet weder eñ wint) 22.myplen/ weſende van het landt van Chyna af/ te weten / vande Cabo ghenaemt de Sumbor, ontrent 12.myplen/zijnde ontrent noch 100.myplen van't Eylandt Meaxuma, worpen op deſen dagh 'tloot uyt/ende vonden daer 55.ende 57.vadem diepten/ ende ſaghen veel ſwarte ende witte Zee voghelen/ die haer aes aldaer hadden / waer van de ſwarte voghels vande Portugeſen ghenaemt worden Alcatraſes.

22.myplē zijnde vā Chyna van Cabo Sumbor 12. myplen / zijnde 100.myplen van't Eyland Meaxuma/ die diept hier 55.57.vadem

Swarte ende witte Zee voghelen/ diemen Alcatraſes noemt.

Den 23.des Dijnſdaeghs/haddē ſeer goet weder / in voegen dat wy op deſe etmael ſeylden ontrent 15.myplen / weſende van't vaſte land van Chynen af ontrent 12.myplen; Des morghens wierpen wy 'tloot uyt/ende vondē 51.vadem met wit ende ſwart ſant onder een ghemenckt. Des woenſdaechs den 24. hadden de hooghte van de Son op 29.graden ſchaers / met eenen ooſt zuydt ooſt eñ zuyden ooſtē wint / en goet weder/doēde onſen cours noord ooſt/ende n.o.ten noorden aen/en ſomtijts(maer niet veel)n.o.ten ooſten aen. Jck maeckte mijn rekeninghe van noord ooſt ten noorden behouden/ende 16.myplen gheſeylt te hebben/weſende noch van't Eyland Meaxuma 70.myplen / ligghende van ons af noord ooſt aen / wierpen al hier 'tloot uyt / ende vonden 49. vadem van ſandt ende modder gront.

12.myplen van het landt van Chyna/ heeftsmen 51.vadē diepten.

Beſchrijvinghe vande grondt / diepten/ eñ ſandē/ 70.myplen vā Meaxima zijnde.

Des donderdaechs den 25.Julius / en namen de hooghte vande Son niet / om dat wy laghen en dreven ſonder ſeylen met eenen ooſten wint/ ligghende zuyen aen ghewent/ gheduerende aldus tot den 26.toe / ende dreven weſtwaert aen / ende cregē twee vadem minder inde diepten.

Oorſaeck waeromme datſe hier de hooghde van de Son neme

Den 26.wendē wy ons op dē boech van't noorden/ſonder ſeylē/ doch een weynigh tijts daer na lietē onſe ſchover ſeylen vallen (maer was gants teghens mijn wille) door importunatie vande Chynſche Piloot / ſegghende dat wy op deſen boech de wint ruymer ſoudē crygen / 'twelcke alſoo niet en ghebuerden/ want was gants in't contrarie / om dat wy (met alle 'tghene dat wy aldus aen liepen) daer nae te meer moeyten door hadde / waer om het beter is voor de gheen die hem op deſe contreye van 29.graden vint/ te verwachten de zuydt ooſte winden/dan noord noord ooſt/ noordt ooſt/ende n.o.ten n.aen te loopen/ om oorſake dat de wateren eñ ſtroomē ſeer ſterck nae Liampo toe loopen / ende als ghy zijt op de 30.tot 31.graden toe/ hebbēde eenen z.z.o. wint / ſoo ſult ghy groote moeytē hebben om het Eylandt Meaxuma te mogen ghecrygen: want is ons alſo ghebuert / door dien dat de wint ſo crachtigh was/ dat wy niet meer als de ſchoverſeylen eñ halve mars ſeylē mochtē voeren/ oock daerō dat de Zee ſeer hol eñ verbolghen gingh/ en 'tſchip ſeer ontſtelden / als mede om oorſake dat de ſtroomen zuyd ooſtwaert aen liepen; Dit mocht weſen ontrent 25.ofte 30.myplē van't Eyland Meaxima af.

Wat winden profytelijcken te verwachten zijn alſmē op 29.graden is.

Waerſchouwinghe voor de winden eñ vloedē/ alſmen op 30. eñ 31. graden is.

So haeſt als ons de wint ruijmde/ſoo dat wy ooſt eñ o.ten n.eñ o.n.o. aē liepen/ comēde met deſe courſen vande 40. tot op 34. vadem diepten/weſende de gront ghelijck als ſchrijfſant)loefdē ſo veel aē/ als wy immers mochten nae't ooſtē toe/en altemets nae't o.ten z. waermede ons de dieptē begonſt te vermeerderen/doch ſo verlanckſaem/dat het ons verdroten ſoude hebben/ ſoo't ſchip eenen harden voortganck ghehadt hadde: maer om dat het water ſeer hol ging / waer door het ſchip niet wel beſtiert was (daer wy ons alleen op vertrooſten) ſo quamen wy eyntlicken op 50. eñ 60.vadem diepten/modder gront/ eñ daer na tot op de 70.en 75.vadem/met cleijn dun ſant op de gront / een poos daer nae creghen 80. vadem:maer gheloove dat het was door dien dat het loot een weynigh achter uyt bleef.

Beſchrijvinge van verſcheyden Courſen/ diepten ende ſanden.

Deſen worp hadde de grōt wat grover ſant/ ende om dat wy nae onſe giſſinghe dicht by't Eylandt Meaxuma waren/ liet ick de Mars ſeylen ende blint in nemen / teghens d'opinie van ſommighe Piloten / worpen gheſtadich (gheduerende alle de quaerten ofte waecken vander nacht)het loot uyt / ende terſtont met het dagheraet de Maers ſeylen weder op gehijſt / ſeylende alſoo een weynich tijts/ſaghen het landt/ welck was van't Eylandt Meaxima,hoe wel dat d'ander Piloten / die met in't Schip quamen/ ſeyden te weſen het Eylandt van Guoto: maer waren hier ſo ſeker in/ als in alle huere andere dinghen. Dit landt van Meaxima hadde in d'eerſte ontdeckinghe een hoogh ſteijl afghebickt landt/ weſende na het z.w.toe/alderlaechſt / ſoo wanneer men daer met over een comt/ ſo heeftet een Clippe aen't eynde van dien/ welcke hem in't ſchijnſel verthoont ghelijck als eē Fortreſſe; Ons worde gheſeyt datter een weynich van deſe Clippe af/ een verborghen Clippe onder water leyt/ daer het water op breeckt.

Ghedaente vande eerſte ontdeckinge van Meaxima.

Een Clip in ghedaente als een Fortres.

Dit voorſz.

Verscheyde ghedaente vā Meaxuma.

Dit voorsz. Eyland vā Meaxuma maeckt het schijnsel van drie ofte vier Eylandē/ waer van het eerste (te weten/ aēde zyde van't zuydt westen hem verthoont/ als ghesept is/ hebbē de boven om hooch ofte 'topperste van dien/ twee ronde huevelen als borsten/ ofte ghelijck een sael; Die ander twee Eylandē ofte schijnselen van [redacted] middewegē zijn als groote Clippen / met veel rootsen eñ uytstekende scherpten/ ghelijck als Orghelen / eñ het ander Eylandt ofte 'tschijnsel van't noordt-oosten/ heeft de ghelijckenisse van een seer langhe: maer niet te hooghe Clippe. Wy liepen by dit Eylandt heen / doende [redacted] cours van n.o. aen; daer ontrent twee mylen van af. Als wy Meaxuma lieten blyven/ om dat de wint z.o. was / so liepen wy n.o/ n.o. ten o. ende o.n.o. aen/ ende metten dageraēt / seyden zy dat wy [redacted] lenghte van't land van Amacusa hadden/ ende siende te lywaert / worden ghewaer een grof dick landt/ gheleghen dicht by't Eylandt Cabexuma; Dit Eylādt Cabexuma is vlac ende lanckwerpent/ van een effen landt/ hebbende aen't noordt eynde een Clippe ligghen; Dit was den laesten Julius / ende quamen [redacted] selfden dagh binnen in de Havē van Langasaque, 'twelcke is de Haven ende plaets daer huydens daeghs de Portugesen haer meeste vaert ende handel hebben.

Coursen van Meaxuma nae't landt [redacted] Amacusa.

Gheleghentheyt ende ghedaente van Meaxuma.

Desghelijcks de plaets van [redacted] Clippe.

Dat 37. Capittel.

De rechte kennisse van't Eylād Meaxuma, so by de diepten, als by't fatsoē ende opdoeninghe van't landt, met een onderrechtinghe van de incomste ende rechte coursen om te loopen in de Haven, ende op de Ree van Langasaque ofte Nangasache, gheleghen in't landt van Iapan.

Met wat diepten datmen recht op't Eylandt aen loopt.

IN den eersten / so wanneer datmē is op de diepten van 75. vadem / soo salmen recht op het midden van't Eyland aen comen / ende comende op dese diepten landt te sien / so salt wesen een hoogh steyl afghebickt landt: maer niet te groot / hebbende op't opperste van dien twee mammen / ende alsmen daer by ghenaeckt/ so salmen terstont een ander lanckwerpender landt sien / wesende vlack eñ effen boven op/ hebbēde van tusschē beyden twee groote met veel cleyne Clippen by een ligghen in't fatsoen als Orgelen: maer [redacted] dese Clippen te sien/ moet men daer dicht by heen loopen / te weten / tot op twee mylen nae het allernaeste/ luttel min ofte meer. Dit Eylandt heeft aen't eynde van't zuydt westen [redacted] Clippe ligghen / ende een stuck weeghs daer van 'tZeewaert aen / is gheleghen [redacted] ander Steen-clippe onder water/ daer de Zee op breeckt/ ende aen't eynde van't noordt oosten/ heeft het [redacted] ander Eylandekē ofte Clippe. Sult weten / dat comende nae Iapan toe/ ende vindende meer diepten als ghesept is/ eñ quaem het landt te sien / soo [redacted] sal 't Eylandt van Meaxuma niet wesen: maer sal eer wesen 't Eylandt ghenaemt Sancta Clara; ende soo men comt op minder diepten als de 70. vadem landt te sien/ so salt van gelijcken Meaxuma wesen: maer sal wesen aende zyde van het stuerboort. Het Eylandt Meaxuma leyt op de hooghte van $31\frac{2}{3}$. graden; Die geen die na de havē van Langasaque begeert te seylē/ passerēde van dit Eyland twee mylen na het oosten daer van af/ sal zynē cours noord oost/ ende noord oost ten oosten [redacted] loopen/ ruyme wint hebbende: maer somen by de wint heeft/ sält noodich wesen o.n.o. aen te loopen. Op dese cours salmen op't Eylandt vā Cabexuma aen comen / ende men sal van ghelijcken comen te sien [redacted] gheberghten van Amacusa, als oock etlicke cleyne Clippen/ ghelegē recht teghens over Cabexuma, diemen terstont int ghesicht sal hebben / [redacted] so men in Langasaque wil wesen/ soo salmen hem langhs d'Eylandekens ofte voorseyde Clippen heen houden/ [redacted] weten/ 'tZeewaert daer van af. Voor by dese Clippe wesende / salmen terstont comen te sien den hoeck ofte 'teynde van't Eylandt A Ilha dos Cavallos, ofte vande Peerden / 'twelcke heeft op het eyndt van't noordt westen sommighe Pijn-boomen staen: [redacted] sal op dese punt ofte eyndt [redacted] loopen/ ende so wanneer men met die selfde over [redacted] comt/ so en sal ment terstont niet aen loeven / [redacted] oorsaecke vande buyen / diē van over't Eylandt Caffury comen / diemen hier ghemeenlijcken crijcht ende ghewisselicken over comen; als men de voorseyde buyen crijght / soo salmen aen loeven alle het ghene noodich is / om int midden vande Haven te comen; als ghy te middeweghen zijt/ soo mocht ghy daer vrijelijcken op [redacted] loopen: wāt en hebt daer nieuwers af [redacted] vreesen / als ghy daer [redacted] binnen toe begint [redacted] loopen/ so sult ghy terstont het twater sien breken op de steen plate/ welcke leyt so verde als te middewegen het Eylandt Ilha dos Cavallos, eyntlicke / datmen in dese incomste van Langasaque anders niet [redacted] heeft te doen/ dan [redacted] middewegen door te loopen/ tot op [redacted] Ree daerment set/ anckerende op $4\frac{1}{2}$. ofte 5. vadem/ 'twelck is/ dat soo wanneer u blijft (eenen boom die recht teghens [redacted] groote ende principaelste kerck duer over staet) met het dack (te weten/ het opperste van die voorseyde Kercke) effen en ghelijck over een/ alsdan heeftmen de rechte plaets / ende is seer goet om te anckeren. Sult op u hoede wesen/ dat als ghy zijt dicht byde punt lādts/ die recht vande Kerck af comt/ u alsdan wat nae de slincker handt toe te houden / [redacted] schouwen een Riffe ofte drooghte / die vande selfde punt af comt/ anckerende als voren gesept is.

Wat Eyland datmen vint alsmen over de 70. vadem diepten vint.

Desghelijcks alsmen meer als 70. vadem vint.

Hooghde van Meaxuma.

Cours van Meaxuma na Langasaque.

Gheleghentheyt van [redacted] Clippen ende een Eylandeken.

Ghedaente vā een lanckwerpende eylandt.

Hoemen aenloopen sal om in Lāgasaque in te loopen.

Ghedaente vā het Eylandt dos Cavallos.

Oorsaeck waerom dat men hier niet terstont aen loeven sal.

Kenteijcken alsmen binnē de Haven loopt.

Gheleghentheyt van [redacted] Clip.

Op wat diepten datmen inde haven anckeren sal.

Teycken alsmen de rechte ancker plaets heeft.

Waerschouwinghe voor een Rif.

Plaets van'e selve Rif.

Advertere u / dat soo het gheviel dat ghy quaemt by de voorseyde Clippen (daer hier voren af geroert is) inder nacht / ende begeerdent daer langhs heen te setten / (ghelijck als d'oude beschrijvinghe raden) op 40. vadem diepten/ ligghende op perijckel ende met sorge van eenen oosten wint; So waer mijn advijs (voor beter) te loopen tusschen [redacted] voorsz. Clippen / eñ het eynde vant Eylandt Cabexuma, eñ sommige Eylandekens (die op de ry vande Eylanden Ilhas do Cavallos ligghen) door heen/ twelcke [redacted] seer breet eñ goet Canael is van 20. vadem diepten / ende men mach daer in laveren ende wenden vanden eenen boech op den andren/ nae zijn eyghen wil / in voeghen datmen mach comen te setten op 12. oft 15. vadem nae u ghelieften / [redacted] een vlacke eñ effen grondt / te weten by het Eylandt Caffury, so datmen op dese manier beschut blijft vant n.o. af tot het z.o. eñ z. toe/ blyvende versekerder eñ dichter by om des morghens [redacted] loopen / tusschen de Eylanden van Ilha dos Cavallos, ende van Caffury door nae binnen toe/ twelcke een seer goet Canael is / van 10. vadē diepten/ hebt anders niet te doē/ dan recht doort middē heē te loopē/ eñ [redacted] vryer

Vermaningē alsmen by nacht ontrent de Clippen is hoe men hem reguleren sal.

Gelegentheyt van een Canael van 20. vadem diepten.

Goet ancker-gront by het Eyland Caffury.

Een goede Canael/ tusschen Caffury eñ Ilha dos Cavallos [redacted] 10. vadem diepten.

eñ ſekerder te weſen/ ſo moecht ghy een Boot ofte ſchuytgien voor heen ſeyndẽ / om te gaen ligghen daer't op zijn ſmalſte is / om u te dienen tot een Bake ofte merck-teecken/etc.

Dat 38. Capittel.

De Navigatie ende rechte Courſen om te ſeylen van't Eylandt Meaxuma af, nae de Haven van Cochinochij eñ nae Facunda, met alle de ſtreckinghe ende gheleghentheyt van dien.

Hoe na datmẽ aen het Eylãt Meaxuma loopen mach.

SO wanneer ghy comt te ſien het Eylandt Meaxuma, ſoo ghenaecktter op anderhalf ofte twee mylen na by/ofte wat dichter/ſoo ghy begheert: want en hebt daer nieuwers van te vreeſen/ dan vã dat ghy voor ooghe ſiet. Begheerende vã hier af te ſeylen na Cochynochy toe / ſoo ſult ghy uwen cours doen ooſt eñ o.ten n.aẽ/ u altoos houdende nae't ooſtẽ toe/ waer mede ghy ſult comen op den Inwijck van Arryma aen / eñ ſo het inder nacht waer/eñ begheerden te weten wanneer ghy by't landt zijt / ſo worpt het loot gheſtadich uyt/ eñ comende op 40. vadẽ/ ſo zijt ghy ontrent derdehalf ofte tot 3. mylen toe van't landt af / ende weſende inde mont vanden Inwijck/ ſoo ſult ghy hart ende grof ſandt op de gront vinden; Soo wanneer ghy comt op de 40. vadem/ ſoo moecht het ſetten/ ſoo't goet weer waer / ende u dunckt dat het vallent water is / om den dagh te verbeyden: want de ſtroomen loopen alhier ſeer gheweldigh nae de Zee toe/uytwaerts aen/ 'tloot ſal u altoos wel onderrechtẽ wat u te doẽ ſtaet.

Cours van Meaxuma na Cochynochy.

Hoe men hem ſnachts reguleren ſal/ alſmen weten wil of men by 'tlandt is.

Op wat diepten datmen ſetten mach.

Gheleghentheyt van Cabexuma.

Soo het by daegh waer / ſult terſtont het landt van Cabexuma comen te ſien / 'twelck een Eylandt is / gheleghen dicht by't landt; langhs deſen hoeck ofte eynde van Cabexuma heen/ (te weten / aende zyde van ter Zeewaert)is gheleghen een Clippe / welcke hem verthoont in't ſchijnſel ghelijck al een ſeijl. Deſe Clippe en machmen niet ſien / dan als men dicht by de punt is; Te lywaert van deſe punt af/te weten/nae het noorden toe / liggen ſommighe Steen-clippen: maer ten is niet goet datmen die ſiet alſmen nae Cochinochy wil ſeylen/ om datſe te lywaert ligghen / als gheſeyt is. So wanneer ghy comt land te ſiẽ/ ('twelcke ſal weſen op de 40. vademen) ſo ſult ghy terſtont den Inwijck van Arryma comẽ te ondecken/ als oock de punt van Cabexuma van d'een zyde / ende het landt van Amacuſa ende Xiquy aen d'ander zyde / 'twelcke ſeer hoogh is. Dit landt leyt aende zuydt zyde/ eñ Cabexuma aende noord zyde. Als ghy deſe punt van Cabexuma comt te ſien / ſoo loopt ghy daer tot op een mijl nae by / (om oorſake van een Steen clippe/ gheleghen in den mont van deſen Inwijck) uwẽ wech nemende dicht by Cabexuma heen / te weten/tot op anderhalf mijl daer vã af / ofte by't landt vã Amacuſa heen. Soo u de wint alhier in deſen inwijck ſcherp waer/ſoo wacht tot dat de vloet begint in te loopen/ welcke u brengen ſal daer ghy begheert te weſen / al hier weſende hebt ghy Cochinochy voor u ooghen / daer u de Barcken ende ſchuyten terſtont by menichtẽ ghenoech nae uwen wille ſullen in brenghen.

Een Clippe in ghedaente als een ſeyl.

Gheleghentheyt van ſommige Clippẽ.

Op wat diepten datmen 'tlandt eñ den Inwijck van Arima ſiet.

Hoe na datmen aen het punt van Cabexuma loopẽ moet/om hem voor een Clip te wachten.

Plaetſe daer men Cochinochi voor d'oogẽ heeft.

Die na Facunda begheert te weſen/ ſal zynen cours nemen ooſt noord ooſt/ende noord ooſt ten ooſten aen/ende alſmen dicht by het landt is/ſalmen vinden de diepten boven verhaelt/ ende weſende te lywaert van Cabexuma af/ ſult daer eenen harden gront vinden/ende ſoo het waer recht teghens over de mont vanden Inwijck / ſult ſant gront hebben/als boven gheſeyt is. Soo wanneer ghy comt te ſien de punt van Cabexuma, ſo ſult ghy nae het lãdt toe loopen/ende ſult terſtont by het land heen te weten/een mijl daer van af / etlicke Steen-clippen comen te ſien / by de welcke Steen-clippen ſult uwen cours daer langhs heenen doen/te weten/tZeewaert daer van af. Voor by deſe eerſte Steen clippe is gheleghen een ront Eylandeken/met eenen boom boven op. Wat voor by dit rondt Eylandeken met den boom/heeft men een ander Eylandt (welcke ſtreckt noordt weſt ende zuydt ooſt/)genaemt A Ilha dos Cavallos, dat is / 'tEylandt van de Peerden. Sult dit Eylandt ghenaken/te weten/ by een punt landts / die aende noordt zyde van het ſelfde Eylandt uyt ſteeckt. Dit Eylandt heeft aende zyde van't noord weſten tot een kenteijcken ſommighe Pijn boomen ſtaen. Als ghy dicht by de voorſeyde noorder punt zijt/ſoo ſult ghy van daer af ooſt noord ooſt aen/ nae binnen toe loopen/alwaert eenẽ Inwijck maeckt. Recht teghens dit Eylandt over nae't noordt noordt ooſt toe / is gheleghen eenen ſpitſighen eñ ſcherpen huevel/ ſtekende tZeewaert in / van welcken huevel u ſult wachten: want een half mijl van daer af voort aen / zijn gheleghen twee Steenen/ diemen terſtont ſien mach; Alſmẽ deſen Inwijc in loopt / comende binnen een Eylandeken ofte Clippe / 'twelcke u ſal blyven in't ooſt noordt ooſt/ſult daer by ghenaken tot op een ſchuet van een Guetelinck nae / en daer alſoo langhs heen nae binnen toe loopen. Sult terſtont binnen in(te weten/ op't landt vande rechter handt) ſommighe Duynen ſien / ende aende ſlincker handt een wilderniſſe/hebbẽde by de ſtrandt langhs de Zee cant heen / veel groote ſteenen/gelijck als keſel ſteenen. Recht teghens dit Eylandeken over / aende ſlincker handt / ligghen de twee Steenen boven gheroert / diemen niet en mach ſien / dan met leegh water van een ſprinck vloet; Aldus nae binnen loopende/ ſult een cruijs ſien ſtaen / te weten/op een punt landts / recht teghens dit cruijs over is de Ree / ende van dit cruijs af ooſtwaert aen/heeftmen een ſeer goede havẽ/ daer men hem wel vaſt moet binden / eñ verſorghen vande zuydt zyde / dit is de Haven van Facunda, &c.

Cours nae Facunda toe.

Wat gronde dannen te lywaert vã Cabexuma heeft.

Gheleghentheyt vã ſommighe ſteen-clippen.

Beſchryvinge van verſcheyden Eylandẽ eñ ſteẽ clippẽ.

Kenteycken van't Eyland dos Cavallos

Gheleghentheyt van een ſcherpen huevel.

Waerſchouwinghe voor den ſelven huevel.

Hoe nae datmen by't Eylandeken dat in't o.n.o. blijft loopen ſal.

Plaets van twee Steenẽ.

Deſghelijcks het teecken vande Ree.

Dat 39. Capittel.

Een inſtructie ende ſekere onderwyſinghe vande Navigatie ende Courſen van uyt de Haven van Langaſaque ofte Nangaſache af tot de Cabo de Sumbor, aende cuſte van Chyna, ende ſo voorts nae Macau in Chyna, alwaer de Portugeſen haer reſidentie houden.

SEylende van uyt de Haven van Langaſaque af nae Chynen toe/ hebbende eenen noorden wint/ ſoo't u noodich waer te anckeren / beneden by de drie Eylandekens ofte Clippen/gheleghen recht teghens over het Eylandt Ilha dos Cavallos, aen de zyde van Facunda, ſoo ſet het daer langhs heen: want is over al diep ghenoech / ghelijck als ick het ſelver met het loot onderſocht hebbe / ſult het alhier d'eerſte nacht onthouden/om datmen des morghens/

Plaets waermen anckeren ſal alſmen uyt Langeſaque ſeylt.

Goede diepe grondt aende zyde van Facunda.

met dat

met dat den dagh aencomt / de windt van het landt af crijght/waermede sult 'tseijl gaen/altoos soo veel aenloevende als ghy ymmers moecht / tot dat ghy't Eylandt Ilha dos Cavallos om zijt: want om dat wy sulcks niet en deden/(int schip van Tristan Vaaz da Veiga,) waren in perijckel van't Eylandt niet te moghen om loopen.

Oorsake waerom 'tschip vā Tristan Vaaz in perijckel quam/en 'teylandt niet om loopen mocht

Voor by't Eylandt dos Cavallos wesende/sult uwen cours west / west ten zuyden/eñ w.z.w.aen doen/ende so de wint ruijm waer/so en wilt niet loopen naer't Eylandt Guoto toe:want men heefter in dese tyden somtijdts zuyde winden/'twelcke ick weet/om dies wille dat ick hier in ander tyden geweest hebbe/(int Schip van Manoel Travassos,) met groote moeyté / door dien dat het eené dwersen wint recht op de Custe is/eñ men en heefter gheen grondt/oock mede om des nachts niet te vervallen byde Pannellas, (dat is:de potten ghesept/Clippen also ghenaemt;) Soo is den besten wegh te loopen te loefwaert van't Eylandt Meaxuma, te weten / daer langhs by heen / aende zyde van't z. w; van't selfde Eylandt Meaxuma leijdt een Clippe; Van hier af voortaen sult uwen cours nemen w. z. w. aen/al ist dat u de wint scherpte/sult even wel dese cours behouden: want comende ter halver weghen vande Golvo naer de Custe toe/ sult sonder twyfel ruyme windt ghenoech crygen.

Cours van Ilha dos Cavallos nae Guoto.

Pannellas dat is potten ghesept/Clippen alsoo ghenaemt.

Sult op desen wegh (te weten/als ghy wel te loefwaert loopt/) ontrent 35.ofte 40. mylen vande Cabo de Sumbor af / een Bancke vinden/ van 35. 37. ende 38. vadem diepten/ 'twelckmen souden meenen (van die daer niet van gheadverteert en zijn/) dat het de grondt vande Custe van Chynen waer.

Ontrent 37. oft 38. mylen van Sumbor af leijdt een Bancke.

Dese Bancke ghepasseert zijnde/sult weder meer diepten crygen: maer als de diepté daer naer begint te minderen/ so siet voor u: want alsdan zijt ghy voorseker by't landt; Als ghy 'tlandt van Sumbor comt te sien/soo sult ghy des nachts z.z.w. ende des daeghs nae't land toe loopen/om also altemets een stuc weeghs t'Zeewaert van't landt af te gheraken/om te schouwen de Clippen As duas Yrmaas, (gheheeten/ofte die twee gesusters/) die seer t'Zeewaert in steken/ als oock mede 't Eylandt genaemt Ilha do Baboxijn, 'twelcke u dwers voor uyt blijft / liggende verscheyden van het vastelandt / t'Zeewaert aen 4. ofte 5. mylen weeghs/streckende n.w. ende z.o. Men loopt alle de Custe van Sumbor n.o.ende zuydwest ende heeft wat van n.o.ten n. ende z. w.ten z. Als ghy 'tvoorseyde Eylandt van Baboxijn voorby zijt / soo loopt op de boven-gheseyde cours 3.ofte 4.mylen voortaen/ ende vā daer af w.z.w. aen/waer mede sult comé op't Eylandeken Chinchon aen/alwaer sult sant op den gront vinden/ ('twelcmen op alle die achter ghelaten wegh ende Custe niet en heeft/) met 18. ende 20. vadem diepten.

Twee Clippé de 2. ghesusters geheeté/ wort ghy hier gewaerschout die te schouwen/ ende hoe

By't Eylandeken Chinchon ist 18.eñ 20.vadé diep.

Van't Eylandeken van Chinchon af/nae 't Eylandt van Lamon toe / sult uwen cours nemen z.w. aen/ofte alsoo't u goet dunckt;eñ als ghy met die Eylandekens ofte Clippen/ ghenaemt Os Ylhas de Ruy Lobo, over een zijt/so sult ghy op de gront vinden/grof sandt ende schulpkens/eñ van daer tot Lamon toe/ ('twelcke zijn 12. mylen/) heeftmen 'tselfde; By't Eylandt Lamon heeftmen schulpkens met swart sandt ende Oester-schulpkens onder een gemeét; so ghy u vont in dese contreye wesende des nachts/so en loopt nimmermeer onder de 22. vademé diepten: want hebt langhes de Riffe heen/21. ende 22. vadem/ met schulpkens eñ swart sandt op de gront/loopt altoos z. w. aen/ sonder daer van te wijcken/ ende soo't ghebuerde aleer daeghde/ ofte wesende des daeghs met een betrocken eñ donckeren Lucht/(zuydwest aen loopéde/)dat ghy creeght cleijn/wit/dun/sandt/so weet dat ghy Lamon voorby zijt / soo doet alsdan uwen cours w.z.w.aen/ so sult ghy recht op't midden van't Eylandt Ilha Branco aen comen/ van Ilha Branco af / so loopt west aen naer't Canael ofte 'tgat toe / daermen nae Macau toe loopt.

Vā Chinchon tot Lamon is de cours z. w.

Eylandt Lamon.

Wit dun sant is een teecken dat ghy Lamon voorby zijt.

Van Ilha Branco is de cours w. tot 't Canael van Macau toe.

Dat 40. Capittel.

Een ander voyage vande Haven van Langasaque af, naer Macau toe, 'twelcke is van Iapan naer China, met sommighe verclaringhe ende ghescchiedenisse by't Eylandt Goto, ende die gheleghentheyt vande Havens van dien, ghedaen int jaer 1584. door een Portugesche Piloot ofte Stuer-man.

Wy schepden uyt de Haven van Langasaque, den 25. Februarijs/Anno 84. ende loopende voorby d'Eylandé van Facunda, creghen eenen w. n. w. wint/soo dat wy't anckerden; den 26. soo begonst het soo dapper te waeyen/ dat wy ons ginghen berghen binnen Tomache; den 27. lichten onse anckers weer op/ met eenen o. n. o. en o. wint en claer weder/ende comende by 't Eylandt Ilha dos Cavallos, creghen weder eenen zuyden wint/waermede wy weder nae Facunda toe liepen/daer wy't setten.

Anckeren onder Facunda/ dan om quaet weder mosten nae Tomache loopen.

Den 28. des vrydaeghs / ginghen wy weder van Facunda af 'tseijl/wesende drie dagen voor de nieuwe Maen/met eenen o.n. o. coelen windt; comende tot op drie mylen van het Eylandt Ilha dos Cavallos af/creghen eenen z.o. couden wint/loopende op den boegh van het zuydwesten/ alle dien gheheelen dagh over/ en begonste wat op te coelen; wy gisten ons alsdoen te wesen 3. ofte 4. mylen voorby het Eylandt Goto: maer inde waeck vandé morghen stont/so quamen wy eerst den hoeck van Goto te sien/te weten/eenen huevel gheleghen int noordwesté/ alhier cregen wy eenen scherpen wint / ende begonst hem te verheffen van upten z.z.o/so seer als 'tschip met alle zijn seylen verdraghen mocht/wy lieten de mars seylen op staen/om het te moghen aen loeven;een poos daer naer liep de wint naer't z. w. ende w. z. w. met twee Donder-slaghen ende veel Blixems en Weerlichten / so dat het ons ghenoech verwonderden / dat het daermede niet en stilden; Des saterdaeghs quamen wy te dagen/recht tegens den hoeck van Goto over/ te weten / bynaest aen't eynde van't Eylandt aende n.w.zyde/ wesende ontrent twee mylen vande wal af/hebbende met de w. n. w. wint eenen dwersche stroom/met de Zee-baré van upten z.w.seer hol ende verheven/'twelcke het schip seer onstelden / al hoewel de wint niet te veel en was/ dan scheen door de cracht en ghewelt vande stroomen eñ Zee te comé/ die ons achterwaerts deijsden: want vonden alhier groote ende gheweldighe stroomen / om dies wille dat de wint slap was/ soo sorghden wy dat wy boven de punt van't Eylandt niet en souden moghen comen /noch van d'een noch van

Vā Facunda af seylede tot 3.mylen vant Eyland Ilha dos Cavallos nemen haer cours voorby 't Eylandt Goto.

Vinden hier ghewelдighe stroomen die 'tschip afterwaert deysdé.

van d'ander zyde: want haddē de wint dwers op't Eylandt; wy saghen aen't eyndt van dit Eylandt / noch een ander Eylandt van een leegh ende bebout landt / hebbende ontrent 2. myplen inde lenckte / zijnde gelegē ontrent anderhalf mijl verscheyden van Goto, sommighe van ons schip affirmeerden dat daer een seer goede Haven was / loopende aen d'een zyde in / eñ comende aen d'ander zyde weer upt / waerom wy besloten daer in te loopen / om meerder versekerheyt te hebben / ghelijck als wy deden / wy liepent w. n. w. aen naer binnen toe / heeft aende mont van d'incomste een seer groote huevel met twee Clippen / gelegen aende zyde vande punt van't zuydtoosten; het Eylandt dat buyten leyt bleef aende slincker hant / tot ontrent een mijl daer van af; tusschē 'twelcke ende 'tlandt is het over al schoon / moecht het Eylandt Goto vrpelijcken genaken / soo naer als ghy wilt / en hebter u nieuwers van te wachten / dan van dat ghy voor ooghen siet; d'incomste vande Haven streckt n. w. ende z. o. hebbende binnen in een groote Bay / die over al seer diep is van 20. 30. vadem / ende en hebter u nieuwers van te wachten / dan van dat ghy siet / 'theeft binnē in een bewoont vleck; Van dit Eylandt af tot het landt toe / seyden over al de diepten van 30. tot 40. vademen te hebben / doch ick heb het ondersocht van ter halver wegen af tot Goto toe / ende vont vande 18. tot 30. vademen / met sandt ende schulpkens op de gront / hebbende op sommighē plaetsen goede gront; Van binnen in heeftmē op plaetsen sant / ende op contreyen modder grondt / wy lieten ons alhier met schuyten weder upt halē / een groote half mijl weeghs / so dat ons daer naer de n. wint bleef dienēde om ons te salverē en te bevryen / vande punt vande zuytzyde / 'twelcke sommige Steen-clippē zijn / wy liepen langhs 'tland van't n. o. heen / ende slaechden ons wel: want cregen 20. ofte 30. schuytgiens van d'Eylanden / die ons voor 20. Taes Chijnsche munte seer wel hielpen / ende ons Boot voorthaeldē / wy gaven hen van ghelijcken vijftigh Taes / ende ontrent 20. Depesas / voort schip geanckert ende vertuyt te hebben / al hoewel dat zy daer wel 300. eyschten / waer over wy een vā onse Portugesen aen landt sonden / die zy in hostagie vast hielden / doch wy creghen hem door een goede middel ende pracktycke weer upt haer handen / ende als wy ons daer naer hier van beclaechden / baden ons om vergiffenis / ende sonden hem terstont wederom / hoewel wy ghenoech verstonden / datse vrienden van interesse waren: want zy saghen seer wel datse gheen macht hadden om ons te beschadighen / en dat wy ons ghenoech sonder heur hulpe consten behelpen; wy vermerckten soo veel wel aen haer / dat soo zy ons eenighe hindernisse hadde connen doen / en souden't niet nae-ghelaten hebben / ofte men soudense met ghewicht van Silver hebben moeten te vreden stellen; wy quamen alhier te weten dat dit Eylandt Goto 6. ofte 7. Havens heeft / die seer goet zijn / passerende van d'eene zyde tot d'ander: maer de voorschreven haven en hadde gheen uytganck / evenwel was ons so veel dat wy alhier de nieuwe Maen versekerden / 'twelcke was den eersten Martius / ende wy ghinghen den derden weder t'seyl / wesende Vastelavent dagh / met eenen noordt noordtoosten windt / ende eenen claren ende helderen morghen stondt / buyten upt wesende / deden

Vinden hier een onbewoont Eylandt / 2. myplen lanck met een goede Haven.

De Havē van Goto n. w. eñ z. o. ghy hebt u nergens voor te wachten van dat ghy siet.

De z. zyde vā Goto is Clipachtigh.

Die van Goto sochten ons te beschadighen soo zy des machts haddē ghehadt.

onsen cours zuydtwest aen / vervolghende onsen wegh / met welcken cours quamen wy te sien het Eyland Meaxuma, ende die Panellas (ofte de potten /) ghelegen zuyd zuydtoost van ons af / quamen daer recht te middeweghen op aen; dese Panellas zijn twee cleyne steenen; Meaxuma is een Eylandt / ende alsmen daer noordtwest ende zuydtoost met over een is / so heeftet een schijnsel van 2. ofte 3. Eylanden / waer van dat vande noordtoost zyde lanckwerpigh ende 'tgrootste is / ende schijnt aende selfde zyde een Clippe te hebben; Dit Eylandt is 'tlanckste: maer niet seer hoogh / en dat van te middewegen is cleyn / hebbende drie spitsen ghelijck als Orghelen / met oock een Clippe naer't noordtoosten gheleghen / 'tander Eylandt van't zuydtwesten is rondt ende steyl afghebickt / schynende 'thooghste van allen te wesen / ende schijnt van alle kanten Clippen te hebben / aen d'ander zyde zijn gheleghen de voorschreven Panellas, al hoewel boven gheroert is / dat het maer twee steenen zijn / niet teghenstaende zijn drie / te weten / twee by den anderen / ende d'ander wat verder daer van af verscheyden / ende ligghen met het Eylandt Meaxuma noordtwest ende zuydtoost; Van hier af voortaē deden wy onse reyse eñ Coursen naer China ende Macau toe / als wy hier voren op een ander verhaelt hebbē / ende hier naer noch eensdeels verhalen sullen / etc.

Varen cours z. w. vervolghēde comen aen 't Eylandt Meaxuma.

Meaxuma is een Eylandt hebbende te midden 3. spitsen gelijck als Orghelen.

Dat 41. Capittel.

Een ander voyagie ghedaen van uyt de Haven van Langasaque, van het Eylandt Iapan naer Macau in Chynen, in't Schip Sancta Crus, waer van was Constapel Dirrick Gerritsz. vā Enchuysen, int jaer 1586. met alle de Coursen ende gheschiedenisse van dien, door den Piloot van het selfde Schip ende vaert aengheteijckent.

Den twintighsten Martius scheyden wy upt de Haven van Langasaque, wesende den eersten dagh vande nieuwe Maen des donderdaeghs / met eenen noordtoosten / ende noordt noordtoosten windt / ende waren te 9. uren soo verde als de punt van het Eylandt dos Cavallos, loopende west zuydtwest aen; Comende twee myplen van het Eylandt dos Cavallos af / worden't gantsch en dal stil / ende van daer liep de windt naer't noortwesten / in voeghen dat wy zuydtwest ende zuydtwest ten westen aen liepen / ende somtijdts ter halver streeck met eenen slappen wint / des anderen daeghs met den dagheraet / saghen wy d'Eylanden van Cojequijn ende Goto, ende ontrent te acht uren des voor-middaeghs / saghen wy van ghelijcken het Eylandt Meaxuma, in voeghen dat wy dese drie Eylanden teffens quamen te sien / teghens den nacht-stont waren wy met het Eylandt Meaxuma oost zuydtoost / ende west noordtwest over een / deden aldus onsen cours zuydtwest aen / hebbende eenen herden noordtoosten windt / ende reghen / met eenen seer donckeren ende bedecte Lucht / al hoewel de Wolcken ofte swerch altoos van upten z. w. over dreven. Des sondaeghs worpen het loot upt / ende vonden een weynigh meer als 40. vadem diepten met modder grondt / mocht wesen van Meaxuma ontrent 40. myplen; dese diepten is van een

Loopen van't Eylandt dos Cavallos.

Sy sien de Eylanden vā Cojequijn eñ Goto ende Meaxuma te ghelyck.

De Bancke leyt van't vaste landt van China ende Meaxuma half weghen.

Bancke gheleghen inde contreye van ter halver weghen/van tusschen 't Eylandt Meaxuma, eñ de Cabo de Sumbor van't vaste landt van China.

Des maendaeghs den 24. vande maendt/ en haddẽ de hooghte vande Son niet/om dat zy bedeckt was/hebbende so slappen wint dat het schip effen geregieert mocht werden/ende om dat wy weynigh voortganc haddẽ/wierpen het loot uyt ende vondẽ 40. vadem modder grondt; dit was des middaeghs ende teghens den avont / int ondergaen vande Son wierpen het loot wederom uyt / ende vonden 55. vadem/waer door wy verstonden dat wy begonsten over een Bancke te comen / op dese tijt so hadden wy al eenen n.o. eñ n.n.o. wint met een goede koelte/ niet tegenstaende dat de Wolcken altoos uyten z. w. ende z. z. w. over dreven/so sterck datse ons verschrickten/vreesende dat ons de wint van daer af souden nae comen: maer wy hadden etlijcke persoonen in ons schip/ die't selfde alhier wel meer ghesien ende ondervonden hadden / sonder datter yet naer volchden/ waermede ons te vreden stelden/in voeghen dat wy met dese voorsz. wint onsen wegh vervolchden; des middaechs wesende des dincxdaeghs/nam de hooghte vande Son op 29. graden schaers / hebbende van te voren mijn gissinghe ende punt inde Caert ghestelt/onsen wegh te wesen 100. myplen van de Haven van Langasaque af: maer de Son en gaf so veel niet.

Gissen hier 100. myplen te zijn vãde Haven van Langasaque.

Des woensdaeghs den 26. en hadden de hooghte vande Son niet/ om dat het een betrocken Lucht was: maer hadden eenen goeden n. o. windt ende voortganck / soo dat het scheen dat wy 30. myplen int etmael aen liepẽ/ evenwel soo en rekenden ick niet meer als 25. myplen / om dat my docht dat het schip niet te hert en seylden/wy saghen op desen dagh veel Saf-been drijven; dedẽ onsen cours z.w. aen/ tot des morghens toe/ ende om dat de windt begonst te verstyven/ so docht het my goet het landt wat naerder te ghenaken/ om 'tselfde te verkennen / daerom liepen wy (van dat den dagh aenquam/) terstont west aen tot des avonts toe/sonder nochtans land te vernemẽ/ door dien dat het met mist ende damp bedect was: maer door de diepten ende gissinge vermoeyden vijf ofte ses myplen van't land te wesen/de diepten waren 37. vadem/ ende wesende teghens den nacht met een doncker weder/ liepẽ z.w. eñ z.w. ten z. aen/ dien gheheelẽ nacht over/ende alst begonst te dagen 'twelcke was des donderdaeghs/gisten ons met die Lagarto ofte Crocodille (een Clippe also genaemt/) over een te wesen/te weten/vijf ofte ses myplen t'Zeewaert daer van af / doch bevonden dat het een weynigh meer was.

Sien hier veel Saf-been drijven.

37. vademen diepte is een teecken van 6. myplen van't landt te zyn.

Des donderdaeghs 'twelcke was den 27. vande maent/ liepen terstont (van dat het begonst te daghen/) w. aen naer't landt toe/ende ontrent te vier uren naer den middagh/ sagen 'tlandt / te weten / d'Eylanden As Ilhas dos Camaroins, (dat is: d'Eylanden vande Garnaet;) Dese Eylanden en zijn niet te hoogh/ so haest als wy die int ghesicht cregen; deden onsen cours z.z.w. aen/ende een weynigh geseylt hebbende/saghen een ander ront Eylandeken ghenaemt A Ilha do Baboxijn, 'twelcke ons recht voor uyt lagh / soo haest als wy dit in't ghesicht creghen; deden onsen cours terstondt z. aen/om 'tselfde te schouwẽ/om dat wy daer boven een quartier mijls niet van af en warẽ; wy vonden alhier soo stercke stroomen/ende loop van't water/en dat in ons faveur / dat wy't voorseyde Eylandeken in een weynigh tijdts / twee ofte drie myplen achter uyt lieten/ in voegen dat wy alle dien nacht z. ende z. ten w. ende oock z.z. w. aen liepen / ende in't uytcomen vande Maen deden onsen cours zuydt west aen.

Ilhas dos Camaroins/ dat is: d'Eylanden vande Granaet.

De stercke stroomen dryven haer in haest verde van't landt van Ilha de Baboxyn.

Den 28. des vrydaeghs/ begonstẽ wy met den dagh w. z.w/ w/ ende w. ten z. aen te loopen / des middaeghs ofte daer ontrent wierpent loot uyt/ ende vonden 29. vadem modder grondt/loopende aldus op de selfde cours een weynigh tijts/quamen landt te sien: maer was so bedompt datment niet en conste verkennen/dan ontrent ten 2. ofte 3. uren/beginnende wat op te claren / saghen ende kenden het Eylandeken van Chinchon, ligghende n. van ons af/worpen alhier 'tloot uyt / ende vonden 19. vademen sandtgrondt/ sagen een weynigh daer naer van ghelijcken/ de geheele Custe ende 'tvasteland van Chynen/liepen alsoo op dese diepten alle dien gheheelen nacht over/op 19. 20. ende 22. vadem diepten/ met eenen soo claren ende helderen Hemel/ dat wy bynaest den gheheelen nacht de Custe saghen/ ende alst begonst te daghen / so waren wy een weynigh verder als d'Eylandekens/ ghenaẽt Os Ilhas de Ruy Lobo, ende quamen terstont te sien het Eyland van Lamon, alhier begonsten wy sommighe stroomen tegens te crygẽ; Men heeft naer mijn gissinge vande Ilhas de Ruy Lobo, tot het Eylandt Lamon 10. myplen weeghs; wy saghen alhier by't Eylandt Lamon dat het water schuijmden ende bernden/te weten/naer de Zee toe/ in voeghen dat wy dicht voorby de Riffe heen liepen; Die geẽ die van Iapan afcomt/ moet altoos eerst by d'Eylanden comen als byde Riffe; dese Riffe streckt n. o. ende z. w/ is periculues voor die gheen die van Macau af nae Iapan vaert/ wy liepen daer op drie myplen naer by heen / met een stercken n.o. ende o.n.o. windt/so dat wy een voortganck haddẽ/ dat het scheen 50. myplen in't etmael te seylen: maer de cracht van't water en teghen-stroomen waren so gheweldigh/ dat wy maer 25. myplen en seylden; dese ghewweldighe stroomen ende loop vant water comt (naer informatie diese ons deden/) uyt de Revier van Tancoan; Dese stercke stroomen dueren aldus/tot datmen voorby 't Eylandeken van Ilha Branco is / daer voorby wesende/ loopen terstont de stroomẽ naer't Eyland Ilha do Leme toe / welcke is gheleghen dicht by Macau, wy liepen altoos van Lamon af/ w. z. w. aen / ende vonden inder waerheydt; Desen wegh van Lamon af tot Ilha Branco toe/ seer cort: want streken des nachts terstõt alle onse seylen/ eñ bleven also ligghen en dryven / sonder seylen z. w. aen ghewent/altoos op de diepten van 25. ende 26. vadem/ende int quaert ofte waecke vanden naemiddernacht/ begonsten onse schover seylen met het groote mars seyl op te hysen/ loopende also west aen om op de 20. vadem diepten te comen/ twelcke is het middeweghen van't Canael daermẽ door moet/ sagen terstont metten dagh 't Eylandt Ilha do Leme, (dat is: 't Eylandt van't Roer/) een weynigh aende zyde van het backboort ghelegen; Dit Eyland do Leme schijnt (alsmen daer o. en w. op aen comt/) cleyn te wesen: maer alsment daer naer begint te ghenaken/ende 't Canael dieper in comt / soo begint het grooter te werden/ heeft int incomen

Sien hier 't Eylandekẽ Chinchon noorden van haer.

Looptn dicht by een Riffe heen/ die seer periculues is voor die gheen die van Macau af naer Japan vaert.

Hoe lange dat de stercke stroomen dueren.

Een seer corte wegh van Lamon (alsmen w.z.w. aenloopt) na Ilha Branco.

Op wat diepte datmẽ loopen moet om in het midden van't Canael te comen.

Ghedaenten van't Eyland Ilha do Leme

aende

Twee Eylandekens int incomen van Ilha do Leme.

aende rechterhandt / twee Eylandekens ofte Clippen ligghen / ende van daer af voortaen / soo beghinnen d'Eylanden te strecken op een ry tot Macau toe / als op een ander ghesepdt is / etc.

Dat 42. Capittel.

Een instructie ende breede verclaringe vande vaert van het Eylandt Fyrando uyt Iapan af, naer de custe van China toe, tot de Haven van Macau, met alle de Coursen, streckinghe, ende gheleghentheydt van dien, seer correct gheapoincteert en aengewesen, door een Portugeschen Piloot ofte Stuerman.

Op wat diepten datmen loopen moet van Fyrando nae Macau ofte Canton.

DIe gheen die begeert te seylen van het Eylandt Fyrando af / naer Macau ofte Canton in Chynen toe / sal (so haest als hy uyt de Haven van Fyrando scheept / so hy tijts ghenoegh heeft om te comen by't Eylandt Goto,) terstont voortaen varen / en soo niet / salt een mijl weeghs van Fyrando af setten / op de diepten van 28. vadem / alwaermen hem ghereet ende veerdigh maken mach / en zijn Boot vast binden / om des anderen daeghs met den dagheraet 't seyl te gaen.

Vermaninge datmen langs 'tlandt van Fyrando loopen sal / tot het Canael tusschen Fyrando en Goto.

So haest als ghy van hier ofte van Fyrando af 't seyl zijt ghegaen / om uwen wegh te vervolghen / sult langhs 'tlandt van Fyrando heen loopen / tot het eynde van dien / ende als ghy z. w. aen loopt / (tot dat ghy by't landt comt /) soo sult ghy wat meer draghende houden naer't z. w. toe / soo sullen u blyven aende westzyde 3. ofte 4. Eylanden / ende comende by't uyterste van dien in't z. sult terstondt comen te sien het Canael / dat tusschen dit Eylandt ende 't Eylandt van Goto door loopt / door't welcke sult passeren; Voorby dit Canael is gheleghen een ander Eylandt / tusschen 't welcke ende 't Eylandt Goto sult van ghelijcken heen loopen / als ghy door ende buyten dit Canael zijt / ende dat u d'Eylanden blyven aende westzyde / so sult ghy langhs Goto heen loopen / (tot dat ghy daer voorby zijt /) t'Zeewaert in / om uwen cours te stellen en wegh te vervoorderen; soo't gheviel dat u de windt quam te stillen int door loopen van't Canael / mocht het daer wel anckeren / te weten / dicht by't land van Goto; men heeft in dit Goto seer goede Havens / die door ende weer door passeren / waer om het gheen een Eylandt alleen en is: maer is ghedeelt in veel afscheytsels; Als ghy twee mylen van Goto af zijt / sult uwen cours w. z. w. aen doen / tot dat ghy de twee Eylandekens (diemen noemt Xuma en d'ander van Meaxuma,) voorby zijt / welcke zijn gheleghen van dit Eylandt van Goto af / acht mylen weeghs; Dese Eylandekens voor by zijnde / sult z. w. aen loopen / ende naer't z. vande voorsz. Eylandekens af / sal u een ander Eylandt blyven ghenaemt Meaxuma, daer ghy oock langhs heen mocht loopen / by dese voorsz. Eylandekens ist over al seer schoon / sonder eenige vuylighept te hebben / noch by't Eylandt van ghelijcken; Dit Eylandt is gelegen op 31 $\frac{1}{3}$. graden / sult tusschen 't Eylandt ende d'Eylandekens heen loopen; als ghy voorby dese ende 't Eylandt Goto zijt / so sult ghy z. w. ende zuydtwest ten zuyden aen loopen.

Gheleghentheyt van een Eylandt by Goto.

Plaetse in stille winden te anckeren.

Oorsaeck waerom Goto gheen Eylandt is.

Streckinghe van Xuma en Meaxuma tot Goto.

Meaxuma leyt op 31. een derdendeel graden.

Hooghte vande C. de Sumbor aende Chinische zyde.

Als ghy dit Eylandt ende d'ander Eylandekens voorby zijt / z. w. aen loopende als gesept is / soo sult ghy recht op den hoeck Cabo de Sumbor aen comen / welcke is ghele ghen aende Custe van Chynen / op de hooghte van 26 $\frac{1}{3}$. graden / ende soo't claer weer waer / ende begheerden 'tlandt alhier te comen verkennen / moecht het wel doen / so niet / so en wilt de Custe niet te naer ghenaken / om oorsake vande veel Eylanden / die daer langhs by heen ligghen: want sulter van buyten af by heen loopen / u daer altoos so verde van af houdende / alst u dunckt noodigh te wesen / om daer vry van te wesen / en des nachts niet tusschen in te vervallen: want zijn aen dese Custe (te weten / vande C. de Sumbor af tot Chinchon toe /) altemael Eylanden; sult van ghelijcken op u hoede wesen / niet te veer t'Zeewaert in te loopen / om te ghenieten de winden die van overt landt waeyen / en men heeft t'Zeewaert d'Eylanden van cleyn Lequeo, (genaemt Lequeo pequeno,) en dat vande Visschers / welcke liggen vant vaste landt verscheyden ontrent 20. mylen weeghs. Somen eenen claren ende helderen nacht hadden / so machmen wel voor by d'Eylanden heen loopen / doch altoos met goeder acht ende opsicht; 'talderpericulueste Eylandt dat aen dese Custe leydt / is het Eylandt dos Camaroins ghenaemt / ofte vande Garnaet / 'twelcke buyten alle d'ander t'Zeewaert in steect; Ick heb tweemaels tusschen dat ende 'tlandt ghepasseert / is een Eyland in tween ghedeelt / door een schuersel ofte open die't heeft; Vier mylen voorby dit Eylandt voortaen / is ghelegen een cleyn Eylandeken / 'twelcke vlack ende effen met de Zee is / hebbende sommighe steenen n. o. waert van hem af steken / doch niet te veel / soo't ghebuerden dat ghy alhier inder nacht by heen liept / sulter u van wachten met goeder opsicht: want is cleyn ende vlack sonder eenighe gheboomten / sult van gelijcken op u hoede wesen / voort Eylandt Baboxijn, 'twelck insghelijcx t'Zeewaert in steeckt / in voeghen dat soo wanneer ghy daer op verdacht zijt / met goeder wacht ende voor-raet / moecht alhier vrpelijcken heen loopen: want en hebt u nieuwers van te vreesen dan van dat ghy voor ooghen siet / als gesepdt is.

Oorsaeck waerom datmen niet dicht aende Cust comen mach.

Van Cabo de Sumbor tot Chinchon zijnt al Eylanden.

Waerschouwinge niet te diep inde Zee te loopen.

Gelegentheyt van d'Eyländ Lequeo pequeno en vande Visschers.

Waerschouwinghe voor 'talderpericulueste eylandt dos Camaroins.

Gedaente van een Eylandeken 4. mylen van Ilha dos Camaroins.

Waerschouwinghe voor dit eylandeken.

Desghelijcx voor't eylandt Baboxijn.

So wanneer dat ghy zijt 15. mylen vande Cabo de Sumbor af / (te weten / vande punt van het vaste landt te rekenen / en niet vande Eylanden daer by gheleghen /) so sult ghy alsdan uwen cours z. w. aen doen / loopende alsoo buyten alle d'Eylanden heen / waermede versekert sult wesen van het eylandt Lequeo pequeno, ooc mede so sal u den tijt en 'tweder wel wysen wat dat u te doen staet. Als ghy Lequeo pequeno voorby zijt / ofte wat eer / (so het te pas comt /) sult het land comen te verkennen: want is u noodigh dat te sien / om oorsake van het Eylandt Lamon, als oock mede om niet te seer t'Zeewaert in te wijcken; men loopt dese Custe van Sumbor af tot Chinchon toe / n. o. ende z. w. ende heeft wat van n. o. ten n. ende z. w. ten z. doch niet veel.

Cours alsmen 15. mylen vande C. de Sumbor is / en versekert te wesen van't Eyland Lequeo pequeno.

Coursen van Sumbor tot Chinchon.

So wanneer ghy met Chinchon over een zijt / ende dat ghy't byde mercken van't landt / ofte door de hooghte vande Son verkent hebt / wesende 4. mylen van't landt af / soo sult ghy uwen cours z. w. aen doen / om buyten 't Eylandt Lamon heen te loopen / ende so ghy begheerden binnen dese Eylandekens door te passeren / moecht het oock wel doen: want isser schoon ghenoech / ende en hebt nieuwers van te vreesen: maer soo ghy sorgh haddet Lamon te missen / so ist beter te loopen / als boven ghesept is: want sult alsdan verscheyden genoech

Cours om buyten Lamon om te loopen.

vande

Gelegentheyt van een quade Rif.

Vermaninge datmen de cours alsmen voorby Lamõ is/na Lanton nemen sal.

Namen vãde Eylandẽ eermẽ by Lamon comt.

Gedaente vãde Eylanden vã Ruy Lobo.

Diepte ende gront by dees Eylanden.

vande Riffe van Lamon af loopen / die seer quaet is / sult alhier seer goede opsicht hebbẽ: want als ghy Lamon voorby zijt/so sult ghy uwen cours nemen naer de Eylanden van Lanton toe; d'Eylandekens diemen heeft al-eermen by Lamon comt / zijn ghenaemt Os Ylhas de Ruy Lobo, dat is : d'Eylandekens van Ruy Lobo, vande welcke dat van't n. o. het cleijnste is / wesende 'tander een weynigh grooter / op het grootste sietmen sommighe wildernisse staen; Van hier af tot Lamon toe zijn 7. ofte 8. mylen / heefter vande zyde van ter Zeewaert 20. vadem diepten/met schulpkens op de grondt / sult van hier af loopen z. w. aen / ende houdende een weynigh naer't z. w. ten z. toe / eñ soo't by daegh waer/sult terstondt d'Eylandekens (die aen't eijnde vande Riffe van Lamon liggẽ/) comen te sien/waer van de voorsz. Riffe af comt/ streckende van anderhalf tot twee mylen toe veer / op dese voorseyde cours sult seer wel loopẽ/ende soo't by nacht waer moechter u van wachten / en op u hoede wesen.

Gelegentheyt van een Rif by Lamon.

Loopende op de voorseyde cours van z.w. aen/ so sult ghy t'Zeewaert vande steenẽ van Lamon af loopen/wilt altoos u beste doẽ om alhier des daeghs voorby te passerẽ/ ende als ghy 't Eylandt Lamon gepasseert zijt/so hout u terstondt naer't landt toe / om daer langhs by heen te loopen; Van Lamon af tot ontrent 15. mylen weeghs voortaen/so strect de Custe van't vaste landt n.o. ende z.w/ende van daer voortaen o.n.o. ende w.z.w. tot het Eylandeken Ilha Branco toe/ twelcke is ghelegen verscheyden vande Custe af/ ontrent vyf mylen op de hooghte van 22 ½. gradẽ/te weten/recht teghens over den inwijck/ A Enseada de bona Ventura ghenaemt / dat is : den Inwijck ofte Bay van het goet avontuer; Men mach dicht by dit Eylandeken Ilha Branco heẽ passeren/so wel vande zyde van't landt als t'Zeewaert/ naer't u te pas comt; voorby dit Eylandeken wesende/so beginnen terstont d'Eylanden van Canton, op een ry gheleghen; Van dit Eylandt Ilha Branco af/ tot het Eylandt Ilha de Sanchoan toe zijn 50. mylen.

Streckinghe vande Cust vã Lamon 15. mylẽ veer tot Ilha Branco.

Hooghte van Ilha Branco.

Gelegentheyt vã A Enseada de boa ventura.

Waer dat de Eylanden vã Canton begunnen.

Streckinghe van verscheyden plaetsen.

Als ghy Ilha Branco voorby zijt/ soo sult ghy w. z. w. aen loopen ; men heeft van Ilha Branco af tot Macau toe 24. mylen/te weten 12. mylen / tot datmen in't Canael ofte 'tgat van tusschen d'Eylanden in comt / ende van daer af ander 12. mylen tot Macau toe/ sult u beste doen om te loopen door't eerste Canael dat ghy vint/by't welcke zijn gheleghen sommighe hooghe ende ronde Eylandekens ; dese Eylandekens sullen u blyven aende zyde van het n.o. ende heeft aende zuydtwest zyde twee Eylanden/ waer van 'teen seer hoogh eñ steijl af ghebickt is / hebbende aende zyde van ter Zeewaert een Steen-clippe ligghen/met dese hooghe ende kale Eylandekens over een zijnde/sult aende noordtzyde daer van af/ een gat ofte mont van een Canael ofte doorganck siẽ/ daer ick noyt door geloopen hebbe/dan latende de voorseyde Eylandekens aen stuerboort/ loopende alsoo z.w.aen/sult terstondt de mont van't Canael (daer ghy duer moet/) comen te sien / al ist schoon dat het u smal schijnt te wesen/is niet teghenstaende seer goet : want ick heb daer wel by nacht in gheloopen / sult als ghesept is/die voorsz. groote Eylanden t'Zeewaert laten/ eñ loopen met de vloet naer binnen toe/west/west ten noorden/eñ west noord west aen / soo sult ghy recht op Macau aen

Gedaente vã 2. Eylanden.

Wanneer dat men de mont van't Canael te sien comt.

Cours om na Macau toe te loopen.

comen/oock mede soo sal de windt ende 'tweder u wel wysen wat u te doen staet.

So wanneer ghy comt van Iapan af/recht teghens de Cabo de Sumbor over / daer 15. mylen t'Zeewaert af wesende/ soo worpt het loot uyt/sult daer van 40. tot 45. vadẽ dieptẽ vindẽ modder grõt/met veel stroomẽ vã vuyl water/ als ghy't landt int gesicht hebt/so sult ghy daer langs by heẽ loopẽ/ tot die laeste eylanden van Chinchon toe/die 8. mylẽ t'Zeewaert in steken/byde welcke sult vindẽ bopen van netten ende fuijcken / met vlueghels ende vlagghen / die de Visschers van die contreye daer tot merck-teeckenen op stellen; Van hier af tot Chinchon toe zijn 12. mylen.

Diepten 15. mylen van Sumbor wesende.

Gelegentheyt vande Eylanden van Chinchon.

Teeckenen van't selve Eylandt.

Recht teghens dese voorseyde bopen met de vlagghen ende vlueghels over/ is ghelegen een Stadt ghenaemt Guara, van dese Stadt af sult u terstondt naer't landt toe houden/ eñ om te kennen de Somen/ (dat zijn de Chijnsche Carveelen eñ Barcken/) diese in dese contreye ghebruycken/so is te weten/ datse maer een seyl en voeren;nu om naer uwen wille by het landt te comen / soo sult ghy west aen loopen/oock mede sult weten dat de Varella van Chinchon (dat is : de baecke ofte kenteijcken van Chinchon,) een hoogh landt is /gheleghen langhs d'incomste van Chinchon heen/hebbende vande zyde van't z. o. een hoogh landt/ loopẽde nae't z. w. al dalende af/streckẽde tot teghens een Eylandeken over/ gelegen z. ofte 4. mylen t'Zeewaert in; langhs de punt vãde Varella heen is gheleghen een Eylandt/te weten/ een mijl weeghs vande punt verscheydẽ/ van't welcke steect een Riffe van sant af/ hebbende met leegh water twee vadem diepten/ streckende tot ontrent een schoot van een Gotelingh verde/naer't ander boven ghementioneerde Eylandeken toe/ gheleghen recht over d'incomste / 'twelcke streckt inde lenckte oost ende west/hebbende int midden eenen scherpẽ bergh/ende naer't zuydtwesten/ soo loopt het voorsz. landt (van Laylo genaemt/) seer leegh af/alhier wesende/ soo ismen daer dicht by/eñ en hebt anders niet te doen dan de punt om te loopen / ende setten't op 4. vadem modder gront ; aende zyde van't noordtoosten ligghen sommighe Eylandekens/ te weten/ dicht by de punt van Laylo , ende twee mylen t'Zeewaert daer van af/ heeftmen de diepten van 20. vadem; 'twater van dese contreye is seer blaeu; Van hier af naer Lamon toe/te weten/ z. ofte 4. mylen van't landt af/so en passeertmen boven de diepten van 18. tot 20. vadem toe niet / ende wesende van Chinchon naer Lamon toe / so sult ghy op de grondt vinden/ dun cleijn sandt / met sommighe schulpkens onder een ghemenght / ende zijnde teghens Chinchon over/ofte naer't noordoosten toe/ soo sult ghy daer modder grondt vinden/met die selfde diepten van 18. ende 20. vadem/ ende recht teghens Lamon over / heeftmen sommigh swart sandt op de grondt/etc.

Gelegentheyt vande Stadt Guara.

Kenteijckenen vande Chinesche Carveelen eñ Barcken.

Gedaente vãde Varella vã Chinchon.

Plaets vande selve.

Beschryvinge van verscheyden Eylandẽ ende een Rif. Diepte van't selfde Rif.

Hoe het landẽ van Laylo afloopt/mitsgaders de plaets van sommige Eylanden.

Diepte ende coluer vã water/z. mylen van't lande van Loylo.

Diepten tegẽ over Chinchõ wesende.

Dat 43. Capittel.

Een verclaringe om te loopen uyt ende in, door die Canalen ende gaten van tusschẽ d'Eylanden ende Clippen van Macau, met alle de merck-teyckenẽ ende rechte kennisse van dien, om daer door te seylen tot in ende uyt de Haven van Macau, &c.

Plaets daer de schepen in Macau op de Ree ligghen.

SOo ghy begeert te seylen uyt Macau, soo weet dat soo haest als ghy u anckers licht vande Ree daer de schepen ligghen af/ ('twelcke is recht teghens over het Bolwerck van Gaspar Borgies,) soo sult ghy terstondt (noordtoost) comen te sien een witte blecke/ staende boven aenden berch/ ende hebt terstondt naer het oosten twee huevelen / makende met den bergh vande witte blecke drie te samen.

Beschryvinge van 3. huevelen.

Men heeft den tweeden huevel ('twelcke den middelsten is/) bloot en gantsch ontdeckt staen/ schynende door de Roodtsen ende Clippen (van het opperste van't velt dos Patanas ghenaemt/) heen / 'twelcke te middeweghen van het Canael is/ zijnde tot by de laeste huysen vande Stede; Soo wanneer ghy met de voorseyde huysen over een comt / soo sult ghy terstont den derden huevel ontdecken/ in voeghen dat soo wanneer ghy met die sant punt (gheleghen dicht byde Varella dos Mandorijns ghenaemt/) over een zijt/ so is den voorseyden huevel bynaest gheheel ontdeckt / alwaer sult hebben vijftehalf vadem diepten/ te weten / met hoogh water van een springhvloet; Soo haest als ghy de sandt punt ghepasseert zijt/ soo sult ghy beginnen meer diepten te cryghen / te weten / vijf ende sestehalf vademe/ loopende op deser manier / sult recht op een ghebroken landt (gheleghen aen d'ander zyde / teghens over 't Eylandt ghenaemt Ilha do Bugio, dat is: 't Eyland vāde Meerkatten/) aencomen.

Een sant punt by Varella dos Mandorijns.

Diepte byden tweeden huevel.

Plaets van't Eylandt do Bugio.

Als ghy comt op de voorseyde diepten/ soo sult ghy in het zuyden comen te sien een open/ 'twelcke ghenaemt wort A Enseada de Gonsalo Vaaz, dat is: den Inwijck ofte Bay van Gonsalo Vaaz, heeft binnen in een berchsken/ ('twelcke hem verthoont ghelijck een Eylandeken ofte Clippe/) staende aende oostzyde/ ende aende westzyde heeft het twee uytsteeckende punten / als ghy dese twee punten aenden anderen brenght / soo zijt ghy int midden van het Canael/ sult daer acht op hebben dat d'een altoos met d'ander over een comt: wāt sult met dese mercken op het diepste ende het beste heen loopen/ 'twelcke is op 27. span waters/ te weten/ met een sprinckvloet / ghelijck als ick daer ghevonden hebbe inden tijdt van de Monson / ofte Conjunctie / datmen naer Iapan vaert / hebbende reuen oosten windt/ want met de noorde winden heeftmen daer minder waters ofte diepten.

Gelegentheyt vande Inwijc van Gonsalo Vaaz.

Sekere mercken om de diepten te vinden.

Om nu te weten wanneer dat ghy soo verde zijt als de Bancke / soo is te weten / dat noorden aen naer het Eylandt A Ilha do Bugio toe / gheleghen is een Steen-clippe/ die hem in't schijnsel verthoont ghelijck een bewassen huevel / welcke leydt 'talder-noordelijckste van alle d'ander/ en langhs de strandt heen heeft het een ghecloven Rootse/ van twee punten; Als ghy de voorschreven Steen-clippe/ ('twelcke een bewassen huevel schijnt te wesen/) met die voorseyde ghecloven Roodtse (recht in't midden) over een brenght / alsdan soo zijt ghy op de voorseyde Bancke/ ende soo wanneer het voorseyde merck-teycken van d'een ofte d'ander zyde oneffen staet / soo sult ghy terstondt meer diepten vinden/ 'twelcke sal wesen aldus / te weten / loopende uwen cours van zuydtoost recht op het dickste ende grofste landt van d'ander zyde aen / tot dat ghy comt op de vier ende vijf vadem diepten/ 'twelcke is de punt diemen noempt vande Varella, ende begherende te loopen door het ooster Canael / soo sult ghy zuydtoost / ende oost zuydtoost aen loopen / tot dat ghy 't Eylandt genaemt Ilha do Lastro ontdeckt hebt/ te weten / tot gheheel by het eynde van't Eylandt do Bugio, alsdan soo en ist niet goet meer zuyden aen te loopen / om te schouwen die steen die teghens het landt vande Varella over leydt; Soo wanneer ghy 't Eylandt do Lastro ontdeckt hebt / als ghesepdt is/ soo moecht ghy by die voorseyde steen heen loopen/ tot op die lenghte van twee Cabels nae; sult alhier hebben die diepten van 28. tot 29. span toe/ te weten/ met een sprinckvloet / ende om te weten wanneermen de steen aldernaest is/ soo weet dat het sal wesen/ soo wanneer ghy d'eerste Clippe (vande twee die aende noordtzyde van het Eylandt do Lastro ligghen/) gantsch ende al ontdeckt siet / alsdan zijt ghy ontrent een steen-worp vande voorseyde steen af / op de diepten als ghesepdt is/ ende soo wanneer ghy de tweede Clippe gheheel ontdeckt/ so zijt ghy boven de steen; Van ghelijcken soo machmen het weten by een ander merck-teycken/ 'twelcke is een witte blacke/ staende aenden bergh diemen boven over de Stadt heen siet/ ende heeft een steen/ 'twelcke hem verthoont ghelijck als een Mans hooft.

Is een steen gheleghen n. aen't Eyland A Ilha do Bugio / is vā verde aen te sien als een bewassen huevel

Door 't ooster Canael loopende sult ghy z. o. en o. z. o. aengaende vinden Ilha do Lastro/ geheel ligghende by en van't Eylandt do Bugio.

Mercken om te weten oft ghy by de steen zijt.

Soo wanneer ghy de voorseyde witte blecke brenght te middeweghen van't dack/ vant huys van Don Ioan d'Almeyda, alsdan soo zijt ghy met de voorsz. steen over een / alsmen daer voorby is / soo ist goet 'tlandt van het zuyden te genaken/ in sulcker voegen dat ghy de twee derdendeelen laet aende zyde vande Stadt / ende een derdendeel aende zuydtzyde/ loopende op dese manier / sult meer diepten hebben dan te middeweghen / tot dat ghy op de Bancke comt / welcke niet meer dan 26. span waters heeft / te weten/ met het hoogh water van een sprinckvloet / ende begherende te weten wanneer dat ghy daer beghint over te comen / soo weet dat het sal wesen dat wanneer u de dwers ofte zy-duer vāde groote Kercke / met het dack van een huys (dat aende strandt staet/) over een comt/ 'twelcke respondeert op de wech die vande selfde duer/ recht naer de strant toe comt / in voeghen dat u de duer gheheel ontdeckt blijft/ alhier heeftmen 27. ende 28. span waters ofte diepten/ 'twelcke sal wesen/ soo wanneer ghy comt te sien en te ontdecken het Clockhuys ofte 'topperste vande Kerck van San Paulo, met eenen bergh / die achter de selfde Kercke staet/ ende soo haest als u het selfde Clockhuys bedeckt blijft / soo sult ghy terstondt meer diepten vinden / te weten/ 32. span/ dat zijn vier vademen / dit sal wesen teghens over de plaets daermen het versch water haelt / ende loopende een weynigh voorder aen/ sult 4½. ende vijf vadem diepten vinden / te weten/ met een sprinckvloet; Dit was de Ree daer het Schip Sancta Crus (een Schip van seven ofte acht hondert vaten/) gheanckert lagh / ende soo wanneer het selfde omdraeyden met d'ebbe / soo bleef het halve Eylandt van Lastro ontdeckt / al hoewel het een stuck weeghs van het landt af was; Men heeft een seer goet teycken ofte merck / om te weten wanneermen het landt vande zuydtzyde aldernaest is / soo salmen naer het Eylandt

Dack en huys vā Don Ioan d'Almeyda tamme mercke by nemen.

De zydner vā de groote Kerck / en een huys op strāt wysen u de diepte door haer over een comen.

Noch ander mercke vande Kercke van San Paulo.

do Lastro

Twee Clippen door den anderen ſtecken/ſo iſmen recht in't diepſte van't Canael.

Do Laſtro toe/te weten/ noorden daer van af twee Clippen ſien. Als hem deſe twee Clippẽ door den anderen ſteken/alsdan ſoo iſmen op het diepſte van't Canael / tot datmen over de bancke is/etc.

Dat 44.Capittel.

Van't loopen vande ſtroomen ende vvateren,op de vaert ende vvech van Malacca na Chyna toe, op den tijt vande Monſon ofte conjunctie, datmen van Malacca nae Chyna vaert.

Vande Cuſte van Champa ofte Camboja ſo loopen de ſtroomen ſeer ſterck nae't zuyden.

Sult weten dat van't Eylandt Pulo Catao' af(gheleghen aende Cuſte van Champa,van't landt Camboja,)tot die Varella toe ('twelck is een plaets/ gheleghen op den wech van Pulo Catao' af nae Malacca toe/aẽde ſelfde Cuſte vã Champa ofte Camboja,) ſo loopen de ſtroomen ſeer ſterck nae't zuyen toe. Van't Eylandt Pulo Catao' af 5. mylen voortaen / ſoo loopen de ſtroomẽ ſeer geweldich na't Eylandt Champello, ende den Inwijck A Enſeada de Cauchinchina toe.

Drie maendẽ loopen hier de ſtroomen nae het n.w. toe/daer nae nae't z.w.

Item/ inde Monſon van Chyna, dat is/ alſmen van Malacca af ſcheyt inde maenden van October/November/ende December/ ſo loopen daer de ſtroomen nae't n.w.toe.

Vande maent Januarij voort aen/ ſo loopenſe nae't z.w.(dat is nae de drooghten) toe/ daerõ moetmen daer op verdacht weſen met goet advijs voor de gheen die alhier begeert te varen / dat als ghy begint te ghenaken de contreye vande drooghtẽ (die tegens de Cuſte van Champa over legghen) tuſſchen dien eñ de Cuſte incomende) ſo loopen de ſtroomen ſo crachtich nae't zuyen toe / als een ſteen-worp vander hant.

Hier loopen de ſtroomen crachtich nae het zuyden.

Advertere u dat ghy niet en wilt comẽ int ghesicht van't Eylandt Aynao', ſoo't niet en waer met eenen noorden wint: want hebbende eenen ooſten wint) ſoude in groot perijckel weſen.

Dat 45.Capittel.

Vande ghetyden ende het vvaſſen vande vvateren van Malacca.

Hier loopen de wateren eñ ſtroomen altijt nae't zuyden.

In den eerſten/ vande Havẽ van Patane af/(ghelegen aende ooſt zyde van't land ende Cuſte van Malacca,) tot het Eylandt Bintao' toe / ('twelcke leyt byde Straet van Singapura, onder de Linea Æquinoctiael,)loopen de ſtroomen eñ wateren altoos nae het zuyen alle de voorſeyde Cuſte langhs/tot het voorſz.Eylandt toe/te weten/ inde maenden van November eñ Decẽber.

Van't Eylãt Pulo Condor tot het eyland Borneo iſt voor ſtroom.

Van't Eylandt Pulo Condor af / (gheleghen teghens over d'Haven ende 'tlandt van Camboja)tot het Eylandt Pulo Timao',(gheleghen aende ooſt zyde vande Cuſte van Malacca,te weten/ten tyden datmen van Chyna af comt / op de cours van ter halver ſtreeck van't zuyen) ſoo loopen de ſtroomen nae het Eylandt Borneo toe / ende comende op de halve ſtreeck nae't z.w.toe/ſo loopen de ſtroomen na de Cuſte van Pan toe/welck leyt aẽde Cuſte van't landt vande o. zyde vã Malacca.

Voorby Pulo Seſir/ den wech na China / loopen de ſtroomen nae de Cuſte van Campa toe.

Van Pulo Condor af/ nae't Eyland Pulo Seſir (gheleghen teghens over de Cuſte van Camboja,) ſo loopen de ſtroomẽ nae't ooſtẽ/ eñ voorby Pulo Seſir, de wech na Chyna toe/ loopen de ſtroomen na de Cuſte vã Champa toe. Vande valſche Varella, ('twelck leyt 15. mylen vande rechte Varella, gheleghen aende Cuſte van Camboja) ſo loopen de ſtroomen ooſt aen / te weten / vijf ofte ſes mylen vande Cuſte af; Dit is te verſtaen in't eynde vã Julius/ende de maent van Auguſtus.

Alſmen van Malacca nae China vaert/ loopen de ſtroomen nae de drooghten toe.

Inde Monſon vande z. winden / alſmen van Malacca nae Chyna vaert/ ſoo loopen de ſtroomen/ te weten/ inde Golfe vã Pulo Catao',tot het Eylandt Aynao' toe/ na den Inwijck A Enſeada da Cauchinchina, dit is te verſtaen tot het laetſte van December toe; eñ van Januarius voort aen / ſoo beginnen de ſtroomen in deſe Golfe eñ voorſz.contreye/te loopen na de drooghten toe/ die teghens over de Cuſte van Champa eñ Camboja, (te weten/van d'ander zyde)heen ſtrecken/ ende hoe het later (van Januarius af) in't jaer wort/ hoe datſe ſtercker ende gheweldigher nae de drooghten toe loopen.

Inde Monſon vã China na Malacca varende / loopen de ſtroomen ſterck van Pulo Catao/nae d'Eylandt Pulo Cambir toe.

Inde Monſon van Chyna, te weten / als men van Chyna af nae Malacca vaert / ſoo loopen de ſtroomen ſeer ſterck/van't Eylandt Pulo Catao' af / tot nae't Eylandt Pulo Cãbir toe/zijn beyde gaer gheleghen by de Cuſte van Camboja ofte Champa.

'Tgheſchiet ſomtijts datmen vanden 28. Julius/ tot den 4.Auguſtus / vande Varella af / tot Pulo Catao' toe / ſtilten crijcht / ende alsdan ſo crijchtmen de Terreinhos, dat zijn winden/die van over't land wayen)van uytẽ weſten ende noordweſten/ ende de Vyraçoins (dat zijn de winden van upter Zee)van't ooſt zuydt ooſten / ende o.n.o. ende comende in't noorden/ loopen terſtont nae het zuyen/ waer nae terſtont de ſtilte volcht / tot dat de Terreinhos ofte landwinden weder op comen.

Sekere winden die alleen aen de Cuſte vans lande.

Dit is te verſtaen tot op 2.mylen vãde Cuſte af/en niet verder:want zijn winden/die alleẽlick aende Cuſte regneren / als wy op ander plaetſen ghenoech verclaert hebben / daer wy vande winden Terreinhos ende Viraçoins ghehadt hebben.

De ſtroomen loopen ooſtwaert aen voorby het Eylandt Lequeo Pequeno nae't land Bungo.

Alſmen vaert voorby 't Eylandt Lequeo Pequeno, (ofte cleyn Lequeo,nae't land van Bungo toe/gheleghen in't Eylandt Iapan, ſo loopen in die contreye de ſtroomen (te weten/ tot het Eylandt Tanaxuma toe) ooſtwaert aen.

Vande 30. graden noorden aen / tot een weynich meer als te middeweghen vande wech nae Iapan toe/ ſoo loopen de ſtroomen/ (te weten van die contreye af / tot die Cuſte van Chyna toe)noorden aen na den Inwijck A Enſeada de Nanquijn toe. Dit is te verſtaen inde Monſon vande zuye ende zuydt weſte winden.

Loopen dan ſtroomen nae den inwijck a Enſeada de Nanquijn toe.

In deſe Monſon vande zuye ende zuydt weſte winden/ ſo loopen de ſtroomen van het Eylandt Pulo Tayo af(gheleghen voorby het Eyland van Aynao',aen de Cuſte vã China) tot na het Eylãd vã Sanchoan eñ d'Eylandt van Cantao',nae't zuydt weſten toe.

Dat 46.Capittel.

Vande ghetydẽ vande vvaterẽ, van't vloeyẽ ende ebben byde daghen eñ uren vande Maen inde Haven van Macau in China, met de hoochte vande ſelfde haven by experientie onderſocht door een expert Piloot ofte Stuerman.

Wanneer het hoogh water inde Haven vā Macau is.

DEn 19. September/ hebbe experientie ghedaen vande getyden van Chyna/ te weten/ binnen inde Haven van Macau, weſende op den dagh vande volle Maen / en bevont dat het volwaſſen water was/ des voormiddaeghs te half neghen / eñ een weynich meer nae negenen toe; Dede deſe experientie vande volle Maen / om te ſien oft zy oock met de nieuwe over een quam.

Hoe veel graden dat Macau vande Linie leyt.

Den 3. Februarij / anno 1585. hebbe de hoochte van de Son ghenomen / die doen ter tijt was op de 13. graden vande Linie af / eñ bevont dat deſe Haven van Macau gheleghen is op de hoochte van 22⅓. gradē ruym/ hebbe alsdoen oock ghelijckelicken d'experientie ghedaen vande ghetyden van't water inde ſelfde Haven / ende bevant dat het volwaſſen ofte hoogh water was een weynich over den middagh/ weſende den 3. dagh vāde nieuw Maē/ in voegen dat na de calculatie van't ſelfde / ſo comt het te weſen den eerſten vāde nieu Maē volle Zee ofte hoogh water te 10⅔. uren des voormiddaeghs/ welcke experientie ick alſoo mette nieu Maen bevonden hebbe.

Met eē volle Maen is Macau hoogh water midden op dē dagh te 12. uren.

Den 16. Februarij / anno 85. hebbe experientie ghedaen vande ghetyden / binnen inde Haven van Macau, weſende inde oppoſitie vande volle Maen/ eñ bevont dat het den eerſten dagh vande Maen vol ofte hoogh water was/ te half twaelven des middaeghs.

Inde Haven van Macau is oock op alle de cuſten van Chyna/ ende ebbet ende vloeyt niet altoos alleēs.

Den 2. Junius anno 85. hebbe experientie ghedaen vande ghetyden binnen in de Haven van Macau, eñ bevōt hoogh water te weſen/ recht op den middagh/ weſende den 4. dagh vande nieuwe Maen/ in voeghen dat het ſelfde ghecalculeert blijft / makende den eerſten dagh vande nieuwe Maē hoogh water te 9. uren des voormiddaeghs: maer is te verſtaē/ dat deſe water getyden van Chyna niet effen uyt en comen nae de rechte rekeninghe / van vier daghen voor/ eñ 5. dagen nae de conjunctie vande Maen: want alsdan heeftmen ſoo veel waters als den derden dagh/ 'twelcke ick voor ghewis affirmere/ om dat ic het wel eñ dickwils geexperimēteert hebbe; D'oorſake daer vā is/ om dat het voor aē altemael eylādē eñ Canalē zijn/ dat ſo wanneer de wateren beginnen te vallen/ en loopenſe geen drie uren uyt/ ende weſende met winden van upten ooſten/ ſo vallen en loopenſe noch raſſcher af.

Dat 47. Capittel.

Vande teijckenē ende Prognoſticatie, vande tyden, vveder ende vvint, aende gheheele Cuſte van Chyna, ende op de vaert na Iapan toe.

Is voor ons vreemt datmē hier weet wat winden hier ſullen wayen eñ wanneer.

WEſende inden tijdt vande Monſon/ vande z. ende z. w. winden / ſoo heeft men voorſeker (aende gheheele Cuſte van Chynen ende vaert na Iapan toe) dat ſoo wanneer de winden vande Monſon wayen/ ende datſe van daer na het ooſten loopen / datſe van't ooſtē niet weder nae't zuyen ſullen keeren: maer ſullen vā daer nae't noorden loopen/ eñ van daer af wat gewaeyt hebbende / ſullen weder nae't ooſten keeren/ ende dan van't ooſten nae het zuyen/ eñ ſoo't eenen n.o. wint waeyden/ ſoo ghebuert het wel van daer af nae't z.w. te loopen/ ſonder nae't o. te keeren / doch ſeer ſelden: maer het ſekerſte is/ als boven geſeyt is/ comt oock dickwils van't noorden af nae het zuyen toe / ſonder nae het ooſten te keeren / welcke het ghemeenſte is. So wanneer men in't ondergaen vāde Son/ daer over heen heeft ſommighe roode wolckē van een coluer/ als gheſoden granaet/ dat is/ ſeer fijn root/ ende dat de Son veel ſtralen vā hem gheeft / ſo dat hy ſchijnt furieus en dreyghende te ſtaen / ſo iſt een teijckē ofte voorſegghinghe van een groot onweer/ eñ navolgende tempeeſt; Van ghelijcken/ als de Maen int op ofte onder gaen / haer op de ſelfde manier verthoont/ beduijt het ſelfde van tempeeſt eñ onweer.

Aende Sonne te kennen oft onweder ſal zijn/ desghelijcks aende Mane.

Als de Son int opgaē ſo ſchoon ende claer uyt comt/ datmen daer beſcheydelickē in ſien mach / ende zijn circuit ofte rondicheyt perfectelijcken moecht onderſcheyden/ ſoo iſt een teijcken van goet weder. Van ghelijcken hebbende die ſelfde effecten in't ondergaen. Soo wanneer de Son in't/ op/ ofte ondergaē root/ ende van een doode coluer is / ende datmenſe rondts om mach ſien / ſonder eenighe ſtralen van hem te gheven/ beduijt ſtil weder; Desgelijcks vande Maen.

Aen de Son te ſien oft goet weder ſal zijn eñ oft oock ſtil ſal zijn / oock het ſelfde aen de Maen te ſien.

Inde tyden vande Monſon/ te weten / als de n.o. winden ghemeenlijcken wayen/ ſo dan de wolcken in't ondergaen vande Son van een roode coluer blyven / ſo beteijckent het n. winden; alsmen op't water hier en daer ſiet dryven ſommigh ſchuijm ſoo wit al Catoen/ vande lenghte van een vinger langh aen een/ ſo beduijt het tempeeſt ende onweer. Deſe ſchuymen comen vande cleyne Zee-ſlacken/ die men daer veel heeft.

Aende wolcke eñ het ſchuijm der Zee te ſien wat weder eñ wint zijn ſal.

Soo daer inde Maent van Julius ander winden wayen / als die vande Monſon/ loopende van d'een op d'ander/ tot datſe ten laetſten comen in't n.o. ſoo heeftmen voor gewis ſtorm ende onweder.

So men van't Eylandt Lamao af/ tot de C. de Sumbor toe / inde Monſon vande z. eñ z.w. windē/ eenen o. wint crijcht met hette/ eñ ſommighe groote droppelen waters / beduijt onweder.

Teeckenen vā onweder.

Dat 48. Capittel.

In vvat maenden eñ daghen datmen tempeeſten eede onvveder is vervvachtende aende Cuſte van Chyna.

Vanden 7. tot 11. Junius iſt ghemeenlick onweder aende cuſte van China.

VAnden 7. tot den 11. Junius / heeftmen ghemeenlicken eñ dickwils aēde Cuſte van Chynen groote tempeeſte.

In't begintſel van Julius/ tot den 26. vāde ſelfde maent / ſo en iſmen aēde Cuſte vā Chynen/ noch dagh noch ure verſekert vā torment eñ onweder: want men alle deſen tijt door veel ſtormen eñ tempeeſten heeft/ ſonder dat de wint yewers plaets hout/ loopende vā d'een op d'ander. Vanden 12. Auguſti voortaen/ met die gantſche maent van September tot het eynde van October toe/ ſo en heeftmen op alle deſen tijt gants gheen verſekertheyt van tempeeſt ende onweder.

In September eñ October iſt ghemeenlyck onweder in Chyna.

Dat 49. Capittel.

De tyden van't goet vveder aende Cuſte van Chyna.

Vanden 26. Julius tot dē 12. Auguſti gantſch geen onweder van Japan tot Liampo wayen dan altijt weſte windē.

DE gheheele maent vā Junius/ uytghesondert vanden 7. tot dē 11. heeftmen ſeer ſelden onweer / want behalvē die ghenoemde dagen/ ſo heeftmē de winde vāde Monſon/ met eē claer eñ helder weer ſonder torment. Om te ſeylen van't Eylandt Pulo Cantao' na d'eylanden van Cantao' eñ Macau toe ſonder onweer/ ſalmen 'tſeijl gaen vandē 26. Julius af voort aē/ tot dē 12. Aug. toe / ſo iſmen vry ende verſekert vande tēpeeſten. Te midweghen van't Eyland vā Iapan

af/ tot

af/ tot na de Custe ende het landt van Lyampo toe/ vintmen altoos de weste windē/ welcke in Iapan waeyen/ de maenden van November ende December/etc.

Dat 50. Capittel.

Een instructie ofte corte onderwysinghe vande Navigatie ende coursen van Macau uyt Chyna af, nae het landt van nieu Spaengien, met alle de streckinghe ende gheleghentheyt vande selfde vaert.

Wt Macau nae nieuw Spaengien te seylen/ moet ghy in't eerst u cours houden n.o. oft n.o. ten n. tot dat ghy 300. mylen ghevaren hebt.

LOopende uyt het Canael vande Haven van Macau, te weten/ van't ooster Canael af/ soo salmen zynen cours tZeewaert in doen/ alle het ghene datmen mach/ ende wesende de wint cōtrarie/ so loopt so langhe als u de wint plaets gheeft/ dese cours te behouden: maer ingevalle u de wint scherpte/ so dat ghy de cours van't n.o. ofte n.o. ten n. niet en moecht behouden/ soo went het op den anderen boech/ terwylen u de wint plaets gheeft/ om z.o. aen te loopen/ te weten/ den tijt van drie ofte vier daghen: want sult weten dat het beter is nae het z.o. te houden/ dan noorden aen te loopen; Dese coursen sult ghy aldus doen/ na dat u de wint voeghende is/ tot dat ghy nae u gissinghe drie hondert mylen van dit landt af zijt; In dese contreye wesende/ sult noch twee hondert (ofte wat meer) mylen boven Iapan heen loopen/ al ist schoon dat ghy uwen cours noordē aen doet/ en is daerom niet aen gheleghen/ altoos goede rekeninge houdende met het wraeckē vāde cours nae't westen toe: want souden u veel moghen verhinderen; Soo dickwils als ghy z.oost ofte te loefwaert moecht aen loopen/ so en wilt de coers van't noord oosten/ ofte so als ghy best moecht niet latē te vervolgē/ tot dat ghy op de hoochtē comt. Ghy sult inde Golfe sommighe grootē swartē Voghelen vinden/ 'twelck een teycken is/ dat ghy verde tZeewaert zijt/ ende so ghy die quaemt te sien teghens den avont/ ende datse de beenen rechten/ by de steert uytstekēde/ so weest op u hoede: want beduyt storm eñ onweer.

Groote swarte voghelen inde Golfe vindende/ is een teeckē dat ghy verde te Zeewaert zijt/ eñ als zy haer beenen afterwaert steken/ so beduyt het onweder.

Het landt naderende verliest ghy de voghels.

Aleer men op ontrent twee hondert mylen nae (ofte wat meer) by't ander landt comt/ soo salmen de selfde Voghels weder uyt het ghesicht verliesen/ sonder die meer te sien. So u 'tweder ende de wint quam te dryven op veel hooghten/ eñ dat ghy quaemt te sien veel hoopē cruyts opt twater dryven/ 'twelck men 100. eñ 120. mylen tZeewaert in placht te sien/ so moecht ghy buyten Iapan om loopen/ op den boecht van het zuydt oosten/ tot op de 31. ofte 32. graden toe/ ende comen alsdan 'tlandt verkennen/ dat daer dicht by sal ligghen/ ende als ghy't comt te sien/ soo loopter van buyten af heen/ u wachtende om niet te loopen op't Eylandt ghenaemt Isla de Sedros, dat is/ 't Eylandt vande Sederboomen/ en maect gants gheen rekeninghe op de coursen vande Zee ofte Pascaerten: want het Eylandt vande Sedren is gheleghen by de Cabo de San Lucas, ligghende seer valsch inden cours/ om dat het landt (soo't daer by lach) meerder ende ghelijcker by uyt comt/ dan't nae het zuyen doet.

Waerschouwinghe om niet te loopen op't Eylandt Isla de Sedros.

De Cabo de San Lucas, is van een hoogh landt/ ende schijnt (als men daer dicht by is) uytstekende Steen-clippen te hebben/ wesende het eynde van dien seer swart schynende ende doncker in het aensien/ van waer af het landt weder terstont innewaerts noorden aen wijckt. Soomen versch water van doen hadde/ soo is te weten/ datmen binnen de Clippen vande voorseyde Cabo de San Lucas, een groot sant strant heeft/ daerinnen eē seer goede Reede heeft om te anckeren/ al waermen dicht by de Zee-cant veel versch waters vint.

Binnen de Cabo de S. Lucas is goet ligghen/ ende is oock versch water aldaer te crygen.

Sult van hier af dweers over loopen nae d'ander zyde toe/ op den boech van het zuydt oosten/ te weten/ buyten die Marias om/ het welcke eenen beteren cours is als binnen door; Alle dese Custe is schoon/ so datmē daer wel by heen mach loopē/ tot datmen comt by etlicke Clippen/ gheleghen by de Haven El puerto de la Natividad ghenaemt/ alwaer men (binnen in den Inwijck) terstondt de Haven van San Iago de Colyma heeft.

Van C. Sint Lucas tot by El puerto de la natividad is de cours z.o.

De teyckenen ende kennisse van dien/ zijn dese/ te weten/ heeft aende oost zyde eenen ronden steylen afgebicten huevel. Soo het u noodich waer daer in te loopen/ soo weet dat het eenen grooten mont ofte incomste heeft van meer als twee oft drie mylen groot/ alwaer u nieuwers van en hebt te vreesen/ dan van dat ghy voor ooghen siet; Men loopt daer in tot gheheel binnen inden hoeck/ al waer men een Revier van versch water heeft/ die inde Zee uyt comt/ daer men Spaensche Visschers sal vinden.

Om te kennē de Haven van S. Jago de Colima.

Hier vindy spaensche Visschers.

Soo ghy begheerden voorder aen te passeren/ soo weet datmen van hier af (nae de Haven van Acapulco toe) loopt/ te weten tachentich mylen langhs de Custe heen: want seer suyver ende schoon is/ tot so verde als het hooghe landt een eynde neemt/ dat is/ tot die Haven El puerto del Marques ghenaemt/ het welcke hem van verde verthoont ghelijck als een Eylandt: maer alsmen daer soo nae by ghenaeckt/ datment ghenoech onderscheyden ende kennen can vast landt te wesen/ so salmen op het opperste van dien sommighe witte Steenen sien/ welcke hen verthoonen/ ghelijck als witte Runderen/ die inde wey gaen/ sult daer vry op aen loopen tot dat u de mont beghint te openen/ en loopender alsdan binnen in.

De Haven el Puerto vindy/ siende opt opperste vāde hooghde/ witte steenen ofte Schapen waren die gaen weyden.

Dit is in het corte tghene my duynckt die rechte ende beste coursen te wesen/ die men op dese voyage soude moghen ghebruycken/ het welcke ick alsoo achter-volghen soude/ soo ick de vaert onderhanden hadde/ etc.

Dat 51. Capittel.

Een waerachtich verhael ende verclaringhe vande Navigatie vande Eylanden Los Lucones (ghenaemt,) af nae de Haven van Acapulco in nieuw Spaengien, ende hoe men de selfde vaert soude moghen doen van Macau uyt Chyna af, met een vermaninghe vande profyten ende verdiensten aende goederen ende Waren van Chyna, met die Streckinghe ende Coursen, tijdt, ende mylen van dien, alles in't particulier aenghevvesen om te ondersoecken.

t'Eylandt van Lucones leyt by n. den Equinoctiael op 14. en half gr.

MEn sal tseyl gaen uyt de Haven van Manilla, gheleghen aen het Eylandt vande Lucones, op vierthien en half graden/ aende noordt zyde vanden Æquinoctiael, hebbende den mont nae het z.w.) inde maenden van Iunius ofte Iulius,

te weté/als de wint eñ het weder plaets geeft om uyt te comen / loopende langhs de Custe van't selfde Eylandt/eñ tusschen het Eylandt van Mindoro heen / ofte op den boech van't oosten/tot datmen uyt het Canael is(daer mé door in comt alsmen van buyten af comt/ gheleghen 100. mylen van Manilla af / op de hooghte van $13\frac{1}{3}$.graden) te weten / tusschen die laetste ende uyterste punt van't selfde Eylandt Lucones,eñ die punt vã een ander Eylandt ghenaemt Tandaya,tusschen de welcke 'tvoorseyde Canael door loopt. So wanneer datmen uyt het Canael is/ so salmen oost aen loopen / so lange als de wint sulcks toe geeft/ op welcke cours men hem altoos houdé sal/ so de wint sulcks niet en verhindert / om datmen vande $13\frac{1}{3}$. graden is affscheydende / loopende nae de Haven van Acapulco, gheleghen op 17.graden:maer de wyle dat de winden in dese contreye in den somer / 'twelcke den tijdt is datmé tseijl gaet/als bové) seer slap wayé/ al hoe wel datse vande Monson zijn / in sulcker voeghen/dat soo wanneer datse yet scherpen/ en machmen die selfde cours van't oosté niet behouden / eñ tot soo langhe datse niet en loopen nae't zuydt oosten toe / soo doetmen altoos de cours van noordt oost aen/ soo langhe alst duert : maer als zy loopen nae het oost zuydt oosten / ende oost / soo went men't op den boech van't zuyen / tot dat de wint weder ruijmt/om noord o ost aé te loopé. Op dese manier seijltmen 1700.mylen heen / nae de Custe van't landt van nieuw Spaengien toe / doch altoos tZeewaert van't Eylandt Iapon affseylẽde/ so veel alsmé immers mach/ om dieswille dat etlicke schepen die laet tseijl ghegaen waren (comende dicht by Iapan) aldaer stormen eñ onweder kreghen/ ende quamen te sien het Eylandt A Ilha do Fogo ghenaemt / (dat is/ 'tvierighe Eylandt ghesept/) loopende een vande voorsz. Schepen inde haven van Xaxuma, in't Eylandt Iapan, om hem daer te berghen / ghelijck als hy dede/ daerom die gheen die daer 100. mylen tZeewaert van af loopt/ heeft eenen goedé cours: want loopende seer te loefwaert vã dese Eylanden af/so comt men aen de Custe van nieu Spaengien op weynich hooghté / eñ so wanneer men daer op aen comt /op de hooghte vã 35.graden/ so heeft men een seer goede Navigatie : maer so men by't selfde landt comt/ op de hooghte vã 38.ende 40.graden / (het welcke is 'tuyterste landt dat ondeckt ende bekent is/ghenaemt El Cabo de Mendosino,) so salmen moeyte hebben / om datmen aldaer begint hol water te kryghen/ door oorsake datmen de winter aldaer op handen heeft / als oock om dat die Schepen (van d'Eylanden Lucones af comende) qualick van alle nootdruft voor sien gaen.

Nae Acapulco te loopen/ welck leyt op den 17.graet wayen de winden seer slap.

Maniere van seylen/om 1700.mylen after een te seylen.

De Haven Xaxima in't Eylandt Iapon.

Nieu Spaengien aencomende op 35. graden is seer goet.

Alsmen 'tghesicht van't landt/ eñ de Custe van nieuw Spaengien krijght/so begintmen n.w.winden te kryghen/'twelcke van daer af voor de wint is / om datmen by nae alle dese Custe op de voorsz.cours langhs loopt/ doch op sominighe plaetsen daer wat van af / om oorsake vande Inwijcken die daer zijn: Men loopt langhs alle dese custe heen / (die over al seer schoon is)tot de Haven vã Acapulco toe/ het welck zijn ses ofte seven hondert mylen weechs.

Hier beginnen te wayen de n.w.winden/ is voor wint langhs de custe van nieuw Spaengien.

Soo men dese reyse begeerde te doen van Macau uyt Chyna af/ soo moestmen ghereet ligghen om 'tseijl te gaen / so haest als de z.w. winden beginnen te wayen/om uyt te loopen met de Maen ende conjunctie van Iunius oft Iulius, nemende zynen cours nae den hoeck ofte 'tuyterste eyndt van't Eylandt dos Lucones toe / gheleghen op de hooghte van 20. graden/ghenaemt Cabo de Bojador,'twelck zijn 90. mylen vande Haven van Macau af.

Cabo de Bojador leyt 90. mylen van Macau.

Van d'Eylanden ghenaemt Ilhas dos Baboranes af/(gheleghen by de Custe van't selfde landt ende Cabo de Bojador,)nae't Eylãd de Cajagon,(dat is/vande Keutel geseyt) toe/ looptmen oost ende west. Alsmen dese Eylanden gepasseert en daer tusschen door heen is/ so salmen zynen cours nemen/ gelijck alsmen doet/comende van't Canael vande Haven vã Manilla af/als voren verhaelt is/altoos aenloevende alle het ghene dat u den tijt ende het weder toe geeft / 'twelck is den wech die men seyt dat die Spaengiaerden nu in't sin hebbé te bevaren/loopende tot aen d'Eylanden van Maluco, ende van daer dwers over nae nieu Spaengien toe / 'twelcke de selfde vaert ende cours is/die Francisco Gualle (Capiteijn eñ Piloot van't Schip dat van Spaensch Indien alhier inde Haven van Macau gecomen is)ghedaen heeft/van waer hy wederom gheschepden is den 25. Iulius/met eenen z.westé wint / inden tijdt ende conjunctie vande volle Maen / met welcken van ghelijcken tseijl is ghegaen 't Schip van Ayres Gonsalues de Miranda, welcke Gualle men seyt niet meer dan vierd'half maent onderwegen ghewest is/te weten/tot aen de Custe toe/ eñ van daer af anderhalf maent tot in de Haven van Acapulco, ende een ander Schip dat int selfde jaer van Manilla af tseijl ginck/was tusschen de acht ende neghen maenden onder weghen/ comende noch te langhen laetsten inde Haven van Acapulco, met by naest alle tvolck doot ende versmacht/en gants gheramponeert/eñ noch een ander Schip was maer vijf maenden onder weghen/ om dat het een beter schip was:maer de ordinaris is 6.maenden/ luttel min ofte meer op de reyse te wesen; De reden dat dese Navigatie van Macau af beter is dan van Manilla, is om dieswille datmen gheen verhinderinghe noch vertoevinghe en heeft / om terstont zynen cours aen te setten/ ghelijck alsmen doet in die 100.mylen/dieme heeft van Manilla af/ van doort Canael heen naer buyten toe / waer mede sominighe schepen soo veel tijts versleten hebben / dat het daer nae een oorsake was van wederom te moeten keeren / sonder de vaert te volbrenghen:maer wesende inde mont ofte uytganck vant voorseyde Canael / soo ist een beter Navigatie als van Macau af / om dat het 150. mylen meer te loefwaert aen leijt/soo het niet en hadde het ander belet vã daer af uyt te comen/als ghesept is.

Seylen hier ghelijck de Spaengiaerden inden sin hebben te varen.

Francisco Gualle de selfde reijs gedaen/ scheyde den 25. Iulij van Macau/ eñ zijn reijs ghedaen in derdehalf maent.

Dese reijs te doen is den ordinaré loop 6.maenden.

Het can comé dat de schepé moeten weder keeren.

Als de Schepen van daer seylden (te weten/van nieu Spaengien af) op de heeu comste nae Manilla ofte Macau toe / soo gaense tseijl inde Vasten/ seylende altoos voor wint/ met de winden ghenaemt Brysas, twelcke zijn oost ende oost noord ooste winden / die aldaer mette Monson ofte ghetyden wayen/ ende is dickwils ghebuert datse vijftich ende tsestich daghen achter een gheseijlt hebben/ sonder eens een vande seylen te strijcken/ altoos met eenen doorgaende wint / ende sonder eenich landt te sien ofte ghemoeten/ noch dat tot huyden toe eenich Schip perijckel ofte ongheval ghehadt heeft.

Wt nieuw Spaengien gaen de schepen inde vasté tseijl hebben vã voor wint dickwils 50. oft 60.dagen.

Het schip

Het Schip daer men dese reyse ofte vaert met beghinnen soude/moest seer goet zijn/om aende wint te seylen/ende oock seer wel voorsien van alle toebehooren ende 'tschips ghereetschap/namelijcken van een Portugesche Stuerman/ende een dozijn Boodtsghesellen (wort daerom ghesept/om dieswille datmen op alle de contreyen van Orienten ende Oost Indien/ghebruijckende is Boodtsghesellen van Indië/als daer zijn Arabyers/eñ andere dierghelijcken/die op andere vaerden weynigh bedreven zijn/als oock ongheleghé soude wesen/die uyt hare ghewoonlijcke vaer-water te brenghen)onder welcke waer goet eenighe Spaengiaerden te hebben(te weten/van die/die desen wech ghevaren hebben) om het landt te verkennen/ welcke men altoos wel binnen Macau vinden souden/ als zy in Indien niet te becomen waren; wat de reste belanghende is/ als van alle noodtdruften eñ ander ghereetschap/heeftme van als genoech binnen Chyna.

Leeringhe hoe ende waermede eé schip moet versien zijn.

De winsten ende verdiensten aende goederen eñ waren van Chyna zijn seer groot van alle Coopmanschappen/uytghesonder ongesponnen Zyde/ waer van men aen weynigh ghenoech heeft: want willen daer liever ghemaeckt hebben/al waert schoon datmé daer veel souden slyten/so en waer nochtans geen reden/die daer veel te brenghen/om niet te verminderen die voyagen eñ traffijcken van die van Iapan eñ oost Indien: want men doch wel andere goederen ghenoech heeft om daer te brengen/daer veel meer verdiensten op zijn als aen de Zyde.

In veel waré groote verdié- ste aen/ alleen ongesponnen Zyde die is niet raetsaem daer te brengé

Vande ghemeene goederen eñ Coopmanschappen die de Spaengiaerden inde Eylanden vande Lucones ofte Philippinas op coopen/(en dat veel dieder alsmése in Chyné coopen souden) maken zy in nieu Spaengien vã een meer als ses/eñ in Peru vã een thié/waer aen gantsch gheen twyfel is:want die Portugesen die van hier derwaerts gheweest hebben in't schip dat hier ghecomen is/hebben so veel ghewonnen aende goederen die zy met hadden/dat hen dé tijt eñ stont(die zy verbeyden om weder op de vaert te wesen) schijnt duysent jaer te wesen/eñ na dat zy segghen/so heeft daer de Viçorey vã nieu Spaengien/ eñ alle d'ander groote Cadetten een goet gens eghen in/ eñ zijn sulcks grootelicks begeeréde.

De waré uyt Lucones bré- gende in nieu Spaengien gheeft 6.mael de helft ver- dienst.

Hier zijnder veel van opinie/om dese vaert na Peru te doen/ welcke veel langher souden vallen: want men moeste (nae datmen met Açapulco over een is) noch eenen anderen wech eñ cours doen van 700.mylen weeghs/ diemen van Açapulco tot de Haven vã Callan de Lyma heeft/(twelcke is Metropolis ofte de Hooft-stadt van Peru, gheleghen op 10.graden aende zuydt zyde vanden Æquinoctiael,) alwaer men in't selfde jaer niet en soude moghen comen/ende behalven dat/soo ist een landt van veel oncosten eñ dierté/waer mede men weder (alle die meer winsten diemen daer (van nieu Spaengien af) souden moghen hebben) verliesen ende verteren souden/ om dat het landt van nieu Spaengien veel overvloediger van alle lijftochten is als Peru, waerom men daer beter coop teeren/ ende alle dinghen naevenant heeft/aldus geschreven binné de stadt vã Macau in China, anno 1585.&c.

Oorsake waer om datmé op nieu Spangié ende niet op Peru en vaert

Dit is ghe- schreven in Macau.

Dat 52.Capittel.

Een verhael ende warachtighe beschryvinghe, ghedaen door eenen Francisco de Gualle, Spaensch Capiteijn ende Piloot, aen zijn Excell. den Viçorey van nieuw Spaengié ende Mexico, van een Voyage ofte Schip-vaert, door den selfden ghedaen, (te weten) van uyt de Haven van Açapulco van nieu Spaengien,nae d'Eylanden vande Lucones ofte Phelippinas, tot in de Haven van Manilla, ende van daer tot inde Haven van Macau,in't lant van Chyna, ende wederom van uyt Macau nae de voorsz. Haven van Açapulco toe, met alle de coursen ende gheschiedenisse op de selfde Voyage, seer correct ende in't particulier verclaert, welcke reyse voleyndt is in't jaer 1584.

Den 10.dagh vande maent Martius/ anno 1582. ghinghen wy 'tseyl uyt de Haven van Açapulco, (gheleghen in't landt van nieu Spaengien) onsen cours aensettende/(nae d'Eylanden Las Philippinas, alias Lucones toe) van w.z.w. aen/ loopende aldus om uyt de stilten van onder het landt te gheraken/ ontrent 25. mylen weeghs/tot op 16.graden, Vã daer af voortsaen/deden onsen cours west aen/ontrent 30. mylen. Op dese contreye wesende/liepen west eñ w.ten z.aen 1800.mylen/tot by't Eyland/ ghenaemt Isla d'Engaño,'twelc is het uyterste nae't Meridionael ofte zuyen gheleghen/ (vã d'Eylandé de los Ladrones, dat is/ vãde Roovers/alias, Islas de las Vellas ghenaemt) op de hooghte van $13\frac{1}{2}$. graden de latitudo Septentrionael/eñ op 164. graden de longitudo Orientael/op de fixe Meridiaé/ die met het Eylandt Tercera, (een vande Vlaemsche Eylanden) over een comt. Van hier af deden wy onsen cours west aen 280.mylen/tot dat wy quamen te verkennen den hoeck/ ghenaét El Capo d'Espirito santo, dat is/den hoeck vanden Heylighen Gheest/ gheleghen aen't Eylandt van Tandaya, ('teerste Eyland van diemen noemt de Phillippinas, Lucons ofte Manillas,) 'twelck is een landt van weynigh gheberchten/ hebbende sommige cleyne Vulcanos ofte Vier-berghen in't midden van dien. Vande voorseyden hoeck af/ seylden wy west aen 18.mylen weeghs/tot den hoeck eñ incomste van't Canael/'twelcke loopt tussché dit Eylandt eñ het Eylandt Lucon in. Desen hoeck ofte incõpste leyt op 12. gradé schaers. De Custe/welcke streckt vande incomste vã het Canael af/tot den hoeck El Cabo d'Espirito santo,en is niets te schoon. Acht mylen vande voorsz.Cabo voort aen/leyt eé Haven van middelbare groote/ ghenaemt Bahya de Lovos, dat is/de Bay van de Wolven ghesept) welcke heeft een cleyn Eylandeken inde mont van dien/ende in't Canael(te weten/op een half mijl nae het eyndt van't selfde Eylandt) is gheleghen een Eylandeké ofte Clippe/ ende alsmen comt tot voorby den hoeck van te middeweghen van't Canael/soo heeft men daer de diepten van 25.vadem/ met bruijn sant op de gront. Wy vonden alhier so groote strooomé w.waert aen loopen/dat het daer een schuyment water maeckte/ghelijck of het een drooghte gheweest hadde/soo dat het ons een vreese aenjaeghden: maer het loot uytwerpende/vonden de voorseyde diepten van 25.vadem.

Den 10. Meerte gaé 'tseyl uyt Acapulco nae de Eylanden las Philippinas.

Varen wel 1800.mylen w.eñ w. ten z. aen/ tot by't Eylandt Isla d'Engaño.

t'Eylandt Tãdaya/eerst 't Eylandt Phelippinas een landt van weynich ghe- berchten.

Incomsté van't Canael af tot Cabo de Spiritu santo/ ist wat vuylachtich.

Stroomé water hier seer heet.

Het Eylandt Cantanduanes leyt een myl vant lant Lucon.

Vande voorsz. incomste van't Canael af noorden/ende noorden ten oosten aen / ontrẽt 10.mylen / is gheleghen 't Eylandt van Catanduanes, ligghende ontrẽt een myl weechs van't landt Lucon af/te weten/aen't uyterste eynde van Orienten ofte nae't oosten / ende vande selfde incomste van't Canael af nae't westen ende z.w. leyt het Eylandt Capuli, te weten / ontrent ses mylen daer van verscheyden/streckende west z.w.ende o.n.oost/ zynde van vyf mylen inde lenghte / ende vier inde breede / bleef ons in't voor by loopen aende noord zyde/ligghende op de hoochte van $12\frac{3}{4}$. graden/is van een weynich verheven landt.

Van't Eylãt Capuli 4.mylen n.w.aen zyn 3. Eylandekens aen't Eylandt Lucons.

Van't voorsz. Eylandt Capuly af 4. mylen noord west aen/zyn gheleghen de drie Eylandekens / van de Haven van Bollon, aen het Eylandt van Lucons, streckende noorden ende zuyen/in't begryp van 4.mylen weechs/ ligghende verscheyden van't vaste landt ontrent een half myl / waer van het uyterste van't zuyen gheleghen is op de hoochte van 13.graden juyst. In dit Canael heeftmen 20. vadem diepten / met wit sant op de gront/ met groote water stroomen / loopende nae het zuyd oosten toe. Wy passeerden door het midden van't Canael heen. Van dit Canael af naemen wy onsen cours z w. ende z.w.ten westen aen 20.mylẽ weechs/ tot dat wy quamen by't west eynde van't Eylandt Tycao', 'twelck is streckende oost eñ west 13. mylen. Dese punt ofte hoeck daer wy aen quamen/ leyt op $12\frac{3}{4}$.graden; Te middewegen van tusschen dit Eylandt / eñ 't Eylandt Capuly ligghen drie Eylandekens/ ghenaemt de Faranjas. Mẽ loopt op de voorsz.cours; aẽde noord zyde voor by alle dese Eylanden heen / op de diepten van 22.vadem / met wit sandt op de grondt. Vã de voorsz. wester punt van't Eyland Tycao' af / tot de punt van Buryas toe/ heeftmen oost ende west ontrent een myl weechs ofte anderhalf. Wy liepen dit Canael in/doende onsen cours z.ende z.ten westen aẽ/ ontrẽt drie mylen/ tot dat wy 'tselfde Canael uyt quamen / op de diepten van 16. vadem/ met de gront van half wit eñ rosachtich sant/ te weten / in't Canael ende d'uytcomste van dien / waer van het midden gheleghen is op $12\frac{2}{3}$.graden / ende de stroomen loopen alhier noorden aen/ 'tvoorsz. Eylandt van Buryas, streckt n.w. ende z.o. is van een leechachtich landt/waer van de punt ofte 'teynde van't n. w.op drie mylen nae aende Custe van Lucon uyt comt : maer men en mach daer tusschen beyden met gheen schepen passeren / dan wel met cleyne Fusten ende barcken van't landt. Dit ondiepe Canael leyt op 12. graden / loopende door't voorseyde Canael van tusschen d'Eylanden Tycao' ende Buryas heen / als ghesept is / zuyen aen quamen / tot ontrent twee mylen van't Eylandt Masbate,'twelck strect oost eñ west 8.mylẽ weechs inde lencte/ hebbende inde breede 4.mylen/ eñ is ghelegen op de hoochte van $12\frac{1}{4}$.graden/ te weten / het midden van dien / wesende van een weynich verheven landt.

Eylandt Capuly midweghen ligghen 3. Eylanden ghenoemt Faranjas.

Eylandt van Buryas streckt n.w. eñ z. oost eñ is leech lãt comt de punt op 3.mylen aende cust vã Lucon.

Het Eylandeken Bantõ is in form als eenen hoet/ leyt op de hooghde van 12. drie vierẽdeel graden.

Van't voorsz. Canael van tusschen Ticao' eñ Burias af / deden onsen cours w.n.w.aen 13.mylen weechs/latende 't Eyland Masbate aende z.zyde/eñ 't Eylandt Buryas aende n. zyde; op't eynde vande 13. mylen quamẽ wy by een Eylandeken genaemt Banton, 'twelck heeft het fatsoen gelyck als een forme van een hoedt / liggẽde op de hoochte van $12\frac{2}{3}$.gradẽ/ Als wy de voorsz. 13.mylen ghezeylt hadden/ eñ noch 8.mylen daer toe/soo lieten wy aende zuydt zyde / 't Eylandt ghenaemt Rebujan, het welcke streckt n. w. ende n. w. ten n.ende z.o.ende z.o.ten zuyden/hebbende op de selfde streckinghe 8. mylen weechs / wesende van een hoogh ende cromachtich landt/waer van het noorteynde ghelegen is op de hoochte vã $12\frac{2}{3}$.gradẽ/eñ mẽ heeft daer op desen cours de diepten van 35.vadem / met wit sandt op de gront.

Van't voorsz.Eylãd Banton af/nae't zuyẽ toe 9.mylen/beginnen achter een volgende 3. Eylanden/te weten/Bantonsilla, ('twelcke is een cleyn Eylandeken / makende 'tfatsoen vã een broodt suykers) ende Crymara, (dat wat grootachtich is / hebbende inde streckinge vã o.eñ w.ontrẽt 2. mylen weechs)eñ Ytaa, ofte anders vande Geyten ghenaemt / ('twelcke ettelycke huevelen heeft;) By alle dese voorsz. Eylanden machmen met alle schepẽ passerẽ/ waer van het uyterste in't zuyen ghelegen is/ op de hoochte van $12\frac{1}{4}$.graden. Van't voorsz. Eylandeken Bantonsilla, ofte cleyn Banton af. Dedẽ onsen cours n.w.aẽ 4. mylẽ weechs tot het Canael van tusschen d'Eylandekens/ ghenaemt de Virejes eñ 't Eyland Marinduque, ligghende de Virejes aende zuydt zyde/ op $12\frac{3}{4}$.graden/ ('twelcke zyn twee cleyne Eylandekens/in't fatsoen van twee Fregatten,) ende het Eylandt Marinduque aende noord zyde/ op $12\frac{4}{5}$. graden / 'twelck een groot Eylandt is / streckende w.n.w.eñ o. z.oost. hebbende inde longitudo ofte lenckte 12. ende in de breede 7.mylen. Heeft aende noordt zyde met het Eylandt Lucon,een langh ende smal Canael/een weynigh crom om loopende/ het welcke altemael vol ondiepten ende drooghten is/ in voeghen dat daer gants gheen schepen door mogen passeren ; Die uyterste punt ofte 'teynde van't westen van het selfde Eylandt leyt op $13\frac{1}{4}$. graden / is van een hoogh landt / hebbende aende oost zyde de ghelyckenisse van eenẽ Vulcano ofte Vierigen-bergh/ eñ aende west zyde loopt het landt al dalende af/voleyndende aen't uyterste eyndt/ ghelyck als een rondt broot; Men heeft in't voorseyde Cannael tusschen dat ende de Virejes achthien vademen diepten / met cleyn swartachtich sant.

Drie Eylanden ligghen van Banton nae't zuyẽ/geheeten Ytaa/ Crymara/ Bantonsella welck heeft het fatsoen vã een Broot suykers.

Het Eylandt Marinduque leyt op 12.vier vyfste deel graden/ is lanck 12. mylen/ breede 7.mylen.

Tusschẽ Marinduque eñ het Eyland Lucon is de vaert crom om loopende vol ondiepten eñ drooghten.

Van't voorsz. Canael vande Virejes ende Marinduque af / namen onsen cours west noordt west aen 12. mylen weeghs / tot het landt van Mindoro toe/ tot aen die punt ofte hoeck / ghenaemt Dumarijn, gheleghen op 13.graden ruym; van't voorsz.Canael af vyf mylen voort aen / lieten wy aende zuydt zyde het Eylandt / ghenaemt Isla del Maestro del Campo, (dat is / 't Eylandt vande Coronel ofte opperste Velt-heer)ghelegen op $12\frac{3}{4}$.graden/ 'twelck is een cleyn eñ vlack Eylandt. Men heeft op desen cours de diepten van vyf en veertich vademen/ met wit sant op de gront.

Dumarin is gheleghen op 13.graden ruym/leyt van't Canael 5.mylen.

By dese punt ofte 'teynde van't Eylandt Marinduque, beghint het Eyland van Mindoro,'twelcke heeft inde lõgitudo ofte lenghde van oost eñ west 25.mylen / ende inde latitudo ofte breede 12.mylen/waer van 'tuyterste eynde vande zuydt zyde gheleghen is op de hooghte van 13.graden / ende het uyterste eynde van't noorden op $13\frac{2}{3}$.graden/ende den uyterstẽ hoec in't w.op 13.gradẽ. Dit Eylãd maect een Canael met het Eylandt Lucõ, vã vyf

Het Eylandt Mindoro heeft inde lẽgde 25. mylen/ inde breede 12. mylen/de z.zyde is de hooghde 13. graden.

vijf mylen inde breete / ende 10. 12. vadem diepten met modder / van vale coluer/ende wit sandt op de grondt ; Van Marinduque af vijf mylen voortaen / is gheleghen de Revier vande Stede van Anagacu, welcke soo ondiep is datter gheen Schepen moghen in comen ; Van daer af twee mylen voortaen/ ligghen d'Eylandekens van Bacco genaemt/ welcke zijn drie Eylandekens gheleghen in Triangulo ofte drie kantigh / ligghende twee van dien van het Landt af verscheyden ontrent 300. Cubiten / ende tusschen dien ende het landt machmen met cleyne Schepen wel door passeren / ende van het landt af tot het ander Eylandeken toe/zijn ontrent 200. Cubiten / al waer het altemael ondiepten ende drooghten zijn / soo dat daer de Schepen van buyten (ontrent 150. Cubiten/) af heen moeten passeren / men laetse beyde gaer aen de zuydtzyde / loopende tusschen het derde Eylandeken ende Revier genaemt Ryo del Baeco heen / altoos wat meerder van de middeweghen van het Canael af naer't Eylandeken toe/'twelcke is ghelegen een mijl weeghs verscheyden vanden anderen/ heeft in het Canael de diepten van thien vadem / met modder ende schulpkens op de grondt ; de Revier van Bacco is soo ondiep/ datter gheen Schepen moghen incomen ; Van dit Eylandeken af op de selfde cours twee mylen voortaen/ soo comtmen byden hoeck ghenaemt El Cabo de Relcaseo', alwaermen't gheloot ende ghediept heeft / soo datmen daer wel dicht by het landt heen mach passeren / men sal daer groote ende stercke stroomen vinden/een half mijl weeghs op de selfde streckinghe voortaen / is gheleghen de Stede van Mindoro, welcke een goede Haven heeft voor Schepen tot de groote van 150. vaten / recht teghens over de selfde Haven / te weten / drie mylen noorden aen / leydt het Eylandt ghenaemt Calaa, streckende oost ende west/ wesende van een berghachtigh landt.

Van Marinduque 5. mylẽ voorwaert leyt de Revier van de stede van Anagacu een seer ondiep.

De Revier vã Bacco is soo ondiep datter gheen schepen moghen in comen.

De Stadt Mindoro heeft eẽ goede Haven voor gemeene schepen van 150. vaten.

Vande voorschreven Stede van Mindoro af / namen onsen cours west noordtwest aen/acht mylen weeghs / tot dat wy quamen by de punt ofte hoeck vande drooghten van Tuley ghenaemt/gheleghen aen het Eylandt van Lucon, welcke drooghte ofte Bancke een half mijl vande Custe af / t'Zeewaert in steeckt; men sal daer op 100. Cubiten naer af blyven / al waermen heeft 8. vadem diepten/van modder ende schulpkens op de grõt; men loopt by dese voorseyde drooghten noorden ende noorden ten westen heen / twee mylen weeghs / tot by de Revier ghenaemt Rio de Anasebo, alle de reste vande Custe (diemen heet de los Limbones,) tot de mont ofte Incomste vande Bay van Manilla toe/ ('twelcke zijn vier mylen/) looptmen op de selfde cours langhs ; Die Limbonen (dat zijn Eylandekens alsoo ghenaemt/)zijn hoogh/makende het fatsoen als Orghelen / hebben goede Havens voor cleyne Schepen / loopende langhs de Limbones heen/ (twee mylen ghepasseert wesende/) soo laetmen aende zuydtzyde het Eylandeken van Fortan , ende noch vier ander Eylanden : maer die drie Eylanden van Lubao', welcke seer leegh zijn / ligghen op de hooghte van 13. ende $12\frac{1}{3}$. graden ; Ende die Limbones zijn gheleghen by de mont ofte Incomste vande Bay van Manilla, op $14\frac{1}{4}$. graden.

De drooghten van Tuley ghelegen aen het Eylandt Lucon.

Limbonẽ zijn Eylandekens in fatsoen als Orgelen/ hebben goede Havens.

Van daer af liepen wy noordtwest aen ses mylen weeghs / tot die Haven van Cabyte toe / ons houdende langhs het landt vande westzyde heen/alwaert ondiep is/ende wordt ghenaempt Los Baixos del Ryo de Cañas, dat is : de ondiepten vande Revier van het Riedt ; men heeft dese gheheele Bay over (op de voorseyde cours) de diepten van 10. tot 4. vadem.

Los Baixos del Rio de Cañas.

Wesende by de punt ofte hoeck van Cabyte, soo houtmen hen daer maer 100. schreeden van af/loopende zuydtwest/ zuydt zuydtwest / ende zuyden aen/ tot dat de punt ofte hoeck die gheheele mont (ofte het gat van de Incomste) vande Bay compt te bedecken/ alsdan salmen het setten op vier vadem / ontrent 200. Cubiten ofte elle-boghen verde van het landt af / soo blijft alsdan de Stadt van Manilla (twee mylen weeghs) noorden van u af/etc.

Dat 53. Capittel.

Die Navigatie ofte vaert vanden selfden Francisco Gualle, van uyt de Haven ende Ree van Manilla af, tot die Haven van Macau in China toe, met alle de Coursen ende gheleghentheyt van dien.

SEylende uyt die Haven van Cabyte, (gheleghen inde Bay van Manilla,) namen onsen cours west aen 18. mylen weeghs / tot den hoeck ghenaemt El Cabo de Samballes, ende als wy acht mylen ghesejlt hadden/lieten wy aende zuydzyde de twee Eylandekens / de Maribillas geheeten/liepen daer ontrent een mijl weeghs van af; De voorschreven hoeck van Samballes leydt op $14\frac{2}{3}$. graden / wesende van een leegh Landt / hebbende een Eylandeken ofte Clippe ligghen aen het eynde van de selfde Custe van Lucon, te weten / aende westzyde daer van af.

El Cabo de Samballes is 18. mylen van Manilla.

Vande voorschreven hoeck ofte Cabo af/ liepen wy noorden ende noorden ten westen aen 35. mylen / (te weten / tot op een mijl weeghs vande Custe van Lucon af/) tot den hoeck ghenaemt Cabo de Bullinao' toe/alle dese Custe ende Cabo is van een hoogh ende berghachtigh landt / welcke Cabo is gheleghen op de hooghte van $16\frac{2}{3}$. graden ; Van dese Cabo de Bullinao' af/deden onsen cours noorden ende noorden ten oosten aen/ 45 mylen tot den hoeck El Cabo de Bojador toe/ welcke is het uyterste landt van het Septentrionael / ofte naer het noorden van het Eylandt Lucon, gheleghen op 19. graden.

Van Cabo de Samballes tot Cabo de Bellinao' ist n. ten w. aẽ 35. mylẽ al hoogh berghachtigh landt.

De Cabo de Bullinao' ghepasseert wesende/soo maeckt de Custe eenen grooten Inwijck ofte bocht/ ende van desen Inwijck af/ so streckt de Custe noorden aen tot den hoeck van Bojador toe/ ende is een landt van Clippen ende Roodtsen die het Zeewaert in steecken/ende het landt vanden hoeck ofte Cabo/ is hoogh ende berghachtigh ; Vanden hoeck van Bojador af deden wy onsen cours west noordtwest aen/ 120. mylen tot dat wy quamen aen het Eylandt O Ilha Branco, (ofte het witte Eylandeken/) 'twelcke een cleyn Eylandeken is / gheleghen in het beghinsel van de Custe ende Bay van de Revier van Canton, op de hooghte van tweentwintigh graden ruym /hebbende de diepten van vierentwintigh vadem bruyne modder gront.

Eylandt O Ilha Branco is gheleghen inde Bay van de Revier van Canton/op de hooghde van 22. graden/ is noch 16. mylẽ van Macau.

Van

Van't ſelfde Eylandeken Ilha Branco af/ deden de voorſz. cours van weſt noordtweſt aen / 16. mylen tot het Eylandt van Macau, ghelegen inde mont vande Revier van Canton, ende maeckt dat de Revier twee monden ofte incomſten heeft/ is een cleyn Eyland van ontrent drie mylen groot/ etc.

Dat 54. Capittel.

De Navigatie ofte vaert vanden voorſeydē Gualle, van uyt de Haven van Macau af, naer nieuw Spaengien toe, met alle de Courſen ende gheleghentheyt van dien, met andere notable ende gedenckweerdighe dinghen, belanghende de ſelfde voyagie, en tot verder verſoeckinge, &c.

Den 24. Julius vã Macau te ſeyl gaende/ op dẽ cours van 3. o. eñ 3. o. ten o. aẽ int afgaẽ van de Maen.

ALs wy onſe dinghen in Macau afgheveerdicht ende oorlof genomen hadden/ zijn weder 'tſeyl ghegaen / weſende den 24. Julius/ doende onſen cours 3. o. eñ 3. o. ten o. aen/ was int afgaen vande Maen: want met het waſſen van dien iſt qualijck zynen rechten cours (tuſſchẽ deſe Eylanden heẽ) te behouden/ om dat de wateren eñ ſtroomen alſdan ſeer ſterck naer't n. w. loopen/ wy ſeylden door veel enghe Canalen / hebbende des nachts de diepten van 8. ende 10. vademen/ met weecke modder op de grondt/ tot dat wy het Eylandeken Ilha Branco om waren/ hoewel wy't ſelfde niet en ſagen/ dan byde hoochte verſtonden wel daer voorby te weſen.

Door by Ilha Branco weſende / liepen o. 3. o. aen 150. mylē weeghs/ om bovē de droochten (Os Baixos dos Peſcadores, ende 'tbeginſel van d'Eylandē Lequeos,) te comen/ te weten/ aende ooſtzyde / welcke Eylanden men noemt As Ilhas Fermoſas, dat is: de ſchoone Eylanden / dit wiſt ick door informatie van een Chijn, ghenaemt Santy van Chinchon, ende ſeyden datſe liggen op de hooghten van 21 ¼. gradē; men heeft daer de diepten van 30. vadem/ ende alhoewel dat wyſe niet en ſagen/ niet tegenſtaende door die hooghte ende diepten verſtonden wel dat wyſe voorby waren.

Die ſchoone Eylanden voorby weſende/ deden onſen cours o. ende o. ten n. aen / 260. mylen weeghs/ te weten / tot dat wy alle die longitudo ofte lenghte (die deſe Eylanden van de Lequeos hebben/) ghepaſſeert waren/ wy mochten daer ontrent 50. mylen van af heen loopen / de ſelfde Chijn ſeyde my / dat deſe Eylanden (de Lequeos ghenaemt/) ſeer veel zijn/ ende datſe veel en ſeer goede Havens hebben/ ende dat het volck ende inwoonders van dien/ haer aenſichten ende lichamen bemaelt ende beſchildert hebben/ gelijck als die Biſayas van d'Eylandē Lucons ofte Phellippinas, zijnde oock gecleet als die ſelfde Biſayas. Item datmen daer oock Mynen van Goudt heeft/ ſeyden noch datſe dickwils comen met cleyne ſcheepkens ende Barcken/ gheladen met huyden eñ vellen van Veneſoenen/ als oock Gout in greynen ende ſeer cleyne ſtucksken̄s/ aende Cuſte van China handelen/ 'twelck den voorſeyden Chijn affirmeerden altemael wel ende voorſeker te weten: want ſeyden op die ſelfde Eylanden ſelver neghen reyſen gedaen te hebben/ daer van daen brengende / vande voorſz. waren nae China toe / ick gheloofden ſulcks alſo te weſen/ overmidts dat ick daer na vernomen hebbe binnen Macau ende aende Cuſte van Chynen/ ende vont het alles waerachtigh te weſen / dat my deſen Chijn gheſeydt

Loopen 50. mylen vande Eylandekens gheheeten Lequeos/ die veele int getal zijn/ hebbende goede havẽs. Eenen int ſchip zijnde affirmeerde dat in deſe eylanden vallen huyden/ Gout in greynen eñ cleyn ſtucxkẽs daer zy mede handelen aen de Cuſte van China/ ſulcks heeftmē na gebraecht eñ is waerachtigh.

hadde; D'upterſte van deſe Eylanden ſo vant Septentrionael als Orientael/ (dat is: van't noorden ende ooſten/) zijn gheleghen op de hooghte van 29. graden.

Deſe Eylanden voorby weſende/ ſo crijght men d'Eylanden van Iapan, waer van het eerſte ende 'tuyterſte int Occidente ende Meridionael/ (dat is: int weſten ende zuyden gheleghen/) is het Eylandt van Fyrando, alwaer de Portugeſen haer traffijcke ende hãdel dryven / hebben alteſamen inde lenghte ofte longitudo 130. mylen/ ende 'tuyterſte int Orientē ofte ooſten/ leyt op de hooghte van 32. gradē/ wy liepen altoos o. ende o. ten n. aen/ (tot dat wyſe om en voorby waren/) die voorſeyde 130. mylen aen.

Fyrando een Iapans Eylandt / hebben de Portugeſen alhier een fortreſſe.

Alle deſe informatie hebbe ick gehadt vanden voornoemden Chijn, oock mede hoe dat ick daer ſommighe Vulcanos (dat zijn vuyrighe ofte brandende berghen/) ſouden ghemoeten/ te weteē/ byde 70. mylen daer voorby weſende/ ende noch ander 30. mylen voorder aē/ vier Eylanden byden anderen liggen/ 'twelcke ick altemael alſo ghevonden hebbe/ gelijck als hy my gheſeyt hadde/ ende ſeyden my dat hy't ſeer wel wiſte / om dat hy in Iapan ſommighe Mans-perſoonen gheſien hadde/ van ſeer cleyne ſtatueren/ met groote wrongen ofte ghewonden doecken om't hooft/ de welcke aldaer Gout brachten/ te weten/ in ſeer cleyne ſtucksken̄s/ ende ſommige witte Cangas van Algodon, (dat zijn ſtucken Catoene Lywaet/ alſo ghenaemt in China,) als oock gheſouten Viſch/ ghelijck als die Atun van Spaengien/ ofte Abberdaen/ die ſelfde ſeyden te comen uyt ander Eylanden/ gheleghen ooſtwaerder van Iapan af / ende door die teyckenen ende mercken die hy my ſeyde) beeldent my in / waer dat de ſelfde Eylanden ſouden mogen weſen/ ende vondtſe weynigh verſcheyden van daer hyſe my gheſeyt hadden te ligghen; ſeyden my oock dat alle de Eylanden van Iapan goede Havens ende Canalen hebbē/ weſende een vol op landt van Rijs/ Coorn / Viſch eñ Vleyſch/ ende dat het een redelijck ende bequaem volck is om met te handelen / ende dat daer veel Silver is.

De Eylanden van Iapan hebben alle goede Havẽs.

De Chijn ſeyde in Iapan geſien te hebbẽ cleyne luyden/ met een groote wrongen om't hooft/ comende van ſeker Eylandē ghelegen ooſtwaert vã Iapan/ brenghen oock veele Gouts in greynkens en cleyne ſtucksken̄s/ oock Lywaet van Catoen geheeten Cangas.

Iapan is ſeer vruchtbaer vã Rijs/ Viſch/ en Vleyſch.

Loopende aldus onſen cours van o. ende o. ten n. aen/ tot op 300. mylen van Iapan af/ vonden wy een ſeer hol water / met die ſtroomen van uyten n. ende n. w. als oock een ruyme ende ſpacieuſe Zee/ ſonder eenighe moeytē ofte ſwarigheyt van eenighe verhinderinghe inden wegh te hebben/ ende met wat wint dat daer waeyden/ ſoo bleef de Zee nochtans al in eenen doē/ met het ſelfde hol water ende ſtroomen/ tot dat wy over de 700. mylen gheſeylt hadden/ te weten/ tot op 200. mylen naer aende Cuſte/ ende 'tlandt van nieu Spaengien/ in welcke contreye begonſten die voorgaende ſtroomē ende holle Zee gantſch en t'eenemael te verlieſen/ waer door ick ſonder twyfel vermoede ende vaſtelijcke gheloove/ dat daer een Canael / doorgaende enghte/ ofte Straet is/ tuſſchen 'tvaſte landt van nieu Spaengien/ ende 'tlandt van Aſien van Tartarien; Van ghelijcken ſo vonden wy op alle deſen wegh/ (vande voorſeyde 700. mylē/) groote menighten van Walviſſchen/ ende die Viſſchen vande Spaengiaerden Atun genaemt/ (die veel aen de Cuſte van Gibraltar in Spaengien gevanghen worden/) als oock Albacoras ende Bonitos, 'twelcke alteſamen Viſſchen zijn / die hen gemeenlijcken inde Canalen/ doorgaende enghten/

Varen cours duerende 700 mylen/ vindẽ groote menighte van Walviſſchen/ oock Viſſchen die Atun ghenoemt zijn.

enghten / ende loopende wateren onthouden/ om aldaer haer krupdt ende saedt te schieten/ ten tyden datse in haer teelen zijn/ t'welcke my altemael noch vastelijcker ende voor ghewisser doet ghelooven datter een Canael/ doorgaende enghte / ofte Straet / sonder eenighe twyfel moet wesen.

Gecomen wesende tot op de Custe van nieu Spaẽgiẽ op 4. mylen/ vonden veele ghedryfs van wortelen/ van bladeren/ van Riet/ ẽn ander bladen gelijck Vyge-bladẽ/ oock groote menighte van Zee-wolven/ waerom dat daer moeten zijn veele Bayen ende Revieren.

Ghecomen wesende (op de selfde cours) by de Custe van nieu Spaengien/ op de hooghte van 37 ½. graden/ quamen by een hooghe ende seer fraeye Landouwe/ met veel gheboomten verciert/ gantsch en dal sonder snee/ ende men heeft daer vier mylen van't landt af veel ghedrifts van wortelẽ/ bladen van boomen/ Riet/ ende ander bladen ghelijck als van Vyghboomen / welcker ghelijcken men in grooter menighten in Iapan vindt/ diese aldaer eeten/ ende van die wy alhier vonden / liet icker etlijcke nemen ende met het vleysch koken/ hadden (ghesoden wesende) een smaeck ghelijck als kool; men heeft alhier ooc groote menighten van Zee-wolvẽ/ die wy Zee-honden hieten / waer door ghenoegh te presumeren en te gelooven is/ dat daer veel Revieren/ Bayen/ ende Havens moeten wesen langhs alle dese Custe heen/ tot die Haven van Acapulco toe.

Van daer af liepen wy 3. o/3. o. ten 3. ende by wylen 3. o. ten o. aen/ naer dat wy de wint creghen/ tot den hoeck El Cabo de San Lucas toe/ ('twelcke 'tbeginsel van't landt van Califfornia is/ te weten/ aende zyde van't n. w.) gheleghen op 22. graden / zijnde 500. mylen vande Cabo de Mendosino.

El C. de Sant Lucas/ welck beginsel is vã het landt van Califfornia.

Op dese wegh vande voorsz. 500. mylen/ heeftmen (langhs de Custe heen) veel Eylanden ligghen/ al hoewel datse cleyn zijn/ evenwel so is het sonder twyfel/ of men moet daer sommighe goede Havens in hebben/ als oock aen't vaste landt/ alwaermen dese naervolgẽde Havens heeft/ die als noch eerst bekẽt zijn/ te weten/ die van't Eylandt Isla de Sant Augustijn, ghelegen op 30 ¼. graden/ ende 't Eylandt Isla de Sedros, op de hooghte van 28 ¼. graden schaers / ende 't Eylandt geleghen beneden San Martijn, op 23 ½. graden/ alle dese Custe ende Landouwe is mijns bedunckens bewoont/ ende verthoont hem een schijnsel eẽ seer goet landt te wesen: want saghen daer altemets des nachts vieren / ende des daeghs roocken/ 't welcke een ghewisse teycken is van bewoont te wesen.

Isla de Sedros is 't Eylandt vande Seder-boomẽ.

Dat alle dese custe van Califfornia bewoont is/conden wy siẽ des nachts aen't vieren/ des daeghs aen't roken.

Vanden hoeck ofte Cabo de San Lucas af/ tot naer d'ander zyde vant 3. o. van Califfornia toe/ deden onsen cours o. 3. o. aen 80. mylen weeghs/ tot den hoeck ghenaemt El Cabo de las Corrientes (dat is: den hoeck vande stroomen/) toe/ gheleghen op de hooghte van 19 ¾. graden/ loopende op dese cours ẽn wech/ saghen in't noorden ontrent een mijl van ons af/ drie Eylanden ligghen/ diemen noemt Las tres Marias, (dat is: de drie Marien ghesept;) Op de voorsepde cours heen loopẽde/ so heeft men 4. mylen van d'ander Eylandẽ verscheyden/ noch ander Eylanden van twee ende drie mylen weeghs; Men heeft van de voorschreven mont ofte Inwijck van Califfornia af/ alle dese wegh van de 80. mylen heen/ groote stroomen die westwaert aen loopen.

Eylanden de 3. Marien.

Vanden hoeck ofte Cabo de las Corrientes af/ deden onsen cours 3. o. en by wylen 3. o. ten o. aen/ 130. mylen weeghs tot inde Havẽ van Acapulco, op desen wegh vande 130. mylen/ hadden wy (20. mylen geseylt hebbende/) de Haven/ ghenaemt de Natividade, dat is: van onser Vrouwen gheboorten ghesepdt/ ende ander 8. mylen voorder aen de Haven vã Sant Iago, ofte Sint Jacob/ ende noch 6. mylen voorder aen / de Zee-strant ghenaemt La Playa de Culyma, dat is: de strandt van Culyma ghesepdt. Alle dese Custe/ te weten/ van Califfornia af / tot de Haven van Acapulco toe is bewoont / van volck die met de Spaengiaerden vrede ende aliantie hebben/ zijn van conditien ende qualiteyt als 't volck van d'ander Custen van nieu Spaengien/ etc.

De Haven vã Natividade.

De Habẽ vãn Sant Iago.

Van Califfornia af tot de Haven van Acapulco is al bewoont van volck die met de Spaẽgiaerden handelen.

Conclusie.

Alle het ghene dat in desẽ discriptie ende verclaringe verhaelt is/ hebbe ick alles selver ghesien ende wel ghenoteert/ in dese vaert ofte Navigatie/ die ick gedaen ende volepndt hebbe dit jaer van 1584. te weten/ van groot China af upt die Haven ẽn Revier van Canton, ghelijck als ick het alles breeder ende copieuser u Excell. te kennen sal gheven/ met die Paralellen ẽn Meridianen van dien / soo my God de Heere sulcx toelaet/ die u Doorluchtige Excell. wil sparen in langhduerige gesontheyt. Alle 't welcke voorschreven ick aldus getranslateert hebbe / upten Spaenschen in onse Nederduptsche tale / van woort tot woort/ upt de Coppe van't Originael/ die aldus ghesonden is gheweest aenden Viçeroy van Portugaels Indien.

Dat 55. Capittel.

Een relaes ofte verhael van een Voyagie ofte Schip-vaert, ghedaen door den Piloot Nuno da Silva, voor zijn Excell. den Viçeroy van nieu Spaengien, den 20. Meye Anno 1579. binnen die Stadt van Mexico, van vvaert ghesonden is ghevveest aenden Viçeroy van Portugaels Indien, vvaer inne verhaelt vvordt die Coursen ẽn ghescliedenisse vande vaert van Françoys Draeck, die hem (belyder) ghenomen hadde by de Eylanden van Cabo Verde, ende alsoo met voerden, door die Straet van Magallanes, tot die Haven van Guatulco in nieu Spaengien daer hy hem vveder liet varen.

Nuno da Silva gheboren van Porto upt Portugael/ Burgher ende Inghesceten van Guaja, sept: dat hy belyder upt zijn hups ghescheyden is/ int beginsel van November / Anno 1577. nemende zijn repse ende cours naer d'Eylanden van Cabo Verde, ofte den groenen hoeck/ al waer comende heeft het geset met zijn schip dicht bpde Haven van't Eylandt Sant Iago, (een van d'Eylanden van Cabo Verde voorsept/) wesende den 19. Januarij/ Anno 78. alhier ligghende soo zijnder ghecomen 6. Schepen/ welcke schenen Enghelschen te wesen/ vã welcker hem den Admirael aen boort clampte/ ẽn overweldighde/ hem met zijn Scheepsvolck daer upt nemende/ haer brengende met een Schupt in't Schip vanden voorsz. Admirael/ latende tut Schip van hem deposant ofte belyder/ 't onbequaẽste ẽn snootste Volck/ als sommige Bootsgesellen ẽn jongers / ẽn al hoewel dat die vãde fortresse/ (van't Eyland) vier of vijf maels naer hen toe schoten / en deden d'Enghelschen gantsch geen schade noch eenigh letsel; dit ghedaen wesende / ghinghen van hier af weder t'seyl naer het Eylandt

Ligghende vãn bet 't Eylandt Sant Iago/ een vande Eylandẽ vã Cabo Verde wert overrompelt ende ghenomen van Fransoys Draeck.

Brava

Brava toe/ (dat is: 'twoeste Eylandt ghesept) nemende met haer 'tvoorsz. Schip van hem Nuno da Silva, alhier comende vulden sommighe vaten met versch water/nemende van daer af heuren cours t'Zeewaert in/ hebbende te voeren 'tvolck vanden voorsz. Nuno da Silva, met een Schupt aen landt ghebracht/ behoudende alleenlijck den selfden Nuno da Silva met hem int Schip/van ghelijcken zijn Schip met de Wynen die daer in waren/ende den voorsz. Nuno da Silva sept/dat d'oorsake datse zijn persoon met namen was daerom/ om datse wistē dat hy een Piloot vande Brasilische vaert was/om hen lieder aldaer te geleyden om versch water te crijghen.

Volck van Nuno da Silva te lande ghesetmaer hem mede genomen om dat hy een goet Piloot vande Brasilische vaert was.

Van't Eylandt Brava afgheschepden wesende/namen haren cours naer het landt van Brasilien toe/ 'twelcke zy quamen te sien den eersten Aprilis/ te weten/ op de hooghte van 30. graden/ eñ sonder eens landt noch versch water te nemen/ vervolchden haren cours voortaen/tot bpde Revier van Rio de la Plata, (dat is: de Revier van't Silver ghesepdt/) ghelegen op 35. graden luttel min ofte meer/ alwaer zy aen landt spronghen ende versagen hen van versch water; Van daer af deden haren cours voortaen/ tot op de hooghte van 39. graden/ alwaer zijt setten by sommighe Clippen/alhier wesende/ verlieten twee schepen/ (vande ses die zy hadden)ende vervolchden hueren wegh met die vier resterende schepen/ (te weten/ met dat van Nuno da Silva ghereeckent/) tot by de Bay diemen noempt Bahya de las Islas,(dat is: de Bay van d'Eylanden ghesept/)gheleghen op de hooghte van 49. graden/al waermen sept dat Magallanes verwinterde/als hy aldereerst die Straet ondecten/die naer hem den naem behoudē heeft; Zy liepē in dese Bay wesende dē 20. Junius/ ende anckerden so dicht by het landt/datmen daer met een Roer op schieten mocht; saghen dat het landt bewoont was van Indianen/ die met vellen bedeckt waren/ hebbende die cleederen tot die knien ende halve armen toe/ ende d'ander rest van't lichaem ende 'thooft gantsch bloot en ontdeckt/ hadden boghen eñ pylen voor haer gheweer inde handen/ was een cloeck/groot/ende lyvigh volck/ wel ghestatueert van persoonen; Voeren alhier met hen sessen aen landt/ om versch water te soecken/ ende al eer dat zy op't landt spronghen/ soo ghenaeckten daer by't Boot vier Indianen/de welcke d'Enghelschen Broot eñ Wijn gaven/ ende als de voorsepde Indianen wel ghegheten en ghedroncken hadden/soo schepden zy daer weder van daen/ loopende een hooghte opwaerts aen/ roepende een vande selfde Indianen Magallanes Esta heminha Terra,dat is: Magallanes dit is mijn landt/ ende om datse d'Enghelschen vervolchden/so zijn de voorsepde Indianē soo't scheen/ voorgheloopen en ghevlucht naer bovenen toe/ eñ een weynigh om hoogh gheloopen hebbende/ zijn d'Indianen weder om ghekeert/ eñ smeten daer 2. van d'ander doot/ waer van d'een een Engels-man/ende d'ander een Neer-lander was/ ende de reste ontquamen eñ berghden hen int Boot/daer zy terstont met af staken/ bleven alhier ligghen tot den 17. Augustus/ op welcken dagh ginghen weder te seyl voorder aen/ loopende langhs de Custe heen/ tot ontrent anderhalf mijl weeghs van het landt af: want is daer over al schoon eñ suyver/van 20. tot 25. vadem diepten/eñ waren ontrent vier ofte vijf daghen onder weghen/ tot de mont ofte incomste vande Straet toe: maer om dat de windt contrarie was/ vertoefden tot den 24. Augustus/ al eer dat zy daer in liepen.

Verlaten hier 2. Schepen vande 6. die zy hadden.

Voeren met den Boot met haer 6. te lande; Inde Bay de las Islas geven de Inwoonders wijn eñ broot die met vellen gecleet warē/ eñ met bogen eñ pylen ghewapēt/ gegetē hebbende/eñ ghedroncken hebbende loopē wegh/ haer vervolghende keerē haer om eñ smeten een Engels-man eñ een Neerlander doot.

D'Incomste ofte mont vā de Straet/ heeft ontrent een mijl weeghs inde breede/ hebbende van beyde zydēn een kael ende vlack landt; Aende noordzyde saghen Indianen die groote vieren maeckten: maer aende zuydtzyde en saghen gantsch geen Volck; Den 24. voorsz. begonsten zy de Straet innewaerts aen te loopen/met eenen o.n.o. windt/ende dat hem dunckt dat dese Straet mach hebbē ontrent 110. mylen inde lenghte/ ende inde breede/te weten/in d'incomste een mijl weeghs/ eñ dat alleenlijcken de helft van de Straet recht uyt (sonder bochten) loopt/ ende van daer voortaen tot op 8.ofte 10.mylen naer't eynde/heeft zy sommighe bochten ende cromten/ onder welcke een so grooten bocht is/dat het schijnt 'teene landt door't ander te steecken/ eñ heeft alhier minder dan een mijl weeghs/ van't eene landt tot het ander/ ende van daer voortaen soo looptse weder recht uytwaerts aen/ ende al hoewel dat daer noch sommige bochten comen/ zijn cleijn ende hebben niet veel te bedupden/ heeft d'uytcomste vande Straet naer't westen toe/ ende op 8. ofte 10. mylen naer eermen aen't eynde compt/ soo was de Straet wat breeder als te voren/ is altemael van een hoogh landt tot het eynde toe/te weten/ van datmen daer 8. mylen binnen in is af: want d'eerste 8. mylen van d'incomste is van een vlack ende effen land/ als voren ghesept is/ende inde incomste vande Straet/ soo vintmen dat de stroomen vande zuyder Zee/ naer de noordt Zee toe loopen/ende naer datse begosten te seylen met die o. n.o. wint/(binnen in wesende/) liepen daer naer haren wil door/ sonder eenigh bedwanck ofte over-last van weer ofte wint/ende dat het hooge landt van beyde zyden met snee bedeckt lagh/eñ dat alle dese Straet suyver ende schoon is/ liepen tot op een Roer schoot van het landt vande n. zyde af/ doende haren cours daer langhs by heen/hebbende de diepten van 9. ende 10. vadem/met schoone grondt/als ghesept is/ende datmen over al noodigh wesende souden moghen anckeren/ ende dat die gheberghten van beyde zyden vol gheboomten staen/ comende op sommighe plaetsen die berghen ende gheboomte tot aenden oever vande water cant uyt/hebbende op eltijcke contrepen pleynen en plat landt boven op/en sagen daer gantsch gheen groote Revieren/dan sommighe cleyne Revieren/die in de broocken ende schuerē van het land uyt quamen/ende inde contrepe daer den grootē bocht ofte cromte is/ sagen aende zuydtzyde sommige Indiaensche Visschers/ in haer Canoas ofte schuytgiens/ende waren van ghestaltenis als de voorgaende/ diese te voren aende noordtzyde ghesien hadden/ ende datse op gheen ander plaetsen vande zuydtzyde meer volck ghesien hebben.

Beschrijvinge vande Straet Magallanes

8. mylē inde Straet zijnde is voort al hoogh landt met snee bedeckt.

Mē vint dat de stroomen vande z. Zee naer de n. Zee loopē/ heeft de diepte van 9. eñ 10. vademen eñ te veel plaetsen ancker grondt/de geberchten uyt beneden toe staende vol gheboomten.

Sien op de z. zyde Indiaensche Visschers inde Straet Visschen.

Comende buyten de Straet aen d'ander zyde uyt/ ('twelcke was den 6. September van't voorsepde jaer/) deden haren cours drie daghen langh noordtwest aen/ende cregen op den derden dagh eenen n.o.wint/ die hen met ghewelt w. z.w. waert aen dreef/loopende al so 10. ofte 12. dagen met weynigh seylen op/ ende om dat de windt seer verbolghen begost op te steecken/soo namense alle haer seylen in/ ende

Den 6. September comen door de straet.

ende laghen over staegh en dreven tot den laesten September toe/ (hebbende den 24. vande selfde maent haer jacht uyt het ghesicht verloren/ 'twelcke mocht wesen van 50. vaten groot/) alsdoen hijsten zy weder haer seylen op/ om dat de windt wat ruymer was/ doende haren cours den tijdt van 7. dagen noordtoost aen; int eynde vande voorseyde 7. daghen creghen ghesicht van sommighe Eylanden/ alwaer zy naer toe liepẽ om te anckerẽ: maer 'tweer en gaf hen gheen plaets/ alhier wesende liep de windt naer 't noordtwesten/ waermede zy west z. w. aen liepen; Des anderen daeghs daer aen verloren een ander Schip van haer Compaengie uyt het gesicht/ ('twelcke mocht wesen vande groote van 180. vatẽ) want het onweer begonst dapper op te steecken/ in somma dat het Schip vanden Admirael alleẽ bleef: want het Schip van hem Nuno da Silva, was blyvẽ sitten inde Bay/ daer zy verwintert hadden eer zy door de Straet quamen/ liepen aldus met het onweer tot op de hooghte van 57. graden/ alwaer zy in een Haven van een Eylandt liepen/ ende settent een Gotelingh schoot van het landt af/ op 20. vadem diepten/ onthielden hen alhier 3. ofte 4. daghen/ ende loopende de windt naer 't zuyden/ lichten haer anckers weer op/ doende haren cours noorden aen/ twee daghen lanck; in het eynde van dien creghen ghesicht van een cleyn ende leegh Eyland/ alhier wesende streken haer seylen/ ende settent Boot uyt/ eñ vinghen daer veel Voghelen ende Zee-wolven; Des anderen daeghs ghinghen weder 'tseyl/ doende haren cours n.n.o. ende n. aen/ tot by een ander Eylandt ghelegen vijf ofte ses mylen van het vaste landt af/ te weten/ aende n. zyde vande Straet; daer by comende anckerdent ontrent een vierendeel mijls daer vã af/ op de diepten van 12. vadem; Dit Eyland is cleyn ende van een leegh landt/ ende is seer bewoont van Indianen/ zijnde 'tlandt van dien altemael bebout/ zy settẽ 't Boot terstont uyt/ alwaer de Capiteyn ofte Admirael met noch elf Enghelschen in spronghen/ varende naer 't landt om versch water ende victualye te soecken; aen 't Eylandt comende/ so brachten hen d'Indianen in wisselinghe van ander dingen twee Spaensche Schapen/ ende een weynigh Mays ofte wortelen daerse hen luyder Broot af maken/ ende om dat het laet was/ keerden weer naer 't Schip toe/ sonder dien dagh yet meer uyt te rechten; Des anderen daeghs soo voer den voorseyden Capiteyn/ met die voorschreven elf persoonen ('twelcke Arckebusiers ende Boechschutten waren/) weder nae land toe/ ende setten daer twee van dien op 't landt/ met de vaten om versch water te halen/ ende by de plaets daer zy het water souden halen/ laghen een deel Indianen verborgen/ welcke de voorseyde twee Enghelschen overvielen/ eñ vinghense/ dit die van 't Boot siende zijn huer te hulpe ghecomen: maer worden met steenen en pylen vande boghen soo wel ghegroet/ dat zy meestendeel ofte altemael ghequetst en gewont wordẽ/ zijnde den selfden Capiteyn met een Pijl int aensicht/ ende een ander Pijl int hooft gheraeckt/ so dat zy daer door gedwonghen waren wederom te rugghe te keerẽ/ sonder dat d'Enghelschen eenigh van d'Indianen ghequetst ofte gheraeckt hadden/ niet teghenstaende datse hen soo dicht aen het Boot quamen/ dat zy daer vier Riemen uyt namen; Dit aldus ghepasseert wesende/ ginghen naer

Verliesen haer jacht uyt 'tghesicht.

Verliesen uyt 'tgesicht noch een Schip van 180. vaten.

Vangen hier veele Vogelen eñ Zee-wolvẽ

Comẽ hier aẽ een Eylandt andermael te lande/ om water wordẽ over vallen/ gewõt/ ende twee gevanghen.

datum van dien van hier af wederom 'tseyl/ doende haren cours langs de Custe heen/ met eenen zuyden windt/ seylende aldus 6. mylen weeghs/ tot voorby de Haven diemen noemt van Sant Iago, ofte sint Jacob/ alwaer zy een Haven namen/ alhier comende vinghen een Indiaen/ die in een Canoa ofte Schuytgien lagh en visten/ ende brachten hem aen boort: maer lieten hem teghens den avont weder los en vry met zijn Canoa, naer dat zy hem een weynigh lywaet en sommighe Vleyschhouwers Messen/ en ander snuysterye ghegeven hadde; een weynigh daer naer is een ander Indiaen aen boort ghecomen/ ghenaemt Felippe, die Spaensch sprack/ den selfden gaf notitie aen den Capiteyn van d'Engelschen/ waer dat een Schip lagh/ (te weten/ inde Haven van Sant Iago, welcke zy 6. mylen te rugghe ghelaten hadde/) met dese tydinge eñ den Indiaen die de Guye ofte Leydts-man was/ zijn des anderen daeghs weder 'tseyl gegaen/ ende liepen naer de voorsz. Haven van Sant Iago toe; daer in comende hebbent voorseyde Schip ghenomen/ in 't welcke vonden 1770. Bottygas ofte Spaensche potten met Wijn/ ende ander dinghen; Dit ghedaen hebbende spronghen op 't landt/ alwaer zy sommighe sacken met meel namen/ met alle het gene dat zy meer vonden; namen van ghelijcken die Ornamenten ende ander Kerck-goet/ met alle 'twelcke zy daer weer van daen scheyden/ nemende het voorseyde ghenomen Schip en twee persoonen (die zy daer in vonden/) met hen/ liepen van dese Haven af/ (welcke leydt op de hooghte van 32½. graden/) langhs de Custe heen/ tot op die hooghte van 31. eñ 30. graden/ welcke was de contreye daer zy malcanderen bestempt ofte verdaecht haddẽ/ om te vergaderen en den anderen te verwachten/ so zy door eenigh onweer ofte storm malcanderen quamen te verliesen/ ende van een scheyden.

Comende op dertigh graden/ vonden daer een seer goede Haven alwaer zy in liepen/ ende anckerden op de diepten van ses vadem/ te weten/ een Roer schoot van 't landt af/ 'twelcke was recht tegens over een Revier/ alwaer zy ses pypen waters namen/ ende om die geẽ (die 't water souden halen/) te beschermen/ setten twaelf persoonen op 't landt/ aldus besigh wesende met het water te vullen/ saghen een hoop Volcks op haer aen comen/ waer van de helft Spaengiaerden waren/ mochten wesen ontrent 250. persoonen te Peert/ ende dan noch so veel te voet: maer so haest als zyse gewaer worden/ liepẽ terstont naer 't Boot toe/ ende verloren alleenlijckẽ eenen Engels-mã; Die selfden nacht ginghen zy met beyde de Schepen weder 'tseyl/ loopende langs de Custe heen/ tot op 10. mylen weechs voorder aẽ/ alwaer zy sommigh water namen: maer om datse sommigh Peerde-volck int oogh cregẽ/ soo scheyden zy daer uyt sonder meer waters te nemen; Van daer af vervolghden heuren wegh voortaen/ de Custe langhs tot 30. mylen weeghs/ al waer zy een onbewoonde Haven namen/ doch en quamen daer niet aen landt: want saghen alle daeghs volck/ Alhier armeerden ofte rusten zy een cleyn jacht op/ waer van zijt hout al ghewrocht en gemaect met haer uyt Enghelandt brachten; 'tvoorseyde jacht ghemaeckt ende opgherust wesende/ hebbent int water ghestelt/ alwaer de Capiteyn met vijfthien persoonen in gegaen is/

met den

Een Indiaen die Spaensch sprack is haer aen boort ghecomẽ/ eñ haer de plaetse ghenoemt daer eẽ Schip lach/ in de Haven van S. Iago/ zyn daer naer toe geloopen ende 't Schip genomen/ vonden daer in 1770. Bottygas met Wyn eñ ander dingen/ eñ te lande comende vondẽ sommige sacken met meel/ oock Kelcken Ornamenten/ eñ Kerck-goet nemende het schip met 2. persoonen die zy daer in vonden.

Comen in een Havẽ daer zy verliesen een Engels-man int vullen vã hare pypẽ met water.

Rusten hier een jacht toe/ daer zy 't hout uyt Enghe-land mede gebracht hadde.

met den Hoogh-bootsman Jan de Grieck/ (welcke was den Schipper van't Schip dat zy ghenomen hadden inde Haven van Sant Iago, als voren/) met het welcke zy weder te rugghe ghekeert zijn / om te ſoecken de twee Schepen die van huer compaengie / met de ſtorm ende 'tonweder verſteken waren/ als voren gheroert is/ ende willende van ghelijcken op't landt ſpringhen om verſch water te halen/en dorſtent niet beſtaen : want ſaghen daer volck/ſo dat zy ten leſten wederom keerden/ ſonder eenige notitie van d'ander Schepen te hebbē;alhier weſende trocken alle 'tgeſchut upt het Schip/ eñ concerteerden en verſaghen huer Schip;dit gedaen hebbende/ leyden zy een cleyn ſtuck gheſchuts op de jacht/ waermede weder 'tſeyl gingen/verbolghende hueren wegh voortaen.

Keeren te rugge eñ ſoecken de 2. Schepen van hare compaengie.

Derthien daghen gheſeylt hebbende / quamen by een Eylandt gheleghen ontrent een Bas ſchoot van't landt verſcheyden/ alwaer zijt ſetten; alhier vonden zy vier Indiaenſche viſſchers/in twee Canoas ofte Schuytgiens/ de welck huer ſeyden/ datter aen't vaſte landt verſch water was : maer verſtaende dat het niet te veel/ en oock een half mijl vande Cuſte af/ te landewaerts in was / en wilden daer gheen moeyten om doen / en zijn weder 'tſeyl ghegaen/ latende de voorſeyde Viſſchers met huere Canoas blyven / verbolghende hueren wegh ende cours de Cuſte langhs.

Des anderen daeghs wat voorder aē weſende/ creghen gheſicht van ſommighe Indiaenſche Viſſchers/die op't landt in haer huijſkens waren;dit ſiende d'Engelſche Capiteijn is terſtont inde jacht gheſpronghen/en naer't land toe gevaren/alwaer hy drie vande voorſeyde Viſſchers aentaſte/ nemende daer by de helft vande Viſch / die op't landt al bereyt en ghepackt lagh om te vervoeren / met welcke Indianē ende buyt zy weder naer het Schip toe quamen . Des anderen daeghs daer aen volghende / ſoo ſaghen zy een Barcke die met Viſch gheladen was / die de Spaengiaerden toe quam/ met vier Indianen die zy daer by gheſet hadden; Deſe Barcke met de Indianē ende Viſch/namēſe ende bondenſe aen't voorſchip (van't genomē Spaenſche Schip)vaſt/ ende ſleeptenſe alſoo naer/ latende de voorſeyde vier Indianen daer in blyven / de welcke des nachts de Barcke weder los bondē/ ende gingen heymelijcken door met Barcke en met Viſch en al/ſonder datſe die oyt meer ſaghen.

Doen een landtgang nemen een deel viſch eñ ſommighe Indianen vant landt.

Nemen een Barcke met Indianen en viſch eñ sleptē die achter aen dā inder nacht maeckten zy haer ſtillekēs los eñ ſalveerden haer.

Des anderē daeghs ſo spronck den Capiteijn int jacht / om dat hy in een open ofte breecke van't landt ſommighe huyſkens ſach ſtaen/ alwaer hy naer toe voer / op't landt comende vont daer twee mans in/waer van hy den eenen ghevanghen nam / latende den anderen blyven/nemende daer en bovē noch drie duyſent Peſos in Silver (zijnde elcke Peſo de waerdye van een Reael van achten/) ende ſeven Indiaenſche Schapen / Hoenderen/ende alle 'tghene datſe meer vonden/ waermede zy weder daer van daen ſcheyden/verbolghende hueren wegh voortaen; twee daghen daer na quamen by de Haven ghenaemt Azijcka , alwaerſe twee Schepen vonden/weſende 'teene gheladen met goederen ende coopmanſchappen van Spaengien/upt het welcke zy alleenlijck 200. Bottigas (ofte Spaenſche potten) met Wijn namen/ende van't ander 37.Baras (dat zijn ſtucken van 10. 12. pont elcke Bar/) Silvers/ ende willende op't landt ſpringhen/

Veroovē inde Havē Azijcka 2.Schepen/ nemē daer upt 200 Spaēſche potten met Wijn/ eñ 37. ſtucken Silvers/ elck van 10. oft 12. pont.

(met twee Barcken die zy inde voorſeyde Haven vonden) met ontrent 37.Roers eñ boechſchutten / ſaghen op't landt een deel Peerde-volck aen comen / waermede zy huer voornemen achter lieten/ende namen alleenlijckē een Swart dieſe inde Barcken vonden / daer zy weder mee aen boort keerden.

Des anderen daeghs inden morgen ſtont/ ſo hebben zy't Schip met de coopmanſchappen ende goederen van Spaengien indē brant gheſteken / ende namen 'tander met haer / en zijnder met door ghegaen/verbolghende hueren wech voortaen;de Capiteijn voer met het jacht langhs de Cuſte heen/loopende d'ander Schepen anderhalf mijl daer van af t'Zeewaert in / om te ſoecken een Schip daer zy notitie af hadden / aldus gheſeijlt hebbende ontrent vijf en veertigh mylen weeghs / hebbent ſelfde Schip ghevonden/ 'twelcke in een Haven gheanckert lach/die daer al twee uren van te voren gheadverteert waren van den Enghelſchen Piraet ofte Zee-roover/eñ hadden al achthondert Baras ofte ſtucken Silvers (die zijn majeſteyt toe quamen/)daer upt ghelicht en geberght/van welck Silver d'Engelſchen te voren gewaerſchout waren: maer en dorſten daer niet aen landt comen/om dieſwille datter veel Indiaenſche boechſchieters ende Spaengiaerden op ſtonden en wachtē/ vonden alleenlijcken int ſelfde Schip drie pypen waters / zy namen 'tvoorſeyde ſchip met haer/ende comende tot ontrent een mijl tZeewaert in/ ſettent alle zijn ſeylen op / en lietent alſo heen dryven/doende alſoo van ghelijcken met het Schip dat zy in Azijcka ghenomen hadde/als oock dat ander van Sant Iago, die zy mede lieten dryven / verbolghende hueren wegh met huer Schip / ende het jacht alleenlijck.

Om dat het Schepen van upt Spaēgien waren/ ſteken daerom aen brant met goet niet al het een ſchip/ d'ander nemen zy met haer.

Laten hier 3. Schepē die zy gherooft hadden dryven.

Comende op ſeven ofte acht mylen nae by de Haven van Callan de Lyma,creghen gheſicht van drie Schepen/ende varende een van dien aen boort/namen daer drie mans upt/eñ verbolchden alſoo hueren wegh naer Callan de Lyma toe/alwaer zy in liepen/weſende ontrent twee uren inder nacht / ſeijlden tuſſchen alle de Schepen (die daer laghen)in/die ſeventhien int ghetal waren/onder de Schepen comende/vraechden terſtondt naer't Schip dat het Silver gheladen hadde: maer als zy voor antwoort creghen dat het Silver op't landt was/ſo hebben zy huer de Cabels aen ſtucken ghehouwen / ende de twee grootſte Schepen de maſten af/waermede zyſe lieten blyven; op deſer ſtont ſo arriveerden daer een Schip van Panama, gheladen met waren ende goederen van Spaengien/ 'twelcke quam te ſettē dicht by den Enghels-man; dit was terwylen dat d'Engels Capiteijn in d'ander Schepen Silver ſocht; So haeſt alſt voorſeyde Schip van Panama geanckert was/ quam daer eē Boot van't landt om dat te viſiteren: maer om dat het inder nacht was/lietent achter blyven/eñ ſteldent upt tot des morghens toe/ eñ comende by't Enghels Schip / vraeghden zy wat Schip dat het was / waer op een vande ghenomen Spaengiaerdē (door bevel van d'Engelſche Capiteijn/) antwoordē/dat het Schip eenen Michiel Angelo toebehoorden/dat van Chyle quam/ ('twelcke eenen bekenden naem ende Schip was;)dit hoorēde die van't Boot ſonden een man naer boven toe / den welcken int opclimmen tegens een ſtuck geſchuts aenliep/ waer door hy verſchrict worde/en is haeſtich

Waren inde Haven van Callan de Lyma nemen 3. mans upt een Schip / ſochtē een Schip met Silver/ dan waer al te lande.

haestigh weder in't Boot ghekeert/ (om dieswille dat die Schepen die aldaer laghen/ende in die contreye varen / gants gheen gheschut en plaghen te voeren;) Hiermede zyn zy met verbaestheyt daer weder van af ghesteecken; dit hoorende die van't Schip van Panama, (dat eerst in gecomen was/) vermoedende dat het eenighe Zee-roover moste wesen / hebben haer Cabels aen stucken ghehouwen / en zyn t'Zeewaert in gheloopen; d'Enghelschen dit siende/smeten terstondt een deel Volcks in het jacht/en hebbense naer ghejaecht; daer by comende/hebben 't Schip opgheeyst/huer bevelende te strycken/ het welcke die van't Schip niet doen wilden / ende schoten met een Roer een van d'Engelschen doot/waermede d'Enghelschen weder te rugghe keerden naer haer Schip toe/ende zyn terstondt t'seyl ghegaen/ in't vervolgh van't voorseyde Schip / dat zy niet langh daer naer onder haelden/ die van't Schip dit siende worpen het Boot uyt / ende spronghen daer in ende voeren naer het landt toe / verlatende 't Schip met alle dat daer in was/het welcke d'Enghelschen terstondt genomen hebben/en met haer ghevoert/vervolghende haren wegh voortaen.

Een Schip vā Panama hout hare Cabels af van vreesen genomen te worde/ loopen Zeewaert in/ worden vervolcht eñ van de Engelschen ghenomen.

Des anderen daeghs des morghens/ saghen een Boot comen gheseylt/ waer door zy terstondt vermoeyden/ dat het een verspieder was; een weynigh tyts daer naer/sagen twee groote seylende Schepen op haer aen comen/ doen vermoeyden d'Enghelschen dat zy huer quamen naer jagen/dit siende hebbent Schip van Panama laten dryven/ daer in latende Jan de Grieck/met die twee Mans diese genomen hadden / op den dagh datse in Callan de Lyma quamen/als ghseydt is; hysten terstondt alle de seylen diese hadden op/en ghinghen door / sonder dat zy de voorseyde Schepen opt meer saghen: want die terstondt draghende hielden naer het Schip van Panama toe/datse hadden laten dryven; Van daer af liepense weder langhs de Custe heen/ vervolghende hueren wech voortaen; sommighe dagen geseylt hebbende / gemoeten een Fregatte die naer Lyma toe wilden / was geladen met goederen ende waren van't landt / waer uyt d'Enghelschen een Silveren Lampet ende Fonteyn namen/ende vraechden den Stuerman ('twelcke een Spaengiaert was/) oft zy een Schip gemoet hadden dat door uyt was/ daer zy notitie van hadden dat het Silver geladen hadde/ waer op den Stuer-man neen seyden/ ende een ander seyden jae / en dat het ontrent drie daghen verleden was; Dese Fregatte en quam niet aen't Schip / dan by het jacht daer d'Enghels Capiteyn selfs in was: want het jacht liep altoos dicht langhs de Custe heen / ende het Schip by d'ander half myl daer van af / waer mede zy de Fregatte weder lieten varen/vervolgende hueren wech voortaen.

Drie Schepen veroorsaken datse 't Schip van Panama laten dryven.

Beschryvinge hoe datse voorder ghedaen hebben.

Waer dat zy een Fregatte ghemoeten/eñ wat zy daer uyt namen.

Twee dagen daer naer quamen by een Haven/genaemt Paytâ, alwaerse vonden een geladen Schip/ met goederen van Spaengien/ 'twelcke 't jacht aen boort clampte / ende creghent sonder eenighe resistentien in: want soo haest als 't volck van't Schip / ghesicht ende kennisse van d'Enghelschen hadden/zyn daer terstont mettet Boot uyt gevlucht naer landt toe/ende twee van dien spronghen inde Zee/ blyvende alleenlycken in't Schip de Schipper/Stuer-man/ met sommige Swarten; vā welck Schip namen d'Engelschen de Piloot/ als oock 't Broot/Hoenderen/ eñ een Verckē/ eñ gingen daer met t'seyl; Comende ontrēt 2. Roer-schoten verde/lietent weder varen/sonder daer yet anders uyt te nemen / eñ vraechden naer't boven gementioneerde Schip dat zy sochten/waer op zy hen informatie gaven/ dat het 2. dagen verleden uyt die selfde plaets gescheypden was/waermede hueren wech vervolchden/eñ al eert nacht worden ghemoeten een Schip van Panama, 'twelcke zy terstont overvielen / al hoe wel datser anders niet uyt en begheerden dan een Swart / waermede zyt weder lieten blyven/doende hueren cours voortaen.

Wanneer dat zy inde Haven van Payta' q[u]amen/ ende verhael watse bedreven hebben.

Beschryvinge watse uyt een Spaensch schip in Payta' ghenomen hebben.

Watse uyt een Schip vā Panama begeert hebben.

Des anderen daechs 'twelcke was dē eersten Februaryj/ gemoetē noch een ander schip dat naer Panama toe liep/ hebbende Visch en ander victualye gheladen/met noch 40. Barren Silvers/ende sommigh Gout: maer en weet niet hoe veel dat het mochte wesen / het welcke zy altesamen namen/eñ de Passagiers met twee Dominickaner Monicken / dieder met in quamen sonden zy met een Barcke al landt; des anderen daechs hinghen daer een (van die int Schip quamen/) op/ om oorsake dat hy niet en hadde willē bekennen dat hy 2. platē Gouts hadde / diese daer na by hē vonden; dit gedaen hebbēde lieten 't Schip weder dryven / vervolgende hueren wech voortaen.

Beschryvinge van een Schip datse den eersten Februario ontmoeten.

Desgelijcks watse daer in vondē, eñ hoe zy met 't volck leefden.

Den eerstē Martius tegens den middach/ cregen in't ghesicht 't Schip dat het Silver in hadde/wesende ontrent 4. mylen t'Zeewaert in/eñ om dat het Engels Schip wat voorlastich ginck/ waer door het niet ghenoech naer haren sin en seylden/so namen zy een deel Botigas ofte vande Spaensche Olye potten / eñ hingense vol waters met coorden achter aen't Schip/om te beter te seylē; eñ 't voorsz. Schip (dat naer Panama wilden/) hielt het draghen naer den Enghels-man toe/om te weten wat het voor een Schip was: want meenden dat het een vande Schepen was / die langhs die Custe eñ contreye varē/ eñ over en weer traffycqueren; daer dicht by comende/heeft hem dē Engels-man bevolen te strycken/ende alsoot den anderē niet doen en wildē/ heeft hem met een Lepel-stuck de Besaens mast ten eersten aen stucken gheschoten/en den Schipper met een Pyl van een boogh gewont hebbēde/hebbent Schip terstont opghegeven/ 'twelcke zy in namen / eñ zynder met t'Zeewaert in gheseylt/te weten/ allen dien nacht eñ des anderē daechs eñ nacht daer aen volghende/seylende al watse mochten. Den derden dach wesende uyt het gesicht van't land/ begonsten 't Schip te plunderen en te roven/ende 'tgoet daer uyt in haer schip over te nemen/ 'twelcke was 13. hondert Barren ofte stucken Silvers. Item 14. kisten ofte kasten met Realen van achten eñ Gout/hoe wel dat hy niet en weet die quātiteyt eñ somme van dien/dan alleenlyckē dat hē de Passagiers seyden dattet seer veel was; seyden oock dat vande voorsz. somme 3. hondert Barren Silvers zyn majesteyt toe quamen / zynde de reste van andere perticuliere Coopliedon; Dit ghedaen wesende lietent Schip met het Volck die daer in ghecomen waren weder varen / ende setten daer van gelycken de drie Pilooten in / die met huer quamen / in voeghen dat zy alhier alleenlycken bleven / met het Volck die zy op de reyse met hen ghebracht hadden/ dit was den 6. Martius; Van hier af namen haren cours naer't landt van Nicaraga toe.

Op wat tydt datse 't Schip met Silver in hen ooch cregē.

Verhael wat zy met het Schip dat nae Panama wilde te weech gebracht hebben/ eñ hoe zy 'tselve in creghen.

Wanneer dat zy 't voorgaende Schip begonnen te beroben.

Beschryvinge wat zy uyt het Schip ghenomen hebben.

Op wat dagh datse 'tlandt van Nicaraga ontdeckten.

Gedaente vant selve en waer datse haer setten.

Den derthiensten Martius een dagh min ofte meer / zijnde inden morghen stont ontdeckten het landt / het welcke niet te hoogh en was / hadde een cleyn Eylandt / twee mylen van het landt verscheyden / zy settent in een Bay die zy in het landt vonden / op de diepten van vijf vadem/te weten/dicht by het landt; bleven alhier stil ligghen tot den 20. toe/op welcken dach een Fregatte dicht voorby't Eylandt heen liep / alwaert jacht naer toe liep/diese nam ende brachtense aen't Enghels Schip; welcke Fregatte gheladen was met Salcaperilla ofte Pock-cruyt/ende Bottigas ofte potten met Botter en Huenich / ende ander dinghen; d'Enghels Capiteyn gingh daer in/ ende dede de Salcaperilla op't landt worpen/latende de reste inde Fregatte blyven; deden alle 't gheschut uyt zijn Schip nemen/ende settent inde Fregatte, om het Schip over te halen en te versien/waermede zy besich waren tot den 23. ofte 24. Martius. 't Schip versien wesende/ende hen gheprovedeert hebbende van barn-hout en versch water/zijn haren wegh vervolcht langhes de Custe heen/ doende haren cours west aen/ende namē met haer die voorschreven Fregatte met volck met al; Twee daghen gheseylt hebbende/namen 't volck uyt de Fregatte, ende passeerdense int jacht/ende onder ander warē daer twee Bootsghesellen ofte Zee-luyden die naer Panamâ meynden te seylen / om van daer naer China te varen/ vande welcke zy een namen/ met de Brieven ende Caerten diese met hadden / onder welcke waren de Messiven ofte Sendt-brieven van zijn majesteyt / voor den Gouvernuer van China, als oock die Zee ende Pas-caerten daer zy de vaert met souden beghinnen/ende haer naer reguleren.

Beschrijvinge vāde Fregatte die zy namē dē 20. Martij.

Desgelijcks waer mede 't Schip geladen was.

Verhael van twee Bootsgesellen uyt de Fregatte/ &c.

Beschrijvinge van een Schip datse den 6. Aprilis ontmoeten/ende watse met het selve uytghericht hebben.

Seylende aldus hueren wech voortaen tot den 6. Aprilis teghens den avondt / quamen uyt de Mars een Schip t'ontdecken / 't welcke dede zynen cours twee mylen van't landt af/ende al eert des anderen daeghs beghonst te daghen/soo waren zy daer dicht by / so dat zijt onversiens over vielē / terwyle 't meestendeel van het ander volck sliep/ en dedense terstondt altesamen in huer Schip over gaen/ onder welcke was eenen Don Francisco Caratte; Dit ghedaen hebbende vervolchden hueren wegh (met het voorseyde ghenomen Schip/) voortaen/ uyt het welcke zy etlijcke Packen ende andere waren namen: maer en weet niet hoe veel dat het mochte bedraghen/ ofte in alles veel was / namen daer van ghelijcken een Swartinne uyt; Drie dagen daer naer lieten zy het selfde Schip met volck met al/weder varen; setten daer van ghelijcken in de Bootsghesellen vande voyagie van China, dien zy inde Fregatte ghenomen hadden/ behoudende alleenlijcken een Bootsghesellé/ om haer te wysen waer datse versch water souden moghen crijghen / waer toe zy de leeghe pypen en vaten met namen om't water in te doen / hiermede liepen zy hueren wegh voortaen/ tot de Haven van Guatulco toe/al waer zy in liepen/wesende des Maendaeghs den 13. Aprilis/ ende settent daer binnen in/ alhier bleven zy tot den 26. Aprilis toe / ende zijnde ontrent drie ofte vier uren inder nacht/ zijnse weder te seyl ghegaen / nemende haren cours westwaert aen / ende een ure ofte twee te voeren hebben zy hem Nuno da Silva belyder ghelaten / ende setten hem in een ander Schip dat daer in Guatulco lagh; Van hier af voortaen zijn de voorseyde Enghelschen/ de reste vande reyse ghepasseert / naer de Eylanden van Malucos heen / ende van daer af voorby de Cabo de bona Esperança, ende also naer Enghelandt toe/ghelijck als sulcks ghenoech notorie ende oircont is/ en dit is alleenlijck het inhoudt vande voyagie van den tijdt/ datter den voorseyden Piloot Nuno da Silva by gheweest heeft.

Wanneer dat zy 't genomen Schip weer lieten varen.

Op wat dagh datse inde haven van Guatulco quamē/ en hoe langh datse daer bleven.

Wanneer dat zy Nuno da Silva verlatē hebben.

Wat weeh de Enghelschen na Engelandt ghenomen hebben.

Hier naer volcht een Coppe van eenen brief ghescreven door den Capiteyn Fransoys Draeck Enghels-man /wesende inde zuyder Zee van nieu Spaengien/ in zijn Schip ghenaemt / het vergulde Hert/ (met het Schip van Sint Ian de Anton, het welcke hy berooft hadde/) aen zijn Mede-ghenoten die van d'ander Schepen van zijn ghesellschap/ daer hy met het onweer van versteken is gheweest/als voren ghesepdt is.

Beschrijvinge van een brief van Singuer Draeck aen zijn verloren ghesellschap.

Singuer Wouter, soo het God ghehenghde dat ghy quaemt te ghemoeten / met dit Schip van Sint Ian de Anton, soo bidde ick u dat wel te tracteren / achter volghende het woort dat ick haer ghegheven hebbe/ende soo u yet ghebreeckt ende noodich waer / van het ghene dat dit Schip Sint Ian de Anton heeft/ soo wilt V. L. het selfde dubbelt betalen als het ghene dat wy brenghen / ende sult bevelen dat niemant van u Soldaten haer eenigh quaet ofte molestye aen doet/ende het ghene dat onder ons ghesloten is gheweest/ om weder naer ons landt te keeren / sullen wy met Gods hulpe volbrenghen / al hoewel dat ick daer seer aen twyfel dat u desen sal behandighen/niet teghenstaende blyve gelijck als noch / den Heere altoos biddende/ (die ons/u/ende mijn/ ende alle de werelt verlost heeft/) ons te willen bewaren/ wiens ick alleen gheve de prijs ende eere/ etc. Het ghene ick alhier schryve en is niet alleenlijcken voor Singuer Wouter: maer oock voor Singuer Thomas, Singuer Charles, Singuer Caube, ende Singuer Antonio, ende alle d'ander goede Vrienden; Alle de welcke ick bevele den genen die ons met zijn bloet gecocht heeft / ende hoope op God dat hy ons niet meer moeyten sal gheven / ende dat hy ons sal helpen in onse tribulatie / ende bidde u lieden door't lyden van Jesus Christus/dat soo het God belieft u eenighe tribulatie over te senden / dat ghy niet en wilt wanhoopen vande groote bermhertigheydt Gods: want die sal u gantschelijcken verschynen / den welcken de selfde ophout ende weder met het leven gunt/waermede hy ons groote vrientschappe sal doen/ ende ons zijn bermhertigheydt bewysen/ den welcken alleē zy prijs/ eere/ cracht/ende heerlijckheydt inder eeuwigheyt/ Amen. By myn nwen bedruckten Oversten / die het hert seer mistroostigh is/ Fransoys Draecke/etc.

Naem aē wie de brief gheschreven is.

Vermaninge 't Schip van Anton niet te beschadighen ofte beroven.

Vermaninge tot stātvasticheyt en volherdinge van de reys.

Vermaninghe tot den Leser.

AL ist schoon dat ick in het eerste alleenlijcken gheproponeert ende voorghenomen hadde, mentie te maecken vande voyagiens, ofte vaerden, Coursen, ende streckinghe vande Orientaelsche Custen, Eylanden, ende alle die contreyen, met etlijcke andere Navigatien van de by ligghende quartieren, ende de gheleghentheydt van dien, als wy hier voren van alles aenghewesen hebben, op het alder correctste, als ick sulcks hebbe

connen

connen becomen, niet teghenſtaende overmits dat ick onder andere myne memorialen eñ pampieren gevonden hebbe, de Navigatie van alle de Havens, Revieren, ende hoecken vande cuſte vã Braſilien, eñ vaert vande Portugeſen aldaer; Als oock mede alle de courſen, ſtreckinge, eñ gelegentheyt vande Antillas, ofte voor Eylanden van nieu Spaengien, mitſgaders van alle de Canalen daer tuſſchen door heen, eñ de Havens, ſoo vande voorſz. Eylanden als van't vaſte land van't voorſeyde nieu Spaengien; Van ghelijcken van d'ander zyde vande cuſte van Angola ofte Æthiopien, &c. en hebbe niet cunnen nae laten die hier achter by te voeghen, hoewel dat het ſeer verſcheyden ende different is, vande Orientaelſche contreyẽ, niet te min, om dattet oock voor onſe Natie een vreemdicheyt is, ende wordt vande ſelfde Portugeſen ende Spaengiaerden bevaren, van wiens voyagiens ende Navigatiẽ wy in deſe deſchriptien alleenlijcken zijn verhalende; ſoo en ſalt daer in de materie niet te buyten gaen: maer eer ſeer voechlicken daer by behooren, ende hoope niet min aenghenaem, als gherijffelijck ſal weſen, dewyle men als nu deſe voorſeyde Navigatien oock onder onſe Natie begint te courſeren, verhoopende 't ſelfde een beghinſel te weſen vã meerder ende tot verder verſoeckinghe, tot prijs, eere, ende glorie des Heylighen Evangeliums, ende des Godtlijcke Majeſteyts, met welvaert ende ſegheninghe deſer onſer Nederlanden, &c.

Dat 56. Capittel.

Inden eerſten, die Derôute ofte Navigatie vanden hoeck van Cabo Verde af, naer Braſilien toe, met alle de rechte courſen ende kenniſſe vande cuſte ende Havens van Braſilien, tot die Revier ghenaempt Rio de la Plata toe, met alle de ghelegentheyt van dien.

Cours vã C. verde tot op 5. of 6. graden.

SEylende van Cabo Verde (dat is: den groenen hoeck) af / naer Braſilien toe / ſo ſalmen zuydt zuydtooſt / zuydooſt / ende zuydtooſt ten zuyden aen ſeylen / ende comende op 5. ofte 6. graden / (ofte 'tzy waer dat het ſoude moghen weſen /) daer u de donderen ende vlagen aen comen / ſo ſult ghyſe vande zyde vant zuyden nemen / ende demineeren al wat ghy muecht. Sult gheadverteert weſen / dat ſoo haeſt als u de generale winden aen comen / (weſende van uyten zuyd ooſten /) ſo ſult ghy op den boech van't zuydtweſten / ende weſt zuydtweſt aenloopen / ende ſo de wint waer van't zuydẽ nae't zuydweſtẽ / ſult over den boech van het zuydtooſt loopen: maer niet te veel: want en doet u gants gheen profijt / in voeghen dat hoe ghy daer meer op loopt / hoe ghy meer verlieſt / doet altoos u upterſte neerſtichept om u onder de cuſte van Guynea niet te ſteken / te weten / boven de 60. ofte 70. mylen vande droochten / ghenaemt Os Baixos de Sant Anna; De wint ſal u wel ruymen / in ſulcker voeghen dat ghy genoech ſult moghen ſeylen / op den boech naer Braſilien toe.

Beſchryvinge eñ vernãminghe vande generale windẽ.

Waerſchouwinge om onder de Cuſt vã Guynea niet te vervallen.

Sult weten dat ſoo men op deſe Courſen (naer Pernanbuque toe) ſeylt / (weſende van October voortaen /) en datmen quaem te loefwaert van't Eyland vã Fernan de Noronha; Comende tot op 8. ofte 8 ½. graden / ſalmen weſt aen naer't landt toe loopen / ende ſoo ghy landt quaemt te ſien op 8. graden / ſullen witte Duynen weſen / ſoo weet dat ghy aen de noordtzyde zijt / ſult alsdan naer't zuyden toe loopen / dit is te verſtaen van October voortaen: want alsdan ſoo regneren die noordtooſte ende ooſt noordtooſte winden / ende ſo ghy u vont op de hoochte als boven / ſult de voorſeyde Duynen ſien / eñ ſoo wanneer ghy comt te ſien het eynde van dien / (te weten /) aen de zuydtzyde / ſonder van daer voortaen eenighe meer te ſien / ſo weet dat ghy zijt by Capiguaramirini; Van daer af tot Pernanbuque toe / heeftmen vijf ofte ſes mylen.

Cours eſmen te loefwaert van't Eyland Fernan de Noronha quã

Gedaẽte vant landt op 8. graden.

Wanneer dat men is by Capiguaramirini.

Oock ſo is te weten / dat ſomen waer op 8 ½. graden / ſoo ſalmen altemael een vlack landt ſien / tot op 10. eñ 12. vadem diepten / eñ 'tland aende oever vander Zee ſal effen en ſlecht weſen / 'twelcke ghenaemt wort Capitagua, als ghy met dit landt ooſt ende weſt over een zijt / weſende inde contreye daer ick gheſeylt hebbe / op de 12. vadem diepten / (zijnde inden tijdt van October af naer Februarijs toe /) ſoo en dorft nieuwers af vreeſen / ende hebt achtinge van zuydtwaerts aen te ſien: want ghy ſult den hoeck Cabo de Sant Auguſtijn ghewaer worden / ende naer't noorden toe / ſult ghy een ander punt lãds ſien / welcke men hiet A punta d'Olijnda, alwaer die ſtede ofte 'tvleck van Olijnda gheleghen is / ende de Cuſte van de ſelfde hoeck noordwaerts aen / looptmen zuyden ende noorden langhs.

Gedaẽte vant landt alſmen op 8. een half graden is. Mitſgaders diepten ende naem van't ſelve.

Waerſchouwinghe voor de Cabo de S. Auguſtijn.

Deſghelijcks voor a ponta d'Olijnda.

Soo ghy waert ooſt ende weſt met de Cabo van Sant Auguſtijn, ſoo ſult ghy comen te ſien te landewaerts in een geberchte / welcke maeckt het fatſoen (inde verthooninghe /) ghelijck als een Cameels rugghe / hebbende aende zuydzyde drie hueveleu langhs de Zeecant heen / ende de Cuſte ſal hem noordtooſt ende zuydtweſt heen ſtrecken.

Gedaẽte vant landt alſmen o. en w. met Cabo de S. Auguſtijn is.

Van deſen hoeck van Sant Auguſtijn af / tot de Stede van Olinda toe / zijn 12. mylen n. aen; Deſen hoeck is gheleghen op 8 ⅔. graden; ende Olinda leyt op 8 ⅓. graden; eñ Pernanbuco op 8. graden; De boven gheroerde Navigatie is te verſtaen alſmen in October ende November van Liſbonen ſcheypt.

Hooghte van Cabo de Sant Auguſtijn / Olinda / ende Pernanbuco.

Seylende uyt Liſbonen in Februarijs ofte Martius / ſoo ſult ghy het landt gaen ſoecken op 9. graden: want vande Meert voortaen / ſo regneren de zuydtooſte / ende zuydt zuydtooſte winden / ende ſoo ghy u by ghevalle vont by't landt / op de voorſeyde hoochten / ſo dorft niet vreeſen / ende ſult uwen cours doen op 17. eñ 18. vadem diepten: want iſſer over al ſchoon ende ſuyver / en hebt daer anders niet dan de Riffen / (gheleghen dicht by't landt /) daer men 'twater op ſiet breken / ende loopende noorden aen / ſoo weet dat wanneer ghy ſommighe Duynen langhs de Zee-ſtrant heen ſiet / ſo en twyfelt niet noorden aen te loopen / waer mede den hoeck van Sant Auguſtijn ſult comen te ſien; Deſen hoeck is aende Zee-cant vã een ſteyl afgebickt landt / makende inde verthooninge 'tfatſoen van een Walviſch muyl / hebbende boven op een ronden bergh met geboõten omringt / ende comende op de voorſz. diepten dicht by't land / ſult daer een cleyn Eyland ſien ligghen / 'twelcke ghenaemt wort Ilha de Sant Alexus; Van dit Eyland af tot de Cabo de Sant Auguſtijn, heeftmen 5. ofte 6. mylen weeghs / ende is gheleghen op de hoochte van 8 ¾. graden.

Op wat hooghde datmen landt ſoeckẽ ſal / alſmen in Februario van Liſbon ſeylt.

Met wat cours men de C. de Sant Auguſtijn aen loopen ſal.

Gedaente vã den hoeck van S. Auguſtijn.

Hooghte van Cabo de Sant Auguſtijn.

Dat 57. Capittel.

De Navigatie ende Courſen naer de Haven ofte Bay ghenaemt A Bahya de Todos os Santos, ofte van Alder-heyligen, gelegen aende voorſz. Cuſte van Braſilien.

SO ghy begheert te ſeylen na de Bahya de todos os Santos, (dat is: de Bay van Alder-heyligen/) ſo wilt u houdẽ aende Navigatie hier vorẽ verclaert/ nemende op die manier de getyden van't jaer waer/ te weten/ vãde maent Martius voortaẽ/ als oock vã October af/ gelijc als geſeyt is.

Hoochte van Bahya de todos os Santos.

Deſe Bay van Alder-heyligen/ is gelegen op de hooghte van 13. graden/ eñ weſende vã October voortaen / ſo ſult ghy't landt comen aen ſoecken vande 12. tot 12 ½. graden/ eñ comende int gheſicht van't landt / ('twelcke ſal weſen van witte ſandt ſtranden / die hen int ſchijnſel verthoonen ghelijck als bleyckerpen van Linnewaet/) ſo ſult ghy uwẽ cours langhes de Cuſte heen doen/ z. waerts aen/ tot ſo langhe dat ghy de voorſz. ſtranden ten eijnde zijt/ alwaer ghy een Eylandeken ſult ſien (gelegen aende n. zyde inde mont vande Bay ofte Haven/) ghenaemt Tapoan; Van hier af ſo looptmen de Cuſte w. ende w. ten z. aen.

Op wat hoochte men landt ſoecken ſal.

Gedaente vãt ſelve landt.

Plaets van't Eylandt Tapoan.

Comende naer deſe Bay toe/ inden tijt van Martius voortaen/ ſo en wilt boven de 13 ½. graden naer't z. niet paſſerẽ/ ende ſo wanneer ghy comt int gheſicht vant landt/ ſoo't niet en waren de voorſz. witte ſandt ſtranden/ ſo ſult ghy u beſt doen om n. aen te loopen / ende als ghy de ſandt ſtranden vande 12 ½. graden int gheſicht hebt/ ſoo ſult ghy comen te ſien eenen bergh / ſtaende langhs den oever vande Zee/ eñ ſoo't gebuerde dat ghy u ſo dicht by't landt vont/ dat ghy geen middel hebt daer van af te raken/ ſo ſult ghy't landt te degen verkennen: want ſult comen te ſien aende Zee-cant een ronden huevel/ (diemẽ heet O Morro de San Paulo,) van welcken huevel af tot de Bay toe zijn 12. myplen; langhs deſe huevel heen/ te weten/ aende n.w. zyde/ heeftmen een ſeer groote Revier/ genaemt Tinhare, welcke ſeer goet is om in te loopen / noodich weſende/ heeft 6. 7. vadem diepte. Advertere u/ dat ſoo wanneer ghy zijt op de voorſz. hooghte van 13 ½. graden/ ſo en wilt u niet naer't landt toe begeven: want heeft eenen Inwijck die ſeer quaet is.

Wat land dat men int geſicht crijcht alſmen n. aen loopt.

Gelegentheyt van o Morro de S. Paulo.

Deſgelijcx vãde groote Revier Tinhare.

Waerſchouwinge voor eẽ Inwijck op 13 eẽ tweedẽdeel graden hooch.

So ghy begheert te ſeylen vande Bay van Alder-heyligen af/ naer Pernanbuco, ofte na Portugael toe/ ſo ſult ghy uwen cours o. aen doen/ ende ſoo u de wint plaets gheeft o. ende o. ten n. tot 30. ofte 40. myplen t'Zeewaert in/ ende en ſult het landt van Pernanbuco niet aen ſoecken / vande 10. tot de 9. graden toe: want ſo ghy vervielt op de 11. gradẽ/ ſo ſout ghy comen inden Inwijck ghenaemt/ A Enſeada de vaza Barrijs, (dat is: den Inwijck vande vaten uyt te ſtorten;) Van gelijcken ſo wanneer ghy van Portugael af comt/ crijgẽde gheſicht van landt op de 11. graden / ſo en loopt daer niet nae toe/ om uwẽ wegh te verdoorderen: maer doet eer uwen cours zuyden aen/ daer van af.

Cours vande Bay van Alderheyligẽ na Pernanbuco.

Op wat hoochte datmen inde Inwijck A Enſeada de vaza Barrijs paſſeren mach.

Men heeft van deſe Bay van Alder-heylighen tot Pernanbuco 100. myplen / ende men loopt de Cuſte noordtooſt eñ zuydtweſt; Van daer af tot de Revier / ghenaemt Rio dos Ilhas, ofte de Revier vande Eylandekẽs/ looptmen de Cuſte zuydtweſt ende noordooſt/ ende zuydtweſt ten weſten / ende noordtooſt ten ooſten.

Cours ende ſtreckinge vãdẽ Inwijck A Enſeada de vaza Barrijs/ tot Rio dos Ilhas.

Dat 58. Capittel.

De Navigatie om te ſeylen naer de Revier, Rio dos Ilhas, (dat is: de Revier van de Eylandekens,) gheleghen aen de ſelfde Cuſte van Braſilien.

SOo ghy begheert te ſeylen naer de Revier van d'Eylandekens/ (ſoo weet dat d'Eylandekens gheleghen zijn op de hooghte van 14 ¾. graden/) doende uwen cours om die te ſoecken / te weten/ van Martius voortaen / ſo ſult ghy loopen op de hooghte van 15 ½. graden/ eñ al iſt ſchoon dat ghy comt op de 15 ⅔. graden/ en is niet aen gelegen; Comende op deſe hooghte int ghesicht van't landt/ ſo ſult ghy comen te ſien ſommige hooghe geberchten/ welcke zijn de geberchten diemen heet As Serras dos Aymores; als ghy deſe geberchtẽ int geſicht hebt/ ſo ſult ghy langhs de Cuſte heen comen n. waerts aen/ ſonder eenighe vrees te hebben: want men en heeft daer naer't n. toe gants geen ondiepten; So haeſt als ghy d'Eylandekens int geſicht crijght: (want daer anders gheen en zijn/) ſoo ſult ghy op deſe Cuſte comen te ſien een ronde bergh/ ſtaende langhs de Zee-ſtrant heẽ; aende n. zyde van deſen bergh / ſo looptmẽ de Revier innewaerts aẽ; So ghy u alhier vont by gevalle / indẽ tijt dat ghy daer niet en moecht in comen/ ſoo neemt uwen cours t'Zeewaert van d'Eylanden af/ u daer van wachtende/ eñ moecht het aldaer by d'Eylanden wel ſetten; So ghy in deſe contreye quaemt inde tijt van de n. o. winden/ ſo ſult ghy't landt aen ſoeckẽ op de 14. graden/ eñ ſo ghy quaemt te ſien een vlack landt/ ſo weet dat het is 'tlandt/ genaẽt Camamue, langhs 'twelcke ghy ſult heẽ loopen naer't z. toe/ eñ comende daer u het vlacke landt voleijndicht/ ſo ſult ghy een hoogh land vinden/ te wetẽ/ langhs de Zee-cant heen/ gelijck alſt ander bovẽ verhaelt; dit is altemael te verſtaẽ langs dẽ oever vãde Zee-cant heẽ.

Op wat hoochte Rio dos Ilhas leydt.

Op wat hoochte dat as Serras dos Aymores ligghen.

Hoe hem de Eylandekens verthoonen alſmenſe eerſt int gheſicht crijght.

Op wat hoochte datmen lãdt ſoecken ſal inde tijt vande n. o. winden.

Gedaente vãt landt Camamue.

Sult wetẽ dat inde contreye daer dit voorſeyde land hoogh begint te zijn/ is gelegen een cleyne Revier/ Rio das Contas genaemt/ (dat is: de Revier van't Vijftich ofte Pater-noſter geſeyt:) maer en is niet goet om in te loopen/ heeft een witte Rootſe tot eẽ kenniſſe; Vã hier af tot d'Eylandekens toe/ heeftmen 9. myplen z. waerts aen; Comende tot daer u dit voorſz. hooge landt voleijndicht/ ſo ſult ghy daer een groote Inwijck vinden/ eñ ſiende naer't w. z. w. ſult ghy noch een ander hoogh landt comẽ te ſien; Aenden voet van dit hoogh landt/ (het welcke is bynaeſt te middewegẽ van deſen inwijck/) ſult ghy ſommighe witte huyſen ſien/ 'twelcke zijn de Ingenien ofte Suycker-ketẽ/ daermen de Suycker toe maect en bereyt; alhier weſende ſult d'Eylandekens terſtont comen te ſien/ etc.

Gelegentheyt van Rio das Contas.

Streckinghe van Rio das Contas tot Rio das Ilhas.

Plaets eñ gelegentheyt vã ſommighe Suycker-ketenen.

Dat 59. Capittel.

Om te ſeylen naer de Haven Porto Seguro, dat is: de ſeeckere Haven, ghelegen aende ſelfde Cuſte van Braſilien.

SO ghy begheert te ſeylen naer de Haven van Porto Seguro, inden tijt van de z. o. winden/ ('twelcke is vã Martius voortaẽ/) ſo en ſult ghy niet hooger loopen als op de 16 ½. graden: want heeft daer een Rutſige droochte/ (genaẽt Os Baixos dos Abrolhos,) die ſeer periculues zijn/ welcke ſeer verde t'Zeewaert in ſtekẽ. Sult geadverteert weſen/ dat als ghy tõt op de cours vã o. en weſt/

Waerſchouwinghe voor Os Baixos dos Abrolhos

en west/niet onachtsaem te wesen dicwils het loot upt te worpen/ ende comende bp't landt/ ende dat ghp quaemt te sien eenen hooghen lanckwerpenden bergh/gelijck als eenen spitsighen top/ (welcke ghenaemt wordt Monte Pasqual,)soo sult ghp van daer af noordē aen loopen/ ende soo wanneer u den selfden bergh int z. w. blijft/so moecht ghp't naer't land toe houden / doch altoos met goet opsicht.

Plaets van Monte Pasqual.

Advertere u dat wanneer ghp't landt siet/ ende comt te sien eenen rooden huevel / so sult ghp in't zupden van die selfde huevel af / een bergh met een groote strant sien/aende noord zpde van dien is ghelegen de Haven van Porto Seguro, eñ loopende langhs de Custe heen/ soo heeftmen boven om hoogh de Stede van Porto Seguro ligghen; dese hooghte is van een witte Steen-rootse; aende noordzpde van dese Steē-rootse heeft het een groote Valepe; Comende oost ende west met dese Steē-rootse over een / soo sult ghp int noorden 'twater sien breecken / 'twelcke is op een drooghte die twee mplen t'Zeewaert in steeckt / aende zupdt zpde van dien/soo ismen recht teghens over de Stede van Porto Seguro.

Gelegenthept van Porto Seguro.

Plaets van een drooghte ontrent Porto Seguro.

Soo ghp dese repse quaemt te doen inden tijt vande noordtooste winden / ende quaemt op de 15⅔. graden/ sonder eenighe ghebergh- ten te sien/soo en wilt niet laten langhs de custe heen te comen / ende soo wanneer dat ghp comt op de 15. graden / soo salt eerste hooghe landt/ (dat ghp comt te sien/)wesen met sandt stranden langhs de Zee-cant heen/ ende soo ghp (op dese hooghte) een Revier quaemt te sien/soo en wilt het landt niet genaken: want heeft daer sommighe quade ondiepten/ welcke zijn ghenaemt Os Baixos de Sant Antonio,van hier af naer't zupden toe/ heeftmen Porto Seguro;Comende langhs de Custe heē ende siende 'twater op d'ander drooghtē breken/ (te weten/op die boven-ghementioneerde/die twee mplen in Zee steken/) so sult daer voorbp heen loopen / u t'Zeewaert daer van af houdende/ als ghp aen't eijnde van diē zijt/ soo sal u de Stede int w. blpven/ ghp moecht daer wel naer toe loopen/ altoos met behoorlijcke opsicht / eñ settent op de hooghte voorsepdt.

Waerschouwinghe voor Os Baixos de S. Antonio

Schepdende van d'Eplandekens af naer Porto Seguro toe / soo moet ghp 10. ofte 12. mplen van d'Eplandekens af t'Zeewaert in loopen/om te schouwen de drooghten/(ghelegen met de Revier Rio grande, dat is: de groote Revier/ over een/) ende als ghp dese Rio grande voorbp zijt/so moecht ghp't land weder genaken/en dat comen verkennen/ als ghesept is/etc.

Cours nae Porto Seguro/ om de drooghten teghen over Rio grande te wachten.

Dat 60. Capittel.

Om te seylen naer de Haven ghenaemt Bahya do Espirito Santo, (dat is: de Bay van den Heylighen Gheest,) ghelegen aende selfde Custe van Brasilien.

Seplende naer de Haven van Spirito Santo, (zijnde voorbp de drooghten Os Baixos dos Abrolhos tot op de 19½. graden/) soo moecht ghp't land comen verkennen op de 20. graden: want men en heeft aen dese Custe ende contrepe geē Monçoins, dat is: Conjunctie vande tpden/ ende het courseren van eenderlep winden. Soo't ghebiel dat ghp quaemt landt te sien

Streckinghe vande Haven van Spirito Santo voorbp Os Baixos dos Abrolhos tot op 19. een tweedendeel graden.

op de 19½. graden/ende dat het aende noordt west zpde van u af black landt waer / so weet dat ghp zijt aende noordt zpde vande Haven van Spirito Sancto, welcke is het landt ghelegen boven Criquare, ende boven de Revier ghenaemt Rio doce, (dat is: de Revier van soet ofte versch water ghesepdt/) sult uwen cours langhs dit land heen doen/tot dat hem 'tlandt begint te verheffen / hebbende sommighe gheberghten: maer en betrout u niet op den eersten / die ghp in't ghesicht crijght/ sult alleenlijcken comen te sien eenen hoogen ronden bergh/ welcke staet langhs den oever vāde Zee-cant heen/diemen noemt La Sierra de Mestre Alvaro,&c.

Teptkenen als men aende n. zp vande Haven Spirito Sancto is.

Plaets van la Sierra de Mestre Alvaro.

Advertere u/ dat so wanneer ghp naer dese voorsepde bergen toe comt / vande zpde van't n. so sult ghp comē te sien een Revier/Rio dos reys Magos genaemt/dat is:de Revier vande drie Conninghen ghesept/ eñ comende vande z. zpde/ so sal u terstont de mont vāde Bap openen; aen't eijnde vanden voorsz. bergh/ te weten/ aende zupd zpde/heeftmen een hoeck van Steen-clippen/ diemen heet A punta do Tubaron,dat is de punt vande Hape ghesept/ eñ aende zupdzpde vāde Bap/ heeft het twee ofte drie hooghe gheberghten/aldaer wesende/ soo sult ghp u recht teghens de Bap over stellen/ ende loopen daer alsoo westwaert aen in.

Wanneer dat men de revier Rio dos reys Magos u sal compt.

Plaets van A punta do Tubaron.

So ghp bp gheballe quaemt op de voorsz. cours/op de hooghte van 20. graden/soo sult ghp comen te sien veel geberghtē/ onder welcke staet eenen hoogen eñ spitsigen top/diemen noemt Serra de Guarapari,dat is:'tgeberghte van Guarapari; heeft van ghelijcken noch een ander aende n. zpde/geheeten A Serra de Pero Can,dat is:den bergh van Pieter hout; Dese geberchtē staē aēde z. zpde vā Spirito Sancto; Van dese geberchten af naer't z. toe / sult ghp een eenighe Bergh alleen sien staen / diemen noemt Guape; Sult geadverteert wesen/ dat wanneer ghp dese bergen int ghesicht hebt/so sult ghp van gelijcken comē te sien drie clepne Eplanden bpden anderen geleghen/ hebbende nae't z. daer vā af/noch een ander cleijn/ront/ ende vlack Eplandt; 't Land gelegen recht tegens over dit voorsz. ront eñ vlack Eplandt heeft een groote Bap / alwaer men soo't noodich waer in mach loopen om te anckerē; So ghp in dese Bap begeert te wesen/so sult ghp u stellē o. eñ w. met het geberchte/eñ loopē daer also naer binnē toe/ eñ het vlack ront Epland sal u blpven aende n. zpde; Dit Eplandt wort genaemt A Ilha de repouso,dat is: 'tEplandt van gheruste / is gheleghen seer dicht langhs 'tlandt heen/ende moecht het tusschē dat ende 'tlandt wel setten.

Op wat hooghde dat men Serra de Guarapari siet.

Gelegenthept van A Serra de Pero Can.

Beschrijvinghe van vier Eplanden.

Plaets van A Ilha de repouso.

Sult weten dat van dese voorsz. drie Eplanden af/tot de Bap van Spirito Sancto, ofte den Heplighen Gheest zijn 12. mplen/ ende doende uwen cours noorden aen naer Spirito Sancto toe/ sult ghp comē te sien noch een ander Eplandt alleen ghelegen/ daer ghp t'Zeewaert sult voorbp loopē/ daer voorbp wesende/sult terstont de mont ofte d'incomste vāde Bap van Spirito Sancto comen te ontdeckē; dese Haven ofte Bap is gelegen op de hooghte van 20. graden/etc.

Streckinghe vande 3. Eplanden nae de Haven van Spirito Santo.

Dat 61. Capittel.

Om te seylen vande Bay van Spirito Sancto af, tot de Bay, Bahya de San vincente genaemt,

Wat cours datmen nemē mach nae Cabo Frio.

SEylende van Spirito Santo af na San Vincente toe/ so moecht ghy wel langhes de Custe heen loopen (tot 7. ofte 8. mylen daer van af/) naer den hoeck toe/ ghenaemt Cabo Frio, (dat is: den coudē hoeck ghesěyt/) tot so langhe dat ghy daer by comt; men heeft daer tusschen weghen een groote Bay/ genaemt A Bahyo do Salvador, dat is: de Bay vanden Salichmaker/ welcke is gelegē van Cabo Frio verscheydē 12. mylē.

Streckinghe van C. Frio tot A Bahya do Salvador.

Gelegentheyt van een Eylandt by Cabo Frio.

Alеer men comt by Cabo Frio, so heeftmen twee Eylandē/ vande welcke sult t'Zeewaert af daer voorby loopen/ doch noodich wesende ofte begerende/ moecht oock wel tusschen diē eñ 't landt heen loopen. Sult weten/ dat de C. Frio een Eyland recht tegens hem over heeft ligghen/ 'twelcke den hoeck afschept/ alwaerment wel mach settē van doē wesende/ te weten/ aende w. zyde daert over al schoon is.

Hoochte van Cabo Frio.

Dese Cabo Frio is gelegen op 23. graden; Vā hier af tot de Revier genaemt Rio de Ianero, dat is: de Revier vā Januarijs/ zijn 18. mylen; dese Revier van Ianero heeft 3. ofte 4. Eylanden inde mont ligghen. So ghy in dese Revier wilt wesen/ moecht daer wel in loopē/ nemende uwen wech van tusschen twee Eylanden (van die inde mont ligghen/) door; aen de zuydtzyde van dese Revier staet een bergh/ die hem in't schijnsel verthoont/ ghelijck een man met een Kovel ofte Capruijn op.

Beschryvinge vande Revier Janero.

Plaets eñ ghedaente van eē huevel by Janero.

Recht teyckenen alsmen bij de Revier Janero is.

Sult gheadverteert wesen/ dat so wanneer ghy comt op de hooghte van dese Revier/ soo sult ghy te landewaerts in comē te sien/ sommighe hooghe geberchten/ die hem int schijnsel verthoonen ghelijck als Orghelen/ 'twelcke een goede ende rechte kenteijcken is/ datmē by dese Revier is/ ende als ghy't landt begint te ghenaken/ soo sult ghy een ront/ hoogh/ ende kael Eylandt sien/ gheleghen aende zuydtzyde; De mont van dese Revier is gheleghen op 23 $\frac{1}{3}$. graden; Van dese Revier af naer de Ree ofte open Haven toe/ die de Portugesen Angra hieten/ zijn 15. mylen/ eñ men heeft 2. Revieren onder weghen/ en steeckt u in dese contreye niet nae't land toe/ dan soo't u grootelijcken noodich waer.

Ghedaente eñ hoochte van't Eyland aēde z. zyde van dees Revier.

Gelegentheyt vā Ilha de S. Sebastiaen.

Vande mont van dese Revier af/ w.z.w. eñ z.w. ten w. aen/ sult ghy sien een groot Eylāt/ datmen noēt A Ilha de San Sebastiaen, welcke heeft aende z.w. zyde van hem af een ander cleijn hoogh Eylādt/ genaemt A Ilha dos Alcatrases, dat is: 't Eylandt vande Meeuwen/ al eer ghy hier by comt/ so moecht ghy uwen cours w. aen doen/ om te schouwen sommige droochten die daer by liggen/ waermede op de mont vande Bay van San Vincente sult aen comen/ alwaer sult comen te sien een Eylandeken genaemt Ilha da Muda, dat is: 't Eylādeken vande stomme Vrouwe; Nu om te loopen inde Bay van San Vincente, soo sult ghy dit Eylandeken laten aende o. zyde; De Bay van San Vincente is gheleghen op de hoochte van 24. graden/ eñ so ghy te lywaert van dese Bay af waert/ so sult ghy veel Eylandē comē te sien/ waer van een van dien tZeewaert uyt steect/ 'twelcke zijn de beste kenteeckenē diemē van dese Bay heeft/ aldaer wesende so zijt ghy n.w. eñ z.o. met de mont vāde Bay over een.

Desgelijcx vāt Eylandt dos Alcatrases.

Cours om in de mont vāde Bay van S. Vincente te loopen.

Hoochte vāde Bay van S. Vincent.

Kenteyckenen alsmen over de Bay is.

Dat 62. Capittel.

Om te seylen van Cabo Frio ofte den couwen hoeck af, naer de Revier van Rio de Plata, ofte de Revier van't Silver, met alle de gheleghentheyt van dien.

Streckinghe/ cours/ kentekenen/ ende hoochte vāde Revier Janeco.

SVlt weten dat vāde Cabo Frio tot de Revier van Ianero ofte Januarijs zijn 18. mylen/ eñ men loopt de Custe o. eñ w. eñ is gelegen op 23. graden/ heeft dese kennisse eñ teyckenen/ te wetē/ heeft te landewaerts in sommige hooge geberchtē diemen heet d'Orghelen: maer de meestendeel van dien zijn nu ter tijt vervallen/ eñ heeft aēde zyde van't w.z.w. nae de Zee-cant toe/ het fatsoen van een Maers van een Schip/ eñ in de mont vande Revier zijn gelegē 4. Eylandē/ waer van het eene hoogh eñ ront is/ 'twelcke een goede kenteijcken is/ als oock het broot vā Suijcker/ een huevel also genaemt/ gheleghen binnen inde Haven/ doch men en can dit van buyten af niet sien/ men mach wel aen dese custe vrylijcken heen loopen sonder vreesen/ eñ en hebter niet te schouwen/ dan dat ghy voor ooghen siet; Van hier af naer San Vincente, looptmen de Custe o.n.o. ende w.z.w. en is in de cours 42. mylē/ eñ men en heeft op alle dese wegh gants geen ondiepten noch drooghten: maer hebt daer goede Havens voor alle winden/ te weten/ 12. mylen vande Revier af/ is ghelegen een Eylandt ghenaemt Ilha grande ofte 't groote Eyland/ 'twelcke seer goede Havens heeft/ so wel vande zyde van't zuydwesten/ als vande oostzyde/ ende heeft seer goet versch water/ en een groote Visscherye/ is een hoogh landt met veel gheboomten/ ende is te landewaerts in seer hoogh ende scherp-puntigh/ soo ghy daer begheert in te loopen/ so en hebt nieuwers voor te vreesen/ dan dat ghy voor ooghen siet.

Gelegentheyt van 4. Eylanden eñ Revier van Janero.

Cours van Janero na S. Vincent.

Gelegentheyt van Ilha grande.

Ghedaente eñ beschryvinghe van't selfde.

Van dit groot Eylandt af/ tot het Eyland van San Sebastiaen zijn 18. mylen/ ende tot het Eylandt A Ilha dos Porcos, dat is: 't Eylandt vande Verckens/ zijn 14. mylen; 't Eylandt vande Verckēs heeft een seer goede haven: maer is te seer binnen int landt; Van hier af tot het Eylandt San Sebastiaen zijn 4. mylen/ 'twelcke een groot ende hoogh Eylandt is/ met veel gheboomten/ heeft goede incomsten/ so wel van d'een als van d'ander zyde/ is gheleghen n.o. eñ z.w; Van daer af nae't land toe/ so heeftmē de Reede ontrent een half mijl daer van af; naer't z.w. toe/ is gelegen een ander lanckwerpigh Eylandt/ genaemt A Ilha dos Alcatrases, ofte 't Eylandt vande Meeuwen; Dit Eylandt heeft dicht by hem 3. Clippen liggen/ hebbende vande zuydzyde een Eylandeken/ 'twelcke een seer goede kenteijcken is: want het landt is somtijdts met mist ofte nevel overtogen en bedeckt/ datment niet onderscheyden noch kennen can/ ende siende dit Eylandeken/ weetmen terstondt waer datmen is.

Streckinghe vā Ilha grande tot Ilha S. Sebastiaen.

Gedaent van Ilha de S. Sebastiaen.

Kenteyckenen van Ilha dos Alcatrases.

Van dit Eylandt af tot San Vincente toe zijn 12. mylen/ 'twelcke eenen lichtveerdigen wegh is/ ende men heeft op dese contreye drie cleyne Eylanden ligghen/ diemen noemt As Ilhas de boa Sicanga; Van dese Eylanden af tot die Haven ghenaemt A Berra de Birtioga zijn 6. mylen/ het welcke een seer goede ende diepe haven is; Tusschen de voorseyde Eylanden ende dese Haven/ is gheleghen een ander ront Eylandt/ ghenaemt Monte de Trigo, dat is: den berch ofte den hoop van Tarwe/ 'twelcke een seer goede kenteijcken is voor de geen die inde Haven van Bertioga begeert te loopen.

Strecking vā Ilha dos Alcatrases tot S. Vincent.

Gelegentheyt vande Eylanden de boa Sicanga.

Kenteeckē om inde havē vā Bertioga te loopen.

Van dese Haven af tot die Haven genaemt A Barra d'Esteuao' da Costa, (dat is: de Haven van Steven da Costa,) heeftmen 5. mylē;

Beschryvinge vande Haven A Barra d'Esteuao' da Costa.

Dit is

Dit is een seer goede Haven voor groote schepen / heeft een seer goede Bay om te ligghen / ende so ghy daer niet en begheert in te loopen / soo hebt ghy van buyten / te weten / dicht by't landt / een Eylandt genaemt / A Ilha da Moela, dat is: 't Eylandt vande Kies / alwaer ghy't moecht setten.

Desgelijcx vant Eylandt da Moela.

Van dese Haven af naer't zuydwesten toe / is gheleghen een Eylandt ghenaemt / A Ilha Queimada, dat is: het verbrande Eylandt / 't welcke een vlack Eyland is / zijnde altemael van steen: maer is daer langs by heel schoon; Van ghelijcken soo heeftmen int z.z.o. vande Haven af een Clippe ligghen / die van veelen niet bekent is / steeckt boven het water upt / is ghelegen ter halver weghen van tusschen het Eylandt dos Alcatrales, ende Ilha Queimada; Van hier af tot het Eylandt ghenaemt / Canaveais, (dat is: van't Riet bosch ghesept) zijn drie mylen / ende men loopt de Custe n. n. oost ende zuydt zuydtwest; Canavea is een Eylandt 't welcke een goede Haven (ende veel versch water /) heeft / is ghelegen op de hoochte van 25 ½. graden / heeft vande zuydtzyde 2. Rudtsighe Eylandekens / waer van't een wat lanckwerpigh rontachtigh is; recht teghens over 'tvoorsz. Eylandt is geleghen de Revier ghenaemt Rio de Canavea', alwaermen met cleyne Schepen mach in loopen.

Gelegentheyt van Ilha Queimada ende vā een Clippe.

Hoochte vant Eylandt Canavea.

Plaets van 2 Eylandekens eñ Rio de Canavea.

Van Canavea' tot het Eylandt A Ilha de Santa Caterina, zijn 48. mylen / eñ men loopt de Custe noorden ende zuyden; dit is een lanckwerpigh Eylandt / mach hebben 8. mylen inde lenckte / heeft seer veel gheboomten / is gheleghen byde Custe / welcke streckt noorden eñ zuyden / heeft inde incomste ofte mont vande noordtzyde / twee cleyne Eylandekens liggen / ende aende zuydtzyde leyt een ander / gheheeten A Galle', dat is: de Galeye ghesepdt / men en mach daer aende noordtzyde niet in comé / dan met cleyne Barcken en Schuyten: maer vande zuydtzyde heeft het een seer goede incomste voor groote Schepen / heeft veel versch waters / als oock veel Visch ende jacht; Dit Eylandt leydt op 28 ½. graden.

Ghedaente / groote / ghelegenthept van Ilha de S. Caterina.

Hoochte vant Eylandeken S. Caterina.

Van hier af naer de Haven ghenaemt / O Porto de don Rodrigo zijn vijf mylen / noch ander vijf mylen voorder aen / is ghelegen de Haven Dos Patos ghenaemt / dat is: vande Gansen ghesepdt / ander La Laguna ghegheeten / dat is: 't Lack ofte Meer ghesepdt; Dese Haven is alleenlijcken voor Barcken eñ cleyne jachten die daer handelen.

Streckinghe van O Porto de don Rodrigo / eñ vande Haven dos Patos.

Van hier af tot de Revier van Rio de Plata, en heeftmen niet een haven daermen mach in loopen / ende de Custe streckt noordt noordt oost / ende zuydt zuydtwest; Seylende van het voorsepde Eylandt Santa Caterina af / naer Rio de Plata toe / so moecht ghy uwen cours zuyden aen doen / tot op die hooghte van 34⅔. graden / alsdan sult ghy naer't landt toe loopen / ende so ghy comt te sien een landt / 't welcke hem int schijnsel verthoont ghelijck als een Eylandt / (ghenaemt Los Castillos, dat is: de Casteelen gesept /) so sult ghy langhs de Custe heen loopen / die u sal blyven int zuydtwest / eñ zuydtwest ten westé / ende oock int west zuydt westen / ende en wilt gheen rekeninghe maken de Cabo van Santa Maria te sien: want het landt van dien is so vlack / datmen daer geen teycken van een hoeck af onderscheyden can / sult daer sommighe Riffen sien / evenwel en dorft daerom niet vreesen: want en hebt daer anders niet te schouwen / dan dat ghy voor ooghen siet / eñ soo't waer dat ghy gheen landt en saecht / (daer naer toe loopende /) eñ worpt het loot upt / ende vindt daer 10. 14. ofte 18. vadem diepten / soo en vreest niet: want is altemael een grondt / en zijt wel in weegh.

Cours van S. Caterina nae Rio de Plata.

Gedaēte vant landt vā C. de Santa Maria.

Beschryvinge van Riffen eñ diepten by S. Caterina.

Wesende in dese contreye als boven ghesepdt is / so loopt so langhe tot dat ghy't landt te veghen int ghesicht cryght / ende sult comen te sien een Eyland / genaemt A Ilha dos Loubos, dat is: het Eylandt vande Wolven: wāt men vindt daer veel Wolven op / is een vlack Eylandt / zijnde altemael van steen / heeft aende zuydtzyde een Eylandeken / ende aende zyde van't oosten een Riffe: maer en hebt daer nieuwers af te vreesen / dan van dat ghy voor ooghen siet; Dit Eylandt is gheleghen verscheyden van't landt af 2½. mylen nae't noordwesten; Van dit Eylandt vande Wolven af / is gheleghen een cleyn vlack Eylandt / met een leeghe wildernisse / ligghende dicht by't land / 't welcke een goede Haven heeft om te anckeren / so u eenighe buyen van upten zuydwesten over quamen / soo't gebiel dat ghy langhs dit Eyland heen liept / aende zyde van't oost zuyd oosten / so genaeckt den hoeck ofte punt van't vaste landt / welcke eenen vlacken steenighen hoeck is / tusschen desen hoeck ende 't Eylandt leyt een drooghte diemen terstont can kennen aen't water datter op breeckt / eñ soo ghy daer vande noordtwest zyde in quaemt / en hebter niet met allen te schouwen / dan dat ghy siet / ende om te anckeren soo ghenaeckt wel dicht by't Eylandt; men heeft daer versch water / ende veel grondt Visch.

Gedaente vā Ilha dos Loubos.

Gelegenthept van Ilha dos Loubos.

Plaets vant vlack eyland. Desgelijcx vā een drooghte.

In dese contreye wesende / sult op u hoede wesen: want alhier so begint het eerste hooge landt / ende van dit eerste hooghe landt 8. ofte 10. mylen af / is ghelegen een drooghte die seer quaet en periculues is / leyt ontrent 4. mylen van't vaste landt af / ende heeft 2. mylen inde lenckte / men loopt tusschen die eñ 'tvaste land heen / weest geadverteert / dat seylende van dit voorsz. hooge landt af / sult uwen cours nemé van anderhalf tot op 2. mylen naer de Custe / om oorsake vande voorsz. drooghten / eñ van daer boven mettet loot inde hant / met goeder wacht eñ opsicht / eñ soo't gheen goet weer en waer om by nacht te seylé / so ist beter t'ancker en om den dach te verwachten / om u vaert te versekeren.

Waerschouwinghe voor een drooghte.

Plaets ende groote vande selfde drooghte.

So wāneer ghy naer u gissinge dese bancke ofte drooghte voorby zijt / so sult ghy comé te sien eenen bergh diemen noemt O Monte de Santo Seredio, twelcke is eené ronde eñ hoogé bergh / so datter in alle dese contreye geen so hoogh en is; tussché desen bergh vā Sāto Seredio, eñ de voorsz. Bancke ofte drooghte is gelegé een eylandt genaēt A Ilha das Flores, dat is: 't Eyland vande bloemen / alwaer ghy genoech sonder vreesen moecht buyté om loopé.

Gedaente vā Monte de S. Seredio.

Gelegenthept van Ilha dos Flores.

So wāneer dat ghy comt int soet ofte versch water / twelcke vloeyt tot 25. mylé beneden de Revier genaēt Rio de Buenos Aires, dat is: de Revier vande goede lucht gesept / te weten / daer't water wel en te degen versch is / so doet uwen cours w. aen / so sult ghy comé beneden Buenos Aires 8. ofte 10. mylé weeghs / twelcke de beste Navigatie is dimé doé mach / advertere u dat ghy't loot altoos inde hāt hebt / eñ so wāneer dat ghy comt op de diepté vā 3. ofte 4. vadé / so hout op vā voorder aé te seylé / soo't by nacht waer: maer wesende by daegh / sult wel sié waer dat ghy hené loopt / 'twelcke moet wesé int gesicht vā't lād / so verde dz ghy de boomen

Beschryvinge vande beste cours na Rio de Buenos Aires.

Vermaninghé datmen 'tloot gestadich uptwerpen moet ontrent als ment ontrent Rio de Buenos Aires is.

de boomē daer beſcheydelickē op ſien mocht/ ſo dat ghy u een hooghſtē 2. mylē van't landt af hout: want voorby Buenos Aires niet loopen en mocht / ſonder de huyſen van dien te ſien. 'T meeſtendeel van't landt van Buenos Aires is een dick landt/makende de ghelÿckeniſſe van een Duyn / welcke heeft drie mylen inde lenckte / ſtreckt aende water cant heen. So haeſt als ghy dit landt int geſicht crÿcht/ ſoo ſult ghy recht op de huyſen aen loopen/ doch wat meer naer de zuydzyde toe houdende/al waer de putte is daert de Schepen anckeren ofte ſetten: maer ſoo't ghebuerden dat ghy begheerden te loopen aende noordtzyde/ ſo ſult ghy uwen cours nemen van't Eyland Las Flores ofte van Santa Horodio af/ ontrent anderhalf mÿl van't landt/loopende op de diepten van 3 ½. ende 4. vadem / tot d'Eylanden van San Gabriel toe/'twelcke zÿn drie cleyne Eylanden/ maer en hebben gheen goede Reede; ende ſoo't ghebiel dat ghy't daer ſetten/ ſo en vaert aen't land niet/dan met voorſichtigheydt/ overmidts dat d'Inwoonders van dien met de Spaengiaerden ende Portugeſen oorlogh hebben / alle de Revier langhs: maer het beſte van deſe Navigatie is vande zuydtzyde/ van het verſch water innewaerts aen/ etc.

Ghedaente vā Buenos Aires.

Cours alſmen aende n. zyde loopē wil van Buenos Aires.

Beſchryvinge van d'Eylanden van San Gabriel.

Dat 63. Capittel.

De Navigatie ende Courſen om te ſeylen van't Eylandt La Gomera (een van d'Eylanden van Canarien,) af, naer de Antillas ofte voor Eylanden van Spaenſch Indien, ende van daer af naer de Cuſte van 'tvaſte landt, te vveten, naer Cartagena, Nombre de Dios, ende de Navigatie van daer af naer de Havana ende 't Canael vā dien, ende ſoo voorts naer de vlaemſche Eylanden ende Spaengien toe, &c. met alle de gheleghentheyt van dien, naer aponctiment ende beſchryvinghe vande Spaenſche Stuer-luyden ende Pilooten vande ſelfde vaert.

Cours nae't Eylandt La Deſſeada.

Seylende van't Eylandt La Gomera af/ naer't Eylandt La Deſſeada ghenaemt/ (dat is: 'tbegheerde ofte verhoopte Eylandt gheſeydt / een vande voor Eylanden van Spaenſch Indien/) ſoo ſult ghy uwen cours doen (een etmael langh) zuyden aen/om uyt de ſtilten te geraken; Van daer af ſult weſt zuydweſt aen loopen/ tot op de hooghte van 20. ofte 22. graden/ alhier weſende / ſult uwen wegh nemen w. ende w. ten z. aen/tot op de hooghte van 15 ½. gradē/ 'twelcke is de hooghte van het Eylandt La Deſſeada. Soo ghy (alhier weſende) w. winden crÿght/ſo loopt op den boech van't zuydweſten/ alle 'tgene dat u goet dunckt/om weder op de 15 ½. graden te comen/ loopende op de weerhael w.n.w. aen/ om 'tſelfde by een te voeghen/ waermede de verbeteringhe vinden ſult van noorden en zuydē/ooſt ende weſt/om dat ghy dicht by het landt zÿt/ doende uwen cours w. ende w. ten n. aen/om dieſ wille dat het Compas een ſtreeck noordtweſteert ofte wraeckt / met welcke cours ſult het Eylandt La Deſſeada gaen verkennen; Dit Eylandt is gheleghen ooſt ende weſt / ende verthoont hem van buyten t'aenſien int ſchÿnſel als een Galeye met zÿn Tolden ofte verhemelte van achteren op; Vande o. zyde iſt een leegh landt/ makende 'tfatſoen van een Boegh-ſpriet van een Galeye; Vande weſtzyde iſt een hoogh landt / inde verthooninge als de achter-tente ofte verhemelte van een Galeye; aende zuydtzyde verthoont hem gelÿck een half Eylandt/ makende 'tachterſte van dien 'tfatſoen vā een hoef-yſer.

Hooghte vant Eylandt La Deſſeada.

Met wat cours datmē 't Eylandt de Eſſeada verkennen ſal.

Gedaente vāt Eylandt de Eſſeada.

Het Eylandt Marigalante genaemt/is een leegh ende vlack Eylandt/ende ſtreckt ooſt eñ weſt/ende is vol gheboomten/zÿnde vande o. zyde alder hoochſt/ hebbende vande zuydtzyde ſommighe witte Duynen/ende aende weſt zyde is gheleghen/te weten/ een half mÿl van het Eylandt af / een ſwert-ſchynende Clippe; Dit Eylandt leÿt op de hooghte van 15. graden ruÿm.

Streckinghe/ hooghte/ ende gedaente vant Eyland Marigalante.

Het Eylandt La Dominica is een groot Eylandt/ ende ſtreckt n.w. ende z. o. alſment (van buyten aen comende) eerſt ſiet / ſoo verthoont het hem ghelÿck als twee Eylanden/ door oorſake van een groot open dat het in't midden heeft: maer alſmen daer dicht by is/ ſo ſietmen eerſt dat het altemael een is/ is een Eylandt vol gheberchten/ weſende aen de zyde van't z. o. een leegh landt / hebbende eenen ſmallen ofte dunnen punt lands met een heuvel boven op; Aende zyde van't n. w. iſt grof ende hoogh landt/ hebbende eenen Bergh die verſcheyden en op zÿn ſelven ſchÿnt te ſtaen/ al hoewel dat hy in effect niet alleen en ſtaet/ boven op deſe bergh ſtaet een Rootſe / 'twelcke hem verthoont gelÿck als een Clockhuys; buyten tvoorſeyde grof ende dick landt/is gheleghen een Rudtſe ofte Clippe / welcke vande dicke punt af ſteeckt; Dit Eylandt leÿt op de hooghte van 15 ½. graden.

Beſchryvinge van't Eyland la Dominica.

Ghedaente van't ſelve Eylandt.

Gedaente vā een Bergh int ſelve Eylandt

De Eylanden ghenaemt Los Santos, (ofte Heylighen) zÿn 4. Eylanden die niet te hoogh en zÿn/ligghen metten anderen in Triangula ofte drie hoeckigh; tuſſchen deſe Eylanden eñ 't Eylandt La Dominica loopt een goet Canael door/om te paſſeren.

Gelegentheyt van d'Eylandē los Santos

Seylende van't Eylandt La dominica af/ naer den hoeck van Coquibocoa, (gheleghen aen't vaſte landt / ſult uwen cours nemen w. ende w. ten z. aen/ tot dat ghy byde punt zÿt/ ende ſo ghyſe niet en ſaecht/ ſoo loopter (z. w. aen) naer toe/ofte z. aen/tot ſoo lange dat ghy die int gheſicht crÿght; Deſe hoeck ofte punt van Coquibocoa is van een leegh landt / ſtekende t'Zeewaert in / ende binnen in't landt heeft het een reghel gheberghten/ (diemen noemt de Olye bergen/) de welcke tot by Venanſuela toe ſtrecken/ daerſe op uyt comen/ 'twelcke is aende Cuſte van't vaſte land; Van deſe punt af ſo looptmen de Cuſte tot de Cabo de Vela genaemt/ ende men heeft tuſſchen deſe twee voorſeyde hoecken twee havens onderweegh/ waer van den eenen ghenaemt is/ Bahya honda, (dat is: de diepe Bay/) deſe is gheleghen aende ooſtzyde/heeft van beyde zyden Duynē daer de Zee op aen comt; d'ander Haven gheleghen aende zyde van het weſten/ heeft binnen in een hoogh landt ofte gebergte liggen/welcke ſtreckt noorden ende zuyden; In beyde deſe Havens machmen met Schepen van 100. vaten groot in loopen; alle deſe Cuſte tot Cabo de la Vela is ſuyver/ ſchoon/ ende ſeecker; Den hoeck Cabo de la Vela is van een hoogh landt/ hebbende de gelÿckenis van een broot Suyckers / heeft ontrent een half mÿl daer van af/een Clippe liggē/ welcke hem verthoont int ſchÿnſel als een ſeylent Schip/ (waerom deſen hoeck genaemt wort/ de la Vela, dat is: vant ſeÿl gheſeydt;) Deſe

Cours nae Coquibocoa.

Streckinge vā Coquibocoa.

Gelegentheyt van Bahya Honda.

Deſgelÿcx vā een ander Haven.

Gedaente vā Cabo de la Vela.

Gelegentheyt van een Clip.

Clippe

Clippe leyt n.o. ende z. w. met de ſelfde hoeck over een / men ſeyt datmen tuſſchen dien ende 'tlandt wel paſſeren mach/ende ſo ghy ſcheypt vanden voorſeyden hoeck af/ om te ſeylē naer de Clippen ende hoeck ghenaemt/ Cabo de la Aguja, (dat is : den hoeck vandē naelde gheſeyt/) ſo ſult ghy w. z. w. aenloopen/op welcke cours ghy die ſult comen te ſien / zijn vier Clippē/die hen te ſamen verthoonē int ſchijnſel als een hoef-yſer/eñ 'tlandt datter teghens over leyt is een hoogh landt/ weſende binnen te landewaerts in noch hooger/t'welcke wort ghenaemt/ Las Sierras nevadas, dat is: de beſneeude geberchten geſeyt/ als u deſe geberchten int zuyden van u af blyven/ſo zijt ghy met de 4. Clippen recht over een.

Cours nae C. de la Aguja.

Gedaēte van Las Sierras nevadas.

Comende by't beghinſel van deſe Sierras nevadas, ofte beſneeude gheberchten/ (gepaſſeert weſende de Revier de Palomina genaēt/ gelegen by de laeſte Clippe/)ſo ſult ghy de Cabo de la Aguja comen te ſien. Deſe Cabo is van een steyl afgebickt landt aende Zee-cant: maer en is niet te hoogh / heeft boven op een dal/'twelcke hem verthoont ghelijck een Sadel van een Peert/heeft noch daer van buyten af/ (dicht by) drie ſwert-ſchynende Clippen liggen/daer't water bynaeſt over heen ſpoelt/ zijn gheleghen met de voorſeyde Caep noordē ende zuyden / de ſelfde Cabo is kael en ſwertſchynende inde verthooninghe.

Gelegentheyt vande Revier de Palomina.

Gedaēte van C. de la Aguja

Gelegentheyt van 3. ſwerte Clippen.

Alle deſe Cuſte ſtreckt bynaer ooſt eñ weſt; Vande Cabo de Santa Marta af voortaen/ en heeftmen anders niet te doen van langhs de Cuſte heen te loopē/ doch altoos op u hoede weſende/ voor de buyen ende ſtormen die u altemets (comende van over't landt/) ſchielijcken overvallen; Int ontdecken van't land van Cartagena, ſult comen te ſien twee Clippen / welcke ligghen byde Haven van Cartagena, ſult byde eerſte Clippe heen loopen/te weten/tuſſchen dien ende 'tlandt door/altoos met het loot inde hant/ ende ſult onder de 10. vadem naer't landt toe niet loopen / ſult daer altoos witte ſant gront vinden/ende comende op 15. ofte 16. vadem / weſende modder grondt/ſo loeft het terſtondt aen naer't z.o.eñ z. toe/loopende alſo nae binnen toe: want ſult het gat voor u open ſien.

Streckinghe vande cuſt vā C. de Santa Marta/etc.

Beſchꝛyvinge van't ghene datmen ſiet in 'tontdeckē vā Cartagena.

Hoe ende op wat diepten datmen inde Haven loopen mach.

Seylende van Cartagena naer Nombre de Dios, (dat is: den naem Gods gheſeydt/) met de winden Bryſas, (dat zijn : winden die vande ooſter ende noorder cant waeyen / diemen int generael Bryſas noemt/) ſoo ſult ghy uwen cours doen w.aen/u een weynigh houdende naer't weſt ten zuyden/ tot dat ghy cōt op de hooghte vande $9\frac{1}{2}$. graden/ op welcke hooghten is gheleghen den hoeck van Cantina ghenaemt/ 'twelcke zijn ſeven Eylandē/ waer van de vijf o. en w. ſtrecken/ ende d'ander twee n. o. ende z. w.

Courſen nae Nombre de Dios.

Hoochte vanden hoeck van Cantina.

Wat voorby deſe Eylanden weſende / ſult ghy comen te ſien een leege punt lands t'Zeewaert in ſteken/ ghenaemt A ponta de Lanbras, is gheleghen aen't vaſte landt / ende w.waert daer van af/heeftet eenē bergh die wat hoogher als de punt is/ende cont het genoech onder ſcheyden/ dit is te weten / ſoo wanneer ghy daer van ter Zeewaert naer toe compt/ en dat de punt z. w. van u af leydt / hebbende de voorſeyden berch in't z.o. van hem af/leegh landt liggen/eñ wat meer w.waerder aen/beghint het landt weder hoogh op te ſtrecken/ 'twelcke alſoo comt te voleynden aende Revier van Franciſco; Aende mondt van deſe Revier/te weten / t'Zeewaert daer van af/ is gheleghen een Steen-clippe; Van deſe Revier af tot Nombre de Dios, heeftmen over al een vlack ende root-ſchynent land/en dat tot den huevel de Niquea (ghenaemt) toe / welcke is ghelegen ontrent een myl weeghs van Nombre de Dios af; Sult van ghelijcken comen te ſien die Ediffitien ofte Timmeragien vā Capyrâ; So men u vraechden dat ſo wanneer u deſe Ediffitien n.o. van u af liggen/waer dat ghy dan zijt/ ſo antwoort: aende Cuſte van't n. o. ende z. w. beneden Nombre de Dios.

Plaets van A punta de Lanbras.

Gelegentheyt vande Revier Franciſco.

Gedaēte vanden huevel diemen Niquea noemt.

Waer datmē is alſmē n. o. vande huyſen van Cappra'ia.

Seylende van Nombre de Dios naer Cartagena toe/ſo ſult ghy uwen cours doen o. n. o.aen/tot den hoeck toe; Van daer af ſult ooſt aen loopen/ waermede ſult comen verkennen de Eylanden van San Bernardo ghenaemt/ 'twelcke zijn leeghe doch berchachtighe Eylanden/met ſeer ſchoone gront daer by; Soo't waer dat ghy daer met eē Fregatte by waert/ ſo moecht ghy wel tuſſchen dien ende 'tlandt door loopen; Vijf ofte ſes mylen voorder aen/ ſult comen te ſien d'Eylanden de Brava ghenaemt / 'twelcke zijn vier cleyne Eylanden/ waer van het uyterſte 'tgrootſte van allen is/ zijn alteſamen van een leegh ende kael landt/ hebbende daer by ſchoone eñ ſuyvere grondt/ ende moechter met een Fregatte binnen door loopen: maer met een Schip ſoo en loopt onder de 6. vademen niet; Van daer af ſult int o. z. o. comen te ſien/ de Galeye van Cartagena met de merck-teeckenen/boven verhaelt/ende op den boech van't ooſt ende o. n.o. ſult comē te ſien 'tlandt van Cariſcos, het welcke een hoogh ende berghachtighe landt is/ ſult van daer af langhs de Cuſte heen loopen / tot dat u de Haven begint te openen/ ſoo moecht ghy daer alsdan in loopen / u altoos wachtende vande droochten van Carijs, loopende by de ooſter punt heen; Soo u de nacht (alhier weſende) quam t'overvallen / ſoo moecht ghy't tuſſchen Carijs ende Baru ſetten / op de ſekerſte plaets die ghy naer u goet-duncken vindt/ om u te beſchutten vande winden Bryſas, met het hooghe landt van Carijs, ende ſo ghy uyt de Haven van Nombre de Dios loopt/ſult al laverende uyt ſeylen/tot dat ghy de Ediffitien ofte Timmeragien voorby zijt/ ende op ſeylende ſult uwen wegh nemen naer dat u de winden voeghen.

Cours van Nombre de Dios na Cartagena.

Gedaēte van d'Eylandē de S. Bernardo

Plaets van d'Eylanden de Brava.

Gedaēte van d'Eylanden Brava.

Op wat diepte datmen tuſſchen d'Eylāden loopen mach.

Gedaēte vans landt van Cariſcos.

Plaets waer mēt by nacht ſetten ſal.

Hoe datmen uyt de Haven van Nombre de Dios seylē ſal.

Seylende van Cartagena af naer het Eylandt van Havana toe/ſult uwen cours doen n.w. aen/tot op de hooghte van $13\frac{1}{2}$. graden; Als ghy op de hoochte vande 13. graden cōt/ ſoo ſult ghy u laten dryven z. z. o. ende z. aen/ ghelijck alſt een ghebruyck is / tot dat ghy de hoochte ghepaſſeert zijt/te weten/tot dat ghy daer uyt comt/ofte op de diepten van dien/eñ als ghy comt op de gront van de Serrana, ſoo ſult ghy't aenloeven ſoo veel als ghy moecht/ ende ſoo't mogelijck waer noorden aen: want ſult daer te eerder door comen. Vandē hoeck Cabo de Camaron af / tot de Cabo de Roncador, met de Zee-ſtrandt die van d'een tot d'ander ſtreckt/ als oock vande Serrana ende Serranilla, (dat zijn Eylanden ende Clippen alſo ghenaemt/) ſo heeftmen (te weten/ aende weſtzyde van alle deſe droochten/) wit grof ſandt met Viſch aes op de grondt/eñ de minſte diepten diemen alhier ſal vinden/ſal weſen van 15. vadem/ zijnde over al van een ſchoone ende ſeeckere grondt; Sult aldus op deſe diepten heen loopē/tot dat ghy daer over zijt/ daer over comende ſult terſtondt beginnen te

Courſen van Cartagena naert Eyland van Havana.

Beſchꝛyvinge vande grondt vanden hoeck C. de Camaron tot de C. de Roncador.

multipliceren

Op wat hoochte de Serrana ende de Serranilla ligghen.

multipliceren / tot op de diepten van 50. vadem ende meer; De Serrana is gheleghen op 14 ½. graden; ende de Serranilla op 16. gradē. Soo't gheviel dat ghy de Serranilla quaemt te sien aende westzyde/ so weet dat het van die zyde een leegh sandigh Eylandt is/ streckende n. w. ende z. o. Seylende van Serranilla ofte

Cours van Roncador na Cabo de Sant Anton.

vande Cabo de Roncador af / naer de Cabo de Sant Anton (gheleghen aen het Eylandt Cuba,) toe / sult uwen cours doen n. w. ende n. w. ten n. aen/ met welcke cours sult comen verkennen de voorseyde Cabo, ofte Cabo de

Gedaente vā Cabo de Corrientes.

Corrientes, (dat is: vande stroomen/) 'twelcke een ghecloven hoeck is naer de Zee-cant toe/ zijnde van een leegh landt / hebbende boven op sommighe Bosschen van Palm-boomen; Van daer af naer de Cabo de Sant Anton toe/ soo begint het landt leegher te wesen/

Hooghte ende gedaente van Cabo de Sant Anton.

ende de Custe streckt daer n. w. ende z. o. De Cabo de Sant Anton is eenē leegen sandigen hoeck/ hebbende boven op twee ofte drie huevelen/ ende is ghelegen op de hoochte van 22. graden. Soo't ghebuerden dat ghy by gevalle (op dese cours) quaemt te sien 't Eyland ghenaemt / Cayman grande, (dat is: het groot

Hooghte vant Eyland Cayman grande.

Cayman ghesept/) so weet dat het leyt op 19. graden / ende is van een leegh landt vol gheboomten/ streckende oost ende west/ heeft aen de z. zyde sommighe stranden van wit sandt.

Namen van winden die vā de wester/ zuyder/ ooster/ eñ noorder cant waeyen.

Seylende vande Caep van Sant Anton af/ met de winden Vendaval, (dat zijn de windē die vande wester ende zuyder cant af waeyen/ diemen int generael Vendavales noemt/ ghelijc als die vande ooster en noorder cant Brysas ghenaemt worden/) naer de Havana toe/ soo sult ghy n. o. aen loopen/ om te schouwen de droochten die van desen hoeck af steecken/ welcke strecken tot by het beginsel vande gebergten / diemen heet Los Organos, (dat is:

Plaets vā de Sant-plaet.

d'Orghelen ghesepdt/) als ghy dese droochten gheschout hebt / sult uwen cours langhs de Custe heen loopen: want en hebt daer nieuwers af te vreesen/ dan van dat ghy voor ooghen siet.

Gedaēte van Los Organos

d'Orghelen zijn sommighe hooge geberchten/ die veel openen ende schuersels maecken/ waer van die vande zuydtzyde van't Eyland ghenoemt worden/ de hoochte van Guanico'; Dese Orghelen ofte gheberchten strecken tot

Plaets vande Rio de Porcas. Desghelijcks waer de Cabanas beginnen.

de Revier ghenaemt/ Rio de Porcas, (dat is: de Revier vande Zeughen ofte Verckens gesept;) Van daer af so beginnen de geberchten/ de Cabanas ghenaemt/ welcke hoogh eñ dubbelt zijn / hebbende op het opperste een pleyn ofte plat landt; alhier heeftmen een Haven die men noemt/ El Puerto de Cabanas, dat is: de

Gedaēte vant landt vande Cabanas tot het Velt van Maria.

Haven van Cabanas, Van dese hoochten af oostwaert aen/ so heeftmen (tot het Velt van Mariam toe/) een leegh vlack landt van gheboomten/ al waermen een ander Haven heeft; Van daer af tot de Havana toe/ so ist altemael een leeghe Landouwe sonder eenighe hoochten/ uytgesondert eenen huevel / gelegen recht teghens de Havana over/ welck een ghecloven bergh is/ hebbende bovē op een spitsigen top/

Plaets van d'Atalaya.

diemen d'Atalaya hiet/ dat is: een Guarde gesepdt/ ende wesende noorden en zuyden met de Haven / sult binnen int landt comen te sien 2. gheberchten / die hen verthoonen int schijnsel als twee Teten van Mammé/ ende om daer

Cours om binnen de Haven te loopen.

binnen in te loopen/ so moetmen zynen cours byden huevel heen doen.

Soo ghy quaemt te scheyden vande voorseyde hoeck ofte Cabo/ met de winden Brysas,

Kenteyckenen aende diepten alsmen z. eñ o. en w. zyde vā de Targugas is.

soo sult ghy uwen cours nemen naer de Clippen ghenaemt/ Tartugas, (dat is: de Schiltpadden ghesept/) naer dat u de winden voegē; ende sult besien wat dieptē dat ghy daer vint: want so ghy daer vont de diepten van 40. vadem/ soo zijt ghy daer aende zuydzyde van af; ende vindende 30. vadem/ soo ismen daer oost ende west met over een / wesende op eenighe van dese diepten/ sult uwen cours doen z. z. w. aen/ tot dat ghy't landt comt te sien/ 'twelcke ghy sult gaen verkennen aen't Velt ofte Haven van dien/ te weten / so ghy quaemt te sien een landt dat wat hooghachtigh is/ hebbende sommighe hoochten en leechten / dat hen verthoont ghelijck als de vingheren vande handen / soo is het 't landt de Xarugo ghenaemt;

Gedaēte vant land de Xarugo.

Sult van daer af nae de Havana toe loopen/ doende uwen cours langhs de Custe heen.

Cours van Havana nae de Martyres.

Seylende uyt de Havana nae de Martyres toe/ sult uwen cours doen noordtoost aen/ op welcke cours sult den hoeck comen te sien/ welcke zijn drie leeghe Eylanden/ waer van't middelste 't grootste is / ende 't buytenste is de Custe van't oosten / ende 't binnenste de Custe

Streckinghe van verscheyden Custen.

van't noordtoosten eñ zuydwesten; Van daer af n. oostwaert aen/ tot de Cabo de Cañaverales toe/ (dat is: den hoeck van't Riet-bosch/) so streckt de Custe noorden ende zuyden/ ende naer 't noordtoosten en sult gants gheen land

Op wat hooghte datmē inde mont van't Canael compt.

sien/ ende wesende op de 25. gradē/ so zijt ghy inde mont van't Canael; Nu om daer door te loopen / soo sult ghy uwen cours nemen n. o. aen/ ende so ghy de Cabo de Cañaverales, ofte van't Riet-bosch niet en saecht/ wesende op

Hooghte vant Riet-bosch.

de 28 ½. graden / soo zijt ghy buyten 't Canael uytwaerts aen.

Seylende uyt de Havana (met de winden Brysas,) naer 't Canael/ so sult ghy uytwaerts aen loopen tot den middach toe/ ende des nae middaechs sult het op den boech naer 't landt toe houden/ om teghens den avont by't landt

Beschryvinge van verscheyden coursen.

te wesen/ en te ghenutten de winden Terreinhos, (dat zijn windē die des nachts van over 't landt af waeyen/) loopende op deser voegen langhs de Custe heen/ tot dat ghy comt noorden en zuyden met den huevel El Pan de Matancas ghenaemt/ (dat is: 't Broot van Matancas ghesept/) wesende noorden ende zuyden met het selfde Broot / soo sult noordtoost aen loopen/ so u de wint plaets gheeft/ so niet/ sult loopen op den boech van naer de Custe van Florida toe/ daer u de windt hebben wil/ u beste doende/ om op desen boech/ so weynich als ghy moecht/ achterwaerts te deysen: want de stroomen loopen seer gheweldich nae dit land toe/ ende so wanneer dat het u tijdt dunckt/ so sult het op den anderen boech wenden/ daer u de wint plaets gheeft/ tot dat ghy't landt in't ghesicht crijght / als ghy dat comt te sien soo sult het wendē/ daer op dese manier door loo-

Op wat hooghten datmen is/ alsmē buyten 't Canael is.

pende / ende comende op de 28 ½. graden/ soo zijt ghy buyten 't Canael; Adverteere u dat ghy de streken die ghy int laveren naer 't land van Florida doet/ cort maeckt/ ende die nae de Custe van Mynare, langh: want de stroomen

Gedaēte vant geberchte van Chupiona.

dryven u nae't landt van Florida toe. De geberchten van Chupiona, comen by't Broodt van Matancas uyt/ zijn sommighe (doch niet te) hooghe ende effen berghen/ plat boven op/ hebbende etlijcke wit-schynende huevelē. Het

Gedaēte vant Broot van Matancas.

Broot van Matancas ghenaemt / is een hooghen huevel/ plat boven op/ streckende noord oost ende zuydt west/ heeft van beyde zyden so van't n. o. als van't zuydtwesten/ twee leeghe

hoecken/

hoecken/ (te weten/leeger als 'tſelfde Broot/) welcke hem verthoonen in't ſchijnſel ghelijck als hoofden van Schilt-padden; Vande zyde van't n. o. ſoo ſtreckt het landt leegh heen/ ende naer't n. daer van af/ſo maeckt het land eenen ſmallen punt; achter deſe punt is ghelegen de Haven van Matancas, om alhier in te loopen/ſo meer ghy u ſtellen n. o. ende z. w. met het ſelfde Broot over een/ſo ſal de Haven z. van u af ligghen/ſult daer alſoo z. aen naer toe loopen / is eenen grooten Bay / ende men en heeft daer gheen Reede/ dan wel dicht by't landt; Int uyt loopen (latende 't Broot aen't z.) ſult uwen cours n. o. aen doen / naer buyten toe.

Deſgelijcx vā vonde bergen. *Plaets ende gelegentheyt vā de Haven van Matancas.* *Cours om in de Haven van Matancas te loopen.*

Buyten 't Canael weſende/ (zijnde indē tijt vanden winter/) ſult ooſt aen loopen / waermede o. ten n. behouden ſult/door het wraken ofte declineren van het Compas/ met welcke cours ſult comen te paſſeren aende zuydzyde/ van d'Eylanden ende Clippen de Bermuda ghenaemt / ſult deſe cours aldus behouden/ tot dat ghy zijt op de hoochte van't Eylandt Fayael, (een vande vlaemſche Eylanden/)het welcke een groot Eylandt is/ſtreckende n.w. ende z. o/ hebbende aende z. o. zyde een grof landt/zijnde aende zyde van't n.o. leeger. Om van daer af te loopen naer't Eylandt Tercera, ſult uwen cours nemen buyten 't Eylandt van San Iorgie om / o. ende o. ten n. aen; het Eylandt San Iorgie is een hoogh landt/ſtreckende o. ende w/als oock Tercera van gelijcken/ 'twelcke heeft aende z. zyde eenen ghecloven bergh/ghenaemt O Braſijl,ende een weynigh naer't o. daer van af/heeft het drie Clippen ligghen. Het Eylandt San Michiel is een groot ende hoogh Eylandt/ſtreckende o. ende w/ weſende vande w. zyde het leeghſte / ende vande o. zyde het hooghſte /heeft van ghelijcken eenen ghecloven bergh/gheleghen aen het eyndt/te weten / aende o. zyde; Dit Eylandt leydt op de hooghte van 38. graden/ etc.

Met wat cours datmen aende z. zyde vande Clippē Bermuda loopen mach. *Gedaente vāt Eylandt Fayael.* *Cours van Fayael nae Tercera.* *Gedaente vant Eylandt de S. Iorgie.* *Gedaente vant Eylandt van S. Michiel.* *Hooghte vant Eylandt van S. Michiel.*

Dat 64. Capittel.

De Courſen ende rechte kenteyckenen van het Eylandt La Deſſeada af, tot het landt ende Cuſte van Cartagena, Nombre de Dios, nieu Spaengien, ende van't Canael van Havana, &c.

Courſen om door't Canael tuſſchē 't Eylandt la Antigua ende la Deſſeada.

So ghy begheert te ſeylen door't Canael/ ('twelcke loopt tuſſchen het Eyland La Antigua, ende La Deſſeada,) om naer de Cuſte toe te loopen/ſo ſult ghy uwen cours w. aen doen/tot het Eyland van Moncerratte toe/loopende langhs 't Eylandt van Guadalupe heen/ 'twelcke een ghecloven Eylandt is over midden door/ ende is vande w. zyde hoogher als vande o. zyde. Het Eylandt La Antigua, (dat is: 'toude Eyland gheſeydt/) ſult ghy vinden aende n. zyde van Guadalupe af/ſtreckende inde lenckte o. ende w/heeft gheberchten die hen van buyten af weſende / verthoonen gelijck of het Eylandekens waren; is gheleghen op de hooghte van 16 $\frac{1}{4}$. graden.

Gedaēte vant Eyland Guadalupe. *Hooghte vant Eyland Guadalupe.*

Die kenteyckenen van het Eylandt Monſerratte, zijn deſe/is ront ende hoogh/ (gelijck alſt Eylandt La Gomera, vande Canaryen/) heeft ſommighe berghen met etlijcke paden/ ghelijck als water Beecken; Seylende van dit Eylandt Monſerratte af/ſult w.n. w. aen loopen/ waermede ſult comen verkennen het Eylandt Santa Crus: maer en ſult daer niet te dicht by comen: want is daer onſuyver ende vuyl/ſtreckt o. ende w. is berghachtich: maer niet te hoogh/zijnde vande weſtzyde hoogher als vande o. zyde/heeft int midden een ſchuerſel ofte ſcheptſel/ende aende o. zyde is een Reede daermen anckeren mach: want heeft daer ſchoone ſandt grondt. Om van Santa Crus af te ſeylen naer het Eylandt van Puerto Riquo, (dat is: 't Eyland vande rijcke Haven/) te weten/aende z. zyde / ſult w. n. w. aen loopen/waermede dat ſult comen verkennen aen het gheberchte/genaemt Sierra de Loquillo, ende ſult van daer af naer de Cabo Roxo toe/ weſt ende w. ten n. aen loopen/ houdende uwen cours langhs 'tlandt heen / tot dat ghy by de voorſz. Cabo zijt/welcke is het uyterſte van't ſelfde Eylandt.

Kenteeckenen van't Eyland Monſerratte. *Waerſchouwinghe voor't Eylandt van S. Crus.* *Gedaēte vant Eyland di S. Crus.* *Cours van S. Crus/nae Puerto Riquo.*

Deſen hoeck ghenaemt Cabo Roxo, (dat is: den roſſen ofte rootachtighen hoeck gheſeydt/) is van een ſmal ende leegh landt/ hebbende aen de Zee-cant ſommighe root-ſchynende Duynen / ende aende zyde van't n. w. ſietmen de gheberchten / diemen noempt Las Sierras de San German, welcke ſeer hooch zijn/doch ſo hooch niet als die van Loquillo; Van deſen hoeck Cabo Roxo af / ſult uwen cours doen w. ende w. ten n. aen/ waermede ſult comen te verkennen 't Eylandt genaemt/ de la Mona, (dat is: vanden Aep gheſeydt/) ſult daer vande z. zyde voorby loopen; 't Eylandt la Mona is van een leegh land/eñ ſtrect ooſt ende weſt / weſende aen de Zee-cant van een ſteyl afghebickt landt/heeft aende n. zyde een Clippe ofte Eylandeken / ghenaemt Monica, (ofte 't Aepken/) tuſſchen 'twelcke eñ het Eylandt men wel paſſeren mach; Aende weſt zyde van Mona, heeftmen de Reede van een ſchoone ende goede grondt/ hebbende van gelijcken noch een ander Reede / by de punt van het zuydtweſten.

Gedaēte van Cabo Roxo. *Deſgelijcx vā Las Sierras de S. Germā.* *Met wat cours datmen 't Eylandt de la Mona verkennen ſal.* *Gedaēte vant Eyland Mona ende Monica.*

Van't Eylandt de la Mona af/tot het Eylandt de la Sahona toe/ſult uwen cours doen (weſende by daegh/) z. w. aen/ ende zijnde inder nacht w. ende w. ten z. aen. Sult alhier gheadverteert weſen/dat den hoeck Cabo del engaño ghenaemt/ (dat is: van't bedrogh/) al even eens is als den hoeck van Sahona, hebbende eenen ghecloven huevel op het opperſte van't Eyland/ſtaende tuſſchen 'tleechſte land dat aende Zee-cant uytcomt. Tuſſchen Cabo del engaño ende die Sahona, is ghelegen een cleyn Eylandeken/ ghenaemt de cleyne Santa Catalyna, de reden waerom / datmen alhier w. ten z. aen loopt / is daerom dat de ſtroomen naer den Inwijck toe trecken.

Cours van de la Mona nae 't Eylandt Sahona. *Gedaēte van Cabo del Engaño.* *Gelegentheyt van't Eyland ghenaemt de cleyne Catelyna.*

De teyckenen van't Eylandt Sahona, zijn deſe/ te weten / is een leegh Eylandt vol van geboomten/ſo datmen van buyten af comende de boomen eer in't gheſicht heeft alſt Eylandt/ ende ſtreckt o. n. o. ende w. z. w. heeft aende zuydzyde etlijcke Riffen/die tot een half mijl t'Zeewaert in ſteken. Soo ghy by ghevalle in deſe contreye quaemt van buytē Zee af/ende dat ghy in't gheſichte creeght van boven over't Eylandt heen/ etlijcke geberchten/ ſoo weet dat het zijn de gheberchten van Niquea, welcke ghy oock ſult comen te ſien/ tuſſchen groot Santa Catalyna, ende la Sahona door; Dit Eylandt Sahona heeft aende weſt zyde een Reede/van 8. ende 10. vadem dieptē. Om te ſeylen van Sahona af naer Santo Domingos toe/ (weſende drie mylen van Sahona t'Zeewaert/) ſult uwen cours nemen n.w. eñ noordtweſt ten weſten aen; Van hier af tot

Santo

Teyckenen en gedaentē van het Eylandt Sahona. *Plaets van ſommighe Riffen.* *Plaets waermē 'tgeberchte van Niquea ſiet.* *Deſgelijcx vā een Reede van 8. en 10. vadē diepten.* *Cours van Sahona nae S. Domingo.*

Santo Domingos toe / ist altemael een leegh landt / zijnde aen de Zee-cant van een afghebickt landt / ende is het ghene dat alder uyterste vande Custe (van oost ende west) af steect.

Kenteeckenen en gedaenten van S. Domingo.

De teyckenen van Santo Domingo zijn dese / te weten / so wanneer datmen is n.w. ende z.o. met de oude Mynen over een / so ismen n. en z. met de Revier van Santo Domingo, sult comen te sien boven over de voorseyde Revier twee huevelen / die hen verthoonen int schijnsel / gelijck als Teten van vrouwen Borsten / als u dese huevelen blyven in't n. ende n. ten w / soo zijt ghy te loefwaert vande Revier / in voeghen dat ghy aen dese huevelen ofte Tetē sult moghen weten / of ghy daer voorby of te loefwaert zijt; Aende ooster punt vande Incomste vande Revier / staet een Torentgien / welcke dient voor een Guarde ofte Baecke / voor de Schepen die van buytenen af comen; Van dese voorseyde punt steeckt een verborghen Clippe af / waer van u sult wachten / ende moecht alsoo naer binnen toe loopen: maer en genaeckt niet te seer Al Matadero, (dat is: de plaets daermen de Beesten doot:) want is daer ondiep; Wesende binnen de voorsz. verborghen Clippe / soo heeftmen daer 4. vadem diepten / sult alsoo uwen cours doen naer de sandt strandt (ghelegen aende oost zyde /) toe / u wachtende vande Clippen vande fortresse; Comende vande fortresse binnewaerts aen / so moecht ghy u anckers laten vallen / te weten / recht teghens over de huysinghe van den Admirael / te midde weghen vande Revier / al waer de beste legh-plaetse ende Reede is.

Teyckenē alsmen te loefwaert vande Revier van S. Domingo is.

Gheleghentheyt van een Torentgien.

Desgelijcx vā een verborgen Clippe.

Waerschouwinge voor Al Matadero.

Desgelijcks voor de Clippen vande fortresse.

Beschryvinge van Coursen van S. Domingo nae de Reviere ende Bay van Oquoa.

Van Santo Domingo af / (wesende 4. mylen t'Zeewaert /) sult uwen cours nemen z.w. ende z. w. ten w. aen / tot dat ghy comt n. ende z. met het landt van Niquao' over een. Om nu van hier af te loopen naer de Haven van Oquoa toe / so en wilt de Custe niet verlaten: maer sult daer dicht by heen loopen / varende met alle de seylen op die ghy voeren muecht / tot dat ghy de Revier ghepasseert zijt: want soo ghy daer van af raeckten sonder de Palma (een Bancke alsoo ghenaemt / daer het de Schepen setten /) te nemen / so en muecht ghy het niet anckeren; Inde Revier wesende sult wel voor u sien / dat als ghy't set / u wel vast te binden en te vertuyen / met een ancker te lādewaerts / ende een van ter Zeewaert / soo zijt ghy ghenoech versekert.

Cours om het Eylandt de la Beata te verkennen.

Seylende van dese Haven ende Bay van Oquoa af / sult daer z. aen naer buytenen toe loopen / tot dat ghy de punt om ende 3. mylen t'Zeewaert aen zijt / soo sult ghy alsdan uwen cours doen z. w. ende z. w. ten z. aen / waermede sult comen verkennen een Eylandt de la Beata ghenaemt / (dat is: vande Godtsalighe ghesepdt /) 'twelcke is een leegh Eylandt / streckende oost ende west; twee mylen westwaerder aen van dese Beata af / leydt een Eylandeken ofte Clippe / ghenaemt Altobello, (het welcke hem inder nacht in't schijnsel verthoont ghelijck een Schip; Als ghy de Beata ende Altobello voorby zijt / soo sult ghy west ende west ten noorden aen loopen / naer den hoeck Cabo de Tubaron toe / (dat is: van de Haye ghesept;) In desen Inwijck blyven u 3. ofte 4. Eylandekens ofte Rudtsen / die men noēt Los Frayles, dat is: de Monicken; Alleer mē by de Cabo de Tubaron comt / so heeftmē eenen Inwijck / inde welcke is gheleghen een Eylandeken / Yabaque gheheeten / 'twelcke heeft noch meer andere Clippen ende Riffen om hem ligghen / zijnde van een vuyle gront; boven over dit Eylandeken heen / sietmen etlijcke gheberchten / die ghenaempt zijn / Las Sierras de doña Maria, anders Las Sierras de Sabana ghesepdt; Als ghy met de lenghte van Yabaque over een zijt / soo sult ghy w. n. w. aen loopen; De Cabo de Tubaron is van eenen swert-schynende huevel / zijnde aen de Zee-cant af gheclooven / hebbende boven op sommighe witte plaetsen ghelijck als water Beecken / binnen desen hoeck ofte Cabo / is gheleghen een Revier van versch water / al waermen Kesel-steenen voor Ballast vint / gelijck als inde Revier van Minijcka; Van hier af naer den hoeck Cabo de Crus toe / sult uwen cours nemen n. w. aen / tot dat ghy voor by't Eylandt van Nabassa zijt / daer aende n. zyde voorby loopende / ende soo u by ghevalle de stroomen quamen te dryven aende zuydzyde / soo sult daer op verdacht wesen / (dat soo ghy in een groot Schip waert /) u te houden een goet stuck weeghs naer het n.w. daer van af / om te schouwen de droochten / die vande punt (A punta de Morante,) af steken / ende strecken tusschen dese punt ende Nabassa, en men heeft daer op sommighe plaetsen over de vier vadem diepten / ende aende eijnden van dien machmen loopen van op de 15. tot 20. vadem toe.

Gedaente van Beata ende Altobello.

Cours nae C. de Tubaron.

Plaetse en gelegentheyt vā Los Frayles.

Gelegentheyt vā een Inwijc bp't Eylandt Yabaque.

Gedaente van C. de Tubarō.

Plaets van een Revier vā versch water.

Cours nae C. de Crus.

Cours om te schouwen de droochten vā A punta de Morante.

Diepten by A punta de Morante.

Nabassa is een ront ende leegh Eylandt / zijnde over al vlack en effen aen de Zee-cant / van een afghebickt landt / loopende aende n. zyde voorby dit Eylandt heen / sult uwē cours doen n.w. ende n.w. ten w. aen. Soo ghy begeert te loopen langhs de Cabo de Crus heē / soo weet dat het eenen uytstekenden hoeck is / die hem verthoont (alsmen daer upter Zee op aen compt /) ghelijck oft zy boven op vol gheboomten stont: maer is te landewaert in; Aen de oost zyde van desen hoeck / is gheleghen de Haven van Cabo de Crus.

Gedaente vant Eylandt Nabassa.

Gedaente van C. de Crus.

Desgelijcx vā de Haven van Sante Crus.

Om nu te loopen naer't Eylandt de Pinos ghenaemt / soo sult ghy w. n. w. aen loopen / waermede 'tselfde Eylandt sult comen te verkennen; Dit Eylandt de Pinos is van een leegh landt vol gheboomten / soo datmen (van buyten upter Zee af comende /) de boomen eer alst Eyland comt te sien / streckt oost en west / heeft te midde wegē drie huevelen staen / waer van de middelste de grootste is.

Gedaente vant Eylandt de Pinos.

Van dit Eylandt de Pinos af / naer de Cabo de Corrientes toe / sult [illegible] w. aen loopen / met welcke cours ghy die sult comen te sien / desen hoeck is aende Zee-cant van een af ghebickt land / hebbende boven op sommighe gheboomte van Palm-boomen staen; en aende westzyde heeft het een sant strandt / alwaer een Reede is om te moghen ligghen; boven op dese Cabo de Corrientes staet eenen top / die boven alle andere hoecken uytsteeckt; Als ghy alhier naer binnen toe loopt / soo sult ghy in't land recht voor u uyt comen te sien / een Lack van versch water / alwaer ghy u noodich wesende / naer uwen wille voorsien muecht. Om van hier af te seylen naer de Cabo de Sant Anton toe / (wesende twee ofte drie mylen te Zeewaert /) sult w. n. w. aen loopen; Van't Eyland de Pinos af / naer Cabo de Sant Anton toe / heeftmen twee groote Inwijcken / te weten / den eenen gheleghen van't Eylandt de Pinos af / naer de Cabo de Cortientes toe; en d'ander van de Cabo de Corrientes af / tot de Cabo de Sant Anton toe; Aleer datmen comt by den hoeck Cabo de Corrientes, so heeftmē

Cours van't Eylandt de Pinos nae C. de Corrientes.

Ghedaente van Cabo de Corrientes.

Plaets vā een Ree by C. de Corrientes.

Cours van C. de Corrientes nae C. de S. Anton.

Gelegentheyt van 2. groote Inwijcken.

een punt

Deſgelijcx vã A punta de Guaniguanico.

een punt genaemt La punta de Guaniguanico, eñ ſult boven over't landt heen te landewaerts in/comen te ſien ſommige geberchtẽ/ diemẽ noemt Las Sierras Guaniguanico; de

Gedaẽte van Cabo de S. Anton.
Plaets van eẽ drooghte by S. Anton.

C. de Sant Anton, is eenẽ lagẽ hoeck vol geboomten / hebbende boven op ſommige wildernisſe/heeft ſant ſtranden/eñ ſteect van hen af een Bancke ofte drooghte/tot ontrent vier mylen weeghs noordtweſtwaert aen.

Cours van C. de S. Anton na nieu ſpaẽgien.

Zeylende van deſe C. de Sant Anton af/ nae nieu Spaengien toe/te weten/ inden tijdt vande Winter/ (dat is : van Auguſtus af tot Martius toe/)ſo ſult ghy uwen cours nemen buyten d'Eylandẽ eñ Clippẽ (Las Alaclanes genaemt) om/w.n.w.aen/met deſe cours ſult ghy comen (60. ofte 70. mylen geſeylt hebbẽde) gront te nemẽ/welcke ſal weſen vã Viſch-

Wat gront datmen op 24 graden vint.

aes ofte grof ſandt/ dit ſult ghy aldus vinden tot op de hoochte van 24.graden; So ghy by gevalle quaẽt grõt te nemẽ/op minder vã 40. vadẽ/ zeylende op de voorſz.cours/ ſo ſult ghy u houdẽ op de cours van n.w.eñ n.w. ten w. eñ ſo wãneer dat ghy hier mede weder begint te multiplieeren/ en op meer diepten comt/ſo

Met wat cours datmẽ n. eñ z. met 't Eylandt la Bermeja loopen ſal.

ſult ghy weder op u eerſte courſe van't n. w. keerẽ/ eñ ſo wanneer dat ghy de gront begint te verlieſen/ſo ſult ghy ontrent 20. mylen w. aen loopen / waer mede ſult comen te blyven n.eñ z.met het Eyland Bermeja(dat is: 'troode Eyland gheſeyt) over een; Van daer af ſult z.w.aen zeylen/tot op de hoochte van 20.graden/eñ ſo ghy't landt niet en ſaecht/ ſult w.aẽ loopen : want in deſe tijt en iſt niet goet beneden de voorſz.hoochte te loopẽ; Op deſe hooch-

Op wat hoochte datmen Torre blanca te ſien comt.

te eñ cours ſult comẽ te ſiẽ/ La Torre blanca, (dat is: den wittẽ Toorn/)eñ ſo ghy by gevalle quaemt te verkennen de Revier van San

Vermaninge vande Revier van Pieter en Paulus.

Pedro,en San Paulo, ſo weet datmen boven over deſe Revier /ſommighe groene geberghten heeft: maer nietſte hoogh.

Cours nae de velden van Almeria.

So ghy vont de diepten van 35. vadẽ met harde modder gront/hebbende op ſommighe plaetſen ſchulpkens / ſoo ſult ghy van daer af uwen cours doen z.eñ z.ten o.aen/tot dat ghy comt met de velden van Almeria over een/ſo ghy quaẽt vã upter Zee af/ ſult benedẽ gront

Kenteyckẽ vande gront alſmen o. en w. met de Revier van Almeria is.

ſoecken/eñ vindende 30.ofte 40.vadẽ/by wyllen ſwarte modder / ſo zijt ghy met de Revier van Almeria o.en w.over een/ tot ontrent 7. mylen van land/eñ ſo ghy quaemt te ſiẽ nae't z.w. de geberchtẽ / ghenaemt Las Sierras del Papalo , eñ dat de ſelfde d'eẽ door d'ander ſta-

Gedaente vãt geberchte van Papalo.

kẽ/ſo zijt ghy daer n.o.eñ z.w.van af; Vã hier af ſult uwen cours z. eñ z. ten w.aẽ doẽ/waer mede u de geberchtẽ van Papalo ſullẽ beginnen te openen/welcke u ſullen maken 2.ronde geberchtẽ; Sult van gelijcken terſtont comen

Plaets vã las Sierras de Calaquote.

te ſiẽ Las Sierras de Calaquote, 'twelcke zijn ſommige roſachtighe berchſkens; deſe reghel gheberghten comt aende Zee-rant upt.

Diepte 3. mylen vant land van A punta Villa Riſa.

So ghy begeert gront te nemẽ bydẽ hoeck ofte punt van Villa Riça,(dat is de rijcke ſtede geſeyt)ſo weet dat ghy ſult vindẽ/ 3.mylen van't lãd af/80. eñ 90.vadẽ dieptẽ/met modder gront. De Revier van San Pedro eñ San

Hoochte vãde Revier van Pieter en Paulus.
Deſgelijcx vã Los Campos d'Almeria.

Paulo,is gelegẽ op de hoochte van 21.gradẽ/ eñ Los Campos d'Almeria, dat zijn de veldẽ vã Almeria,op 20.gradẽ/Villa Riça la vieja, (dat is: out Villa Riça, ofte rijcke Stede)leyt op 19 $\frac{2}{3}$.graden; Villa Riça la vieja,zijn ſommige geberghtẽ/waer van het een eynde aende Zee-rant upt comt;deſe geberchtẽ en zijn niet ſeer hoogh/ maken veel openẽ ofte ſcheptſels/ (gelijck als de geberchten van Abano,diemen noemt d'Orgelen/)ſtrecken n.eñ z.So ghy by

Kenteeckenen vãde geberchten van Villa Riſa.

gevalle van upter Zee aen quaemt / eñ ſacght de geberchten van Villa Riça,ſo ſult ghyſe comen te kennẽ/daer aen datſe n. eñ z. hẽ ſtrecken/eñ de geberchtẽ van San Martijn, ſtreckt

Deſgelijcx vã S. Martijn.

o. eñ w. moechtſe noch aen een ander dinck kennen/te weten/dat ſo ghy w.aen lieyt/daer dicht by comende/ſo ſullenſe u lager ſchynẽ te weſen als die van San Martijn,die hooger en grover zijn alſmen daer aen de Zee-rant by comt;Sult oock by Villa Riça(3.mylẽ t'Zeewaert daer van af weſende/) grondt hebben/ 'twelcke ghy by San Martijn niet hebbẽ ſult/ alwaert dat ghy daer maer een half mijl af waert / eyntlijcken al iſt ſchoon datmen geen kenniſſe van landt en heeft/ſo ſult ghy't ſelfde connen verkennen aende voorſz. teyckenẽ; Te

Ghedaente eñ plaets van de Clip N. Bernardes.

lywaert van Villa Riça is gelegen een Clippe genaemt N. Bernardes, welcke is int fatſoen ghelijck als een Broot Suyckers; Van Villa Riça la vieja,ofte out Villa Riça af/naer San

Diepte ontrẽt Villa Riſa la vieja.

Ioan de Luz toe/ſult uwen cours nemen z.eñ z.ten o.aẽ/eñ ſult van onder de 30.vadẽ naert landt toe/de gront vinden van Viſch-aes/ eñ op ſommige plaetſen ſteẽ gront; By de Revier

Gedaẽte vãde gront by Vera crus.

van Vera crus, ſult ghy ſant grondt hebben/ ende op plaetſen modder.

Hoe datmen met S. Jaon de Luz is/ alſmen o. en w. met A punta Gorda is.

So ghy buyten waert/ ſo weet datmẽ van San Criſtoffel af/tot San Ioan de Luz toe/al temael daer langhs heen ſant-ſtranden heeft; weſende o. en w.met den hoeck genaẽt Punta Gorda, (dat is : de vette ofte grove punt gheſeyt/)ſoo zijt ghy n. eñ z. mettet Eylandt van San Ioan de Luz over een/eñ weſende n.o.eñ z. w.mettet Eyland van onder de 40.vadem diepten naer't landt toe/ſo ſult ghy daer rudſighe grondt hebben/ ende op plaetſen Viſchaes/ende vande 40. vademen buytenwaerts witte modder gront.

Kenteycken alſmen weten wil ofmen o. en w. met het Eylandt is.

So ghy quaemt van upter Zee af/ende begeerden te wetẽ of ghy o.eñ w. mettet Eylãd over een zijt/ſo ſult ghy mercken eenẽ hooghachtigen huevel/die vande geberchtẽ van Vera crus af ſteeckt/ als ghy met deſen huevel o. eñ w. over een zijt/ſo zijt ghy van gelijcken o. eñ w. mettet Eylandt/moechtet oock weten/ dat ſoo wanneer u het gheberchte van Sierra Nevada (dat is : de beſneeuden Bergh) w. eñ

Wanneer datmẽ w.eñ w.te z. met het eylandt is.

w. ten z. van u af leyt/ſo zijt ghy van ghelijcken o. eñ w. mettet voorſz. Eyland over een; Sult terſtont comen te ſien de punt van An-

Plaets waermen te ſien comt de punt vã Anton/&c.

ton Niquardo genaemt/ als oock Mendano Montuoſo, (ofte de hoochachtighen huevel boven verhaelt/) ſult van gelijcken comen te ſien den Oever vande Zee van Medellin, ende aende zyde van't n. w.den hoeck van Punta Gorda; So ghy by ghevalle begheerden te

Op wat diepten datmẽ inde Haven loopen ſal.

weſen (mette noorde windẽ) in deſe Haven/ſo loopt up 18. eñ 20.vadem dieptẽ/waer mede ſult comen door het Canael van te loefwaert/ ghenakende het Bolwerck / doch u daer van wachtende/ſultet ſetten aende loef zyde:want heeft te lywaert weynich diepten.

Cours vã C. de S. Anton naer nieu Spaengien.

So ghy ſcheypt vandẽ hoeck Cabo de Sant Anton af/inden tijt vande Somer/naer nieu Spaengien toe / ſo ſult ghy uwen cours doen ontrent 20.ofte 30.mylen weſt aen/waer mede ſult grondt vinden op de diepten van 80.

Wat diepten datmen 30. mylen van S. Anton vint.

vadem / weſende de grondt van Viſch-aes; Van hier af ſult weſt ende weſt ten zuyden aen loopen/tot op dertigh vadem / ende vande dertigh vadem af weſt aen / tot op de 20. vadẽ / op welcke cours ghy u in deſe contreye houden ſult / ende comende op meer diepten/

Cours een dooꝛ de Eylanden Iſla deſconocida ende Iſla d'Arena.

ſult w. ende w. ten z. aen loopen / waer mede weder op de voꝛighe diepten ſult comen/ met deſe cours ſult comen te paſſeren dooꝛ de Eylandẽ van Iſla deſconocida, ende Iſla d'Arena, dat is: het onbekende Eylandt / ende het ſandighe Eylandt gheſeydt; Van't Eylandt La deſconocida af/naer het Eylādt d'Arena toe/w. ende w. ten z.aen/ſult comen te verkẽnen 'tgheberghte las Sierras de San Martijn, welcke zijn twee hooghe bergen/makende int midden een groot open ofte ſcheptſel. Seylende van deſe gheberghten af/ſult weſt aen loopen / met welcke cours ſult comen te verkennen de Steen-rootſe/ 'twelcke eenen gheclovẽ bergh is; Van deſe ghecloven bergh af/ſult n. w. ende n. w. ten w. aen loopen / waer mede ſult comen te ſien de Revier van Medellijn, 'twelcke een laegh landt is / ende wat meer te loefwaert/ is ghelegen het Eylandt genaemt Iſla blança, ofte het witte Eylandt/ als oock het Eylandt Rio riffias, welcke Eyland hem van verde verthoont ghelijck als een ſeylent Schip; Sult terſtondt het Eylandt van San Ioan de Luz in't gheſicht crijghen; Sult weten datmen vande Revier ghenaemt Rio Varado af/tot de Revier van Vera crus toe/gāts gheen hoogh land en heeft/ dan alleenlijck eenen ſwartſchijnende berch/ ghelegen boven de vooꝛſeyde Haven/etc.

Waer datmē las Sierras de S. Martijn comt te kennen.

Cours vande Revier van Medellijn te verkennen.

Plaets van Iſla blanca/ Iſla Rio riffias/eñ Iſla de San Jan de Luz.

Gedaſte vant land van Rio Varado/ tot Rio de Vera Crus.

Dat 65. Capittel.

Om te ſeylen van het Eylandt La Deſſeada af, naer het Eylandt van Porto Riço toe, door't Canael ghenaemt De paſſagie.

Courſen vā la Deſſeada nae Puerto Rico.

Seylende van't Eylād la Deſſeada af/ naer't Eyland Puerto Riço, (dat is: de rijcke Haven geſeyt) willēde loopē dooꝛ't Canael de Paſſagie genaemt/ (dat is de dooꝛtocht geſeyt/)ſo ſult ghy u beſte doen om te loopen tuſſchen d'Eylanden van Moncerratte, eñ Redonda dooꝛ / ofte te loefwaert/dat is tuſſchen 't Eyland San Criſtoffel, eñ d'Eylanden d'Eſtacio dooꝛ; Van daer af ſult uwen cours nemen n. w. aen/ende een weynigh meer te loefwaert naer d'Eylanden d'Eſtacio toe/ 'twelcke zijn 2. Eylandekens/ d'een wat grooter als d'ander/hen by na verthoonende gelijck als twee bꝛooden; So ghy daer by comt/ ſulter de diepten vinden vā 10. 12. tot 25. vadem toe / op de weynich diepten vande 10. 12. vadem nae't landt toe/heeftmē wit ſant op de gront; ende op de 25. vadem iſt ſwart ſant; Om te ſeylen van deſe Bancke af/ nae d'Eylanden las Virgines toe/ (dat zijn de Maechden geſeyt/)ſult uwen cours n. w. aen doen: (want de ſtroomen trecken alhier nae't z. w. toe/) om te ſchouwen Santa Crus, welcke ſtrect bynaeſt n. w. eñ z. o. Sult wetē dat ſo wanneer ghy in't geſicht vande Virgines cōt/ dat het eerſte 'tgrootſte is/ waerom genaemt woꝛt La Virgē gorda, ofte de vette Maecht/ eñ terſtont comen d'ander verbolghens daer aen/zijn lanckwerpent/eñ huevelachtige Eylanden/ſtrecken o. eñ w. eñ ſteken dooꝛ dē anderen/hebbende ſommige Clippen en Rudſen daer by heen ligghen.

Ghedaente vā d'eylandē d'Eſtacio.

Diepten byde Eylanden d'Eſtacio.

Cours nae de Eylandē las Virgines.

Wat eylandt datmen vāde Virgines eerſt in't gheſicht crijght

Gedaente vā Iſlas de Virgines.

Plaets van een groote Clippe.

Loopende aende zuydtzyde/ ſult te middewegen van dien/een groote Clippe ſien/ghelegen twee mylen ter Zeewaert in; Deſe Clippe heeft tot een kenteycken een graeuachtige coluer/ eñ behalven deſe ſo ligghender noch veel meer ander Clippen; Om nu te weten wanneer dat ghy inde Paſſagie zijt/ loopende nae Porto Riço daer langhs heen/als gheſeyt is/ ſo weet dat ghy ſult comen te ſien ſommighe witte Clippen/die hen van verde verthoonen gelijck als een ſeylent Schip; de witticheyt vā deſe Clippen comt hen van de Vogelen dꝛeck.

Kenteyckē vā deſe Clippe.

Kenteyckenē alſmen inde Paſſagie is.

So wanneer ghy deſe comt te verkennē/ſo ſult ghy daer recht op aen loopē/ eñ begeerende te loopen dooꝛ de Paſſagie/ſult uwē cours doen tuſſchen deſe Eylanden / eñ d'Eylanden Las Virginas dooꝛ; als ghy daer by comt/ſoo ſult ghy n. w. aen loopen/ naer een cleyn Eylandt toe/'twelcke twee mylen vooꝛtaen leyt/ genaemt Iſla verde, dat is: 'tgroene Eyland.

Cours om dooꝛ de Paſſagie te loopē.

Plaets van Iſla verde.

Comende met dit Eylandt over een/ſo zijt ghy uyt de Paſſagie/ofte buyten 't Canael/aldaer weſende/ ſult terſtont comen te ſien 'tlād van't Eylandt del Puerto Riço, den eerſten hoeck van dien/ genaēt La punta do Loquillo, leyt mettet Eyland Iſla verde ooſt eñ weſt; Soo't by gevalle gebuerde/ als dat ghy by de vooꝛſz. Clippe zijt/dat u de wint ſcherpte/ende dat ghy daer niet te loefwaert vooꝛby en moecht / ſoo ſult ghy daer aende Ly vooꝛ by loopen: want is oock een goet Canael van 18. tot 20. vadem diepten/met ſant eñ Viſchaes op de gront; dit is te verſtaen tot een mijl weeghs te lywaert daer van af; Om te weten wanneer datmen buyten 't Canael is/(op deſe cours/)ſo moet u deſe Clippe blyven in't z. o. van u af/weſende op de dieptē van 30. vadē/ met wit ſant op de gront; Sult dan terſtondt (als geſeyt is) uwen cours doen op't Eyland van Iſla verde aen / loopende by de punt van Loquillo, langhs 'tlandt van Puerto Riço heen/w. n. w. aen/eñ ſo ghy begeerden te weſen in de Haven van Puerto Riço, ende dat u dunct dat ghy daer dien dagh niet en moecht aen comen/ſo ſultet overſtaegh/ofte op de Ly inde Zee houden dꝛyven/ ſoo dat de punt van Loquillo z. o. van u af blijft / eñ van de middernacht vooꝛtaen / ſult uwen cours vervolgen / om dieſwillen dat de ſtroomen naer het z. o. toe trecken; De mercktey ckenē diemē alhier heeft/zijn deſe/ te weten/over de Havē vā Puerto Riço, ſtaet een Cluyſenaers Cappelleken / op een hoogh Berghſken/welck men noemt Santa Barbora, eñ verthoont hem int ſchijnſel ghelijck als een witte vlacke op den bergh/eñ comende langhs de ſelfde heen / ſult comen te ſien het Clooſter ofte Convent van Santo Domingos, welcke mach liggē ontrēt eē quartier mijls vā dees Cluyſenaers Cappelleken af/ſult alsdan terſtont den berch ſiē/ die hem verthoont gelijc als een geclovē Eyland; dit zijn de rechte kenteyckenen van deſe Haven/eñ om daer in te loopen/ ſult dē berch genaken/doch nietſte nae/ om te ſchouwē een ondiepte die binnen den ſelfdē bergh leyt/ ſult daer naer al wat ghy moecht aenloeven / tot dat ghy comt daerment anckert / 'twelcke is recht teghens over de huyſen die aen de ooſter zyde vande Haven ſtaen/ etc.

Wanneer dat men uyt de Paſſagie is.

Hoe La punta de Loquillo met Iſla verde leyt.

Kenteyckenē om te weten wanneer datmen dooꝛ't Canael is.

Courſen na de Haven van Poꝛto Rico.

Kenteyckenē vande Haven van Puerto Rico.

Cours om in de Haven van Puerto Rico te loopen.

Dat 66. Capittel.

De gronden ende diepten by de Cuſte ende contreyen van nieu Spaengien.

By d'Eylanden genaemt die Alaclanes, (gelegen tuſſchē 't Eylandt Cuba, eñ de Cuſte van nieu Spaengien/tegēs over dē hoeck/genaemt Punta de Sant Anton,) heeftmen de gront van Viſch-aes.

Gedaſte vande gront byde Eylandē Alaclaves/ etc.

By het Eylandt Iſla de Robos, modder ende Zee-fleckſkens op de gront.

Gedaſte vāde gront by Iſla de Robos.

By de

Oock de Revier van San Pedro/ etc.

Bp de Revier van San Pedro, ende San Paulo; vande 40. vadem naer het landt toe/ ſchulpkens op de gront.

Gedaẽte van de gront byde Velden van Almeria.

Bp de velden ofte pleynen van Almeria, los llanos de Almeria, ghenaemt/op 40. vadem ſant gront/eñ van daer af buytewaerts/ Kinckhorentgiens met Viſch-aes.

Diepte eñ ghedaente vande grondt by Villa rica/ eñ de Tortugas/ ofte Schilt-padden.

Bp Villa Riça, (ofte rijcke Stede/) op 16. vadem modder gront.

Ooſt ende weſt met de Clippen eñ droogh-ten/ de Tortugas, ofte Schilt-padden ghenaemt/wit ſant; n. o. ende z. w. met de ſelfde Tortugas, Kinckhorentgiẽs eñ roode ſchulpkens;n. ende z: met de ſelfde Tortugas,ſwart ſant; noch ooſt daer van af/ rudſighe grondt.

Diepte vã de gront by Rio Panuco.

Bp de Revier van Panuco, van de 40. vadem buytenwaerts/wit ende root ſant / ende naer't landt toe modder gront.

Diepte ende gront by Rio Hermoſo/ẽn de Rio de Palmas.

Bp de Revier genaemt Rio Hermoſo, ofte de ſchoone Revier/vande 30.vadem/naer't landt toe/wit ſandt/ende buytenwaerts naer de Zee toe/modder grondt, byde Revier ghenaempt Rio de Palmas,e de Montañas,(dat is: de Revier vande Palmen/ende gheberghten ghéſeyt) heeftmen vande 40. vadem nae't landt toe/ſant: maer nietſte wit/ende buytenwaerts modder met graeu ſandt vermenght.

Dat 67. Capittel.

De Courſen ende rechte kenniſſe vãde Navigatie,ende vaert vanden hoeck genaẽt Cabo de Lopo Gonſalues af, tot de Revier van Congo eñ Angola zuydtwaerts aen,aende cuſte van Guinea ende Æthiopien,met alle de ſtreckinghe ende ghelegentheyt van dien.

Hoochtẽ van Cabo de Lopo Gonſalves.

Seylende vandẽ hoeck genaemt Cabo de Lopo Gonſalues af/ welcke is gelegẽ op de hoochte vã eẽ graed ruym/ aende z. zyde van de Linea Æquinoctiael, aẽde Cuſte vã Guinea, ofte Æthiopia,

Gedaente vãde Cuſte van Guinea.

ſo weet dat deſe Cuſte van daer af voortaen/ ſtreckende is n.w. eñ z. o. zijnde van eẽ vlack lanckwerpent landt; men heefter vande diepten van 10. oft 9.vadem af/ naer't landt toe/ altemael een gront gelijc het ſant vãde Sãntloopers/te weten/over alle deſe contreye/ uytgeſondert by dẽ hoeck genaemt Cabo de Caterina, heeftmen grof ſandt/ende ſteentgiens op de grondt.

Gedaente vãde grondt by S. Caterina.

Regel om int ſeylen langhs dees Cuſt voordeel te doen.

So ghy aen deſe cuſte/in deſe Navigatie eenich voordeel wilt doen / ſoo moet ghy't alle nachtẽ anckerẽ/tot dat u de Terreinhos (dat zijn de windẽ die van over't landt af waeyen) by comẽ/ doende alſoo uwen cours tot dat de Viraçoins, (dat zijn de winden die van upter Zee waeyen/) aẽ comẽ/ om alſo weder naer't land toe te loopẽ/tot dattet ſtil wort/ ofte dat ghy comt op de 10. vadẽ diepten/ſoo moecht ghy't ſetten tot een ander conjunctie van't op comẽ vãde lãdt windẽ/diemẽ aldus dagelijcx heeft op zynen tijt/als geſeyt is. So de ſtroomen alhier mette wint courſeerdẽ/ ſoo machmen altijt vandẽ eenen boegh op den anderẽ wenden/hen te lywaert houdende/als boven;

Tijt wãneert Conjunctie is dat de windẽ ende ſtroomẽ gelijck loopẽ.

de Conjunctie dat de ſtroomen met de windẽ loopen / is met een nieuwe Maen / te weten/ 2.dagẽ voor ofte na/eñ drie dagẽ eer zy vol is. Soo't u gebuerdẽ te loopẽ vandẽ eenẽ boegh op den anderẽ/ſo ſult u in ſulcker voegẽ reguleren/ dat ghy altoos des morgens by de Cuſte zijt/om te ghenieten de winden die alsdan van over het landt af comen.

Kenteeckenen van't langhwerpent Eylandt.

De kenteyckenen van dattet lanckwerpẽt land is/zijn deſe/ heeft etlijcke grove huevelẽ/ diemen noemt As Serras do Santo Eſpirito, (dat is: 'tgeberchte vanden heyligen Gheeſt geſeyt/)eñ wat voorder aen heeftmen noch 2. ander huevelẽ / welcke ſeer wel te kennẽ zijn/ op deſe contreye heeftmẽ modder gront; Wat voorder aẽ / ſult ghy ſien eenẽ hoogẽ bergh/te weten/binnen indẽ inwijck/ diemen heet Palmella;

Plaets vanden hooghen Bergh Palmella.

want heeft eygentlijckẽ de gelijckeniſſe van Palmela, gelegẽ tuſſchẽ Liſbonen eñ Setuval; van gelijckẽ ſult ghy comen te ſiẽ/wat voorder aẽ indẽ ſelfdẽ inwijck eẽ lãdt/ 'twelcke ſtreet n.eñ z.gelijck alſmender lancx loopt/ heeft dicht by de ſtrant eenen groven vlacken huevel/welcmẽ heet Caſcays, om dattet eenige gelickeniſſe heeft met Caſcays,by Liſbonẽ.

Deſgelijcx vã de Caſcays.

Waerſchouwinge voor't opwinnen vã d'anckers.

Sult gheadverteert weſen/dat al eer ghy't ancker (in deſe contreye) op wint / de ſeylen te laten vallen / om te ſien oft het ſchip can uyt treckẽ/eñ ſoo't niet uyt en treet/ ſo blijft liggẽ tot dat de Viraçon van upter Zee comt: wãt in deſe cõtreye ſo loopẽ de ſtroomẽ ſeer crachtich/ van uyt de Revier van Congo, na buytenẽ toe/ door welcke oorſake het Schip qualijck can uyt trecken.

Oorſaec waeromme het Schip qualijckẽ uyt loopen kan.

Als ghy ſo verde comt/als de plaets genaẽt A Palmeirinha, (dat is: 't Boſken vã Palmboomen geſeyt) ſo weeſt gewaerſchout u beſte ancker te laten vallen: want de gronden van deſen dwers wech zijn van morwe modder/ door welcke oorſake d'anckers daer qualijck in vaten willen/ſlibberen veeltijdts uyt.

Waer vanne d'anckers uyt ſal laten vallen.

Diepte in de Revier van Congo.

So wanneer dat ghy zijt inde Revier van Congo, weſende op de diepten van 30.eñ 40. vadem/ſo ſult ghy de gront comẽ te verlieſen/ ſult alsdan de Sant-looper doẽ om keerẽ/eñ als die verloopen is/ſoo werptet loot uyt/ſoo ſult ghy u terſtont op 10.eñ 12. vadẽ diepten vinden/te weten/ aen d'ander zyde vande Revier Congo,ſulter tot op een ſteenworp naer ofte minder by hẽ loopẽ/eñ de beſte cours is/ dicht by't land heen: wãt en ſout anders inde Revier niet mogẽ comẽ / door't groot gewelt vande ſtroomẽ / daermẽ veel moeytens door heeft: want zijn de grootſte ende crachtichſte ſtroomẽ/ diemẽ op genige plaetſẽ diergelijckẽ vint/comẽ tot over de 12. mijlẽ t'Zeewaert in.

Beſchrijvinge vande beſte cours, om inde Revier te loopen.

Seylende van Congo af naer Angola toe/ op de ſelfde manier als voren geſeyt is/ eñ comẽde op 35. mylẽ/luttel min ofte meer voortaen/ ſult comẽ te ſien eenen hoogen bergh/ by welcken bergh is gelegẽ een Eylandt/ genaẽt A Ilha de Loanda: maer ſo ghy niet ſeer dicht by't landt en zijt/ en ſult het Eylandt niet ſiẽ; want is ſeer laegh ende vlack.

Gelegentheyt van A Ilha de Loanda.

Soo't gebuerdẽ dat ghy by't land quaemt op de hoochte van 6.7. graden/ ſo ſult ghy comen aende mont vãde Revier van Congo,eñ ſulter 10. mylen t'Zeewaert af/veel teyckenẽ van ſien/te weten / de groote ſtroomen/ dickẽ rieden/cruyderen/met veel van't Saſbeẽ / eñ ſo ghy by't landt quaemt / op de hoochten vã 7.eñ 7 ½.graden/ſoo ſult ghy over al een vlack land met gheboomten ſien; Sult op deſe contreye op de diepten vã 18. eñ 20.vadem/over al goede gront vinden/ te weten/vande 2. tot 2 ½. mijl van't landt af/ men heeft alhier aenden oever vande Zee/witte Duynen/die hen in't ſchijnſel verthoonen gelijck als ſant ſtrãden/eñ de gront daer dicht by is van ſant met ſteentgiens ghemenght/dit is te verſtaen van de 7.tot op de 8. graden.

Op wat hoochte datmen aen de Revier van Congo comt.

Gedaẽte vant landt alſmen op 7. eñ 7.een half gradẽ is.

Plaets van ſommige witte Duynen.

Sult weten dattet landt vande vijf gradẽ/

Gedaɛte van de gront op 8. graden.

Die ſchoone Cuſten van 7. tot 8. grad.

Op wat hoochte As ſete Serras leyt.

zuydtwaerts aen/altemael hoochachtigh is/ zijnde de gront daer by over al van modder/ ende men heefter een mijl van af/ de diepten van 30. ende 35. vadem goede grondt/zijnde over al een ſchoone Cuſte / ſonder datmender yet heeft te vreeſen/ dan datmen voor ooghen ſiet/ 'twelcke is te verſtaen vande 7. tot de 9. graden / ende belanghende het landt vande 8. graden zuydtwaerts aen/is ſeer hoogh. Soo ghy quaemt van uyter Zee naer't landt toe/ op de hooghte van 7 ½. graden / ſoo ſult ghy comen te ſien ſeven bergē ofte huevelē/ (welcke ſtrecken n. w. ende z. o.) ghenaemt As ſete Serras, dat is : de ſeven Berghen.

Hoochte vāde Cabo de S. Vincente.

Kenteyckenē van de ſelve Cabo/alſmen op 9. graden is.

Soo ghy by't landt quaemt op de hooghte van 8 ¾. graden/ſoo ſult ghy comen te ſien een hoeck landts / ligghende ooſtwaert van u af; Deſen hoec heeft de gelijckenis inde verthooninge vande Cabo de San Vincente, gelegen aende Cuſte van Spaengien ; Comende by't landt op de hoochte van 9. graden ſchaers/ſo ſiet naer't n. ofte n. o/ ſoo ſult ghy de voorſz. hoeck ſien ; heeft onder aen ſommighe witte Duynen liggē/ die wat meer t'Zeewaert uyt ſteken/en dorft daerom niet vreeſen : want is daer over al ſchoon/ daerom moecht het land vry ghenoech genaken/ om dat te verkennen.

Gelegentheyt vā de Monte Paſqual.

Gedaɛte vant landt zuyden af liggēde/&c.

Weſende op de voorſeyde hooghte vāde 9. graden ſchaers/ ſo ſult ghy ooſtwaert aen/ te landtwaert in/comen te ſien een ronden berch diemen heet Monte Paſqual; Als u de bovengeſeydē hoeck blyvende is in't n. o. ſo ſal hem tander land ſtrecken nae't z.w. welcke is het uyterſte landt/gelegen buyten 't Eylandt van Loanda; het land dat ghelegen is zuyden van u af/is een grof dick landt/hebbende beneden aende voet ſommighe roode eñ witte Duynē/ met etlijcke cleyne boomen boven op / welcke hen in't ſchijnſel verthoonē gelijck als Vijghboomen van Algarven in Spaengien.

Cours om in Loandate loopen.

Oorſaec waer om datmen Loanda qualycken ſien cā.

Om nu te loopen binnen dit Eylandt van Loanda, ſoo ſult ghy uwen cours doen recht op't landt (dat z. van u af leydt) aen/comter vry dicht by / tot op een half mijl naer/al hier weſende/ ſoo ſult ghy zuydweſtwaert aen het Eylandt comen te ontdecken, het welcke ſeer vlack ende van wit ſant is/waerom men dat ſeer qualijck ſien can / dan alſmen daer dicht by is/dit is de Haven van Angola.

Gedaɛte vant Eylandt Loanda.

Diepten ontrent het Eyland Loanda.

Dit Eylandt van Loanda, heeft de gelijckenis van een Eylandt/ghenaemt A Ilha das Carijns, ghelegen aen de Cabo de Santa Maria, in't landt van Algarven aende Cuſte van Spaengien / is van de ſelfde vlackte/ doch is langher : want heeft 7. myplen inde lenghte; Om nu binnen dit Eylandt te loopen / ſo ſult uwen cours doen op de punt van het noordtooſten aen;daer wel dicht by comende/ tot op een ſteenwerp naer/en hebt daer gants niet te vreeſen : want hebt alhier de diepten van 15. vadem/eñ is daer binnen over al ſeer ſchoon/ dit is de Ree vande zyde van't Eyland/te weten/wel dicht daer by / men heeft van dit Eylandt af/ tot het vaſte landt toe/niet meer als een vierendeel mijls / eñ men en can d'incomſte niet ontdecken/voor al eer datmen daer by is/ ende ſoo daer eenighe Schepen inde Haven ligghen / ſultſe comen te ſien / al eer dat ghy't Eylandt kont onder ſcheyden oft kennen/ ende ſchijnt inde verthooninghe ghelijck oft het boomen waren die op het landt ſtaen.

Wat gedaɛte de Schepē vā haer gheven inde Zee / die inde Haven ligghen.

Hoochte vant eyndt aende noordtooſt zyde.

De uyterſte punt ofte eynde van de noordtooſtzyde vā dit Eylād/is gelegē op de hoochte van 9. graden juyſt/daerom en laet u vande Paſ-caerten niet verabuſeren : want ſommige hebbenſe van op 9. graden/ en ander op 9 ½. graden/ daerom en betrout u niet dan op de gheen dieſe op 9. graden hebben/te weten/ het eynde van het noordtooſten van het voorſeyde Eylandt/etc.

Hier naer volghen de graden ende hoochten van alle de principale Havens/Revieren/hoecken/Eylanden / ende plaetſen van de Navigatie der Portugeſen ende Spaengiaerden/ ende de landen by den ſelfden ontdeckt/ ende eenſdeels bewoont/alles met huere rechte namen ende toenamen/ gelijck als zy van de ſelfde ghenoemt ende in huere Pas ende Zee-caerten afgheteykent zijn/etc.

Inden eerſten , van den uyterſten hoeck van Portugael af,ghenaemt Cabo de Finiſterra,vervolgens de Cuſte van Portugael,Spaengien,ende Barbarien, tot de Linea ofte Tropico van Cancer,ende van daer af de Cuſte van Guinea langhs,tot die Linea Æquinoctiael toe.

De graden aen de noordtzyde van de Linea.

		gr.
r.	CAbo de Finiſterra, dat is : den hoeck van het uyterſte landt / is gheleghen op de hoochte van — — —	43
r.	De Eylanden van Bajona, zijn gheleghen op — —	42
r.	Porto de Portugal, dat is : Porte poort/leyt op — —	41
r.	As Barlengas, dat is : de Barles/ligghen op — —	40
r.	Liſboa, ofte Liſbonen/ende het Eylandt van Tercera, op —	39
r.	Perſeveira, ende het Eylandt Sinte Michiel, op — —	38
r.	Cabo de San Vincente, ende het Eylandt Santa Maria, op —	37
r.	Traſfalgar, gheleghen aende Cuſte, leyt op de hoochte van —	36
r.	Larache, is gheleghen op de hooghte van — —	35
r.	Soneja, leyt op de hoochten van — —	34
r.	Cabo de Canty, ende Porto Santo, dat is: de heylighe Haven gheſeyt/gheleghen by het Eylandt Madera, leyt op — — —	33
r.	Rio dos Sateis, dat is de Revier van d'Elften gheſeydt/leyt op —	32
r.	Het Eylandt van Madera, ofte het Eylandt van het hout/leyt op de ſelfde hooghte van — — —	32
r.	Taffatama, is gheleghen op de hooghte van — —	31
r.	Mecca, ende A Ilhados Salvajes, dat is: het Eylandt van de Wilden/op	30

Cabo

r. Cabo de Non, ende d'Eylanden van Palma, ende Lancarotte, vande Canarische Eylanden/zijn gheleghen op de hoochte van — — gr. 29
r. A Ilha, ofte het Eylandt de Forte Ventura, leyt op de hoochte van 28
r. Cabo de Bojador, ende het Eylandt van groot Canarien / ende oock A Ilha de Hierro, ofte het Eylandt van het Yser / zijn gheleghen op — 27
r. Angra dos Cavallos, dat is: de open Haven ofte Reede vande Peerden genaemt/ is gheleghen op de hoochte van — — 25
r. Rio d'Ouro, ofte de Revier van het Gout/leyt op — — 24

De Linea ofte Tropico van Cancer.

r. Angra, ofte open Haven van Goncalo de Sintra, op — 23
r. Cabo das Barbas, ofte den hoeck vande Baerden/op — — 22
r. Cabo Branco, ofte den witten hoeck/leyt op — — 21
r. Rio de Sao' Ioao', ofte de Revier van Sint Jan/leyt op — 20
r. Furna de Santa Maria, ofte Spelonck van Sinte-Maria/op — 19
r. Sete Monte, ofte seven Bergen/endē d'Eylanden van Sant Anna, San Vincente, Santa Luzia, en San Nicolas, ligghen op — — 18
r. Ante rotte, ende Ilha de Sal, ofte het sout Eylandt/op — 17
r. Rio, ofte Revier de Canaga, ende het Eylandt Ilha de Maia, op 16
r. Cabo Verde, ofte den groenen hoeck / ende d'Eylanden / de Sant Iago, ofte Sint Jacob/ende Ilha do Fogo, ofte het Eylandt van het vuyr/op — 15
r. Rio, ofte Revier van Gambia, leyt op — — 14
r. Rio das Ostras, ofte de Revier van de Oesteren/leyt op — 13
r. Cabo Roxo, ofte de paersen hoeck/leyt op — — 12
r. Buguba, leyt op de hoochte van — — 11
r. Rio do Pichel, ofte de Revier van de Kan/leyt op — — 10
r. Rio, ofte de Revier van Cachecache, leyt op — — 9
r. Rio da Serra Lioa, ofte de Revier van de Leeuwinnen Bergh/leyt op 8
r. Rio das Palmas, ofte de Revier van de Palmen/leyt op — 7
r. Cabo do Monte, ofte den hoeck van den Bergh/leyt op — 6
r. Cabo dos Baixos, ofte den hoeck vande drooghten/ende de Myna van San Iorgie, ligghen op — — — 5
r. A Ilha, ofte het Eylandt van Fernan do Poo, ende Cabo das Palmas, ofte den hoeck van de Palmen/ligghen op — — 4
r. Rio do Campo, ofte de Revier van het Velt/ leyt op — 3
r. Rio do Princepe, ofte de Revier van de Prins/leyt op — — 2
r. Het Eylandt van San Thoma, ofte Sint Thomas/leyt op — 1

Van de Linea Æquinoctiael af, naer de zuydtzyde, vervolghens de Custe van Congo, Angola, ende Æthiopie, tot de Cabo de bona Esperança toe.

De graden aen de zuydtzyde vanden Æquinoctiael. gr.

r. CAbo, ofte den hoeck van Lopo Gonsalues, leyt op de hoochte van 1
r. Cabo, ofte den hoeck van Caterina, leyt op — 2
r. Angra da Iudia, ofte de open Haven van de Judinne/leyt op — 5
r. Praya de San Domingos, ofte de strant van Santo Dominicus, leyt op 6
r. Rio, ofte de Revier van Congo, leyt op de hoochten van — 7
r. A Ilha d'Acençao', ofte het Eylandt van den Hemelvaert/leyt op — 8
r. Rio, ofte de Revier van Angola, ende het Eylandt van Loanda, ligghen op 9
r. Cabo Ledo, ofte den blyen hoeck/leyt op — — 10
r. Rio, ofte de Revier van San Lazaro, leyt op — — 11
r. Cabo dos Loubos, ofte de Revier van de Wolven/leyt op — 12
r. Monte Negro, ofte swarten Bergh/leyt op — — 14
r. Serra Parda, ofte het graeuwe gheberchte/leyt op — 15
r. Angra das Aldeas, ofte de open Haven van de Dorpen / ende het Eylandt van Santa Helena, ligghen op de hooghte van — 16
r. Manga das Areas, ofte de sandighe Mouwe/leyt op — — 17
r. Cabo Negro, ofte den swarten hoeck/leyt op — — 18
r. Os Mendoins ghenaemt/ligghen op — — — 19
r. A Serra de San Lazaro, ofte het gheberchte van San Lasaro, leyt op 20
r. Praya, ofte de Straet van Ruy Pires, leyt op — — 21
r. Cabo do Padrao', ofte den hoeck van de Colosse, ofte Colomne, leyt op 22
r. Praya Fria, ofte de couwe strant/leyt op — — 23

De Linea ofte Tropico van Capricorno,

r. Ponta da Concepçao', ofte de punt van de ontfanghenisse/leyt op — 24
r. Praya das Alagoas, ofte de strant van de Lacken/ leyt op — — 25
r. Feiçao' da Boça, ofte het fatsoen van de mont/leyt op — — 26
r. Angra, ofte de open Haven van Sant Antonio, leyt op — 27
r. Angra, ofte de open Haven van Sant Thome, ofte Sint Thomas/leyt op 28
r. Angra, ofte de open Haven van San Cristoffel, leyt op — 29
r. Rio do Infante, ofte de Revier van des Coninghs Soon/leyt op 32
r. Angra, ofte de open Haven van Santa Helena, leyt op — 33
r. As Ilhas, ofte de Eylanden van Tristan da Cunha, leyt op — 34
r. Cabo de bona Esperança, ofte den hoeck vanden goede hoop/ leyt op 34½

Vande Cabo de bona Esperança af, noordtwaerts aen vervolgens de Custe, nae Soffala, Moçambique, ende Melinde, tot de Linea Æquinoctiael toe, alles aende zuydtzyde vande selfde Linea.

gr.

r. CAbo das Agulhas, ofte den hoeck van de Compassen/leyt ruym op — 35
r. Cabo do Infante, ofte den hoeck van sConinghs Soon/leyt op — $34\frac{2}{3}$
r. Cabo Talhado, ofte den ghecloven hoeck/leyt ruym op — — 34
r. Cabo das Vaças, ofte den hoeck van de Koeyen/eñ Bahya Fermosa, ofte de schoonen Bay/zijn gheleghen op — — — 34
r. Cabo do Areciffe, ofte den hoeck van't Clif/leyt op — — 33
r. Rio do Infante, ofte de Revier van sConinghs Soon/leyt op — 32
r. Ponta Primeira, ofte d'eerste punt/leyt schaers op — — 32
r. Terra do Natal, ofte het landt van Kersmis/ leyt op — — 31
r. Ponta, ofte de punt van Santa Luzia, leyt op — — 28
r. Terra dos Fumos, ofte het landt van de roock/leyt op — — $27\frac{1}{3}$
r. Rio d'Alagoa, ofte de Revier van't Lack/ende het Eylandt van Ioan de Lisboa, ende den uytersten zuyder hoeck van't Eylandt San Lourenço, op 26
r. Agoa de boa Paz, ofte het water van goeder vreede/leyt op — 25
r. Cabo das Correntes, ofte den hoeck van de stroomen/leyt op — $24\frac{1}{3}$
r. Rio, ofte de Revier van Mataca, ofte Monemone, ende het Eylandt A Ilha do Mascharenhas, ligghen op — — — $21\frac{1}{2}$
r. Os Baixos da Iudia, ofte de drooghten van de Judinne/ligghen op — 22
r. Cabo, ofte den hoeck van San Sebastiaen, leyt op — — 21
r. Rio, ofte Revier van Quiloan, ofte Quiloane, leyt op — $20\frac{1}{2}$
r. Soffala, ende het Eylandt van Diogo Rodriges, ligghen op — 20
r. Porto, ofte de Haven van Bango, leyt op — — $19\frac{1}{2}$
r. Rio, ofte de Revier van Cuama, leyt op — $18\frac{3}{4}$
r. Os Baixos dos Garajaus, ofte de drooghten van de Meeuwen/op 18
r. Rio dos bons Sinais, ofte de Revier van de goede teyckenen/ op — $17\frac{1}{4}$
r. A Ilha, ofte het Eylandt van Brandao', leyt op — 17
r. Het Eylandt A Ilha Primeira, ofte het eerste Eylandt/leyt op — $17\frac{1}{2}$
r. A Ilha, ofte het Eylandt van Ioan de Nova, leyt op — — $16\frac{1}{2}$
r. Rio, ofte Revier van Angoxa, leyt op — — 16
r. Moçambique is gheleghen op de hoochte van — — 15
r. Rio, ofte Revier van Santo Antonio, leyt op — — 14
r. Rio dereito, ofte de rechte Revier/leyt op — — — 12
r. Het Eylandt Ilha do Comoro is gheleghen op — — 11
r. Cabo del gado, ofte den dunnen hoeck/is gheleghen op — 10
r. Die Stadt van Quiloa leyt op — — 9
r. Het Eylandt A Ilha de Monfia, leyt op — 7
r. Het Eylandt A Ilha de Zanzibar, leyt op — 6
r. Het Eylandt A Ilha de Pemba, leyt op — — 5
r. As Ilhas dos tres Yrmaós, ofte de Eylanden van de drie Broers/op 4
r. A Ilha do Almirante, ofte het Eylandt vanden Admirael/op — $3\frac{1}{2}$
r. Mombassa, ende de Revier van Tacharigo, ligghen op — 3
r. De Stadt ende Haven van Melinde, is gheleghen op — 2
r. De Stadt ende Haven van Patê, is gheleghen op — — 1

De Linea Æquinoctiael.

De hoochten ende graden van de havens, hoecken, ende Revierē vande Linea Æquinoctiael af, tot die Straet ofte doorgaēde enghte, O Estrecho de Mecca, anders het roode Meer, aende noordtzyde vanden Æquinoctiael.

De graden aende noordtzyde.

r. BArra boa, ofte de goede Haven/gheleghen op de hoochte van 1
r. De Stadt ende Haven van Bravâ, leyt op — 2
r. De Stadt ende Haven van Magadoxo, leyt op — $2\frac{1}{2}$
r. Zarzella, is gheleghen op de hoochte van — — 6
r. Cabo, ofte hoeck van Guardafu, ende het Eylandt A Ilha de Sacotora, liggen op 12
r. Van den hoeck de Guardafu, binnewaerts naer de roode Zee toe/ te weten/ de zuydt Custe van dien.
r. Mite, ende Barborâ, zijn gheleghen op de hoochte van — 11
r. Zeila, leyt op de hoochte van — — — — 12
r. Het Eylandt A Ilha d'Alaca, is gheleghen op — 15
r. Het Eylandt A Ilha Soaquen, leyt op — — 18

Van de noordtzyde van het Roode Meer, ofte die Straet van Mecca ghenaemt.

r. TOor, is gheleghen op de hoochten van — — 27
r. Gyda, een Haven van de Stadt Mecca, daer Machomet begraven leyt/waer van dese Zee ofte Straet den naem heeft/leyt op — 20
r. Het Eylandt A Ilha de Zeyban, is gheleghen op — 15

Het Ey-

r. Het Eylandt A Ilha Camaram, leyt op de hoochte van 15
r. Adem, een fortresse die de Portugesen eertijdts ghehadt hebben: maer zijnse nu al weer quijt/leyt op 13

De Custe van Arabien, vervolgens tot de Straet ofte Enghte van Persien, ende het Eylandt Ormus. gr.

r. FArtaque, leyt op de hoochte van 15
r. Diufar, leyt op de hoochte van 16
r. De Eylanden van Curia, Muria, ligghen op 17
r. Het Eylandt A Ilha de Maeira, leyt op 20
r. Cabo, ofte den hoeck van Rosalgate, leyt op 22
r. Curiata, ende Masquate, ligghen op 23
r. Hoor, is gheleghen op de hoochte van 24
r. Cabo, ofte hoeck van Mocandao', leyt op 27
r. Het Eylandt ende de Sadt van Ormus, leyt op de selfde 27

Van Ormus ofte Persien af, vervolghens de Custe tot de Cabo de Comorijn toe.

r. CAbo de Iasque, is gheleghen op de hooghte van 25½
r. Rio do Sinde, anders de Revier Indo ghenaemt/ op 24
r. De Stadt ende het Eylandt van Diu, leyt op 21
r. Goga, een Stadt gheleghen binnen inden Inwijck van Cambajen, op 33
r. De Stadt ende Haven van Chaul, leyt op 19
r. De Stadt ende Haven van Dabul, leyt op 18
r. Het Eylandt ende de Stadt Goa, ende d'Eylandekens Os Ilhas Queimados, ofte die verbrande Eylandekens/gheleghen aende selfde Custe/op 16
r. De fortresse van Honor, ende d'Eylanden As Ilhas d'Angediva, op 14
r. Baticala, ende de droochten Os Baixos de Pandua, ligghen op 13
r. De fortresse van Mangalor, ende Monte de Ly, zijn gheleghen op 12
r. Cananor, ende Calecut, zijn gheleghen op 11
r. Cranganor, ende Cochijn, ligghen op 10
r. De fortresse van Cay Coulao', leyt op 9
r. Cabo de Comorijn, het welcke is den uytersten hoeck van de Custe / diemen eyghentlijcken noemt van Indien/leyt op de hoochte van 7

Van het Eylandt Seylon, te weten, aende oost ende zuydtzyde, omloopende naer het westen.

r. TRincanamalle, leyt op de hoochte van 9
r. O Capello de Frade, ofte de Monnicks Kovel/ leyt op 8
r. Rio de Matacalou, leyt op 7½
r. Ponta de Gualle, ofte de punt vande Galeye/leyt op 6
r. Columbo, een fortresse der Portugesen/ leyt op 7

Van de Cabo de Comorijn af, vervolgens de Custe van Choramandel, Orixa, Bengala, Pegu, ende Malacca, tot den hoeck Cabo de Sincapura toe.

r. CAbo, ofte den hoeck van Negapatan, leyt op de hoochte van 11
r. Povoacao' de San Thome, ofte die Stede van sint Thomas/leyt op 13⅓
r. Die Stede ende Haven van Muselepatao', leyt op 16½
r. A Punta, ofte de punt van Guadovarijn, leyt op 17
r. O Pagode de Iorganate, ofte den Afgodt van Iorganate, op 20¼
r. Rio, ofte de Revier van Puacota, leyt op 19
r. Rio, ofte de Revier van Palura, ofte Paluor, op 19½
r. A derradeira Terra alta, ofte het laeste hooghe landt/leyt op 19⅔
r. Rio, ofte Revier van Cayegare, leyt op 21
r. Rio, ofte Revier van Ganges, anders Porto Piqueno, ofte de cleyne Haven ghenaemt/leyt op 22
r. De Haven ende Stede van Aracan, leyt op 20
r. De Haven ende Stede van Martavan, leyt op 16¾
r. Het uyterste eynde aende noordtzyde van d'Eylanden Andeman, op 14
r. Het uyterste eynde aende zuydtzyde van de selfde Eylanden Andeman, op 11
r. De Haven ende Stede van Tanasserijn, leyt van ghelijcken op 11
r. De Haven ende Stede van Gunsalan, leyt op 8½
r. Het Eylandt Pulo Cuto, leyt op 6⅔
r. De Haven ende Stede van Queda, leyt op 6½
r. Het Eylandt van Gomespola, ende het Eylandt Pulo Batum, ligghen op 6
r. Het Eylandt Pulo Pera, leyt op 5⅔
r. Het Eylandt Pulo Pinon, leyt op 5¼
r. De Haven ende Stede van Pera, leyt op 4½
r. Pulo Sambillao, leyt op 4
r. Pulo Parcelar, ende d'Eylanden As Ilhas d'Aru, ligghen op 3

r. Cabo Rachado, ofte de gheclovem hoeck/leyt op ——— 2 1/3
r. De Stadt ende fortresse van Malacca, leyt op ——— 2 1/3
r. Cabo de Singapura, is gheleghen op ——— ——— 1

Van het Eylandt Samatra, te vveten, aende noordt-
zyde van den Æquinoctiael. gr.

r. DE Haven van d'Achein, is gheleghen op ——— 4 1/3
r. De Haven van Pedir, leyt op ——— 4
r. Cabo, ofte den hoeck van Tanjamburo, leyt op ——— 5

De plaetsen gheleghen aende zuydtzyde vanden Æquinoctiael,
soo aen het selfde Eylandt, als anders.

r. TErra d'Arruen, ofte het landt van Arruen, leyt op ——— 2
r. Ilha d'Ouro de Manancabo, ofte 't Goude Eylandt van Manancabo, leyt op 3
r. De Haven van Campar, leyt op — — — 4
r. De Straet ofte doorgaende enghte van tusschen het Eylandt Samatra, ende Iava major, ofte groot Iava, leyt op ——— ——— 5 1/8
r. A Ilha Iava major, ofte groot Iava, te weten/te middeweghen/leyt op 6
r. A Ilha do Iogo, ofte het vuyrighe Eylandt/leyt op ——— 7
r. A Ilha Solitaria, ofte het eenighe Eylandt/leyt oock op — 7
r. A Ilha Banda, ofte het Eylandt Banda, leyt op — — 5
r. De Eylanden vande Nagelen van Maluco, liggen onder de Linea Æquinoctiael.

Vande Cabo de Singapura af, vervolgēs de Custe naer Sion, Camboja, Champa, ende China, tot de Revier van Liampo', ende Nanquijn, met sommighe Eylanden, alles aende noordtzyde vande
Linea Æquinoctiael.

r. HEt Eylandt Pulo Tymao', is gheleghen op de hoochte van — 2 1/2
r. De Haven ende Stede van Pan, leyt op ——— — 3 1/2
r. De Haven ende Stede van Patane, leyt op ——— 7 1/2
r. De Haven ende Stede van Sion, leyt op ——— — 14 1/2
r. Punta, ofte de punt van Cuy, leyt op — ——— 12 2/3
r. Enseada de Lion, ofte den Inwijck van Lion, leyt op — — 12 1/2
r. De Haven van Varella, leyt op ——— ——— 13
r. Het Eylandt Pulo Condor, leyt op ——— 8 2/3
r. De Stede ende Haven van Camboja, leyt op — ——— 10
r. Het Eylandt Pulo Secir, van het landt/leyt op ——— 10 1/2
r. Het Eylandt Pulo Caton, leyt op ——— ——— 15 2/3
r. Het Eylandt Pulo Champello', leyt op — — 16 2/3
r. Het uyterste zuyder eyndt van het Eylandt Aynon, leyt op ——— 18 1/2
r. Het eynde van het noordtoosten van het selfde Eylandt Aynon, leyt op 19 1/2
r. De Eylanden van Sanchoan, ligghen op ——— ——— 21 1/3
r. De Stede ende het Eylandt van Macau, leyt op ——— 22 1/3
r. De Stadt van Canton, leyt op ——— ——— 24 1/3
r. Ilha Branco, ofte het witte Eylandeken ——— 22 1/3
r. Ilha Fermosa, ofte het schoone Eylandt — — 21 1/4
r. Ilha de Lamon, ofte het Eylandt van Lamon ghenaemt/op — 23 1/4
r. De Haven van Chabaqueo', leyt op — — — 23 1/2
r. De Haven van Chincheo', leyt op — — 24 1/2
r. Enseada dos Camaroins, ofte den Inwijck van de Garnaet/anders Cayto ghenaemt/leyt op de hoochte van — — — 25 1/2
r. Het Eylandt Lequeo pequeno, ofte cleyn Lequeo, leyt op — 25
r. A Ilha dos Cavallos, ofte het Eylandt van de Peerden/leyt op — 25 1/3
r. Ponto, ofte Cabo de Sumbor, leyt op de hoochte van — 28 1/4
r. De Eylanden As sete Yrmaas, ofte de seven Ghesusters/welcke zijn gheleghen op den wegh naer Iapan toe/ligghen op — — 29 1/2
r. De Eylanden van Siongican, gheleghen aen de Custe/leyt op — 29 2/3
r. De Eylanden diemen noemt van Liampo', ghelegen aen de Custe/strecken tot op 31
r. Het midden van het Eylandt Meaxuma, leyt op — — 30 1/2
r. Het Eylandt van Tanaxuma, is gheleghen op — 31 2/3
r. De Revier van Nanquijn, leyt op — — 34
r. De Eylanden van Iapan hebben altesamen inde longitudo ofte lenghte 130. mylen/ende het uyterste in het oosten/is gheleghen op ——— 32

Van de Eylanden de Phillippinas, anders de Luçons, ofte Manillas ghenaemt,
aende noordtzyde van de Linea Æquinoctiael.

r. DE mont ofte incomste van het Canael ofte enghte van tusschen het Eylandt
r. Luçon, ende het Eylandt Tandaya, leyt op de hoochte van 12
r. Het Eylandt Capuly, ende het Eylandt Ticao', leyt op — 12 1/4
r. Het Eylandt van Masbate, leyt op ——— — 12 1/4

Het Ey-

r.	Het Eylandt van Banton, leyt op	$12\frac{2}{3}$
r.	Het Eylandt Rebujan, te weten/het noorder eyndt/leyt op	$12\frac{1}{3}$
r.	De Eylanden de Virejes ghenaemt/ligghen op	$12\frac{3}{4}$
r.	Het Eylandt Marinduque, leyt op	$12\frac{4}{5}$
r.	Cabo de Dumarijn, van het Eylandt Mindoro, ende de Eylanden van Luban, zijn gheleghen op de hooghte van	13
r.	De mont ofte incomſte van de Bay van Manilla, de hooft Stadt van het Eylandt Luçon, leyt op	$14\frac{1}{4}$
r.	De Stadt van Manilla, leyt op	$14\frac{1}{2}$
r.	Cabo, ofte den hoeck van Samballes, aen het Eylandt Luçon, is gheleghen op de hoochte van	$14\frac{2}{3}$
r.	Cabo de Ballinao', aen het ſelfde Eylandt van Luçon, op	$16\frac{2}{3}$
r.	Cabo de Bojador, welcke is den uyterſten hoeck/gheleghen aende noordzyde van het Eylandt Luçon, leyt op	19
r.	Het uyterſte Eylandt gheleghen in het noorden ende ooſten van de Eylanden de Lequeos ghenaemt/is gheleghen op	29
r.	De Eylanden A Iſlas de las Vellas, anders de los Ladrones, ofte vande Dieven ghenaemt/ligghen op	13

Van het landt van nieu Spaengien, gheleghen teghens over het Eylandt van Iapan,

r.	HEt Eylandt Iſla de Sant Auguſtijn, aende Cuſte/ gheleghen op	$30\frac{3}{4}$
r.	Het Eylandt Iſla de Sedros, ofte van de Sedre-boomen/op	$28\frac{1}{4}$
r.	Cabo de San Lucas, beginſel van het landt van California, op	22
r.	Cabo de las Corrientes, ofte den hoeck van de ſtroomen/op	$19\frac{2}{3}$
r.	De Haven van Acapulco, leyt op	17

Vande Straet van Magallanes af, vervolghens de Cuſte van Braſilien, tot de Linea æquinoctiael toe, aende zuydtzyde van dien.

	Graden aende zuydtzyde van den æquinoctiael.	gr.
r.	DE Straet ofte doorgaende enghte van Magallanes, op	$51\frac{1}{2}$
r.	Bahya de las Iſlas, ofte de Bay van de Eylanden/leyt op	49
r.	Rio de la Plata, ofte de Revier van het Silver/ leyt op	$34\frac{2}{3}$
r.	Arreciffe, ofte het Clif/leyt op	34
r.	Bahya Aparcellada, ofte de banckachtighe Bay/leyt op	33
r.	Cabo da Ponta, ofte den hoeck van de punt/ leyt op	32
r.	Rio dos Negros, ofte de Revier van de Swarten/leyt op	31
r.	Angra onde Sevio o Battel, dat is: de open Haven daermen het Boot gheſien heeft/is gheleghen op	30
r.	Ilha da Bahya, ofte het Eylandt van de Bay/leyt op	29
r.	Ilha de Santa Caterina, ofte het Eylandt van Sinte Caterine/op	$28\frac{1}{2}$
r.	Bahya do Repairo, ofte de Bay van het beſchutſel/leyt op	28
r.	Rio do Eſtremo, ofte de Revier van uyter maten/leyt op	27
r.	Rio dos Dragos, ofte de Revier van de Draecken/ leyt op	26
r.	Ilha de Cananea, ofte het Eylandt van het Riet-boſch/leyt op	$25\frac{1}{2}$
r.	Het Eylandt A Ilha Doropica, is gheleghen op	25
r.	Bahya, ofte Bay van San Vinçente, leyt op	24
r.	Rio, ofte Revier van Canane, leyt op	24
r.	Rio de Ianero, ofte de Revier van Ianuarius/leyt op	$23\frac{1}{3}$
r.	Cabo Frio, ofte de couden hoeck/leyt op	23
r.	Bahya do Salvador, ofte de Bay van den Salichmaker/leyt op	22
r.	De drooghten/ghenaemt Os Baixos dos Pargos, ligghen op	21
r.	A Bahya do Eſpirito Santo, ofte de Bay van den Heylighen Gheeſt/op	20
r.	Het Eylandt van Santa Barbora, op de ſelfde hooghten van	20
r.	Rio, ofte de Revier van Santa Luzia, leyt op	19
r.	Rio de San Iorgie, ofte de Revier van Sint Joris/op	18
r.	Porto Seguro, ofte een ſekere Haven/leyt op	17
r.	Rio das Santos Cormos, dat is: de Revier van Sint Coſmo ende Damiaen/ op	16
r.	Het Eylandt A Ilha de Santa Helena, leyt van ghelijcken op	16
r.	Rio da Praya, ofte de Revier vande Strant/leyt op	15
r.	Rio dos Ilhas, ofte de Revier van de Eylandekens/leyt op	$14\frac{1}{2}$
r.	Porto Real, ofte de Coninckliјcke Haven/leyt op	14
r.	Bahya de Todos os Santos, ofte de Bay van Alderheylighen/leyt op	13
r.	Rio Real, ofte de Coninckliјcke Revier/leyt op	12
r.	Rio, ofte de Revier van San Franciſco, leyt op	11
r.	Rio, ofte de Revier van San Michiel, op	10
r.	Santo Alexo, is gheleghen op	9
r.	Cabo, ofte den hoeck van Sant Auguſtijn, leyt op	$8\frac{1}{4}$
r.	De Stede van Olinda, is gheleghen op	$8\frac{1}{3}$
r.	Pernanbuco, ende het Eylandt van Aſcençao', ofte Hemelvaert/ligghen op	8
r.	Santo Domingos, leyt op	7

Artapica,

r.	Artapica, is gheleghen op	
r.	Santo Roque, ende Santa Maria d'arribada, ofte onse lief Vrouwe vande ghearriveerde/zijn gheleghen op	6
r.	Bahya, ofte de Bay van Sinte Lucas/leyt op	5
r.	Bahya das Tartarugas, ofte de Bay van de Schiltpadden/op	4
r.	Rio do Arreciffe, ofte de Revier van het Clif/leyt op	3
		2

Vande Antillas, ofte voor Eylanden van Spaensche Indien, ende sommighe plaetsen aen het vaste landt gheleghen, alles aende noordtzyde vande Linea Æquinoctiael,

		gr.
r.	Isla la Desseada, ofte het begheerde Eylandt/is gheleghen op	15½
r.	Het Eylandt Marigalante, leyt op	15
r.	Het Eylandt La Dominica, leyt op	15½
r.	Het Eylandt La Antigua, dat is: het oudt Eylandt gheseydt/leyt op	16¼
r.	Cabo de Cantina, aen het vaste landt/leyt op	9½
r.	Het Eylandt La Serrana ghenaemt/leyt op	14½
r.	La Serranilla, ofte cleyn Serrana, leyt op	16
r.	Cayman grande, ofte de groote Crocodijl, leyt op	19
r.	Cabo de Sant Anton, aen het Eylandt Cuba, leyt op	22
r.	Rio, ofte de Revier van Sant Pedro, ende Sant Paulo, leyt op	21
r.	Los Campos d'Almeria, ofte de Velden van Almeria, ligghen op	20
r.	Villa Riça la vieja, ofte out Villa Riça, ofte rijcke Stede/ leyt op	19⅔

De Havens ende plaetsen gheleghen aende Custe / diemen eyghentlijcken noemt van Indien/met die distantie ende verscheydenheyt / gelijckse vanden anderen ligghen/beginnende van het noorden af / vervolgens de Custe/zuydtwaerts aen/ghelijck als het self de landt streckende is.

Inden eersten, so is te vveten, dat de Custe diemen noemt van Indien, zijn beginsel neemt vanden Inwijck (diemen noemt A Enseada de Iaquetta) af, beginnende van een plaets ghenaemt, Espero, &c,

		my.
r.	Van Espero tot Mangalor, zijn mylen	8
r.	Van Mangalor tot Patane, zijn mylen	8
r.	Van Patane tot den hoeck ghenaemt Punta de Diu, zijn mylen	12
r.	Van Diu tot het Eylandt ghenaemt A Ilha do Bette, zijn mylen	9
r.	Van Ilha do Bette tot Goa, een Stadt gheleghen binnen inden Inwijck van Cambajen, zijn mylen	20
r.	Van het voorseyde Ilha do Bette tot die Stede van Daman, zijn mylen	26
r.	Van Daman tot Surratte, een Stede gheleghen inden Inwijck van Cambajen, zijn mylen	8
r.	Van Daman tot Danu, de Custe uptwaerts voortaen/zijn mylen	7
r.	Van Danu tot As Ilhas das Vaças, ofte de Eylanden vande Koeyen/zijn mylen	7
r.	Van As Ilhas das Vaças, tot de Stede van Baçain, zijn mylen	3
r.	Van Baçain tot de Stede van Chaul, zijn mylen	12
r.	Van Chaul tot Danda, zijn mylen	5
r.	Van Danda tot den Inwijck ghenaemt/ A Enseada de Pero Soares, zijn mylen	3
r.	Vande Enseada de Pero Soares tot Siffardao', zijn mylen	3
r.	Van Siffardao' tot Dabul, zijn mylen	10
r.	Van Dabul tot Sanguiserra, zijn mylen	6
r.	Van Sanguiserra tot de Revier vande Bettele, zijn mylen	12
r.	Vande Revier van de Bettele tot Seyta pôr, zijn mylen	3
r.	Van Seyta pôr tot Carapam, zijn mylen	11
r.	Van Carapam tot de Hooft-stadt van Goa, zijn mylen	14
r.	Van Goa tot Angediva, zijn mylen	12

Van hier af soo begint de Custe ghenaemt Malabar, doch even wel begrepen onder de Custe van Indien.

		my.
r.	Van Angediva tot Batecala, zijn mylen	12
r.	Van Batecala tot de fortresse van Barçalor, zijn mylen	5
r.	Van Barçelor tot het Eylandeken ghenaemt Primeiro Ilha, zijn mylen	6
r.	Van Primeiro Ilha tot de fortresse van Mangalôr, zijn mylen	6
r.	Van Mangalôr tot Monte Fermoso, ofte schoonen Bergh/ zijn mylen	4
r.	Van Monte Fermoso tot Monte de Lijn, zijn mylen	10
r.	Van Monte de Lijn tot de fortresse van Cananôr, zijn mylen	6
r.	Van Cananôr tot Calecut, zijn mylen	8
r.	Van Calecut tot Coulette, zijn mylen	2
r.	Van Coulette tot Chale, ende Parangale, zijn mylen	7
r.	Van Parangale tot Tanôr, zijn mylen	3
r.	Van Tanôr tot Panane, zijn mylen	6
r.	Van Panane tot Cochijn, zijn mylen	15

Van

r. Van Cochijn tot een plaets ghenaemt Arbore de Porca, ofte den Boom van de Soch/ofte het Vercken/zijn mylen —— —— 9
r. Van Arbore de Porca tot Caule Coulao', zijn mylen —— —— 9
r. Van Caule Coulao' tot de fortreſſe Coulao', zijn mylen —— —— 6
r. Van Coulao' tot de Barreiras, ofte de Doelen ofte Aert-duynen/zijn mylen 4
r. Van de Barreiras tot Brinjao', zijn mylen —— —— 8
r. Van Brinjao' tot het Eylandeken ghenaemt Ilha de Tarabancôr, zijn mylen 6
r. Van Tarabancôr tot den hoeck ghenaemt/Cabo de Comorijn, zijn mylen 6

Alhier voleijndt die Cuſte diemen eyghentlijcken noemt in gheheel Orienten/de Cuſte van Indien/waer onder begrepen is de Cuſte van Malabar, als boven; Alle d'ander Cuſten van Orienten/ hebben huere particuliere namẽ buyten Indien/ als wy voren ghenoech aenghewesen hebben.

Alle de verhaelde mylen/als oock alle die inde diſcriptien van de Navigatien ende Itinerario verhaelt zijn/ zijn alteſamen Spaenſche mylen / van 17½. in een graedt/het welcke zijn 15. duytſche mylen inde rekeninghe/etc.

Hier naer volcht een inſtructie ende memorie van het wraken ofte declineren van de Naelden vande Compaſſen, op de Navigatie ende Courſen van Portugael naer Ooſt Indien, ſoo in't gints varen, als in't wederom keeren, ende op wat plaetſen, ende hoe veel datſe noordtweſt ofte noordtooſteren, dat is: het ghene dat die Naelde van het Compas wijckt ofte wraeckt, naer het ooſten ofte weſten, alles ſeer correctelijcken aen gheteyckent, van de Portugaloiſche Stuerluyden vande ſelfde Navigatie ofte vaert, &c.

Seylende van Liſbonen af/tot by naer den hoeck van Cabo Verde, ſo noord ooſteren de Naelden ofte Lelien vande Compaſſen/ (dat is: naer't ooſten wijckende/) twee derdendeelẽ van een ſtreeck ende meer.

Loopende van daer af tot op 4. ofte 5. graden/aende noordzyde vanden Æquinoctiael, weſende 70. ofte 80. mylen van de Cuſte/ſoo wraeckt de Naelde van het Compas naer het ooſtẽ/dat is noordooſteren/een halve ſtreeck/ ende ſo ghy waert 100. ende 120. mylen van het landt af/ſoo ſalt noordtooſteren ⅓. van een ſtreeck.

Loopende by de Cuſte van Braſilien / tot op 7. 8. 10. graden/aen de zuydtzyde vanden Æquinoctiael, ſoo ſalt Compas noordooſteren ofte wraken naer het ooſten ⅓. van een ſtreeck; dit is te verſtaen alſmẽ dicht by Braſilien heen loopt.

Van deſe hoochte af/ tot op de 17. 18. graden / (op welcke hooghte zijn ghelegen de droochten/ diemen noemt Os Baixos dos Abrolhos,) ſoo ſalt Compas noordtooſteren ¼. ofte ⅓. van een ſtreeck; dit is te verſtaen alſmẽ boven de 100. ende 120. mylen van de Cuſte van Braſilien niet en loopt.

Loopende voorby de Eylanden van Martijn Vaaz, ſoo ſal het Compas een ſtreeck ofte meer noordtooſteren.

Van hier af voortaen tot op de 33. gradẽ/ ſo ſal het Compas noordtooſteren ander halve ſtreeck / tot op 70. ende 80. mylen voorby d'Eylanden van Triſtan da Cunha.

Van daer af naer de Cabo de bona Eſperança toe/ſoo beginnen de Compaſſen weder minder te wraken/ende ſoo ghy het Compas wel merckt/ en dattet hadde een halve ſtreeck van het noordooſteren/ ſo weet dat ghy dicht by de Cabo de bona Eſperança zijt/ tot op de 30. ofte 40. mylen ten hoochſten daer van af/ want als ghy daer noorden ende zuyden met over een zijt/ſo ſalt Compas ⅓. van een ſtreeck noordtooſteren.

Seylende van hier af voortaen/ ſo ghy het Compas comt te merckẽ /ende dat ghy't ſeer ende effen vindt/ſoo weet dat ghy zijt 80. mylen ooſtwaert van de Cabo das Agulhas af.

Seylende naer Moçambique, ende merckende het Compas/ ſoo het ⅔. van een ſtreeck noordtweſteert/(dat is: wraken ofte wijcken naer het weſten/) ſoo weet dat ghy zijt noorden ende zuyden met den hoeck genaemt Cabo das Correntes, ende weſende op 25. 26. tot op de 20. graden/ende dat het Compas ¾. van een ſtreeck ofte meer noordtweſteerden/ ſoo weeſt op u hoede van het Eylandt Sant Lourenço: want ſult het terſtondt komen te ſien.

So wanneer ghy met Moçambique over een compt / ſoo heeft het Compas een ſtreeck van't noordtweſteren/ ofte een weynich minder/eñ heeft de ſelfde differentie tot de Linea Æquinoctiael toe/te weten/de wegh nae Indien toe.

Weſende 200. mylen ooſt ende weſt met de Haven van Goa, ofte met de Cuſte van Indien / tot den hoeck Cabo de Comorijn toe/ ſoo ſal het Compas noordtweſteren ander halve ſtreeck / ende aen de Cuſte van Indien een ſtreeck/ende ⅓. van een ander.

Seylende van Cochijn naer Portugael/ tot dat ghy de Eylanden van Maldiva ghepaſſeert zijt/ zuyden en zuydtweſten aen / ſoo ſal het Compas wraken ofte noordtweſteren ander halve ſtreeck/ tot op 8. ende 10. gradẽ/ aen de zuydtzyde vãde Linea Æquinoctiael, ende ſoo't ghebuerde dat ghy yet minder als d'ander halve ſtreeck vont / ſoo weet dat ghy zijt by weſten/dicht by de droochten genaemt A Saya de Malha, dat is: de Pancier ofte het Wambays van pſerelinghen gheſeyt/om de ghelijckenis dieter van heeft.

Soo wanneer dat ghy zijt op 27. ofte 30. graden/doende uwen cours weſt aen/ſoo ſult ghy bevinden dattet Compas een ſtreeck ende ¼. van een ander noordtweſteert/als ghy die al aldus bevint/ ſoo weet dat ghy dan zijt noorden ende zuyden met den hoeck Cabo de San Roman, gheleghen aen het uyterſte eijnde vã het zuydtooſten/van het Eylandt San Lourenço.

Weſende noorden eñ zuyden met de droochten Os Baixos da India over een/loopende na het landt

den landt (Terra do Natal) toe/op de 30. ende 31. graden / so salt Compas noordtwesteren ¾. van een streeck/ofte wat minder / ende sult wesen noorden en zuyden met den hoeck Cabo das Correntes.

Comende van op de 32. ende 33. graden voort aen / ende bevindende dat het Compas effen en gelijck is/sonder yet naer't oosten ofte westen te wraken ofte declineren / soo weet dat ghy recht onder de Meridiaen zijt.

Sult gheadverteert wesen/'t Compas wel ende te degen te mercken/dattet niet een hayr en falgeert/ te weten / houdende (in't peylen) een oogh toe/om beter en scherper te sien: wāt so ghy hier in comt te faelgeren/ so kuent ghy qualijcken goede gissinghe maecken/ noch yet uyt rechten dat duecht.

De Cabo de bona Esperança ghepasseert wesende/loopende naer't Eylandt Santa Helena toe / soo noordtoosteert ofte wraeckt het Compas naer't oosten ⅓. van een streeck/ende in't Eylandt Santa Helena een halve streeck; Van't Eylandt Santa Helena af/ tot het Eylandt Açençon, ofte Asumption, dat is: Hemelvaert ghesept/so noordtoosteert het Compas ⅔. van een streeck.

Doe u gedencken dat so wanneer men comt van Portugael af/ naer Brasilien toe / tot op de hooghte vanden hoeck ofte Cabo de Sant Augustijn, en dit Eylandt vā Asumption, so weet/ dat hoe't Compas meer noordoosteert ofte wraeckt naer't oosten / hoe dat ghy oostwaerder ende verder vande voorseyden hoeck af zijt/ daerom wilter goede achtinge op hebben: want soo ghy't wel weet te peylen / sult bevinden dattet hier niet over een comt / als ghesept is.

Van't Eylandt Açençao af/tot de Clippe Penedo de S. Pedro ghenaemt/te weten/ 20. ofte 30. mylen by oosten daer van af/ so heeft het Compas een halve streeck schaers / van noordtoosteren.

Van daer af 17. ofte 18. graden voortaen/ sult de Compassen fix ende ghelijck vindē/te weten/ wesende zuyden ende noorden met het Eylandt Santa Maria.

Van daer af voortaen/ so ghy ruyme wint hint/in sulcker voegen dat ghy 't Eyland Flores set in't noordtwesten/alsdan salt Compas ⅔. van een streeck wraken.

So wanneer ghy zijt op 70. ofte 80. mylē naer by't Eyland Flores, so hebt ghy't Compas fix ende effen.

In't Eylandt Fayael, ende van daer naer't Eylandt Tercera, (vande Vlaemsche Eylanden/) salt Compas noordtoosteren ⅓. van een streeck/ende van Tercera naer Lisbonen van ⅔. tot ¾. van een streeck.

Om nu te verstaen het wrakē ofte declineren van't Compas/so is te weten/dat alsmen is onder de Meridiaē/dat is: onder de Linea ofte streeck/diemen versiert inden omloop vā het Firmament / vanden eenen Pool tot den anderen/te weten/recht te middewegē/ cruyswijs over de Linea Æquinoctiael, alsdan so heeftmen alle Compassen (die goet en oprecht zijn) fix ende gelijck/sonder te wraken naer't oosten ofte westē/ ende wesende aen d'een ofte d'ander zyde daer onder van daen/ so wraeckt de Lelie ofte Naelde van't Compas aen d'een ofte d'ander zyde/te weten/alsmen is aende zyde van't oosten/ so wraert de Lelie ofte Naelde van't Compas naer't westen / dat hieten wy noortwesteren/ende alsmen is aende west zyde vande Meridiaen voorsept/ soo wraeckt ofte declineert de Naelde van't Compas naer het oostē/dat hieten wy noordoosteren/waer mede dit nu ghenoech verstaen can worden/ om hen daer naer te reguleren / als verhaelt is/etc.

Sommighe vraghen ende antwoorden, seer nut ende oirbaer te weten, voor alle Zee-varende luyden.

Soomen u vraechden hoe veel graden datter zijn in de rondicheyt ofte omloop van de werelt.

't Ghetal van de gradē vande werelt.

Antwoort. 360. graden / wesende elcke graed van 15. duytsche/en 17½. Spaensche mylen.

Vraghe. Wat dinghe zijn de Poolen vande werelt?

Wat de Poolen zijn.

Antwoort. Twee punten diemen imagineert ofte versiert/ daer't Firmament ofte de werelt op om draeyt.

Vraghe. Wat dinghe is de Linea Æquinoctiael?

Vande Linea Equinoctiael

Antwoort. Eenen versierden streeck ofte draet / vanden oosten tot den westen/ om de rondicheydt van de werelt ofte Firmament/ welcke is het scheytsel ende 'tmidden van tusschen beyde de Poolen / ende soo wanneer de Son daer op is/t welcke is den 21. Meert/en den 23. September/ soo heeftmen de daghen ende nachten even lanck / waerom Æquinoctie ghenaemt wort.

Vraghe. Wat dinck is Meridiaen?

Vande Meridiaen.

Antwoort. Is eenen streeck ofte draet diemen versiert inden omloop vande werelt/ vā den eenen Pool tot den anderen/ende so wanneer dat u de schaduwe comt in't midden van dese streeck/soo is het uwe Meridiaen.

Vraghe. Wat dinck is Paralel?

Wat Paralel is.

Antwoort. Alle dinghen ende plaetsen die met u oost en west over een comē/is Paralel.

Vraghe. Wat dinghe is Tropico?

Wat de Tropico zijn.

Antwoort. Een streeck ofte punt diemen imagineert ofte versiert/ inden omloop van't Firmament/welcke is het besteck/tot so verde hem de Son vande Linea af verlenght/en dan weder te rugghe keert/te weten / den 21. Junij comt hy aende noordtzyde van den Æquinoctiael, tot op 23½. graden / welcke besteck ghenaemt wordt Tropico van Cancer, ende den 21. December comt hy aende zuydzyde vandē Æquinoctiael, op gelijcke hoochte van graden / welcke besteck genaemt wort Tropico van Capricorno.

Vraghe. Hoe veel distantie isser van de Linea Æquinoctiael, tot eenich van de beyde Poolen?

Wat distantie datter van de Equinoctiael tot den Pool is.

Antwoort. 90. graden/dat is: het vierendeel vanden omloop van't Firmament ofte Werelt.

Vraghe. Wat dinck is Horisont?

Wat den Horisont is.

Antwoort. Is so veel als u ghesicht streckt/ tot daer u dunckt dat hem de Lucht met het landt ofte Zee vereenicht/ het welcke zijn 90. graden van u af/dat is den Horisont.

Vraghe. Wat dinck is Senith?

Vande Senith.

Antwoort. Alle 'tghene dat in de Lucht u recht over't hooft staet/dat is u Senith.

Vraghe. Wat dinck is longitudo ende latitudo?

Van longitudo ende latitudo.

Antwoort. Longitudo is de lenghte vanden wegh diemē doet/ende latitudo de breete.

Vraghe. So ghy waert onder de Pool vā

Oft Compas yemãt onder den Pool zijn de/de coursen wysen kan.

Artico ofte Noordt-sterre/of u dan het Compas sal connen wysen / ende te recht oordelen vande Coursen die ghy vaert?

Antwoort. Neen: want wesende op die contreye / sal u de Naelde van't Compas daer't gestreken is/opwaerts getrocken worden tegens 'tglas aen / so dattet daer door zijn operatie niet en sal mogen bethoonen: maer daer wat onder van daen wesende/ in sulcker voeghen dat de Pool gheen plaets meer en heeft/ dat naer hem opwaerts te trecken/ so salmen terstondt weder 't Compas in zijn effect hebben/om u daer naer te mogen reguleren / etc.

In wat hoochte datmen de Son den 22. Junij op de Custe van Florida zynde/ vint.

Vraghe. Soo ghy waert den 22. Junij/ by de Haven van Havana, byde Custe van Florida ende nieu Spaengien / hoe veel sult ghy dan op d'Astrolabio vinden int peylen van de Son?

Antwoort. Datmen op sulcken dagh sal hebben de Son voor Zenith / dat is recht over't hooft/ ende men en sal aen genige zyden schaduwe vinden/ soo sult ghy besien de declinatie van dien dagh/ende alle 'tghene dat ghy bevint van declinatie / dat selfde zijt ghy verscheyden van de Linea Æquinoctiael af/ nae de Son toe/ende dat is u hoochte.

Op wat hoochte datmen de Son vinden sal de 23. December op de selve plaets.

Vraghe. So ghy u vont op de selfde plaets den 23. December/wat sult ghy alsdan op u Astrolabio hebben in't peylen van de Son?

Antwoort. Op alsulcken dagh is de Son verscheyden van de Linea Æquinoctiael af/ 23 ½. graden/ende daer by voegende noch ander 23 ½. maken te samen 47. graden/ so ghebrekender tot volcomenheyt vande 90. gradẽ noch 43. dese 43. graden sult ghy op de Astrolabio nemen in't peylen vande Son.

Wat een graedt is.

Vraghe. Wat dinck is een graedt?

Antwoort. Van 360. graden ofte ghedeelten/daer de werelt met afghedeelt ende gemeten is/so is de graedt een ghedeelte/so dat een graedt een 360. paert vande werelt is.

Of ade 3. eñ n. zyde de declinatie vã de Son even hoogh is/ &c.

Vraghe. Soo daer waren twee persoonen noorden ende zuyden van den anderen af/in ghelijcker distantie / oft dan den eenen so veel hoochten ende declinatie van de Son sal hebben als d'ander?

Antwoort. Ja: maer moeten wesen / den eenen aende noordzyde en d'ander aende zuyd zyde van de Linea Æquinoctiael, ende is te verstaen den 22. Meert/ende 23. September/ als de Son op de selfde Linea is.

Alsmẽ 5. gradẽ vãde declinatie van de Son heeft/ hoe veel datmen dat op d'Astrolabiũ nemen sal.

Vraghe. Somen waer op de hoochte van 10. graden / hebbende 5. graden van declinatie/de Son ende schaduwe verscheyden / hoe veel salmen dan op d'Astrolabio nemen?

Antwoort. 75. graden/ende 5. van declinatie/ zijn 80. so ghebrekender noch 10. tot voldoeninghe van de 90. dit selfde is de Linea Æquinoctiael, tusschen u ende de Son.

Een ander vraech van de Son.

Vraghe. Soomen de Son ende schaduwe aen een zyde hadde/wesende op de hoochte vã 20. graden/hebbende 10. van declinatie / hoe veel salmen dan op d'Astrolabio nemen?

Antwoort. 80. soo ghebrekender tot de 90. noch 10. ende 10. van declinatie zijn 20. welcke is de hooghte daermen op is.

Alsmẽ 4. of 5. dagẽ de Son op 90. graden neẽt / hoe veel weeghs datmen van alle daechs seylt.

Vrage. Soo't gebuerdẽ dat ghy de hoochte van de Son naemt 4. 5. ofte meer daghen op 90. graden/hoe veel weeghs suldy alle desẽ daghen ghseylt hebben?

Antwoort. Alle het gene dat de Son voort ghegaen heeft/soo dat alle de graden ende minuten / die ghy van declinatie op de selfde dagen vint/dat zijn de mylen ende wegh die ghy ghevaren hebt/te weten: soo de Son 6. gradẽ min ofte meer ghereesen ofte gedaelt waer/ so hebt ghy van ghelijcken soo veel uwen wegh vervoordert.

Op wat hoochte datmen is alsmẽ de hooghte vã een graet vã land heeft/ eñ 89. mylen w. en w. te n. aenloopt.

Vraghe. So ghy waert yewers by't landt op de hoochte van een graed/aende Custe van oost ende west / doende uwen cours van daer af 89. mylen west ende west ten noorden aen/ op wat hooghte ende hoe verde sult ghy alsdan van landt wesen?

Antwoort. Op de hoochte van 2. graden/ ende 15. Duytsche/ende 17 ½. Spaensche mylen van't landt af.

Alsmen op d'eene Tropico is/ eñ de Son op d'ander/wat rekeninge datmẽ maken sal int peylen van de Son.

Vraghe. So de Son waer op d'eene Tropico, ende ghy op d'ander / wat rekeninghe sult ghy alsdan makẽ in't peylen vande Son?

Antwoort. De Son is alsdan verscheydẽ vande Linea Æquinoctiael af/ 23 ½. graden/ met noch 23 ½. gradẽ/dat ghy daer af zijt/zijn te samen 47. so gebrekender noch tot voldoeninge vande 90. / 43. dese salmen op d'Astrolabio nemen / met dese sult ghy de declinatie voeghen/ welcke zijn 23 ½. soo maecktet te samen 66 ½. soo gebrekender dan tot de 90. 23 ½. graden / dit selfde is de hooghte daer ghy op zijt.

Om de declinatie van de Son te weten sonder boeck/ etc.

Vraghe. So ghy op eenighe plaetse waert/ ende wist de hooghte wel daer't op leyt: maer en weet de declinatie van dien dagh niet / hoe sult ghy die sonder boeck connen weten?

Antwoort. Neemt de hooghte vande Son met die Astrolabio, ende 'tghene dat ghy vint sult voeghen by de hoochte daer de plaetse op leyt/ ende alle 'tgene datter boven de 90. over schiet/ofte onder de 90. gebreect/ dat is de declinatie van dien dagh.

Op wat plaetsen dat het 6. maendẽ dagh/ende 6. maenden nacht is.

Vraghe. Welck zijn de plaetsen vande Werelt/daer't ses Maenden dagh/ende ses Maẽden nacht is?

Antwoort. Onder beyde Poolen van de Werelt.

Wat de hooghte is.

Vraghe. Wat dinck is de hooghte?

Antwoort. Het ghene dat de Son rijst vã dat hy uyt ofte op comt tot op den middagh; Van gelijcken is hoochte de graden / diemen heeft vande Pool tot den Horisont / oock mede so is hoochte alle het gene datmẽ verscheyden vande Linea Æquinoctiael af is.

Hoemẽ de declinatie van de Son weten sal.

Vraghe. Hoe salmen weten de declinatie vande Son?

Antwoort. Men sal de Son peylen op den 11. Junius/ende wachtẽ dan tot den 23. December/op welckẽ dagh sult ghy weder de hoochte vande Son nemen/dit ghedaen hebbende/ sult de minste somme van de meeste af treckẽ/ eñ 'tghene datter overblijft salmen overmits deylen / op dese manier salmen die declinatie comen te weten.

Hoe veel de Son op een dagh mach declineren.

Vraghe. Welcke is de grootste declinatie die de Son op eenen dagh mach doen?

Antwoort. 24. Minuten.

Hoe veel gradẽ een streeck van't Compas is.

Vraghe. Hoe veel graden rekentmen voor elcke streeck van't Compas?

Antwoort. 11 ¼. want 32 maels 11 ¼. maken 360. graden/'twelcke is den omloop van de Werelt.

Hoe veer de Zuydt-ster vande Pool verscheydẽ is.

Vraghe. Hoe veel is de Zuydtsterre verscheyden vande onsienlijcke Pool?

Antwoort. 30. graden/sonder daer dichter ofte verder af te comen.

Wat 't Compas beduyt.

Vraghe. Wat beduyt het Compas?

Antwoort. Den Horisont met de omloop van de Werelt/ghedeelt in 32. ghedeelten.

Vraghe. Wat dinck is de Pas-caerte?

Antwoort. Het landt ende die Zee.

Deſgelijcks d'Aſtrolabiſt.

Vrage. Wat dinck bedupt het Aſtrolabio?

Antwoort. Het vierendeel van de Werelt/ 'twelcke zijn 90. graden.

Waeromme de ſtreken vā het Compas altemael door den Center loopen.

Vraghe. Waerom zijn de ſtreken van het Compas/ofte inde Navigatie altemael evengelijck/ ende paſſeren altemael door den Center/op een maet ſonder eenigh verſchil in de groote vande rondicheydt/ waerom rekentmen dan op een graedt ende ſtreeck meer mylen als op d'ander/ ghesien dat zy behoorden naervenant de mylen ghelijck te hebben?

Antwoort. De groote Circulen ofte omloopende ſtrekē/die de Æquinoctiael natuerlijck heeft/te weten: de 32. graden zijn alteſamen effen en ghelijck/ van 15. Duytſche/ende $17\frac{1}{2}$. Spaenſche mylen: maer de cleyne Circulen ofte omloopende ſtreken/ hebben d'een min en d'ander meer/naer de Elevatie van de Polen/in ſulcker voeghen/ dat hoe ghy naerder aende Linea Æquinoctiael comt/ hoe u den wegh langher ſal weſen/eñ hoe ghy naerder de Polen comt/hoe datſe corter ſal weſen: want de Pool rijſt ofte daelt een graedt/ ende loopende langhs de Linea heen/ ſoo een ſalſe noch ryſen noch dalen.

Vraghe. Hoe ſalmen des middaeghs mogē weten wat die Son noordooſt ofte noordweſteert/te weten: op wat plaetſen vāde Werelt datmen ſouden moghen weſen?

Hoe datmen des middaeghs ſal kunnen wetē hoe veel de Son ooſt ofte noordtweſteert.

Antwoort. Men ſal maken een Circule ofte Ringhe in't ront op de aerde/ende ſettender een Naelde ofte wat anders midden in/ ende verwachten alſoo den dagheraet dat de Son opcomt/ ſoo ſalmen alsdan in't eerſte uytcomen merkken/ waer dat de ſchaduwe heen ſtreckt/ dit afgheteeckent hebbende/ ſult den avont verwachten/tot dat de Son weder onder gaet/ doende als dan van gelijcken/merckende de ſchaduwe met een ander ſchreefken ofte teycken af/ mettet welcke ghy u rekeninghe ſult maken/ te weten: ſult meten watter van d'een ſchreef ofte teycken tot d'ander is/ ende deylent alſoo cruyſwijs/in ghelijcker diſtantie metten anderen/ 'twelcke ſal weſen u noorden ende zuyden/ nu ſoo wanneer dat de ſchaduwe van de Son op deſe ſtreeck comt/ ſoo ſalt middagh weſen/ om nu te weten wat ende hoe veel dat de Naelde van't Compas noordtooſt ofte noordtweſteert/ ſoo ſetter het Compas by/ ſoo ſult ghy terſtondt comen te ſien waer dat de Naelde ofte Lelie naer toe wraeckt/ ofte wijckt naer't ooſten ofte naer't weſten/ende hoe veel/ waer naer u muecht reguleren/en u calculatie maken.

Vraghe. Waer ſullē u de Naelden ofte Lelien van de Compaſſen fix ende ghelijck comen?

Antwoort. Onder de Meridiaen/ etc.

F I N I S.

Een ſeker Extract ende Sommier van alle de Renten / Domeynen / Tollen / Chijnſen/ Impoſten/Tributen/Thienden/Derde-penninghen/eñ incomſten des Coninghs van Spaengien over alle zyne Coninghrijcké/ Landen/Provintien eñ heerlickheyden/ſodanich als die alles uyt de Originale Regiſters der reſpective Rekencamers getrocken zijn; Met een corte eñ clare beſchrijvinge/ vãde regieringe/ machte ende afcomſte der Coninghen van Portugael.

Door Ian Huyghen van Linſchoten, uyt den Spaenſchen in onſe Neder-duytſche Tale ghetranſlateert ende overgheſet.

t'AMSTELREDAM.

By Cornelis Claeſz. op't VVater, in't Schrijf-boeck, by de Oude Brugghe.
Anno CIↃ. IↃ. XCVI.

AENDE VVELGHEBORENE, VERMOGHENDE, EDELE, ERNTFESTE, HOOGHGELEERDE, WYSE, ENDE VOORsienighe Heeren, mijn Heeren de Staten vande Landen van Hollandt ende West-vrieslandt.

DAt ick my vertrout hebbe (welgebore, Edele, Erntfeste, Hooghgeleerde, Wyse, eñ voorsienige Heeren) onder V. M. E. hooghgeachte naē aenden dach te brengen, 'tverhael vande Incomsten, Domeynen eñ Renten des Conincks van Spaengien, ghetrocken uyt de Originale Registers daer van zijnde, is niet gheschiet uyt dier meyninghe om des voorsz. Conincks macht meer te doen duchten, ofte sodanighe Register tot een voorschrift te stellen van een gemeen (in manier van spreken) huys-houdinge, want hoe groot eñ hooch te achten zy, 'tgewelt ende macht van buyten, daer binnen eendracht ende wyse beleydinge is, heeft hem van selfs wel laten sien by't verloop des jeghenwoordige oorloghs, ende ten anderen mach, gheduerende V. M. E. regieringhe desen tijt wel een levendich ende dadelijck exempel zijn voor alle staten, tot onderhoudinge van dien. Dan heb my laten voorstaen, hier inne gebruyckt hebbende 'tadvijs des Erntfesten ende hooohgeleerden Heere D. Françoys Maelson, Raet Ordinaris van V. M. E. neffens zyne Excell. dat niet alleen vermakelick soude zijn voor de curieuse verstanden, dat alles gheregistreert ende ghesommeert, ende daer beneffens d'afcomste, macht eñ regieringe der Coninghen van Portugal te vinden ende lesen: maer de goede ende getrouwe Ingesetenen oorsaeck te gheven den Almoghenden hoochlick te loven ende dancken zijnder ghenade eñ vaderlijcke sorchvuldicheyt; die door zijn stercke arm ons teghen so grooten macht ende ghewelt, dese so ghevoechlicke regieringhe gherecht ende bevesticht heeft: Ende sal (meene ick) daer uyt moghen blijcken waer te zijn, dat der Inwoonderen des landts welvaren, ende vermoghen zy die macht ende versekerheyt van een Rijck ofte Staet, als wy oock verstaen 'tghevoelen gheweest te zijn des wysen Conincks Ludovici den xj. welcke gevraecht zijnde wat Vranckrijck jaerlicks mochte op brenghen, antwoorde anders niet, dan, *'Tis een goede weyde, ick machse so dickmaels mayen alst my ghelieft*, 'twelcke onghetwijfelt niet can ghelschieden, dan dat uyt de ghemeene middelen de ghemeene noot ende voorraet ordentlick besorcht werdt, als by't op ende onderganck van't Egyptische Rijck ghepresen wert, seggende een groote oorsaecke gheweest te zijn van so vermaerde rijcke ende heerlicke Staet, dat alle hare pachten ende incomsten, die verscheyden waren, in drie paerten ghedeylt zijnde, d'eene der Priesteren, d'anderde den Coninck, die derde, 'tonderhout der Soudaniers toegheleyt werde, waer door ghelschiede dat de Coninck aende Priesteren een wyse en ghetrouwe raet, d'ondersaten aen den Coninck een sorchvuldich voorstander, ende aende Krijghs-luyden vrome voorvechters vonden, ende ('tghene het totte hooghste heerlickheyt heeft ghebrocht) dat onder soodanighe ordeningh de verhandelingh ende coopmanschap, groote middelen der gemeene rijckdommen ende welstants, onverhindert ghedreven, 'taertrijck tot nut bearbeyt, die vruchten tot haer volle wasdom ende weerde ghebracht, ende 'tlandt met nieuwe aencomelingen, vervult werde; 'Twelcke wy als noch (des die goetheyt Godts hoochlicken ghelovet moet zijn) oock wel een grooten deel ons hebben te bedancken, ende V. M. E. wyse beleydinghe int beloop van soo swaren oorlogh met alle danckbaerheyt ende goetwillighe onderdanicheyt te erkennen, ende nu mijn voornemen in desen tot gheen ander eynde ghericht, dan om neffens mynen onderdanich, ende dienstwillich gemoet met alle eerbiedinge V. M. E. te bidden, dat haer ghelieve goedertierlick wel te laten ghevallen, ende gunstelijck gedooghen, dat die goede wille, ende 'toprecht hert, die cleynheyt mijns verstandts, ende die slechticheyt mijns schryvens vervanghe.

Hier mede Welgeborene, Vermoghende, Edele, Eerentfeste, Hooghgeleerde, Wyse, ende voorsinnighe Heeren, Bidde ick hertgrondelick den Heer der Heeren, oirspronck alles goets V. M. E. te sparen in langdurighe ghesontheyt, ende gheluckfaliighe regieringhe, t'Enckhuysen, &c. 1596.

V. M. E. Onderdanighen dienaer.

Ian Huyghen van Linschoten van Haerlem.

AD IO. HVG. LINSCOTVM
DE SVO HOC RATIONVM HISPA-NICARVM COMMENTARIO.

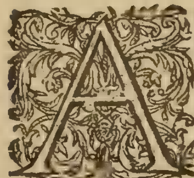
Dum regum Hesperiæ scrutatus scrinia & arcas
Immensas numero & pondere prodis opes:
Prodis ab exemplo, quid res subvertere natum,
Et quæ firmandi sit ratio imperij,
Imperij, quod lene probent populusque patresque,
Quo duce res Batavûm tuta sub Auriaco.

Sapere aude.

Een seecker Extract ende Sommier van alle de Renten/Domeynen/Tollen/

Chijnsen/Impoosten/Tributen/ thienden/ derde penninghen/ende incomsten des Coninghs van Spaengien/over alle zyne Coninghrijcken/Landen/Provintien ende Heerlijckheyden/soodanich als die alles uyt de Originale Registers der respective Reken-camers ghetrocken zijn; Met een corte ende clare beschrijvinghe/ van de regieringhe/macht/ende afcomste der Coninghen van Portugael; Door den selfden Ian Huyghen van Linschoten, uyt den Spaenschen in onse Nederduytsche Tale ghetranslateert ende overghesett.

TOT DEN LESER.

Engesiẽ dat dese myne Itinerario ofte Schipvaert/ alleenlijcken is tracterẽde vande Landen ende Custẽ van Oost Indien/ende die Orientaelsche contreyen/ alle het welcke huydens daeghs is onder de regieringhe ende 'tghebiet van den Coningh van Spaengien/so en heeft my niet vreemts noch buyten propoosten ghedocht/ alhier by te voeghen een Extract ende Sommier van alle de renten/ Domeyen/ ende incomsten van den selfden Coningh/vã alle zyne Coninghrijckẽ/ Landen/Provintien/ ende Heerlijckheyden/ gelijck als ick het alles ghetrocken hebbe uyt de Originale Registers der respective Reken-camers / ende uyt de Spaensche in onse Nederduytsche Tale ghetranslateert / waerinne niet alleen verthoont wert d'incomste van elcke Provintie en Iurisdictie op zijn selven: maer oock mede van alle die Steden ende gewesten van't gantsche Coninghrijck vã Spaengien int particulier/ met hare rechte namen ende toenamen/so dat men daer niet alleenlijcken uyt mach scheppẽ de vermakelijckheyt ende memorie van sodanighe renten / in't gheheel ende in't besonder/ maer oock van ghelijcken om te weten het ghetal vande Steden en ghewesten van gheheel Spaengien; Hopende het selfde aenghenaem / oirbaerlijck / ende oock vermakelijck sal wesen / voor alle liefhebbers van curieusheyden.

Onderrechtinghe ende manier, hoe endẽ met vvat gelt datmen in Spaengien reeckent.

Erstelijcken so is te weten/om dese navolghende verclaringhe wel te verstaẽ/ datmen in Spaengien is ghebruyckende de rekeninghe van Maravedijs / soo wel in't meesten als in't minsten / ende passerende over die hondert duysent in't ghetal/te weten/thienmaels hondert duysent/ so is het een Quento/dat is:eyghentlijcken een millioen van Maravedijs gheseydt / met welcke twee namen en verdeelinge/ sullen de selfde incomsten aenghewesen worden / achtervolghende d'ordonnantie ende 'tghebruyck van des Coninghs Reken-camers in Spaengien. Nu soo is te weten/dat 34. Maravedijs doen een Spaensche Reael in spetie ofte Silver / ende elf Spaensche Realen doen een Ducaet / ende elcke Quento ofte millioen van Maravedijs/ doet soo veel als 2673. Ducaten / 8. Realen/ eñ 26. Maravedijs; De Maravedysen worden geteyckent naer usantie van Spaengien/ te weten/ als de somme passerende is over de hondert/soo setmender dit *U* merck voor/beginnende alsdan van de duysendẽ opwaerts/ om te lichter mettet eerste ghesicht de somme te vervaten/ alle het welcke wy om de lichtigheyts wille/ende beste accordantie/ alsoo achter volghen: want als nu met dese verclaringhe ghenoech verstaen mach worden/ van de gheen die daer onervaren in is.

Dat eerste Capittel.

Vande Renten, Domeynen, ende incomsten des Coninghs, van zijn Coninghrijcken van Spaengien, Napels, Cecilien, Arragon, &c. ende van alle zijn heerlijckheyden, behalven het Coninghrijck ende Iurisdictie van de Croone van Portugael, die vvy daer naer op haer selven sullen relateren, met alle het ghene meer dies beroerende is.

De Sout Eylanden.

r. DE Salinas, dat (zijn de Sout landen/) van de Croone van Spaengien / zijn jaerlijcks ghetaxeert voor des Coninghs incomste / drie en tneghentigh Quentos van Maravedijs. —— —— 93 Quentos.

Thiendẽ vãde Zee/die van buytẽ in Biscayen comen. Tol-huysẽ in de steden van Victoria/ Horduna/eñ Valmasceda.

r. Van de thienden van de Zee/ van de Coopmanschappen die van buyten in Biscayen comen/ende vande Provintien van Guipiscoa, ende van de vier Bergh Steden/ ghelegthen aen de Zee Custe/betalen van alle Coopmanschappen/te weten/ die nae Castilien te landtwaerts ghevoert worden/van thien een/het welcke ontfanghen wert in de Tol-huysen van de Steden van Victoria, Horduna, ende Valmasceda, te samen ghesommeert/comt voor den Coningh jaerlijcks —— 70 Quentos.

Thiendẽ vãde Zee/ door het Coninghrijck van Leon.

r. De thienden van de Zee / welcke comen door het Coninghrijck van Leon, ende passeren door de Haven van Sanabria, ende Villa Franca, gheven des jaers 1 Quento.

Thiendẽ vãde Zee/ door de stadt Oviedo

r. De thienden van de Zee/van het Prinsdom van Asturias, welcke passeren door de Stadt van Oviedo, gelden jaerlijcks —— 375 *U* 000. Maravedijs.

Renten van't Prevootschap van Bilbau.

r. De rente van het Prevootschap van de Stede Bilbau, het welcke zijn van dingen die van buyten comen/gelden jaerlijcks voor den Coningh 490 *U* 500. Maravedijs.

Dat

Dat tvveede Capittel.

Verclaringhe van de Alcavalen, ende Tercias, ofte derde penninghen, diemen in Spaengien betaelt.

Onderrichtinghe wat Alcavalen zijn.

Alle de Alcavalen, Tercias, ende anders renten die de Coningh in Spaengien heeft/ in alle de Provintiē/ Stedē/ Dorpen/ ende ghewesten / van alle zijn Coninghrijcken ende heerlijckheyden/ gelijck als elcke Stadt / haer ghebiet ende ghedeelte in het besonder verclaert gaet / wat dat elck op brengt/ ende op datmen tot meerder claerheyt mach sien ende verstaen / wat dat dese renten van Alcavalen te segghen is / soo is te weten/ datmen van alle goederen / Coopmanschappen/ Huysen/ Erven/ 't zy wat dat het souden moghen wesen/ gheen uyt ghesondert/ betalen moet van thien een / voor den Coningh/ ende dat soo dick ende menichmael als sulcke goederen/ Coopmanschappen / Huysen/ Erven/ het zy wat het is / van d'een aen d'ander vercocht worden ; dese thiende penninghen worden ghenaemt Alcavalen ; Van ghelijcken die Ambachts-lieden / Hant-werckers / ende andere Cremers / die in haerlieder Ambachten/ ende Hant-wercken vercoopen/ als oock inde Vleesch-huysen / Visch-merckten / Herberghen/ het zy van wat Ambacht/ Hantwerck / ofte neeringhe dat souden moghen wesen / moeten altesamen / als ghesepdt is/ van thien een gheven / van alle het ghene/ ende soo dickwils als zy yet vercoopen / waer toe ghemeenlijcken het meestendeel van de Steden / ende haer ghedeelten in alle plaetsen van haer Jurisdictie / met den Coningh verdraghen zijn / ende ontfanghen alsoo de selfde Alcavalen, doende aen den Coningh betalinghe/ naer haer contract ofte pachtinge buyten alle oncosten des Coninghs; Daer en boven soo zijnder noch inde Hooft-steden ende Provintien / Ontfanghers van den Coningh/ die rekeninghe houden / ende last hebben/ om te doen inhalen ende ontfanghen/ te leveren alle de Alcaualen die inde verpachtinghe ofte contract ende gedeelte van elcken Stadt ende haer Jurisdictie veraccordeert is/ als oock van ghelijcken om te betalen van de selfde Alcavalen, de Iuros, dat zijn eenighe leenen die de Coningh gheordineert heeft/ aen sommighe persoonen/ om van de selfden haer betalinghe te hebben / ende eenighe andere librancen ofte assignatien/ die op de selfde hare ordinantien hebben/ van welcker betalinghen de voorschreven ontfanghers hare rekeninge gheven/ (van dat zy also betaelt ende ontfanghen hebben/) aen den oppersten reken-camer des Coninghs. Om nu te verstaen dat vande Tercias, dat is soo veel als derden penningh ghesepdt / soo is te weten : dat van veel jaren herwaerts / soo hebben de Pausen gheconcedeert / ofte ghegunt aen de Coninghen van Spaengien/ den derden penningh/ van alle de renten der Kercken ende gheestelijcke goederen / ende dat tot hulpe van de oorloghen ende bescherminghe van het Catholijcke ende Roomsche gheloof / het welcke insghelijcks van de voorschreven Ontfanghers inghehaelt ende ontfanghen wort/ ghelijckelijcken met de Alcaualen, worden ghenoemt (als ghesepdt is) Tercias, wordende van ghelijcken verpacht te samen met de Alcaualen, aen elcke Stadt ende Jurisdictie / sommighe Alcavalen heeft den Coningh vercocht / ofte yemant tot een gave ofte gifte vereert/ waer van elck op zijn plaetse mentie ghemaeckt sal worden.

Alle ambachten en neeringen moeten thiende pen. gheven/ van datse vercoopen.

Iuros zijn leenen van de Coningh.

Onderrichtinghe van de Tercias / van wie datse geordonneert zijn.

Oorsaec waer toe datse ghegeven werde.

r. De Stadt van Burgos met hare Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — 17 Quentos. 229 U 880. Maravedijs.

r. Het Baliouschap van Burgos, het welcke wordt ghenaempt / de Bureba, is gheleghen dicht by Burgos, gheeft jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien, ofte derden penningh — — — 2 Quentos. 646 U. Maravedijs.

r. Het gheberghte van Oca, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien 34 U. Marave.

r. Het Baliouschap/ datmen noemt vande Provintie van Rioxa, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — 3 Quentos. 757 U. Maravedijs.

r. Het Baliouschap datmen noemt van Hebro, betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — 2 Quentos. 346 U. Maravedijs.

r. Het Baliouschap ghenaemt den hoeck van Hebro, betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — 1 Quento. 402 U. Maravedijs.

r. De Stadt van Victoria, betaelt jaerlijcks aen den Coningh 269 U. Maravedijs.

r. De Provintie van Guipiscoa, betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — — — 1 Quento. 181 U. Maravedijs.

r. Het Yser van de selfde Provintie van Guipiscoa, betaelt jaerlijcks van Tol aen den Coningh — — — 150 U. Maravedijs.

r. De seven Baliouschappen/ diemen noemt van out Castilien/ het welcke is inde gheberghten/ betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — 942 U. Maravedijs.

r. De Valeye van Mena, welcke is inde selfde gheberghte van out Castilien/ betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — 225 U. Maravedijs.

r. De Provintie diemen noemt vande Stadt van Logroño, betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — 7 Quentos. 746 U Maravedijs.

r. De Stede van langas, ende haer Jurisdictie/ betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — — 151 U. Maravedijs.

r. De Stadt van Santo Domingo, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — 4 Quentos. 812 U. Maravedijs.

r. Het Baliouschap van de Stede Diego, betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — — 1 Quento. 545 U. Maravedijs.

r. Het Baliouschap van Cande muñon, betalen jaerlijcks van Alcaualan ende Tercien — — — — 4 Quentos. 612 U. Maravedijs.

r. Het Baliouschap van Castro Xeres, betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien
—— —— —— 8 Quentos. 485 U. Maravedijs.
r. Het Baliouschap van Serrato ghenaemt/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien
—— —— —— 1 Quento. 965 U. Maravedijs.
r. Het Baliouschap van Monson, betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien
—— —— —— 2 Quentos. 276 U. Maravedijs.
r. Nu soo is te verstaen dat alle het gene datmen in out Castilien/Baliouschap noemt/is een Spaensche Provintie.
r. De Stadt van Palencia, ende die Provintie van Campos, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien —— —— 16 Quentos. 940 U. Maravedijs.
r. De Stede van Carion, betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien 4 Quen. 945 U Ma.
r. Het Baliouschap vã Carion, betaelt jaerlijcx vã Alcaualẽ eñ Tercien 1 Qu. 910 U Ma.
r. De vlecken van Pedro Alvares de vega, betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien
—— —— —— —— 655 U. Maravedijs.
r. De Stede van Sahagun, betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien 1 Qu. 125 U Ma.
r. De Stede van Saldaña, betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien 1 Qu. 13 U. Ma.
r. Het Baliouschap van Perina, betaelt jaerlijcx van Acaualen eñ Tercien 178 U. Mara.
r. Het Baliouschap van Campo, het welcke zijn de geberghten/betalen jaerlijcx van Alcaualen ende derden penningh —— 1 Quento. 730 U. Maravedijs.
r. De Valepe van Miranda ghenaemt/gheleghen in de gheberchten/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende derden —— —— 557 U. Maravedijs.
r. De vier Steden/diemen noemt van de Custe vande Zee/ te weten / Laredo, Sant Ander, Castro de Vrdiales, San Vincente, betalen jaerlijcks van Alcaüalen ende Tercien
—— —— —— 3 Quentos. 616 U. Maravedijs.
r. Het Prinsdom van Asturias, ende de Stadt van Oviedo, betalen jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien —— —— 12 Quentos. 345 U. Maravedijs.
r. De Stadt van Lugo, gheleghen in't Coninghrijck van Gallissien, betaelt jaerlijcks van Alcaualen eñ Tercien, te weten/met de plaets van zijn Bisdom. 4 Quen. 137 U. Ma.
r. De Stadt van Modoñedo, ghelegen in't selfde Coninghrijck van Galissien, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien —— 1 Quento. 732 U. Maravedijs.
r. De Stadt van Orenso, ende haer Jurisdictie in Gallissien, betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien —— —— 6 Quentos. 505 U. Maravedijs.
r. De Stadt vã Sint Jacob in Gallissien, in't Latijn Compluto genaẽt/eñ die Jurisdictie zijn vã Aertsbisdom/betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien 18 Qu. 212 U Ma.
r. De Stadt van Tuy, ende die Jurisdictie van zijn Bisdom in Gallissien, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien —— 5 Quentos. 827 U. Maravedijs.
r. De Stede van Ponte Ferrara in Gallissien, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien
—— —— —— 1 Quento. 975 U. Maravedijs.
r. De Stadt van Leon, ende de plaetsen van zijn Jurisdictie ende Bisdom/ betalen jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien —— 6 Quentos. 350 U. Maravedijs.
r. De plaetsen vande Stadt / ende het Bisdom van Astorga, in't Coninghrijck van Leon, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien 2 Quentos. 455 U. Maravedijs.
r. De Dorpen oft vlecken van de Abdyen van Leon, ende Astorga, betalen jaerlijcx van Alcaualen ende derden penningh —— 797 U. Maravedijs.
r. De Parochien diemen noemt van Salas, in't Prinsdom van Asturias, betalen jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien —— —— 231 U. Maravedijs.
r. De Stadt van Samora, ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien
—— —— —— 15 Quentos. 525 U. Maravedijs.
r. De Stadt van Toro ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien
—— —— —— 11 Quentos. 112 U. Maravedijs.
r. De Stede van Viena, toebehoorende den Hertoch van Offuna, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende derden penningh/ofte Tercien —— 62 U. Maravedijs.
r. De Valepe van Guyrena, betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien ——
—— —— —— 2 Quentos. 335 U. Maravedijs.
r. De Stede van Barisal de la Coma, betaelt jaerlijcks van Alcaüalen ende Tercien
—— —— —— —— 250 U. Maravedijs.
r. De Stadt vã Salamanca ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien —— —— 24 Quentos. 300 U. Maravedijs.
r. De Stadt Rodrigo ende haer Jurisdictie/ betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien
—— —— —— 14 Quentos. 345 U. Maravedijs.
r. Die Jurisdictie van Trigeros ghenaemt/ betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien
—— —— —— —— 417 U. Maravedijs.
r. De Stede van Olmillo, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 47 U Maravedijs.
r. De Stede van Torde sillas, ende haer Jurisdictie/ betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien —— —— —— 2 Quentos. 600 U. Maravedijs.
r. De Stede van Valla dolid, ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcaüalen ende Tercien —— —— —— 29 Quentos. 730 U. Maravedijs.
r. De Stede van Torde Humos, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 827 U Mar.
r. De Stede van Medina del Campo, ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien —— —— 31 Quentos. 375 U. Maravedijs.
r. De Stede van Olmeda, ende haer Jurisdictie/ betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien —— —— —— 2 Quentos. 149 U. Maravedijs.
r. De Stede van Nava ende sevenkercken / betalen jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien
—— —— —— —— 333 U. Maravedijs.

r. De Stede vã Madrigal, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien. 682 U. Marave.

r. De Stede van Arenalo ende haer Jurisdictie betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — 5 Quentos. 310 U. Maravedijs.

r. De Stadt van Avila ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — 19 Quentos. 365 U Maravedijs.

r. De Stadt van Segovia ende haer Jurisdictie betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — 12 Quentos. 480 U. Maravedijs.

r. De Stede van Aranda de Duero ende haer Jurisdictie/ betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — 3 Quentos. 350 U. Maravedijs.

r. De Stede van Roa, betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien 1 Quin. 515 U Mara.

r. De Stede van Gumiel de Yzan, toebehoorende den Hertoch van Ossuna, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien ofte derden penningh — 154 U Maravedijs.

r. De Stede van Sepulueda ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlijcx vã Alcaualen ende Tercien — — 3 Quentos. 540 U Maravedijs.

r. De Stede van Soria ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — 10 Quentos. 282 U Maravedijs.

r. De Jurisdictie vande Stadt ende 't Bisdom van Osma, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — 4 Quentos.

r. De Steden van Agreda ende Tarasona, ende haer Jurisdictien / betalen jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — 2 Quentos. 83 U Maravedijs.

r. De Stede van Molina ende haer Jurisdictie betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — 5 Quentos. 792 U Maravedijs.

r. De Stadt van Siguença ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — 3 Quentos. 662 U Maravedijs.

r. De Stadt van Cuença ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — 24 Quentos. 645 U Maravedijs.

r. De Stadt van Huete ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — 17 Quentos. 916 U Maravedijs.

r. De Stede van Villa Rexo de Fuentes, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — 1 Quentos. 517 U Maravedijs.

r. De Provintie diemen noemt het Marck-graefschap van Villena, 'twelcke zijn de Stedẽ van Timihilla, Albasette, La Roda, San Clemente, ende die Stadt van Villena ende haer Jurisdictie/betalen jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien 31 Quen. 503 U Mar.

r. De Stede van Belmonte, betaelt jaerlijcx van derden penningh alleelijcken: want de Alcaualen behooren den Marckgraef toe. — 476 U Maravedijs.

r. De Stadt van Murcia ende haer Jurisdictie / betalen jaerlijcx van Alcaualan ende Tercien — — 14 Quentos. 820 U. Maravedijs.

r. De Stadt van Lorca ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — — — 5 Quentos.

r. De Stadt van Cartagena ende haer Jurisdictie/ betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien — — — — 2 Quentos.

r. De Stede van Alcaras ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — 16 Quentos. 984 U. Maravedijs.

r. De Stede vã Segura de la Sierra, eñ haer Provintie en Jurisdictie/'twelcke is vã't Meesterschap vã sint Jacob/betalen jaerlijcx vã Alcaualen eñ derdẽ. 11 Qu. 91 U Mar.

r. De Stede van Villa nueva de los Infantes, ende haer Provintie/ 'twelcke men noemt / El Campo de Motyel, is van't Meesterschap van Sint Jacob/betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — 8 Quentos. 664 U. Maravedijs.

r. De Stede van Ocaña eñ die Provintie/diemen noemt van Castilla, welcke is van't Meesterschap van sint Jacob/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien 23 Quentos.

r. De Stadt van Guadalaxara ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — 11 Quentos. 64 U. Maravedijs.

r. De Steden van Pios eñ Poso, betalen jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 160 U. Mar.

r. De Stede van Almonasid, ende Provintie van Sorita, welcke is van't Meesterschap vã Sint Jacob/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien 1 Quento. 188 U Mara.

r. De Steden van Vzeda, Talamanca, Tordelaguna, ende haer Jurisdictie / welcke zijn van het Aertz-bisdom van Tolledo, betalen jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — — 18 Quentos. 250 U. Maravedijs.

r. De Stede van Yepas, betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ derden. 423 U. Maravedijs.

r. De Stede van Alcala de Henares ende haer Jurisdictie/met die Stede van Birivega, zijn van het Aertz-bisdom van Tolledo, betalen jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — — 16 Quentos. 250 U. Maravedijs.

r. De Stede van Madrid ende haer Jurisdictie/ betaelt jaerlijcx vã Alcaualen ende Tercien — — — 23 Quentos. 250 U. Maravedijs.

r. Het Graefschap van Puño en Rostro, dat is: een vupst in't aensicht ghesept/ betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — 1 Quento. 262 U. Mara.

r. De Steden van Cubas, ende Griñon, welcke toebehoorẽ Don Alvaro de Mendoça, welcke ontfanght dẽ Acaualen, betaelt alleen van Tercien 117 U. Maravedijs.

r. De Stede van Galapagar, behoort den Hertoch van Infantadgo toe / betalen jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — 160 U. Maravedijs.

r. De Stede van Illescas ende haer Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcaualẽ ende Tercien — — — 2 Quentos. 297 U. Maravedijs.

r. De Stadt van Tolledo, ende haer ghedeelte / betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — — — 73 Quentos.

De renten

r. De renten vanden dienst van't gheberghte/te weten/'tghene dat betaelt wort vande eyge-naers van't Vee/dat naer't landt van Estremadura passeert om te weyden/ is jaerlijcx weert voor den Coningh — — 19 Quentos. 503 U. Maravedys.

r. De vlecken van't Priorschap van sint Jan/betalẽ jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — 7 Quentos. 55 U. Maravedys.

r. De Stede van Almagro ende haer Provintie/ welcke ghenaemt wort de Campo de Calatrava, is van het Meesterschap van Calatrava, betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien. — — 7 Quentos. 120 U. Maravedijs.

r. Van ghelijcken d'Alcavalen vande Cruyden ende groenicheyt/ diemen in dese selfde Meesterschap vercoopt/gelt jaerlijcx voor den Coningh 3 Quentos. 438 U. Maravedijs.

r. De Stadt vãCuydad Real,betaelt jaerlijcx vã Alcaualen eñ Tercien 4 Quen. 150. Ma.

r. De vlecken gelegen in de contreye/genaemt het Archidiaenschap van Talavera de la Reyna,betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien 14 Quentos. 326 U. Maravedijs.

r. De Stadt van Placensia ende haer Jurisdictie/eñ die vlecken diemen noemt van't Archidiaenschap/betalen jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien 18 Quentos. 475 U. Mara.

r. De Stadt van Truxillo ende haer Jurisdictie/ betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — 12 Quentos. 224 U. Maravedijs.

r. De Stede van Caceres ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — 7 Quentos. 850 U. Maravedijs.

r. Die Stadt van Badajos, ende haer Provintie en Jurisdictie/betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — 9 Quentos. 972 U. Maravedijs.

r. De Stede van Alcantara, Jurisdictie/ende Provintie/is van't Meesterschap van Alcantara, betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien 9 Quentos. 403 U. Maravedijs.

r. Van gelijcken so gelt jaerlijcx d'Alcaualen vande cruyden eñ groenicheyden (die vercocht werdẽ om in de selfde contreyen te weyden) voor dẽ Coningh 3 Quen. 481 U. Mara.

r. De Provintie van Serna, welcke is van't Meesterschap van Alcantara, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende derden. — 7 Quentos. 570 U. Maravedijs.

r. De Stadt van Merida eñ haer Jurisdictie/welcke is in de Provintie van Leon, wesende van het Meesterschap van Sint Jacob/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende derden. — — — 21 Quentos. 234 U. Maravedijs.

r. De Stede van Fuente el Maestro, ende haer Jurisdictie is inde Provintie van Leon, van het Meesterschap van Sint Jacob/ betaelt jaerlijcx van Acaualen ende Tercien — — — 6 Quentos. 973 U. Maravedijs.

r. De Stede van Guadalcana eñ Jurisdictie/is van't Meesterschap van sint Jacob/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — 3 Quentos. 305 U. Maravedijs.

r. De Stede van Xeres de Badajos, (is van't Meesterschap van sint Jacob/) met haer Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien 7 Quentos. 100 U. Maravedijs.

r. De Stadt van Sevilla haer ghedeelte ende Jurisdictie/ betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien — — 182 Quentos. 387 U. Maravedijs.

r. De Renten diemen heet vande heerlijckheydt vande selfde Stadt / gheeft jaerlijcx aen den Coningh — — — 2 Quentos.

r. De Steden van Palma, ende Guelues, toebehoorende de Graven van Palma eñ Guelues, betalen jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — 235 U. Maravedijs.

r. De Steden van Tevar ende Ardales, toebehoorende de Marckgraef van Ardales, betalen jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — 235 U. Maravedijs.

r. Die Stede van llerena ende Jurisdictie/is inde Provintie van Leon, van't Meesterschap van sint Jacob/betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ Tercien 3 Quen. 125 U. Mara.

r. De Stadt van Cadiz, betaelt jaerlijcx vã Alcaualen eñ derdẽ 8 Quen. 452 U. Mara.

r. De rente van Cadiz, diemen heet vande Almadravas, dat is: de visscherye vanden Visch/ diemen heet Atun, gelden 'teen jaer door't ander/jaerlijcx 3 Quento. 35 U. Marave.

r. De Stadt van Gibraltar, betaelt alleenlijcken den derden penningh / ofte Tercien: want zijn vry vande Alcaualen, door gunst vandẽ Coningh/gelt jaerlijcx 1 Qu. 500 U. Ma.

r. De Stadt van Xeres de la Frontera ende Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — 21 Quentos. 50 U. Maravedijs.

r. De Stede van Catmona ende Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — 9 Quentos. 450 U. Maravedijs.

r. De Steden van Lora eñ Sete filla, betalẽ jaerlijcx vã Alcaualen eñ Tercien 680 U. Ma.

r. De Stadt van Eçija met zijn voor Steden/betalen jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — 15 Quentos. 500 U. Maravedijs.

r. De Stadt van Cordoua ende Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — 48 Quentos. 995 U. Maravedijs.

r. De contreye vande plaetsen ghenaemt Rea lengos van Cordoua, betalen jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien, ofte derden penningh 17 Quentos. 316 U. Maravedijs.

r. De Stadt van Andtixar ende Jurisdictie / betalen jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — 4 Quentos. 800 U. Maravedijs.

r. De Stadt van Wieda ende Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — 11 Quentos. 640 U. Maravedijs.

r. De Stadt van Baeça ende Jurisdictie/betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — 17 Quentos. 316 U. Maravedijs.

r. De Stede van Quexada, betaelt jaerlijcx vã Alcaualen eñ Tercien 1 Qu. 415 U. Ma.

r. Het Adelantaetschap van Carcola, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — 6 Quentos. 885 U. Maravedijs.

r. Het Graefschap van Sint Esteven, betaelt jaerlijcx van Alcaualen ende Tercien — — — 1 Quento. 340 U. Maravedijs.

r. De Stede van Martos, eñ Jurisdictie / is van't Meesterschap van Calatrava, van't ghedeelte van Andalusien, betaelt van Alcaualen eñ Tercien. 11 Quent. 436 U Mara.

r. De Stadt van Iaen ende Jurisdictie betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien. ——— ——— ——— 15 Quentos. 909 U Maravedijs.

r. De Stadt van Granada ende Jurisdictie / betalen jaerlijcks vã Alcaualen ende Tercien. ——— ——— ——— 42 Quentos. 910 U Maravedijs.

r. De zyde van't Coningh-rijck van Granaden / plaghen te gelden (te weten /) eerder die Moriscos ofte Granadynen uyt verdreven waren / 42. Quentos / gelden nu ter tijdt maer ——— ——— ——— ——— 22 Quentos.

r. De renten diemen heet Aguela ende Avisses van Granada, gelt jaerlijcks voor den Coningh. ——— ——— 2 Quentos. 750 U Maravedijs.

r. De Steden ofte Stadts van Loxa ende Alhama, in't Coningh-rijck van Granada, betalen jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien. 3 Quentos. 650 U Maravedijs.

r. De Stadt van Baça in Granaden ende Jurisdictie betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien. ——— ——— 10 Quentos. 626 U Maravedijs.

r. De Stadt van Guadix in Granaden ende Jurisdictie / betaelt van Alcaualen ende Tercien. ——— ——— 6 Quentos. 395 U Maravedijs.

r. De Stadt van Almena in Granaden ende Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien. ——— ——— 3 Quentos. 80 U Maravedijs.

r. De Steden van Almunecar, Mutril, ende Salabrena in Granaden / betalen jaerlijcks van Alcaualen ende derden. ——— 2 Quentos. 643 U Maravedijs.

r. De Stadt van Malaga in Granaden / betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien. ——— ——— ——— 16 Quentos. 269 U Maravedijs.

r. De Stadt van Veles Malaga in Granaden / betaelt jaerlijcks van Alcaualen eñ Tercien ——— ——— ——— 3 Quentos. 519 U Maravedijs.

r. De Stede van Pulchena, betaelt jaerlijcx van Alcaualen eñ derden. 410 U Maravedijs.

r. De Stadt van Ronda ende Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcaualen ende Tercien. ——— ——— ——— 5 Quentos. 334 U Maravedijs.

r. Het Eylandt vã Canarien geeft den Coningh jaerlijcx 4 Quentos. 850 U Maravedijs.

r. Het Eylandt vã Teneriffe geeft den Coningh jaerlijcx 3 Quentos. ———

r. Het Eylandt La Palma gheeft den Coningh jaerlijcx 2 Quentos. 400 U Maravedijs.

Den daghelijcksen dienst / obligatie / ofte contributie / die de Coninghrijcken ofte landen van Spaengien / jaerlijcks aenden Coningh betalen / zijn waerdich 104. Quentos / 305 U Maravedijs. Nu soo is te weten / dat dese dagelijckse dienst / obligatie / ofte contributie / gedeelt wert door alle de Provincien / Landen / ende Steden van Spaengien / onder't volck die gheen Leenheeren / Ridders / ofte Edelmannen en zijn / dan onder dien / welckmen noemt 'tghemeen Populus / ingheseten / ende onderdanen / dese doetmen een yeder schatten ende betalen / naer de qualiteyt ende vermoghen van elck een / moeten des jaers een sekere somme geven / en dat naer die waerdye van henlieder goederen / welcke jaerlijcksche schattinge ofte contributie / is 'teen jaer door't ander / de voorsz. somme vã 104 Quun. 305 U Mara.

r. De Tollen vande thiende penninghen vande drooghe Havens / (dat zijn die passagiens van te landt) vande Coningh-rijcken van Vallencia, Arragon, ende Navarre, diemen betaelt van alle goederen ende waren / die uyt Spaengien nae de voorsz. landen gevoert werden / soo wel van't incomen / als van't uyt voeren: want alle de goederen die van't eene Coningh-rijck in't ander vervoert worden / betalen altesamen den thienden penningh / welcke Tollen ofte thienden vande voorsz. Coningh-rijcken / te weten / vande drooghe Havens ofte passagiens / geldẽ 'teen jaer door't ander / des jaers 49 Quentos. 35 U Maravedijs.

r. De drooghe Havens ofte binnenlandtsche passagiens / incomsten ofte uytganghen / die van't Coningh-rijck van Portugael strecken / naer de landen die onder de Croone vã Spaẽgien gheleghen zijn / eyghentlijcken Castilien genaemt / gheven den Coningh jaerlijcks van thienden vande goederen ende waren / die daer heen en weer door passeren / 'teen jaer door't ander ——— ——— 34 Quentos. 155 U Maravedijs.

r. De Wollen die jaerlijcks uyt Spaengien ghetrocken / eñ vervoert werden naer alle weghen / gheven van elcke sack / (wegende ontrent 10. Aroben, wesende yeder Arobe 25. põt) diemen uyt Spaengien naer buytens landts voert / twee Ducaten / toebehoorende d'ingeboren ende inwoonders: maer den vreemden Man moet betalen vier Ducaten voor yeder sack; dese Tol beloopt d'een jaer door't ander / des jaers 53 Quentos. 586 U. Maraved.

r. Het opperste Almoxarifschap van Sivilla / het welcke de selfde Stadt vande Coningh ghepacht heeft / voor 154 Quentos / 309 U Maravedijs 'tsiaers / dese renten zijn de thienden van alle Coopmanschappen / ende waren van Neerlandt / Vranckrijck / Enghelandt / Portugael / Italien / etc. van alle weghen comende van buyten / om aldaer te lossen / geven altesamen van thien een / voor den Coningh / 'twelcke genaemt wort Almoxarifasgo / comt 'teen jaer duert ander / de voorseyde somme van 154 Quentos. 309 U Maravedijs.

r. Het Almoxarifschap van Spaenschs Indien / het welcke de selfde Stadt van Sevilla ghepacht heeft vanden Coningh / des jaers voor 67. Quentos / ende is vã alle Coopmanschappen / die in Sevilla gheladen ende ghescheept worden naer Spaenschs Indien / betalen in Sevillen den 20. penningh / ende comende in Indien / betalen de selfde waren noch eens den 20. penningh / soo dattet op de rekeninge den 10. penningh comt te wesen / 'twelcke 'teen jaer door't ander / de voorsz. somme is bedraghende. ——— 67 Quentos.

r. De renten die den Coningh heeft vande Munten van Spaengien / te weten / van yeder marck Silver / dat inde selfde Munten ghestagen en bearbeyt wert / zijnde elck marcke ses Ducaten aen Silver / betaelt een Reael in specie voor den Coningh; dese rente wort genoẽt El Señoreaxo de la Moneda; Ende de munte van Sivilien brenght alleen soo veel op als alle d'ander / ghelijck dese rente is / des jaers waert voor den Coningh 22 Quentos.

Den

r. Den Coningh heeft verpacht aen de Fuckaers van Ausburch/ de Meesterschappen vã Sint Jacob/Calatrava, ende Alcantara, voor 98 Quentos 'tsiaers/ en zijn alleen de Tollen van't Coren/Wijn/Olye/ende andere dinghen die den thienden penningh betalen/ die de Meesters in vorighen tyden plaghen te hebben; In dese Tollen en zijn niet begrepen de Tercien noch Alcaualen, die noch buyten blyven/als op een ander ghesept is; Dese Meesterschappe zijn vande opperste Cruys-heeren/van dese drie orden/te weten/van S. Jacob/Calatraua, ende Alcantara, de welcke plaghen overste ofte hoofden te hebben/diemen Meesters noemden/ghelijck als die oversten van Rodes ende Malten, ofte ghelijck als vã [redacted] Cloosters ende Religieusen / met beloften [redacted] onderdanicheyt ende sekere puncten t'observeré/alst oock noch huydens daeghs [redacted]/welcker oversten plagen te wesen (als een ampt van grooten aensien ende auctoriteyt/) van des naesten bloetverwanten des Coninghs/ ofte oock wel zijn kinderen/hebbende haer eyghen landen/ besit ende volcomen comandement ende ghebiet: maer de Coninghen van Spaengien hebbent metter tijdt allenexkens onder haer ghetrocken/bedienende ofte ten minsten presenterende/ als nu selfs/ als Meesters ende oversten van alle Cruysen/Comendorien/ende ordenen/waer van [redacted] verpachtinghe van de selfde Meesterschappen aen hem comen/als boven/comt als ghesepdt is. 98 Quentos.

r. Noch heeft den selfden Coningh verpacht [redacted] Cruyden/ende het groenicheyt vãde Weyden/vande voorschreven Meesterschappé/om het Vee daer op te weydé/ des jaers voor de somme van 37 Quentos.

r. De Coningh heeft verpacht het Quicksilver van Almalen ghenaemt / in't gheberghte van Sierra Morena, in't Velt van Calatraua, des jaers voor 73 Quentos.

r. De Bullen ofte aflaets Brieven vanden Paus van Roomen/ diemen noemt de Santa Crusada, gheven [redacted] Coningh jaerlijcks/alle oncosten af getrocké. 200 Quentos. Het welcke ghereduceert [redacted] onse Nederlandtsche Munte/comt [redacted] bedragen over [redacted] sesthien Tonnen schats.

r. De rente ghenaemt Subsidio, welcke is dat alle Priesters ofte gheestelijcke persoonen/ die eenighe benefitien ofte renten hebben/te weten/van Kercken / Cloosteren / Cappellen/ Cluysen/ofte dies aenclevende/moet een yegelijck betalen een sekere somme / ende dat conforme zijn Stipendio Sallarijs, beneficie/ende qualiteyt /ende naer dat het in een yeder Bisdom verdeelt comt/ende dit tot hulpe vande oncosten ende oorloghen / teghens die ongheloovigen ende Ketters/waer van de meeste Kercken ende Cloosters met den Coningh verdraghen zijn/in maniere van pachtinghe/voor een sekere somme 'tsiaers/ diese hem boven alle oncosten moeten opbrenghen ende leveren / dese Subsidio is 'teen jaer door het ander waerdigh 65 Quentos.

r. Noch so gheven alle Bisschoppen ende Kercken van Spaengien/jaerlijcks aen den Coningh/tot hulpe van de oncosten/teghens d'ongheloovighen ende Ketters/ 110 Quentos.

Dese rente ofte obligatie wert genaemt El Excusado, het welcke [redacted] Paus geconcedeert ofte ghegunt heeft/door zijn Breuis, ofte Patente Apostolica Romana, aen den Coningh van Spaengien/soo dat de Coningh mach kiesen uyt elcke Capelle van een yeder Kercke/ een ontfangher/van die [redacted] thienden vande Gheestelijckheyt ende Kercken ontfangen / als daer is van't Coren/Gerst/Wijn/Olye/ etc. ende alle andere dinghen diemen pluckt/ende wassen/ende de selfde Gheestelijckheyt ende Kercken leverent den Coningh/boven alle [redacted]costen vry [redacted] vranck/'teen jaer door't ander/[redacted] voorsz. somme van 110 Quentos.

r. De Myne van Guadalcana, ghelegen in't landt ghenaemt Estremadura, in het gheberghte van Sierra Morena, placht te gelden/te weten / het Silver datmen daer des jaers uyt trock/ 187 Quintos: maer hoe veel dattet nu tertijt opbrenght/en is gheen sekerheydt af: want is seer ghedebilleteert ofte verslapt.

r. Alle de Landen van Spaengien gheven den Coningh jaerlijcks van obligatie/ diemen noemt de Excercitio, voor de Slaven ende Galey-boeven/ende tot onderhout vande Galeyen. 7 Quentos. 750. U Maravedijs.

r. Die rente ghenaemt de la Moneda Forera, dat is: een Munte ofte penningh die een yeder persoon jaerlijcks moet betalen van obligatie / te weten / elcke heertstede seven Maravedijs 'tsiaers/'tzy van wat conditie/staet/ ofte qualiteyt die souden moghen wesen/ welcke rente beloopt 'teen jaer door't ander /des jaers 6 Quentos. 656 U Maravedijs.

r. Het ghene dat den Coningh jaerlijcks van Spaensche Indien compt / is de somme van 300. Quentos.

r. Het Coningh-rijck van Navarre gheeft jaerlijcks [redacted] den Coningh/de somme van 35 Quentos. 500 U Maravedijs.

r. De Coningh-rijcken van Valencien, Arragon, ende Catalunien, gheven [redacted] jaers (behalven andere diensten ende obligatie/) aenden Coningh 75 Quentos.

r. De Eylanden van Sardinien, Majorca, ende Minorca, [redacted] heeft de Coningh geen profijt af / om dat [redacted] renten ende incomsten van dien ghedespendeert ende verdaen worden/in de bewaringhe ende bescherminghe van [redacted] selfde/en somtijdts [redacted] van doen wesende.

r. Het Coninghrijck van Cecilien geeft den Coningh jaerlijcx 375 Quentos.

r. Het Coninghrijck van Napoles, 'tlandt van Pullia ende Callabria, gelden jaerlijcx [redacted] alle renten voor den Coningh 450 Quentos.

r. Het Hartochdom van Milanen geeft den Coningh jaerlijcx 300 Quentos.

r. De Provintien van Nederlandt ende Bourgongien/plaghen te geven aenden Coningh jaerlijcx 700 Quentos.

Maer jeghenwoordigh in dese troublen ende gheduerighe oorloghe [redacted] canmender gheen claerheydt noch sekerheydt af weten.

r. De verpachtinghe ofte rente van [redacted] Troefspelen van gheheel Spaengien/gheven jaerlijcks [redacted] den Coningh/20 Quentos: [redacted]ant van elcken Troefspel datter vercocht wert

moeten

moeten geven een halven Reael voor den Coningh/ende is verpacht des jaers voor de selfde somme —— —— —— 20 Quentos.

r. De Rassen ofte Lakens van Florensen, te weten/ die van buyte in Spaengien gebracht werden/ gelden jaerlijcx van Tol/ 10 Quentos: want elcke stuck Rasse ofte Laken/ moet 6. Ducaten van Tol voor den Coningh gheven. —— 10 Quentos.

Alle dese rekeninghe van de Tollen / Alcaualen, thienden ende derden penninghen/ Chijnsen/ Inposten/contributien/renten/Domeynen/en incomsten vande Coningh van Spaengien/ zijn ghetrocken uyt de registeren der respective Reken-camers des selfden Coninghs/ende sonder eenighe veranderinghe over gheset en getranslateert/ ghelijck als sy verpacht/opghebracht / ende betaelt zijn gheweest het jaer van 1578. al eer dat den selfden Coningh het Coninghrijck van Portugael aen hem hadde / waeromme hier niet in begrepen en is/dan sullent hier naer in't besonder/ende op zijn selven verhalen/ als oock van hare regierders/ alles in't corte verbatet/met die waerachticheydt van dien/ door informatie ende Coppe der Officieren / ende bedienders van des Coninghs ambten ofte Officieren / inde selfde Coninghrijcken ende haer heerlijckheyden. Nu soo bedraghen in alles de voorschreven Domeynen/renten/ende incomsten des Coninghs/ghelijckse alles in't particulier verclaert gaen/'teen jaer door't ander te samen ghesommeert/ 13. Millioenen Gouts/ende 48 Vooo. Ducaten/het welcke compt ghereduceert in onse Nederlandtsche Munte ende rekeninghe / te weten/ drie gulden voor een Ducaet/ ofte elf Spaensche Realen / de somme van 452. Tonnen schats / ende 44 Vooo. Carolus guldens/ van 40. grooten vlaems 'tstuck. —— 452 Tonnen schats. 44 V. gulden.

Het welcke is eyntelijcken de gheheele somme/ende incomste des selfden Coninghs van Spaengien jaerlijcks/behalven Portugael ende haer ghedeelte/ als ghesepdt is; Het welcke nu ter tijdt oock mede den selfden Coningh is besittende / als hier naer verclaert sal werden.

De Coninghrijcken die vervaet zijn onder den naem van Spaengien / eyghentlijcken Castilien: maer in het ghemeen Spaengien ghenaemt/ zijn dese / Leon, Arragon, Castilien, Navarre, Granaden, Tolledo, Vallencien, Sevilien, Cordoua, Murcien, Iaen, Gallicien, Gibraltar, Catalonien, zijn veerthien die eertijdts elck een Coninghrijck op haer selven hebben gheweest/ende noch den naem behouden. De Coninghrijcken/Provintien/ende Steden/die in't Hof van Spaengien in eenighen dachvaert ofte vergaderinghe van't ghemeene landts saken haer voysen ofte stemmen geven / en gheroepen werden/ zijn dese naervolghende/te weten: De Coninghrijcken van Leon, Sevillien, Tolledo, Granaden, Cordoua, Murcien, ende Iaen; Die Steden/te weten/de Hooft-steden/welcke zijn als Bisdommen/zijn Burgos, Salamanca, Segovia, Soria, Avila, Cuença, Toro, Zamora, Guadalaxara; Ende die Steden dat gheen hooft-steden noch Bisdommen en zijn/ hebbende slechtelijcken den naem van Steden/al hebbense Mueren ofte gheen/diemen eygentlijcke Villas noemt/van dese hebbender maer twee hare voysen ofte stemmen in't Hof/welcke zijn Valla dolid, ende Madrid; Die ander Coninghrijcken/als Arragon, Navarre, Valentie, ende Catalonien, &c. hebben haerlieder Viçeroys ende Gouverneurs a part/houdende haer daghvaerden op haer selven / regierende met des Coninghs advijs/ ghelijck als die van Napels, Cecilien, Milaen, &c.

Dat 3. Capittel.

Een cort verhael vande notabelste dinghen, gelegentheyt, regieringe, ende incomste van't Coninghrijck van Portugael, eertijdts Lusitanea ghenaemt.

Groote van Portugael.

Het Coninghrijck va Portugael heeft in't omgaens 285. myle / te weten/ byde Custe vander Zee 135. mylen/ en te landewaerts omgaende 150. mylen;

17. Steden diemen Cuidades noemt &c.

Heeft 17. Steden in Portugael en Spaengien/ Cuidades ghenaemt / welcke tytel gheenighe Steden moghen voeren/dan die hooftsteden van eenigh Bisdom/ofte door particulier gunst ende previlegie des Coninghs / alle d'ander worden genaemt Villas, al ist schoon datse met Mueren en Poorte omringt en besloten zijn/ ofte dat zy gheen Mueren en hebben / gelijck alsser veel zijn/doch hebben evenwel den naem van Villas;

Hoe veel Steden en Casteelen datter in Portugael zijn.

Van dese Villas, Steden/ ende Casteelen/zijnder in Portugael 470. behalven Dorpen ende vlecken/ heeft 3. principale Havens ofte Revieren / om Schepen te anckeren / te weten/ Lisbonen/ Porto, ende Setuval,

Drie Revieren in Portugael.

ende noch ander drie in't landt van Algarve, ('twelcke oock vande Croon va Portugael is/) te weten: Tavilla, Lagos, ende Villa Nova;

Desgelijcx 3. in Algarve.

De sluetel ende bescherminge va de Revier ende Stadt van Lisbonen / is het Casteel Sint Juliaen (vande Duytschen sint Gillis gheheeten/) welcke is gheleghen aende eerste passagie ende incompste van de Revier/ die ghenaemt wort Tegio, in Latijn Tagus, een van de vermaerste van gheheel Europa.

Gelegentheyt van't Casteel S. Juliaen by Lisbona.

Dat 4. Capittel.

Vande Iustitie ende regieringhe van Lisbonen ende Portugael.

Verhael van verscheyden Rechters in Lisbona.

Ten eersten het Tribunael, ghenaemt 'trelaes van't Civil, waer van opperste Rechter is/ den Regidoer, dat is: de Regierder van Coninghs wegen/met noch twee andere rechters; Het Tribunael va het Crymen, ende twee Rechters; Eenen Auditeur ofte Rechter van des Coninghs Tolhuys/ghenaemt Alfandega; Een Rechter va de proprieteyten ofte eygendommen/ende benefitien; Acht Rechters van de Weesen; Een Rechter van de Gast-huysen; Een opperste Rechter (ghenaemt Correcteur,) vande dinghen ende saken van Indien/ Guinea, Cabo verde, San Thome, ende Brasilien; Van alle dese voorsz. rechten machmen appelleren aen het relaes van het Civil; Het Tribunael ghenaemt van de supplicatien / wiens Rechters ghenaemt worden Desembargadores, dat is soo veel als ontlasters ghesepdt/ dese zijn van

Vande Rechters dictiles Desembargadores.

grooter

grooter auctoritept ende aensien/ als by ons opperste Raets-heeren ende Presidenten; Aen dit recht comen die appellatien van't Tribunael van't Civil; Haren oversten is eenen genaemt/ Correcteur vāde supplicatien; Twee Rechters die ghenaemt worden/ Desembargadores da Fazenda, dat is soo veel als Curateuren eñ Rechters van des Conings goederen/ dese oordelen de rechten/ ende plepten tusschen den Coningh ende particulieren; Vā dese en is gheen appellatie; Den Raet van de oordenen/ Tribunael, Suppremo, ofte dē hooghen Raet diemen noemt/ Desembargadores van't Palleps; Tribunael van de Concientie ghenaemt; Tribunael vande Veedores da Fazenda/ dat is: Besienders/ Voochden/ ofte Besorghers van des Coninghs incomsten eñ goederen; Tribunael van des Coninghs reken-camer/ welcke staet onder de Veedores da Fazenda; Den Raet vā Staten; Twee tytelen van Hertoghen; Een van Marckgraef; Thien van Graven/ met die qualitept vā elck een; Die fortressen der Portugesen in Africa, ofte Barbaren, zijn dese/ te weten: Tanger, Zepta, Arzilla, het Eplandt van Madera, die Vlaemsche Eplanden/ As Ilhas dos Açores ghenaemt/ als daer is Tercera, Sint Michiel, Santa Maria, Sint Iorgie, Pico, Fayael, Graciosa; d'Eplanden Flores ende Corvo; d'Eplanden van Cabo verde zijn/ Sint Iacob, O Fogo Mayo, Boa Vista, Sant Antonio, ende Sant Nicolaes; Arguyn een fortresse in't lādt vā Guinea; De Mpne vā Sint Iorgie, eē Casteel aēde selfde Custe van Æthiopiæ; noch aē de voorsepde Custe het Epland del Principe, Sant Thome, Atubon; Het Coninghrijck vā Congo ende Angola, aen de selfde Custe van Æthopien, lept onder tribupt vā Portugael; Het Eplandt Santa Helena; aen d'ander zyde van de Cabo de bona Esperança, de fortresse van Soffala; het Eplandeken van Moçambique; het Eplandt van Ormus, gheleghen tusschen Persien en Arabien; de Stadt ende fortresse van Diu; die Steden ende fortressen vā Daman, Bacayn, Chaul, Goa, alwaer de Viceroys resideren/ altemael ghelegen aende custe van Indien; Die Steden ende fortressen van Honor, Barcelor, Mangalor, Canaror, Cranganor, Cochijn, Coulan, altesamen gheleghen aende selfde Custe van Indien/ diemē heet Malabar; Een fortresse in't Eplandt van Seylon, ghenaemt Columbo; De Steden vā Negapatan, ende Sant Thome, aen de Custe van Choramandel; De Stadt ende fortresse van Malacca; d'Eplanden vā Maluco, te weten/ Tarnate, Tydor, Banda, ende Amboyna; Het landt ende de Custe van Brasilien/ van 500. mplen in de streckinghe/ ghedeelt in acht Capiteynschappen ofte regieringē/ van waer jaerlijcks naer Portugael ghebracht wert over de 150 U. dupsent Arroben Supckers/ te weten/ peder Arrobe van 32. pont; De Haven ghenaemt de todos os Santos, ofte vā Alderhepligheu/ alwaer den Govermuer van Brasilien hem onthout.

> Desembargadores da Fazenda.

> Desembargadores van't Palleps.

> Tribunael vā de Veedores da Fazenda.

> Twee tytelen van Hertogen in Portugael

> Verhael vāde Portugesche sterckten in Africa.

> Desgelijcx vā plaetsen die onder tribupt vande Portugesen sitten.

Die ordinarische renten vande Croone vā Portugael/ bedraghen jaerlijcx over een Millioen Gout/ ende 100. dupsent Ducaten; De renten ende incomsten van de Meesterschappen van de Crups-heeren/ wiens Meester eñ oversten althans is de Coningh/ de welcke toebehooren d'Eplanden van Açores, (ofte Vlaemsche Eplanden/) Madera, die van Cabo verde, San Thome, del Principe, zijn des jaers 200 U. dupsent Ducaten; Die rente vā de Mpne/ toebehoorende het Meesterschap van de Crupsheeren van Christo ghenaemt/ zijn jaerlijcx 100 U. dupsent Ducaten; Van Brasilien jaerlijcx 150 U. dupsent Ducaten. De Renten ofte Tollen vande Specerien ende incomsten van de goederen van Oost Indien/ zijn jaerlijcx 600 U. dupsent Ducaten/ dat zijn 18. Tonnen schats/ dit is alleenlijckē vande Tollen/ vande goederen/ ende waren/ die daer van daen comen: want alle d'ander renten ende incomsten/ te weten/ van't landt van Indien/ ende hare Steden/ wort ghedespendeert ende verdaen in bewaernisse/ ende bescherminghe der selver plaetsen/ in somma dat die renten ende incomsten/ vande Croone van Portugael/ eñ haer ghebiet/ des jaers bedragende zijn 2200 U. dupsent Ducaten/ dat zijn 66. Tonnen schats naer onse rekeninghe.

> Hoe veel de renten van de Coningh van Portugael jaerlijcks bedraghen.

> Renten van verschepden plaetsen.

> Hoe veel de Tollen vande Indiaensche Specerien 'tsiaers waerdich zijn.

> Hoe veel de gheheele incōst vā Portugael 'tsiaers waerdich zijn.

Dat 5. Capittel.

Vande jaerlijckſche oncolten van het Coninghrijck van Portugael.

De soudye ofte het sallaris vande Ministren/ ofte Rechters van de justitie op't vaste landt/ zijn jaerlijcx 100 U. dupsent Ducaten.

> Verschepden oncosten die Portugael jaerlijcx moet betalen.

Van de Tencas, dat zijn giften ofte previlegien/ als leenen/ die de Coningh tot een vereeringe vergunt/ aen sekere persoonen als lijfrenten/ diemen ontfanght soo langhe alsmen leeft/ ende sterven dan weder aendē Coningh/ dese zijn jaerlijcks 300 U. dupsent Ducaten.

De Iuras die vercocht zijn/ dat zijn eeuwighe renten/ welcke men coopt op des Conincx Domepnen/ Tollen/ ende Rechten/ jaerlijcks t'ontfanghen/ sonder te moghen lossen ofte af legghen/ ende sterven op d'erfghenamen van Aver tot Aver/ zijn des jaers 150 U. dupsent Ducaten.

> Hoe veel de erfrenten 'tsiaers belopen/ die den Coningh betalen moet.

Tot onderhout vande fortressen eñ sterckte vā Africa ofte Barberien/ iaerlijcx 300 U. dupsent Ducaten.

Tot onderhout van vijf Galepen/ iaerlijcx 50 U. dupsent Ducaten.

Tot die iaerlijcksche Armade/ die de vloten ende Schepen van Indien convoyeren/ ende weder in halen 300 U. dupsent Ducatē.

> Verschepden oncosten voor eñ van verschepden dinghen.

De Moradien, dat is ghelijck sallaris ofte tractement/ die de Coningh gheeft (tot onderhout van zijn Dienaers/ genaemt Mocos da Camara Cavalheiros Fidalgos, ende ander dupsent tytelen/) tot een vereeringhe/ aen persoonen die hy eenige vrientschappe wil bewysen/ ofte vergeldinghe van eenighen dienst/ ofte door gunste van haer ouders ofte Heeren/ met welcke tytelen ende previlegien worden ghenaemt/ Dienaers van sConinghs huys/ 'twelcke een groote eere is/ welcker persoonen een sekere/ doch clepne somme/ van dese Moradie des iaers gheassigneert is/ tot hulpe van de Gerst ofte Haver van henlieder Peerden/ al ist datse altemet qualijc hare schoenē connē vergeldē/ en haer leven geē Peerdē en heydē: maer is alleenlijcken een teycken van des Coninghs gunste eñ vrientschappe/ daer de Portugesen meer moets eñ roems op hebben/ als op alle de weldaden vande werelt/ doch is vā weynich importantien/ en wert seer selden betaelt/ beloopt des iaers de somme van 80 U. dupsent Ducaten.

> Oncostē vans Mocos da Camara/ eñ Cavalheiros Fidalgos.

De oncosten ende behoeftinghe voor des Coninghs van Portugaels camer ende huys

dienste

dienste / is ordenarijs des jaers 200 V. duysent Ducaten/'twelcke placht verpacht te wesen/ gelijck alst noch huydens daeghs is/met de costen ende tafel des Cardinaels/Don Alberto van Oostenrijck/Gobernuer van Portugael.

Oncosten vande sterckten in Portugael

Tot onderhout vande fortressen en sterckten/van't Coninghrijck van Portugael 200. duysent Ducaten.

In somma dat de voorschreven oncosten te samen beloopen / des jaers 1680 V. duysent Ducaten.

Dat 6. Capittel.
Van de Stadt Lisbonen.

Hoe veel kercken en huysen in Lisbona zijn.

LIsbona heeft 32. Parochie Kercken/ en over de 11. duysent Huysen/waer in zijn over de 20. duysent woonplaetsen/ dit is te verstaen behalven 't Hof ende haren aencleef; heeft over de 120 V. duysent menschen / waer onder meer als 10. duysent Swarten ende Slaven zijn/dit alles na aenteyckeninge/ ende die memorialen der Pastoren vande Parochie Kercké/ 'twelcke zy eens 'tsiaers zijn verobligeert te doen/ een yeder in zijn quartier / ende Pastorie / alle het selfde is noch uytgesondert/ der geender die't Hof volghen/ende die vande Cloosters ende Conventen/Gasthuysen/ ende andere Godtshuysen/ als oock den reysenden ende vreemden Man/ die gaet en comt: want de Stadt is vol van Cloosters/Conventen/ende Godtshuysen/so datse in't begrijp te samen/so veel beslaen souden/als de Huysen vande Stadt; Nu van ander by Kercken/Cluysen/ en Cappellen / van lieve Vrouwen ende Santen/ dat gheen Parochien en zijn/ zijnder so veel datse ontelbaer zijn; de Stadt heeft over de 350. straten / behalven dwers straten ende steghen/ en straetgiens die gheen duer ofte uytganghen en hebben/die seer ende ontallijcke veel zijn.

'tGhetal van de menschë in Lisbona/sonder de geestelijcke en reysende persoonen/ &c.

Et ontelbaer ghetal van Cloosters in Lisbona.

350. straten in Lisbona.

Dat 7. Capittel,
Een cort relaes van de Coninghen van Portugael, tot op Philippus, Sone van Carolus Quintus, Rooms Keyser, die't nu jeghenwoordigh onder zijn gewelt en gebiet heeft.

Don Afonco eerste Coning van Portugael.

DEn eersten Coningh vä Portugael/is gheweest eenen Don Afonço Henriques, Sone vandë Grave Don Henrick, welcke was (als die Cronijcken vermellen/) Sone vanden Hertoge van Lotrijck/andere meenen van den Coningh van Hungarien / doch het sekerste is te wesen van Lottrijck/ den selfden souden gecomen wesen in't Hof vanden Coningh vä Spaengien ofte Castilien/om hem uyt een yver van't gheloof t'employeren/ teghens d'ongheloovigen ende witte Moorë/ofte Mauritianen, die doen ter tijdt noch het meestendeel van Spaengien/eñ 'tgeheele land van Lusitania (nu Portugael) besaten/met een daghelijckse oorloghe/tegens de Christenen van Castilien/ende die by liggëde contreyen / in welcke oorloghe hy hem soo wel oeffenden/met soo veel Ridderlijcke feytë/ dat hem den Coningh nieuwers met wist te betalen/als hem te vereeren met zijn Dochter int houwelijck/eñ tot een houwelijcx goet/het landt van Lusitania , ofte Portugael / te weten / 'tghene dat zyder af geconquisteert hadden/ met alle 'tgene dat hyder dan noch meer mochte tot crijghen / ende worden ghenaemt Graef van Portugael ; ende de voorsz. zijn Sone Don Afonçe, werden geboren in't jaer 1094. den welcken 'tmeestendeel van Portugael/ vande Mooren ofte Mauritianen af gewonnen heeft / naer de doot van zijn Vader/ wordë genaemt Prince 27. jaren lanck/ welcke tytel in Spaengien niemant en mach voeren/ dan alleenlijck des Coninghs eerste gheboren Soon/eñ erfghenaem van't Coninghrijck/ende wesende van 45. jaren/wordë voor Coningh ghecroont / door previlegie eñ gunste vanden Paus van Roomen/van dien tijdt herwaerts/so is Portugael een Coninghrijck ghewordem; Desen eersten Coningh heeft getrout/wesende van 52. jaren/ende genereerde een Soon eñ drie Dochters / hadde noch behalven dese een Soon ende Dochter Bastarden / heeft gheregeert 46. jaren / is overleden inde Stadt van Coymbra, leyt begraven in't Clooster van Santa Crus, 'twelcke hy selver ghesticht hadde / als oock die Cloosters van Alcobaça, ende Sant Vincente buyten Lisbonen/ghenaemt San Vincente de fora.

Van wie dese Coningh afgecomen is.

Door wat middel dat hy aen't Coning rijck ghecomë is.

Op wat tijt de Soon van Afonco gheboren is.

Wanneer dese Soon tot Coningh gecroont werde.

Wanneer hy gestorven / eñ waer hy begraven is.

Desen Coningh heeft de Stadt vä Lisbonen aldereerst gewonnen / vande Saracenen ofte Mauritianë / door hulpe eñ bystant van de Duytsche Natie / welcke aldaer by gheval met een vloot Schepen (door het weder ghedwonghen wesende) in quamen ghelooopen/ om daer naer henlieder reyse te vervoorderen naer't Heyligh landt / daer zy (om 'tChristen gheloof te vermeerderen) uyt een yver nae toe trocken / dencke gheweest is ten tyden van de overwinninghe vande stercke ende gheweldighe Stadt van Damyate, daer hem die van onse Vaderlijcke Stadt Haerlem/soo vroömdadigh thoonden / als die teeckenen soo van't Sweert ende 't Wapen/ noch geduerende genoech betuyghen / ende over al oircont is/ alhier gecomen wesende/ ten tyden dat de voorschreven Coningh besich was/inde belegeringhe vande voorsz. Stadt Lisbonen/ ende onderstaen hebbende datse uyt een yver alleenlijcken ghecomen waren/om haer teghens de ongheloovighen ende ghemeene vyant aller Christenë t'employeren/heeft haer vrientlijcker versocht eñ ghebeden/ghesien dattet God gelieft hadde aldaer te arriveren/in so bequamen tijt/ om soo't scheen hem te moghen assisteren / haer vermanende datse hen alhier soo wel (als in't heylich landt daer zy heen wildë) consten besteden / om 'tgheloof te vermeerderen/ende d'ongheloovighen te vernielen/ ende wel gheluckende/ (ghelijck zy niet en twyfelden/ met haerlieder hulpe de victorie voor gewis hielden/) mochten alsdan noch even wel haer voorghenomen reyse / vervoorderen tot Gods ende haer eere / 'twelcke zy eyntlijcken hem verwillichden/ en hebben hen so dapperlijck en mannelijck gequeten/ datse niet alleen Lisbonen en veroverden : maer noch veel ander plaetsen / daerenboven stellende den Coningh in zijn volcomen besit ende eere / door welcke vrywilligen dienste hem den Coningh verobligeert vindende/aende selfde Duytsche Natie/ heeft hem willen (in recompense) versien voor haer ende huere naecomelighen/ der selver Natie/met veel ende besondere previlegien ende vrydom/ boven alle ingheboren ende naturelen van't landt/ordinerende voor hë ende zijn naecomelinghen / voor een eeuwigh ende onveranderlijck Edict/dat van dien tijt voortaë/alle de gene die van Duytsche Natie in zijn

Hoe wie Lisbona eerst vande Saracenen gewonnen heeft.

Hoe/ en waer die van Haerlem haer wapen gecregen hebben.

Lisbona wert inghecomen.

De Duytsche crijghen tot loon vä haer dienst veel previlegien.

in zijn land begheren te woonen/ofte traffijcqueren/genieten soudẽ veel previlegien/ libertepten ende voordeels/te weten/ vrient eñ vrp van alle Impostẽ ende Chijnsen/van alle het gene datse voor henlieder persoonen/ huysen/ ende familie van doen hebben/ te mogen draghen sooda ighen cleeren ende juweelen/ ende van soodanighen stof alst hen gelieft/als oock henlieder huysvrouwen ende familie/ al zijnsẽ schoon Portugesen/'twelcke d'ingeboren verboden is; want hebben een Lop ende Wet vã de habyten/eñ daer stof toe/een yegelijck naer zijn qualiteyt. Item te mogen gaen by nacht eñ ontijden alst hen te pas comt/met vijf ofte ses Dienaers/met licht ofte sonder licht/ende met soodanighe wapenen en gewepr alst hen belieft/'twelcke d'ingheboren in gheenderley manier toeghelaten wert; Gheen justitie in hare huysen te mogẽ yemant reprehenderen/ ofte over haer recht ende vonnis wysen/'tzy van wat saken dattet zy/uyt ghenomen Crimine lesẽ Mayestatis, dan alleenlijcken hueren Rechter/namentlijcken vanden Coningh daer toe gheordineert/ die ghenaemt wordt/ Iuis dos Alemaijns, ofte den duytscher Rechter. Item dat hare huysen niet en mogen genomen worden/'tzy eyghen ofte ghehuert tot dienste vanden Coningh/ofte zijn Hof/gelijck alle d'ander onderworpen zijn/oock en mogẽ niet ghedwonghen wesen tot eenighen dienst ofte ampten van't landt ofte sConinghs/ gelijck als de ingheboren/ nochte ghestelt op eenighe contributien/tot bescherminghe ende noot van't ghemeene welvaert; Door't landt reysende moetẽn voor alle Man ghedient en gerijft worden/ voor haer gelt ende noch andere dierghelijcke veel puncten meer/ die alle te lanck souden vallen om te verhalen/ hebbe alleenlijck mentie ghemaeckt van de principaelste/eñ sommighe uyt ghenomen in't cort/ om daer door te bethoonen (als henlieder eyghen Cronijcken verhalen/) door wiens ende met wiens hulpe de Portugesen besitten/ het gene zy huydens daeghs bewoonen/dese previlegien werdẽ noch (als oock altoos) sonder eenighe feyl scherpelijck onderhouden/ ende van alle Coninghen onwederroepelijck ghéconfirmeert zijn gheweest/ ende noch daghelijcks vermeerdert/ door daghelijcksche weldaden die zy vande selfde Natie ontfanghen/ als sulcks ghenoech oircont is.

Wetten in Portugael vã cleeren dat elck draghen moet.

Veel heerlijcke previlegien tot voordeel vande Duytschen.

De ghegheven previlegien worden scherpelijck onderhouden.

Don Sancho, Sone vanden bovengenoẽden Coningh/was den tweeden Coningh vã Portugael/ worden ghebooren in't jaer 1154. ende voor Coningh ghehult/wesende van 31. jaer/ heeft ghehadt onder Sonen en Dochteren 15. Kinderen/ ende regneerden 27 jaer/is overleden inde Stadt van Coymbra,in't jaer 1212. wesende van 58. jaer/leyt begravẽ in't Clooster van Santa Crus, by zijn Ouders.

Don Sancho twee de Coningh van Portugael.

Don Afonso, den tweeden van dier namẽ/ eñ den derden Coningh van Portugael/worden ghehult voor Coningh/ wesende van 25. jaren/heeft ghehadt twee Sonen/ in zynẽ tijt waren die Santen/ te weten/ Dominicus, Franciscus, ende Antonius, is overleden in't jaer 1223. ende leyt begraven in't Clooster vã Alcobassa.

Don Afonso de derde Coningh.

Don Sancho Capello, Sonẽ vandẽ voorschreven Don Afonço, den 4. Coningh van Portugael/worden ghehult/wesende van 16. jaren/ende is overleden inde Stadt van Tolledo, in't jaer 1247. ende leyt begraven in de groote Kercke.

Don Sancho Capello de 4. Coningh.

Naer't overlyden van desen Don Sancho, worden voor Coningh ghecroont zynẽ Broeder/de Graef van Bolongien, ende was den vijfden Coningh van Portugael/heeft geregneert 31. jaer/is overleden in Lisbonen/ in't jaer 1279. leyt begraven in het Clooster van Alcobassa.

De Broeder van Sancho Capello vijfde Coningh.

Don Denijs, Sone van desen overleden/ worden voor Coningh ontfanghen in Lisbonen/wesende van 18. jaren/ ende was den 6. Coningh van Portugael/ heeft gheregneert 46 iaer/ is overleden in de Stede van Sant Arein, in't jaer 1325. den 20. Januarijs/wesende van 64. jaer/leyt begraven in't Clooster vã Olivellas, 'twelcke leyt ontrent twee mijlen van Lisbonen/dat hy in zijn leven gestichtẽ hadde/ was ghetrout gheweest met Dona Ysabels, Dochter van Don Pedro, Coningh van Arragon, de welcke althans ghecanoniseert is onder de Santen/haer begraeffenis is inde Stadt van Coymbra, 'twelcke zy ghesticht heeft/ alwaer 'tlichaem veel mirakelen doet.

Don Denijs de seste Coningh.

Naer desen heeft gheregneert zijn Sonẽ/ Don Afonço o Bravo, dat is den stouten geseyt/worden gehult voor Coningh in de stadt van Sant Arein, wesende van 35. jaer/ eñ dẽ 7. Coningh vã Portugael regneerdẽ 31. jaer/ is overleden binnen Lisbonen/ inde Meymaent van't jaer 1356. leyt begraven in het groote Choor van de groote Kercke; Desen heeft de Mauritianen, ofte Mooren van Salado overwonnẽ/in asistentie vandẽ Coningh van Castilien.

Don Afonso o Bravo de sevenste Coningh.

Zijn Sone Don Pedro, is gheweest den 8. Coningh van Portugael/heeft het landt gheregiert met goeder justitie eñ vrede/ is overleden in't jaer 1366. ende leydt begraven in't Clooster van Alcobassa, hadde eenen Soon/ met namen Don Fernando, ende al eer hy getrout was/hadde twee Sonen van Dona Ynes, ofte Angniet de Castro, te weten: Don Ioan, ende Don Denijs.

Don Pedro de achtste Coningh.

Naer het overlyden van desen Coningh/is ghehult den voorsz. Don Fernando, eñ was den 9. Coningh van Portugael/ troude met Dona Lianor Gonsalues Telles, de welcke hy met ghewelt nam van haren Man/Lorença Vaaz da Cunha, dieder met ghetrout was/ hem uyt het landt bannende/ was (behalven dat) groot vrient van zijn Ondersaten/ ende te straffen alle quaetdoenders/ ende Vagabungos, ofte Landtloopers/heeft gheregneert 17. jaren/ is overleden in't jaer 1383. wesende van 43. jaer/ leydt begraven in het Choor van San Franciscus, inde Stede van Sant Arein.

Don Ferdinando de neghende Coningh.

Naer de doot van desen Don Fernando, is ghecomen uyt Castilien den Coningh Don Ioan, met zijn Huysvrouwe Dona Beatrix, om de Croone van Portugael t'aenveerden: maer den Bastart Sone van den Coningh Don Pedro, ende Broeder der overleden Coningh Don Fernando, heeft hem daer tegens ghestelt/ende heeft den Coningh vã Castilien met alle zijn macht verwonnen/ in een Veltslagh/op't Velt ghenaemt Sint Ioris, al waer hy tot een eeuwighe memorie deser victorie/ ghesticht heeft een Rijck eñ gheweldich Clooster/het welcke hy noemden 't Clooster van de Batalie ofte Velt-slagh/om dat hy op de selfde plaets d'overhandt teghens de Castiliaenders behouden hadde; Desen voorsz. Bastart Sone Don Ioan, worden ghecroont/eñ was den 10.

De Coningh van Castilien trect nae Portugael om de Croon aen te vaerden met ghewelt.

Teghenstant/ ende oorlogh/ van Don Pedro/ tegen desen Coningh/ etc.

Don Ioan de 10. Coningh.

den 10. Coningh van Portugael/wesende vã 38. jaren/heeft gheleeft 76. jaer/is overleden den 14. Augusti/ Anno 1433. leydt begraven in't selfde Clooster van de Batalie/dat hy ghesticht hadde; Desen Coningh heeft de fortresse ende Stadt van Septa ghewonnen/ van de Mauritianen/in Barbarien ofte Africa / ende was Vader van die Infante Don Fernando, die als nu voor Santo ghecanoniseert is/ inde Catalago vande heylighen.

Don Joan wint de stadt van Septa.

Naer hem heeft geregneert zijn Sone Don Duarte, ofte Eduart, ende was den 11. Coningh van Portugael/ heeft gheleeft 42. jaer/ waer van vijf jaer regneerden / is overleden in't Palleys van't Convent van Thomar/in het jaer 1438. leyt begraven int Clooster van de Batalie.

Don Duarte de 11. Coning

Don Afonso, Sone van den voorsz. Coningh/ is gheboren in Sant Arein; in het jaer 1432. ende om dat hy maer 6. jaer out was/ als zijn Vader storf/so regierdẽ in zijn plaets zynen Oom/ die Infante Don Pedro, tot het jaer van 1448. doen werden den selfden Don Afonso het regiement over ghelevert / ende was den 12. Coningh vã Portugael/is overleden in Sant Arein, inde selfde Camer daer hy gheboren was/den 28. Augusti An. 1481. leyt begravẽ by zijn voor Ouders/ in't Clooster vande Batalie.

Don Afonso/ de 12. Coning

Naer zijn overlyden heeft geregeert zynen Soon/ Don Ioan de groote ghenaemt/den 2. van desen name / ende was den 13. Coningh van Portugael/worden gheboren te Lisbonẽ den 4. Meye Anno 1455. desen heeft in't opẽbaer/ eñ met ghewesen vonnis / doen onthalsen Don Fernando Hertoch van Bergança, te weten: op de merckt van de Stadt Evora, dẽ 22. Junij Anno 1483. ende heeft met zijn eyghen hant / met een Pongiaert ghedoot Don Domingos, Hertoch van Begia, Broeder vã zijn Huysvrouwe de Coninginne/ Dona Lianor, vuerde terstondt roepen Don Manoel, Broeder vanden voorsz. Hertoch / hem assignerẽde 'tselfde Hertochdom/ met alle zijn toebehoort/heeft gheleeft 40. jaren/ is overleden t'Aluor in't Bat/den 25. October An. 1495. leyt begraven in't Clooster vande Batalie/ by zijn voor Ouders.

Don Joan de groote de 13. Coningh.

Deur't Testament van desen Coningh/ so is voor Coningh ghehult den Hertogh van Viseu, ghenaemt Don Manoel, ende was dẽ 14. Coningh van Portugael/ worden gehult in Alcacer do Sal, den 27. October An. 1495. Desen Coningh heeft in alle zijn Coningrijc/ alle de Joden doen Christen doopen/ soo met haren wille als oock tegens haren danck/om haer goet niet te verliesen/in't jaer 1499. ende deden alle de Mooren ofte Mauritianen (die te Lisbonen buyten de Poorte van Moreria woonden/) uyt jaghen / waer van de Poorte noch huydens daeghs den naem behouden heeft/ inden selfden tijdt van desen Coningh/ soo isser te Lisbonen een rumoer op ghestaen van de Ghemeente/ teghens de nieuwe Christenen / ofte de ghedoopte Joden / soo dat zy daer etlijcke honderdẽ doot smeten/so Mans/ Vrouwen/als Kinderen/haer verbrandende/ eñ andere duysent schandalisatien aendoende/ beroovende hare huysen/ winckels/eñ goederen/waer van de Coningh groot ondersoeck dede/van dieder de principale oorsake vã waren/ende deden hen dapper castigeren / waermede alle dinghen weder gheresseert wert.

Dõ Manuel wert duer Testament de 14. Coningh.

De Coningh doet alle de Joden in zijn rijck doopen.

Jaecht alle de Mooren van Lisbona.

Een rumoer tegen de nieu ghedoopte Joden.

De oproer makers werden ghestraft.

Desen Coningh heeft oock aldereerst ontdect ende gheconquisteert door zijn Capiteyns/ de landen ende vaert van Oost Indien/ende die Orientaelsche contreyen van de Specerien/ als oock de Havens eñ wech van Paep Jans landt; Van ghelijcken heeft gheconquisteert die Steden ende fortressen van Saffijn, ende Azamor in Africa, is overleden te Lisbonen/ op den dagh van Santa Lusia, Anno. 1521. leydt begraven in't Clooster van Betlehem/ van de Duytschen Rostiers ghenaemt.

Dees heeft eerst de Indiaensche vaert ontdeckt/ &c.

Eñ verscheyden plaetsen in Indien gheconquesteert.

Naer het overlyden van desen/ heeft geregneert zijn Soon Don Ioan tercero, ofte de derden van dien name/ende was den 15. Coningh van Portugael/worden gheboren inde Maent Junij / Anno 1502. inde Stadt van Lisbonen/al waer hy ghehult wert voor Coningh / in het jaer 1521. was sachtmoedigh/ goedertieren/milt/seer groot vrient/ ende toeghedaen de Religie ende Gheestelijckheydt/ als oock de Studien / heeft gheordonneert de Universiteyt van Coymbra, ende ander Collegien/is overleden den 11. Junij/An. 1557. leydt begraven in't Clooster van Betlehem/ ofte Rostiers.

Don Joan 3. de 15. Coning vã Portugael

Duechden vã desen Coning

Naer zijn doot worden voor Coningh ghehult / Don Sebastiaen, ende was den 16. Coningh van Portugael/dese was Sone vãde Prince vã Portugael/Sone vandẽ voorsz. Coningh Don Ioan, welcke ghetrout was by leven van zijn Vader / met Dona Ioana, Dochter van onsen Keyser Carolus Quintus/eñ Suster vanden Coningh van Spaengien/ Don Philippe, dese Prince overleet/ blyvende zijn Huysvrouwe bevrucht/ van desen Don Sebastiaen, die naer het overlyden van zijn beste Vader wert ontfanghen voor Coningh van Portugael / worden gheboren op den dagh van Sint Sebastiaen / in het jaer 1553. is gepasseert met eẽ groote Heyr-cracht naer Africa, om dat te conquisteren / in het jaer 1578. al waer hy met het meestendeel vã zijn volck gheslaghen wert/ende de over ghebleven ghevanghen / van de Mooren ofte Africanen.

Dõ Sebastiaẽ de 16. Coningh.

De Coningh trout de dochter van Carolus Quintus

Naer dit verlies / ende doot van den voorschreven Don Sebastiaen, worden in Portugael ghehult den Cardinael Don Henrick, welcke was om Oom vanden voorschreven Don Sebastiaen, ende was den 17. Coningh van Portugael / ende is over leden in het jaer 1580. latende in zijn Testament voor erfghenaem / den Coningh van Spaengien / Don Phelippe, als Successeur ende rechte naercomer van de Croone van Portugael: want zijn Vader Carolus Quintus / was ghetrout met die outste Dochter van de Coningh Don Manoel, welcke was de Moeder van Don Phelippe, eñ Suster van de groot Vader van Don Sebastiaen, eñ vanden boven genoemdẽ Don Henrick, al hoe wel dat daer noch een Broeder hadde gheweest/ vanden selfden Don Henrick, met namen Don Luijs, die naer zijn overlyden achter liet een Sone / met namen Don Antonio, welcke was Prior de Ocrato, van de Cruys-heeren van sint Jans orden/ den welcken de Portugesen voor Coningh op hieven : maer door de groote macht ende het ghewelt vanden Coningh van Spaẽgien / die het meestendeel van den Portugeschen Adel om ghecocht hadde / soo dat hy eensdeels met giften eñ gheschencken/ ten anderen met cracht eñ ghewelt/ 't Coninghrijck onder

De Cardinael Don Henrick 17. Coningh vã Portugael

De Coningh van Spaẽgiẽ wert by Testament de 18. Coningh.

De Portugesen heffen Dõ Antonio voor Coningh.

Door wat middel de Coningh van Spaengien Portugael ander zijn ghewelt creegh.

onder zijn gewelt creegh/ hebbende den voorschreven Don Antonio verdreven / is in persoon ghecomen in Portugael/ in het jaer van 1581. alwaer hy ontfanghen ende ghehult is geworden / (te weten: binnen het Clooster van Thomar/) van de drie Staten van het Coninghrijck (als daer is de Gheestelijckheydt/ den Adel / ende de Procuruers van de Steden/voor de Ghemeente/) voor Coningh ende Wetlijcke erfghenaem van de Croone van Portugael/ende is den 18. Coningh van Portugael/die huydens daechs regeert/waer mede de Croone van Portugael ghecomen is aen die van Castilien ofte Spaengien / hebbende gheduert 442. jaer / onder seventhien Portugesche Coninghen / de welcke haren oorspronck ghehadt hebben (als voren ghesepdt is/) van de Hertoghen van Lottrijck/ ende Coninghen van Castilien / ende is weder ghekeert / ende ghestorven op die Hertogen van Lottrijck/ ende Coninghen van Castilien/ ofte Spaengien / etc.

FINIS.

